

INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE  
DE APĂRARE ȘI ISTORIE MILITARĂ

INSTITUTE FOR POLITICAL STUDIES  
OF DEFENSE AND MILITARY HISTORY

---

**RELAȚII POLITICE ȘI MILITARE  
ROMÂNNO-OTOMANO-TURCE  
1878-1989**

**ROMANIAN-OTTOMAN-TURKISH  
POLITICAL AND MILITARY RELATIONS  
1878-1989**



INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE  
DE APĂRARE ȘI ISTORIE MILITARĂ

---

INSTITUTE FOR POLITICAL STUDIES  
OF DEFENSE AND MILITARY HISTORY

**RELAȚII POLITICE ȘI MILITARE  
ROMÂNNO-OTOMANO-TURCE  
1878-1989**

**ROMANIAN-OTTOMAN-TURKISH  
POLITICAL AND MILITARY RELATIONS  
1878-1989**

**Documente | Documents**

*Volumul II | Volume II*

**1939-1989**

**Coordonator:**

Carmen-Sorina Rîjnoveanu

**Responsabil de volum:**

Manuel Stănescu



EDITURA MILITARĂ  
BUCUREȘTI, 2024

*Coperta:* Marius Iorgulescu  
*Layout:* Ștefan Mihai, Marius Iorgulescu

*Colectiv de autori:*  
Dragoș-Daniel Ilinca  
Tudor Vișan-Miu  
Andreea-Iuliana Bădilă  
Vlad-Cristian Gheorghită  
Sorin Cristescu  
Șerban Liviu Pavelescu  
Amelia Cerasela Moldoveanu

*Procesare texte:*  
Gabriela Ștefania Angelescu  
Mihaela Cocină  
Ioana Luminița Drăghia  
Violeta Dorina Matei

*Traducere texte:*  
Sorin Cristescu  
Vlad-Cristian Gheorghită  
Dragoș-Daniel Ilinca  
Tudor Vișan-Miu  
Alexandru Voicu

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României**

**Relații politice și militare româno-otomano-turce 1878-1989 : documente = Romanian-Ottoman-Turkish political and military relations 1878-1989 : documents** / coord.: Carmen-Sorina Rîjnoveanu ; responsabil de vol.: Manuel Stănescu : 1878-1938. - București : Editura Militară, 2023-vol.  
ISBN 978-973-32-1298-0

**Vol. 2 : 1939-1989. - 2024.** - Conține bibliografie. - Index. - ISBN 978-973-32-1322-2

I. Rîjnoveanu, Carmen-Sorina (coord.)  
II. Stănescu, Manuel (ed.)

# CUPRINS

<b>STUDIUL INTRODUCȚIV</b> .....	7
<b>INTRODUCTORY STUDY</b> .....	21
<b>NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI</b> .....	35
<b>ACKNOWLEDGEMENTS</b> .....	37
<b>ABREVIERI</b> .....	39
<b>LISTA DOCUMENTELOR / LIST OF DOCUMENTS</b> .....	41
Capitolul I / Chapter I	
<b>RELAȚIILE ROMÂNŌ-TURCE ÎN CURSUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL 1939-1945 / ROMANIAN-TURKISH RELATIONS DURING THE SECOND WORLD WAR 1939-1945</b> .....	97
Introducere.....	99
Introduction.....	103
Documente.....	107
Capitolul II / Chapter II	
<b>REDEFINIREA COOPERĂRII ROMÂNŌ-TURCE ÎN CONTEXTUL RĂZBOIULUI RECE 1946-1964 / REDEFINING ROMANIAN-TURKISH COOPERATION DURING THE COLD WAR 1946-1964</b> .....	379
Introducere .....	381
Introduction .....	385
Documente.....	389
Capitolul III / Chapter III	
<b>REAFIRMAREA TRADIȚIILOR DE COOPERARE ȘI BUNĂ VECINĂTATE 1965-1989 / REAFFIRMING THE TRADITIONS OF COOPERATION AND GOOD NEIGHBORHOOD POLICY, 1965-1989</b> .....	545
Introducere .....	547
Introduction .....	551
Documente.....	555
<b>CRONOLOGIE 1939-1989</b> .....	729
<b>CRONOLOGY 1939-1989</b> .....	733
<b>BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ</b> .....	737
<b>INDICE DE NUME</b> .....	745



## STUDIU INTRODUCATIV

Începând cu anul 1939, relațiile dintre România și Turcia au cunoscut o dinamică complexă accelerată de creșterea turbulențelor sistemice care vor culmina cu declanșarea celui de-Al Doilea Război Mondial. În continuarea primului volum, care acoperă anii 1878-1938, volumul de față își propune să aducă în atenția publicului documente inedite de clasificate din arhivele românești, oferind astfel o radiografie relevantă a marilor etape care au definit relațiile româno-turce din anul 1939 până la sfârșitul Războiului Rece. Acest interval de timp oferă posibilitatea descrierii unor dosare complexe ale relației bilaterale și, deopotrivă important, reflectă modul în care transformările sistemului internațional și-au pus amprenta asupra tipologiei relaționare dintre cei doi actori regionali. Este interesant de remarcat că, în ciuda marilor provocări cu care s-au confruntat de-a lungul celei de-a doua jumătăți a secolului XX, România și Turcia au înțeles importanța menținerii unei platforme eficiente de cooperare și au depus eforturi pentru asigurarea unui cadru extins de dialog și coordonare a agendelor politice și de securitate.

În 1939, anul în care războiul avea să izbucnească în Europa, România și Turcia se aflau, prin poziția lor geografică, într-o postură geopolitică cu deosebire complicată. Pactul Ribbentrop-Molotov, semnat la 23 august 1939, avea să schimbe radical balanța de putere, fiind unul dintre factorii declanșatori ai conflictului, iar agresiunea Uniunii Sovietice în Finlanda, în toamna aceluiași an, a generat un val de neliniște la București și Ankara și, în egală măsură, o adevărată efervescentă diplomatică în Balcani pentru găsirea unor soluții care să mențină pacea în regiune.

Relațiile dintre România și Turcia începeau, la 1 ianuarie 1939, sub auspicii favorabile, marcate de decizia luată în anul precedent de a ridica relațiile diplomatice între statele Înțelegerii Balcanice de la nivel de legație la cel de ambasadă<sup>1</sup>. Pentru România, Înțelegerea Balcanică a devenit, odată cu dispariția Micii Înțelegeri în 1938, după dezmembrarea Cehoslovaciei<sup>2</sup>, un factor important al politicii sale de securitate într-un eventual război pentru apărarea granițelor. Această realitate a marcat în mod semnificativ agenda celor două state în regiunea Balcanilor concretizată prin eforturile diplomatice și militare românești, în paralel cu cele turce, de a reface unitatea Înțelegerii Balcanice și a dezvolta capacitățile membrilor ei de a se coordona pentru apărarea în fața potențialelor agresiuni<sup>3</sup>. Atât la Ankara, cât și la București, s-au înțeles corect implicațiile

---

<sup>1</sup> Anterior, aceeași măsură a fost luată în raporturile diplomatice ale României cu Polonia (1 mai 1938) și Franța (9 decembrie 1938).

<sup>2</sup> Eliza Campus, *Mica Înțelegere*, Editura Științifică, București, 1968, pp. 326-331.

<sup>3</sup> Dacă, la începuturile Înțelegerii Balcanice, se constată preponderența actelor alianței față de cele bilaterale, ulterior, acestea din urmă au revenit în prim-plan. Alexandru Oșca, *Managementul crizelor regionale. Modelul balcanic*

posibile ale acordului sovieto-german, probabilitatea unei conflagrații de mari dimensiuni și imperativul prevenirii extinderii războiului către zona lor de interes imediat.

Până în ultimul moment, România și Turcia s-au menținut ferm în grupul statelor interesate de menținerea păcii și ordinii pe continent și în sud-estul Europei. De la început, însă, situația strategică a fost una mult mai complicată în cazul României, realitate care a influențat atât dinamica amenințării la adresa celor două state, cât și agendele de acțiune asumate la București și Ankara. Spre deosebire de Turcia, care își stabilizase granițele cu vecinii, România era direct vizată de revizionismului statelor din vecinătate pe întreaga axă E-V-S. Revendicările teritoriale la adresa României din partea U.R.S.S. (Basarabia), Ungariei (Transilvania) și Bulgariei (Dobrogea) au creat o ecuație militar-strategică care impunea cu necesitate un joc diplomatic deosebit de complex. Pentru Ankara, cea mai sensibilă zonă a rămas cea a strâmtorilor Bosfor și Dardanele, controlul acestora (stabilit în favoarea Turciei prin convenția de la Montreux din 1936) fiind indispensabil pentru stăpânirea zonei Mării Negre. Oficialii turci erau îngrijorați de pericolul reprezentat, mai mult decât de Germania sau U.R.S.S., de Italia, care, prin stăpânirea Dodecanezului, avea un „cap de pod” chiar la granițele sud-vestice ale Turciei.

În contextul unor evoluții axate pe jocul marilor puteri, România și Turcia au înțeles că statele mai mici sunt constrânse să desfășoare o politică regională, urmărind cu precădere promovarea interesului național. România a semnat, la 23 martie 1939, sub presiunea Germaniei, o convenție economică bilaterală, dar, în același timp, a căutat să întărească garanțiile Franței și Marii Britanii din 13 aprilie 1939. De cealaltă parte, Turcia a încheiat acorduri de asistență mutuală cu Marea Britanie, la 12 mai 1939, și cu Franța, la 23 iunie 1939. În perioada următoare, semnalele de la Paris și Londra au indicat oficialilor români importanța pentru propria securitate a relației cu Ankara, de care depindea, în fapt, asigurarea ajutorului occidental care impunea accesul prin strâmtorile controlate de Turcia.

Declanșarea conflictului pe continentul european, provocat de pactul de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939 (cu o anexă secretă privind împărțirea estului Europei) și invazia germană în Polonia (urmată de anexiuni sovietice), au accelerat, atât la București, cât și la Ankara, demersurile pentru prevenirea unei posibile extinderi a războiului pe centura Balcani-Marea Neagră. Relația cu Turcia a căpătat noi valențe în condițiile în care guvernul român a solicitat partenerului turc sprijinul în vederea stabilirii unei linii de comunicare cu sovieticii. Problema triumphiului româno-turco-sovietic a devenit un factor critic în dinamica relațiilor dintre București și Ankara în anul 1939, Turcia confruntându-se cu provocarea de a găsi un compromis între nevoia de cooperare româno-turcă și ostilitatea româno-sovietică.

Pretențiile și impredictibilitatea intențiilor sovietice la adresa României au constituit, în fatidicul an 1939, principala amenințare de securitate. În această configurație, relația cu Turcia a fost considerată un vector important care să permită identificarea unor formule diplomatice necesare stabilirii unui dialog cu sovieticii și contracarării agresivității politicii Moscovei la adresa României. Care a fost poziționarea de ansamblu a Turciei și în ce măsură Ankara putea ajuta în mod eficient România în această direcție? O astfel de întrebare constituie un subiect de cercetare nici pe departe epuizat. În esență, interesele prioritare ale Turciei în regiune pot fi dezvoltate pe trei direcții: evitarea unei confruntări cu URSS, stoparea avansului german către zona Mării Negre și prezervarea unei relații speciale cu Franța și Marea Britanie. Turcia a refuzat în mod

---

*interbelic*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 2003, p. 414. Această tendință se regăsește și în discuțiile româno-turce din primăvara anului 1940 pentru o „colaborare militară specială” între cele două state.



constant să își asume orice angajament de securitate care ar fi obligat-o să intre în război cu URSS. Angajamentele de apărare față de România erau, astfel, clar limitate la spațiul balcanic în baza obligațiilor existente în cadrul Pactului Balcanic. Poziționarea Ankarei punea România într-o situație de vulnerabilitate în condițiile în care ar fi fost cu deosebire necesar sprijinul Turciei în cazul unei agresiuni din partea URSS.

La câteva zile după invazia Germaniei în Polonia (și cu câteva zile înainte ca Uniunea Sovietică să facă același lucru), ambasadorul român la Ankara transmitea la București că în urma unor discuții cu ambasadorul sovietic la Ankara, cu președintele și cu ministrul de externe turc, primise asigurări din partea diplomatului de la Moscova că „URSS nu are nicio intenție agresivă față de nimeni”, iar „URSS privește cu satisfacție atitudinea pacifică și prudentă a Înțelegerii Balcanice”<sup>4</sup>.

Mai ancorat în realitate, ministrul de externe turc Şükrü Saracoğlu, s-a arătat rezervat față de declarațiile sovietice, iar confirmarea a venit foarte repede. Pactul Ribbentrop-Molotov alarmase Ankara suficient de mult încât Turcia să înceapă negocierea unui pact de asistență mutuală cu Marea Britanie și Franța. În fapt, Turcia a continuat o direcție de acțiune mai veche, bazată pe convingerea că sud-estul Europei va putea rezista expansionismului german numai prin păstrarea unei coeziuni regionale și, eventual, prin crearea unui sistem regional împreună cu puterile occidentale la care să adere și URSS. În această logică, evitarea unor ostilități cu Uniunea Sovietică devenea cu deosebire importantă. Semnarea acordului sovieto-german din august 1939 a impus modificarea radicală a cursului de acțiune al liderilor de la Ankara. Soluția turcă a fost realizarea unor pacte de asistență separat cu puterile occidentale și cu URSS, Turcia devenind, astfel, legătura de securitate între cele două părți. În acest context, Turcia a informat partea română referitor la inițiativa unui pact de asistență mutuală – un Pact al Mării Negre- între Turcia și URSS, deschis ulterior și altor state interesate, propunere primită cu deschidere la București<sup>5</sup>. Un astfel de pact urma să completeze acordul de asistență semnat de Turcia cu Londra și Parisul. Nu este mai puțin adevărat că, în cazul unui aranjament de securitate între Ankara și Moscova, un posibil sprijin din partea Turciei pentru România, în cazul unei agresiuni sovietice, devenea tot mai puțin probabil. Sub presiunea evenimentelor, la 6 septembrie 1939, România și-a declarat neutralitatea fără a renunța la garanțiile anglo-franceze în ciuda presiunilor germane. La 1 octombrie 1939, Stalin l-a convocat pe ministrul de externe al Turciei la Kremlin, iar discuția a fost purtată în termeni aspri de dictatorul sovietic. Este Înțelegerea Balcanică anume concepută pentru a contracara o potențială agresiune germană sau e îndreptată împotriva Uniunii Sovietice? Pe un ton amenințător, Stalin i-a reamintit lui Saracoğlu de soarta Poloniei (Varșovia căzuse în urmă cu doar trei zile), a remarcat că „România, ca și Polonia, are prea mult teritoriu” și a întrebat dacă angajamentele Turciei „i-ar cere acesteia să intre în război împotriva URSS” în cazul în care „România ar refuza să ne dea Basarabia”, iar între Moscova și București s-ar declanșa un conflict<sup>6</sup>. În felul acesta, Stalin a dezvăluit fără echivoc strategia pe care o avea în vedere în privința României.

Un moment important în dinamica relațiilor româno-turce l-a constituit semnarea acordului tripartit anglo-franco-turc din 19 octombrie 1939. Două componente sunt cu deosebire im-

<sup>4</sup> Arhiva Diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe (în continuare AMAE), Fond 71, 1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara. 1935-1939, vol. 1, Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, 12 septembrie 1939, Ankara, ff. 392-396.

<sup>5</sup> AMAE, Fond 71, 1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara. 1935-1939, vol. 1, Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, 19 septembrie 1939, Ankara, ff. 416-418.

<sup>6</sup> Sean McMeekin, *Războiul lui Stalin. O nouă istorie a celui de-al Doilea Război Mondial*, Editura Litera, București, 2022, p. 124.

portante în decelarea semnificației acestui acord în înțelegerea rolului Turciei în constructul de securitate românesc. Prima componentă include acceptul Turciei de a menține deschise strâmtoarele în cazul în care vor fi activate garanțiile occidentale la adresa României. Cea de-a doua se referă la așa-numita „clauză rusă”, art. 3, paragraful 1 din textul documentului care menționa că prevederile pactului tripartit nu se activau în cazul unei agresiuni sovietice. Poziția Turciei devenea, așadar, critică în condițiile în care sprijinul occidental la adresa României depindea de decizia Turciei cu privire la strâmtoari. Clauza rusă lăsa, însă, România izolată în fața agresiunii URSS, realitate care va defini în mod fundamental soarta României și traiectoria sa diferită de cea a Turciei în condițiile declanșării războiului. Având propriile sale probleme în gestionarea relațiilor cu Moscova, în ultimele luni ale anului 1939, Turcia a decis să rămână prudentă față de România și foarte rezervată în cazul unei agresiuni sovietice asupra aliatului din Înțelegerea Balcanică. Oarecum firesc, ținând cont de contextul geopolitic deosebit de dificil, Turcia a decis să acționeze pe cont propriu, în concordanță cu interesele sale de securitate. Era evident că preocupările de securitate ale României erau tot mai dificil de armonizat cu gândirea geopolitică a Turciei, care considera Rusia drept un aliat necesar în Marea Neagră, realitate confirmată, de altfel, și în timpul discuțiilor purtate de regele Carol al II-lea cu președintele turc Ismet İnönü în august 1939.<sup>7</sup> Nu este mai puțin adevărat că se conștientiza foarte clar la Ankara că Turcia nu dispunea de capacitatea de a influența procesul decizional la Moscova, neputând modifica un posibil curs de acțiune al sovieticilor împotriva Basarabiei. În consecință, imperativul central a vizat prevenirea extinderii conflictului în Marea Neagră și păstrarea securității strâmtoarelor printr-un „balet” diplomatic cu deosebire complicat între Germania, URSS și capitalele occidentale. Controlul strâmtoarelor a oferit, fără îndoială, Turciei un instrument puternic de negociere în dinamica luptei de putere între principalii actori implicați. România nu beneficia de același avantaj strategic. În ciuda faptului că interesele de securitate ale celor două țări coincideau, ostilitatea directă sovietică la adresa integrității spațiului românesc a pus România într-o geografie diferită a amenințărilor. În timp ce Turcia și-a concentrat eforturile pe stabilizarea relațiilor cu URSS și păstrarea zonei Mării Negre în afara războiului, România a rămas izolată în fața intențiilor agresive sovietice împotriva Basarabiei.

Deși în anul 1940, România și Turcia s-au antrenat într-o serie de discuții menite să unească eforturile regionale pentru apărarea independenței și suveranității statelor proprii, ele s-au dovedit mai degrabă o formă subtilă, diplomatică, de a evita orice angajament. În acest context se înscriu discuțiile privind formarea „blocului neutrilor”, o inițiativă a lui Grigore Gafencu, descumulate de Germania și nematerializate, sau inițiativa de a invita Bulgaria să se alăture Înțelegerii Balcanice, promovată de și discutată în ședința Consiliului Permanent de la Belgrad din 2-4 februarie 1940, care s-a lovit însă de rezistența României, vizată de revizionismul bulgar.

Căderea Franței, la 22 iunie 1940, a precipitat acțiunea sovietică în privința României, printr-un ultimatum înaintat autorităților române în noaptea de 26 spre 27 iunie prin care se cerea cedarea Basarabiei și nordului Bucovinei<sup>8</sup>. Acela a fost momentul în care Înțelegerea Balcanică,

<sup>7</sup> Însemnări ale regelui Carol al II-lea în urma întâlnirii cu Președintele Ismet İnönü din 11 august 1939, AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Rapoarte Ankara-Istanbul, vol. 10/1939-1944, ff. 149-164.

<sup>8</sup> „(...) tocmai iminența victoriei totale germane pe Frontul de Vest a determinat Kremlinul să opteze în favoarea declanșării imediate a acțiunii îndreptate împotriva României (...) Temându-se că, în noua conjunctură internațională radical schimbată, Reich-ul va manifesta o receptivitate mult mai redusă față de satisfacerea revendicărilor teritoriale sovietice înscrise în protocolul adițional secret, Stalin a decis să treacă imediat la acțiune”. Ottmar Trașcă, *Relațiile politice și militare româno-germane, septembrie 1940 - august 1944*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2013, pp. 32-33..

pusă în fața unui test decisiv, practic s-a destrămat așa cum, cu câteva luni înainte, Mica Înțelegere dispăruse odată cu dezmembrarea Cehoslovaciei. Această alianță defensivă, care încă de la începutul ei acționase mai degrabă bilateral decât multilateral, ceea ce a dus la acțiuni comune de multe ori necoordonate, a eșuat și prin prisma faptului că fusese concepută, ca și Mica Înțelegere, cu un scop limitat, implicarea și interesul marilor puteri în regiune fiind adevărată hârtie de turnesol pentru alianța din Balcani.

România, aflată sub presiunea Germaniei și Italiei de a ceda noi teritorii, a pierdut în scurt timp nord-vestul Transilvaniei în favoarea Ungariei prin Diktatul de la Viena din 30 august 1940 și sudul Dobrogei în favoarea Bulgariei prin tratatul de la Craiova din 7 septembrie 1940<sup>9</sup>. În primăvara anului 1941, prin ocuparea Iugoslaviei și a Greciei de trupele germane, România și Turcia au rămas ultimii semnatari ai Pactului Balcanic care-și păstraseră independența și suveranitatea (iar Turcia, singurul care-și menținuse integritatea teritorială)<sup>10</sup>.

Dominația Germaniei și puterilor Axei asupra Europei a provocat la București o reorientare a politicii externe, România aderând la Pactul Tripartit la 23 noiembrie 1940. Urmărind obiectivul refacerii integrității teritoriale, România s-a alăturat, la 22 iunie 1941, războiului împotriva U.R.S.S., ceea ce, în cele din urmă, a adus-o în stare de beligeranță și cu Marea Britanie și Statele Unite ale Americii. După restabilirea autorităților române în teritoriile ocupate de sovietici în vara anului 1940 (Basarabia și nordul Bucovinei), guvernul de la București a continuat efortul de război dincolo de Nistru, sperând că astfel va convinge Berlinul să regândească soluția dată în august 1940 diferendului teritorial româno-maghiar într-o formulă mai favorabilă României<sup>11</sup>.

Urmărind ferm neangajarea directă în conflict, Turcia a semnat, la 18 iunie 1941, un tratat de prietenie cu Germania dar, condiționându-l de neîncălcarea prevederilor tratatului său cu Marea Britanie<sup>12</sup>, a menținut contactele cu puterile aliate. Până în 1944, guvernul de la Ankara a rezistat presiunilor germane cât și celor sovietice, britanice și americane pentru a se încadra într-o tabără sau alta<sup>13</sup>. Oficialii turci știau, pe baza experienței din Primul Război Mondial, că atragerea țării lor într-un război aducea riscul unei schimbări a regimului strămtorilor<sup>14</sup>. Astfel, guvernul turc a interzis complet, pe durata conflictului, traversarea strămtorilor de către nave de război ale statelor beligerante, în pofida cererilor ultimative ale Moscovei sau Berlinului.

În ianuarie 1943, în timpul conferinței de la Casablanca (14-24 ianuarie), Aliații au perceput avantajul strategic reprezentat de o intrare a Turciei în război. Pentru a convinge guvernul de la Ankara, Winston Churchill a efectuat, în ultimele două zile ale lunii ianuarie 1943, o vizită în Turcia, unde a avut întrevederi cu președintele, prim-ministrul și omologul de la ministerul de externe. Fără rezultat, vizita a evidențiat pentru Aliați subiectele sensibile pentru Ankara, cu pre-

<sup>9</sup> Privind problema cedărilor teritoriale din 1940, vezi Christophe Midan, *Carol al II-lea și teroarea istoriei: 1930-1940*, trad. Daniela Codruța Midan, Editura Militară, București, 2008, cap. 4, 5.

<sup>10</sup> Mihai Retegan, *În balanța forțelor. Alianțe militare românești interbelice*, Editura Semne, București, 1997, p. 172.

<sup>11</sup> Privind impactul problemei Transilvaniei asupra colaborării militare româno-germane, vezi Ottmar Trașcă, *Relațiile politice și militare româno-germane...*, pp. 308-346.

<sup>12</sup> Daniela Popescu, *Navigând în ape învolburate: România și Turcia în vreme de pace și de război: (1934-1948)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2023, p. 172.

<sup>13</sup> Prin protocolul secret al conferinței de la Moscova din 18 octombrie - 1 noiembrie 1943 a fost aprobat un plan de acțiuni pentru atragerea Turciei de partea Aliaților. „Most Secret Protocol of the Moscow Conference (November 1, 1943)”, *Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, The Conferences at Cairo and Tehran, 1943*, editors: William M. Franklin, William Gerber, United States Government Printing Office, Washington, 1961, pp. 134-136.

<sup>14</sup> În noiembrie 1940 - ianuarie 1941 au avut loc convorbiri pe linia Berlin-Moscova privind o posibilă revizuire a convenției de la Montreux, dar reprezentanții celor două puteri nu au reușit să ajungă la un acord, ceea ce a avantajat Turcia și menținerea regimului din 1936. Daniela Popescu, *Navigând în ape învolburate...*, p. 170.

dilecție atitudinea față de poziția Uniunii Sovietice după o eventuală înfrângere a Germaniei în Balcani<sup>15</sup>. În ciuda presiunilor, Ankara a menținut neutralitatea, una destul de costisitoare pentru Aliți, nu doar din considerente strategice – spre exemplu, Turcia vindea crom Germaniei<sup>16</sup>.

În ceea ce privește România, ea și-a regândit poziția în cadrul Axei mai ales după înfrângerea devastatoare suferită în bătălia de la Stalingrad, încheiată la 2 februarie 1943 cu retragerea din Caucaz. În acest context, opoziția democratică românească a deschis, cu concursul neoficial al guvernului Antonescu și sprijinul unor diplomați din Ministerul Afacerilor Străine, tratative cu Aliții pentru încheierea unui armistițiu. Pentru București, Ankara a reprezentat inițial un punct de legătură cu Cairo (unul din canalele de discuții cu anglo-americanii, complementar cu cel sovietic de la Stockholm, deschis mai târziu) și, ulterior, un canal distinct prin numirea diplomatului Alexandru Cretzianu ca ministru la Ankara, la 13 septembrie 1943. Aceste eforturi diplomatice au pregătit terenul pentru misiunile lui Barbu Știrbei și Constantin Vișoianu la Cairo din martie-aprilie 1944.<sup>17</sup>

Deși presată din ce în ce mai mult de evoluția conflictului, Turcia nu s-a angrenat în operațiunile militare împotriva Axei, deși a rupt relațiile diplomatice și comerciale cu Germania (2 august 1944), iar cinci luni mai târziu, după încheierea Conferinței de la Ialta (4-11 februarie 1945), a declarat formal război împotriva Germaniei și Japoniei (23 februarie 1945), a căror înfrângere era la acel moment iminentă.

În linii generale, în perioada războiului (1941-1945), relațiile oficiale româno-turce au fost limitate, ele devenind tot mai reci pe măsură ce înfrângerea Germaniei se profila. Pe de altă parte, așa cum am precizat, Ankara a reprezentat o adevărată punte de legătură în negocierile emisarilor români, deopotrivă ai guvernului și ai opoziției, cu Aliții.

În anul 1945, relațiile Ankarei cu Moscova au intrat într-o spirală a tensiunilor dând semnalul unui conflict Est-Vest în care Turcia a jucat un rol esențial. La 19 martie 1945, ministrul de Externe sovietic Viaceslav Molotov îl notifica pe ambasadorul Turciei la Moscova că U.R.S.S. nu va prelungi tratatul de non-agresiune din 17 decembrie 1925 decât cu condiția cedării unor teritorii caucaziene și revizuirea regimului strâmtorilor. Problema strâmtorilor a fost discutată în cadrul Conferinței de la Potsdam (17 iulie-2 august 1945), stabilindu-se că un nou regim al strâmtorilor va fi stabilit în cadrul discuțiilor dintre guvernele marilor puteri și guvernul turc. Ulterior, americanii au avansat Turciei, la 2 noiembrie 1945, propunerea de a nu restrânge stătelor riverane Marii Negre (în speță, Uniunea Sovietică) dreptul traversării strâmtorilor cu nave de război. La 7 august 1946, prin nota diplomatică a U.R.S.S. adresată Turciei, se cerea controlul riveranilor (în primul rând, sovieto-turc) asupra strâmtorilor. Cheia demersului sovietic era obținerea acordului pentru instalarea de baze militare sovietice în Dardanele. Cu alte cuvinte, realizarea obiectivului istoric al Rusiei de a obține controlul asupra strâmtorilor și, implicit, accesul fără constrângeri în Marea Mediterană. Pretențiile și ambițiile Moscovei au produs o criză diplomatică majoră în relațiile cu aliații anglo-americani care au reacționat prompt la pericolul reprezentat de ofensiva sovietică în Marea Neagră.<sup>18</sup> La finalul războiului, devenise evident că

<sup>15</sup> Daniela Popescu, *op. cit.*, p. 200.

<sup>16</sup> Sean McMeekin, *op. cit.*, p. 438.

<sup>17</sup> Privind importanța canalului de la Ankara în discuțiile româno-aliat, vezi Liliana Elena Boșcan. *Activity of the Special Operation Executive in Romania via Turkey, 1943 – 1944*, in "Journal of Anglo-Turkish Relations" nr. 1/2021, pp. 11–23.

<sup>18</sup> Pe larg în Süleyman Seydi, *Making a Cold War in the Near East: Turkey and the Origins of the Cold War, 1945-1947*, "Diplomacy of Statecraft", no. 17, issue 1, May 2006.

soarta celor două țări va urma traiectorii diferite. În timp ce România intra în sfera de influență și control a URSS, așadar reconfirmarea Pactului Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939, Turcia devenea o miză strategică majoră în calculele decidenților occidentali generând eforturi susținute pentru stoparea avansului geopolitic sovietic către Marea Neagră-Marea Mediterană.

Cel de-al doilea capitol al volumului are drept reper anii 1946-1964, care aveau să contureze o lume postbelică complet schimbată. Sfârșitul celei de-a doua conflagrații mondiale și apariția, în plan internațional, a unei lumi bipolare în care se confruntau două superputeri, foste aliate, URSS și SUA, a condus la o redefinire și remodelare geopolitică și geostrategică a scenei politice mondiale. State care înainte de război au avut relații cu tradiții seculare și chiar au constituit un important pilon de apărare în zona Balcanilor, organizați în sisteme defensive de apărare regională, cum au fost Turcia și România, au fost forțate de noul context geopolitic și ideologic să se situeze pe poziții antagonice.

În consecință, principalele repere istorice și politico-militare care vor jalona evoluția relațiilor româno-turce în această perioadă vor fi în strânsă conexiune cu raporturile de forțe și de putere create după cel de-al Doilea Război Mondial, odată cu instalarea Cortinei de Fier și declanșarea Războiului Rece pe continent. Natura și evoluția istorică a relațiilor bilaterale dintre România și Turcia vor fi puternic influențate de dinamica relațiilor dintre marii actori mondiali, URSS, respectiv SUA și a organismelor politico-militare, NATO și Tratatul de la Varșovia, în cadrul cărora erau incluse cele două state.

Încă din august 1944 România intrase în sfera de hegemonie sovietică, anul 1946 fiind definitoriu pentru schimbarea de regim din țară, prin falsificarea alegerilor generale din acel an. Regimul comunist se instaurase, destinul politic al țării era deja trasat, iar un an mai târziu și ultimul bastion al democrației a fost înlăturat, prin abolirea monarhiei în ultima zi a anului 1947 și instaurarea Republicii Populare.

Imediat după instalarea regimului comunist în România, Turcia a devenit principalul canal de evadare spre „lumea liberă”, prin care o serie de aviatori români și persoane publice au fugit din țară<sup>19</sup>, un fragment important în peisajul de început al relațiilor româno-turce în perioada postbelică.

De cealaltă parte, Turcia, ca deținătoare legală, prin convenția de la Montreaux, a controlului Strâmtoarelor Bosfor și Dardanele, a intrat, în perioada 1946-1953, așa cum am precizat, sub „lupa” autorităților sovietice, care insistau pentru modificarea prevederilor Convenției. Dorința expresă a lui Stalin era acapararea Strâmtoarelor și accesul direct al navelor militare sovietice în Marea Mediterană și Marea Neagră, precum și creșterea influenței URSS în Orientul Mijlociu. Pretențiile teritoriale sovietice s-au îndreptat, de asemenea, spre cele două provincii turcești Kars și Ardahan, pe care Kremlinul le pierduse prin tratatul de la Kars (16 martie 1921).

Criza Strâmtoarelor s-a manifestat în tot acest timp prin schimburi de note, de declarații între guvernele de la Moscova și de la Ankara, devenind un punct de interes major și pentru apărarea intereselor regionale ale americanilor și britanicilor, prin asigurarea securității în zona Mării Mediterane și a Canalului de Suez. Într-un ultim efort de mediere, guvernul american a lansat ideea organizării unei conferințe internaționale, pentru tranșarea problematicii Strâmtoarelor. Refuzul ferm al URSS de a da curs unei astfel de invitații a forțat Turcia să caute acordarea de garanții de securitate din partea SUA, printr-o creștere și consolidare a prezenței militare americane în

<sup>19</sup> AMAE - Dosare Speciale - problema 214 - Turcia 4 - 1946-1956, *passim*.

zonă, sub diverse forme: vase de luptă, personal militar, construcția de baze navale și aeriene pe teritoriul Turciei.

Oficialitățile americane au susținut cauza Turciei și au trimis în zonă, pentru intimidare, în 1946, sprijin militar naval, inițial o navă de război, cuirasatul „USS Missouri”<sup>20</sup> (la bordul căruia se semnase capitularea Japoniei), apoi și alte nave militare, reușind să diminueze presiunile Moscovei asupra Ankarei<sup>21</sup>. Preocuparea pentru menținerea securității Turciei și a statutului dobândit prin semnarea Convenției de la Montreaux s-a manifestat, până la decesul lui Stalin, când situația s-a reglementat și Uniunea Sovietică a abandonat orice pretenție (mai 1953).

Situația Turciei a fost de asemenea, una dintre temele principale în cadrul dezbaterilor Conferinței diplomaților americani acreditați în Turcia și Orientul Mijlociu, desfășurată la Istanbul în perioada 14-22 februarie 1951<sup>22</sup>, mai puțin mediatizată în epocă. Pe agenda de lucru a conferinței, pe lângă alte subiecte de ordin politico-militar și strategic, de interes regional, s-a dezbătut și necesitatea creării de noi baze aeriene și navale în tot Orientul Mijlociu. Datorită poziției sale geografice și strategice, Turciei îi revenea un rol important, de principală bază aeriană pentru flota aeriană americană sau aliată, ocazie cu care urmau să se construiască nenumărate aerodromuri, printre care șase foarte mari la Adana, Istanbul, Ankara, Bursa etc. În schimb, Turcia urma să primească eventuale garanții formale, dar mai ales o creștere a ajutorului economic și militar și se pregătea să devină un potențial membru NATO, cu drepturi și obligații depline.

În noua conjunctură a atacurilor fățișe ale Moscovei și tendinței acesteia de schimbare a *status quo*-lui politic în zona euro-asiatică, autoritățile turce au urgentat formalitățile necesare aderării la NATO în anul 1952<sup>23</sup>. Reacția sovieticilor și a țărilor aflate în sfera lor de influență, inclusiv România, a fost deosebit de virulentă față de construirea și extinderea de baze și alte facilități militare NATO pe teritoriul Turciei, acest lucru fiind considerat de propaganda lagărului socialist drept un potențial pericol la adresa întregii lumi.

Odată cu intrarea Turciei în NATO, relațiile bilaterale româno-turce au fost tot mai rezervate și mai distante, componenta militară fiind practic blocată de noile realități de bloc. Moartea lui Stalin în 1953 și denunțarea publică a cultului personalității sale și a crimelor și exceselor din vremea stalinistă, în timpul celui de-al XX-lea Congres al PCUS din februarie 1956, a produs o ușoară relaxare și detensionare în politica externă a statelor satelit ale URSS.

În acest context se încadrează și inițiativa românească de a constitui un organism de cooperare regională în zona balcanică. În pofida menținerii unei atitudini reținute din partea Turciei, autoritățile române au făcut demersuri politice și diplomatice de a constitui un Pact balcanic comun, care să cuprindă și state cu o altă orientare politică și economică, precum Grecia și Turcia. Apelul lansat la 10 septembrie 1957 de către Chivu Stoica, prim-ministru al României la acea dată, de a crea un pact balcanic, reprezenta prima inițiativă de cooperare regională avansată de statul român în timpul regimului lui Gheorghe Gheorghiu-Dej<sup>24</sup>. Într-o primă fază, a fost avansată propunerea de organizare a unei Conferințe balcanice care să analizeze modalitățile de realizare a unei înțelegeri colective a statelor din regiunea Balcanilor. În pofida insistențelor

<sup>20</sup> Lucian Drăghici, 1946. „Criza Strâmtoarelor” reflectată în rapoartele informative ale Secretarului Biroului atașatului militar român în Republica Turcia, „Gândirea Militară Românească”, nr. 1/2023, pp. 218-227.

<sup>21</sup> AMNR, Fond Ministerul de Război, Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, 1895-1949, rola 107, cadre 497-506.

<sup>22</sup> AMAE, fond Turcia/1951, General, 20, ff. 29-37

<sup>23</sup> Kuniholm, Bruce Robellet, *The Origins of the Cold War in the Near West. Great Power Conflict and Diplomacy in Iran, Turkey, and Greece*, Princeton University Press, Princeton, 1994

<sup>24</sup> Ambasador Paraschiva Bădescu, „Cooperarea balcanică în politica externă a României”, în <https://www.geopolitic.ro/2018/11/cooperarea-balcanica-politica-externa-romaniei/>, accesat la 5.01.2024

autorităților române, Turcia și Grecia nu au dat curs acestei inițiative. România a reluat aceste demersuri în iunie 1959, avansând propunerea încheierii unui Tratat de înțelegere și securitate colectivă, care să cuprindă inclusiv procesul de denuclearizare a Peninsulei Balcanice. Propunerile României relativ la cooperarea balcanică nu pot fi, însă, decuplate de agenda politică a Moscovei. Dimpotrivă, acțiunile românești răspundeau intereselor sovietice care vizau atât o posibilă redresare a relațiilor cu Iugoslavia, cât și o formă de „testare” a celor două state membre NATO, Turcia și Grecia. Deopotrivă important, se încerca obținerea unor instrumente care să permită pătrunderea mai activă a influenței sovietice în Balcani, inclusiv prin contracararea prezenței militare aliate în Turcia și Grecia. Aceste apeluri avansate de diplomația românească au fost ignorate de guvernele de la Ankara și Atena.

După retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul românesc (mai 1958), România a continuat să promoveze o agendă activă axată pe identificarea unor formule de cooperare în spațiul balcanic care să permită îmbunătățirea relațiilor bilaterale ale României cu statele respective și să negocieze, în format multilateral, rezolvarea unor chestiuni comune. Rezultatele au fost mai degrabă mixte. În 1963, ideea constituirii Pactului balcanic se va realiza într-o altă manieră, prin aderarea Turciei, Greciei și Iugoslaviei, înțelegere la care România și Bulgaria nu au fost cooptate.

În tot acest timp, relațiile bilaterale cu Turcia au rămas limitate în plan politic și militar, dar au cunoscut o extindere și diversificare pe plan economic, tehnico-științific și cultural. Au fost create o serie de comisii economice mixte româno-turce și au fost lansate proiecte și planuri de investiții comune în mai multe domenii: transporturi aeriene și maritime, petrol și gaze, agricultură, industrie metalurgică, fito-sanitare, comerț, care au dus la semnarea de acorduri și convenții între cele două părți.

Existența unui cimitir militar turc pe teritoriul României a reprezentat, de asemenea, un punct comun de interes și de dialog, care a facilitat organizarea unor evenimente culturale, menite să valorifice tradiții istorice comune și să omagieze marile personalități istorice și memoria strămoșilor și a sacrificiilor acestora.

Răcirea relațiilor româno-sovietice și debutul politicii comunismului național promovat de Gheorghiu Dej, va culmina cu respingerea planului economic „Valev” de inspirație sovietică și cu adoptarea Declarației de „independență” din aprilie 1964, prin care guvernul român punea accent pe respectarea independenței și suveranității țării, a egalității între state și a neamestecului în problemele interne. Se pregăteau astfel schimbări majore în politica externă românească, care vor fi preluate și, parțial, concretizate în perioada imediat următoare, după venirea la conducerea statului român a lui Nicolae Ceaușescu, în 1965.

În concluzie, în perioada 1946-1964, relațiile dintre cele două state vecine, cu tradiții istorice seculare, au fost substanțial marcate de constrângerile impuse de realitățile istorice și geopolitice, odată cu instaurarea Războiului Rece și cu apartenența lor la cele două tabere rivale. Relațiile bilaterale, în special cele politico-militare, nu s-au situat pe aceleași coordonate ca în trecut, traversând perioade de reticență, distanțare și răceală pronunțată.

Principalul interes manifestat reciproc a fost predilect în domeniul economic, tehnico-științific și cultural, unde s-au dezvoltat cu succes diverse proiecte și inițiative comune. În pofida acestor restrângeri dictate politic și ideologic din exterior, România și Turcia au dezvoltat în continuare o relație diplomatică și economică de cooperare, în baza unor interese comune având ca ax central menținerea a păcii și stabilității regionale.

Referitor la cel de-al treilea și ultim capitol al acestui volum, dinamica relațiilor româno-turce în perioada 1965-1989 a fost determinată de cadrul global al procesului de destindere între

statele din Vest și cele din Est, inițiat și coordonat de cele două superputeri, Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică, în cadrul celor două mari blocuri politico-militare NATO și Organizația Tratatului de la Varșovia. Ca o caracteristică generală a acestei perioade, atât România, cât și Turcia și-au reconfigurat agenda de politică externă spre colaborare și cooperare cu celelalte țări, chiar dacă aparțineau unor sisteme politice diferite, mai ales în zona economică și comercială.

Dezvoltarea raporturilor bilaterale româno-turce a fost determinată de preluarea puterii la București de către Nicolae Ceaușescu, la 22 martie 1965, în calitate de prim-secretar al CC al PCR, care a continuat linia trasată de predecesorul său Gheorghe Gheorghiu-Dej, încă de la începutul anilor '60, de a adopta o politică autonomă, de distanțare față de Moscova care i-a permis reasezarea relațiilor cu Occidentul în baza unei agende care își propunea promovarea interesului național și afirmarea unei identități proprii în politica externă. Demersurile de politică externă ale *establishment-ului* român au fost reflectate și în relația cu Turcia mai ales printr-o serie dinamică de vizite reciproce întreprinse la nivel înalt, de la șefi de guvern, miniștrii de externe sau din domeniile economic, tehnic, industrial, cultural-științific și până la șefi de stat, care au consolidat coeziunea politico-diplomatică și economică dintre cele două state.

Fără a „evada” din structurile politico-militare ale Organizației Tratatului de la Varșovia, România - având perspectivele unui cadru independent de acțiune - a atras interesul guvernelor occidentale și implicit al Turciei. Fapt cu atât mai important cu cât tonul fusese dat de administrația de la Washington, prin vocea lui J.F. Kennedy, care recomandase utilizarea pârgghiilor comerciale și economice de către statele din Europa de Vest ca instrument de influențare pozitivă a celor comuniste, cu scopul de a reduce dependența ideologică față de Moscova<sup>25</sup>. În plus, Turcia, ca aliat NATO, avea la rândul său anumite nemulțumiri față de SUA, mai ales după politicile impuse în gestionarea crizelor din Cuba și Cipru. Și în plan intern, politica Turciei suferise o serie de transformări. După lovitura de stat militară din 1960 s-a revenit la regimul parlamentar, iar prin instalarea în funcția de premier a lui İsmet İnönü (1961-1965), s-a consemnat încheierea perioadei de tensiuni în raporturile cu celelalte state și inaugurarea unei politici de cooperare și colaborare mai ales cu Europa Răsăriteană<sup>26</sup>. Mai trebuie menționat că noul prim ministru turc cunoștea foarte bine România fiind unul dintre liderii care au fost implicați direct în marile evenimente ale anilor interbelici când cele două țări au încercat, împreună și separat, să securizeze spațiul Balcani-Marea Neagră în fața intențiilor agresive germane și sovietice.

Momentul cheie în dezvoltarea cadrului bilateral româno-turc a fost consemnat prin vizita președintelui Consiliului de Miniștri al RSR, Ion Gheorghe Maurer, în Turcia, între 25-31 iulie 1966. Acest episod a inițiat seria de întreveneri reciproce care au condus la schimbări fundamentale asupra dimensiunii de explorare și cooperare în plan economic, dar și la un parteneriat între guvernele de la Ankara și București<sup>27</sup>. Un an mai târziu, premierul turc Süleyman Demirel a răspuns invitației omologului său român de a vizita România (11-17 septembrie 1967), pentru ca în perioada următoare să se desfășoare vizite la nivel de miniștrii de externe.

Toate aceste întreveneri reciproce au culminat cu prima vizită a unui șef de stat român comunist în Turcia, între 24 și 29 martie 1969, când Nicolae Ceaușescu s-a întâlnit cu președintele

<sup>25</sup> Papers of John F. Kennedy. Pre-Presidential Papers. Senate File, „A time of Decision”, or „Where Do We From Here”, Senate Floor, 14 June 1960, ff.29-30 [https://www.jfklibrary.org/asset-viewer/archives/jfkscen-0909-043#?image\\_identifier=JFKSEN-0909-043-p0001](https://www.jfklibrary.org/asset-viewer/archives/jfkscen-0909-043#?image_identifier=JFKSEN-0909-043-p0001)

<sup>26</sup> Metin Heper, *İsmet İnönü. The Making of a Turkish statesman*, Brill, 1998, p. 194.

<sup>27</sup> AMAE, Problema 220, 1966, Turcia 1, Direcția a II-a Relații, Vol. II, f.45-49.



Turciei, Cevdet Sunay, un moment de referință pentru istoria relațiilor româno-turce. De aici a derivat o accelerare a reglementării relațiilor bilaterale întreprinsă pe parcursul a aproape două decenii și concretizată prin nenumărate forme de colaborare în toate domeniile, inclusiv militar.<sup>28</sup>

Anii '70 au marcat un curs ascendent al relațiilor politice bilaterale dintre cele două țări cu vizite la nivelul cel mai înalt și multiple acorduri și formule de cooperare semnate între cele două părți. Aceste aspecte au fost accentuate la începutul anilor '70 pe fondul climatului de destindere dintre SUA și Uniunea Sovietică, dar și a negocierilor lansate în cadrul procesului CSCE. Se adaugă aici și interesul Occidentului de a dezvolta relații cu statele din Est, și implicit cu România și liderul său Nicolae Ceaușescu, perceput ca un „maverick” al blocului răsăritean, mai ales după intervenția publică de condamnare a invaziei trupelor Pactului de la Varșovia în Cehoslovacia și desprinderea față de politicile Moscovei<sup>29</sup>. Dincolo de aspectele economice și de stadiul schimburilor comerciale, atât în raporturile cu statele din Vest, cât și în cadrul cooperării bilaterale româno-turce și a schimburilor de vizite, au fost dezbătute constant și problemele securității europene, inițiativele de securitate și dezarmare lansate de către România și Turcia în cadrul sesiunilor Adunării Generale ale ONU, reducerea armelor nucleare, precum și subiectul transformării Balcanilor într-o zonă de pace în Europa. Începând cu anul 1973, din discuțiile purtate între reprezentanții României la Ankara, ambasadorul și atașatul militar pe de-o parte și oficialitățile turce de cealaltă parte, identificăm dorința reciprocă a celor două state de extindere a demersurilor bilaterale și pe plan militar. Astfel, au apărut noi căi de dezvoltare în zona învățământului militar, precum schimburi de vizite între nave-școală și întreveneri între echipe sportive militare<sup>30</sup>. Efectele s-au văzut în 1974, când cadrul bilateral militar a fost extins și la nivel înalt, mai întâi printr-un schimb de delegații militare care s-au deplasat în România și Turcia, la nivelul locțiitorului șefului Marelui Stat Major, apoi la nivelul miniștrilor Apărării, prin inițiativa ministrului român Ion Ioniță de a adresa o invitație omologului său turc Hasan Esatışik de a efectua o vizită oficială în România<sup>31</sup>.

Perspectivile dezvoltării unei colaborări și în domeniul militar între cele două țări, aflate în tabere politico-militare diferite, au constituit un element de interes particular în dinamica relațiilor bilaterale. Acest lucru a fost subliniat și de ministrul turc al Apărării Naționale, Hasan İşik, la 7 aprilie 1978, când, evidențiind nivelul bun al cooperării bilaterale militare, a propus părții române „să se pregătească să discute și asupra unor posibilități de dotare reciprocă cu materiale necesare armatei” și de cooperare în „construirea în Turcia a unor obiective industriale care să producă mijloace tehnice necesare armatei și care să poată fi exportate și în România și în alte țări”. Pe lângă posibilitatea achizițiilor reciproce de tehnică și echipamente specifice, ministrul a lansat și posibilitatea construirii în Turcia a unor facilități industriale în domeniul apărării de care urmau să beneficieze ambele state<sup>32</sup>. Aceste proiecte au fost continuate și la începutul anilor '80, când au fost înregistrate progrese pe linie militară, prin altă serie de schimburi de vizite la nivelul conducerii forțelor armate, care au prevăzut noi forme de dezvoltare și cooperare în materie de industrie de apărare<sup>33</sup>.

<sup>28</sup> Scânteia, Anul XXXIII, nr. 8015, 25 martie 1969, p.3

<sup>29</sup> Mioara Anton, *Când maverick a încetat să fie maverick. Nicolae Ceaușescu și Pactul de la Varșovia (1980-1990)* în volumul „Revoluția din 1989. Învinși și învingători”, coordonat de Anneli Ute Gabanyi, Alexandru Muraru, Andrei Muraru, Daniel Șandru, Editura Polirom, Iași, 2020, pp. 90-100.

<sup>30</sup> AMAE, fond 221/1974, ff. 1-2.

<sup>31</sup> *Ibidem*, f. 13.

<sup>32</sup> AMAE, Problema 211, 1978, Turcia – RSR, ff. 1-2

<sup>33</sup> AMAE, Problema 220/1980, Turcia, f. 28.

Deschiderea Turciei față de România comunistă poate fi explicată și în baza altor considerente care țin de dinamica politicii internaționale. În cazul lui Ceaușescu, era evidentă ambiția de a fi perceput ca un lider independent, capabil, așadar, să dezvolte relații cu diferite state fără constrângerile Moscovei. Cooperarea cu Turcia, ca stat membru NATO, aliat al SUA în regiune, demonstra atât credibilitatea agendei de politică externă, cât și capacitatea Bucureștilor de a sfida orientările impuse de la Moscova deși deschiderea către statele membre NATO nu era, neapărat, considerată ca fiind în detrimentul intereselor sovietice. Având în vedere complexitatea acestui dosar legat de politica României comuniste și modul de întrepătrundere a intereselor româno-sovietice cu referire la cazul Turciei, nu ne-am propus să-l decelăm în detaliu în acest studiu, dar cu siguranță poate face subiectul unui studiu separat. În cazul Turciei găsim accente similare. Începând cu anii '70, a apărut o „mini-criză” în relațiile turco-americane. La 5 februarie 1975, Congresul SUA a impus un embargo asupra armelor împotriva Turciei, acțiune urmată de decizia Turciei din 25 iulie 1975 de a anula validitatea Acordului de Cooperare în Domeniul Apărării semnat cu SUA în 1969. În consecință, toate instalațiile militare americane aflate pe teritoriul Turciei au trecut în custodia autorităților turce.<sup>34</sup> La începutul anilor '80, relațiile turco-americane au reintrat pe făgașul cooperării, importanța strategică a Turciei fiind un vector central care a influențat calculele strategice ale decidenților americani, așa cum Turcia a înțeles că alianța cu SUA este singura opțiune de securitate în fața amenințării URSS. Lovitura de stat militară din 12 septembrie 1980 și violențele interne care au urmat a complicat și mai mult situația politică a Turciei, dar și poziția sa internațională. Noul președinte al țării, Kenan Evren, liderul acțiunii militare din septembrie 1980, nu s-a bucurat de multă simpatie în cercurile aliate occidentale și, datorită rolului său în represaliile care au urmat loviturii de stat, a fost văzut mai degrabă văzut ca o personalitate controversată. Relațiile politice româno-turce în a doua jumătate a anilor '80 au reflectat, așadar, și o dorință din partea liderilor de la București și Ankara de a a-și păstra un nivel de relevanță și de a-și trasa propria politică de afirmare pe plan internațional.

Venirea la putere în URSS a lui Mihail Gorbaciov și implementarea politicilor de restructurare internă și externă (perestroika și glasnost) a generat o situație complicată pentru Nicolae Ceaușescu, atât în țară, dar mai ales în raporturile cu Occidentul<sup>35</sup>.

Transformările intervenite în relația dintre superputeri și izolarea internațională tot mai accentuată a regimului de la București nu au schimbat în mod substanțial dinamica relaționară România-Turcia. În spiritul unei vechi prietenii consolidate, dictatorul român a continuat să păstreze o relație bună cu Turcia până la căderea regimului comunist, chiar dacă, treptat, colaborarea bilaterală a rămas limitată la domeniul economic, comercial, al transporturilor, prin vizite de curtoazie a unor înalți oficiali la diferite obiective economice din cele două țări.

Pentru a concluziona referitor la dinamica relațiilor România-Turcia în perioada 1965-1989, este evident că, în raporturile bilaterale întreprinse de Nicolae Ceaușescu cu Ankara, a existat un „fir roșu” și o linie de politică externă, cu obiective bine definite și pe termen lung, mai ales în aria de cooperare economică și în planul consolidării securității regionale din Balcani. Aceste demersuri comune au dus la relații stabile, constante între România și Turcia, susținute de seria îndelungată de vizite reciproce, cu toate implicațiile și discuțiile care au derivat din acestea, conferind un element aparte dinamicii relațiilor dintre două state aflate în ecuații de securitate complet diferite și care pot fi analizate și înțelese doar prin prisma Războiului Rece.

<sup>34</sup> Nasuh Uslu, *The cooperation amid problems: Turkish-American relations in the 1980s*, „The Turkish Yearbook”, Vol. XXVII, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/845744>, pp. 13-14

<sup>35</sup> Adam Burakowski, *Dictatura lui Ceaușescu (1965-1989). Geniul Carpaților*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Polirom, Iași, p. 372.

Fără îndoială, documentele incluse în acest volum nu acoperă decât o mică parte a resurselor documentare existente. Obiectivul nostru a fost de a scoate la lumină documente relevante pentru înțelegerea relațiilor militare dintre cele două țări și a complexității agendei de cooperare în domeniul apărării și securității care a definit în mod substanțial geografia securității regionale în ansamblul său. Modul de structurare a capitolelor reflectă transformarea de paradigmă de la statutul de aliați în perioada premergătoare declanșării mării conflagrații mondiale, la statutul de „inamici” urmare a unor decizii impuse prin forța schimbărilor sistemice, pentru ca în a doua parte a Războiului Rece să se revină într-o logică a cooperării pragmatice care a permis, inclusiv, deschiderea unui dialog activ pe dimensiunea cooperării militare. Sperăm că, în viitor, cercetarea arhivistică să ne ofere noi perspective de înțelegere asupra problematicii relațiilor militare dintre cele două țări în contextul Războiului Rece, perioadă asupra căreia informațiile rămân încă limitate și incomplete.

În ciuda anumitor limitări și asperități impuse de evoluții de circumstanță ale politicii internaționale, de agende politice interne sau de reacții de conjunctură, România și Turcia rămân profund legate prin geografie, istorie și un sens al destinului comun, realitate care rămâne o constantă a geografiei de securitate a sud-estului European și al continentului European în ansamblul său.

**Dr. Carmen-Sorina Rîjnoveanu**

*Directorul Institutului pentru studii politice de apărare și istorie militară*



# INTRODUCTORY STUDY

From 1939 onwards, the relations between Romania and Türkiye have experienced a complex dynamic, accelerated by the growing systemic turmoil that would culminate in the outbreak of the Second World War. Following the first volume, which covers the years 1878-1938, the present volume aims to bring to the attention of the public unpublished documents declassified from Romanian archives, thus offering a relevant overview of the major stages that defined Romanian-Turkish relations from 1939 until the end of the Cold War. This time interval provides the opportunity to decipher complex dossiers of the bilateral relationship and, equally important, reflects how the transformations of the international system left their mark on the typology of relations between the two regional actors. It is interesting to note that, despite the major challenges they faced throughout the second half of the 20<sup>th</sup> century, Romania and Türkiye understood the importance of maintaining an efficient platform for cooperation and made efforts to ensure an extended framework for dialogue and coordination of political and security agendas.

In 1939, the year in which war broke out in Europe, Romania and Türkiye found themselves in a particularly complicated geopolitical situation due to their geographical position. The Ribbentrop-Molotov Pact, signed on August 23, 1939, was to radically change the balance of power, being one of the triggering factors of the conflict, and the aggression of the Soviet Union in Finland, in the autumn of the same year, generated a wave of unease in Bucharest and Ankara and, equally, a real diplomatic effervescence in the Balkans to find solutions to maintain peace in the region.

On January 1, 1939, following the decision taken in the previous year to elevate diplomatic relations between the states of the Balkan Pact from the level of legation to that of embassy<sup>1</sup>, the relations between Romania and Türkiye continued under favourable auspices. For Romania, in the wake of the disappearance of the Little Entente in 1938 after the dismemberment of Czechoslovakia<sup>2</sup>, the Balkan Pact became an important factor in its security policy in a potential war to defend its borders. This reality significantly shaped the agenda of the two states in the Balkans region, manifested through Romanian diplomatic and military efforts, parallel to those of Türkiye, to restore the unity of the Balkan Pact and develop the capacities of its members to coor-

---

<sup>1</sup> Previously, the same measure was taken in Romania's diplomatic relations with Poland (May 1, 1938) and France (December 9, 1938).

<sup>2</sup> Eliza Campus, *Mica Înțelegere*, Editura Științifică, Bucharest, 1968, pp. 326-331.

dinate for defence against potential aggression<sup>3</sup>. Both in Ankara and in Bucharest, the possible implications of the Soviet-German agreement, the likelihood of a large-scale conflagration, and the imperative of preventing the spread of war to their immediate area of interest were correctly understood.

Until the very last moment, Romania and Türkiye firmly remained among the group of states interested in maintaining peace and order on the continent and in Southeast Europe. However, from the outset, the strategic situation was much more complicated for Romania, a reality that influenced not only the dynamics of the threats the two states faced, but also the agendas of action assumed in Bucharest and Ankara. Unlike Türkiye, which had settled its borders with its neighbours, Romania was directly targeted by the revisionism of neighbouring states along the entire E-W-S axis. Territorial claims against Romania by the USSR (Bessarabia), Hungary (Transylvania), and Bulgaria (Dobruja) created a military-strategic equation that necessitated an exceptionally complex diplomatic game. For Ankara, the most sensitive area remained that of the Bosphorus and Dardanelles straits, whose control (established in favour of Türkiye by the Montreux Convention of 1936) was indispensable for domination of the Black Sea region. Turkish officials were concerned not so much about the danger posed by Germany or the USSR, but rather by Italy, which, through control of the Dodecanese, established a “bridgehead” right at Türkiye’s southwestern borders.

Faced with the rapid developments in the attitude of the major powers, Romania and Türkiye understood that smaller states are constrained to pursue a regional policy, primarily aimed at promoting national interests. Thus, on March 23, 1939, under German pressure, Romania signed a bilateral economic convention, but at the same time sought to strengthen the guarantees of France and Great Britain from April 13, 1939. On the other hand, Türkiye concluded mutual assistance agreements with Great Britain on May 12, 1939, and with France on June 23, 1939. In the following period, signals from Paris and London indicated to Romanian officials the importance of the relationship with Ankara, upon which depended, in fact, the potential delivery of Western aid, which had to pass through the straits controlled by Türkiye.

The outbreak of the conflict on the European continent, caused by the Soviet-German non-aggression pact of August 23, 1939 (with a secret annex regarding the division of Eastern Europe) and the German invasion of Poland (followed by Soviet annexations), accelerated the efforts to prevent a possible expansion of the war to the Balkans-Black Sea belt in Bucharest and Ankara alike. The relationship with Türkiye gained new dimensions as the Romanian government requested Turkish support in establishing a line of communication with the Soviets. The issue of the Romanian-Turkish-Soviet triangle became a critical factor in the dynamics of relations between Bucharest and Ankara in 1939, with Türkiye facing the challenge of finding a compromise between the need for Romanian-Turkish cooperation and Romanian-Soviet hostility.

The claims and unpredictability of Soviet intentions towards Romania constituted, in the fateful year of 1939, the main security threat. In this configuration, the relationship with Türkiye was considered an important vector in identifying diplomatic formulas necessary for establishing a dialogue with the Soviets and countering Moscow’s aggressive policies towards Romania. What was Türkiye’s overall position and to what extent could Ankara effectively assist Romania

---

<sup>3</sup> If, at the beginning of the Balkan Entente, the alliance acts had precedence over bilateral ones, later on, the latter returned to the forefront. Alexandru Oșca, *Managementul crizelor regionale. Modelul balcanic interbelic*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucharest, 2003, p. 414. This tendency is also found in the Romanian-Turkish discussions in the spring of 1940 for a “special military collaboration” between the two states.

in this direction? This question constitutes a topic of research far from being exhausted. Essentially, Türkiye's major interests in the region can be summarised as follows: avoiding a confrontation with the USSR, halting German advancement towards the Black Sea region, and preserving a special relationship with France and Great Britain. Türkiye consistently refused to assume any security commitments that would have obliged it to enter into a war with the USSR. In what Romania was concerned, defence commitments were thus clearly limited to the Balkan region based on existing obligations within the Balkan Pact. Ankara's position placed Romania in a vulnerable situation, especially considering the necessity of Türkiye's support in the event of aggression from the USSR.

A few days after the German invasion of Poland (and a few days before the Soviet Union followed suit), the Romanian ambassador to Ankara conveyed to Bucharest that, following discussions with the Soviet ambassador in Ankara, with the Turkish President and the Foreign Minister, he had received assurances from the Moscow diplomat that "the USSR has no aggressive intentions towards anyone", and that "the USSR views with satisfaction the peaceful and prudent attitude of the Balkan Pact"<sup>4</sup>.

More grounded in reality, Turkish Foreign Minister Şükrü Saracoğlu showed reservations towards the Soviet statements, and confirmation came very quickly. The Ribbentrop-Molotov Pact had alarmed Ankara enough for Türkiye to begin negotiating a mutual assistance pact with Great Britain and France. In fact, Türkiye continued an older course of action, based on the belief that Southeast Europe could resist German expansionism only by maintaining regional cohesion and by eventually creating a regional system with Western powers, including the USSR. In this logic, avoiding hostilities with the Soviet Union became especially important. The signing of the Soviet-German agreement in August 1939 marked a radical change in Ankara's course of action. Türkiye's solution was to conclude separate assistance pacts with Western powers and the USSR, thus becoming the security link between the two sides. In this context, Türkiye informed the Romanian side regarding the initiative of a mutual assistance pact – a Black Sea Pact – between Türkiye and the USSR, which was to remain accessible to other interested states, a proposal received with openness in Bucharest<sup>5</sup>. Such a pact was intended to complement the assistance agreement signed by Türkiye with London and Paris. It is no less true that, in the case of a security arrangement between Ankara and Moscow, possible Turkish support for Romania in the event of Soviet aggression became increasingly unlikely. Pressed by the the events, on September 6, 1939, Romania declared its neutrality without relinquishing the Anglo-French guarantees, despite German pressures. On October 1, 1939, Stalin summoned the Turkish Foreign Minister to the Kremlin, and the discussion was conducted in harsh terms by the Soviet dictator. Is the Balkan Pact specifically designed to counter potential German aggression or is it directed against the Soviet Union? In a threatening tone, Stalin reminded Saracoğlu of Poland's fate (Warsaw had fallen just three days earlier), remarked that "Romania, like Poland, has too much territory", and asked whether Türkiye's commitments "would require it to go to war against the USSR" if "Romania were to refuse to give us Bessarabia" and a conflict were to erupt between Moscow

---

<sup>4</sup> Archive of the Ministry of Foreign Affairs (henceforth AMAE), Fond 71, 1920-1944, Turcia, Telegramme Ankara. 1935-1939, vol. 1, Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, 12 septembrie 1939, Ankara, ff. 392-396.

<sup>5</sup> AMAE, Fond 71, 1920-1944, Turcia, Telegramme Ankara. 1935-1939, vol. 1, Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, 19 septembrie 1939, Ankara, ff. 416-418.

and Bucharest<sup>6</sup>. In this way, Stalin unequivocally revealed the strategy he had in mind regarding Romania.

An important moment in the dynamics of Romanian-Turkish relations was the signing of the Anglo-French-Turkish tripartite agreement on October 19, 1939. Two components are particularly important in understanding the significance of this agreement in the Romanian security construct. The first component involves Türkiye's acceptance to keep the straits open in case Western guarantees towards Romania are activated. The second refers to the so-called "Russian clause" (Article 3, paragraph 1 of the document), which stated that the provisions of the tripartite pact would not be activated in the event of Soviet aggression. Therefore, Türkiye's position became critical as Western support for Romania depended on Türkiye's decision regarding the straits. However, the Russian clause left Romania isolated in the face of Soviet aggression, a reality that would fundamentally define Romania's fate, diverging from Türkiye's trajectory in the event of war. Having its own issues in managing relations with Moscow, in the last months of 1939, Türkiye decided to remain cautious towards Romania and very reserved in the event of Soviet aggression against the ally in the Balkan Pact. Somewhat naturally, given the extremely difficult geopolitical context, Türkiye decided to act on its own, in line with its security interests. It was evident that Romania's security concerns were increasingly difficult to harmonize with Türkiye's geopolitical thinking, which considered Russia a necessary ally in the Black Sea, a reality confirmed during discussions between King Carol II and Turkish President İsmet İnönü in August 1939<sup>7</sup>. It is no less true that Ankara clearly understood that Türkiye did not have the capacity to influence decision-making processes in Moscow and that it was unable to alter a possible course of action by the Soviets against Bessarabia. Consequently, the central imperative aimed at preventing the expansion of the conflict in the Black Sea and maintaining the security of the straits through a particularly complicated diplomatic "ballet" between Germany, the USSR, and Western capitals. Control of the straits undoubtedly provided Türkiye with a powerful bargaining tool in the power struggle dynamics among the main actors involved. Romania did not benefit from the same strategic advantage. Despite the fact that the security interests of the two countries coincided, direct Soviet hostility towards the integrity of Romanian territory placed Romania in a different geography of threats. While Türkiye focused its efforts on stabilizing relations with the USSR and keeping the Black Sea area out of the war, Romania remained isolated against Soviet aggressive intentions towards Bessarabia.

Although Romania and Türkiye engaged in 1940 in a series of discussions aimed at uniting regional efforts to defend their independence and sovereignty, they proved to be a rather subtle, diplomatic form of avoiding any commitment. This was also the context in which discussions were held regarding the formation of the "bloc of neutrals" (an initiative of Grigore Gafencu), which were opposed by Germany and remained unmaterialized, or the initiative to invite Bulgaria to join the Balkan Pact, promoted by and discussed in the Permanent Council session in Belgrade of February 2-4, 1940, which, however, faced Romania's resistance, the latter being a target of Bulgarian revisionism.

The fall of France on June 22, 1940, precipitated Soviet action regarding Romania, through an ultimatum presented to the Romanian authorities on the night of June 26 to 27, demanding

---

<sup>6</sup> Sean McMeekin, *Războiul lui Stalin. O nouă istorie a celui de-al Doilea Război Mondial*, Editura Litera, Bucharest, 2022, p. 124.

<sup>7</sup> Notes of King Carol II following the meeting with President İsmet İnönü on August 11, 1939, AMAE, Fond 71/1920-1944, *Turcia*, Rapoarte Ankara-Istanbul, vol. 10/1939-1944, ff. 149-164.



the handing over of Bessarabia and Northern Bukovina<sup>8</sup>. That was the moment when the Balkan Pact, faced with a decisive test, practically fell apart, just as the Little Entente had disappeared a few months earlier with the dismemberment of Czechoslovakia. This defensive alliance, which from its inception had acted bilaterally rather than multilaterally, something that often lead to uncoordinated joint actions, proved to be another failure because it was conceived, just like the Little Entente, with a limited purpose, the involvement and interest of the great powers in the region representing the true litmus test for the Balkan alliance.

Romania, under pressure from Germany and Italy to cede new territories, quickly lost the Northern Transylvania to Hungary through the Vienna Diktat of August 30, 1940, and Southern Dobruja to Bulgaria through the Treaty of Craiova of September 7, 1940<sup>9</sup>. In the spring of 1941, with the occupation of Yugoslavia and Greece by German troops, Romania and Türkiye remained the last signatories of the Balkan Pact to maintain their independence and sovereignty (with Türkiye being the only one to maintain its territorial integrity)<sup>10</sup>.

The domination of Germany and the Axis powers over Europe prompted a reorientation of foreign policy in Bucharest, with Romania joining the Tripartite Pact on November 23, 1940. Pursuing the objective of restoring territorial integrity, Romania joined the war against the USSR on June 22, 1941, ultimately bringing it into a state of belligerence with Great Britain and the United States of America. After the restoration of Romanian authorities in the territories occupied by the Soviets in the summer of 1940 (Bessarabia and Northern Bukovina), the government in Bucharest continued the war effort beyond the Dniester River, hoping to convince Berlin to reconsider the solution given in August 1940 to the Romanian-Hungarian territorial dispute in a form more favourable for Romania<sup>11</sup>.

Aiming firmly to avoid direct involvement in the conflict, Türkiye signed a friendship treaty with Germany on June 18, 1941, which was conditioned on the non-violation of the provisions of its treaty with Great Britain<sup>12</sup>, thus succeeding in maintaining contacts with the Allied powers. Until 1944, the government in Ankara resisted pressures from both Germany and the Soviet, British, and American forces to align itself with one camp or another<sup>13</sup>. Turkish officials knew, based on their experience from the First World War, that dragging their country into a war posed the risk of a change in the regime of the straits<sup>14</sup>. Thus, for the duration of the conflict, the Turk-

<sup>8</sup>“(…) it was precisely the imminent total German victory on the Western Front that prompted the Kremlin to opt for the immediate launch of action against Romania (...) Fearing that, in the radically changed international context, the Reich would show much less receptivity to satisfying Soviet territorial claims outlined in the secret additional protocol, Stalin decided to proceed immediately to action.” Ottmar Trașcă, *Relațiile politice și militare româno-germane, septembrie 1940 - august 1944*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2013, pp. 32-33.

<sup>9</sup>Regarding the issue of territorial cessions of 1940, see Christophe Midan, *Carol al II-lea și teroarea istoriei: 1930-1940*, transl. Daniela Codruța Midan, Editura Militară, București, 2008, chapters 4, 5.

<sup>10</sup>Mihai Retegan, *În balanța forțelor. Alianțe militare românești interbelice*, Editura Semne, Bucharest, 1997, p. 172.

<sup>11</sup>Regarding the impact of the Transylvania issue on Romanian-German military collaboration, see Ottmar Trașcă, *Relațiile politice și militare româno-germane...*, pp. 308-346.

<sup>12</sup>Daniela Popescu, *Navigând în ape învolburate: România și Turcia în vreme de pace și de război: (1934-1948)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2023, p. 172.

<sup>13</sup>Through the secret protocol of the conference in Moscow of October 18 – November 1, 1943, a plan of actions was approved to bring Türkiye on the side of the Allies. “Most Secret Protocol of the Moscow Conference (November 1, 1943)”, *Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, The Conferences at Cairo and Tehran, 1943*, editors: William M. Franklin, William Gerber, United States Government Printing Office, Washington, 1961, pp. 134-136.

<sup>14</sup>From November 1940 to January 1941, discussions took place between Berlin and Moscow regarding a possible revision of the Montreux Convention, but the representatives of the two powers failed to reach an agreement, an outcome which favoured Türkiye and the preservation of the 1936 regime. Daniela Popescu, *Navigând în ape învolburate...*, p. 170.

ish government completely banned the passage of warships of the belligerent states through the straits, despite the strongly worded requests from Moscow or Berlin.

In January 1943, during the Casablanca Conference (January 14-24), the Allies perceived the strategic advantage of Türkiye entering the war. To convince the government in Ankara, Winston Churchill made a visit to Türkiye in the last two days of January 1943, where he held meetings with the president, prime minister and foreign minister (de revăzut în română). While unsuccessful, the visit did highlight for the Allies the sensitive issues for Ankara, particularly regarding its stance towards the Soviet Union after a possible defeat of Germany in the Balkans<sup>15</sup>. Despite the pressures, Ankara maintained neutrality, which was quite costly for the Allies, not only for strategic reasons – for example, Türkiye was selling chrome to Germany<sup>16</sup>.

Regarding Romania, it reconsidered its position within the Axis especially after the devastating defeat suffered in the Battle of Stalingrad, concluded on February 2, 1943, with the withdrawal from the Caucasus. In this context, the Romanian democratic opposition initiated, with the unofficial support of the Antonescu government and the assistance of some diplomats from the Ministry of Foreign Affairs, negotiations with the Allies for an armistice. For Bucharest, Ankara initially served as a link to Cairo (one of the channels of discussion with the Anglo-Americans, complementary to the Soviet one in Stockholm, which was opened later) and, subsequently, as a distinct channel with the appointment of diplomat Alexandru Cretzianu as minister to Ankara on September 13, 1943. These diplomatic efforts paved the way for the missions of Barbu Știrbei and Constantin Vișoianu to Cairo in March-April 1944<sup>17</sup>.

Although increasingly pressured by the evolution of the conflict, Türkiye did not engage in military operations against the Axis, although it severed diplomatic and commercial relations with Germany (August 2, 1944) and, five months later, after the conclusion of the Yalta Conference (February 4-11, 1945), formally declared war against Germany and Japan (February 23, 1945), whose defeat was imminent at that time.

In general, during the wartime period (1941-1945), official Romanian-Turkish relations were limited, increasingly cooling down with Germany's impending defeat. On the other hand, as it was already mentioned, Ankara represented a true bridge in the negotiations between Romanian emissaries, from the government and the opposition alike, with the Allies.

In 1945, Ankara's relations with Moscow entered a spiral of tensions, signalling an East-West conflict in which Türkiye played an essential role. On March 19, 1945, Soviet Foreign Minister Vyacheslav Molotov notified the Turkish ambassador in Moscow that the USSR would not extend the non-aggression treaty of December 17, 1925, unless certain Caucasian territories were ceded and the regime of the straits was revised. The straits issue was discussed at the Potsdam Conference (July 17 – August 2, 1945), establishing that a new regime of the straits would be established through discussions between the major powers and the Turkish government. Subsequently, on November 2, 1945, the Americans proposed to Türkiye not to restrict the passage of warships belonging to the of Black Sea riparian states (specifically, the Soviet Union) through the straits. On August 7, 1946, through a diplomatic note addressed to Türkiye, the USSR demanded control over the straits to be exerted by the riparian states (primarily Soviet-Turkish). The key

<sup>15</sup> Daniela Popescu, *op. cit.*, p. 200.

<sup>16</sup> Sean McMeekin, *op. cit.*, p. 438.

<sup>17</sup> Regarding the importance of the channel represented by Ankara in the Romanian-Allied discussions, see Liliana Elena Boșcan. "Activity of the Special Operation Executive in Romania via Turkey, 1943 – 1944", in *Journal of Anglo-Turkish Relations*. no. 1/2021, pp. 11–23.

to the Soviet initiative was to obtain the agreement for the installation of Soviet military bases in the Dardanelles. In other words, it aimed to achieve Russia's historical objective of gaining control over the straits and, implicitly, unrestricted access to the Mediterranean Sea. Moscow's claims and ambitions caused a major diplomatic crisis in relations with the Anglo-American allies, who promptly reacted to the danger posed by the Soviet offensive in the Black Sea<sup>18</sup>. By the end of the war, it had become evident that the fate of the two countries would follow different trajectories. While Romania fell into the sphere of influence and control of the USSR, thus reaffirming the Ribbentrop-Molotov Pact of August 23, 1939, Türkiye became a major strategic stake in the calculations of Western decision-makers, necessitating sustained efforts to halt the Soviet geopolitical advance towards the Black Sea – Mediterranean Sea.

The second chapter of the volume focuses on the years 1946-1964, a period in which the post-war world took shape. The end of the Second World War and the emergence on the international stage of a bipolar world, in which two superpowers and former allies – the USSR and the USA – confronted each other, led to a geopolitical and geostrategic reshaping of the global political scene. States that had had longstanding relations and had even constituted an important defence pillar in the Balkans before the war, organized in regional defence systems, such as Türkiye and Romania, were forced by the new geopolitical and ideological context to take antagonistic positions.

Consequently, the main historical and politico-military landmarks that will mark the evolution of Romanian-Turkish relations during this period will be closely connected to the balance of power and forces created after the Second World War, with the installation of the Iron Curtain and the onset of the Cold War on the continent. The nature and historical evolution of bilateral relations between Romania and Türkiye will be strongly influenced by the dynamics of relations between major global actors, the USSR and the USA respectively, and between political-military organizations such as NATO and the Warsaw Pact, within which the two states were included.

Since August 1944, Romania had entered the sphere of Soviet hegemony, with the year 1946 being decisive for the change of regime in the country through election fraud. The communist regime had been established, the political destiny of the country was already outlined and, a year later, the last bastion of democracy was removed with the abolition of the monarchy on the last day of 1947 and the establishment of the People's Republic.

Immediately after the establishment of the communist regime in Romania, Türkiye became the main escape route to the "free world", through which a number of Romanian aviators and public figures fled the country<sup>19</sup>, an important aspect in the early landscape of the Romanian-Turkish relations in the post-war period.

On the other hand, Türkiye, as the legal holder of control over the Bosphorus and Dardanelles Straits through the Montreux Convention, entered, as we mentioned, in the period 1946-1953, under the "magnifying glass" of Soviet authorities, who insisted on modifying the provisions of the Convention. Stalin's explicit desire was to seize control of the Straits and allow direct access for Soviet military vessels into the Mediterranean and the Black Sea, as well as to increase the USSR's influence in the Middle East. Soviet territorial claims also extended to the two Turkish

---

<sup>18</sup> For more details, Süleyman Seydi, "Making a Cold War in the Near East: Turkey and the Origins of the Cold War, 1945-1947", *Diplomacy of Statecraft*, no. 17, issue 1, May 2006.

<sup>19</sup> AMAE - Dosare Speciale - problema 214 - Turcia 4 - 1946-1956, *passim*.

provinces of Kars and Ardahan, which the Kremlin had lost through the Treaty of Kars (March 16, 1921).

Throughout this time, the Turkish Straits Crisis unfolded through exchanges of notes and declarations between the governments of Moscow and Ankara, becoming a major point of interest for the defence of regional interests of the Americans and the British, by ensuring security in the Mediterranean Sea area and the Suez Canal. In a final mediation effort, the American government proposed the idea of organizing an international conference to settle the issue of the Straits. The firm refusal of the USSR to accept such an invitation forced Türkiye to seek security guarantees from the USA, by increasing and consolidating American military presence in the area in various forms: warships, military personnel, construction of naval and air bases on Turkish territory.

The American authorities supported Türkiye's cause and, in 1946, for intimidation purposes, sent naval military support to the area: initially a battleship, the USS Missouri<sup>20</sup> (on board of which Japan's surrender was signed), followed by other military vessels, managing to alleviate Moscow's pressures on Ankara<sup>21</sup>. Concern for maintaining Türkiye's security and the status acquired through the signing of the Montreux Convention persisted until Stalin's death, when the situation was solved, the Soviet Union abandoning any claims (May 1953).

The situation of Türkiye was also one of the main topics of discussion at the Conference of American diplomats accredited to Türkiye and the Middle East, held in Istanbul on February 14-22, 1951<sup>22</sup>, which was less publicized at the time. On the conference agenda, alongside other politically-military and strategic subjects of regional interest, the necessity of creating new air and naval bases throughout the Middle East was debated. Due to its geographical and strategic position, Türkiye had an important role as the main airbase for the American or allied air fleet, prompting the construction of numerous airfields, including six major ones in Adana, Istanbul, Ankara, Bursa, etc. In return, Türkiye was to receive possible formal guarantees, but especially an increase in economic and military aid, and was preparing to become a potential NATO member with full rights and obligations.

In the new context of overt attacks from Moscow and its tendency to change the political status quo in the Euro-Asian region, Turkish authorities hastened the formalities necessary for NATO accession in 1952<sup>23</sup>. The reaction of the Soviets and the countries within their sphere of influence, including Romania, was particularly virulent towards the construction and expansion of NATO bases and other military facilities on Turkish territory, this being considered by social-ist propaganda as a potential threat to the entire world.

With Türkiye's entry into NATO, bilateral relations between Romania and Türkiye became increasingly reserved and distant, with the military component practically blocked by the new bloc realities. Stalin's death in 1953 and the public denunciation of his personality cult and the crimes and excesses of the Stalinist era during the Twentieth Congress of the Communist Party of the Soviet Union in February 1956 brought about a slight relaxation and détente in the foreign policy of the USSR's satellite states.

<sup>20</sup> Lucian Drăghici, 1946. „Criza Strâmtorilor” reflectată în rapoartele informative ale Secretarului Biroului atașatului militar român în Republica Turcia, in „Gândirea Militară Românească”, nr. 1/2023, pp. 218-227.

<sup>21</sup> Romanian National Military Archives (henceforth AMNR), Fond Ministerul de Război, Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, 1895-1949, reel 107, frames 497-506.

<sup>22</sup> AMAE, fond Turcia/1951, General, 20, ff. 29-37.

<sup>23</sup> Kuniholm, Bruce Robellet, *The Origins of the Cold War in the Near West. Great Power Conflict and Diplomacy in Iran, Turkey, and Greece*, Princeton University Press, Princeton 1994.

This was also the context in which the Romanian initiative to establish a regional cooperation body in the Balkans took place. Despite Türkiye's reservations, Romanian authorities made political and diplomatic efforts to establish a common Balkan Pact, which would include states with different political and economic orientations, such as Greece and Türkiye. The appeal launched on September 10, 1957, by Chivu Stoica, Prime Minister of Romania at the time, to create a Balkan pact, represented the first initiative of regional cooperation advanced by the Romanian state during the regime of Gheorghe Gheorghiu-Dej<sup>24</sup>. Initially, a proposal was made to organize a Balkan Conference to analyse the ways of achieving a collective agreement among the states in the Balkans region. Despite the Romanian authorities' insistence, Türkiye and Greece did not follow through with this initiative. Romania resumed these efforts in June 1959, proposing the conclusion of a Treaty of Understanding and Collective Security, which would also include the process of denuclearization of the Balkan Peninsula. However, Romania's proposals regarding Balkan cooperation cannot be detached from Moscow's political agenda. In point of fact, Romanian actions complemented Soviet interests aimed at both a possible improvement in relations with Yugoslavia and a form of "testing" the two NATO member states, Türkiye and Greece. Equally important was the attempt to create instruments that would allow for a more active expansion of Soviet influence in the Balkans, including countering the allied military presence in Türkiye and Greece. These appeals advanced by Romanian diplomacy were ignored by the governments in Ankara and Athens.

After the withdrawal of Soviet troops from Romanian territory (May 1958), Romania continued to promote an active agenda focused on identifying cooperation formulas in the Balkans that would allow for the improvement of Romania's bilateral relations with the respective states and to negotiate, in a multilateral format, the resolution of common issues. The results were rather mixed. In 1963 (eu am găsit că ar fi vorba de 1953), the Balkan Pact would materialize in another manner, being established by Türkiye, Greece, and Yugoslavia, an agreement to which Romania and Bulgaria were not invited.

Throughout this time, bilateral relations with Türkiye remained limited in political and military fields, but they did expand and diversify in economic, scientific-technical and cultural areas. A series of joint Romanian-Turkish economic commissions were established, and projects and plans for common investments were launched in several fields: air and maritime transport, oil and gas, agriculture, metallurgical industry, phytosanitary and trade, leading to the signing of a number of agreements and conventions between the two parties.

The existence of a Turkish military cemetery on Romanian territory also represented a common point of interest and dialogue, facilitating the organization of cultural events aimed at promoting shared historical traditions and honouring great historical figures and the memory of ancestors and their sacrifices.

The cooling of Romanian-Soviet relations and the onset of national communism, as promoted by Gheorghiu Dej, culminated in the rejection of the Soviet-inspired "Valev" economic plan and the adoption of the declaration of "independence" in April 1964, emphasizing the Romanian government's commitment to respecting the country's independence and sovereignty, equality among states, and non-interference in internal affairs. Major changes were thus being prepared in Romanian foreign policy, which would be adopted and partially implemented in the immediate period following Nicolae Ceaușescu's assumption of leadership in 1965.

---

<sup>24</sup> Ambassador Paraschiva Bădescu, „Cooperarea balcanică în politica externă a României”, in <https://www.geopolitic.ro/2018/11/cooperarea-balcanica-politica-externa-romaniei/>, accessed on 5.01.2024.

In conclusion, during the period 1946-1964, the relations between the two neighbouring states, which went back for many centuries, were substantially marked by the constraints imposed by historical and geopolitical realities, Türkiye and Romania belonging to rival camps with the onset of the Cold War. Bilateral relations, especially the political-military ones, did not follow the same coordinates as in the past, going through periods of reluctance, distancing, and pronounced coolness.

The mutual interests were particularly evident in the economic, technical-scientific, and cultural domains, where various projects and common initiatives were successfully developed. Despite the political and ideological constraints imposed from the outside, Romania and Türkiye continued to develop a diplomatic and economic relationship of cooperation, based on common interests centred around maintaining peace and regional stability.

Regarding the third and final chapter of this volume, the dynamics of Romanian-Turkish relations during the period 1965-1989 were determined by the global framework of the détente process between Western and Eastern states, initiated and coordinated by the two superpowers, the United States of America and the Soviet Union, within the two major politico-military blocs, NATO and the Warsaw Pact. As a general characteristic of this period, both Romania and Türkiye reconfigured their foreign policy agenda towards collaboration and cooperation with other countries, even though they belonged to different political systems, with an emphasis on economy and trade.

The development of Romanian-Turkish bilateral relations was determined by Nicolae Ceaușescu's rise to power in Bucharest on March 22, 1965, as the First Secretary of the Romanian Communist Party Central Committee. He continued the line set in the early 1960s by his predecessor Gheorghe Gheorghiu-Dej, seeking an autonomous policy and distancing from Moscow, which allowed the repositioning of relations with the West based on an agenda aimed at promoting national interests and asserting an independent identity in foreign policy. The Romanian establishment's foreign policy initiatives were reflected in the relationship with Türkiye, especially through a dynamic series of reciprocal high-level visits, involving the heads of government, foreign ministers, and officials from economic, technical, industrial, cultural-scientific fields, up to heads of state, which consolidated the political-diplomatic and economic cohesion between the two states.

Without "evading" from the political-military structures of the Warsaw Pact, Romania – with the prospects of an independent framework of action – attracted the interest of Western governments and implicitly of Türkiye. This was all the more significant as the tone had been set by the administration in Washington, through the voice of J.F. Kennedy, who recommended the use of commercial and economic leverage by Western European states as a tool for positive influence on the communist ones, with the aim of reducing ideological dependence on Moscow<sup>25</sup>. Moreover, Türkiye, as a NATO ally, had its own grievances against the USA, especially after the policies imposed in managing the crises in Cuba and Cyprus. Also, domestically, Türkiye's policy had undergone a series of transformations. After the military coup in 1960, a return to parliamentary regime occurred, and with İsmet İnönü's appointment as prime minister (1961-1965),

---

<sup>25</sup> Papers of John F. Kennedy. Pre-Presidential Papers. Senate File, "A time of Decision," or "Where Do We From Here", Senate Floor, 14 June 1960, ff.29-30 [https://www.jfklibrary.org/asset-viewer/archives/jfksen-0909-043#?image\\_identifier=JFKSEN-0909-043-p0001](https://www.jfklibrary.org/asset-viewer/archives/jfksen-0909-043#?image_identifier=JFKSEN-0909-043-p0001).

the period of tensions in relations with other states ended, inaugurating a policy of cooperation and collaboration, especially with Eastern Europe<sup>26</sup>. It should also be mentioned that the new Turkish prime minister was very familiar with Romania, being one of the leaders directly involved in the major events of the interwar years when the two countries tried, together and separately, to secure the Balkans-Black Sea region against aggressive German and Soviet intentions.

The key moment in the development of the Romanian-Turkish bilateral framework was the visit to Türkiye of the President of the Council of Ministers of the Romanian Socialist Republic, Ion Gheorghe Maurer, which took place on July 25-31, 1966. This episode initiated a series of reciprocal meetings that led to fundamental changes regarding the exploration and cooperation dimension in the economic field, as well as to a partnership between the governments of Ankara and Bucharest<sup>27</sup>. One year later, Turkish Prime Minister Süleyman Demirel responded to the invitation of his Romanian counterpart to visit Romania (September 11-17, 1967), followed by visits at the level of foreign ministers in the following period.

All these reciprocal encounters culminated with the first visit of a Romanian communist head of state to Türkiye, between March 24 and 29, 1969, when Nicolae Ceaușescu met with the President of Türkiye, Cevdet Sunay, a milestone moment in the history of Romanian-Turkish relations. This was the moment which oversaw the acceleration in the regulation of bilateral relations for the next two decades and which materialized through numerous forms of cooperation in all areas, including the military<sup>28</sup>.

The 1970s marked an upward trend in bilateral political relations between the two countries, with visits at the highest level and multiple agreements and forms of cooperation signed between the two parties. These aspects were accentuated in the early 1970s against the backdrop of the détente between the USA and the Soviet Union, as well as the negotiations launched within the CSCE process. Additionally, there was a Western interest in developing relations with Eastern bloc states, and implicitly with Romania and its leader Nicolae Ceaușescu, perceived as a “maverick” of the Eastern bloc, especially after publicly condemning the invasion of Czechoslovakia by the Warsaw Pact troops and distancing from Moscow’s policies<sup>29</sup>. Beyond economic aspects and the status of trade exchanges, both in relations with Western states and within Romanian-Turkish bilateral cooperation and exchange of visits, the talks focused on European security issues, Romanian and Turkish security and disarmament initiatives at the UN General Assembly sessions, nuclear arms reduction, as well as the subject of transforming the Balkans into a zone of peace in Europe. Starting from 1973, discussions between Romania’s representatives in Ankara – the ambassador and the military attaché on one side and Turkish officials on the other – reveal the mutual desire of the two states to expand bilateral efforts, including in the military field. Thus, new avenues of development in military education emerged, such as exchange visits between naval schools and meetings between military sports teams<sup>30</sup>. The effects were seen in 1974, when military bilateral framework was expanded to a higher level, first through an exchange of military delegations that travelled to Romania and Türkiye, at the level of the Deputy

<sup>26</sup> Metin Heper, *İsmet İnönü. The Making of a Turkish statesman*, Brill, 1998, p. 194.

<sup>27</sup> AMAE, Problema 220, 1966, Turcia I, Direcția a II-a Relații, Vol. II, f. 45-49.

<sup>28</sup> Scântea, Year XXXIII, no. 8015, March 25, 1969, p.3.

<sup>29</sup> Mioara Anton, „Când maverick a încetat să fie maverick. Nicolae Ceaușescu și Pactul de la Varșovia (1980-1990)” în volumul *Revoluția din 1989. Învinși și învingători*, coordonat de Anneli Ute Gabanyi, Alexandru Muraru, Andrei Muraru, Daniel Șandru, Editura Polirom, Iași, 2020, pp. 90-100.

<sup>30</sup> AMAE, fond 221/1974, ff. 1-2.

Chief of the General Staff, then at the level of Defence Ministers, through the initiative of the Romanian Minister Ion Ioniță to extend an invitation to his Turkish counterpart, Hasan Esat Işık, to make an official visit to Romania<sup>31</sup>.

The prospects for developing military collaboration between the two countries, which found themselves in rival political-military camps, constituted a particular point of interest in the dynamics of bilateral relations. This was highlighted by the Turkish Minister of National Defence, Hasan Esat Işık, on April 7, 1978, when, emphasizing the good level of bilateral military cooperation, he proposed to the Romanian side “to prepare to discuss the possibilities of mutual equipping with materials necessary for the army” and to work together in “building industrial facilities in Türkiye to produce technical means necessary for the army and which could be exported to Romania and other countries”. In addition to the possibility of mutual acquisitions of specific techniques and equipment, the minister also raised the possibility of building defence-related industrial facilities in Türkiye that would benefit both states<sup>32</sup>. These projects were continued into the early 1980s, when progress was made in the military field through another series of exchanges of visits at the level of military leadership, which envisaged new forms of development and cooperation in defence industry<sup>33</sup>.

Türkiye’s openness towards communist Romania could also be the result of other considerations, related to the dynamics of international politics. In Ceaușescu’s case, there was an evident ambition to be perceived as an independent leader, capable of developing relations with different states without Moscow’s constraints. Cooperation with Türkiye, as a NATO member state and a US ally in the region, demonstrated both the credibility of Bucharest’s foreign policy agenda and its ability to defy Moscow’s dictates, although opening up to NATO member states was not necessarily considered detrimental to Soviet interests. Given the complexity of this topic – regarding communist Romania’s policy and the intertwining of Romanian-Soviet interests with regards to Türkiye –, we have refrained from exploring it in detail, but it certainly could be the subject of a separate study. In the case of Türkiye, we find similar accents. Starting from the 1970s, a “mini-crisis” emerged in Turkish-American relations. On February 5, 1975, the US Congress imposed an arms embargo against Türkiye, followed by Türkiye’s decision on July 25, 1975, to invalidate the Defence Cooperation Agreement signed with the USA in 1969. Consequently, all US military installations in Türkiye came under Turkish authority<sup>34</sup>. In the early 1980s, Turkish-American relations returned to cooperation, with Türkiye’s strategic importance being a central vector that influenced the strategic calculations of American decision-makers, as Türkiye understood that alliance with the USA was the only security option against the USSR threat. The military coup d’état on September 12, 1980, and the internal violence that followed further complicated Türkiye’s political situation and its international position. The new president of the country, Kenan Evren, the leader of the military action in September 1980, did not enjoy much sympathy in Western allied circles, and due to his role in the reprisals following the coup, he was seen rather as a controversial figure. Thus, Romanian-Turkish political relations in the second half of the 1980s also reflected a desire on the part of leaders in Bucharest and Ankara to maintain a level of relevance and to assert themselves on the international stage on their own terms.

<sup>31</sup> *Ibidem*, f. 13.

<sup>32</sup> AMAE, Problema 211, 1978, Turcia – RSR, ff. 1-2.

<sup>33</sup> AMAE, Problema 220/1980, Turcia, f. 28.

<sup>34</sup> Nasuh Uslu, *The cooperation amid problems: Turkish-American relations in the 1980s*, “The Turkish Yearbook”, Vol. XXVII, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/845744>, pp. 13-14



The rise to power in the USSR of Mikhail Gorbachev and the implementation of internal and external restructuring policies (perestroika and glasnost) created a complicated situation for Nicolae Ceaușescu, both domestically and especially in relations with the West<sup>35</sup>.

The changes that occurred in the relationship between superpowers and the increasingly pronounced international isolation of the regime in Bucharest did not substantially change the relational dynamics between Romania and Türkiye. In the spirit of an old, consolidated friendship, the Romanian dictator continued to maintain a good relationship with Türkiye until the very fall of the communist regime, even though bilateral cooperation was gradually limited to the economic, commercial, and transportation fields, through courtesy visits of high officials to various economic objectives in both countries.

To conclude with regards to the dynamics of the Romania-Türkiye relations during the period 1965-1989, it is evident that, in the bilateral relations undertaken by Nicolae Ceaușescu with Ankara, there was a well-defined foreign policy focused on long-term objectives, especially in the area of economic cooperation and consolidation of regional security in the Balkans. These joint efforts led to stable, consistent relations between Romania and Türkiye, supported by a series of mutual visits, with all the implications and discussions derived from them, providing a unique element to the relations between two states that belonged to completely different security equations, a situation which can only be analysed and understood through the prism of the Cold War.

Undoubtedly, the documents included in this volume cover only a small portion of the existing documentary resources. Our objective was to bring to light documents relevant to understanding the military relations between the two countries and the complexity of the cooperation agenda in the field of defence and security, which substantially defined the geography of regional security as a whole. The structure of the chapters reflects the paradigm shift from the status of allies in the period preceding the outbreak of the Second World War, to the status of “enemies” as a result of decisions imposed by the force of systemic changes, only to revert in the second part of the Cold War to a logic of pragmatic cooperation that allowed for an active dialogue on the dimension of military cooperation. We hope that, in the future, archival research will offer us new perspectives on understanding the issue of military relations between the two countries in the context of the Cold War, a period for which information remains still limited and incomplete.

Despite certain limitations and challenges imposed by circumstantial developments in international politics, internal political agendas, or conjunctural reactions, Romania and Türkiye remain deeply connected by geography, history, and a sense of common destiny, a reality that remains a constant in the security geography of Southeast Europe and the European continent as a whole.

**Dr. Carmen-Sorina Rijnoveanu**

*Director of the Institute for Political Studies of Defence and Military History*

---

<sup>35</sup> Adam Burakowski, *Dictatura lui Ceaușescu (1965-1989). Geniul Carpaților*, second edition, revised and annotated, Editura Polirom, Iași, p. 372.



## NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Volumul de față este al doilea și ultimul din lucrarea editată de Institutul pentru studii politice de apărare și istorie militară, dedicată, la 100 de ani de la proclamarea Republicii Turcia și de la stabilirea relațiilor bilaterale, complexului dosar al relațiilor româno-otomano-turce în perioada 1878-1989. Așa cum am mai arătat, Republica Turcia, fondată în 1923, a împărtășit cu Regatul României obiective fundamentale comune – menținerea păcii și statu-quoului în Balcani. Relațiile româno-turce s-au concretizat într-o alianță bilaterală și în cadrul Înțelegerii Balcanice, ambele fiind puse la încercare odată cu ascensiunea revizionismului și izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial. Din 1945, România și Turcia, după o răcire temporară a dialogului București-Ankara, au căutat punți comune, care s-au păstrat până la finalul anilor '80, în pofida faptului că aparțineau unor blocuri divergente și aveau sisteme politico-economice diferite.

Pentru a documenta o epocă atât de complexă, ne-am folosit de principalele fonduri arhivistice aflate în patrimoniul Arhivelor Naționale ale României, Arhivelor Diplomatice din cadrul Ministerului Afacerilor Externe, Arhivelor Militare Naționale Române (atât fondul de microfime din București, cât și documentele din Depozitul de Arhivă Pitești) și al Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității. Pe această cale, adresăm mulțumiri colegilor arhiviști, specialiștilor și conducerii acestor instituții pentru sprijinul necondiționat acordat demersului nostru științific.

Perioada celui de-al Doilea Război Mondial (1939-1945), cea mai dramatică din segmentul temporal tratat în acest volum, a fost acoperită în detaliu. Astfel, au fost valorificate documente din toate sursele arhivistice menționate, pentru a se oferi o perspectivă multifacetată asupra situației României și Turciei. Pe lângă rapoartele reprezentantului diplomatic și atașatului militar la Ankara, au fost reproduse documente create de diverse instituții, precum Ministerul Afacerilor Străine, Marele Stat Major, Președinția Consiliului de Miniștri, Cabinetul Militar Ion Antonescu, Cabinetul Civil Mihai Antonescu, Serviciul Special de Informații etc.

Ca și în lucrările anterioare publicate de ISPAIM, documentele au fost reproduse în limba în care au fost redactate. Am precizat, de fiecare dată, sursa de proveniență. De asemenea, nu am ignorat presa epocii, consultând principalele ziare din perioada comunistă, „Lumea” și „Scînteia”, care, dincolo de tonul adesea elogios și deliberat propagandistic, oferă informații relevante privind relațiile bilaterale româno-turce, prin interviurile date de liderii români și turci sau comunicatele comune publicate oferind o sursă utilă de înțelegere a evoluției acestui dosar.

Am adus documentelor o serie de modificări stilistice, îndreptând forme și cuvinte arhaice conform normelor actuale ale limbii române. Am procedat astfel și pentru a ușura cititorilor străini posibilitatea de a traduce textul documentelor. În mod excepțional, am folosit, pentru documentele de după 1948, „i” în loc de „â” în interiorul cuvintelor, respectând grafica specifică vremii. Am suprimat din textul documentelor, în special cele provenind din Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe, antetele și informațiile birocratice privind expedierea sau înregistrarea lor de către destinatar. Am transcris, atunci când erau lizibile, rezoluțiile olografe scrise pe document. Precizăm că regeștele au fost extinse pentru a include cele mai multe informații legate de conținutul documentelor. Intenția noastră a fost de a facilita publicului interesat din străinătate o înțelegere mai facilă a conținutului fiecărui document. În rest, documentele au fost reproduse integral, fără omisiuni și adăugiri. Greșelile de tipar le-am corectat tacit.

Documentele au fost ordonate strict cronologic. Regeștele indică data, locul emiterii, expeditorul, destinatarul și subiectul, expus pe larg. În textul regeștelor și în notele explicative am folosit titulaturile conform limbajului din epocă. Nu am ocolit denumirile oficiale ale statului român, „Republica Populară Română”, în anii 1947-1965, și „Republica Socialistă România”, în anii 1965-1989. De asemenea, regeștele au fost traduse într-o limbă de circulație internațională, pentru a facilita specialiștilor străini interesați accesul la informația cuprinsă în documente. În lista documentelor, pentru a ușura parcurgerea ei, am reprodus din regește numai ideile esențiale.

Am respectat tradiția celorlalte volume realizate de Institutul pentru studii politice și istorie militară și am inserat note explicative și mai ales biografice cu scopul de a oferi cititorului informații ce asigură cunoașterea aprofundată a evenimentelor epocii, precum și cele mai importante repere ale vieții și activității personalităților cu rol de decizie. În același spirit care guvernează realizarea unei lucrări de referință, volumul conține o listă de abrevieri, bibliografie, cronologia principalelor evenimente care au jalonat relațiile româno-turce și un indice de nume, instrument indispensabil pentru cei care consultă documentele. Contăm că volumul de față, în continuarea volumului precedent, va suscita, și acesta, atenția specialiștilor și publicului larg, dornic să înțeleagă relațiile politico-militare dintre România și a Republica Turcia, actori cu rol central în dinamica de ansamblu a securității. Mulțumirile noastre se îndreaptă către echipa de cercetare a Institutului pentru studii politice de apărare și istorie militară, care a depus eforturi susținute pentru identificarea, selecția și procesarea documentelor, precum și către colectivul și conducerea Editurii Militare, care ne oferă un sprijin constant în concretizarea tuturor proiectelor de cercetare ale Institutului.

**Dr. Manuel Stănescu**

*Directorul adjunct al Institutului pentru studii politice de apărare și istorie militară*

## ACKNOWLEDGEMENTS

This volume is the second and last of the work edited by the Institute for Political Studies of Defense and Military History, dedicated, 100 years after the proclamation of the Republic of Türkiye and the establishment of bilateral relations, to the complex file of Romanian-Ottoman-Turkish relations during 1878-1989. As we have already shown, the Republic of Türkiye, founded in 1923, shared with the Kingdom of Romania common fundamental objectives – maintaining peace and the status quo in the Balkans. Romanian-Turkish relations materialized in a bilateral alliance and within the Balkan Agreement, both of which were put to the test with the rise of revisionism and the outbreak of World War II. After 1945, Romania and Türkiye, after a temporary cooling of the Bucharest-Ankara dialogue, sought common bridges, which were preserved until the end of the ,80s, despite the fact that they belonged to divergent blocs and had different political-economic systems.

In order to document such a complex era, we used the main archival funds in the patrimony of the National Archives of Romania, the Diplomatic Archives within the Ministry of Foreign Affairs, the Romanian National Military Archives (both the microfilm fund in Bucharest and the documents in the Pitesti Archive Deposit) and the National Council for the Study of the Securitate Archives. We would like to take this opportunity to thank our archivist colleagues, specialists and the management of these institutions for their unconditional support for our scientific endeavor.

The period of World War II (1939-1945), the most dramatic of the period approached in this volume, has been covered in detail. Thus, documents from all the mentioned archival sources were capitalized in order to provide a multifaceted perspective on the situation of Romania and Türkiye. In addition to the reports of the diplomatic representative and military attaché in Ankara, documents created by various institutions were reproduced, such as the Ministry of Foreign Affairs, the General Staff, the Presidency of the Council of Ministers, the Military Cabinet Ion Antonescu, the Civil Cabinet Mihai Antonescu, the Special Intelligence Service, etc.

As in previous works published by IPSDMH, the documents have been reproduced in the language in which they were written. We have always stated the source of origin. Also, we did not ignore the press of the time, using the main newspapers of the communist period, „The World” and „Scînteia”, which, beyond the often praising and deliberately propagandistic tone, provide important information on Romanian-Turkish bilateral relations. In this sense, the interviews

given by Romanian and Turkish leaders or joint communiqués represent are useful for a better understanding of the evolutions in this domain.

We made a series of stylistic changes to the documents, correcting archaic forms and words according to the current norms of the Romanian language. We have also done this to make it easier for foreign readers to translate the text of documents. Exceptionally, we used, for documents after 1948, „î” instead of „â” inside words, respecting the specific graphics of the time. We have removed from the text of documents, especially those belonging to the Diplomatic Archives of Ministry of Foreign Affairs, letterheads and bureaucratic information regarding their dispatch or registration by the recipient. We transcribed, when legible, the handwritten resolutions written on the document. In this context, we underlined that the regests were extended in order to present more information on the documents content. It is our intention to facilitate the work of foreign readers by allowing a better understanding of the content. For the rest, the documents were reproduced in full, without omissions and additions. I tacitly corrected typos.

The documents were ordered strictly chronologically. Regests indicate the date, place of issue, sender, recipient and subject, extensively exposed. In the text of the regests and in the explanatory notes we used the titles according to the language of the time. We did not avoid the official names of the Romanian state, „People’s Republic Romanian”, in 1947-1965, and „Socialist Republic of Romania”, in 1965-1989. Also, the regests were translated into an international language, in order to facilitate interested foreign specialists access to the information contained in the documents. In the general list of documents, we have incorporated only the essential aspects from the entire regests.

We respected the tradition of the other volumes produced by the Institute for Political Studies and Military History and inserted explanatory and especially biographical notes in order to provide the reader with information that ensures in-depth knowledge of the events, as well as the most important landmarks of the life and activity of decision-making personalities. In the same spirit that governs the achievement of a reference work, the volume contains a list of abbreviations, bibliography, chronology of the main events that marked the Romanian-Turkish relations and a name index, an indispensable tool for those who consult the documents. We hope that this volume, continuing the previous volume, will also attract the attention of specialists and the general public willing to understand the political-military relations between Romania and the Republic of Türkiye as the main actors on the Balkan scene. Our thanks go to the research team of the Institute for Political Studies of Defense and Military History, which has made sustained efforts to identify, select and process documents, as well as to the staff and management of the Military Publishing House, which offers us constant support in materializing all research projects of the Institute.

**Dr. Manuel Stănescu**

*Deputy Director of the Institute for Political Studies of Defence and Military History*

# ABREVIERI

- A.A. = Anti-Aeriană.  
a.c. = anul curent.  
a.i. = ad interim.  
AMAE = Arhiva Diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe.  
AMNR = Arhivele Militare Naționale Române.  
ANIC = Arhivele Naționale Istorice Centrale.  
A.S. = Alteța Sa.  
A.S.R. = Alteța Sa Regală.  
art. = articolul.  
B.A.M. = Biroul Atașați Militari.  
B.N.R. = Banca Națională Română.  
bat. = Batalion.  
C. I. = Contrainformații.  
C. I. J. = Curtea Internațională de Justiție.  
C.A.E.R. = Consiliul de Ajutor Economic Reciproc.  
C.C. = Comitetul Central (al partidului).  
C.D. = Corpul diplomatic.  
C.E.E. = Comunitatea Economică Europeană.  
C.E.N.T.O. = Organizația Pactului Central.  
C.F. = cale ferată.  
C.I.M.P. = Consiliul Internațional de Muzică Populară.  
CNSAS = Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității.  
C.N.S.T. = Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie.  
C.S.C.E. = Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa.  
Cpt. = căpitan.  
crt. = curent.  
D.S.P.A = Divizia Superioară Politică a Armatei.  
Dir. = Direcție.  
Div. = divizie.  
Dos. = dosar.  
DR. II. = Direcția a II-a (din Ministerul Afacerilor Externe).  
Dvs. = Dumneavoastră.  
e.g. = exempli gratia (de exemplu).  
F.A.O. = Organizația pentru Alimentație și Agricultură a Națiunilor Unite.  
F.D.U.S. = Frontul Democrației și Unității Socialiste.  
F.U.S. = Frontul Unității Socialiste.  
Fr. = Frontul.  
G.A.S. = Gospodăria Agricolă de Stat.  
I.A.R. = Industria Aeronautică Română.  
Ing. = inginer.  
Leg. Externe = Legături Externe (Secția).  
Lt. = locotenent.  
Lt. Colonel = locotenent-colonel.  
M.A.E. = Ministerul Afacerilor Externe.  
M.A.N = Ministerul Apărării Naționale.  
M.A.S. = Ministerul Afacerilor Străine.  
M.C.E.C.E.I. = Ministerul Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale.  
M.F.A. = Ministerul Forțelor Armate.  
M.S. = Majestatea Sa.  
M.St.M./M.S.M. = Marele Stat Major  
M.U. = Mari Unități.  
N.A.T.O.= Organizația Tratatului Atlanticului de Nord.  
no. = număr.  
O.D.C.D. = Oficiul pentru Deservirea Corpului Diplomatic.  
O.E.C.D./ O.C.D.E = Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică.  
O.N.U. = Organizația Națiunilor Unite.  
O.S.T. = Oficiul de Stat pentru Turism.  
p. = pentru.

- P.C. = partid comunist.  
 P.C.R. = Partidul Comunist Român.  
 P.D. = Partidul Democrat (turc).  
 P.M.R. = Partidul Muncitoresc Român.  
 P.N. = Partidul Națiunii (turc).  
 P.R.P. = Partidul Republican al Poporului (turc).  
 R.A.U. = Republica Arabă Unită.  
 R.D.G. = Republica Democrată Gemană.  
 R.F.G. = Republica Federală Germania.  
 R.P. = Republica Populară.  
 R.P.A. = Republica Populară Albania.  
 R.P.B. = Republica Populară Bulgaria.  
 R.P.F.I. = Republica Populară Federativă Iugoslavă.  
 R.P.R. = Republica Populară Română.  
 R.S. = republica socialistă.  
 R.S.F.I. = Republica Socialistă Federativă Iugoslavia.  
 R.S.R. = Republica Socialistă România.  
 Reg. = regiment.
- S.E. = Son Excellence.  
 S.P.C = Sfatul Popular al Capitalei.  
 S.U.A. /US/ USA = Statele Unite ale Americii.  
 sec. = secol.  
 Slt. = Sublocotenent.  
 ș.a. = și altele.  
 TAROM = Transporturile Aeriene Române.  
 TASS = Agenția de presă a U.R.S.S.  
 Tov. = Tovarăș.  
 TÛBITAK = Institutul pentru cercetări științifice și tehnice (din Republica Turcia).  
 U.N.E.S.C.O. = Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură.  
 U.R.S.S. = Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste.  
 U.T.C./U.T.M. = Uniunea Tineretului Comunist/ Uniunea Tineretului Muncitoresc.

## ABBREVIATIONS

- CENTO = Central Treaty Organization.  
 CSCE = Conference on Security and Co-operation in Europe.  
 GDR = German Democratic Republic  
 NATO = North Atlantic Treaty Organization.  
 FPR Yugoslavia = Federal People's Republic of Yugoslavia.
- PRR = People's Republic of Romania.  
 SFR Yugoslavia = Socialist Federal Republic of Yugoslavia.  
 SRR = Socialist Republic of Romania.  
 TASS = Soviet press agency.  
 USA = United States of America.  
 USSR = Union of Soviet Socialist Republics.  
 UN = United Nations.



# LISTA DOCUMENTELOR / LIST OF DOCUMENTS

## Capitolul I / Chapter I

### RELAȚIILE ROMÂNNO-TURCE ÎN CURSUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL, 1939-1945 / ROMANIAN-TURKISH RELATIONS DURING THE SECOND WORLD WAR, 1939-1945

1. **17 martie 1939, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, privind discuțiile cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, despre acțiunile Germaniei.  
**March 17, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, on Germany's actions.
2. **18 martie 1939, Ankara.** Raport al atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, transmis Marelui Stat Major, privind reacțiile față de dezmembrarea Cehoslovaciei în rândul oficialităților, opiniei publice și atașajilor militari străini din Turcia.  
**March 18, 1939, Ankara.** Report of the military attaché in Ankara, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff on the attitude of public opinion and foreign military attaches in Türkiye regarding the dismantlement of Czechoslovakia.
3. **19 martie 1939, Ankara.** Telegramă a atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, transmisă Marelui Stat Major, prin care informează asupra discuțiilor turco-bulgare.  
**March 19, 1939, Ankara.** Telegram of the military attaché in Ankara, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff, on the discussions between Turkish and Bulgarian officials.
4. **19 martie 1939, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care informează cu privire la discuțiile între ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, și ambasadorul britanic la Ankara, Hughe Knatchbull-Hugessen, referitor la „ultimatumul economic” adresat României de către Germania.  
**March 19, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, reporting on the discussion between Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, and British Ambassador in Ankara, Hughe Knatchbull-Hugessen, on the „economic ultimatum” of Germany against Romania.
5. **19 martie 1939, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care informează cu privire la discuțiile dintre prim-ministrul Turciei, Refik Saydam, și prim-ministrul Bulgariei, Georgi Kioseivanov.

**March 19, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions between the Prime Minister of Türkiye, Refik Saydam, and the Prime Minister of Bulgaria, Georgi Kyoseivanov.

6. **22 martie 1939, Ankara.** Telegramă a atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, transmisă Marelui Stat Major, în care informează cu privire la solicitarea Marelui Stat Major turc adresată Marelui Stat Major român de a i se oferi informații despre Bulgaria în contextul pregătirii vizitei la Ankara a prim-ministrului bulgar, Georgi Kioseivanov.  
**March 22, 1939, Ankara.** Telegram of the military attaché in Ankara, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff, forwarding the request of the Turkish General Staff for any information and data regarding Bulgaria in the context of the Bulgarian Prime Minister Georgi Kyoseivanov's upcoming visit to Ankara.
7. **22 martie 1939, Ankara.** Raport al atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, trimis Marelui Stat Major, în care informează despre discuțiile purtate de oficialitățile turce cu prim-ministrul bulgar, Georgi Kioseivanov, în timpul vizitei la Ankara, precum și atitudinea oficialităților turce față de situația internațională și România.  
**March 22, 1939, Ankara.** Report of the military attaché in the Republic of Türkiye, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff, in which he informs about the discussions held by Turkish officials with the Bulgarian Prime Minister Georgi Kyoseivanov during his visit to Ankara.
8. **22 martie 1939, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care completează informațiile transmise privind vizita în Turcia a prim-ministrului Bulgariei, Georgi Kioseivanov.  
**March 22, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, completing the informations on the visit paid by Prime Minister of Bulgaria, Georgi Kyoseivanov, to Türkiye.
9. **24 martie 1939, Londra.** Articol „Turcia și planul britanic” din „Daily Telegraph”, în care este prezentată favorabil atitudinea Turciei față de România în cazul unei agresiuni germane.  
**March 24, 1939, London.** The article „Türkiye and the British Plan” in „Daily Telegraph”, which favorably portrays Türkiye's position toward Romania in the event of German aggression.
10. **24 martie 1939, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care completează informațiile privind discuțiile între ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, și ambasadorul britanic la Ankara, Hughe Knatchbull-Hugessen.  
**March 24, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, completing the reports on the discussions between Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, and the British Ambassador in Ankara, Hughe Knatchbull-Hugessen.
11. **24 martie 1939, București.** Informare a Ministerului Afacerilor Străine adresată prim-ministrului și ministrului Apărării Naționale, Armand Călinescu, referitoare la angajamentul exprimat de ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, de a-și respecta obligațiile față de România în cazul unei agresiuni a Bulgariei.  
**March 24, 1939, Bucharest.** Communication of the Foreign Ministry to the Prime Minister and Minister of National Defence, Armand Călinescu, on the commitment made by Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, to respect the obligations towards Romania, in case of a Bulgarian aggression.

12. **28 martie 1939, Sofia.** Articol „Turcia și frontul statelor democratice” din ziarul bulgar independent „Zora”, în care se preia informația dintr-un ziar turcesc conform căreia Turcia și aliatele sale, România și Iugoslavia, se vor ralia frontului comun împotriva Germaniei, propus de Franța și Marea Britanie.  
**March 28, 1939, Sofia.** Article „Türkiye and the front of democratic states” from Bulgarian independent journal Zora, which retrieved the information from a Turkish newspaper according to which Türkiye and its allies, Romania and Yugoslavia, will rally to the common front proposed by France and Great Britain against Germany.
13. **9 April 1939, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, privind apărarea României față de o agresiune germană.  
**April 9, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on Romania's defence against a German aggression.
14. **14 April 1939, Ankara.** Telegramă a atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, transmisă Marelui Stat Major, în care sunt prezentate scenariile militare analizate în cadrul Marelui Stat Major turc.  
**April 14, 1939, Ankara.** Telegram of the military attaché in Ankara, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff, on the military scenarios analysed by the Turkish General Staff.
15. **15 April 1939, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, prin care îl informează despre corespondența între guvernul turc și guvernul sovietic.  
**April 15, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the correspondence between the Turkish and Soviet governments.
16. **15 April 1939, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, prin care îi prezintă propunerea ministrului Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, de a invita Bulgaria să se alăture Înțelegerii Balcanice ca membru cu drepturi depline și rezolvarea diferendelor dintre Bulgaria și vecinii săi prin medierea celorlalte trei state membre ale Înțelegerii  
**April 15, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, presenting the Turkish Minister of Foreign Affairs Şükrü Saracoğlu's proposal to invite Bulgaria to join the Balkan Pact as full member and resolve the disputes between Bulgaria and its neighbours through mediations of the other three member states of the Balkan Pact.
17. **17 April 1939, București.** Notă prin care se înaintează Marelui Stat Major traducerea unei informări întocmite de agenția sovietică de presă TASS privind rezultatul întrevederii de la Istanbul între ministrul Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, și ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu.  
**April 17, 1939, Bucharest.** Note sent to the General Staff forwarding the translation of an account given by the Soviet press agency TASS, on the results of the meeting in Istanbul of the Romanian and Turkish Ministers of Foreign Affairs, Grigore Gafencu and Şükrü Saracoğlu.
18. **17 April 1939, București.** Notă a Serviciului Special de Informații adresată Marelui Stat Major privind discuțiile purtate în cercurile apropiate Legației Turciei din București privind situația internațională, din care rezultă că România și Turcia explorează posibilitatea constituirii unei alianțe defensive a statelor din sud-estul Europei.  
**April 17, 1939, Bucharest.** Note of the Special Intelligence Service to the General Staff on the discussions held in the circles close to the Turkish Legation from Bucharest regarding the international situation, according to which Romania and Türkiye explore the possibility of creating a defensive alliance of states in South-Eastern Europe.

19. **1 mai 1939, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile purtate cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind relațiile cu Uniunea Sovietică.  
**May 1, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, regarding the relations with the Soviet Union.
20. **8 mai 1939, București.** Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, trimisă ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, în care îl informează cu privire la îngrijorările exprimate de ministrul Afacerilor Străine iugoslav, Aleksandar Cincar-Marković, în legătură cu decizia guvernului turc de a semna un acord de asistență cu Marea Britanie.  
**May 8, 1939, Ankara.** Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, on the concerns expressed by the Yugoslav Minister of Foreign Affairs, Aleksandar Cincar-Marković, regarding the decision of the Turkish government to sign a pact of mutual aid with Great Britain.
21. **14 mai 1939, Paris.** Articolul „Păreră d-lui Titulescu asupra acordului anglo-turc”, din „Paris Soir”, citând declarațiile fostului ministru al Afacerilor Străine, Nicolae Titulescu, în care explică politica externă a Turciei și susține că acordul de asistență mutuală negociat cu Marea Britanie este complementar cu Pactul Înțelegerii Balcanice.  
**May 14, 1939, Paris.** Article „Mr. Titulescu's opinion on the British-Turkish agreement”, from „Paris Soir”, quoting the declarations of the former Minister of Foreign Affairs, Nicolae Titulescu, who explains Türkiye's foreign policy and claims that the treaty of mutual assistance negotiated with Great Britain is complementary to the Balkan Pact.
22. **22 mai 1939, București.** Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, trimisă ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, în care îl informează asupra discuției avute cu ministrul Afacerilor Străine iugoslav, Aleksandar Cincar-Marković, privind tratatul de asistență mutuală între Turcia și Marea Britanie.  
**May 22, 1939, Ankara.** Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, on the discussions with the Yugoslav Minister of Foreign Affairs, Aleksandar Cincar-Marković, on the Treaty of mutual assistance between Türkiye and Great Britain.
23. **23 mai 1939, București.** Notă de informare transmisă Marelui Stat Major privind negocierile între Turcia și Franța pentru încheierea unui tratat de asistență mutuală pe modelul celui negociat cu Marea Britanie.  
**May 23, 1939, Bucharest.** Note of the General Staff on the negotiations between Türkiye and France for a treaty of mutual assistance based on the one negotiated by Türkiye with Great Britain.
24. **25 mai 1939, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, prin care îl informează despre discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, care a respins drept absurdă sugestia ambasadorului german de a invita Italia să adere, după ocuparea Albaniei, la Înțelegeră Balcanică.  
**May 25, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, rejecting as ludicrous the suggestion made by the German Ambassador for Italy to be invited to join the Balkan Pact after invading Albania.
25. **25 mai 1939, Ankara.** Raportul ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresat ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, prin care îl informează despre atitudinea defavorabilă a guvernului turc față de convenția economică încheiată între România și Germania.

**May 25, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, informing him of Türkiye's disapproval of the economic convention between Romania and Germany.

26. **2 iunie 1939, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, prin care îl informează despre discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind păstrarea unității în cadrul Înțelegerii Balcanice, politica externă a Iugoslaviei și tratatul de asistență mutuală turco-britanic, aflat în pregătire.

**June 2, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, related to the Balkan Pact unity, Yugoslavia's foreign policy and the treaty of mutual assistance between Türkiye and Great Britain.

27. **9 iunie 1939, București.** Notă asupra convorbirii dintre ministrul Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, și ministrul plenipotențiar al Germaniei la București, Wilhelm Fabricius, privind viitoarea călătorie a ministrului român în Turcia și acordul anglo-franco-turc.

**June 9, 1939, Bucharest.** Note on the discussions between the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, and the German Minister in Bucharest, Wilhelm Fabricius, on the Romanian minister's future visit to Türkiye and the British-Turkish treaty of mutual assistance.

28. **12 iunie 1939, Ankara.** Raport al ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, transmis la centrala Ministerului Afacerilor Străine, referitor la vizita sa în Turcia și discuțiile purtate cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, și șefii misiunilor diplomatice străine de la Ankara privind diverse probleme bilaterale.

**June 12, 1939, Ankara.** Report of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to the headquarters of the Ministry of Foreign Affairs, on his visit to Türkiye and the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, and the heads of the foreign diplomatic missions in Ankara regarding various bilateral problems.

29. **12 iunie 1939, București.** Declarație a ministrului Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, făcută agenției Rador privind vizita în Republica Turcia a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, reprodusă în ziarul „Universul” din 14 iunie 1939.

**June 12, 1939, Bucharest.** Declarations of the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, made to the Rador Press Agency on the Romanian Minister of Foreign Affairs Grigore Gafencu's visit to the Republic of Türkiye, published in the „Universul” newspaper, June 14, 1939.

30. **13 iunie 1939, Sofia.** Buletin al Legației din Sofia asupra comentariilor din presa bulgară privind vizita ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în Turcia.

**June 13, 1939, Sofia.** Press bulletin of the Legation in Sofia on the comments made by the Bulgarian press about the Minister of Foreign Affairs Grigore Gafencu's visit to Türkiye.

31. **14-15 iunie 1939, Yalova.** Telegramă în două părți a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu privind vizita sa la Ankara. Gafencu arată că a convenit cu oficialii turci să nu includă referiri la probleme balcanice în tratatul de asistență mutuală cu Marea Britanie și să înceteze negocierile pentru aderarea Bulgariei la Înțelegerea Balcanică.

**June 14-15, 1939, Yalova.** Two-part telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu on his visit to Ankara. Gafencu agreed with the Turkish officials to refrain from including any references to the Balkans in the treaty of mutual assistance between Türkiye and Great Britain and to stop any negotiations for Bulgaria's accession to the Balkan Pact.

32. **15 iunie 1939, București.** Telegramă a directorului politic al Ministerului Afacerilor Străine, Alexandru Cretzianu, adresată ambasadorului de la Varșovia, Richard Franasovici, prin care îl informează despre aspectele privind Polonia și U.R.S.S. discutate de ministrul Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în timpul vizitei în Turcia.  
**June 15, 1939, Bucharest.** Telegram of the political director of the Ministry of Foreign Affairs, Alexandru Cretzianu, to the Ambassador in Warsaw, Richard Franasovici, informing him about topics pertaining Poland and the USSR discussed by the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, during his visit to the Türkiye.
33. **15 iunie 1939, Atena.** Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, trimisă la centrala Ministerului Afacerilor Străine privind întâlnirea sa cu președintele Republicii Turce, İsmet İnönü.  
**June 15, 1939, Athens.** Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on his meeting with the President of the Republic of Türkiye, İsmet İnönü.
34. **22 iunie 1939, București.** Referat elaborat în cadrul Direcției de Presă a Ministerului Afacerilor Străine vizând reflectarea în presa germană a vizitei ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în Turcia.  
**June 22, 1939, Bucharest.** Report made by the Press Directorate within the Ministry of Foreign Affairs on the accounts given by the German press regarding the visit of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to Türkiye.
35. **24 iunie 1939, București.** Buletin de presă al Agenției Rador, reunind extrase din presa franceză privind acordul pentru încheierea tratatului de asistență mutuală dintre Turcia și Franța.  
**June 24, 1939, Bucharest.** Press bulletin of the Rador Agency compiling extracts from the French press regarding the Treaty of mutual assistance between Türkiye and France.
36. **7 iulie 1939, București.** Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, adresată ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, în care îi cere să solicite avizul Ministerului de Externe Turc pentru trimiterea unui delegat militar al României la Ankara, pentru negocierea unor chestiuni tehnice privind aplicarea convențiilor militare între statele Înțelegerii Balcanice.  
**July 7, 1939, Bucharest.** Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, instructing him to ask for the approval of the Turkish Ministry of Foreign Affairs for the arrival of a Romanian military delegate in Ankara to negotiate the technical aspects of the military conventions of the Balkan Pact.
37. **10 iulie 1939, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care prezintă ideea unei declarații sovietice, discutată cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, pentru recunoașterea apartenenței Basarabiei la România.  
**July 10, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, presenting the idea discussed with the Turkish Foreign Minister, Şükrü Saracoğlu, of a Soviet declaration recognizing that Bessarabia is part of Romania.
38. **10 iulie 1939, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îi prezintă ultimele discuții avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind relațiile româno-sovietice.  
**July 10, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the most recent discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, on Romanian-Soviet relations.
39. **13 iulie 1939, Ankara.** Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, adresată ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, privind problema relațiilor româno-sovietice și rolul potențial pe care îl poate avea Turcia în comunicarea cu guvernul sovietic.

- July 13, 1939, Ankara.** Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, on the issue of Romanian-Soviet relations and Türkiye's potential role in communicating with the Soviet government.
- 40. 15 iulie 1939, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îi prezintă ultimele discuții cu secretarul general al Ministerului Afacerilor Străine turc, Numan Menemencioğlu, privind problema relațiilor româno-sovietice și a Basarabiei.
- July 15, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the latest discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, on Romanian-Soviet relations and the issue of Bessarabia.
- 41. 9 august 1939, Ankara.** Scrisoare a șefului Marelui Stat Major turc, mareșalul Fevzi Çakmak, adresată șefului Marelui Stat Major român, generalul Florea Țenescu, prin care îi evocă discuțiile avute cu delegația militară română trimisă la Ankara.
- August 9, 1939, Ankara.** Letter of the Chief of the Turkish General Staff, Marshal Fevzi Çakmak, to the head of the Romanian Chief of Staff, General Florea Țenescu, presenting the discussions he had with the Romanian military delegation to Türkiye.
- 42. August 1939, București.** Informare a Ministerului Afacerilor Străine adresată șefului Marelui Stat Major, generalul Florea Țenescu, despre rezultatele discuțiilor purtate de delegațiile militare britanică și franceză în Turcia.
- August 1939, Bucharest.** Report of the Ministry of Foreign Affairs to the Chief of Staff, General Florea Țenescu, informing him of the results of the discussions held by the British and French military delegations to Türkiye.
- 43. 14 august 1939, Istanbul.** Dare de seamă privind întrevederea regelui Carol al II-lea cu președintele Republicii Turce, İsmet İnönü, din 11 august 1939.
- August 14, 1939, Istanbul.** Report on the meeting between King Carol II of Romania and the President of the Republic of Türkiye, İsmet İnönü, on August 11, 1939.
- 44. 16 august 1939, București.** Corespondență internă a Marelui Stat Major privind convocarea unei comisii de studiu pentru analizarea posibilității de a pune la dispoziția forțelor militare turce vase de transport, locomotive și vagoane.
- August 16, 1939, Bucharest.** Internal correspondence of the General Staff, on convening a commission to study the possibility of making vessels, engines and wagons available for Turkish military forces.
- 45. 23 august 1939, București.** Rezumatul buletinului de informații al atașatului militar român la Ankara din 1 iulie – 15 august 1939.
- August 23, 1939, Bucharest.** Summary of the intelligence report written by the military attaché in Türkiye between July 1 and August 15, 1939.
- 46. 26 august 1939, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, prin care îl informează despre discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind atitudinea României față de pactul Molotov-Ribbentrop.
- August 26, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, about Romania's attitude towards the Molotov-Ribbentrop Pact.
- 47. 2 septembrie 1939, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îi prezintă discuția avută, după începerea războiului european, cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu.

**September 2, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, presenting the discussion he had, after the beginning of the European war, with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu.

48. **6 septembrie 1939, București.** Comunicare a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, adresată ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, în care îi transmite răspunsul Marelui Stat Major la cererea Turciei de a cumpăra mai mult petrol din România decât fusese stabilit prin protocolul de colaborare materială.

**September 6, 1939, Bucharest.** Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, providing the answer given by the General Staff to Türkiye's request for acquiring more oil from Romania than agreed in the protocol of technical collaboration.

49. **6 septembrie 1939, Ankara.** Notă a atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, transmisă Marelui Stat Major, în care informează despre dorința exprimată de U.R.S.S. pentru apropierea de Turcia.

**September 6, 1939, Ankara.** Note of the military attaché in Türkiye, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff, on the Soviet intention to strengthen ties with Türkiye.

50. **12 septembrie 1939, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, privind discuțiile cu ministrul Afacerilor Străine, Şükrü Saracoğlu, despre poziția comună a României și Turciei de a-și declara neutralitatea.

**September 12, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador to Türkiye, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, regarding the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, about the common position of Romania and Türkiye on declaring their neutrality.

51. **12 septembrie 1939, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îi prezintă informațiile primite de la președintele Turciei, İsmet İnönü, ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, și ambasadorul sovietic la Ankara, Aleksei Terentiev, în problema atitudinii U.R.S.S. față de România și Turcia.

**September 12, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, presenting information from the President of the Republic of Türkiye, İsmet İnönü, the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, and the Soviet Ambassador in Ankara, Aleksey Terentyev, regarding the Soviet attitude towards Romania and Türkiye.

52. **14 septembrie 1939, Ankara.** Notă a atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, transmisă Marelui Stat Major, în care anunță începutul discuțiilor pentru încheierea unui pact de asistență mutuală între Turcia și U.R.S.S.

**September 14, 1939, Ankara.** Note of the military attaché in Türkiye, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff, announcing the commencement of discussions for a treaty of mutual assistance between Türkiye and the Soviet Union.

53. **15 septembrie 1939, București.** Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, adresată ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, în care îi transmite instrucțiuni de a afla dacă Turcia susține demersurile iugoslave, efectuate pe lângă guvernele român și grec, de a propune apropierea Bulgariei de Înțelegerea Balcanică, prin soluționarea revendicărilor sale teritoriale.

**September 15, 1939, Bucharest.** Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, with instructions to find out if Türkiye supports the Yugoslav undertakings towards Romania and Greece to bring Bulgaria closer to the Balkan Pact by resolving its territorial demands.



54. **16 septembrie 1939, Ankara.** Notă a atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, transmisă Marelui Stat Major, în care anunță invitarea oficială la Moscova a ministrului Afacerilor Străine turc pentru negocierea unui tratat de asistență mutuală.  
**September 16, 1939, Ankara.** Note of the military attaché in Türkiye, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff, informing that the Turkish Minister of Foreign Affairs was invited to Moscow to negotiate a treaty of mutual assistance.
55. **16 septembrie 1939, București.** Ankara, Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, adresată ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, în care îi solicită să fie ținut la curent privind apropiata vizită în U.R.S.S. a ministrului Afacerilor Străine turc.  
**September 16, 1939, Bucharest.** Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, requesting an update of the visit of the Turkish Minister of Foreign Affairs to the Soviet Union.
56. **19 septembrie 1939, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu privind negocierile între Turcia și U.R.S.S. pentru un tratat de asistență mutuală.  
**September 19, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the negotiations between Türkiye and the USSR for a treaty of mutual assistance.
57. **20 septembrie 1939, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile purtate cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind proiectul unui bloc al statelor neutre în Balcani, susținut de Franța și Marea Britanie.  
**September 20, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, about the plan to create a block of neutral states in the Balkans, supported by France and Great Britain.
58. **20 septembrie 1939, Ankara.** Raport al atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, în care informează despre călătoria pe care ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, o va face la Moscova pentru discutarea unui pact de asistență defensivă între Turcia și U.R.S.S.  
**September 20, 1939, Ankara.** Report of the military attaché in Ankara, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, informing about the visit that the Turkish Foreign Minister, Şükrü Saracoğlu, will make to Moscow to discuss a defensive treaty of mutual assistance between Türkiye and the Soviet Union.
59. **21 septembrie 1939, Ankara.** Notă a atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, transmisă Marelui Stat Major, în care informează despre discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, înaintea călătoriei la Moscova.  
**September 21, 1939, Ankara.** Note of the military attaché in Türkiye, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff, on the discussions he had with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, before his trip to Moscow.
60. **21 septembrie 1939, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, înaintea plecării sale la Moscova.  
**September 21, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions he had with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, before his trip to Moscow.

61. **28 septembrie 1939, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care-l informează despre evoluția defavorabilă și un posibil eșec al negocierilor turco-sovietice pentru un tratat de asistență mutuală, în contextul noilor negocieri sovieto-germane.  
**September 28, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, informing him of the negative state and possible failure of Türkiye's negotiations with the USSR for a treaty of mutual assistance, in the context of continuing Soviet negotiations with Germany.
62. **5 octombrie 1939, Londra.** Telegramă a ministrului plenipotențiar la Londra, Viorel Tilea, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care transmite asigurările primite de la misiunea militară turcă din Marea Britanie că U.R.S.S. nu va comite o agresiune împotriva României, ci va încerca să rezolve amiabil disputele bilaterale.  
**October 5, 1939, London.** Telegram of the Minister Plenipotentiary to London, Viorel Tilea, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, informing him of the assurances given by the Turkish military mission in Great Britain that the USSR shall not initiate any aggression towards Romania, but will aim to peacefully solve pending bilateral issues.
63. **9 octombrie 1939, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, privind propunerile sovietice adresate Republicii Turcia pentru tratatul de asistență mutuală.  
**October 9, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the Soviet proposals presented to Türkiye for the pact of mutual assistance.
64. **10 octombrie 1939, Ankara.** Raport al atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, privind propunerile sovietice adresate Turciei pentru tratatul de asistență mutuală.  
**October 10, 1939, Ankara.** Report of the military attaché in Ankara, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, on Soviet proposals to Türkiye for the treaty of mutual assistance.
65. **11 octombrie 1939, București.** Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, adresată ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, în care îi transmite instrucțiuni de a preveni încercările sovieticilor de a bloca accesul prin strâmtori pentru navele unor state cu care s-ar afla în război.  
**October 11, 1939, Bucharest.** Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, giving instructions to prevent the Soviet attempts to block access through the Straits for ships belonging to states it may be at war with.
66. **14 octombrie 1939, Ankara.** Raport al atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, privind negocierile turco-sovietice pentru pactul de asistență mutuală.  
**October 14, 1939, Ankara.** Report of the military attaché in Ankara, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, on the Turkish-Soviet negotiations for a treaty of mutual assistance.
67. **18 octombrie 1939, București.** Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, adresată ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, prin care solicită informații privind discuțiile avute la Moscova de ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, precum și punctul de vedere turc privind posibilitatea constituirii unui bloc balcanic al statelor neutre.

- October 18, 1939, Bucharest.** Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, requesting details on the discussions that Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, had in Moscow and the Turkish point of view regarding the possibility of creating a bloc of Balkan and neutral states.
68. **20 octombrie 1939, Ankara.** Raport al atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, în care explică eșecul negocierilor turco-sovietice pentru un pact de asistență mutuală.  
**October 20, 1939, Ankara.** Report of the military attaché in Ankara, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, explaining the reason for the failure of the Turkish-Soviet negotiations for a treaty of mutual assistance.
69. **23 octombrie 1939, București.** Studiu elaborat în cadrul Marelui Stat Major privind Tratatul de asistență mutuală anglo-franco-turc încheiat la 19 octombrie 1939 la Ankara și posibile consecințe asupra României.  
**October 23, 1939, Bucharest.** Study made by the General Staff on the Treaty of Mutual Assistance between Great Britain, France and Türkiye signed on October 19, 1939 in Ankara and its possible consequences for Romania.
70. **24 octombrie 1939, Ankara.** Raportul atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, în care prezintă discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, în urma vizitei acestuia la Moscova.  
**October 24, 1939, Ankara.** Report of the military attaché in Türkiye, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff, presenting the discussions he had with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, after his visit in Moscow.
71. **29 octombrie 1939, București.** Raport al șefului Marelui Stat Major, generalul de divizie adjutant Florea Țenescu, adresat ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, privind pactul de asistență mutuală anglo-franco-turc și consecințele sale militare.  
**October 29, 1939, Bucharest.** Report of the Chief of General Staff, Division General Adjutant Florea Țenescu, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, regarding the Treaty of Mutual Assistance between Great Britain, France and Türkiye and its military consequences.
72. **31 octombrie 1939, Ankara.** Raport al ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresat ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care prezintă discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, în urma vizitei sale la Moscova.  
**October 31, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, presenting the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, after his visit to Moscow.
73. **31 octombrie 1939, Ankara.** Telegramă a consilierului de legație pe lângă Ambasada României din Ankara, Gheorghe Căpităneanu, adresată Ministerului Afacerilor Străine, în care informează asupra evoluției proiectului blocului balcanic al neutrilor.  
**October 31, 1939, Ankara.** Telegram of Gheorghe Căpităneanu, counsellor at the Embassy in Ankara to the Ministry of Foreign Affairs, on the evolution of the project to form a bloc of neutral states.
74. **2 noiembrie 1939, București.** Studiu elaborat în cadrul Ministerului Afacerilor Străine pentru a răspunde problemelor ridicate în raportul șefului Marelui Stat Major privind implicațiile pactului de asistență mutuală anglo-franco-turc.

**November 2, 1939, Bucharest.** Study developed within the Ministry of Foreign Affairs to respond to the issues raised in the report of the Chief of the General Staff regarding the British-French-Turkish mutual assistance pact.

75. **27 noiembrie 1939, București.** Notă a Serviciului Special de Informații privind protestul ambasadorului german la Ankara, Franz von Papan, față de informațiile apărute în presa turcă referitoare la presupusele presiuni ale Germaniei asupra României.  
**November 27, 1939, Bucharest.** Note of the Special Intelligence Service regarding the protest of the German Ambassador to Türkiye, Franz von Papan, against the information published in the Turkish press regarding supposed German pressures against Romania.
76. **2 decembrie 1939, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care prezintă discuțiile avute cu ministrul turc al Afacerilor Străine, Şükrü Saracoğlu, privind poziția Ankarei față de proiectul blocului statelor neutre.  
**December 2, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, presenting the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, on Ankara's position towards the project for a bloc of neutral states.
77. **13 decembrie 1939, București.** Notă asupra convorbirii dintre ministrul Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, și ministrul plenipotențiar britanic la București, Reginald Hoare, privind atitudinea și garanțiile britanice față de România.  
**December 13, 1939, Bucharest.** Account of the discussions between the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, and the British Minister Plenipotentiary in Bucharest, Reginald Hoare, on the British attitudes and guarantees towards Romania.
78. **19 decembrie 1939, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează că a cerut ministrului Afacerilor Străine-turc, Şükrü Saracoğlu, clarificări privind atitudinea Turciei în cazul unei agresiuni sovietice împotriva României.  
**December 19, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, informing him that he requested clarifications from the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, on Türkiye's attitude in the case of a Soviet aggression against Romania.
79. **20 decembrie 1939, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care prezintă discuțiile cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind posibilitatea unei întăriri a alianței româno-turce.  
**December 20, 1939, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, about the possibility of strengthening the Romanian-Turkish alliance.
80. **25-26 decembrie 1939, Ankara.** Telegrame ale ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresate ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care arată că Turcia amână decizia de a da României garanții privind un ajutor militar în cazul unei agresiuni sovietice.  
**December 25-26, 1939, Ankara.** Telegrams of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, showing that Türkiye postpones its decision to give Romania guarantees regarding a military aid in the case of a Soviet aggression.
81. **6 ianuarie 1940, Ankara.** Telegramă a consilierului de legație pe lângă Ambasada României din Ankara, Gheorghe Căpităneanu, adresată Ministerului Afacerilor Străine, în care arată atitudinea oficialilor turci față de posibilitatea încheierii unui acord militar germano-sovietic.

**January 6, 1940, Ankara.** Telegram of Gheorghe Căpităneanu, counsellor at the Embassy in Ankara to the Ministry of Foreign Affairs on the attitude of the Turkish officials towards the possibility of a German-Soviet military pact being signed.

82. **29 ianuarie 1940, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile avute cu secretarul general al Ministerului Afacerilor Străine al Turciei, Numan Menemencioğlu, și ministrul Afacerilor Străine, Şükrü Saracoğlu, privind relațiile româno-turce, politica de securitate a României și pericolul unei agresiuni sovietice.

**January 29, 1940, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions with the general secretary of the Turkish Minister of Foreign Affairs, Numan Menemencioğlu, and the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, on Romanian-Turkish relations, Romania's security policy and the threat of a Soviet aggression.

83. **30 ianuarie 1940, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind relațiile româno-bulgare.

**January 30, 1940, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, informing him about the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, on Romanian-Bulgarian relations.

84. **30 ianuarie 1940, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre vizita în Turcia a generalului francez Maxime Weygand, comandantul suprem al Teatrului de Operații Oriental.

**January 30, 1940, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, informing him about the visit made to Türkiye by French general Maxime Weygand, commander-in-chief for the Eastern Theatre of Operation.

85. **1 februarie 1940, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile avute cu ambasadorul britanic la Ankara, Hughe Knatchbull-Hugessen.

**February 1, 1940, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, informing him about the discussions with the British Ambassador in Ankara Hughe Knatchbull-Hugessen.

86. **14 februarie 1940, București.** Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, adresată ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, în care îi transmite instrucțiuni privind comunicarea cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, în legătură cu Bulgaria.

**February 14, 1940, Ankara.** Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, with instructions on communicating with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, about Bulgaria.

87. **14 februarie 1940, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuția ministrului Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, cu ambasadorul sovietic la Ankara, Aleksei Terentiev, privind raporturile Înțelegerii Balcanice cu Bulgaria.

**February 14, 1940, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions between the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, and the Soviet Ambassador in Ankara, Aleksey Terentyev, regarding the relations of the Balkan Pact with Bulgaria.

88. **14 februarie 1940, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind demersurile Turciei pentru ameliorarea relațiilor dintre Înțelegera Balcanică și Bulgaria, discutat în cadrul conferinței de la Belgrad.  
**February 14, 1940, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, regarding the Turkish actions aimed at improving the relations between the Balkan Pact and Bulgaria, discussed at the Belgrade conference.
89. **20 februarie 1940, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, referitoare la discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind demersurile Turciei de ameliorare a relațiilor dintre Înțelegera Balcanică și Bulgaria, discutat în cadrul conferinței de la Belgrad.  
**February 20, 1940, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, regarding the Turkish actions aimed at improving the relations between the Balkan Pact and Bulgaria, discussed at the Belgrade conference.
90. **22 februarie 1940, Ankara.** Raport al atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, privind discuțiile cu subșeful Marelui Stat Major turc, Asım Gündüz, referitor la sprijinul militar care putea fi acordat României.  
**February 22, 1940, Ankara.** Report of the military attaché in Ankara, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, on the discussions with the Deputy Chief of the Turkish General Staff, Asım Gündüz, regarding the military support that could be granted to Romania.
91. **28 februarie 1940, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, înaintând darea de seamă a ministrului Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind conferința de la Belgrad a Consiliului Permanent al Înțelegerii Balcanice.  
**February 28, 1940, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, containing the account given by the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, of the Belgrade Conference of the Balkan Pact's Permanent Council.
92. **29 februarie 1940, București.** Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, adresată ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, în care îi transmite clarificări în legătură cu punctele de vedere exprimate în conferința de la Belgrad a Consiliului Permanent al Înțelegerii Balcanice.  
**February 29, 1940, Ankara.** Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, clarifying the viewpoints he expressed during the Belgrade Conference of the Balkan Pact's Permanent Council.
93. **5 martie 1940, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind demersurile Turciei pentru ameliorarea relațiilor dintre Înțelegera Balcanică și Bulgaria.  
**March 5, 1940, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, informing him of the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, regarding the Turkish actions aimed at improving the relations between the Balkan Pact and Bulgaria, discussed at the Belgrade conference.
94. **8 martie 1940, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre situația relațiilor turco-sovietice.

**March 8, 1940, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the status of Turkish-Soviet relations.

95. **10 martie 1940, București.** Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, cu instrucțiuni adresate ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, de a continua demersurile necesare aplicării hotărârilor conferinței de la Belgrad a Consiliului Permanent al Înțelegerii Balcanice privitoare la un plan de apărare comun al statelor membre.

**March 10, 1940, Bucharest.** Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, with instructions to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to continue the steps necessary to apply the decisions of the Belgrade Conference of the Balkan Entente's Permanent Council regarding a common Defence plan of the member states.

96. **11 martie 1940, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care susține oportunitatea unor măsuri pentru ameliorarea relațiilor româno-turce, în contextul fricțiunilor București-Ankara privind demersurile turce pentru apropierea Înțelegerii Balcanice de Bulgaria.

**March 11, 1940, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, arguing for undertaking measures to improve Romanian-Turkish relations, after the Bucharest-Ankara frictions regarding the Turkish initiative to bring the Balkan Pact in closer relations with Bulgaria.

97. **23 martie 1940, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, privind demersurile sovietice de a obține angajamentul Republicii Turcia pentru a închide accesul navelor de război în Marea Neagră.

**March 23, 1940, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, giving information about the Soviet actions aimed at forcing Türkiye to block the access of war vessels in the Black Sea.

98. **29 martie 1940, Ankara.** Raportul atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, adresat ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, în care îi prezintă stadiul discuțiilor sale cu Marele Stat Major turc privind cooperarea militară româno-turcă în cazul unei agresiuni sovietice asupra României.

**March 29, 1940, Ankara.** Telegram of the military attaché in Ankara, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, presenting the status of his discussions with the Turkish General Staff regarding a Turkish-Romanian military cooperation in case of a Soviet aggression against Romania.

99. **31 martie 1940, Ankara.** Buletin de informații al atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, transmis Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, pentru perioada 1 februarie – 31 martie 1940 (fragment privind situația politică externă a Turciei).

**March 30, 1940, Ankara.** Intelligence bulletin of the military attaché in Ankara, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, covering February 1 – March 30, 1940 (fragment on the foreign political situation of Türkiye).

100. **1 April 1940, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care prezintă discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, în contextul declarațiilor privind relațiile româno-sovietice făcute de comisarul sovietic al poporului pentru Afaceri Străine, Viaceslav Molotov.

**April 1, 1940, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on his discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü

Saracoğlu, in the context of the Soviet People's Commissar for Foreign Affairs Vyacheslav Molotov's declarations on Romanian-Soviet relations.

**101. 4 aprilie 1940, Ankara.** Notă a atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, adresată șefului Marelui Stat Major, generalul Florea Țenescu, informând despre propunerea ministrului Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, de a amâna discuțiile privind o colaborare militară specială româno-turcă după conferința militară a Înțelegerii Balcanice de la Atena, pentru a menaja susceptibilitățile Iugoslaviei.

**April 4, 1940, Ankara.** Telegram of the military attaché in Türkiye, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the Chief of the General Staff, General Florea Țenescu, informing on the Turkish Minister of Foreign Affairs Şükrü Saracoğlu's proposal to postpone discussions regarding a special Romanian-Turkish military collaboration until after the Balkan Pact's military conference in Athens, in order to avoid provoking Yugoslavia's sensitivities.

**102. 4 aprilie 1940, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre propunerea ministrului Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, de a amâna discuțiile privind o colaborare militară specială româno-turcă până după conferința militară a Înțelegerii Balcanice de la Atena.

**April 4, 1940, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the Turkish Minister of Foreign Affairs Şükrü Saracoğlu's proposal to postpone discussions regarding a special Romanian-Turkish military collaboration until after the Balkan Pact's military conference in Athens.

**103. 6 aprilie 1940, București.** Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, adresată ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, în care îi transmite instrucțiuni de a consimți la propunerea Republicii Turcia de a amâna discuțiile privind o colaborare militară specială româno-turcă și a cere urgentarea organizării conferinței militare a Înțelegerii Balcanice de la Atena.

**April 6, 1940, Ankara.** Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, with instructions to approve Türkiye's proposal to postpone discussions regarding a special Romanian-Turkish military collaboration and to ask for organising the Balkan Pact's military conference in Athens as soon as possible.

**104. 12 aprilie 1940, Ankara.** Raport al atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, referitor la discuțiile cu atașatii militari sovietici și germani în Turcia în urma invaziei germane în Norvegia.

**April 12, 1940, Ankara.** Report of the military attaché in Ankara, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, on the discussions with the Soviet and German military attachés in Türkiye following the German invasion in Norway.

**105. 29 aprilie 1940, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, și cu ambasadorul francez la Ankara, René Massigli, privind demersul Ungariei de a propune instituirea unei poliții internaționale asupra Dunării.

**April 29, 1940, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, and the French Ambassador in Türkiye, René Massigli, regarding the Hungarian initiative to institute an international police of the Danube.

**106. 3 mai 1940, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile turco-ungare privind problema Dunării.



**May 3, 1940, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the Turkish-Hungarian discussions about the Danube issue.

**107. 3 mai 1940, București.** Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, adresată ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, prin care solicită reluarea discuțiilor privind o colaborare militară specială româno-turcă, în contextul amânării, la cererea Iugoslaviei, a conferinței militare a Înțelegerii Balcanice de la Atena.

**May 3, 1940, Ankara.** Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, asking for the resumption of the discussions regarding a special Turkish-Romanian military collaboration, since the Balkan Pact's military conference in Athens was postponed.

**108. 6 mai 1940, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îi transmite explicațiile ministrului Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind spiritul tratatului de asistență mutuală cu Franța și Marea Britanie și politica turcă în Balcani.

**May 3, 1940, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, presenting the explanations given by the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, on the spirit of the Treaty of Mutual Assistance between France, Great Britain and Türkiye and the Turkish policy in the Balkans.

**109. 6 mai 1940, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind reluarea demersurilor pentru o colaborare militară specială româno-turcă.

**May 6, 1940, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, about resuming the discussions regarding a special Turkish-Romanian military collaboration.

**110. 11 mai 1940, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre acordul guvernului turc de a relua demersurile pentru o colaborare militară specială româno-turcă.

**May 11, 1940, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, informing him of the approval given by the Turkish government to resume discussions regarding a special Turkish-Romanian military collaboration.

**111. 27 mai 1940, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu cu privire la informațiile transmise de surse turcești referitoare la mișcările de trupe ale U.R.S.S. și concentrările de la frontiera româno-sovietică.

**May 27, 1940, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, with information from Turkish sources regarding the movements of Soviet troops and the concentrations at the Romanian-Soviet border.

**112. 10 iunie 1940, București.** Referat elaborat în cadrul Ministerului Afacerilor Străine privind tratatul franco-anglo-turc de asistență mutuală din 19 octombrie 1939.

**June 10, 1940, Bucharest.** Study made by the Minister of Foreign Affairs on the Treaty of Mutual Assistance concluded on 19 October 1939 between Great Britain, France and Türkiye.

**113. 15 iunie 1940, Ankara.** Raport al atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, privind discuțiile dintre reprezentanții diplomației ai

Franței și Marii Britanii cu președintele Turciei, İsmet İnönü, în urma declarării neutralității față de Italia.

**June 15, 1940, Ankara.** Report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, on the discussions between the diplomatic representatives of France and Great Britain with the President of Türkiye, İsmet İnönü, following the declaration of neutrality towards Italy.

**114. 18 iunie 1940, Ankara.** Raport al atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, privind atitudinea sovietică referitoare la declararea neutralității Turciei față de intrarea Italiei în război.

**June 18, 1940, Ankara.** Report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, regarding the Soviet attitude towards Türkiye's declaration of neutrality towards Italy's entry into the war.

**115. 20 iunie 1940, Ankara.** Raport al atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, privind poziția ministrului Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, față de evoluția evenimentelor internaționale după căderea Franței.

**June 20, 1940, Ankara.** Report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, regarding the position of the Turkish Foreign Minister, Şükrü Saracoğlu, on the evolution of international events after the fall of France.

**116. 21 iunie 1940, Ankara.** Telegramă a consilierului de legație pe lângă Ambasada României de la Ankara, Gheorghe Căpităneanu, adresată Ministerului Afacerilor Străine, în care informează că dezbaterile din Marea Adunare Națională privind declarația de neutralitate a Republicii Turcia față de intrarea Italiei în război cu Franța și Marea Britanie nu s-au mai ținut.

**June 21, 1940, Ankara.** Telegram of Gheorghe Căpităneanu, counsellor at the Embassy in Ankara to the Ministry of Foreign Affairs informing that the Grand National Assembly of Türkiye did no longer hold any debate on a neutrality declaration by Türkiye after Italy declared war on France and Great Britain.

**117. 28 iunie 1940, Ankara.** Notă a atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, către Marele Stat Major, în care transmite informații de la Marele Stat Major turc privind concentrările de forțe militare sovietice și bulgare la granița cu Turcia.

**June 1940, Ankara.** Telegram of the military attaché in Türkiye, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff, with information from the Turkish General Staff on the concentration of Soviet and Bulgarian military forces at the border with Türkiye.

**118. 28 iunie 1940, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Radu Crutzescu, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind atitudinea Republicii Turcia față de România în raport cu amenințările sovietice și bulgare.

**June 28, 1940, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Radu Crutzescu, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, about Türkiye's attitude to aid Romania against Soviet or Bulgarian threats.

**119. 28 iunie 1940, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Radu Crutzescu, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile avute cu președintele Turciei, İsmet İnönü, privind ultimatumul sovietic față de România pentru cedarea Basarabiei și nordului Bucovinei.

**June 28, 1940, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Radu Crutzescu, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on discussions with the President of Türkiye, İsmet İnönü, on the Soviet ultimatum towards Romania to surrender Bessarabia and northern Bukowina.

- 120. 2 iulie 1940, Ankara.** Telegramă a Ministerului Afacerilor Străine adresată ambasadorului la Ankara, Radu Crutzescu, în care îi comunică acordul Marelui Stat Major român pentru proiectul turc de revizuire a convenției militare între statele Înțelegerii Balcanice din 10 martie 1937.
- July 2, 1940, Ankara.** Telegram of the Ministry of Foreign Affairs to the Ambassador in Ankara, Radu Crutzescu, informing him that the General Staff approved the Turkish proposals to amend the Balkan Pact military convention of March 10, 1937.
- 121. 11 iulie 1940, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Radu Crutzescu, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile cu ambasadorul german la Ankara, Franz von Papen, privind politica externă a Republicii Turcia.
- July 11, 1940, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Radu Crutzescu, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, informing him of the discussions with the German Ambassador in Ankara, Franz von Papen, regarding Türkiye's foreign policy.
- 122. 24 iulie 1940, Atena.** Telegramă a ambasadorului la Atena, Radu Djuvara, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care face o serie de precizări cu privire la apropierea turco-sovietică.
- July 24, 1940, Athens.** Telegram of the Ambassador in Athens, Radu Djuvara, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, making a series of clarifications regarding the Turkish-Soviet rapprochement.
- 123. 25 iulie 1940, Ankara.** Raport al atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, privind politica Uniunii Sovietice față de strămtori.
- July 25, 1940, Ankara.** Report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, on the Soviet policy for the Straits.
- 124. 25 iulie 1940, Ankara.** Raport al atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, privind percepția în Turcia asupra ocupării Basarabiei și nordului Bucovinei de către Uniunea Sovietică.
- July 25, 1940, Ankara.** Report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, regarding the perception in Türkiye regarding the occupation of Bessarabia and northern Bukovina by the Soviet Union.
- 125. 31 iulie 1940, Ankara.** Buletin de informații al atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, pentru perioada 1 – 31 iulie 1940.
- July 31, 1940, Ankara.** Intelligence bulletin of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, covering 1 – 31 July 1940.
- 126. 14 august 1940, Ankara.** Raport al atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, privind percepția diplomației turce față de politica Uniunii Sovietice și a Bulgariei.
- August 14, 1940, Ankara.** Report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, regarding the perception of Turkish diplomacy towards the policy of the Soviet Union and Bulgaria.
- 127. 27 august 1940, Ankara.** Notă a atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, transmisă Marelui Stat Major, în care informează privind intenția Turciei de a închide strămtorile pentru navele militare ale statelor beligerante.

**August 27, 1940, Ankara.** Telegram of the military attaché in Türkiye, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff, with information regarding Türkiye's decision to close the Straits for warships belonging to belligerent states.

**128. 31 august 1940, Ankara.** Buletinul de informații al atașatului militar român la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, pentru august 1940.

**August 31, 1940, Ankara.** Intelligence bulletin of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, covering August 1940.

**129. 3 septembrie 1940, Ankara.** Raport al atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, privind percepția în presa turcă asupra Dictatului de la Viena.

**September 3, 1940, Ankara.** Report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, regarding the perception in the Turkish press of the Vienna Diktat.

**130. 12 septembrie 1940, Ankara.** Telegramă a ambasadorului la Ankara, Radu Crutzescu, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind decizia guvernului român de a reduce relațiile diplomatice româno-turce la nivel de legatie și apropiata sa rechemare.

**September 12, 1940, Ankara.** Telegram of the Ambassador in Ankara, Radu Crutzescu, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, on the decision of the Romanian government to revert the Embassies in Bucharest and Ankara back to Legation level and on Djuvara's imminent recall back to the country.

**131. 6 noiembrie 1940, Ankara.** Raport al atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, privind informațiile apărute în presa turcă referitoare la posibilitatea bombardării câmpurilor petrolifere românești de către aviația britanică.

**November 6, 1940, Ankara.** Report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, regarding the information published by the Turkish press regarding the possibility of the British aviation bombing the Romanian oil fields.

**132. 12 noiembrie 1940, Ankara.** Raport al atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, privind relațiile turco-sovietice.

**November 12, 1940, Ankara.** Report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, on Turkish-Soviet relations.

**133. 26 noiembrie 1940, București.** Oferta inginerului Șerban Coandă adresată generalului Ion Antonescu, președintele Consiliului de Miniștri și ministrul Apărării Naționale, privind un schimb de fier între România și Turcia.

**November 26, 1940, Bucharest.** Offer by Engineer Șerban Coandă addressed to General Ion Antonescu, President of the Council of Ministers and Minister of National Defence, regarding an exchange of iron between Romania and Türkiye.

**134. 30 decembrie 1940, Ankara.** Raport al atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, privind percepția asupra Dictatului de la Viena în cercurile diplomatice din Turcia.

**December 30, 1940, Ankara.** Report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, regarding the perception of the Vienna Diktat in Turkish diplomatic circles.

- 135. Februarie 1941, București.** Extras dintr-un raport al Serviciului Special de Informații referitor la poziția Turciei față de politica Axei în Balcani.  
**February 1941, Bucharest.** Excerpt from a report of the Special Intelligence Service on Türkiye's position on the Axis policy in the Balkans.
- 136. 21 februarie 1941, București.** Raport al Comandamentului Marinei Regale, semnat de comandantul viceamiral Eugen Roșca și șeful de stat-major comandor Iacob Bălan, transmis Marelui Stat Major, în care transmit informații privind prezența navelor străine în apele teritoriale ale Republicii Turciei.  
**February 21, 1941, Bucharest.** Report of the Navy Commandment, signed by commander Vice-admiral Eugeniu Roșca and chief of staff Commander Iacob Bălan, sent to the General Staff, with information regarding the foreign vessels in Türkiye's territorial waters.
- 137. Martie 1941, București.** Extras dintr-un raport al Serviciului Special de Informații privind măsurile militare luate de Turcia în eventualitatea unei ofensive germane spre sud.  
**March 1941, Bucharest.** Excerpt from a report of the Special Intelligence Service regarding the military measures taken by Türkiye in the event of a German offensive to the south. Türkiye's priority is the Defence of the Straits.
- 138. Martie 1941, București.** Extras dintr-un raport al Serviciului Special de Informații privind eșecul misiunii delegației militare britanice de a convinge Turcia să se alătore Aliaților.  
**March 1941, Bucharest.** Excerpt from a report of the Special Intelligence Service on the failure of the British military delegation's mission to persuade Türkiye to join the Allies.
- 139. Martie 1941, București.** Extras dintr-un raport al Serviciului Special de Informații privind sprijinul britanic promis Turciei în timpul vizitei secretarului de stat pentru Afaceri Străine, Anthony Eden.  
**March 1941, Bucharest.** Excerpt from a report of the Special Intelligence Service regarding the British support promised to Türkiye during the visit of the Secretary of State for Foreign Affairs, Anthony Eden.
- 140. Martie 1941, București.** Extras dintr-un raport al Serviciului Special de Informații privind măsurile militare ale Turciei pentru întărirea regiunii Bosforului și apărarea strâmtorilor.  
**March 1941, Bucharest.** Excerpt from a report of the Special Intelligence Service regarding Türkiye's military measures to strengthen the Bosphorus region and defend the Straits.
- 141. Martie 1941, București.** Extras dintr-un raport al Serviciului Special de Informații privind măsurile militare ale Turciei pentru întărirea regiunii Bosforului și sporirea forțelor aviației.  
**March 1941, Bucharest.** Excerpt from a report of the Special Intelligence Service on Türkiye's military measures to strengthen the Bosphorus region and increase its air force.
- 142. Martie 1941, București.** Raport al Marelui Stat Major privind relațiile Republicii Turcia cu Germania, U.R.S.S. și Marea Britanie și situația sa economică și militară.  
**March 1941, Bucharest.** Report of the General Staff regarding Türkiye's relations with Germany, the USSR and Great Britain and its economic and military situation.
- 143. 16 April 1941, București.** Notă a Serviciului Special de Informații privind reorganizarea serviciului informativ turc din România, finanțarea lui și colaborarea cu serviciul informativ englez.  
**April 16, 1941, Bucharest.** Note of the Secret Intelligence Service sent to the Ministry of Foreign Affairs regarding the Turkish Intelligence Service in Romania, its funding and collaboration with the British Intelligence.

- 144. 18 April 1941, București.** Notă a Serviciului Special de Informații comunicată Ministerului Afacerilor Străine privind informația vehiculată la Legația Turcă din București despre tratativele economice turco-germane și rolul presupus al Marii Britanii în inițierea acestora pentru a opri înaintarea armatei germane în Asia Mică.  
**April 18, 1941, Bucharest.** Note of the Secret Intelligence Service sent to the Ministry of Foreign Affairs regarding the information circulated at the Turkish Legation in Bucharest about the negotiations between Türkiye and Germany for an economic treaty and the alleged role played by Great Britain, whose goal is to stop the advance of the German army to Asia Minor.
- 145. 19 April 1941, București.** Notă a Serviciului Special de Informații comunicată Ministerului Afacerilor Străine privind informația vehiculată la Legația Turcă din București că Turcia va accepta pactul economic germano-turc.  
**April 19, 1941, Bucharest.** Note of the Secret Intelligence Service sent to the Ministry of Foreign Affairs regarding the information circulated at the Turkish Legation in Bucharest that Türkiye will accept the German proposal for an economic treaty in order to save time to fully prepare for a potential war.
- 146. 19 April 1941, București.** Notă a Serviciului Special de Informații comunicată Ministerului Afacerilor Străine privind fondul pentru ajutorarea populației turce din România, constituit la Legația Turcă, în eventualitatea ruperii relațiilor diplomatice cu România și folosit pentru susținerea activității informative turce.  
**April 19, 1941, Bucharest.** Note of the Secret Intelligence Service sent to the Ministry of Foreign Affairs about the Turkish Legation in Bucharest's relief fund for the Turkish population in Romania, created in the case of broken diplomatic ties and used to fund the Turkish Intelligence activities.
- 147. 25 April 1941, București.** Notă a Serviciului Special de Informații comunicată Ministerului Afacerilor Străine privind informația vehiculată la Legația Turcă din București că Germania va adresa Turciei un ultimatum economic.  
**April 25, 1941, Bucharest.** Note of the Secret Intelligence Service sent to the Ministry of Foreign Affairs regarding the information circulated at the Turkish Legation in Bucharest that Germany will send Türkiye an ultimatum to accept the economic treaty.
- 148. 26 April 1941, București.** Notă a Serviciului Special de Informații transmisă Ministerului Afacerilor Străine privind comunicarea primită la Legația Turcă din București că Turcia își va menține neutralitatea în pofida oricăror presiuni.  
**April 26, 1941, Bucharest.** Note of the Secret Intelligence Service sent to the Ministry of Foreign Affairs regarding the information circulated at the Turkish Legation in Bucharest that Türkiye will resist all pressures and maintain its neutrality.
- 149. Iunie 1941, București.** Raport al Serviciului Special de Informații privind pregătirile militare din Turcia.  
**June 1941, Bucharest.** Report of the Special Intelligence Service regarding military preparations in Türkiye.
- 150. Iunie 1941, București.** Raport al Serviciului Special de Informații privind măsurile luate de Turcia pentru intensificarea securității la frontiera cu U.R.S.S. și Iran.  
**June 1941, Bucharest.** Report of the Special Intelligence Service regarding the measures taken by Türkiye to intensify security at the border with the USSR and Iran.
- 151. 16 iunie 1941, București.** Raport al Serviciului Special de Informații privind înlocuirea mecanicilor francezi din aviația turcă cu mecanici britanici.

**June 16, 1941, Bucharest.** Report of the Special Intelligence Service on the replacement of French mechanics in the Turkish Air Force with British mechanics.

**152. 5 august 1941, București.** Raport al Serviciului Special de Informații adresat Serviciului Central de Informații al Președinției Consiliului de Miniștri privind relațiile turco-britanice.

**August 5, 1941, Bucharest.** Report of the Special Intelligence Service to the Central Intelligence Service of the Presidency of the Council of Ministers on Turkish-British relations.

**153. 3 septembrie 1941, Ankara.** Raportul atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, Biroul 1, privind discuțiile dintre ambasadorul german, Franz von Papen, și Președintele Republicii Turce, İsmet İnönü, despre desfășurarea războiului.

**September 3, 1941, Ankara.** The report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section's 1st Bureau, on the discussions between the German ambassador, Franz von Papen, and the President of the Turkish Republic, İsmet İnönü, regarding the evolution of the war.

**154. 8 septembrie 1941, București.** Raport al Serviciului Special de Informații privind pregătirile militare ale Turciei. Turcia ia în considerare posibilitatea unui atac din partea Germaniei pentru ocuparea malului european al Dardanelelor, pentru a stăpâni strâmtorile.

**September 8, 1941, Bucharest.** Report of the Special Intelligence Service on Türkiye's military preparations. Türkiye is considering the possibility of an attack from Germany to occupy the European shore of the Dardanelles, in order to control the straits.

**155. 9 septembrie 1941, București.** Raportul Marelui Stat Major, Secția a II-a, Biroul 1 Informații, adresat Serviciului Central de Informații al Președinției Consiliului de Miniștri privind potențialul militar al Turciei.

**September 9, 1941, Bucharest.** Report of the General Staff's Intelligence Section, 1st Bureau, to the Central Intelligence Service of the Presidency of the Council of Ministers regarding Türkiye's military potential.

**156. 15 septembrie 1941, Ankara.** Raportul atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marele Stat Major, Secția a II-a Informații, Biroul 1, privind forțele militare și capacitatea de mobilizare ale Turciei.

**September 15, 1941, Ankara.** The report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, 1st Bureau, regarding the military forces and the mobilization capacity of Türkiye.

**157. 10 octombrie 1941, Ankara.** Telegramă a ministrului plenipotențiar la Ankara, Alexandru Télémaque, adresată ministrului Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind vizita unei delegații militare turce pe frontul de est.

**October 10, 1941, Ankara.** Telegram of the Minister Plenipotentiary in Ankara, Alexandru Télémaque, to the Minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, regarding the visit of a Turkish delegation on the Eastern front.

**158. 15 octombrie 1941, București.** Raport al Serviciului Special de Informații privind o clauză secretă din acordul comercial turco-german care ar prevede livrarea de material de război în Turcia.

**October 15, 1941, Bucharest.** Special Intelligence Service report on a secret clause in the Turkish-German trade agreement that would provide for the delivery of war material to Türkiye.

**159. 20 octombrie 1941, Ankara.** Telegramă a ministrului plenipotențiar la Ankara, Alexandru Télémaque, adresată ministrului Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind mulțumirile exprimate de

secretarul general al Ministerului turc al Afacerilor Străine, Numan Menemencioglu, pentru atitudinea guvernului român în timpul invaziei Axei în Grecia.

**October 20, 1941, Ankara.** Telegram from the Minister Plenipotentiary in Ankara, Alexandru Télémaque, to the Minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, regarding the thanks expressed by the Secretary General of the Turkish Ministry of Foreign Affairs, Numan Menemencioglu, for the attitude of the Romanian government during the Axis invasion of Greece.

**160. 30 noiembrie 1941, Ankara.** Buletin de informații al atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, pentru luna noiembrie 1941.

**November 30, 1941, Ankara.** Intelligence bulletin of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, covering November 1941.

**161. 2 decembrie 1941, Ankara.** Telegramă a ministrului plenipotențiar la Ankara, Alexandru Télémaque, adresată ministrului Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, în care îl informează despre livrările de petrol sovietice către Turcia, care vor reduce cererea pentru petrolul românesc.

**December 2, 1941, Ankara.** Telegram of the Minister Plenipotentiary in Ankara, Alexandru Télémaque, to the Minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, informing him of Soviet oil deliveries to Türkiye, that will decrease the need for Romanian oil.

**162. 4 decembrie 1941, Ankara.** Telegramă a ministrului plenipotențiar la Ankara, Alexandru Télémaque, adresată ministrului Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, în care îl informează că U.R.S.S. a livrat flotei britanice din Marea Mediterană, prin Turcia, un spărgător de gheață și un tanc petrolier.

**December 4, 1941, Ankara.** Telegram of the Minister Plenipotentiary in Ankara, Alexandru Télémaque, to the Minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, informing him that the USSR delivered the British Mediterranean Fleet, through Türkiye, an ice breaker ship and an oil tank.

**163. 17 decembrie 1941, Ankara.** Raportul atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, Biroul 1, privind reacția în Turcia față de intrarea Statelor Unite ale Americii în război.

**December 17, 1941, Ankara.** Report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, 1st Bureau, on the reaction in Türkiye to the entry of the United States of America into the war.

**164. 17 decembrie 1941, București.** Fragment dintr-un raport al Direcției Generale a Poliției, cu informații obținute din cercurile Ambasadei Turce la București.

**December 17, 1941, Bucharest.** Excerpt from a report of the General Directorate of the Police, with information from the circles of the Turkish Embassy in Bucharest.

**165. 23 decembrie 1941, Ankara.** Telegramă a ministrului plenipotențiar la Ankara, Alexandru Télémaque, adresată ministrului Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, în care îl informează despre discuțiile cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind stadiul relațiilor turco-sovietice.

**December 23, 1941, Ankara.** Telegram of the Minister Plenipotentiary in Ankara, Alexandru Télémaque, to the Minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, informing him of the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, on the status of the Turkish-Soviet relations.

**166. 26 ianuarie 1942, București.** Raport al Serviciului Special de Informații privind comentariile presei turce în legătură cu preocupările la nivel internațional privind organizarea lumii după război.

**January 26, 1942, Bucharest.** Report of the Special Intelligence Service on Turkish media comments in relation to international concerns regarding the new post-war world order.



- 167. 27 ianuarie 1942, București.** Nota Serviciului Special de Informații, semnalând o tendință a presei turce de ostilitate mai accentuată împotriva Axei, atribuită succesului propagandei anglo-americane.  
**January 27, 1942, Bucharest.** Note of the Special Intelligence Service, signaling a trend in the Turkish press of increased hostility towards the Axis, attributed to the success of Anglo-American propaganda.
- 168. 29 ianuarie 1942, București.** Nota Serviciului Special de Informații, infirmând zvonul că Turcia ar fi introdus noi restricții pentru circulația vaselor comerciale în Marea Neagră, pe lângă cea deja valabilă privind tonajul maxim de 300 de tone, impus din rațiuni de securitate.  
**January 29, 1942, Bucharest.** Note of the Special Intelligence Service, refuting the rumor that Türkiye has introduced new restrictions on the movement of commercial vessels in the Black Sea, in addition to the already active one regarding the maximum tonnage of 300 tons, imposed for security reasons.
- 169. 31 ianuarie 1942, București.** Notă a Serviciului Special de Informații privind ultimele informații despre eforturile Turciei de a-și păstra neutralitatea și presiunile anglo-americane de a o atrage în război.  
**January 31, 1942, Bucharest.** Note from the Special Intelligence Service on the latest information on Türkiye's efforts to maintain its neutrality and the Anglo-American pressures to draw it into the war.
- 170. 9 februarie 1942, București.** Notă a Serviciului Special de Informații privind un articol al jurnalistului Ahmet Şükrü Esmer publicat în ziarul „Ulus” privind disputele teritoriale între statele membre ale Axei.  
**February 9, 1942, Bucharest.** Note of the Special Intelligence Service regarding an article by the journalist Ahmet Şükrü Esmer published in the „Ulus” newspaper dedicated to the territorial disputes between the member states of the Axis.
- 171. 14 februarie 1942, București.** Notă a Serviciului Special de Informații referitoare la situația Legației Turce.  
**February 14, 1942, Bucharest.** Note of the Secret Intelligence Service with information regarding the internal problems of the Turkish Legation in Bucharest.
- 172. 17 februarie 1942, București.** Raport al Serviciului Special de Informații privind reacțiile din presa turcă față de discursul fostului ambasador britanic de la Moscova, Richard Stafford Cripps.  
**February 17, 1942, Bucharest.** Report of the Special Intelligence Service on the reactions in the Turkish press to the speech of the former British ambassador in Moscow, Richard Stafford Cripps.
- 173. 18 februarie 1942, București.** Raport al Serviciului Special de Informații privind comentariile presei turce referitoare la discuțiile dintre mareșalul Ion Antonescu și Adolf Hitler relativ la problema Transilvaniei de Nord.  
**February 18, 1942, Bucharest.** Report of the Special Intelligence Service regarding the comments of the Turkish press regarding the discussions between Marshal Ion Antonescu and Adolf Hitler on the issue of Northern Transylvania.
- 174. 19 februarie 1942, București.** Notă a Serviciului Special de Informații privind un articol de fond al ziarului „Tan”, scris de directorul ziarului, care arată că Germania nu va ataca Turcia având în vedere prietenia dintre cele două țări, dar și presiunile militare asupra Germaniei.  
**February 19, 1942, Bucharest.** Note of the Special Intelligence Service regarding a substantive article in the „Tan” newspaper, written by the newspaper's director, according to which Germany will not attack Türkiye due to the friendship between the two states and the military pressure on Germany.
- 175. Februarie 1942, București.** Raport al Serviciului Special de Informații, semnalând o tendință de creștere a ostilității Turciei față de Axă.

**February 1942, Bucharest.** Report of the Special Intelligence Service, signaling a trend of increasing Turkish hostility towards the Axis.

- 176. 1 martie 1942, București.** Buletin de informații al Cabinetului Militar al Conducătorului Statului privind eforturile lui Müstecip Ülküsal de a organiza un stat tătar în Crimeea și propaganda făcută în rândul comunității turco-tătare din Dobrogea în sprijinul acestui proiect.  
**March 1, 1942, Bucharest.** Intelligence bulletin of the Military Cabinet of the Head of State to Marshal Ion Antonescu regarding Müstecip Ülküsal's efforts to organize a Tatar state in Crimea and the propaganda made among the Turkish-Tatar community in Dobruja in support of this project.
- 177. 2 martie 1942, București.** Buletin de informații al Cabinetului Militar al Conducătorului Statului semnalând absența autorităților militare și civile turce la un eveniment de informare desfășurat la Consulatul român din Istanbul privind operațiunea Barbarossa.  
**March 2, 1942, Bucharest.** Intelligence bulletin of the Military Cabinet of the Head of State reporting the absence of the Turkish military and civil authorities at an event held at the Romanian Consulate in Istanbul regarding Operation Barbarossa.
- 178. 3 martie 1942, București.** Buletin de informații al Cabinetului Militar al Conducătorului Statului raportând că Turcia și-a sporit cheltuielile militare, sumele din ultimele opt luni fiind duble față de cele din anul 1940.  
**March 3, 1942, Bucharest.** Intelligence bulletin of the Military Cabinet of the Head of State to Marshal Ion Antonescu, reporting that Türkiye has increased its military spending, the amounts in the last eight months being double compared to those of 1940.
- 179. 5 martie 1942, București.** Buletin de informații al Cabinetului Militar al Conducătorului Statului privind măsurile de mobilizare economică luate de guvernul turc.  
**March 5, 1942, Bucharest.** Intelligence bulletin of the Military Cabinet of the Head of State to Marshal Ion Antonescu regarding the measures of economic mobilization taken by the Turkish government.
- 180. 6 martie 1942, București.** Buletin de informații al Cabinetului Militar al Conducătorului Statului privind asigurările Turciei că nu va intra în război împotriva Axei, date de subsecretarul Ministrului Afacerilor Externe, Numan Menemencioglu, ministrului Spaniei la Ankara pentru a fi transmise oamenilor politici din România.  
**March 6, 1942, Bucharest.** Intelligence bulletin of the Military Cabinet of the head of State to Marshal Ion Antonescu regarding Türkiye's assurances that it will not go to war against the Axis, given by the undersecretary of the Minister of Foreign Affairs, Numan Menemencioglu, to the Spanish minister in Ankara to be transmitted to politicians in Romania.
- 181. 8 martie 1942, București.** Buletin de informații al Cabinetului Militar al Conducătorului Statului privind chemarea unor diplomați turci pentru consultări la Ankara și sporirea cheltuielilor militare ale Turciei.  
**March 8, 1942, Bucharest.** Intelligence bulletin of the Military Cabinet of the Head of State on the summoning of Turkish diplomats for consultations in Ankara and Türkiye's increase in military spending.
- 182. 9 martie 1942, București.** Buletin de informații al Cabinetului Militar al Conducătorului Statului privind intensificarea controlului străinilor în Turcia și tratativele turco-germane pentru prima livrare de armament în baza acordului economic bilateral.  
**March 9, 1942, Bucharest.** Intelligence bulletin of the Military Cabinet of the Head of State to Marshal Ion Antonescu regarding the intensification of the control of foreigners in Türkiye and the Tur-

kish-German negotiations for the first delivery of armaments based on the bilateral economic agreement.

- 183. 10 martie 1942, București.** Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, adresată ministrului plenipotențiar la Ankara, Alexandru Télémaque, cu instrucțiuni de a comunica ministrului Afacerilor Străine, Şükrü Saracoğlu, declarațiile sale de la Berlin privind identitatea intereselor turcești în Marea Neagră cu cele românești la Gurile Dunării.  
**March 10, 1942, Bucharest.** Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, addressed to the Minister Plenipotentiary in Ankara, Alexandru Télémaque, with instructions to communicate to the Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, his statements made in Berlin regarding the identity of Turkish interests in the Black Sea with Romanian interests at the mouths of the Danube.
- 184. 19 April 1942, București.** Rezumatul raportului atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, realizat de Marele Stat Major, Secția a II-a, Biroul 1 Informații.  
**April 19, 1942, Bucharest.** Summary of the report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, made by the General Staff's Intelligence Section, 1st Bureau.
- 185. 19 iunie 1942, Ankara.** Raportul atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, realizat de Marele Stat Major, Secția a II-a, Biroul 1 Informații, privind poziția Turciei față de Aliți și Axă.  
**June 19, 1942, Ankara.** Report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, 1st Bureau, regarding Türkiye's position towards the Allies and the Axis.
- 186. 21 iunie 1942, București.** Nota elaborată de Marele Stat Major, Secția a II-a, Biroul 1 Informații, în baza raportului atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, privind aterizarea forțată în Turcia a unor avioane anglo-americane care au avut misiunea de a bombarda regiunea petroliferă Ploiești.  
**June 21, 1942, Bucharest.** Report of the General Staff's Intelligence Section, 1st Bureau, based on the information given by the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, regarding the forced landing in Türkiye of Anglo-American planes with the mission of bombing the Ploiești oil region.
- 187. 22 iunie 1942, București.** Buletin informativ al Serviciului Special de Informații privind armamentul străin primit de armata turcă.  
**June 22, 1942, Bucharest.** Intelligence bulletin of the Special Intelligence Service regarding the foreign armament received by the Turkish army.
- 188. 13 iulie 1942, București.** Nota Cabinetului Militar al Conducătorului Statului privind informațiile raportate de atașatul militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, referitoare la situația politică externă a Turciei.  
**July 13, 1942, Bucharest.** Note of the Military Cabinet of the Head of State summarizing the reports of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, regarding the foreign political situation of Türkiye.
- 189. 3 august 1942, București.** Raportul atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, Biroul 1, referitor la impresia favorabilă produsă în Turcia de stagnarea operațiunilor Axei în Egipt.  
**August 3, 1942, Bucharest.** Report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, regarding the favorable impression produced in Türkiye by the stagnation of Axis operations in Egypt.

- 190. 5 septembrie 1942, București.** Raport al Marelui Stat Major, Secția a II-a, Biroul de Informații, adresat Conducătorului Statului, mareșalul Ion Antonescu, privind crearea unei armate turce de centru, orientată către litoralul Mării Negre.  
**September 5, Bucharest.** Report of the General Staff's Intelligence Section, 1st Bureau to the Ruler of State, Marshal Ion Antonescu, regarding the creation of a central Turkish army, oriented towards the Black Sea coast.
- 191. 1 octombrie 1942, București.** Notă a Serviciului Special de Informații transmisă Marelui Stat Major în care se comunică informații circulate la Legația Turcă privind problema trecerii flotei sovietice prin strâmători.  
**October 1, 1942, Bucharest.** Note of the Secret Intelligence Service sent to General Staff with information circulated around the Turkish Legation on the problem of the passage of the Soviet fleet through the Straits.
- 192. 20 octombrie 1942, București.** Raport al Serviciului Special de Informații privind dislocarea armatei turcești la data de 1 octombrie 1942.  
**October 20, 1942, Bucharest.** Report of the Special Intelligence Service on the deployment of the Turkish army on October 1, 1942.
- 193. 3 noiembrie 1942, București.** Rezumatul raportului atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, realizat la Marele Stat Major, Secția a II-a, Biroul 1 Informații.  
**November 3, 1943, Bucharest.** Summary of the report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, made by the General Staff's Intelligence Section, 1st Bureau.
- 194. 3 noiembrie 1942, București.** Nota Cabinetului Militar al Conducătorului Statului privind informațiile raportate de atașatul militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, despre relațiile militare ale Turciei cu britanicii și americanii.  
**November 3, 1942, Bucharest.** Note of the Military Cabinet of the Head of State to Marshal Ion Antonescu on the report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, on Türkiye's military relations with the British and the Americans.
- 195. 16 noiembrie 1942, București.** Nota Cabinetului Militar al Conducătorului Statului adresată mareșalului Ion Antonescu privind raportul atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, referitor la opoziția Turciei față de solicitarea americanilor de a folosi aerodromurile din Turcia ca baze aeriene.  
**November 16, 1942, Bucharest.** Note of the Military Cabinet of the Head of State to Marshal Ion Antonescu on the report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, regarding Türkiye's opposition to the American request to use Turkish airfields as air bases.
- 196. 27 noiembrie 1942, București.** Raport al Serviciului Special de Informații despre discuțiile unui rezident român cu un agent de informații britanic în Turcia privind politica externă a României.  
**November 27, 1942, Bucharest.** Report of the Special Intelligence Service on the discussions of a Romanian resident with a British intelligence agent in Türkiye regarding Romania's foreign policy.
- 197. 14 decembrie 1942, București.** Raport al Serviciului Special de Informații despre discuțiile unui rezident român cu un agent de informații britanic în Turcia privind politica externă a României.  
**December 14, 1942, Bucharest.** Report of the Special Intelligence Service on the discussions of a Romanian resident with a British intelligence agent in Türkiye regarding Romania's foreign policy.
- 198. 16 ianuarie 1943, București.** Notă a Serviciului Special de Informații transmisă Marelui Stat Major în care se comunică informații circulate la Legația Turcă din București privind interesul Turciei de a rămâne neutră.

**January 16, 1943, Bucharest.** Note of the Secret Intelligence Service sent to the General Staff with information circulated around the Turkish Legation in Bucharest on Türkiye's interest in remaining outside the war.

**199. 16 ianuarie 1943, Istanbul.** Articolul „România trece printr-o nouă criză” din „La Turquie”.

**January 16, 1943, Istanbul.** The article „Romania is going through a new crisis” from „La Turquie”.

**200. 11 februarie 1943, București.** Raport al Serviciului Special de Informații privind comentariile critice ale presei turce la adresa politicii externe a României.

**February 11, 1943, Bucharest.** Report of the Special Intelligence Service regarding the Turkish press' critical comments on Romania's foreign policy.

**201. 17 februarie 1943, Ankara.** Raport al ministrului plenipotențiar la Ankara, Alexandru Télémaque, trimis la Ministerul Afacerilor Străine din București, privind vizita în Turcia a prim-ministrului britanic Winston Churchill și îngrijorările exprimate de U.R.S.S.

**February 17, 1943, Ankara.** Report of the Minister Plenipotentiary in Ankara, Alexandru Télémaque, to the Ministry of Foreign Affairs, on the visit to Türkiye of British Prime Minister Winston Churchill and the concerns expressed by the Soviet Union.

**202. 9 martie 1943, București.** Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, transmisă ministrului plenipotențiar la Ankara, Alexandru Télémaque, privind schimbul de prizonieri între U.R.S.S. și România care urma să fie mediat de Turcia și Crucea Roșie Internațională.

**March 9, 1943, Ankara.** Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, to the Minister Plenipotentiary in Ankara, Alexandru Télémaque, regarding the exchange of prisoners between Romania and the USSR that was to be mediated by Türkiye and the International Red Cross.

**203. 19 martie 1943, București.** Articolul „Cazul României” publicat în presa turcă, anticipând atitudinea Aliatilor față de România după încheierea războiului.

**March 19, 1943, Bucharest.** The article „The Case of Romania” published in the Turkish press, anticipating the attitude of the Allies towards Romania after the end of the war.

**204. 20 martie 1943, Ankara.** Telegramă a ministrului plenipotențiar la Ankara, Alexandru Télémaque, adresată ministrului Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind discuțiile avute cu prim-ministrul turc, Şükrü Saracoğlu, și ministrul Afacerilor Străine turc, Numan Menemencioğlu, în care a primit asigurări privind loialitatea Republicii Turcia în relațiile cu România.

**March 20, 1943, Ankara.** Telegram of the Minister Plenipotentiary in Ankara, Alexandru Télémaque, to the Minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, on the discussions with the Turkish Prime Minister, Şükrü Saracoğlu, and the Minister of Foreign Affairs, Numan Menemencioğlu, that assured him of the Republic of Türkiye's honesty in its relations with Romania.

**205. 26 martie 1943, Ankara.** Telegramă a ministrului plenipotențiar la Ankara, Alexandru Télémaque, adresată ministrului Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind corespondența prizonierilor români din U.R.S.S., transmisă pe filiera turcă.

**March 26, 1943, Ankara.** Telegram of the Minister Plenipotentiary in Ankara, Alexandru Télémaque, to the Minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, regarding the letters of Romanian prisoners in the USSR sent through Türkiye.

**206. 28 mai 1943, București.** Raport al Serviciului Special de Informații privind comentariile presei turce asupra politicii externe a României.

**May 28, 1943, Bucharest.** Report of the Special Intelligence Service regarding the Turkish press' comments on Romania's foreign policy.

- 207. 2 iunie 1943, București.** Raport al Serviciului Special de Informații privind navele comerciale britanice cumpărate de Turcia și situația vapoarelor românești „Basarabia” și „Transilvania”, acostate în portul Istanbul.  
**June 2, 1940, Bucharest.** Report of the Special Intelligence Service regarding the British commercial ships bought by Türkiye and the situation of the Romanian ships „Bessarabia” and „Transylvania”, docked in the port of Istanbul.
- 208. 5 ianuarie 1944, București.** Notă asupra convorbirii vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu, cu ambasadorul Turciei, Hamdullah Suphi Tanrıöver, la Președinția Consiliului de Miniștri, în ziua de 3 ianuarie 1944.  
**January 5, 1944, Bucharest.** Note on the conversation of the Vicepresident of the Council of Ministers, Mihai Antonescu, with the Turkish Ambassador, Hamdullah Suphi Tanrıöver, at the Presidency of the Council of Ministers, on January 3, 1944.
- 209. 11 ianuarie 1944, București.** Notă asupra convorbirii vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu, cu ambasadorul Turciei, Hamdullah Suphi Tanrıöver, la Președinția Consiliului de Miniștri, în zilele de 5 și 10 ianuarie 1944.  
**January 11, 1944, Bucharest.** Note on the conversation of the vice-president of the Council of Ministers, Mihai Antonescu, with the Turkish Ambassador, Hamdullah Suphi Tanrıöver, at the Presidency of the Council of Ministers, on January 5 and 10, 1944.
- 210. 11 ianuarie 1944, București.** Notă asupra convorbirii vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu, cu ministrul Finlandei la București, Eduard Hjalmar Palin.  
**January 11, 1944, Bucharest.** Note on the conversation of the vice-president of the Council of Ministers, Mihai Antonescu, with the Minister of Finland in Bucharest.
- 211. 12 ianuarie 1944, Istanbul.** Articol „Spre sfârșitul dramei românești?”, publicat în ziarul „La Turquie”.  
**January 12, 1944, Istanbul.** Article „Towards the end of the Romanian drama?”, published in the newspaper „La Turquie”.
- 212. 14 ianuarie 1944, București.** Reportaj al Agenției Rador privind un comentariu din presa turcă conform căruia România ar putea să se alătore Aliaiților, iar acest gest ar grăbi înfrângerea Germaniei.  
**January 14, 1944, Bucharest.** Report of the Rador Agency on a comment in the Turkish press according to which Romania could join the Allies, and this action could hasten the defeat of Germany.
- 213. 19 ianuarie 1944, București.** Notă asupra convorbirii vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu, cu ambasadorul Turciei, Hamdullah Suphi Tanrıöver, la Președinția Consiliului de Miniștri, în ziua de 18 ianuarie 1944.  
**January 19, 1944, Bucharest.** Note on the conversation of the Vicepresident of the Council of Ministers, Mihai Antonescu, with the Turkish Ambassador, Hamdullah Suphi Tanrıöver, at the Presidency of the Council of Ministers, on January 18, 1944.
- 214. 26 ianuarie 1944, București.** Notă asupra convorbirii dintre vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu, și Conducătorul Statului, mareșalul Ion Antonescu, cu ambasadorul Turciei, Hamdullah Suphi Tanrıöver, la Președinția Consiliului de Miniștri, în ziua de 25 ianuarie 1944.  
**January 26, 1944, Bucharest.** Note on the conversation of the Vicepresident of the Council of Ministers, Mihai Antonescu, and Head of State, Marshal Ion Antonescu, with the Turkish Ambassador, Hamdullah Suphi Tanrıöver, at the Presidency of the Council of Ministers, on January 25, 1944.
- 215. 8 februarie 1944, București.** Notă asupra convorbirii vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu, cu ambasadorul Turciei, Hamdullah Suphi Tanrıöver, la Președinția Consiliului de Miniștri, în ziua de 7 februarie 1944.

**February 8, 1944, Bucharest.** Note on the conversation of the Vicepresident of the Council of Ministers, Mihai Antonescu, with the Turkish Ambassador, Hamdullah Suphi Tanrıöver, at the Presidency of the Council of Ministers, on February 7, 1944.

**216. 11 februarie 1944, București.** Buletin informativ al Serviciului Special de Informații privind opiniile exprimate în cercurile diplomatice vizând potențialul pe care o acțiune concertată româno-bulgaro-ungară, creată după capitularea acestora, l-ar putea avea împotriva unei reacții militare germane.  
**February 11, 1944, Bucharest.** Special Intelligence Service report on opinions expressed in the diplomatic circles regarding the potential that a concerted Romanian-Bulgarian-Hungarian action, created after their surrender, could have against a German military reaction.

**217. 16 februarie 1944, București.** Notă asupra convorbirii vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu, cu ambasadorul Turciei, Hamdullah Suphi Tanrıöver, la Președinția Consiliului de Miniștri, în ziua de 15 februarie 1944.

**February 16, 1944, Bucharest.** Note on the conversation of the Vicepresident of the Council of Ministers, Mihai Antonescu, with the Turkish ambassador, Hamdullah Suphi Tanrıöver, at the Presidency of the Council of Ministers, on February 15, 1944.

**218. 1 martie 1944, București.** Notă asupra convorbirii vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu, cu atașatul militar al Turciei, Kenan Kocatürk, la Președinția Consiliului de Miniștri, în ziua de 29 februarie 1944.

**March 1, 1944, Bucharest.** Note on the conversation of the Vicepresident of the Council of Ministers, Mihai Antonescu, with the military attaché of Türkiye, Kenan Kocatürk, at the Presidency of the Council of Ministers, on February 29, 1944.

**219. 10 martie 1944, București.** Raportul Subsecretariatului de stat al Marinei adresat Cabinetului Militar al Conducătorului Statului, cerând intervenții pe lângă Legația Turcă din București pentru a accelera formalitățile eliberării de vize consulare personalului Serviciului Maritim Român.

**March 10, 1944, Bucharest.** Report of the Undersecretariat of State of the Navy to the Military Cabinet of the Head of State, requesting interventions to the Turkish Legation in Bucharest to speed up the formalities of issuing consular visas the staff of the Romanian Maritime Service.

**220. 19 April 1944, București.** Nota Serviciului Special de Informații comunicând informațiile obținute din Turcia privind țintele viitoarelor bombardamente aliate în România.

**March 19, 1944, Bucharest.** Note of the Special Intelligence Service communicating the information obtained from Türkiye regarding the targets of future Allied bombings in Romania.

**221. 21 April 1944, București.** Buletin de informații militare al Cabinetului Militar al Conducătorului Statului adresat mareșalului Ion Antonescu privind declarația ministrului de Externe turc, Numan Menemencioğlu, de reafirmare a relațiilor de amicitie între Turcia și România.

**April 21, 1944, Bucharest.** Intelligence bulletin of the Military Cabinet of the Head of State to Marshal Ion Antonescu regarding the statement of the Turkish Foreign Minister, Numan Menemencioğlu, on the friendly relations between Türkiye and Romania.

**222. 4 august 1944, București.** Raport al Prefecturii Poliției Capitalei transmis Marelui Stat Major privind discuțiile purtate în cercurile din jurul Legației Turce de la București despre situația politică din Turcia.

**August 4, 1944, Bucharest.** Report of the Bucharest Police Prefecture to the General Staff regarding the discussions inside the Turkish Legation in Bucharest on Türkiye's political situation.

- 223. 27 august 1944, Ankara.** Notă a atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, transmisă Marelui Stat Major, prin care remite solicitarea atașatului militar american la Ankara de a primi informații privind: țintele germane de pe teritoriul României care se doreau a fi bombardate de aviația anglo-americană, efectivele germane înainte și după 23 august 1944 și repatrierea prizonierilor de război americani.  
**August 27, 1944, Ankara.** Note sent by the military attaché in Türkiye, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff, presenting the request made by the American military attaché in Ankara to receive information on the German targets on Romanian territory that were to be bombed by the American and British aviation, the German forces in Romania before and after the Royal Coup, and the repatriation of American prisoners of war in Romania.
- 224. 31 august 1944, București.** Notă a Marelui Stat Major privind informațiile primite de la atașatul militar al Turciei la București referitoare la pregătirea unor noi inițiative în Balcani.  
**August 31, 1944, Bucharest.** Note by the General Staff presenting the discussions with the Turkish military attaché in Bucharest regarding preparations for new initiatives in the Balkans.
- 225. 1 septembrie 1944, București.** Articol din ziarul „Universul”, care rezumă comentariile presei turce despre actul României de la 23 august 1944.  
**September 1, 1944, Bucharest.** Article in the „Universul” newspaper, summarizing the comments made by the Turkish press with regard to the Romanian coup of August 23, 1944.
- 226. 7 septembrie 1944, Ankara.** Schița notei atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, transmisă Marelui Stat Major, în care se arată că U.R.S.S. a respins propunerea britanică ca Turcia să participe la ocupația militară în Grecia după eliberarea de sub germani.  
**September 7, 1944, Ankara.** Draft of a note by the military attaché in Türkiye, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff, showing that the USSR rejected the British proposal for Türkiye to take part in a military occupation of Greece after its liberation from the Germans.
- 227. 30 octombrie 1944, București.** Articolul „Sărbătoarea națională turcă”, din ziarul „Universul”, consacrat aniversării a 21 de ani de la proclamarea Republicii Turcia.  
**October 30, 1944, Bucharest.** Article „Turkish National Day”, in the „Universul” newspaper, dedicated to the 21-year anniversary since the founding of the Republic of Türkiye.
- 228. 23 februarie 1945, Ankara.** Înștiințare a ministrului Afacerilor Străine al Turciei, Hasan Saka, adresată ministrului plenipotențiar la Ankara, Alexandru Cretzianu, privind intrarea Turciei în război împotriva Germaniei și Japoniei.  
**February 23, 1945, Ankara.** Notification of the Minister of Foreign Affairs of Türkiye, Hasan Saka, to the Minister Plenipotentiary in Ankara, Alexandru Cretzianu, regarding Türkiye’s entry into the war against Germany and Japan.
- 229. 17 septembrie 1945, București.** Notă a Serviciului Special de Informații asupra ultimelor evoluții în chestiunea strâmtorilor, interpretate ca o înfrângere sovietică, odată cu schimbarea de atitudine a Turciei și apropierea Ankarei de Marea Britanie și de S.U.A.  
**September 17, 1945, Bucharest.** Note from the Special Intelligence Service on the latest developments in the Straits issue, interpreted as a Soviet defeat, with Türkiye’s change of attitude and Ankara’s rapprochement with Great Britain and the USA
- 230. 24 septembrie 1945, București.** Memoriu al generalului Traian Teodorescu, fost atașat militar la Ankara, adresat Tribunalului Poporului în care relatează activitățile politice românești din Turcia, în anii 1943-1944 pentru încheierea unui armistițiu cu Aliații.



**September 24, 1945, Bucharest.** Memoir of General Traian Teodorescu, former military attaché in Ankara, to the People's Court in which he recounts Romanian political activities in Türkiye between 1943-1944 with a view to concluding an armistice with the Allies.

231. **24 noiembrie 1945, București.** Studiul Serviciului Special de Informații privind atitudinea Turciei față de o nouă reglementare a Mării Negre.

**November 24, 1945, Bucharest.** Study of the Special Intelligence Service regarding Türkiye's attitude towards a new regulation of the Black Sea.

232. **30 noiembrie 1945, București.** Sintează a Serviciului Special de Informații asupra relațiilor Turciei cu vecinii săi și asupra problemei strâmtorilor.

**November 30, 1945, Bucharest.** Summary of the Special Intelligence Service on Türkiye's relations with its neighbors and on the issue of the Straits.

## Capitolul II / Chapter II

### REDEFINIREA COOPERĂRII ROMÂNNO-TURCE ÎN CONTEXTUL RĂZBOIULUI RECE, 1946-1964 / REDEFINING ROMANIAN-TURKISH COOPERATION DURING THE COLD WAR, 1946-1964

1. **17 iulie 1946.** Notă informativă referitoare la pregătirile militare ale Turciei în eventualitatea unui atac din partea Uniunii Sovietice.

**July 17, 1946.** Intelligence note on Türkiye's military preparations in the event of an attack by the Soviet Union.

2. **15 august 1946, Ankara.** Telegrama însărcinatului cu afaceri la Ankara în care se prezintă liniile directoare de politică externă ale noului guvern turc.

**August 15, 1946, Ankara.** Telegram from the Romanian Embassy in Ankara presenting the foreign policy guidelines of the new Turkish government.

3. **21 august 1946, București.** Raport al Marelui Stat Major, Secția a II-a, Biroul de Legături Externe, către Ministerul Afacerilor Străine, Secretariatul General, prin care se cere realizarea de demersuri diplomatice pe lângă autoritățile turce pentru repatrierea unui avion ajuns ilegal pe teritoriul turc.

**August 21, 1946, Bucharest.** Report of the General Staff, 2nd Section, Bureau of Foreign Liasons, to the Minister of Foreign Affairs, the General Secretariat, requesting a diplomatic action for the repatriation of a plane that landed illegally on the Turkish territory.

4. **6 octombrie 1946, Ankara.** Notă informativă a Marelui Stat Major privind opoziția Turciei față de planul sovietic de a modifica Convenția de la Montreux.

**October 6, 1946, Ankara.** Report of the General Staff regarding Türkiye's opposition towards the Soviet plan to amend the Montreux Convention.

5. **6 octombrie 1946, Ankara.** Raport al însărcinatului cu afaceri la Ankara, Ion Magheru, către ministrul Afacerilor Străine, Gheorghe Tătărescu, privind avioanele aflate în proprietatea statului român ajunse clandestin în Turcia.

**October 6, 1946, Ankara.** Report of the chargé d'affaires in Ankara, Ion Magheru, to the Minister of Foreign Affairs, Gheorghe Tătărescu, regarding the airplanes, property of the Romanian state, that arrived clandestinely in Türkiye.

6. **8 octombrie 1946, Ankara.** Notă informativă a atașatului militar la Ankara adresată Marelui Stat Major privind situația politico-militară turcă.

- October 8, 1946, Ankara.** Report of the military attaché in Türkiye to the General Staff regarding Türkiye's political and military situation.
7. **9 octombrie 1946.** Articol „În legătură cu noua notă sovietică”, publicat în cotidianul turc „Yeni Türkiye”, parte a unui ciclu de articole dedicat problematicii strâmtorilor, în contextul deciziei Conferinței de la Potsdam și al notelor sovietice.  
**October 9, 1946,** Article „In connection with the new Soviet note”, published in the Turkish daily newspaper „Yeni Türkiye”, as part of a series of articles devoted to the issue of straits, in the context of the decision of the Potsdam Conference and Soviet notes.
8. **15 octombrie 1946, București.** Notă elaborată de Serviciul Special de Informații privind chestiunea strâmtorilor.  
**October 15, 1946, Bucharest.** Note drafted by the Special Intelligence Service on the issue of the straits.
9. **18 octombrie 1946, Ankara.** Telegramă a Ambasadei României la Ankara prin care se informează asupra primirii notei de răspuns a guvernului turc la nota sovietică din 24 septembrie 1946.  
**October 18, 1946, Ankara.** Telegram from the Romanian Embassy in Ankara informing about the receipt of the Turkish government's note containing the reply to the Soviet note of September 24, 1946.
10. **22 octombrie 1946, București.** Raport al Subsecretariatul de Stat al Aerului, semnat de subsecretarul de stat generalul aviator Emanoil Ionescu și secretarul general, generalul inginer Marcu Vasile, către ministrul Afacerilor Străine, Gheorghe Tătărescu, privind avioanele românești ajunse clandestin în Republica Turcia.  
**October 22, 1946, Bucharest.** Report of the Undersecretariat of State for Air, signed by State Undersecretary Air Force General Emanoil Ionescu and General Secretary Army Engineer General Marcu Vasile, to the Minister of Foreign Affairs, Gheorghe Tătărescu, regarding the Romanian airplanes that arrived clandestinely in Türkiye.
11. **22 octombrie 1946, București.** Informare a Ministerului Afacerilor Străine, Diviziunea Afacerilor Politice, către ambasadorul la Ankara, Grigore Moisil, privind avioanele românești ajunse clandestin în Republica Turcia.  
**October 22, 1946, Bucharest.** Report of the Ministry of Foreign Affairs, Political Affairs Division, to the Ambassador in Ankara, Grigore Moisil, on the Romanian airplanes that arrived clandestinely in Türkiye.
12. **3 noiembrie 1946, Ankara.** Notă informativă a atașatului militar la Ankara privind situația militară din Republica Turcia.  
**November 3, 1946, Ankara.** Note of the military attaché in Ankara regarding Türkiye's military situation.
13. **20 noiembrie 1946, București.** Notă de informare a Serviciului Special de Informații privind atitudinea turcă favorabilă față de primirea navelor americane în porturile proprii.  
**November 20, 1946, Bucharest.** Briefing of the Special Intelligence Service on the favorable Turkish attitude towards the reception of American ships in its own ports.
14. **20 noiembrie 1946.** Articolul cu titlul „Alegerile din România”, publicat în cotidianul turc „Sen Posta”.  
**November 20, 1946.** Article entitled „Elections in Romania”, published in the Turkish daily newspaper „Sen Posta”.

15. **26 Noiembrie 1946, București.** Notă a Serviciului Special de Informații informând asupra posibilității de transmitere a celei de-a treia note sovietice către guvernul de la Ankara privind revizuirea Convenției de la Montreux.  
**November 26, 1946, Bucharest.** Note of the Special Intelligence Service informing about the possibility of transmitting the third Soviet note to the government in Ankara on the revision of the Montreux Convention.
16. **Noiembrie 1946, București.** Informare a Serviciului Special de Informații privind problematica strâmtorilor din perspectiva notelor transmise de U.R.S.S. guvernului de la Ankara prin care se vizează revizuirea Convenției de la Montreux.  
**November 1946, Bucharest.** Briefing of the Special Intelligence Service on the issue of straits from the perspective of notes sent by the USSR to the government in Ankara aiming at the revision of the Montreux Convention.
17. **27 martie 1947, Ankara.** Telegramă a Ambasadei României la Ankara prin care se relatează asupra mesajului de protest transmis de partea turcă în cadrul unei întâlniri a șefului de misiune cu directorul politic al MAS turc.  
**March 27, 1947, Ankara.** Telegram from the Romanian Embassy in Ankara reporting on the protest message sent by the Turkish side during a meeting of the Head of Mission with the political director of the Turkish MFA.
18. **31 martie 1947, Ankara.** Notă informativă a atașatului militar la Ankara privind situația politico-militară din Republica Turcia.  
**March 31, 1947, Ankara.** Note of the military attaché in Ankara to the General Staff regarding Türkiye's political and military situation.
19. **18 aprilie 1947, București.** Notă a Marelui Stat Major, Secția a 2-a, Biroul Legături Externe adresată șefului Marelui Stat Major, generalul Costin Ionașcu, privind întâlnirea cu atașatul militar al Republicii Turcia la București, maiorul Fazil Ciloglu.  
**April 18, 1947, Bucharest.** Note of the General Staff's Second Section's Bureau of Foreign Liaisons to the Chief of the General Staff, General Costin Ionașcu, regarding the meeting with the Turkish military attaché, Major Fazil Ciloglu.
20. **24 aprilie 1947, București.** Notă a șefului Marelui Stat Major, generalul Costin Ionașcu, adresată ministrului de Război, generalul Mihail Lascăr, privind un schimb de reviste militare și regulamente propus de atașatul militar al Republicii Turcia la București, maiorul Fazil Ciloglu.  
**April 24, 1947, Bucharest.** Note of the Chief of the General Staff, General Costin Ionașcu, to the Ministry of War, General Mihail Lascăr, regarding an exchange of military magazines and regulations suggested by the Turkish military attaché to Romania, Major Fazil Ciloglu.
21. **30 aprilie 1947, București.** Notă informativă a Marelui Stat Major privind repatrierea avionului folosit în septembrie 1944 de directorul general al Industriei Aeronautice Române (I.A.R.), Mircea Grosu-Viziru, pentru a fugi în Republica Turcia.  
**April 30, 1947, Bucharest.** Note of the General Staff regarding the repatriation of a plane used in September 1944 by the General Director of the Romanian Aeronautic Industry (R.A.I.), Mircea Grosu-Viziru, to flee to Türkiye.
22. **16 mai 1947, București.** Notă informativă a Marelui Stat Major privind cererile atașatului militar al Republicii Turciei la București, maiorul Fazil Ciloglu.  
**May 16, 1947, Bucharest.** Note of the General Staff regarding the requests of the Turkish military attaché to Romania, Major Fazil Ciloglu.

23. **11 iunie 1947.** Articol „Federația balcanică” în ziarul turc „Ulus” privind posibile evoluții în cooperarea regională între statele din Balcani și sprijinul U.R.S.S. pentru dezvoltarea unei astfel de formule.  
**June 11, 1947.** Article „Balkan Federation” in the Turkish newspaper „Ulus” on possible developments in regional cooperation between the Balkan states and USSR support for such a formula.
24. **16 iunie 1947, București.** Notă a Marelui Stat Major adresată Comandamentelor Aeronauticii și Marinei în care se informează că atașatul militar al Republicii Turcia a preluat și funcțiile de atașat naval și aeronautic.  
**June 16, 1947, Bucharest.** Note of the General Staff to the Air and Navy Command informing that the Turkish military attaché to Romania took the functions of naval and air attaché.
25. **Octombrie 1947, București.** Fișă biografică întocmită de Marele Stat Major privind atașatul militar al Republicii Turcia la București, maiorul Fazil Ciloglu, și activitatea desfășurată de acesta de la numirea în post.  
**October 1947, Bucharest.** Biographical note regarding the Turkish military attaché to Romania, Major Fazil Ciloglu, and his activity since arriving in Romania.
26. **29 noiembrie 1947, București.** Notă a Marelui Stat Major, Secția a 2-a, Biroul Legături Externe, privind vizita atașatului militar al Republicii Turcia, maiorul Fazil Ciloglu, și activitatea sa din ultimele trei luni.  
**November 29, 1947, Bucharest.** Note of the General Staff's Second Section's Bureau of Foreign Liaisons regarding the visit made by the Turkish military attaché, Major Fazil Ciloglu, and his activity during the last three months.
27. **30 decembrie 1947, București.** Referat al Ministerului Afacerilor Străine privind avioanele românești ajunse clandestin în Republica Turcia.  
**December 30, 1947, Bucharest.** Report of the Ministry of Foreign Affairs regarding the Romanian airplanes that arrived clandestinely in Türkiye.
28. **21 ianuarie 1948, București.** Informare a Ministerului Comunicațiilor privind demersurile necesare pentru aducerea în țară a avioanelor românești care au aterizat ilegal pe teritoriul Republicii Turcia.  
**January 21, 1948, Bucharest.** Note of the Ministry of Communication on the required undertakings that were necessary in order to bring back the Romanian planes that illegally landed in Türkiye.
29. **13 februarie 1948, București.** Informare a Ambasadei Republicii Turcia la București către Ministerul Afacerilor Externe privind avioanele identificate de autoritățile turce ca potențial aparținând statului român și pentru care se exprimă disponibilitatea de a organiza repatrierea.  
**February 13, 1948, Bucharest.** Note of the Turkish Embassy to Ministry of Foreign Affairs regarding the planes identified by the Turkish authorities as potentially belonging to the Romanian state and for which the availability to organize the repatriation is expressed.
30. **17 Februarie 1948, București.** Referat al Ministerului Afacerilor Externe privind numărul și tipul de avioane plecate ilegal în Republica Turcia.  
**February 17, 1948.** Report of the Ministry of Foreign Affairs regarding the number and types of planes that arrived illegally in Türkiye.
31. **26 August 1948, București.** Informare a Ministerului Comunicațiilor către Ministerul Afacerilor Externe privind acceptul autorităților turce privind restituirea unor avioane românești care au ajuns ilegal în Republica Turcia. Sunt furnizate detalii privind responsabilitățile părții române în ceea ce privește formalitățile necesare precum și modalitățile tehnice de transport a aeronavelor.

- August 26, 1948, Bucharest.** Information from the Ministry of Communications to the Ministry of Foreign Affairs on the agreement of the Turkish authorities regarding the return of several Romanian planes that arrived illegally in the Republic of Türkiye. Details are provided on the responsibilities of the Romanian side in terms of the necessary formalities as well as the technical modalities of transporting the aircraft.
32. **17 martie 1950, Ankara.** Telegramă transmisă de Ambasada R.P.R. în Ankara adresată ministrului Afacerilor Externe, Ana Pauker, privind vizita unor nave militare americane din cadrul Flotei a VI-a a SUA din Mediterana în porturile turcești, Istanbul și Izmir.  
**March 17, 1950, Ankara.** Telegram sent by the Embassy of the PRR in Ankara addressed to the Minister of Foreign Affairs, Ana Pauker, regarding the visit of US military ships from the US Sixth Fleet in the Mediterranean to the Turkish ports of Istanbul and Izmir.
33. **Martie 1950, Ankara.** Informarea Ambasadei R.P.R. la Ankara către ministrul Afacerilor Externe, Ana Pauker, privind vizita navelor militare americane în portul Istanbul.  
**March, 1950, Ankara.** Note from the PRR Embassy in Ankara to the Minister of Foreign Affairs, Ana Pauker, regarding the visit of the American military ships to the port of Istanbul.
34. **26 august 1950, Ankara.** Telegramă a Ambasadei R.P.R. adresată ministrului Afacerilor Externe, Ana Pauker, privind demersurile de eliminare a însemnelor Regatului României de pe aeronavele românești care au intrat fără autorizare în Republica Turcia.  
**August 26, 1950, Ankara.** Telegram from the Embassy of the PRR addressed to the Minister of Foreign Affairs, Ana Pauker, regarding the removal of the insignia representing the Kingdom of Romania from the Romanian aircraft that entered the Republic of Türkiye without authorization.
35. **16 februarie 1951, Ankara.** Telegramă a Ambasadei R.P.R. la Ankara privind pregătirea Conferinței diplomaților americani care se va desfășura la Istanbul, în zilele următoare.  
**February 16, 1951, Ankara.** Telegram from the Embassy of the P.R.R in Ankara regarding the preparation of the Conference of American Diplomats to be held in Istanbul in the coming days.
36. **17 februarie 1951, Ankara.** Telegrama Ambasadei R.P.R. la Ankara referitoare la contextul politic din Republica Turcia înainte de desfășurarea Conferinței diplomaților americani care va avea loc la Istanbul, în perioada imediat următoare.  
**February 17, 1951, Ankara.** Telegram from the Embassy of the PRR in Ankara regarding the political context in the Republic of Türkiye before the Conference of American Diplomats to be held in Istanbul in the coming days.
37. **Februarie 1951, Istanbul.** Notă informativă a Ambasadei R.P.R. la Ankara privind Conferința diplomaților americani din țările Orientului Apropiat și Mijlociu, desfășurată la Istanbul, în 14-22 februarie 1951.  
**February 1951, Istanbul.** Intelligence note of the Embassy of the PRR in Ankara regarding the Conference of American Diplomats in the Near and Middle Eastern countries, held in Istanbul on February 14-22, 1951.
38. **23 februarie 1951, Ankara.** Telegramă referitoare la rezultatele Conferinței diplomaților americani desfășurată la Istanbul, pe baza declarațiilor de presă și a comunicatului final.  
**February 23, 1951, Ankara.** Telegram on the outcome of the Conference of American Diplomats held in Istanbul based on press statements and the final communiqué.
39. **16 octombrie 1951, Ankara.** Telegrama Ambasadei R.P.R. la Ankara privind conferințele desfășurate în capitala Republicii Turcia la care au participat, alături de reprezentanții conducerii politice și militare turce, șefii statelor majore ai SUA, Marii Britanii și Franței.

- October 16, 1951, Ankara.** Telegram of the Embassy of the PRR in Ankara regarding the conferences held in the capital of the Republic of Türkiye attended by representatives of the Turkish political and military leadership, the Chiefs of Staff of the USA, Great Britain and France.
- 40. 20 octombrie 1951, Ankara.** Raport de activitate diplomatică a Ambasadei R.P.R. pentru perioada 7-19 Octombrie 1951.  
**October 20, 1951, Ankara.** Report on the diplomatic activity of the Embassy of the PRR for the period October 7-19, 1951.
- 41. 16 noiembrie 1951, Ankara.** Telegramă transmisă de Ambasada R.P.R. în Ankara prin care se prezintă Nota guvernului turc față de poziția exprimată de U.R.S.S. privind aderarea Republicii Turcia la Blocul Atlantic (NATO).  
**November 16, 1951, Ankara.** Telegram sent by the Embassy of the PRR in Ankara presenting the Note of the Turkish Government on the USSR position regarding the accession of the Republic of Türkiye to the Atlantic Bloc (NATO).
- 42. 4 martie 1952.** Declarația guvernului R.P.R. în legătură cu integrarea Republicii Turcia în Pactul Atlanticului de Nord.  
**March 4, 1952.** Declaration of the Government of the PRR on the integration of the Republic of Türkiye into the North Atlantic Treaty Organization.
- 43. 1952, Ankara.** Nota verbală a Ministerului Afacerilor Externe al R.P.R. adresată Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Turcia vizând dificultățile întâmpinate de navele românești în traversarea strâmtorilor.  
**1952, Ankara.** Note verbale of the Ministry of Foreign Affairs of the PRR addressed to the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye regarding the difficulties encountered by Romanian ships in crossing the straits.
- 44. 18 februarie 1953, Ankara.** Telegramă a Ambasadei R.P.R. la Ankara prin care informează Ministerul Afacerilor Externe asupra primirii unei Note Verbale a Ministerului Afacerilor Externe turc privind libertatea de deplasare a atașajilor militari pe teritoriul celor două state.  
**February 18, 1953, Ankara.** Telegram from the Embassy of the PRR in Ankara informing the Ministry of Foreign Affairs about the receipt of a Note Verbale from the Turkish Ministry of Foreign Affairs on the freedom of movement of military attachés on the territory of the two states.
- 45. 20 februarie 1953, Ankara.** Telegramă transmisă de Ambasada R.P.R. la Ankara Ministerului Afacerilor Externe vizând decizia autorităților turce de a nu mai aproba cererile de deplasare ale atașatului militar român în Republica Turcia.  
**February 20, 1953, Ankara.** Telegram sent by the Embassy of the PRR in Ankara to the Ministry of Foreign Affairs regarding the decision of the Turkish authorities to no longer approve the requests for travel of the Romanian military attaché to the Republic of Türkiye.
- 46. 1953, Ankara.** Notă verbală a Ambasadei R.P.R. la Ankara către Ministerul Afacerilor Străine turc prin care se transmite protestul față de decizia autorităților turce de a interzice deplasările atașatului militar român.  
**1953, Ankara.** Note verbale of the Embassy of the PRR in Ankara to the Turkish Ministry of Foreign Affairs transmitting the protest against the decision of the Turkish authorities to prohibit the travel of the Romanian military attaché.
- 47. 23 iulie 1953, Ankara.** Telegramă a Ambasadei R.P.R. la Ankara privind modul de gestionare, de către partea turcă, a solicitărilor U.R.S.S. vizând implementarea prevederilor Convenției de la Montreux.

- July 23, 1953, Ankara.** Telegram from the Embassy of the PRR in Ankara regarding the management by the Turkish side of Soviet Union's requests regarding the implementation of the provisions of the Montreux Convention.
48. **28 iulie 1953, Ankara.** Telegramă a Ambasadei R.P.R. la Ankara prin care se informează asupra răspunsului părții turce la solicitarea de clarificare formulată de U.R.S.S. în ceea ce privește vizitele unor nave militare americane și britanice.  
**July 28, 1953, Ankara.** Telegram from the Embassy of the PRR in Ankara informing about the Turkish response to the request for clarification made by the USSR regarding the visits of American and British military ships.
49. **13 decembrie 1953, Ankara.** Telegramă a Ambasadei R.P.R. la Ankara vizând solicitarea Ministerului Afacerilor Externe turc de a transmite tonajul flotei românești din Marea Neagră.  
**December 13, 1953, Ankara.** Telegram sent by the PRR Embassy in Ankara regarding the request of the Turkish Ministry of Foreign Affairs to transmit the tonnage of the Romanian Black Sea fleet.
50. **8 decembrie 1954, Ankara.** Notă de călătorie a unui diplomat român din cadrul Ambasadei R.P.R. la Ankara într-o serie de localități din Republica Turcia.  
**December 8, 1954, Ankara.** Travel notes of a Romanian diplomat from the Embassy of the PRR in Ankara following his travel to a number of localities in the Republic of Türkiye.
51. **16 mai 1955, București.** Notă de audiență în urma primirii ambasadorului Republicii Turcia la București, A.C. Karasapan, de Chivu Stoica, președinte al Consiliului de miniștri, în vizită de prezentare.  
**May 16, 1955, Bucharest.** Audience note following the presentation visit made by the Ambassador of the Republic of Türkiye in Bucharest, A.C. Karasapan, to Chivu Stoica, President of the Council of Ministers.
52. **24 decembrie 1955, Istanbul.** Telegramă transmisă de Ambasada R.P.R. în Ankara privind derularea procedurilor de preluare de către autoritățile române a unui hidroavion sosit în Turcia fără respectarea procedurilor de tranzit.  
**December 24, 1955, Istanbul.** Telegram sent by the Embassy of the PRR in Ankara regarding the procedures for the takeover by the Romanian authorities of a seaplane that arrived in Türkiye without respecting the transit procedures.
53. **30 decembrie 1955, București.** Notă de audiență în urma primirii lui Mustafa Kayagil, însărcinat cu afaceri al Republicii Turciei la București, la sediul Ministerului Afacerilor Externe.  
**December 30, 1955, Bucharest.** Audience note following the visit made by Mustafa Kayagil, chargé d'affaires of the Republic of Türkiye in Bucharest, at the Ministry of Foreign Affairs.
54. **1956, București.** Plan de măsuri în relația cu Turcia, elaborat la nivelul Ministerul Afacerilor Externe.  
**1956, Bucharest.** Action plan in relation to Türkiye, elaborated by the Ministry of Foreign Affairs.
55. **7 august 1957, București.** Notă de audiență în urma primirii ambasadorului Republicii Turcia, Celal Tevfik Karasapan, la ministrul Afacerilor Externe, Ion Gheorghe Maurer.  
**August 7, 1957, Bucharest.** Audience note following the visit made by the Ambassador of the Republic of Türkiye, Celal Tevfik Karasapan, to the Minister of Foreign Affairs, Ion Gheorghe Maurer.
56. **10 septembrie 1957, București.** Mesajul președintelui Consiliului de Miniștri al R.P.R., Chivu Stoica, adresat omologilor săi din Albania, Bulgaria, Grecia, Iugoslavia și Turcia cu privire la îmbunătățirea și dezvoltarea relațiilor dintre statele balcanice.

**September 10, 1957, Bucharest.** Message of the President of the Council of Ministers of the PRR, Chivu Stoica, addressed to his counterparts from Albania, Bulgaria, Greece, Yugoslavia and Türkiye regarding the improvement and development of relations between the Balkan states.

57. **10 septembrie 1957, București.** Mesajul președintelui Consiliului de Miniștri al R.P.R, Chivu Stoica, adresat președintelui Consiliului de Miniștri al Republicii Turcia, Adnan Menderes, prin care se promovează proiectul de realizare a unei înțelegeri colective la nivelul statelor balcanice.
- September 10, 1957, Bucharest.** Message of the President of the Council of Ministers of the PRR, Chivu Stoica, addressed to the President of the Council of Ministers of Türkiye, Adnan Menderes, promoting the project of achieving a collective understanding at the level of the Balkan states.
58. **20 noiembrie 1957, București.** Telegramă a Ministerului Afacerilor Externe către șeful misiunii diplomatice a R.P.R. în R.P.F. Iugoslavia, ambasadorul Nicolae Guină, pentru identificarea oportunităților de consolidare a relațiilor de cooperare cu Turcia.
- November 20, 1957, Bucharest.** Telegram from the Ministry of Foreign Affairs to the Head of the Diplomatic Mission of the PRR in the PFR Yugoslavia, Ambassador Nicolae Guina, aimed at identifying opportunities for strengthening cooperation relations with Türkiye.
59. **21 noiembrie 1957, București.** Proiectul unui „Tratat de înțelegere și securitate colectivă a regiunii balcanice și a Mării Adriatice”, elaborat la nivelul Ministerului Afacerilor Externe în contextul demersurilor R.P.R. privind încheierea unei înțelegeri colective între statele din Balcani, precum și pentru denuclearizarea acestei regiuni.
- November 21, 1957, Bucharest.** The draft of a „Treaty of understanding and collective security of the Balkan region and the Adriatic Sea”, elaborated at the level of the Ministry of Foreign Affairs in the context of PRR's efforts to conclude a collective agreement between the Balkan states as well as for the denuclearization of this region.
60. **4 ianuarie 1958.** București. Telegramă a Ministerului Afacerilor Externe adresată Ambasadei R.P.R. din Ankara prin care solicită detalii suplimentare privind discursul premierului turc, Adnan Menderes, la primul Summit NATO al șefilor de state și de guvern, desfășurat la Paris, în 16-19 decembrie 1957.
- 4 January 1958.** Bucharest. Telegram of the Ministry of Foreign Affairs addressed to the Embassy of the PRR in Ankara requesting further details on the Turkish Prime Minister Adnan Menderes' speech at the first NATO Summit of Heads of State and Government, held in Paris on December 16-19, 1957.
61. **31 iulie 1958, Ankara.** Notă a Ministerului Afacerilor Externe turc adresată Ambasadei R.P.R. la Ankara referitoare la propunerea părții române de inițiere a negocierilor privind încheierea unui Acord bilateral în domeniul cultural.
- July 31, 1958, Ankara.** Note of the Turkish Ministry of Foreign Affairs addressed to the Embassy of the PRR in Ankara regarding the proposal of the Romanian side to initiate negotiations on the conclusion of a bilateral Agreement in the cultural field.
62. **10 februarie 1958.** București. Informare a Ministerului Afacerilor Externe către Ambasada R.P.R. din Ankara privind activitatea personalului diplomatic turc acreditat la București.
- February 10, 1958.** Bucharest. Briefing of the Ministry of Foreign Affairs of the PRR to the Embassy of the PRR in Ankara regarding the activity of the Turkish diplomatic staff in Bucharest.
63. **19 februarie 1958, Ankara.** Notă a Ambasadei R.P.R. către Ministerul Afacerilor Externe român vizând modalitățile de reglementare a schimbului de microfilme cu documente istorice între cele două state.



**February 19, 1958, Ankara.** Note of the Embassy of the PRR to the Ministry of Foreign Affairs regarding the modalities of regulating the exchange of microfilms with historical documents between the two states.

64. **13 martie 1957, București.** Notă a Ministerului Afacerilor Interne, Direcția Arhivelor Statului, către Ministerul Afacerilor Externe privind identificarea documentelor istorice turcești existente în fondurile arhivistice române.

**March 13, 1957, Bucharest.** Note of the Ministry of Internal Affairs, State Archives Directorate to the Ministry of Foreign Affairs regarding the identification of Turkish historical documents existing in the Romanian archival funds.

65. **9 octombrie 1958.** Notă a Ministerului Afacerilor Externe privind posibilitatea de a marca în presa română aniversarea a 25 de ani de la semnarea „Tratatului de prietenie, neagresiune, arbitraj și conciliațiune” între România și Turcia.

**October 9, 1958.** Note elaborated at the level of the Ministry of Foreign Affairs of the PRR regarding the possibility of marking the 25th anniversary since the signing of the „Treaty of friendship, non-aggression, arbitration and conciliation” between Romania and Türkiye in the Romanian press.

66. **26 noiembrie 1958., București.** Nota Ministerului Afacerilor Externe privind inițierea unui plan de acțiuni pentru anul 1959 la nivel balcanic, în susținerea mesajului adresat de prim – ministrul R.P.R., Chivu Stoica, la 10 septembrie 1957, vizând întărirea cooperării balcanice.

**November 26, 1958., Bucharest.** Note of the Ministry of Foreign Affairs regarding the initiation of an action plan for 1959 at the Balkan level, in support of the message addressed by the Prime Minister of the PRR, Chivu Stoica, on September 10, 1957, aimed at strengthening Balkan cooperation.

67. **25 decembrie 1958, Ankara.** Informare a ambasadorului R.P.R. în Republica Turcia, adresată ministrului adjunct al Ministrului Afacerilor Externe, privind relațiile româno-turce.

**December 25, 1958, Ankara.** Briefing from the Ambassador of the PRR to the Republic of Türkiye, addressed to the Deputy Minister of Foreign Affairs, regarding Romanian-Turkish relations.

68. **27 ianuarie 1959, București.** Notă de conversație între ministrul Afacerilor Externe, Eduard Mezincescu și ambasadorul Republicii Turcia la București C.T. Karasapan.

**January 27, 1959, Bucharest.** Conversation note between Minister of Foreign Affairs Eduard Mezincescu and the Ambassador of the Republic of Türkiye to Bucharest C.T. Karasapan.

69. **25 februarie 1959, București.** Notă de propuneri a Ministerului Afacerilor Externe privind obiectivele și acțiunile R.P.R. pentru dezvoltarea relațiilor cu țările balcanice în perioada 1959-1960.

**February 25, 1959, Bucharest.** Note of proposals of the Ministry of Foreign Affairs regarding the objectives and actions of the PRR for the development of relations with the Balkan countries during 1959-1960.

70. **25 martie 1959, București.** Raport și notă ale Ministerului Afacerilor Externe privind relațiile economice, diplomatice, culturale româno-turce.

**March 25, 1959, Bucharest.** Report and note of the Ministry of Foreign Affairs on Romanian-Turkish economic, diplomatic, and cultural relations.

71. **26 mai 1959, București.** Notă a Ministerului Afacerilor Externe vizând propuneri de dezvoltare a relațiilor bilaterale româno-turce.

**26 May 1959, Bucharest.** Note of the Ministry of Foreign Affairs regarding proposals for the development of Romanian-Turkish bilateral relations.

72. **26 noiembrie 1959, București.** Sinteza relațiilor româno-turce pe anii 1958 – 1959, elaborată de Ministerul Afacerilor Externe.  
**November 26, 1959, Bucharest.** Synthesis of Romanian-Turkish relations for 1958 – 1959, elaborated by the Ministry of Foreign Affairs.
73. **5 decembrie 1959, București.** Notă transmisă de Ambasada Republicii Turcia la București adresată Ministerului Afacerilor Externe prin care se solicită furnizarea datelor privind tonajul flotei război române în conformitate cu art. 18 al Convenției de la Montreux.  
**5 December 1959, Bucharest.** Note sent by the Embassy of the Republic of Türkiye in Bucharest addressed to the Ministry of Foreign Affairs requesting the data on the tonnage of the Romanian war fleet in accordance with art. 18 of the Montreux Convention.
74. **1959, București.** Raport al Ministerului Afacerilor Externe vizând evaluarea posibilității de concretizare a propunerilor românești de cooperare între statele balcanice.  
**1959, Bucharest.** Report of the Ministry of Foreign Affairs regarding the evaluation of the possibility of materializing the Romanian proposals for cooperation between the Balkan states.
75. **1959, București.** Raport al Ministerului Afacerilor Externe privind dezvoltarea relațiilor între țările balcanice, elaborat în contextul mesajului din 10 septembrie 1957 al prim-ministrului Chivu Stoica.  
**1959, Bucharest.** Report of the Ministry of Foreign Affairs on the development of relations between the Balkan countries, elaborated in the context of the message of September 10, 1957 of Prime Minister Chivu Stoica.
76. **1959, București.** Raport al Ministerului Afacerilor Externe privind evoluțiile pozitive înregistrate la nivelul cooperării româno-turce în domeniile cultural și economic.  
**1959, Bucharest.** Report of the Ministry of Foreign Affairs on the positive developments registered at the level of Romanian-Turkish cooperation in the cultural and economic fields.
77. **1960, București.** Raport al Ministerului Afacerilor Externe privitor la evoluția relațiilor bilaterale româno-turce în domeniul economic și cultural. Se arată că există o tendință de îmbunătățire pe anumite direcții de cooperare.  
**1960, Bucharest.** Report of the Ministry of Foreign Affairs on the evolution of Romanian-Turkish bilateral relations in the economic and cultural field.
78. **13 iunie 1960, București.** Notă de evaluare a Ministerului Afacerilor Externe privind relațiile bilaterale româno-turce în anii 1959-1960.  
**June 13, 1960, Bucharest.** Evaluation of the Ministry of Foreign Affairs regarding the Romanian-Turkish bilateral relations in 1959-1960.
79. **12 septembrie 1960, Ankara.** Telegramă a Ambasadei R.P.R. la Ankara adresată Ministerului Afacerilor Externe referitoare la perspectivele de dezvoltare a relațiilor culturale româno-turce.  
**September 12, 1960, Ankara.** Telegram of the Embassy of the PRR in Ankara addressed to the Ministry of Foreign Affairs regarding the prospects for the development of Romanian-Turkish cultural relations.
80. **1960, București.** Notă a Ministerului Afacerilor Externe privind relațiile economice dintre Republica Turcia și statele socialiste în intervalul 1954 – 1959.  
**1960, Bucharest.** Note of the Ministry of Foreign Affairs on economic relations between the Republic of Türkiye and the Socialist states from 1954 to 1959.

81. **19 ianuarie 1961, București.** Raport al Ministerului Forțelor Armate către C.C. al P.M.R. cu privire la stadiul relațiilor militare româno-turce, elaborat pe baza informărilor transmise de atașatii militari ai R.P.R.  
**January 19, 1961, Bucharest.** Report of the Ministry of Armed Forces to the Central Committee of the Romanian Workers' Party on the status of the Romanian-Turkish military relations, elaborated on the basis of the information sent by the military attachés of Romania.
82. **4 aprilie 1961, București.** Notă de audiență în urma primirii de către Președintele Consiliului de Stat, Gheorghe Gheorghiu-Dej, a ambasadorului Republicii Turcia la București, İzzet Aksalur, transmisă pentru informare Ambasadei R.P.R. la Ankara.  
**April 4, 1961, Bucharest.** Audience note following the reception by the President of the State Council, Gheorghe Gheorghiu-Dej, of the Ambassador of the Republic of Türkiye in Bucharest, İzzet Aksalur, sent to the Embassy of the PRR in Ankara.
83. **29 iunie 1961, Ankara.** Informare a Ministerului Apărării Naționale către Ministerul Afacerilor Externe privind măsurile de supraveghere adoptate de autoritățile turce față de personalul biroului atașat militar al R.P.R. din Ankara.  
**June 29, 1961, Ankara.** Briefing from the Ministry of National Defence to the Ministry of Foreign Affairs on the surveillance measures adopted by the Turkish authorities towards the personnel of the military attaché's office in Ankara.
84. **23 august 1961, Ankara.** Note de convorbiri în urma recepției găzduită de Ambasada R.P.R. în Ankara cu ocazia zilei de 23 august.  
**August 23, 1961, Ankara.** Notes of conversations following the reception hosted by the Embassy of the PRR in Ankara on the occasion of August 23.
85. **4 februarie 1962, București.** Interviu cu amiralul S.G. Gorșkov, Comandantul suprem al flotei militare a U.R.S.S., privind riposta militar-nucleară sovietică în cazul unei agresiuni NATO, cu sprijinul Turciei, în Marea Neagră.  
**February 4, 1962, Bucharest.** Interview with Admiral S.G. Gorșkov, Supreme Commander of the USSR military fleet on the nuclear response in case of a NATO aggression, with Turkish support, in the Black Sea.
86. **9 martie 1962, București.** Anunț din „Scînteia” privind numirea noului ambasador român în Republica Turcia, Ion Drînceanu.  
**March 9, 1962, Bucharest.** Announcement in the „Scînteia” newspaper regarding the appointment of the new Romanian ambassador to Türkiye, Ion Drînceanu.
87. **22 martie 1962, București.** Notă transmisă de Ministerul Afacerilor Externe către Ambasada R.P.R. în Ankara în vederea informării misiunii diplomatice a R.D.G. la Ankara cu privire la relațiile R.P.R. cu Turcia și Grecia.  
**March 22, 1962, Bucharest.** Note sent by the Ministry of Foreign Affairs to the Embassy of the PRR in Ankara in order to inform the diplomatic mission of the GDR on Romania's relations with Greece and Türkiye.
88. **23 martie 1962, București.** Notă a Ministerului Afacerilor Externe privind evoluțiile din Grecia și Turcia în relație cu propunerile guvernului R.P.R. privind realizarea unei înțelegeri între statele din sud-estul Europei și transformarea Balcanilor într-o zonă denuclearizată.  
**March 23, 1962, Bucharest.** Note of the Ministry of Foreign Affairs on developments in Greece and Türkiye in relation to the proposals of the Government of the PRR regarding the achievement of an

understanding between the states of South-Eastern Europe and the transformation of the Balkans into a denuclearized zone.

89. **2 aprilie 1962, București.** Evaluare a Ministerului Afacerilor Externe privind situația politică din Balcani. Se propune continuarea demersurilor de promovare a inițiativelor privind cooperarea regională și denuclearizarea.  
**April 2, 1962, Bucharest.** Assessment by the Ministry of Foreign Affairs on the political situation in the Balkans. It is proposed to continue efforts to promote initiatives on regional cooperation and denuclearisation.
90. **12 aprilie 1962, Ankara.** Primirea de către Președintele Republicii Turcia, Cemal Gürsel, a noului ambasador al R.P.R. la Ankara, Ion Drînceanu, în vederea prezentării scrisorilor de acreditare.  
**April 12, 1962, Ankara.** Reception by the President of the Republic of Türkiye, Cemal Gürsel, of the new Ambassador of the PRR to Ankara, Ion Drînceanu, in order to present the credentials.
91. **20 aprilie 1962, București.** Notă a Ministerului Afacerilor Externe al R.P.R. privind inițiativele lansate de statele socialiste pentru consolidarea păcii în Balcani și a dezarmării nucleare în regiune.  
**April 20, 1962, Bucharest.** Note of the Ministry of Foreign Affairs of the PRR on initiatives launched by socialist states for peacebuilding and nuclear disarmament in the Balkans.
92. **23 aprilie 1962, București.** Notă a Direcției Consulare din Ministerul Afacerilor Externe privind situația juridică a cimitirelor turcești.  
**April 23, 1962, Bucharest.** Note of the Consular Directorate of the Ministry of Foreign Affairs on the legal status of Turkish cemeteries.
93. **23 aprilie 1962.** Articol publicat în cotidianul „Vatan” privind dificultățile economice din Republica Turcia.  
**April 23, 1962.** Article published in the daily newspaper „Vatan” about the economic difficulties of the Republic of Türkiye.
94. **8 mai 1962, București.** Proiectul Tratatului de înțelegere și securitate colectivă în sud-estul Europei (Balcani și Marea Adriatică) elaborat de Ministerul Afacerilor Externe.  
**May 8, 1962, Bucharest.** Draft Treaty on Collective Understanding and Security in South-Eastern Europe (Balkans and Adriatic Sea) elaborated by the Ministry of Foreign Affairs.
95. **Mai 1962.** Articol în cotidianul „Vatan” despre situația economică și politică din Republica Turcia, reprodus în paginile publicației „Scânteia”.  
**May 1962, Bucharest.** Article in the daily newspaper „Vatan” about the economic and political situation in the Republic of Türkiye, reproduced in the pages of the publication „Scânteia”.
96. **28 octombrie 1962, București.** Fragment din mesajul Secretarului General al P.C.U.S., N. S. Hrușciiov, adresat președintelui S.U.A., J. F. Kennedy, privind soluționarea crizei rachetelor din Cuba, în conexiune cu mijloacele similare dislocate de S.U.A. în Turcia.  
**October 28, 1962, Bucharest.** Excerpt from Secretary General N.S. Khrushchev's message to U.S. President J.F. Kennedy on the resolution of the Cuban missile crisis in connection with similar U.S. means deployed in Türkiye.
97. **27 februarie 1963, București.** Notă a Ministerului Afacerilor Externe privind acțiunile politico-diplomatice și militare ale R.P.R. în zona Balcanilor din perspectiva evoluțiilor crizei din Marea Caraibelor (Criza Rachetelor).

- February 27, 1963, Bucharest.** Note of the Ministry of Foreign Affairs on the political, diplomatic and military actions of the R.P.R. in the Balkans from the perspective of the evolution of the crisis in the Caribbean Sea (the Cuban Missile Crisis).
- 98. 9 martie 1963, București.** Proiectul demersului R.P.R. referitor la pacea, securitatea și cooperarea statelor în zona Balcanilor, elaborat de Ministerul Afacerilor Externe în contextul creat de criza din Marea Caraibelor.
- March 9, 1963, Bucharest.** The draft paper of the PRR's initiative regarding peace, security and cooperation of states in the Balkans, elaborated by the Ministry of Foreign Affairs in the context created by the crisis in the Caribbean Sea.
- 99. 10 noiembrie 1963, București.** Articol referitor la împlinirea a 25 de ani de la moartea lui Mustafa Kemal Atatürk.
- November 10, 1963, Bucharest.** Article on the 25th anniversary of the death of Mustafa Kemal Atatürk.
- 100. 1963, București.** Evaluare a Ministerului Afacerilor Externe privind Pactul Balcanic, semnat între Grecia, Republica Turcia și R.S.F. Iugoslavia.
- 1963, Bucharest.** Assessment of the Ministry of Foreign Affairs on the Balkan Pact, signed between Greece, the Republic of Türkiye and the SFR of Yugoslavia.
- 101. 14 septembrie 1964, București.** Solicitarea ambasadei Republicii Turcia la București, adresată Ministerului Afacerilor Externe privind executarea unor lucrări la cimitirele musulmane din București și Brăila.
- September 14, 1964, Bucharest.** The request of the Embassy of the Republic of Türkiye in Bucharest, addressed to the Ministry of Foreign Affairs of the PRR regarding the work at the Muslim cemeteries in Bucharest and Brăila.

### Capitolul III / Chapter III

#### REAFIRMAREA TRADIȚIILOR DE COOPERARE ȘI BUNĂ VECINĂTATE, 1965-1989 / REAFFIRMING TRADITIONS OF COOPERATION AND GOOD NEIGHBORHOOD POLICY, 1965-1989

- 1. 11 aprilie 1965, București.** Notă a Ministerului Afacerilor Externe privind demersurile Ambasadei Republicii Turcia la București de efectuare a unor lucrări de modernizare la cimitirul militar turc din Brăila.
- April 11, 1965, Bucharest.** Note elaborated by the Ministry of Foreign Affairs regarding the initiative of the Embassy of the Republic of Türkiye in Bucharest to carry out modernization works at the Turkish military cemetery in Brăila.
- 2. 14 aprilie 1965, București.** Notă a Ministerului Afacerilor Externe adresată Oficiului pentru Deservirea Corpului Diplomatic cu privire la decizia conducerii Ministerului Afacerilor Externe de a amâna desfășurarea lucrărilor de modernizare a cimitirului militar de la Brăila până la clarificarea situației acestuia.
- April 14, 1965, Bucharest.** Note of the Ministry of Foreign Affairs addressed to the Office for Servicing the Diplomatic Corps regarding the decision of the MFA leadership to postpone the modernization works of the military cemetery in Brăila until its situation is clarified.
- 3. 1965, București.** Notă transmisă de Ministerul Afacerilor Externe și Ministerul Transporturilor Auto, Navale și Aeriene președintelui Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer, referitoare la încheierea unor acorduri de transport aerian, cu Republica Turcia și Liban.

- 1965, Bucharest.** Note sent by the Ministry of Foreign Affairs and the Ministry of Auto, Naval and Air Transport to the President of the Council of Ministers, Ion Gheorghe Maurer, regarding the conclusion of agreements on air transport with the Republic of Türkiye and Lebanon.
4. **28 martie 1966, București.** Notă de propunere privind continuarea cercetărilor întreprinse în arhivele turcești de către cercetătorii Mihai Guboglu și Mehmet Mustafa pentru identificarea materialelor arhivistice referitoare la istoria românilor (secolele XIV – XVIII).  
**March 28, 1966, Bucharest.** Note of proposal regarding the continuation of research undertaken in the Turkish archives by researchers Mihai Guboglu and Mehmet Mustafa to identify archival materials related to the history of Romanians (XIV – XVIII centuries).
5. **16 aprilie 1966, București.** Notă a Ministerului Afacerilor Externe cu propunerea de a se da curs invitației părții turce pentru vizita unei delegații guvernamentale române condusă de președintele Consiliului de Miniștri al R.S.R., Ion Gheorghe Maurer, în perioada 20-30 iulie 1966.  
**April 16, 1966, Bucharest.** Note of the Ministry of Foreign Affairs with the proposal to accept the invitation of the Turkish side for the visit to Türkiye of a Romanian governmental delegation led by the President of the Council of Ministers of the Socialist Republic of Romania, Ion Gheorghe Maurer, on July 20-30, 1966.
6. **15 iunie 1966, București.** Notă de audiență în urma primirii la Ministerul Afacerilor Externe a ambasadorului Republicii Turcia la București, Şemsettin Arif Mardin.  
**June 15, 1966, Bucharest.** Audience note following the reception at the Ministry of Foreign Affairs of the Socialist Republic of Romania of the Ambassador of the Republic of Türkiye in Bucharest, Şemsettin Arif Mardin.
7. **15 iulie 1966.** Inventar elaborat în urma activității derulate de cercetătorii români în arhivele din Republica Turcia vizând identificarea materialului arhivistic relevant pentru istoria românilor.  
**July 15, 1966.** Inventory elaborated as a result of the activity carried out by the Romanian researchers in the archives of the Republic of Türkiye aimed at identifying archival material relevant to the history of Romanians.
8. **19 iulie 1966, București.** Notă a Ministerului Afacerilor Externe privind agenda de discuții pentru vizita delegației guvernamentale a R.S.R. în Republica Turcia.  
**July 19, 1966, Bucharest.** Note of the Ministry of Foreign Affairs on the agenda of discussions for the visit of SRR's governmental delegation to the Republic of Türkiye.
9. **Iulie 1966, București.** Notă de propuneri a părții române privind problemele care ar putea fi ridicate de delegația guvernamentală a R.S.R. cu ocazia vizitei în Republica Turcia.  
**July 1966, Bucharest.** Note of proposals of the Romanian side regarding the issues that could be raised by the governmental delegation of SRR on the occasion of the visit to the Türkiye.
10. **Iulie 1966, București.** Notă de propuneri a Ministerului Afacerilor Externe transmisă prim-vicepreședintelui Consiliului de miniștri, Gheorghe Apostol, pentru pregătirea vizitei delegației guvernamentale române în Republica Turcia (20-30 iulie 1966).  
**July 1966, Bucharest.** Note of proposals of the Ministry of Foreign Affairs forwarded to the First Vice-President of the Council of Ministers, Gheorghe Apostol, for the preparation of the visit of the Romanian governmental delegation to the Republic of Türkiye (July 20-30, 1966).
11. **15 octombrie 1966, București.** Informare după vizita în Republica Turcia a delegației guvernamentale române, condusă de președintele Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer (25-31 iulie 1966).

- October 15, 1966, Bucharest.** Information after the visit to the Republic of Türkiye of the Romanian governmental delegation, led by the President of the Council of Ministers, Ion Gheorghe Maurer (July 25-31, 1966).
- 12. 1 ianuarie 1967.** Extras din articolul „Tendențele pozitive pot fi consolidate”, publicat de redactorul ziarului turc „Millieyt” în revista „Lumea”.  
**January 1, 1967.** Excerpt from the article „Positive trends can be consolidated”, published by the editor of the Turkish newspaper „Millieyt” in the Romanian magazine „World”.
- 13. 1 ianuarie 1967.** Extrase din interviul ministrului Afacerilor Externe al Republicii Turcia, Ihsan Sabri Caglayangil, acordat revistei „Lumea”.  
**January 1, 1967.** Excerpts from the interview of the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye, Ihsan Sabri Caglayangil, given to the Romanian magazine „World”.
- 14. 26 ianuarie 1967, București.** Notă de evaluare a Ministerului Afacerilor Externe privind cooperarea dintre statele balcanice.  
**January 26, 1967, Bucharest.** Evaluation note of the Ministry of Foreign Affairs on cooperation between the Balkan states.
- 15. 25 februarie 1967, București.** Notă de propuneri a Ministrului Afacerilor Externe referitoare la organizarea vizitei în România a unei delegații guvernamentale turce, condusă de primul ministru Süleyman Demirel.  
**February 25, 1967, Bucharest.** Note of proposals of the Minister of Foreign Affairs regarding the organization of the visit to Romania of a Turkish governmental delegation, led by Prime Minister Süleyman Demirel.
- 16. 9 martie 1967, Ankara.** Raport al Ambasadei la Ankara referitor la problemele pe care partea turcă dorește să le abordeze cu ocazia vizitei prim-ministrului Süleyman Demirel la București.  
**March 9, 1967, Ankara.** Report to the Embassy of the SRR in Ankara on the issues that the Turkish side wishes to address on the occasion of Prime Minister Süleyman Demirel’s visit to Bucharest.
- 17. 13 aprilie 1967, București.** Notă de evaluare trimestrială a Ministerului Afacerilor Externe privind relațiile R.S.R. cu statele din Balcani.  
**April 13, 1967, Bucharest.** Quarterly evaluation note of the Ministry of Foreign Affairs on the relations of the SRR with the Balkan states.
- 18. 26 aprilie 1967, București.** Relatări de presă privind vizita delegației parlamentare române, condusă de Ștefan Voitec, în Republica Turcia, la invitația Senatului și Marii Adunării Naționale.  
**April 26, 1967, Bucharest.** Press reports on the visit of the Romanian parliamentary delegation, led by Ștefan Voitec, to the Republic of Türkiye, at the invitation of the Senate and National Assembly (Medjilis).
- 19. 15 mai 1967, București.** Notă privind concluziile vizitei delegației Marii Adunări a R.S.R. în Republica Turcia.  
**May 15, 1967, Bucharest.** Note on the conclusions of the visit of the delegation of the Grand Assembly of the SRR to Republic of Türkiye .
- 20. Mai 1967, București.** Interviu cu ministrul turc al Afacerilor Externe, Ihsan Sabri Caglayangil, cu prilejul vizitei acestuia în R.S.R., la invitația ministrului român al Afacerilor Externe, Corneliu Mănescu.

**May 1967, Bucharest.** Interview with Turkish Minister of Foreign Affairs Ihsan Sabri Caglayangil on the occasion of his visit to Socialist Republic of Romania, at the invitation of Romanian Minister of Foreign Affairs Corneliu Mănescu.

21. **5 iulie 1967, București.** Notă referitoare la relațiile dintre statele din Balcani, în mod deosebit cu Republica Turcia.  
**July 5, 1967, Bucharest.** Note on relations between the Balkan States, notably with Türkiye.
22. **6 septembrie 1967, Ankara.** Raport al Ambasadei la Ankara privind pregătirea vizitei primului ministru turc, Süleyman Demirel, la București.  
**September 6, 1967, Ankara.** Report of the Embassy of the SRR in Ankara on the preparation of the visit of Turkish Prime Minister, Süleyman Demirel, to Bucharest.
23. **8 septembrie 1967, București.** Documentar referitor la Republica Turcia, elaborat de Ministerul Afacerilor Externe.  
**September 8, 1967, Bucharest.** Documentary on the Republic of Türkiye, drafted by the Ministry of Foreign Affairs.
24. **8 septembrie 1967, București.** Evaluare a Ministerului Afacerilor Externe privind programul de politică externă al guvernului condus de Süleyman Demirel și intervențiile diplomației turce în cadrul celei de-a 21-a Sesiuni a Adunării Generale ONU.  
**September 8, 1967, Bucharest.** Assessment of the Ministry of Foreign Affairs on the foreign policy program of the government led by Süleyman Demirel and the interventions of Turkish diplomacy during the 21st Session of the UN General Assembly.
25. **8 septembrie 1967, București.** Documentar elaborat de Ministerul Afacerilor Externe privind evoluția relațiilor bilaterale româno-turce în perioada 1966-1967.  
**September 8, 1967, Bucharest.** Documentary elaborated by the Ministry of Foreign Affairs regarding the evolution of Romanian-Turkish bilateral relations during 1966-1967.
26. **2 octombrie 1967, București.** Informare transmisă lui George Macovescu, prim-adjunct al ministrului Afacerilor Externe, privind vizita la București a primului ministru al Republicii Turcia, Süleyman Demirel, din 13-17 septembrie 1967.  
**October 2, 1967, Bucharest.** Information sent to George Macovescu, First Deputy Minister of Foreign Affairs, regarding the visit to Bucharest of the Prime Minister of the Republic of Türkiye, Süleyman Demirel, on September 13-17, 1967.
27. **9 noiembrie 1967, București.** Inventar al principalelor probleme aflate pe agenda cooperării româno-turce conform discuțiilor pe timpul vizitei Ministrului de Externe al Republicii Turcia (mai 1967).  
**November 9, 1967, Bucharest.** Inventory of the main issues on the agenda of Romanian-Turkish cooperation, as they resulted from the discussions during the visit of the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye (May 1967).
28. **1967, București.** Referat al Ministerului Afacerilor Externe referitor la situația cimitirului militar turc de la Brăila și evoluția în timp a amplasării sale, în contextul noii politici de sistematizare a orașului.  
**1967, Bucharest.** Report elaborated at the level of the Ministry of Foreign Affairs of the Socialist Republic of Romania regarding the conditions of the Turkish military cemetery in Braila and the evolution in time of its location, in the context of the new systematization policy of the city.
29. **17 ianuarie 1968, București.** Sinteză a Ministerului Afacerilor Externe privind evoluțiile politicii externe române în zona Balcanilor, între anii 1957-1967.



- January 17, 1968, Bucharest.** Synthesis elaborated by the Ministry of Foreign Affairs regarding the evolution of Romanian foreign policy in the Balkans, between 1957-1967.
30. **16 iulie 1968, București.** Notă de propuneri privind organizarea vizitei în Turcia a ministrului Afacerilor Externe, Corneliu Mănescu pentru perioada 24-26 noiembrie 1968.  
**July 16, 1968, Bucharest.** Note of proposals regarding the organization of the visit of the Minister of Foreign Affairs, Corneliu Mănescu, to Türkiye, for the period 24-26 November 1968.
31. **21 octombrie 1968, Ankara.** Telegramă a Ambasadei la Ankara, cuprinzând propuneri de teme care să fie abordate pe durata vizitei ministrului Afacerilor Externe, Corneliu Mănescu, la Ankara.  
**October 21, 1968, Ankara.** Telegram from the Embassy in Ankara, containing proposals for topics to be addressed during the visit of Minister of Foreign Affairs Corneliu Manescu to Ankara.
32. **19 noiembrie 1968, București.** Raport al Ministerului Afacerilor Externe, referitoare la stadiul relațiilor româno-turce.  
**November 19, 1968, Bucharest.** Report of the Ministry of Foreign Affairs on the state of Romanian-Turkish relations.
33. **27 noiembrie 1968, București.** Interviu al ambasadorului Republicii Turcia la București, Kâmuran Gürün, cu titlul „Repere în politica actuală a Turciei”.  
**November 27, 1968, Bucharest.** Interview of the Ambassador of the Republic of Türkiye in Bucharest, Kâmuran Gürün, entitled „Milestones in Türkiye’s current politics”.
34. **7 decembrie 1968, București.** Nota de audiență referitoare la întâlnirea dintre Vasile Șandru, adjunct al ministrului Afacerilor Externe, cu Kâmuran Gürün, ambasadorul Republicii Turcia la București.  
**December 7, 1968, Bucharest.** Audience note regarding the meeting between Vasile Sandru, Deputy Minister of Foreign Affairs, and Kâmuran Gürün, Ambassador of the Republic of Türkiye in Bucharest.
35. **9 decembrie, 1968, Ankara.** Telegramă a Ambasadei R.S.R. la Ankara referitoare la convorbirea avută cu omologul bulgar privind intrarea a două nave de război americane în Marea Neagră și corelația acestui eveniment cu prevederile Convenției de la Montreux.  
**December 9, 1968, Ankara.** Telegram from the Embassy of the SRR in Ankara regarding the conversation with the Bulgarian counterpart regarding the entry of two American warships into the Black Sea and the correlation of this event with the provisions of the Montreux Convention.
36. **30 martie 1969, București.** Comunicat româno-turc privind vizita în Republica Turcia a președintelui Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, în perioada 24-29 martie 1969.  
**March 30, 1969, Bucharest.** Romanian-Turkish communiqué regarding the visit to the Republic of Türkiye of the President of the State Council of the Socialist Republic of Romania, Nicolae Ceaușescu, on March 24-29, 1969.
37. **1969, București.** Interviu al prim-ministrului Süleyman Demirel, despre vizita președintelui Consiliului de Stat, Nicolae Ceaușescu, în Republica Turcia.  
**1969, Bucharest.** Interview of Prime Minister Süleyman Demirel about the visit of the President of the State Council, Nicolae Ceaușescu, to the Republic of Türkiye.
38. **Aprilie-mai 1970, București.** Răspunsul Republicii Turcia la demersurile diplomatice derulate de R.S.R. pe lângă țările balcanice vizând cooperarea regională și dezarmarea.

**April – May 1970, Bucharest.** The Republic of Türkiye's, response to the diplomatic demarches carried out by the SRR with the Balkan countries regarding regional cooperation and disarmament.

39. **6 februarie 1971, București.** Stenograma consfătuirii organizate la Ministerul Afacerilor Externe cu șefii misiunilor diplomatice din țările balcanice.  
**February 6, 1971, Bucharest.** Transcript of the meeting organized at the Ministry of Foreign Affairs with the heads of diplomatic missions from the Balkan countries.
40. **26 februarie 1971, București.** Notă de evaluare a Ministerului Afacerilor Externe privind răspunsurile statelor balcanice la inițiativa românească de aprofundare a cooperării balcanice.  
**February 26, 1971, Bucharest.** Evaluation note of the Ministry of Foreign Affairs regarding the Balkan states' responses to the Romanian initiative to deepen Balkan cooperation.
41. **13 martie 1971, București.** Notă a Ministerului Afacerilor Externe privind propuneri de organizare a unor acțiuni de colaborare cu statele balcanice.  
**March 13, 1971, Bucharest.** Note of the Ministry of Foreign Affairs on proposals to organize cooperation actions with Balkan states.
42. **23 martie 1971, București.** Notă de audiență după convorbirile româno-franceze privind inițiativele românești în Balcani și potențialul rol al R.S.R. în medierea dintre R.P. Chineză și Republica Turcia.  
**March 23, 1971, Bucharest.** Audience Note on the Romanian-French discussions regarding Romanian initiatives in the Balkans and the potential role of the SRR in mediation between China and the Republic of Türkiye.
43. **9 noiembrie 1971, București.** Telegramă a Ministerului Afacerilor Externe către misiunile diplomatice referitoare la vizita ministrului Afacerilor Externe, Corneliu Mănescu, în Republica Turcia (3-7 noiembrie 1971).  
**November 9, 1971, Bucharest.** Telegram from the Ministry of Foreign Affairs to the diplomatic missions regarding the visit of the Romanian Minister of Foreign Affairs, Corneliu Mănescu, to the Republic of Türkiye (November 3-7, 1971).
44. **9 noiembrie 1971, Ankara.** Telegramă a Ambasadei la Ankara referitoare la ecurile vizitei întreprinse de ministrul de Afaceri Externe român în Republica Turcia.  
**November 9, 1971, Ankara.** Telegram of the Embassy in Ankara, regarding the echoes of the visit made by the Romanian Minister of Foreign Affairs to the Republic of Türkiye .
45. **15 ianuarie 1972, București.** Notă elaborată de Ministerul Afacerilor Externe vizând dialogul inițiat cu statele din Balcani pentru promovarea inițiativei R.S.R. de consolidare a cooperării în regiune.  
**January 15, 1972, Bucharest.** Note elaborated by the Ministry of Foreign Affairs regarding the dialogue initiated with the Balkan states on promoting the Socialist Republic of Romania's initiative aimed at strengthening cooperation in this region.
46. **21 martie 1972, Ankara.** Notă a Ambasadei în Republica Turcia privind Programul celui de-al doilea guvern Nihat Erim și poziția Turciei față de colaborarea balcanică.  
**March 21, 1972, Ankara.** Note of the Embassy in the Türkiye on the Program of the Second Nihat Erim Government and Turkish position on Balkan cooperation.
47. **3 aprilie 1972, București.** Informare a generalului-locotenent Ion Gheorghe, prim-adjunct al Ministerului Forțelor Armate și șef al Marelui Stat Major, către George Macovescu, prim adjunct al Ministerului Afacerilor Externe, referitoare la regimul de deplasare a diplomaților români aflați pe teritoriul turc.

**April 3, 1972, Bucharest.** Information from Lieutenant General Ion Gheorghe, First Deputy of the Ministry of Armed Forces and Chief of General Staff to George Macovescu, First Deputy of the Ministry of Foreign Affairs, regarding the regime of travel of Romanian diplomats on Turkish territory.

48. **5 aprilie 1972, București.** Telegramă transmisă de Ministerul Afacerilor Externe către ambasadorul R.S.R. la Ankara, George Marin, privind inițierea demersurilor diplomatice adecvate pentru punerea în acord a regimului de deplasare a diplomaților români cu prevederile cadrului agreat la nivel bilateral între cele două state.

**April 5, 1972, Bucharest.** Telegram sent by the Ministry of Foreign Affairs to the Embassy of the SRR in Ankara regarding the initiation of appropriate diplomatic steps to reconcile the travel regime of Romanian diplomats with the provisions of the framework agreed bilaterally between the two states.

49. **8 aprilie 1972, Ankara.** Telegramă transmisă de Ambasada la Ankara privind demersurile inițiate pentru menținerea regimului de liberă circulație pentru membrii Biroului atașatului militar pe teritoriul Republicii Turcia.

**April 8, 1972, Ankara.** Telegram sent by the Embassy of the SRR in Ankara regarding the steps initiated to maintain the regime of free movement for members of the Office of the Military Attaché on the territory of the Republic of Türkiye.

50. **21 aprilie 1972, București.** Notă de convorbire româno – turcă derulată la Ministerul Afacerilor Externe privind aplicarea cadrului agreat pentru regimul de deplasare al diplomaților români, în special a atașatului militar, pe teritoriul turc.

**April 21, 1972, Bucharest.** Note of the Romanian-Turkish diplomatic conversation held at the Ministry of Foreign Affairs regarding the application of the agreed framework for the travel regime of Romanian diplomats, especially military attaché, on Turkish territory.

51. **12 iunie 1972, București.** Notă de audiență în urma primirii lui Haluk Akman, prim-secretar la Ambasada Turciei din București, la Ministerul Afacerilor Externe, referitoare la organizarea vizitei de curtoazie a navei-școală turcești „Savarona” la Constanța.

**June 12, 1972, Bucharest.** Audience Note following the visit of Haluk Akman, First Secretary at the Turkish Embassy in Bucharest, at the Ministry of Foreign Affairs for discussions regarding the upcoming courtesy visit of the Turkish school ship „Savarona” to Constanta.

52. **26 iunie 1972, București.** Informare transmisă de ministrul Apărării Naționale, general de armată Ion Ioniță, către Președintele Consiliului de Stat, Nicolae Ceaușescu, privind vizita de curtoazie a navei-școală turcești „Savarona” în portul Constanța, în perioada 12-15 iulie 1972.

**June 26, 1972, Bucharest.** Information sent by the Minister of National Defence, Army General Ion Ioniță, to the President of the State Council, Nicolae Ceaușescu, regarding the courtesy visit of the Turkish school-ship „Savarona” to the port of Constanta, between July 12-15, 1972.

53. **4 iulie 1972, București.** Notă de audiență în urma întâlnirii solicitate de Ministerul Afacerilor Externe cu Haluk Akman, prim secretar al ambasadei Republicii Turcia la București.

**July 4, 1972, Bucharest.** Audience Note following the meeting requested by the Ministry of Foreign Affairs with Haluk Akman, First Secretary of the Turkish Embassy in Bucharest.

54. **1972, București.** Documentar elaborat la nivelul Ministerului Afacerilor Externe al R.S.R. privind evoluția relațiilor Republicii Turcia cu R.P. Bulgaria și Grecia, în intervalul 1971-1972.

**1972, Bucharest.** Documentary elaborated at the level of the Romanian Ministry of Foreign Affairs on the evolution of the relations of the Republic of Türkiye with the Republic of Bulgaria and Greece, between 1971-1972.

55. **1972.** Interviu al prim-ministrului turc, Ferit Melen, privind relațiile cu R.S. România și diferite aspecte ale securității europene.  
**1972.** Interview of Turkish Prime Minister Ferit Melen on relations with S.R.Romania and various aspects of European security.
56. **17 octombrie 1973, București.** Articol aniversar, cu prilejul sărbătoririi a 40 de ani de la semnarea „Tratatului de prietenie, neagresiune, arbitraj și conciliațiune”.  
**October 17, 1973, Bucharest.** Anniversary article on the occasion of the 40th anniversary of the signing of the „Treaty of Friendship, Non-Aggression, Arbitration and Conciliation”.
57. **25 octombrie 1973, București.** Articol aniversar, publicat cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la proclamarea Republicii Turcia.  
**October 25, 1973, Bucharest.** Anniversary article, published on the occasion of the 50<sup>th</sup> anniversary of the proclamation of the Republic of Türkiye .
58. **29 octombrie 1973, Ankara.** Articol aniversar publicat în presa română, cu prilejul sărbătoririi a 50 de ani de la proclamarea Republicii Turcia.  
**October 29, 1973, Ankara.** Anniversary article published in Romanian press on the occasion of celebrating 50 years since the proclamation of the Republic of Türkiye.
59. **19 februarie 1974, București.** Notă a ministrului Apărării Naționale, Ion Ioniță, adresată secretarului general al P.C.R., Nicolae Ceaușescu, cu privire la dezvoltarea relațiilor bilaterale între R.S. România și Republica Turcia pe plan militar.  
**February 19, 1974, Bucharest,** Note of the Minister of National Defence, Ion Ioniță addressed to the Secretary General of the R.C.P, Nicolae Ceaușescu regarding the development of bilateral relations between the Socialist Republic of Romania and Türkiye on a military level.
60. **28 februarie 1974, București.** Telegramă transmisă de Ministerul Afacerilor Externe Ambasadei la Ankara prin care se informează asupra aprobării politice a propunerilor Ministerului Apărării Naționale vizând invitarea unor oficiali militari turci în R.S.R.  
**February 28, 1974, Bucharest.** Telegram sent by the Ministry of Foreign Affairs to the Embassy in Ankara informing about the political approval of the proposals of the Ministry of National Defense regarding the invitation of Turkish military officials to visit Romania.
61. **19 martie 1974, București.** Notă de audiență în urma întrevederii româno-turce desfășurată la Ambasada Republicii Turcia din București.  
**March 19, 1974, Bucharest.** Audience note following the Romanian-Turkish meeting held at the Embassy of the Republic of Türkiye in Bucharest.
62. **1974.** Fragmente din interviul ministrului Afacerilor Externe al Republicii Turcia, Turan Güneş, despre prioritățile de politică externă ale guvernului la Ankara, condus de Bülent Ecevit.  
**1974.** Excerpts from the interview of the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye, Turan Güneş, on the foreign policy priorities of the Government headed by Bülent Ecevit.
63. **30 august 1975, București.** Comunicat româno-turc privind vizita primului-ministru turc, Süleyman Demirel, în perioada 27-29 august 1975.  
**August 30, 1975, Bucharest.** Romanian-Turkish communiqué regarding the visit to Romania of the Prime Minister of Türkiye, Süleyman Demirel, on August 27-29, 1975.
64. **1 februarie 1977, Istanbul.** Telegramă a Ambasadei la Ankara privind potențiale intenții din partea autorităților de la Ankara de modificare a unor dispoziții ale Convenției de la Montreux.

- February 1, 1977, Istanbul.** Telegram sent by the Embassy from Ankara regarding potential intentions by the Turkish authorities to amend some provisions of the Montreux Convention.
65. **1 februarie 1977, București.** Notă de evaluare elaborată la nivelul Ministerului Afacerilor Externe vizând eventuala modificare a Convenției de la Montreux.  
**February 1, 1977, Bucharest.** Evaluation note prepared at the level of the Ministry of Foreign Affairs regarding the possible amendment of the Montreux Convention.
66. **Martie 1977, București.** Dosar documentar elaborat pentru pregătirea vizitei ministrului Afacerilor Externe, George Macovescu, în Republica Turcia (21-23 martie 1977).  
**March 1977, Bucharest.** Documentary file elaborated in preparation for the visit of the Minister of Foreign Affairs of the SRR, George Macovescu, to the Republic of Türkiye (March 21-23, 1977).
67. **Martie 1977, București.** Documentar al Ministerului Afacerilor Externe privind poziția Turciei față de problemele de securitate și cooperare în Europa.  
**March 1977, Bucharest.** Documentary elaborated by the Ministry of Foreign Affairs on the position of Türkiye regarding security and cooperation issues in Europe.
68. **Martie 1977, București.** Evaluare a Ministerului Afacerilor Externe vizând poziția Republicii Turcia în ceea ce privește dezvoltarea colaborării statelor din Balcani.  
**March 1977, Bucharest.** Evaluation of the Ministry of Foreign Affairs on the position of the Republic of Türkiye regarding the development of cooperation of the Balkan states.
69. **Martie 1977, București.** Sinteză a Ministerului Afacerilor Externe privind relațiile româno-turce.  
**March 1977, Bucharest.** Synthesis of the Ministry of Foreign Affairs on Romanian-Turkish relations.
70. **15 aprilie 1977, București.** Notă de propuneri a Ministerului Afacerilor Externe adresată lui Nicolae Ceaușescu referitoare la începerea tratatelor pentru încheierea unui Acord guvernamental româno-turc.  
**April 15, 1977, Bucharest.** Note of proposals elaborated by the Ministry of Foreign Affairs addressed to Nicolae Ceaușescu regarding the start of negotiations for the conclusion of a Romanian-Turkish Government Agreement.
71. **21 noiembrie 1977, Istanbul.** Telegramă transmisă de misiunea diplomatică din Turcia privind pregătirea și publicarea la Istanbul a unei lucrări privind „Relațiile tradiționale de prietenie, bună vecinătate și colaborare româno-turce – contribuție la cauza păcii, înțelegerii și cooperării în Balcani, în Europa și în lume”.  
**November 21, 1977, Istanbul.** Telegram sent by the diplomatic mission in the Republic of Türkiye regarding the preparation and publication in Istanbul of a paper on „Traditional relations of friendship, good neighborhood and Romanian-Turkish cooperation – contribution to the cause of peace, understanding and cooperation in the Balkans, in Europe and in the world”.
72. **7 aprilie 1978, Ankara.** Telegramă a Ambasadei la Ankara relatând convorbirea cu ministrul Apărării Naționale turc, Hasan Işık.  
**April 7, 1978, Ankara.** Telegram from the Embassy in Ankara recounting the conversation with the Turkish Minister of National Defense, Hasan Işyk.
73. **1 august 1978, Ankara.** Telegramă transmisă de Ambasada la Ankara vizând discuția derulată cu șeful Statului Major al armatei turce, generalul Kenan Evren și locțiitorul acestuia, Sedat Celasun.  
**August 1, 1978, Ankara.** Telegram sent by the Embassy in Ankara regarding the discussion with the Chief of Staff of the Turkish Army, General Kenan Evren and his deputy, Sedat Celasun.

74. **15 noiembrie 1978, București.** Extrase din Comunicatul româno-turc privind vizita în România a prim-ministrului turc, Bülent Ecevit, din perioada 12-14 noiembrie 1978.  
**November 15, 1978, Bucharest.** Excerpts from the Romanian-Turkish Communiqué regarding the visit to Romania of the Turkish Prime Minister, Bülent Ecevit, on November 12-14, 1978.
75. **18 august 1979, București.** Articol privind vizita în Republica Turcia a președintelui R.S.R., Nicolae Ceaușescu, din 17 august 1979, unde s-a întâlnit cu prim-ministrul turc, Bülent Ecevit.  
**August 18, 1979, Bucharest.** Article on the visit to the Republic of Türkiye of the President of the R.S.R., Nicolae Ceaușescu, on August 17, 1979, where he met with the Turkish Prime Minister, Bülent Ecevit.
76. **August 1979, București.** Notă elaborată de Ministerul Afacerilor Externe privind evoluția raporturilor româno-turce, în perioada 1975-1979.  
**August 1979, Bucharest.** Note elaborated by the Ministry of Foreign Affairs regarding the evolution of Romanian-Turkish relations between 1975-1979.
77. **August 1979, București.** Notă a Ministerului Afacerilor Externe cuprinzând calendarul acțiunilor avute în vedere în cooperarea româno-turcă. Sunt vizate atât vizitele la nivel înalt (președintele Republicii Turcia, Fahri S. Korutürk, și a primului ministru al R.S.R., Ilie Verdet), cât și la nivelul unor ministere.  
**August 1979, Bucharest.** Note of the Ministry of Foreign Affairs containing the calendar of actions envisaged in the Romanian-Turkish cooperation. High-level visits (President of the Republic of Türkiye, Fahri S. Korutürk, and Prime Minister of the SRR, Ilie Verdet) and ministries are prioritised.
78. **5 mai 1980, Ankara.** Telegramă a Ambasadei la Ankara privind discuțiile purtate cu generalul de armată Kenan Evren, șeful statului major general al armatei turce.  
**May 5, 1980, Ankara.** Telegram from the Embassy in Ankara regarding talks with Army General Kenan Evren, Chief of the General Staff of the Turkish Army.
79. **7 mai 1980, Ankara.** Telegramă a Ambasadei la Ankara privind convorbirile cu Cahit Karakas, președintele Adunării Naționale a Republicii Turciei.  
**May 7, 1980, Ankara.** Telegram from the Embassy in Ankara regarding talks with Cahit Karakas, President of the National Assembly of the Republic of Türkiye.
80. **18 septembrie 1980, București.** Notă privind memoriul înmănat de Ambasadorul Republicii Turcia la București ministrului Afacerilor Externe al R.S.R.  
**September 18, 1980, Bucharest.** Note regarding the Aide-mémoire handed over to the Romanian MFA by the Ambassador of Türkiye in Romania.
81. **17 aprilie 1981, București.** Articol privind vizita în Turcia a ministrului Afacerilor Externe, Ștefan Andrei, din perioada 13-17 aprilie 1981.  
**April 17, 1981, Bucharest.** Article on the visit to Türkiye of the Minister of Foreign Affairs, Ștefan Andrei, on April 13-17, 1981.
82. **9 aprilie 1982, București.** Protocolul ședinței Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., în cadrul căruia președintele R.S.R., Nicolae Ceaușescu, a prezentat o informare referitoare la vizita șefului de stat turc, generalul Kenan Evren (5-8 aprilie 1982).  
**April 9, 1982, Bucharest.** Protocol of the meeting of the Political Executive Committee of the Central Committee of the PCR, during which Nicolae Ceaușescu, presented a briefing on the visit of the Turkish head of state, General Kenan Evren (April 5-8, 1982).

83. **3 iulie 1983, București.** Relatări de presă privind convorbirile oficiale între premierul Republicii Turcia, Bülent Ulusu, și Președintele R.S.R, Nicolae Ceaușescu, pe timpul vizitei oficialului turc la București (1-5 iulie 1983).  
**July 3, 1983, Bucharest.** Press reports regarding the official talks between the Prime Minister of the Republic of Türkiye, Bülent Ulusu, and the President of the SRR, Nicolae Ceaușescu, during the visit of the Turkish official to Bucharest (July 1-5, 1983).
84. **8 mai 1985, București.** Extrase de presă privind întrevederea dintre Președintele R.S.R., Nicolae Ceaușescu și ministrul turc al Afacerilor Externe, Vahit Halefoglu, pe timpul vizitei oficiale a acestuia la București.  
**May 8, 1985, Bucharest.** Press excerpts regarding the meeting between the President of the SRR, Nicolae Ceaușescu, and the Turkish Minister of Foreign Affairs, Vahit Halefoglu, during his official visit to Bucharest.
85. **14 iunie 1985, București.** Declarația comună româno-turcă, semnată în timpul vizitei de stat efectuată de președintele Republicii Turcia, Kenan Evren (11-13 iunie 1985).  
**June 14, 1985, Bucharest.** Romanian-Turkish Joint Declaration, signed during the state visit made by the President of the Republic of Türkiye, Kenan Evren (June 11-13, 1985).
86. **4 aprilie 1986, București.** Extrase de presă privind primirea de către Președintele R.S.R. România, Nicolae Ceaușescu, a delegației parlamentare din Republica Turcia, condusă de Necmettin Karaduman, președintele Marii Adunări Naționale.  
**April 4, 1986, Bucharest.** Press excerpts regarding the reception by the President of the Socialist Republic of Romania, Nicolae Ceaușescu, of the parliamentary delegation from the Republic of Türkiye, led by Necmettin Karaduman, President of the Great National Assembly.
87. **2 iulie 1986, București.** Relatări de presă privind vizita prim-ministrului Republicii Turcia, Turgut Ozal (30 iunie – 1 iulie 1986).  
**July 2, 1986, Bucharest.** Press reports on the visit of the Prime Minister of the Republic of Türkiye, Turgut Ozal (30 June – 1 July 1986).
88. **8 decembrie 1986, Constanța.** Notă a Departamentului Securității Statului din Constanța cu privire la stadiul implementării măsurilor convenite în urma semnării protocolului Comisiei mixte în transporturi turco-române.  
**December 8, 1986, Constanta.** Note of the Department of State Security in Constanta on the stage of implementation of the measures agreed following the signing of the protocol of the Turkish-Romanian Joint Transport Commission.
89. **2 aprilie 1987, București.** Plan de măsuri elaborat la nivelul Ministerului Afacerilor Externe pentru pregătirea vizitei în Republica Turcia a președintelui R.S.R., Nicolae Ceaușescu, în perioada 19-22 octombrie 1987.  
**April 2, 1987, Bucharest.** Action plan elaborated at the level of the Ministry of Foreign Affairs for the preparation of the visit to the Republic of Türkiye of the President of the SRR, Nicolae Ceaușescu, on October 19-22, 1987.
90. **15 august 1987, Ankara.** Telegramă a Ambasadei la Ankara privind demersurile inițiate de partea turcă pentru organizarea vizitei Președintelui Republicii Socialiste România în Republica Turcia.  
**August 15, 1987, Ankara.** Telegram of the Embassy of the SRR in Ankara regarding the steps initiated by the Turkish side to organize the visit of the President of the Socialist Republic of Romania to the Republic of Türkiye.

91. **Octombrie 1987, București.** Notă de sinteză elaborată de Ministerul Afacerilor Externe privind evoluția relațiilor româno-turce.  
**October 1987, Bucharest.** Synthesis elaborated by the Ministry of Foreign Affairs on the evolution of Romanian-Turkish relations.
92. **12 octombrie 1988, București.** Relatări de presă privind vizita ministrului de stat al Republicii Turcia, Abdullah Tenekeci.  
**October 12, 1988, Bucharest.** Press reports on the visit of the State Minister of the Republic of Türkiye, Abdullah Tenekeci.



Capitolul I / Chapter I

**RELAȚIILE ROMÂNNO-TURCE ÎN CURSUL  
CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL  
1939-1945**

**ROMANIAN-TURKISH RELATIONS  
DURING THE SECOND WORLD WAR  
1939-1945**



# INTRODUCERE

Intervalul abordat în acest capitol, care acoperă evoluția relațiilor politico-militare dintre România și Turcia între anii 1939 și 1945, a fost marcat de ample turbulențe geopolitice și reșezări la nivelul ecuației de putere continentale. Câteva evoluții au fost cu deosebire importante: (1) ordinea versailleză, instituită după sfârșitul Primului Război Mondial, a fost răsturnată prin ascensiunea curentului revizionist, care a culminat cu cel de-al Doilea Război Mondial; (2) statele mici au fost atrase în zonele de dominație ale beligeranților, fiind obligate să se poziționeze într-o tabără (România) sau reușind, cu mari greutăți, să păstreze un echilibru precar (Turcia); (3) în 1945, Axa a fost învinsă de Aliați, prefigurând stabilirea unei noi ordini internaționale în jurul voinței marilor puteri victorioase: Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Uniunea Sovietică.

De la începutul anului 1939 și până la mijlocul anului 1940, relațiile dintre România și Turcia s-au desfășurat, în continuarea liniei stabilite în anii '30, sub semnul obiectivului comun al menținerii statu-quoului în Balcani. Ambele state împărțeau temeri majore legate de extinderea influenței curentului revizionist, însă au perceput în mod diferit nivelul de amenințare reprezentat, pentru securitatea proprie, de Germania și de Uniunea Sovietică.

România, recunoscând pericolul german și nevoia unei solidarități balcanice, considera că marea amenințare la adresa securității sale era U.R.S.S., din cauza pretențiilor sale asupra Basarabiei (*doc. 37-39, 43, 72, 85, 100, 118-119*). Guvernul de la București a semnat, la 23 martie 1939, un acord economic cu Germania, pe care oficialii de la Ankara l-au criticat, pe canalul comunicării bilaterale, ca fiind „impus” și având prevederi defavorabile României (*doc. 4, 25*). Dorind să atenueze creșterea influenței germane în sud-estul Europei, Marea Britanie și Franța au oferit României și Greciei, la 13 aprilie 1939, garanții unilaterale privind menținerea independenței (*doc. 74*).

În cazul Turciei, calculele strategice ale decidenților au fost influențate cu deosebire de amenințarea germană și italiană. Astfel, guvernul de la Ankara s-a orientat mai hotărât spre democrațiile occidentale, semnând, la 12 mai 1939, cu Marea Britanie, și 23 iunie 1939, cu Franța, acorduri de asistență mutuală (*doc. 21, 35*), care s-au materializat într-un pact tripartit încheiat la 19 octombrie 1939 (*doc. 69, 112*). De asemenea, Turcia a încercat să-și dezvolte relațiile cu U.R.S.S. și să îndemne România în aceeași direcție (*doc. 15*), oferindu-se să medieze în folosul unei ameliorări a relațiilor între București și Moscova (*doc. 43*).

Pe plan regional, dinamica relațiilor româno-turce a fost influențată de evoluțiile din interiorul Înțelegerii Balcanice. Documentele incluse în acest capitol reflectă eforturile diplomatice de a menține unitatea alianței balcanice în contextul în care statele membre (România, Turcia, Iugoslavia și Grecia) aveau interese strategice tot mai specifice, care le orientau spre politici externe cu direcții diferite și uneori divergente. Pentru România, Înțelegerea Balcanică a devenit un factor esențial în politica sa de securitate odată cu dezmembrarea Cehoslovaciei, în martie 1939, care a adus și sfârșitul Micii Înțelegeri. Pentru Turcia, Înțelegerea Balcanică reprezenta o modalitate de a menține un echilibru în regiune și a reduce amenințarea pe care o percepea din partea Italiei (*doc. 2*). Iugoslavia părea să se îndepărteze tot mai mult de aliații balcanici (*doc.*

I, 20), pe când Grecia marcase de la bun început, în 1936, rezerva în a se lăsa angajată într-o acțiune care ar aduce-o în conflict cu Italia (*doc. 120*).

Un rol semnificativ în demersurile pentru păstrarea coeziunii alianței balcanice l-a avut Grigore Gafencu, ministrul român al Afacerilor Străine, în timpul în care a deținut președinția rotativă a Consiliului Înțelegerii Balcanice. Gafencu, consultându-se permanent cu reprezentanții alianței, a încercat să atenueze asperitățile și divergențele care puteau duce la slăbirea unității și solidarității balcanice. De exemplu, în iunie 1939, după o consultare prealabilă cu iugoslavii, Gafencu a efectuat un turneu diplomatic în Turcia (10-12 iunie 1939), precedând unul similar în Grecia (15-19 iunie 1939), prilej cu care a comunicat la Ankara îngrijorările existente, mai ales din partea Iugoslaviei, că acordul lor cu britanicii prezenta riscul să angajeze nu doar Turcia, dar, indirect, întreaga alianță (*doc. 20, 28-34*). Și regele Carol al II-lea a călătorit în Turcia, într-o vizită neoficială, și s-a întâlnit, la 11 august 1939, cu președintele İsmet İnönü, discutând aspecte esențiale privind securitatea celor două state și situația internațională (*doc. 43*).

Un episod important a fost reprezentat de discuțiile din cadrul Înțelegerii Balcanice privind relațiile cu Bulgaria, unul din statele revizioniste. Un semnal semnificativ în direcția unei ameliorări a fost dat de acordul de la Salonic din 31 iulie 1938, prin care alianța balcanică a ridicat oficial restricțiile militare impuse Bulgariei după Primul Război Mondial, prin tratatul de la Neuilly-sur-Seine din 1919. Pasul următor, susținut de Turcia, a fost de a i se deschide Bulgariei ușile pentru a deveni stat membru al alianței balcanice. În același timp, oficialii turci au descurajat revizionismul bulgar, afirmând, chiar în fața prim-ministrului de la Sofia, Georgi Kioseivanov, că Turcia își va îndeplini angajamentele față de România în cazul unei agresiuni (*doc. 3, 5, 7-8*). Planul eventualei integrări a Bulgariei în cadrul Înțelegerii Balcanice a fost discutat în ședința Consiliului Permanent, desfășurată la Belgrad la 2-4 februarie 1940. Față de această posibilitate, România, prin vocea lui Gafencu, a exprimat rezerve puternice (*doc. 86-93*), având în vedere istoricul relațiilor bilaterale Sofia-București și pretențiile bulgare față de Cadrilater.

Contactele militare București-Ankara sunt amplu reflectate în documente, care evidențiază o coordonare a factorului militar cu cel politico-diplomatic. În timp ce organismele alianței balcanice funcționau deficitar, așa cum rezultă din episoade precum amânarea conferinței militare a Înțelegerii Balcanice de la Atena, în aprilie 1940, România căuta să dezvolte alianța cu Turcia, propunând o colaborare militară specială (*doc. 101-103, 107, 109-110*). Interesul României era de a-și asigura, în cazul unei agresiuni în zona Balcanilor, sprijinul Turciei, în baza angajamentelor anterioare, atât printr-o intervenție militară, cât și prin permisiunea trecerii prin strâmtoare a navelor franco-britanice menite să aprovizioneze și să întărească efortul militar comun (*doc. 47, 65, 69, 72, 74, 120*).

În momentul izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial, la 1 septembrie 1939, România și Turcia și-au declarat neutralitatea. Începutul conflagrației, după semnarea tratatului de neagresiune germano-sovietic (Molotov-Ribbentrop) din 23 august 1939, a ridicat, mai mult ca oricând, problema solidarității româno-turce în fața unei agresiuni (*doc. 46*). În lunile următoare, cele două state au fost angajate în discuții privind formarea unui „bloc al neutrilor”, proiect nematerializat (*doc. 64, 73, 76-77*). România era tot mai preocupată de amenințarea sovietică, care s-a concretizat în iunie 1940, prin ultimatumul sovietic pentru cedarea Basarabiei și a nordului Bucovinei (*doc. 117*). De cealaltă parte, Turcia, conștientă că Uniunea Sovietică nu a renunțat la vechiul său plan de a controla strâmtoarele, dar și preocupată de creșterea amenințării germane a inițiat demersuri pentru stabilirea unui acord cu sovieticii, prin semnarea unui pact de asistență mutuală. Negocierile între Ankara și Moscova au eșuat din cauza solicitării sovietice ca Turcia să refuze navelor franceze și britanice accesul prin strâmtoarele Bosfor și Dardanele și să-și încalce, astfel, obligațiile asumate prin tratatul tripartit din 19 octombrie 1939 (*doc. 52, 54, 56, 59-61, 63-67, 97*).

România, după capitularea Franței în iunie 1940, și-a schimbat politica externă în favoarea Axei, întâi ca o tendință de compromis promovată de regele Carol al II-lea, apoi, după detronarea acestuia la 6 septembrie 1940 și instaurarea regimului Antonescu, ca o direcție asumată. În scurt timp, guvernul de la București a decis să reducă relațiile diplomatice cu Turcia de la nivel de ambasadă la nivelul de legăție și să-și recheme ambasadorul din Ankara, Radu Crutzescu, măsură percepută de autoritățile turce într-un mod negativ (*doc. 130*). Cele două state au urmat, în continuare, direcții diferite, în pofida intereselor comune. La 22 iunie 1941, România a intrat în război, împreună cu Germania, împotriva U.R.S.S., evoluția evenimentelor situând-o ca un stat inamic și față de Marea Britanie și Statele Unite ale Americii. Turcia a reușit, cu mare

greutăți, să rămână neangajată activ în război. Rapoartele Serviciului Special de Informații al României surpind, prin informațiile obținute de la Legația Turcă din București și de la rezidenții din Turcia, îngrijorările Ankarei privind presiunile exterioare – germane, sovietice, britanice și americane (*doc. 148, 152, 169, 174, 191*). Eforturile Turciei pentru menținerea neutralității s-au concretizat prin acțiuni menite să evite un conflict cu vreuna din părțile beligerante. Printre acestea, menționăm declararea neutralității, la 26 iunie 1940, după ce Italia a declarat război Franței și Marii Britanii (*doc. 112-114, 116*), și semnarea, la 18 iunie 1941, a unui pact de neagresiune cu Germania, marcând distanțarea Turciei față de campania din U.R.S.S. În același timp, guvernul de la Ankara a menținut deschise legăturile cu Aliații, primind inclusiv asistență militară din partea acestora (*doc. 152, 191, 194, 201*). Totodată, serviciile românești observau faptul că, rămânând neutră, Turcia reușea să obțină armament atât de la germani dar cu precădere de la britanici și americani (*doc. 155, 158, 182, 185, 187, 191*).

România, angajată în război de partea Axei, și Turcia, stat nebeligerant, împărtășeau temerea comună a unei expansiuni sovietice în Balcani (*doc. 165, 185, 210, 214*). Turcia a oferit terenul unor discuții directe între agenții serviciilor de informații românești și ai celor britanice, mesajul Londrei fiind acela că se așteaptă ca România să se desprindă din alianța cu Axa (*doc. 196, 197*). Astfel, Ankara a devenit, pentru reprezentanții României, un canal de legătură cu Aliații. Această filieră a fost folosită, pe lângă cea de la Cairo, pentru purtarea unor negocieri privind condițiile de armistițiu (*doc. 230*), precum și pentru soluționarea unor chestiuni punctuale, precum problema prizonierilor de război dintre România și U.R.S.S. (*doc. 202, 205*). De asemenea, prin Turcia, România a cules informații despre țintele unor viitoare bombardamente aliate pe teritoriul ei (*doc. 136, 186, 220*). Situația internațională și pozițiile celor două state au fost discutate și la București de oficialii români cu reprezentanții diplomați turci (*doc. 208-209, 213-215, 217*), profitându-se și de faptul că ambasadorul Turciei, Hamdullah Suphi Tanrıöver, se afla în misiune la București din 1931 și cunoaștea bine realitățile românești.

Presată de britanici și americani, Turcia a rupt, la 2 august 1944, relațiile diplomatice cu Germania. O eventuală acțiune pro-aliată a Ankarei a reprezentat un factor luat în considerare de România la 23 august 1944, când noul guvern de la București s-a desprins de Axă și s-a alăturat efortului de război aliat. Bucureștii au comunicat cu Aliații, inclusiv prin Ankara, despre obiectivele germane de pe teritoriul românesc ce se doreau bombardate de aviația anglo-americană (*doc. 223*). Important de menționat este și inițiativa Turciei, consemnată la 31 august 1944, de a organiza un bloc balcanic cu sprijin anglo-american, la care și România a fost invitată să participe (*doc. 224*). În fine, la 23 februarie 1945, Turcia a declarat război Germaniei și Japoniei (*doc. 228*). După încheierea războiului, Ankara a menținut apropierea de britanici și americani, în primul rând datorită garanțiilor de securitate pe care aceștia le ofereau (*doc. 229*). De asemenea, oficialii de la Ankara au rezistat unei schimbări a regimului strămtorilor, propunere apărută în 1945 în cadrul discuțiilor dintre cele trei mari puteri pentru stabilirea unei noi ordini internaționale (*doc. 231-232*).

Documentele din acest capitol provin preponderent din Arhivele Militare Naționale Române, Arhivele Naționale Istorice Centrale, Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe și Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității. De la Ankara, telegramele diplomatice sunt alternate cu note ale atașatului militar, oferind o imagine completă asupra celor două perspective, politică și militară, care coexistau în relațiile româno-turce. Sunt reproduse studii privind tratatul de asistență mutuală încheiat de Turcia cu Franța și Marea Britanie la 19 octombrie 1939, unul elaborat din perspectivă militară, în cadrul Marelui Stat Major (*doc. 69*), celelalte din perspectivă politică și diplomatică, elaborate de Ministerul Afacerilor Străine (*doc. 74, 112*). Articolele din presa românească și străină (bulgară, franceză, germană, turcă) redau dramatismul momentului, scoțând în evidență modul de gândire al unor oameni politici, precum Nicolae Titulescu (*doc. 21*), sau mentalitățile regăsite într-un mod impersonal la nivelul „opiniei publice”. În mod deosebit, trebuie remarcată luciditatea analiștilor turci în a privi situația României, în unele articole prevăzându-se că, în eventualitatea unei victorii aliate, aceasta va fi atrasă în sfera de influență sovietică (*doc. 203, 211*).



# INTRODUCTION

The interval covered in this chapter, which deals with the evolution of the political and military relations between Romania and Türkiye between 1939 and 1945, was marked by extensive geopolitical turbulence and readjustments in the continental balance of power. The most important evolutions were: (1) the Versailles Order, established after the end of the First World War, was subverted by the rise of an aggressive trend promoting the revision of the peace treaties, culminating with the Second World War; (2) the small states were drawn into the belligerents' areas of dominance, being forced to choose a side (as Romania did) or managing with great difficulty to maintain a precarious balance (as Türkiye did); (3) in 1945, the Axis was defeated by the Allies, foreshadowing the creation of a new international order by the victorious great powers: the United States of America, Great Britain and the Soviet Union.

From the beginning of 1939 up until mid-1940, the relations between Romania and Türkiye continued the direction established in the 1930s, the two states being united by the common objective of preserving the *status-quo* in the Balkans. Both states shared grave concerns regarding the surge of revisionism, but perceived differently the level of threat posed to their own security by Germany and the Soviet Union.

Romania, recognizing the danger presented by German expansionism and affirming the need for Balkan solidarity, considered that the great threat to its security was the USSR, due to its claims over Bessarabia (*doc. 37-39, 43, 72, 85, 100, 118-119*). On March 23, 1939, the Romanian government signed with Germany an economical convention that the officials in Ankara condemned, on diplomatic channels, as being „imposed” and disadvantageous for Romanian economy (*doc. 4, 25*). Attempting to mitigate the growth of German influence in Southeast Europe, Great Britain and France offered Romania and Greece, on April 13, 1939, unilateral guarantees regarding their independence (*doc. 74*).

In regards to Türkiye, the strategic plans of its decision-makers were especially influenced by the German and Italian threat. Thus, the Ankara Government took a firm stand to ally itself with the Western democracies, signing, on May 12, 1939, with Great Britain, and on June 23, 1939, with France, mutual assistance agreements (*doc. 21, 35*) that became part of a tripartite pact, signed on October 19, 1939 (*doc. doc. 69, 112*). Also, Türkiye aimed to develop its relations with the USSR and urged Romania to follow the same path (*doc. 15*), while offering to mediate between Bucharest and Moscow in order to ameliorate their bilateral relations (*doc. 43*).

On a regional level, the dynamics of Romanian-Turkish relations were influenced by evolutions within the Balkan Pact. The documents included in this chapter reflect the diplomatic efforts to maintain the unity of the Balkan alliance while its member states (Romania, Türkiye, Yugoslavia and Greece) were led by increasingly specific strategic interests, oriented towards foreign policies with different and sometimes divergent directions. For Romania, the Balkan Entente became an essential factor in its security policy after the dismemberment of Czechoslovakia in March 1939, which also brought the end of the Little Entente. For Türkiye, the Balkan Pact was a way to maintain a balance in the region and reduce the risk of an Italian threat (*doc. 2*). Yugoslavia seemed to be moving further and further away from the Balkan allies (*doc. 1, 20*),

while Greece had shown reservations from the very beginning, in 1936, about getting involved in an action that would bring it into conflict with Italy (*doc. 120*).

Grigore Gafencu, the Romanian Minister of Foreign Affairs, played an important role in the efforts to preserve the cohesion of the Balkan alliance during the time he held the rotating presidency of the Balkan Pact's Permanent Council. Gafencu, consulting in a regular manner with the representatives of the alliance, tried to mitigate the asperities and divergences that could lead to the weakening of Balkan unity and solidarity. For example, in June 1939, after prior consultation with the Yugoslavs, Gafencu made a diplomatic tour in Türkiye (June 10-12, 1939), followed by a similar one in Greece (June 15-19, 1939), on which occasion he communicated to Ankara the existing concerns, especially on the Yugoslav part, that their agreement with the British would involve not just Türkiye, but, indirectly, the entire alliance (*doc. 20, 28-34*). King Carol II also travelled to Türkiye, on an unofficial visit, and met, on August 11, 1939, with President İsmet İnönü, discussing essential aspects regarding the security of the two states and the international situation (*doc. 43*).

Discussions within the Balkan Entente regarding relations with Bulgaria, one of the revisionist states, represented an important moment. A first step towards improving relations was given by the Salonica agreement of July 31, 1938, by which the Balkan alliance formally lifted the military restrictions imposed on Bulgaria after the First World War, by the Treaty of Neuilly-sur-Seine of 1919. The next step, supported by Türkiye, was to make a future adhesion of Bulgaria to the Balkan alliance possible. At the same time, Turkish officials discouraged Bulgarian revisionism, stating, right in front of the Prime Minister Georgi Kyoseivanov, that Türkiye would fulfil its commitments to Romania in case of aggression (*doc. 3, 5, 7-8*). The plan for the eventual integration of Bulgaria within the Balkan Entente was discussed at the Permanent Council meeting, held in Belgrade on February 2-4, 1940. Regarding this possibility, Romania, through the voice of Gafencu, expressed strong reservations (*doc. 86-94*), considering the history of Sofia-Bucharest bilateral relations and the Bulgarian claims towards Southern Dobruja.

The Romanian-Turkish military relations are extensively covered in the documents, highlighting a coordination of the military factor with the political-diplomatic one. While the bodies of the Balkan alliance were functioning poorly, as can be seen from episodes such as the postponement of the military conference of the Balkan Entente in Athens in April 1940, Romania sought to develop its alliance with Türkiye, proposing a special military collaboration (*doc. 101-103, 107, 109-110*). Romania's interest was to ensure, in the event of an aggression in the Balkans, Türkiye's support, based on previous commitments, both through a military intervention and by allowing the passage of Franco-British ships through the straits, intended to supply and reinforce the joint military effort (*doc. 47, 65, 69, 72, 74, 120*).

At the outbreak of the Second World War, on September 1, 1939, Romania and Türkiye declared their neutrality. The beginning of the conflagration, after the signing of the German-Soviet non-aggression treaty (Molotov-Ribbentrop) of August 23, 1939, raised, more than ever, the issue of Romanian-Turkish solidarity in the face of aggression (*doc. 46*). In the following months, the two states were engaged in discussions regarding the formation of a „bloc of neutrals”, an unmaterialized project (*doc. 64, 73, 76-77*). Romania was increasingly concerned about the Soviet threat, which became manifest in June 1940, when the Soviets gave an ultimatum to concede Bessarabia and Northern Bukovina (*doc. 117*). On the other hand, Türkiye, aware that the Soviet Union did not abandon its old plan to control the straits, and concerned about the increase of the German threat, initiated steps to establish an agreement with the Soviets, by signing a pact of mutual assistance. Negotiations between Ankara and Moscow failed because of the Soviet request that Türkiye deny access to French and British ships through the Bosphorus and Dardanelles straits and thus violate its obligations under the tripartite treaty of October 19, 1939 (*doc. 52, 54, 56, 59-61, 63-67, 97*).

After the fall of France in June 1940, Romania changed its foreign policy in favour of the Axis, first as a compromise promoted by King Carol II, then, after his dethronement on September 6, 1940 and the establishment of the Antonescu regime, as an evident direction. In a short time, the Bucharest government decided to reduce the level of diplomatic relations with Türkiye from the embassy to legation and to recall its ambassador in Ankara, Radu Crutzescu, a measure perceived by the Turkish authorities in a negative way (*doc. 130*). From the next point on, the two states followed different directions, despite their shared interests. On June 22, 1941, Romania entered the war, together with Germany, against the USSR, the unfolding of events placing it as an enemy state towards Great Britain and the United States of America. Türkiye



managed, with great difficulty, not to become actively engaged in the war. The reports of the Special Intelligence Service of Romania, based on information obtained from the Turkish Legation in Bucharest and its agents in Türkiye, record the concerns in Ankara regarding external pressures – German, Soviet, British and American (*doc. 148, 152, 169, 174, 191*). In its efforts to maintain its neutrality, Türkiye pursued actions aimed at avoiding a conflict with any of the belligerent parties. Among them, we mention the declaration of neutrality, on June 26, 1940, after Italy declared war on France and Great Britain (*doc. 112-114, 116*), and the signing, on June 18, 1941, of a non-aggression pact with Germany, by which Türkiye distanced itself from the campaign in the USSR. At the same time, the Ankara Government maintained ties with the Allies, while also receiving their military assistance (*doc. 152, 191, 194, 201*). At any rate, the Romanian services noted that, while remaining neutral, Türkiye managed to obtain armament not only from the Germans but especially from the British and Americans (*doc. 155, 158, 182, 185, 187, 191*).

Romania, engaged in the war alongside the Axis and Türkiye, a non-belligerent state, shared the fear towards the threat of Soviet expansion in the Balkans (*doc. 165, 185, 210, 214*). Turkish territory permitted direct discussions between the agents of the Romanian special services and the British ones, London's message being that of expectation for Romania to defect from the Axis side (*doc. 196, 197*). Thus, Ankara became, for Romanian representatives, a communication channel with the Allies. This channel was used, in addition to the one in Cairo, to conduct negotiations regarding the terms of the armistice (*doc. 230*), as well as to resolve specific issues, such as that of the prisoners of war between Romania and the USSR (*doc. 202, 205*). Also, through Türkiye, Romania obtained information regarding the future targets of Allied bombings on Romanian territory (*doc. 136, 186, 220*). The international situation and the attitudes of the two states was discussed in Bucharest by Romanian officials and Turkish diplomatic representatives (*doc. 208-209, 213-215, 217*), valuing the fact that the Turkish Ambassador, Hamdullah Suphi Tanrıöver, started his mission in Bucharest in 1931 and was well aware of Romanian realities.

Pressured by the British and Americans, Türkiye broke diplomatic relations with Germany on August 2, 1944. A possible pro-Allied action on its part being a factor considered by Romania when, on August 23, 1944, the new government in Bucharest broke its alliance with the Axis and joined the Allied war effort. Bucharest communicated with the Allies, through Ankara, about the German objectives on Romanian territory that they wanted to be bombed by Anglo-American aviation (*doc. 233*). It is also important to mention Türkiye's initiative, recorded on August 31, 1944, to organize a Balkan bloc with Anglo-American support, in which Romania was also invited to participate (*doc. 224*). Eventually, on February 23, 1945, Türkiye declared war on Germany and Japan (*doc. 228*). After the end of the war, Ankara remained close to the British and Americans, especially due to the security guarantees that they offered (*doc. 229*). Still, the Ankara officials resisted a change in the Straits regime, a proposal advanced in 1945 during the talks between the three great powers to establish a new international order (*doc. 231-232*).

The documents in this chapter mainly originate from the Romanian National Military Archives, the National Central Historical Archives, the Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs and the Archive of the National Council for the Study of Securitate Archives. Diplomatic telegrams from Ankara are alternated with reports from the military attaché, providing a complete picture of the two perspectives, political and military, that coexisted in Romanian-Turkish relations. The documents include studies regarding the mutual assistance treaty concluded by Türkiye with France and Great Britain on October 19, 1939, one presenting a military perspective, within the General Staff (*doc. 69*), the others a political and diplomatic perspective, of the Ministry of Foreign Affairs (*doc. 74, 112*). Articles from the Romanian and foreign press (Bulgarian, French, German, Turkish) show the thrill of the moment, highlighting the way of thinking of some politicians, such as Nicolae Titulescu (*doc. 21*), or the mentalities voiced in an impersonal way by the „public opinion”. The lucidity of Turkish analysts is worth mentioning, with some articles foreseeing that, in the event of an allied victory, Romania would be drawn into the sphere of Soviet influence (*doc. 203, 211*).



## DOCUMENTE

1. 17 martie 1939, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, privind discuțiile cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, despre acțiunile Germaniei. Liderii turci s-au arătat îngrijorați față de ofensiva imperialistă a lui Hitler care amenință sud-estul european și au accentuat urgența unei strânse colaborări între statele Înțelegerii Balcanice. Este subliniat faptul că există încredere în România, însă acțiunile Iugoslaviei sunt privite cu reticență. Referitor la Bulgaria, posibilele demersuri de îmbunătățire a relațiilor vor exclude orice modificări de teritorii.

*March 17, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, on Germany's actions. The Turkish leaders showed concern towards Hitler's imperialist offensive, threatening South-Eastern Europe, and stressed the urgency of a strong collaboration between the states of the Balkan Pact. While Romania's actions are deemed as trustworthy, Yugoslavia's actions earned the Turkish distrust. In regards to Bulgaria, future actions to improve relations will exclude territorial changes.*

Am informat încă ieri pe Domnul Saracoğlu<sup>1</sup> despre atitudinea noastră în chestiunea Rusiei subcarpatice pe baza telegramei Excelenței Voastre<sup>2</sup> nr. 16481, care concordă întru totul cu cele

---

<sup>1</sup> **Mehmet Şükrü Saracoğlu** (1887-1953), om politic turc, ministru al Afacerilor Străine și prim-ministru. Și-a început cariera politică în 1923, când a fost ales membru al Marii Adunări Naționale a Turciei. A fost ministru al Educației Naționale (22 noiembrie 1924 – 3 martie 1925), președinte al Comisiei pentru schimbul de populație între Turcia și Grecia, ministru în guvernul İnönü (Finanțe, 1 noiembrie 1927 – 27 septembrie 1930; Justiție, 23 mai 1933 – 1 martie 1935), ministru al Afacerilor Străine (11 noiembrie 1938 – 9 iulie 1942), prim-ministru (9 iulie 1942 – 7 august 1946), președinte al Marii Adunări Naționale a Turciei (1 noiembrie 1948 – 22 mai 1950).

<sup>2</sup> **Grigore Gafencu** (1892-1957), jurist, om politic și diplomat. A fost mobilizat în Războiul de Întregire ca ofițer în Corpul de Aviație, fiind repartizat pe lângă escadrila franceză de recunoaștere și bombardament ușor Farman VII; a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”, clasa III, pentru zborurile de recunoaștere executate în timpul bătăliei de la Mărășești. După război s-a înscris în Partidul Național-Țărănesc, fiind ales deputat. În timpul guvernării țărăniste a fost secretar general al Ministerului Afacerilor Străine, în 1928, și subsecretar de stat, în 1932. A fost ales senator în 1934. A fost ministru al Afacerilor Străine (23 decembrie 1938 – 30 mai 1940) și ministru plenipotențiar la Moscova (12 august 1940 – 21 iunie 1941). S-a stabilit în Elveția. În 1947, în urma procesului Partidului Național-Țărănesc, a fost condamnat la închisoare în contumacie. A fost unul dintre promotorii ideii de federalizare a Europei.

expuse ca păreri personale ale mele la prezentarea scrisorilor mele de acreditare alaltăieri [15 martie]. Domnia sa a fost în toate de acord cu punctul nostru de vedere.

Conducătorii turci, inclusiv Președintele Consiliului<sup>3</sup> și Ministrul Afacerilor Străine [Saraçoğlu] și chiar Președintele Republicii İsmet İnönü<sup>4</sup> sunt foarte îngrijorați de deciziile Cancelarului Hitler<sup>5</sup>, în care văd nu o apărare a intereselor germane în limitele sale etnice, ci o mare ofensivă imperialistă care amenință întreg sud-est-ul european. În fața acestei situații, toți, fără excepție, accentuează urgența celei mai strânse colaborări între statele Înțelegerii Balcanice. Încrederea cea mai mare conducătorii turci o au în noi. În ce privește Iugoslavia, mi s-au exprimat oarecare îndoieli, fiind lăsat să înțeleg că poate Stoiadinovici<sup>6</sup> a mers prea departe în facilitarea politicii germano-italiene în Iugoslavia și că antagonismul croato-sârb s-ar putea preta la manevre germane susceptibile a paraliza rezistența iugoslavă.

Astăzi, la ora 18, am văzut din nou pe domnul Saracoğlu, aducându-i la cunoștință dorința Excelenței Voastre din telegrama nr. 17175 cu privire la conversațiile pe care le va avea cu Kioseivanov<sup>7</sup>. Domnia sa mi-a declarat și m-a rugat să comunic Excelenței Voastre că, în conversațiile sale, dacă se va ivi cazul, va susține cu cea mai deplină lealitate punctul de vedere al fiecăruia din Statele aliate, așa cum a fost precizat de acest stat însuși, că, în ce privește Bulgaria, va putea discuta îmbunătățirea relațiilor sau o apropiere și mai strânsă a acesteia cu vecinii săi, însă cu excluderea completă a oricărei posibilități de modificări sau rectificări teritoriale. A accentuat că

<sup>3</sup> **Refik İbrahim Saydam** (1881-1942), om politic turc. Medic militar, în timpul Primului Război Mondial a fost inspector general adjunct al Serviciului Sanitar (1914-1918). Membru al Marii Adunări Naționale în 1920, a fost ales ministru al Sănătății și Asigurărilor Sociale, funcție din care a demisionat, ocupând-o din nou în guvernele İnönü (30 octombrie 1923 – 21 noiembrie 1924, 4 martie 1925 – 24 octombrie 1937). A fost ministru de Interne (11 noiembrie 1938 – 25 ianuarie 1939) și prim-ministru al Turciei (25 ianuarie 1939 – 8 iulie 1942), post în care a murit.

<sup>4</sup> **İsmet İnönü** (1884-1973), general și om politic turc, succesorul politic al lui Atatürk. Ofițer, a luptat în Războaiele Balcanice și în Primul Război Mondial. În timpul războiului de independență al Turciei a fost șef al Marelui Stat Major (20 mai 1920 – 3 august 1921), comandant al frontului de vest (1921-1923), șeful delegației turce la conferința de la Lausanne, prim-ministru în timpul președinției lui Atatürk (30 octombrie 1923 – 25 octombrie 1937, cu o pauză între 22 noiembrie 1924 – 4 martie 1925). După moartea lui Atatürk, a fost ales președinte al Turciei (11 noiembrie 1938 – 22 mai 1950) și președinte al Partidului Republican al Poporului (26 decembrie 1938 – 8 mai 1972). În 1950 a devenit liderul opoziției. După lovitura de stat militară din 27 mai 1960, a revenit în poziția de prim-ministru (20 noiembrie 1961 – 20 februarie 1965); a format trei guverne de coaliție într-o perioadă plină de tensiuni politice, facțiuni și compromisuri. În 1972 a pierdut alegerile pentru șefia partidului. A fost înmormântat la Anıtkabir, unde se află mausoleul lui Atatürk.

<sup>5</sup> **Adolf Hitler** (1889-1945), om politic german, cancelar al Germaniei din 1933 și dictator al Germaniei Naziste din 1934 până în 1945. Născut în Austria, s-a înrolat în Armata Germană în Primul Război Mondial. În 1919 s-a înscris în Partidul Muncitoresc Național-Socialist German. A fost arestat în 1923, după o tentativă de puci eșuată. Numele cancelar al Germaniei la 30 ianuarie 1933, a preluat treptat puterea în stat, luându-și titlul de „Führer” (2 august 1934). Politica sa belicoasă, întemeiată pe credința în superioritatea și măreția națiunii germane, a dus la declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial. Antisemit radical, Hitler a inițiat un program sistematic de exterminare a evreilor prin aplicarea Soluției Finale; peste 6 milioane de evrei și alte naționalități considerate inferioare și-au pierdut viața în Holocaust. S-a sinucis în buncărul său din Berlin, deja cucerit de sovietici, la 30 aprilie 1945.

<sup>6</sup> **Milan Stoiadinovici** (1888-1961), jurist și om politic sârb. A fost funcționar al Ministerului de Finanțe, ministru de Finanțe (22 decembrie 1922 – 28 iulie 1924; 6 noiembrie 1924 – 8 aprilie 1926; 22 decembrie 1934 – 24 iunie 1935) și prim-ministrul Iugoslaviei (24 iunie 1935 – 5 februarie 1939), deținând și portofoliul de ministru de Externe. Văzut ca un susținător al Axei, a fost demis din funcție și internat într-un lagăr de autoritățile iugoslave în 1939 și predat britanicilor în 1941. După război, și-a trăit restul vieții în Argentina.

<sup>7</sup> **Georgi Kioseivanov** (1884-1960), jurist, diplomat și om politic bulgar. A îndeplinit misiuni diplomatice la Roma (1912-1913), Constantinopol (1913-1915), Berna (1918-1920), Berlin (1920), Paris (1924-1925), București (1925-1926). A fost ministru plenipotențiar la Atena (1926-1931), București (1931-1933), Belgrad (1933-1934), șef al Cancelariei Regale (1934-1935), ministru de Externe (21 aprilie 1935 – 16 februarie 1940), prim-ministru (23 noiembrie 1935 – 16 februarie 1940), ministru la Berna (1940-1944). După instaurarea ocupației sovietice în Bulgaria în septembrie 1944 a rămas în exil în Elveția.

înțelege să fie acum, ca totdeauna, leal față de aliații săi și că turcul își dă cu anevoie cuvântul dar dacă l-a dat îl ține cu toată determinarea. A adăugat că, după prima conversație de politețe cu Kioseivanov, care a sosit azi dimineață, are impresia că bulgarii sunt foarte îngrijorați de viitor. Mi-a promis că mă va ține la curent amănunțit cu mersul conversațiilor lor.

M-a rugat apoi să transmit Excelenței Voastre asigurarea caldei sale amicitii față de Excelența Voastră și a devotamentului său deplin față de aliata sa.

Stoica<sup>8</sup>, nr. 451

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 1/1935-1939, ff. 78-80]

2. **18 martie 1939, Ankara. Raport al atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, transmis Marelui Stat Major, privind reacțiile față de dezmembrarea Cehoslovaciei în rândul oficialităților, opiniei publice și atașatilor militari străini din Turcia. Se arată că oficialii turci sunt îngrijorați față de o posibilă lovitură din partea Italiei pe direcția estică cu sprijin german. Turcia susține necesitatea transformării blocului Înțelegerii Balcanice într-o entitate politică externă cu scopuri mai largi decât cele existente.**

*March 18, 1939, Ankara. Report of the military attaché in Ankara, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff on the attitude of public opinion and foreign military attaches in Türkiye regarding the dismantlement of Czechoslovakia. It is underlined that Turkish officials are concerned about a possible blow from Italy in the east with German support. Türkiye supports transforming the Balkan Pact in a political entity with larger purposes than the existing ones.*

Am onoarea a vă raporta că, în toate cercurile diplomatice din Ankara, faptul anexării Cehoslovaciei de către Germania a produs o profundă și penibilă impresie.

Cei mai îngrijorați sunt:

- Belgienii, care îmi spuneau că actualele greutăți politice interne din Belgia nu sunt decât manopere germane,
- Iugoslavii, care fac o apropiere între anumite metode croate cu cele slovace,
- Turcii, care sunt încă convinși de tăria axei Roma-Berlin, ceea ce va permite dlui Mussolini<sup>9</sup>, ca recompense, o lovitură în est, acum când Italia s-a lovit de zidul franco-britanic,
- Rușii, care se întreabă care va fi atitudinea Poloniei și României în cazul unei agresiuni – de așteptat – a Germaniei spre Ucraina Rusă,

<sup>8</sup> **Vasile Stoica** (1889-1959), diplomat. Ardelean, s-a înrolat în armata română în 1916. În 1917 a fost trimis de guvernul român într-o misiune de propagandă în S.U.A. Și-a început activitatea diplomatică în 1921. A fost ministru plenipotențiar la Tirana (1 iunie 1930 – 1 aprilie 1932), Sofia (1 aprilie 1932 – 1 noiembrie 1936), Riga și Kaunas (1 noiembrie 1936 – 1 februarie 1939), ambasador la Ankara (1 februarie 1939 – 4 martie 1940), subsecretar de stat al Ministerului Propagandei Naționale în guvernul Tătărescu (4 martie – 4 septembrie 1940), înapoi la Ministerul Afacerilor Străine ca director al Oficiului de Studii (1941-1944), director al Afacerilor Politice (1944-1945), secretar general (1945-1946), ministru plenipotențiar la Haga (9 iulie 1946 – 1 august 1947). Arestat în 1948-1954 și 1957-1959, a murit la penitenciarul Jilava.

<sup>9</sup> **Benito Mussolini** (1883-1945), om politic italian. Și-a început activitatea politică în cadrul Partidului Socialist, iar în 1919 a înființat organizația „Fasciile Italiene”, transformată în 1921 în Partidul Național Fascist. În urma marșului asupra Romei din 28 octombrie 1922, a fost numit prim-ministru al Italiei (31 octombrie 1922 – 25 iulie 1943), instaurând treptat un regim dictatorial. Arestat la 25 iulie 1943, a fost eliberat de un comando SS și instalat cu sprijin german în fruntea republicii de la Salò (23 septembrie 1943 – 25 aprilie 1945). Părăsind puterea în fața înaintării aliate, a fost capturat de partizanii comuniști și executat sumar la 28 aprilie 1945.

– Italienii înșiși, care, aici la Ankara, au amuțit pur și simplu și cărora nu puțini sunt aceia care le aduc aminte că istoria Italiei și a poporului roman, în decursul veacurilor, se poate rezuma în „a face față pericolului de la nord” și că, prin urmare, n-ar fi rău să studieze mai cu atenție istoria, mai ales în aceste momente.

(...) <sup>10</sup>

Atitudinea turcilor, guvern, presă, opinie publică, este grăbirea transformării blocului Înțelegerii Balcanice într-o entitate politică externă cu scopuri mai largi decât actualmente.

În cercurile politice turcești se așteaptă pe curând o transformare a relațiilor politice dintre Ungaria și Germania începând cu desființarea vamală.

Pericolul, după aceste cercuri, se apropie cu pași mari.

Atașatul militar în Turcia, Lt. Colonel Teodorescu <sup>11</sup>

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, dos. 830, ff. 28-30, cadre 527-529]

- 3. 19 martie 1939, Ankara. Telegramă a atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, transmisă Marelui Stat Major, prin care informează asupra discuțiilor turco-bulgare. Ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, îi confirmă prim-ministrului bulgar, Georgi Kioseivanov, angajamentul Turciei de a interveni împotriva Bulgariei în cazul în care aceasta atacă România.**

*March 19, 1939, Ankara. Telegram of the military attaché in Ankara, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff, on the discussions between the Turkish and Bulgarian officials. The Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, confirms to the Bulgarian Prime Minister Georgi Kyoseivanov the Turkish commitment to intervene against Bulgaria in case of an aggression towards Romania.*

Prim-ministrul bulgar, întrebând „care va fi atitudinea Turciei în cazul când România ar fi angajată eventual la Vest, iar Bulgaria ar ataca România?”, Ministrul Externelor turc a răspuns: „Cu sau fără ceilalți aliați balcanici, Turcia aplică Pactul Balcanic și atacă Bulgaria”.

Atașatul militar Ankara, Lt. Colonel Teodorescu, nr. 5391

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, dos. 830, f. 25, cadru 525]

- 4. 19 martie 1939, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care informează cu privire**

<sup>10</sup> S-a omis un fragment care se referă la Cehoslovacia, lipsit de relevanță pentru relațiile româno-turce.

<sup>11</sup> **Traian Teodorescu** (1896-1960), ofițer de artilerie. A luptat în Războiul de Întregire, la comanda unui pluton al Regimentului 9 Artilerie, căzând prizonier la 20 noiembrie 1916 și fiind eliberat la 1 iunie 1918. A fost repartizat în Direcția Armament a Ministerului de Război (20 iunie 1918 – 27 februarie 1919) și la Liceul Militar Iași (27 februarie 1919 – 16 martie 1920). După absolvirea Școlii Superioare de Război (1922-1924), a îndeplinit diverse funcții în Marele Stat Major (1 octombrie 1926 – 1 septembrie 1930), a fost ofițer în statul-major al Cursului de comandament (1 septembrie 1930 – 1 noiembrie 1935), comandant de divizion al Regimentului 1 Apărare contra Aeronavelor (1935-1936), șeful Biroului Operații al Marelui Stat Major (1 aprilie 1936 – 1 aprilie 1938), atașat militar la Ankara (1 aprilie 1938 – 31 decembrie 1944), comandant al Brigăzii 18 Artilerie (20 martie – 19 septembrie 1945) și al Brigăzii 1 Anticar (19 septembrie 1945 – 17 august 1946), subșef al Marelui Stat Major (17 august 1946 – 21 aprilie 1947). A fost disponibilizat la 21 aprilie 1947 și trecut în rezervă la 11 decembrie 1947. A fost arestat la 10 aprilie 1948 și, condamnat la muncă silnică pe viață la 7 februarie 1949, a murit în penitenciarul din Dej la 5 septembrie 1960.

la discuțiile între ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, și ambasadorul britanic la Ankara, Hughe Knatchbull-Hugessen, referitor la „ultimatumul economic” adresat României de către Germania. Se arată că ambasadorul britanic a cerut guvernului turc să comunice dacă va acorda ajutor militar în cazul unei agresiuni împotriva României. Ministrul turc arată că, în cazul unei agresiuni extra-balkanice, așteaptă propuneri din partea guvernului britanic asupra conduitei de urmat.

*March 19, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, reporting on the discussion between Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, and British Ambassador in Ankara, Hughe Knatchbull-Hugessen, on the „economic ultimatum” of Germany against Romania. Stoica underlines that the British Ambassador requested an answer from the Turkish government if it will provide military assistance in case of an aggression against Romania. The Turkish Minister of Foreign Affairs showed that Türkiye awaits British guidance on the follow-up attitude in case of an aggression coming from outside the Balkans.*

Ambasadorul Angliei [Knatchbull-Hugessen]<sup>12</sup> s-a prezentat astăzi, 18 martie curent, seara, domnului Saracoğlu, aducându-i la cunoștință următoarele:

Guvernul german a adresat Guvernului român o notă cu caracter ultimativ cerând ca România să cedeze Germaniei monopolul exportului produselor sale și să accepte controlul Germaniei asupra industriei române, ca aceasta să fie pusă de acord cu interesele industriei germane: Germania ar lua obligația de a garanta integritatea teritorială a României.

Guvernul român a respins această propunere. Guvernul german a retras propunerea, înlocuind-o cu alta mai blândă, care în fond tot un ultimatum este. Guvernul român, hotărât a apăra independența țării, dar pus într-o situație care poate duce la război, a întrebat Guvernul englez dacă și întrucât poate conta pe ajutorul economic și militar al Marii Britanii în cazul rezistenței sale categorice și în cazul când Germania ar invada. Colegul meu de la Londra<sup>13</sup> a făcut Lordului Halifax<sup>14</sup>, în același timp, sugestia că Marea Britanie va putea da mai ușor răspuns dacă ar afla și opinia Poloniei și a statelor Întelegerii Balcanice și ar constata că acestea sunt gata a da ajutorul lor. Ambasadorul Angliei a cerut formal Guvernului turc să comunice dacă, în cazul unei invazii

<sup>12</sup> **Hughe Knatchbull-Hugessen** (1886-1971), diplomat britanic. Și-a început cariera diplomatică în 1908 fiind atașat la Constantinopol (1909-1914). După război a fost membru al delegației la Conferința de Pace de la Versailles (1919). A îndeplinit misiuni la Haga, Paris, Bruxelles (1926-1930), a fost ministru plenipotențiar la Riga pentru țările baltice (1931-1934) și la Teheran (1934-1936), ambasador la Pekin (23 septembrie 1936 – 20 decembrie 1937), Ankara (1939-1944) și Bruxelles (1944-1947). S-a pensionat în 1947.

<sup>13</sup> **Viorel Virgil Tilea** (1896-1972), om politic și diplomat. Ardelean, în 1918 s-a alăturat Consiliului Național Român, iar în 1919 a fost trimis în misiune la Londra. A intrat în politică ca membru al Partidului Național Român, apoi Partidului Național Țărănesc, devenind subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri (10 octombrie 1930 – 17 aprilie 1931, 6 iunie – 19 octombrie 1932). A fost ministru plenipotențiar la Londra (15 ianuarie 1939 – 23 iulie 1940), remarcându-se prin „incidentul Tilea” din 16-17 martie 1939 când a indus în eroare Foreign Office-ul privind existența unui „ultimatum german” adresat României pentru a-și schimba politica în favoarea Axei. Rechemat în septembrie 1940, a refuzat să revină în țară. A rămas activ în cadrul exilului românesc.

<sup>14</sup> **Edward Wood, Visconte de Halifax** (1881-1959), om politic conservator și diplomat britanic. A fost subsecretar de stat pentru Colonii (1921-1922), vicerege al Indiei (3 aprilie 1926 – 1 iulie 1929), ministru de Război (7 iunie – 22 noiembrie 1935), lider al Camerei Lorzilor (22 noiembrie 1935 – 28 mai 1937), ministru de Externe (21 februarie 1938 – 22 decembrie 1940), ambasador la Washington D.C. (23 decembrie 1940 – 1 mai 1946). După război, nu a mai revenit în politică.

a României, aceasta este gata a-i da ajutor armat. S-a ținut un Consiliu de Miniștri și la ora 23, domnul Saracoğlu a dat Ambasadorului Angliei următorul răspuns:

1. Întrucât un atac contra României se va produce în condițiile prevăzute în Pactul balcanic, aceasta își va produce deplinul său efect și va fi aplicat în litera și în spiritul său fără nici o ezitare.

2. Întrucât în cazul de față este vorba de un atac extra-balcanic care s-ar putea produce asupra României, Guvernul turc ar dori să știe dacă ideea ajutorării României este o sugestie sau o propunere a Guvernului britanic, ca să o poată lua fără de întârziere în cea mai binevoitoare considerație.

Ambasadorul Angliei a telegrafiat imediat la Londra, Guvernul turc așteaptă răspuns urgent.

Domnul Saracoğlu, informându-mă, a adăugat „voim ca domniile de la Londra, care țin discursuri umanitare pe când alții acționează contra libertăților umane, să ia obligații precise”.

Stoica, nr. 489

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 1/1935-1939, ff. 86-87]

5. **19 martie 1939, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care informează cu privire la discuțiile dintre prim-ministrul Turciei, Refik Saydam, și prim-ministrul Bulgariei, Georgi Kioseivanov. Partea turcă și-a exprimat hotărârea de a interveni împotriva Bulgariei în cazul în care aceasta va ataca România. Ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, a arătat că acțiunea Turciei în sprijinul României se va produce indiferent de atitudinea pe care o vor adopta celelalte state balcanice într-o astfel de situație.**

*March 19, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions between Prime Minister of Türkiye, Refik Saydam, and the Prime Minister of Bulgaria, Georgi Kyoseivanov. The Turkish part expressed determination to intervene against Bulgaria in case of an aggression against Romania. The Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, showed that Türkiye's aid to Romania will come regardless of the attitude that the other Balkan states will take.*

În cursul conversației care a avut loc azi între Prim-Ministru și Ministrul Afacerilor Străine ai Turciei și Kioseivanov, din partea Bulgariei, s-a făcut o examinare a situației politice din sud-estul european și s-a constatat că toate țările acestei regiuni sunt amenințate, în existența lor ca state libere, de invazia germană. Kioseivanov a accentuat că, pentru a micșora sau a conjura pericolul, este necesar ca țările Întelegerii Balcanice și Bulgaria să formeze un singur bloc hotărât a-și apăra în mod unitar frontierele față de agresiunile extra-balcanice (interbalcanice nemaiputându-se produce) și totodată a rezolva, în mod amical, chiar amânând deocamdată diferendele existente. O propunere precisă în acest sens încă nu a făcut. De aceea, în cursul conversațiilor de mâine va fi invitat de Saracoğlu să precizeze ideea sa și să formuleze o propunere, ca domnia sa să o poată discuta cu ceilalți aliați.

Kioseivanov a pus apoi dlui Saracoğlu o întrebare care arată intenții ce nu pot fi conciliate cu ideea colaborării între Bulgaria și noi. Domnia sa, după ce a afirmat că s-ar putea ca România să fie atacată de Germania și de Ungaria și a insinuat că poporul bulgar de asemenea ar putea fi împins la o acțiune pentru ocuparea Dobrogei, a întrebat care ar fi atitudinea Turciei și a celor-



alte state aliate. În acest caz, dl. Saracoğlu i-a răspuns categoric: Pactul Balcanic va fi aplicat și Bulgaria va fi atacată.

Kioseivanov a pus atunci întrebarea: dacă unul sau altul din cei trei parteneri ai României refuză să se conformeze Pactului și nu atacă Bulgaria, ce atitudine va avea Turcia? Saracoğlu a răspuns categoric că domnia sa nu poate crede că ar putea fi unul care să nu se țină de obligație; dacă însă totuși, prin imposibil, unul sau chiar doi nu și-ar împlini datoria, Turcia o va împlini, și, în cazul când Bulgaria ar ataca România, trupele turcești vor ataca fără întârziere Bulgaria. Kioseivanov a rămas foarte afectat de aceste declarații.

Se crede aici că, menționând eventualitatea eschivării unuia din membrii Pactului Balcanic, Kioseivanov s-a gândit la Iugoslavia, care a încheiat acum doi ani un tratat de „eternă amicitie” cu Bulgaria<sup>15</sup> și în care influența germană a sporit mult în ultimii patru ani.

Stoica, nr. 490

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegram Ankara, vol. 1/1935-1939, ff. 84-85]

6. **22 martie 1939, Ankara. Telegramă a atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, transmisă Marelui Stat Major, în care informează cu privire la solicitarea Marelui Stat Major turc adresată Marelui Stat Major român de a i se oferi informații despre Bulgaria în contextul pregătirii vizitei la Ankara a prim-ministrului bulgar, Georgi Kioseivanov.**

*March 22, 1939, Ankara. Telegram of the military attaché in Ankara, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff, forwarding the request of the Turkish General Staff for any information and data regarding Bulgaria in the context of the Bulgarian Prime Minister Georgi Kyoseivanov's upcoming visit to Ankara.*

Marele stat major turc dorește să cunoască ce informații are M.S.M. român despre Bulgaria. Rog a se comunica telegrafic cifrat pentru a informa pe turci.

Atașatul militar Ankara, Lt. Colonel Teodorescu, nr. 5300

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, dos. 830, f. 24, cadru 525]

7. **22 martie 1939. Raport al atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, trimis Marelui Stat Major, în care informează despre discuțiile purtate de oficialitățile turce cu prim-ministrul bulgar, Georgi Kioseivanov, în timpul vizitei la Ankara, precum și atitudinea oficialităților turce față de situația internațională și România. Prim-ministrul bulgar insistă să obțină sprijinul Turciei privind revendicările teritoriale bulgare față de România, ca parte a eforturilor de întărire a Înțelegerii Balcanice. Este adusă în discuție poziția Turciei în cazul unui atac bulgar împotriva României. Este reafirmat angajamentul Turciei de a veni în ajutorul aliaților din Înțelegera Balcanică în cazul unei agresiuni la adresa acestora. Opinia turcilor este că declanșarea agresiunii germane împotriva României va însemna începutul unui război**

<sup>15</sup> Tratatul bulgaro-iugoslav de „eternă amicitie” a fost semnat la 24 ianuarie 1937. Anterior, și Turcia încheiase, în 1925, un tratat de prietenie cu Bulgaria, ca și cu celelalte state europene care nu se regăseau printre semnatarii tratatului de la Lausanne.

mondial. Este neclară poziția Moscovei, dar partea turcă consideră că, în caz de nevoie, U.R.S.S. va aproviziona România cu tot ce este necesar. Se cere sprijinul guvernului de la București pentru demersurile de a întări alianța militară româno-turcă fiind subliniată loialitatea arătată de liderii turci și de Președintele Republicii, İsmet İnönü, față de România.

*March 22, 1939. Report of the military attaché in the Republic of Türkiye, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff, in which he informs about the discussions held by Turkish officials with the Bulgarian Prime Minister Georgi Kyoseivanov during his visit to Ankara. He also writes about the general attitude of the Turkish leadership on the international situation and Romania. Bulgaria's Prime Minister insists on obtaining Türkiye's backing for Bulgarian territorial claims against Romania as part of the effort to strengthen the Balkan Entente. Türkiye's position in the event of a Bulgarian attack against Romania is discussed. Türkiye pledges to come to the help of the Balkan Entente allies in case they are subjected to aggression. The Turks believe that a German attack against Romania will lead to a world war. Moscow's stance is uncertain, but the Turkish side believes that, in case of need, the USSR will supply Romania with everything necessary. He asks for the support of the Government in Bucharest for the efforts to consolidate the alliance between Romania and Türkiye, the loyalty shown by the Turkish leaders and the President of the Republic, İsmet İnönü, towards Romania being also underlined.*

La Ordinul Dv. telegrafic transmis cu No. 52.439/19.III.1939 și urmare la telegrama mea No.5391/1939,

Am onoare a vă raporta că:

1. Turcia dorește de multă vreme intrarea Bulgariei în blocul Înțelegerii Balcanice.
2. Bulgaria, cunoscând acest lucru, condiționează intrarea ei în bloc de satisfacerea anumitor revendicări teritoriale pe seama Greciei și mai ales pe seama României, deoarece în actualele împrejurări politice internaționale ea socotește că punctul slab al Înțelegerii Balcanice îl constituie România, care va fi – dacă nu atacată – cel puțin amenințată dinspre Vest.

Ca urmare a celor de mai sus, dl. Kioseivanov a încercat să obțină de la turci (de la care declară că nu mai revendică nimic) o aderare a Turciei la punctul de vedere bulgar și eventual o presiune amicală din partea Turciei asupra noastră pentru un început de satisfacere a pretențiilor bulgărești în Dobrogea.

În acest scop, dl. Kioseivanov a început prin a arăta dlui Saracoğlu necesitatea străngerii rândurilor în cadrul mării familii balcanice pentru a face față pericolului din ce în ce mai amenințător de la vest.

Pentru străngerea rândurilor și deci colaborarea Bulgariei cu țările Înțelegerii Balcanice ar trebui, spune dl. Kioseivanov, ca guvernul bulgar să aibă completă libertate față de opinia publică bulgară care:

- pe de o parte cere satisfacții teritoriale de la Români,
- pe de altă parte știe că Bulgaria are cu Turcia un pact de amiciție și că deci ar fi în drept să ceară ajutorul Turciei pentru revendicările bulgare.

Președintele Republicii, care asista la conversație, a replicat imediat că:

a) Pactul de amiciție cu Bulgaria<sup>16</sup> nu-i impune Turciei nici o obligație politică,

b) Tratatul de alianță cu România, în cadrul Înțelegerii Balcanice, îi impune în schimb obligații pe care – potrivit caracterului poporului turc – le va îndeplini cu sfințenie, până la capăt, cu orice risc;

c) Opinia publică bulgară poate fi „dirijată” de un guvern care ține într-adevăr să trăiască în pace și să colaboreze cu vecinii săi;

d) Această opinie publică să nu se aștepte nicio clipă de la Turci la nerespectarea obligațiilor Pactului balcanic.

Domnul Kioseivanov n-a dezarmat însă și a întrebat atunci care va fi atitudinea Turciei în cazul când România ar fi angajată la vest, iar Guvernul bulgar, forțat de opinia publică (?), ar intra în Dobrogea.

De data aceasta, domnul İsmet İnönü a răspuns prompt:

„Je marche contre la Bulgarie”.

„Dar dacă unul din membrii Înțelegerii Balcanice – de exemplu Iugoslavia – nu respectă Pactul și rămâne în neutralitate?”, a reluat d-l Kioseivanov.

„Je marche toujours”, i-a replicat d-l İsmet İnönü.

„Dar dacă nici Grecia nu este alături de domnia voastră?”, a insistat bulgarul.

„En allié fidel et loyal de la Roumanie, je marcherai quand même contre la Bulgarie”.

Iată rezultatul cu care pleacă dl. Kioseivanov la Sofia, ne spunea dl. Numan Menemencioglu<sup>17</sup>, Secretarul General al Ministerului Afacerilor Străine turc, de la care deținem și dramatica scenă de mai sus.

\*

\* \*

Că dl. Kioseivanov, în calitatea lui de patriot bulgar, nutrește visuri mărețe pentru țara sa, nimic de obiectat decât doar o anumită miopie politică, apanajul de totdeauna al oamenilor politici Bulgari.

Dar că domnia-sa, la mai puțin de un an de la semnarea Pactului de la Salonic<sup>18</sup>, unde se angaja să nu recurgă la arme, pentru rezolvarea chestiunilor în litigiu, să vină acum să întrebe pe turci, ce vor face dacă Guvernul bulgar, forțat (?) de opinia publică, ar ataca România pe la spate, asta mi se pare că întrece orice limită și explică într-o anumită măsură brutalitatea cu care i s-a răspuns de către conducătorii turci.

Mai înseamnă aceasta că nu trebuie pus niciun temei pe cuvântul scris sau vorbit al conducătorilor politici ai țării de la sudul nostru, țara al cărei popor hrăpăreț – după cum se pronunțau conducătorii de la Marele Stat Major turc – se caracterizează prin ură și megalomanie, el constituind aici în Balcani ceea ce constituie germanii în centrul Europei.

O probă în plus?

În timp ce dl. Kioseivanov se găsea încă în Turcia și dădea asigurări Ambasadorului nostru de dorința sa de a colabora cu noi, bulgarii întăreau efectivele diviziilor ce se găseseră dislocate către frontiera noastră.

<sup>16</sup> Tratatul de prietenie între Bulgaria și Turcia a fost încheiat la Angora la 18 octombrie 1925. Tratatul prevedea o prietenie „inviolabilă, sinceră și perpetuă” între cele două părți, fără să le oblige la acțiuni politice concrete.

<sup>17</sup> **Hüseyn Numan Menemencioglu** (1893-1958), diplomat și om turc. A servit în misiunile diplomatice de la Berna și București, a fost ministru la Budapesta (1 ianuarie 1926 – 1 ianuarie 1927) și apoi a fost trimis la Beirut. A fost secretar general și subsecretar al Ministerului Afacerilor Străine (1 iulie 1929 – 9 iulie 1942), ministru de Externe (9 iulie 1942 – 16 iunie 1944), ambasador la Paris (30 noiembrie 1944 – 1957), acreditat și la Lisabona (1949-1952).

<sup>18</sup> Pactul de la Salonic din 31 iulie 1938, încheiat între Bulgaria și Înțelegerea Balcanică, înlătura restricțiile militare impuse Bulgariei prin tratatul de la Neuilly-sur-Seine, cu condiția asumării unei politici de non-agresiune.

\*  
\* \*

Este inutil, cred, să insist asupra atitudinii loiale a guvernanților turci și în special a Președintelui de Republică, ale cărui răspunsuri, cu adevărat militărești, constituie una din rarele excepțiuni cu ocazia unor vizite politice, făcute amical, de către șeful guvernului unui stat vecin.

Era, de altfel, de așteptat ca exponentul unui popor leal, cum este poporul turc, să răspundă așa cum a răspuns, fapt remarcat de altfel și de dl. Kioseivanov însuși care, vorbind cu Ambasadorul nostru, i-a spus:

„Îmi dau seama că România are legături și alianțe cu popoare care înțeleg să-și respecte angajamentele”.

Cu această ocazie, îmi permit să vă rog, încă odată, să puneți toată bunăvoința și mai ales toată urgența în rezolvarea tuturor cererilor pe care le face subsemnatul în scopul dezvoltării raporturilor de prietenie între noi și armata turcă, care va fi chemată să stea alături de noi în momentele grele care se anunță.

\*  
\* \*

În ceea ce privește modul cum vede Turcia situația internațională, cu onoare raportează următoarele:

Unele cercuri politice de aici cred că nu este exclus ca Anglia, în dorința ei de a distra atenția Germaniei de la colonii (a căror ocupare ar constitui un permanent pericol pentru Imperiul colonial britanic), să fi lăsat liberă Germania spre est pentru a o angaja într-o luptă de uzură cu Rusia Sovietică, luptă care va dura mult și la sfârșitul căreia, chiar victorioasă fiind, Germania va ieși mult slăbită și nu va putea rezista unei noi coaliții, pe care banii englezi o vor pune iarăși pe picioare, ca pe timpul lui Napoleon<sup>19</sup>.

Este de văzut însă – adaugă aceleași cercuri – dacă Germania se va preta la acest joc și dacă nu va încerca numai să-și asigure maximum de avantaje economice în Polonia, România și chiar în Rusia, aplicând metoda cunoscută și care i-a reușit de minune până acum: intimidarea prin forță dar nerecurgând la arme.

De îndată însă ce un popor din cele de la est îi va răspunde hotărât NU, turcii cred că Germania va da înapoi, căutând calea înțelegerii „à l’amiable”. Nu riscă Germania, se spune aici, să piardă eventual – în război – tot ceea ce a câștigat până acum așa de ușor.

Dacă însă, totuși, Germania va ataca România, turcii cred că:

a) aceasta va fi începutul unui război mondial;

<sup>19</sup> **Napoleon Bonaparte** (1769-1821), general francez, om politic, personalitate marcantă a istoriei universale a cărei activitate și influență au avut un impact major asupra societății franceze și politicii europene de la începutul secolului al XIX-lea. A condus Franța, ca prim-consul, în 1799-1804, și ca împărat, în perioada 1804-1814 și în 1815. A purtat o serie de războaie care au schimbat organizarea politică a Europei, urmărind afirmarea hegemoniei franceze în balanța de putere europeană. A creat un sistem de state clientelare sub protecție franceză: a reorganizat statele Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană, după disoluția acestuia în 1806, în Confederația Rinului, a întronat membrii familiei sale ca monarhi în Spania, Olanda, Westfalia, Neapole; a creat Ducatul Varșoviei etc. Pe plan intern, a inițiat un amplu proces de modernizare și reformare administrativă a statului. A sprijinit adoptarea unor coduri de legi moderne, care au inspirat și legislația altor state europene: Codul Civil (1804), Codul Penal (1810) etc. Considerat unul dintre cele mai mari genii militare din istorie, Napoleon s-a remarcat prin succese militare remarcabile împotriva marilor puteri europene. Afirmarea hegemoniei franceze a generat o amplă coaliție de forțe împotriva sa care a inclus Marea Britanie, Rusia, Prusia și Austria. Înfrânt în bătălia de la Leipzig, în 1813, a fost trimis în exil pe insula Elba. A revenit pe tronul Franței în 1815, pentru 110 zile, în timpul congresului de la Viena, fiind înfrânt definitiv în bătălia de la Waterloo și exilat pe insula Sf. Elena, unde a murit în 1821.

- b) Iugoslavia și Polonia s-ar putea să rămână neutre – la început;
- c) Italia ar putea ataca Turcia în regiunea Izmir – Antalia:

- pentru a pune stăpânire pe această regiune,
- pentru a paraliza activitatea Turciei și Greciei în Balcani.

În această ultimă eventualitate, dl. Mareșal Çakmak<sup>20</sup> mi-a spus că un atac al Italiei în regiunea Izmir nu va distrage nici un om din cei destinați să ia ofensiva în Tracia, contra Bulgariei, dacă aceasta ne-ar ataca pe noi.

„Turcia are destule trupe, spunea dl. Mareșal, pentru a face față la Izmir și pentru a lua ofensiva în Bulgaria”.

„Aștept chiar cu plăcere un atac Italian la Izmir, pentru că voi avea posibilitatea – glumea Mareșalul – să completez, pe spinarea italienilor, materialul de care Turcia are încă nevoie”.

d) Bulgaria nu este exclus să repete greșeala de la 1915, de a se precipita în război de la început, atacând pe români în spate, deși cercurile Marelui Stat Major turc cred că bulgarii vor sta la pândă și nu ne vor ataca decât atunci când acțiunea ungaro-germană își va produce efectul în Ardeal, iar acțiunea italiană la Izmir va putea atrage și angaja multe trupe turcești.

- e) Turcia va ataca Bulgaria imediat ce aceștia vor ataca pe vreunul din Înțelegera Balcanică.
- f) Rusia? O enigmă.

Ambasadorul rus [Terentiev]<sup>21</sup> mi-a declarat însă că, dacă România ține ferm, Rusia o va aproviziona cu tot ce are nevoie.

În ce măsură se poate pune temei pe spusele Ambasadorului rus de la Ankara nu pot preciza.

Atitudinea din ultima vreme, exagerat de curtenitoare a rușilor față de personalul Ambasa-dei române din Ankara pare a indica, însă, un cuvânt de ordine de la Moscova.

Atașatul militar în Turcia, Lt. Colonel Teodorescu, nr. 5392

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, dos. 830, ff. 9-17, cadre 514-522]

**8. 22 martie 1939, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care completează informațiile transmise privind vizita în Turcia a prim-ministrului Bulgariei, Georgi Kioseivanov. În cursul discuțiilor, premierul bulgar a arătat că, din motive etnice și istorice, opinia publică bulgară pretinde retrocedarea sudului Dobrogei, considerând că România nu are nevoie de acest teritoriu. Oficialul bulgar s-a interesat de poziția pe care Turcia ar intenționa să o adopte în cazul în care guvernul bulgar ar fi împins să intre în acțiune împotriva României și să ocupe Dobrogea. În cadrul audienței oferite, președintele**

<sup>20</sup> **Fevzi Çakmak** (1876-1950), mareșal turc. La începutul carierei sale militare a fost repartizat unor unități turce din Balcani; în timpul Primului Război Balcanic a fost șef al Biroului Operațiilor din cadrul Armatei Vardar. A comandat Corpul 5 Armată pe frontul de la Gallipoli (1915), fiind înaintat general de brigadă. În 1917 a devenit comandant de armată, apoi șef al Marelui Stat Major (24 decembrie 1918 – 14 mai 1919), inspector general de armată (14 mai 1919 – 3 februarie 1920) și ministru de Război (3 februarie – 2 aprilie 1920). În 1920 s-a alăturat mișcării naționaliste, preluând șefia guvernului Marii Adunări Naționale (24 ianuarie 1921 – 9 iulie 1922) și comanda Marelui Stat Major (29 octombrie 1923 – 12 ianuarie 1944). S-a pensionat în 1944. A fost unul dintre cei doi mareșali ai Turciei, alături de Mustafa Kemal Atatürk.

<sup>21</sup> **Aleksei Vasilevici Terentiev**, diplomat sovietic. Și-a început cariera diplomatică în 1931. A fost consul general la Izmir (1932-1936), șeful Departamentului Oriental al Comisariatului Poporului pentru Afaceri Externe (1937-1938), ambasador la Ankara (3 aprilie 1938 – 17 septembrie 1940), șeful Departamentului Aprovizionării din Comisariatul Poporului pentru Învățământ al Rusiei Sovietice (1941).

**Republicii Turce, İsmet İnönü, și-a afirmat în mod ferm angajamentul de a interveni în sprijinul României în cazul unui atac bulgar, chiar dacă Iugoslavia și Grecia nu și-ar îndeplini obligațiile față de România în cadrul Înțelegerii Balcanice.**

*March 22, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, completing the informations on the visit paid by Prime Minister of Bulgaria, Georgi Kyoseivanov, to Türkiye. During the discussions, the Bulgarian Prime Minister showed that, for ethnic and historical reasons, Bulgarian public opinion demands the retrocession of southern Dobruja taken in 1913, considering that Romania does not need this territory. The Bulgarian official inquired about the position Türkiye would intend to adopt if the Bulgarian government was forced to intervene against Romania and occupy Dobruja. The firm message conveyed by the President of the Turkish Republic, İsmet İnönü, regarding the commitment to intervene in support of Romania in case of a Bulgarian attack is underlined, even if Yugoslavia and Greece would not fulfill their obligations assumed towards Romania, in the context of the Balkan Pact.*

Am avut ieri, 21 curent, după amiază și seara, două noi întrevederi cu Domnul Saracoğlu și una cu Numan Menemencioğlu, spre a mă pune în curent cu rezultatul vizitei domnului Kioseivanov. Completez deci rapoartele telegrafice, trimise Excelenței Voastre.

Am raportat cu telegrama mea nr. 490 declarația categorică făcută la 18 curent dlui Kioseivanov că, în cazul unui atac bulgar contra României, Turcia va intra în acțiune contra ei, indiferent de felul cum își vor executa obligațiile celelalte două state aliate. Scena s-a petrecut sâmbătă, 18 curent, în palatul Președintelui Republicii, la conversație luând parte Președintele Republicii Turce İsmet İnönü, Prim-Ministrul Turciei [Saydam], Ministrul Afacerilor Străine Saracoğlu, pe de o parte, și Kioseivanov, pe de altă parte.

Din conversații s-a putut constata că acesta a venit cu convingerea că România este slăbită, că în curând va avea soarta Cehoslovaciei și astfel va urma ca Bulgaria încă din primul moment al ostilităților germano-române sau ungaro-române să ocupe Dobrogea spre a nu rămâne fără pradă: scontând faptul că România și Turcia sunt la cele două extremități ale grupului aliat, voia deci să obțină dezinteresarea Turciei în privința frontierei Dobrogene.

În prima parte a expunerii sale, Kioseivanov a insistat, precum am avut onoarea a aduce la cunoștința Excelenței Voastre, asupra necesității unei înțelegeri strânse și a unei colaborări a tuturor statelor din sud-estul european, cu ceea ce au fost toți de acord. Kioseivanov a căutat apoi să demonstreze că între Tratatul de amicitie fără termen dintre Bulgaria și Turcia și între obligațiile conținute în Pactul Balcanic este o mare antinomie și a întreat cum crede Turcia că, în cazul unui conflict între Bulgaria și un membru al Pactului Balcanic, ar putea executa aceste două Tratatate contradictorii.

Președintele İsmet İnönü i-a răspuns imediat că nu vede contradicția: „Am, de o parte, un Tratat de amicitie, fără nici o obligație precisă; am, de cealaltă parte, un Tratat de alianță politică și militară, cu obligații precise pentru păstrarea Păcii și a frontierelor Țărilor noastre. Între Tratatul de amicitie și Tratatul de alianță eu execut Pactul de alianță”.

Kioseivanov a arătat atunci că, pentru motive etnice și istorice, opinia publică bulgară pretinde retrocedarea Dobrogei luată în 1913<sup>22</sup>, de care România nu are nici o nevoie astăzi, că

<sup>22</sup> De fapt, sudul Dobrogei, Cadrilaterul, anexat de România în 1913, după al Doilea Război Balcanic, ca o măsură a statului român de a-și spori securitatea la frontiera de sud.

această retrocedare ar facilita mult o colaborare intimă a Bulgariei cu statele Întelegerii Balcanice, că domnia sa face tot posibilul pentru a împiedica mișcările contrare unei colaborări cu aceste state, dar că, în cazul când România ar fi atacată de o altă putere, s-ar putea ca, sub presiunea opiniei publice, domnia sa, reprezentantul unei politici de moderație, să fie înlăturat și să fie înlocuit cu elemente mai impetuoase – să intre în acțiune contra României pentru realizarea revendicărilor naturale.

Președintele İsmet İnönü i-a replicat că opinia publică bulgară poate fi dirijată și împiedicată de a lua această cale și că domnia sa constată o contradicție între ideea colaborării pe care dl. Kioseivanov o prezintă cu argumente așa de judicioase și între ideea invadării teritoriului român pe care încearcă a o justifica.

Kioseivanov a replicat că domnia sa se opune unei astfel de politici, dar că opinia publică agitată poate împinge un Guvern bulgar la o astfel de acțiune; domnia sa a întrebat apoi categoric: „Care va fi atitudinea Turciei în cazul când în urma desfășurării evenimentelor, Guvernul bulgar ar fi împins să intre în acțiune față de România și să ocupe Dobrogea?”

A urmat un dialog pe care-l redau aici în tot dramatismul său.

İsmet İnönü: „Monsieur le Président, nous sommes une nation qui ne prend qu'avec grande précaution et très rarement des engagements. Mais une fois notre parole donnée, nous la tenons à tout prix, même au prix de notre existence, comme nous l'avons maintes fois prouvé. Je ne veux pas faire des arguties juridiques. Si vous attaquez la Roumanie dans les circonstances que vous venez de mentionner, je marche contre la Bulgarie”.

Kioseivanov: „Mais si, la Yougoslavie se trouve dans la situation de ne pas exécuter ses obligations déroulant du Pacte?”

İnönü: „Je marche encore contre la Bulgarie”.

Kioseivanov: „Mais si la Grèce non plus ne se trouvait en état de se conformer au Pacte?”

İnönü: „Je marche toujours contre la Bulgarie. Je vous prie de ne pas avoir des doutes à cet égard”.

A urmat câteva momente de tăcere, apoi un schimb de cuvinte de politețe și Kioseivanov a părăsit Palatul Președintelui.

În 19 curent dimineața, conversațiile d-lui Kioseivanov au continuat, însă numai cu domnii Saydam și Saracoğlu. După ce s-a constatat din nou că o colaborare este necesară, Kioseivanov a întrebat cum vede domnia sa realizarea acestei colaborări și ce propunere concretă ar putea face. Domnia sa nu a formulat însă decât dorința unei uniri pentru apărarea comună a frontierelor externe ale Statelor Balcanice, fără a preconiza acceptarea Pactului sau un Acord în aceasta, fără condiții între Bulgaria și Întelegerea Balcanică. A adus din nou în discuție stăruința Bulgariei de a avea o satisfacție teritorială din partea României, prezentând această chestiune ca singura piedică în calea colaborării comune. Dl. Saracoğlu a ținut să repete că Turcia își va respecta scrupulos angajamentele și că orice atac contra României sau eventual în contra Iugoslaviei va provoca o acțiune a Turciei și a Greciei contra Bulgariei și a arătat apoi că singurul caz îngrijitor pentru toți ar fi atacul unei Mari Puteri fie contra României, fie în contra Iugoslaviei, un atac al Ungariei neconstituind nici un pericol și neoferind Bulgariei nici o ocazie de a interveni cu succes. În cazul atacului unei Mari Puteri, însă, Bulgaria s-ar putea simți ispitită să intre precipitat într-o acțiune care o poate duce la înfrângere, cum au pățit atât ea cât și Turcia în războiul mondial. De aceea Turcia, ca amică a Bulgariei, crede că la orice atac al Marilor Puteri ce s-ar produce asupra României sau Iugoslaviei, Bulgaria n-ar trebui să ia nici o hotărâre și să facă nici o acțiune militară înainte de a se fi consultat cu Turcia.

Kioseivanov a răspuns că domnia sa voiește să urmeze o cale comună cu celelalte State Balcanice, deoarece Bulgaria a plătit scump neînțelegerile sale cu vecinii și că, de aceea, acceptă propunerea dlui Saracoğlu: În cazul unui atac din partea unei Mari Puteri asupra unuia din vecinii săi, Bulgaria nu va întreprinde nimic fără a se fi consultat cu Turcia. Cu aceasta conversațiile s-au terminat.

Rezultatul călătoriei Domnului Kioseivanov la Ankara este clarificarea pentru domnia sa a următoarelor 3 puncte:

1. Colaborarea Bulgariei cu Înțelegerea Balcanică este bine primită în Turcia; ea însă nu se poate face decât cu respectarea deplină a Pactului Balcanic.

2. Un atac al Bulgariei asupra noastră atrage imediat un atac al Turciei asupra ei.

3. Bulgaria este obligată să se consulte cu Turcia înainte de a întreprinde vreo acțiune contra noastră, prin ceea ce – în cazul cel mai rău – se câștigă.

Dl. Saracoğlu m-a rugat a informa pe Excelența Voastră că Turcia își va îndeplini cu tot devotamentul obligațiile sale de aliată și că încă ieri s-au luat noi măsuri pentru sporirea forțelor armatei de la frontiera bulgară.

Stoica, nr. 518

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrame Ankara, vol. 1/1935-1939, ff. 99-106]

**9. 24 martie 1939, Londra. Articol „Turcia și planul britanic” din „Daily Telegraph”, în care este prezentată favorabil atitudinea Turciei față de România în cazul unei agresiuni germane. Este reafirmată atitudinea fermă a Turciei de a se solidariza cu România și imperativul creării unui front comun în fața expansiunii germane spre Răsărit, inclusiv prin menținerea unui bloc unit cu Franța și Marea Britanie.**

*March 24, 1939, London. The article „Türkiye and the British Plan” in „Daily Telegraph”, which favorably portrays Türkiye’s position toward Romania in the event of German aggression. It reaffirms Türkiye’s firm attitude of solidarity with Romania and the imperative of creating a common front in the face of German expansion to the East, also by maintaining a united bloc with France and Great Britain.*

Turcia își menține atitudinea sa fermă și rămâne alături de Anglia și Franța, făcând un bloc unic, în cazul când România ar deveni victima unei agresiuni germane.

Ziarele turcești susțin că Turcia trebuie să fie alături de țările democratice susținătoare ale păcii.

Ziarul turcesc „Tan” face următoarele precizări: „Turcia este constrânsă să intre în frontul unic, pentru că expansiunea Germaniei tinde spre Răsărit. Aliatele Turciei, România și Iugoslavia, se găesc în calea acestei expansiuni”.

„Nimicirea României și Iugoslaviei ar însemna sfârșitul Statelor Balcanice. Pericolul se întinde până la frontiera noastră. Un front comun ar înlătura pericolul unei amenințări din partea Statelor totalitare, pentru că acest front ar fi cu mult superior în oameni și armament, forțele navale și aeriene, capital și materii prime.

„În fața unei astfel de forțe, Axa va trebui să-și modifice politica sa bazată pe forță”.

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, dos. 830, f. 5, cadru 510]



**10. 24 martie 1939, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care completează informațiile privind discuțiile între ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, și ambasadorul britanic la Ankara, Hughe Knatchbull-Hugessen. Se arată că partea turcă așteaptă încă indicații oficiale de la guvernul britanic privind atitudinea de urmat în cazul unui atac german împotriva României.**

*March 24, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, completing the reports on the discussions between Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, and the British Ambassador in Ankara, Hughe Knatchbull-Hugessen. It underlines that the Turkish part is still waiting for official guidance from the British government regarding the attitude that should be followed in case of a German attack against Romania.*

Referindu-mă la nr. 18527.

Saracoğlu mi-a repetat felul cum a decurs întrevvederea sa cu Ambasadorul Angliei [Knatchbull-Hugessen] în 18 Martie, despre care am telegrafiat cu nr. 489. Răspunsul guvernului turc la întrebarea engleză a fost că voiește să știe dacă Marea Britanie, preconizând o colaborare pentru apărarea frontierelor României sau ale altui stat amenințat din sud-estul european, face Turciei o sugestie sau o propunere precisă în acest sens: în acest caz, Turcia o va lua în considerare cu toată bunăvoința.

Ambasadorul a răspuns că va da lămuririle necesare în câteva zile. Până astăzi însă încă nu s-a prezentat la Ministerul Afacerilor Străine cu aceste lămuriri.

La întrebarea noastră, deci, Turcia nu poate da deocamdată decât același răspuns: nu poate lua o hotărâre de colaborare cu Statele occidentale și cu noi – exceptând, bineînțeles, aplicarea Pactului Balcanic – decât după ce va cunoaște propunerile ce fac, atitudinea ce iau și obligațiile ce își asumă aceste state. Guvernul turc așteaptă explicațiunile necesare.

Dl. Saracoğlu a accentuat că simte tot mai mult cum soarta noastră este comună și că găsește tot mai urgentă necesitatea de a strânge alianța Înțelegerii Balcanice până la transformarea acesteia într-o adevărată Mare Putere, așa cum a dorit-o Kemal Atatürk<sup>23</sup>.

Deși are impresia că tensiunea slăbește, crede că acest scop trebuie urmărit cu toată stăruința.

După informațiile domniei-sale, răspunsul polon la întrebarea Angliei a făcut la Londra și Paris o impresie penibilă, atât prin conținut cât și prin tonul său. La întrebarea dlui G. Bonnet<sup>24</sup>

<sup>23</sup> **Mustafa Kemal Atatürk** (1881-1938), general și om politic turc. Născut în Macedonia otomană (la Salonic, azi în Grecia), și-a început studiile militare la Constantinopol în 1899, devenind ofițer de infanterie. A participat la revoluția Junilor Turci din 24 iulie 1908. Fiind șef de stat-major al diviziei de la Salonic, a luat parte la suprimarea tentativei de lovitură de stat din 31 martie 1909 și la reprimarea revoltelor din Kosovo și Albania, în 1910. A luptat în războiul turco-italian din 1911-1912, Războaiele Balcanice și Primul Război Mondial, fiind atașat militar la Sofia (27 octombrie 1913 – 20 ianuarie 1915), comandant de divizie în timpul bătăliei de la Gallipoli (1915), comandant de corp de armată în Caucaz (1916-1917) și comandant al Armatei a 7-a din Grupul de Armată Yıldırım (în 1917, rechemat în august 1918). În aprilie 1919 a fost numit inspector al Armatei a 9-a. În iulie 1919 a demisionat din Armata Otomană, organizând și luând conducerea mișcării naționale turce. În 1920 a fost ales președinte al Marii Adunări Naționale a Turciei, iar în 1921 a fost numit comandant suprem al Armatei Naționale, primind, după victoria împotriva armatei grecești, gradul de mareșal. După proclamarea republicii, a fost ales președintele Turciei (29 octombrie 1923 – 10 noiembrie 1938), calitate în care a inițiat un amplu proces de reforme având ca obiectiv modernizarea noului stat turc în spiritul valorilor europene occidentale. A primit supranumele „Atatürk” („Părintele turcilor”) printr-o lege a Marii Adunări Naționale din 19 iunie 1934. În calitate de Președinte, a inițiat un amplu program de reforme politice, economice și culturale având ca scop final crearea unui stat modern, progresist și secular.

<sup>24</sup> **Georges Bonnet** (1889-1973), om politic francez. A fost secretar al delegației franceze la Conferința de Pace de la Paris (1919), deputat, subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri (17 aprilie – 27 octombrie 1925),

dacă, în cazul unui atac german asupra României, Polonia ar fi gata să dea României ajutor, Ambasadorul Poloniei<sup>25</sup> a răspuns că alianța polono-română nu privește decât apărarea comună a frontierei față de Rusia.

Stoica, nr. 534

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 1/1935-1939, ff. 110-111]

**11. 24 martie 1939, București. Informare a Ministerului Afacerilor Străine adresată prim-ministrului și ministrului Apărării Naționale, Armand Călinescu, referitoare la angajamentul exprimat de ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, de a-și respecta obligațiile față de România în cazul unei agresiuni a Bulgariei.**

*March 24, 1939, Bucharest. Communication of the Foreign Ministry to the Prime Minister and Minister of National Defence, Armand Călinescu, on the commitment made by Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, to respect the obligations towards Romania, in case of a Bulgarian aggression.*

Ambasada noastră din Ankara mă informează că domnul Saracoğlu, Ministrul Afacerilor Străine al Turciei, a făcut cunoscut reprezentantului nostru diplomatic din acel oraș [Vasile Stoica] că Turcia își va îndeplini cu tot devotamentul obligațiile sale de aliată față de România și că încă de la 21 martie a.c. s-au luat măsuri pentru sporirea forțelor armatei turcești de la fruntaria bulgară.

Primiți vă rog, domnule ministru<sup>26</sup>, asigurarea înaltei mele considerații.

p. Ministru, ss. [Al. Télémaque<sup>27</sup>]

Director, Nicolae Florescu

nr. 18.867

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, dos. 830, f. 22, cadru 523]

**12. 28 martie 1939, Sofia. Articol „Turcia și frontul statelor democratice” din ziarul bulgar independent „Zora”, în care se preia informația dintr-un ziar turcesc conform căreia Turcia și aliatele sale, România și Iugoslavia, se vor alia frontului comun împotriva Germaniei, propus de Franța și Marea Britanie.**

ambasador la Washington D.C. (1937) și ministru în mai multe guverne din anii 1925-1940, cel mai important portofoliu deținut fiind cel de Externe în guvernul Daladier (10 aprilie 1938 – 13 septembrie 1939).

<sup>25</sup> **Juliusz Lukaszewicz** (1892-1951), diplomat polonez. Și-a început cariera diplomatică în 1919, ca specialist în relațiile ruso-polone și șef al Departamentului Oriental (1922-1926). A fost ministru plenipotențiar la Moscova (12 aprilie 1934 – 20 iunie 1936) și la Paris (20 iulie 1936 – 7 noiembrie 1939). În 1939 s-a alăturat guvernului polonez în exil; a rămas în Marea Britanie, iar în 1950 s-a stabilit în S.U.A., unde s-a sinucis un an mai târziu.

<sup>26</sup> **Armand Călinescu** (1893-1939), om politic, jurist și magistrat. A intrat în politică în 1926, ca deputat țărănist. A fost prefect de Argeș, subsecretar de stat al Ministerului de Interne în guvernele țărăniste (9 noiembrie 1930 – 17 aprilie 1931; 6 iunie 1932 – 13 noiembrie 1933). A fost „șef din umbră” al guvernelor Octavian Goga și Miron Cristea ca ministru de Interne (29 decembrie 1937 – 6 martie 1939), deținând și portofoliul de Educație Națională (20 iunie – 4 decembrie 1938) și funcția de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (1 februarie – 6 martie 1939). Ca președinte al Consiliului de Miniștri (7 martie – 21 septembrie 1939), și-a păstrat funcția de ministru de Interne și interimatul Apărării Naționale. Pro-britanic și pro-francez, adversar al Gărzii de Fier, a fost asasinat de legionari la 21 septembrie 1939.

<sup>27</sup> **Alexandru Télémaque** (1883-1955), jurist și diplomat român. A fost ministru plenipotențiar la Ankara (15 decembrie 1936 – 1 ianuarie 1939), director al Direcției Cabinetului și Cifrului Ministerului Afacerilor Străine, ministru la Ankara (24 februarie 1941 – 15 septembrie 1943) și Teheran.

**March 28, 1939, Sofia. Article „Türkiye and the front of democratic states” from Bulgarian independent journal Zora, which retrieved the information from a Turkish newspaper according to which Türkiye and its allies, Romania and Yugoslavia, will rally to the common front proposed by France and Great Britain against Germany.**

Ziarul „Tan” din Istanbul scrie:

Turcia este nevoită să se atașeze frontului comun propus de Franța și Anglia, întrucât vastul program al Germaniei cuprinde și un impuls spre Răsărit. Aliatele Turciei, România și Iugoslavia, sunt pe același drum.

Pericolul s-a întins până la porțile noastre. Un front comun ar putea să îndepărteze orice pericol al amenințărilor statelor totalitare, pentru că frontul ar fi superior în oameni, armament, flotă, puteri aeriene, bani și materii prime.

În fața unei astfel de situații, Axa va trebui să-și schimbe politica sa bazată pe forță.

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, dos. 830, f. 6, cadru 511]

**13. 9 aprilie 1939, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, privind apărarea României față de o agresiune germană. Decizia Turciei este temporizată până în momentul unei solicitări oficiale din partea României.**

**April 9, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on Romania's defence in case of German aggression. Türkiye's decision is postponed until Romania makes an official request.**

Referindu-mă la telegrama mea nr. 640.

Comunicarea confidențială pe care am făcut-o în 5 Aprilie domnului Saracoğlu cu privire la propunerea engleză și la răspunsul Excelenței Voastre a fost obiectul unei consultări a domniei-sale cu Președintele Republicii [İsmet İnönü] încă în aceeași zi. Numan Menemencioglu mi-a făcut ieri, în numele dlui Saracoğlu, următoarea declarațiune, care rezumă părerea la care s-a ajuns și pe care o are până în prezent Guvernul turc:

„Le Ministre des Affaires Etrangères a considéré avec l'attention qu'elle mérite la communication orale qui lui a été faite par Son Excellence Monsieur l'Ambassadeur Stoica.

La Grande Bretagne nous avait fait connaître en con temps, l'incident de l'ultimatum allemand et, en faisant allusion à une déclaration du Ministre de Roumanie à – frondres sur la participation éventuelle des Etats membre de l'intente Balkaniques à une défense roumaine, nous avait demandé quel était notre point de vue à ce sujet.

Le Gouvernement turc avait répondu au Gouvernement britannique que la Roumanie ne lui avait adressé aucune communication de ce genre. Mais que si par contre, le message de Lord Halifax signifiait que c'est le Gouvernement britannique qui voudrait faire à la Turquie certaines suggestions ou propositions, le Gouvernement turc serait tout disposé à les étudier dans l'esprit amical qui caractérise les relations des deux pays et, qu'en tout cas, la Turquie ne manquerait certainement pas d'exécuter les engagements découlant du Pacte de l'Entente Balkanique.

La communication de Son Excellence M. Stoica contient encore une allusion de ce genre. Or, pas plus la première fois que dans le cas présent, le Gouvernement turc n-a été consulté par l'Etat intéressé mettant en cause Son attitude future”.

Bineînțeles, „statul interesat” în cazul prim este Marea Britanie, iar în cazul actual, România. Stoica, nr. 669

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 1/1935-1939, ff. 131-132]

14. 14 aprilie 1939, Ankara. Telegramă a atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, transmisă Marelui Stat Major, în care sunt prezentate scenariile militare analizate în cadrul Marelui Stat Major turc. Se apreciază că efortul german, în cazul unui război de scurtă durată, se va concentra spre vest, iar victoriile rapide vor facilita controlul asupra României, Poloniei și Iugoslaviei. În cazul unui război de lungă durată, se anticipează că Germania va fi nevoită să acționeze și în est pentru a-și securiza resursele necesare. Se consideră că Germania va pierde un război de uzură cu Franța și Marea Britanie. În Balcani, este studiată posibilitatea unei agresiuni a Italiei împotriva Greciei, cu sprijinul Bulgariei, sau împotriva Turciei. Teodorescu apreciază că Turcia este singurul aliat din Balcani pe care România poate conta, considerând că, în cazul unui război pe mai multe fronturi, Bulgaria trebuie eliminată cu prioritate, cu sprijinul militar al Turciei. Direcția de acțiune propusă de Teodorescu este cea încurajată și de Turcia.

*April 14, 1939, Ankara. Telegram of the military attaché in Ankara, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff, on the military scenarios analysed by the Turkish General Staff. It is believed that, in the case of a short-lived war, Germany will direct its efforts in the West, while its quick conquests will ease its control over Romania, Poland and Yugoslavia. In case of a long-term war, it is anticipated that Germany will be forced to act in the East in order to secure the necessary resources. It is believed that Germany will lose a war of attrition against France and Great Britain. In the Balkans, the possibility of an Italian aggression against Greece, with Bulgaria's aid, and against Türkiye is studied. Teodorescu sees Türkiye as Romania's sole reliable Balkan ally, considering that, in the case of a war with multiple fronts, Bulgaria must be eliminated first, with Türkiye's military aid. The course of action proposed by Teodorescu is the one also encouraged by the Republic of Türkiye.*

Am onoarea a vă raporta următoarele:

În ultimele zile am găsit o atmosferă mai pesimistă la Marele Stat Major turc în ceea ce privește posibilitatea menținerii păcii în Europa.

Aici se judecă situația – cum este și natural – din punct de vedere militar:

Anul acesta, se spune la Marele Stat Major turc, este singurul an în care germanii mai pot avea succese. Cu începere de la anul, nu!

Am replicat: dacă judecăm lucrurile comparativ numai din punct de vedere al raportului de forță acum și la anul, este evident că șansele sunt mai mari pentru germani dacă provoacă un război acum decât dacă l-ar provoca la anul viitor.

Au însă – am adăugat eu – germanii interes să provoace război? Sunt și siguri că un război va dura foarte puțin? Nu-și dau seama că un război european are toate aparențele de a dura multă vreme și că într-un asemenea război lung toate șansele sunt de partea Angliei și Franței?

Mi s-a replicat:

Suntem de perfect acord că un război va dura mult și că, într-un asemenea război de durată, este probabil că Germania va termina prin a fi înfrântă.

Însă, din nenorocire, în Germania există și acum mentalitatea – ca și la 1914 – că războiul va fi foarte scurt<sup>28</sup>, fiindcă ei vor acționa de la început cu o masă de mijloace atât de puternică și de disproporționată față de ceea ce pot opune anglo-francezii, încât nimic nu-i va rezista.

În acest război (de scurtă durată) este foarte probabil ca primul efort principal german să se producă la vest (spun cercurile M.S.M turc) iar nu la est fiindcă:

- inamicul principal al Germaniei este la vest,

- acolo, Germania poate uni eforturile sale cu ale Italiei și Spaniei, a cărei armată – deși poate oboșită – are marele avantaj că este războită<sup>29</sup> și deci cu multă experiență,

- în est sunt țări (Polonia, România, Iugoslavia etc.) care, după victoria germană de la vest, îi aparțin de drept și fără vreun nou efort german, în virtutea dreptului celui căruia nu-i mai stă nimic în cale.

(Accentuez că toată argumentarea turcească are la bază convingerea germanilor că războiul va fi foarte scurt. În cazul când germanii ar avea convingerea că războiul va dura, Marele Stat Major turc crede că comandamentul german ar ataca mai întâi la Est pentru cucerirea unor țări ale căror materii prime și resurse le sunt indispensabile pentru continuarea războiului).

În eventualitatea acestui război, cu primul obiectiv principal la vest, germanii și italienii nu vor ataca linia Maginot<sup>30</sup> și fortificațiile Alpilor și vor căuta să le întoarcă.

Pe unde?

Fie prin Olanda, fie prin Franța, fie prin ambele părți.

M.S.M. turc crede că un efort german pe la Nord prin Olanda este puțin probabil deoarece: s-ar lungi inutil liniile de comunicații ale armatei germane,

- ar trebui să învingă mai întâi rezistența olandezilor și belgienilor (deci încă doi inamici).

- și-ar expune, pe timpul conversiei, flancul drept față de orice reacție posibilă a Englezilor dinspre Mare.

Un efort prin Elveția ar avea în schimb avantajul că aici:

- și-ar putea uni eforturile armatelor germane și italiene,

- ar împiedica pe francezi să manevreze pe linii interioare între germani și italieni, în cazul când germanii ar ataca cu grosul forțelor pe la nord iar italienii prin Elveția.

- eforturile celor două armate (italo-germane) ar fi mai aproape de Spania, influențând și învingând o eventuală ezitare a acesteia.

În cele de mai sus este vorba, bineînțeles, numai de direcția de efort principal. Cu efectivele actuale va trebui să ne așteptăm a vedea îmbrăcat întreg frontul. Nu este exclus chiar să vedem și o acțiune secundară pe la nord prin Olanda și Belgia.

Rezultatul?

Marele Stat Major turc crede că germanii vor avea la început victorii, dar nu vor putea zdrobi armata franceză. Frontul se va stabili și iată războiul de durată și uzură la sfârșitul căruia victoria va fi de partea franco-englezilor.

Din nenorocire, se accentuează la Marele Stat Major, nu tot așa cred și germanii.

În acest timp ce va face însă estul?

<sup>28</sup> Referire la conceptul tactic de război-fulger – „Blitzkrieg”.

<sup>29</sup> Armata Spaniei reprezenta, la acel moment, armata naționalistă, victorioasă împotriva armatei republicane în războiul civil spaniol din perioada 17 iulie 1936 – 1 aprilie 1939.

<sup>30</sup> Linia Maginot a reprezentat o linie fortificată construită de Franța, în anii 1929-1938, la frontiera cu Germania. A purtat numele omului politic André Maginot (1877-1932), principalul promotor al proiectului.

Turcii cred că:

- Polonia va ataca – poate – pe germani, care se vor opune aici cu un grup secundar.
- România și Iugoslavia vor rămâne, cel puțin la început, neutre, fiindcă este probabil că Germania va spune Ungariei să țină mobilizate forțele sale ca o primă amenințare a Axei asupra României și Iugoslaviei, dar să nu provoace aceste două țări.
- Rusia va rămâne neutră și va servi, cel mult, armament celor ce se luptă cu Germania. Rușii au căutat opt ani să provoace revoluția mondială dar n-au reușit. Acum stau în expectativă mulțumiți fiindcă Dumnezeu lor (socialist) a băgat zădărnici între capitaliști, care se vor slăbi într-atâta într-un viitor război, încât la urmă armata roșie va putea stăpâni lumea.

### În Balcani.

Turcia se teme de o acțiune italo-bulgară asupra Greciei și de o acțiune italiană asupra Turciei.

„În cazul când Italia ar ataca Grecia iar Bulgaria va interveni și ea, noi, turcii, vom ajunge în două zile la Plovdiv<sup>31</sup>. Este necesar să isprăvim repede cu acești turburători ai păcii în Balcani și nu ne îndoim că armatelor turcă și română nu le va trebui multă vreme până să ocupe toată Bulgaria”.

(Rog a observa că turcii contează mult pe noi în acțiunea din Bulgaria și că nu mai vorbesc nimic de iugoslavi, a căror intervenție contra Bulgariei o cred îndoielnică în situația în care se găsește Iugoslavia astăzi. Din conversația avută la Marele Stat Major turc am rămas chiar cu impresia că turcii ar dori ca, la început, noi să rămânem eventual în defensivă pe frontul de vest și să acționăm cu maximum de forțe la sud. Eu am dat asigurări că România își va îndeplini, până la unu, toate obligațiile ce și-a luat prin Pactul balcanic și proiectele de operații anexe ale Pactului. Turcilor nu le-am putut spune mai mult).

În orice caz, însă, și fără a avea pretenții ca de aici de la Ankara să dau eu directive celor de la București, cred că este bine:

- să ne aducem aminte că Turtucaia<sup>32</sup> a fost primul și poate principalul motiv al insucceselor noastre în partea întâia a campaniei, fiindcă datorită acestui prim eșec la sud ne-am pierdut capul și am început să alergăm cu forțele de acolo până acolo;
- să observăm că Turcia este singura țară în Balcani pe care putem conta sigur;
- să ne reamintim că, în timp ce armata bulgară, de exemplu, n-a vrut să lupte decât pe fronturile care priveau Bulgaria, armata turcă, în schimb, a luptat și la noi în țară și că, deci, putem presupune că, odată Bulgaria lichidată, vom putea avea lângă noi – pe frontul nostru – acolo unde va fi el, trupe turcești.

Fără ca din considerațiile de mai sus să tragem concluzia că grosul forțelor noastre trebuie neapărat dirijat spre sud, cred că ne putem opri la aceea de a lua astfel de măsuri încât, de acord cu aliații noștri, să putem elimina definitiv și cât mai repede inamicul din sud, pentru a avea astfel completă libertate de acțiune în această parte.

În ceea ce privește un atac italian asupra Turciei, turcii cred că aceasta se va produce cu trupele din Dodecanez<sup>33</sup> (două divizii) care vor servi de avangardă celor trei corpuri de armată

<sup>31</sup> Oraș din Bulgaria, la mijlocul distanței între frontiera turcă și Sofia.

<sup>32</sup> Bătălia de la Turtucaia din 19-24 august/1-6 septembrie 1916 a reprezentat o înfrângere majoră a Armatei Române la începutul Războiului de Întregire. Având loc pe frontul sudic, „dezastrul de la Turtucaia” a afectat și efortul de război de pe celelalte fronturi, contribuind la retragerea din Transilvania și apoi din Oltenia, Muntenia și Dobrogea.

<sup>33</sup> Dodecanez, insule apropiate de țărmurile Turciei în Marea Egee, între care cea mai mare este Rodos. Au fost ocupate de Italia în 1912, în urma războiului cu Imperiul Otoman pentru Libia. În 1941, au fost folosite de italieni ca baza navală pentru a coordona invazia în Creta. Au revenit Greciei prin tratatul de pace din 1947 cu Italia.

italiene din Libia și care se găesc numai la două zile de marș (transport cu vapoarele) de coasta Anatoliei.

Am replicat celor de la Marele Stat Major turc că în situația actuală nu este probabil ca trupele din Libia să fie aduse în Anatolia fiindcă ar risca italienii să rămână fără Libia, iar numai cu cele două divizii din Dodecanez nu pot face nimic în Anatolia. Aceste două divizii constituie mai degrabă (după cum v-am raportat cu nr. 5433/939) un pericol pentru insula Creta decât pentru Anatolia.

Mi s-a dat dreptate dar am avut impresia că încă n-au putut face să dispară din ochii turcilor pericolul pe care ei îl văd atât de mare al unei debarcări italiene în Anatolia.

Atașatul militar în Turcia, Lt. Colonel Teodorescu, nr. 5434

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Dosare Speciale, vol. 347/1939, ff. 87-91]

- 15. 15 aprilie 1939, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, prin care îl informează despre corespondența între guvernul turc și guvernul sovietic. Se arată faptul că ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, a informat partea sovietică cu privire la declarațiile binevoitoare făcute de Gafencu. Ministrul turc recomandă ca România să-și îmbunătățească relațiile cu sovieticii.**

*April 15, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the correspondence between the Turkish and Soviet governments. It is shown that the Soviet side has been informed about Gafencu's friendly declarations towards the USSR. The Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, recommends that Romania improves its relation with the Soviets.*

Referire la telegrama Excelenței Voastre nr. 23187.

Dl. Saracoğlu a comunicat, imediat după sosirea domniei-sale la Ankara, Guvernului sovietic declarația Excelenței Voastre despre atitudinea leală și amicală a României față de U.R.S.S. Guvernul sovietic i-a trimis chiar mulțumiri despre comunicare.

Saracoğlu este convins că, în fața pericolului de război ce se apropie, este o necesitate ca între noi – inclusiv Turcia – și U.R.S.S. să existe relații cât se poate de amicale și să se evite atitudini și declarații care creează bănuieli sau jignesc, cum este adesea cazul cu Polonia.

Stoica, nr. 721

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 1/1935-1939, f. 134]

- 16. 15 aprilie 1939, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, prin care îi prezintă propunerea ministrului Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, de a invita Bulgaria să se alătore Întelegerii Balcanice ca membru cu drepturi depline și rezolvarea diferendelor dintre Bulgaria și vecinii săi prin medierea celorlalte trei state membre ale Întelegerii. Stoica își exprimă opinia că propunerea poate fi acceptată, cu condiția de a nu se pune problema revizuirii frontierelor.**

*April 15, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, presenting the Turkish Minister of For-*

*ign Affairs Şükrü Saracoğlu's proposal to invite Bulgaria to join the Balkan Pact as full member and resolve the disputes between Bulgaria and its neighbours through mediations of the other three member states of the Balkan Pact. Stoica expressed his opinion that the proposal should be approved, but no territorial revisions can be discussed.*

Conform celor ce mi-a spus Saracoğlu în cursul întrevederii mele de astăzi, domnia sa a întrebat, prin mijlocirea lui Suphi Tanrıöver<sup>34</sup>, pe Excelența Voastră, dacă în fața pericolelor care amenință sud-estul european și în fața necesității de a constitui un bloc al tuturor Stateelor ale acestei regiuni, Guvernul Român nu este de acord să se ofere Bulgariei participarea cu drepturi egale la Înțelegerea Balcanică, lărgind obligațiile statelor membre la apărarea comună a tuturor frontierelor lor cu statele extrabalcanice, reducând importanța frontierelor dintre statele balcanice, amânând pentru mai târziu sau pentru o soluțiune treptată divergențele dintre Bulgaria și vecinii săi și admitând chiar supunerea unora dintre divergențele între Bulgaria și unul din vecinii săi arbitrajului celorlalte trei state membre ale Înțelegerii Balcanice astfel completată.

După părerea mea, deși nu am încredere nici în lealitatea unei Bulgarii satisfăcute, este bine, chiar și pentru a arăta încrederea în bunele intenții ale Turciei amice, să acceptăm în linii generale propunerea Saracoğlu, exceptând însă în mod categoric, dintre chestiunile care pot forma obiectul unui litigiu între Bulgaria și vecinii săi, chestiunea modificării frontierelor.

Orice concesie sau echivoc în chestiunea frontierelor poate avea urmări funeste.  
Stoica, nr. 725

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 1/1935-1939, ff. 135-136]

- 17. 17 aprilie 1939, București.** Notă prin care se înainteză Marelui Stat Major traducerea unei informări întocmite de agenția sovietică de presă TASS privind rezultatul întrevederii de la Istanbul între ministrul Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, și ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu. Se arată că Turcia și România împărtășesc obiective comune, respectiv păstrarea neutralității în cazul unui conflict major, consolidarea potențialului de apărare național, prezervarea Antantei Balcanice, rezolvarea pe cale pașnică a problemei bulgare și asigurarea de ajutor reciproc în cazul în care vor deveni victimele agresiunii.

*April 17, 1939, Bucharest. Note sent to the General Staff forwarding the translation of an account given by the Soviet press agency TASS, on the results of the meeting in Istanbul of the Romanian and Turkish Ministers of Foreign Affairs, Grigore Gafencu and Şükrü Saracoğlu. According to the note, Türkiye and Romania share common goals, such as maintaining neutrality in case of a major conflict, the consolidation of national defence, preservation of the Balkan Entente, a peaceful solution for the Bulgarian problem and mutual aid in case of an aggression against any of them.*

<sup>34</sup> **Hamdullah Suphi Tanrıöver** (1885-1966), om politic și diplomat turc. Era fiul lui Abdullatif Suphi Paşa și nepotul lui Sâmî Paşa, ambii oameni politici și miniștri otomani ai Învățământului. Absolvent al Liceului Galatasaray din Istanbul, și-a început cariera ca funcționar public, fiind totodată profesor. A fost președinte al asociației „Türk Ocağı” (1912-1931) pentru promovarea identității turce. În 1920 a fost ales membru al Marii Adunări Naționale a Turciei; a fost ministru al Educației în două rânduri (13 decembrie 1920 – 20 noiembrie 1921; 3 martie – 21 decembrie 1925). La 27 aprilie 1931 a fost numit ministru plenipotențiar la București, iar în 1939 a fost ridicat la rangul de ambasador. La finele lui 1944 s-a retras din diplomatie și și-a reluat activitatea politică, fiind ales parlamentar.



Se înaintează alăturat în traducere o expunere asupra rezultatului întrevederii de la Istanbul dintre miniștrii de Externe ai României și Turciei, întocmită de agenția sovietică de presă „Tass”, după indicațiile însărcinatului de afaceri al Legației Sovietice din capitală, Kukoliev Paul<sup>35</sup>, pentru această legăție:

„Întrevederea Ministrului Afacerilor Străine al României și al Turciei, care a avut loc la Istanbul, se datorește, pe de-o parte, tratatelor italo-germane care au avut loc la Innsbrück, iar pe de altă parte acțiunii Italiei în Albania<sup>36</sup>. Acordul româno-turc se bazează pe următoarele puncte:

1. România și Turcia, în mod oficial, nu se vor atașa la nici un bloc existent sau proiectat.

2. România și Turcia vor păstra o neutralitate cât se poate de severă, după posibilitate, binevoitoare atât față de statele totalitare, cât și față de marile state democratice.

3. România și Turcia vor continua să intensifice prin toate mijloacele forțele lor armate și le vor ține gata de luptă ca să aibă posibilitatea de a apăra neutralitatea lor, în cazul unui conflict armat din partea țărilor totalitare.

4. România și Turcia se obligă între ele ca, fără formarea unui Consiliu preliminar, să se ajute reciproc, în cazul când vreunul din aceste două state ar fi atacate.

5. România și Turcia vor căuta să păstreze în vigoare Antanta Balcanică, cu atât mai mult că, după informațiile avute, intențiile reale ale guvernelor din Atena și Belgrad nu corespund cu planurile statelor totalitare.

6. România și Turcia vor aduce la cunoștință atât marilor puteri democratice, cât și statelor totalitare, hotărârea lor de a apăra cu forțele armate neutralitatea lor, care de altfel nu stânjenește cu nimic colaborarea economică strânsă cu toate statele, cât și colaborarea politică pentru a păstra pacea generală.

7. România și Turcia, prin forțe comune, vor căuta să rezolve pe cale pașnică problema bulgară, paralizând planul Bulgariei de revendicare a Dobrogei, plan care de altfel este susținut de puterile totalitare.

8. România și Turcia vor căuta prin toate mijloacele posibile să păstreze bune relații cu Uniunea Sovietelor, care a înțeles greaua situație în care se găsesc România și Turcia, amenințate direct de statele totalitare.

9. Ministrul Afacerilor Străine Gafencu, în timpul voiajului său în Germania și Anglia<sup>37</sup>, în numele României și Turciei, își va da toată silința ca să convingă guvernele din Berlin, Paris și Londra că poziția de neutralitate, apărată prin forța armată și în cazul unei nevoi apărată și de alte state, în momentul de față este unica poziție direct pentru micile puteri, care doresc să-și coordoneze politica lor în scopul de a păstra pacea”.

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, dos. 830, ff. 2-4, cadre 507-509]

## **18. 17 aprilie 1939, București. Notă a Serviciului Special de Informații adresată Marelui Stat Major privind discuțiile purtate în cercurile apropiate Legației Turciei din București privind situația internațională, din care rezultă că România și Turcia explorează posibilitatea constituirii unei alianțe defensive a statelor din sud-estul Europei.**

<sup>35</sup> Paul Kukoliev, diplomat sovietic, însărcinat cu afaceri la București (6 februarie 1938 – 14 iunie 1940).

<sup>36</sup> Italia a invadat Albania într-o operațiune militară fulger din 7-12 aprilie 1939. Albania a devenit un stat-mariionetă al Italiei, regele Italiei asumându-și și titlul de rege al Albaniei.

<sup>37</sup> Grigore Gafencu a efectuat, în aprilie 1939, un turneu diplomatic, cu scopul de a tatona atitudinea liderilor occidentali față de România în contextul stabilit de încheierea acordului economic româno-german din 23 martie 1939 și primirea garanțiilor anglo-franceze din 13 aprilie 1939. Gafencu a vizitat Varșovia (16-17 aprilie 1939), Berlin (18-20 aprilie 1939), Bruxelles (21-23 aprilie 1939) și Londra (24-26 aprilie 1939).

*April 17, 1939, Bucharest. Note of the Special Intelligence Service to the General Staff on the discussions held in the circles close to the Turkish Legation from Bucharest regarding the international situation, according to which Romania and Türkiye explore the possibility of creating a defensive alliance of states in South-Eastern Europe.*

În cercurile apropiate Legației Turciei din București, comentându-se actuala situație internațională, își face loc convingerea că statele mijlocii sau mici nu vor putea să-și apere singure independența și că ar fi necesară organizarea unei noi „Înțelegeri” în sud-estul Europei, pe baze cu mult lărgite, care să asigure comandanților săi asistența unei forțe militare de aproximativ 7 milioane soldați, în cazul unei eventuale agresiuni din partea altui Stat.

Cercurile menționate pretind că între România și Turcia ar fi avut loc discuții referitoare la această problemă și că în prezent s-ar urmări obținerea consimțământului Bulgariei de a adera la organismul internațional proiectat.

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, dos. 830, f. 7, cadru 512]

**19. 1 mai 1939, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile purtate cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind relațiile cu Uniunea Sovietică. Se prezintă argumentele părții turce privind importanța cooperării statelor est-europene (Polonia, România, Turcia) cu U.R.S.S. pentru formarea unui front oriental care, cu sprijin anglo-francez, să reziste unei invazii a Germaniei. Totodată, este subliniat faptul că posibilitățile Turciei de a acționa în sprijinul României și Poloniei depind de relații neantagonice între anglo-francezi și sovietici.**

*May 1, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, regarding the relations with the USSR. It presents the Turkish arguments on the importance of cooperation of Eastern European states (Poland, Romania, Türkiye) with the USSR to form an Eastern front that, with British and French support, could resist against a German invasion. Moreover, it outlines that the Turkish capacity to aid Romania and Poland depends on the absence of hostile relations between the British, French and the Soviets.*

Cu referire la telegrama nr. 27487.

Reamintindu-i punctul nostru de vedere în privința asistenței sovietice, am cerut astăzi domnului Saracoğlu lămuriri mai amănunțite cu privire la asigurarea pe care voiește s-o aibă Turcia că U.R.S.S. nu va fi jignită și va participa la sistemul comun.

Domnia sa mi-a răspuns textual următoarele:

„Într-adevăr, am cerut Franței și Angliei această asigurare. Ceea ce vrem noi și d-voastră este constituirea unui front la Est de Germania, care în cazul unei invazii germane spre Est să reziste victorios acestei invazii și împreună cu Franța, Anglia și alți aliați să înfrângă forțele germane. Este vorba deci de constituirea unui front oriental, ale cărui elemente principale vor fi Polonia, România și Turcia. Precum am arătat în conversațiile noastre din Istanbul și precum este evidența însăși, acest front nu va putea rezista cu succes, dacă nu avem la spatele nostru o

Rusie, dacă nu aliată, cel puțin neutră binevoitoare, care să nu cadă asupra noastră ci mai curând să ne ajute și mai ales care să nu ajungă a fi manevrată eventual contra noastră. Înțeleg foarte bine îngrijorările și starea sufletească din România și Polonia, dar să nu pierdem din vedere că frontul pe care este vorba să-l constituim este un front de război și că în război triumful final interesează. Noi stăruim pentru această armonizare cu Rusia, deoarece precum am spus și cu altă ocazie este o necesitate pentru o participare cu succes din partea noastră ca între puterea anglo-franceză, care este la intrarea Dardanelor și cea rusă, care este la gura Bosforului, să nu existe măcar în cursul conflagrației nici un antagonism. Așa că în cazul unui război, Polonia însăși va trebui să fie ravaliată<sup>38</sup> prin Dardanele și Marea Neagră și eventual și de către Rusia. Aceste motive ne-au îndemnat să cerem să se caute toate aranjamentele posibile ca Rusia să fie alături de noi, în orice caz să nu fie contra noastră. Aceasta este singurul lucru care ne interesează. Am lăsat întru totul Franța și Anglia să găsească forma în care acest acord se va putea face și care să fie acceptabil României și Poloniei. Noi nu am propus și nu propunem nici o formulă; acceptăm ce vor găsi cu cale Franța, Anglia și celelalte”.

Menționându-i știrea dată de presa engleză că Marea Britanie ar fi propus la Moscova ca Rusia să dea ajutorul său Poloniei și României numai în cazul când și în felul și în măsura în care acestea îl vor cere, am întrebat pe Domnul Saracoğlu cum privește domnia sa o astfel de propunere, domnia sa mi-a răspuns că aceasta va putea constitui o bună bază de înțelegere.

Stoica, nr. 839

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 1/1935-1939, ff. 169-171]

**20. 8 mai 1939, București. Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, trimisă ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, în care îl informează cu privire la îngrijorările exprimate de ministrul Afacerilor Străine iugoslav, Aleksandar Cincar-Marković, în legătură cu decizia guvernului turc de a semna un acord de asistență cu Marea Britanie. Este exprimată temerea părții române că un acord turco-britanic ar putea afecta eforturile menite să păstreze independența Balcanilor prin evitarea angajării statelor Pactului Balcanic în diverse blocuri sau grupări europene. De asemenea, Gafencu avertiza că un astfel de acord poate încuraja Italia să pună noi presiuni asupra Iugoslaviei de a se alătura Axei și astfel să slăbească Pactul Balcanic. Se cere informarea ministrului Afacerilor Străine turc despre solicitarea României ca un eventual acord cu Marea Britanie să nu afecteze unitatea și solidaritatea alianței balcanice.**

*May 8, 1939, Ankara. Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, on the concerns expressed by the Yugoslav Minister of Foreign Affairs, Aleksandar Cincar-Marković, regarding the decision of the Turkish government to sign a pact of mutual aid with Great Britain. Romania is afraid that the Turkish-British pact could affect the efforts to preserve the independence of the Balkans, with the states of the Balkan Pact avoiding any involvement in various European blocs or groups. Gafencu also warns that such a pact could encourage Italy to pressure Yugoslavia in joining the Axis and thus weaken the Balkan Pact. The Romanian Ambassador shall inform the Turkish Minister of Foreign Affairs of Romania's request that its pact with Great Britain shouldn't disrupt the unity and solidarity of the Balkan Pact.*

<sup>38</sup> „aprovizionată”.

Confirm convorbirea noastră telefonică prin care am stabilit că vizita mea la Ankara<sup>39</sup> va avea loc în primele zece zile ale lunii Iunie.

Am primit de la dl. Ambasador Cădere<sup>40</sup> o telegramă care m-a îngrijorat. Dl. Cincar Marcovici<sup>41</sup> consideră hotărârea Guvernului turc de a încheia un acord de asistență cu Anglia drept „plin de consecințe grave care trebuie examinate cu multă atenție, dat fiind că la București în Conferința Înțelegerii Balcanice se stabilește ca nici unul dintre parteneri să nu adere la vreun bloc oarecare”.

Ministrul de Externe iugoslav mă roagă să avem „un schimb de vederi înainte de o decizie mai importantă și mai înainte de o eventuală convocare extraordinară a Consiliului Înțelegerii Balcanice”.

Această comunicare mă îngrijorează cu atât mai mult cu cât se fac două zile după ce la Belgrad am avut lungi convorbiri cu dl. Cincar Marcovici și o zi înainte ca Ministrul de Externe iugoslav să plece la Roma, unde însoțește pe A.S.R. Prințul Paul<sup>42</sup>.

Într-adevăr, în convorbirea pe care am avut-o în Belgrad, am căutat să conving pe colegul meu iugoslav despre necesitatea de a nu se aservi axei Berlin-Roma și de a păstra împreună cu toate statele balcanice desăvârșita noastră independență față de toate blocurile sau grupările europene pentru a avea un cuvânt cu atât mai hotărâtor de rostit la o eventuală conferință care ar avea de rost să organizeze din nou pacea europeană.

Dl. Marcovici pare să profite de împrejurarea semnării acordului turco-englez, pentru a întoarce împotriva mea aceste argumente.

Ce mă neliniștește și mai mult este că Ministrul iugoslav pleacă la Roma, unde se pot exercita asupra lui noi presiuni pentru a se dezlipi de Înțelegeria Balcanică, dându-i-se drept pretinsă pildă și îndreptățire acordul încheiat între Turcia și Anglia.

M-am grăbit să răspund dlui Marcovici că voi cerceta de aproape problema care îl neliniștește. Îi rog însă să nu ia nici o măsură și să nu tragă nici o concluzie înainte de a sta de vorbă cu mine. La întoarcerea sa de la Roma ne vom întâlni undeva pe Dunăre, pentru a ne comunica informațiile noastre și a ne consulta. Rămân mai departe convins că în împrejurările de azi orice slăbire a Înțelegerii Balcanice ne poate fi fatală. Unitatea acestei Înțelegeri ne este necesară și în caz de război dar mai ales în cazul – pe care după călătoria mea europeană îl prevăd tot mai sigur

<sup>39</sup> Grigore Gafencu mai vizitase Ankara la 8-9 aprilie 1939, întâlnindu-se la Istanbul cu omologul turc Şükrü Saracoğlu. Subiectele discuțiilor au fost situația internațională și regională, încălzirea relațiilor Înțelegerii Balcanice cu Bulgaria și o colaborare militară specială bilaterală pentru apărarea independenței României și Turciei.

<sup>40</sup> **Victor Cădere** (1891-1980), om politic și diplomat, jurist, avocat. Cooptat în 1919 în cadrul secției ardeleni a delegației române la Conferința de Pace de la Paris și delegat în comisia pentru eliberarea pașapoartelor românești pentru ardelenii din S.U.A., apoi în comisia pentru repatrierea voluntarilor și prizonierilor ardeleni din Siberia. Deputat țărănist (1928), secretar general al Ministerului de Justiție (1930), apoi al Ministerului de Interne (iunie 1930 – aprilie 1932). A reprezentat România ca ministru plenipotențiar la Varșovia (1 mai 1932 – 15 septembrie 1935) și la Belgrad (1 noiembrie 1936 – 31 ianuarie 1939) – ulterior ambasador (1 februarie 1939 – 25 noiembrie 1940), apoi la Lisabona, ca ministru plenipotențiar (15 decembrie 1941 – 1 septembrie 1944). Rechemat la 1 septembrie 1944, și-a reluat activitatea didactică ca profesor la Universitatea din Cluj, fiind exclus în 1949. Întemnițat în anii 1952-1956.

<sup>41</sup> **Aleksandar Cincar-Marković** (1889-1947), jurist și om politic sârb. Și-a început activitatea diplomatică în 1918. A fost secretar al delegației sârbo-croato-slovene la Conferința de Pace de la Paris (1919); a fost primul consul la Zadar (1921-1922), mutat apoi la Trieste (1922-1923) și Tirana (1923-1925). Șef de secție în Departamentul Politic (1925-1926), consilier de legație și însărcinat cu afaceri la Budapesta (1926), în misiune la Paris (1926-1927), Belgrad (1927), Sofia (1927-1928), Viena (1928-1930) și Paris (1930-1934). A fost ministru plenipotențiar la Sofia (1934-1935) și Berlin (1935-1939). A fost ministru Afacerilor Străine al Iugoslaviei (5 februarie 1939 – 27 martie 1941). Și-a încheiat mandatul odată cu lovitura de stat proaliată și căderea guvernului Drağiša Cvetković. După război a fost judecat și condamnat la moarte.

<sup>42</sup> **Paul al Iugoslaviei** (1893-1976), văr primar al regelui Alexandru I. În 1923 s-a căsătorit cu principesa Olga a Greciei, o vară primară a regelui George al II-lea al elenilor. În 1934 a devenit membru al Regenței regelui Petru al II-lea. Înlăturat de la putere la 27 martie 1941, printr-o lovitură de stat cu sprijin britanic, a fost capturat de britanici și ținut în arest la domiciliu în Kenya până în 1944, când s-a stabilit în Africa de Sud. După război a trăit restul vieții în Franța.

– a unei Conferințe între Puteri pentru reorganizarea păcii continentale și la care conferință nu ne vom putea spune cu apăsare cuvântul decât dacă vom fi strănși uniți în blocul balcanic.

Rog comunică aceasta domnului Saracoğlu, arătându-i că nu sunt împotriva măsurilor de garanție pe care le-a luat în înțelegere cu Anglia și că sunt cu desăvârșire de acord cu fondul politicii sale. Aș dori însă să se gândească la forma cea mai potrivită și pe care, desigur, și guvernul englez i-o va înlesni pentru a nu da prin politica pe care o urmează un prilej adversarilor Înțelegerii Balcanice să slăbească și să rupă în bucăți atât de utilul nostru bloc balcanic.

Gafencu, nr. 29349

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Dosare Speciale, vol. 348/1939, ff. 89-91]

**21. 14 mai 1939, Paris. Articolul „Păreră d-lui Titulescu asupra acordului anglo-turc”, din „Paris Soir”, citând declarațiile fostului ministru al Afacerilor Străine, Nicolae Titulescu, în care explică politica externă a Turciei și susține că acordul de asistență mutuală negociat cu Marea Britanie este complementar cu Pactul Înțelegerii Balcanice. Principala idee subliniată este aceea că, prin semnarea acordului cu Marea Britanie, Turcia nu a servit doar propriului interes, ci și pe acela al tuturor statelor balcanice. May 14, 1939, Paris. Article „Mr. Titulescu’s opinion on the British-Turkish agreement”, from „Paris Soir”, quoting the declarations of the former Minister of Foreign Affairs, Nicolae Titulescu, who explains Türkiye’s foreign policy and claims that the treaty of mutual assistance negotiated with Great Britain is complementary to the Balkan Pact. The main idea underlined is that, by signing the pact with Great Britain, Türkiye didn’t only serve its own interest, but also those of all the other Balkan states.**

„Acordul anglo-turc<sup>43</sup> nu este contrar Pactului balcanic, spune dl. Titulescu<sup>44</sup>. Socot că a lăsa să se creadă că nu ar fi așa ar fi atât de dăunător bunei înțelegeri internaționale încât, în mod excepțional, îmi voi spune public părerea.

Nu numai că nu există contradicere între cele două pacte, dar cel anglo-turc este o fericită completare a celui dintâi.

Într-adevăr, în baza Pactului balcanic, semnatarii acestuia sunt obligați a-și da asistență dacă sunt obiectul unei agresiuni din partea unui stat balcanic acționând singur sau în unire cu un alt stat. Nu contează dacă acesta din urmă este o putere mare sau mică, este de ajuns ca să participe la o agresiune pentru mecanismul pactului să intre în acțiune.

Acest lucru este atât de evident încât a trebuit o hotărâre specială a Consiliului Înțelegerii Balcanice, pentru a dispensa Grecia de această obligație în cazul în care agresiunea ar veni din par-

<sup>43</sup> La 12 mai 1939 Turcia și Marea Britanie au semnat un acord de asistență mutuală, urmat de unul similar cu Franța la 23 iunie 1939. Un tratat extins s-a încheiat între cele trei state la 19 octombrie 1939.

<sup>44</sup> **Nicolae Titulescu** (1882-1941), jurist, profesor, om politic și diplomat. Studii de drept la Paris. Profesor de drept civil la Universitatea București din 1909. Membru al Partidului Conservator Democrat din 1908. Ministru de Finanțe între 1917-1921 în guvernele Brătianu și Averescu. Începând cu participarea sa în delegația română la Conferința de Pace de la Paris, activitatea sa s-a orientat cu precădere către politica externă. Între 16 octombrie 1921-6 iulie 1927 și 31 iulie 1928 – 20 octombrie 1932 a fost ambasador la Londra. Între 6 iulie 1927 – 30 iulie 1928, 20 octombrie 1932 – 28 septembrie 1934 și 10 octombrie 1934 – 29 august 1936 a fost ministru Afacerilor Străine, în guverne de orientări politice diferite. Reprezentant permanent al României la Societatea Națiunilor și președinte al adunării acesteia în 1930 și 1931. A acționat pentru promovarea securității colective, prevenirea agresiunilor și contra revizuirii tratatelor Conferinței de Pace de la Paris. După ce a fost destituit de regele Carol al II-lea, în 1936, a trăit în exil în Elveția și Franța. A candidat la alegerile din 1937 pe listele Partidului Național-Țărănesc.

tea unui stat balcanic, acționând în unire cu Italia. Situația geografică a Greciei explică îndeajuns această excepție.

Astfel, Pactul balcanic este o alianță care, departe de a fi îndreptată împotriva Bulgariei, este destinată a păstra securitatea Statelor Balcanice împotriva oricui. Sau, pentru a o spune clar: contra oricărei puteri ce ar folosi unul din statele balcanice pentru a le dezbină și pentru a le scoate din formula „Balcanii-Țărilor balcanice”.

Când un instrument diplomatic creează obligații atât de mari în sarcina statelor balcanice, este normal ca el să lase deschisă posibilitatea de a găsi forțe suplimentare pe lângă cele ale statelor balcanice, pentru a face față angajamentelor luate.

În părerea contrară, aceea a „porții închise”, Pactul balcanic, după ce a impus semnatarilor săi riscul de a lupta împotriva unei mari puteri, le-ar interzice colaborarea cu altă putere mare pentru a-și atinge scopul. Ceea ce ar fi absurd.

Astfel, în toată epoca ce a urmat după înființarea Înțelegerii Balcanice, aceasta a căutat marea putere ce i-ar putea veni în ajutor urmând aceste căi, adică neluptând pentru propria ei hegemonie și primind ca Balcanii să aparțină exclusiv țărilor balcanice.

Astăzi, Turcia a găsit această putere, care este Marea Britanie. Semnând un acord cu dânsa, Turcia nu și-a servit numai propriul său interes, ci și pe acela al tuturor statelor balcanice ce trebuie să-i fi recunoscătoare.

De altfel, în declarația dlui Chamberlain<sup>45</sup> din Camera Comunelor trebuie făcută o distincție.

Este mai întâi cazul unul război în regiunea Mediteranei. Cum ipoteza unui război dus împotriva Turciei de un stat balcanic trebuie înlăturată în practică, nici unul din statele în chestiune neavând flotă suficientă pentru a aduce un războiul naval împotriva Turciei, aceasta este suverană în acest domeniu pentru a încheia orice acord ar conveni intereselor ei, factorul balcanic neimpunându-i nicio restricție.

Se mai află, în declarațiile dlui Chamberlain, obligația de a se consulta cu Turcia pentru a asigura stabilirea securității în Balcani. Pentru oricine a lucrat pe tărâmul diplomatic cu Turcia și Marea Britanie și cunoaște lealitatea acestor două țări în executarea tratatelor și respectul cuvântului dat, nu încapă îndoială că această consultare nu se va face într-un spirit de violare a pactului balcanic, ci într-unul de strictă aplicare a lui. Aceasta, pentru un motiv foarte simplu: Turcia este semnatară a pactului balcanic și Marea Britanie nu a fost niciodată părtașe la nerespectarea unei obligații internaționale.

Nu este vorba de o contrazicere între cele două acorduri, ci de o evoluție a celui din urmă spre o încheiere progresivă, până la realizarea imaginii complete pe care autorii lui au văzut-o încă din primul ceas.

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, vol. II, dos. 60, ff. 139-141]

## **22. 22 mai 1939, București. Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, trimisă ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, în care îl informează asupra discuției avute cu ministrul Afacerilor Străine iugoslav, Aleksandar Cincar-Marković, privind**

<sup>45</sup> **Neville Chamberlain** (1869-1940), om politic britanic. A fost director al Serviciului Național (19 decembrie 1916 – 8 august 1917), deputat, ministru (cel mai lungi mandate le-a avut la: Sănătate, 6 noiembrie 1924 – 4 iunie 1929; Finanțe, 5 noiembrie 1931 – 28 mai 1937), prim-ministru (28 mai 1937 – 10 mai 1940). Promotor al politicii de „appeasement” (conciliatorism), a fost unul dintre semnatarii Acordului de la München din 30 septembrie 1938 prin care regiunea sudetă care aparținea Cehoslovaciei a fost cedată Germaniei Naziste în încercarea de a stopa acțiunile și pretențiile agresive germane în Europa.

tratatul de asistență mutuală între Turcia și Marea Britanie. Se arată nemulțumirea exprimată de guvernul iugoslav față de pregătirea tratatului fără informarea și avizul aliaților din Înțelegerea Balcanică. Gafencu transmite solicitarea pentru oficialii turci ca tratatul să nu includă referiri în privința Înțelegerii Balcanice.

*May 22, 1939, Ankara. Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, on the discussions with the Yugoslav Minister of Foreign Affairs, Aleksandar Cincar-Marković, on the Treaty of mutual assistance between Türkiye and Great Britain. The Yugoslav government is dissatisfied that the agreement was negotiated without the knowledge and approval of the Balkan Pact. Gafencu requests that Turkish officials be made aware of Romania's wish that no mention of the Balkan Pact be made in the treaty.*

M-am întâlnit ieri la Orșova cu dl. Ministru Cincar Marcovici, cu care am avut o lungă convorbire.

Ministrul de Externe iugoslav mi s-a plâns că Guvernul turc a pregătit Acordul cu Anglia fără a ține la curent și fără a obține avizul aliaților săi din Înțelegerea Balcanică. Prin încheierea acestui acord o țară balcanică se leagă de o mare putere care face parte din unul din cele două grupuri europene care stau azi față în față. O asemenea atitudine e potrivnică atât celor din urmă hotărâri luate la București de către Consiliul Înțelegerii Balcanice cât și politiciii de independență desăvârșită pe care de la înființarea ei Înțelegerea Balcanică e hotărâtă să o urmeze. Se dă astfel un prilej puterilor Axei de a face presiuni îndeosebi la Belgrad și la București pentru a cere guvernelor respective dacă înțeleg să rămână mai departe într-o înțelegere care a renunțat să fie independentă și care s-a legat de gruparea europeană opusă puterilor axei. La Roma s-a și produs o asemenea cerere de lămurire cu prilejul vizitei A.S. Regale Principele Paul și dlui Marcovici. Această cerere va fi probabil repetată cu prilejul viitoarei lor vizite la Berlin la 1 iunie. Atât Principele Paul cât și dl. Marcovici au răspuns la Roma că Pactul anglo-turc nu modifică întru nimic politica de desăvârșită independență a Înțelegerii Balcanice și nu au luat nici un angajament care ar fi putut slăbi această politică. Guvernul iugoslav crede însă că pentru a nu fi expus la noi presiuni se cuvine să lămurim între aliați dacă urmăm mai departe politica noastră de independență sau dacă înțelegem să ne alăturăm politiciii unui grup de mari puteri europene. În cazul din urmă Iugoslavia, care este hotărâtă să nu părăsească poziția ei de neutralitate, nu ar putea urma pe tovarășii ei.

Am răspuns dlui Cincar Marcovici următoarele:

1. Sunt convins că orice slăbire a Înțelegerii Balcanice poate să ne fie fatală. E neapărat nevoie să rămânem strâns uniți pentru a face față atât primejdiilor de război cât și mai ales, deoarece nu cred că războiul e inevitabil, primejdiilor unor eventuale conferințe sau unui eventual schimb de vederi între marile puteri pentru reorganizarea vieții europene.

Dl. Marcovici m-a asigurat că e de acord cu mine și că Iugoslavia e tot atât de legată ca și noi de ideea Înțelegerii Balcanice.

2. Cred că înțelegerea noastră își va îndeplini cu atât mai bine țelul de a apăra interesele, integritatea teritorială și independența statelor balcanice cu cât va putea afirma mai hotărât deplina ei independență față de jocul Marilor Puteri. Nu trebuie îndeosebi să dăm de bănuț prin atitudinea noastră fie că urmărim o politică ostilă Puterilor Axei, fie că ascultăm numai de sfaturile lor și ne temem de orice presiune ar putea exercita asupra noastră.

Și în această privință dl. Marcovici s-a declarat de acord cu mine.

3. În ce privește Înțelegerea anglo-turcă, pe care nu o cunoaștem deocamdată decât din declarațiile citite la Londra și Ankara, trebuie să distingem partea care nu ne interesează direct de partea care ar putea avea o înrăurire directă asupra statelor balcanice.

a. Socotesc că partea referitoare la problemele mediteraneene nu ne privește. Mai mult, socotesc că întărirea Turciei în Mediterană și în strâmtori nu poate să ne fie decât folositoare.

S-au întărit astfel, pentru cazul unui conflict în care fără voia noastră am fi atrași, singurele poziții sigure pe care le avem la sud.

Dl. Marcovici a recunoscut categoric dreptatea acestui punct de vedere.

b. Extinderea Acordului anglo-turc asupra întregii Înțelegeri Balcanice ar putea fi potrivită poate ca o atingere a politicii noastre de independență. De aceea, în calitate de Președinte al acestei Înțelegeri, după ce am fost sesizat de dl. Cincar Marcovici, am intervenit la Ankara cu rugămintea să nu se dea Acordului anglo-turc o formulare nepotrivită cu această politică de independență. Cred că prin intervenția mea am obținut ca declarația anglo-turcă să nu se refere decât în termeni foarte vagi la siguranța balcanică.

Am obținut de asemenea ca dl. Menemencioglu, Secretarul General al Ministerului Afacerilor Străine turc, să asigure pe dl. Ambasador Stoica (vezi telegrama Ambasadei noastre din Ankara nr. 917) că textul Acordului anglo-turc nu va cuprinde nici o aluzie la Balcani și la Înțelegerea Balcanică.

Dl. Marcovici mi-a mulțumit pentru această intervenție. Regretă aluzia care a fost cuprinsă în declarație. Se declară însă deplin mulțumit dacă textul Acordului nu va cuprinde noi aluzii sau precizări cu privire la Înțelegerea balcanică.

5. În consecință, dl. Ambasador Stoica va avea de stăruit pe lângă guvernul prieten din Ankara, ca să se împlinească asigurarea ce ni s-a dat, că textul Acordului să nu se refere la Balcani.

În ce mă privește socotesc, de altfel, că garanția unilaterală franco-engleză acordată României și Greciei, Acordul de asistență mediteranean dintre Anglia și Turcia și angajamentele reciproce cuprinse în Înțelegerea Balcanică și care, printre altele, leagă România și Turcia sunt suficiente pentru a constitui în caz de primejdie un sistem de apărare.

Am însărcinat pe dl. Cretzianu<sup>46</sup>, care trece zilele acestea prin Geneva și Paris, să aducă acest punct de vedere la cunoștința Guvernelor occidentale.

Dl. Marcovici s-a declarat deplin de acord cu aceste măsuri. El nădăjduiește că, datorită acestei intervenții prietenești, care va avea desigur efectul dorit la Ankara, vizita Prințului Paul și a dlui Marcovici la Berlin la 1 iunie se va desfășura normal și nu va da loc la noi dificultăți.

6. Am atras cu toată apăsarea atenția dlui Marcovici că intervenția mea la Ankara nu are alt scop decât acela de a contribui la întărirea Înțelegerii Balcanice. Se cuvine deci ca, în orice împrejurare, să afirmăm cu toții nu numai independența înțelegerii noastre, dar și puterea și solidaritatea ei. Orice șovăială a oricărui stat aliat poate fi dăunătoare întregii Înțelegeri.

Dl. Marcovici a binevoit să afirme că am dreptate.

7. Am ținut de asemenea să atrag atenția dlui Marcovici că, dat fiind interesul tot mai mare pe care toate Marile Puteri îl arată față de Statele Balcanice și față de faptul că unele din aceste Puteri au ajuns să fie și ele State Balcanice, se cuvine să cercetăm mai aproape înlăuntrul Înțelegerii Balcanice, angajamentele reciproce care ne unesc și ne leagă având în vedere noile primejdii la care am putea fi expuși.

<sup>46</sup> **Alexandru G. Cretzianu** (1895-1979), diplomat. Și-a început cariera diplomatică în 1919, ca atașat la delegația română la conferința de pace. A îndeplinit misiuni la Londra (1919-1922), Roma (1923-1926), Berna (1926-1929), Geneva (1930-1932). În Ministerul Afacerilor Străine a fost director al Direcției Politice (1933-1938), secretar general (decembrie 1938 – 11 octombrie 1941) și subsecretar de stat (11 mai – 4 iulie 1940). A fost ministru plenipotențiar la Ankara (13 septembrie 1943 – 6 februarie 1946). În 1946 s-a refugiat în Elveția, apoi în Statele Unite ale Americii.



Dl. Marcovici a declarat că în această privință „este gata să stea de vorbă”.

Rog să aduceți această convorbire întocmai la cunoștința dlui Saracoğlu, rugându-l să-mi împărtășească dacă este și el deplin de acord cu părerile și încheierile la care am ajuns.

Gafencu, f. n.

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Dosare Speciale, vol. 400/1939, ff. 17-20]

**23. 23 mai 1939, București. Notă de informare transmisă Marelui Stat Major privind negocierile între Turcia și Franța pentru încheierea unui tratat de asistență mutuală pe modelul celui negociat cu Marea Britanie. Este menționată existența unui posibil aranjament de principiu prin care guvernul turc să dea asigurări asupra unor chestiuni specifice: securitatea Siriei; accesul vaselor de război franco-britanice prin Dardanele, în caz de conflict; colaborarea flotelor aliate în Mediterana și admiterea trecerii vaselor sovietice din Marea Neagră în Mediterană.**

*May 23, 1939, Bucharest. Note of the General Staff on the negotiations between Türkiye and France for a treaty of mutual assistance based on the one negotiated by Türkiye with Great Britain. It is mentioned that a possible arrangement could already exist, in which the Turkish government would give assurances on issues such as: Syria's security; the access of French-British war vessels through the Dardanelles in case of a conflict; the collaboration of allied Mediterranean fleets and the admission of passage to the Mediterranean for the Soviet ships in the Black Sea.*

În legătură cu orientarea politicii externe a Turciei, în cercurile Legației Britanice din Capitală se comentează că actualmente între guvernele din Paris și Ankara s-ar duce tratative pentru încheierea unui tratat politico-militar similar celui anglo-turc, iar că pentru facilitarea semnării acestuia s-ar fi ajuns la o înțelegere în ce privește chestiunea, intens agitată de cercurile naționale turcești, a Sangeacului Alexandretta.

Cercurile menționate mai afirmă că guvernul francez ar fi admis în principiu un aranjament asupra Sangeacului Alexandretta<sup>47</sup> în favoarea Turciei, urmând ca, în schimb, guvernul turc să dea asigurări asupra următoarelor:

1. Securitatea Siriei;
2. Deschiderea Dardanelelor, în caz de conflict, vaselor de război franco-engleze; și
3. Colaborarea flotelor aliate în Mediterana și admiterea trecerii vaselor sovietice din Marea Neagră în Mediterană.

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, vol. II, dos. 60, f. 157]

**24. 25 mai 1939, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, prin care îl informează despre discu-**

<sup>47</sup> Astăzi provincia Hatay, un teritoriu în extremitatea sudică a Turciei, de-a lungul țărmului estic al Mării Levantine. Sangeacul otoman Alexandretta a fost transformat într-o provincie autonomă, prin tratatul franco-turc de la Ankara din 20 octombrie 1921, apoi alipit, în 1923, statului Alep, devenit parte a Siriei în 1925. Prezența unei numeroase minorități turce (40% din populație) era invocată de Turcia ca argument pentru realipirea teritoriului. La 2 septembrie 1938, teritoriul și-a proclamat independența sub forma statului Hatay, organizându-se un referendum sub supervizarea Franței și Turciei care a decis unirea cu Turcia, la 29 iunie 1939.

țiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, care a respins drept absurdă sugestia ambasadorului german de a invita Italia să adere, după ocuparea Albaniei, la Înțelegerea Balcanică. Turcia a oferit guvernului britanic un răspuns privind angajamentele sale față de România în cazul unei agresiuni, arătând că este obligată să intervină numai în cazul unei acțiuni militare din partea Bulgariei. Într-o altfel de ipoteză, ajutorul militar turc va fi decis în funcție de oportunitățile strategice și în conformitate cu decizia comandamentului militar.

*May 25, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, rejecting as ludicrous the suggestion made by the German Ambassador for Italy to be invited to join the Balkan Pact after invading Albania. Türkiye gave the British government an answer to the question regarding its obligations towards Romania in the case of an aggression, showing that Türkiye was obliged to intervene only in case of Bulgarian military actions. In such a scenario, the Turkish military aid will be decided depending on strategic opportunities and according to the decision of the military command.*

Domnule Ministru,

Din conversația pe care am avut-o ieri cu D-l Saracoğlu și despre care, în partea ei referitoare la Iugoslavia, am raportat cu telegrama mea nr. 1004, desprind următoarele două informații documentare:

1) Ambasadorul von Papan, în întrevederea ce a avut cu Numan Menemencioğlu în 4 mai (și despre care am raportat cu telegrama mea No.906), căutând să convingă pe acesta de intențiile profund pașnice ale Italiei după ocuparea Albaniei și, văzând că nici angajamentul său de a obține din partea dlui Mussolini o declarație liniștitoare nu face efect, a făcut dlui Menemencioğlu următoarea propunere: Italia, devenită prin anexarea Albaniei totodată stat balcanic, să intre în Înțelegerea Balcanică, iar Germania să garanteze integritatea teritorială a Înțelegerii Balcanice astfel completată.

Inutil să adaug că, în cercurile Guvernului turcesc, această propunere n-a provocat decât surâsuri și n-a contribuit la sporirea prestigiului intelectual al Ambasadorului german.

2) În cursul tratativelor pregătitoare pentru declarația din 12 Mai, Guvernul din Londra a pus Guvernului turc întrebarea dacă, în cazul unei agresiuni contra României, Turcia ar trimite forțe militare în România. Domnul Saracoğlu a răspuns:

„În virtutea Pactului balcanic, pe care Turcia îl va respecta integral, ea e obligată a intra în acțiune numai dacă agresorul României e Bulgaria, sau dacă Bulgaria se asociază cu un agresor extra-balcanic contra României. În acest caz, Turcia nu va ezita nici o clipă a ataca Bulgaria. În ce privește participarea trupelor turcești la o acțiune militară pe frontul unde România însăși este angajată, aceasta e o chestiune de oportunitate strategică și va fi decisă de comandamentul militar în cadrul măsurilor necesare pentru obținerea victoriei comune. Nimic nu se opune la participarea trupelor turcești pe acel front, dacă așa socotește util comandamentul militar”.

Primiți, vă rog, domnule Ministru, asigurarea înaltei mele considerații.

Stoica, nr. 1011

25. 25 mai 1939, Ankara. Raportul ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresat ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, prin care îl informează despre atitudinea defavorabilă a guvernului turc față de convenția economică încheiată între România și Germania. Turcia consideră acordul româno-german ca un tratat impus cu forța, care aduce prejudicii intereselor economice ale României și o pune la dispoziția politicii expansioniste a Germaniei.

*May 25, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, informing him of Türkiye's disapproval of the economic convention between Romania and Germany. Türkiye considers the Romanian-German agreement as an imposed treaty, that is detrimental to Romania's economic interests and subdues Romania to Germany's expansionist policy.*

Domnule Ministru,

Din telegramele mele nr. 906 și 907 Excelența Voastră a constatat că Guvernul turc consideră tratatul comercial recent încheiat între noi și Germania<sup>48</sup>, chiar și după ce l-a studiat și a avut explicațiunile Excelenței Voastre, ca un tratat impus cu forța și păgubitor, dacă nu intereselor noastre permanente și mai ales independenței noastre. Turcii, care au experiența seculară a capitulațiilor, văd o surprinzătoare analogie între acest tratat și sistemul capitulațiilor căruii îi erau supuși ei înșiși înainte de războiul mondial. Acceptarea acestui tratat de către noi, pentru a căror atitudine bărbătească și rapidă ascensiune crescuse în timpul din urmă foarte mult considerația cercurilor conducătoare de aici, a fost pentru aceste cercuri o ușoară deziluzie. Câțiva amici ai noștri, mai puțin discreți, au ținut chiar să-mi împărtășească temerile lor că acest tratat, prin relațiile și întreprinderile pe care le preconizează, va avea ca rezultat nu numai exploatarea fără milă a avuției și muncii românești, cât mai ales împânzirea țării cu o rețea de spioni și colonizarea ei cu elemente germane la dispoziția politicii de cuceriri a Berlinului, care vor paraliza, în momentele decisive, orice rezistență a noastră.

Aflu în această privință de la Ministrul Greciei – care la rândul său deține informația de la Domnul Saracoğlu – că în conversația pe care a avut-o Ambasadorul von Papen cu Dl. Saracoğlu în 13 mai și despre care am raportat cu telegrama mea nr. 967, diplomatul german, afirmând că tratatul comercial româno-german a fost consimțit cu plăcere de Guvernul român și corespunde pe deplin intereselor și dorințelor românești, ministrul de Externe turc i-a răspuns:

„Nu vreau să vă contrazic, domnule Ambasador. Vă pot spune însă că dacă o delegație germană ar fi propus guvernului turc un astfel de tratat, ea ar fi fost trimisă pur și simplu la plimbare și acesta ar fi fost mai curând gata să înfrunte un conflict grav cu Germania, decât să se supună acestei presiuni care pentru el este inadmisibilă”.

Primiți, vă rog, domnule Ministru, asigurarea înaltei mele considerații.

Stoica, nr. 1012

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Dosare Speciale, vol. 348/1939, ff. 345-346]

<sup>48</sup> „Tratatul asupra promovării raporturilor economice între Regatul României și Reich-ul German” a fost semnat la 23 martie 1939, la București, de Ion Bujoiu, ministrul Economiei Naționale, Grigore Gafencu, ministrul Afacerilor Străine, Wilhelm Fabricius, ministrul german la București, și Helmuth Wohlthat, director al planificării din Ministerul Prusiei. Tratatul prevedea implementarea unui plan economic orientat după cerințele de import german, axat pe exploatarea materiilor prime din România (cereale, lemn, petrol, minereuri etc.). În schimb, României i se oferea sprijin pentru dezvoltarea industriei și a infrastructurii, dotarea armatei. Tratatul a fost încheiat pe o perioadă de cinci ani, până la 31 martie 1944, prelungindu-se automat dacă nu era denunțat de una din părți cu un an în prealabil.

26. 2 iunie 1939, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, prin care îl informează despre discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind păstrarea unității în cadrul Înțelegerii Balcanice, politica externă a Iugoslaviei și tratatul de asistență mutuală turco-britanic, aflat în pregătire. Ministrul turc consideră atitudinea Iugoslaviei, care insistă pe adoptarea unei neutralități exagerate, ca fiind una greșită, care poate duce la izolarea acesteia. Se dau asigurări că acordul turco-britanic nu va fi semnat înainte de vizita ministrului Afacerilor Străine român la Ankara pentru a permite un schimb de vederi între cele două părți pe această chestiune.

*June 2, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, related to the Balkan Pact unity, Yugoslavia's foreign policy and the treaty of mutual assistance between Türkiye and Great Britain. The Turkish official considers Yugoslavia's attitude, insisting on adopting an excessive neutrality, as an erroneous one, that could lead to its isolation. Assurances are given that the Turkish-British pact will not be signed before the visit of the Romanian Minister of Foreign Affairs to Ankara, ensuring that the two parties can change opinions on this matter.*

Am discutat astăzi cu Saracoğlu toate cele conținute în telegramele nr. 33894 și 34273 ale Excelenței Voastre, arătându-i necesitatea menținerii unității desăvârșite a Înțelegerii Balcanice, pericolul constituirii unui bloc iugoslavo-bulgaro-ungar în cazul despărțirii Iugoslaviei de gruparea noastră, suficiența sistemului de securitate rezultat din acordurile încheiate și, în fine, caracterul eforturilor de conciliere ale Excelenței Voastre.

Conversația noastră se rezumă în următoarele:

1) Saracoğlu este de acord deplin cu noi că unitatea Înțelegerii Balcanice trebuie păstrată. Este de asemenea de acord că înțelegerile încheiate până acum, inclusiv cel [tratatul] turco-britanic, constituie un bun sistem de securitate; pare însă a fi de părerea că acesta, pentru a răspunde oricărei eventualități are nevoie de anumite puneri la punct.

2) Domnia sa crede că Iugoslavia greșește căutând să-și afirme cu o exagerată insistență neutralitatea sa. Dacă Germania și Italia vor fi hotărâte să pună, direct sau indirect, stăpânire asupra ei și ea nu se va putea sprijini pe alte puteri, atitudinea aceasta nu-i va asigura o situație mai avantajoasă, ci mai curând, provocând părăsirea ei de către statele amice și deci izolarea ei, o va face o pradă ușoară. Este necesar, chiar și în situația Iugoslaviei, o politică de mai multă rezistență.

3) Domnia sa găsește o antinomie între atitudinea avută de Cincar Marcovici cu ocazia întâlnirii sale cu Excelența Voastră la Orșova<sup>49</sup> și cea avută cu ocazia întrevederii sale cu Ministrul Turciei la Belgrad<sup>50</sup> acum o săptămână, când i s-au dat lămuririle anunțate cu telegrama mea 1009. Pe acesta Cincar Marcovici l-a asigurat că Iugoslavia nu este în nici un dezacord cu Turcia în privința încheierii acordului cu Marea Britanie și că înțelege să rămână pe deplin credincioasă Înțelegerii Balcanice.

<sup>49</sup> Întâlnirea de la Orșova a avut loc la 21 mai 1939.

<sup>50</sup> **Tevfik Kamil Koperler** (1889-1964), jurist, diplomat și om politic turc. Și-a început cariera diplomatică în 1913. A fost secretar general al delegației turce la Conferința de Pace de la Lausanne (1922-1923), ministru plenipotențiar la Sofia (1931-1934), Madrid și Lisabona (1934-1938) și ambasador la Belgrad (30 august 1939-4 februarie 1949). După 1949 a continuat cariera politică.

4) Guvernul turc înțelege perfect interesul superior urmărit de Excelența Voastră prin intervențiile sale recente și, departe de a fi nemulțumit, îi este adânc recunoscător. Saracoğlu găsește că între România și Turcia este cea mai deplină unitate de vederi și, protestând violent contra însăși ideii că aici ar putea exista vreo nemulțumire față de noi, asigură pe Excelența Voastră de cea mai profundă încredere și amicitie. Personal am impresia că cei contrariați de demersurile noastre sunt englezii.

5) Acordul definitiv turco-britanic nu va fi semnat, nici chiar definitiv redactat, înainte de vizita Excelenței Voastre. Astfel Excelența Voastră și Saracoğlu vor putea avea un amănunțit schimb de vederi în această chestiune.

Stoica, nr. 1076

[AMAE, Fond Ankara, vol. 6 bis/1928-1947, f. n.]

**27. 9 iunie 1939, București. Notă asupra convorbirii dintre ministrul Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, și ministrul plenipotențiar al Germaniei la București, Wilhelm Fabricius, privind viitoarea călătorie a ministrului român în Turcia și acordul anglo-franco-turc. Se arată că Germania este cu deosebire interesată de acordul turco-britanic, care a cauzat nemulțumire la Berlin, și se speră că ministrul român va reuși, în cursul vizitei la Ankara, să oprească posibilele consecințe nefavorabile ale acestuia asupra Înțelegerii Balcanice. Germania consideră că extinderea politicii Turciei în Balcani ar face imposibilă continuarea bunelor relații româno-germane.**

*June 9, 1939, Bucharest. Note on the discussions between the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, and the German Minister in Bucharest, Wilhelm Fabricius, on the Romanian minister's future visit to Türkiye and the treaty of mutual assistance between Türkiye and Great Britain. Germany is most interested by the Turkish-British pact, that caused dissatisfaction in Berlin, and hopes that the Romanian minister will manage, during his visit to Ankara, to prevent its undesirable consequences upon the Balkan Pact. Germany considers that the extension of Turkish policy in the Balkans would hinder the continuation of positive Romanian-German relations.*

Domnul Fabricius e însărcinat de Guvernul său de a-mi aduce la cunoștință că Germania se interesează de aproape de călătoria mea în Turcia. Acordul anglo-turc a pricinuit o adâncă dezamăgire și supărare în Germania. Guvernul german nădăjduiește că Turcia își va da seama în curând de greșeala pe care a comis-o, alăturându-se Puterilor occidentale și punând strâmtoarele sub control ruso-englez. Guvernul german e convins că prin acțiunea mea voi ști să opresc ca Înțelegerea Balcanică să alunece într-un sistem de siguranță generală. Dacă politica inaugurată de Ankara s-ar întinde în Balcani, Germania nu ar putea continua să dezvolte bunele legături de prietenie pe care abia le-a stabilit cu România.

Guvernul german a fost înștiințat de către domnul Cincar Marcovici că Iugoslavia s-ar re-trage din Înțelegerea Balcanică dacă Turcia ar căuta să atragă această înțelegere în sfera de influență a statelor occidentale. Ministrul de externe iugoslav ar fi autorizat guvernul german să-mi comunice această hotărâre.

Am răspuns d-lui Fabricius că, potrivit declarațiilor mele, făcute chiar azi dimineață în parlament, consider unitatea și independența Înțelegerii Balcanice absolut necesare. Legăturile din-

tre România și Turcia sunt bune și leale. Voi face tot posibilul ca să le mențin și să le întăresc. Avem nevoie de Turcia și din pricina situației ei la strămtori, și fiindcă e un sprijin leal și binevoitor dat fiind situația tulbure din Bulgaria.

Faptul că prietenii noștri turci s-au apropiat de prietenii noștri englezi nu poate fi un motiv de a slăbi legăturile pe care le întreținem cu Turcia. Politica României nu e să se lepede de vechile ei prietenii, ci să impună și să întărească cu toată sinceritatea prietenii noi.

Voi comunica însă turcilor punctul de vedere al României, că e inutil și inoportun să lărgescă acordul turco-englez, care privește siguranța în Mediterană, asupra Balcanilor, care trebuie să rămână un factor de cumpănă dreaptă și de pace, păstrându-se libertatea de acțiune pentru a fi o legătură între Marile Puteri.

Această politică am și adus-o la cunoștința guvernului turc și voi stărui ca să putem ajunge la un acord cu privire la ea.

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Dosare Speciale, vol. 400/1939, ff. 85-86]

**28. 12 iunie 1939, Ankara. Raport al ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, transmis la centrala Ministerului Afacerilor Străine, referitor la vizita sa în Turcia și discuțiile purtate cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, și șefii misiunilor diplomatice străine de la Ankara privind diverse probleme bilaterale. Principala dosar a vizat semnarea acordului turco-franco-britanic și posibilele implicații ale acestuia. România exprimă îngrijorarea față de posibila reacție a Iugoslaviei care s-ar putea retrage din Înțelegerea Balcanică. Ambasadorul britanic insistă că acordul va contribui la consolidarea securității Pactului Balcanic. Londra sugerează ca Bulgaria să fie admisă în Înțelegerea Balcanică având convingerea că, dacă va primi o parte din Dobrogea de sud, va putea deveni un aliat important în Balcani. Ministrul român transmite că Bulgaria nu se mulțumește cu cedări teritoriale parțiale, iar o astfel de politică de concesiuni nu va aduce pacea în Balcani.**

*June 12, 1939, Ankara. Report of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to the headquarters of the Ministry of Foreign Affairs, on his visit to Türkiye and the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, and the heads of the foreign diplomatic missions in Ankara regarding various bilateral problems. The main issue discussed is the signing of the Turkish-French-British pact and its possible implications. Romania expresses its concern regarding a possible Yugoslav withdrawal from the Balkan Pact. The British Ambassador insists that the pact will contribute to the strengthening of the Balkan Pact's security. London suggests that Bulgaria should be admitted to the Balkan Pact, being convinced that, if given southern Dobruja, it could become a valuable ally in the Balkans. The Romanian minister conveys that Bulgaria wouldn't be satisfied by partial territorial concessions and that an appeasement policy wouldn't bring peace in the Balkans.*

Am lua contact în cursul zilei de ieri<sup>51</sup> cu membrii Guvernului, cu Ministerul Afacerilor Străine și cu Secretarul General al Ministerului Afacerilor Străine, iar la recepțiunea oferită de

<sup>51</sup> Vizita ministrului Afacerilor Străine Grigore Gafencu la Ankara a avut loc în perioada 11-14 iunie 1939, în cadrul unui turneu pe lângă statele Micii Înțelegeri, care a mai cuprins o întâlnire cu ministrul Afacerilor Străine iugoslav Cincar Markovici la Orșova (21 mai 1939), și o vizită oficială la Atena (15-19-iunie 1939).

Domnul Saracoğlu am făcut cunoștință Șefilor de misiune, domnii von Papen<sup>52</sup>, Ambasadorul Germaniei, Ambasadorul Angliei [Knatchbull-Hugessen], Ministrul Bulgariei, Ambasadorul U.R.S.S. [Terentiev], Ambasadorul Statelor Unite<sup>53</sup> etc. Pe domnul Massigli<sup>54</sup>, Ambasadorul Franței, îl cunoaștem demult.

Discuțiile politice încep abia azi. Între 10 și 12 dimineața am întrevvedere cu domnul Saracoğlu și N. Menemencioğlu. După masă primesc la hotel pe domnul Massigli, von Papen, Ambasadorul Angliei și pe Ambasadorul Poloniei.

Dat fiind pozițiile luate de pe acum de către diferiții șefi de misiune, discuția va fi strânsă și destul de grea. Puterile occidentale doresc a profita de avântul turcilor și de atmosfera extrem de prielnică pe care o au aici pentru a consolida ceea ce numesc frontul lor oriental.

Acordul turco-francez este pus la punct și va fi semnat peste câteva zile. Cea din urmă înțelegere, în această privință, între domnii Massigli și Saracoğlu a fost luată chiar în fața mea. Acest acord va fi anunțat prin declarații asemănătoare cu acele date publicității cu prilejul încheierii acordului anglo-turc. Îmi va fi greu a evita aluziunea cu privire la securitatea balcanică.

Străduințele mele se vor concentra asupra textului celor două acorduri anglo-turc și franco-turc, care n-a fost încă definitiv încheiat. Mă voi strădui a lămuri punctul de vedere iugoslav și să arăt, pe baza informațiilor mele directe și a ultimei telegrame a lui Cădere, primejdia care ar fi pentru cauza comună de a da prilej Iugoslaviei să părăsească Înțelegerea Balcanică. Ambasadorul Angliei mi-a arătat de pe acum că Guvernul englez nu crede că această primejdie este reală și că este convins că față de o atitudine energică a francezilor și englezilor în Balcani, întărind pe față siguranța Înțelegerii Balcanice, adică cu alte cuvinte legând soarta Înțelegerii Balcanice de soarta Puterilor Occidentale, Iugoslavia nu va îndrăzni să se despartă de tovarășii ei, ci, deopotrivă, va fi utilă de propria ei opinie publică ca și de armată să se integreze cu hotărâre în „frontul păcii”. Am arătat că în urma convorbirilor avute la Belgrad și la Orșova, mă îndoiesc de aceasta.

Ambasadorul Angliei, potrivit instrucțiunilor primite de la Londra, a stăruit din nou cu privire la problemele ridicate de intrarea Bulgariei în Înțelegerea Balcanică. Mi-a declarat că este convins că Bulgaria s-ar mulțumi cu o parte din Dobrogea de sud și că va putea fi un aliat credincios pe temeiul unei asemenea „modeste rectificări de frontieră”. Mi-a fost ușor să răstorn această argumentare, deoarece, într-o convorbire prealabilă ce avusesem cu Ministrul Bulgariei,

---

<sup>52</sup> **Franz von Papen** (1879-1969), ofițer și om politic german. A fost atașat militar în S.U.A. și Mexic (1913-1915), după care a luptat pe frontul de vest și teatrul oriental. În 1919 a intrat în politică, fiind ales în Parlamentul Prusiei. A fost cancelar (30 mai – 17 noiembrie 1932) și vicecancelar sub Adolf Hitler (30 ianuarie 1933 – 7 august 1934). A fost ambasador la Viena (7 august 1934 – 4 februarie 1938) și Ankara (aprilie 1939 – august 1944), post în care a fost numit cu greutate, președintele Turciei (Atatürk și, o perioadă, İnönü) refuzând să valideze numirea. Arestat în 1945, a fost achitat de Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg pentru acuzația de crime de război.

<sup>53</sup> **John Van Antwerp MacMurray** (1881-1960), diplomat și jurist american, și-a început cariera diplomatică în 1907, fiind consul general și atașat de legăție în Bangkok, apoi al doilea secretar al ambasadei din Sankt Petersburg. A fost șef al Diviziei pentru Orientul Apropiat (1911-1913), secretar de legăție la Pekin (1913-1917), consilier de ambasadă la Tokio (1917-1919), șef al Diviziei pentru Orientului Îndepărtat (1919-1924), adjunct al secretarului de stat (1924-1925), ministru plenipotențiar la Pekin (15 iulie 1925 – 22 noiembrie 1929), la Riga, pentru țările baltice (13 decembrie 1933 – 12 februarie 1936) și ambasador la Ankara (16 martie 1936 – 28 noiembrie 1941). În 1942 a devenit consilier al secretarului de stat Cordell Hull, pensionându-se în 1944.

<sup>54</sup> **René Massigli** (1888-1988), diplomat francez. Și-a început cariera diplomatică în timpul Primului Război Mondial; a fost secretar general al Conferinței Ambasadorilor (1920-1931) și inițiator al Conferinței Dezarmării de la Geneva (1932-1934). În Ministerul de Externe francez a fost șef al secției dedicate Societății Națiunilor (1929-1935); în 1933 a devenit adjunct, iar în 1937 director al Direcției Politice a Ministerului de Externe. A fost ambasador la Ankara (19 octombrie 1938 – 5 august 1940), fiind rechemat de guvernul de la Vichy și scos din cadrele active. În 1943 a fost cooptat în guvernul francez din exil în calitate de ministru pentru Afaceri Externe. A fost ambasador la Londra (august 1944 – ianuarie 1955) și secretar general al Ministerului Afacerilor Externe (1955-1956). S-a pensionat în 1956.

și pe care Ambasadorul Angliei a urmărit-o din depărtare, aceasta mi-a declarat categoric că Bulgaria nu se mulțumește decât cu Dobrogea de Sud, cu Tracia Orientală și cu Teribrod. Concesii teritoriale parțiale nu mulțumesc poporul bulgar și nu aduc pacea în Balcani.

Am repetat aceste cuvinte ambasadorului Angliei, întrebându-l dacă este dispus să ajute la așezarea unui port italo-bulgar în Marea Egee, între Salonic și Istanbul? Ambasadorul s-a arătat foarte afectat de declarațiile Ministrului Bulgariei, care i-au încurcat planurile și l-au silit să recunoască că, în asemenea împrejurări, este foarte greu și cu desăvârșire inoportun a lua în cercetare pretențiunile Bulgariei.

Ambasadorul sovietic, cu care am schimbat câteva cuvinte agreabile, s-a arătat foarte înțelegător față de felul cum i-am lămurit atitudinea noastră în Orient, față de Rusia, de Înțelegerea Balcanică și de Bulgaria. Mi-a cerut ca, până la numirea, care, de altfel, nu va întârzia, a unui Ministru sovietic la București<sup>55</sup>, să păstrăm un contact mai strâns la Ankara între Soviete și noi, pentru a putea urmări unele probleme de aproape și în deplină înțelegere. Am arătat că nu am nici o obiecție împotriva acestei propuneri.

Ambasadorul Germaniei a mulțumit pentru părțile din discursul meu în Parlament referitoare la Germania și mi-a spus că se așteaptă de la vizita mea o potolire și o împăcare a spiritelor.

Aceasta este atmosfera în care se vor desfășura astăzi discuțiile politice propriu-zise.

Toate cercurile politice turcești, în frunte cu guvernul, ne arată o deosebită atenție și cea mai desăvârșită prietenie.

Amiciții.

Gafencu, f. n.

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 1/1935-1939, ff. 265-268]

**29. 12 iunie 1939, București. Declarație a ministrului Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, făcută agenției Rador privind vizita în Republica Turcia a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, reprodusă în ziarul „Universul” din 14 iunie 1939. Se exprimă convingerea că vizita permite consolidarea cooperării și bunelor relații dintre cele două state în sprijinul păcii și securității.**

*June 12, 1939, Bucharest. Declarations of the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, made to the Rador Press Agency on the Romanian Minister of Foreign Affairs Grigore Gafencu's visit to the Republic of Türkiye, published in the „Universul” newspaper, June 14, 1939. The Turkish official is convinced that the visit ensures the strengthening of cooperation and good relations between the two states, in support of peace and security.*

Ankara, 12 iunie 1939 (Rador). Ministrul de Afaceri Străine al Turciei, d. Şükrü Saracoğlu, a făcut trimisului special al agenției „Rador” următoarele declarații:

„Sunt fericit de prilejul ce mi se oferă prin agenția Rador de a putea transmite poporului român încredințarea profunde satisfacții pe care Guvernul Republicii și poporul turc o resimte pentru vizita eminentului Ministru de Afaceri Străine al României prietene și aliate.

Sunt convins că această vizită, care ne-a permis de a ne apropia odată mai mult în spiritul

<sup>55</sup> După încheierea misiunii lui Mihail Ostrovski, la 6 februarie 1938, legația sovietică a rămas fără un titular până la numirea, la 14 iunie 1940, a lui Anatolie Lavrentiev. În această perioadă, legația a fost girată de însărcinatul cu afaceri Paul Kukoliev.



Înțelegerii Balcanice și de a contata încă o dată identitatea de interes superior a ambelor noastre țări, va fi rodnică în rezultate fericite pentru continuarea colaborării noastre în serviciul păcii”.

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Dosare Speciale, vol. 400/1939, f. 144]

**30. 13 iunie 1939, Sofia. Buletin al Legației din Sofia asupra comentariilor din presa bulgară privind vizita ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în Turcia. Se remarcă atitudinea favorabilă a presei turce și se evidențiază acordul deplin între cele două state cu privire la importanța consolidării Înțelegerii Balcanice. Se face referire la rolul Turciei care poate acționa ca intermediar între România și celelalte state cu care există chestiuni teritoriale nerezolvate în Balcani.**

*June 13, 1939, Sofia. Press bulletin of the Legation in Sofia on the comments made by the Bulgarian press about the Minister of Foreign Affairs Grigore Gafencu's visit to Türkiye. The Bulgarian newspapers noticed the friendly attitude of the Turkish press towards Romania and stressed the full agreement between the two states on the importance of strengthening the Balkan Pact. The bulletin emphasizes Türkiye's role, that could act as an intermediary between Romania and the other states with which it has unresolved territorial issues in the Balkans.*

Toată presa bulgară continuă a se ocupa de vizita d-lui. Ministru Gafencu reproducând știrile transmise de agențiile străine.

„Zora” publică o corespondență telefonică de la Istanbul cu următorul cuprins:

„Cercurile politice și diplomatice de la Ankara urmăresc cu mare interes convorbirile dlui Gafencu. Aici se crede că această vizită, făcută după călătoria domniei-sale în Europa, are o deosebită importanță. Convorbirile, așa cum se subliniază aici, vor fi de mare folos pentru colaborarea strânsă și amicală între România și Turcia. Cu ocazia actualei vizite ziarele turcești scriu extrem de călduros despre România și comentează foarte favorabil cuvântările Regelui Carol<sup>56</sup> și ale dlui Gafencu rostite în Parlamentul român. Ziarele subliniază din aceste cuvântări declarația că România va apăra cu orice preț interesele sale vitale și că ea dorește să trăiască într-o pace cinstită și demnă”.

„Discursurile pronunțate ieri de domnia Gafencu și Saracoğlu au fost favorabile față de opinia turcă. A fost deosebit de favorabil comentat discursul dlui Saracoğlu privind Înțelegerea balcanică, care, după domnia sa, se află pe o bază sănătoasă, servește păcii și se dezvoltă în pace. Din discursul dlui Gafencu se subliniază cuvintele prin care domnia sa arată străduința Turciei de a apăra strămtorile și străduința României de a apăra bazinul Dunării de Jos”.

<sup>56</sup> **Carol al II-lea al României** (1893-1953), întâiul născut al regelui Ferdinand și al reginei Maria, regele României (8 iunie 1930 – 6 septembrie 1940). Avansat sublocotenent la împlinirea vârstei de 16 ani, în Batalionul 1 Vânători (1909), și-a continuat cariera în cadrul acestor unități. În 1914 a devenit principe moștenitor. Personalitate controversată, cu o viață personală presărată de scandaluri, a renunțat de trei ori la prerogativele sale de moștenitor al Coroanei. Ultima renunțare, petrecută în decembrie 1925, l-a determinat pe regele Ferdinand să propună Parlamentului excluderea sa de la succesiunea tronului și numirea lui Mihai, fiul lui Carol, ca principe moștenitor. La 8 iunie 1930, revenit în țară pentru a-și detrona fiul, a devenit monarh prin votul parlamentului. Domnia lui s-a caracterizat prin realizări economice notabile, dar și prin conflicte nesfârșite cu clasa politică sau scandaluri de corupție. După alegerile din decembrie 1937, a instaurat la 10/11 februarie 1938 un regim monarhic autoritar. Noua Constituție adoptată la 27 februarie 1938 a legiferat instaurarea dictaturii regale și sfârșitul regimului democratic parlamentar. A fost forțat să renunțe la tron după pierderile teritoriale din 1940, trăind restul vieții în exil.

„Azi au avut loc primele convorbiri între cei doi miniștri de externe, care au durat destul de mult. Au fost discutate chestiuni generale privind Înțelegera Balcanică față de noul curs al politicii internaționale. Aceste prime convorbiri, după cum se afirmă, s-au terminat cu acord deplin în toate chestiunile discutate. Convorbirile vor continua mâine între domnii Saracoğlu și Gafencu ca și între domnii Saydam și Gafencu.

„Nu este exclus ca dl. Saracoğlu, în convorbirile ce au loc, să joace rolul oficial de intermediator între România și celelalte state cu care acesta are chestiuni nerezolvate. În aceste chestiuni s-a vorbit încă din prima vizită a dlui Gafencu în Turcia”.

„Se dă importanță deosebită convorbirilor referitoare la noua orientare a statelor balcanice, unele dintre care au încheiat pacte separate cu puterile mari fără să ceară în prealabil consimțământul celorlalți membri ai Înțelegerii Balcanice. Tendința Turciei și României prin actualele convorbiri este să întărească și să însănătoșească Înțelegera Balcanică contra oricăror suspiciuni de slăbirea ei”.

(...) <sup>57</sup>

nr. 322

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Dosare Speciale, vol. 400/1939, ff. 121-125]

**31. 14-15 iunie 1939, Yalova. Telegramă în două părți a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, privind vizita sa la Ankara. Gafencu arată că a convenit cu oficialii turci să nu includă referiri la probleme balcanice în tratatul de asistență mutuală cu Marea Britanie și să înceteze negocierile pentru aderarea Bulgariei la Înțelegera Balcanică. În a doua telegramă, prezintă discuțiile privind o apropiere între Turcia și Polonia prin mijlocirea României și negocierile Turciei pentru încheierea unui tratat de asistență mutuală cu U.R.S.S. Gafencu a respins propunerea sovietică transmisă României prin Turcia de a adera la un pact al Mării Negre. De asemenea, arată că a avizat pozitiv propunerea turcă pentru menținerea la București a ministrului plenipotențiar turc, Suphi Tanrıöver, și numirea ca ambasador.**

*June 14-15, 1939, Yalova. Two-part telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu on his visit to Ankara. Gafencu agreed with the Turkish officials to refrain from including any references to the Balkans in the treaty of mutual assistance between Türkiye and Great Britain and to stop any negotiations for Bulgaria's accession to the Balkan Pact. In the second telegram, he presents the discussions regarding a rapprochement between Türkiye and Poland through the mediation of Romania, as well as Türkiye's negotiations for the conclusion of a treaty of mutual assistance with the Soviet Union. Gafencu rejected the Soviet invitation, made through Türkiye, to join a Black Sea Pact. The Romanian Minister approved the Turkish proposal to name the Minister in Bucharest, Suphi Tanrıöver, as Ambassador to Romania.*

I.

Am părăsit Ankara [acum] 2 ore. Atmosfera de prietenie care ne-a înconjurat în tot timpul sederei noastre a fost neobișnuit de caldă. La gară, o mare mulțime a aclamat imnul regal și ne-a însoțit cu aplauze și ovațiuni. Fapt deosebit de semnificativ. Ambasadorii principalelor Puteri, în

<sup>57</sup> Restul documentului se referă la alte probleme.

frunte cu Ambasadorul Angliei [Knatchbull-Hugessen], cu Von Papen, Ambasadorul Germaniei, cu Ambasadorul Poloniei<sup>58</sup> și al Sovietelor [Terentiev], alături de miniștrii statelor aliate au ținut să fie prezenți la plecarea. Este o dovadă că politica de destindere, pe care am urmat-o și la Ankara, a fost prețuită de reprezentanții tuturor statelor. Domnul Von Papen a ținut de altfel să-mi mulțumească printr-o scrisoare, în care mă felicită „pentru eforturile mele închinată cauzei păcii generale”. Ambasadorul Angliei, Franței și al Sovietelor, pe de altă parte, păreau și ei mulțumiți cu rezultatele obținute.

În ce privește discuțiile urmate cu domnul Saracoğlu și cu Secretarul General al Ministerului Afacerilor Străine Numan Menemencioğlu, vă voi trimite un raport amănunțit. Deocamdată, țin a însemna următoarele rezultate:

### **1. Pactul turco-englez și Înțelegerea Balcanică.**

Am cerut, pentru a ține seama de situația dificilă a Iugoslaviei și pentru a salva unitatea Înțelegerii Balcanice, ca în textul definitiv al acordului anglo-turc să nu se mai pomenească de Balcani, de siguranța balcanică sau de Înțelegerea Balcanică. Turcii mi-au făgăduit, până la sfârșit, în mod categoric, că vor ține seama de această cerere a mea.

Nu mi-a fost totuși cu putință să obțin ca, în viitoare declarații prin care se va anunța înțelegerea franco-turcă și care va avea cuvânt cu cuvânt întocmai același cuprins ca declarația prin care s-a anunțat acordul turco-englez, să se șteargă articolul 6, referitor la siguranța în Balcani. Mi s-a făgăduit doar atâta, de francezi cât și de turci, să caute o nouă formulare mai puțin nepăcută pentru susceptibilitatea Iugoslaviei. Mi s-a făgăduit însă că se va da o lămurire expresă, cu prilejul citirii acestei declarații, că ea a fost redactată în același timp și cu același cuprins ca declarația anglo-turcă.

Am obținut, în schimb, un comunicat scurt, precis și pe care îl consider foarte bun, fiindcă întărește legăturile noastre cu Turcia și menajează totuși temerile Iugoslaviei: într-adevăr, aliniatul 3 prevede că am căzut de acord cu desăvârșirea asupra „unității, independenței și politicii de pace a Înțelegerii Balcanice”.

Această formulă poate satisface și pe Iugoslavi și pe puternicii lor vecini. Rog comunicați aceasta domnului Cădere. Îi voi trimite lămuriri și instrucțiuni amănunțite.

### **2. Revendicările bulgare.**

Revendicările totalitare, pe care mi le-a formulat Ministrul Bulgariei și pe care am știut să le exploatez cum se cuvine pe lângă Turci și pe lângă Ambasadorul Angliei, au produs un efect dezastruos pentru cauza bulgară. Englezul și-a mărturisit dezamăgirea, ca și temerea că în asemenea condiții nu este nimic de făcut cu Bulgaria. În ce privește pe turci, domnul Menemencioğlu a ținut a se informa personal și direct pe lângă Ministrul Bulgariei și i s-au formulat aceleași pretenții ca și mie. Foarte iritat, Secretarul General al Ministerului Afacerilor Străine a declarat Ministrului său că trebuie pus capăt numaidecât negocierilor atât de binevoitoare, din partea tuturor, cu Bulgaria. Mi-a fost deci ușor să obțin de la turci un acord desăvârșit și categoric cu privire la necesitatea de a închide capitolul discuțiilor cu Bulgaria.

---

<sup>58</sup> **Michał Sokolnicki** (1880-1967), diplomat polonez. Absolvent de științe politice și filosofie, a devenit profesor de istorie universală în Varșovia și s-a alăturat Partidului Socialist Polonez, devenind un colaborator apropiat al lui Józef Piłsudski. În timpul Primului Război Mondial a participat la eforturile de organizare ale polonezilor din Imperiul Austro-Ungar, iar în 1919 a fost secretar general adjunct al delegației poloneze la Conferința de Pace de la Paris. Alăturându-se serviciului diplomatic al noului stat polonez, a fost prim-secretar de Legație la Londra (1919), ministru plenipotențiar la Helsinki (1920-1923), șef al Departamentului Istoric, ministru plenipotențiar la Copenhaga (1932-1936) și Ankara (1936-1939), unde a rămas ca reprezentant al guvernului polonez în exil (1939-1945). În 1945 nu a revenit în Polonia și a rămas în Turcia.

Dacă Bulgaria va cere intrarea ei în Înțelegerea Balcanică, îi vom deschide ușa. Nu-i vom trimite însă nici o poftire și nici un îndemn. Domnul Saracoğlu a și adus la cunoștința Ambasadorului Angliei această hotărâre, care a luat act de ea cu resemnare. Din partea mea, am anunțat vestea Ministrului Greciei care se va bucura, declarându-mi că va pricinui o desăvârșită mulțumire la Atena.

Rog comunicați acestea domnilor Filotti<sup>59</sup>, Tilea și Cădere.

Gafencu, f. n.

Urmează partea a doua.

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Dosare Speciale, vol. 400/1939, ff. 149-151]

II.

(Continuare la telegrama expeditată din Yalova<sup>60</sup>).

Notez că pretențiunile Bulgariei la Dobrogea de Sud, la Tracia Orientală și la Taribrod se datorează – pare-se – unor „sugestii italiene” care nu erau, firește, menite să înlesnească între-girea balcanică.

### 3. Polonia, U.R.S.S. și raporturile turco-române.

Am comunicat Domnului Saracoğlu dorința domnului Beck<sup>61</sup> de a se stabili un contact mai strâns cu Ankara. Domnul Saracoğlu s-a declarat de acord. Ministrul turc mi-a cerut apoi, din partea Rușilor, dacă nu cumva dorim a adera astăzi la un pact al Mării Negre. Am răspuns că nu ne gândim deocamdată să intrăm într-un sistem de siguranță colectivă, care ne-ar scoate din pozițiile noastre de cumpănă dreaptă între Rusia și Puterile Centrale. Dacă nu vom putea păstra cumva echilibrul pe care îl dorim, vom avea tot timpul să ne gândim la un pact al Mării Negre. Domnul Saracoğlu înțelege acest punct de vedere. Ține însă să-mi arate că Turcia, după ce va semna acordurile cu Anglia și Franța, va încheia un pact de asistență și cu Rusia. Mă întreabă dacă ne-ar displace să favorizăm sistemul prin care Turcia ar obține un contact mai strâns cu Polonia prin mijlocirea României, iar aceasta să aibă totdeauna o posibilitate de înțelegere cu Rusia prin mijlocirea Turciei. Am răspuns că nu avea nimic împotriva unei asemenea idei care ne poate fi prielnică și nu ne angajează la nimic.

### 4. Ambasada turcă la București.

La masa pe care mi-a oferit-o Saracoğlu, ministrul turc, după schimbul de cuvântări, s-a ridicat din nou să anunțe înființarea Ambasadei turcești la București, cerându-mi acordul pentru

<sup>59</sup> **Eugen Filotti** (1896-1975), diplomat, jurist, jurnalist. A fost redactor la „Adevărul” și „Dimineața”. Și-a început activitatea diplomatică ca atașat de presă la Praga (1926-1927). A fost consilier al delegației române la Geneva (1928-1930), director al Presei și Informațiilor în Ministerul Afacerilor Străine (1930-1935), ministru plenipotențiar la Ankara (1 mai 1935 – 15 decembrie 1936), Atena (15 decembrie 1936 – 1 ianuarie 1939), Sofia (1 ianuarie 1939 – 1 iunie 1941) și Budapesta (1 iunie 1941 – 30 august 1944), secretar general al Ministerului Afacerilor Străine (1944-1945). A prezidat Comisia pentru studiul materialului și pregătirea documentelor în vederea Conferinței de pace (1945-1946). S-a pensionat la cerere în 1947.

<sup>60</sup> Trimisă la centrala Ministerului Afacerilor Străine cu mențiunea: „De la Dl. Ministru Gafencu din Vaporul Dacia (în drum spre Istanbul)”.

<sup>61</sup> **Józef Beck** (1894-1944), ofițer, diplomat și om politic polonez. Absolvent de studii politehnice, a luptat în Primul Război Mondial în cadrul Legiunii Poloneze, fiind aghiotantul lui Piłsudski. Încadrat în armata noului stat polonez, a fost atașat militar la Paris (1922-1923) și șef de stat-major al Ministerului de Război (1926-1930). A fost viceprim-ministru (24 august – 4 decembrie 1930), ministru adjunct de Externe (4 decembrie 1930 – 2 noiembrie 1932) și ministru de Externe (2 noiembrie 1932 – septembrie 1939), conducând o politică externă menită să realizeze o alianță a statelor europene de la Marea Baltică la Marea Neagră care să acționeze ca o centură de protecție între Germania și U.R.S.S. În septembrie 1939 s-a adăpostit în România, unde a murit și a fost înmormântat, rămășițele sale fiind repatriate în Cimitiul Militar Powązki din Varșovia în 1991.

Domnul Tanrıöver. Am răspuns arătând mulțumirea noastră pentru Ambasadă și am exprimat convingerea mea că Guvernul Majestații Sale mă autorizează să dau numaidecât acordul cerut, sub rezerva ratificării.

Nădăjduiesc că voi obține ratificarea cuvenită pentru un gest pe care am fost nevoit să-l fac.

Redactez această telegramă în trenul special care ne duce, împreună cu doamna și domnul Saracoğlu, la Yalova, situată pe Marea de Marmara, unde luăm prânzul mâine cu Președintele Republicii. În cursul după amiezii plecăm spre Atena.

Gafencu, f. n.

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 1/1935-1939, ff. 272-274]

**32. 15 iunie 1939, București. Telegramă a directorului politic al Ministerului Afacerilor Străine, Alexandru Cretzianu, adresată ambasadorului de la Varșovia, Richard Franasovici, prin care îl informează despre aspectele privind Polonia și U.R.S.S. discutate de ministrul Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în timpul vizitei în Turcia. Se arată că, la propunerea Turciei, Gafencu s-a angajat în numele României să faciliteze o îmbunătățire a relațiilor între Turcia și Polonia, acceptând, totodată, ca Turcia să mijlocească posibilitatea unei înțelegeri între România și U.R.S.S.**

*June 15, 1939, Bucharest. Telegram of the political director of the Ministry of Foreign Affairs, Alexandru Cretzianu, to the Ambassador in Warsaw, Richard Franasovici, informing him about topics pertaining Poland and the USSR discussed by the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, during his visit to the Türkiye. At Türkiye's suggestion, Gafencu agreed that Romania will facilitate closer relations between Türkiye and Poland, while Türkiye will mediate an agreement between Romania and the Soviet Union.*

Domnule Ambasador<sup>62</sup>,

Am onoarea a vă aduce la cunoștință, pentru informarea dumneavoastră, că, în decursul conversațiilor avute la Ankara, Domnul Ministru Gafencu a comunicat domnului Saracoğlu dorința domnului Beck de a se stabili un contact mai strâns cu Ankara. Ministrul Afacerilor Străine al Turciei s-a declarat de acord.

A cerut apoi din partea rușilor dacă nu cumva România ar dori a adera astăzi la un pact al Mării Negre. Domnul Gafencu i-a răspuns că deocamdată nu ne gândim să intrăm într-un sistem de siguranță colectivă, care ne-ar scoate din pozițiunile noastre de cumpănă dreaptă între Rusia și puterile Centrale. Dacă nu vom putea păstra cumva echilibrul pe care îl dorim, vom avea tot timpul să ne gândim la un Pact al Mării Negre.

Domnul Saracoğlu înțelege acest punct de vedere, a ținut însă a arăta interlocutorului său că Turcia, după ce va semna acordurile cu Anglia și Franța, va încheia un pact de asistență și cu Rusia.

A întrebat apoi pe domnul Gafencu dacă ne-ar displice să favorizăm sistemul prin care Turcia ar obține un contact mai strâns cu Polonia prin mijlocirea României, iar România să aibă

<sup>62</sup> **Richard Franasovici** (1883-1964), diplomat și om politic, jurist, avocat. A debutat în politică ca adept al lui Take Ionescu, iar după război a trecut la Partidul Național Liberal, fiind ales deputat. A fost subsecretar de stat al Ministerului de Interne în guvernele liberale din perioada 1923-1928, ministru al Lucrărilor Publice și Comunicațiilor (14 noiembrie 1933 – 18 noiembrie 1937), ministru de Interne (17 noiembrie – 28 decembrie 1937), ambasador la Varșovia (1 mai 1938 – 30 august 1939), ambasador la Paris (30 august 1939 – 15 octombrie 1940), ministru plenipotențiar la Berna (1 iulie 1945 – 14 martie 1946), reprezentant politic la Londra (14 martie 1946 – 13 noiembrie 1947).

totdeauna o posibilitate de înțelegere cu Rusia prin mijlocirea Turciei. Ministrul nostru al afacerilor străine a răspuns că nu avea nimic împotriva unui asemenea idei care ne poate fi prielnică și nu ne angajează la nimic.

Primiți, vă rog, domnule Ambasador, asigurarea înaltei mele considerații.

Al. Cretzianu

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Dosare Speciale, vol. 400/1939, ff. 162-163]

**33. 15 iunie 1939, Atena. Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, trimisă la centrala Ministerului Afacerilor Străine privind întâlnirea sa cu președintele Republicii Turce, İsmet İnönü. Se arată că președintele İnönü consideră că este vitală organizarea unei rezistențe împotriva Axei Berlin-Roma pentru a înlătura pericolul războiului. Sunt sugerate României o serie de direcții de acțiune: întărirea alianței cu Polonia, inclusiv prin completarea acesteia cu ipoteza unui atac din vest și prelungirea ei până la Ankara; inițierea, de către România și Polonia, a unei politici de destindere față de U.R.S.S., considerată factor central în sprijinirea frontului estic; urmărirea cu atenție a acțiunilor bulgaro-ungare, care sunt încurajate din exterior.**

*June 15, 1939, Athens. Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on his meeting with the President of the Republic of Türkiye, İsmet İnönü. It is shown that President İnönü considers it vital to organize a resistance against the Berlin-Rome Axis to avoid the risks of war. Romania is suggested to follow a series of actions: the strengthening of its alliance with Poland, also by including provisions in the scenario of a western aggression, and its extension up to Ankara; initiation, by Romania and Poland, of a détente in their relations with the USSR, seen as a key factor in supporting the eastern front; the close observation of Bulgarian-Hungarian actions, which are supported from abroad.*

Audiența pe care am avut-o președintele Republicii Turcia la Yalova a fost de cel mai mare interes. Domnul İsmet İnönü mi-a făcut o expunere politică impresionantă asupra căreia voi reveni într-un raport amănunțit. Însemnez deocamdată punctele următoare:

I. Mi-a cerut să transmită în mod cu totul special omagiile sale de simpatie Majestății Sale Regelui [Carol al II-lea], a cărui operă de întregire națională și de întărire militară o urmărește de aproape și o prețuiește foarte mult.

II. Președintele felicită pe Suveran și pe miniștrii săi care au stăruit asupra voinței României de a nu a admite o pace cu orice preț și de a fi gata să apere cu armele independența și integritatea teritorială a României. Numai prin asemenea atitudini hotărâte și bărbătești o țară se poate impune astăzi și respectul adversarilor și încrederii prietenilor ei.

III. Însuflețite de același ideal de pace dar hotărâte a se apăra cu aceeași înverșunare, Turcia și România trebuie să poată conta, chiar dincolo de legăturile lor contractuale de azi și în toate împrejurările, una pe alta.

IV. Președintele este de acord să se menajeze deocamdată susceptibilitatea iugoslavă. Este însă convins că nu menajamentele, ci numai bărbăția dovedită cu orice prilej poate sluji țările noastre și poate salva pacea. Trebuie să convingem Iugoslavia să-și înțeleagă datoria și să-și ia răspunderile față de vecini, dar mai ales față de ea însăși.

V. Președintele este convins că numai dacă rezistența va fi organizată fără șovăială și fără lacune în jurul axei Berlin-Roma se va putea pune capăt primejdiei de război și încerca o temei-

nică organizare de pace. Atitudinile de neutralitate nu slujesc nimănu. În caz de conflict, statele care au situații expuse, ca de pildă Iugoslavia, nu pot rămâne neutre. În fața presiunii germane ele nu pot decât ori să se reziste ori să se supună. Ele vor rezista cu atât mai bine, scăzând șansele războiului, cu cât vor organiza mai devreme rezistența.

VI. Printre mijloace de a organiza rezistența Președintele socotește următoarele:

a. O întărire a Înțelegerii Balcanice printr-un statut care să apere nu numai hotarele interioare, dar și hotarele exterioare ale Înțelegerii.

b. Întărirea alianței române-polone care trebuie să prevadă și ipoteza unui atac din Apus și prelungirea ei până la Ankara.

c. O destindere între Polonia și România de o parte și Rusia de alta. Frontul Oriental trebuie să se poată sprijini pe Rusia.

d. Înlăturarea elementelor dubioase. Președintele este încântat că jocul Bulgariei a fost dat pe față. Trebuie să se pună capăt incurajărilor date pretențiunilor bulgare.

e. Supravegherea uneltirilor maghiare-bulgare susținute și simulate din afară. Președintele este convins că între cel din urmă discurs al lui Csaky<sup>63</sup> și cele din urmă pretenții ale lui Kioseivanov este o strânsă legătură. Puterile axei fac presiuni viguroase la Belgrad, Budapesta și la Sofia.

VII. Cu harta în mână, Președintele îmi arată șansele celor două tabere într-un eventual război.

Este cu desăvârșire condus de victoria anglo-saxonilor și a Franței.

Din toată această convorbire se desprinde hotărârea cu care Președintele İsmet İnönü, sprijinit pe Republica turcă și pe armata turcă s-a pus în serviciul unei politici de „rezistență” de salvare păcii și de menținere a pozițiilor politice și teritoriale de azi în sud-estul european

La plecare, Președintele a stăruit din nou asupra adâncii simpatii pe care i-o inspiră persoana și acțiunea Suveranului nostru.

Gafencu, f. n.

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Dosare Speciale, vol. 400/1939, ff. 163-166]

**34. 22 iunie 1939, București. Referat elaborat în cadrul Direcției de Presă a Ministerului Afacerilor Străine vizând reflectarea în presa germană a vizitei ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în Turcia. Publicațiile germane consideră că vizita nu a lămurit viitorul Înțelegerii Balcanice.**

*June 22, 1939, Bucharest. Report made by the Press Directorate within the Ministry of Foreign Affairs on the accounts given by the German press regarding the visit of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to Türkiye. The German press claimed that the visit failed to clarify the future of the Balkan Pact.*

Cu ocazia vizitei la Ankara a domnului ministru de externe al României, Gafencu, presa germană a manifestat o deosebită atenție convorbirilor și problemelor care s-au dezbătut acolo.

Ziarele „Deutsche Allgemeine Zeitung”, „Kölnische Zeitung”, „Münchener Beobachter”, din 12, 13 și 14 iunie, reproduc în mod inevitabil corespondența din Belgrad, Ankara și București cu conținut aproape identic.

<sup>63</sup> **István Csáky** (1894-1941), om politic maghiar și diplomat. A fost delegat la Trianon, în 1919, în misiuni la Vatican, București, Madrid, Lisabona, observator la negocierile de la München din noiembrie 1938, a fost ministru de Externe (10 decembrie 1938-27 ianuarie 1941), calitate în care a condus delegația maghiară în negocierile de arbitraj la Viena, post în care a decedat.

Vizita Domnului Gafencu la Ankara s-a făcut într-un moment când politica de încercuire a Angliei e în plină activitate și când problemele europene ating direct interesele României. Punctele esențiale de discuții au fost:

1. Situația Turciei în Pactul Balcanic după tratatul cu Anglia
2. Găsirea unei modalități de a apropia Bulgaria de Pactul Balcanic și
3. Tratatul anglo-ruse și problema Sangeacului.

Rezultatele acestor discuții se limitează la întărirea relațiilor de prietenie dintre România și Turcia. Se mai crede că domnul Gafencu ar fi reușit să convingă Turcia de necesitatea unui absolute independențe a Pactului Balcanic, așa fel ca experiența cu Anglia să nu se întindă și asupra Peninsulei Balcanice propriu zise. Respectând această condiție – după cum afirmă „Politika” din Belgrad – unitatea pactului balcanic ar rămâne neștirbită.

În ce privește intrarea Bulgariei în pactul balcanic, cu tot rolul de mijlocitor ce-l are d. Saraçoğlu, poziția intransigentă a României n-a putut fi schimbată. Pactul Balcanic practică o politică deschisă, orice adevăr este primită, dar numai cu respectarea statu-quoului.

În momentul în care au intervenit presiuni din partea Angliei și Turciei ca România să cedeze Dobrogea [de sud], în schimbul intrării Bulgariei în Pactul Balcanic și cu condiția să nu formuleze și alte pretenții, presa germană schimbă tonul.

„Deutsche Allgemeine Zeitung” din 16 Iunie, „Hannoverscher Anzeiger” din 16 iunie, „B.Z. Mittag” din 16 iunie și „Stuttgarter N.S. Kurier” din 16 iunie, cu titluri ca „Momeala engleză pentru Bulgaria! sau „Manevra grosolană a politicii de încercuire”, sau „Situații Obscure”, ori „Quo vadis Rumanien”, reprodus din „Tribuna”, se ocupă de intențiile Turciei și Angliei de a îndupleca România să cedeze Dobrogea [de sud], nu fără a îndrepta la adresa Angliei cuvinte pline de ironie și sublinia comicul de situație față de această politică dublă, lipsită de linie. Dacă presa germană se abține să ia în acest moment sprijinul Bulgariei (consolând-o cu tratatul economic încheiat cu Italia), nu e la fel de indiferentă când aude despre o eventuală alianță militară a Turciei cu România. Avertizează România de un pas greșit care ar putea duce la urmări ireparabile. Faptul că d. Gafencu n-a lămurit deplin situația Pactului Balcanic e privit cu multă neplăcere. Atât România cât și Turcia – stăpâne pe strămtori și gurile Dunării – trebuie să fie conștiente că apară aici interese de ordin general.

„Deutsche Diplomatisch – politische Korrespondenz” [Publicație oficială a Ministerului Afacerilor Externe al Germaniei.] din 16 iunie scrie că nu poți servi la doi stăpâni. O politică de independență e incompatibilă cu una de alianță. De aceea, problema independenței Turciei rămâne încă în discuție.

Referent, Petronela Negoșanu<sup>64</sup>

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Dosare Speciale, vol. 400/1939, ff. 203-204]

### 35. 24 iunie 1939, București. Buletin de presă al Agenției Rador, reunind extrase din presa franceză privind acordul pentru încheierea tratatului de asistență mutuală dintre Turcia și Franța.

*June 24, 1939, Bucharest. Press bulletin of the Rador Agency compiling extracts from the French press regarding the Treaty of mutual assistance between Türkiye and France.*

<sup>64</sup> Petronela Negoșanu (1913-2001), traducătoare. Licențiată în Litere și cu un doctorat în Drept, a fost avocat pledant în baroul Cluj. A lucrat ca referent în Ministerul Propagandei și Ministerul Afacerilor Străine. A fost arestată în 1950-1955. În 1968 a luat un interviu episcopului greco-catolic Iuliu Hossu la Mănăstirea Căldărușani, împreună cu soțul ei, ziaristul Emil Boșca-Mălin (1913-1976).



Paris, 24 iunie (Rador) – Presa franceză de sâmbătă dimineața salută cu satisfacție încheierea acordului franco-turc [la 23 iunie 1939].

*Le Jour* scrie: „nu vrem să intrăm în amănunțele avantajilor strategice pe care le oferă noua alianță.

Două sunt totuși izbitoare: libertatea strămtorilor, care îngăduie eventual să se dea ajutoare pe mare României și să se comunice cu Rusia sovietică; și, în al doilea rând, se asigură apărarea terestră a canalului de Suez. În sfârșit se constată, cu excepția triumphiului italian Sicilia-Pantellaria-Libia, cele două bazine, Mediterana orientală și Mediterana occidentală, sunt lacuri franco-engleze sau cu preponderență franco-engleză. Trebuie să spunem un cuvânt și despre profunzul răsunet al alianței în întregul Islam; ea înseamnă înmormântarea ambițiilor germane-italiene și propaganda [impotriva] lor”.

*Le Matin* spune: „nu vom înceta să declarăm că, la o alianță sau la un acord, calitatea partenerilor cu care te aliezi sau cazii de acord importă cel puțin tot atât de mult cât și natura hârtiei pe care o semnezi. Aici, ca și aiurea, partea morală domină, iar în Alianța cu Turcia acest aspect are o înaltă valoare”.

*Petit Parisien* publică un interviu cu d. Saydam, președintele de consiliu al Turciei. Reprezentantul ziarului a întrebat dacă apropierea franco-turcă nu va avea și alte rezultate fericite în afară de menținerea păcii. D. Saydam a răspuns că viața economică a celor două națiuni ar putea avea de pe urma acestei apropieri beneficii apreciabile. „Situția pe care o veți găsi aici poate fi pe viitor cu atât mai privilegiată cu cât nu o veți datori decât lealității dumneavoastră și încrederii noastre”.

*L'Ouvre* declară: „Populațiile siriene și libaneze primesc din partea Franței garanția exprimată într-o declarație particulară, că puterea mandatară nu va renunța în niciun chip, în favoarea unor terți, la misiunea pe care a asumat-o față de ele.

În felul acesta, dacă Italia anul trecut avea oarecare planuri de viitor asupra republicilor siriană și libaneze, devenit independente, iluziile sale s-au risipit”

Ziarul comunist *L'Humanité* scrie: „Nimeni nu se bucură mai mult decât noi de încheierea tratatelor franco-turce. Republica turcă este un element indispensabil al oricărui sistem de securitate și Guvernul din Ankara a avut marele merit de a rezista presiunilor și cererilor axei și de a adera la frontul păcii”.

(...) [Restul documentului tratează alte probleme]

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, vol. II, dos. 60, f. 143]

36. 7 iulie 1939, București. Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, adresată ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, în care îi cere să solicite avizul Ministerului de Externe Turc pentru trimiterea unui delegat militar al României la Ankara, pentru negocierea unor chestiuni tehnice privind aplicarea convențiilor militare între statele Înțelegerii Balcanice.

*July 7, 1939, Bucharest. Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, instructing him to ask for the approval of the Turkish Ministry of Foreign Affairs for the arrival of a Romanian military delegate in Ankara to negotiate the technical aspects of the military conventions of the Balkan Pact.*

Vă rog să binevoiți a arăta d-lui Saracoğlu că am dori să trimitem cât mai curând în misiune specială secretă la Ankara un delegat militar care să discute cu Marele Stat Major turc unele chestiuni tehnice în legătură cu eventuala aplicare a convențiilor militare a Întelegerii Balcanice.

O asemenea discuție ne pare absolut necesară dat fiind noile stări din Balcani și înrăurirea lor asupra poziției și atitudinii statelor balcanice.

Vă rog să binevoiți a-mi comunica cât mai urgent răspunsul Guvernului turc.

Gafencu, nr. 1344/43053

[AMAE, Fond Ankara, vol. 6 bis/1928-1947, f. n.]

37. **10 iulie 1939, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care prezintă ideea unei declarații sovietice, discutată cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, pentru recunoașterea apartenenței Basarabiei la România. Stoica sugerează ca această declarație să fie cerută ca o condiție pentru aderarea României la Pactul Mării Negre, propus de U.R.S.S.**

*July 10, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, presenting the idea discussed with the Turkish Foreign Minister, Şükrü Saracoğlu, of a Soviet declaration recognizing that Bessarabia is part of Romania. Stoica suggests that such a declaration should be asked as a condition requested by Romania to join the Black Sea Pact proposed by the Soviet Union.*

În cursul conversațiilor mele de astăzi cu domnul Saracoğlu referitoare la relațiile româno-sovietice, am discutat împreună și chestiunea unei declarații ruse de recunoaștere categorică a unirii Basarabiei ca mijloc pentru a înlătura unele aprehensiuni anti-rusești ale noastre.

După o examinare a condițiilor politice și psihologice actuale, am socotit potrivit următorul mod de acțiune în această privință:

1. Deocamdată, noi neputând oferi nimic rușilor în schimbul acestei declarații importante, să căutăm a cunoaște intențiile lor și cum informațiile vor fi cu siguranță satisfăcătoare, să ameliorăm relațiile româno-ruse;

2. Când se va pune chestiunea Pactului Mării Negre dorit de ruși, noi având de oferit adevărul nostru, să cerem în schimb declarația privitoare la Basarabia, urmând bine înțeles ca această cerere să se facă indirect și declarația să vină ca o ofertă spontană a U.R.S.S.

Supun aprecierii Excelenței Voastre aceste păreri.

Stoica, nr. 1375

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 1/1935-1939, ff. 314-315]

38. **10 iulie 1939, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îi prezintă ultimele discuții avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind relațiile româno-sovietice. Stoica a arătat ministrului turc că România are informații privind intenția sovieticilor de a pune în discuție chestiunea Basarabiei, pe care partea română o consideră**

**închisă definitiv. În acest sens, s-a solicitat sprijinul Turciei pentru a explica la Moscova atitudinea părții române și sondarea intențiilor sovietice în relația cu România.**

*July 10, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the most recent discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, on Romanian-Soviet relations. Stoica told the Turkish official that Romania has information on the Soviets' intention to demand discussions regarding Bessarabia, which the Romanian part considers a closed issue. In this sense, Türkiye's help was requested to explain the Romanian viewpoint to Moscow and probe Soviet intentions regarding Romania.*

Am explicat astăzi pe larg domnului Saracoğlu ideile conținute în telegrama Excelenței Voastre nr. 42722, insistând în special asupra faptului că România are o atitudine amicală față de Rusia, că a refuzat a participa la orice grupare sau acțiune îndreptată contra Rusiei, că prin atitudinea sa de absolută independență și de rezistență hotărâtă față de presiunile din altă parte acoperă frontierele de sud ale Rusiei, dar că această politică o poate urma cu succes, numai dacă frontierele ei răsăritene nu sunt puse în discuțiune, ci are un amic în dosul acestora. Am întrebunitat aceleași argumente ca și în conversațiile noastre de la Istanbul și Ankara. I-am arătat apoi că, după indiciile ce avem, U.R.S.S. ar avea intenții mai puțin amicale față de noi și că ar înclina chiar a pune eventual în discuție situația noastră în Basarabia, pe care noi, în urma acordului intervenit între noi și Guvernul sovietic, o considerăm definitiv rezolvată. L-am rugat deci să explice la Moscova atitudinea noastră și să sondeze de asemenea punctul de vedere și intențiile ei cu privire la raporturile româno-sovietice. Am crezut util să-i amintesc că în împrejurările actuale, combaterea acțiunii statelor totalitare în zona Dunării de jos impune în mod imperios menținerea și intensificarea unor relații de leală încredere între România și U.R.S.S.

Domnul Saracoğlu, de acord cu explicațiile mele, a primit cu plăcere rugămintea noastră și mi-a spus că încă astăzi va face pașii necesari, la Moscova, în această chestiune.

Stoica, nr. 1374

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrame Ankara, vol. 1/1935-1939, ff. 317-318]

**39. 13 iulie 1939, Ankara. Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, adresată ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, privind problema relațiilor româno-sovietice și rolul potențial pe care îl poate avea Turcia în comunicarea cu guvernul sovietic. Clarificând instrucțiunile anterioare, Gafencu arată că guvernul român nu intenționează deocamdată să intre în negocieri cu U.R.S.S. pentru participarea la Pactul Mării Negre.**

*July 13, 1939, Ankara. Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, on the issue of Romanian-Soviet relations and Türkiye's potential role in communicating with the Soviet government. Clarifying previous instructions, Gafencu underlines that the Romanian Government doesn't intend, for the moment, to enter into negotiations with the USSR to join the Black Sea Pact.*

Urmare la telegrama mea nr. 43602

În ce privește punctul 2 al telegramei d-voastră nr. 1375, am următoarele observații de făcut:

a) Nu avem deocamdată intenția să intrăm în negocieri, nici directe și nici indirecte, cu Rusia pentru participarea la un Pact al Mării Negre sau în vederea altor acorduri care ne-ar putea îndepărta de politica noastră de independență și de cumpănă dreaptă așa cum am definit-o la Ankara d-lui Saracoğlu și cum vă este îndeobște cunoscută.

b) Telegrama mea nr. 42722 era datorită cauzei următoare:

Acum 10 zile Comisariatul Afacerilor Străine Sovietic a înapoiat d-lui ministru Dianu<sup>65</sup> o notă verbală în care, protestând în contra survolului unei localități din Basarabia de către un avion sovietic, întrebuiința cuvântul „teritoriu românesc”. Prin explicațiile ce s-au dat d-lui Dianu de către dl. Potemkin<sup>66</sup>, s-a precizat că motivul restituirii notei este acela al întrebuiințării cuvântului „teritoriu românesc” în privința Basarabiei.

Nu înțelegem în împrejurările de azi să dăm acestui incident toată gravitatea ce i se cuvine. Dorim însă pentru fixarea politicii noastre să cunoaștem precis intențiile Guvernului sovietic față de noi. În acest scop și numai în acest scop v-am însărcinat să recurgeți la bunele oficii ale d-lui Saracoğlu. Guvernul turc se poate informa la Moscova, fără a cita de altfel incidentul ce s-a produs pentru a nu-i da o nouă însemnătate, care este atitudinea pe care Guvernul sovietic înțelege s-o urmeze față de România.

Din lămuririle pe care le vom putea obține astfel, vom ști dacă ne aflăm în fața unui gest izolat de supărare, sau dacă avem a face cu un început de presiune politică asupra noastră.

c) Cu acest prilej am fi mulțumiți dacă Guvernul turc ar arăta Guvernului rus că România nu poate urma politica ei de independență folositoare tuturor vecinilor ei și care presupune o rezistență hotărâtă față de presiunile din afară, decât dacă are spatele acoperit și dacă stările de drept și de fapt de-a lungul hotarului răsăritean nu sunt puse în discuție.

Mă refer în această privință la sfârșitul telegramei nr. 42722.

Gafencu, nr. 44435

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 1/1935-1939, ff. 323-324]

**40. 15 iulie 1939, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îi prezintă ultimele discuții cu secretarul general al Ministerului Afacerilor Străine turc, Numan Menemencioglu, privind problema relațiilor româno-sovietice și a Basarabiei.**

*July 15, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the latest discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükri Saracoğlu, on Romanian-Soviet relations and the issue of Bessarabia.*

<sup>65</sup> Nicolae F. Dianu (1889-1959), diplomat, jurist. Și-a început cariera diplomatică în 1911, îndeplinind misiuni la Paris (1911), Haga (1912), Atena (1913-1917) și Roma (1919-1925). A fost director al Presei și Propagandei în Ministerul Afacerilor Străine (1925-1928), însărcinat cu afaceri la Stockholm (1 martie 1928 – 1 ianuarie 1929), director de cabinet (1929), director al Oficiului de Studii și Informații și director adjunct al Protocolului Ministerului Afacerilor Străine (1 noiembrie 1932 – 1 octombrie 1935), ministru plenipotențiar la Santiago de Chile (1 octombrie 1935 – 1 mai 1938), Moscova (1 mai 1938 – 1 octombrie 1939) și Haga (15 octombrie 1939 – 15 iulie 1940). A fost pensionat la 1 mai 1941. După război s-a stabilit în Franța, unde a înființat, în 1950, Asociația Pro Basarabia și Bucovina.

<sup>66</sup> Vladimir Petrovici Potemkin (1874-1946), om politic și diplomat sovietic. A lucrat la Comisariatul pentru Învățământ (1918-1919). În 1923 a condus comisia repatrierilor. A fost consul general la Istanbul (1924-1926), consilier al ambasadei sovietice la Ankara (1927-1929), ministru plenipotențiar la Atena (1929-1932), ambasador la Roma (26 septembrie 1932 – 25 noiembrie 1934), ambasador la Paris (25 noiembrie 1934 – 4 aprilie 1937), adjunct al comisarului pentru Afaceri Externe (1937-1940), comisar pentru educație al Rusiei Sovietice (28 februarie 1940 – 23 februarie 1946). A fost redactor-șef al *Istoriei diplomației* (3 vol., Moscova, 1941-1945).

Referire la telegrama dvs. nr. 42732 și la punctele b) și c) din telegrama dvs. nr. 44435.

Am avut azi o nouă conversație în privința atitudinii ruse față de România; de data aceasta cu Numan Menemencioglu, care ține locul domnului Saracoğlu.

I-am comunicat cu titlu personal și confidențial, pentru motivarea presupunerii noastre, cazul notei-verbale a domnului Dianu. D-sa nu mi-a ascuns impresia neplăcută ce i-a cauzat această întâmplare; crede însă că ea trebuie atribuită unui moment de enervare, datorat hărțuirii împreună cu tratativele anglo-franco-ruse, nicidecum unor intenții de a nu respecta drepturile noastre asupra Basarabiei. Își dă seama, pe de altă parte, de gravitatea pe care ar avea-o situația în cazul când România nu și-ar simți spatele acoperit și frontiera sa orientală asigurată. Consideră deci că este necesar ca Turcia să lămurească la Moscova această neînțelegere, căci desigur numai de o neînțelegere poate fi vorba. Cum Ambasadorul Turciei la Moscova<sup>67</sup> a fost schimbat, iar chestiunea care ne privește nu este de natură a fi tratată de un Însărcinat cu Afaceri, domnia sa crede nimerit ca aceasta să fie încredințat noului ambasador, care se va duce la post peste vreo două săptămâni și căruia, înainte de plecare, d-sa. îi va da toate instrucțiunile necesare.

Am fost de acord cu dânsul că nu este prudent nici să accentuăm prea mult supărarea noastră, nici să atribuim prea mare importanță incidentului și să precipităm lămurirea semnificației lui ca o nouă înfățișare a atitudinii ruse față de noi am arătat însă, în același timp, că nu putem neglija astfel de manifestări ale Comisariatului de Externe, care stârnesc la noi bănuiele față de intențiile Rusiei, că lămurirea atitudinii rusești este de interes general și că ea va fi cu atât mai utilă cu cât va fi mai grabnică.

Reiese din conversația mea cu Numan Menemencioglu că lămuririle dorite de noi nu le vom putea avea decât pe la mijlocul lunii August.

Stoica, nr. 1420

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrame Ankara, vol. 1/1935-1939, ff. 342-343]

**41. 9 august 1939, Ankara. Scrisoare a șefului Marelui Stat Major turc, mareșalul Fevzi Çakmak, adresată șefului Marelui Stat Major român, generalul Florea Țenescu, prin care îi evocă discuțiile avute cu delegația militară română trimisă la Ankara. Mareșalul Çakmak subliniază coeziunea dintre concepțiile strategice ale Turciei și României. August 9, 1939, Ankara. Letter of the Chief of the Turkish General Staff, Marshal Fevzi Çakmak, to the head of the Romanian Chief of Staff, General Florea Țenescu, presenting the discussions he had with the Romanian military delegation to Türkiye. Marshal Çakmak shows that the strategic concepts of Türkiye and Romania are alligned.**

Monsieur le Général<sup>68</sup>,

J'ai l'honneur de vous accuser réception de votre lettre en date du 3 courant sub. no. 3415/3 concernant l'échange de vues entre nos États-Majore respectifs et vous en remercie de n'avoir

<sup>67</sup> **Zekai Apaydin** (1884-1947), om politic și diplomat turc. Deputat și ministru (cel mai important portofoliu a fost cel al Apărării Naționale, 29 decembrie 1930 – 1 martie 1935), a fost ambasador la Londra (10 septembrie 1924 – 1 iunie 1925) și Moscova (1 iunie 1925 – 30 octombrie 1927, 8 iulie 1935 – 6 iulie 1939). S-a pensionat în 1939.

<sup>68</sup> **Florea Țenescu** (1884-1941), general. Ofițer de artilerie, absolvent al Școlii Superioare de Război (1911), atașat militar la Sofia (1914-1916), ofițer de ordonanță și aghiotant al regelui Ferdinand (1917-1924), comandant de regiment de obuziere (1924), comandant de brigadă de artilerie (1930), șeful Marelui Stat Major (1 februarie 1939 – 23 august 1940). A fost trecut în retragere de guvernul Antonescu la 9 septembrie 1940, împreună cu generalii considerați răspunzători de prăbușirea granițelor României Mari.

ainsi donné l'occasion en n'envoyant, à cet effet, une délégation à Ankara. J'ai été particulièrement heureux de constater, en cours des conversations que j'ai su le plaisir d'avoir avec la Délégation Roumaine, la parfaite identité de vues entre nos Etats-Majore respectifs sur la conception stratégique et la ferme confiance en nos forces armées.

J'ai été très satisfait d'apprendre les mesures prises par l'Etat-Major Général Roumain dans le cadre de l'Entente Balkanique en s'y conformant aux nouvelles exigences de la situation.

J'ai moi-même communiqué à la délégation roumaine que l' tat-Major Général Turc, a de son côté, pris des mesures en conséquence et j'ai prié la délégation roumaine de porter à la connaissance de Votre Excellence notre demande concernant les moyens de transports maritimes dont nous aurons besoin dès le début de la mobilisation.

Je tiens également à vous faire savoir que l' tat-Major Général Turc s'efforcera de satisfaire les demandes de l' tat-Major Roumain.

Je saisis cette occasion pour Vous réitérer, Monsieur le Général, l'assurance de ma très haute considération.

Le Chef d' tat-Major, Général de l'Arm e Turque, Le Marechal (ss) Fevzi  akmak  
No. 16. 217.

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 3-a Operații, dos. 1706, rola 1989, f. 228, cadru 2]

**42. August 1939, București. Informare a Ministerului Afacerilor Străine adresată șefului Marelui Stat Major, generalul Florea Țenescu, despre rezultatele discuțiilor purtate de delegațiile militare britanică și franceză în Turcia. Se arată că eșecul misiunii militare britanice, cauzat de nemulțumirea turcilor fața de compoziția și modul de lucru al delegației, a fost suplinat de succesul misiunii militare franceze. Acordul militar turco-franco-britanic prevedea: zonele principale de acțiune strategică ofensivă și defensivă; nevoile de dotare ale armatei turce; pregătirea personalului turc pentru tancuri, artilerie antiaerian  și avioane care,  n caz de r zboi, urmau a fi puse la dispoziția armatei turce sub form  de unitați speciale franceze și britanice.**

*August 1939, Bucharest. Report of the Ministry of Foreign Affairs to the Chief of Staff, General Florea Țenescu, informing him of the results of the discussions held by the British and French military delegations to Türkiye. The failure of the British military mission, caused by the Turkish dissatisfaction with the composition and the workstyle of the delegation, was balanced through the success of the French military mission, followed by successful discussions with the British Naval Mission. The Turkish-British-French plan for military cooperation included: the main zones of offensive and defensive strategic action; the Turkish needs of military equipment; the training of Turkish personnel for tanks, air defence and airplanes, capabilities that, in case of a war, were to be brought at the disposal of the Turkish Army as French and British special units.*

Domnule General,

Am onoare a v  trimite, spre știința d-voastr , urm toarele informații ce am primit de la Ambasada noastr  din Ankara cu privire la colaborarea militară a Turciei cu Anglia și Franța:

Conversațiile turco-britanice și turco-franceze pentru stabilirea colaborării militare a Turciei cu cele două mari puteri pot fi considerate ca încheiate; acordul între Statele Majore în privința măsurilor strategice este deplin, în privința înarmării armatei turcești este satisfăcător.

Cât privește conversațiile turco-britanice: misiunea generalului englez Lund<sup>69</sup>, deși a stat aproape o lună în Ankara, s-a întors la Londra numai cu material informativ, fără a fi ajuns la concluziuni comune cu Statul Major turc. Turcii nu au fost mulțumiți nici de compoziția, nici de felul de a lucra al acestei misiuni. Capul ei era un tânăr general de brigadă, fără autoritate în străinătate și care pe vremuri făcuse parte din trupele de ocupație ale Constantinopolului; mareșalul Fevzi Çakmak n-a stat de vorbă cu el, ci a plecat în inspecție. Din delegație făcea parte colonelul Ross<sup>70</sup>, care împingea neconținut la cererea de satisfacții teritoriale pe seama bulgarilor, ceea ce, în urma înțelegerii noastre, nu se putea admite și a indispus totodată pe Turci.

Misiunea a făcut apoi și greșeala tactică de a începe prin a cere turcilor lămuriri asupra disponibilităților lor de armament și material, spre a vedea ce se poate întreprinde cu aceste mijloace și abia treptat a ajuns să abordeze problemele strategice; aceste interogatorii au fost primite de Statul Major turc cu multă rezervă și au trezit suspiciunea că preocupările engleze nu sunt să întărească armata turcă în întregimea ei, spre a face capabilă de acțiune viguroasă oriunde ar fi necesar, ci să-i întărească numai anumite părți destinate a acționa în zonele de mare utilitate scopurile britanice, înainte de toate în zona strâmtorilor. Delegația s-a dovedit astfel mediocră și impresia pe care a lăsat-o a fost mai curând defavorabilă. Ambasadorul Marii Britanii [Knatchbull-Hugessen] caută – și cu succes – să împrăștie această impresie.

Delegația militară franceză, sosită la Ankara în 17 iulie trecut, a fost, în schimb, bine compusă, a urmat o bună metodă în conversații și și-a îndeplinit însărcinarea cu un succes deplin. Conducerea misiunii a fost încredințată generalului Huntziger<sup>71</sup>, comandant de armată și membru în Consiliul Superior de apărare națională a Franței; mareșalul Fevzi Çakmak a tratat personal cu domnia sa. Conversațiile au început prin stabilirea obiectivelor acțiunii militare și a forțelor necesare pentru atingerea lor; au cercetat apoi forțele și materialul disponibil și au examinat la urmă modul de a completa lipsurile de specialiști și armament ale armatei turce. Metoda a entuziasmat pe Turci și le-a câștigat toată încrederea. S-a reușit astfel, în mai puțin de 10 zile, a se stabili un perfect acord nu numai asupra acțiunii militare care decurge din acordul turco-francez, ci și asupra celui care decurge din cel turco-britanic, completându-se prin aceasta și insuficiența misiunii britanice. S-au redactat chiar și proiectele de texte și anexe menite a fi cuprinse în partea militară a acordului definitiv franco-turc și cu adaptările necesare, în partea militară a celui turco-britanic.

Proiectele principale ale acordului stabilit de generalul Huntziger cu Marele Stat Major turc sunt următoarele:

<sup>69</sup> **Otto Marling Lund** (1891-1956), general britanic. Ofițer de artilerie, a luptat în Primul Război Mondial. După război a fost aghiotant al generalului Henry Rawlinson, comandantul Armatei din India (1920-1925). A absolvit Academia Militară de la Camberley, unde a devenit profesor în 1931. În 1934-1939 a fost repartizat Marelui Stat Major. În timpul războiului a făcut parte din comandamente de artilerie, devenind directorul artileriei în cadrul Ministerului de Război (1944-1946) și comandantul artileriei antiaeriene (1946-1948). S-a pensionat în 1948.

<sup>70</sup> **Robert Knox Ross** (1893-1951), ofițer britanic. Ofițer de infanterie, a luptat în Primul Război Mondial pe frontul de vest și, din 1916, pe frontul oriental. După război a servit în cadrul unor unități militare în India (1919-1923), Egipt și Sudan (1923-1932), Palestina. În aprilie 1940 a revenit în Marea Britanie, preluând comanda de brigadă, apoi de divizie, luând parte la debarcarea din Normandia și operațiunile din Europa. În 1946 s-a pensionat.

<sup>71</sup> **Charles Huntziger** (1880-1941), general francez. Ofițer al infanteriei coloniale, a luptat în Primul Război Mondial pe frontul oriental, devenind șef de stat-major al Corpului Expediționar Aliat. După război a îndeplinit o misiune în China (concesiunile Tianjin), iar în 1933 a fost numit comandantul trupelor franceze din Siria. În 1938 a fost numit membru al Consiliului Superior de Război al Franței. În 1939 a preluat comanda Armatei a 2-a, pe care a condus-o timpul bătăliei Franței, fiind unul dintre negociatorii și semnatarii armistițiului. În timpul guvernului de la Vichy a fost comandantul trupelor terestre, apoi ministru al Apărării Naționale (6 septembrie 1940 – 11 noiembrie 1941). A murit într-un accident aviatic.

1) Zonele principale de acțiune militară defensivă și ofensivă fiind Turcia, regiunea Salonicului și coasta Dodecanezului, iar în acțiune defensivă Dardanelele, acestea trebuie fortificate și prevăzute cu trupele și materialul necesar menirii lor. Frontul Traciei va avea să oprească invazia spre strămtori și, prin mișcare ofensivă, să scoată din acțiune Bulgaria, înaintând apoi spre Europa Centrală. Frontul Salonicului va avea să împiedice ajungerea Italianilor la Egee și, prin mișcare ofensivă, să-i scoată din Balcani, degajând astfel Grecia și Iugoslavia. Frontul din fața Dodecanezului va avea să împiedice o debarcare italiană, iar, printr-o mișcare ofensivă cu ajutorul flotei aliate, să ocupe Dodecanezul. Dardanelele vor avea să se apere, păstrând comunicarea prin strămtori liberă pentru aprovizionarea țărilor amice. În privința măsurilor navale se vor lua decizii de acord cu Comandamentul flotei britanice.

2) Dotarea armatei turce cu armamentul de care are nevoie și pentru care Statul Major turc a formulat cereri foarte mari se va face, de comun acord de către Franța și Marea Britanie, nu însă în proporțiile cerute, ambele state având obligația de a ajuta și înarmarea României și a Greciei. Pentru nevoile imediate se va trimite material din Franța și Marea Britanie; în vederea viitorului – alianța urmând să aibă o durată nelimitată – se va crea în Turcia o industrie de armament. Aranjamentele financiare se vor face prin tratative speciale.

3) În ce privește tancurile, artileria anti-aeriană și avioanele, de care armata turcă duce mare lipsă și pentru care îi lipsește personalul de specialitate, acestea, în cazul izbucnirii unui război, vor fi puse la dispoziția armatei turce sub formă de unități speciale franceze și britanice. Se va începe însă, totodată, formarea personalului de specialitate turc, ca aceste ramuri importante ale armatei să poată fi servite în curând de elemente naționale. De asemenea, se vor construi aerodromuri în punctele potrivite nevoilor militare.

Generalul Huntziger a plecat din Turcia în 26 iulie, exprimându-și satisfacția de conversațiile ce a avut și declarând că s-a ajuns la o înțelegere desăvârșită asupra tuturor punctelor și că conversațiile viitoare nu va mai fi vorba decât de amănunte secundare. Reîntors la Paris, domnia sa a plecat imediat la Londra.

Ambasadorul Franței [Massigli] a informat pe Ambasadorul nostru [Stoica] că, în urma conversațiilor ce generalul Huntziger a avut cu Marele Stat Major britanic, acesta s-a declarat de acord cu concluziile generalului francez.

În fine, vizita la Istanbul a Diviziei navale britanice, în frunte cu comandantul flotei mediteraneene, Amiralul Cuningham<sup>72</sup>, în zilele de 2-6 august, a fost o ocazie pentru a lămurii și unele laturi ale colaborării pe mare a Turciei cu Marea Britanie și Franța. Amiralul britanic a stat două zile la Istanbul, unde a avut conversații cu comandantul flotei turce, Amiralul Sükrü Okan<sup>73</sup>, și cu Statul Major al acestuia, apoi o zi în America, unde a discutat situația cu Mareșalul Fevzi Çakmak și cu însuși Președintele İsmet İnönü. Obiectul acestor conversații a fost adaptarea vechilor dispozitive de acțiune navală stabilite, pe când flota turcă era singură și avea un rol pur defensiv, la noua situație când ea se găsește alături de flotele engleză și franceză și când acestea sunt menite a lua o vigoasă ofensivă.

<sup>72</sup> **Andrew Cunningham** (1883-1963), amiral britanic. Ofițer de marină, în Primul Război Mondial a comandat un distrugător în zona Strămtorilor. În 1919 a primit comanda unui distrugător în Marea Baltică, continuându-și cariera cu diverse misiuni. În 1929 a primit comanda unui crucișător. În septembrie 1932 a fost numit aghiotant al regelui George al V-lea, iar în decembrie 1933 a fost numit contraamiral și repartizat Flotei din Mediterana, al cărei comandant adjunct a devenit (1936-1938). A fost adjunct al Comandamentului Naval (1938-1939) și comandant al Flotei din Mediterana (1 iunie 1939 – 20 februarie 1943, cu o pauză în aprilie 1942 – februarie 1943, când a comandat forțele navale ale Corpului Expediționar Aliat). A fost Prim-Lord al Amiralității (15 octombrie 1943 – 24 mai 1946). S-a pensionat în 1946.

<sup>73</sup> **Şükrü Okan** (1880-1957), amiral și om politic turc, comandantul forțelor navale (1930-1944).



Ambasadorul nostru la Ankara este informat – fără însă a fi putut verifica pe deplin informația – că s-a decis ca vechea bază a flotei turce, Ismir, împreună cu Marea de Marmara să rămână un centru secundar, de repaus sau de refugiu, iar centrul de acțiune al flotelor aliate în Marea Egee să fie stabilit în Smirna.

În cursul conversațiilor generalului Huntziger cu Marele Stat Major turc, situația Bulgariei și a relațiilor ei viitoare a fost, de asemenea, discutată.

Primiți vă rog, Domnule General, asigurarea înaltei mele considerații.

p. Ministru, (ss) G. Davidescu<sup>74</sup>

p. Director, (ss) Indescifrabil<sup>75</sup>

nr. 50231/939

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 3-a Operații, dos. 1706, rola 1989, ff. 293-296, cadre 60-63]

43. 14 august 1939, Istanbul. Dare de seamă privind întrevederea regelui Carol al II-lea cu președintele Republicii Turce, İsmet İnönü, din 11 august 1939. S-a discutat despre o posibilă agresiune a Germaniei și Ungariei împotriva României și atitudinile pe care le-ar avea celelalte state. S-a arătat că România nu are, în convențiile militare cu Polonia și Iugoslavia, prevederi privind o agresiune germană. Turcia crede că Franța și Marea Britanie vor interveni în sprijinul României. Președintele Turciei s-a angajat că Turcia, în cazul unui atac german, va interveni în sprijinul României prin neutralizarea Bulgariei, contând pe aceeași reacție din partea Iugoslaviei și Greciei. În privința relațiilor româno-sovietice, președintele Turciei s-a oferit să faciliteze ameliorarea lor. Regele Carol al II-lea a pus condiția respectării integrității teritoriale a României și a respins ideea unui tratat de asistență mutuală cu U.R.S.S. sau aderarea la Pactul Mării Negre, pentru a menaja susceptibilitățile Germaniei. Regele detaliază dificultățile în relația româno-rusă, arătând că există o profundă neîncredere în Rusia motivată de acțiunile agresive ale acesteia împotriva poporului român de-a lungul istoriei. S-a afirmat importanța păstrării unității Înțelegerii Balcanice, lăsându-se pe seama Turciei inițiativa reapropierii Iugoslaviei de Înțelegerea Balcanică, cu sprijinul României. Este reafirmat angajamentul comun româno-turc de a menține o strânsă colaborare și coordonare a acțiunilor având ca principal obiectiv apărarea integrității și independenței celor două state.

*August 14, 1939, Istanbul. Report on the meeting between King Carol II of Romania and the President of the Republic of Türkiye, İsmet İnönü, on August 11, 1939. Discussions were focused on a potential attack of Germany and Hungary against Romania and the position that other states would embrace. The report shows Romania does not have, in its military conventions with Poland and Yugoslavia, provisions regarding a German aggression. Türkiye believes that France and Great Britain will support Romania.*

<sup>74</sup> Gheorghe Davidescu (1892-1973), jurist și diplomat. Ardelean, cu un doctorat în drept la Budapesta (1916). Și-a început cariera diplomatică în 1920. A îndeplinit misiuni la Budapesta (1921-1925) și Varșovia (1927-1933). A fost ministru plenipotențiar la Tallin (15 octombrie 1935 – 1 martie 1939) și Moscova (1 octombrie 1939 – 10 august 1940). A fost secretar general al Ministerului Afacerilor Străine (11 octombrie 1941 – 1 septembrie 1944). Scos din cadre în 1945, a fost pus în disponibilitate în 1946.

<sup>75</sup> Original in document.

*The President of Türkiye is committed to aid Romania, in case of a German attack, by neutralising Bulgaria, counting on the same reaction by Yugoslavia and Greece. On Romanian-Soviet relations, the President offered to facilitate an improvement, while the King showed that Romania's territorial integrity is an essential condition, rejecting the ideas of a pact of mutual assistance with the USSR or to join the Black Sea Pact, in order to avoid provoking Germany's sensitivities. The King offers details regarding Romanian-Russian relations, emphasizing the profound distrust against Russia motivated by its aggressive actions against the Romanian people in the course of history. Both parties agree on the importance of preserving the unity of the Balkan Pact, Türkiye being allowed freedom of action to improve the alliance with Yugoslavia and Romania promising its support. The Romanian-Turkish common engagement to maintain a strong collaboration and to coordinate their actions is reaffirmed, the main goal being the protection of the integrity and independence of the two states.*

Întrevederea a avut loc la 11 august de la orele 17:15 la 20:45 la Palatul Dolmabahçe<sup>76</sup>.

La întrevedere au asistat D-nii S. Saracoğlu, Ministrul de Externe al Turciei, și Vasile Stoica, Ambasador al Majestății Sale din Turcia.

E.S. Președintele urează bun sosit Suveranului țării aliate, asigurându-l de sentimentele sale cele mai cordiale și de cea mai leală amicitie a Turciei pentru România.

M.S. Regele mulțumește E.S. Președintelui de urare, îl asigură de aceeași prețuire înaltă a Sa și de aceleași sentimente ale României pentru Turcia aliată și își exprimă convingerea că această amicitie pune cele două State în situația de a putea face față pericolelor ce se pot ivi pentru existența lor națională și totodată le va ajuta să mențină pacea și ordinea în această parte a lumii.

I. Cei doi capi de Stat procedează la examinarea situației internaționale, pe care o găsesc gravă, și la cercetarea pericolelor, care amenință pacea în sud-estul Europei.

Ambii constată că Înțelegerea Balcanică este un factor esențial de pace, colaborare și independență națională în această regiune.

M.S. Regele exprimă E. Sale Președintelui satisfacția sa pentru Acordurile turco-britanic și turco-francez, prin care potențialul de rezistență și luptă al Turciei este mărit și astfel posibilitățile ei de contribuție la cauza Înțelegerii Balcanice sunt sporite.

II. M.S. Regele aduce apoi la cunoștință E.S. Președintelui că Germania procedează, sub formă de manevre, la concentrări de trupe în număr de 1.500.000 – 2.000.000 oameni, în zona Sileziei, deci în regiunea germană cea mai apropiată zonei de joncțiune dintre armatele polonă și română și că, după informațiile ce are, aceste trupe sunt destinate unei acțiuni nu atât în direcția Poloniei cât în direcția sud-est, în primul rând contra României spre a pune mâna pe petrolul românesc, în al doilea rând contra Turciei spre a pune mâna pe strâmtoni. Evident o acțiune germană contra României nu s-ar putea face decât prin și cu colaborarea Ungariei, iar o acțiune contra Turciei nu s-ar putea face decât prin și cu colaborarea Bulgariei.

Suntem siguri că Ungaria este gata în orice clipă la această colaborare cu Germania, date fiind veleitățile ei de a redobândi din teritoriile pierdute. Situația este îngrijorătoare, dar poate deveni gravă. România este expusă în primul rând. Iar înfrângerea României și ocuparea ei în-

<sup>76</sup> Palatul Dolmabahçe a fost folosit ca palat sultanal în anii 1857-1887 și 1909-1922, iar din 1924 ca palat prezidențial.

seamnă aprovizionarea Germaniei cu petrol și cereale necesare și prelungirea războiului cu cel puțin patru ani de zile. De aceea agresiunea care pare că se pregătește, constituie un pericol de caracter mult mai general și mult mai grav. În ce privește România, M.S. Regele declară că se va respinge cu arma orice încercare de a i se atinge teritoriul și independența și va rezista agresiunii cu toate puterile sale. Pentru o rezistență victorioasă însă ea are nevoie să nu fie lăsată singură și totodată să nu fi ajutată cu întârziere.

E.S. Președintele, deși o agresiune în direcția României și Turciei cu trupele concentrate în Silezia îi pare mai dificil de executat decât una asupra Poloniei, consideră că pericolul există și că măsurile de apărare se impun și trebuie luate la timp.

Importanța României pentru evoluția unui război este clară. Înfrângerea României, în cazul când un atac fulgerător s-ar dezlănțui asupra ei, iar intervențiunile din partea altor Puteri nu s-ar produce, nu numai ar da agresorilor petrol și alimente în abundență, ci, totodată, ar expune Polonia unei situații fatale, iar, pe de altă parte ar ușura coborârea agresiunii spre Egee și Strâmători. Turcia este strâns legată de România. Ea are tot interesul și este gata a face toate eforturile ca România să nu rămână izolată, ci să fie susținută cu vigoare din cea dintâi clipă. Domnia sa nu vede cum Polonia ar putea sta inactivă în cazul unei agresiuni germane asupra României; de asemenea, este sigur de intrarea în acțiune a Franței și Marii Britanii care au dat României garanția lor. Urmează, deci, o generalizare a războiului. Domnia sa, îndată ce Guvernul său a primit din București știrea despre agresiunea ce se pregătește, a căutat să afle atitudinea Poloniei, Marii Britanii și Franței și dl. Saracoğlu a avut întrevederi cu Ambasadorii acestor trei state cu privire la eventualitatea acestei agresiuni. Ambasadorul Poloniei, Sokolnicki, a declarat că el nu poate da un răspuns autorizat fără a-și consulta Guvernul, poate afirma, însă, convingerea sa că Polonia nu va sta indiferentă într-un astfel de caz. Ambasadorul Marii Britanii, Knatchbull-Hugessen, și al Franței, Massigli, au declarat în modul cel mai categoric că Marea Britanie și Franța își vor respecta angajamentul.

M.S. Regele își exprimă o oarecare rezervă în privința intrării imediate în acțiune a acestor State. Un atac asupra României se poate produce numai cu participarea Ungariei, trupele ungare având să ia o parte importantă la acțiune. Or, între poloni și unguri sunt legături de amicitie bine cultivate: când România a cerut Poloniei să garanteze frontiera română și spre Ungaria, Polonia n-a vrut să-și ia acest angajament. Pe de altă parte Guvernul britanic, care a dat garanția sa pentru independența și integritatea României, n-a răspuns acum câteva zile cu un „non possumus” categoric unui memoriu revizionist al Guvernului ungar îndreptat contra României și cu o declarație care poate fi considerată drept încurajare.

E.S. Președintele declară că domnia sa nu se îndoiește nici un moment că, în cazul unui atac german asupra României, Franța și Marea Britanie își vor executa obligațiile luate față de România și Grecia prin declarațiile de garanție și vor intra fără întârziere în acțiune. Altfel, s-ar surpa orice încredere în onestitatea acestor State și, în general, în angajamentele internaționale. Turcia însăși ar avea o mare deziluziune. În ce privește Polonia, domnia sa nu știe dacă cumva, în baza Tratatului ei de alianță cu România<sup>77</sup>, ea este obligată să dea acesteia ajutorul ei militar în cazul unei agresiuni.

M. Sa Regele lămurește că textul tratatului de alianță româno-polon are un caracter general și asigură apărarea comună a țărilor aliate la toate frontierele lor, aplicarea lui însă având a se face

---

<sup>77</sup> „Convenția de alianță defensivă între Regatul României și Republica Polonă”, încheiată la București la 3 martie 1921, completată cu tratatele de alianță din 26 martie 1926 și 15 ianuarie 1931.

numai pe baza unei Convenții militare, iar, Tratatul fiind încheiat într-un timp când amenințare nu venea din apus, Convenția militară a avut în vedere numai apărarea contra unei agresiuni sovietice. Polonia însăși s-a ferit să-și ia obligații mai mari. Precum M.S. Regele a amintit, când România i-a cerut o garanție și față de Ungaria, ea a răspuns negativ, deși putea cere în schimb o garanție a României față de Germania. În astfel de condiții, M.S. Regele crede că intrarea în acțiune a Poloniei s-ar face ca urmare a intrării în acțiune a Franței și Marii Britanii: o agresiune germană sau germano-ungară asupra României ar provoca, în baza declarației de garanție, intrarea în acțiune a Franței și Marii Britanii, iar aceasta, în baza Tratatelor de alianță, intrarea în acțiune a Poloniei. Factorul esențial, deci, al posibilității noastre de rezistență și al ajutorării noastre este atitudinea Franței și Marii Britanii.

E.S. Președintele este de acord cu această părere. Domnia sa întreabă dacă Tratatul de alianță româno-iugoslav impune Iugoslaviei obligații de asistență militară în cazul unei agresiuni germane sau germano-ungare.

M.S. Regele răspunde că, această alianță fiind încheiată într-un timp când nici România nici Iugoslavia nu erau vecine cu Germania, ideea unui atac german asupra lor nu se ivise. Astfel, această eventualitate n-a fost cuprinsă în textul Tratatului. Aceasta a avut în vedere, în privința frontierei noastre de vest, numai o agresiune ungară. Nu este astfel precizată nici atitudinea de luat în cazul unei participări germane sau italiene la o astfel de agresiune.

E.S. Președintele pune întrebarea dacă există o obligație de asistență reciprocă în cazul când o agresiune ungară s-ar face cu participarea unor contingente de „voluntari” germani sau italieni.

M.S. Regele răspunde că, în acest caz, obligația este categorică, deoarece astfel de trupe ar fi încadrate în armata ungară. Iugoslavia, după părerea M.S. Regelui [Carol al II-lea], atât în cazul unui atac ungar, cât și în cazul unui atac ungar cu participare de „voluntari” germani sau italieni, își va face datoria sa de stat aliat. Situația ei militară este dificilă și îi impune multă precauție. Acțiunile ei vor fi mai categorice sau mai rezervate după cum se va simți susținută efectiv de partenerii ei din Înțelegerea Balcanică și de Puterile mari occidentale. Cum orice atac german sau germano-ungar asupra României va avea ca urmare o generalizare a războiului, M.S. are convingerea că, grație în mare parte Principelui Regent Paul, în conflagrația generală Iugoslavia va fi alături de celelalte state ale Înțelegerii Balcanice și alături de Franța și Marea Britanie.

E.S. Președintele declară că, în ce privește Turcia, aceasta înțelege să fie amică și aliată leală în toate împrejurările. Domnia sa și Guvernul turc sunt hotărâți ca, în cazul când un atac german, cu sau fără participarea altora, s-ar produce asupra României, să ordone imediat mobilizarea generală a forțelor turce și să invite totodată Grecia și Iugoslavia a face același lucru, urmând ca fără întârziere să ia măsurile pentru scoaterea Bulgariei din acțiune și pentru ajutorarea României. Interesele vitale ale Turciei și României, precum și ale celorlalte două State balcanice aliate sunt așa de strâns legate între ele încât pătrunderea Germaniei și Italiei cu spiritul lor de dominație în această zonă constituie un pericol pentru viața lor națională independentă.

M.S. Regele mulțumește pentru aceste sentimente de devotată amicitie și apreciază, la întreaga înaltă lor valoare pentru apărarea comună contra agresiuni, măsurile militare și acțiunea preconizată de E.S. Președintele Republicii turce. M.S. Regele amintește că adevăratele tranșee pentru apărarea strămtorilor și a Turciei însăși nu sunt cele din Tracia, ci sunt cele de pe linia de frontieră care desparte România și Iugoslavia de Ungaria și accentuează că România va apăra aceste tranșee cu toate puterile sale.

E.S. Președintele, mulțumind la rândul său Majestății Sale pentru această atitudine, arată necesitatea unei cât mai strânse coordonări a tuturor măsurilor militare și acțiunilor statelor

care formează barieră în calea înaintării spre est și sud-est a grupului italiano-german: Polonia, România, Iugoslavia, Grecia și Turcia.

III. M.S. Regele analizează dificultățile care pun piedici în calea acțiunii de apărare a României și incluziv a aliaților săi.

Cea mai importantă dintre aceste dificultăți este atitudinea echivocă a Uniunii Sovietice față de România. Deși, din acordurile semnate de cele două state, reiese că ele își recunosc suveranitatea asupra teritoriilor pe care le dețin, deci iese că frontiera între România și Uniunea Sovietică este Nistrul, totuși, Guvernul sovietic refuză să dea o declarație categorică de recunoaștere a acestei frontiere, iar, din când în când, face gesturi menite anume să producă în România sentimentul că frontiera ei răsăriteană este în litigiu: numai de mult decât acum câteva săptămâni, Comisariatul Externelor a refuzat să primească o notă verbală în care se protesta în contra unui survol al zonei de frontieră al Nistrului, deoarece această notă nimea linia Nistrului „frontieră română”. Este evident că menținerea acestei nesiguranțe la frontiera răsăriteană face imposibilă pentru România o acțiune cu toate forțele sale la frontiera sa occidentală. România nu poate acționa contra unei agresiuni germano-ungare sau germano-italo-ungare cu toată energia de care este capabilă, decât dacă spatele este acoperit și decât dacă frontiera sa răsăriteană nu este pusă în discuție. Altminteri, ea va fi obligată ca o parte a trupelor sale să o țină pe Nistru, reducându-și astfel simțitor forțele de luptă destinate fondului său apusean. Este, deci, necesar ca intențiile Uniunii Sovietice față de România să fie definitiv clarificate. Iar această clarificare, spre a pune România în situația de a face față unei agresiuni cu toate forțele sale, nu se poate face decât într-un singur sens: prin recunoașterea fără echivoc, indiferent de forma frontierei Nistrului. Relațiile româno-ruse, care în prezent sunt relații de rece corectitudine și politețe, vor putea intra într-o fază de mai multă încredere reciprocă, iar recunoașterea categorică a frontierei Nistrului va putea deveni începutul unei ere noi între România și Uniunea Sovietică. Nu teama de bolșevism este piedică a unor raporturi mai bune – căci în 1918 armata română, deși vecină cu armata rusă bolșevizată, nu s-a contaminat deloc – ci experiența trecutului care ne arată că, de câte ori românii au fost aliați rușilor și au colaborat cu dânsii, totdeauna au fost înșelați și au avut să sufere în puteri teritoriale. De aceea, România nu vrea să admită armata rusească pe teritoriul său, nici chiar dacă aceasta vine să lupte alături de armata română. Pe hărțile rusești, Basarabia este prezentată ca teritoriul rusesc ocupat temporar de România; ușor s-ar putea întâmpla ca o parte a armatei rusești venite în România pentru a merge spre frontul Occidental să se instaleze în Basarabia, considerând-o provincie rusească și să refuze a o mai părăsi. Această situație penibilă România vrea să o evite. Recunoașterea deplină, nu numai de facto ci și de jure, a frontierei Nistrului, deci a realipirii Basarabiei la patria mamă, ar contribui mult la înlăturarea neîncrederii și ar da posibilitatea ca pe calea relațiilor ruso-române să se procedeze pas de pas la alte acorduri și colaborări utile. Recunoașterea acestei frontiere este și în interesul Turciei; tot experiența din trecut ne învață că, cu cât Rusia este mai departe de Constantinopol, cu atât Turcia este mai liberă pe avutul și politica sa. M.S. Regele ar fi fericit dacă, fie împreună cu rușii, fie numai noi românii și turcii, am găsi o formulă care să soluționeze mult satisfăcător această chestiune.

E.S. Președintele înțelege pe deplin punctul de vedere românesc și e de acord cu Majestatea Sa, atât în privința motivelor care dictează România precauția sa cât și în privința interesului Turciei de a vedea frontiera Nistrului definitiv recunoscută. Domnia sa crede că Uniunea Sovietică n-are nici un fel de intenții ascunse și mai puțin încă agresive față de România, ci dorește bune relații și chiar o colaborare cu ea. În acest sens, i-a vorbit Potemkin cu ocazia vizi-

tei sale la Ankara. Dificultățile dintre Uniunea Sovietică și România îi par mai mult de caracter psihologic. Înlăturarea divergenței privitoare la frontiera ruso-română este numai de dorit, ci având în vedere evenimentele, este necesară. Domnia sa crede că o formulă potrivită poate fi găsită, dacă nu printr-o înțelegere directă între România și Rusia, în cadrul tratatelor ce se duc și se vor duce încă pentru încheierea acordurilor menite a asigura rezistența contra unei eventuale agresiuni. Domnia sa este gata a da tot sprijinul său pentru obținerea unui rezultat favorabil și, dacă Majestatea Sa este de acord, dl. Saracoğlu, care va face în curând o vizită la Moscova ar putea încerca să afle mai de aproape punctul de vedere rusesc și să mijlocească o înțelegere potrivită.

E.S. dl. Saracoğlu amintește că domnia sa, cu ocazia conversațiilor avute cu dl. Potemkin, a făcut sugestia unei recunoașteri a unirii Basarabiei de către Rusia pentru cazul când România, spre a obține adeziunea Bulgariei la Înțelegerea Balcanică, ar fi înclinată a face acesteia unele concesiuni teritoriale. Dl. Potemkin, care atunci ținea la crearea unui bloc al tuturor Statelor Balcanice, a acceptat ideea și urma să o propună Guvernului din Moscova. Cum, însă, România a declarat că nu admite astfel de concesiuni, dl. Saracoğlu a socotit că ea trebuie abandonată.

M.S. Regele mulțumește d-lui Președinte pentru sprijinul pe care e gata a-l da României în soluționarea acestui diferend. Majestatea Sa ar fi recunoscător dacă dl. Saracoğlu, în cursul vizitei sale la Moscova – dacă are o ocazie potrivită s-ar informa asupra posibilității unui angajament și eventual ar găsi o formă acceptabilă pentru ambele părți. Firește, de concesiuni nu poate fi vorba.

Dl. Saracoğlu primește cu plăcere această însărcinare de încredere; domnia sa remarcă însă că, pentru a obține de la ruși ceea ce dorește România, ar trebui să le și ducă ceva.

E.S. Președintele întreabă dacă România n-ar putea oferi rușilor în schimb un Pact de asistență sau, Convenția militară pentru aplicarea tratatului româno-polon fiind îndreptată numai contra Rusiei, denunțarea acestei convenții.

M.S. Regele răspunde că, tendința României fiind să evite de a fi atrasă prematur într-un război care ar putea-o istovi repede și fără folos apreciabil pentru mersul mai departe al războiului, ea nu vrea să facă acte care ar putea constitui o provocare la adresa Germaniei și ar putea precipita agresiunea. Or, este sigur că încheierea unui pact de asistență cu Rusia în împrejurările actuale ar fi considerat de Germania ca o provocare și ar aduce României războiul. Pe de altă parte, opinia publică românească este încă, precum Majestatea Sa a spus-o, neîncrezătoare față de ruși și n-ar aproba un astfel de Pact. De aceea, ea n-ar putea fi încheiată. România poate însă oferi Rusiei, în schimbul recunoașterii definitive a unirii Basarabiei, ceva real și mult mai important: rezistența înverșunată a tuturor forțelor sale în fața unei agresiuni germano-ungare și, deci, apărarea de invazie a Rusiei de Sud. România este totodată gata a încheia cu Uniunea Sovietică un Pact bilateral de neagresiune, între ele neexistând în această privință decât o declarație colectivă. O înțelegere realizată pe aceste baze ar constitui prima etapă a unor raporturi îmbunătățite și ar putea fi urmată treptat de alte înțelegeri utile ambelor State.

Dl. Saracoğlu amintește de ideea unui Pact al Mării Negre, pe care l-ar propune Rusia și cu care ar putea fi adusă în legătură și chestiunea recunoașterii definitive a unirii Basarabiei.

M.S. Regele arată că România nu vrea să adere la combinații care sunt sau par îndreptate fie contra Germaniei, fie contra Uniunii Sovietice și care ar scoate-o din situația ei imparțială, cauzându-i grave dezavantaje fără nici un folos real. De aceea, deocamdată ea n-ar putea participa la un astfel de pact.

Dl. Saracoğlu socotește că armamentul ce i se dă pentru încercarea sa la Moscova în chestiunea frontierei româno-ruse este relativ slab; speră însă că totuși eforturile sale vor fi utile.

IV. E.S. Președintele examinează relațiile româno-polone, atitudinea Poloniei fiind de importanță primordială pentru împiedicarea unei agresiuni germane. În prezent, România, ca și Grecia, are o declarație de garanție din partea Franței și Marii Britanii: în caz de atac german, germano-ungar sau germano-italo-ungar asupra României, Franța și Marea Britanie intră în acțiunea contra agresorilor. Polonia este legată printr-un tratat de alianță cu Franța și Marea Britanie: intrarea în acțiune a acestora atrage după sine intrarea în acțiune a Poloniei. Deci, în caz de atac în contra României, care, de altfel, se transformă într-un război general, Polonia intră în război alături de România, Franța și Marea Britanie și contra puterii sau puterilor totalitare agresoare. În cazul unui atac asupra Poloniei, însă, situația nu este echivalentă. Franța și Marea Britanie au tratat de alianță cu Polonia: vor intra deci în acțiune pentru apărarea ei. Tratatul de alianță româno-polon, deși de caracter general, este dependent în aplicarea lui de Convenția militară, iar aceasta nu prevede decât asistența față de Rusia: România deci nu este obligată a intra în război alături de Polonia în cazul unei agresiuni germane, și poate rămâne neutră. Mai mult chiar, România neutră poate furniza Germaniei cereale și petrol, ajutând-o astfel să poarte războiul contra Poloniei aliate și contra aliaților acesteia, care sunt totodată amicii și aliații României. În realitate, desigur, lucrurile se vor petrece astfel; situația însă, așa cum se prezintă din punctul de vedere al obligațiilor reciproce, cere să fie examinată cu atenție ca sprijinul polon în caz de pericol pentru România să poată fi și mai sigur și mai eficace. E.S. Președintele ar vrea să știe dacă nu cumva România ar fi înclinată a încheia cu Polonia un tratat de asistență mutuală contra unei invazii din partea Germaniei.

M.S. Regele arată că Polonia, în trecutul apropiat, a avut o atitudine puțin favorabilă unor angajamente polono-române mai extinse decât garantarea reciprocă a frontierelor față de Uniunea Sovietică. România cerându-i o garanție și față de Ungaria, Polonia n-a răspuns, cum era firesc cu cererea unei garanții române față de Germania, ci a declarat, simplu, că nu-și poate lua un angajament. În Polonia se crede că Ungaria este o amică devotată și guvernul nu voia s-o jignească printr-un acord care ar fi rău privit în Budapesta. (Ce fel de amică este Ungaria, se vede din declarațiile de fidelitate față de „Axă” ale Contelui Csaky). Este posibil, de asemenea, că până acum doi ani Polonia avea mai mare încredere în acordul încheiat cu dl. Hitler. Astfel, tratatul de alianță româno-polon n-a fost extins asupra tuturor frontierelor române – și polone. Extinderea lui acum, deși în teorie pare utilă, în realitatea ar fi și dezavantajoasă și superfluă. Dezavantajoasă deoarece, contrar dorinței României de a păstra o atitudine imparțială, ar asocia-o politicii anti-germane, precipitând o eventuală agresiune germano-ungară asupra ei. Superfluă deoarece orice atac germano-italian va duce de acum înainte la un război general în care jocul garanțiilor și alianțelor extinse va grupa în aceeași tabără toate puterile opuse politicii agresive germano-italiene.

E.S. Președintele înțelege motivele și unele avantaje, în special economice, ale acestei politici prudente; crede însă că rezultatele ei sunt sub valoarea sacrificiilor ce se fac pentru a o menține și că în orice caz, precum par a o indica știrile despre concentrările germane din Silezia, ea nu împiedică nici acum și nu va împiedica nici în viitor Germania de a ataca România. De aceea, consolidarea forței românești prin sprijinul polon la dreapta – ca și prin sprijinul iugoslav la stânga – îi pare foarte utilă.

M.S. Regele este de acord cu domnia sa în privința valorii și necesității de a consolida forțele proprii. Consideră, însă, că, totuși, cheia situației în cazul unei conflagrații este și pentru zona răsăriteană, tot mâna grupării franco-britanice.

V. M.S. Regele explică apoi că, judecând cu sânge rece condițiile în care s-ar desfășura un război provocat de o agresiune italo-germană și cântărind forțele și resursele care ar fi angajate, nu este în interesul nostru al tuturor, nici chiar în interesul franco-englezilor, ca țările noastre să fie atrase în luptă din cea dintâi clipă. Fronturile occidentale, cu fortificațiile puternice, putând fi stabilizate, puterile agresoare ar putea ușor concentra forțe superioare nouă și ne ar putea scoate din luptă, ocupând totodată o mare parte a țărilor noastre. Astfel, de unde ar trebui să fim o puternică rezervă de oameni și materiale pentru lupta decisivă care nu se poate de la început, am deveni un câmp de alimentare a aliniamentului. România, în special, date fiind cerealele și petrolul său, ar fi, în cazul unei împingeri, de un folos enorm agresorilor. România dorește deci ca, întrucât evenimentele îi vor permite, să intre în acțiune cât mai târziu posibil, fiind convinsă că împiedică pe agresori de a pune mâna pe resursele sale și, aruncându-și forțele în cumpăna războiului în momentele decisive, aduce serviciile cele mai importante cauze comune.

Firește, evenimentele se pot produce astfel încât România și celelalte țări aliate să se găsească în focul războiului din primele clipe. S-ar putea chiar ca agresiunea să înceapă pe această parte, nu pe frontiera franceză. Și cum, cu armamentul și cu motorizarea de astăzi, ea va avea un caracter rapid, va fi necesar ca și ajutorul să ne vie cu aceeași repeziciune. Garanția franceză și britanică dată României și Greciei este legată de două condiții: agresiunea să fie considerată de noi ca amenințătoare pentru integritatea și independența noastră și noi să fim decisi a-i face față cu toate puterile noastre. Ea intră în vigoare, și, deci, Franța și Marea Britanie intră în acțiune abia după constatarea că aceste condiții sunt împlinite. Polonia, la rândul său, intră în acțiune numai după intrarea în acțiune a celor doi mari aliați occidentali. Or, constatările, apoi intrările succesive în acțiune pot cere timp și sunt de ajuns câteva zile de întârziere ca pentru noi, în special pentru România, situația să devină extrem de dificilă. Este, deci, necesar ca noi să insistăm încă de pe acuma pe lângă guvernele francez și englez ca, în cazul unei agresiuni asupra noastră, constatările și intrarea lor în acțiune să se facă din cele dintâi clipe, ca, astfel, apărarea noastră să fie ușurată și utilizarea forțelor noastre, eficace.

E.S. Președintele este, de asemenea, de părere că întârzierea puterilor occidentale de a intra în acțiune ar crea pentru aliații lor din orientul european o situație dificilă; socotește, deci, că acțiunea propusă de Majestatea Sa este binevenită și necesară.

VI. E.S. Președintele crede, că având în vedere împrejurările în care se găsește Iugoslavia și influențele care caută să cucerească teren acolo, ar fi nimerit ca și noi, de comun acord, să desfășurăm în aceeași țară o acțiune în sensul de a nu o lăsa să se îndepărteze, ci de a o păstra în neclintită credință către Înțelegeria Balcanică.

M.S. Regele este de acord cu E.S. Președintele. Vecinătățile în care se găsește obligă Iugoslavia să fie extrem de prudentă; putem fi, însă, siguri că ea nu se va abate de la credința față de aliații săi. O acțiune de punere în lumină a intereselor și a pericolelor comune și astfel de strângere a raporturilor dintre Iugoslavia și ceilalți membri ai Înțelegerii Balcanice este însă de dorit. România a lucrat în Belgrad până acum neconținut în această direcție. M.S. Regele aprobă fără rezervă intensificarea acestei acțiuni. Majestatea Sa crede, însă, că este mai practic dacă de data aceasta inițiativa trece în mâna Turciei, România secondând-o cu toată căldura și energia.

E.S. Președintele acceptă această sugestie.

VII. Revenind asupra raporturilor turco-române, M.S. Regele își exprimă profunda sa satisfacție că acestea sunt pătrunse de cea mai desăvârșită încredere reciprocă și că pericolele ce se ivesc nu fac de cât să le întărească și mai mult. Perfecta noastră unitate de vederi s-a dovedit în repetate rânduri precum și de acum de curând, cu ocazia diferitelor manifestări ale tendințelor bulgare. Majestatea Sa menționează în mod special deplinul acord stabilit cu câteva zile mai înă-



inte între Marele Stat Major turc și Delegația militară a generalului David Popescu<sup>78</sup>, privitoare la coordonarea operațiunilor celor două armate în Bulgaria și la sporirea efectivelor necesare acestor operațiuni.

E.S. Președintele constată, de asemenea, cu bucurie încrederea deplină și sinceritatea care domnesc în relațiile noastre și care asigură eficacitatea colaborării turco-române. Domnia sa asigură pe Majestatea Sa că Turcia va continua cu aceeași lealitate și convingere să servească interesele comune ca și până acum.

VIII. Ca încheiere conversațiilor, cei doi capi de stat sunt de acord asupra următoarelor:

1. Turcia și România, în cazul unui era agresivă asupra lor, se vor apăra cu toate puterile de care dispun.

2. Turcia și România vor arăta la Paris și Londra necesitatea ca, în cazul unei agresivități asupra lor, constatarea să se facă rapid și obligațiile luate prin declarațiile de garanție să fie aplicate imediat, deci, intrarea în acțiunea Franței și Marii Britanii să se facă fără cea mai mică întârziere.

3. Turcia și România vor desfășura în Belgrad o acțiune susținută pentru a întări relațiile Iugoslaviei cu Înțelegerea Balcanică, a-i spori puterile de rezistență față de intimidările sau ispitele ce i-ar veni din partea puterilor totalitare și de a o păstra în viitor membră credincioasă a Înțelegerii Balcanice. În această acțiune, Turcia va avea inițiativa; România o va seconda cu toată energia.

4. Turcia va căuta să obțină la Moscova informații asupra felului cum privește Guvernul Sovietic desfășurarea viitoare a relațiilor ruso-române și să mijlocească un angajament satisfăcător pentru recunoașterea definitivă, de fapt și de drept, a frontierei Nistrului.

5. Ambele state vor căuta să se ajungă la o coordonare a acțiunii statelor amenințate de agresiune, și în special la o legătură mai intensă cu Polonia.

6. Ambele state vor păstra un strâns contact între ele, informându-se și consultându-se reciproc.

E.S. Președintele, exprimând apoi Majestății Sale mulțumiri pentru scurta Sa vizită, asigură pe Majestatea Sa că acest schimb de vederi, sincer și obiectiv, va da roade excelente pentru colaborarea româno-turcă, Majestatea Sa Regele mulțumindu-i la rândul său de a nu fi ezitat să vie de la Ankara la acea întâlnire, îl asigură, de asemenea, de cea mai deplină lealitate din partea sa și din partea României în sfortarea comună pentru apărarea integrității teritoriale și independenței naționale a țărilor noastre aliate.

Întrevederea terminându-se la orele 20:45, E.S. Președintele a însoțit pe Majestatea Sa Regele până la iahtul *Lucaefărul*<sup>79</sup>.

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Rapoarte Ankara-Istanbul, vol. 10/1939-1944, ff. 149-164]

#### **44. 16 august 1939, București. Corespondență internă a Marelui Stat Major privind convocarea unei comisii de studiu pentru analizarea posibilității de a pune la dispoziția forțelor militare turce vase de transport, locomotive și vagoane.**

<sup>78</sup> **David Popescu** (1886-1955), general. Ofițer de infanterie, sublocotenent în 1909, a luptat în Războiul de Întregire. Absolvent al Academiei Militare de la Torino (1922), profesor la Școala Superioară de Război (1923-1928), atașat militar la Roma (1929-1930), subșef al Marelui Stat Major (1939-1940), ministru de Interne (4 iulie – 14 septembrie 1940), comandant al Diviziei 11 infanterie (10 ianuarie – 20 august 1941), trecut în rezervă la 31 august 1941. Arestat în 1950-1953.

<sup>79</sup> Iahtul „*Lucaefărul*” (fost „*Nahlin*”), folosit într-o croazieră din 1936 de regele Edward al VIII-lea al Marii Britanii, a fost cumpărat în 1937 de guvernul Tătărescu și dăruit regelui Carol al II-lea.

*August 16, 1939, Bucharest. Internal correspondence of the General Staff, on convening a commission to study the possibility of making vessels, engines and wagons available for Turkish military forces.*

Cu onoare se face cunoscut că, în ziua de 18 august ora 17, se convoacă la M. St. M. o comisiune în vederea studierii posibilității de a pune la dispoziția armatei turce pentru perioada de concentrare:

– vase de transport pentru Marea Neagră (tonaj mare) și pentru Marea de la Marmara (tonaj mic și mijlociu);

– locomotive și vagoane.

Din partea Secției 6-a (M. St. M.) va participa căpit. c-dor Cosăceanu<sup>80</sup> și un delegat pentru chestiunea transporturilor c.f. [cale ferată].

Delegații vor avea asupra lor datele necesare.

Subșeful Marelui Stat Major, General D[avid] Popescu

Șeful Secției Operațiilor, Lt. Colonel P[aul] Leonida<sup>81</sup>

nr. 3688<sup>82</sup>

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 3-a Operații, dos. 1706, rola 1989, f. 230, cadru 3]

**45. 23 august 1939, București. Rezumatul buletinului de informații al atașatului militar român la Ankara din 1 iulie – 15 august 1939. Se menționează succesul misiunilor militare franceză și română în Turcia și refuzul Germaniei de a livra Turciei armamentul comandat și gata fabricat.**

*August 23, 1939, Bucharest. Summary of the intelligence report written by the military attaché in Türkiye between July 1 and August 15, 1939. The success of the French and Romanian military missions in Türkiye and Germany's refusal to deliver to Türkiye the ordered and ready-made armaments are acknowledged.*

### **I. Situația politică internă**

Nimic important de semnalat, guvernul și opinia publică fiind preocupată în special de evenimentele de natură externă.

Presa turcă caută să scoată în relief faptul că Germania nu este pregătită pentru un război de durată, din cauza situației materiale precare în care se află.

### **II. Situația politică externă**

1) Discuțiile ce au avut loc între M. St. M turc și delegația franceză au avut drept subiect operațiunile în Tracia, problema Salonicului și aceea a Dodecanezului, în cadrul unor operațiuni de ansamblu contra puterilor axei Roma-Berlin.

<sup>80</sup> **Ștefan Cosăceanu** (1894-?), ofițer de marină. Elev al Școlii Imperiale Navale de la Kiel (1914), repartizat în Divizia Marină, apoi Diviziei de Dunăre. După război a servit în Direcția Marină a Ministerului de Război, Inspectoratul General al Marinei, comandant de canonieră, Corpul Depozite Maritime, profesor al Școlii navale, șef de secție în statul major al Marinei etc.

<sup>81</sup> **Paul Leonida** (1895-1982), ofițer de artilerie. A luptat în Războiul de Întregire în cadrul unui regiment de artilerie grea. În 1927 a fost mutat la Marele Stat Major; a fost atașat militar la Budapesta (1934-1938), șeful Secției a 3-a din Marele Stat Major (1938-1940), șef de stat-major al Corpului 2 Armată (1940), comandant al Centrului de instrucție al artileriei de la Mihai Bravu (1940-1942), șef al Secției operații din Marele Stat Major (1942-1945), comandant al Brigăzii 10 Artilerie (1945-1946). Disponibilizat în 1946, trecut în rezervă în 1947.

<sup>82</sup> Conform unei note de la finalul documentului, acesta a fost comunicat și Ministerului Aerului și Marinei.

În ceea ce privește operațiunile din Tracia, s-a ajuns la concluzia că atitudinea Bulgariei va trebui clarificată de la început. În cazul când aceasta nu acceptă cooperarea cu aliații, să fie scoasă din cauză din primul moment printr-o acțiune de forță și stabili astfel un front strategic care să lege Turcia de Polonia, prin România, pe aliniamentul: Tracia – Sofia – Munții Banatului – Carpații păduroși – Vistula – Varșovia.

Pentru operațiunile din Dodecanez, Turcia a rezervat 2 corpuri de Armată, care vor fi susținute de flota anglo-franceză.

2) Misiunea militară română la Ankara a constatat o perfectă identitate de vedere cu M. St. M. turc, în ceea ce privește acțiunea în Balcani.

Pentru a mări efectul acțiunii contra Bulgariei, turcii vor întări forțele destinate a opera în Tracia cu încă 80 batalioane și cu 2 divizii forțele primului eșalon.

### III. Situația militară

1. Germania refuză să livreze turcilor următoarele materiale comandate și care sunt gata fabricate:

- tunurile de 210 și 240 m/m., destinate apărării strâmtorilor,
- tunurile de 150 m/m.,
- 60 avioane de vânătoare Messerschmitt,
- 3 avioane de bombardament Heinkel.

2. În vederea fortificării regiunii Adrianopol, au plecat în Turcia, pentru recunoașteri pe teren, generalul Voirin<sup>83</sup>, atașatul militar francez la Ankara, și colonelul turc Ishan, specialist în fortificații.

3. Marina turcă este compusă din:

Flota operativă, care cuprinde:

- flota de suprafață (1 crucișetor, 4 contratorpiloare, 3 torpiloare și Mas-urile).
- flota de submarine.

Flota de rezervă (două crucișătoare vechi).

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 3-a Operații, dos. 1706, rola 1989, ff. 306-307, cadre 73-74]

**46. 26 august 1939, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, prin care îl informează despre discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind atitudinea României față de pactul Molotov-Ribbentrop. România dorește să evite angrenarea într-un viitor război european, dar își reafirmă intenția de a se apăra în cazul unei agresiuni.**

*August 26, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, about Romania's attitude towards the Molotov-Ribbentrop Pact. Romania wants to avoid its involvement in a future European war, but reaffirmed its will to defend itself in case of an aggression.*

<sup>83</sup> **Paul-Albert Voirin** (1886-1963), general francez. Ofițer de infanterie, a fost atașat militar și al aerului la Ankara (18 august 1938 – 18 februarie 1940). A comandat o divizie în timpul bătăliei Franței, după care a fost trimis la comanda regiunii militare Casablanca (18 august 1940 – 31 ianuarie 1942).

Am văzut pe Saracoğlu, care era dornic să afle ce efect a făcut în România pactul germano-sovietic<sup>84</sup> și ce atitudine luăm noi în situația actuală. I-am arătat că noi nu ne-am făcut niciodată iluzia că Rusia sovietică ne-ar putea ajuta cu armata sa; cel mult dorim ca la spatele nostru, în cazul unui atac din Apus să nu avem un inamic și eventual să ne putem procura de dincolo de Nistru unele materiale necesare. De aceea, am avut față de Rusia rezervele pe care le-a exprimat M.S. Regele în conversația sa din 11 august cu Președintele Îsmet İnönü. Am declarat atât noi, cât și polonii, că nu admitem trupe rusești pe teritoriul nostru, deoarece n-am avut încredere în lealitatea lor. Evenimentele au justificat deplin precauția noastră. Nesprijinindu-ne pe un aport rusesc, ci numai pe propriile noastre puteri și pe ale aliaților noștri, nu ni se pare că, în urma încheierii pactului germano-sovietic, puterile pe care contăm ar fi scăzut; de asemenea, nu ni se pare că puterile combative ale grupului franco-britanic ar fi suferit vreo modificare. Nu închidem ochii în fața marelui efect moral pe care l-a avut acest pact, dar nici nu supraestimăm valoarea lui reală. Firește, dacă în dosul lui ar exista anumite înțelegeri secrete care ar transforma Rusia în inamic al nostru și în instrument efectiv al politicii de dominație germană, situația noastră ar fi periculoasă. Până acum, n-avem informații în acest sens. Astfel fiind, România n-are motive și nu găsește o cale să-și schimbe nici atitudinea politică, nici conduita pe care și-a fixat-o pentru cazul unei conflagrațiuni. Aceasta rămâne cea definită de M.S. Regele în 11 august: În cazul când o agresiune se va produce asupra ei, ea se va apăra cu toate forțele de care dispune, iar în cazul când o astfel de agresiune nu se va produce, ea va căuta să evite a fi atrasă în vâltoare și totodată va căuta să mențină această situație cât se poate de mult, păstrându-și forțele intacte și sporindu-le, hotărâtă să le utilizeze în momentul oportun împreună cu aliații ei, contra celor care îi amenință integritatea și independența. Am arătat de asemenea Domnului Saracoğlu că știrea (care a apărut aici ieri și care a făcut o rea impresie) cum că România s-a declarat neutră, nu corespunde adevărului, deoarece Guvernul Român urmărește evenimentele și ia măsurile dictate de apărarea sa națională. Pentru a contribui la o destindere, Guvernul Român chiar a propus Ungariei un pact de neagresiune. Bineînțeles, România înțelege să rămână credincioasă tratatelor și acordurilor pe care le-a încheiat.

Saracoğlu găsește că această atitudine a României este cea mai potrivită împrejurărilor actuale. Turcia, care veghează cu toată atenția, va urma aceeași cale, conformă cu tradiția și cu aliații săi. Va căuta deci să-și cruțe puterile, spre a putea interveni cu eficacitate când va sosi ora, dar nu va ezita nici un moment a-și îndeplini obligațiile ce decurg din tratatele și acordurile ce a semnat. Ar fi bine dacă toți cei din Balcani ne-am putea ține departe de eventualul război. Se poate ivi necesitatea unei mobilizări parțiale sau totale. În orice caz dacă Bulgaria mobilizează, indicând astfel că e la dispoziția Germaniei, vom fi obligați să mobilizăm și noi, membrii Înțelegerii Balcanice, chiar dacă vom sta timp îndelungat cu arma la picior. Trupele turce concentrate în Tracia pentru manevre vor fi ținute acolo; desigur tot așa se va întâmpla cu trupele române care vor face manevrele în Dobrogea. Măsurile militare pentru a face Bulgaria inofensivă trebuie luate la timp.

<sup>84</sup> Pactul Molotov-Ribbentrop (Hitler-Stalin) din 23 august 1939 a fost un tratat de neagresiune sovieto-german, încheiat la Moscova, cu un protocol secret care oferea ambelor state sprijin reciproc pentru anexiuni teritoriale. Semnarea Pactului a oferit Germaniei, prin asigurarea neutralității binevoitoare a U.R.S.S., cadrul necesar pentru declanșarea campaniei împotriva Poloniei și angajarea într-un război total cu statele occidentale. Prin protocolul adițional secret, statele semnatare au convenit împărțirea sferelor de influență în Europa. Protocolul secret a încurajat U.R.S.S. să urmărească o serie de anexiuni teritoriale, ocupând teritoriile poloneze de la est de linia Curzon, în septembrie 1939, iar, în iunie 1940, invadând statele baltice și anexând de la România Basarabia și nordul Bucovinei.

Urmează.

Stoica, nr. 1657

[AMAE, Fond Ankara, vol. 6 bis/1928-1947, f. n.]

**47. 2 septembrie 1939, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îi prezintă discuția avută, după începerea războiului european, cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu. Acesta a exprimat angajamentul Turciei de a respecta Pactul Înțelegerii Balcanice și de a ține deschise strâmtorile pentru aprovizionarea României și Poloniei.**

*September 2, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, presenting the discussion he had, after the beginning of the European war, with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu. The latter expressed Türkiye's commitment to honour the Balkan Pact and keep the Straits open for supplying Romania and Poland.*

Am avut la amiazi o lungă întrevedere cu Saracoğlu. Am examinat împreună situația ce s-a creat țărilor noastre și în general în sud-estul european prin noul război.

Saracoğlu mi-a repetat că Turcia va respecta pe deplin acordurile pe care le are cu Franța și Marea Britanie precum și Pactul Înțelegerii Balcanice. Cum din acesta rezultă că ea este obligată să intre în acțiune numai dacă războiul se poartă în Mediterana sau în Balcani, ea stă în expectativă, bineînțeles veghind cu toată atenția.

În ce privește neutralitatea Italiei, Saracoğlu crede că aceasta este mai avantajos pentru Germania decât o participare efectivă în război, nu încapă însă îndoială că Franța și Anglia vor lua măsurile necesare pentru a zădărnici acest avantaj. Cel mai puțin ce se poate cere Italiei, dacă vrea să rămână neutră, este demobilizarea completă și închiderea fruntariei spre Germania. Dar s-ar putea să se aibă în vedere și alte măsuri. Pe Turcia neutralitatea Italiei o interesează în mod special: participarea Italiei în război, întrucât ar atinge Mediterana și Balcanii, înseamnă intrarea în acțiune a Turciei, neparticiparea Italiei la război, înseamnă posibilitatea pentru Turcia de a sta deoparte. Evident numai posibilitatea, deoarece o pătrundere a armatelor germane în Balcani, chiar dacă Italia e neutră, impune Turciei intrarea în acțiune.

Despre intențiile Rusiei, Saracoğlu nu are încă decât informații de ordin general, care i-au sosit cu mai multe zile înainte de începerea ostilităților și care erau favorabile menținerii unor relații amicale între U.R.S.S. și Turcia, precum și unor relații pașnice între U.R.S.S. și ceilalți vecini ai ei. Domnia sa nu știe însă cum vor fi evoluat părerile; știe doar că germanii lucrează la Moscova din toate puterile. Nu are încă lămuriri nici cu privire la propunerea pactului de asistență mutuală și la întrebările pe care i le-a prezentat Ambasadorul U.R.S.S. [Terentiev] în 24 și 25 August, a dat alaltăieri instrucțiuni noului ambasador Haidar<sup>85</sup> (fost ministru la Belgrad) să stea în strâns contact cu Comisariatul Af[acerilor] Străine, spre a putea obține lămuriri despre

<sup>85</sup> **Ali Haydar Aktay** (1884-1942), diplomat turc. Și-a început cariera ca traducător. A fost director general al Presei (1919-1920), în misiune la Berlin (1924-1925), însărcinat cu afaceri la Copenhaga (1925), ministru plenipotențiar la Stockholm (1 ianuarie 1926 – 1 ianuarie 1928), Belgrad (1 ianuarie 1928 – 15 august 1939) și ambasador la Moscova (15 august 1939 – 1 august 1942), post în care a murit.

această propunere și totodată spre care s-ar îndrepta Kremlinul. Amintindu-i că din cauza flotei germane din Marea Baltică și a ...<sup>86</sup> Nordice, de aici încolo Polonia nu se va mai putea aproviziona de acum decât prin strâmtori, ca și România, și, cerându-i părerea cu privire la libertatea trecerii prin strâmtori a materialelor necesare, Saracoğlu mi-a declarat textual: „Cu ocazia întrevederii mele cu Gafencu la Istanbul, i-am declarat că pentru aliata sa, România, Turcia va ține strâmtorilor totdeauna deschise. Polonia este aliata aliatai noastre România și totodată aliata aliaților noștri Franța și Anglia; Turcia va lăsa deci vaselor destinate a aproviziona Polonia aceeași libertate deplină de a trece prin strâmtori, ca și vaselor aliatelor sale directe”.

Stoica, nr. 1679

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 1/1935-1939, ff. 370-371 bis]

**48. 6 septembrie 1939, București. Comunicare a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, adresată ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, în care îi transmite răspunsul Marelui Stat Major la cererea Turciei de a cumpăra mai mult petrol din România decât fusese stabilit prin protocolul de colaborare materială și îi solicită să comunice acest răspuns ministrului Afacerilor Străine turc.**

*September 6, 1939, Bucharest. Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, providing the answer given by the General Staff to Türkiye's request for acquiring more oil from Romania than agreed in the protocol of technical collaboration. It instructs him to communicate this position to the Turkish Minister of Foreign Affairs.*

Ca urmare la telegrama cifrată nr. 55628.

Marele Stat Major este de acord cu răspunsul dat de Ministerul Economiei Naționale, dar adaugă următoarele:

„Pentru cazul când Turcia s-ar găsi în război cu un alt Stat, cantitățile de petrol ce urmează să le furnizăm au fost stabilite prin Protocolul de colaborare materială încheiat între Marile State Majore ale Înțelegerii Balcanice.

Cu prilejul întrevederilor de la Ankara din luna august a.c. Marele Stat Major turc a cerut sporirea cantității prevăzută prin protocolul susnumit.

Marele Stat Major Român a răspuns Marelui Stat Major turc printr-o scrisoare care urmează să fie expediată prin curierul care pleacă la 15 septembrie a.c. arătând condițiile în care acele cantități ar putea fi sporite”.

Rog comunicați cele de mai sus în mod verbal și confidențial Domnului Saracoğlu.

Gafencu, nr. 1735/56008

[AMAE, Fond Ankara, vol. 6 bis/1928-1947, f. n.]

**49. 6 septembrie 1939, Ankara. Notă a atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, transmisă Marelui Stat Major, în care informează despre dorința exprimată de U.R.S.S. pentru apropierea de Turcia.**

*September 6, 1939, Ankara. Note of the military attaché in Türkiye, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff, on the Soviet intention to strengthen ties with Türkiye.*

<sup>86</sup> Punctele de suspensie, în original. E vorba de Marea Nordică.

Ambasadorul rus [Terentiev] a declarat Ministrului de Externe turc că Rusia dorește a spori relațiile de prietenie cu Turcia.

Ministrul de Externe turc [Şükrü Saracoğlu] deduce de aici că Rusia nu are intenții agresive nici față de România.

Lt. col. Teodorescu, nr. 5620

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, dos. 171, f. 205]

**50. 12 septembrie 1939, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, privind discuțiile cu ministrul Afacerilor Străine, Şükrü Saracoğlu, despre poziția comună a României și Turciei de a-și declara neutralitatea. Cele două state vor apăra integritatea și suveranitatea proprie și a aliaților din Înțelegerea Balcanică.**

*September 12, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador to Türkiye, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, regarding the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, about the common position of Romania and Türkiye on declaring their neutrality. The two states will defend their integrity and sovereignty and those of their allies in the Balkan Entente.*

Am explicat aseară dlui Saracoğlu atitudinea României stabilită în ședința Consiliului de Miniștri din 4 [septembrie] și într-a Consiliului Regal [de Coroană] din 6 Septembrie<sup>87</sup>. Domnia-Sa a luat cu plăcere la cunoștință cele comunicate de mine. Atitudinea noastră – constată D-sa – este în realitate aceeași ca și atitudinea Turciei, precizată prin declarațiunea de ieri a Președintelui de Consiliu [Saydam] (telegafiata cu nr. 1764). Accentuarea că suntem gata a apăra integritatea și libertatea noastră deopotrivă cu interesele vitale ale aliaților noștri din Înțelegerea Balcanică este mult apreciată și constituie o repetată contribuție la intensificarea relațiilor noastre de reciprocă încredere. Turcia continuă luarea de măsuri pentru a face față eventualității de a se apăra și de a-și apăra aliații. Domnia-Sa nu ascunde însă îngrijorarea că în urma împingerii spre Est și Sud-Est a armatelor polone, pericolul se poate apropia de România și inclusiv de Înțelegerea Balcanică.

Despre Uniunea Sovietică raport separat.

Stoica, nr. 1766

[AMAE, Fond Ankara, vol. 6 bis/1928-1947, f. n.]

**51. 12 septembrie 1939, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îi prezintă informațiile primite de la președintele Turciei, İsmet İnönü, ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, și ambasadorul sovietic la Ankara, Aleksei Terentiev, în problema atitudinii U.R.S.S. față de România și Turcia. Sovieticii apreciază neangrenarea celor două state în război și insistă că Pactul sovieto-german nu implică niciun fel de intenții agresive din partea U.R.S.S., fiind semnat în scopuri de apărare. Se menține interesul față de proiectul unui tratat de asistență mutuală între Turcia și U.R.S.S., însă acesta nu**

<sup>87</sup> Referire la stabilirea poziției de neutralitate a României după invadarea Poloniei la 1 septembrie 1939.

mai poate include Marea Britanie și Franța. Oficialii turci consideră că actualul război favorizează U.R.S.S. care nu are niciun interes să devină parte a conflictului. În consecință, nu ar trebuie să existe temeri față de o agresiune sovietică.

*September 12, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, presenting information from the President of the Republic of Türkiye, İsmet İnönü, the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, and the Soviet Ambassador in Ankara, Aleksey Terentyev, regarding the Soviet attitude towards Romania and Türkiye. The Soviets appreciate that neither state became involved in the war and insist that the Soviet-German Pact doesn't imply any aggressive intention from the USSR, its sole purpose being a defensive one. The interest for a projected treaty of mutual assistance between Türkiye and the USSR is still maintained, but it can no longer include Great Britain and France. The Turkish officials consider that the current war advantages the USSR, which has no intention of becoming part of the conflict. In consequence, there shouldn't be any concerns of a Soviet aggression.*

Referitor la atitudinea U.R.S.S.-ului am informații care provin din partea Ambasadorului U.R.S.S.-ului, a Președintelui İsmet İnönü și domnului Saracoğlu.

I. Cu Ambasadorul U.R.S.S. Terentiev am avut două lungi conversații la 9 și 11 curent. Domnia sa mi-a explicat întâi motivele care au îndemnat U.R.S.S. să încheie pactul de neagresiune cu Germania: lămuririle sale au fost o reproducere a discursului lui Molotov<sup>88</sup> rostit cu ocazia ratificării pactului.

– Ambasadorul a ținut să accentueze însă că pactul este un instrument de pace rezultat al politicii pacifice a Rusiei, nicidecum o alianță în vederea unei politici de agresiune.

– Că între Germania și Polonia s-a ajuns la război este regretabil; U.R.S.S. însă nu poartă nici o vină;

– Ea voiește pace atât la frontierele ei cât și în restul Europei. În actualul conflict ea nu se amestecă și ar dori ca războiul să nu se întindă spre est și sud-est.

– Nu voiește să atace pe nimeni, dar nici nu admite să fie atacată.

– De altfel, ea nu are nici un interes să intre în vreun război.

– Are destul de lucru la ea acasă cu dezvoltarea vieții economice și cu ridicarea poporului său.

– Concentrările de trupe pe care le-a făcut în ultimele zile la frontiera de vest au de scop numai să preîntâmpine eventuale dificultăți care în mod firesc se pot ivi în urma retragerii trupelor polone și apropierii războiului de zona acestei frontiere.

– În orice caz, domnia sa poate afirma cu toată energia că U.R.S.S. nu are nici o intențiune agresivă față de nimeni.

– Domnia sa personal consideră foarte justă politica României de a se feri să intre în actualul conflict cât timp interesele ei nu sunt periclitate; politica bolșevică în fond este aceeași.

– U.R.S.S. privește cu satisfacție atitudinea pacifică și prudentă a Înțelegerii Balcanice, relațiile ei cu Turcia sunt tot așa de amicale ca și mai înainte și Dsa crede că ele vor deveni și mai strânse.

<sup>88</sup> **Viaceslav Mihailovici Molotov** (1890-1986), om politic și diplomat sovietic. A fost membru al Biroului Politic al Comitetului Central al PCUS (1926-1957), prim-ministru (19 decembrie 1930 – 6 mai 1941) și ministru de Externe (3 mai 1939 – 4 martie 1949), calități în care a semnat Pactul Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939. A fost prim-ministru adjunct (16 august 1942 – 29 iunie 1957) și, din nou, ministru de Externe (5 martie 1953 – 1 iunie 1956). A fost înlăturat de la putere în 1957, în timpul epocii Hruscșiov.



II. Președintele Republicii Turce, dl. İsmet İnönü a vorbit de U.R.S.S., ieri, generalului Weygand<sup>89</sup> și Ambasadorului Franței Massigli cu ocazia audienței acordate.

– Domnia sa a declarat că are asigurări de atitudinea pacifică a acestui stat în fața actualului război și că nu se îndoiește că aceste asigurări sunt sincere și vor fi respectate.

– Rusia, după părerea sa, vede cu ochi buni actualul război care slăbește Polonia, Germania, Franța și Marea Britanie (poate nu a încheiat pactul de asistență mutuală cu Franța și Anglia tocmai pentru că ar fi împiedicat războiul) ea însă nu dorește și nu are nici un interes să participe la el și a consuma forțele ei expunându-se eventual și unor dificultăți interne.

– Domnia sa crede, deci, că, deocamdată, nici Turcia, nici alte țări nu au motive să se teamă de o agresiune rusească.

III. Cu Saracoğlu am vorbit despre Rusia, aseară, cu ocazia comunicării ce i-am făcut privitor la atitudinea noastră.

– După informațiile domniei sale și declarațiile ce i s-au făcut, U.R.S.S. vrea să evite să fie atrasă în război și nu are nici o intenție agresivă, cel puțin pentru moment, față de nici unul din vecinii săi.

– Domnia sa crede că, deocamdată, nici Turcia, nici România nu au motiv să se teamă de vreo mișcare dușmănoasă a Rusiei.

– Evident, nu se poate ști ce evoluție vor lua evenimentele în viitor. Impresia domniei sale însă este optimistă.

– Relațiile Turciei cu Rusia, precum a declarat-o ieri în Parlament Președintele Consiliului, sunt tot așa de amicale, ca și înainte de semnarea pactului germano-rus.

– Deși acum s-a vădit că, propunând pactul de asistență mutuală și prezentând cele 5 întrebări în 25 August, Ambasadorului Turciei, executa un ordin anterior semnării pactului germano-rus și, deci, conversațiile pe acea bază nu mai putea avea loc, ideea pactului a rămas în picioare și Moscova consideră utilă realizarea lui.

– Firește, de unde pactul în forma lui inițială era considerat ca o legătură între acordurile turco-britanice și turco-franceze și proiectatul tratat tripartit ruso-franco-englez de altă parte, sub forma sa nouă, el nu mai poate avea decât caracterul mai restrâns bilateral turco-rus, prin ceea ce însă valoarea lui – mai ales în noua situație europeană – nu este deloc scăzută.

– Deocamdată el se găsește numai în faza primelor pregătiri.

– Desăvârșirea lor depinde de evenimente.

La acestea, adaog următoarele observații:

1. Din expunerea pe care mi-a făcut-o Ambasadorul U.R.S.S.-ului [Terentiev], nu regretă că tratatul cu Franța și Marea Britanie nu s-a realizat.

---

<sup>89</sup> **Maxime Weygand** (1867-1965), general francez. Născut în Belgia, a primit cetățenia franceză, devenind ofițer de cavalerie. În timpul Primului Război Mondial a făcut parte din statul-major al generalului Ferdinand Foch, devenind adjunctul său în calitate de Comandant Suprem al Forțelor Aliate (26 martie 1918 – 10 ianuarie 1920). În 1920 a fost trimis în misiunea interaliată din Polonia, pentru a acorda sprijin în războiul împotriva Rusiei sovietice. A fost comandant al trupelor franceze din Siria (1922) și înalt comisar pentru Levant (19 aprilie 1923 – 29 noiembrie 1924), director al Centrului pentru Înalte Studii Militare (1925-1930), șef al Marelui Stat Major (3 ianuarie 1930 – 10 februarie 1931), vicepreședinte al Consiliului Superior de Război (1931-1935). S-a pensionat în 1936, fiind rechemat în serviciul activ în august 1939 și numit comandant al teatrului de operațiuni oriental. În timpul bătăliei Franței a fost comandant-șef al armatei, apoi ministru al Apărării Naționale în guvernul de la Vichy (16 iunie – 5 septembrie 1940). În septembrie 1940 a primit comanda coloniilor din Africa de Nord, fiind demis în noiembrie 1941. Un an mai târziu, a fost arestat de germani, fiind eliberat în mai 1945. A fost judecat pentru crime de război și achitat.

2. Saracoğlu, în fundul sufletului său, nu crede în sinceritatea rușilor, are însă convingerea că realitățile și interesele de viață ale U.R.S.S.-ului și ale regimului obligă Guvernul Sovietic să adopte o atitudine neutră față de beligeranți și pacifică față de vecini.

3. Pactul turco-rus dacă se va înfăptui, va fi foarte bine privit și de Franța și de Marea Britanie, el constituind, chiar și în forma sa restrânsă, o legătură – prin mijlocirea Turciei – între grupul franco-englez și U.R.S.S.

Stoica, nr. 1768

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 1/1935-1939, ff. 392-396]

**52. 14 septembrie 1939, Ankara. Notă a atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, transmisă Marelui Stat Major, în care anunță începutul discuțiilor pentru încheierea unui pact de asistență mutuală între Turcia și U.R.S.S.**

*September 14, 1939, Ankara. Note of the military attaché in Türkiye, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff, announcing the commencement of discussions for a treaty of mutual assistance between Türkiye and the Soviet Union.*

A început schimb de vederi între Ankara și Moscova pentru încheierea unui pact de asistență defensivă.

Lt. col. Teodorescu, nr. 5635

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, dos. 171, f. 207]

**53. 15 septembrie 1939, București. Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, adresată ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, în care îi transmite instrucțiuni de a afla dacă Turcia susține demersurile iugoslave, efectuate pe lângă guvernele român și grec, de a propune apropierea Bulgariei de Înțelegerea Balcanică, prin soluționarea revendicărilor sale teritoriale.**

*September 15, 1939, Bucharest. Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, with instructions to find out if Türkiye supports the Yugoslav undertakings towards Romania and Greece to bring Bulgaria closer to the Balkan Pact by resolving its territorial demands.*

La dorința pe care am exprimat-o, de a strânge legăturile între statele din Înțelegerea Balcanică pentru a putea preciza o atitudine comună, Guvernul iugoslav a răspuns prin două demersuri stăruitoare, punând accentul pe problema bulgară, a cărei grabnică dezlegare îi pare, în împrejurările de astăzi, absolut necesară.

Țin să observ că Guvernul iugoslav se sprijină în aceste demersuri pe sugestia pe care ar fi făcut-o Ministrul de Externe turc [Şükrü Saracoğlu] că ar trebui să făgăduim Bulgariei că vom căuta să dezlegăm pe cale amicală revendicările ei teritoriale. Amănuntele demersurilor iugoslave, ca și răspunsurile mele, v-au fost de altfel comunicate.

Sunt informat, de altă parte, că iugoslavii au făcut aceleași demersuri la Atena. Răspunsul Guvernului grec a fost hotărât negativ. Dl. Președinte [al Consiliului] Metaxas<sup>90</sup> s-a arătat chiar,

<sup>90</sup> **Ioannis Metaxas** (1871-1941), general și om politic grec. Ofițer de geniu, sublocotenent la 1890, a fost atașat carterului principelui moștenitor Constantin în războiul greco-otoman pentru Creta (1897). A fost aghiotant al ministrului

față de Ambasadorul nostru [Radu Djuvara], foarte iritat din pricina sugestiei atribuite Ministerului de Externe turc. Grecia pare dispusă să ajungă la o atitudine comună și la o afirmare de solidaritate între statele Întelegerii Balcanice, dar nu admite nici o discuție, fie ea chiar amicală și cu rezultate amânate pentru mai târziu cu privire la o revizuire teritorială.

Informând despre acestea pe dl. Saracoğlu, veți căuta să aflați dacă demersurile iugoslave, pe baza pretensei d-sale sugestii, au fost făcute cu știința și aprobarea d-sale.

Părerea mea este că, pentru a nu ajunge prin anumite discuții tocmai la contrariul țelului pe care voiam să-l atingem – și anume să nu ajungem la slăbirea în loc de întărirea solidarității Întelegerii Balcanice, ar trebui să deosebim cele două probleme.

În primul rând, se cuvine să strângem legăturile între cele patru state aliate, căutând să precizăm, în împrejurările de azi, o atitudine comună față de situația generală.

În al doilea rând, numai să căutăm o dezlegare pentru problema specială a Bulgariei și aceasta cu toată bunăvoința, dar amintindu-se scopul inițial al Întelegerii Balcanice, care a fost consolidarea stărilor și a hotarelor în Balcani.

Călătoria anunțată a d-lui Saracoğlu la Moscova ne poate aduce informații prețioase în legătură cu aceste două probleme.

De aceea, vă rog să mă țineți în curent cu proiectele de călătorie ale d-lui Saracoğlu.

Gafencu, nr. 57760

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 1/1935-1939, ff. 407-408]

**54. 16 septembrie 1939, Ankara. Notă a atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, transmisă Marelui Stat Major, în care anunță invitarea oficială la Moscova a ministrului Afacerilor Străine turc pentru negocierea unui tratat de asistență mutuală.**

*September 16, 1939, Ankara. Note of the military attaché in Türkiye, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff, informing that the Turkish Minister of Foreign Affairs was invited to Moscow to negotiate a treaty of mutual assistance.*

Guvernul rus a invitat oficial pe ministrul de Externe turc [Şükrü Saracoğlu] la Moscova.

Lt.col. Teodorescu, nr. 5639

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, dos. 171, f. 207]

**55. 16 septembrie 1939, București. Ankara, Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, adresată ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, în care îi solicită să fie ținut la curent privind apropiata vizită în U.R.S.S. a ministrului Afacerilor Străine turc. Se amintește faptul că, în timpul vizitei regelui Carol al II-lea la Ankara, România a acceptat oferta Turciei de a interveni pentru ameliorarea relațiilor româno-sovietice. September 16, 1939, Bucharest. Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, requesting an update of the visit**

---

de Război, prim-ministrul Venizelos (1910-1912), și a luptat în războaiele balcanice. Exilat în anii 1917-1920 de guvernul Venizelos, după revenirea în țară a intrat în politică. După reinstaurarea monarhiei a devenit prim-ministru al Greciei (13 aprilie 1936 – 29 ianuarie 1941), instaurând, cu acordul regelui, un regim autoritar.

*of the Turkish Minister of Foreign Affairs to the Soviet Union. It is reminded that Romania accepted, during King Carol II's visit in Türkiye, mediation for a closer Romanian-Soviet relations.*

Referindu-mă la telegrama D-Voastră No.1872

Rog să fiu ținut la curent cu tot ce privește viitoarea călătorie a d-lui Saracoğlu la Moscova. Evenimentele din urmă care au pus într-o nouă lumină, pentru noi ca și pentru Turcia, problema orientală dându-i o însemnătate covârșitoare, ne îndeamnă să păstrăm o solidaritate și mai desăvârșită între România și Turcia. Mandatul pe care Majestatea Sa l-a dat d-lui Saracoğlu cu prilejul vizitei sale la Istanbul a căpătat pentru noi în împrejurările de azi un interes deosebit. Propun d-lui Saracoğlu ca, în cursul călătoriei sale la Moscova – de preferință la întoarcere – să treacă prin țara noastră fie prin Tiraspol și București, dacă ia drumul de fier, fie oprindu-se la Constanța, dacă ia calea mării pentru ca să putem discuta împreună problemele care ne interesează în lumina informațiilor și impresiunilor pe care le va culege la Moscova, referitor la Marea Neagră, la Înțelegerea Balcanică, la Bulgaria și la deosebita prietenie care leagă România și Turcia.

Țin să vă informez că mă străduiesc să reorganizez Legația noastră din Moscova. Am cerut și am primit agreementul pentru numirea d-lui Ministru Davidescu, actualul Director politic, ca Ministru la Moscova.

Cu toate promisiunile date, Moscova nu a numit însă până acum niciun Ministru la București.

Gafencu, nr. 1797/57528

[AMAE, Fond Ankara, vol. 6 bis/1928-1947, f. n.]

**56. 19 septembrie 1939, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu privind negocierile între Turcia și U.R.S.S. pentru un tratat de asistență mutuală. Sunt prezentate și discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind oportunitatea de a iniția negocierile pentru Pactul Mării Negre. Se arată că poziția României s-a schimbat, o posibilă aderare la un Pact al Mării Negre putând fi luată în considerare în condițiile semnării pactului germano-sovietic și, implicit, a reducerii antagonismului între Moscova și Berlin.**

*September 19, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the negotiations between Türkiye and the USSR for a treaty of mutual assistance. It presents the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, on the opportunity of initiating negotiations for a Black Sea Pact. It shows that Romania's position changes, an eventual accession to the Black Sea Pact becoming possible due to the German-Soviet Pact and the subsequent improvement in Moscow-Berlin relations.*

Pactul ce urmează să fie discutat în amănunte și, eventual, chiar semnat cu ocazia vizitei domnului Saracoğlu la Moscova, este privit ca un pact de asistență mutuală contra unei agresiuni care s-ar produce, în bazinul Mării Negre, asupra uneia din cele două Părți contractante, cu care ar amenința în această zonă interesele lor vitale.

– Ca atare, deci, el are de scop frontal să asigure pacea.

– Iar cum pacea nu poate fi asigurată decât prin respectarea frontierelor, el va trebui să aibă ca bază menținerea statului quo.

Acestea sunt punctele asupra cărora se convenise verbal cu ocazia vizitei lui Potemkin, precum și de atunci până în ajunul pactului de neagresiune germano-rus, și pe care Guvernul Turc le-a aprobat. Saracoğlu nu are cunoștință că, în ultimele zile, părerile Guvernului Sovietic ar fi suferit vreo modificare.

– Pe baza acestor puncte, domnia sa are deplina putere de a trata și încheia.

– În cazul când rușii – ceea ce nu este exclus – vor veni cu alte propuneri, domnia sa va cere instrucțiuni la Ankara.

Saracoğlu consideră că acest pact – dacă va putea fi încheiat – va însemna precizarea unei politici pașnice între U.R.S.S. și Înțelegerea Balcanică, din care am face parte.

– Planul inițial, precum Excelența Voastră știe, era să se încheie un pact în care să fie cuprinse toate statele riverane, deci și România și Bulgaria.

– El a fost apoi abandonat pentru motive cunoscute Excelenței Voastre, rămânând în picioare ideea unui pact turco-sovietic, deschis adeziunii celorlalte state.

– Saracoğlu socotește că acesta ar corespunde mai bine exigențelor actuale și voiește să insiste în acest sens pe lângă Guvernul Sovietic.

Domnia sa m-a întrebat dacă eu socotesc că Guvernul Român, în împrejurările noi, ar fi gata să adere la un astfel de pact al Mării Negre.

– I-am răspuns că ceea ce ne-a făcut până acum să avem o atitudine rezervată a fost, în primul rând, grija ca, din cauza caracterului acut al antagonismului ruso-german, adeziunea noastră să nu fie considerată de Germania ca un act dușmănos contra sa; astăzi, însă, când acest antagonism, chiar dacă n-a încetat, a scăzut mult, ba între cele două state s-a ajuns la o anumită colaborare, motivul principal al rezervei noastre nu mai există; cred, astfel, că adeziunea noastră n-ar mai întâmpina piedici care să nu poată fi trecute.

Stoica, nr. 1815

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegram Ankara, vol. 1/1935-1939, ff. 416-418]

**57. 20 septembrie 1939, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile purtate cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind proiectul unui bloc al statelor neutre în Balcani, susținut de Franța și Marea Britanie.**

*September 20, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, about the plan to create a block of neutral states in the Balkans, supported by France and Great Britain.*

Ambasadorul Tanrıöver a raportat aici [la Ankara, de la București], încă de acum patru zile, în aceeași termenii în care mi-a vorbit astăzi, despre propunerea Excelenței Voastre de a întări Înțelegerea Balcanică, creând un bloc solid, care să rămână neutru în actualul război și să fie gata în același timp a apăra solidar pacea și integritatea statelor membre față de orice agresiunea externă.

Saracoğlu, care în mai multe rânduri s-a declarat adeptul acestei idei, a cerut părerea Guvernelor francez și britanic. Răspunsul i-a sosit ieri: amândouă Guvernele aliate sunt de acord cu

crearea unui astfel de bloc și cu participarea Turciei la el, însă cu condiția ca această participare să nu constituie o piedică pentru Turcia de a-și îndeplini obligațiile luate prin acordurile turco-britanic și turco-francez.

Conform înțelegerii existente între Turcia și Uniunea Sovietică, Saracoğlu va căuta să cunoască și părerea Guvernului moscovit în această chestiune. După cum acesta își va da sau nu asentimentul pentru participarea Turciei, se va putea cunoaște dacă înțelegerea germano-rusă se referă numai la amputarea Poloniei sau are în vedere cuceriri și în zona balcanică, inclusiv România.

Saracoğlu și Numan Menemencioğlu cred că Rusia este înclinată a facilita menținerea păcii în sud-estul Europei și că va fi de acord cu înfăptuirea unui bloc care ar avea această menire. Trebuie să adaug, însă, că optimismul lor în ce privește iubirea de pace a Uniunii Sovietice nu s-a verificat întotdeauna.

Stoica, nr. 1825

[AMAE, Fond Ankara, vol. 6 bis/1928-1947, f. n.]

**58. 20 septembrie 1939, Ankara. Raport al atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, în care informează despre călătoria pe care ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, o va face la Moscova pentru discutarea unui pact de asistență defensivă între Turcia și U.R.S.S. Scopul Turciei este evitarea extinderii conflictului și menținerea statu-quo-ului în Balcani și în zona Mării Negre.**

*September 20, 1939, Ankara. Report of the military attaché in Ankara, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, informing about the visit that the Turkish Foreign Minister, Şükrü Saracoğlu, will make to Moscow to discuss a defensive treaty of mutual assistance between Türkiye and the USSR Türkiye's goal is to avoid the expansion of the conflict and maintain the status quo in the Balkans and the Black Sea area.*

Am onoare a vă raporta că dl. Saracoğlu, ministrul de Externe al Turciei, pleacă la 21 septembrie la Moscova, unde va discuta pactul de asistență defensiv între ruși și turci, prin care se asigură – între altele – statu-quo-ul teritorial în bazinul Mării Negre și Balcani, chestiune asupra căruia rușii și turcii au căzut în principiu de acord.

Domnul Saracoğlu speră că Sovietele nu și-au schimbat și nu-și vor schimba acest punct de vedere.

Se pare însă (și această informație o dețin din cercurile Ambasadei Germane) că Sovietele nu vor admite menținerea statu-quo-ului în bazinul Mării Negre și Balcani decât cu condițiunea unei neutralități definitive a Turciei pentru a împiedica astfel pe franco-englezi să încerce un mare efort ofensiv contra Germaniei, având bază de plecare Balcanii și drept colaboratori, statele balcanice.

În această privință, cu onoare reamintesc că Turcia a declarat că, atâta timp cât războiul nu izbucnește în Balcani și Mediterana Orientală, ea va rămâne neutră.

Manevra germană de a împiedica ofensiva aliată din Balcani va avea prin urmare șanse, în ceea ce privește Turcia, dacă germanii nu se vor scobori ei spre Balcani sau dacă italienii nu vor intra în război.

De îndată însă ce germanii sau italienii își vor îndrepta eforturile spre Balcani, trebuie să ne așteptăm fie la opunerea însăși a rușilor, fie la intrarea fățișă a Turciei în scenă și – ca urmare – la posibilitatea realizării planurilor franco-engleze.

În orice caz, din conversațiunile d-lui Saracoğlu la Moscova se va putea vedea dacă rușii sunt interesați la menținerea păcii în Sud-Est și – ca urmare – la o frânare a germanilor în tendințele lor de expansiune spre Balcani sau, dacă au o înțelegere cu germanii, asupra unui plan de acțiune mai vast în părțile răsăritene ale Europei.

Atașatul militar în Turcia,

Lt. colonel Tr. Teodorescu, nr. 5643

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, Colecția XIV-Studii și căutări relative la Armata Română, dosar 88, ff. 192-193<sup>91</sup>]

**59. 21 septembrie 1939, Ankara. Notă a atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, transmisă Marelui Stat Major, în care informează despre discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, înaintea călătoriei la Moscova. Oficialul turc se angajează să apere interesele României, exprimându-și, totodată, convingerea că nu există un pact secret între U.R.S.S. și Germania.**

*September 21, 1939, Ankara. Note of the military attaché in Türkiye, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff, on the discussions he had with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, before his trip to Moscow. The Turkish official commits to defend Romania's interests, while also expressing his conviction that there is no secret pact between the USSR and Germany.*

Ministrul de Externe turc [Şükrü Saracoğlu], plecând la Moscova, a declarat:

1) Voi apăra interesele României ca pe cele turcești.

2) Din informații de încredere, nu este pact secret între Rusia și Germania, iar, dacă este, el nu vizează România.

Lt.col. Teodorescu, nr. 5646

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, dos. 171, f. 208]

**60. 21 septembrie 1939, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, înaintea plecării sale la Moscova. Acesta a promis României că, în timpul călătoriei sale, va acționa pentru asigurarea păcii în regiune și apărarea intereselor României și Turciei.**

*September 21, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions he had with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, before his trip to Moscow. The latter promised Romania that, during his visit, he will act in favour of assuring the peace in the region and defending Romania's and Türkiye's interests.*

<sup>91</sup> Ordinea paginilor este inversată în sursa arhivistică.

Am avut, astăzi, la amiază, o nouă întrevedere cu Saracoğlu. Am ținut ca, în condițiile create de ultimele evenimente și în chiar ziua plecării sale la Moscova, să recapitulăm, pe scurt, chestiunea relațiilor româno-ruse, în sensul mandatului dat domniei sale de Majestatea Sa Regele [Carol al II-lea] și în sensul conversațiilor pe care le-a avut cu domnia sa Excelența Voastră, aici și <la> Istanbul.

Saracoğlu mi-a declarat textual următoarele:

„N-am uitat de loc și țin seama în toate împrejurările de conversațiile ce am avut și de sarcina ce mi-am luat. Rog să aduceți la înalta cunoștință a Majestății Sale – exprimându-i totodată profund respectuoasele mele omagii – precum și amicului meu Gafencu, că, plecând acum la Moscova, voi veghea asupra intereselor românești cu același devotament ca și asupra intereselor turcești. Cunosc deplin și planul d-lui Gafencu, cu care suntem de acord și noi, și aliații noștri, și căruia cred că nici Moscova nu-i va face dificultăți. Plec cu dorința de a contribui în mod eficace la asigurarea păcii pentru țările noastre. Am convingerea că nu mă voi întoarce fără rezultat favorabil. În orice caz, voi face toate eforturile pentru obținerea lui. Țin însă de pe acum să vă comunic și să vă rog a comunica la București impresia mea, care e personală, dar bazată pe informații serioase, că între Uniunea Sovietică și Germania, în afară de pactul de neagresiune, nu există nici un alt angajament sau, dacă există, acesta nu scoboară spre România și nu privește interesele și integritatea ei”.

Stoica, nr. 1829

[AMAE, Fond Ankara, vol. 6 bis/1928-1947, f. n.]

**61. 28 septembrie 1939, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care-l informează despre evoluția defavorabilă și un posibil eșec al negocierilor turco-sovietice pentru un tratat de asistență mutuală, în contextul noilor negocieri sovieto-germane. Se apreciază că Turcia va respinge propunerile sovietice care contravin angajamentelor sale față de Înțelegerea Balcanică, Franța și Marea Britanie.**

*September 28, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, informing him of the negative state and possible failure of Türkiye's negotiations with the USSR for a treaty of mutual assistance, in the context of continuing Soviet negotiations with Germany. Türkiye is expected to reject the Soviet proposals that are contrary to its obligations towards the Balkan Pact, France and Great Britain.*

Știrile sosite de la Moscova până astăzi la amiază nu sunt mulțumitoare. Saracoğlu n-a putut continua ieri, miercuri, conversațiile începute marți. Ieri după amiază a sosit von Ribbentrop<sup>92</sup> și astă noapte până către zori au avut loc conversații între dânsul și conducătorii Comisariatului Afacerilor Străine. Este sigur că între altele s-a căutat o înțelegere cu privire la tratativele ce urmează să fie duse cu Saracoğlu.

<sup>92</sup> **Joachim von Ribbentrop** (1893-1946), diplomat și om politic german. Om de afaceri, s-a asociat cu regimul nazist, devenind membru al Reichstag-ului (1932-1945), ambasador la Londra (11 august 1936 – 4 februarie 1938) și ministru de Externe (4 februarie 1938 – 30 aprilie 1945). A fost judecat de Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg și condamnat la moarte pentru crime de război.



După informațiile transpirate din Moscova și Berlin și coniecturile făcute aici, între von Ribbentrop și Molotov s-ar trata împărțirea zonelor de dominație sau de influențe ruse și germane în regiunea de la Marea Baltică la Marea Neagră. În principiu, Germania ar admite stăpânirea rusească asupra statelor baltice, iar, în sus, predominarea rusească asupra României, Bulgariei și Turciei; în schimb, U.R.S.S. ar consimți la predominarea Germaniei asupra Ungariei, Iugoslaviei și Greciei. Una ar avea ca punct final strâmtorile, cealaltă Salonic. Italia ar urma să fie compensată pe socoteala Franței. Cum pentru realizarea acestui plan trebuie eliminată orice putință de acțiune anglo-franceză în Balcani, se crede aici că propunerile de pact defensiv, ce vor fi făcute de ruși d-lui Saracoğlu, după conversațiile cu von Ribbentrop, vor fi în sensul de a convinge Turcia să-și limiteze obligațiile luate față de peninsula balcanică, obligându-se totodată a nu admite trecerea prin strâmtori a unor flote care ar modifica proporția de forțe în Marea Neagră.

Sunt asigurat că atare propuneri, care ar cere ca Turcia să nu-și țină integral obligațiile luate prin Pactul Balcanic și prin acordurile cu Franța și Marea Britanie, nu vor fi acceptate de Saracoğlu și de Președintele İnönü și guvernul turc nu se vor abate de la calea urmată până acum. Tocmai pentru a afirma această atitudine, guvernul turc a parafat astăzi și va semna în două trei zile acordul definitiv.

În general, prognosticurile după sosirea lui von Ribbentrop la Moscova nu sunt încurajatoare. Sunt temeri că vizita lui Saracoğlu se va termina cu un eșec și că ea va fi urmată de o răceală a raporturilor turco-sovietice și de o potențare a presiunii rusești și asupra Statelor Balcanice.

Stoica, f. n.

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegramme Ankara, vol. 1/1935-1939, ff. 425-427]

**62. 5 octombrie 1939, Londra. Telegramă a ministrului plenipotențiar la Londra, Viorel Tilea, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care transmite asigurările primite de la misiunea militară turcă din Marea Britanie că U.R.S.S. nu va comite o agresiune împotriva României, ci va încerca să rezolve amiabil disputele bilaterale. Se arată că Turcia poate îndeplini un rol predominant în aplicarea garanțiilor britanice față de România, observându-se că Marea Britanie vrea ca U.R.S.S. să rămână „neutră”**

*October 5, 1939, London. Telegram of the Minister Plenipotentiary to London, Viorel Tilea, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, informing him of the assurances given by the Turkish military mission in Great Britain that the USSR shall not initiate any aggression towards Romania, but will aim to peacefully solve pending bilateral issues. It is stated that Türkiye can play a predominant role in the application of British guarantees towards Romania, being noted that Great Britain wishes the USSR to remain „neutral”*

*Strict confidențial.*

1. Misiunea militară turcă a repetat aici asigurarea primită de ei, că U.R.S.S. nu ne va „ataca”, rămânând ca orice chestiune pendinte între noi și U.R.S.S. să fie lichidată pe cale de aranjament amiabil.

2. Din câteva conversații neoficiale, dar amicale, cu persoane hotărâtoare, mi-am câștigat convingerea ca aplicarea garanției engleze și la frontiera noastră de Est depinde întâi de atitu-

dinea Turciei în această chestiune, al doilea, de interesul Angliei care, „pentru moment”, este menținerea unei U.R.S.S. neutre.

Tilea, nr. 1235

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Dosare Speciale, Vol. 354/1939-1944, f. 1]

**63. 9 octombrie 1939, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, privind propunerile sovietice adresate Turciei pentru tratatul de asistență mutuală. Se arată că Uniunea Sovietică dorește să impună Turciei restricționarea circulației prin strâmtori a flotelor statelor cu care sovieticii s-ar afla în război. Se așteaptă ca Turcia să respingă aceste propuneri, care erau contrare și intereselor României, încercând totuși să nu ajungă la o răcire a relațiilor cu Moscova.**

*October 9, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the Soviet proposals presented to Türkiye for the pact of mutual assistance. The USSR wishes to impose on Türkiye a restriction of the crossing of the Straits to vessels of the countries at war with the Soviets. Türkiye is expected to reject these proposals, which were also against Romanian interests, while avoiding to cause any damage in relations with Moscow.*

Conversațiile din Moscova merg greu, Pactul defensiv propus de U.R.S.S. având în vedere numai teritoriile celor două țări în bazinul Mării Negre, nu și interesele lor dincolo de aceste teritorii, în privința cărora rușii vor să-și păstreze libertatea de acțiune. În ce privește Balcanii în special, rușii oferă:

A. În cazul unei agresiuni asupra Turciei europene, ajutor militar necondiționat spre a-i păstra integritatea teritorială.

B. În cazul unei agresiuni asupra aliaților balcanici ai Turciei, care ar atrage pe aceasta în război, o consultare spre a constata dacă și întrucât U.R.S.S. este ținută a veni în ajutorul ei. Chestiunea unei obligații din partea Moscovei de a respecta integritatea teritorială a statelor balcanice, în primul rând a României, este evitată, ceea ce pentru cercurile diplomatice de aici constituie o dovadă că Basarabia nu este la adăpost de veleități rusești.

Greutatea principală precum reiese din informațiile ce primesc din sursă turcă, franceză și engleză deopotrivă, o constituie stăruința rușilor de a nu admite nici unei flote neriverane accesul în Marea Neagră. Cum, în virtutea Convenției de la Montreux privitoare la strâmtori, Turcia poate lăsa aliaților săi oricând, deci, în împrejurările de azi, flotelor franceze și engleze, drumul liber spre Marea Neagră, rușii vor să impună Turciei angajamentul că, în cazul unui război al U.R.S.S. cu Franța sau Marea Britanie, ea nu va permite trecerea prin strâmtori a acestor flote. Acest angajament ei vor să-l obțină nu printr-un articol special, ci printr-o interpretare ce s-ar da de către Turcia „clauzei ruse” din acordurile turco-franceze și turco-britanice.

Evident un astfel de angajament ar constitui pentru noi... (lipsă în text), întrucât în cazul unei agresiuni rusești nu numai ne-ar lăsa izolați, dar ne-ar face imposibilă aprovizionarea. N-am lipsit, de altfel, de a arăta în conversațiile mele din timpul din urmă cu Saracoğlu și Menemençioğlu această situație, insistând totodată că apărarea Istanbulului nu se face la Adrianopol, ci față de Germani la frontierele noastre și iugoslave cu Ungaria, iar față de Ruși, pe Nistru.

Guvernul turc este foarte reticent asupra mersului conversațiilor; nu se poate observa însă nici o șovăire în atitudinea sa și, deși caută cu orice preț să evite o răceală a relațiilor cu Moscova, se poate afirma cu certitudine că nu va consimți la cererea Rușilor.

Stoica, nr. 1948

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegramme Ankara, vol. 1/1935-1939, ff. 430-432]

**64. 10 octombrie 1939, Ankara. Raport al atașatului militar la Ankara, locotenent-colonel Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, privind propunerile sovietice adresate Turciei pentru tratatul de asistență mutuală. U.R.S.S. dorește să impună Turciei restricționarea circulației prin strâmtori a flotelor statelor cu care sovieticii s-ar afla în război. Se arată că acest scenariu ar pune România într-o situație critică și complet izolată în Marea Neagră fără a mai putea beneficia de prevederile Art. 19 din Convențiunea de la Montreux.**

*October 10, 1939, Ankara. Report of the military attaché in Ankara, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, on Soviet proposals to Türkiye for the treaty of mutual assistance. The USSR wants to impose on Türkiye restrictions on passage through the Straits of the fleets of states with which the Soviets would be at war. It is proven that this scenario would bring Romanian in a critical situation and completely isolated in the Black Sea, losing its ability to make use of the provisions of Article 19 of the Montreux Convention.*

Am onoare a vă raporta că prelungirea șederii d-lui. Saracoğlu la Moscova se datorește greutății cu care înaintează tratativele din cauza pretențiilor rușilor care doresc ca în caz de război între Soviete și anglo-francezi (iar turcii – potrivit clauzei ruse<sup>93</sup> – ar rămâne neutri) flota franco-engleză să nu poată intra în Marea Neagră. În acest scop rușii au propus formula următoare: „În cazul unui război ruso-franco-englez, tratatele turco-francez și anglo-turc nu mai sunt valabile”.

Această pretențiune rusă a întâmpinat până în prezent rezistență din partea turcilor care, cum era și natural, au pus în curent și pe anglo-francezi și care la rândul lor n-au dat asentimentul pentru satisfacerea pretențiilor rusești.

În momentul de față, turcii caută o formulă care să facă și pe ruși și pe anglo-francezi să adopte anumite puncte de vedere comune care să împiedice izbucnirea unui conflict ruso-franco-englez și care ar scoate astfel pe turci din dilema în care se găsesc. Se știe că, încă de la înființarea Republicei Kemaliste, turcii au avut ca linie de conduită normală să fie cu rușii în Marea Neagră și cu englezii în Marea Mediterană.

Până la găsirea acestei formule, rușii – după metoda aplicată în țările baltice – au concentrat anumite forțe la granița turcă în Caucaz, pentru a face presiune asupra guvernului de la Ankara.

Marele Stat Major turc nu are încă precizii asupra cantității de forțe rusești concentrate în Caucaz (se pare că sunt 6 divizii cu efective de război) însă, după cele ce-mi spunea șeful Secției Informațiilor, „ceea ce a putut prinde la Nord nu va prinde în nici un caz la Sud. Turcii nu se vor lăsa intimidați de concentrările sovietice în Caucaz”.

<sup>93</sup> Clauza rusă, prevăzută în tratatul turco-rus și acceptată de franco-englezi, prevede ca, în cazul când unul din aliații Turciei ar fi în război cu rușii, turcii nu vor lua parte la război (n.a.).

Formula rusă, dacă s-ar adopta, ne-ar pune însă pe noi, românii, într-o situație critică, deoarece am fi complet izolați în Marea Neagră în fața rușilor, neputând beneficia de prevederile Art. 19 din Convențiunea de la Montreux.

Într-adevăr, în acest articol, după ce se arată că, în timp de război, Turcia nefiind beligerantă, trecerea vaselor de război prin Strâmători este interzisă, se prevede și o excepție de la această regulă și anume „în cazul asistenței acordată unui stat victimă a unei agresiuni în virtutea unui tratat de asistență mutuală obligând Turcia”.

Or, pe baza dispozițiilor prevăzute de tratatele franco-turc și anglo-turc, prin care Turcia ia act de garanțiile date României de către Franța și Anglia (adică le admite), noi putem beneficia de clauza în excepția admisă de articolul 19 de mai sus și deci Turcia poate lăsa flotele anglo-franceze să pătrundă în Marea Neagră în cazul când România ar fi victima agresiunii rusești, iar Turcia ar rămâne neutră.

Dacă însă s-ar admite formula rusă a „nevalabilității tratatelor franco-turc și anglo-turc, în cazul când anglo-francezii ar fi în război cu Rusia”, noi rămânem izolați, Turcia nemaifiind ținută prin nici un angajament față de România, să lase libere Stâmătorile pentru englezi și francezi.

Din activitatea rusă de până acum, se mai poate observa că rușii caută să-și asigure aripile în Mare Baltică și Mare Neagră pentru a avea libertate completă de acțiune la centru, fie pentru scopuri ofensive, fie în scop defensiv.

Nu este exclus ca Sovietele să creadă că acum – când Marile Puteri din Europa sunt ocupate la Vest – a sosit momentul de a răspândi în Europa Centrală doctrina comunistă.

Și pentru a avea libertate deplină în acțiunea lor agresivă spre Sud-Vest, își consolidează mai întâi situația la flancuri.

În ceea ce privește Basarabia, atașatul naval rus din Istanbul, într-o convorbire cu un atașat miliar străin, amic al meu, a spus că Rusia nu are nevoie de teritorii, însă chestiunea Basarabiei este o chestiune de prestigiu, care a fost lăsată prea mult timp în suspensie și care trebuie să se lămurească.

În ce fel? N-a spus-o rusul.

Atașatul militar în Turcia

Lt. colonel Tr. Teodorescu, nr. 5711

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, Colecția XIV-Studii și căutări relative la Armata Română, dosar 88, ff. 172-175]

65. **11 octombrie 1939, București. Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, adresată ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, în care îi transmite instrucțiuni de a preveni încercările sovieticilor de a bloca accesul prin strâmători pentru navele unor state cu care s-ar afla în război. Clauza era cerută de U.R.S.S. Turciei pentru a fi inclusă în tratatul de asistență mutuală turco-sovietic. Se precizează că, pentru România, este un interes vital ca strâmătorile să rămână deschise pentru vasele franceze și britanice.**

*October 11, 1939, Bucharest. Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, giving instructions to prevent the Soviet attempts to block access through the Straits for ships belonging to states it may be at war with. The clause was demanded by the USSR to Türkiye as part of the Turk-*

***ish-Soviet treaty of mutual assistance. Romania's vital interest was to keep the Straits open for French and British vessels.***

Din telegrama dvs. nr. 1948, constat că discuțiile de la Moscova se poartă acum asupra unor puncte care sunt pentru noi de cel mai viu interes.

Într-adevăr, articolul 19 al Convenției de la Montreux prevede că, în timp de război – Turcia nefiind beligerantă – trecerea prin strâmtori a vaselor de război beligerante este interzisă. Se prevede însă o excepție de la această regulă în cazul asistenței acordată unui stat, victima unei agresiuni, în virtutea unui tratat de asistență mutuală obligând Turcia.

Cererea Sovietelor ca Turcia să împiedice în orice împrejurare trecerea flotelor franceze și engleze în Marea Neagră nu poate fi decât în dauna noastră, deoarece această cerere caută să zădărnicească excepția prevăzută în articolul 19 și care poate juca în favoarea noastră în virtutea dispozițiilor prevăzute în proiectele de tratat franco-turc și anglo-turc prin care, după cât știm, Turcia ia act de garanțiile franco-engleze ce au fost date României.

Dat fiind că, în vremurile de astăzi, avem un interes vital să nu rămânem singuri în Marea Neagră și cu strâmtorile închise pentru orice împrejurare, veți depune toate străduințele pentru ca posibilitatea de asistență să nu ne fie suprimată.

Totodată vă rog să căutați să vă informați cu toată discreția despre textul exact al dispozițiilor din tratatul anglo-turc și franco-turc care leagă Turcia de garanțiile anglo-franceze în favoarea României.

Gafencu, nr. 63648

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 1/1935-1939, ff. 433-434]

66. 14 octombrie 1939, Ankara. Raport al atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, privind negocierile turco-sovietice pentru pactul de asistență mutuală. Conform oficialilor turci, clauzele negociate prevăd acordarea de asistență mutuală în cazul unei agresiuni în bazinul Mării Negre. De asemenea, Turcia se va consulta cu U.R.S.S. pentru orice intervenție militară în cazul unei agresiuni în Balcani și va rămâne neutră în cazul unui conflict al U.R.S.S. cu Franța și Marea Britanie și va interzice trecerea prin strâmtori pentru navele de război ale statelor beligerante. Atașatul militar român expune pericolul că acest pact poate să invalideze obligațiile Turciei față de România.
- October 14, 1939, Ankara. Report of the military attaché in Ankara, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, on the Turkish-Soviet negotiations for a treaty of mutual assistance. According to the Turkish officials, negotiated clauses include mutual assistance in the event of aggression in the Black Sea region. Also, Türkiye will consult with the USSR for any military intervention in case of an aggression in the Balkans and will remain neutral in case of a conflict of the USSR with France and Great Britain and will block passage through the Straits for warships of belligerent states. The Romanian military attaché exposes the danger that this pact could invalidate Türkiye's obligations towards Romania.*

Urmare la nr. 5711/10.X.1939

Am onoare a vă raporta că dl. Numan Menemencioglu, secretarul general al Ministerului de Externe al Turciei, a declarat d-lui ambasador al României la Ankara [Vasile Stoica] că în zilele de 13 sau 14 octombrie se va semna probabil Pactul de asistență între Rusia și Turcia, pact care va cuprinde următoarele 3 clauze:

a. Turcia și Rusia își vor da asistență mutuală în caz de agresiune asupra uneia din ele, în bazinul Mării Negre;

b. Turcia și Rusia se vor consulta în cazul când în Balcani se va produce o agresiune care ar impune Turciei să intre în acțiune;

c. în cazul unui conflict între Rusia și anglo-francezi, Turcia va rămâne neutră și va aplica dispozițiunile prevăzute în Convenția de la Montreux, nepermițând trecerea vaselor de război beligerante prin Strâmători.

A mai spus dl. Menemencioglu că:

– Turcii au ținut să se încheie acest pact pentru a avea o garanție în plus, cel puțin temporară, în aceste vremuri de recrudescență a agresivității rusești,

– Francezii și englezii au acceptat clauza a treia a pactului pentru a nu avea aerul că vor să provoace pe ruși și să-i arunce astfel definitiv în brațele Germaniei.

Nu rezultă însă, din cele spuse de dl. Numan Menemencioglu, două lucruri:

a. Dacă consultarea ruso-turcă (clauza a 2-a din pact) se va produce înainte de intrarea Turciei în conflict și se va referi asupra atitudinii însăși a Turciei sau dacă ea se va produce după intrarea Turciei în război și se va referi numai la asistența pe care Rusia va fi chemată sau nu s-o dea turcilor.

În primul caz (consultare înainte și asupra atitudinii), această clauză s-ar putea să aibă efect (în anumite ipoteze) anularea tuturor tratatelor turcești și deci neutralizarea definitivă a Turciei (a se vedea și raportul meu nr. 5643 din 20 septembrie a.c.).

Rusia n-are decât să spună Turciei: „Te rog să nu intri în război căci intru eu de partea opusă.”

b. Dacă Turcia și Rusia înțeleg să respecte excepția prevăzută de art. 19 din Convențiunea de la Montreux și asupra căreia am raportat cu nr. 5711 din 10 octombrie a.c.

Voi urmări îndeaproape chestiunea și voi raporta la vreme.

Atașatul militar în Turcia,

Lt. colonel Tr. Teodorescu, nr. 5717

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, Colecția XIV-Studii și căutări relative la Armata Română, dosar 88, ff. 178-180]

**67. 18 octombrie 1939, București. Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, adresată ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, prin care solicită informații privind discuțiile avute la Moscova de ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, precum și punctul de vedere turc privind posibilitatea constituirii unui bloc balcanic al statelor neutre.**

*October 18, 1939, Bucharest. Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, requesting details on the discussions that the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, had in Moscow and the Turkish point of view regarding the possibility of creating a bloc of Balkan and neutral states.*

Vă rog să binevoiți a vedea cât mai curând pe dl. Saracoğlu și a-l ruga să vă pună în curent cu cele ce a discutat la Moscova. Ne interesează să cunoaștem amănunțele convorbirilor domniei sale cu dl. Molotov în toate chestiunile de care depinde în general securitatea României și în special în chestiunea relațiilor româno-sovietice precum și în chestiunea constituirii unui bloc balcanic.

În ce privește această din urmă chestiune vă rog să aflați care este punctul de vedere al Guvernului turc:

1. În privința posibilităților de a se constitui un bloc balcanic.

2. În privința posibilităților de colaborare a unui asemenea bloc cu Italia și cu Ungaria în sânul unui grup al Statelor neutrale.

Veți binevoi a ne raporta telegrafic asupra celor de mai sus, indicându-ne în același timp la ce dată ați putea veni la București spre a ne face o expunere amănunțită.

Voi ruga pe Ambasadorii noștri la Belgrad [Cădere] și Atena [Djuvara]<sup>94</sup> și pe Ministrul nostru la Sofia [Filotti] să vie și ei la București la acea dată.

Gafencu, nr. 65395

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 1/1935-1939, f. 447]

**68. 20 octombrie 1939, Ankara. Raport al atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, în care explică eșecul negocierilor turco-sovietice pentru un pact de asistență mutuală. Turcia a respins condițiile sovietice, care prevăd o „clauza germană” prin care U.R.S.S. nu este nevoită să asiste Turcia în cazul unei agresiuni din partea Germaniei, precum și obligația Turciei de a declara război statelor care încearcă să treacă cu nave militare prin strâmtori după închiderea acestora.**

*October 20, 1939, Ankara. Report of the military attaché in Ankara, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, explaining the reason for the failure of the Turkish-Soviet negotiations for a treaty of mutual assistance. Türkiye rejected the Soviet terms, including a „German clause”, which releases the USSR to aid Türkiye in case of Germany's aggression, as well as Türkiye's obligation to declare war to the states attempting to pass through the Straits, once closed, with military vessels.*

Urmare și completare la telegrama la nr. 5726 din 17 octombrie 1939.

Am onoare a vă raporta că, încă din prima zi a sosirii d-lui Saracoğlu la Moscova, guvernul sovietic a pretins ca în pactul de asistență mutuală ruso-turc să fie inserată „clauza germană” potrivit căreia, în cazul când Turcia s-ar găsi în conflict cu Germania, Sovietele să nu fie obligate a da asistență Turciei.

La obiecțiunile d-lui Saracoğlu că, în acest caz, pactul nu mai prezintă nici un interes pentru turci, dl. Stalin a dat dreptate d-lui Saracoğlu, rupând chiar hârtia pe care erau formulate pretențiunile rusești.

Iată însă că a doua zi sosește la Moscova dl. Ribbentrop.

<sup>94</sup> **Radu Djuvara** (1881-1968), diplomat, fiul diplomatului Trandafir Djuvara. Încadrat la Ministerul Afacerilor Străine în 1907, a fost consilier de legație la Washington D.C. (9 aprilie 1926 – 1 aprilie 1927), director al Direcției Politice Occidentale (1929), ministru plenipotențiar la Bruxelles (1 august 1932 – 1 iulie 1933) și Berlin (1 aprilie 1938 – 24 februarie 1939), ambasador la Atena (24 februarie 1939 – 15 noiembrie 1940).

Nu se știe încă cele ce au discutat d-nii Ribbentrop și Stalin referitor la Turcia, însă cert este că în ultima zi a convorbirilor ruso-turce (după 23 zile de ședere la Moscova a d-lui Saracoğlu) și când dl. Saracoğlu anunța în sfârșit pe dl. Molotov că Turcia – de comun acord că aliații săi din Franța și Anglia – este gata să semneze pactul de asistență care să cuprindă cele trei puncte raportate de mine cu nr. 5717 din 14 octombrie 1939, dl. Molotov răspunde că Rusia nu poate semna pactul până când Turcia nu acceptă „clauza germană” și până când nu-și ia obligațiunea de a declara chiar război puterilor care ar încerca să pătrundă cu forța în M. Neagră prin Strâmtori.

În fața acestor noi pretențiuni, Turcia a răspuns că:

– nu-și poate lua angajamente care ar pune-o în situația de a declara război propriilor săi aliați și că

– în cazul când asistența rusă nu-i este asigurată contra unei agresiuni germane, nu vede necesitatea continuării tratativilor.

Atașatul militar în Turcia,

Lt. colonel Tr. Teodorescu, nr. 5730

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, Colecția XIV-Studii și căutări relative la Armata Română, dosar 88, ff. 169-170]

69. 23 octombrie 1939, București. Studiu elaborat în cadrul Marelui Stat Major privind **Tratatul de asistență mutuală anglo-franco-turc încheiat la 19 octombrie 1939 la Ankara și posibile consecințe asupra României. Se prezintă principalele prevederi ale tratatului și o serie de probleme care interesează România și se cer clarificate de către Ministerul Afacerilor Străine. Între acestea, ce obligații militare și-a asumat Turcia față de Franța și Marea Britanie; în ce măsură România poate conta pe intervenția flotei franco-britanice în Marea Neagră în cazul unei agresiuni a Rusiei în contra României, când Turcia ar rămâne neutră; în ce măsură România poate conta pe facilitarea transporturilor de material de război destinat României la care Turcia s-a obligat prin Convenția Militară a Înțelegerii Balcanice; dacă Turcia va ataca Bulgaria în cazul unei agresiuni a acesteia împotriva României cu sprijinul U.R.S.S. Se cer lămuriri privind oportunitatea întrunirii șefilor de stat-major ai Înțelegerii Balcanice în Iugoslavia, în noile condiții generate de acordul turco-franco-britanic.**

*October 23, 1939, Bucharest. Study made by the General Staff on the Treaty of Mutual Assistance between Great Britain, France and Türkiye signed on October 19, 1939 in Ankara and its possible consequences for Romania. It presents the main provisions of the treaty and points out a set of aspects of Romanian interest which are to be clarified by the Ministry of Foreign Affairs. These include: what are Türkiye's military obligations towards France and Great Britain; to what extent can Romania count on the intervention of the French and British fleets in the Black Sea to support Romania against a Soviet aggression, should Türkiye remain neutral; to what extent can Romania count on the facilitation of transports for the war material destined for Romania, to which Türkiye committed itself through the Military Convention of the Balkan Pact; if Türkiye will attack Bulgaria in case it would commit an aggression against Romania with USSR's help. Clarifications are requested on the opportunity of the meeting of the Balkan Pact's chiefs of general staff in Yugoslavia, in the new conditions created by the Turkish-French-British treaty.*



Din examinarea alăturatului text al tratatului de asistență mutuală anglo-franco-turc încheiat la 19 octombrie 1939 la Ankara, rezultă următoarele deducții de ordin militar care interesează indirect sau direct România, în dubla sa calitate de aliată a Turciei în cadrul I.B. [Înțelegerii Balcanice] și de Putere garantată de Franța și Anglia prin garanțiile unilaterale din Aprilie a.c.:

1. În stadiul actual al conflictului (neextins în zona mediteraneeană), poziția Turciei este fixată (art.4): va observa „cel puțin o neutralitate binevoitoare pentru Franța și Anglia”.

Or, poziția de neutru binevoitor, precum și prevederile art.19 și 25 din Convenția privitoare la Regimul strâmtorilor (Montreux, 20 iulie 1936):

– Art.19: „În timp de război Turcia nefiind beligerantă, vasele de război se vor bucura de o deplină libertate de trecere și navigațiune prin strâmtori în condiții identice cu cele stipulate prin art.10-18. Va fi interzis, totuși, vaselor de război ale oricărei puteri beligerante să treacă prin strâmtori, **afară de cazurile prevăzute prin art. 25 al prezentei Convențiuni, precum și în cazul de asistență acordată unui stat victimă a unei agresiuni, în virtutea unui tratat de asistență mutuală obligând Turcia**, încheiat în cadrul Pactului Societății Națiunilor, înregistrat și publicat în conformitate cu art.18 al zisului Pact. Limitările indicate prin articolele 10 până la 18 **nu vor fi aplicabile în cazuri excepționale prevăzute prin alineatul precedent**”.

– Art.25: „Nici o dispoziție a prezentei Convenții nu atinge drepturile și obligațiile izvorând din Pactul Societății Națiunilor pentru Turcia **sau pentru oricare altă Înaltă Parte contractantă, Membră a Societății Națiunilor**”.

Ne îndrituiesc a deduce că flota franco-engleză poate să intervină în Marea Neagră:

– în stadiul actual al conflictului (Rusia neutră) pentru a împiedica transporturile germane (de la Batum la gurile Dunării);

– în caz de agresiune rusă în contra României, în favoarea acesteia din urmă, ceea ce prezintă o deosebită importanță și credem util a cere precizii Ministerului Afacerilor Străine.

2. Obligațiile de asistență ale Turciei față de Franța și Anglia capătă o foarte mare extindere:

a) Acoperă întreaga zonă mediteraneeană prin aceea că ea se obligă (art.2 al.1): să colaboreze efectiv și să dea toată asistența nu numai în cazul unei agresiuni comise contra Franței și Angliei (metropolă sau colonii) ci și în cazul când aceste puteri ar fi implicate într-un conflict (deci ca urmare a alianțelor și mandatelor lor, de ex.: Egipt, Palestina, Siria...).

Este deosebit de interesant pentru noi de a cunoaște ce anume obligații militare a contractat Turcia în acest scop – natura și cantitatea forțelor de intervenție – pentru că aceste forțe pot în anumite ipoteze de generalizarea conflictului să scadă aportul militar al Turciei în cadrul Înțelegerii Balcanice.

b) Chiar și în afară de zona mediteraneeană, Turcia se obligă a coopera în mod efectiv și a da toată asistența Franței și Angliei dacă acestea sunt angajate în ostilități de pe urma garanțiilor unilaterale date Greciei și României (art.3).

Ca urmare, în cazul unei agresiuni ungaro-germane în contra României, aceasta ar beneficia de obligațiile sus-citate. În consecință, precizările asupra formei acelei cooperări efective ne interesează în mod direct.

În subsidiar, s-ar putea adăuga că această chestiune interesează și cooperarea prevăzută de Convenția Militară a Înțelegerii Balcanice (10 martie 1937), a cărei ipoteză de bază (art.1) se referă la o agresiune ungaro-bulgaro-albaneză.

3. Rezerva turcă relativă la Rusia decurge în mod obligatoriu din tratatul de amicitie turco-rus (Paris, 17 decembrie 1925)<sup>95</sup>, care, prin art. 2, prevede:

„Chacune des Parties Contractantes s'engage à éviter toute agression contre l'autre Partie. Chacune d'elles s'engage à ne participer à aucune alliance ni entente ayant un caractère politique, dirigées par une ou plusieurs Puissances contre l'autre Partie Contractante, de même qu'à ne participer à aucune alliance ni entente dirigées par une ou plusieurs Puissances contre la sécurité militaire ou navale de l'autre Partie”.

În consecință, în cazul unei agresiuni a Rusiei singură sau împreună cu Ungaria și Germania în contra României, obligația de asistență a Turciei decade.

Totuși, în acest caz, garanțiile unilaterale franco-engleze continuă a fi valabile, pentru că ele nu conțin nicio rezervă referitoare la Rusia.

Ca urmare, se pune întrebarea dacă și în ce măsură România ar putea, în această ipoteză, să conteze pe ajutorul flotei franco-engleze în Marea Neagră, care ar fi deosebit de important în cazul unui conflict cu Rusia;

Dacă, însă, agresiunea rusă în contra României s-ar produce ca urmare a unei agresiuni bulgare, sau în acord cu aceasta, atunci Turcia, în conformitate cu scrisoarea dată de mareșalul Fevzi Çakmak la 3.XI.1937 și comunicată Ministerului Afacerilor Străine de Marele Stat Major cu nr. 1507 din 7 decembrie 1937, ar urma să-și mențină angajamentele de asistență contractate în cadrul I.B.

În acea scrisoare se arată că, în conformitate cu Pactul de amicitie turco-rus, Rusia nu poate, fără consimțământul Turciei, de a încheia o alianță cu Bulgaria, care este vecina imediată a Turciei. În adevăr art. 2 al Protocolului nr. 1 turco-rus (Ankara, 17 decembrie 1929) prevede:

„Chacune des deux Parties déclare qu'entre elle et d'autres États se trouvant dans le voisinage immédiat de terre ou de mer de l'autre Partie, il n'existe aucun engagement en dehors des actes déjà livrés à la publicité. Chacune des deux Parties s'engage à ne pas entamer, sans en référer à l'autre Partie, des négociations tendant à la conclusion d'accords politiques avec les États se trouvant dans le voisinage immédiat de terre ou de mer de ladite Partie et de ne conclure de tels accords qu'avec le consentement de celle-ci,....”

Mai mult încă, în scrisoarea citată, Mareșalul Fevzi Çakmak preciza:

„Je m'empresse que, dans le cas où la Bulgarie entrerait dans un conflit contre la Roumanie, où l'Union des Républiques Socialistes Soviétiques est partie, cette action de la Bulgarie ne pouvant provenir que de sa propre initiative, la Turquie exécuterait fidèlement les obligations lui incombant du chef de la Convention Militaire comme dans le cas d'une agression de la Bulgarie agissant seule,....”

Credem că ar fi deosebit de util ca să ni se precizeze de către Ministerul Afacerilor Străine dacă interpretarea dată de scrisoarea sus-citată pentru cooperarea turcă își menține întreaga ei valoare sau dacă a fost lărgită în urma tratatului anglo-franco-turc.

4. Obligațiile de asistență și colaborare efectivă ale Franței și Angliei față de Turcia au o extensiune și mai mare, fiindcă ele se referă nu numai la orice implicare în conflict a Turciei în zona mediteraneeană (art.2 al.2), dar și la orice agresiune comisă contra Turciei (art.1) adică acoperă toate frontierele (inclusiv Rusia subînțelese).

<sup>95</sup> Tratatul de prietenie și non-agresiune turco-sovietic, semnat la 15 decembrie 1925 la Paris și extins prin protocolul din 17 decembrie 1929. Una din prevederile sale era angajamentul fiecărei părți de a nu încheia tratate cu vecinii celui alt fără acordul său (art. 2). A fost denunțat de U.R.S.S. la 19 martie 1945.

Ca urmare, tratatul anglo-franco-turc, întregit cu garanțiile unilaterale date anterior României și Greciei, aduc un apreciabil aport de forță Înțelegerii Balcanice prin aceea că:

– Asigurând asistența Turciei pe celelalte frontiere, îi dă posibilitatea acesteia să procure aportul militar cu care s-a angajat în cadrul I.B.;

– Asigură asistența (cel puțin navală) a României în ipoteza destul de grea când ea s-ar găsi angajată simultan în est și sud.

5. În concluzie, încheierea tratatului anglo-franco-turc sugerează următoarele chestiuni de ordin militar a căror precizare cu onoare propunem să binevoiti a aproba să fie cerută Ministerului Afacerilor Străine:

a) În cazul unei agresiuni a Rusiei în contra României, când Turcia ar rămâne neutră, în ce măsură România poate conta pe intervenția flotei franco-engleză în Marea Neagră? În plus, în ce măsură România poate conta pe facilitarea transporturilor de material de război destinat României la care Turcia s-a obligat prin art.13 al Convenției Militare a Înțelegerii Balcanice (în trei) încheiată la București în 6 noiembrie 1936?

b) Ce anume obligații militare a contractat Turcia (forma și cantitatea forțelor de intervenție) față de Franța și Anglia, în afară de Balcani?

c) Idem, pentru asistența Franței și Angliei în cazul când acestea sunt angajate în ostilități de pe urma garanției unilaterale date României?

d) În textul tratatului anglo-franco-turc dat publicității, la art.3 se precizează: „atât timp cât vor rămâne în vigoare garanțiile date de Franța și Anglia Greciei și României...”

În textele garanțiilor unilaterale date publicității nu există introdusă nicio clauză limitativă în timp.

Ca urmare, este necesar a ni se preciza care este textul real al acelor declarații de garanție unilaterală sau care este sensul condițional al art. 3 din tratat.

e) Interpretarea asistenței turce în cazul intervenției ruse, așa cum a fost precizată în scrisoarea mareșalului Fevzi Çakmak, își menține valabilitatea?

f) Ce anume obligații militare (forma și cantitatea forțelor de intervenție) au luat Franța și Anglia față de Turcia în Balcani și pe celelalte frontiere?

g) Pentru orientarea studiilor și lucrărilor de colaborare cu celelalte M.S.M. aliate din I.B., Marele Stat Major a primit în trecut de la Ministerul Afacerilor Străine copii sau extrase după procesele verbale ale Consiliului permanent al I.B. În acest an Marele Stat Major nu a mai primit astfel de documente.

În cazul că în încheierile Consiliului permanent al I.B. ar exista anumite chestiuni de interes militar, propunem a fi comunicate și M.S.M.

h) Pentru anul 1939, întrunirea anuală a Șefilor M.S.M. din Înțelegerea Balcanică este prevăzută a avea loc în Iugoslavia. Organizarea ei revine Marelui Stat Major Iugoslav.

În actuala conjunctură politică mai poate fi oportună și posibilă această întrunire?

Șeful Secției a 3-a, Lt. colonel P. Leonida

Șeful Bir. Conv. Militare, Maior N.I. Dragodănescu<sup>96</sup>

[rezoluție olografă, scrisă pe document]

– *Aprob concluziile din această notă.*

<sup>96</sup> Nicolae Dragodănescu (1900-?), ofițer de artilerie. Sublocotenent în 1920, s-a specializat în apărarea antiaeriană. Absolvent al Școlii Superioare de Război (1933) și profesor, a devenit șeful Biroului Convențiilor Militare din Marele Stat Major (1939 – 1 aprilie 1942). Pe frontul de est a comandat un divizion mobil în cadrul Regimentului 3 Artilerie Antiaeriană (1 aprilie 1942 – 12 aprilie 1943). A condus Biroul 3 Operații la Comandamentul Artileriei Antiaeriene (12 aprilie 1943 – 31 octombrie 1944), iar, la Marele Stat Major, Biroul Studii și Convenții (31 octombrie – 25 noiembrie 1944) și Secția Operații (25 noiembrie 1944 – 15 august 1946).

– *Intervențiile necesare mai întâi la M.A.Str. [Ministerul Afacerilor Străine] și apoi cele de ordin militar.*

*Șeful M.S.Major, Insp. Gl. Arm., Gl. Div. F. Țenescu*

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 3-a Operații, dos. 1706, ff. 403-407]

70. 24 octombrie 1939, Ankara. Raportul atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, în care prezintă discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, în urma vizitei acestuia la Moscova. Oficialul turc consideră că U.R.S.S. a sabotat deliberat negocierile cu Turcia prin avansarea unor propuneri imposibile și că obiectivul final al sovieticilor este de a controla strâmtorile. De asemenea, Saracoğlu crede că sovieticii sunt împotriva proiectului unui bloc al statelor neutre în Balcani. Saracoğlu nu a dat un răspuns clar dacă Turcia ar putea sprijini România în cazul unei agresiuni sovietice, fiind invocate angajamentele deja existente față de sovietici, sugerând că va decide în funcție de interesele naționale și de atitudinea franco-britanică.

*October 24, 1939, Ankara. Report of the military attaché in Türkiye, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff, presenting the discussions he had with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, after his visit in Moscow. The latter considers that the USSR deliberately sabotaged the negotiations with Türkiye by making impossible propositions and that the final Soviet aim is to control the Straits. Saracoğlu also believes that the Soviets are against the project of a bloc of neutral states in the Balkans. Saracoğlu failed to clarify if Türkiye could aid Romania in case of a Soviet aggression, stating that it would come against its current obligations towards the Soviets, suggesting that a decision will be taken in accordance with the national interests and the French and British positions.*

Am onoarea a vă raporta că dl. Saracoğlu, Ministerul de Externe turc, întors de la Moscova, ne-a făcut cunoscute impresiile sale personale asupra celor văzute, auzite și deduse din conversațiile avute în capitala Sovietelor:

1) Domnia sa crede că:

a) Adevărata cauză a eșecului tratativelor turco-ruse trebuie căutată în hotărârea Sovietelor asupra politicii ce urmează să adopte.

Stalin<sup>97</sup> și Molotov consideră că, în actuala situație, când războiul la vest n-a început încă<sup>98</sup>, orice surprinderi politice sunt încă posibile și prin urmare ar fi riscant pentru Soviete să ia de pe acum o hotărâre pro sau contra unuia din beligeranți.

Rușii preferă să rămână, pentru un moment cel puțin, neutri și să-și consolideze pozițiile în Polonia și M. Baltică.

<sup>97</sup> Iosif Visarionovici Stalin (1878-1953), n. Djuğașvili, om politic comunist, revoluționar, lider al Uniunii Sovietice din 1924 până la moartea sa în 1953. Ilegalist bolșevic, a fost comisarul poporului pentru naționalități al R.F.S. Rusă (8 noiembrie 1917 – 7 iulie 1923). A condus Uniunea Sovietică ca dictator, în calitate de secretar general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (din 3 aprilie 1922), îndeplinind și funcția de președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. (6 mai 1941 – 5 martie 1953) și de ministru al Forțelor Armate (19 iulie 1941 – 3 martie 1947). În anii celui de-al Doilea Război Mondial a alăturat U.R.S.S., în 1941, coaliției Națiunilor Unite. Victoria împotriva Axei i-a permis lui Stalin să extindă și să impună controlul Uniunii Sovietice asupra întregii Europe centrale și de est în timp ce ambițiile hegemonice sovietice au accelerat ruptura geopolitică între foștii aliați de război și declanșarea Războiului Rece.

<sup>98</sup> Referire la faza „războiului ciudat”, care a durat de la declarațiile de război ale Franței și Marii Britanii împotriva Germaniei din 3 septembrie 1939 până la declanșarea invaziei germane împotriva Franței, la 10 mai 1940.

Or, prin semnarea unui pact de asistență mutuală turco-rusă în Balcani și bazinul M. Negre, s-ar fi putut întâmpla ca Rușii să fie obligați, mai curând decât ar fi prevăzut, să ia poziție hotărâtă contra Germaniei sau Italiei (agresoare eventuale contra Turciei), ceea ce Sovietele nu o doresc. Din această cauză au revenit, la sfârșitul tratatelor, cu „clauza germană”, clauză care n-a putut fi acceptată de Turci.

b) În afară de pactul de neagresiune dintre Germania și Rusia, nu s-a mai încheiat nici un alt acord politic important între Hitler și Stalin. Nu este vorba deci, deocamdată, de o alianță militară germano-rusă.

Această nu înseamnă, totuși, că cei doi parteneri nu pot duce acțiuni paralele, accentua dl. Saracoğlu. Domnia sa a ținut, însă, imediat să adauge că „în tot timpul convorbirilor cu Stalin și Molotov nu a observat nimic agresiv sau dușmănos la adresa României”.

2) Sovietele s-au interesat asupra constituirii blocului de state neutre în Balcani.

După explicațiile date de dl. Saracoğlu, conducătorii sovietici nici n-au dezaprobat dar nici n-au aprobat constituirea acestui bloc, ceea ce – conchide dl. Saracoğlu – înseamnă că nu le convine constituirea unui organism politic, care ar constitui o barieră în calea tendințelor expansioniste sovietice spre sud.

Această concluzie o mai trage dl. Saracoğlu și din următoarele două importante acțiuni sovietice.

Prima și cea mai importantă:

Stalin a cerut d-lui Saracoğlu ca Turcia să renunțe la clauza (din vechiul tratat ruso-turc) potrivit căreia Rusia sau Turcia nu pot încheia acorduri politice cu vecinii respectivi, fără a se consulta în prealabil.

Deduca din această cerere, spune Ministrul de Externe turc, că Sovietele intenționează să încheie acorduri politice cu unul din vecinii Turciei – adică cu Bulgaria – fără să mai ceară avizul și să consulte Guvernul din Ankara asupra clauzelor acestui acord, clauze care n-ar fi tocmai pe placul Turciei și aliaților ei.

Pentru aceasta, dl. Saracoğlu n-a admis cererea Sovietelor. Domnia sa crede însă că, chiar în acest moment, au fost amorțate deja tratative între Soviete și Bulgaria și că recenta criză de guvern în Bulgaria<sup>99</sup> trebuie pusă în legătură cu noua orientare politică pe care Sovietele vor s-o sugereze Bulgariei.

A mai adăugat dl. Saracoğlu că datoria noastră, a Înțelegerii Balcanice, este să favorizăm instituirea, la Sofia, după alegerile din ianuarie 1940, a unui guvern nefavorabil apropierei de Rusia, mai ales în aceste momente, când s-a remarcat o recrudescență a comunismului în Bulgaria.

Să nu uităm că elementele comuniste din Bulgaria preferă o „mare Bulgarie comunistă” în locul unei „mici Bulgarii burgheze”.

A doua acțiune suspectă rusă este ordinul dat de Guvernul sovietic presei bolșevice de a nu mai ataca imperialismele economico-politice, ceea ce, după Saracoğlu, înseamnă că Sovietele înțeleg să revină la politica imperialistă de pe vremea țarilor, cu prim obiectiv „strâmtoarele”, în care scop încep prin a încerca să-și întărească situația politică în Bulgaria.

Întrebat imediat care va fi atunci atitudinea Turciei în cazul unui atac asupra României, atac care n-ar fi decât primul act al acțiunii de ocuparea strâmtoarelor, dl. Saracoğlu a răspuns: „În fața

<sup>99</sup> În Bulgaria au avut loc, după 1 septembrie 1939, frământări politice între forțele franco/anglofile și cele germano-file. Regele Boris al III-lea a intervenit în favoarea celor din urmă. Cabinetul a fost remaniat la 24 octombrie 1939, ulterior asigurându-și majoritatea în cadrul alegerilor parlamentare din decembrie 1939/ianuarie 1940.

unei asemenea situații, Turcia, deși obligată prin clauza rusă de a nu face război Rusiei și, deși ținută să respecte prescripțiile Convenției de la Montreux, va lua – de comun acord cu anglo-francezii – hotărârea care va avea în vedere, în primul rând, interesele Turciei, iar nu diferitele clauze sau prescripții a căror respectare ar fi dăunătoare intereselor turcești”.

Nu putea spune mai mult dl. Saracoğlu, însă impresia noastră este că, într-o asemenea eventualitate, putem conta pe ajutorul turcilor și cred că ar fi bine să se înceapă sondaje în vederea unui schimb de vederi între cele două State Majore asupra acestei chestiuni.

Teodorescu, nr. 5746

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 3-a Operații, dos. 1706, rola 1989, ff. 429-431, cadre 198-200]

**71. 29 octombrie 1939, București. Raport al șefului Marelui Stat Major, generalul de divizie adjutant Florea Țenescu, adresat ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, privind pactul de asistență mutuală anglo-franco-turc și consecințele sale militare. Se prezintă o serie de probleme care interesau România și se cereau clarificate. Între acestea: în ce măsură poate România conta pe sprijinul franco-britanic care decurge din garanțiile unilaterale și în special pe intervenția flotei franco-britanice în Marea Neagră în cazul unei agresiuni sovietice în contra României când Turcia ar rămâne neutră; care ar putea fi sprijinul franco-englez care s-ar acorda României ca urmare a garanțiilor unilaterale și în special în ce măsură se va concretiza obligația de „asistență” și „cooperare efectivă” la care Turcia s-a angajat față de Franța și Marea Britanie în cazul unei agresiuni germano-ungare în contra României, când U.R.S.S. ar rămâne neutră; dacă acordurile politice ale Consiliului permanent al Înțelegerii Balcanice prevăd chestiuni de interes militar în afara celor deja comunicate Marelui Stat Major.**

*October 29, 1939, Bucharest. Report of the Chief of General Staff, Division General Adjutant Florea Țenescu, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, regarding the Treaty of Mutual Assistance between Great Britain, France and Türkiye and its military consequences. The report points out a series of problems that interested Romania and were to be clarified. These include: to what extent can Romania count on the French and British support included in the unilateral guarantees and especially on the intervention of the French and British fleets in the Black Sea in case of a Soviet aggression against Romania, while Türkiye would remain neutral; what could the French and British support of Romania following the unilateral guarantees consist of and especially to what extent would the obligations of „assistance” and „effective cooperation”, to which Türkiye pledged towards France and Great Britain, in case of a German-Hungarian aggression against Romania be materialized, while the USSR would remain neutral; if the political accords of the Permanent Council of the Balkan Pact include any problems of military interests beside those already conveyed to the General Staff.*

Domnule Ministru,

Referindu-mă la tratatul de asistență mutuală anglo-franco-turc încheiat la 19 octombrie a.c. la Ankara (textul dat publicității), am onoare a vă aduce la cunoștință chestiunile de ordin militar ce decurg și a căror precizare prezintă o deosebită importanță pentru studiul problemei militare a României în dubla sa calitate de aliată a Turciei, în cadrul Înțelegerii Balcanice, și de putere garantată prin garanțiile unilaterale franco-engleze.

În acest scop, cu onoare vă rog să binevoiți a ne face cunoscut – pentru informarea mea personală – datele sau explicațiunile pe care d-voastră le socotiți necesare în următoarele chestiuni:

1. În stadiul actual al conflictului (neextins în zona mediteraneană), în cazul unei agresiuni sovietice în contra României când Turcia ar rămâne neutră, în ce măsură putem conta pe sprijinul franco-englez care decurge din garanțiile unilaterale și în special în ce măsură putem conta pe intervenția flotei franco-engleze în Marea Neagră?

În plus, în ce măsură putem conta pe facilitarea transporturilor de material de război destinat României la care Turcia s-a obligat prin art.13 al Convenției Militare a Înțelegerii Balcanice (în trei) încheiată la București în 6 noiembrie 1936?

2. În cazul unei agresiuni germano-ungare în contra României, când inițial Rusia ar fi neutră, care ar putea fi sprijinul franco-englez ce ni s-ar acorda ca urmare a garanțiilor unilaterale și în special în ce măsură și sub ce formă am putea beneficia de obligația de „asistență” și „cooperare efectivă” la care Turcia s-a angajat față de Franța și Anglia, pentru cazul când acestea ar fi angajate în ostilități de pe urma garanției date României (art. 3 din tratat).

3. Dacă agresiunea sovietică în contra României s-ar produce ca urmare sau în acord cu o agresiune bulgară, atunci Turcia, în conformitate cu scrisoarea dată de mareșalul Fevzi Çakmak la 3.XI.1937 și comunicată de M.S.M. Ministerului Afacerilor Străine cu nr. 1507 din 7. XII. 1937, ar urma să-și mențină angajamentele de asistență contractate în cadrul Înțelegerii Balcanice.

Ca urmare se pune chestiunea dacă interpretarea asistenței turce din scrisoarea citată își menține valabilitatea.

4. Ce anume obligații militare a contractat Turcia (forma și cantitatea forțelor de intervenție) față de Franța și Anglia, în afară de Balcani?

Precum și ce obligații militare au contractat Anglia și Franța față de Turcia atât în Balcani, cât și pe celelalte frontiere?

Cunoașterea acestor obligații prezintă o mare importanță pentru cazul generalizării actualului conflict fiindcă ele ar putea influența aportul militar al Turciei în Balcani.

5. În textul tratatului anglo-franco-turc dat publicității, la art. 3 se precizează: „atât timp cât vor rămâne în vigoare garanțiile date de Franța și Anglia, Greciei și României”.

În textele garanțiilor unilaterale date publicității nu există introdusă nici o clauză limitativă în timp.

Ca urmare este necesar a ni se preciza care este textul real al acelor declarații de garanție unilaterală sau care este sensul condițional al art. 3 din tratat.

6. În fine, pentru orientarea lucrărilor M.S.M. ar fi necesar să cunoaștem:

– dacă, în încheierile sau acordurile politice ale Consiliului permanent al I.B., sunt prevăzute chestiuni de interes militar în afară de cele pe care ați binevoit a ni le face cunoscut în ultima comunicare asupra acestei chestiuni prin scrisoarea nr. 12680 din 25 Februarie a.c.

– dacă întrunirea anuală a Șefilor M.S.M. din I.B., care este prevăzută a avea loc în Iugoslavia și a cărei organizare revine M.S.M. iugoslav, mai poate fi oportună și posibilă.

Primiți, vă rog, domnule Ministru, asigurarea înaltei mele considerații.

Șeful Marelui Stat Major, Inspector General de Armată General de Divizie Adjutant, ss. F. Țenescu

72. 31 octombrie 1939, Ankara. Raport al ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresat ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care prezintă discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, în urma vizitei sale la Moscova. Se arată că Turcia nu a putut accepta cele două condiții puse de U.R.S.S.: (1) Turcia să împiedice, inclusiv pe calea armelor, trecerea prin strâmtori a flotelor franceză și britanică în cazul unui război cu Rusia; (2) clauza germană prin care se specifica că U.R.S.S. nu poate fi constrânsă la acțiune dacă asta ar însemna un conflict direct cu Germania. Oficialul turc a explicat motivele pentru care nu a adus în discuție chestiunea raporturilor româno-sovietice. Se consideră însă că, având în vedere sprijinul pentru revendicările teritoriale ale Bulgariei, intențiile Moscovei față de România nu sunt cele mai amicale. Legat de problematica Basarabiei, se arată că sovieticii vor încerca să evite cucerirea prin forță a acestui teritoriu, dar nu este exclus să încerce să obțină ceea ce doresc prin joc diplomatic și intimidare. La întrebarea specifică adresată de ambasadorul român referitor la atitudinea Turciei în cazul unei agresiuni a U.R.S.S. împotriva României, s-a răspuns că Turcia va proceda conform intereselor sale legitime, în comun acord cu Franța și Marea Britanie.

*October 31, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, presenting the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, after his visit to Moscow. Türkiye couldn't accept the two Soviet conditions: (1) Türkiye to use any means, including military force, to prevent the passing through the Straits of the French and British fleets in the case of a war with the USSR; (2) the German clause that would absolve the Soviets of their obligations towards Türkiye if honouring them would bring it in conflict with Germany. The Turkish official explained the reasons why he didn't tackle the problem of Romanian-Soviet relations. Still, taking into account its support for Bulgaria's territorial demands, Moscow's intentions towards Romania are not friendly. Regarding Bessarabia, the expectation is that the Soviets will not try to obtain this territory through force, but it shouldn't be excluded that they still attempt a diplomatic game or use intimidation. On the specific question addressed by the Romanian Ambassador, namely if Türkiye will aid Romania in case of a Soviet aggression, the answer was that Türkiye will act according to its legitimate interests and in agreement with France and Great Britain.*

Precum am avut onoarea a raport a cu telegrama mea nr. 2038 din 24 cor., am avut în acea zi la amiază o conversație cu dl. Saracoğlu, reîntors de la Moscova, cu privire la felul cum au decurs și rezultatul ce au dat tratativele sale.

Domnia sa mi-a recapitulat pe scurt fazele acestora, întocmai precum le-am raportat în telegramele mele. Deși a fost obligat să stea 3 săptămâni în Rusia, a avut puține întrevederi cu Stalin și Molotov. Cauzele acestui fapt au fost pe de o parte sosirea intempestivă a lui Ribbentrop la Moscova, care a produs înțelegerea ruso-germană privitoare la Polonia și ocuparea grăbită a pozițiilor avantajoase în statele baltice de către Uniunea Sovietică, pe de altă parte conversațiile care au trebuit să se poarte cu privire la cererile rusești între Guvernul Turc și Guvernele francez și britanic.

Dispozițiile esențiale care aveau să fie cuprinse în Pactul de asistență defensivă turco-sovietic fuseseră stabilite și acceptate în principiu încă înainte de plecarea sa la Moscova. Cu ocazia



întâii sale conversații cu Stalin și Molotov referitoare la Pact, Molotov a declarat că ele ar trebui completate cu unele dispoziții suplimentare, între care una privitoare la „lămurirea felului cum înțelege Turcia să aplice în legătură cu clauza rusească din acordurile sale cu Franța și Anglia drepturile conferite ei prin Convenția de la Montreux”, iar alta menită, sub forma unei „clauze germane”, a împiedica ivirea unui conflict armat între Uniunea Sovietică și Germania ca urmare a aplicării Pactului. Saracoğlu s-a arătat gata a da explicațiunile necesare cu privire la prima chestiune, dar s-a opus unei „clauze germane”. Stalin însuși a găsit că aceasta din urmă poate fi abandonată și astfel ea a fost scoasă din discuțiune. Conversațiile care au urmat au dus la un acord asupra următoarelor:

1. În caz de agresiune din partea unei puteri europene asupra posesiunilor turcești sau sovietice din bazinul Mării Negre, Turcia și Uniunea Sovietică își vor da ajutor reciproc.

2. În caz de agresiune a unei puteri europene „contra Balcanilor” (înțelegând prin „Balcani” țările Înțelegerii Balcanice și Bulgaria), Turcia și Uniunea Sovietică se vor consulta asupra acțiunii ce urmează să întreprindă, bineînțeles în afară de acțiunea ce ar rezulta din aplicarea Pactului balcanic.

În privința acestui al doilea punct, propunerea rusească a fost că orice acțiune, inclusiv cea impusă de Pactul balcanic, trebuie să fie precedată de o consultare a celor două state; Saracoğlu, însă, neadmițând această subordonare a Pactului Balcanic (încheiat cu asentimentul Moscovei) noului Pact turco-sovietic, rușii au acceptat formula domniei sale.

Chestiunea privitoare la strâmtori avea să fie cuprinsă într-un protocol adițional. Rușii au pus-o sub forma unei „lămuriri a felului cum înțelege Turcia să aplice drepturile ce-i sunt conferite prin Convenția de la Montreux cu privire la trecerea prin strâmtori”, având în vedere „clauza rusă” din acordul turco-franco-britanic. Punctul de vedere inițial al dlui Molotov a fost că, în cazul când între Uniunea Sovietică pe de o parte, Franța și Marea Britanie de altă parte, s-ar ivi un conflict armat, Turcia ar urma să nu admită cu niciun preț trecerea flotelor franco-britanice spre Marea Neagră, ci să o împiedice chiar intrând în război contra celor două puteri Occidentale. Cum, încă la primele conversații, Saracoğlu a considerat inacceptabil acest punct de vedere rigid, care era în contradicție cu acordul turco-franco-britanic, încheiat de asemenea cu sentimentul Moscovei, a urmat să se găsească o soluție intermediară, pentru care Turcia avea la rândul său nevoie de a sentimentului noilor sale aliate: Franța și Marea Britanie. Au avut loc, deci, consultările cu Londra și Parisul, în timp ce în Moscova se făcea aranjamentele germano-ruse cu privire la Polonia și țările baltice, iar Saracoğlu aștepta inactiv. Față de punctul de vedere al rușilor care voiau ca, în caz de război al Uniunii Sovietice cu Franța și Marea Britanie, Turcia să împiedice chiar cu prețul unui război flotele franceză și engleză de a pătrunde în Marea Neagră, francezii și englezii erau de părere că Turcia, fiind aliata lor, ea urmează ca, în virtutea articolul 19 din Convenția de la Montreux, să lase liberă trecerea flotelor lor prin strâmtori în caz de război cu Rusia. Turcii, la rândul lor, adoptau o atitudine intermediară, admițând că interzice trecerea flotelor prin strâmtori, fără însă a face război Franței și Marii Britanii, dacă ar încerca să treacă. După tratative de 8 zile, Franța și Marea Britanie s-au învoit să admită această soluțiune turcă. S-a crezut astfel atât la Ankara, cât și la Moscova că acest punct de vedere va fi acceptat de către Guvernul Sovietic și că, încă în zilele de 14 – 15 octombrie, Pactul va putea fi semnat. Spre marea surpriză a dlui Saracoğlu, când sâmbătă, 14 octombrie, a comunicat dlui Molotov răspunsul turc, acesta i-a răspuns că Guvernul sovietic nu mai poate accepta soluția intermediară și că trebuie să insiste pentru împiedicarea cu orice preț, chiar cu război, a trecerii flotelor franceză și britanică în caz de război contra Rusiei. Totodată, domnia sa a comunicat că Uniunea Sovietică cere

ca într-un alt protocol să fie cuprinsă o „clauză germană”, în sensul că „obligatiile asumate de Uniunea Sovietică în virtutea Pactului nu vor putea constrânge această țară la o acțiune care ar avea ca efect sau urmare atragerea ei într-un conflict armat cu Germania”. Saracoğlu a amânat răspunsul său pe luni, 16 octombrie. La această dată, domnia sa a răspuns apoi că Guvernul turc nu poate da satisfacția acestor două cereri rusești: cea dintâi e contrară Acordului turc cu Franța și Marea Britanie, cea de a doua face inutilă pentru Turcia încheierea acestui Pact. Molotov i-a replicat că înțelege punctul de vedere turc, dar că, în împrejurările actuale, Uniunea Sovietică nu poate accepta alte condiții. Domnia sa a accentuat apoi cu energie dorința și hotărârea Rusiei de a întreține și mai departe cele mai amicale raporturi cu Turcia.

Tratatul a fost astfel întrerupt de dl. Saracoğlu, care s-a reîntors la Ankara.

Cauza acestei întreruperi, după părerea d-sale, nu e refuzul Turciei de a accepta cele două puncte, ci starea de ezitare în care se găsește, care vrea să-și consolideze câștigurile recente și care, cât timp războiul pe frontul apusean nu e angajat cu tot dinadinsul, se ferește de a încheia acorduri care eventual ar nemulțumi Germania.

Saracoğlu s-a întors cu convingerea că Guvernul Sovietic ține să aibă relații de amicitie strânsă cu Turcia – după spusele domniei sale: „Ils apprécient beaucoup la valeur du propriétaire des Détroits” – dar că în fond Rusia Sovietică reia politica imperialistă a Rusiei țariste.

Pe de altă parte, domnia sa e convins că între Germania și Uniunea Sovietică nu există niciun alt Pact sau Acord decât pactul de neagresiune. Această situație, însă, nu înseamnă că, în ocazii binevenite, Rusia nu va întreprinde, ca în Polonia, acțiuni paralele cu Germania, eventual chiar și în sud-estul european.

Saracoğlu a constatat, de asemenea, în cercurile conducătoare sovietice, altă solitudine pentru revendicările bulgare. Într-un rând i s-a cerut, în treacăt, ca Turcia să păstreze în orice eventualitate o atitudine de neutralitate față de Bulgaria. Între alte înțelegeri, pe care a Rusia ar fi dorit să le cuprindă în cadrul Pactului cu Turcia, era și abolirea obligațiilor de consolidare și asentiment reciproc în cazul acordurilor uneia cu vecinii celeilalte, ceea ce arată că Guvernul sovietic are în vedere încheierea unor aranjamente fără asentimentul Turciei cu vreunul din vecinii ei, care în împrejurările actuale nu poate fi decât Bulgaria. Domnia sa crede chiar că între Bulgaria și Rusia există un contact care se accentuează și că de aceea e bine să urmărim aproape eventualele evenimente din Bulgaria spre a contracara și a reduce acțiunea sovietică.

Despre România, domnia sa n-a putut vorbi cu conducătorii sovietici. Avea de gând s-o facă după încheierea Pactului, în cadrul unui schimb de vederi asupra politicii de urmat în sud-estul Europei. Cum Pactul nu s-a încheiat, nici acest schimb de vederi n-a mai avut loc. Domnia sa a socotit că n-ar fi util să aducă în discuție în mod izolat chestiunea raporturilor româno-ruse. Astfel, împrejurările nu i-au permis să-și execute mandatul ce avea din partea Majestății Sale și din partea Excelenței Voastre.

Față de România, Saracoğlu n-a constatat dușmănie la conducătorii sovietici. Faptul însă că ei sprijină revendicările Bulgariei constituie o indicație că intențiile Moscovei nu ne sunt amicale. Domnia sa are convingerea că, chiar dacă într-o eventuală conjunctură rușii pot ridica problema Basarabiei, n-au intenția s-o facă pentru recucerirea acestei provincii. Atitudinea Uniunii Sovietice e în general pacifistă. Dacă va putea obține ceva prin intimidare sau prin joc diplomatic, fără mari sacrificii, Guvernul Sovietic e gata s-o facă. Se teme însă de război, deoarece acesta se poate întinde în spațiu și se poate prelungi în timp, și astfel poate aduce complicațiuni grave interne.

Cu privire la proiectatul bloc al neutrilor i s-au cerut lămuriri atât de către Molotov, cât și de către Stalin. După ce domnia sa a arătat evoluția ideii și faza în care se găseau, rușii s-au ferit

să-și exprime fie aprobarea, fie dezaprobarea, ceea ce evident înseamnă că Moscova nu privește cu ochi buni înfăptuirea acestui bloc.

După primirea informațiilor de mai sus, i-am spus d-lui Saracoğlu întrebarea:

„Acum, după sistarea tratatelor pentru un Pact de asistență turco-sovietic și după semnarea acordului tripartit turco-franco-britanic, care va fi atitudinea Turciei în privința trecerii flotelor prin strâmtori în cazul în care Rusia Sovietică ar putea ataca România?”

Domnia sa mi-a răspuns textual:

„În împrejurările actuale un atac rus asupra României, care știm că se va apăra, nu mai e un eveniment care interesează numai România și Rusia, ci și pe celelalte state balcanice, și pe noi bineînțeles. În acest caz, Turcia va proceda cum îi dictează interesele de apărare a integrității sale, stabilind acțiunea de comun acord cu Franța și Marea Britanie.

Stoica, nr. 2038

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Rapoarte Ankara-Istanbul, vol. 10/1939-1944, ff. 173-177]

**73. 31 octombrie 1939, Ankara. Telegramă a consilierului de legație pe lângă Ambasada României din Ankara, Gheorghe Căpităneanu, adresată Ministerului Afacerilor Străine, în care informează asupra evoluției proiectului blocului balcanic al neutrilor. Din perspectivă turcă, realizarea acestui proiect va dura și nu va fi o sarcină ușoară. Există în prezent interes din partea Italiei care dorește menținerea statu-quoului în Balcani. Se evidențiază pericolul reprezentat de atitudinea Bulgariei.**

*October 31, 1939, Ankara. Telegram of Gheorghe Căpităneanu, counsellor at the Embassy in Ankara to the Ministry of Foreign Affairs, on the evolution of the project to form a bloc of neutral states. From the Turkish perspective, the realization of this project will take time and will not be an easy task. Italy expressed its interest to maintain the statu-quo in the Balkans. Bulgaria's behaviour remains a threat to be considered.*

1. În întrevvedere avută astăzi la amiază cu Ministrul Afacerilor Străine al Turciei, am găsit prilejul să comunic domnului Saracoğlu lămuririle date de Excelența Voastră Ministrului Germaniei la București<sup>100</sup> despre care trata telegrama Excelenței Voastre nr. 66519.

Domnia sa este în deplin acord cu răspunsul dat și a accentuat că ar fi o binefacere dacă s-ar putea înjgheba temeinic un bloc balcanic independent și neutru cuprinzând „toate” statele balcanice.

Și-a arătat însă neîncrederea obișnuită față de Bulgaria și mai ales în putința de a se plăti prețul pe care această țară l-ar cere în vederea adeziunii sale la „scandinavizarea” Balcanilor.

Domnul Saracoğlu crede, de asemenea, că suntem de abia în faza tatonării, că va trebui multă abnegație și energie pentru a ajunge la încheierea definitivă a blocului dorit.

2. După părerea Ministrului Afacerilor Străine al Turciei, Italia dorește actualmente menținerea statu-quoului în Balcani și alcătuirea unui bloc neutru, deoarece își dă perfect seama că nu

<sup>100</sup> **Wilhelm Fabricius** (1882-1964), jurist și diplomat german. Doctor în Drept (1908), și-a început cariera diplomatică în 1910. A îndeplinit misiuni la Cairo (1912-1914), Constantinopol (1914-1918), Zürich (1918-1920), Salonic (1921-1925), Constantinopol și Ankara (1925-1936). A fost ministru plenipotențiar la București (23 aprilie 1936 – 13 decembrie 1940), director de politică comercială în Departamentul pentru Sud-Estul Europei (1941-1945). Nu a fost judecat de Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg.

se poate opune unor eventuale tendințe de expansiune ale Germaniei sau U.R.S.S. în sud-estul european și, mai ales, pentru că nu poate pune singură mâna pe Balcani.

De asemenea, Domnia Sa mi-a comunicat că Anglia și Franța au informat Guvernul italian de condițiile tratatului tripartit de la Ankara înainte de semnarea lui definitivă, pentru a împiedica astfel o reacție ostilă a amorului propriu al Ducelui.

Cele trei state nu aveau nimic, de altfel, de ascuns, a adăugat Domnia Sa, căci nicăieri în acest pact nu este vreun cuvânt care în mod logic ar putea fi interpretat ca permițând o acțiune agresivă oarecare contra Italiei sau putând leza vreun interes italian. Atitudinea Turciei, Angliei și Franței ar fi însă cu totul alta, mi-a mai spus domnul Saracoğlu, dacă Italia ar interveni în bazinul oriental al Mediteranei, spre a încerca să schimbe, în folosul ei sau al Germaniei, situația actuală.

3. Ministrul Afacerilor Străine al Turciei crede că Bulgaria încearcă să sugereze necesitatea întrunirii unei conferințe internaționale imediat, pentru o nouă orânduire a lumii, la instigația Italiei și Germaniei, care ar fi singurele beneficiare ale unei asemenea întruniri acum.

Domnia Sa consideră că Bulgaria are, ca totdeauna, tendințe agresive și că ideea de pace și liniște, pe care o tot falfăie, este numai o mască momentană.

Pericolul bolșevizării întregii Europe, fluturat acum de domnul Kioseivanov, este numai fri-ca pe care guvernanții bulgari o au de acțiunea din ce în ce mai puternică a comuniștilor bulgari și este desigur în vederea M.S. Regelui Bulgariei [Boris al III-lea]<sup>101</sup>, care nu se poate sprijini, ca alți Suverani, pe dragostea și credința poporului său.

Căpităneanu<sup>102</sup>, nr. 2067

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 1/1935-1939, ff. 456-458]

**74. 2 noiembrie 1939, București. Studiu elaborat în cadrul Ministerului Afacerilor Străine pentru a răspunde problemelor ridicate în raportul șefului Marelui Stat Major privind implicațiile pactului de asistență mutuală anglo-franco-turc. Se arată că, datorită refuzului de a încheia pacte bilaterale de asistență cu Franța și Marea Britanie și a caracterului unilateral al garanțiilor franco-britanice, România nu poate influența în niciun fel modul în care aliații francezi și britanici vor aplica angajamentele asumate. Se consideră că, în teorie, garanțiile acordate de Franța și Marea Britanie se pot aplica și în cazul unei agresiuni a U.R.S.S. împotriva României, dar o astfel de ipoteză nu poate fi confirmată cu certitudine. Ministerul Afacerilor Străine consideră oportună organizarea întâlnirii șefilor Marelui Stat Major din cadrul Înțelegerii Balcanice în Iugoslavia, conform planului stabilit.**

*November 2, 1939, Bucharest. Study developed within the Ministry of Foreign Affairs to respond to the issues raised in the report of the Chief of the General Staff regarding the British-French-Turkish mutual assistance pact. The study shows that: due to the refusal to sign bilateral treaties of mutual assistance with France and Great Britain and the unilateral nature of the French-British guarantees, Romania cannot influence in any*

<sup>101</sup> **Boris al III-lea al Bulgariei** (1894-1943), fiul regelui Ferdinand I al Bulgariei. A servit în Primul Război Mondial ca ofițer de legătură între mareșalul Mackensen și comandamentul bulgar. După abdicarea tatălui său a devenit regele Bulgariei (3 octombrie 1918 – 28 octombrie 1943). S-a căsătorit, în 1930, cu fiica regelui Italiei.

<sup>102</sup> **Gheorghe Căpităneanu**, diplomat. A fost consilier de legație la Budapesta (1936), Ankara (1 iulie 1939 – 10 iunie 1940) și Sofia (1940).

*way the manner in which the French and British will materialize their commitments. It is appreciated that, in theory, the guarantees granted by France and Great Britain are valid in case of a Soviet aggression against Romania, but such a scenario cannot be completely certified. The Ministry of Foreign Affairs considers that the meeting of the Chiefs of General Staff of the Balkan Pact in Yugoslavia is opportune and should take place as planned.*

Prin adresa secretă nr. 7621/III din 29 octombrie 1939, aici alăturată, Marele Stat Major ne pune unele întrebări în legătură cu aplicarea garanțiilor franco-engleze în cadrul Tratatului de asistență mutuală anglo-franco-turc încheiat la 19 octombrie a.c. la Ankara.

În vederea lămuririlor ce trebuie să le dăm d-lui Șef al Marelui Stat Major, într-o chestiune care interesează în cel mai înalt grad apărarea țării, cred că este necesar să precizăm întâi următorul punct:

Anglia și Franța ne-au propus, în martie trecut, încheierea unor Pacte bilaterale de asistență mutuală. Guvernul român n-a crezut că este în interesul țării să accepte încheierea unor asemenea pacte. Guvernul s-a folosit însă de prilejul propunerii franco-engleze pentru a arăta Guvernelor englez și francez că, în cazul în care socotesc că apărarea integrității și a independenței României constituie un interes important pentru Anglia și Franța, ele ne pot da asigurarea că ne vor apăra în cazul în care am fi atacați și ne-am apăra cu armele.

Franța și Anglia ne-au dat acea garanție la 13 aprilie a.c. Prin faptul că a refuzat negocierile pentru încheierea unui acord bilateral și prin faptul că garanția are un caracter absolut unilateral, Guvernul nu a fost în măsură să discute nici forma exterioară, nici cuprinsul garanției.

O asemenea discuție ar fi angajat Guvernul român pe calea unor negocieri din care n-ar fi putut rezulta decât luarea unor angajamente și din partea României – lucru ce ținea să-l evite.

Astfel fiind, nu putem supune garanția franco-engleză unui examen critic precis, astfel cum am fi putut-o face dacă ar fi vorba de un tratat izvorât din negocieri între părțile contractante.

Franța și Anglia rămân ele singure judecătoare în privința întinderii garanțiilor ce ne-au dat, în privința modului lor de aplicare și în privința duratei lor.

Trebuie să subliniem acest lucru cu atât mai mult cu cât, după acordarea garanției, Guvernul francez a vrut să inițieze negocieri de Stat Major franco-române, iar Guvernul român, din motive de ordin politic, a preferat să evite asemenea discuții. Convorbirile de Stat Major ne-ar fi adus desigur toate lămuririle în privința aplicării garanției. Din ele ar fi rezultat, însă, angajamente ce am fi fost nevoiți să luăm pentru aplicarea pe teren a unor măsuri militare pregătitoare în vederea organizării asistenței militare franco-britanice.

În ce privește detaliul chestiunilor puse de Marele Stat Major, cred că putem da răspunsuri în sensul următor:

1) „În stadiul actual al conflictului (neextins în zona mediteraneeană), în cazul unei agresiuni sovietice în contra României când Turcia ar rămâne neutră, în ce măsură putem conta pe sprijinul franco-englez care decurge din garanțiile unilaterale și în special, în ce măsură putem conta pe intervenția flotei franco-engleze în Marea Neagră?”.

Trebuie să distingem două elemente:

a) **Asistența Angliei și a Franței în cazul unei agresiuni sovietice în contra României.**

Garanția franco-engleză din 13 aprilie nu face nicio distincție în privința agresorului și asigură României asistența Angliei și a Franței în cazul oricărei acțiuni care i-ar amenința independența și căreia ar socoti de interesul său vital să reziste cu forțele sale naționale.

Garanția anglo-franceză, în teorie, joacă deci și în contra Uniunii Sovietice.

Nu trebuie să uităm, însă, că Tratatul anglo-polon<sup>103</sup> nu făcea nici el o distincție în privința agresorului și că, cu toate acestea, Guvernul britanic n-a declarat război Uniunii Sovietice în ziua când trupele sale au invadat teritoriul polon. S-ar părea, însă, din unele lămuriri verbale ce ne-au fost date, că Franța și Anglia sunt gata să considere garanția lor ca intrând în vigoare și în contra Uniunii Sovietice.

Asemenea asigurări erau cu atât mai necesare cu cât, în audiența pe care dl. Tilea a avut-o la Lordul Halifax în ziua de 10 octombrie 1939, acesta i-a spus că Anglia vrea „se evite cu orice preț în prima fază complicațiuni cu Rusia, astfel încât, dacă Anglia ar fi întrebată de România dacă garanția joacă și în contra Uniunii Sovietice, ar fi probabil nevoită să dea un răspuns negativ”.

De atunci, însă, dl. Tilea ne-a raportat că, în cursul convorbirii ce a avut-o la 25 octombrie 1939 cu Sir Alexander Cadogan<sup>104</sup>, Subsecretar de Stat permanent al Foreign Office, acesta i-a spus următoarele:

„Pe când, în Tratatul cu Polonia, prin clauza secretă, aplicarea garanției a fost limitată exclusiv la un atac german, garanția pentru România este în termeni generali fără să se fi stipulat limitele ei”.

Pe de altă parte, dl. Ambasador Franasovici ne-a comunicat că, în cursul unei conversații din 30 octombrie 1939 cu dl. Ambasador Coulondre<sup>105</sup>, Director de Cabinet la Quay d-Orsay, care îndeplinește de fapt funcțiile de Ministru al Afacerilor Străine francez, acesta i-a declarat că „în cazul unei agresiuni a Uniunii Sovietice, flota engleză și flota franceză – trecând strămtorile – ne-ar veni îndată în ajutor”.

Dl. Ministru Bossy<sup>106</sup> ne arată, tot la 30 octombrie, că dl. Poncet<sup>107</sup>, Ambasadorul Franței la Roma, i-a declarat că, în cazul în care **oricare stat** ar ataca zona balcanică, garanțiile anglo-franco-turce ar juca automatic.

<sup>103</sup> Tratatul de asistență mutuală dintre Marea Britanie și Polonia, încheiat la 25 august 1939 la Londra. Acesta prevedea sprijin reciproc în cazul unei agresiuni (art. 1).

<sup>104</sup> **Alexander Cadogan** (1884-1968), diplomat britanic. Și-a început cariera diplomatică în 1908, îndeplinind misiuni la Constantinopol și Viena; în timpul Primului Război Mondial a lucrat la Foreign Office, iar în 1919 a participat la Conferința de Pace de la Versailles. A fost directorul secției de politică externă a Societății Națiunilor (1923-1933), după care a fost trimis în misiune la Pekin (3 septembrie 1933 – 5 aprilie 1936, întâi ministru plenipotențiar, din 15 iunie 1935 ambasador). A fost subsecretar de stat permanent (1938-1946). După război a fost trimis ca reprezentant permanent la O.N.U. (1946-1950). S-a pensionat în 1950.

<sup>105</sup> **Robert Coulondre** (1885-1959), diplomat francez. Și-a început cariera diplomatică în 1909, ca specialist în probleme orientale. A fost consul la Rabat (1919-1920), membru al delegației franceze în cadrul negocierilor economice cu U.R.S.S., în 1926, șeful Departamentului Relații Comerciale al Ministerului Afacerilor Străine (1927-1933), delegat la Societatea Națiunilor, ambasador la Moscova (1936-1938) și Berlin (1938-1939), șef al cabinetului prim-ministrului Édouard Daladier (10 ianuarie – 23 martie 1940), ministru la Berna (30 mai – 20 octombrie 1940). După război a fost delegat în Consiliul Reparațiilor de Război (1945-1949).

<sup>106</sup> **Raoul Bossy** (1894-1975), diplomat. A fost șef de cabinet al ministrului Afacerilor Străine, secretar de Legație la Roma (1921-1923), consilier politic pe lângă Oficiul Prim-ministrului sub guvernarea Ion I.C. Brătianu (1923-1926), secretar de Legație la Roma (1926-1927), secretar general al Regenței (1927-1930), consilier de Legație la Viena (1931-1934), ministru plenipotențiar la Helsinki (1 februarie 1934 – 1 noiembrie 1936), Budapesta (1 noiembrie 1936 – 25 septembrie 1939), Roma (25 septembrie 1939 – 15 octombrie 1940), Berna (16 octombrie 1940 – 1 martie 1941), Berlin (1 martie 1941 – 15 iunie 1943) și Copenhaga (1 septembrie 1941 – 15 iunie 1943), delegat al României pe lângă Comitetul Internațional al Crucii Roșii de la Geneva (1945-1947). În 1948, membru în comitetul CAROMAN (Asociația de ajutorare a Românilor refugiați), președinte din 1950.

<sup>107</sup> **André François-Poncet** (1887-1978), diplomat și om politic francez. A fost atașat de presă la Berna (1917-1919), deputat, subsecretar de stat pentru Economia Națională la Președinția Consiliului de Miniștri (27 ianuarie – 3 septembrie 1931), ambasador la Berlin (3 septembrie 1931 – 18 octombrie 1938) și Roma (1938-1940). Arestat de germani în 1943-1945. A fost reprezentant politic pentru Germania de Vest, ca înalt comisar (21 septembrie 1949 – 5 mai 1955) și ambasador la Bonn (1 august – noiembrie 1955). A fost președintele Crucii Roșii Franceze (1955-1967).

Din cele de mai sus putem deduce că, întrucât putem să ne bizuim pe asigurări verbale, Anglia și Franța ne-ar veni în ajutor în cazul în care am fi atacați de Uniunea Sovietică.

**b) Eventuala intervenție a flotei franco-britanice în Marea Neagră.**

Pentru a-și da asistența în mod efectiv, Franța și Anglia trebuie mai întâi să trimită în Marea Neagră o flotă cel puțin egală cu flota sovietică, spre a putea asigura transporturile de trupe și de material de război și revitalizarea României.

Potrivit articolului 3 al Acordului anglo-franco-turc din 21 octombrie 1939, combinat cu art. 19 al Convenției de la Montreux relativă la strâmtori, ar urma ca Turcia să îngăduie trecerea prin Dardanele și Bosfor a flotei anglo-franceze.

Cu toate acestea, Protocolul nr. 2 anexat la Tratatul anglo-franco-turc prevede că angajamentele asumate de Turcia în virtutea aceluși Tratat nu o vor putea constrânge la o acțiune având drept efect și consecință să ducă într-un conflict armat cu Uniunea Sovietică.

Dat fiind că Uniunea Sovietică ar amenința sigur Turcia cu o declarație de război în cazul în care ar permite trecerea flotelor anglo-franceze în Marea Neagră, Guvernul turc rămâne suveran de a aprecia dacă obligațiile art. 3 al Tratatului anglo-franco-turc mai sunt în vigoare.

Dacă Guvernul turc invocă excepția prevăzută de Protocolul nr. 2, cade art. 3 al Tratatului și, ipso facto, nu mai joacă art. 19 al Convenției de la Montreux. Strâmtorile rămân închise în acest caz și asistența anglo-franceză nu ne poate fi dată în cea mai bună ipoteză decât printr-o eventuală debarcare de trupe la Salonic.

Nu trebuie, însă, să considerăm ca un lucru hotărât dinainte că Turcia se va pune la adăpostul excepției prevăzute de Protocolul nr. 2

În această privință, amintesc că dl. Ambasador Stoica a întrebat pe dl. Saracoğlu, după eșuarea tratatelor pentru un Pact de asistență turco-sovietic și după semnarea Acordului tripartit turco-franco-britanic, care va fi atitudinea Turciei în privința trecerii flotelor anglo-franceze prin strâmtori în cazul când Rusia Sovietică ar ataca România?

Dl. Saracoğlu a răspuns textual următoarele d-lui Ambasador Stoica:

„În împrejurările actuale, un atac rusesc asupra României, care știm că se va apăra, nu mai este un eveniment care interesează [doar] România și Rusia, ci și pe celelalte State balcanice și pe noi bineînțeles. În acest caz Turcia va proceda cum îi dictează interesele de apărare a integrității sale, stabilind acțiunea sa de comun acord cu Franța și cu Marea Britanie”.

Acestea sunt elementele precise ce le posedăm pentru moment. Nu este vorba desigur de un angajament formal pe care să ne putem bizui sută în sută. Nu trebuie să uităm, însă, că Turcia nu are nici-un interes să lase România să cadă victimă unei agresiuni rusești care ar putea duce apoi armatele rusești până la Adrianopol. Avem deci toate motivele să sperăm că Turcia nu va invoca excepția prevăzută de Protocolul nr. 2 și că formularea acelei rezerve n-a fost făcută decât ca un gest amical și probabil platonice față de Uniunea Sovietică.

2) „În cazul unei agresiuni germano-ungare în contra României, când inițial Rusia ar fi neutră, care ar putea fi sprijinul franco-englez ce ni s-ar acorda ca urmare a garanțiilor unilaterale și în special în ce măsură și sub ce formă am putea beneficia de obligația de „asistență” și „cooperare efectivă” la care Turcia s-a angajat față de Franța și Anglia pentru cazul când acestea ar fi angajate în ostilități de pe urma garanției date României (art. 3 din Tratat)?”.

Pentru a putea ști care ar fi sprijinul militar efectiv pe care ni l-ar da Franța, Anglia și Turcia în cazul în care am fi atacați de Germania și Ungaria, am trebui să căutăm a preciza această chestiune cu Guvernele celor trei state. Ele ar profita de sigur de acest prilej pentru a amorsa convorbirile de Stat Major pe care n-am crezut nimerit a le începe în primăvara trecută.

Faptul de a începe în momentul de față convorbiri de Stat Major cu două din puterile beligerante ar putea fi interpretat ca o ieșire din neutralitatea noastră. Pentru moment nu s-ar părea că situația ne impune să asumăm riscurile serioase pe care le comportă inițierea unor astfel de contacte între Statele Majore.

Un principiu rămâne, însă, câștigat: În conformitate cu art. 3 al Tratatului anglo-franco-turc, combinat cu art. 19 și 20 ale Convenției de la Montreux, Turcia este obligată să permită libera trecere prin strâmtori a flotelor anglo-franceze. Singura excepție de la această obligație nu poate fi concepută decât tot în cadrul Protocolului 2 al Tratatului de la Ankara, în ipoteza în care Uniunea Sovietică – deși neutră – ar considera, ca un „casus belli” față de Turcia, deschiderea strâmtorilor pentru a lăsa liberă trecere a flotelor anglo-franceze prin strâmtori.

3) „Dacă agresiunea sovietică în contra României s-ar produce ca urmare sau în acord cu o agresiune bulgară, atunci Turcia în conformitate cu scrisoarea dată de mareșalul Fevzi Çakmak la 3. XI. 1937 și comunicată de M.S.M. Ministerului Afacerilor Străine cu nr. 1507 din 7. XII. 1937, ar urma să-și mențină angajamentele de asistență contractate în cadrul Înțelegerii Balcanice?”.

Ca urmare se pune chestiunea dacă interpretarea asistenței turce din scrisoarea citate își menține valabilitatea.

După cum ne confirmă dl. Ambasador Stoica, Turcia își menține în totul interpretarea ce a dat-o angajamentelor sale față de noi în cadrul Înțelegerii Balcanice în conformitate cu scrisoarea mareșalului Fevzi Çakmak din 3 noiembrie 1937.

4) „Ce anume obligații militare a contractat Turcia (forma și cantitatea forțelor de intervenție) față de Franța și Anglia, în afară de Balcani?”

Precum și ce obligații militare au contractat Anglia și Franța față de Turcia atât în Balcani cât și pe celelalte frontiere?”

Cunoașterea acestor obligații prezintă o mare importanță pentru cazul generalizării actualului conflict, fiindcă ele ar putea influența aportul militar al Turciei în Balcani.

Răspunsul la această întrebare este similar cu acela de la punctul 2. Cel mult, ar putea Atașatul nostru militar la Ankara să încerce să obțină lămuriri din partea Marelui Stat Major turc, fără ca demersul său să aibă caracterul unui demers oficial în numele autorităților noastre militare.

5) „În textul tratatului anglo-franco-turc dat publicității, la art. 3 se precizează: „atât timp cât vor rămâne în vigoare garanțiile date de Franța și Anglia, Greciei și României.

În textele garanțiilor unilaterale date publicității nu există introdusă nici o clauză limitativă în timp.

Ca urmare, este necesar a ni se preciza care este textul real al acelor declarații de garanție unilaterală sau care este sensul condițional al art. 3 din Tratat”.

Garanțiile unilaterale franco-engleze reprezintă o inovație, de aceea, ele nu pot fi examinate în cadrul unor criterii juridice bine stabilite. Textul lor nu prevede pe cât timp sunt valabile. Nu este în interesul nostru să cerem Angliei și Franței să precizeze care este această durată, căci am intra astfel pe calea înțelegerilor bilaterale pe care am socotit de interesul nostru să le evităm.

În mod logic, ar urma ca garanțiile să fie valabile cât timp Anglia și Franța vor considera că România este amenințată de o agresiune.

Este evident, în același timp, că Franța și Anglia sunt libere oricând să retragă garanția pe care ne-au dat-o în mod unilateral. Ele se vor putea baza oricând pe cutare sau cutare acțiune a noastră, pe care ar socoti-o contrară intereselor lor, pentru a-și retrage garanția.

6) „În fine, pentru orientarea lucrărilor M.S.M., ar fi necesar să cunoaștem:



I) Dacă în încheierile sau acordurile politice ale Consiliului Permanent al I.B. sunt prevăzute chestiuni de interes militar în afară de cele pe care ați binevoit a ni le face cunoscut în ultima comunicare asupra acestei chestiuni prin scrisoarea nr. 12680 din 25 Februarie a.c.

II) Dacă întrunirea anuală a șefilor M.S.M. din I.B., care este prevăzută a avea loc în Iugoslavia și a cărei organizare revine M.S.M. Iugoslav, mai poate fi oportună și posibilă”.

Toate hotărârile Consiliului Permanent al Înțelegerii Balcanice prezentând un interes militar s-au comunicat Marelui Stat Major.

Nu vedem nici-un inconvenient ca întrunirea anuală a șefilor Marilor State Majore a statelor din Înțelegerea Balcanică să aibe loc în anul acesta ca în anul precedent. Rămâne ca Atașatul nostru militar la Belgrad să facă sondări pe lângă Marele Stat Major iugoslav pentru a vedea dacă se fac pregătirile necesare în vederea întrunirii prevăzută pentru anul acesta în Iugoslavia.

În cazul când s-ar constata că Marele Stat Major iugoslav dorește să evite întrunirea, Ministerul Afacerilor Străine va face o intervenție la Belgrad pe cale diplomatică pentru a afla motivele acestei opuneri.

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Dosare Speciale, vol. 354/1939-1944, ff. 94-103]

**75. 27 noiembrie 1939, București. Notă a Serviciului Special de Informații privind protestul ambasadorului german la Ankara, Franz von Papen, față de informațiile apărute în presa turcă referitor la presupusele presiuni ale Germaniei asupra României. Se arată că Germania nu a solicitat României să grăbească construirea de fortificații la granița sovieto-română și nici nu a dat asigurări că va fi alături de România în cazul unui atac din partea U.R.S.S. Se consideră că astfel de informații pot afecta relațiile amicale dintre Germania și U.R.S.S.**

*November 27, 1939, Bucharest. Note of the Special Intelligence Service regarding the protest of the German Ambassador to Türkiye, Franz von Papen, against the information published in the Turkish press regarding supposed German pressures against Romania. In truth, Germany did not demand Romania to hasten the construction of fortifications at the Romanian-Soviet border and did not give assurances that it would support Romania in case of Soviet aggression. Such information could damage the friendly German-Soviet relations.*

Din partea cercurilor germane se susține că zilele acestea domnul von Papen a protestat pe lângă guvernul turc împotriva presei turce, deoarece s-au publicat unele știri tendențioase pentru Germania cu scopul de a se compromite relațiile amicale ce există între Reich și Rusia Sovietică.

Astfel s-a scris între altele că domnul von Papen a făcut unele demersuri pe lângă domnul Stoica, sfătuindu-i ca România să se grăbească a face fortificații la granița rusă-română, deoarece, din cele ce se știe de forurile superioare germane, ar reieși că Rusia va ataca România la primăvară și atunci să nu o găsească nepregătită. De asemenea, se atribuie domnului von Papen că ar fi dat asigurări că Germania este alături de România, pe care o va sprijini la timp pe cât posibil.

Protestul ministrului Germaniei la Ankara se rezumă că nu a făcut nici o astfel de comunicare domnului Stoica și nici nu a dat asigurări, după cum nu a putut vorbi nici de Rusia că ar vrea să atace România.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar 57/1938, vol. I, f. 72]

76. 2 decembrie 1939, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care prezintă discuțiile avute cu ministrul turc al Afacerilor Străine, Şükrü Saracoğlu, privind poziția Ankarei față de proiectul blocului statelor neutre. Partea turcă susține o posibilă aderare a Italiei, dar în baza unor condiții: să respecte statu-quo-ul din sud-estul Europei și asumarea unui statut de egalitate cu celelalte state. Turcia consideră dificil proiectul transformării blocului statelor neutre într-o alianță defensivă, datorită opoziției unor state precum Germania, U.R.S.S. sau chiar Italia. Turcii apreciază că sovieticii, consolidându-și poziția strategică în Europa, se pregătesc de un viitor conflict cu germanii.

*December 2, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, presenting the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, on Ankara's position towards the project for a bloc of neutral states. The Turkish part supports a possible accession of Italy, but only under certain conditions: it must respect the status-quo in South-Eastern Europe and accept an equal status with the other states. Türkiye considers the suggestion to transform the bloc of neutral states into a defensive alliance to be difficult, due to the opposition from Germany, the USSR and even Italy. The Turks appreciate that the Soviets, consolidating their strategic position in Europe, are preparing for a future conflict with the Germans.*

În întrevederea ce-am avut astăzi cu Saracoğlu, domnia sa mi-a exprimat profunda sa satisfacție pentru expunerea pe care Excelența Voastră a făcut-o în fața Comisiei de politică externă a Parlamentului. Este așa de mult în armonie cu vederile Guvernului turc această expunere încât Domnia sa ar fi făcut-o exact în aceeași termeni și cu aceleași accente.

În chestiunea înființării unui bloc al neutrilor propus de noi, secretarul general ad-interim [al Ministerului de Externe turc] Mehmet Cevat Açıkalin<sup>108</sup> a fixat în scris, în sensul aprobativ telegrafiat Excelenței Voastre cu nr. 2185, punctul de vedere al Guvernului turc, și redactează acum un text pentru noi, pentru englezi și, ca instrucțiuni, pentru Ambasadele turce. Saracoğlu va examina acest text luni sau marți, și apoi mi-l va comunica. Domnia sa speră să putem strânge rândurile, deoarece pericole grave se pot ivi de pe o zi pe alta.

I se pare că în această privință părerile Guvernului italian sunt tot mai apropiate de ale noastre și că se poate conta pe înfăptuirea unei colaborări. N-are dovezi precise în această privință; singura indicație este politica prudentă, de realități (sic!), a domnului Mussolini care pare a-și da seama că, în împrejurările create în ultimele luni, prin afirmarea impetuoasă nu numai a imperialismului german, ci și a celui rus, și prin veleitățile amândurora asupra Balcanilor, interesele Italiei cer păstrarea statului-quo în acest colț al Europei. Turcia vede cu plăcere o colaborare între statele noastre și Italia și intrarea acesteia în blocul neutrilor, însă cu condiția ca:

a) Italia să susțină și ea politica statului-quo în această regiune; și

<sup>108</sup> **Mehmet Cevat Açıkalin** (1901-1970), jurist, om politic și diplomat turc. A fost atașat delegației la Conferința de Pace de la Lausanne (1922-1923). A îndeplinit misiuni la Varșovia, Afghanistan, Praga, Belgrad, Teheran, Moscova, Londra, Roma. A fost membru al delegației turce la Conferința de la Montreux (1936) și delegat extraordinar pentru Hatay (1938-1939). A fost ambasador la Moscova (13 august 1942 – 7 august 1943), secretar de stat al Ministerului de Externe (16 august 1943 – 15 octombrie 1945), ambasador la Londra (8 noiembrie 1945 – 1 martie 1952), secretar de stat al Ministerului de Externe (20 februarie 1952 – 26 august 1954), ambasador la Roma (11 octombrie 1954 – 4 decembrie 1961), senator (1961-1968). A murit într-un accident de automobil.

b) Colaborarea între ea și noi să se facă pe picior de egalitate.

Domnia sa crede că evoluția evenimentelor va aduce Italia să dea tot sprijinul său politici noastre.

Relațiile turco-ruse sunt tot la punct mort. La răspunsul domnului Saracoğlu că Turcia e gata să semneze pactul de asistență dacă U.R.S.S. își retrace cele două cereri care au fost inacceptabile, Guvernul din Moscova n-a mai replicat nimic. Saracoğlu nu ascunde că răceala devine tot mai mare, cu toate asigurările reciproce de amicitie neschimbată. Agresiunea contra Finlandei<sup>109</sup> a stârnit indignare în Guvernul și în opinia publică turcă. Temerea că într-o bună zi Rusia, urmând aceeași metodă, se poate întoarce spre sud face să fie prețuit și mai mult acordul turco-franco-britanic.

La întrebarea mea dacă nu crede domnia sa că, în fața amenințărilor care vin din nord, ar fi util să constituim în sud-estul european un bloc capabil nu numai să-și păstreze neutralitatea, ci și să respingă, printr-o acțiune comună, agresiunile ce s-ar produce asupra membrilor săi, Saracoğlu mi-a răspuns că acesta a fost idealul și programul lui Atatürk și că Turcia este credincioasă acestei concepții, dar că, în împrejurările de astăzi, sunt o mulțime de piedici din afară și din lăuntru Balcanilor care fac realizarea ei extrem de dificilă, dacă nu imposibilă. State extra balcanice ca Germania, U.R.S.S. sau chiar Italia se vor opune, vor influența unele State balcanice sau dunărene – Ungaria, Bulgaria, Iugoslavia – să refuze adeziunea lor sau vor interveni de-a dreptul cu armele. Un stat balcanic, Bulgaria, și unul dunărean, Ungaria, vor condiționa participarea lor de revendicări teritoriale imposibile. Ar fi bine dacă, printr-o acțiune asupra opiniei publice, s-ar lucra în acest sens, fără a ne aștepta însă la rezultate imediate; pe de altă parte, însă, ar fi bine dacă s-ar găsi modalitatea de a satisface Bulgaria și Ungaria sau – Ungaria nefiind absolut necesară și depinzând mult de bunăvoința Germaniei – cel puțin Bulgaria.

Referitor la politica rusă, Saracoğlu crede că Guvernul sovietic își urmează politica imperia-listă pe două planuri: unul al realizărilor imediate, altul al rezistenței viitoare. Cel dintâi creează condiții favorabile pentru al doilea. Luând o atitudine germanofilă și profitând de menajamentele germane, Rusia ocupă acum poziții strategice importante la vest și pe Marea Baltică. Ea ocupă, însă, și va fortifica aceste poziții tocmai în vederea marelui conflict pe care prevede că-l va avea mai curând sau mai târziu cu Germania.

Stoica, nr. 2244

[AMAE, Fond Ankara, vol. 6 bis/1928-1947, f. n.]

**77. 13 decembrie 1939, București. Notă asupra convorbirii dintre ministrul Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, și ministrul plenipotențiar britanic la București, Reginald Hoare, privind atitudinea și garanțiile britanice față de România. În ce privește o agresiune sovietică împotriva României, partea britanică, deși recomandă României să evite o alianță cu Germania pentru a obține protecție față de U.R.S.S., arată că o intervenție britanică pentru apărarea României depinde de sprijinul Turciei și neutralitatea Italiei. Partea română a arătat că nu urmărește să se apropie de Germania pentru a obține sprijin împotriva sovieticilor. Oficialii români contează pe angajamentul brita-**

<sup>109</sup> La 30 noiembrie 1939, U.R.S.S. a atacat Finlanda, cu scopul de a anexa o serie de teritorii care să-i întărească pozițiile strategice pentru apărarea Leningradului (azi Sankt Petersburg). Pretextul a fost un incident de graniță, înscenat de sovietici la Mainila, la 26 noiembrie 1939.

nic și francez privind respectarea garanțiilor față de România. A fost subliniată importanța apărării României pentru a împiedica expansiunea comunismului în sud-estul Europei.

*December 13, 1939, Bucharest. Account of the discussions between the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, and the British Minister Plenipotentiary in Bucharest, Reginald Hoare, on the British attitudes and guarantees towards Romania. In regards to a Soviet aggression against Romania, the British part, despite recommending Romania to avoid an alliance with Germany to obtain protection against the USSR, points out that a British intervention to defend Romania depends on Türkiye's support and Italy's neutrality. The Romanian part claims that it doesn't intend to tighten the ties with Germany to obtain support against the Soviets and count on the British and the French to respect their Defence guarantees to Romania. The importance of defending Romania to prevent the spread of Communism is emphasized.*

Sir Reginald [Hoare]<sup>110</sup> îmi aduce răspunsul pe care Lord Halifax a ținut să-l dea la întrebarea precisă pe care i-a pus-o înainte de plecarea lui din Londra dl. Tilea<sup>111</sup>, cu privire la valoarea garanției engleze față de Rusia.

Lordul Halifax își dă seama de toată însemnătatea pe care o are pentru România, în împrejurările de față, o garanție față de un eventual atac rusesc. El știe de asemeni de la dl. Tilea că România ar putea fi ademenită să caute un sprijin pe lângă Germania împotriva Rusiei, în cazul în care nu ar găsi acest sprijin aiurea. Marea Britanie ar regreta dacă România s-ar adresa Germaniei într-un asemenea caz. Lordul Halifax crede de altfel că nimeni nu poate avea încredere în Germania și că sprijinul pe care Reichul îl oferă împotriva Rusiei nu reprezintă nicio garanție.

Totuși, Anglia nu ne poate garanta în mod categoric că ne va apăra în cazul unui atac rusesc și n-ar vrea ca în această privință să ne facem iluzii care ar putea fi primejdioase. Într-adevăr, un ajutor englez împotriva Rusiei atârnă de doi factori importanți:

a) Hotărârea Turciei de a sprijini România, de a deschide strâmtoarele și de a intra într-un război cu Rusia.

b) Siguranța că Italia nu se va împotrivi unei acțiuni anglo-franceze la răsărit.

Lordul Halifax ține să ne arate că, până în prezent, nu este încă deplin lămurit cu privire la intențiile Turciei și ale Italiei. Deși Turcia își dă seama de primejdia rusească, raporturile ei cu Rusia și atitudinea ei față de un conflict la care ar lua parte și Rusia sunt încă rânduite prin rezerva exprimată în Pactul tripartit. (Protocolul adițional 2).

În ce privește Italia, Anglia nu este încă sigură până azi dacă poate câștiga colaborarea ei prietenească pentru a se opune unei eventuale agresiuni rusești împotriva României.

Iată de ce Lordul Halifax nu poate da, la întrebarea pusă de dl. Tilea, răspunsul așteptat.

Rog pe Sir Reginald ca să-mi remită un aide-memoire scris, cuprinzând punctele principale din declarațiile Lordului Halifax. Voi răspunde atunci precis la aceste declarații.

<sup>110</sup> **Reginald H. Hoare** (1882-1954), diplomat și bancher britanic. Și-a început cariera diplomatică în 1905, îndeplinind misiuni la Constantinopol (1906-1909), Roma (1909-1914), Pekin (1914-1917), Petrograd (1917), Varșovia (1921), Cairo (1929-1931). A fost ministru plenipotențiar la Teheran (1931-1934) și București (1934-1941). S-a pensionat în 1942, devenind partener al băncii C. Hoare & Co. (fondată în 1672 de înaintașul său, Richard Hoare, și deținută prin moștenire de membrii familiei sale).

<sup>111</sup> Conform indicațiilor din document, la întâlnirea desfășurată la Ministerul Afacerilor Străine a luat parte și Viorel Tilea.

Deocamdată țin să observ următoarele:

1) Nimeni dintre noi nu a ridicat problema dacă generațiile anglo-franceze se referă și la o eventuală agresiune rusească. Pentru noi nu există o asemenea problemă. Garanțiile pe care le-am primit cu atâta mulțumire mi-au fost date în termeni preciși și generali. Nici dl. Chamberlain, nici dl. Daladier<sup>112</sup>, când au făcut cunoscutele lor declarații nu au exprimat vreo rezervă. Este deci clar că nu există nicio restricție la jocul firesc al acestor garanții și că ele prevăd, fără nicio excepție, orice agresiune îndreptată împotriva noastră care ar pune în primejdie independența României și ne-ar obliga să ne apărăm cu armele.

2) Intervenția d-lui Tilea avea rostul să pună capăt unor rezerve care au fost exprimate ulterior și care răspândite în public aveau îndoitoiul neajuns, de o deosebită gravitate pentru noi, mai întâi de a părea ca o invitație la adresa Rusiei de a ataca România, și, în al doilea rând, ca un mijloc de a favoriza propaganda germană, care declara că, împotriva primejdiei rusești, nu există la Răsărit decât un singur mijloc de apărare, și anume, prietenia Reichului.

Dl. Tilea a cerut, și îmi permit să cer și eu cu toată stăruința ca, dat fiind termenii în care au fost formulate garanțiile, – termeni atât de preciși încât nu au nevoie de nicio interpretare și de nicio tălmăcire, să nu se exprime rezerve și explicațiuni publice care, în loc de a întări, slăbesc poziția României nu numai față de Rusia dar chiar față de Germania.

3) România nu înțelege să caute un sprijin împotriva Rusiei intrând în sistemul politic al Germaniei. Ne vom strădui să păstrăm raporturile noastre cu Germania și să lămurim raporturile noastre cu Rusia, raporturi de care atârnă liniștea întregului Bazin Dunărean, rămânând mai departe credincioși politiciii pe care am afirmat-o cu toată tăria de a ne apăra independența și teritoriul, – politică pe temeiul căreia am primit garanțiile precise și generale ale Angliei și ale Franței.

4) Ne dăm seama că valoarea practică a garanțiilor anglo-franceze în caz de atac rusesc depinde de atitudinea Turciei și a Italiei.

a) În ce privește Italia, ne-am străduit prin propunerea unui Bloc de neutri să trezim interesul și pentru pacea dunăreană și balcanică și să câștigăm sprijinul ei pentru o politică de pace și de neutralitate. Știm că Guvernul britanic a aprobat în întregime această acțiune a noastră. Deși nu am ajuns la alcătuirea unui asemenea bloc, am obținut totuși din partea Italiei unele precizări prețioase. Astfel, comunicatul Marelui Consiliu Fascist vorbește de interesele Italiei care sunt legate de pacea în Balcani.

Nu știm dacă Italia va consimți vreodată la „o colaborare activă” pentru a apăra această pace. După atitudinea, însă, pe care a afirmat-o, nu credem că s-ar mai putea opune la o acțiune anglo-franceză, de pildă că ar avea drept scop să apere pacea dunăreană și balcanică de o agresiune rusească și de primejdia bolșevismului.

În orice caz, o acțiune engleză la Răsărit nu poate fi condiționată de o participare activă a Italiei, ci, cel mult de păstrarea neutralității acestei țări.

b) Turcia ne-a dovedit întotdeauna că este gata nu numai să împlinească față de noi obligațiile ei contractuale, dar că înțelege și că este gata să apere interesele noastre solidare. Această solidaritate, care se leagă în toate problemele balcanice, s-a manifestat tot mai vădit și în ce privește interesele noastre comune față de Rusia. Guvernul turc ne-a afirmat că un atac al Rusiei împotriva României nu ridică numai o problemă ruso-română, ci atinge interesele tuturor statelor legate de pacea balcanică.

<sup>112</sup> Édouard Daladier (1884-1970), profesor de istorie, om politic socialist francez. A fost în două rânduri ministru al Apărării (18 decembrie 1932 – 29 ianuarie 1934, 4 iunie 1936 – 18 mai 1940), perioadă în care a preluat și funcția de prim-ministru (31 ianuarie 1933 – 26 octombrie 1933, 30 ianuarie – 9 februarie 1934, 10 aprilie 1938 – 21 martie 1940). Arestat de guvernul de la Vichy, a revenit în politică în 1946 ca deputat.

Suntem convinși, deci, că elementele de care atârnă garanțiile ce ne sunt date, în drept, de către Anglia și Franța să poată fi executate și în fapt în cazul unei agresiuni rusești, nu numai că nu vor juca împotriva noastră, dar vor fi prielnice cauzei pe care o apărăm. Și aceasta, cu atât mai mult cu cât o agresiune rusească împotriva României nu reprezintă o primejdie numai pentru țara noastră, ci pentru întregul sud-est european. Dintre toate popoarele din această parte a Europei, poporul român este cel mai refractar la propaganda bolșevică. Dacă bolșevismul va sparge zăgazul românesc, nimeni nu va putea împiedica bolșevizarea Bulgariei, a Iugoslaviei și a Ungariei. Ar fi o greșeală de neiertat de azi, când revoluția rusească ar putea fi ușor înăbușit în interiorul Rusiei, unde nu se sprijină decât pe forțe slabe și pe jumătate răzvrătite, să se lase ca această revoluție să se întindă mai departe și să prăpădească State sănătoase.

Hotărârile care se iau de la Geneva<sup>113</sup>, referitoare la conflictul ruso-finlandez, nu ar avea niciun rost, ba dimpotrivă, ar fi și inoperante și extrem de primejdioase dacă nu s-ar avea în vedere că dezaprobarea și condamnarea solidară a acțiunii rusești să fie însoțită și de o apărare solidară și în comun împotriva primejdiei rusești.

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Dosare Speciale, vol. 354/1939-1944, ff. 114-119]

**78. 19 decembrie 1939, Ankara. Telegramă a ambadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează că a cerut ministrului Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, clarificări privind atitudinea Turciei în cazul unei agresiuni sovietice împotriva României. Saracoğlu va oferi un răspuns după consultarea cu Franța și Marea Britanie.**

*December 19, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, informing him that he requested clarifications from the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, on Türkiye's attitude in the case of a Soviet aggression against Romania. Saracoğlu will provide an answer after consulting with France and Great Britain.*

Am avut ieri o lungă întrevedere cu Saracoğlu, arătându-i situația pe baza telegramelor nr. 78142 și 78167 ale Excelenței Voastre, insistând asupra solidarității statelor care au condamnat invazia în Finlanda, dar mai ales asupra garanțiilor franco-britanice, acceptate și de Turcia prin articolul 3 al acordului tripartit și totodată asupra sortii comune a țărilor noastre, care ne obligă a colabora strâns în fața pericolului rusesc. Am arătat determinarea noastră de a ne apăra din toate puterile independența și integritatea, precum și pericolul care ar rezulta pentru toate țările din sud-estul european, în cazul când rezistența noastră n-ar putea fi destul de eficace.

Saracoğlu a fost complet de acord cu felul cum privim noi împrejurările și evenimentele actuale.

I-am spus atunci că am fi recunoscători dacă Guvernul turc va examina și ne-ar informa:

1. Care ar fi atitudinea Turciei în cazul unei agresiuni rusești, fără vreo participare balcanică, asupra noastră?

2. Care ar fi în această eventualitate ajutorul și asistența pe care Turcia le-ar da Marii Britanii și Franței întru îndeplinirea obligațiilor lor de garanție, deci, indirect, pe ce sprijin putem conta din partea sa?

<sup>113</sup> După agresiunea asupra Finlandei, Uniunea Sovietică a fost exclusă din Societatea Națiunilor printr-o rezoluție adoptată de Adunarea Generală la 14 decembrie 1939.

Saracoğlu a recunoscut că răspunsul la aceste întrebări este de mare importanță și mi-a promis că va examina chestiunea împreună cu Guvernul – și adaug eu: consultând guvernele britanic și francez – și îmi va da un răspuns cât mai curând.

Asupra expunerii ce am făcut dlui Saracoğlu voi trimite raport în scris.

Urma ca acum de dimineață să văd din nou pe Saracoğlu în vederea celor cuprinse în telegrama Excelenței Voastre nr. 78609. Întrevederea a fost însă amânată pentru după amiază sau pentru mâine dimineață.

Îmi permit a atrage atenția Excelenței Voastre că, pe baza articolului 3 al pactului tripartit, inițiativa în executarea obligațiilor de garanție față de noi este a Angliei și Franței, Turcia urmându-le automat și fără condiție și că, prin urmare, în vederea consultării pe care o va face acum Guvernul turc, este necesar să stăruim la Londra și Paris pentru înlăturarea oricăror rezerve în privința caracterului general al garanției ce ne-a fost dată.

Stoica, nr. 2343

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrame Ankara, vol. 1/1935-1939, ff. 475-477]

79. 20 decembrie 1939, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care prezintă discuțiile cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind posibilitatea unei întăriri a alianței româno-turce. Oficialul turc admite pericolul reprezentat de imperialismul sovietic, demonstrat în războiul cu Finlanda. Recunoscând nevoia întăririi posibilităților de apărare în fața U.R.S.S., acesta va cere indicații de la președintele și prim-ministrul Turciei privind semnarea unei înțelegeri între România și Turcia pentru adoptarea unei atitudini comune față de pericolele care le amenință securitatea. *December 20, 1939, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, about the possibility of strengthening the Romanian-Turkish alliance. The Turkish official acknowledges the threat of Soviet imperialism, proven during the war with Finland. Admitting the need to increase the defensive capabilities against the USSR, he will request instructions from the Turkish President and Prime Minister on the idea of a written agreement between Romania and Türkiye to convey upon a common attitude towards the perils that endanger their security.*

*Personal și strict confidențial.*

Am văzut azi la amiază pe Saracoğlu. Am examinat împreună situația care, cu toată rezistența eroică a finlandezilor<sup>114</sup>, este îngrijorătoare. Domnia sa tocmai primise raportul Ambasadorului Turciei la Moscova [Ali Haydar Aktay]: acesta îl informa că cercurile diplomatice de acolo, înainte de toate ambasadorii Marii Britanii, Franței și Statelor Unite, au acum convingerea definitivă că U.R.S.S. și-a însușit politica imperialistă a țarului și că, astfel, desfășurarea evenimentelor viitoare nu trebuie privită cu optimism.

Arătând din nou identitatea intereselor noastre și totodată a pericolelor care ne amenință în special din partea U.R.S.S., am pus apoi lui Saracoğlu întrebarea: ar fi oare posibil ca România și

<sup>114</sup> Deși sovieticii se așteptau la o „victorie totală” în Finlanda în decursul a câteva săptămâni, rezistența finlandeză a prelungit războiul până în primăvara anului 1940.

Turcia să strângă și mai puternic relațiile între ele și să adopte o atitudine comună, precizând-o încă de pe acum printr-o înțelegere formală. Saracoğlu a primit cu o vădită plăcere întrebarea mea. Mi-a răspuns că pericolul pe care-l reprezintă imperialismul rus este evident, precum evident este că, dacă voim să trăim, va trebui să căutăm toate mijloacele spre a-i face față, domnia sa nu-mi poate da un răspuns imediat. Avea de gând să plece astă seară la Istanbul. Dat fiind importanța întrebării noastre de azi, precum și a întrebărilor de alaltăieri, domnia sa își amână călătoria și astăzi, mâine și poimâine le va examina împreună cu Președintele Republicii [Inönü] și cu Președintele Consiliului [Saydam]. Astfel, cred că în trei zile va putea da un răspuns.

Socotesc astfel că e necesar să aștept încă aceste trei zile.

Stoica, nr. 2349

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegramme Ankara, vol. 2/1940-1941, ff. 433-434]

**80. 25-26 decembrie 1939, Ankara. Telegramme ale ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresate ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care arată că Turcia amână decizia de a da României garanții privind un ajutor militar în cazul unei agresiuni sovietice. În a doua telegramă, Stoica completează cu informații primite de la ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind discuțiile purtate cu Stalin, în timpul vizitei sale la Moscova, despre angajamentele Turciei față de România. Turcia a afirmat că va sprijini categoric România, în cazul unei agresiuni, dacă aceasta vine din partea unui stat balcanic iar, dacă agresorul este din afara Balcanilor, va lua o decizie în funcție de interesele naționale. În privința propunerii de stabilire a unei atitudini comune a României și Turciei față de o eventuală amenințare, partea turcă rămâne în expectativă, argumentând că trebuie avute în vedere atitudinea Germaniei, Italiei și a Bulgariei, evoluția planurilor sovietice, precum și obligația Turciei față de U.R.S.S. de a se consulta și a obține acordul pentru încheierea unei înțelegeri cu vecinii celeilalte părți. Stoica își exprimă convingerea că Turcia nu va consimți la angajamente mai ample față de România pe lângă cele deja existente, preferând o poziție de defensivă.**

*December 25-26, 1939, Ankara. Telegrams of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, showing that Türkiye postpones its decision to give Romania guarantees regarding a military aid in the case of a Soviet aggression. In the second telegram, Stoica adds information received from the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, on the discussions with Stalin, during his trip to Moscow, on Türkiye's obligations towards Romania. Türkiye declared that it will certainly aid Romania, in case of an aggression from a Balkan state and, if the aggressor were to be from outside the Balkans, it will make a decision according to national interests. In regards to the proposal for Romania and Türkiye to convey upon a common attitude towards an eventual threat, the Turkish postpones a decision, arguing that the attitudes of Germany, Italy and Bulgaria, the evolution of the Soviet plans and Türkiye's obligations towards the USSR, to consult and secure an agreement before closing any agreements with the neighbor of the other state, must all be taken into account. Stoica expresses his belief that Türkiye will not consent to wider commitments towards Romania in addition to the already existing ones, preferring a defensive position.*



I.

[25 decembrie 1939]

Strict confidențial și personal pentru Excelența Voastră.

Am primit abia astă seară la ora 18 răspunsul la cele două întrebări puse Domnului Saracoğlu, în 18 decembrie (telegrama mea nr. 2343) și la cea pusă în 20 decembrie (telegrama mea nr. 2349).

Răspunsul Guvernului turc – dat după un Consiliu de Miniștrii condus de Președintele İsmet İnönü – este pentru toate cele trei întrebări: Turcia, considerând că pericolul nu este iminent, se menține deocamdată în expectativă, urmând să decidă când acest pericol într-adevăr se va produce, dar că, fără a-și lua obligații precise de pe acum, la luarea deciziei sale ea va ține deplin seamă de faptul că interesele ei vitale sunt identice cu ale României și că situația trebuie privită sub unghiul unui pericol comun.

Voi raporta amănunțit la sosirea mea la București. Plec mâine seară, marți, prin Bulgaria.  
Stoica, nr. 2371

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, f. 443]

II.

[26 decembrie 1939]

Urmare la telegrama mea nr. 2371.

Am văzut ieri, în întâia zi de Crăciun, pe Saracoğlu pentru a primi răspunsul la întrebările ce i-am pus în întrevederile mele din 18 și 20 Decembrie.

Dânsul mi-a declarat că problemele puse de noi au fost examinate în ședința Consiliului de Miniștri, ținută ieri sub conducerea Președintelui Republicii.

Cu privire la întrebările din 18 Decembrie, care va fi atitudinea Turciei în cazul unui atac rus asupra României? și ce ajutor va da Turcia în acest caz Franței și Marii Britanii care ne-au dat garanția lor? – Domnia sa mi-a spus următoarele:

Întrebările acestea i-au fost puse, într-o altă formă, dar în același sens, încă acum două luni în Moscova și imediat, la o săptămână după reîntoarcerea sa în Ankara, de către Ruși.

În Moscova, domnia sa a fost întrebat de Stalin, în treacăt numai: care va fi atitudinea Turciei în cazul când s-ar ivi un război între România și alt stat. Firește, a zis Stalin, nu poate fi vorba de un război cu Uniunea Sovietică, deoarece aceasta n-are nici un fel de intenții agresive față de România; dar se poate ivi un conflict cu un alt stat (dânsul, după părerea d-lui Saracoğlu, făcea aluzii la Ungaria). Dl. Saracoğlu a răspuns că, în cazul când Turcia are obligații precise, ea și le va executa cu lealitate, iar, în cazul când nu are astfel de obligații, ea va decide după ivirea conflictului, conform intereselor turcești. La ceea ce Stalin a zis că, în această privință, există, deci, o nesiguranță.

La o săptămână după sosirea de la Moscova, cerându-i-se lămuriri mai complete, domnia sa a precizat, pentru știința Guvernului rus, că:

1. În cazul când România este atacată și această situație intră în prevederile Pactului Balcanic, Turcia nu va ezita nici un moment a-și împlini credincios datoria sa de aliată,

2. În cazul când România ar fi atacată, însă în condiții pentru care Turcia nu a contractat obligații, ea va decide cu privire la atitudinea sa după cum vor cere interesele de apărare a independenței și integrității sale.

Guvernul turc a dat acest răspuns ambiguu deoarece socotea că este mai bine ca, lăsând pe ruși în îndoială asupra atitudinii sale, să nu-i încurajeze, ci mai curând să-i descurajeze de la eventuale planuri agresive spre sud.

Saracoğlu n-a crezut nimerit să-mi spună acest schimb de vederi acum două luni, când el s-a produs, deoarece, având, convingerea că prin declarațiile sale a adus un serviciu României, nu voia să dea impresia că, aducându-ni-le la cunoștință, ar vrea să pozeze în apărător al României și să recolteze mulțumiri.

La întrebările noastre din 18 decembrie, răspunsul Guvernului turc este asemănător cu cel dat Guvernului sovietic:

1. În cazul când o agresiune asupra României creează o situație prevăzută în tratatele pe care ea le-a semnat, ea își va executa scrupulos obligațiile,

2. În cazul când această agresiune creează o situație pentru care Turcia nu are obligații sau acestea nu sunt precise, ea va decide în conformitate cu interesele ei vitale și de acord cu aliații ei,

3. În privința strămtorilor, ea se va conforma Convenției de la Montreux, care conține dispoziții atât pentru cazul neutralității, cât și pentru cazul beligeranții sale.

Decizii mai precise, înainte de ivirea cazului însuși, Guvernul nu poate lua. În orice caz, însă, și Saracoğlu mi-a repetat de trei ori acest lucru la luarea acestor decizii, Guvernul turc va considera ca un factor determinat faptul, de acum înainte evident, că „soarta acestor două țări este intim legată” și că „orice pericol care amenință România constituie o amenințare și pentru Turcia” și „trebuie studiat sub unghiul unui pericol comun”.

Cu privire la întrebarea ce i-am pus în 20 decembrie, n-ar fi posibil ca în fața unei eventuale agresiuni ruse să stabilem de pe acum o atitudine comună, precizând-o chiar printr-o înțelegere formală? – Saracoğlu crede că răspunsul său e cuprins într-o câțva în răspunsul ce mi-a dat la celelalte două.

Pentru a putea stabili o acțiune comună în fața unei eventualități care ne poate amenința deopotrivă, e necesar să examinăm unele elemente care pot avea influență:

1. Atitudinea Italiei, care e aliată cu Germania, cochetează cu Marea Britanie și Franța, vrea să joace rol de putere ocrotitoare a libertății statelor din Balcani față de pericolul bolșevic, de i s-ar face avantajii poate n-ar refuza să cadă la compromis cu bolșevismul, constituie încă un mare semn de întrebare și cu toate că evoluția pare a fi în sensul unei apropieri de gruparea franco-britanică, totuși deocamdată nu se pot trage concluziuni precise. Nu s-ar putea deci lua decizii, fără a vedea această enigmă măcar în liniile ei generale, clarificată.

2. Atitudinea Bulgariei, de asemenea, este nesigură: influență germană și rusească, dor de lărgire a frontierelor, dar, în același timp, teamă de bolșevizare, toate acestea creează o stare tulburătoare, care poate aluneca ușor în direcții păgubitoare unor relații pașnice cu vecinii. Deși, după ultimele sale informații, cochetăria recentă a Guvernului bulgar cu Moscova, faptul că tocmai acum s-a încheiat Convenția aeriană și că tocmai acum pleacă la Moscova Ministrul de Finanțe Bojilov<sup>115</sup>, pentru Convenții economice, precum în general spiritul concesiv al Guvernului față de mișcările pro-ruse sunt dictate de oportunitatea de a câștiga alegerile și că, după alegeri, Guvernul va trata afacerile cu mână mai tare, totuși nesiguranța există și împiedică tragerea unor concluzii, care să permită fixarea unei linii de acțiune. Este necesar deci să așteptăm ca și în atitudinea Bulgariei să se producă o oarecare clarificare.

<sup>115</sup> **Dobri Bojilov** (1884-1945), om politic bulgar. Absolvent de studii economice, și-a început activitatea în mediul bancar, devenind guvernator al Băncii Naționale (mai multe mandate între anii 1922-1944). A fost ministru de Finanțe (14 noiembrie 1938 – 14 septembrie 1943), prim-ministru (14 septembrie 1943 – 1 iunie 1944) și regent al Bulgariei. Arestat de comuniști, a fost executat la 1 februarie 1945.

3. Între Turcia și Uniunea Sovietică există cunoscutul acord de consultare și agrement pentru cazul când unul din cele două state ar căuta să încheie o înțelegere cu unul din vecinii celui-lalt. Aceasta a fost până acum totdeauna respectat. Cu ocazia vizitei Domniei sale la Moscova i s-a propus de către ruși abolirea acestui acord, iar domnia sa s-a opus. În împrejurările actuale, cât timp raporturile ruso-turce au aerul de a fi tot atât de amicale ca și mai înainte, Turcia nu s-ar putea decide să calce acel angajament.

4. Guvernul turc are convingerea că, în cazul când Uniunea Sovietică ar avea intenția de a întreprinde vreo acțiune contra României, ar informa Turcia sau cel puțin ar căuta să știe: care va fi atitudinea acesteia? Va lăsa ea liberă trecerea transporturilor militare prin strâmători? Va deschide ea strâmtoarele pentru trecerea flotelor franceze și britanice? Aceste sondări cer conversații și cer timp.

5. Guvernului turc, pe de altă parte, nu i se pare că pericolul unei agresiuni rusești spre sud, fie asupra României, fie asupra Turciei, ar fi așa de iminent încât să fie necesară stabilirea de pe acum a unei acțiuni comune. Campania armatei ruse în Finlanda ne arată că aceasta nu este capabilă de un război care să nu ne dea răgaz de a ne pune de acord în cazul unei agresiuni.

6. Se adaugă la cele de mai sus faptul că, nici chiar pentru eventualitatea unei astfel de agresiuni, nu se poate prevedea în ce condiții s-ar produce ea – dacă rușii ar avea colaborarea – absținența<sup>116</sup> sau chiar opozițiunea Germaniei? – ceea ce trebuie avut în vedere în mod deosebit pentru a putea lua decizii eficiente.

Luând în considerare această situație, Guvernul turc crede că, în împrejurările actuale, până la o clarificare mai deplină a evenimentelor, nu poate lua o decizie cu privire la o acțiune comună româno-turcă și că e preferabil să păstreze o atitudine de expectativă, care nu constituie provocare și e în conformitate cu politica sa de defensivă, urmând ca o decizie să fie luată în cazul când agresiunea rusă într-adevăr s-ar produce. Guvernul turc ține, însă, să asigure Guvernul român că nu pierde nici de cum din vedere comunitatea de interese vitale, dar și de pericole, a României și Turciei.

Nu mă îndoiesc de lealitatea turcă. Pot însă afirma cu siguranță că, la angajamente mai ample, deocamdată Turcia nu va consimți.

Nici chiar în cazul când i-am propune un Pact de asistență mutuală completă. O îndeamnă la această atitudine:

- a. politica ei permanentă de defensivă,
- b. grija ei de a nu provoca, în special pe ruși,
- c. sentimentul de siguranță a fruntariilor sale, pe care i-l dă acordul cu Franța și Marea Britanie.

De aceea, dincolo de argumentele scoase din textele acordurilor, eforturile mele tind să adâncească în Ankara convingerea că, în bine și rău, România și Turcia sunt legate prin aceeași soartă și că inima vieții statului turc, strâmtoarele, nu se apără la Adrianopol ci pe Nistru.

Stoica, nr. 2384

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegramme Ankara, vol. 2/1940-1941, ff. 1-7]

**81. 6 ianuarie 1940, Ankara. Telegramă a consilierului de legație pe lângă Ambasada României din Ankara, Gheorghe Căpităneanu, adresată Ministerului Afacerilor Străine,**

<sup>116</sup> „abținerea”.

în care arată atitudinea oficialilor turci față de posibilitatea încheierii unui acord militar germano-sovietic. Căpităneanu apreciază că cercurile diplomatice și militare turcești evaluează diferit situația, oficialii Ministerului de Externe al Republicii Turcia ajungând să considere improbabilă încheierea unui acord, pe când oficialii militari încă acceptă această posibilitate.

*January 6, 1940, Ankara. Telegram of Gheorghe Căpităneanu, counsellor at the Embassy in Ankara to the Ministry of Foreign Affairs on the attitude of the Turkish officials towards the possibility of a German-Soviet military pact being signed. Căpităneanu appreciates that the Turkish diplomatic and military circles have different views on this subject, the officials of the Turkish Ministry of Foreign Affairs coming to consider such a pact as improbable, while the military officials accepting the possibility.*

În întrevederile ce am avut ieri cu domnul Saracoğlu și cu Ambasadorii Greciei<sup>117</sup> și Iugoslaviei<sup>118</sup> și astăzi cu locțiitorul domnului Menemencioğlu, am căutat să mă informez cât mai precis asupra eventualității, despre care vorbesc mereu toate cercurile diplomatice și militare de aici de peste zece zile, încheierii, într-un timp scurt, a unui pact militar germano-rus, despre care trata telegrama noastră nr. 2392 din 28 decembrie trecut.

Atât domnul Saracoğlu cât și domnul Açıkalın cred că a priori nimic nu poate fi exclus și că vorba „imposibil” trebuie ștersă din vocabularul diplomatic.

Informații prea precise însă nu există, cel puțin din partea Ambasadelor Turciei la Moscova și Berlin.

Domnul Saracoğlu nu înțelege deloc sursa informațiilor, atât de pozitive, date de Marele Stat Major turc și reluate și de militarii englezi de aici.

Domnia Sa dezmente, însă, categoric concentrarea de trupe rusești la granița Afganistanului și Iranului și crede că totul este pornit dintr-o oficină pe care nu voiește să o numească, care lansează astfel de baloane de încercare pentru a pipăi solidaritatea statelor aliate și prietene.

„Nu-și dau seama cât suntem noi de uniți și de decizi a ne împlini toate angajamentele luate”, a adăugat Ministrul Afacerilor Străine al Turciei.

Domnul Saracoğlu nu crede posibil pactul sus amintit deoarece, după experiența finlandeză, Germanii nu pot avea interes „să ducă în spinare un cocoșat”, iar rușii au obținut până acum mai toate ce au voit, ținându-și totuși mâinile libere.

Personal, am credința că toate cercurile diplomatice și militare de aici, fie turcești, fie străine, au crezut la început în temeinicia zvonurilor despre încheierea pactului militar germano-rus.

Diplomații, în urma unui control ulterior, au dat însă îndărăt, pe când cercurile militare n-au ajuns încă la acest stadiu.

Căpităneanu, nr. 28

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, ff. 13-14]

**82. 29 ianuarie 1940, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile avute cu secretarul general al Ministerului Afacerilor Străine al Turciei,**

<sup>117</sup> Rafail Rafail, diplomat grec, ambasador la Ankara în 1940.

<sup>118</sup> Ilia Șumencovici (1881-1962), diplomat sârb. A fost ambasador la Ankara (1939-1945).

Numan Menemencioglu, și ministrul Afacerilor Străine, Şükrü Saracoğlu, privind relațiile româno-turce, politica de securitate a României și pericolul unei agresiuni sovietice. Partea română și-a exprimat dorința de a întări legăturile cu Turcia în paralel cu angajamentele din cadrul Înțelegerii Balcanice, pentru dezvoltarea capacităților de apărare ale celor două state. Partea turcă a arătat că a refuzat să ofere sovieticilor un angajament că-și va păstra neutralitatea în cazul unei agresiuni asupra României și a acceptat considerația părții române că aceasta reprezintă un pericol și pentru Turcia. Se convine stabilirea unor puncte comune ale politicii externe a statelor Înțelegerii Balcanice în cadrul viitoarei conferințe Consiliului Permanent, convocată pentru 2 februarie 1940 la Belgrad.

*January 29, 1940, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions with the general secretary of the Turkish Minister of Foreign Affairs, Numan Menemencioglu, and the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, on Romanian-Turkish relations, Romania's security policy and the threat of a Soviet aggression. The Romanian part expressed its desire to strengthen its ties with Türkiye besides the existing commitment as members of the Balkan Pact, in order to develop the defence capabilities of the two states. The Turkish part claimed that it refused to offer the Soviets any assurance that Türkiye will remain neutral towards an aggression against Romania and validated the Romanian viewpoint according to which the USSR would also mean a danger for Türkiye. Both parties agree that the Balkan Pact should adopt common standpoints for their foreign policy at the conference of its Permanent Council, convened in Belgrade on February 2, 1940.*

Din cauza sărbătorilor Bairamului<sup>119</sup>, activitatea politică fiind întreruptă, numai în 23 curent am putut lua contact cu N. Menemencioglu, iar pe Saracoğlu, care a fost dus la Istanbul, nu l-am putut vedea decât azi.

La amândoi le-am făcut în linii generale aceeași expunere.

Le-am explicat întâi motivele și sensul întrevederii Excelenței Voastre cu [Cincar] Marcovici. Amândoi au fost de părere că, chiar dacă în urma convocării Consiliului Permanent al Înțelegerii Balcanice pentru 2 Februarie, din punct de vedere al politicii comune a acesteia, întrevederea nu-și mai avea rostul inițial, un schimb de vederi a putut fi util, precum desigur, după întrevederea Conteale Ciano<sup>120</sup>-Csaky, a fost util în privința raporturilor cu Ungaria.

Le-am arătat apoi, în legătură cu conversațiile ce am avut cu Saracoğlu în 18 și 22 decembrie, atitudinea pe care înțelege România să o aibă față de evoluția actuală a evenimentelor. Această

<sup>119</sup> **Kurban Bayramı** („Sărbătoarea Sacrificiului”), cea mai mare sărbătoare islamică, desfășurată în a 10-a zi din ultima lună a anului islamic. A fost ținută, în anul 1940, la 21 ianuarie.

<sup>120</sup> Conteale **Galeazzo Ciano** (1903-1944), diplomat și om politic italian. Era fiul amiralului Costanzo Ciano, veteran al Primului Război Mondial, innobilat de regele Italiei. A urmat studii juridice și a început o carieră diplomatică, fiind consul la Shanghai (1930-1935). În 1930 a devenit ginerele lui Mussolini, care l-a numit ministru al Presei și Propagandei (23 iunie 1935 – 9 iunie 1936), apoi ministru de Externe (9 iunie 1936 – 5 februarie 1943); în această perioadă a fost extrem de influent, fiind văzut ca un posibil succesor pentru Mussolini. Înălțurat din guvern datorită încercărilor sale de a tatona posibilitatea unui armistițiu, a fost numit ambasador la Vatican (5 februarie – 25 iulie 1943). A votat pentru restabilirea prerogativelor regale în cadrul Marelui Consiliu Fascist din 24 iulie 1943. Fugind în Germania împreună cu familia sa, a fost predat republicii de la Salo, judecat și executat pentru trădare la 11 ianuarie 1944.

atitudine este exprimată în mod precis de către M.S. Regele în cele trei discursuri recente<sup>121</sup> de la Oradea, Constanța și Chișinău adresate țării, străinătății și – fără nici o agresivitate – celor trei vecini<sup>122</sup> care s-ar putea lăsa ispitiți la vreo agresiune asupra noastră: România voiește pace la fruntariile sale și în sud-estul european, dar se va apăra cu toată înverșunarea dacă independența și integritatea teritoriului său vor fi amenințate. De aceea, România urmează o politică preventivă, nelăsând, însă, nici un echivoc cu privire la fermitatea sa: caută să elimine neînțelegerile cu vecinii și, totodată, să strângă raporturile cu aliații și amicii săi; în același timp, își sporește energetic armata și armamentul și construiește un brâu de linii fortificat, care se întinde din preajma Aradului, în semicerc, până la Cetatea Albă<sup>123</sup>.

Pericolul care ne pare astăzi mai amenințător este cel al unei agresiuni rusești spre sud, deși nu excludem nici alte complicații. Guvernul român are convingerea că o atitudine fermă, cunoscută de mai înainte la Moscova și sprijinită pe alianțele existente și pe amiciții solide, poate împiedica producerea unei eventuale agresiuni rusești. A căutat – și a primit – în Roma anumite asigurări care, bazate pe declarațiile Consiliului fascist și pe cele recente ale Contelui Ciano, sunt favorabile acestei atitudini. De asemenea, caută să stabilească, în afară de legăturile ce decurg din pactul balcanic, o înțelegere cât mai strânsă cu Turcia, cu care este unită prin pericolul comun și prin necesitatea rezistenței comune.

În raporturile turco-române, realizarea și adâncirea acestei înțelegeri este de importanță capitală și va trebui să-i dăm toată atenția. Indiferent dacă ea își va găsi expresia într-o alianță fățișă sau într-o colaborare fără forme, cunoașterea la Moscova a faptului că România și Turcia au un punct de vedere comun cu privire la o eventuală agresiune a oricui spre sud va constitui o puternică frână pentru sentimentele imperialiste în această direcție. Această solidaritate turco-română, pe care nu avem motive să nu o facem cunoscută, este, astfel, un important element de pace nu numai pentru România, ci și pentru întregul sud-est european.

Bazat pe forțele României și pe amicițiile ei, Guvernul român este hotărât ca, față de eventualele veleități rusești, să urmeze o politică de fermitate, însă lipsită de agresivitate provocatoare, deoarece consideră că numai aceasta poate asigura pacea noastră comună.

Saracoglu mi-a mulțumit pentru lămuririle ce i-am dat. Cele trei discursuri ale M.S. Regelui [Carol al II-lea] au făcut o puternică impresie în Turcia. Politica pe care a indicat-o Majestatea Sa și pe care o urmează metodic România este identică, atât în concepția cât și în metoda sa, cu politica Turciei.

Astăzi, în Orientul Europei nu există două state care să fie mai strâns unite prin interese, sentimente și politica lor decât România și Turcia. Domnia sa crede că înțelegerea a cărei realizare o preconizăm, în fond, este deja înfăptuită și că adversarii noștri își dau seama de acest lucru: la sondările rusești cu privire la neutralitatea Turciei, în cazul unui atac asupra României, domnia sa a declarat categoric că Turcia nu-și poate lua un angajament de neutralitate pentru un astfel de caz, ci va acționa conform intereselor ei de conservare, ceea ce nu poate fi interpretat de către Ruși decât ca dovada unor legături serioase între România și Turcia.

<sup>121</sup> Regele Carol al II-lea a ținut discursuri privind apărarea integrității teritoriale a țării la Oradea și Cluj (25 decembrie 1939), Constanța (1 ianuarie 1940) și Chișinău (6 ianuarie 1940), editate în broșura: *Apărarea hotarelor noastre. Cuvântările M. S. Regelui Carol II*, Biblioteca Frontului Renașterii Naționale, 1940.

<sup>122</sup> Uniunea Sovietică, Ungaria și Bulgaria.

<sup>123</sup> **Linia fortificată „Carol al II-lea”**, construită în 1938-1940, pe Tisa, acoperea granița de vest a României, între Zimandu Nou, județul Arad, și Seini, județul Maramureș. O nouă linie fortificată a fost planificată pentru a fi construită la granița de est, pentru apărarea pe Nistru.

Domnia Sa mi-a repetat apoi că un atac asupra României ar fi luat în considerare de către Turcia sub aspectul unui pericol comun. De altfel, după părerea domniei sale, Rusia nu s-ar aventura într-o astfel de întreprindere decât în cazul unei alianțe militare cu Germania. Or, aceasta ar însemna extinderea războiului și, fără întârziere, intrarea flotelor aliate în Marea Neagră și încolțirea Rusiei în sud, în Caucaz, eventual și în alte părți, ceea ce Stalin desigur voiește să evite.

În orice caz domnia sa este de acord cu ideea intensificării raporturilor turco-române și a stabilirii unor puncte de vedere comune și la Belgrad se va întreține cu Excelența Voastră asupra acestui subiect.

Stoica, nr. 114

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, ff. 27-31]

83. 30 ianuarie 1940, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind relațiile româno-bulgare. Partea turcă era interesată de demersurile României pentru apropierea relațiilor de Bulgaria. Partea română a arătat că orice progres este blocat de pretențiile teritoriale ale bulgarilor. Stoica a sugerat că, pentru ameliorarea relațiilor București-Sofia, ar putea fi discutată posibilitatea unui schimb de populație între România și Bulgaria.

*January 30, 1940, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, informing him about the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, on Romanian-Bulgarian relations. The Turkish part was interested whether Romania made any further steps to improve relations with Bulgaria. The Romanian part stated that any progress is blocked by the Bulgarian territorial claims. Stoica suggested that, in order to ameliorate relations between Bucharest and Sofia, the possibility of a population exchange between Romania and Bulgaria might be discussed.*

În conversația avută cu Saracoğlu ieri, domnia sa m-a întrebat dacă am mai făcut ceva pentru a ajunge la o apropiere cu Bulgaria.

I-am răspuns că, după câte știu eu, între noi și Guvernul bulgar nu se duc nici un el de conversații și că, atât timp cât bulgarii condiționează orice înțelegere de concesi teritoriale în Dobrogea, nu cred în posibilitatea unei apropieri între noi și dânsii. Am adăugat că singura cale a unei apropieri îmi pare o reducere a suprafeței de fricțiune prin schimbul bulgarilor din Dobrogea de Sud contra românilor din regiunea Vidin și de pe malul drept al Dunării.

Probabil, Saracoğlu va vorbi și Excelenței Voastre de această chestiune.

Stoica, nr. 121

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, f. 35]

84. 30 ianuarie 1940, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre vizita în Turcia a generalului francez Maxime Weygand, comandantul suprem al Teatrului

**de Operații Oriental. Weygand a declarat președintelui turc, İsmet İnönü, că Turcia și aliații săi balcanici, incluzând România, trebuie să continue să se înarmeze pentru a fi pregătiți în fața războiului.**

*January 30, 1940, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, informing him about the visit made to Türkiye by French general Maxime Weygand, commander-in-chief for the Eastern Theatre of Operation. Weygand declared to the Turkish President, İsmet İnönü, that Türkiye and its Balkan allies, including Romania, should continue to arm themselves in order to be prepared for war.*

Generalul Weygand a stat în Ankara patru zile, având întrevederi cu Președintele İnönü, cu mareșalul Fevzi Çakmak și cu Saracoğlu. A discutat înainte de toate probleme de organizare militară și de armament.

În timpul șederii sale aici, a sosit să-i facă raport Atașatul militar francez din București. Aceasta, precum îmi spune Massigli, a arătat munca intensivă ce se depune la noi sub conducerea Majestății Sale Regelui [Carol al II-lea] pentru perfecționarea armatei, pentru înzestrarea ei, pentru completarea lacunelor și pentru crearea liniilor mari de rezistență [fortificate]. În privința chestiunii petrolului, aceasta a declarat că măsurile luate de Guvernul român nu sunt defavorabile Franței și Marii Britanii și sunt hotărât favorabile economiei și apărării naționale a României, ceea ce a potolit mult aprehensiunile generalului, cât și ale lui Massigli.

În conversația pe care a avut-o alaltăieri generalul cu Președintele Republicii [Înönü], au căzut amândoi de acord că, în Orientul Europei, deocamdată pacea poate fi menținută și nu poate fi loc pentru nicio acțiune militară cu folos, dar că evenimentele putând fi totuși stârnite fie de Germania, fie de U.R.S.S., statele noastre trebuie să-și continue fără ezitare și fără cruțare opera lor de înarmare.

Stoica, nr. 120

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegramme Ankara, vol. 2/1940-1941, ff. 36-37]

**85. 1 februarie 1940, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile avute cu ambasadorul britanic la Ankara, Hughe Knatchbull-Hugessen. Partea română a arătat că nu a sporit livrările de petrol către Germania și că nu este dispusă la nicio cedare teritorială față de vecinii săi. Stoica a sugerat din nou posibilitatea unui schimb de populație între România și Bulgaria.**

*February 1, 1940, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, informing him about the discussions with the British Ambassador in Ankara Hughe Knatchbull-Hugessen. The Romanian part asserted that the country did not increase its oil deliveries to Germany and that it isn't willing to any territorial concessions towards its neighbours. Stoica suggested once more the possibility of a population exchange between Romania and Bulgaria.*

În conversația pe care am avut-o astăzi cu Ambasadorul Angliei [Knatchbull-Hugessen], aceasta mi-a cerut o serie întregă de lămuriri asupra situației actuale a României. I-am arătat



atât disciplina și unitatea strânsă a întregii națiuni în jurul Majestății Sale Regelui [Carol al II-lea], cât și avântul vieții economice și mai ales marile înfăptuiri pentru apărarea națională: sporirea și dotarea armatei și crearea liniilor mari de rezistență contra agresiunilor, de ori unde ar veni ele.

Dânsul mi-a cerut apoi lămuriri cu privire la chestiunea petrolului; i-am expus situația pe baza informațiilor ce-mi dăduse domnul Ministru Angelescu<sup>124</sup> și pe baza telegrammei Excelenței Voastre nr. 4295, ceea ce domnia sa a ascultat cu multă satisfacție. Am insistat în special asupra faptului că și astăzi cantitățile de petrol ce furnizăm diferitelor state sunt cele din timp de pace, Guvernul român, în virtutea politicii sale de neutralitate, neadmițând modificarea lor în favoarea unora și detrimentul altora.

În chestiunea Basarabiei, i-am arătat că aceasta nu este o provincie oarecare pe care am luat-o de la Ruși și eventual, de dragul păcii, am putea-o retroceda, ci trup din trupul Moldovei și că, în baza principiului etnic pe care l-au arborat rușii cu ocazia ocupării Poloniei<sup>125</sup>, România este îndreptățită să cuprindă între fruntariile sale nu numai Basarabia, ci și „Republica sovietică a Moldovei”, care este pe malul stâng al Nistrului; unei agresiuni asupra Basarabiei, România se va opune cu toate forțele sale. Ar fi deci o eroare să se creadă că noi am fi gata să facem concesii de teritorii românești sub amenințarea eventualelor pericole.

Domnia sa a revenit apoi asupra necesității de a cuprinde Bulgaria în Înțelegerea Balcanică și deci de a-i satisface măcar parțial revendicările. După ce i-am arătat care este situația etnică în Dobrogea de sud și cum satisfacerea cererilor Bulgariei ar însemna aruncarea sub dominația bulgară a cel puțin 60% din populația celor două județe, i-am răspuns că nu văd posibilă nici un fel de concesiune teritorială din partea noastră (cu atât mai vârtos că împrejurările dovedesc necesitatea unei frontiere strategice față de Bulgaria) dar că totuși văd posibilitatea unei apropieri între cele două țări în executarea unui schimb de populații: bulgarii din Dobrogea de sud contra românilor de la Vidin și de pe malul bulgar al Dunării. Domnia sa a găsit importante aceste explicații; nu mi-a părut însă prea convins de realitatea lor. După informațiile domniei sale, bărbații politici români admit în conversațiile lor că revendicările bulgare nu sunt lipsite de justificare, de aceea ar fi bine să se găsească o soluție.

Stoica, nr. 127

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegramme Ankara, vol. 2/1940-1941, ff. 38-40]

**86. 14 februarie 1940, București. Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, adresată ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, în care îi transmite instrucțiuni privind comunicarea cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şukrü Saracoğlu, în legătură cu Bulgaria. Partea română cerea Turciei să îi ceară avizul pentru corespondența pe care o purta cu prim-ministrul Bulgariei, Georgi Kioseivanov, în privința proiectului aderării sale la Înțelegerea Balcanică. Următorul demers român pentru ame-**

<sup>124</sup> **Constantin Angelescu** (1869-1948), medic, profesor universitar și om politic liberal. A fost ministrul Lucrărilor Publice în guvernul Brătianu (4 ianuarie 1914 – 10 decembrie 1916), ministru plenipotențiar la Washington D.C. (1918), ministrul Instrucției Publice (12 decembrie 1918 – 26 septembrie 1919; 19 ianuarie 1922 – 29 martie 1926; 14 noiembrie – 29 decembrie 1933) și prim-ministru interimar (30 decembrie 1933 – 3 ianuarie 1934). În 1938 a fost numit consilier regal; a fost ministru al Economiei Naționale în guvernul Tătărescu (24 noiembrie 1939 – 10 mai 1940).

<sup>125</sup> În septembrie 1939, U.R.S.S. a ocupat regiunea Kresy („zona de margine”), la est de „linia Curzon”, propusă ca demarcație pentru granița polono-sovietică și depășită de Polonia când a anexat acest teritoriu în urma păcii de la Riga din 1921. Conform recensământului din 1931, în regiunea Kresy, polonezii reprezentau o treime din populație, în timp ce rutenii, bieloruișii și rușii, peste jumătate.

liorarea relațiilor cu Bulgaria va fi vizita la Sofia a ministrului de Finanțe al României, Mitiță Constantinescu, la 21 februarie 1940.

*February 14, 1940, Ankara. Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, with instructions on communicating with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, about Bulgaria. The Romanian part was asking Türkiye to request its approval of the correspondence with the Bulgarian Prime Minister, Georgi Kyoseivanov, on the project of its accession to the Balkan Pact. The next step in improving Bulgarian-Romanian relations will be the visit to Sofia of the Romanian Minister of Finance, Mitiță Constantinescu, on February 21, 1940.*

Am primit telegrama d-voastră nr. 186 la care răspund deocamdată și imediat următoarele:

1) Rog pe domnul Saracoğlu să nu remită nici un act scris Primului Ministru bulgar [Kioseivanov] înainte de a-l fi adus la cunoștința mea. Îi veți aminti că la Belgrad nu a fost vorba nici odată de un act sau de o declarație scrisă care ar trebui să fie remisă Bulgariei.

2) Deoarece e bine înțeles că soluția pe care o vom căuta în cadrul Înțelegerii Balcanice pentru a lămuri și a strânge raporturile tuturor statelor Înțelegerii cu Bulgaria nu se va face decât după restabilirea păcii, socotesc că nu e necesar să se grăbească de pe acum o întâlnire între dl. Kioseivanov și mine – care nu ar putea duce la un rezultat.

Călătoria pe care dl. Ministru de Finanțe Mitiță Constantinescu<sup>126</sup> o va face la Sofia la 21 februarie pentru a răspunde unei invitații a Ministerului de Finanțe bulgar este suficientă deocamdată pentru a îmbunătăți atmosfera.

Gafencu, nr. 8863

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, f. 45]

87. 14 februarie 1940, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuția ministrului Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, cu ambasadorul sovietic la Ankara, Aleksei Terentiev, privind raporturile Înțelegerii Balcanice cu Bulgaria. U.R.S.S. nu vede cu ochi buni posibilitatea ameliorării relațiilor Înțelegerii Balcanice și ale statelor membre cu Bulgaria. Sovieticii sunt cu deosebire preocupați de perspectivele apropierii dintre România și Bulgaria și se tem de o eventuală colaborare româno-ungară.

*February 14, 1940, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions between the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, and the Soviet Ambassador in Ankara, Aleksey Terentyev, regarding the relations of the Balkan Pact with Bulgaria. The USSR discourages the aim of improving the relations between Bulgaria and the Balkan Pact member states. The Soviets are most preoccupied by the prospects of closer relations be-*

<sup>126</sup> Dumitru (Mitiță) Constantinescu (1890-1946), jurist, economist și om politic liberal. În timpul ministeriatelor lui Alexandru Constantinescu i-a fost șef de cabinet la Industrie și Comerț (29 noiembrie 1918 – 26 septembrie 1919) și secretar general la Agricultură și Domenii (10 aprilie 1922 – 29 martie 1926). În 1926 a fost ales deputat de Hunedoara. A fost guvernatorul B.N.R. (23 septembrie 1935 – 17 septembrie 1940), iar, concomitent, a fost ministru al Economiei Naționale (31 martie 1938 – 31 ianuarie 1939) și Finanțelor (1 februarie 1939 – 3 iulie 1940). A fost membru al delegației române la Conferința de Pace de la Paris din 1946.

***tween Romania and Bulgaria and are concerned by an eventual Romanian-Hungarian cooperation.***

Ambasadorul U.R.S.S. Terentiev a cerut încă de vineri [9 februarie], la sosirea domnului Saracoğlu, o întvedere cu dânsul având a-i cere urgent din partea domnului Molotov unele lămuriri. Saracoğlu l-a primit duminică 11 curent.

Terentiev l-a rugat întâi să-l pună în curent cu ceea ce s-a petrecut la conferință [la Belgrad]; Saracoğlu i-a arătat mersul conferinței, soliditatea întărită a Înțelegerii Balcanice, precum și politica ei pacifică așa precum reies acestea din comunicatul dat publicității.

Ambasadorul U.R.S.S. l-a întrebat: de ce acest comunicat nu mai vorbește, ca cele din trecut, de „apărarea integrității”, ci de „apărarea teritoriului național”? Ce sens urmează să se dea acestui termen? Are Înțelegerea Balcanică revendicări naționale dincolo de actualele ei fruntarii? Are Turcia însăși revendicări teritoriale de realizat? Saracoğlu i-a răspuns că de data aceasta, dat fiind atmosfera de reconciliere existentă în Balcani în special între Bulgaria și vecinii săi, s-a crezut nemerit a se evita un termen tranșant care ar da impresia că orice înțelegere este exclusă dar că în fond termenul „teritoriu național” are exact același sens ca termenul „integritate teritorială”, că statele Înțelegerii Balcanice nu vor decât asigurarea actualelor lor fruntarii și nu au aspirațiuni la alte teritorii și că în special Turcia nu voințe decât respectarea leală a teritoriului său actual.

Ambasadorul U.R.S.S. l-a întrebat atunci: în ce stadiu se găsesc relațiile Înțelegerii Balcanice cu Bulgaria? Se poate ajunge la o colaborare cu ea? Și, în special, s-a făcut vreun progres în acțiunea de apropiere între România și Bulgaria? Saracoğlu i-a expus succint, fără amănunte de caracter important politic, evoluția acestei acțiuni. Acum un an, la trecerea prin Bulgaria spre București, Kioseivanov l-a însoțit pe o mare parte a parcursului. Domnia sa i-a propus ca Bulgaria să intre în Înțelegerea Balcanică; dânsul a răspuns că Bulgaria este gata să accepte invitația dacă, în prealabil, revendicările ei naționale față de statele vecine sunt satisfăcute. Consiliul Permanent al Înțelegerii Balcanice întrunit la București a socotit că pe această bază un acord nu este posibil. Cu ocazia vizitei domnului Kioseivanov la Ankara, problema unei apropieri a fost din nou discutată; de data aceasta, Kioseivanov era mult mai conciliant. O atitudine binevoitoare și conciliantă a putut constata apoi domnia sa la Excelența Voastră cu ocazia celor două vizite la Istanbul și Ankara. Cu ocazia trecerii sale ultime prin Sofia, domnia sa a avut o nouă întvedere cu Kioseivanov, care s-a arătat și mai înclinat la o colaborare decât până acum. Făcând un raport Conferinței Înțelegerii Balcanice despre conversațiile sale din Sofia, aceasta a manifestat o identică bunăvoință și dorința de apropiere cu Bulgaria pentru evitarea unei conflagrațiuni în sud-estul european. La reîntoarcerea sa de la Belgrad, în 6 februarie, domnia sa a comunicat opinia Consiliului la Sofia, unde a fost primită cu satisfacție. Raporturile dintre Bulgaria și vecinii săi, în special dintre Bulgaria și România, se găsesc astăzi mult ameliorate și sunt toate speranțele că se va ajunge la o colaborare din toate părțile cu Bulgaria, poate chiar la o intrare a ei în Înțelegerea Balcanică.

Ambasadorul U.R.S.S. a primit cu multă neplăcere aceste informații și, din întrebările pe care le-a pus, Saracoğlu a putut constata că știrea despre o eliminare a conflictelor dintre Bulgaria și vecinii săi și despre o probabilă colaborare a tuturor, în special despre o serioasă apropiere româno-bulgară „îl durea la inimă”. (De unde se poate deduce că U.R.S.S. își va intensifica acțiunea pentru a împiedica Bulgaria de a apuca drumul apropierii de noi).

Ambasadorul U.R.S.S. a întrebat atunci pe Saracoğlu dacă față de Ungaria s-a făcut vreo acțiune de apropiere și în special dacă se poate conta cu înlăturarea sau măcar atenuarea antagonismului dintre Ungaria și România și cu o eventuală colaborare a acestor două țări. Saracoğlu

i-a răspuns că dispoziții în acest sens se pot constata, însă că o apropiere, care să meargă până la colaborare, între Ungaria și România, nu s-a realizat și nu-i pare imediată.

La știrea aceasta, Ambasadorul U.R.S.S. n-a ezitat a-și exprima pe față mulțumirea.

După Saracoğlu, rușii privesc cu ochi răi o consolidare a armoniei în sud-estul european, vor să zădărnicească o apropiere între România și Bulgaria și de-a dreptul se tem de o eventuală colaborare româno-ungară.

Stoica, nr. 195

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, ff. 46-49]

**88. 14 februarie 1940, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind demersurile Turciei pentru ameliorarea relațiilor dintre Înțelegerea Balcanică și Bulgaria, discutat în cadrul conferinței de la Belgrad. România a intervenit, descurajând oficialul turc să facă o comunicare pripită la Sofia privind un posibil acord al părții române pentru acceptarea de concesiuni față de Bulgaria.**

*February 14, 1940, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, regarding the Turkish actions aimed at improving the relations between the Balkan Pact and Bulgaria, discussed at the Belgrade conference. Romania intervened, discouraging the Turkish official from sending a hasty message to Sofia regarding a possible agreement on the part of the Romanian side to accept concessions towards Bulgaria.*

Referire la telegrama Excelenței Voastre nr. 8863.

Încă aseară, cu ocazia întrevederii, am exprimat domnului Saracoğlu îndoielile mele cu privire la oportunitatea remiterii unui act scris în mâinile Primului Ministru bulgar [Kioseivanov]. Telegrama Excelenței Voastre confirmă justetea aprehensiunilor mele.

Am văzut pe Saracoğlu acum, la orele 19, comunicându-i cele două puncte din telegrama Excelenței Voastre nr. 8863.

D-sa îmi spune că, dacă își aduce bine aminte, procesul verbal al ședinței Consiliului – redactat chiar de Excelența Voastră – conține un pasaj care îi dă libertatea de a face comunicarea în scris de care mi-a vorbit ieri, ceea ce – după d-sa – nu este atât să fixeze faptul că noi am fi gata la concesiuni, ci obligațiile pe care și le-a asumat Primul Ministru al Bulgariei [Kioseivanov]. Domnia sa, însă, se va conforma întru totul dorinței Excelenței Voastre. Cum textul domniei sale a fost telegrafiat în turcește astă-noapte la Sofia, ca și la București, Belgrad și Atena, domnia sa va cere imediat telefonic Ministrului de la Sofia<sup>127</sup> ca să nu-l mai remită, ci să facă, în sensul lui, o comunicare orală, adăugând că textul francez al acestei comunicări va fi remis peste câteva zile. Între timp, Tanrıöver va comunica textul de ieri Excelenței Voastre, iar Excelența Voastră îl va putea modifica sau îl va putea redacta cum crede mai nimerit, spre a fi apoi remis la Sofia. În cazul când Ministrul Turciei din Sofia va fi apucat a remite astăzi după-amiază textul ce a primit, d-sa îi va da astă-noapte ordin ca mâine să comunice că aceasta este o traducere pripită din turcește și că textul francez precis va fi remis ulterior. În orice caz, domnia sa este gata a face orice îndreptări am cere.

<sup>127</sup> Ali Şevki Berker, diplomat turc, ministru la Sofia (1 ianuarie 1934 – 1 ianuarie 1942)

Cu privire la întâlnirea Excelenței Voastre cu Kioseivanov, domnia sa de asemenea va procesa după dorința Excelenței Voastre.

Saracoğlu ține să atragă atenția noastră asupra faptului constatat de domnia sa, cu ocazia întrevederii sale din 11 februarie cu Ambasadorul U.R.S.S. [Terentiev] (mandatat anume de Molotov), că apropierea Bulgariei de vecinii săi, în primul rând de România, displace profund Guvernului din Moscova, precum ar displace poate și mai profund o apropiere între Ungaria și România, ceea ce nu este lipsit de semnificație.

Din partea mea, am insistat din nou asupra necesității unei extreme prudențe în conversațiile cu Bulgaria, adăugând că, dacă noi avem un interes ca Bulgaria să fie alături de noi, Bulgaria are și mai mare interes de a nu se găsi strânsă între patru state dușmane.

Saracoğlu mi-a declarat: „Suntem și rămânem solidari în toate. Putem sublinia unui aliat al nostru o eventuală posibilitate de a înlătura un diferend cu un vecin al său; nu vom căuta însă niciodată să influențăm deciziile sale, ci vom respecta scrupulos și leal deciziile pe care le va lua. În chestiunea cu Bulgaria, singură România este competentă, în aceste împrejurări, să decidă dacă este cazul să facă concesiile sau nu. Vă rog să comunicați la București că, indiferent dacă România va satisface sau nu ceva din cererile bulgare, legăturile noastre și sentimentele noastre de afecțiune rămân aceleași și că rugăm țara și Guvernul român să aibă cea mai desăvârșită încredere în noi, precum noi avem cea mai desăvârșită încredere într-însul”.

Stoica, nr. 196

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, ff. 50-53]

**89. 20 februarie 1940, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, referitoare la discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind demersurile Turciei de ameliorare a relațiilor dintre Înțelegerea Balcanică și Bulgaria, discutat în cadrul conferinței de la Belgrad. Partea română a cerut oficialului turc să nu facă guvernului de la Sofia vreo comunicare asupra celor discutate, cerere față de care acesta, înțelegând argumentele aduse, s-a conformat. Se consideră că admiterea principiului unor concesiilor teritoriale poate avea un impact negativ asupra intereselor statelor Înțelegerii Balcanice.**

*February 20, 1940, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, regarding the Turkish actions aimed at improving the relations between the Balkan Pact and Bulgaria, discussed at the Belgrade conference. The Romanian part requested the Turkish official to abstain from sending any written report of the discussions to Sofia, upon which the latter, understanding the arguments, complied. It is stated that the admission of territorial concessions may have a negative impact on the interests of the Balkan Pact states.*

Referire la telegramele Excelenței Voastre nr. 9371 și 9608.

Am văzut astăzi din nou pe Saracoğlu, examinând împreună pe larg situația creată în urma conversațiilor sale de la Sofia și planului său de a face o comunicare scrisă Guvernului bulgar.

I-am arătat întâi că punctul II al Procesului Verbal de la Belgrad nu conține autorizația de a remite vreun text domnului Kioseivanov, ci numai de a face o dare de seamă în scris Președin-

telui Înönü asupra conversațiilor sale și de a expedia și celorlalți colegi din Înțelegera Balcanică copii ale acestui text; darea de seamă este deci destinată numai celor patru aliați, nu și Bulgariei.

Domnia sa, ascultând textul pasajului din procesul verbal, a recunoscut franc că așa este; a adăugat însă că ceea ce a urmărit este ca, prin prezentarea unui text Guvernului bulgar – care ar fi trebuit să confirme primirea și exactitatea lui – să obțină o recunoaștere în scris a obligațiilor pe care și le lua Primul Ministru al Bulgariei față de noi, și să avem astfel o bază precisă pentru eventuale conversații ulterioare. I-am atras atenția că, totuși, un astfel de text trebuind să conțină, în schimbul obligațiilor pe care ni le pune în vedere Kioseivanov, unele obligații din partea membrilor Înțelegerii Balcanice, în special dat fiind faza actuală a situației, admiterea principialului unor concesiuni teritoriale din partea noastră poate fi păgubitoare intereselor generale și însuși succesului conversațiilor viitoare și că ar fi mai bine să nu fie remis Guvernului bulgar.

L-am rugat, apoi, să-mi comunice conținutul textului ce a redactat.

Domnia sa mi-a făcut în pripă o traducere din turcește a acestuia.

În prima parte, o dare de seamă a conversațiilor sale recente în Sofia și Belgrad, cu privire la apropierea dintre Bulgaria și vecinii săi: în Sofia, Kioseivanov i-a spus, precum îi declarase și lui Menemencioğlu, că Bulgaria va păstra o strictă neutralitate, că nu va ataca nici singură, nici în alianță cu alții, nici direct, nici indirect pe vreunul din vecinii săi, în specie România, că nu va admite trecerea nici unui fel de trupe pe teritoriul său ca să atace Turcia, dacă nici Turcia nu va admite trecerea unor trupe care ar intenționa să atace Bulgaria; că, în eventualitatea unui pericol care ar interesa amândouă țările, deci un pericol pentru Balcani, nu va lua decizii fără consultarea Turciei; că Guvernul bulgar va menține un strâns contact cu cel turc, stabilind un schimb de informații cu privire la problemele importante; că va considera orice pericol pentru regiunea balcanică ca un pericol comun; că, în cazul unei agresiuni contra unui stat balcanic – subînțelegând o agresiune asupra României – Bulgaria va acționa alături de Înțelegera Balcanică și va fi gata a-și lua locul alături de statul atacat; că Bulgaria este gata să admită inițierea unor lucrări de stat major bulgaro-turce pentru orice eventualitate; că, în fine, Bulgaria este gata să amâne pentru după terminarea războiului realizarea revendicărilor sale naționale dacă, bineînțeles, are promisiunea că Înțelegera Balcanică le va lua în considerare. Declarațiile acestea, raportate de d-sa Consiliului întrunit la Belgrad, au făcut o excelentă impresie. Reprezentantul României – Excelența Voastră a declarat că, în privința Basarabiei, nici un fel de concesiune din partea statului român nu este posibilă, că soluționarea problemei Transilvaniei în sensul satisfacerii cererilor este foarte dificilă, dacă nu imposibilă, că rezolvarea diferendului cu privire la Dobrogea de Sud este mai ușoară, dar că, existând o conexiune între aceste trei elemente, nici aceasta din urmă nu se poate realiza acum, ci numai la conferința păcii generale, când la concesiunile românești ar putea adăuga și Iugoslavia vreo concesiune simbolică. În schimbul de vederi care a avut loc în Consiliu, spre a se vedea dacă este mai bine a aștepta până la conferința păcii, fără a face nimic, a închide brutal poarta oricăror conversații, sau a continua contactul cu Bulgaria, pentru realizarea apropierei, s-a căzut de acord pentru această ultimă cale de urmat, fiind bineînțeles că o condiție *sine qua non* a luării în considerare a cererilor bulgare după război va fi adeziunea ei prealabilă la Înțelegera Balcanică. Saracoğlu, însărcinat să informeze pe Kioseivanov de cele hotărâte de Consiliu, și-a îndeplinit această însărcinare, oprindu-se, la reîntoarcerea sa de la Belgrad, o zi în Sofia. D-sa a adăugat că este gata a-și da tot concursul pentru a facilita contactul între Kioseivanov și Excelența Voastră. Kioseivanov a primit informațiile cu multă bucurie, i-a mulțumit călduros și l-a rugat să mijlocească fără întârziere vizita domnului [Mitiță] Constantinescu la Sofia, și apoi o întrevedere cu Excelența Voastră.

Partea a doua, mai scurtă, a dării de seamă conține cele întâmplate după sosirea domnului Saracoğlu la Ankara: D-sa a făcut Președintelui Înönü un raport amănunțit asupra celor dezbă-

tute în ședințele din Belgrad, și între acestea – cum era firesc – și asupra schimbului de vederi privitor la chestiunea Dobrogei. Președintele a mulțumit, l-a rugat să transmită felicitările sale membrilor Consiliului, în general, iar Excelenței Voastre și domnului Kioseivanov, în particular. Președintele a adăugat că fierul trebuie bătut până este cald: acțiunea pentru atragerea Bulgariei în Înțelegerea Balcanică trebuie urmată fără întârziere, deoarece, mai târziu, poate împrejurările nu vor mai fi atât de favorabile ca acum.

Aceasta este conținutul dării de seamă redactată de Saracoğlu. Domnia sa a expediat acest text în 14 februarie dimineață, în turcește, spre a fi comunicat deodată cu comunicarea referitoare la întrevederea cu Terentiev, la București, Atena, Belgrad, precum l-a expediat, spre a fi comunicat, și la Sofia. În urma întrevederii noastre urgente din după-amiaza aceleași zile, d-sa a dat imediat ordin telefonic reprezentantului Turciei la Sofia [Berker] să nu mai remită nici un text, telegrafic și instrucțiuni identice celor de la București, Atena și Belgrad. Toți patru, însă, au primit învoirea de a face comunicări orale, pe baza textului venit.

Ministerului turc de la Sofia, care în urma schimbării Guvernului nu a putut face până în 18 [februarie] nici o comunicare, d-sa i-a dat îndrumări ca, în conversația pe care urma să o aibă cu noul Ministru de Externe, Popov<sup>128</sup>, să se țină de cele pe care d-sa însuși le comunicase domnului Kioseivanov. Acesta așa a și făcut alaltăieri, 18 [februarie].

Se vede că Tanrıöver a interpretat telegrama ce a primit în sensul de a nu comunica nici oral nimic.

Textul, al cărui conținut l-am dat mai sus, se traduce acum în limba franceză și, peste câteva zile, va fi pus la dispoziția Excelenței Voastre.

Am arătat domnului Saracoğlu că nu văd decât inconveniente în remiterea unui text, chiar mai vag decât acesta, în mâinile Guvernului bulgar. Textul redactat de domnia sa conține părți care de către cei patru Miniștrii de Externe aliați pot fi cunoscute, întrucât ele au fost expuse în propriile lor scopuri, dar nu ar putea fi nicidecum aduse la cunoștința unui vecin mai mult sau mai puțin adversar. Astfel, nu aş putea admite niciodată ca părerile atribuite Excelenței Voastre cu privire la problemele basarabene, transilvănene și Dobrogea să poată fi comunicate Guvernului bulgar. Aș prefera chiar ca această frază să fie complet eliminată. În ori ce caz, eu cred că informațiile date de domnia sa domnului Kioseivanov, și probabil repetate alaltăieri de Ministrul Turciei la Sofia [Berker] domnului Popov, sunt suficiente și nu văd necesitatea de a se mai remite Guvernului bulgar vreun text.

Saracoğlu a admis acest punct de vedere. A admis, de asemenea, că față de Bulgaria, deocamdată, să stăm în o oarecare expectativă, până vom putea desluși căile noului Guvern.

Situația este deci următoarea:

A. La Sofia nu se va face nici o comunicare scrisă a celor discutate cu privire la o apropiere;

B. Darea de seamă redactată de Saracoğlu va fi remisă numai colegilor săi din Înțelegerea Balcanică;

C. Față de noul Guvern bulgar păstrăm, deocamdată, o rezervă.

Stoica, nr. 226

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, ff. 61-68]

<sup>128</sup> **Ivan Vladimirov Popov** (1890-1944), jurist și diplomat bulgar. Și-a început cariera ca director de presă al Ministerului de Externe (1924-1933). A fost ministru plenipotențiar la Budapesta (9 octombrie 1933 – 15 aprilie 1935), București (15 aprilie – 31 decembrie 1935), Praga (1 ianuarie 1936 – 28 august 1937), Belgrad (28 august 1937 – 15 februarie 1940). A fost ministru de Externe în guvernul Filov (15 februarie 1940 – 11 aprilie 1942) și ministru la București (22 ianuarie – 20 septembrie 1944). S-a sinucis la București la 29 octombrie 1944, fiind înmormântat în cimitirul Bellu.

90. 22 februarie 1940, Ankara. Raport al atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, privind discuțiile cu subșeful Marelui Stat Major turc, Asım Gündüz, referitor la sprijinul militar care putea fi acordat României. În cazul unei agresiuni împotriva României de la est sau de la vest, Turcia promite să-i asigure flancul sudic față de Bulgaria. România dorește obținerea unui angajament scris, prin completarea convenției militare româno-turce. *February 22, 1940, Ankara. Report of the military attaché in Ankara, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, on the discussions with the Deputy Chief of the Turkish General Staff, Asım Gündüz, regarding the military support that could be granted to Romania. In the event of an aggression against Romania from the east or the west, Türkiye promises to secure its southern flank against Bulgaria. Romania wants to obtain a written commitment, by completing the Romanian-Turkish military convention.*

Am onoare a vă raporta că, în întrevvedere pe care am avut-o în ziua de 21 februarie 1940 cu domnul general de armată Asım Gündüz<sup>129</sup>, al doilea șef al Marelui Stat Major turc (subșeful), domnia sa mi-a spus:

1. Actualmente, când prin alianța cu franco-englezii ne-am asigurat litoralul, noi putem aduce, la nevoie, în Tracia, surplusul de forțe destinat inițial apărării coastelor.

2. România poate fi sigură de lealitatea Turciei, iar în cazul când țara dumneavoastră va fi atacată la est și la vest, își poate duce maximum de forțe pe acele teatre de operațiuni fără a avea grijă de bulgari care vor fi ținuți în respect de turci.

„Les Bulgares? Nous les tenons. Vous pouvez operer tranquillement à l'Ouest et à l'Est.”

În continuare, domnia sa adaugă:

„După cum în 1916, în fața pericolului și sub presiunea puternică de la vest și sud, România s-a retras luptând către aliata ei Rusia, tot așa acum, în fața unei eventuale presiuni puternice de la vest și est, România – la nevoie – se poate retrage către sud, adică către aliata ei Turcia, deoarece pe bulgari îi avem în mână. Nu pot face nimic. Avem suficiente forțe pentru a ne impune punctul nostru de vedere.

Proiectele ce le-am făcut cu aliații noștri (francezii și englezii) au în vedere și această ipoteză”.

\*

\* \*

Revenind la propunerea făcută în raportul nr. 5876 din 10 ianuarie 1940, cred că este bine ca aceste predispozițiuni turcești, împreună cu fixarea cantității de forțe ce va trebui să intervină în Bulgaria pentru a ne permite nouă să acționăm cu aproape totalitatea forțelor pe alte teatre de operațiuni, să fie consemnate într-un acord scris ca o completare convențiunii militare în vigoare astăzi.

Invitarea, în acest scop, la București a domnului mareșal [Çakmak] sau mai degrabă a domnului general Asım Gündüz (dat fiindcă în actualele împrejurări deplasarea domnului mareșal n-ar fi nici posibilă și nici oportună) o cred necesară.

<sup>129</sup> **Âsım Gündüz** (1880-1970), general turc. A luptat în războaiele balcanice și în Primul Război Mondial, pe frontul oriental, fiind capturat de britanici (2 octombrie 1918 – 4 august 1919). Fiind eliberat, în 1921 s-a alăturat forțelor naționaliste, devenind șef de stat-major al Comandamentului Frontului de Vest (1921-1923). A fost subșef al Marelui Stat Major și membru al Consiliului Suprem de Apărare. S-a retras din serviciul activ în august 1945, fiind ales deputat al Marii Adunări Naționale.



Atașatul militar în Turcia,  
Locotenent-colonel Traian Teodorescu, nr. 5937

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, Colecția XIV-Studii și căutări relative la Armata Română, dosar 345, ff. 153-154]

91. 28 februarie 1940, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îi înaintează darea de seamă a ministrului Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind conferința de la Belgrad a Consiliului Permanent al Înțelegerii Balcanice. Sunt menționate discuțiile oficialului turc cu prim-ministrul bulgar Georgi Kioseivanov, care a afirmat intențiile Bulgariei de a se alătura alianței balcanice, de a rezolva pe cale pașnică disputele teritoriale cu vecinii balcanici și de a nu lansa nicio agresiune împotriva vecinilor balcanici. În ceea ce privește chestiunea concesiilor teritoriale, se arată că România nu consideră posibil să detașeze chestiunea Dobrogei de ansamblul problemelor teritoriale române și să i se dea o soluție independentă. Este redată sugestia lui Gafencu că România și Iugoslavia pot lua în considerare realizarea după război a unor concesiuni simbolice către Bulgaria, dacă aceasta devine membru al Înțelegerii Balcanice. Consiliul a propus să se mențină canalele de negociere cu Bulgaria. Partea turcă s-a oferit să medieze între România și Bulgaria pentru găsirea unui compromis.

*February 28, 1940, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, containing the account given by the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, of the Belgrade Conference of the Balkan Pact's Permanent Council. It summarizes the discussions of the Turkish official with the Bulgarian Prime Minister Georgi Kyoseivanov, who states Bulgaria's intentions to join the Balkan Pact, to peacefully solve its territorial disputes with its Balkan neighbours and to abstain from any aggression. Regarding the matter of territorial concessions, it is shown that Romania excludes the possibility of separating Dobruja from the greater range of Romanian territorial issues and giving it an independent solution. It mentions Gafencu's suggestions that Romania and Yugoslavia can consider post-war territorial concessions of symbolical nature for Bulgaria's benefit if it becomes a member of the Balkan Pact. The council proposed to keep the negotiation channels with Bulgaria open. The Turkish part offered to mediate between Romania and Bulgaria to find a compromise.*

Urmare la telegrama cifrată nr. 259.

Transmit aici mai jos textul primit astăzi de la Ministerul Afacerilor Străine turc:

„Extras de pe raportul prezentat de domnul Saracoğlu Guvernului turc la întoarcerea sa de la Belgrad:

Cu ocazia călătoriei sale la Belgrad, pentru a asista la întrunirea Conferinței Înțelegerii Balcanice, domnul Saracoğlu a avut în Sofia și până la frontiera iugoslavă o convorbire cu domnul Kioseivanov. În cursul acestei convorbiri, domnul Kioseivanov, după ce a confirmat declarațiile pe care le-a făcut domnului Menemencioğlu, s-a hotărât dintr-o parte și din alta că Bulgaria nu va ataca pe aliații balcanici nici direct, nici indirect, nici singură, nici împreună cu o altă putere, că ea nu va permite armatelor străine să treacă pe teritoriul său, că ea se va opune la nevoie cu

forța, că Turcia din partea sa nu va ataca Bulgaria, și că ea nu va permite armatelor străine să treacă pe teritoriul său, că, în toate chestiunile interesând cele două țări, Bulgaria nu va lua nici o hotărâre fără să fi consultat în prealabil Turcia și că schimburi de informații vor avea loc între cele două Guverne. După aceasta, domnul Kioseivanov a declarat că, în cea ce privește reclamațiile (sic!)<sup>130</sup> bulgare, Bulgaria amână pentru mai târziu realizarea lor, că ea consideră orice pericol care ar veni în Balcani ca un pericol comun și că, în caz de conflagrație, nu numai că nu va lăsa forțele străine să treacă pe teritoriul său, ci că, într-o astfel de eventualitate, ea va lua loc în rândul balcanicilor și că, în caz de pericol de război în Balcani, Statul Major bulgar va intra imediat în contact cu Statul Major turc pentru a lua toate măsurile pe care le comportă împrejurările.

În ceea ce privește România, Excelența Sa domnul Gafencu, Ministrul Afacerilor Străine, a declarat că chestiunea Basarabiei nu este susceptibilă să primească o soluție, că reclamațiile ungare, a căror natură și întindere rămân necunoscute, prezintă din această cauză un caracter foarte complicat, care face soluționarea lor aproape imposibilă și că, întrucât privește reclamațiile bulgare, cu toate că sunt în ele însele logice, rezonabile și ușor de soluționat, această chestiune se află în mod practic legată de celelalte două puteri interesate la chestiuni teritoriale care le privesc. În aceste condiții, nu este posibil să se detașeze chestiunea Dobrogei de ansamblul problemelor teritoriale române și să i se dea o soluție independentă. Trebuie, deci, de amânat soluția chestiunii Dobrogei până la negocierile păcii. Domnul Gafencu a adăugat că, în ziua când această chestiune va fi tranșată, Iugoslavia ar putea, din partea sa, să contribuie la înțelegere, făcând Bulgarilor câteva concesii simbolice. Această din urmă reflecțiune a domnului Gafencu nu a provocat nici o replică.

Consiliul, după ce a ascultat expozeul domnului Gafencu și a recunoscut ca pe deplin justificate motivele și dificultățile care, în ciuda bunăvoinței românești, se opun la soluționarea satisfăcătoare a chestiunilor teritoriale româno-bulgare, a găsit că ar fi util și convenabil ca, până la deschiderea Conferinței de Pace, contactele oportune cu Bulgaria să nu fie abandonate, ci, din contră, căile de liniștire de negocieri și se soluții să rămână deschise. În orice caz, soluția chestiunii Dobrogei va trebui să aibă o echivalență și va fi condiționată de intrarea Bulgariei în Înțelegerea Balcanică.

În fine, Consiliul a rugat pe domnul Saracoğlu să informeze la întoarcerea sa pe domnul Kioseivanov de toate fazele care s-au desfășurat la Belgrad cu privire la chestiunile bulgare.

La întoarcerea sa de la Belgrad, domnul Saracoğlu a informat pe domnul Kioseivanov asupra conversațiilor sus-vizate și a adăugat că, odată ce chestiunea Dobrogei va fi rezolvată grație eforturilor desfășurate și Bulgaria va fi ocupat locul care o așteaptă în sânul Înțelegerii, armonia veritabilă va putea să se stabilească în Balcani. Dânsul s-a oferit, deci, să se interpună între Bulgaria și România pentru a asigura contactul necesar.

Domnul Kioseivanov a fost foarte satisfăcut de știrile date de către Ministrul Afacerilor Străine al Turciei. I-a împărtășit intenția sa de a se grăbi vizita la Sofia a Ministrului de Finanțe al României [Mitiță Constantinescu] și de a se adresa apoi Turciei pentru prepararea contactelor diplomatice ulterioare”.

Acesta este textul dării de seamă a domnului Saracoğlu.

El a fost redactat de domnia sa înainte de ultimele două conversații cu mine.

Saracoğlu, obligându-se ieri a nu-l prezenta la Atena și Belgrad decât după rețușările ce-i va face Excelența Voastră, iar eu la rândul meu promițându-i că în cel mult 48 ore îl voi restitui

<sup>130</sup> Cu sensul de „revendicările”.

revizuit și aprobat, rog pe Excelența Voastră să binevoiască a-i face urgent corectările necesare și a mi-l re-telegrafia în forma corespunzătoare punctului de vedere românesc.

Stoica, nr. 260

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, ff. 79-83]

92. 29 februarie 1940, București. Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, adresată ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, în care îi transmite clarificări în legătură cu punctele de vedere exprimate în conferința de la Belgrad a Consiliului Permanent al Înțelegerii Balcanice. Aducând o serie de corecturi dării de seamă elaborate de ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, Gafencu susține că nu a discutat, ca atare, despre problemele teritoriale ale României, întrucât consideră că integritatea teritorială a țării nu poate fi pusă în discuție, iar declarația sa privind posibilitatea realizării, după încheierea păcii, a unor rectificări de frontieră în beneficiul Bulgariei avea un caracter confidențial.

*February 29, 1940, Ankara. Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, clarifying the viewpoints he expressed during the Belgrade Conference of the Balkan Pact's Permanent Council. Correcting some errors in the account given by the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, Gafencu claims that he never discussed, as such, about the territorial problems of Romania, considering that the integrity of the national territory cannot be a matter of debate, and that his declaration on the possibility of making post-war territorial changes in Bulgaria's benefit was of a confidential nature.*

Trebuie să vă mărturisesc că am fost adânc mâhnit când am văzut în ce fel au fost denaturate cuvintele pe care le-am spus în schimbul de vederi care a avut loc la Belgrad.

Raportul d-lui Saracoğlu nu numai că nu corespunde procesului verbal în care am însemnat toate declarațiile mai importante ale membrilor Consiliului, dar el schimbă cu desăvârșire și sensul și cuprinsul exact al celor ce am spus<sup>131</sup>.

Țin să observ:

1. Nu am vorbit niciodată despre un „ansamblu al problemelor teritoriale române” fiindcă nu recunosc existența unor asemenea probleme. România nu poate admite discutarea granițelor ei bine și statornic stabilite și din care unele au fost garantate chiar de Turcia. De aceea, toate aprecierile cu privire la putința mai mare sau mai mică de a dezlega problemele teritoriale române nu au nici un sens și nu-mi pot fi atribuite.

2. Nu am spus niciodată că reclamațiile bulgare sunt logice, rezonabile și ușor de soluționat. Și nu am vorbit niciodată de „chestiunea Dobrogei” și, țin să adaug, nici a Dobrogei întregi, nici a Dobrogei de Sud.

Nu-mi pot explica o asemenea tălmăcire a cuvintelor mele de cât prin dorința d-lui Saracoğlu, sprijinită de unele sugestii bine intenționate de altfel din afară, de a ajunge cât mai repede la formarea unui Bloc Balcanic.

Am dovedit cu prisosință la Belgrad că urmărim și noi formarea unui asemenea bloc și că înțelegem îndatoririle ceasului de față. Ne-am străduit însă să lămurim politica noastră în cuvinte

<sup>131</sup> La capătul paragrafului urmează o parte tăiată.

cât mai precise prin care să contribuim la atingerea scopului urmat fără a slăbi politica tradițională a țării noastre și pozițiile de apărare și de rezistență ale celor patru State Balcanice.

Îată de ce la expunerea d-lui Saracoğlu despre convorbirile lui cu domnul Kioseivanov am răspuns mai întâi unele principii pe care le-am pus mereu înainte în toate întrevederile avute cu colegii mei balcanici și pe care le-am repetat neconținut și la Belgrad:

1. Problemele între vecini nu pot fi discutate decât în cadrul unor înțelegeri regionale.

2. Soluțiile eventuale vor trebui găsite prin contribuția tuturor statelor aliate. În această privință, am dat lămuriri deslușite, pentru care motive de oportunitate politică anume pretenții teritoriale sunt îndreptate numai împotriva României, iar pretențiile împotriva celorlalte state amice sunt numai amânate și ținute în rezervă. De aceea, am spus că atitudinea noastră trebuie să fie deplin solidară și în ce privește atât de necesara noastră rezistență și în ce privește eventualele acte de destindere și de apropiere.

Îată rostul pentru care s-a stăruit atât și în comunicat, și în procesul verbal asupra deplinei noastre solidarități.

3. Până la desăvârșirea Pactelor regionale, adică până la organizarea păcii de mâine, nu pot fi luate în discuție problemele dintre vecini.

Pe baza acestor trei principii, am expus atunci politica României în termeni preciși, pe care vi i-am comunicat în telegrama mea nr. 10138 și pe care țin să le reproduc aici:

„România opune revendicărilor teritoriale îndreptate împotriva ei din mai multe părți o politică de apărare a independenței și a integrității ei teritoriale, pe care și-a manifestat-o mobilizând la hotare armata ei. În ce privește problemele care o despart de Bulgaria, ea socotește să s-ar putea ajunge la cercetarea unor soluții amicale. Asemenea soluții nu se pot găsi însă decât în cadrul Înțelegerii Balcanice și printr-o străduință comună a Statelor din Înțelegerea Balcanică. Dat fiind nemulțumirile pe care le-ar putea provoca dezlegarea imediată a acestei probleme, dezlegare condiționată de intrarea Bulgariei în Înțelegerea Balcanică, se cuvine să așteptăm negocierile ce vor avea loc cu prilejul încheierii păcii generale”.

Țin să observ că chiar aceste cuvinte nu aveau decât scopul să informeze în mod confidențial pe aliații noștri despre punctul de vedere al Guvernului român și nu erau destinate să fie consemnate într-un act scris. De aceea, ele nu au fost reproduse în Procesul Verbal, care cuprinde sub semnătura celor 4 Miniștrii declarațiile făcute și angajamentele luate în cursul conferinței.

În ce mă privește, nu pot să impun d-lui Saracoğlu ce să spună sau ce să nu spună în memorandumurile ce le comunică reprezentanților diplomați ai Turciei. Declarațiile ce mi se atribuie în ele nu pot să mă lege în nici un fel. Deoarece, însă, a binevoit să-mi comunice un asemenea memorandum, îmi permit să-i amintesc cuvintele exacte pe care le-am spus și să protestez cu toată prietenia, dar foarte ferm împotriva declarațiilor pe care mi le-a atribuit.

Totodată, țin să protestez în același fel împotriva încheierii memorandumului domnului Saracoğlu, unde în două rânduri se vorbește de „chestiunea Dobrogei”, când nu a fost vorba niciodată de această chestiune, nici în întregime, nici în parte, ci numai de dezlegarea amicală a problemelor dintre România și Bulgaria.

Nu-mi rămâne decât să-mi exprim nădejdea că dl. Saracoğlu – dacă stăruie totuși în intenția sa de a trimite reprezentanților săi diplomați un memorandum al cărui rost nu-l înțeleg bine, cu atât mai mult cu cât după Belgrad a avut loc între Bulgaria și România un contact direct stabilit prin vizita la Sofia al unui important membru al Guvernului român [Mitiță Constantinescu] – să țină seama de lămuririle și de protestele mele.

Gafencu

93. 5 martie 1940, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind demersurile Turciei pentru ameliorarea relațiilor dintre Înțelegerea Balcanică și Bulgaria. Oficialul turc a recunoscut erorile din darea de seamă asupra conferinței de la Belgrad și a acceptat sugestia de a nu o înainta Iugoslaviei și Greciei. Partea turcă a declarat că, în problemele cu Bulgaria, Turcia va accepta și susține soluțiile propuse de România.

*March 5, 1940, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, informing him of the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, regarding the Turkish actions aimed at improving the relations between the Balkan Pact and Bulgaria, discussed at the Belgrade conference. The Turkish official acknowledges the errors made in his written account of the Belgrade Conference and accepts the suggestion to renounce forwarding it to Yugoslavia and Greece. The Turkish part declared that, on the Bulgarian issue, Türkiye will accept and support the solutions proposed by Romania.*

Abia azi la ora 17 am putut vedea din nou pe Saracoğlu.

I-am repetat observațiile ce am făcut mai ales încă în 27 februarie. I-am arătat apoi – îndulcindu-le pe alocurea – toate obiectiile Excelenței Voastre cuprinse în telegrama cifrată nr. 11.952.

Domnia Sa mi-a răspuns că nu exclude ca domnia sa să se fi înșelat în privința termenilor întrebuiințați de Excelența Voastră. În orice caz, însă, schimbul de vederi care a avut loc s-a făcut înainte de toate cu privire la problemele teritoriale, chiar dacă acest termen a fost evitat și în locul lui s-a zis „dificultăți cu vecinii”. În ce privește raporturile româno-bulgare, domnia sa n-a auzit, nici din partea bulgară, nici din partea noastră, de alte conflicte sau litigii, decât de diferendul privitor la stăpânirea Dobrogei; prin urmare chiar dacă cuvântul „chestiunea Dobrogei” n-a fost pronunțat, prin termenul „problema româno-bulgară” sau „dificultăți în relațiile româno-bulgare” nu s-a putut înțelege decât aceasta. I se pare, deci, că toți dorim și studiem rezolvarea unor probleme, pe care în conversațiile noastre le descriem amănunțit, dar cărora ne ferim a le zice pe numele lor; ceea ce l-a preocupat pe domnia sa din început a fost să fixeze printr-o dare de seamă scrisă, pe bulgari, precizând atitudinea și obligațiile lor; or, aceasta nu se putea face fără a le pune în vedere și posibilitatea unor avantaje din partea adversă. În urmă, ei nu i s-a dat, dar nici o confirmare scrisă din partea ei nu s-a obținut. Înmânarea dării de seamă a sa, Guvernelor din Atena, Belgrad și București, nu mai are acum importanță deosebită.

Guvernul turc, de altfel, nu s-a abătut și nu se abate de la principiul de a nu privi problemele aliaților săi decât prin ochii acestora și a nu adopta în problemele acestora decât atitudinea determinată de ei înșiși. Astfel, și în problemele noastre cu Bulgaria, Turcia înțelege să urmeze calea, pe care o adoptăm noi și să accepte soluțiile noastre, neîncetând, firește, să dorească o aplanare amicală a diferendelor spre consolidarea întregii noastre grupări politice.

Domnia sa înțelege că poate anumite considerații obligă acum Guvernul român la o rezervă sau chiar la o batere în retragere, cum se poate întâmpla adesea în acțiunea diplomatică și este gata a ține seama deplin de indicațiunile noastre; ceea ce ar dori însă este ca poarta unor contacte utile cu Bulgaria, să rămână deschisă.

I-am replicat că suntem în această privință în deplin acord cu domnia sa: dovadă, călătoria în Sofia a domnului M. [Mitiță] Constantinescu, care a ușurat tranșarea unor chestiuni comerciale și de aviație și care pare a fi deschis această poartă și mai larg decât până acum.

Ca încheiere, am căzut de acord ca textul dării de seamă, care a format obiectul conversațiilor noastre recente, să fie considerat ca neavenit și nici un fel de dare de seamă asupra conversațiilor sale cu bulgarii să nu mai fie prezentată Guvernelor aliate.

Adaog că Saracoğlu, deși intervenția noastră nu i-a făcut plăcere, a arătat toată înțelegerea pentru punctul de vedere ce i-am înfățișat și făcând elogiile personalității Excelenței Voastre, m-a asigurat de cea mai caldă simpatie a sa și a Guvernului turc față de activitatea Excelenței Voastre și a Guvernului român.

Stoica, nr. 291

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, ff. 92-94]

**94. 8 martie 1940, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre situația relațiilor turco-sovietice. Discursul rostit la radio de prim-ministrul turc, Refik Saydam, în care a făcut declarații amicale față de sovietici, favorizează ameliorarea raporturilor Ankara-Moscova, în contextul susceptibilităților U.R.S.S. față de apropierea Republicii Turcia de Franța și Marea Britanie. Șeful guvernului turc a reiterat hotărârea Turciei de a nu se implica în nicio acțiune îndreptată împotriva U.R.S.S., poziție primită cu simpatie la Moscova. Ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, menționând diplomatului român asigurările date de comisarul sovietic al poporului pentru Afaceri Străine, Viaceslav Molotov, privind intențiile pașnice ale Moscovei, și-a exprimat, însă, reticența față de lealitatea acestora.**

*March 8, 1940, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the status of Turkish-Soviet relations. The radio speech given by the Turkish Prime Minister, Refik Saydam, in which he made friendly declarations towards the Soviets, are favourable to an improvement of Ankara-Moscow relations, in the context of USSR's susceptibilities towards Türkiye's closer ties with France and Great Britain. The Turkish Prime Minister restated Türkiye's resolve to avoid implication in any action hostile towards the USSR, an attitude that Moscow has sympathy for. The Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, while mentioning the assurances given by the Soviet People's Commissar for Foreign Affairs, Vyacheslav Molotov, regarding the peaceful nature of Moscow's policy, expressed his reluctance on their truthfulness.*

Discursul rostit la Radio în 29 februarie de Președintele Consiliului de Miniștri Refik Saydam, în care acesta, repetând declarațiile sale din 11 septembrie [1939] și altele ulterioare ale domnului Saracoğlu, afirmă caracterul amical al raporturilor turco-sovietice și declară că Turcia „nu este dispusă a proceda la nici o acțiune contra U.R.S.S.”, pare a fi făcut la Moscova o foarte bună impresie. Într-adevăr, în timpul din urmă, sub influența unei acțiuni de presă a cărei origine Saracoğlu o consideră germană, în multe capitale inclusiv Moscova și chiar la Istanbul circulă zvonul că Turcia, sub presiunea anglo-franceză, se va lansa într-un război contra U.R.S.S. atacând-o împreună cu trupe franco-britanice în regiunea Caucaz, mai cu seamă în ținuturile

petrolifere. Ambasadorul Franței Naggjar<sup>132</sup> de la Moscova, în trecere prin Istanbul, de asemenea a declarat lui Massigli și lui Saracoğlu că rușii, angajați în războiul finlandez și slăbiți în interior de dezorganizarea vieții economice și a transporturilor, se tem să nu fie atacați de România și Turcia, împreună cu aliații franco-britanici. Declarațiile Președintelui Saydam a dat și Moscovei, dar și opiniei publice turce, asigurările liniștitoare necesare.

În 5 curent, Molotov a invitat la domnia sa pe Ambasadorul Turciei Haydar și i-a comunicat deplina sa satisfacție pentru declarațiile făcute de Președintele Consiliului de Miniștri și pentru atitudinea Turciei, declarându-i din nou că U.R.S.S. nu are nici o intenție războinică în sud, ci vrea deplină pace și bună înțelegere cu vecinii săi de la Marea Neagră.

„Firește – a adăugat Saracoğlu, comunicându-mi această informație – aceste asigurări ale lui Molotov trebuie primite sub beneficiu de inventar, deoarece prea adesea nu sunt în armonie declarațiile sovietice cu faptele ce le urmează”.

Ambasadorul U.R.S.S. [Terentiev], care, până acum o săptămână, mi se plângea de turci și îi învinovăța că fac jocul franco-britanic și pregătesc războiul contra Rusiei, mi-a exprimat aseară satisfacția sa că bunele relații ale Turciei cu U.R.S.S. se mențin neschimbate și mi-a repetat din nou că Rusia dorește raporturi pacifice și cât de amicale cu Turcia și România.

Stoica, nr. 300

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrame Ankara, vol. 2/1940-1941, ff. 100-101]

**95. 10 martie 1940, București. Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, cu instrucțiuni adresate ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, de a continua demersurile necesare aplicării hotărârilor conferinței de la Belgrad a Consiliului Permanent al Înțelegerii Balcanice privitoare la un plan de apărare comun al statelor membre. De asemenea, partea română dorește un contact bilateral la nivel de Mare Stat Major pentru stabilirea măsurilor militare și navale pentru o apărare comună a României și Turciei.**

*March 10, 1940, Bucharest. Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, with instructions to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to continue the steps necessary to apply the decisions of the Belgrade Conference of the Balkan Entente's Permanent Council regarding a common Defence plan of the member states. Moreover, the Romanian part wants bilateral talks at the level of the General Staff for the undertaking of military and naval measures for the common Defence of Romania and Türkiye.*

*Strict confidential.*

Ca urmare la telegrama noastră nr. 13722.

Este bine înțeles că răspunsul negativ pe care l-am dat celei dintâi sugestii din telegrama D-Voastre nr. 295 nu privește decât propunerea pe care o faceți de a invita la București în împrejurările de azi pe Șeful Marelui Stat Major turc [Fevzi Çakmak].

Înțelegem însă să executăm întocmai toate măsurile cu caracter militar hotărâte la Belgrad, anume:

<sup>132</sup> **Paul-Emile Naggjar** (1884-1961), diplomat francez. Și-a început cariera drept consul la Ottawa (1921-1931); a fost ministru plenipotențiar la Belgrad (1933 – 5 iunie 1935), Praga (5 iunie 1935 – 26 martie 1936), ambasador la Pekin (1937-1938) și Moscova (6 februarie 1939 – 1940).

1. Pregătirea unui plan de către Statele Majore respective pentru apărarea în comun a statelor balcanice.

2. Stabilirea unui contact între Statul Major român și Statul Major turc pentru a cerceta măsurile militare și navale necesare pentru o apărare în comun a țărilor noastre.

Gafencu, nr. 13915

[AMAE, Fond Ankara, vol. 6 bis/1928-1947, f. n.]

**96. 11 martie 1940, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care susține oportunitatea unor măsuri pentru ameliorarea relațiilor româno-turce, în contextul fricțiunilor București-Ankara privind demersurile turce pentru apropierea Înțelegerii Balcanice de Bulgaria. Diplomatul român propune vizita unei delegații militare turce în România și o întâlnire între Gafencu și ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu.**

*March 11, 1940, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, arguing for undertaking measures to improve Romanian-Turkish relations, after the Bucharest-Ankara frictions regarding the Turkish initiative to bring the Balkan Pact in closer relations with Bulgaria. The Romanian diplomat suggests a visit of a Turkish military delegation to Romania and a meeting between Gafencu and the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu.*

Referire la telegrama Excelenței Voastre nr. 13722.

Massigli n-a făcut decât să mă informeze despre impresia ce i-a făcut Saracoğlu.

Cele două sugestii sunt ale mele<sup>133</sup>. Le-am făcut din motive de psihologie turcească. Turcii se lasă cu greu de ideile pe care au fost hotărâți să le realizeze și suferă dacă împrejurările îi obligă să renunțe la ele. Am crezut deci util să nu lăsăm mult timp în această stare de spirit pe Saracoğlu și mai ales pe Președintele İsmet İnönü, care după reîntoarcerea lui Saracoğlu devenise optimist în privința unui aranjament cu Bulgaria. O vizită, fie și numai cu caracter de studiu, a unui grup de ofițeri de seamă ai armatei turce la noi, unde ar vedea fortificațiile și uzinele de armament, ar îndruma atenția lor asupra dorinței și inițiativei noastre de a strânge legăturile de camaraderie și de colaborare între armata noastră și cea turcă – idee urmărită totdeauna cu simpatie de Președintele İnönü – și totodată ar ridica prestigiul nostru și ar spori încrederea față de noi în corpul ofițeresc turc. Pe de altă parte, o întrevedere a Excelenței Voastre cu Saracoğlu ar înlătura și ultima umbră de indispoziție și ar restabili căldura unei amiciții care nu trebuie să scadă.

În ce privește prima sugestie cred, după lămuririle ce-mi dă Excelența Voastră cu privire la lucrările Statelor Majore, că ea se poate îndeplini cu ocazia întrunirii pentru aceste lucrări, dacă această întrunire nu se amână prea mult,

În ce privește sugestia a doua voi proceda conform instrucțiunilor Excelenței Voastre.

Stoica, nr. 318

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, ff. 113-114]

<sup>133</sup> Ambasadorul Vasile Stoica sugerase invitarea la București a șefului Marelui Stat Major turc, mareșalul Fevzi Çakmak, pentru discuții privind o colaborare militară specială româno-turcă, și vizita la Ankara a lui Grigore Gafencu pentru a se întâlni cu omologul turc, Şükrü Saracoğlu.



97. 23 martie 1940, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu privind demersurile sovietice de a obține angajamentul Republicii Turcia pentru a închide accesul navelor de război în Marea Neagră. Diplomatul român apreciază că Turcia nu-și va denunța obligațiile prevăzute în tratatul de asistență mutuală cu Franța și Marea Britanie care permit acestora traversarea strâmtorilor cu nave militare.

*March 23, 1940, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, giving information about the Soviet actions aimed at forcing Türkiye to block the access of war vessels in the Black Sea. The Romanian diplomat estimates that Türkiye will not forfeit its obligations provided by the Treaty of Mutual Assistance with Great Britain and France to allow passage through the Straits for war vessels belonging to the two states.*

Referire la telegrama Excelenței Voastre nr. 15790.

Precum am raportat și altă dată, posibilitatea pe care o are flota franco-britanică de a intra în Marea Neagră în împrejurările prevăzute de acordul tripartit este rău privită de Moscova, ca și de Berlin, și nu odată Terentiev mi s-a plâns că Turcia, prin acordul acesta, favorizează un război franco-britanic contra U.R.S.S. Cum, însă, acordul a fost încheiat cu asentimentul U.R.S.S., Guvernul acesteia, în afară de critica lui Molotov din octombrie trecut [1939], n-a întreprins, de la vizita lui Saracoğlu la Moscova până astăzi, nici un demers și n-a atins nici măcar incidental în vreo conversație dorința sa ca strâmtorile să fie închise pentru orice împrejurări și pentru orice flote de război, ceea ce nu înseamnă că nu va face un astfel de demers cât de curând.

Pot însă să asigur pe Excelența Voastră că răspunsul Turciei într-un astfel de caz este sigur:

Acordul încheiat cu Franța și Marea Britanie are ca scop salvagardarea independenței și integrității statului turc și corespunde deplin acestei meniri; Turcia nu înțelege, deci, să se abată întru nimic de la stipulațiile lui.

Stoica, nr. 380

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, ff. 141-142]

98. 29 martie 1940, Ankara. Raportul atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, adresat ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, în care îi prezintă stadiul discuțiilor sale cu Marele Stat Major turc privind cooperarea militară româno-turcă în cazul unei agresiuni sovietice asupra României. Corespondența primită de la șeful Marelui Stat Major turc, mareșalul Fevzi Çakmak, face trimitere la discuțiile privind acest subiect purtate de diplomatul român cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu. Considerând răspunsul neclar, atașatul militar dorește ca diplomatul român să obțină lămuriri de la Saracoğlu privind oportunitatea continuării discuțiilor pe linie militară.

*March 29, 1940, Ankara. Telegram of the military attaché in Ankara, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, presenting the status of his discussions with the Turkish General Staff regarding a Turkish-Romanian military cooperation in case of a Soviet aggression against Romania. The letter received from the Turkish Chief of General Staff, Marshal Fevzi Çakmak, refers to the discussions on this subject between Stoica and the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü*

**Saracoğlu. Considering this answer as unclear, the military attaché in Türkiye asks for clarifications from Saracoğlu on continuing the discussions at the military level.**

Domnule Ambasador,

Am onoarea a vă aduce la cunoștință următoarele:

1. În urma convorbirilor pe care Excelențele Lor domnii Miniștri Gafencu și Saracoğlu le-au avut la Belgrad în Februarie 1940, Guvernul Român m-a însărcinat, în calitate de „delegat al Marelui Stat Major român”, să discut cu Marele Stat Major turc o „cooperare a forțelor terestre și aero-navale româno-turce, în ipoteza unui atac rus asupra României”.

2. Prezentând, cu nr. 5952, Domnului Mareșal Çakmak, scrisoarea nr. 12718/C a domnului General Țenescu, în care se preciza calitatea și misiunea ce mi s-a încredințat, am primit următorul răspuns:

„Monsieur le Lt. Colonel,

J'ai accusé réception de votre lettre nr. 5952 du 25 Mars 1940.

On a porté à la connaissance de Notre Gouvernement le sujet qui est traité dans votre lettre susmentionnée.

Je crois que notre Ministre des Affaires Étrangères vient de s'entretenir, sur ce sujet, avec votre Ambassadeur à Ankara.

Je vous prie, Monsieur le Lt. Colonel, d'agréer mes sincères sentiments.

Chef d'État Major Général,

Le Maréchal (ss) Fevzi Çakmak”

Din răspunsul domnului mareșal Çakmak rezultă că chestiunea ar fi fost lămurită în întrevederile ce ați avut domnia voastră cu domnul Saracoğlu.

După câte știu eu însă:

a. În discuțiile purtate de domnia voastră cu dl. Ministru de Externe turc, referitoare la atitudinea comună româno-turcă în fața unei eventuale agresiuni ruse, domnul Saracoğlu, interpretând părerea Guvernului turc, considera că pericolul nefiind iminent, Turcia se menține deocamdată în expectativă rămânând să decidă când acest pericol se va produce, dar că, fără a-și lua obligații precise de pe acum, va ține seama – la luarea deciziei – de faptul că interesele celor două țări (România și Turcia) sunt identice.

b. Aceste discuții au avut loc în luna decembrie 1939, pe când convorbirile dintre domnii Miniștri Gafencu și Saracoğlu, consecutiv cărora eu am primit misiunea cunoscută, au avut loc în luna februarie 1940, ceea ce înseamnă că Guvernul turc ar fi consimțit ca cele două State Majore (turc și român) să studieze, în comun, chestiunile de detaliu, tehnice, ale unei cooperări militare.

3. Actualmente, din răspunsul nr. 17857 al domnului Mareșal Çakmak, trebuie să înțeleg, oare, că Guvernul turc nu mai consideră oportune aceste discuții?

Iată ceea ce vă rog să binevoiți, domnule Ambasador, a lămuri într-o întrevedere cu domnul Saracoğlu, deoarece transmiterea, pur și simplu, a răspunsului Marelui Stat Major turc la București ar produce – cel puțin – nedumerire, ceea ce trebuie evitat.

Pe de altă parte, în discuțiile ce am primit ordin să duc, este vorba mai mult de o cooperare în Balcani și bazinul Mării Negre, adică o adaptare, la noua situație politică internațională, a angajamentelor deja luate de noi și Turci în cadrul Înțelegerii Balcanice.

Nu cred, prin urmare, că, explicând acestea, Guvernul turc ar mai avea motive să se opună la discutarea chestiunilor de mai sus.

Primiți vă rog, domnule Ambasador, asigurarea deosebitei mele considerații.  
Atașat Militar, Lt. Colonel Teodorescu

[AMAE, Fond Ankara, vol. 6 bis/1928-1947, f. n.]

99. 31 martie 1940, Ankara. Buletin de informații al atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, transmis Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, pentru perioada 1 februarie – 31 martie 1940 (fragment privind situația politică externă a Turciei). Turcia dorește să mențină caracterul defensiv al Pactului Tripartit cu britanicii și francezii, rezistând presiunilor de a fi antrenată în deschiderea unui front aliat de sud-est. Se apreciază pozitiv sprijinul obținut de guvernul turc din partea aliaților pentru echiparea aeronautică a teritoriului și începerea acțiunilor concrete în acest sens. Oficialii turci asigură România că sovieticii nu au intenții agresive împotriva României.

*March 30, 1940, Ankara. Intelligence bulletin of the military attaché in Ankara, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, covering February 1 – March 30, 1940 (fragment on the foreign political situation of Türkiye). Türkiye wants to maintain the defensive nature of the Tripartite Pact with the British and French, resisting pressure to be drawn into the opening of an allied front in the southeast. There is a positive appreciation for the Allied support obtained by the Turkish government for strengthening the aerial force in the territory and the concrete actions in this sense. Turkish officials assure Romania that the Soviets have no aggressive intentions against Romania.*

(...)

## II. Situația politică externă

Până în prezent, Turcia se menține pe linia ei de conduită normală și anume:

- a nu provoca pe nimeni (în special pe ruși);
- a se pregăti totuși cât mai temeinic pentru a putea face față oricărei agresiuni, fie în Caucaz, fie în Balcani.

Pentru realizarea acestui dublu scop:

a) Turcia, atât prin glasul ministrului său de Externe [Saracoğlu], cât și prin presa de toate categoriile, a și dat un răspuns anticipat presiunii ce intenționează a face Alianța din vest asupra neutrilor și în special asupra țărilor Înțelegerii Balcanice, prin convocarea la Londra – imediat după ședința Consiliului Suprem Interaliat<sup>134</sup> – a reprezentanților diplomați din țările balcanice.

Atât domnul Saracoğlu cât și toate ziarele au subliniat în ultimul timp că:

- în nici un caz Turcia nu va lua inițiativa unui atac contra Rusiei;
- de îndată însă ce interesele turcești vor fi lezate sau amenințate în Balcani sau Caucaz, Turcia le va apăra cu toate forțele și cu sprijinul aliaților săi din Înțelegerea Balcanică și din Pactul Tripartit.

<sup>134</sup> Consiliul Suprem Interaliat a fost creat la 12 septembrie 1939, pentru coordonarea strategiei militare a Franței și Marii Britanii în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. A 6-a sesiune s-a desfășurat la 28 martie 1940, la Londra, când britanicii au respins planul francez de a bombarda câmpurile petrolifere din Caucaz.

b) Marele Stat Major turc, cu asentimentul guvernului, tratează cu reprezentanții Franței și Angliei încheierea unei convențiuni militare, în cadrul Pactului Tripartit.

În acest scop, generalul de armată Asım Gündüz, sub-șeful Marelui Stat Major, împreună cu generalul de armată Kâzım Orbay<sup>135</sup>, comandantul Armatei a 3-a, și cu generalul de divizie Ünüvar<sup>136</sup>, directorul operațiilor din Marele Stat Major, au luat contact, la Halep, cu reprezentanții armatelor franceză și engleză.

Lucrările merg cam greu deoarece turcii înțeleg să rămână în cadrul strict al Pactului Tripartit, pe când Aliații ar vrea să obțină – printr-o interpretare mai largă a Pactului – angajamente militare care să permită crearea unui front de sud-est chiar în cazul când nu ar apărea vădită o agresiune ruso-germană.

Părerea generală, aici la Ankara, este că turcii nu vor ceda, ci se vor menține în cadrul strict defensiv al Pactului Tripartit.

c) În afară de materialul de război de toate categoriile care continuă să sosească cu destulă regularitate și în conformitate cu angajamentele luate (a se vedea și Cap. III. Situația militară), guvernul turc a obținut din partea aliaților sprijinul necesar pentru echiparea aeronautică a teritoriului așa încât să poată primi la nevoie circa 1000 avioane.

Pentru aceasta, Franța și Anglia au început a trimite specialiștii necesari pentru recunoașterea și amenajarea de terenuri de aviație precum și – îndeosebi – mecanici care să încadreză atelierile de reparațiuni și instalațiunile aeronautice de pe terenurile mai importante.

Această acțiune a aliaților a produs o foarte puternică și favorabilă impresie în cercurile turcești, care după încheierea păcii dintre Finlanda și Rusia<sup>137</sup> începuseră să-și arate nemulțumirea față de lipsa de inițiativă și de încetineala cu care Aliații înțeleg să-și ajute prietenii.

Cercurile conducătoare turcești nu se sfiu să declare deschis că Aliații ar fi trebuit să trimită de la începutul conflictului finlandez circa 500.000 oameni în Suedia, efective care, chiar dacă n-ar fi putut intra imediat pe front din cauza neadaptării la climă, ar fi putut totuși determina cu ușurință pe suedezi și norvegieni să intre alături de finlandezi, aceste două țări (Suedia și Norvegia) nemaiaivând a se teme de o agresiune germană când ar fi știut că se găsesc, în spatele lor și la ei acasă, 500.000 anglo-francezi.

### **Turcia și discursul domnului Molotov**

Atât domnul Saracoğlu cât și domnul Terentiev, ambasadorul Sovietelor la Ankara, au arătat ambasadorului nostru [Stoica] că din discursul domnului Molotov<sup>138</sup> nu trebuie în nici un caz să tragem concluzia că Sovietele ar avea intențiuni agresive la adresa noastră.

<sup>135</sup> **Kâzım Orbay** (1887-1964), general turc. Ofițer de artilerie, a luptat în războaiele balcanice. În Primul Război Mondial a fost prim-aghiotant al ministrului de Război Enver Pașa (1914-1918). În timpul războiului de independență al Turciei a deținut posturi de comandă în Caucaz. A fost adjunct al șefului Marelui Stat Major (1924-1928), comandant al Jandarmeriei (1930-1935), comandantul Armatei a 3-a (1935-1943), adjunct al Marelui Stat Major (1943-1944), șeful Marelui Stat Major (12 ianuarie 1944 – 23 iulie 1946), membru al Consiliului Militar Suprem (1946-1950). S-a pensionat în 1950. După lovitura de stat militară din 1960 a devenit președintele Marii Adunări Naționale a Turciei (9 ianuarie – 26 octombrie 1961).

<sup>136</sup> **Veysel Ünüvar** (1884-1955), general turc. În timpul Războiului de Independență al Turciei a făcut parte din Corpul 15 Armată condus de generalul Kâzım Karabekir Pașa care a intervenit, în iunie 1918, în Nahicevan împotriva Republicii Armene. A fost trimis extraordinar la Nahicevan în 1920-1921 (perioadă despre a scris o carte de memorii). A fost directorul operațiilor din Marele Stat Major.

<sup>137</sup> Războiul sovieto-finlandez s-a încheiat prin tratatul de pace de la Moscova din 12 martie 1940, instrumentele de ratificare fiind schimbate la 21 martie. Finlanda a fost obligată la o serie de cedări de-a lungul graniței cu U.R.S.S., reprezentând 9% din teritoriul național: jumătatea estică a Kareliei, Petsamo și o parte din regiunea Salla. De asemenea, peninsula Hanko a fost concesionată U.R.S.S. ca o bază navală.

<sup>138</sup> La 29 martie 1940, Molotov a ținut un discurs în fața Consiliului Suprem al U.R.S.S., în care a indicat România între țările cu care nu s-a încheiat un pact de neagresiune și a făcut aluzie la chestiunea Basarabiei.

Domnul Saracoğlu este convins că Sovietele nu vor întreprinde nici o acțiune războinică în cursul anului curent, pe nici unul din fronturi.

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, Colecția XIV-Studii și căutări relative la Armata Română, dosar 345, ff. 221-224]

**100. 1 aprilie 1940, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care prezintă discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, în contextul declarațiilor privind relațiile româno-sovietice făcute de comisarul sovietic al poporului pentru Afaceri Străine, Viaceslav Molotov. Oficialul turc amintește faptul că a refuzat, cu prilejul vizitei sale la Moscova, să asigure sovieticii de neutralitatea Republicii Turcia în cazul unei agresiuni împotriva României și afirmă că Ankara își menține această atitudine.**

*April 1, 1940, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on his discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, in the context of the Soviet People's Commissar for Foreign Affairs Vyacheslav Molotov's declarations on Romanian-Soviet relations. The Turkish official reminds that he refused, during his visit to Moscow, to assure the Soviets of Türkiye's neutrality in the case of an aggression against Romania and states that Ankara maintains its standpoint.*

În legătură cu declarațiile lui Molotov despre raporturile româno-sovietice, cred util a semnală Excelenței Voastre următoarele: Ambasadorul U.R.S.S. Terentiev, plângându-se aproximativ acum trei săptămâni colegului meu iugoslav [Ilia Shumenkovici] de atitudinea favorabilă politicii anti-sovietice a Franței și Marii Britanii, a amintit, între altele, și faptul că Turcia a refuzat până acum să declare categoric că nu va susține România în cazul unui conflict ce s-ar putea ivi cu U.R.S.S. din cauza Basarabiei.

Saracoğlu, aflând de la însuși Ambasadorul Iugoslaviei de această observație a lui Terentiev, mi-a spus:

„Când Molotov, cu ocazia vizitei mele la Moscova, mi-a pus în prezența lui Terentiev întrebarea cu privire la atitudinea noastră în cazul unui astfel de conflict, i-am răspuns că noi ne vom orienta după necesitățile și interesele de apărare a libertății și integrității noastre.

Un răspuns categoric de neamestec ar fi încurajat eventual pe Ruși să încerce o lovitură la Nistru. Răspunsul nostru ambiguu i-a pus pe gânduri și, în orice caz, constituie pentru dânsii un semn că noi nu vom putea rămâne indiferenți în cazul unei astfel de agresiuni. Orice încercare a Sovietelor de a obține de la noi o altă declarație și o altă atitudine, ar fi inutilă: Noi ne menținem neschimbat punctul nostru de vedere”.

Stoica, nr. 429

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, ff. 153-154]

**101. 4 aprilie 1940, Ankara. Notă a atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, adresată șefului Marelui Stat Major, generalul Florea Țenescu, în care informând despre propunerea ministrului Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu,**

de a amâna discuțiile privind o colaborare militară specială româno-turcă după conferința militară a Înțelegerii Balcanice de la Atena, pentru a menaja susceptibilitățile Iugoslaviei.

*April 4, 1940, Ankara. Telegram of the military attaché in Türkiye, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the Chief of the General Staff, General Florea Țenescu, informing the Turkish Minister of Foreign Affairs Şükrü Saracoğlu's proposal to postpone discussions regarding a special Romanian-Turkish military collaboration until after the Balkan Pact's military conference in Athens, in order to avoid provoking Yugoslavia's sensitivities.*

*Confidential.*

Urmare la telegrama 5964 din 28.III.a.c.

Ministerul de Externe turc [Şükrü Saracoğlu] este de părere să amâne convorbirile militare între mine și Marele stat major turc până după conferința militară de la Atena, pentru a cărei convocare a luat măsuri (în calitate de președinte în funcție al Înțelegerii Balcanice), anunțând statele balcanice.

Ministerul de Externe turc motivează astfel:

Iugoslavia a acceptat cu greu să participe la conferința de la Atena. Dacă ar afla acum că între Turcia și România au luat oarecare angajamente, Iugoslavia ar putea să socotească în a nu mai participa la Atena, ceea ce trebuie evitat.

Raportul detaliat trimis prin curier în ziua de 6 Aprilie.

Lt. col. Teodorescu, nr. 5977

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, dos. 171, f. 226]

**102. 4 aprilie 1940, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre propunerea ministrului Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, de a amâna discuțiile privind o colaborare militară specială româno-turcă până după conferința militară a Înțelegerii Balcanice de la Atena. Se are în vedere menajarea susceptibilităților Iugoslaviei. Oficialul turc sugerează că discuțiile pot fi reluate dacă rezultatul conferinței este nesatisfăcător pentru interesele de securitate ale României și Turciei.**

*April 4, 1940, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the Turkish Minister of Foreign Affairs Şükrü Saracoğlu's proposal to postpone discussions regarding a special Romanian-Turkish military collaboration until after the Balkan Pact's military conference in Athens. The aim is to avoid provoking Yugoslavia's sensitivities. The Turkish official suggests that the discussions can be resumed if the results of the conference shall prove unsatisfactory for Romania's and Türkiye's security interests.*

În 22 martie am adus la cunoștința Ministerului Afacerilor Străine turc, în conformitate cu telegrama cifrată nr. 16423 a Excelenței Voastre, însărcinarea ce s-a dat Loc. Colonel Teodorescu, Așașatul nostru militar, de către Marele Stat Major român de a studia împreună cu Marele Stat Major turc diferite chestiuni tehnice luate în considerare de Excelența Voastră și Domnul Saracoğlu la Belgrad.

Atașatul Militar, prezentând în 25 martie, Mareșalului Fevzi Çakmak, scrisoarea nr. 12718 a general Țenescu cu privire la misiunea sa, aceasta nu l-a invitat la conversațiile prevăzute, ci l-a informat că, după cât crede dânsul, această chestiune a fost discutată de Saracoğlu cu mine.

Neînțelegerea aparentă mi-a fost explicată astăzi de Saracoğlu.

Domnia sa mi-a spus că în Belgrad s-a făcut propunerea ca Statele Majore, trecând dincolo de cadrele Pactului Balcanic, să studieze mijloacele unei apărări în comun contra oricăror agresiuni, ca astfel când necesitatea se va ivi și Guvernele celor patru state aliate vor decide această apărare în comun, măsurile militare să poată fi luate fără întârziere. Excelența Voastră, Generalul Metaxas și domnia sa au fost de acord asupra propunerii; Marcovici făcea obiecții și se părea că nu-și va da asentimentul. În această împrejurare, Excelența Voastră și d-sa au căzut de acord ca, în orice caz, Statele Majore ale armatelor română și turcă să studieze chestiunea apărării în comun a României și Turciei. Cum, în urma conversațiilor ce Excelența Voastră și domnia sa, Saracoğlu, au avut cu Principele Regent Paul, Marcovici, acceptând și el propunerea, s-a decis ca reprezentanții celor 4 State Majore să se întrunească în termen de două trei luni la Atena. Astfel fiind, d-sa crede că o conferință în doi – România și Turcia – cât timp am căzut de acord asupra unei conferințe în patru, ar fi cel puțin acum de prisos și chiar păgubitoare solidarității Înțelegerii Balcanice: cei care au avut rezerve, ne-ar putea ușor acuza de urzeală particulară.

După comunicarea ce i-am făcut cu privire la însărcinarea colonelului Teodorescu, domnia sa a examinat întreaga chestiune a acestor lucrări de Stat Major cu mareșalul Fevzi Çakmak. Din cauza prea multelor lucrări, ce a avut în ultimele zile, n-a avut încă timp să-mi comunice până azi, cum credea Mareșalul, rezultatul la care au ajuns.

Acesta este următorul: Domnia sa și Mareșalul cred că, în virtutea deciziei de la Belgrad, trebuie convocată cât de curând conferința reprezentanților celor 4 State Majore la Atena: Domnia a va face imediat demersurile în această privință. Dacă această conferință nu va da un rezultat satisfăcător pentru apărarea intereselor României și Turciei, atunci vom putea avea conversații speciale între Marele Stat Major român și turc cu privire la colaborarea militară specială româno-turcă. Urmează deci că deocamdată trebuie să se aștepte rezultatul conferinței militare, pe care Domnia Sa o va convoca fără întârziere la Atena.

Stoica, nr. 448

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, ff. 169-171]

**103. 6 aprilie 1940, București. Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, adresată ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, în care îi transmite instrucțiuni de a consimți la propunerea Republicii Turcia de a amâna discuțiile privind o colaborare militară specială româno-turcă și a cere urgentarea organizării conferinței militare a Înțelegerii Balcanice de la Atena.**

*April 6, 1940, Ankara. Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, with instructions to approve Türkiye's proposal to postpone discussions regarding a special Romanian-Turkish military collaboration and to ask for organising the military conference of the Balkan Pact in Athens as soon as possible.*

*Strict confidential.*

Ca răspuns la telegrama d-voastră nr. 448.

Însărcinarea dată dlui Lt. Colonel Teodorescu este independentă de conferința militară care trebuie să aibă loc la Atena.

În adevăr, în urma discuțiilor militare pe care le-am avut la Belgrad, am hotărât două lucruri:  
Primo: Să însărcinăm Statele Majore ale celor patru puteri să cerceteze fiecare în parte ipoteza unei apărări în comun a Balcanilor și aceste cercetări să fie apoi discutate în comun la Atena.

Secundo: Am hotărât, de asemenea, într-o convorbire particulară pe care am avut-o în doi cu dl. Ministru Saracoğlu la Ambasada Greciei – hotărâre pe care am întărit-o apoi chiar în seara despărțirii – ca, pentru problemele speciale pe care le-ar putea ridica o eventuală colaborare militară și navală între Turcia și România, Statele Majore ale noastre să stabilească împreună un plan de acțiune.

Convenisem că Statul Major român va trimite la Ankara doi ofițeri dintre care unul marinar.

Aducând această din urmă hotărâre la cunoștința Ministrului nostru al Armatei [Ilcuș]<sup>139</sup>, s-a hotărât să se dea această însărcinare unui singur ofițer și anume Atașatului Militar al nostru, d-lui Lt. Colonel Teodorescu.

Puteți aminti pe cale amicală aceste fapte dlui Ministru Saracoğlu.

Ținând seama de observația pe care a făcut-o că aliații noștri balcanici s-ar putea simți jigniți dacă, înaintea conferinței de la Atena, România și Turcia ar lua un contact militar direct, suntem de acord să întârziem cercetarea problemei unei colaborări directe româno-turcă, care ne interesează îndeosebi, până după încheierea lucrărilor de la Atena.

Ținem, însă, ca dl. Ministru Saracoğlu să convoace cât mai de grabă conferința de la Atena.

Și mai ținem ca, în cazul în care această conferință nu s-ar putea grabnic întruni pentru motive care nu ar depinde nici de Turcia, nici de noi, ca misiunea care a fost încredințată d-lui Lt. Colonel Teodorescu să poată fi îndeplinită.

Gafencu, nr. 19.407

[AMAE, Fond Ankara, vol. 6 bis/1928-1947, f. n.]

**104. 12 aprilie 1940, Ankara. Raport al atașatului militar la Ankara, locotenent-colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, referitor la discuțiile cu atașatii militari sovietic și german în Turcia în urma invaziei germane în Norvegia. Germania și U.R.S.S. declară că războiul nu se va extinde în Balcani decât dacă vor considera necesară o intervenție pentru a preveni răspândirea influenței occidentale în această regiune. În acest sens, Berlinul și Moscova descurajează Turcia de a permite intrarea în Marea Neagră a flotelor britanice și franceze. România rămâne într-o poziție defensivă, pentru a-și apăra integritatea teritorială în cazul unei agresiuni. Față de afirmația atașatului militar român că drepturile istorice românești în Basarabia sunt susținute și de argumentul demografic, omologul german sugerează realizarea unui schimb de populație cu sovieticii.**

*April 12, 1940, Ankara. Report of the military attaché in Ankara, Lieutenant Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, on the discussions with the Soviet and German military military attachés in Türkiye following the German invasion in Norway. Germany and USSR declare that the war will expand to the Balkans only if a military intervention will be deemed necessary to prevent the spread of Western influence in this region. In this sense, Berlin and Moscow discourage Türkiye*

<sup>139</sup> **Ioan Ilcuș** (1882-1977), general. Ardelean, înrolat în 1916 în Armata Română. A fost secretar general al Ministerului Apărării (1932-1933), comandant de divizie și corp de armată, ministru al Armatei (21 septembrie 1939 – 4 iulie 1940). A fost trecut în retragere de guvernul Antonescu la 9 septembrie 1940. Arestat în 1950-1953.



*from allowing passage in the Black Sea for British and French fleets. Romania maintains a defensive position, to protect its territorial unity in case of an aggression. When the Romanian military attaché defended the Romanian historical rights in Bessarabia, proving them to be supported by demographics, the German counterpart suggests a population exchange with the Soviets.*

Am onoare a vă raporta că atașatul militar rus, colonelul Kutusoff [Kutuzov], și atașatul militar adjunct german, căpitanul Wittlich, de curând sosiți în Turcia, au cerut să mă vadă:

- primul, cu o zi înainte de debarcarea germanilor în Norvegia<sup>140</sup>,
- al doilea, chiar în după-amiaza zilei debarcării.

1. **Atașatul militar rus** părea foarte preocupat și îngrijorat de propaganda anglo-franceză în Balcani și mai ales în Turcia, temându-se ca Aliații să nu provoace războiul în Balcani și în bazinul Mării Negre.

Neputând ataca linia Siegfried<sup>141</sup> – spunea colonelul Kutusoff – anglo-francezii sunt în căutarea de noi teatre de operațiuni, printre care Balcanii și Marea Neagră par a-i tenta în cel mai înalt grad.

Se teme în special de o pătrundere a flotelor aliate în Marea Neagră, ceea ce ar aprinde focul în Balcani.

Am profitat de ocazie pentru a-i atrage atențiunea că noi n-avem nici un interes să favorizăm crearea unui front de sud-est, astfel că din partea României pot fi liniștiți.

În cazul însă când noi vom fi atacați, fie de la est, fie de la vest, nu ne poate pretinde nimeni să nu cerem ajutoare ori de unde pot veni și – ca urmare – n-ar fi exclus ca formarea aceluia front aliat de sud-est (eventual întărit), front pe care Sovietele afirmă că nu-l doresc în regiunea Mării Negre, să ia ființă imediat.

M-a asigurat atunci că Sovietele nu se gândesc în nici un caz să atace România sau Turcia și că numai propaganda anglo-franceză este de vină că s-a creat o stare de neîncredere în România și Turcia față de Soviete, fapt care, în afară de oarecare răceală politică (mai ales din partea Turciei), a dus și la luarea de măsuri militare atât în România cât și în Turcia, către frontierele Sovietelor.

I-am replicat bineînțeles că:

– Dacă starea de neîncredere față de Soviete există, apoi nu depinde decât de ele ca s-o risipească;

– Referitor la răceala politică, eu știu că guvernul român urmărește tocmai să întrețină relațiuni cât mai cordiale cu guvernul din Moscova și am fi foarte mulțumiți dacă Sovietele ar trimite, cu un moment mai devreme, un ministru titular la București;

– În ceea ce privește măsurile militare luate de România, ele sunt pur defensive. Nu dorim să atacăm pe nimeni dar vrem să fim gata a ne putea apăra în cele mai bune condițiuni, ori de unde ar veni atacul.

În ziua de 11 aprilie, întorcând vizita atașatului militar rus, acesta a **accentuat din nou** credința sa că Balcanii și Marea Neagră sunt zonele urmărite de francezi și englezi pentru obținerea deciziunii și – ca urmare – nu trebuie să ne așteptăm la acțiuni importante nici pe cele două linii

<sup>140</sup> Germania a invadat Norvegia la 9 aprilie 1940.

<sup>141</sup> Linia Siegfried, linie defensivă germană la granița cu Franța, construită în 1936-1940, de partea opusă a liniei Maginot.

fortificate de la vest, nici în Norvegia unde Aliații nu vor mai putea debarca (influența vizitei pe care atașatul militar german i-o făcuse înaintea mea).

2. **Atașatul militar german**, sosit de 8 zile de la Berlin din Marele Stat Major (se pare de la Secția Informațiilor), a ținut să mă asigure „pe cuvântul lui de *onoare*<sup>142</sup> de ofițer german” că Germania n-are nici un interes să provoace un război în Balcani și că mai ales acum (după debarcarea în Norvegia) are nevoie de absolută libertate de acțiune pentru a duce la bun sfârșit acțiunea din nord, pe care o prevede destul de grea. În acest din urmă scop (asigurarea libertății de acțiune) domnul von Papen i-a spus, cu câteva ore înainte de întrevvedere cu mine, că între Germania și Soviete s-a încheiat un angajament prin care sovietele se vor abține de la orice provocare în Balcani sau Caucaz, fără asentimentul Germaniei, asentiment – adăuga căpitanul Wittlich – care nu-i va fi dat atâta timp cât nu va fi o contraprovocare aliată în Balcani sau Marea Neagră.

„Pentru că, insista căpitanul Wittlich, nu trebuie să ne așteptăm ca în cazul când Aliații vor încerca să-i sugrume printr-un blocus<sup>143</sup> întărit, Germanii să nu reacționeze tot așa de energic ca în Norvegia.

Țările balcanice știu desigur că noi Germanii avem actualmente sub arme 8 milioane și putem avea 12 milioane, iar pentru încadrarea unităților am făcut școală, în tot timpul iernii, cu toți ofițerii de rezervă între 20 și 58 ani”.

După ce i-am răspuns că România n-are nici un interes să provoace războiul, i-am atras atențiunea să nu-și facă iluzii că un atac german în Balcani s-ar putea desfășura tot atât de repede ca în țările care n-au decât câteva mii de oameni [în] armată sau ca în acelea unde terenul favorizează mișcarea unităților motorizate și mecanizate.

Și pentru că atașatul militar german făcuse aluzie și la războiul mondial [1914-1918], dând a înțelege că balcanicii cunosc încă de pe atunci puterea germană, i-am replicat că același război mondial a dovedit că ar fi riscant pentru germani să provoace un nou război în Balcani.

În ceea ce privește Turcia, căpitanul Wittlich îmi spunea că nu crede că turcii se vor lăsa antrenati de francezi la un atac asupra Rusiei în Caucaz pentru că:

- terenul este atât de greu încât este puțin probabil ca turcii să poată depăși linia primelor înălțimi de la frontieră. La ora actuală, în regiunea Cars, zăpada este încă de un metru înălțime;
- turcii n-au muniții decât pentru 8 zile, iar echiparea teritoriului cu depozite, aerodromuri etc. este inexistentă. Va trece cel puțin un an până când această echipare va fi gata (această apreciere a căpitanului Wittlich este justă).

Ceea ce însă ne-ar contraria și ceea ce ar fi și în dezavantajul turcilor, continuă Wittlich, ar fi intrarea flotelor franco-engleze în Marea Neagră, ceea ce ar aduce automat războiul în Balcani.

Crede totuși că turcii se vor opune dorinței Aliaților de a pătrunde în Marea Neagră.

I-am răspuns că nu sunt în măsură să dau relații asupra politicii și forțelor turcești. Știu însă că turcii își vor menține angajamentele.

„Știu, știu, răspunde imediat căpitanul Wittlich, și mai știu că turcii nu se vor depărta de Aliați pentru a se apropia de noi germanii, chiar dacă vom fi învingători.

Sperăm însă ca prin acțiunea masivă de aviație asupra Angliei, acțiune ce va urma imediat după consolidarea pozițiilor în Norvegia, să impresionăm într-atâta pe toți neutrii și în special pe turci, încât raporturile turcilor cu Aliații să fie mai rezervate”.

\*

\* \*

<sup>142</sup> Cuvântul „onoare” a fost adăugat ulterior, scris de mână.

<sup>143</sup> „blocadă”.

În cursul întrevederii, atașatul militar german, dându-mi asigurări că Rusia nu ne va ataca, am atins și chestiunea Basarabiei, eu explicându-i că în afară de trecutul nostru istoric pe aceste meleaguri, dacă privim problema din punct de vedere etnografic, Basarabia este una din cele mai românești provincii. Pentru documentare i-am arătat diferite atlase etnice străine în care vedea că circa 80% din populație este românească.

Cu această ocazie, atașatul militar german mi-a spus că cea mai bună soluție ar fi schimbul de populații cu rușii după metoda germană.

\*

\* \*

Ca încheiere, în afară de partea tendențioasă din declarațiile celor doi atașați militari, trebuie reținute următoarele:

a) Ambii socotesc că intrarea flotelor aliate în Marea Neagră aduce automat războiul în Balcani.

b) În cazul când aliații ar întări blocusul în regiunea Balcanilor și Mării Negre, în așa fel încât Germania să aibă impresia unei sufocări, nu este exclus să vedem producându-se o reacțiune viguroasă germană (eventual germano-rusă) în această parte.

c) Credința rușilor că Aliații vor căuta decizia în sud-estul Europei, credință ce ar putea avea de efect o acțiune preventivă rusă în Balcani.

Atașatul militar în Turcia,

Locotenent-colonel Tr. Teodorescu, nr. 5994

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, Colecția XIV-Studii și căutări relative la Armata Română, dosar 345, ff. 251-257]

**105. 29 aprilie 1940, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, și cu ambasadorul francez la Ankara, René Massigli, privind demersul Ungariei de a propune instituirea unei poliții internaționale asupra Dunării. Partea turcă, la îndemnul Franței, va descuraja demersul ungar, considerându-se că acesta avantajează Germania și prejudiciază interesele statelor dunărene și ale Republicii Turcia.**

*April 29, 1940, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, and the French Ambassador in Ankara, René Massigli, regarding the Hungarian initiative to institute an international police of the Danube. The Turkish side, supported by France, will discourage the Hungarian initiative, which is seen as beneficial to the interests of Germany and disadvantageous to those of the Danubian states and Türkiye.*

Am văzut pe domnul Saracoğlu vineri.

Cum tot atunci au sosit și Ambasadei franceze informații despre demersul ungar din 23 aprilie<sup>144</sup>, l-am pus în curent cu cele petrecute. Lui Saracoğlu i se pare evident că acest demers este făcut la sugestia Germaniei. Scopul acestuia nu poate fi economic: prezența a două sau trei vedete germane pe Dunărea mijlocie nu prezintă o mai mare securitate pentru transporturile ei

<sup>144</sup> Ungaria a propus instituirea unei poliții internaționale asupra Dunării.

decât cea garantată de fiecare stat riveran în parte conform acordului de la Belgrad. Scopul ei este politic: voiește să-și sporească activele de amestec în porturile dunărene și deci posibilitățile de eventuală presiune asupra Iugoslaviei, României și Bulgariei. Cum, pe de o parte, problema navi-gației dunărene este în strânsă legătură cu strămtorile, iar, pe de altă parte, presiunea germană de orice caracter asupra unor state aliate ale Turciei și, în general, în direcția sud-est interesată de aproape Guvernul turc, acesta urmărește cu toată grija evoluția acestei acțiuni.

Faptul că Ungaria se pretează manevrei germane ne dovedește totodată:

A) că Ungaria, poate dezamăgită de Italia care nu-i mai susține revendicările exagerate, începe a-și întoarce privirea spre Germania;

B) că Ungaria, care în timpul din urmă arăta dispoziții de înțelegere și colaborare amicală cu vecinii săi iugoslav și român, în realitate nu are astfel de dispoziții. Saracoğlu este în totul de acord cu atitudinea noastră și găsește că răspunsul dat de Excelența Voastră este și demn și deplin potrivit realităților.

Sâmbătă seara am văzut pe Massigli, care s-a întors de la Paris. Domnia sa a primit de la Guvernul său aproape integral textul răspunsului Excelenței Voastre la nota ungară. Guvernul francez l-a însărcinat să intervină pe lângă Guvernul turc ca aceasta la rândul său, având în vedere legăturile ce există din punct de vedere economic între Dardanele și Dunăre, să facă un demers amical pe lângă Guvernul ungar spre a-l convinge să se desiste<sup>145</sup> de la propunerea sa.

Având astăzi o nouă întrevedere cu Saracoğlu, domnia sa mi-a declarat că Guvernul turc va face intervenția aceasta la Budapesta. O va face însă numai peste câteva zile, deoarece Președintele Consiliului [Saydam] este într-o călătorie de ... (lipsă text) iar, problema fiind importantă, demersul va trebui examinat și aprobat de însuși Președintele Consiliului de Miniștri.

Stoica, nr. 606

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegramme Ankara, vol. 2/1940-1941, ff. 220-222]

**106. 3 mai 1940, Ankara. Telegramă a ambadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile turco-ungare privind problema Dunării. Se arată că ministrul Ungariei la Ankara a informat partea turcă despre înțelegerea intervenită între Ungaria, Iugoslavia, Bulgaria și România, conform căreia fiecare din cele patru state riverane va face el singur poliția Dunării în apele sale teritoriale. Guvernul turc cere clarificări din partea Ungariei.**  
*May 3, 1940, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the Turkish-Hungarian discussions about the Danube issue. It is shown that the Hungarian Minister in Ankara informed the Turkish side on the agreement between Hungary, Yugoslavia, Bulgaria and Romania, according to which each of the four riparian states will assure the Danube police for its own territorial waters. The Turkish government requests clarifications from Hungary.*

Saracoğlu a dispus astă seară ca Ministrul Turciei la Budapesta<sup>146</sup> să facă demersul anunțat cu telegrama nr. 606 în chestiunea politicii dunărene făcută de Unguri.

<sup>145</sup> „a renunța la o acțiune sau la un drept care urma să fie valorificat pe cale de acțiune”.

<sup>146</sup> **Ruşen Eşref Ünaydın** (1892-1959), diplomat și lingvist turc. A fost reprezentant diplomatic la Tirana (1934-1939), Budapesta (1939-1943), Roma (1943-1944), Londra (1944-1945) și Atena (1945-1952).

Demersul său atacă însă indirect problema. Domnia sa aduce la cunoștința Guvernului Ungar:

A. Acum, de curând, Ministrul Ungariei la Ankara<sup>147</sup> i-a comunicat înțelegerea intervenită între Ungaria, Iugoslavia, Bulgaria și România, conform căreia fiecare din cele patru state riverane va face el singur poliția Dunării în apele sale teritoriale.

B. Că Guvernul turc a aflat de propunerea ungară din 23 aprilie pentru instituirea unei poliții internaționale, cu participarea tuturor statelor riverane.

C. Că Guvernul turc vede o contradicție între înțelegerea înfăptuită la Belgrad și această nouă propunere a Guvernului ungar.

D. Că Guvernul turc roagă pe cel ungar să binevoiască a-i da lămuririle necesare pentru a-l pune în situația de a înțelege această contradicție.

Stoica, nr. 627

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, f. 224]

**107.3 mai 1940, București. Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, adresată ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, prin care solicită reluarea discuțiilor privind o colaborare militară specială româno-turcă, în contextul amânării, la cererea Iugoslaviei, a conferinței militare a Înțelegerii Balcanice de la Atena.**

*May 3, 1940, Ankara. Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu to the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, asking for the resumption of the discussions regarding a special Turkish-Romanian military collaboration, since the Balkan Pact's military conference in Athens was postponed.*

În legătură cu telegrama mea nr. 19.407.

Deoarece Conferința militară de la Atena a fost amânată la cererea Marelui Stat Major iugoslav, socotesc că este neapărată nevoie ca Atașatul nostru militar la Ankara să-și poată împlini misiunea, cercetând cu Marele Stat Major turc posibilitatea de colaborare militară și navală între forțele armate turcești și forțele noastre. După cum mă informează Marele Stat Major, asemenea convorbiri au fost prevăzute și de „Protocolul asupra operațiunilor din Marea Neagră încheiat la Conferința Înțelegerii Balcanice din Atena 1938, la articolele 20 și 21.

Am atras atenția dlui Ambasador Tanrıöver, care a plecat ieri la Ankara, asupra importanței pe care o dăm în împrejurările actuale stabilirii unei colaborări mai strânse a Comandamentelor celor două armate.

Vă rog și pe d-voastră să căutați să urgențați dezlegarea acestei probleme.

Gafencu, nr. 25220

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, f. 226]

**108.6 mai 1940, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îi transmite explicațiile ministrului Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind spiritul tratatului de asistență**

<sup>147</sup> Zoltán Máriássy (1891-1963), diplomat ungar, ministru plenipotențiar la Ankara (1936-1940).

mutuală cu Franța și Marea Britanie și politica turcă în Balcani. Oficialul turc arată că Turcia are o înțelegere neoficială cu Franța și Marea Britanie ca: (1) Turciei să nu i se impună nicio cerere care nu este acceptată de toate cele trei state; (2) Turcia să depună eforturi pentru favorizarea colaborării statelor balcanice pentru menținerea păcii și apărarea în fața unei agresiuni în regiune. În cazul în care Italia va declara război Franței și Marii Britanii, Turcia va decide împreună cu acestea atitudinea de urmat.

*May 3, 1940, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, presenting the explanations given by the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, on the spirit of the Treaty of Mutual Assistance between France, Great Britain and Türkiye and the Turkish policy in the Balkans. The Turkish officials claims that Türkiye has a gentlemen's agreement with Great Britain and France that: (1) Demands will not be imposed on Türkiye before being validated by all three states; (2) Türkiye will make efforts to favorize collaboration between the Balkan states to maintain peace and defend against an aggression in the region. In case Italy declares war to France and Great Britain, Türkiye will decide together with them the best course of action.*

Referindu-mă la telegrama Excelenței Voastre nr. 25217.

Conform explicațiilor ce mi-a dat astăzi Saracoğlu cu privire la aliniatul 1) din art. 2 al acordului turco-franco-britanic, punctul de vedere turcesc este că obligațiile de a da tot ajutorul său Franței și Marii Britanii sunt valabile nu numai în cazul când aceste două state ar fi în război în bazinul oriental al Mării Mediterane, ci și în oricare altă parte a acestei mări, de la Gibraltar până la Suez, la coasta Siriei sau la Dardanale. Turcia nu înțelege să se sustragă sub nici o formă acestor obligații.

Saracoğlu, însă, îmi declară că, între Turcia, de o parte, Franța și Marea Britanie, de alta, există un fel de Gentleman's Agreement nefixat în text, în sensul următor:

I. Asupra sensului de atribuit fiecărui articol în parte din tratatul tripartit și asupra aplicării lui se va stabili un perfect acord între cele trei state: Turciei, deci, nu i se va cere de către Franța și Marea Britanie nimic din ceea ce aceste trei state aliate n-ar accepta de comun acord și ceea ce ea n-ar accepta ca just și util cauzei comune.

II. Turcia va face toate eforturile pentru înfăptuirea unei unități de vederi și a unei colaborări între toate statele balcanice, inclusiv Bulgaria, cu scopul să mențină pacea în zona lor de existență sau, în caz de necesitate, să se apere în comun contra unor eventuale agresiuni.

Urmează din declarațiile acestea că, în cazul unui război cu Italia, cele trei state semnatare ale acordului tripartit vor stabili de comun acord atitudinea ce va urma să ia Turcia și care va putea fi sau nebeligeranță binevoitoare față de Franța și Marea Britanie și susținătoare a raporturilor pașnice în sud-estul european sau participarea la război, în momentul când aceasta ar fi mai eficace sau când aceasta ar atrage eventual în acțiune și celelalte State aliate din Balcani.

Stoica, nr. 651

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, ff. 231-232]

**109. 6 mai 1940, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind reluarea demer-**

**surilor pentru o colaborare militară specială româno-turcă. Condiția este ca discuțiile turco-române pe această temă să aibă un caracter confidențial.**

*May 6, 1940, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, about resuming the consultations regarding a special Turkish-Romanian military cooperation. The condition is that the Turkish-Romanian talks on this subject will remain confidential.*

*Strict confidențial.*

Referire la telegrama Excelenței Voastre nr. 25220.

Am făcut intervenția pe lângă domnul Saracoğlu. Domnia sa mi-a promis că va sesiza imediat Marele Stat Major turc și-mi va da răspunsul în două-trei zile. Urmează, însă, ca, în cazul când Marele Stat Major turc va fi de acord, acest schimb de vederi să aibă un caracter strict confidențial.

Domnul Saracoğlu mă informează în același timp că amânarea conferinței militare de la Atena a nemulțumit pe domnul Metaxas, care s-a plâns acum câteva zile și a insistat pentru convocarea ei urgentă.

Stoica, nr. 652

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, f. 233]

**110. 11 mai 1940, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre acordul guvernului turc de a relua demersurile pentru o colaborare militară specială româno-turcă.**

*May 11, 1940, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, informing him of the approval given by the Turkish government to resume discussions regarding a special Turkish-Romanian military collaboration.*

În legătură cu telegrama mea nr. 652.

Am cerut astăzi lămuriri domnului Saracoğlu cu privire la însărcinarea pe care o are Atașatul nostru Militar [Teodorescu] de a cerceta împreună cu Marele Stat Major turc chestiunea colaborării militare turco-române. Domnia sa m-a informat că atât Președintele Consiliului [Saydam], cât și domnia sa sunt de acord cu propunerea noastră, că au comunicat acest lucru mareșalului Fevzi Çakmak și că urmează acum ca acesta să invite într-una din proximele zile pe Atașatul Nostru Militar.

Stoica, nr. 689

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, f. 243]

**111. 27 mai 1940, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Vasile Stoica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu cu privire la informațiile transmise de surse turcești referitoare la mișcările de trupe ale U.R.S.S. și concentrările de la fron-**

**tierra româno-sovietică. Sunt oferite informații relative la dislocările de trupe sovietice în zona Nistrului, Crimeea și Caucaz cu mențiunea că aceste date nu pot fi confirmate cu exactitate.**

*May 27, 1940, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Vasile Stoica, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, with information from Turkish sources regarding the movements of Soviet troops and the concentrations at the Romanian-Soviet border. It offers information regarding the dislocation of Soviet troops in the Dnieper, Crimea and Caucasian regions, with the caution that this data cannot be exactly confirmed.*

Referindu-mă la telegrama mea nr. 737 și telegrama Excelenței Voastre nr. 29856.

Ministrul Greciei la Moscova<sup>148</sup> confirmă, într-o nouă telegramă către Ambasadorul grec de aici [Rafail], știrile de până acum despre transporturi de trupe rusești spre sud și sud-Vest. Domnia sa afirmă că Însărcinatul cu Afaceri al Franței are aceleași informații și a avizat Guvernul său în același sens. Marțea trecută<sup>149</sup>, Ambasadorul Germaniei la Moscova<sup>150</sup> a avut o întrevvedere de trei ore cu Molotov cu privire la aceste transporturi.

Ambasadorul Turciei la Moscova [Haydar] constată o nervozitate și existența unor mișcări de trupe. Nu poate afirma, însă, că acestea sunt expediate numai spre sud și sud-vest.

Curierul turc a sosit de la Moscova acum patru zile, trecând prin Ucraina a văzut de asemenea transporturi de trupe; neavând însă cunoștințe militare nu și-a putut da seama de proporțiile lor. Saracoğlu și Numan Menemencioğlu credeau până acum, fără a exclude posibilitatea unor concentrări contra noastră, că aceste transporturi se fac mai mult înspre linia de demarcație germano-sovietică în Ucraina polonă<sup>151</sup>, ca măsuri de precauțiune contra unei acțiuni pe care Germania victorioasă în Apus s-ar putea simți îndemnată a o întreprinde spre Răsărit. Informații sosite azi Marelui Stat Major turc nu verifică această părere.

Conform acestor informații:

1. În zona Nistrului ar fi concentrate treizeci până la patruzeci de divizii de infanterie, zece divizii de cavalerie și opt divizii blindate.
2. În Crimeea ar fi alte trei până la patru divizii de infanterie și trei divizii blindate.
3. În Caucaz ar fi sosit încă două divizii de infanterie.
4. La Batum, rușii ar fi debarcând în fiecare noapte trupe și material de război.

Este posibil ca unele din aceste date să fie exagerate și să aibă nevoie de o verificare mai deplină. Concentrarea de forțe importante în zona învecinată cu frontiera noastră este un fapt stabil, care stârnește neliniște și aici.

Stoica, nr. 789

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, ff. 262-263]

<sup>148</sup> **Christophe Diamantopoulos**, diplomat grec, ministru plenipotențiar la Moscova în 1940.

<sup>149</sup> 21 mai 1940.

<sup>150</sup> **Friedrich-Werner Graf von der Schulenburg** (1875-1944), diplomat german. Jurist, și-a început cariera ca funcționar în serviciul consular (1901). În timpul Primului Război Mondial a fost ofițer de legătură cu armata otomană pe frontul din Armenia, apoi comandant al Legiunii Georgiene (1916-1917). Capturat de britanici în 1918, a revenit în țară în 1919. A fost consul general la Beirut (1919-1922), ministru plenipotențiar la Teheran (1922-1931), ambasador la București (1931-1934) și ambasador la Moscova (1934-1941). A fost partizanul alianței germano-sovietice, încheindu-și misiunea la Moscova odată cu operațiunea Barbarossa din 22 iunie 1941. Implicat în organizarea atentatului împotriva lui Hitler, la 20 iulie 1944, a fost arestat, judecat și executat.

<sup>151</sup> Referire la regiunea Kresy („zona de margine”), teritoriul polonez ocupat de U.R.S.S. în septembrie 1939.



**112. 10 iunie 1940, București. Referat elaborat în cadrul Ministerului Afacerilor Străine privind tratatul franco-anglo-turc de asistență mutuală din 19 octombrie 1939. Referatul este elaborat în contextul intrării Italiei în război cu Franța și Marea Britanie. Sunt analizate prevederile acordului și posibilele consecințe asupra României. Este menționată existența unei „clauze ruse”, conform căreia Turcia este scutită de îndeplinirea obligațiilor dacă acestea ar aduce-o în război cu U.R.S.S. Prin urmare, garanția turcă nu se aplică automat în caz de agresiune sovietică împotriva României, iar dacă Turcia va opta pentru neutralitate, strâmtoarele rămân închise și posibilitățile de asistență din partea Franței și Marii Britanii sunt reduse la minimum.**

*June 10, 1940, Bucharest. Study made by the Minister of Foreign Affairs on the Treaty of Mutual Assistance concluded on 19 October 1939 between Great Britain, France and Türkiye. The study is presented after Italy declared war on France and Great Britain. It analyses the main provisions of the pact and its possible consequences for Romania. It mentions that the treaty contains a „Russian” clause, according to which Türkiye is exempted from its obligations if that would lead it to war with the USSR. Henceforth, the Turkish guarantee doesn't apply automatically in case of a Soviet aggression towards Romania, and if Türkiye will opt for neutrality, the Straits remain closed and the possibility of an aid from France and Great Britain are reduced to a minimum.*

Acordul tripartit anglo-franco-turc semnat la Ankara în ziua de 19 octombrie 1939 s-a realizat ca o consecință a ruperii echilibrului european, provocat de înțelegerea germano-rusă și cu tot impasul la care ajunseseră negocierile turco-sovietice pentru încheierea unui pact de asistență în Marea Neagră.

Din punct de vedere politic și diplomatic, acest acord a însemnat la data încheierii lui:

a. Pentru Turcia, care nu a cedat stăruințelor rusești privitoare la strâmtoare, o reafirmare a autonomiei politicii sale externe și menținerea strictă pe pozițiile câștigate în 1936 la Montreux;

b. Pentru Franța și Anglia, restabilirea echilibrului politic, grav compromis de neașteptatele acorduri Ribbentrop-Molotov.

Din punct de vedere juridic și tehnic, acordul s-a realizat nu sub forma a două acte separate, după modelul declarațiilor franco-turce și anglo-turce din mai 1939, ci sub înfățișarea unei Convenții în trei (articolul 7 stabilind totuși că „Les stipulations du présent Traité sont également valables comme engagements bilatéraux entre la Turquie et chacune des deux autres Hautes Parties Contractantes”, pare a pune și ipoteza unui conflict la care numai unul din cei doi parteneri ai Turciei ar fi sau ar rămâne până la urmă angajat).

\*

\* \*

Acordul cuprinde nouă articole și două Protocoale care fac parte integrantă din text; el reprezintă, ca structură, tipul clasic al tratatului politic de asistență împotriva unei agresiuni.

Într-adevăr, prin articolul 1 Franța și Marea Britanie se obligă să acorde Turciei tot ajutorul ce le stă în putință în cazul în care această țară ar cădea victima unui atac venind din partea unei alte puteri europene (ipoteza unui atac german sau rus).

Articolul 2, la rândul-i, fixează în primul său paragraf obligațiile Turciei în cazul în care Franța și Anglia ar fi implicate într-un conflict armat în Mediterana (ipoteza unui atac italian); paragraful 2 stabilește obligațiile echivalente franco-britanice în cazul unui conflict mediteranean în care ar fi implicată Turcia.

Deosebit de caracteristice și de importante sunt prevederile art. 3, căci ele interesează direct România. Prin acest text, Turcia ia act de garanția franco-britanică acordată Greciei și României

(aprilie 1939), legându-se să coopereze cu armatele aliate dacă Franța și Anglia s-ar vedea nevoite să intre în război în executarea acestei garanții.

Din punct de vedere strict românesc, art. 3 pune o seamă de probleme foarte însemnate pentru securitatea noastră.

1. Trebuie subliniat de la început că mențiunea garanției unilaterale franco-britanice în acordul de la Ankara nu ne impune nici o obligație. Față de unele aprehensiuni germane, Guvernul român a ținut de altminteri să precizeze de îndată că orice interpretare prin care s-ar menține, pe linia angajamentelor asumate „inter alios” la Ankara, o participare a noastră la organizarea „frontului oriental” este lipsită de orice temei și în contradicție cu atitudinea noastră de strictă neutralitate. (cf. telegrama cifrată nr. 66022 din 20 octombrie 1939: instrucțiuni pentru Legația din Berlin).

2. Se poate pune întrebarea în ce măsură angajamentul turc înseamnă un spor de securitate pentru România. Garanția turcă se suprapune într-adevăr garanției franco-britanice? Trebuie observat că aceasta din urmă, prin însăși natura ei unilaterală, poate fi oricând retrasă. (v. referatul d-lui Subsecretar de Stat Al. Cretzianu). În momentul în care Anglia a crezut că livrările noastre de petrol pentru Germania depășesc cotele convenționale, ea nu a ezitat să ne facă a înțelege această eventualitate. Pe ce s-ar mai sprijini, atunci, aportul turc promis României în cadrul acordului din 19 octombrie? Întrebarea de la punctul 2 rămâne, deocamdată, fără răspuns.

Art. 4 prevede două serii de obligații:

1. obligația de consultare imediată a celor trei Puteri, în cazul când Anglia și Franța s-ar vedea atrase în conflicte neprevăzute de art. 2 și 3;

2. în această ipoteză, Turcia va observa cel puțin o binevoitoare neutralitate.

Art. 5 extinde jocul obligațiilor de consultare în vederea unei acțiuni comune la următoarele cazuri:

1. agresiunea unei Puteri europene împotriva unui stat european față de care una dintre părțile contractante are angajamente, acceptate de statul victimă, de a-l ajuta, de a-i menține independența sau de a-i apăra neutralitatea;

2. În cazul când Guvernul uneia din părțile contractante ar socoti că o agresiune îndreptată împotriva unui Stat terț ar amenința propria-i securitate.

Cât despre articolele 6, 8 și 9, ele prevăd stipulațiile obișnuite: armistițiul sau pace numai de comun acord, durată (15 ani, cu clauza tacitei reconducțiuni pe câte 5 ani) etc.

Protocolul nr. 1 aduce o excepție de la regula că orice act internațional nu devine obligatoriu decât după ratificarea lui de către fiecare stat în parte, hotărând, dimpotrivă, că acordul intră în vigoare imediat după semnare.

Protocolul nr. 2 introduce, spre a nu contrazice tratatele existente dintre U.R.S.S. și Turcia, „clauza rusă”:

„Les engagements assumés par la Turquie en vertu du Traité susmentionné ne pourront contraindre ce pays à une action ayant pour effet et pour conséquence de l'entraîner dans un conflit armé avec l'U.R.S.S.”

Prin urmare, garanția turcă nu joacă în mod automat în caz de agresiune sovietică în contra României. Guvernul turc rămâne liber să decidă dacă va coopera sau nu<sup>152</sup> cu Franța și Marea Britanie. Chestiunea este importantă nu numai din punct de vedere al acțiunii turcești, dar și din punct de vedere al posibilităților de asistență anglo-franceză. Într-adevăr, dacă Turcia invocă protocolul nr. 2 pentru a-și păstra neutralitatea, strămtorile rămân închise și posibilitățile de

<sup>152</sup> În original, „dacă da sau nu va coopera”.

asistență din partea Franței și Angliei sunt reduse la minimum. (v. referatul dlui Subsecretar de Stat Al. Cretzianu).

\*  
\* \*

Rămâne, firește, de văzut în ce măsură acest acord, oricât de precis redactat ca fond și de solemn înfățișat ca formă, va putea fi și va fi în realitate aplicat, ținându-se seama și de influența pe care ultimele evenimente militare din nordul și apusul Europei o vor fi avut asupra conducătorilor turci.

Care va fi într-adevăr atitudinea Turciei în conflictul care începe astăzi între Italia, ca aliată a Germaniei, și franco-britanici<sup>153</sup>? În proclamația sa, dl. Mussolini a asigurat Elveția, Egiptul, Iugoslavia, Grecia și Turcia că nu are intenția de a le ataca.

Această asigurare nu ar putea fi de natură, în drept, să modifice obligațiile Turciei angajată a asista Franța și Anglia în ipoteza – azi realizată – a unui conflict în Mediterana, cum fără îndoială este acela dezlănțuit acum de Italia. Vor izbuti însă cuvintele d-lui Mussolini să anuleze sau să întârzie punerea în practică a acestor obligații, adică să le desființeze sau să le oprească în fapt?

În această privință, interpretările ce cunoaștem până astăzi din partea Turciei sunt de un cuprins și poate și de o valoare deosebite.

Prima interpretare aparține d-lui Saracoğlu și a fost dată la 6 mai 1939, în urma unei discrete acțiuni de lămurire din partea României. Punctul de vedere al Guvernului turc, la acea dată, era că obligațiile decurgând pentru el din aliniatul I al art. 2 din acordul tripartit sunt valabile nu numai pentru cazul când Anglia și Franța s-ar afla în război în bazinul oriental al Mediteranei, ci și pentru cazul când ele s-ar lupta în oricare altă parte a acestei mări, de la Gibraltar până la Suez, la coasta Siriei sau la Dardanele. Turcia, a spus dl. Saracoğlu d-lui Stoica, nu înțelege să se sustragă sub nici o formă acestor obligații. Domnia sa a adăugat, însă, că, între Turcia, de o parte, și Franța și Marea Britanie, de alta, există un fel de Gentlemen's Agreement, nefixat în text, potrivit căruia:

a. Asupra sensului de atribuit fiecărui articol în parte din tratatul tripartit și asupra aplicării lui se va stabili un perfect acord între cele trei state; Turciei, deci, nu i se va cere de către Franța și Marea Britanie nimic din ceea ce toate trei aliatale n-ar accepta ca just și util cauzei comune;

b. Turcia va face toate eforturile pentru înfăptuirea unei unități de vederi și a unei colaborări între toate Statele balcanice, inclusiv Bulgaria, cu scopul de a menține pacea în zona lor de asistență, sau, în caz de necesitate, de a se apăra în comun împotriva unor eventuale agresiuni.

Se poate ușor observa în ce măsură această parte a declarațiilor d-lui Saracoğlu estompează caracterul obligatoriu și imediat al angajamentelor. Pe de altă parte, trebuie subliniat că Gentlemen's Agreement-ul în chestiune nu ne este cunoscut decât din izvor turc. Fără a fi îndrituiți să punem la îndoială însăși existența lui, ne putem totuși întreba dacă Anglia și Franța îi dau același înțeles.

A doua interpretare a acordului tripartit, mai restrictivă încă, ne-a fost comunicată de curând (6 iunie 1940) de Legația noastră din Moscova și aparține Ambasadorului Turciei din U.R.S.S. Întrebat de dl. Molotov care ar fi cazurile în care Turcia s-ar vedea obligată a ieși din neutralitate, dl. [Haydar] Aktay a precizat că o asemenea eventualitate nu s-ar prezenta decât:

1. Dacă, printr-o acțiune italiană în Mediterana orientală (nesubliniat în text), Turcia și-ar vedea primejduite interesele;

2. Dacă s-ar impune „casus foederis” în virtutea Pactului balcanic;

3. Dacă, prin consultarea prevăzută în pactele Turciei cu Franța și Anglia, s-ar constata că Italia se dedă la o agresiune în Balcani (v. telegrama cifrată nr. 33981 din 7 iunie 1940).

<sup>153</sup> La 10 iunie 1940, Italia a declarat război Franței și Marii Britanii.

Este de observat că nici declarațiile anglo-turce și franco-turce din 16 mai 1939 și nici acordul în trei de la Ankara nu vorbesc de „Mediterraneană orientală”. Astfel, interpretarea pe care a dat-o dl. Aktay devine expresia concretă a rezervelor formulate de Ministerul său de Externe.

Atașat de Legație, (ss) Dimitrie G. Popescu<sup>154</sup>, 10 iunie 1940

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Dosare Speciale, vol. 354/1939-1944, ff. 11-17]

**113. 15 iunie 1940, Ankara. Raport al atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, privind discuțiile dintre reprezentanții diplomați ai Franței și Marii Britanii cu președintele Turciei, İsmet İnönü, în urma declarării neutralității față de Italia. Turcia dorește evitarea unui conflict cu U.R.S.S. și menținerea păcii în Balcani. Britanicii și francezii înțeleg rațiunile turce, dar insistă să se ofere o altă motivare oficială decât „clauza rusă”, care, invocată în acest context, ar anula relevanța Pactului Tripartit.**

*June 15, 1940, Ankara. Report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, on the discussions between the diplomatic representatives of France and Great Britain with the President of Türkiye, İsmet İnönü, following the declaration of neutrality towards Italy. Türkiye wants to avoid a conflict with the USSR and preserve peace in the Balkans. The British and the French understand the Turkish reasons, but insist on providing an official motivation other than the „Russian clause”, which, invoked in this context, would nullify the relevance of the Tripartite Pact.*

Urmare și completarea telegramei nr. 6104 din 14 iunie 1940.

Am onoarea a vă raporta că:

1. De îndată ce Italia a intrat în război, Franța și Marea Britanie au făcut cunoscut la Ankara că, deși intrarea în război a Turciei ar fi bine văzută la Londra și Paris, totuși, dată fiind situația actuală, Franța și Anglia nu insistă pentru intrarea Turciei în conflict cu Italia, lăsând la latitudinea conducătorilor politici turci să fixeze atitudinea țării lor.

S-a făcut însă sugestia ca Turcia să declare cel puțin starea de nebeligeranță, cu variantele următoare:

– nebeligeranță și ruperea relațiilor cu Italia, Turcia punând la dispoziția Aliaților bazele sale navale și aeriene;

– nebeligeranță și ruperea relațiilor cu Italia, fără ca totuși Turcia să ofere Aliaților bazele sale navale și aeriene;

– nebeligerată pur și simplu, fără o rupere a relațiilor cu Italia.

2. După mai multe consfătuiri, guvernul turc a hotărât ca Turcia să invoace clauza rusă (protocolul nr. 2) din Pactul Tripartit anglo-franco-turc și să rămână în neutralitate.

Această hotărâre a guvernului, luată în ziua de 14 iunie 1940, trebuia ratificată de Marea Adunare Națională în ziua de 15 iunie 1940.

Între timp, ea a fost adusă la cunoștința ambasadorilor Franței [Massigli] și Angliei [Knatchbull-Hugessen] care, de îndată ce au aflat-o, au cerut audiență la Președintele Republicii [İnönü] pentru a protesta, arătând în special că prin modul cum se argumentează hotărârea guvernului:

<sup>154</sup> Dimitrie G. Popescu, diplomat. În 1945 a fost trecut în cadrul de reorganizare.

– se dă o lovitură morală Franței și se diminuează până la zero valoarea Tratatului Tripartit;  
 – nu permite o revenire asupra atitudinii actuale, pentru că factorul rus va exista întotdeauna.

În plus, ambasadorul Franței a observat că invocarea clauzei ruse, în actualele împrejurări, anulează nu numai valoarea Pactului Tripartit anglo-franco-turc, ci și toate tratatele turcești în care se prevede această clauză rusă, adică și pactul Înțelegerii Balcanice.

Președintele Republicii a recunoscut că ceea ce a determinat îndeosebi guvernul turc să adopte atitudinea de neutralitate este teama de a nu intra în război cu Rusia, care ar putea fi ațâțată la aceasta de către Germania, în cazul când Turcia ar rupe relațiile cu Italia.

Or, Turcia – după declarațiile Președintelui Republicii – dorește să evite din toate puterile un conflict armat cu Sovietele.

A mai răspuns președintele Republicii că, în afară de evitarea conflictului cu Rusia, ceea ce a mai determinat încă guvernul turc să hotărască neutralitatea a fost și:

- necesitatea menținerii păcii în Balcani;
- puțină utilitate pentru Alianți a intervenției Turciei în război, în actualele împrejurări.

Ceea ce trebuie însă modificat, a adăugat Președintele Republicii, este argumentarea. Trebuie găsită adică, o altă motivare a hotărârii luate.

Ambasadorul Franței a revenit asupra sugestiei inițiale (nebeligeranța) și – la plecare – avea impresia că parte din argumentele sale ar fi fost adoptate de Președinte.

Până la amiaza zilei de 15 iunie 1940 negăsindu-se însă formula de motivare a hotărârii, formula ce trebuia supusă spre aprobare, în după-amiaza zilei, Marii Adunări Naționale, guvernul a amânat ședința pentru luni, 17 iunie 1940.

Atașatul militar în Turcia,

Colonel Traian Teodorescu, nr. 6105

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, Colecția XIV-Studii și căutări relative la Armata Română, dosar 345, ff. 368-370]

**114. 18 iunie 1940, Ankara. Raport al atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, privind atitudinea sovietică referitoare la declararea neutralității Turciei față de intrarea Italiei în război. U.R.S.S. vede într-un mod defavorabil invocarea „clauzei ruse” de către Turcia, amintind că tratatul Ribbentrop-Molotov este unul de non-agresiune și că nu are niciun angajament cu Italia.**

*June 18, 1940, Ankara. Report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, regarding the Soviet attitude towards Türkiye's declaration of neutrality towards Italy's entry into the war. USSR views the invocation of the „Russian clause” by Türkiye in a negative light, recalling that the Ribbentrop-Molotov treaty is one of non-aggression and that it has no commitment towards Italy.*

Urmare la nr. 6105 din 15 iunie 1940;

Am onoare a vă raporta că, din cauza precipitării evenimentelor în Franța<sup>155</sup>, guvernul turc a decis să nu mai supună ratificării Marii Adunări Naționale, hotărârea Turciei de a rămâne neutră.

<sup>155</sup> Referire la evoluția situației militare din bătălia Franței în avantajul Germaniei, un eveniment important fiind ocuparea Parisului la 14 iunie 1940.

Asupra motivării – prin clauza rusă – a hotărârii Turciei de a rămâne în neutralitate, sunt în măsură să dau următoarele lămuriri complementare:

1. Domnul Saracoğlu, ministrul de Externe al Turciei, a declarat ambasadorului nostru la Ankara [Stoica] că, fără să fi avut vreo indicațiune precisă din partea Moscovei, turcii erau totuși convinși că în cazul intrării Turciei în război alături de Aliați, Rusia ar fi declarat război Turciei.

Această convingere turcă era bazată pe considerațiunea că în politica dusă până acum Rusia a arătat mult mai multă bunăvoință față de germani și chiar față de italieni decât față de anglo-francezi.

Data fiind această atitudine binevoitoare a Sovietelor față de puterile Axei, n-ar fi fost exclus – adăuga domnul Saracoğlu – ca, la cererea eventuală a Germaniei, Rusia să ia parte la operațiuni.

2. Invocarea „clauzei ruse” de către turci pentru a-și justifica rămânerea în neutralitate a nemulțumit profund cercurile ambasadei ruse din Ankara. Atât ambasadorul Sovietelor [Terențiev] cât și atașatul militar, generalul Kutusov, și-au exprimat față de mine nedumerirea că turcii, care declară urbi et orbi<sup>156</sup> că îi leagă de ruși o prietenie de 25 ani (sic!)<sup>157</sup>, vin acum și afirmă în fața lumii întregi că se tem ca nu cumva „prietenul lor de 25 ani (sic!)” să le dea lovitura pe la spate în cazul când Turcia ar intra în război contra Italiei”.

Cu atât mai mare este nedumerirea noastră, continua generalul Kutusov, cu cât turcii știu bine că Rusia duce o politică complet independentă, nefiind legată de Germania decât printr-un pact de neagresiune, iar de Italia prin nimic.

Cu această ocazie, atașatul militar rus mi-a mai spus că Rusia dorește pacea în Balcani.

Atașatul militar în Turcia,

Colonel Traian Teodorescu, nr. 6108

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, Colecția XIV-Studii și căutări relative la Armata Română, dosar 345, ff. 371-372]

**115. 20 iunie 1940, Ankara. Raport al atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, privind poziția ministrului Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, față de evoluția evenimentelor internaționale după căderea Franței. Oficialii turci consideră că Înțelegerea Balcanică se poate transforma într-o alianță defensivă împotriva oricărui agresor numai cu acordul sovietic. Turcia își păstrează neutralitatea și încearcă să-și îmbunătățească relațiile cu Moscova. June 20, 1940. Report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, regarding the position of the Turkish Foreign Minister, Şükrü Saracoğlu, on the evolution of international events after the fall of France. The Turkish officials consider that the transformation of the Balkan Pact in a defensive alliance against any aggressor depends on the Soviet agreement. Türkiye maintains its neutrality and wishes to improve its relations with Moscow.**

Am onoarea a vă raporta că într-o convorbire pe care ministrul de Externe turc [Saracoğlu] a avut-o cu însărcinatul nostru cu afaceri, domnul Saracoğlu a spus că:

<sup>156</sup> „cetății și omenirii” (lat.), aici, în sensul figurat de „lumii întregi”.

<sup>157</sup> Referire la tratatul de fraternitate sovieto-turc încheiat la Moscova la 16 martie 1921 între guvernul Marii Adunări Naționale a Turciei și guvernul R.S.F.S.R. Un nou tratat de amicitie, neagresiune și neutralitate a fost încheiat la Paris la 17 decembrie 1925.

1. Războiul nu se poate considera sfârșit<sup>158</sup>. Anglia, cu ajutorul american, va putea desigur să reziste viitoarei agresiuni directe a Germaniei.

2. Situația particulară a fiecăruia din componenții Înțelegerii Balcanice, supuși separat, cu voie sau de nevoie, la influențe puternice și contrarii și la ostilitatea permanentă a bulgarilor și ungarilor, îi pune în neputință, pe fiecare în parte, de a reacționa eficace și deci o aservire a țărilor noastre este oricând posibilă.

De aceea, ideea transformării Înțelegerii Balcanice într-o alianță defensivă-ofensivă, erga omnes<sup>159</sup>, se impune din ce în ce mai mult.

Această acțiune nu s-ar putea începe decât:

– cu bunăvoința Rusiei;

– după ce evenimentele precipitate de acum vor intra într-o fază și ritm mai prielnice unor noi așezări viitoare.

Până atunci, Turcia păstrează neutralitatea și încearcă o nai strânsă prietenie cu rușii.

Atașatul militar în Turcia,

Colonel Traian Teodorescu, nr. 6115

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, Colecția XIV-Studii și căutări relative la Armata Română, dosar 345, ff. 381-382]

**116. 21 iunie 1940, Ankara. Telegramă a consilierului de legăție pe lângă Ambasada României de la Ankara, Gheorghe Căpităneanu, adresată Ministerului Afacerilor Străine, în care informează că dezbaterile din Marea Adunare Națională privind declarația de neutralitate a Republicii Turcia față de intrarea Italiei în război cu Franța și Marea Britanie nu s-au mai ținut. Diplomatul român arată că: (1) Turcia poate invoca „clauza rusă” din tratatul de asistență mutuală turco-franco-britanic ca argument pentru menținerea neutralității și în cazul unei agresiuni în Balcani; (2) Turcia își dorește o reapropiere de U.R.S.S. și întreprinde demersuri în acest sens; (3) oficialii turci apreciază că dezvoltarea Înțelegerii Balcanice într-o alianță defensivă împotriva oricărui agresor se va putea face numai cu bunăvoința sovietică.**

*June 21, 1940, Ankara. Telegram of Gheorghe Căpităneanu, counsellor at the Embassy in Ankara to the Ministry of Foreign Affairs informing that the Grand National Assembly of Türkiye did no longer hold any debate on a neutrality declaration by Türkiye after Italy declared war on France and Great Britain. The Romanian diplomat states that: (1) Türkiye, invoking the „Russian clause” of the Treaty of Mutual Assistance with France and Great Britain as a reason to maintain neutrality, could do so again in case of an aggression in the Balkans; (2) Türkiye wishes for a rapprochement with the USSR and acts in this direction; (3) the Turkish officials consider that the transformation of the Balkan Pact in a defensive alliance against any aggressor depends on the Soviet benevolence.*

Conducătorii responsabili de aci au renunțat de a mai discuta în fața Marii Adunări Naționale atitudinea ce urma să ia Turcia, pe baza tratatului anglo-franco-turc, după intrarea Italiei în război.

<sup>158</sup> Referire la inițierea negocierilor franco-germane pentru încheierea unui tratat de armistițiu, începute la 17 iunie 1940 și încheiate la 22 iunie 1940.

<sup>159</sup> „opozabil tuturor” (lat.).

Ei s-au mulțumit cu unele noi comunicări asupra situației internaționale, făcute în fața partidului de la Guvern [Partidul Republican al Poporului]<sup>160</sup>.

După prăbușirea Franței<sup>161</sup>, criticile, atât de vii, făcute cu ocazia primei întruniri hotărârii de a rămâne în afară de război – pe baza Protocolului II (clauza rusă) – nu au mai avut loc și decizia luată de Guvern a fost aprobată, ultima dată în mod real. Căci atât cercurile responsabile, cât și populația – și mai ales armata – sunt satisfăcute că Turcia nu va sângera fără folos imediat nici pentru ea, nici pentru aliați.

Există indicii serioase însă că:

I. Clauza rusă a fost un simplu pretext acum, deși Turcia va căuta din nou întărirea sinceră a vechilor ei legături de prietenie cu Rusia, slăbit mult după semnarea Pactului Tripartit.

De aceea, sunt sceptic la unele asigurări că Turcia nu ar fi invocat pentru moment „clauza rusă” în cazul în care s-ar fi impus executarea obligațiilor rezultând pentru ea din Pactul Balcanic.

II. În Turcia se crede că Anglia, cu ajutorul din ce în ce mai activ al Statelor Unite, va rezista încercării germane de a o scoate și pe ea din luptă și că războiul nu poate fi încă de fel considerat ca sfârșit.

Ultima credință, însă, – după părerile încă timide ale unor anumite cercuri – se bazează pe acțiunea de reapropiere a Turciei de U.R.S.S. și pe aceea de normalizare a raporturilor anglo-sovietice, acțiuni ce ar permite Turciei să joace, la un moment dat, un mare rol de împăciuitoare. Căci, susțin acele cercuri, U.R.S.S. nu poate admite cu inima ușoară o Germanie mai puternică și mai dinamică decât a fost vreodată vreun stat în lume și orice schimbare, orice modificare de atitudine este oricând posibilă pentru Soviete.

III. Conducătorii Ministerului Afacerilor Străine turc cred că situația particulară a fiecăruia din componenții Înțelegerii Balcanice, supuși separat, de voie, de nevoie, la influențe inamice puternice și la ostilitatea permanentă a unor nedreptăți, îi va pune în neputință de a reacționa eficace, pe fiecare în parte, și că o aservire a țărilor balcanice este oricând posibilă în mod separat. De aceea, ideea transformării Pactului Balcanic într-o adevărată alianță ofensivă și defensivă „erga omnes” câștigă tot mai mult teren.

Această acțiune nu ar putea, însă, începe decât cu asigurarea bunăvoinței Rusiei și numai după ce evenimentele precipitate de acum vor intra în ritm mai prielnic unor noi așezări viitoare.

Până atunci, Turcia va păstra atitudinea sa actuală de expectativă, încercând însă cât mai repede reapropierea de U.R.S.S.

Căpităneanu, nr. 898

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, ff. 295-297]

**117. 28 iunie 1940, Ankara. Notă a atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, către Marele Stat Major, în care transmite informații de la Marele Stat Major turc privind concentrările de forțe militare sovietice și bulgare la granița cu Turcia. Se comunică angajamentul Republicii Turcia de a-și îndeplini obligațiile față de România în cazul unei agresiuni sovietice sau bulgare.**

<sup>160</sup> Partidul Republican al Poporului (Cumhuriyet Halk Partisi – CHP), înființat la 9 septembrie 1923, a fost primul partid politic al Turciei. A fost condus de Mustafa Kemal Atatürk și, din 1938, de İsmet İnönü. A guvernat neîntrerupt până în 1950.

<sup>161</sup> La 21 iunie 1940 au început, la Compiègne, negocierile franco-germane pentru armistițiu.



**June 1940, Ankara. Telegram of the military attaché in Türkiye, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff, with information from the Turkish General Staff on the concentration of Soviet and Bulgarian military forces at the border with Türkiye. Türkiye reaffirmed its commitment to aid Romania in case of a Soviet or Bulgarian aggression.**

1) La nr. 51524 repet în rezumat:

a. Marele Stat Major turc crede că bulgarii concentrează trupe la granița Turciei, de comun acord cu rușii care vor ataca în curând în Balcani odată cu Bulgarii.

b. Turcii au informații că ar fi sosit la granița turcă 170 tancuri ruse.

600 tancuri ar fi sosit pe Dunăre.

Reg. 18 Inf. s-a deplasat către granița turcă.

c. M. St. Turc roagă comunicați imediat cifrat ultimele informații asupra Bulgariei.

2) Adaug astăzi:

a. Turcia va îndeplini toate obligațiile din pactul balcanic în cazul în care rușii și bulgarii ne atacă.

b. Div. 8 și 22 trec în Tracia.

Col. Teodorescu, nr. 6130.

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, dos. 171, f. 238]

**118. 28 iunie 1940, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Radu Crutzescu, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind atitudinea Republicii Turcia față de România în raport cu amenințările sovietice și bulgare. Oficialul turc apreciază că Bulgaria nu va recurge la o agresiune și a promis că Turcia va acorda României tot sprijinul posibil în cazul unei agresiuni sovietice.**

**June 28, 1940, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Radu Crutzescu, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, about Türkiye's attitude to aid Romania against Soviet or Bulgarian threats. The Turkish official considers that Bulgaria will abstain from any aggression and promises that Türkiye will lend to Romania all possible assistance in case of a Soviet aggression.**

Ca urmare la telegrama nr. 946 de azi.

În urma consultării forurilor competente, Saracoğlu mi-a expus acum punctul de vedere al Guvernului turc în următorii termeni:

– după cum știm, quasi totalitatea forțelor bulgare continuă a fi masate la granița Traciei. Guvernul turc a luat, la rândul său, toate măsurile militare necesare pentru a face față oricărei amenințări din acea parte și a îndeplini astfel, fără înconjur și în integritatea lor, obligațiile sale contractuale. Nu-i mai rămâne decât a se consulta cu ceilalți aliați din Înțelegerea Balcanică (la întrebarea mea precisă dacă îndeplinirea angajamentelor sale este subordonată în gândul Guvernului turc rezultatului acestor consultări, domnia sa mi-a răspuns hotărât că nu și că ele vor fi executate în orice ipoteză, dar că luarea prealabilă de contact cu Belgradul și Atena i se pare totuși indispensabilă. De altfel, Guvernul elen, și numai în particular, s-a și consultat astăzi din proprie inițiativă cu Guvernul din Ankara).

Ministrul Afacerilor Străine era pe cale a referi în acest sens Consiliului de Miniștri, când a primit de la Ambasadorul său din București [Tanrıöver] știrea că, în urma demersurilor reprezentanților Axei la Moscova, Sovietele au convenit să retragă caracterul ultimativ al cererilor lor și că noi, la rândul nostru, am acceptat să numim plenipotențiarii pentru începerea negocierilor. În asemenea împrejurări, Guvernul turc se întreabă dacă o acțiune mai vie a sa, traducându-se între altele printr-o imediată, neapărată și răsunătoare luare de contact cu Guvernele aliate, nu ar risca să turbure atmosfera, deșteptând zadarnic anumite îngrijorări sau susceptibilități la Moscova, la Sofia și în primul rând la Berlin și să dăuneze astfel posibilităților de înțelegere pașnică între noi și vecinii noștri de la răsărit. Ministrul Afacerilor Străine ar dori să cunoască cât mai grabnic părerea Guvernului nostru în această privință. Domnia sa crede de altfel că Bulgaria nu se va mișca în nici o ipoteză: pe de o parte, dorința ei este ținută în frâu de spaima comunismului, pe de altă parte, fiindcă Reichul va ști să o rețină pe calea cumișteniei.

Saracoğlu mi-a repetat că nu-și face nici o iluzie asupra unei posibilități de limitare a conflictului la Basarabia, în cazul când acesta ar izbucni și că rândul țării sale nu va mai putea întârzia. Tocmai de aceea, și pentru a nu se afla atunci singuri sau numai alături de Grecia în fața primejdiei, Turcia va da în tot cazul României, care se poate bizui ferm pe dânsa, toate înlesnirile de tranzit, tot sprijinul diplomatic și economic și, în împrejurările mai sus menționate, militar, care îi va sta în putință.

Crutzescu<sup>162</sup>, nr. 947

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, ff. 308-310]

**119. 28 iunie 1940, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Radu Crutzescu, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile avute cu președintele Turciei, İsmet İnönü, privind ultimatumul sovietic față de România pentru cedarea Basarabiei și nordului Bucovinei. Președintele turc are convingerea că Basarabia nu este decât un pretext, obiectivul final fiind strâmtorile.**

*June 28, 1940, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Radu Crutzescu, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on discussions with the President of Türkiye, İsmet İnönü, on the Soviet ultimatum towards Romania to surrender Bessarabia and northern Bukowina. The Turkish President believes that Bessarabia is only a pretext, the final objective being the Straits.*

În cursul audienței de astăzi, Președintele s-a arătat extrem de îngrijorat de împrejurările de la noi<sup>163</sup>. Tocmai primise telegrama Agenției Reuter, anunțând că Guvernul din Moscova refuză să discute cu plenipotențiarii noștri și că trupele sovietice ar înainta în teritoriul român fără a întâmpina rezistență. Lipsa de informații și discreția Radio-ului București nu mi-au îngăduit să-i dau vreo lămurire. A trebuit să mă mărginesc a-i spune numai că dacă – ceea ce nu știu însă

<sup>162</sup> **Radu G. Crutzescu** (1892-1947), diplomat și jurist. Și-a început cariera diplomatică în 1918. A îndeplinit misiuni la Paris (1919), Varșovia (1920-1921), Bruxelles (1921-1924), Praga (1924-1927) și Geneva (1932). A fost ministru plenipotențiar la Sofia (16 noiembrie 1936 – 1 mai 1938), Praga (1 mai 1938 – 15 ianuarie 1939), Berlin (1 martie 1939 – 1 iunie 1940) și ambasador la Ankara (1 iunie – 15 octombrie 1940). În noiembrie 1944 a devenit membru în Comisia pentru aplicarea Armistițiului, iar în februarie 1945 a fost numit membru în comisia pentru studiul materialului și pregătirea documentelor, în vederea Conferinței de Pace.

<sup>163</sup> În noaptea de 26 spre 27 iunie 1940, pe linia Moscova-București a fost transmis un ultimatum prin care România i se cerea să cedeze Basarabia și nordul Bucovinei. În textul ultimatumului erau invocate considerente istorice și etnice care nu aveau legătură cu realitatea.

anumite motive de ordin superior ne vor fi îndemnat să modificăm în ultima oră atitudinea de rezistență pe care ne-o fixasem și care a fost comunicată ieri Guvernului turc, Guvernul român nu va întârzia desigur a le împărtași aliaților săi.

Am fost fericit a-l găsi pătruns și pe domnia sa de convingerea că Basarabia nu-i decăt un pretext, un prim pas înspre strămtori. Poate de aici, nuanțe de satisfacție pe care mi-a părut a o avea la gândul că, cedând astăzi, ne-am păstra armata intactă în vederea unor viitoare complicații ce ar interesa mai îndeaproape, încă, țara sa.

Mai liniștit însă, în ceea ce privește Bulgaria, îndeosebi în urma asigurărilor satisfăcătoare date de aceasta la Belgrad.

Crutzescu, nr. 950

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, ff. 314-315]

**120. 2 iulie 1940, Ankara. Telegramă a Ministerului Afacerilor Străine adresată ambasadorului la Ankara, Radu Crutzescu, în care îi comunică acordul Marelui Stat Major român pentru proiectul turc de revizuire a convenției militare între statele Înțelegerii Balcanice din 10 martie 1937. Proiectul turc, reprodus la finalul telegramei, viza revizuirea articolului 14 privind tranzitul de materiale de război, anulându-se prevederile care scuteau Grecia de implicarea sa în legătură cu „clauza italiană”**

*July 2, 1940, Ankara. Telegram of the Ministry of Foreign Affairs to the Ambassador in Ankara, Radu Crutzescu, informing him that the General Staff approved the Turkish proposals to amend the Balkan Pact military convention of March 10, 1937. The proposed changes, included at the end of the telegram, revision of the article 14 on the transit of war materials, abolishing the provisions that excepted Greece, in relation to the „Italian clause”*

Domnule Ambasador,

Referindu-mă la raportul d-Voastre nr. 813-3 din 3 iunie 1940, am onoare a vă aduce la cunoștință că Marele Stat Major Român este în totul de acord cu textul proiectului de Protocol trimis de Ministerul Afacerilor Străine turc, privitor la anularea rezervelor făcute de Marele Stat Major grec în Convenția militară a Înțelegerii Balcanice, la art. 14 (tranzitul materialelor de război).

Marele Stat Major este de părere că, în împrejurările actuale, încheierea cât mai grabnică a Protocolului suscitată între Marele State Majore aliate ar putea prezenta un deosebit interes.

Primiți, vă rog, domnule Ambasador, încredințarea înaltei mele considerații.

Ministru, ss D. Jurașcu<sup>164</sup>

Director, ss. G. Elefterescu<sup>165</sup>

nr. 40.159

[Proiectul turc pentru revizuirea protocolului militar între statele Înțelegerii Balcanice<sup>166</sup>]

<sup>164</sup> **Dimitrie Jurașcu** (1890-1964), diplomat. Și-a început cariera diplomatică în 1913. A fost trimis în misiune la Belgrad, Atena, Istanbul, Praga, Sofia, Berna și Vatican. A fost ministru plenipotențiar la Oslo (15 aprilie 1934 – 1 martie 1939), director al Departamentului de Afaceri Politice și Consulare (1939-1941), apoi ministru la Lisabona (10 martie – 15 decembrie 1941). A fost scos din cadrele diplomatice la 30 iunie 1947.

<sup>165</sup> **Gheorghe (George) Elefterescu**, diplomat, ministru plenipotențiar la Bratislava (15 martie 1941 – 30 august 1944), director în cadrul Ministerului Afacerilor Străine. A fost disponibilizat la 15 noiembrie 1947.

<sup>166</sup> Textul este reprodus la finalul telegramei.

Le premier paragraphe de l'article 14 de la Convention Militaire conclue à Bucarest en date du 10 Mars 1937 entre le Royaume de Grèce, le Royaume de Roumanie, la République Turque et le Royaume de Yougoslavie stipule que dans le cas où l'une des Puissances Contractantes se trouve en guerre avec un autre Etat, quel qu'il soit, les autres Puissances Contractantes s-engagent à laisser passer – à travers leur territoire et leurs eaux – les transports en matériel de guerre à destination de ladite Puissances Contractantes, tout en lui accordant les facilités dont elle aura besoin, y compris le ravitaillement.

En ce qui concerne la Grèce l'application des dispositions de l'article précité se fera, d'après l'alinéa 3 du même article, dans le cadre des déclarations contenues dans la lettre adressée le 5 mai 1936 par S.E. Monsieur Metaxas, Président du Conseil de Grèce, Ministre des Affaires Etrangères, à S.E. Monsieur Rüstü Aras<sup>167</sup>, Ministre des Affaires Etrangères de Turquie, Président en exercice du Conseil Permanent de l'Entente Balkanique.

Au cours de la réunion du Conseil Permanent de l'Entente Balkanique tenue à Bucarest les 20, 21 et 22 Février 1939 Son Excellence le Président Metaxas a déclaré que la réserve formulée par la Grèce à l'article 14 de la Convention Militaire à quatre ni s'applique pas au tranzit du matériel de guerre destiné à la Roumanie.

Son Excellence Monsieur Excellence le Président Metaxas a déclaré, au cours de la réunion tenue en date des 2, 3 et 4 Février 1940 à Beograd du Conseil Permanent de l'Entente Balkanique que la réserve formulée par la Grèce à l'article 14 de la Convention Militaire à quatre est abrogée également en ce qui concerne le tranzit du matériel de guerre destiné à la Yougoslavie.

Ainsi les dispositions des alinéas 2 et 3 de l'article 14 de la Convention Militaire relatives à la réserve hellénique, formulée par S.E. Monsieur Metaxas, deviennent caduques, le 1er alinéa du dit article étant seul maintenu.

Les Ministres des Affaires Etrangères de Roumanie, de Turquie et de Yougoslavie ont pris acte des déclarations de S.E. Monsieur Metaxas.

En foi de quoi le présent Protocole a été signé entre les Chefs d-Etats-Majors Généraux des quatre pays alliés pour faire, conformément au Procès-Verbal du Conseil Permanent de l'Entente Balkanique du 4 Février 1940 (Beograd) partie intégrante de la Convention Militaire à quatre.

Fait à Ankara, le...<sup>168</sup> 1940 en quatre exemplaires, un pour chacune des Puissances Contractantes.

[AMAE, Fond Ankara, vol. 5/1928-1947, f. n.]

**121. 11 iulie 1940, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Radu Crutzescu, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile cu ambasadorul german la Ankara, Franz von Papen, privind politica externă a Republicii Turcia. Diplomatul român apreciază că Germania dorea să intervină în politica externă a Republicii Turcia pentru a influența orientarea acesteia către puterile Axei. Oficialii turci discută despre posibilitatea unei agresiuni sovietice împotriva Turciei,**

<sup>167</sup> **Tevfik Rüstü Aras** (1883-1972), medic, om politic și diplomat turc. A fost ales, în 1920, membru al Marii Adunări Naționale a Turciei. A fost ministru de Externe (4 martie 1925 – 11 noiembrie 1938) și ambasador la Londra (1939-1943). În 1943 s-a pensionat, preluând președinția consiliului de administrație al unei bănci turcești. În 1944 a scris o serie de articole pro-sovietice.

<sup>168</sup> Lipsă în text.

în contextul angajării efectivelor Germaniei în operațiunile împotriva Marii Britanii. Principala îngrijorare vizează o posibilă acțiune sovietică înspre strâmtori socotită ca fiind din ce în ce mai probabilă. Turcia este pregătită să reziste oricărei agresiuni.

*July 11, 1940, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Radu Crutzescu, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, informing him of the discussions with the German Ambassador in Ankara, Franz von Papen, regarding Türkiye's foreign policy. The Romanian diplomat appreciates that Germany wished to interfere in Türkiye's internal affairs in order to bring it closer to the Axis. The Turkish officials discuss the possibility of a Soviet aggression against Türkiye, while the bulk of German forces would be engaged in the operations against Great Britain. Türkiye is prepared to resist against any aggression.*

*Confidential.*

Von Papen, afectând multă îngrijorare de jocul anti-rus al domnului Saracoğlu, astfel precum ar reieși din documentele ultimei cărți albe germane<sup>169</sup>, îmi spunea astăzi că urmările acestor primejdioase manevre „vor fi teribile pentru Turcia” și mă întreba ce sfaturi dăm la Ankara, în calitatea noastră de aliați, în această privință. I-am răspuns că Guvernul turc, neavând nici o intenție de a tulbura pacea și menținându-se într-o atitudine de strictă expectativă față de o eventuală primejdie sovietică, n-avem nevoie a-i recomanda o moderație și o cuminenție a căror dovadă nu a încetat de a o da și de a căror necesitate este cel dintâi și foarte sincer pătruns.

Intențiile Germaniei și implicit misiunea Ambasadorului ei la Ankara [von Papen] sunt clare: este vorba de a-și apropia mai întâi Guvernul turc prin demiterea Ministrului Afacerilor Străine [Saracoğlu] și a vreo altor doi colegi ai săi, socotiți prea înfeudați politiciii engleze, și de a ajunge apoi treptat la construirea unui Cabinet hotărât favorabil Puterilor Axei. Se poate ca, în gândul conducătorilor Reichului, un asemenea Cabinet să fie menit totodată a accepta fără rezistență, firește tot la cererea Berlinului (în dorința pasionată a acestuia de a înlătura deocamdată orice posibilitate de tulburare a păcii în Balcani), viitoarele revendicări teritoriale sovietice. Este simptomatică, de altfel, insistența cu care domnul von Papen apasă – ca și colegii săi de la Ambasada Italiei – asupra absurdității unei rezistențe militare turce, arătând imposibilitatea – și, de altfel, chiar în cazul în care ea s-ar produce – ineficacitatea asistenței flotei britanice. (În trecut fie zis, o asemenea asistență mi se pare și mie destul de îndoielnică, nu atât din motive tehnice, cât din dorința Marii Britanii de a nu compromite o apropiere anglo-sovietică, care este vădit în gestație).

Din motivele arătate în telegrama mea nr. 1032 de ieri, nădejtile Reichului nu au avut însă și nici nu par a avea într-un viitor apropiat mari sorți de reușită. Ba se poate observa, dimpotrivă, din anumite indicii, o oarecare îndârjire provocată în cercurile răspunzătoare turce de manevra germană și o hotărâre parcă încă mai vie de a nu se clinti câtuși de puțin din linia trasată.

Fapt este că o acțiune sovietică înspre strâmtori este socotită aici ca fiind din ce în ce mai probabilă și că domnește în această privință o vie îngrijorare. Se crede, îndeobște, că aceasta se va produce dacă, primul atac german înspre Anglia dând greș, Reichul s-ar vedea angajat înspre Vest cu majoritatea forțelor sale – în primul rând cu rezerva motorizată – și U.R.S.S. s-ar simți asigurată în consecință de câteva luni sau măcar săptămâni de securitate din acea direcție. Dar

<sup>169</sup> Cartea albă germană, publicată în 1939 de Ministerul de Externe al Germaniei, reunea documente diplomatice care priveau relațiile germano-poloneze în perioada premergătoare invaziei germane în Polonia (4 august 1939 – 3 septembrie 1939).

nici un acord prealabil existând de pe acum între Moscova și Berlin – cel de al doilea nevoit a ceda astăzi tuturor exigențelor celei dintâi – nu se exclude cu totul. Convorbirile recente dintre domnii von Papan și Terentiev, precum și plecarea subsecventă a acestuia din urmă la Moscova pot da de gândit în această privință.

În orice ipoteză, hotărârea Turciei de a rezista cu toate forțele ei unei asemenea agresiuni pare astăzi nezdruncinată. Pe lângă toate celelalte pregătiri, rămânerea în post a Domnului Saraçoğlu, în ciuda ultimelor destăinuiri, dovedește desigur această fermă voință.

Adaug ca un detaliu că acel ce va trebui să se clatine de pe urma publicărilor germane îmi pare a fi domnul Massigli, cu atât mai mult cu cât opunerea sa îndârjită, încă de când era la Quai d-Orsay, la politica domnului Laval<sup>170</sup> este de mult și bine cunoscută.

Crutzescu, nr. 1037

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, ff. 325-328]

**122. 24 iulie 1940, Atena. Telegramă a ambasadorului la Atena, Radu Djuvara, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care face o serie de precizări cu privire la apropierea turco-sovietică. Conform prim-ministrului elen, generalul Ioannis Metaxas, Germania, nu Marea Britanie, a fost cea care a încurajat apropierea dintre Ankara și Moscova pentru a evita un conflict în sud-estul Europei.**

*July 24, 1940, Athens. Telegram of the Ambassador in Athens, Radu Djuvara, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, making a series of clarifications regarding the Turkish-Soviet rapprochement. According to the Greek Prime Minister, General Ioannis Metaxas, Germany, not Great Britain, encouraged closer ties between Ankara and Moscow to avoid a new conflict in South-Eastern Europe.*

Privitor la relațiile turco-sovietice: într-o convorbire cu Metaxas, s-a desprins pentru un coleg al meu că nu Anglia, ci Germania a lucrat pentru apropierea între Ankara și Moscova:

„Metaxas a fost categoric în această privință. Știți prea bine că nu e felul lui de a afirma a fi absolut sigur. Dezvăluirile documentare germane, care au iritat Moscova, nu au avut drept efect înlăturarea lui Saracoğlu, scontată la Berlin.

O tensiune turco-sovietică neputând conveni Germaniei în faza actuală, Berlinul a activat imediat prin von Papan la Ankara și prin von der Schulenburg la Moscova, în direcția menținerii liniștii în sud-est”.

Djuvara, 3758

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, f. 335]

**123. 25 iulie 1940, Ankara. Raport al atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, privind politica Uniunii Sovietice față de strămtori. Conform informațiilor primite pe filieră germană, italiană**

<sup>170</sup> **Pierre Laval** (1883-1945), om politic și jurist francez. Avocat, deputat, ministru în mai multe guverne din anii 1925-1935 și prim-ministru în mai multe rânduri (27 ianuarie 1931 – 20 februarie 1932, 7 iunie 1935 – 24 ianuarie 1936). A condus primul guvern de la Vichy (11 iulie – 13 decembrie 1940), revenind în fruntea guvernului (18 aprilie 1942 – 20 august 1944) până la eliberarea Franței. Arestat de germani în 1944, apoi de francezi în 1945, a fost judecat și executat pentru trădare.

și a ambasadelor neutre, U.R.S.S. nu va ataca Turcia, guvernul de la Ankara primind asigurări în acest sens atât din partea germanilor, cât și a britanicilor.

*July 25, 1940, Ankara. Report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, on the Soviet policy for the Straits. According to information received through the German, Italian and neutral embassies, the USSR will not attack Türkiye, the Ankara government receiving assurances to this effect from both the Germans and the British.*

Am onoare a vă raporta că, după tensiunea politică externă din prima jumătate a lunii iulie, a urmat o bruscă destindere.

Președintele Republicii [İsmet İnönü] și marea majoritate a miniștrilor, inclusiv ministrul de Externe [Şükrü Saracoğlu], și-au luat permisii și scurte concedii, coborându-se de la Ankara către țărmul Mării. Numai activitatea militară de desăvârșirea operațiunilor de mobilizare și concentrare îți mai arată că Turcia a trecut și continuă să treacă printr-o perioadă de criză.

Cărui fapt se atribuie destinderea politică observată în ultima vreme? Iată întrebarea ce și-o pun toți diplomații din Ankara, mai ales că cercurile conducătoare turcești păstrează un mutism absolut.

Parte din cercurile ambasadelor neutre atribuie această destindere:

a) Comunicatului Agenției TASS prin care se dezmințeau zvonurile că Sovietele au pus sau vor pune problema Strâmtoarelor și a cedării de teritorii turcești;

b) Amânării cu circa 20 zile a ofensivei germane contra Angliei, prevăzută inițial către 10 iulie, cercurile politice din Ankara, inclusiv cele turcești, continuând a crede că, atâta timp cât armata germană nu va suferi un eșec în Anglia sau cel puțin nu va fi serios angajată în teritoriul englez, rușii nu vor întreprinde nimic în bazinul Mării Negre;

c) Asigurărilor pe care le-ar fi primit turcii din partea Angliei și potrivit cărora:

– Date fiind relațiile din ce în ce mai bune anglo-ruse, englezii îi pot asigura pe turci că Sovietele nu vor întreprinde nimic contra Strâmtoarelor sau în Caucaz,

– Turcia va primi ajutor englez în cazul când, totuși, vor fi atacați de ruși.

Ambasadele germană și italiană, în întregul lor, afirmă însă că destinderea politică din ultima vreme s-ar datora informațiilor primite de turci (?) asupra unei apropiate acțiuni ruse în Iran, acțiune pe timpul căreia rușii nu numai că nu se vor gândi să intre în conflict și cu turcii, dar vor avea nevoie de prietenia lor.

Atașatul naval italian mergea mai departe și afirma că este foarte probabil ca rușii să pună stăpânire pe petrolul iranian, cel din Irak fiind rezervat Axei Roma-Berlin (evident la încheierea păcii).

Pe de altă parte, atașatul naval german, contraamiralul Marwitz<sup>171</sup>, îmi demonstra că:

– Rușii au nevoie de o mare liberă pe care nu o pot găsi la Istanbul, deoarece Mediterana ea însăși nu este liberă, fiind închisă la Suez și Gibraltar. O mare liberă nu o pot avea rușii decât în Golful Persic;

– Stăpânirea Strâmtoarelor nu mai poate avea, pentru siguranța Rusiei dinspre sud, aceeași valoare strategică de odinioară fiindcă, în fața progreselor aviației, Marea Neagră nu este altceva

<sup>171</sup> **Ralf von der Marwitz** (1888-1966), ofițer de marină german. Născut într-o familie de aristocrați prusaci, și-a început cariera în marina militară în anul 1906. În timpul Primului Război Mondial a servit într-o flotilă căutătoare de mine. După război a servit la Stralsund, Wilhelmshaven și Hamburg, a fost inspector de mine și torpiloare, comandant de artilerie navală și regiuni fortificate. A fost atașat naval la Paris (10 iulie 1937 – 19 mai 1939) și Ankara (19 mai 1939 – 1 august 1944). Arestat pe teritoriul Turciei, a revenit în Germania în 1946.

decât un mic lac, iar gâturile de scurgere ale Dardanelelor și Bosforului nu mai pot fi interzise – de stăpânitorii lor – cu aceeași eficacitate ca mai înainte.

O flotă rusă nu mai poate fi deci la adăpost în Marea Neagră, chiar dacă rușii dețin Strâmtoarele.

– Rușii n-au nici un interes să atace pe turci la Strâmtoare, contra voinței Germaniei care vrea pace în Balcani, pentru că mai târziu, când s-ar putea ca relațiile germano-ruse să nu mai fie atât de cordiale ca astăzi, Germania va avea un aliat în plus în turci contra rușilor (Asupra acestui punct trebuie să adaug că atașatul terestru german îmi spunea că rușii n-au de ce să se teamă, deocamdată, de germani, pentru că deși războiul actual nu le-a produs pierderi mari, a fost totuși greu și că nu se poate gândi nimeni în Germania ca după ce se va termina războiul la vest să se înceapă altul la est).

Din modul cum îmi argumentau, atât germanii cât și italienii, că interesul rușilor nu este să vină în conflict cu puterile Axei (printr-o acțiune intempestivă în Balcani sau Marea Neagră), am rămas cu convingerea netă că germanii caută să împingă pe ruși la un atac în Iran contra petrolului englez.

Dacă atacul german în Anglia, spunea atașatul naval italian, nu reușește, va trebui să organizăm serios blocada Angliei, acțiune în care ocuparea petrolului din Iran și Irak deține un loc de frunte.

Atașatul militar în Turcia,  
Colonel Traian Teodorescu, nr. 6163

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, Colecția XIV-Studii și căutări relative la Armata Română, dosar 345, ff. 424-427]

**124. 25 iulie 1940, Ankara. Raport al atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, privind percepția în Turcia asupra ocupării Basarabiei și nordului Bucovinei de către Uniunea Sovietică. Autoritățile și opinia publică turcă au apreciat favorabil faptul că, prin hotărârea guvernului de la București de a ceda în fața ultimului sovietic, s-a prevenit declanșarea unui război româno-sovietic în care Turciei i s-ar fi cerut să intervină. Atașatul militar român consideră că propaganda românească în Turcia privind drepturile istorice românești în Basarabia și în provinciile istorice unite în 1918 a fost „aproape nulă” și a dus la o înțelegere insuficientă a acestei probleme de către turci.**

*July 25, 1940, Ankara. Report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, regarding the perception in Türkiye of the occupation of Bessarabia and northern Bukovina by the Soviet Union. The Turkish authorities and public opinion favorably appreciated the fact that the Bucharest government, through the decision to concede to the Soviet ultimatum, prevented the outbreak of a Romanian-Soviet war in which Türkiye would have been asked to intervene. The Romanian military attaché believes that the Romanian propaganda in Türkiye regarding Romanian historical rights in Bessarabia and in the historical provinces united in 1918 was „almost nil” and led to an insufficient understanding of this issue by the Turks.*

La ordinul dumneavoastră telegrafic nr. 15.280/1940, am onoarea a vă raporta că:



Știrea despre nota ultimatum, adresată de Soviete României și în care se cerea retrocedarea Basarabiei și Bucovinei de Nord<sup>172</sup> a căzut ca un trăsnet la Ankara, guvern și opinie publică temându-se că aceasta va constitui începutul războiului în Balcani, război în care Turcia ar fi fost nevoită să lupte contra Rusiei, ceea ce politica turcă a căutat să evite totdeauna până acum.

De aceea, hotărârea guvernului român de a ceda, în fața forței, Basarabia și Bucovina de Nord a fost primită în Turcia cu multă ușurare și chiar cu recunoștință cu atât mai mult cu cât opinia publică turcă nu era cu totul convinsă de dreptatea cauzei noastre în Basarabia.

În decursul celor 30 de ani de după marele război, propaganda noastră în Turcia, în ceea ce privește drepturile românești asupra Basarabiei, ca de altfel și asupra celorlalte provincii românești de peste Carpați, a fost aproape nulă.

În cursul anului 1939 s-au trimis, este drept de la București, câteva atlase etnografice (bune) și broșuri scrise în franțuzește, care însă n-au putut fi distribuite, deoarece turcii erau tratați cu epitetele de „barbari”, „păgâni” etc. (era vorba de perioada eroică a neamului nostru care lupta cu păgânimea și barbaria, reprezentate prin turci), ceea ce a atras, de altfel, protestul, la București, al fostului nostru ambasador – actualmente subsecretar de Stat la Propagandă – domnul [Vasile] Stoica.

Timp de aproape doi ani de la sosirea mea în Turcia, am raportat deseori lipsa unei serioase propagande în opinia publică turcă, cerând (prin Marele Stat Major) intensificarea ei de către ministerul respectiv, precum și trimiterea unui atașat de presă.

Acum un an ni s-a trimis atașatul de presă.

Altceva nimic.

Nu există nici o broșură de propagandă scrisă în limba turcă. Aici lumea – chiar cea oficială – nu vorbește decât într-o mică, foarte mică proporție, limbi străine.

Nu există nici un jurnal scris în limba turcă și care să ne fie complet devotat. Evreii, italienii, francezii și germanii au ziarele lor.

Rezultatul:

Ziarele turcești scriu rar și puțin despre România iar cu ocazia pierderii Basarabiei au arătat o rezervă care, oricât de mare ar fi dorința Turciei de a nu se supăra cu Rusia sovietică, a întrecut totuși așteptările. Au fost ziare (contra cărora am protestat personal la Marele Stat Major turc) care au scris că România ar fi în descompunere, că drepturile ruse au fost recunoscute de toți etc.

Bineînțeles că în decursul timpului Legația și mai apoi Ambasada română au căutat să activeze în direcția propagandei, dar în cursul ultimilor 10 ani s-au schimbat de 6 ori titularii postului (ministru și ambasador)<sup>173</sup>. Când începeau să se pună la curent erau înlocuiți.

În ceea ce privește oficialitatea turcă, aceasta a afirmat categoric că, în cazul când Bulgaria ne-ar ataca, profitând de faptul că noi suntem angajați la est, Turcia își va îndeplini obligațiunile din Pactul Balcanic, Marele Stat Major turc ordonând chiar chemarea de noi clase de rezerviști și trecerea de noi mari unități în Tracia, așa cum am raportat la timp.

Aceeași oficialitate însă ar fi dorit ca războiul să nu se întindă în Balcani.

Președintele Republicii [İsmet İnönü], cu ocazia prezentării scrisorilor de acreditare ale noului nostru ambasador [Radu G. Crutzescu], a căutat chiar să scoată în evidență cuminenția

<sup>172</sup> Adăugat ulterior scris de mână.

<sup>173</sup> În perioada 1930-1940, România a avut șase miniștri/ambasadori la Ankara: Ion P. Carp (1 mai 1930 – 1 februarie 1934), Edmond Ciuntu (1 februarie – 1 noiembrie 1934), Eugen Filotti (1 mai 1935 – 15 decembrie 1936), Alexandru Télémaque (15 decembrie 1936 – 1 ianuarie 1939), Vasile Stoica (1 februarie 1939 – 4 martie 1940) și Radu G. Crutzescu (1 iunie – 15 octombrie 1940).

gestului României care pe de o parte a evitat extinderea războiului în Balcani, iar pe de altă parte a salvat armata.

Atașatul militar în Turcia,  
Colonel Traian Teodorescu, nr. 6164

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, Colecția XIV-Studii și căutări relative la Armata Română, dosar 345, ff. 421-423]

**125. 31 iulie 1940, Ankara. Buletin de informații al atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, pentru perioada 1 – 31 iulie 1940. Oficialii turci au acceptat noua orientare a politicii externe a României înspre Axă, dar o parte a presei turce a comentat-o în mod defavorabil. Turcii cred că U.R.S.S. va ataca Iranul, cu acordul Germaniei. Oficialii turci declară că Turcia se va apăra împotriva oricăror pretenții teritoriale.**

*July 31, 1940, Ankara. Intelligence bulletin of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, covering 1 – 31 July 1940. Turkish officials accepted the new orientation of Romania's foreign policy towards the Axis, but a part of the Turkish media commented on it in a derogatory way. The Turks believe that the USSR will attack Iran, with the agreement of Germany. Turkish officials declare that Türkiye will defend itself against any territorial claims.*

## I. Situația generală politică

### 1. Turcia și noua orientare politică în România

După cunoscuta atitudine a presei și oficialității față de pierderea Basarabiei și nordului Bucovinei (Buletinul de informații pe luna iulie și raportul nr. 66164/1940), starea de lucruri din România a continuat să preocupe guvernul și opinia publică turcă.

Guvernul s-a arătat mulțumit de asigurările trimise de domnul ministru de Externe Manoilescu<sup>174</sup> domnului Saracoğlu. În atitudinea ulterioară a guvernului turc nu s-a observat nimic care să dea de bănuț că noua orientare politică a noastră ar fi indispus pe turci.

Pe de altă parte, la Marele Stat Major turc mi s-a afirmat categoric că, întrucât România crede că prin noua orientare își va apăra mai bine interesele, turcii sunt foarte mulțumiți să știe că statul prieten român continuă să rămână puternic.

De altfel raporturile subsemnatului cu Marele Stat Major turc au rămas aceleași ca și înainte.

Dacă însă guvernul și Marele Stat Major au arătat o înțelegere a situației în care se găsește România și n-au avut cuvinte de nemulțumire, în schimb presa s-a arătat mai puțin mulțumită. Au fost articole contra cărora a trebuit să protesteze, atât domnul ambasador la ministerul de Externe, cât și eu personal la Marele Stat Major. În alte articole, scrise de o manieră corectă, autorii au arătat totuși nemulțumirea că Blocul Balcanic pare a nu mai avea consistența de odinioară.

<sup>174</sup> **Mihail Manoilescu** (1891-1950), inginer, om politic și gânditor economic. Șef de promoție al Școlii de Poduri și Șosele, a fost funcționar al Ministerului Lucrărilor Publice. În timpul Războiului de Întregire a lucrat la Direcția Muștilor, iar, din 1919, la Ministerul Industriei și Comerțului, la Direcția Refacerii Economice. A fost subsecretar de stat în guvernele Averescu. A fost arestat în toamna anului 1927 pentru aducerea în țară a unor scrisori ale fostului principe Carol adresate șefilor de partide, fiind achitat de un tribunal militar. A fost ministrul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor (13 iunie – 9 octombrie 1930), al Industriei și Comerțului (10 octombrie 1930 – 14 iulie 1931), guvernator al Băncii Naționale a României (14 iulie – 27 noiembrie 1931), președinte al Secției Române la Camera Internațională de Comerț și ministru al Afacerilor Străine (4 iulie – 4 septembrie 1940), calitate în care a semnat Diktatul de la Viena de la 30 august 1940. Doctrinar al corporatismului, ideile sale economice devenind foarte populare în cercurile industriale din Brazilia și America de Sud. A fost arestat în 1948, murind la Sighet.

## 2. Raporturile turco-ruse

Îngrijorarea politică din primele zile ale lunii iulie, care a condus la luarea de măsuri militare serioase în special în Tracia (raportul nr. 6155/1940), a fost urmată de destinderea de care am raportat cu nr. 6163/1940 și care s-a menținut până la sfârșitul lunii.

În tot acest timp, cercurile politice turcești:

– s-au ferit să provoace pe ruși, dezmințind toate zvonurile relativ la concentrări masive de trupe turcești la frontiera Caucazului;

– au urmărit cu multă atențiune încercarea Germaniei de a împinge pe Soviete la o acțiune în Iran.

Cercurile politice din Turcia au ajuns la convingerea că:

– pentru a împiedica o eventuală înțelegere anglo-rusă;

– pentru a lovi direct în englezi prin ocuparea petrolului iranian;

– pentru a îndepărta cât mai mult războiul din regiunea Balcanilor, germanii fac eforturi la Moscova spre a-i determina pe ruși la un atac asupra Iranului.

La un moment dat se zvonise în Turcia – în special în cercurile ambasadei germane – că Rusia Sovietică ar fi și cerut Iranului provinciile Mazandaran<sup>175</sup> și Tabriz<sup>176</sup>.

În orice caz, dacă Sovietele vor înțelege să formuleze pretențiuni teritoriale, fie chiar numai în regiunea Artvin-Cars<sup>177</sup>, turcii se vor opune cu armele fiindcă, după cum afirma domnul Numan Menemencioğlu, secretarul general al Ministerului Afacerilor Străine, „noțiunea de integritate teritorială în noul stat național turc, este indisolubil legată de aceea de independență, iar la Ankara este convingerea că orice cedare într-un punct ar duce la prăbușirea țării întregi”. (...)

Atașatul militar în Turcia,

Colonel Traian Teodorescu

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, Colecția XIV-Studii și căutări relative la Armata Română, dosar 345, ff. 431-433]

**126. 14 august 1940, Ankara. Raport al atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, privind percepția diplomației turce față de politica Uniunii Sovietice și a Bulgariei. U.R.S.S. urmărește să-și întărească pozițiile în Finlanda și în Iran. Oficialii turci consideră că un conflict între U.R.S.S. și Germania este inevitabil. Bulgaria își sporește efectivul militar pentru a exercita presiuni asupra României în contextul tratatelor teritoriale.**

*August 14, 1940, Ankara. Report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, regarding the perception of Turkish diplomacy towards the policy of the Soviet Union and Bulgaria. The USSR aims to strengthen its positions in Finland and Iran. Turkish officials believe that a conflict between the USSR and Germany is inevitable. Bulgaria is increasing its military force to exert pressure on Romania in the context of territorial negotiations.*

Am onoarea a vă raporta următoarele:

1. În ultima vreme au apărut articole în presa turcă în care se arăta că pactul Înțelegerii Balcanice își trăiește ultimele clipe.

<sup>175</sup> Mazandaran, provincie în nordul Iranului, pe țărmul sudic al Mării Caspice.

<sup>176</sup> Tabriz, provincie în nord-vestul Iranului, la acel moment la granița cu Turcia și U.R.S.S.

<sup>177</sup> Artvin-Cars este o provincie din nord-vestul Turciei. Stăpânită de otomani, a fost ocupată de Rusia prin tratatul de la San Stefano, în 1878, iar, în 1918-1920, a fost disputată cu Republica Armeană, fiind cedată de Rusia sovietică prin tratatul de la Cars din 13 octombrie 1921.

Argumentarea era simplă:

– obiectul Înțelegerii Balcanice a fost menținerea statu-quo-ului în Balcani contra tendințelor revizioniste bulgare;

– actualmente, când litigiul româno-bulgar este pe cale de aplanare prin mijloace pașnice<sup>178</sup>, este greu de presupus că în momentul când – de exemplu – Bulgaria ar ataca Grecia, România și-ar mai îndeplini obligațiunile din pact luând armele contra Bulgariei.

Oficialitățile se arată mai rezervate în această chestiune, domnul Saracoğlu mulțumindu-se să declare ambasadorului nostru că asemenea articole au fost dacă nu inspirate, cel puțin influențate de declarațiunile urbi et orbi ale domnului von Papen care, întors de curând din Germania, nu obosește a declara peste tot că:

- pactul Înțelegerii Balcanice și-a trăit viața,
- Turcia este deci izolată.

2. Ministrul de Externe al Turciei, întors din concediu și în așteptarea luării contactului cu ambasadorul turc la Moscova [Ali Haydar Aktay], care va sosi la Ankara zilele acestea, se arată – după informațiunile ce are până în prezent – destul de liniștit față de atitudinea probabilă a Sovietelor în ceea ce privește Balcanii și regiunea Mării Negre.

D-sa crede că:

– pentru moment Rusia își are îndreptată atențiunea asupra Finlandei pe care intenționează s-o încorporeze în Uniunea Sovietică. În acest scop și ca o primă măsură i-ar fi și cerut schimbarea unuia dintre miniștrii importanți din cabinet<sup>179</sup>, precum și încetarea măsurilor de prigoană contra elementelor comuniste din Finlanda. Întrebuințează adică, adăuga domnul Saracoğlu, aceleași procedee ca în fostele țări baltice;

– după ce va încorpora Finlanda, Rusia Sovietică, ajunsă aproximativ în granițele imperiale, își va îndrepta toate eforturile în direcția pregătirii armatei pentru răfuiala cea mare – cu Germania – răfuială care nu poate să nu sosească, mai devreme sau mai târziu.

Între timp și în raport cu evoluția războiului anglo-german, s-ar putea ca Sovietele să încerce o lărgire a spațiului de siguranță a regiunilor petrolifere, ocupând două provincii din Iran (Mazandaran și Tabriz).

3. Anunțarea concentrării a 15 contingente bulgare pentru ziua de 1 septembrie nu a produs o prea mare impresie în Turcia, în special la Ministerul de Externe, unde se crede că această măsură ar fi fost luată, din îndemnul Germaniei, pentru a face presiuni asupra României în scopul accelerării tratativilor în curs dintre România și Bulgaria.

În același fel se judecă și anunțarea cu mare aparat a sosirii celor 10 avioane de bombardament germane Domier, la Sofia.

Marele Stat Major, fără a elimina ipoteza de mai sus, crede în plus că prin chemarea celor 15 clase de rezerviști, Bulgaria execută de fapt mobilizarea generală care îi va permite să creeze noi

<sup>178</sup> Negocierile româno-bulgare privind frontiera în Dobrogea au fost inițiate la 19 august 1940, finalizându-se la 7 septembrie 1940 prin tratatul de la Craiova.

<sup>179</sup> **Väinö Tanner** (1881-1966), om politic social-democrat și jurist finlandez. A fost președintele Partidului Social-Democrat (1928-1926), prim-ministru (13 decembrie 1926 – 17 decembrie 1927), ministru de Finanțe (12 martie 1937 – 1 decembrie 1939), Externe (1 decembrie 1939 – 27 martie 1940), Asigurări Sociale (27 martie – 15 septembrie 1940), Comerț și Industrie (3 iulie 1941 – 22 mai 1942) și Finanțe (22 mai 1942 – 8 august 1944). Ca ministru de Externe în timpul războiului sovieto-finlandez din 1939-1940 a contribuit la spiritul de solidaritate națională care a alimentat rezistența. Considerat responsabil de războiul împotriva U.R.S.S. din 1941-1944, a fost condamnat la cinci ani de închisoare. A revenit în viața politică în 1951, ca deputat.

mari unități (încă 5-7 divizii) și să fie gata a profita de evenimentele ce pare că se vor produce în Balcani în toamna acestui an – în special în regiunea vestică a Balcanilor.

Atașatul militar în Turcia,

Colonel Traian Teodorescu, nr. 6188

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, Colecția XIV-Studii și căutări relative la Armata Română, dosar 345, ff. 447-449]

**127. 27 august 1940, Ankara. Notă a atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, transmisă Marelui Stat Major, în care informează privind intenția Turciei de a închide strâmtoarele pentru navele militare ale statelor beligerante.**

*August 27, 1940, Ankara. Telegram of the military attaché in Türkiye, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff, with information regarding Türkiye's decision to close the Straits for warships belonging to belligerent states.*

Urmare la raportul nr. 262

Secretarul general al M. Ext. [Menemencioğlu] a declarat că Turcia nu va permite trecerea flotelor de război ale țărilor beligerante prin strâmtoare.

Col. Teodorescu, nr. 264

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, dos. 171, f. 289]

**128. 31 august 1940, Ankara. Buletinul de informații al atașatului militar român la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, pentru august 1940. Turcia apreciază că tratativele româno-bulgare elimină o cauză de conflict în Balcani și, încurajând soluția schimbului de populație, dorește ca guvernul de la Sofia să respecte drepturile populației turce din Cadrilater. Turcia intenționează să rămână neutră în cazul unui conflict militar între Italia și Grecia, dacă Bulgaria nu va interveni. Germania descurajează Italia să atace Grecia înaintea căderii Marii Britanii. Germanii percep o tensiune în raporturile turco-sovietice.**

*August 31, 1940, Ankara. Intelligence bulletin of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, covering August 1940. Türkiye considers that the Romanian-Bulgarian treaties eliminate a cause of conflict in the Balkans and, encouraging the solution of population exchange, wishes that the government in Sofia will respect the rights of the Turkish population in Southern Dobruja. Türkiye intends to remain neutral in the event of a military conflict between Italy and Greece, unless Bulgaria intervenes. Germany deters Italy from attacking Greece before Great Britain falls. The Germans perceive a tension in Turkish-Soviet relations.*

(...)

**Situația politică externă**

**1. Turcia și tratativele României cu Bulgaria și Ungaria.**

Opinia publică și guvernul au urmărit cu mult interes tratativele noastre cu bulgarii, rămânând satisfăcuți că prin încheierea acordului de principiu româno-bulgar urmat – cu siguranță – și de acordurile de detaliu, se elimină una din cauzele de conflict în Balcani.

Cu tot optimismul declarațiilor oficiale făcute la diferite ocazii, guvernul și opinia publică își dau seama că Turcia nu este pregătită pentru un război tehnic și că cu greu va face față chiar pe un singur front.

Cu 140 avioane de vânătoare și 130 bombardament, cu circa 300 aviatori bine instruiți, dar fără mecanicii necesari întreținerii avioanelor, cu 150 care de asalt, cu 560 tunuri anticar și cu 334 tunuri antiaeriene de toate calibrele, nu poate pleca nimeni la război astăzi cu inima ușoară, decât dacă îi este amenințată serios existența.

Este explicabilă deci satisfacția turcă pentru dispariția uneia din multele cauze ce pot încă aprinde focul în Balcani.

În același interes al menținerii păcii în Balcani, presa turcă nu s-a sfiit să atragă atențiunea Bulgariei că pentru ca acordul să fie durabil trebuie ca, atât dintr-o parte cât și din alta, să se manifeste o egală conciliațiune.

În același timp, opinia publică se interesează de soarta turcilor din Dobrogea de Sud. Presa, fără a avea aerul de amenințări, atrage totuși atențiunea bulgarilor că guvernul și poporul turc ar dori și ar fi mulțumiți dacă populațiunea turcă din Cadrilaterul dobrogean ar fi tratată cel puțin la fel cum a fost tratată în România.

În ceea ce privește tratativele româno-ungare, presa turcă recunoaște că, prin contrast cu problema dobrogeană, problema Transilvaniei este mult mai complexă și că nu se va ajunge la o înțelegere cu ungurii decât printr-un arbitraj al Puterilor Axei.

În general însă, presa turcă este pentru teza schimbului de populații, susținută de România și aplicată pentru prima oară cu efecte salutare de către Turcia și Grecia în urma războiului din 1922.

## 2. Conflictul italo-grec, văzut de la Ankara.

Turcii nu sunt încă dumiriți asupra cauzelor începutului de conflict, din cursul acestei luni, între Italia și Grecia.

Domnul Saracoğlu, ministrul de externe al Turciei, face două ipoteze:

*Prima:* Italia, fiind convinsă de sfârșitul apropiat și victorios al războiului (pentru Puterile Axei), a căutat să pună – cu toată loialitatea – problema Greciei și a Mării Egee, intenționând chiar să pună, cu câteva zile înainte de încheierea păcii, pe aliata sa Germania în fața faptului împlinit al ocupării teritoriilor grecești ce crede că îi sunt necesare.

Pe de altă parte, guvernul italian ar fi simțit nevoia să dea opiniei publice o satisfacție, mai ales acum când, după anumite versiuni, problema Tunisului nu se va rezolva așa cum a dorit-o Roma.

*A doua ipoteză* imaginată de domnul Saracoğlu ar fi aceea că, având nevoie de bazele navale grecești, pentru atacul, din ce în ce mai probabil, al Egiptului, guvernul din Roma a căutat să intimideze pe cel din Atena, pentru a-i ceda de bunăvoie aceste baze, ceea ce – adăuga domnul Saracoğlu – deocamdată n-a reușit.

În legătură cu desfășurarea acestui conflict, Marele Stat Major turc crede că:

– Grecii trebuie și pot să se opună italienilor, în bune condiții, ajutați fiind de flota și aviația engleză.

– Iugoslavia ar trebui hotărât să treacă de partea grecilor pentru că, în caz de victorie italiană, soarta Iugoslaviei este pecetluită.

Care va fi însă atitudinea Turciei?

Pe de o parte, se pare că guvernul turc a și făcut sugestii amicale la Atena, arătând că interesele Greciei impun, în situația actuală, o cât mai strânsă legătură cu Anglia (ceea ce ar împiedica deci trecerea necondiționată de partea Angliei și rezistență la cererile italiene).

Pe de altă parte, guvernul turc declară la Ankara că pericolul unui conflict între Italia și Grecia s-a îndepărtat și că deci nu este nici un motiv de îngrijorare.

Cercurile diplomatice din Ankara cred că acest optimism al guvernului nu este decât o manevră care să-i permită a nu se pronunța încă. Dacă guvernul ar recunoaște iminența pericolului, ambasadorul Angliei [Knatchbull-Hugessen] ar putea întreba pe ministrul de externe turc care va fi atitudinea Turciei și-i va cere poate chiar să se pronunțe de îndată ce guvernul turc va vrea să evite.

Impresia generală – în corpul diplomatic de la Ankara – este că în cazul unui conflict armat italo-grec, Turcia va rămâne mai departe neutră, ea neintrând în acțiune decât dacă bulgarii ar ataca pe greci.

Atașatul militar grec îmi spunea că aceasta este și credința Greciei deoarece:

– Turcia nu are obligații contractuale directe față de Grecia, potrivit cărora trebuie să-i ajute pe greci în conflictul cu Italia;

– ajutorul direct turc nici n-ar fi eficace deoarece turcii n-au aviație și care de asalt nici pentru ei, necum să mai trimită în Grecia, iar trimiterea a două, trei divizii la Salonic n-ar constitui un aport prea mare. Grecii au destule forțe pentru a se opune italienilor, cu condiția să fie degajați pe frontul spre Bulgaria. Or, guvernul grec este mai mulțumit să știe că amenințarea Bulgariei – din partea turcească – este foarte puternică decât să slăbească această amenințare prin trimiterea câtorva divizii în Epir.

Un lucru este sigur, îmi adăuga atașatul militar grec, în cazul când Italia ne-ar ataca s-au ar încerca să atingă demnitatea și independența națională, Grecia trece imediat de partea Angliei și se va opune cu forța agresiunii italiene. Ambasadorul Greciei mi-a afirmat apoi, același lucru.

Această atitudine a Greciei ce pare a fi cunoscută la Berlin, a determinat – crede domnul Saracoğlu – pe Führer-ul Cancelar al Germaniei să intervină la Roma pentru amânarea lichidării diferendului, până după terminarea războiului cu Anglia, deoarece dezlănțuirea unui conflict italo-grec s-ar putea întinde și mai mult în Balcani, ceea ce trebuie – ar fi spus domnul Hitler – neapărat evitat.

### 3. Relațiile turco-ruse

Am arătat în rapoartele anterioare trimise în cursul lunii august, că domnul Saracoğlu afirma că raporturile ruso-turce nu dau loc la îngrijorare.

Atașatul naval german, contraamiralul von Marwitz, îmi spunea însă că – după informațiile Germaniei – raporturile turco-ruse nu sunt tocmai atât de amicale cum pretind a le reda cercurile turcești. După domnia sa, pericolul rus pentru turci n-ar fi dispărut încă.

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, Colecția XIV-Studii și căutări relative la Armata Română, dosar 345, ff. 458-464]

**129. 3 septembrie 1940, Ankara. Raport al atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, privind percepția în presa turcă asupra Dictatului de la Viena. Ziarele turcești consideră că României i s-a făcut o nedreptate, iar garanțiile oferite de Germania și Italia pentru integritatea noului teritoriu sunt lipsite de valoare. U.R.S.S. este nemulțumită de faptul că nu a fost invitată la conferința de la Viena.**

*September 3, 1940, Ankara. Report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, regarding the perception in the Turkish press of the Vienna Diktat. The Turkish newspapers believe that an injustice has been done to Romania and that the guarantees offered by Germany and Italy for*

*the integrity of its new territory are worthless. The USSR is displeased that it not invited to the conference in Vienna.*

Urmare la nr. 6208/1940 (Buletinul de informații pe luna august 1940).

Am onoarea a vă raporta că, în general, presa turcă a subliniat nedreptatea ce ni s-a făcut prin arbitrajul de la Viena.

Astfel:

1. În ziarul „Istanbul”<sup>180</sup>, în articolul de fond, directorul ziarului scrie:

„Dictatul de la Viena a jefuit un aderent al Axei în profitul altui aderent mai vechi și mai sigur” ...

„Astăzi, aceleași puteri care cereau cu violență suprimarea Tratatului de la Versailles și care jurau că de acum înainte nu va mai exista dictat în Europa, au impus prin amenințări un tratat care nedreptățește sigur pe una din părțile contractante”..

„Când textul tratatului a fost cunoscut la București, el a produs atâta stupefacție cât și durere și surdă exasperare. Jefuind-o, el a dat totuși garanție României pentru menținerea integrității teritoriale contra oricărei agresiuni<sup>181</sup>. Cât valorează însă oare această garanție, fără asentimentul Moscovei?”.

2. În ziarul „Yeni Sabah” (Dimineața nouă)<sup>182</sup>, domnul H.C. Yalçın<sup>183</sup>, fost ministru, scrie:

„România a fost prima țară a căreia i s-a aplicat „noua ordine” a Axei, în Balcani. Dacă aceasta este noua ordine, nu credem să existe în peninsula Balcanică alte state care s-o primească cu toată inima” ...

„Negocierile cu Ungaria n-au mers atât de bine ca cele cu Bulgaria. Era clar că, pentru România, cedarea Transilvaniei constituia un sacrificiu dureros. Ea s-a cabrat atât cât a putut, dar Ungaria știind ce preț pune Axa pe produsele solului său și pe menținerea păcii în Balcani, s-a menținut la punctul său de vedere.

Cele două părți au trebuit să recurgă la arbitrajul Berlinului și Romei. Conferința de la Viena a ajuns la un fel de sentință peremptorie. Majoritatea Transilvaniei a fost cedată Ungariei, iar ca fișă de consolare România a primit garanția integrității teritoriale.

Numai că, după tripla mutilare suferită și după ce vecinii nu mai au nimic de revendicat, ne întrebăm contra cărui agresor a primit România, garanțiile?

Pe de altă parte, România are destule forțe pentru a se apăra contra unei agresiuni bulgaro-ungurești. Ar rămâne deci, Rusia. Însă, pot ele, Germania și Italia, să se gândească la un război cu Sovietele pentru a apăra România?

Cum se explică atunci că puterile Axei au luat o atitudine atât de deschisă?

Rusiei nu-i place să se pună la îndoială bunele relații cu Germania și aliata ei, iar puterile Axei n-au interes să deștepte bănuiele.

<sup>180</sup> „Istanbul”, ziar francez apărut în anii 1875-1964, inițial sub numele „Le Stamboul” (schimbat în 1934).

<sup>181</sup> După Dictatul de la Viena, Germania și Italia au oferit României garanții unilaterale pentru integritatea și inviolabilitatea teritoriului său.

<sup>182</sup> „Yeni Sabah” („Dimineața nouă”), ziar din Istanbul apărut în 1938-1964.

<sup>183</sup> **Hüseyin Cahit Yalçın** (1875-1957), jurnalist și om politic turc. A fost, în 1908, redactor-șef al ziarului „Tanin”, publicația Comitetului Unității și Progresului. A fost deputat otoman în 1908-1918. A fost arestat de britanici în 1919 și deportat în Malta până în 1921. Din 1922 a fost un jurnalist de opoziție. În 1925, acuzat de incitarea rebeliunii kurde, a fost condamnat la exil pe viață în Çorum, fiind grațiat în 1926. A colaborat cu ziarul „Yeni Sabah” în 1938-1943, iar în 1943 a reluat publicarea ziarului „Tanin”. A revenit în politică în 1939, la moartea lui Atatürk, în cadrul Partidului Republican al Poporului. În 1948 a devenit redactor-șef al ziarului „Ulus”. A fost arestat în 1954, pentru un articol contra guvernului, dar a fost grațiat de președinte Celâl Bayar.



Deci garanțiile actuale nu pot avea în vedere Rusia.

Suntem forțați prin urmare să tragem concluzia că aici este vorba mai mult de o expresie teoretică, de un cuvânt fără efecte practice. Și apoi, noi știm din experiență că asemenea garanții n-au nici o valoare.

Ne pare bine totuși dacă garanțiile pot satisface pe amicii noștri români și le poate da sentimentul de securitate. Nouă însă, nu ne spun nimic bun.

Considerăm în același timp de datoria noastră de a expune regretele și simpatia noastră amicilor români pentru nedreptul tratament la care au fost supuși. Înțelegem că în aceste momente sumbre, națiunea română este cuprinsă de un doliu profund. Însă, amicii noștri români care sunt curajoși, tenace și muncitori, vor putea trage din nenorocirile lor, forțe noi și vor lucra cu o solidaritate sporită.

Vor păstra fără îndoială, locul important pe care îl ocupă în Balcani”.

3. În ziarul „Tan” (Aurora)<sup>184</sup>, domnul Zekeriya Sertel<sup>185</sup> (directorul) scrie:

„Este indubitabil că această decizie nu va fi primită cu satisfacție în România”.

„Puterile Axei care lucrau pentru repararea unei nedreptăți și dispariția unei surse de conflict în Europa centrală, au pus sămânța unui nou conflict”.

„România își va pune toată speranța în victoria Angliei pentru a se repara nedreptatea ce i s-a făcut”.

4. În ziarul „Tasviri Efkâr” (Opinia publică), domnul Ebuzziya Zade Velid<sup>186</sup> (directorul) spune:

„Tristul eveniment de astăzi este consecința greșelilor (internaționale) acumulate timp de 20 ani”.

„Rămâne de văzut totuși dacă noile modificări ale hărții României nu vor mări tot ceea ce Tratatul de la Versailles avea de anormal. Noile formule ale Axei sunt toate bazate pe forță și nu este bine să ne așteptăm de la ele, la ceva bun”.

5. În ziarul „Vakit” (Timpul), domnul Asim Us<sup>187</sup> se miră că Rusia, care are cel puțin tot atâtea interese în Balcani ca și Axa, n-a fost convocată la conferința de la Viena și trage concluzia că Sovietele ar fi profund nemulțumite:

– de faptul că n-au fost convocate,

– de garanțiile date României.

6. În ziarul „Son Telegraf” (Ultima oră), domnul Benice<sup>188</sup>, după ce constată că prin conferința de la Viena, România și Ungaria au căzut sub dominația politică și economică a Germaniei, se întreabă: „Acum al cui este rândul?”

Colonel Traian Teodorescu, nr. 6211

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, Colecția XIV-Studii și căutări relative la Armata Română, dosar 345, ff. 470-474]

<sup>184</sup> „Tan” („Aurora”), ziar de stânga din Istanbul apărut între 1935-1945.

<sup>185</sup> **Zekeriya Sertel** (1890-1980), jurnalist turc. A studiat dreptul la Istanbul și sociologia la Sorbona, iar în 1919-1923, jurnalismul la Universitatea din Columbia. În activitatea sa editorială a sprijinit cauza Războiului de Independență al Turciei. A devenit, în 1923, directorul departamentului presei și publicațiilor, dar a fost demis din cauza opoziției sale împotriva practicii cenzurii. A cumpărat ziarul „Tan” în 1936, fiind directorul acestuia până la închiderea sa, în 1945. A fost unul dintre fondatorii Societății pentru Protejarea Drepturilor Omului, în 1946. În 1950 a părăsit Turcia, stabilindu-se în Franța. A murit la Paris.

<sup>186</sup> **Velid Ebuzziya** (1884-1945), jurnalist turc. A fost exilat de britanici în Malta în 1919-1922. A fost redactor-șef al ziarului „Tasvîr-i Efkâr” în anii 1940-1945.

<sup>187</sup> **Asim Us** (1884-1967), jurnalist și om politic turc. A fost director al ziarului „Vakit” (din 1934, „Kurun”). A fost ales deputat în 1927.

<sup>188</sup> **Ethem Izzet Benice** (1903-1967), jurnalist și scriitor turc. Unele dintre romanele sale au fost adaptate în producții cinematografice în anii '50-'60.

**130. 12 septembrie 1940, Ankara. Telegramă a ambasadorului la Ankara, Radu Crutzescu, adresată ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în care îl informează despre discuțiile avute cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind decizia guvernului român de a reduce relațiile diplomatice româno-turce la nivel de legăție și apropiata sa rechemare. Oficialul turc a comentat defavorabil ambele vești.**

*September 12, 1940, Ankara. Telegram of the Ambassador in Ankara, Radu Crutzescu, to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, on the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, on the decision of the Romanian government to revert the Embassies in Bucharest and Ankara back to Legation level and on Djuvara's imminent recall back to the country. The Turkish official made unfavourable comments regarding both news.*

*Personal. Confidential.*

Am făcut astăzi Ministrului Afacerilor Străine [Saracoğlu] comunicarea prescrisă prin telegrama domniei voastre nr. 56185.

Domnul Saracoğlu nu a căutat să-mi ascundă foarte neplăcuta surprindere pe care brusca noastră hotărâre a pricinuit-o Guvernului turc. „Toată lumea știe, mi-a spus domnia sa, că tocmai România este aceea care a insistat și cu ce neobosită stăruință pentru ridicarea Misiunilor diplomatice ale statelor Înțelegerii Balcanice în capitalele lor respective la rangul de Ambasade. Ba o ușoară întârziere a Turciei, motivată de considerații strict bugetare, a fost chiar destul de rău văzută anul trecut la București. Așa fiind, recenta dvs. decizie este cel puțin neașteptată iar faptul că ea a fost luată unilateral, fără o firească consultare prealabilă cu celelalte trei Cabinete interesate și anunțată încă prin Radio și presă înaintea vreunei comunicări oficiale de la Guvern la Guvern izbește uzanțele internaționale cele mai elementare”.

După ce am lăsat să treacă furtuna am stăruit din nou situației atât de grele care a determinat în fond măsura incriminată și asupra împrejurărilor excepționale care au îndreptățit-o în formă. În urma insistențelor mele, dar fără a-mi da adeziunea sa oficială, Ministrul Afacerilor Străine mi-a făgăduit în cele din urmă că se va consulta cu Belgradul și Atena și va comunica apoi punctul de vedere al Guvernului său.

În consecință, până la primirea răspunsului promis, mă văd nevoit să păstrez aici în relațiile cu Guvernul turc și cu colegii calitatea mea vremelnică de Ambasador. Revenirea la rangul de Ministru n-ar putea fi consacrată decât prin remiterea unor noi scrisori de acreditare, scrisori în orice caz necesitate de urcarea pe Tron<sup>189</sup> a M.S. Regelui Mihai<sup>190</sup>.

<sup>189</sup> Cedarea nord-vestului Transilvaniei în urma Diktat-ului de la Viena din 30 august 1940 a provocat o mare emoție în societatea românească, care și-a manifestat dezacordul în cadrul unor proteste de amploare. În acest context, la 4 septembrie 1940, guvernul Ion Gigurtu a demisionat, iar regele Carol al II-lea a încredințat șefia guvernului generalului Ion Antonescu. În urma evoluției situației politice, regele a semnat, la 5 septembrie, un decret prin care a suspendat Constituția din 1938 și i-a încredințat generalului Antonescu puteri sporite. La 6 septembrie 1940, regele a semnat o declarație prin care a cedat tronul în favoarea fiului său. În aceeași zi, Mihai I a depus jurământul ca rege al României în fața prim-ministrului generalul Ion Antonescu, patriarhului Nicodim Munteanu și prim-președintele Înaltei Curți de Casație și Justiție, Dimitrie Lupu.

<sup>190</sup> **Mihai I al României** (1921-2017), fiul regelui Carol al II-lea. Succedându-i bunicului său, regele Ferdinand I, a fost rege sub regentă (20 iulie 1927 – 8 iunie 1930), fiind detronat de tatăl său și proclamat principe moștenitor, cu titlul de „mare voievod de Alba Iulia”. A urmat studiile de liceu în cadrul unei clase speciale (1932-1940). După detronarea tatălui său a fost proclamat, din nou, rege (6 septembrie 1940 – 30 decembrie 1947). La 23 august 1944 l-a demis și arestat pe mareșalul Ion Antonescu, Conducătorul Statului, și a anunțat la radio ieșirea României din alianța cu Axa. A fost forțat să abdice la 30 decembrie 1947. În 1948 a plecat în exil, unde a devenit un partener de dialog al principalelor organizații politice ale exilului românesc.

M-am folosit de acest prilej pentru a informa pe domnul Saracoğlu și despre apropiata încetare a misiunii mele. Nu-mi aparține să mă întind asupra aprecierilor extrem de elogiatoare și desigur foarte exagerate pe care a binevoit a le face în legătură cu scurta mea activitate aici. Exprimându-mi, însă, și de rândul acesta surprinderea sa pentru publicitatea care a precedat iarăși orice comunicare oficială, domnia sa m-a rugat în mai multe rânduri să-i lămuresc motivele unei atât de grabnice și „atât de regretabile” schimbări. Trebuie să mărturisesc că explicația ce i-am dat-o, invocând o simplă și obișnuită măsură administrativă, nu pare a fi avut darul a-l satisface.

Crutzescu, nr. 1324

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, ff. 379-381]

**131.6 noiembrie 1940, Ankara. Raport al atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, privind informațiile apărute în presa turcă referitoare la posibilitatea bombardării terenurilor petrolifere românești de către aviația britanică. Conform unor cercuri diplomatice din Turcia, acțiunea aviației britanice în România va fi inițiată după intrarea Turciei în război.**

*November 6, 1940, Ankara. Report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, regarding the information published by the Turkish press regarding the possibility of the British aviation bombing the Romanian oil fields. According to some diplomatic circles in Türkiye, the action of the British aviation in Romania will be initiated after Türkiye will join the war.*

Am onoarea a vă raporta că în presa turcă a început să se discute deschis posibilitatea bombardării puțurilor noastre de petrol de către aviația engleză ce va porni de pe bazele aeriene din nordul Greciei.

După cum italienii fac război englezilor bombardând Alexandria și alte locuri ocupate de trupele britanice în Egipt, tot astfel – spune presa turcă – este posibil ca și englezii, făcând război germanilor, să bombardeze puțurile de petrol românești ocupate de trupele germane.

Această acțiune n-ar implica – continuă același articol – declararea stării de război între Anglia și România, după cum nici între Italia și Egipt nu este declarată starea de război.

Tot în legătură cu regiunea noastră petroliferă se pare, atâta cât afirmă anumite cercuri diplomatice (în special cele grecești) din Ankara, că englezii ar intenționa să ne bombardeze puțurile numai după ce și numai dacă Turcia ar intra în război.

În acest caz, flota engleză – inclusiv port-avioanele – ar pătrunde în Marea Neagră și de acolo ar porni bombardierele engleze spre Cămpina.

Atașatul militar în Turcia,

Colonel Tr. Teodorescu. nr. 6294

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, Colecția XIV-Studii și căutări relative la Armata Română, dosar 345, ff. 534-535]

**132.12 noiembrie 1940, Ankara. Raport al atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, privind relațiile turco-sovietice. Turcia se așteaptă la o confruntare militară între Germania și U.R.S.S. în care i s-ar cere concursul din partea sovieticilor. U.R.S.S. dorește prelungirea răz-**

**boiului pentru a câștiga timp pentru reorganizarea armatei sale. Germania dorește să atragă Turcia în zona sa de influență.**

*November 12, 1940, Ankara. Report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, on Turkish-Soviet relations. Türkiye expects a military confrontation between Germany and the USSR in which it would be asked to aid the Soviets. The USSR wants the war to be prolonged to buy time to reorganize his army. Germany wants to draw Türkiye into its sphere of influence.*

Am onoarea a vă raporta următoarele:

1. Întors de curând din inspecția făcută trupelor pe zonele de concentrare, domnul mareșal Çakmak a cerut să vadă pe atașatul militar grec, căruia, între altele și după ce și-a mărturisit satisfacția pentru frumoasele fapte de arme ale grecilor, i-a adăugat:

„Relațiile turco-ruse sunt foarte bune iar în caz de agresiune germană asupra Turciei și dacă Turcia izbuteste să oprească înaintarea trupelor germane, sunt speranțe chiar de o colaborare ruso-turcă, deoarece rușii nu ar fi mulțumiți de succesele germane pe continent. O Germanie puternică – spunea domnul mareșal – constituie un permanent pericol pentru ruși, mai ales în actuala perioadă – de tranziție – a reorganizării armatei sovietice”.

În aceeași ordine de idei, domnul mareșal Çakmak crede că „actuala vizită a domnului Molotov la Berlin are de scop să câștige timpul necesar reorganizării armatei sovietice, noul șef de Stat Major al Armatei Roșii<sup>191</sup> întreprinzând actualmente scoaterea politicii din armată și întărirea autorității cadrelor”.

„În acest scop, domnul Molotov va căuta să liniștească anumite aprehensiuni germane asupra nesincerității politicii rusești, acceptând – ca o dovadă a bunei credințe a Sovietelor – acordarea de noi avantaje economice celui de al treilea Reich”.

2. În ceea ce privește relațiile turco-ruse, în cercurile ambasadelor germană și italiană din Ankara se declară că este riscant să se vorbească de o îmbunătățire simțitoare a raporturilor dintre cele două țări. Este suficient să se observe că la declarațiunea Președintelui Republicii turcești [Înönü], care sublinia că este deosebit de agreabil să anunțe țării o ameliorare a relațiilor Turciei cu U.R.S.S., conducătorii de la Moscova n-au răspuns încă nimic.

3. În alte cercuri diplomatice din Ankara se crede că voiajul la Berlin al domnului Molotov a fost dictat în special de grija ce o are Moscova ca nu cumva Berlinul să încheie pacea acum și – ca urmare – mâine, Moscova să se găsească față în față cu Berlinul atotputernic.

Recenta activitate politică a Puterilor Axei – îndeosebi a Führer-ului – ar fi lăsat impresia la Moscova că Germania ține neapărat să izoleze Anglia, care se va lăsa astfel mai ușor convinsă să cadă la învoială cu Germania.

Pentru a împiedica o asemenea eventualitate, conducătorii sovietici, care au tot interesul să vadă războiul prelungindu-se pentru ca la urmă Germania – chiar victorioasă – să se găsească

<sup>191</sup> **Kirill Afanasievici Merețkov** (1897-1968), mareșal sovietic. Muncitor de fabrică, s-a înscris în partidul bolșevic în 1917. A absolvit Academia Militară Mihail Frunze. A fost trimis în Spania pentru a sprijini forțele republicane în timpul războiului civil. A fost comandant militar al Leningradului, comandantul Armatei a 7-a în timpul războiului sovieto-finlandez din 1939-1940, șeful Marelui Stat Major al Armatei Roșii (august 1940 – ianuarie 1941). A fost arestat și anchetat de NKVD la 23 iunie 1941, sub acuzația de complot antisovietic, fiind eliberat după trei luni și reabilitat. A fost comandant al Armatei a 4-a (9 noiembrie – 16 decembrie 1941) și al Frontului Volhov (1941-1944) în timpul asediului Leningradului. În februarie 1944 a fost numit comandant pe frontul din Karelia, iar în 1945 în Manciuria. A fost numit mareșal al U.R.S.S. la 26 octombrie 1944. După război a fost comandant al forțelor de ocupație sovietice din Coreea de Nord (1945-1947), comandant militar al Moscovei (1947-1949), districtului Belomorski (1949-1951) și al districtului militar de nord (1951-1955), ministru adjunct al Apărării (1955-1964).

foarte obosită în fața armatei intacte și proaspăt organizată a Sovietelor, au trimis la Berlin pe domnul Molotov pentru a spune Führer-ului că Rusia este gata să întărească legăturile cu Germania, căreia îi va da în mai mare măsură cele necesare pentru continuarea și câștigarea războiului.

În fond, adaugă aceste cercuri, Sovietele caută:

- Să câștige timp pentru a-și reorganiza armata;
- Să prelungească războiul pentru a slăbi pe beligeranți.

Însă în întrevvedere de la Berlin, nu numai Moscova va avea cuvântul său de spus și planul său de adoptat. Berlinul, adaugă aceleași oficii diplomatice, va căuta cu siguranță să obțină de la ruși colaborarea asupra unei presiuni politico-militare – ce nu va întârzia – asupra Turciei, pe care Germania vrea s-o scoată de sub influența Angliei, pentru ca Albionul să fie astfel izgonit complet din Europa. Pe de altă parte, o Turcie amică cu Germania va permite acesteia să amenințe, în același timp, atât Irakul cu petrolul de la Mossul, cât și Egiptul.

4. Cercurile diplomatice grecești din Ankara au informațiuni că timp de 15 zile întreaga rețea de căi ferate a Germaniei, care este orientată spre Viena, va fi întrebuițată exclusiv pentru transporturi de trupe.

Grecii din Ankara cred că, odată concentrate în regiunea Viena, trupele germane vor putea fi dirijate spre sudul Peninsulei Balcanice fie prin Iugoslavia, fie prin România și Bulgaria, fie pe ambele direcțiuni.

Operațiuni militare germane de mare amploare în Balcani putând neliniști pe ruși, întrevdere de la Berlin ar avea de scop – între altele – să obțină asentimentul Sovietelor.

Atașatul militar în Turcia,

Colonel Tr. Teodorescu, nr. 6304

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, Colecția XIV-Studii și căutări relative la Armata Română, dosar 345, ff. 543-546]

**133. 26 noiembrie 1940, București. Oferta inginerului Șerban Coandă adresată generalului Ion Antonescu, președintele Consiliului de Miniștri și ministrul Apărării Naționale, privind un schimb de fier între România și Turcia. Se arată că această tranzacție este de mare interes pentru apărarea națională a României.**

*November 26, 1940, Bucharest. Offer by Engineer Șerban Coandă addressed to General Ion Antonescu, President of the Council of Ministers and Minister of National Defence, regarding an exchange of iron between Romania and Türkiye. It proves that this transaction is of great interest for Romania's national defence.*

Îmi permit să vă înaintez această adresă, relativ la oferta mea privitoare la un schimb de fer brut contra fer prelucrat între noi și Turcia, ce a fost înregistrată la Direcțiunea Fortificațiilor cu nr. 175335/52 din 19/XI a.c., și ce se află acuma la Subsecretariatul Înzestrării Armatei, și a cărei copie Vă alatur, spre a Vă ruga Să binevoiți a studia această ofertă, fiind dat importanța tranzacțiunii propuse prin ea, valorând cca. 500 milioane lei și interesând deci foarte mult atât apărarea noastră națională cât și economia națională, și în caz de o găsiți favorabilă de a da îndrumările necesare spre a fi cât mai iute rezolvată, ce este în interesul tuturor fiind dat nesiguranța situațiilor politice de astăzi.

Această furnitură interesează în primul rând Statul Român, deoarece își poate procura astfel peste 1.000 vag. de fer pentru fer beton atât de necesar apărării naționale, cât și pentru con-

strucțiile civile, cât și prin faptele că prin ea un mare număr de fabrici de la noi vor avea o mare activitate și că Statul va încasa noi venituri din taxele vamale de export.

De aceea mi-am permis să fac această adresă, spre a Vă ruga să bine-voiți a determina rezolvarea cât mai rapidă a acestei oferte.

Îmi permit cu această ocazie, să vă atrag atențiunea asupra unui lucru ce desigur v-a frapat în oferta mea. Este vorba de taxele vamale excesive ce grefează ferul brut, ele ridicându-se la 9,40 lei/kg. când valoarea lui variază între 8-12 lei CIF Istanbul. Îmi permit să relevez acest fapt atât din punct general, deoarece minele de la noi produc o cantitate mică de fer, restul fiind adus sub formă de fer vechi, fer brut, fontă brută, oțel brut sau fer semi prelucrat, toate aceste produse de valoare mică fiind taxate la vamă cu sume de 9-13 lei/kg explicând astfel în parte scumpetea produselor industriilor românești, cât și din punct de vedere particular a acestei oferte, deoarece ea ar putea fi des repetată, atât sub forma aceasta, dar și sub forma mai simplă, de cumpărare direct mai ușoară, și la ce n-ar fi posibilă cu actualele taxe vamale, împiedicând aprovizionarea noastră cu fer de pe o piață ce ne ar da în mari cantități acest fer.

În speranța de a obține cât mai curând o rezolvare favorabilă, îmi permit să Vă rog să primiți asigurarea deosebitei mele stime.

Ing. Șerban Coandă

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 76/1940, ff. 22]

**134. 30 decembrie 1940, Ankara. Raport al atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, privind percepția asupra Dictatului de la Viena în cercurile diplomatice din Turcia. Atașatul român, comparând politica față de Axă a României cu cea a Ungariei, consideră că guvernul de la București ar trebui să ducă o politică activă pentru a cere realipirea nord-vestului Transilvaniei, exprimându-și, de asemenea, opinia că soluția impusă la Viena a pus România în situația de a nu se mai putea apăra singură.**

*December 30, 1940. Report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, regarding the perception of the Vienna Diktat in Turkish diplomatic circles. The Romanian attaché, comparing the Romanian policy towards the Axis with that of Hungary, believes that the Bucharest government should pursue an active policy to demand the reunification of northwestern Transylvania, also expressing his opinion that the solution given at Vienna affected Romania's capacity to defend itself.*

Am onoarea a vă raporta că într-una din convorbirile avute de domnul de Peppo<sup>192</sup>, ambasadorul Italiei, cu anumite cercuri diplomatice din Ankara, domnia sa a arătat că „a trebuit să se dea ungarilor, prin arbitrajul de la Viena, nordul Transilvaniei pentru că altfel, ungurii erau capabili să facă război, iar Puterile Axei nu aveau interesul ca războiul să se întindă în zona puțurilor petrolifere românești”.

Așadar, șantaj unguresc cu petrolul nostru, șantaj acceptat de Germania și Italia.

Să fie cu putință?

Atunci este adevărată și versiunea – ce a circulat cu persistență la Ankara – că în momentul ultimatumului sovietic pentru Basarabia, guvernării de la Berlin și-ar fi pus mâinile în cap la

<sup>192</sup> **Ottavio De Peppo**, diplomat italian. A fost cel dintâi ministru plenipotențiar italian la Riad (1932-1933), apoi ambasador la Ankara (1938-1943).

gândul că România va rezista cererilor rusești și că – deci, puțurile de petrol românesc ar fi în pericol.

Atunci s-ar explica de ce Germania ne-a sfătuit – cum ne-a sfătuit – să acceptăm cererile Sovietelor.

Adică, tot petrolul, care ne putea salva dacă eram dârzi, ne-a făcut să pierdem și Basarabia.

Cu atât mai nemernici am fost dacă, având atuul în mână, n-am știut să profităm de el.

Netrebuind să bocim prea mult asupra greșelilor trecutului este necesar ca cel puțin pentru viitor să fim demni, să fim hotărâți, să știm a muri în onoare decât a trăi în nemernicie.

Acesta este imperativul național de astăzi.

Tot astăzi însă – 28 decembrie 1940 – domnul von Papen, ambasadorul Germaniei, a declarat însărcinatului nostru cu afaceri [în Turcia] că Germania consideră ca „definitivă” soluția dată în arbitrajul de la Viena.

Și atunci noi ce facem? Ce atitudine luăm? Dar, mai întâi, să ne întrebăm: de ce? De ce consideră Germania ca definitivă soluția care frânge sufletul poporului amic și aliat, al Statului legionar român<sup>193</sup>, atât de strâns legat de statul cu aceeași ideologie politică, național-socialist german?

Să fie oare numai faptul cuvântului dat?

Noi nu o credem, pentru că astăzi, în materie de politică internațională, *evenimentele*<sup>194</sup> ne-au arătat că „cuvântul dat” nu mai are nici o valoare.

Atunci?

Atunci iată de ce Germania consideră definitivă soluția de la Viena. O consideră definitivă pentru că:

a) în toate manifestațiunile publice, României îi este frică să spună că nu se împacă cu acest arbitraj. Din contră, are mai mult aerul că este mulțumită, pe când Ungaria cere mereu, fără a se obosi, tot Ardealul. Ungaria arată deci că ea nu se mulțumește.

b) România face astăzi, ca și altă dată, o politică „cuminte” de defensivă, o politică (sic!) care să nu supere pe marii noștri prieteni (ieri alții, astăzi alții), o „politică negativă”. Ungaria, din contră, face o politică agresivă, o politică ofensivă, o „politică pozitivă”, gândindu-se întâi la ea și apoi la marii protectori. Ungaria țipă, cere 100 pentru a i se da cel puțin 10.

c) Presa română este de o timiditate față de problemele ce sângerează trupul țării, încât nu ne mai mirăm de ce presa ungară devine din ce în ce mai impertinentă la adresa noastră.

În afară de cuvintele de laudă – împinse de multe ori până la servilism – față de Puterile Axei, de-abia se văd ici-colo timide încercări de protest contra Ungariei și nimic pentru Basarabia, pe care am uitat-o (adică presa a uitat-o), cu totul.

d) Radio România, prin inflexiunile baritonale în voce ale speaker-ului său de seară, făcea frumos mai acum câteva zile, în fața Germaniei, apărându-se și spunând: „Nu eu, ci ăla (adică ungurul) este revizionist. Eu n-am făcut nimic, pe când ungurul iată, a pus în comerț o batistă cu harta Ungariei, inclusiv Burgenlandul<sup>195</sup> și Fiume<sup>196</sup>”.

<sup>193</sup> România a fost proclamată ca „stat național-legionar” printr-un decret din 14 septembrie 1940, care prevedea că mișcarea legionară este singura mișcare recunoscută în stat. Denumirea a fost abrogată oficial la 14 februarie 1941, în urma conflictului dintre guvernul Antonescu și mișcarea legionară care a culminat cu „rebeliunea” din 21-23 ianuarie 1941.

<sup>194</sup> Cuvânt adăugat ulterior, scris de mână.

<sup>195</sup> Burgenland, teritoriu în estul Austriei, la granița cu Ungaria. Teritoriul a fost parte din regatul medieval al Ungariei și, chiar sub ocupația habsburgică, a fost dominat de nobilimea maghiară, iar din 1867 până la destrămarea Austro-Ungariei în 1918 a fost parte din Transleithania. La Conferința de Pace de la Paris din 1919 a fost atribuit Austriei.

<sup>196</sup> Fiume (astăzi, Rijeka) este un oraș pe teritoriul de astăzi al Croației, pe malul Mării Adriatice. Organizat ca un teritoriu cu un înalt grad de autonomie, a fost atribuit de împărăteasa Maria Tereza, în 1779, Coroanei Ungariei habsbur-

Ce ridicol! Să-i reclamăm „stăpânului” pe unguri că vor să ia Burgenlandul, pe când noi... noi ne mulțumim cu arbitrajul de la Viena. Nu suntem revizionisti

Nu știu care va fi fost răspunsul Germaniei. Mă îndoiesc însă că ne-a mulțumit pentru alarma dată și pentru descoperirea pericolului ungar față de Germania.

e) În politica externă suntem atât de cuminiți față de Axă încât nu jucăm decât o singură carte. Suntem cu Axa până la capăt. Adică învingem sau murim cu Axa. Nu-mi este în competență să judec această politică oficială. Nu mă pot opri însă de a-mi pune singur o întrebare și de a face o constatare.

#### **Întrebarea:**

Dacă este vorba să mergem până la capăt cu Axa, încât să acceptăm și „moartea cu Axa și deci pentru Axă”, atunci de ce n-am murit mai bine – ieri – pentru Basarabia și Transilvania și de ce să nu murim mai bucuros – mâine – pentru România?

Mi se va răspunde: Murind cu Axa și pentru Axă, murim pentru România, aceasta este politica ce convine astăzi României.

M-aș declara satisfăcut dacă n-aș face:

#### **Constatarea:**

Și Ungaria este „axistă” și încă mai veche ca noi. Și Ungaria a aderat, și încă înaintea noastră, la Pactul Tripartit. Și Ungaria a fost supusă arbitrajului de la Viena, de unde a ieșit cum n-am ieșit noi. Și totuși politica ungurească încearcă să fie mai independentă: întâi ungurească și apoi axistă. Ungurii sunt mai dârzi față de Axă. Ungurii își rezervă posibilități de a schimba de câmp, în cazul – cine știe – al unui sfârșit al războiului altfel de cum îl vede astăzi Berlinul. Și totuși, Berlinul declara tot astăzi, prin gura domnului von Papan: „Soluția de la Viena este definitivă”.

Vom vedea ce va fi la urmă?

Bineînțeles că vom vedea. Însă, în fața atitudinii:

– Români cuminiți, modești, liniștiți, ascultători,

– Ungurii gălăgioși, recalcitranți, nemulțumiți, Germania, chiar victorioasă fiind dar obosită și având nevoie de liniște, să fim siguri că ne va apăsa tot pe noi cei cuminiți, pentru a nu întârta și mai mult pe scandalagii de la Budapesta (care de pe acum încă, caută să-și găsească și alte puncte de sprijin în afară de Axă).

Este așa de natural acest lucru!

„În boul care trage, tot în ăla dai”, spune plastic o observație de bun simț a poporului nostru.

Atunci, pentru ce și cine ne împiedică pe noi, românii, să ne arătăm ritos durerea și nemulțumirea, iar pe unguri nu-i împiedică?

Pentru ce să nu cerem și noi 1.000 pentru a putea lua la urmă cel puțin 100?

Pentru ce presa noastră nu este liberă sau – mai bine zis – de ce nu se pretextează că este liberă, pentru ca la adăpostul acestui pretext să înceapă cu ardoare și furie lupta pentru întregirea neamului?

Pentru ce această presă nu strigă pe toate tonurile și nuanțele: arbitrajul de la Viena o fi fost oportun atunci, dar acum, în afară de faptul că nu este drept, nu mai este nici oportun.

Pentru ce asociațiile noastre de luptători pe toate tărâmurile nu strigă, până la Cer, dreptatea neamului și nedreptatea ce ni s-a făcut?

---

gice, iar în 1867 a rămas parte a Transleithaniei. În 1920 a fost creat Statul Liber Fiume, recunoscut de Italia și Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor prin tratatul de la Rapallo din 12 noiembrie 1920 și desființat prin tratatul italo-iugoslav de la Roma din 27 ianuarie 1924.



De ce să nu ne asigurăm și noi – discret dar totuși – alte puncte de sprijin din afară?

De ce, cu alte cuvinte, manifestările politice românești – oficiale și neoficiale – păstrând linia generală a legăturilor cu Axa, să nu aibă totuși un caracter mai românesc, mai independent, mai demn?

Ne închipuim noi oare că germanii sunt atât de naivi să creadă că, în fața unei atât de vădite nedreptăți ca a arbitrajului de la Viena, sufletul poporului românesc este alături de ei, chiar dacă oficialitatea ar căuta să arate contrariu?

\*

\* \*

Tot în convorbirea pe care a avut-o domnul von Papen cu însărcinatul nostru cu afaceri, ambasadorul Germaniei i-a spus:

„Relațiunile între Soviete și *Germania*<sup>197</sup> sunt bune. Să n-aveți teamă, fiindcă Sovietele nu vor întreprinde nimic contra țării dumneavoastră fără a ne preveni pe noi. Totuși, pentru a face față oricărei eventualități, Berlinul a luat hotărârea de a spori efectivul trupelor germane în România”.

În legătură cu această declarație, arăt mai jos cum judecă anumite cercuri diplomatice din Ankara arbitrajul de la Viena și acțiunea Germaniei în România:

Soluția de la Viena este foarte nenaturală și de neînțeles, spun acele cercuri, deoarece:

- România era deja alături cu Axa; părăsise Geneva<sup>198</sup> și renunțase la garanțiile engleze,
- Un popor nu poate fi pedepsit, chiar dacă parte din conducătorii lui ar fi greșit anterior față de Germania, greșeli care, de altfel, nu apar atât de evidente,
- Prin soluția adoptată, România nu mai este capabilă să se mențină pe propriile ei picioare, deoarece o bună parte din trupul țării – Moldova – nu se poate apăra în cazul unei agresiuni de la est, neavând spate.

Rațiunea unei atât de nefirești soluții n-ar fi – după aceleași cercuri – decât tocmai realizarea ultimului argument de mai sus. Pentru a slăbi România, pentru a o avea în permanență în mână, pentru a o exploata, pentru a o transforma într-o colonie fertilă europeană, s-a adoptat soluția Viena.

De altfel – continuă aceleași cercuri – mărirea efectivului trupelor germane în România (de care s-a aflat mai demult) nu este altceva decât punerea în practică a celor ce scria în cartea sa „Hitler m'a dit” fostul președinte al Senatului din Dantzig, Rauschning<sup>199</sup>:

„Armata germană apără și mănâncă. Popoarele apărute lucrează pentru a da de mâncare apărătorului”.

În afară de aceasta, armata germană se întărește în România, pentru a avea siguranța petrolului, atât contra pericolelor din afară, cât și contra acelor ce eventual s-ar ivi înăuntru. Răscoala asupriților – termină aceleași cercuri – n-a fost și nu va fi niciodată o vorbă goală. Germanii o știu și-și iau măsuri.

Evident, aceste aprecieri sunt sau cel puțin îmi place să cred că sunt exagerate.

<sup>197</sup> Scris de mână olograf în loc de „România”

<sup>198</sup> Guvernul Gigurtu a anunțat, la 11 iulie 1940, că România părăsește Societatea Națiunilor.

<sup>199</sup> **Hermann Rauschning** (1887-1982), om politic german. Fiul unui ofițer prusac, a urmat studii de filologie la Universitatea din Berlin. În 1932 a devenit membru al Partidului Muncitoresc Național-Socialist German. A fost președintele Senatului Orașului Liber Danzig (20 iunie 1933 – 23 noiembrie 1934), demisionând odată cu delimitarea sa față de regimul nazist. A părăsit Germania în 1936, iar, după șederi în Polonia, Elveția, Franța și Marea Britanie, s-a stabilit în Statele Unite ale Americii în 1941, unde a trăit restul vieții. În 1938 a publicat volumul *Gespräche mit Hitler* (*Conversații cu Adolf Hitler*), tradus în franceză și engleză.

Pe de altă parte, din declarațiunile făcute de domnul general Antonescu<sup>200</sup> la întoarcerea din Berlin, am putut desprinde că „deși viitorul va fi greu, să avem totuși încredere”. Cu alte cuvinte, ni s-au dat oarecare vagi speranțe.

Să avem încredere în cuvântul Führer-ului? Aceasta este întrebarea.

Răspunsul cred că este:

Germania nu va da o mână de ajutor și nu va stima decât pe cel puternic, pe cel curajos, pe cel demn, pe cel ce știe să ridice capul sus cu riscul vieții, pe cel ce preferă să moară în onoare decât să se ascundă după formule înșelătoare, pentru a trăi în lașitate.

Atașatul militar în Turcia,

Colonel Tr. Teodorescu, nr. 6391

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, Colecția XIV-Studii și căutări relative la Armata Română, dosar 345, ff. 670-677]

**135. Februarie 1941, București. Extras dintr-un raport al Serviciului Special de Informații referitor la poziția Turciei față de politica Axei în Balcani. Turcia este îndemnată de Marea Britanie să acționeze în cazul unei ofensive a Axei în Balcani, dar oficialii de la Ankara sunt gata să acționeze numai dacă aceasta va viza Turcia direct.**

*February 1941, Bucharest. Excerpt from a report of the Special Intelligence Service on Türkiye's position on the Axis policy in the Balkans. Türkiye is urged by Great Britain to act in case of an Axis offensive in the Balkans, but officials in Ankara are ready to act only if it targets Türkiye directly.*

(...)

## II. Turcia

1. Ultimele informațiuni primite arată că, în recenta conferință a delegațiilor militare de la Ankara, nu s-ar fi ajuns la un acord complet, în sensul dorit de Anglia, în eventualitatea trecerii trupelor germane prin Bulgaria.

La Istanbul domnește impresia că Turcia ar rămâne pasivă în cazul când trupele germane ar viza exclusiv Grecia și ar acționa numai dacă ar avea certitudinea că aceste trupe o vor ataca direct.

2. În Strâmători predomină circulația navelor comerciale grecești, care fac în special curse între Grecia și porturile sovietice.

3. Comerțul extern al Turciei întâmpină dificultăți, atât din cauza războiului, cât și din cauza creșterii mari a valorii dolarului, față de cursul oficial al lirei turcești.

<sup>200</sup> **Ion Antonescu** (1882-1946), mareșal și om politic. Ofițer de cavalerie, a luat parte la Războiul de Întregire ca șef de Operații al unităților comandate de generalul Constantin Prezan: Armata de Nord (14 august– noiembrie 1916), Grupul de Armate Sud (noiembrie-decembrie 1916) și Marele Cartier General (5 decembrie 1916– 1 iunie 1918, 27 octombrie 1918 – 1 aprilie 1920). În perioada interbelică a activat în învățământul militar, comandând Școala Specială de Cavalerie de la Sibiu (1920-1922) și Școala Superioară de Război (1927, 1929, 1931-1933); a fost atașat militar la Paris și Londra (30 august 1922 – 14 iulie 1926); a comandat Regimentul 9 Roșiori (1927), apoi a fost comandantul unor brigăzi de cavalerie. A fost șef al Marelui Stat Major (1 decembrie 1933-11 decembrie 1934), comandant de divizie, ministru al Apărării Naționale (28 decembrie 1937 – 30 martie 1938). La 4 septembrie 1940 a preluat șefia guvernului, asumându-și prerogative sporite, cu titlul de „Conducător al Statului”, funcție deținută până la arestarea sa la 23 august 1944. A condus România în război de partea Axei, primind gradul de mareșal la 22 august 1941. A fost condamnat la moarte pentru crime de război prin sentința Tribunalului Poporului din 17 mai 1946.

Până în prezent nu s-au încheiat tranzacțiuni de vânzare decât pentru 1/3 din recolta de tutun, deoarece firmele americane stau în rezervă, iar Anglia n-a cumpărat decât și 11/2 mil. kgr. tutun. Cantitatea cea mai mare de tutun a fost cumpărată de Germania și anume 15 milioane kgr.

4. Presă turcă din săptămâna trecută, ocupându-se de situația internațională și de desfășurarea ulterioară a operațiunilor militare, întrevește:

a) Inițiativa va fi tot de partea Axei;

b) Probabilitatea atacului asupra insulei Marii Britanii;

c) Eforturi pentru cucerirea Suezului, ceea ce ar necesita distrugerea flotei engleze din Marea Egee, lucru foarte greu;

d) Un război în Balcani ar fi mai puțin probabil, din cauza rezistențelor Statelor balcanice și a pericolului pentru Germania de a pierde materiile prime și produsele alimentare, cu care se aprovizionează din acest sector;

e) Independent de atitudinea celorlalte State balcanice, Turcia este hotărâtă să se opună chiar și singură unei acțiuni germane;

f) În ceea ce privește România, presa turcă afirmă că, oricare ar fi regimul ei, ea nu se va lăsa antrenată într-un război balcanic deslănțuit de Germania, căci în asemenea caz ea n-ar avea scopuri bine precizate.

5. Cei 2 generali și 1 amiral englez, care au avut conferințe la Ankara și care au vizitat Anadolia și Strâmtoarele, urmează a vizita și Tracia turcească.

6. Anglia cumpără produse turcești, pe care nu le transportă, ci le depozitează la Smirna.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 365/1941, ff. 10-11]

**136. 21 februarie 1941, București. Raport al Comandamentului Marinei Regale, semnat de comandantul viceamiral Eugen Roșca și șeful de stat-major comandor Iacob Bălan, transmis Marelui Stat Major, în care transmit informații privind prezența navelor străine în apele teritoriale ale Republicii Turciei. Se menționează faptul că în cercurile britanice din Istanbul se comentează posibilitatea unor bombardamente aeriene asupra României după o eventuală rupere a relațiilor diplomatice româno-britanice.**

*February 21, 1941, Bucharest. Report of the Navy Commandment, signed by commander Vice-admiral Eugeniu Roșca and chief of staff Commander Iacob Bălan, sent to the General Staff, with information regarding the foreign vessels in Türkiye's territorial waters. The British circles in Istanbul suggest the possibility of aerial bombardments over Romania after a future break of diplomatic ties between Romania and Great Britain.*

## **I. Rusia Sovietică**

Nimic de semnalat.

## **II. Turcia**

Informații aduse de navigatorii civili arată următoarele:

1. la intrarea în Bosfor nu se execută patrulări de nave. Două distrugătoare ar staționa de la Kavak.

2. La SW Farul „Rumili Hissar s-ar afla două baterii grele.

3. La Rumili Kavak s-ar afla 3 depozite de munițiuni.

4. În Rada la Boycos se găsea la 12 Februarie un vapor de comerț englez gol.

5. În radă la Istanbul se găseau între 11 – 13. În februarie:

- 2 vapoare engleze,
- 1 vapor grec cereale, provenit din U.R.S.S.
- vaporul Arkadia german în curs de încărcare.
- unul din cele două vapoare engleze descărca armament iar celălalt, gol, aștepta în radă

pentru a încărca, probabil, alimente.

Traficul englez se face pe ruta în Istanbul – Suez.

6. Opinia publică în Turcia este pentru strictă neutralitate. Cercurile engleze sau anglofile, sunt deprimite de evoluția neașteptată a politicii turcești.

7. În afară de misiunea militară engleză, care a dus tratativele de la Ankara, s-ar găsi în Turcia circa 11 ofițeri de aviație englezi și un număr redus de ofițeri de artilerie și geniu.

8. La Panderma (Marea de Marmara) englezii lucrează la construcția unui aeroport.

9. Ingineri englezi conduc lucrările de amenajare a șoselelor din Tracia.

10. Ofițerii turci, în special cei tineri, sunt germanofili și nu cred într-o intervenție armată a Turciei.

11. Cercurile engleze din Istanbul comentează faptul că, după retragea legății britanice, ar urma să se producă acțiuni aeriene, în special, asupra următoarelor zone din România:

- Ploiești,
- Valea Prahovei,
- Giurgiu,
- Constanța,
- Galați,
- Brăila,
- Podul Cernavodă,
- Fabricile de armament,
- concentrările de trupe germane,
- rețeaua de căi ferate (punctele sensibile).

La Istanbul se crede, în general, că Turcia nu va permite aviației engleze să întreprindă acțiuni de război, plecând de pe teritoriul turc, până ce Turcia nu va fi atacată de germani.

Comandantul Marinei Regale, Vice Amiral Roșca Eugen<sup>201</sup>

Șef de Stat Major, Comandor Bălan Iacob<sup>202</sup>

Nr. 199

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, dos. 348, ff. 11-12<sup>203</sup>]

<sup>201</sup> **Eugeniu Roșca** (1940-1942), viceamiral. Sublocotenent de marină în 1906, a luptat în Războiul de Întregire ca secund al monitorului Lahovary (1914-1917), șef al stațiilor T.F.S. ale Escadrei de Dunăre (1917) și șef al Biroului Operații al Statului Major al Flotei de Operații (1917-1918). După război a fost comandantul Grupului de canoniere (1924-1926), șef de stat-major al Diviziei de Mare (1926-1932), comandantul Diviziei de Dunăre (1934-1938), director al Institutului Geografic Militar (1938-1940) și comandant al Marinei (21 septembrie 1940 – 15 decembrie 1941). În 1942 a trecut în disponibilitate pe caz de boală.

<sup>202</sup> **Iacob Bălan** (1893-1983), contraamiral. A devenit sublocotenent de marină în 1915, luptând în Războiul de Întregire în Flota Fluvială. În 1927, în urma studiilor de La Spezia, în Italia, a devenit primul director de tir brevetat în Marina Română. A fost șef al Artileriei Diviziei de Dunăre (1932-1935), șef de stat-major al Comandamentului Litoralului Maritim (1938), șef al Direcției Construcții Navale din Ministerul Aerului și Marinei (1939), șef de stat-major al Comandamentului Marinei (1940-1942), director general al administrației Stabilimentelor Industriale ale Marinei de la Galați (1942-1945), secretar general al Subsecretariatului de Stat pentru Marină (1945-1946). În 1946 a fost disponibilizat.

<sup>203</sup> Paginile documentului sunt păstrate în ordine inversă față de numărul fișelor.

**137. Martie 1941, București. Extras dintr-un raport al Serviciului Special de Informații privind măsurile militare luate de Turcia în eventualitatea unei ofensive germane spre sud. Prioritatea Turciei este apărarea strâmtorilor. Turcia negociază cu Marea Britanie acordarea unui împrumut pentru acoperirea cheltuielilor militare.**

*March 1941, Bucharest. Excerpt from a report of the Special Intelligence Service regarding the military measures taken by Türkiye in the event of a German offensive to the south. Türkiye's priority is the Defence of the Straits. Türkiye is negotiating with Great Britain for a loan to cover military expenses.*

(...)

## **II. Turcia**

Printre măsurile luate de Comandamentul turc în cursul săptămânii trecute este important de semnalat suspendarea concediilor trupei cu o durată mai mare de 7 zile.

Desigur, această dispozițiune se încadrează perfect în măsurile de precauțiune și siguranță, față de eventualitatea unei acțiuni germane spre Sud într-un timp foarte apropiat.

Concentrarea specialiștilor de tot felul, medicilor și farmaciștilor întăresc această convingere.

Așa cum s-a subliniat și săptămâna trecută, centrul preocupărilor Comandamentului turc este acum siguranța Bosforului.

Pe lângă măsurile luate până în prezent, ca: lucrări de fortificații, instalare de baterii de coastă și minaret, se menționează următoarele:

- studierea creerii unor unități independente de art.a.a. cu material fix și mobil;
- desăvârșirea proiectului de evacuarea populației din Istanbul pe o rază anumită din jurul instituțiilor militare și hotelurilor și școlilor cărora ar urma să li se dea o destinație militară;
- exercițiile de apărare contra parașutiștilor efectuate în zona de Nord a Bosforului, socotită ca cea mai importantă (Büyükdere);
- prelungirea stării de asediu pe timp de încă 3 luni în vilaietele Istanbul, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale și Kocaeli;

Toate măsurile militare și îndeosebi menținerea sub arme a unor efective numeroase au pus o problemă grea din punct de vedere financiar Statului turc.

Pentru a putea face față, s-a destinat nevoilor militare diferite sume pentru deschideri de credite extraordinare. Totuși, posibilitățile Turciei în această privință fiind reduse, s-a arătat Angliei această situație, din care reiese imposibilitatea concentrărilor prelungite cu efectivele actuale.

Propunerea Angliei de a acorda Turciei un împrumut (150 milioane lire sterline) nu se știe dacă a fost primită sau dacă s-au început negocieri în această direcție.

În rezumat, aspectul militar sub care se prezintă Turcia, în ultima săptămână, nu indică o schimbare de atitudine politică.

Suspendarea concediilor, grija de Strâmtori și concentrarea specialiștilor denotă numai hotărârea de rezistență în caz că va fi atacată direct.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 365/1941, ff. 21-22]

**138. Martie 1941, București. Extras dintr-un raport al Serviciului Special de Informații privind eșecul misiunii delegației militare britanice de a convinge Turcia să se alăture**

**Aliaților. Turcia afirmă că nu va acționa decât pentru a se apăra contra unei agresiuni. Există informații privind convorbiri militare între Turcia și U.R.S.S. March 1941, Bucharest. Excerpt from a report of the Special Intelligence Service on the failure of the British military delegation's mission to persuade Türkiye to join the Allies. Türkiye says it will only act in defence against aggression. There is information regarding military talks between Türkiye and the USSR.**

(...)

## 6. Diverse.

După informațiuni neverificate în Turcia au avut loc în acest interval de timp convorbiri militare turco-sovietice.

Comandamentul sovietic ar fi fost reprezentat prin doi Colonei de Stat Major.

Delegația militară engleză compusă din Lt. General Cornwall<sup>204</sup>, Vice-Mareșalul Elmhirst<sup>205</sup> și Amiral Kelly<sup>206</sup>, care a fost la Ankara, cu toate insistențele depuse pe lângă M.St.M. turc pentru a-i convinge la o acțiune alături de Anglia, se pare că nu au obținut nici un rezultat.

Motivul invocat de Guvernul turc este același; „Turcia nu va acționa decât în cazul când va fi atacată”. La aceasta se mai adaugă lipsa de material de război modern de care armata turcă nu dispune.

Comandamentul turc își mai dă seama că în afară de anumite cantități de materiale Anglia nu poate fi de un ajutor real și în ceea ce privește efectivele.

Bazat pe situația și posibilitățile numai ale Armatei turce, Comandamentul turc evită o acțiune care desigur nu ar aduce Turciei decât rezultate nedorite.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 365/1941, f. 31]

## 139. Martie 1941, București. Extras dintr-un raport al Serviciului Special de Informații privind sprijinul britanic promis Turciei în timpul vizitei secretarului de stat pentru Afaceri Străine, Anthony Eden.

<sup>204</sup> **James Marshall-Cornwall** (1887-1985), general britanic și istoric militar. Ofițer de artilerie și de informații, a servit în Primul Război Mondial pe frontul european, iar în 1918 a devenit șeful secției de informații militare MI3. A luat parte la conferința de pace de la Paris din 1919. A servit în forța de apărare din Shanghai (1927-1928), a fost atașat militar la Berlin (1928-1932), comandant de divizie în Scoția (1932-1934), șef al misiunii militare britanice la Cairo (1936-1938), comandantul apărării antiaeriene a Marii Britanii (1938-1940), comandantul Forței Normand în timpul evacuării de la Dunkirk (1940), comandantul trupelor britanice în Egipt (1941), șef al Comandamentului Vestic (1941-1942). S-a retras din serviciul activ în 1943, continuându-și activitatea ca editor-șef al arhivelor militare germane capturate de britanici în 1945, președinte al Societății Regale Geografice (1954-1958) și autor de biografii ale unor comandanți militari.

<sup>205</sup> **Thomas Elmhirst** (1895-1982), mareșal de aviație britanic. Și-a început activitatea în marină, luând parte la campania Gallipoli (1915). În 1915 a fost selectat în prima serie de ofițeri a Serviciului Aerian al Marinei. Menținut în Forțele Aeriene (la formarea lor în 1919), a fost atașat aerian în Turcia, director adjunct al Departamentului de Informații al Ministerului Aerului (1940), șef de operații al apărării aeriene a Londrei (1940), adjunct al Desert Air Force (1941-1943), adjunct al Forțelor Aeriene din Nord-Vestul Europei (1943-1945), subșef de stat-major al Forțelor Aeriene (1945-1947), comandant al Forțelor Aeriene din India (15 august 1947 – 20 iunie 1948) și ale Indiei (21 iunie 1948 – 25 ianuarie 1950), coordonator al testelor nucleare în Operațiunea Totem (1953) și locotenent-gubernator de Guernsey (1953-1958).

<sup>206</sup> **Howard Kelly** (1873-1952), amiral britanic. A fost atașat naval la Paris (1911-1914), iar în Primul Război Mondial a servit în Flota Mediterană. În 1918 a preluat comanda Escadrei Adriatice. A fost șef al misiunii militare navale în Grecia (1919-1921), comandant al Escadronului 1 de Luptă (1923-1925), al Escadronului 2 Cruciașători (1925-1927), reprezentant al Amiralității la Societatea Națiunilor (1927-1929), adjunct al Flotei Mediteraneene (1929-1931), șef al comandamentului din China (1931). S-a retras din serviciul activ în 1936, fiind rechemat în 1940, ca atașat naval în Turcia. S-a pensionat definitiv în 1944.

*March 1941, Bucharest. Excerpt from a report of the Special Intelligence Service regarding the British support promised to Türkiye during the visit of the Secretary of State for Foreign Affairs, Anthony Eden.*

(...)

#### IV. Turcia

Situația dislocărilor neschimbată.

Activitate mai intensă s-a observat tot în regiunea Bosforului, unde măsurile pentru apărarea acesteia și pentru interzicerea intrării vaselor străine în strâmtoare au fost intensificate.

Și în această săptămână s-a continuat cu acordarea de permisii trupelor dislocate în Tracia.

Pe lângă motivele de alt ordin (concentrarea prelungită, condițiuni grele de trai, stare sanitară proastă etc.), se pare că s-ar urmări prin aceasta și o micșorare – pe cât posibil – a cheltuielilor de întreținere a trupelor concentrate.

După anumite informații, cu ocazia vizitei lui Eden<sup>207</sup> la Ankara<sup>208</sup>, guvernul turc ar fi arătat reprezentanților Angliei greutatea menținerii sub arme a unor efectiv atît de numeroase.

Guvernul englez care cunoaște din timp greutatea financiară ale Turciei, ar fi împuternicit pe Eden să comunice Guvernului turc că Anglia îi va acorda sprijin.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 370/1941, ff. 20-21]

**140. Martie 1941, București. Extras dintr-un raport al Serviciului Special de Informații privind măsurile militare ale Turciei pentru întărirea regiunii Bosforului și apărarea strâmtoarelor. În acest sens, guvernul turc a luat măsuri de fortificare a coastelor și minarea apelor, cu scopul de a interzice intrarea navelor străine în strâmtoare.**

*March 1941, Bucharest. Excerpt from a report of the Special Intelligence Service regarding Türkiye's military measures to strengthen the Bosphorus region and defend the Straits. In this sense, the Turkish government took measures to fortify the coasts and mine the waters, in order to block the entrance of foreign ships in the Straits.*

#### B. Europa

##### I. Turcia

##### 1. Situația militară.

În ultimul timp s-a desfășurat o intensă activitate militară, în regiunea Bosforului.

Guvernul turc, a luat serioase măsuri de fortificarea coastelor și minarea apelor, cu scopul de a interzice intrarea navelor străine în Strâmtoare.

Starea de asediu a fost prelungită cu încă trei luni.

(...)

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 370/1941, f. 22]

<sup>207</sup> **Anthony Eden** (1897-1977), om politic britanic. A luptat în Primul Război Mondial pe frontul de vest în 1916-1918. Și-a început cariera politică în 1922, fiind ales, la 6 decembrie 1923, membru al Camerei Comunelor. A fost subsecretar de stat pentru Afaceri Străine (3 septembrie 1931 – 18 ianuarie 1934) iar, în mai multe rânduri, secretar de stat pentru Afaceri Străine (22 decembrie 1935 – 20 februarie 1938, 22 decembrie 1940 – 26 iulie 1945, 28 octombrie 1951 – 6 aprilie 1955). A fost, o scurtă perioadă, și secretar de stat pentru Război (11 mai 1940). A fost succesorul lui Winston Churchill ca lider al Partidului Conservator și prim-ministru (6 aprilie 1955 – 9 ianuarie 1957), demisionând în urma eșecului diplomatic suferit în timpul crizei Suezului. La 12 iulie 1961 a devenit membru al Camerei Lorzilor.

<sup>208</sup> Eden a vizitat Turcia la sfârșitul lunii februarie 1941, în fruntea unei delegații care a discutat posibilitatea unui ajutor pentru guvernul turc.

**141. Martie 1941, București. Extras dintr-un raport al Serviciului Special de Informații privind măsurile militare ale Turciei pentru întărirea regiunii Bosforului și sporirea forțelor aviației.**

*March 1941, Bucharest. Excerpt from a report of the Special Intelligence Service on Türkiye's military measures to strengthen the Bosphorus region and increase its air force.*

(...)

## **II. Turcia.**

Nu sunt semnalate dislocări importante de trupe.

S-au continuat cu trecerile din Tracia în Anatolia a soldaților plecați în permisie.

Atențiunea Comandamentului turc a fost îndreptată asupra Bosforului, unde s-au semnalat următoarele măsuri:

- construire de plase contra submarinelor;
- instalarea unui baraj de bine;
- instalarea artileriei de coastă, cuprinzând material de toate calibrele;
- construirea anumitor lucrări de fortificație.

Interesant de relevat informațiunea că la Conferința militară anglo-turcă de la Ankara s-ar fi hotărât întărirea Aviației turcești cu circa 300 de avioane.

În direcția pregătirii Aviației, de semnalat construirea a 6 aerodromuri noi, dintre care unele cu piste de aterizare asfaltate și amenajări necesare pentru zborurile de noapte.

În ceea ce privește moralul armatei – cu toate lipsurile semnalate pentru trupele dintre Tracia turcească – se menține încă bun.

Anumiți observatori, însă, cu destulă competență, apreciază că spiritul ofensiv de care erau animați până acum a mai scăzut, întrevăzând mai mult o reacțiune defensivă provocată de necesitatea absolută a apărării intereselor turcești.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 370/1941, f. 23]

**142. Martie 1941, București. Raport al Marelui Stat Major privind relațiile Republicii Turcia cu Germania, U.R.S.S. și Marea Britanie și situația sa economică și militară. Germania a dat asigurări guvernului de la Ankara că nu vizează o agresiune împotriva Turciei. Germania ar fi favorabilă unei rectificări de frontieră în Siria. Relațiile dintre Turcia și U.R.S.S. sunt mai puțin prietenoase datorită apropierii sovieto-germane. Marea Britanie vrea să sprijine o intervenție militară turcă în cazul unei agresiuni germane în Balcani. Turcia ia o serie de măsuri pentru controlul producției interne în scop militar și pentru întărirea capacităților de apărare.**

*March 1941, Bucharest. Report of the General Staff regarding Türkiye's relations with Germany, the USSR and Great Britain and its economic and military situation. Germany gave the government in Ankara assurances that it doesn't plan any aggression towards Türkiye. Germany may be favourable to a frontier rectification in Syria. The relations between Türkiye and the USSR are less friendly due to the Soviet-German rapprochement. Great Britain supports a Turkish military intervention in case of a German aggression in the Balkans. Türkiye undertakes a series of actions to control the domestic production for military purposes and to increase its defensive capabilities.*



## I. Situația politică

### a) Relațiile turco-germane și activitatea d-lui von Papen.

– După întoarcerea ambasadorului german, d-l von Papen, din Germania, activitatea diplomatică germană a început să fie din ce în ce mai intensă.

Domnul von Papen a dat asigurări Guvernului turc că eventualele concentrări de trupe germane din România, nu sunt îndreptate contra Turciei. Motivul concentrărilor ar fi dorința Germaniei de a fi gata pentru orice eventualitate în cazul unei acțiuni engleze în Balcani.

– Ambasadorul Germaniei a mai asigurat d-l Saracoğlu că Germania nu va fi aceea care va tulbura pacea în această regiune.

La Ankara se atribuie tot d-lui von Papen declarația că Germania ar fi favorabilă rectificării frontierei Turciei înspre Siria, considerând că regiunea Alep formează „Hinterlandul” portului Alexandretta.

O astfel de rectificare favorabilă Turciei ar permite ca toată rețeaua de C.F. Ankara – Basra să treacă pe teritoriul turcesc.

### b) Relațiile turco-sovietice.

Raporturile Turciei cu U.R.S.S., deși în aparență sunt bune, însă, în realitate nu există o adevărată înțelegere și nici prietenia de mai înainte, și aceasta din cauza legăturilor Germaniei cu U.R.S.S.

În cercurile ambasadei germane din Ankara se susține chiar că, în ceea ce privește Turcia, sovietele și-ar fi luat angajamentul de a o ține în respect, pentru a împiedica de a se opune planurilor germane în Balcani.

Sunt informații că în acest scop, Rusia a și concentrat forțe în Caucaz.

### c) Relațiile cu Anglia

În prezent se găsește la Ankara o misiune militară britanică formată din: Lt. General Cornwall, Vice-Mareșalul Aerului Elmhirst și Amiralul Sir Kelly, care discută cu reprezentanții Statului Major turc problema cooperării militare în cazul intervenției Germaniei în Balcani.

Este interesant de relevat faptul că M.St.Major turc este reprezentat prin subșeful M. St. M. Generalul Gündüs și nu prin Mareșalul Ciakamak (care se spune că este bolnav).

Nu se cunoaște rezultatul conversațiilor.

Se pare că Turcia pune condiții grele pentru cazul unei colaborări militare și anume cedarea din partea Angliei a cel puțin 1000 avioane și mai multe sute care de luptă.

### d) Starea de spirit a populației.

Opinia publică pare a fi pregătită în ceea ce privește posibilitatea intrării în război a Turciei și majoritatea poporului are o nezdruncinată încredere în armata turcă.

## II. Situația economică

Guvernul turc a luat măsuri serioase pentru pregătirea resurselor țării în vederea susținerii unui eventual război.

S-a instituit controlul asupra producției transporturilor și comerțului materiilor prime, necesar populației și apărării naționale.

Ministerul de război depune eforturi pentru ameliorarea condițiilor de transport și depozitarea benzinei în porturile turcești, care pentru moment lasă de dorit, din lipsa de depozite, cisterne, butoaie etc.

## III. Situația militară

În cursul lunii ianuarie [1941], măsurile militare au fost intensificate, efectuându-se noi concentrări și rechiziții.

În momentul de față, turcii dispun de 24-25 divizii infanterie, 1 divizie cavalerie și 1 divizie motomecanizată.

Starea de asediu instituită în Tracia a fost menținută și în cursul acestei luni.

Aceste măsuri militare par a se datora în special prezenței trupelor germane în România și teama unei acțiuni a acestora în Balcani.

Trupele din Tracia suferă mult din cauza relelor condiții de cazare și igienă, fapt ce a făcut să izbucnească tifosul exantematic.

Paza regiunii Bosfor a fost intensificată și se face aproape permanent de vedete rapide turcești și hidroavioane.

În Turcia se găsesc în prezent circa 500 aviatori britanici și specialiști, trimiși ca instructori.

Pentru asigurarea Transporturilor pe C.F. Bagdad-Mosul-Adana, Turcia a concentrat 3 divizii în regiunea Adana – frontiera de nord a Siriei.

În același timp, fac presiuni asupra Înaltului Comisariat din Siria, pentru a trece cu vederea orice transport de material de război trimis de către englezi din Turcia, pe teritoriul Siriei.

Divizia moto-mecanizată turcă are organizarea următoare:

– 1 regiment de recunoaștere, compus din 1 bat. motocicliști, 1 bat. autoblindate și 1 bat. care luptă ușoare.

– 1 regiment motorizat.

– 1 regiment blindat compus din 2 bat. care asalt „Renault” și 1 bat. care asalt rusești.

– 1 regiment artilerie motorizat, având 1 divizion 75 mm și un divizion artilerie antiaeriană.

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, dos. 348, ff. 13-15<sup>209</sup>]

#### **143. 16 aprilie 1941, București. Notă a Serviciului Special de Informații privind reorganizarea serviciului informativ turc din România, finanțarea lui și colaborarea cu serviciul informativ englez.**

*April 16, 1941, Bucharest. Note of the Secret Intelligence Service sent to the Ministry of Foreign Affairs regarding the Turkish Intelligence Service in Romania, its funding and collaboration with the British Intelligence.*

„Reorganizarea Serviciului Informativ Turc din România”.

Legatia Turcă a fost anunțată de la Ankara că atașatul militar turc, col. Kenan Kocatürk<sup>210</sup>, este numit șef al Serviciului Informativ din România. El va fi secondat de atașatul de presă Halid Haracek și de Langaz Sezen, gazetar, iar, pentru chestiunile economice, va avea de ajutor pe Cedat, delegat economic special pe lângă legăție.

Totodată, Kenan Kocatürk a fost înștiințat că bugetul Serviciului Informativ Turc din România a fost fixat la 8000 lire otomane anual, sumă la care se adaugă 350 lire sterline, pe care acest serviciu le primește lunar pentru colaborarea cu Serviciului Informativ Englez.

Sursă serioasă.

[ACNSAS, Fond Documentar, dos. 12.478, f. 24]

<sup>209</sup> Paginile documentului sunt păstrate în ordine inversă față de numărul filelor.

<sup>210</sup> **Kenan Kocatürk** (1909-?), ofițer de artilerie turc. Absolvent al Liceului Militar Kuleli (1923-1928), Școlii militare (1928-1930), Școlii de ofițeri de artilerie (1930-1932) și a Academiei Militare (1935-1937), a servit în cadrul unor unități de artilerie. A fost atașat militar la București în aprilie 1940 – martie 1944.

**144. 18 aprilie 1941, București.** Notă a Serviciului Special de Informații comunicată Ministerului Afacerilor Străine privind informația vehiculată la Legația Turcă din București despre tratativele economice turco-germane și rolul presupus al Marii Britanii în inițierea acestora pentru a opri înaintarea armatelor germane în Asia Mică.

*April 18, 1941, Bucharest. Note of the Secret Intelligence Service sent to the Ministry of Foreign Affairs regarding the information circulated at the Turkish Legation in Bucharest about the negotiations between Türkiye and Germany for an economic treaty and the alleged role played by Great Britain, whose goal is to stop the advance of the German army to Asia Minor.*

„În jurul tratatelor germano-turce”.

La Legația Turcă se afirmă că, după unele informații primite de la Ankara, situația Turciei este mai liniștitoare. Tratativele cu Germania sunt avansate, deși o profundă neîncredere domnește în ambele părți. Cu privire la aceste tratative, la legație se crede că Anglia însăși ar fi îndemnat Turcia la încheierea unui pact de neagresiune cu Reichul, pentru a opri înaintarea armatelor germane în Asia Mică.

Sursă serioasă.

[ACNSAS, Fond Documentar, dos. 12.478, f. 20]

**145. 19 aprilie 1941, București.** Notă a Serviciului Special de Informații comunicată Ministerului Afacerilor Străine privind informația vehiculată la Legația Turcă din București că Turcia va accepta pactul economic germano-turc.

*April 19, 1941, Bucharest. Note of the Secret Intelligence Service sent to the Ministry of Foreign Affairs regarding the information circulated at the Turkish Legation in Bucharest that Türkiye will accept the German proposal for an economic treaty in order to save time to fully prepare for a potential war.*

„Situația Turciei”.

La Legația Turcă din Capitală se afirmă că Turcia își va menține deocamdată situația actuală și că este foarte probabil că ea va accepta pactul economic propus de Germania, pentru a câștiga timpul necesar pregătirilor complete pentru un eventual război.

Sursă serioasă.

[ACNSAS, Fond Documentar, dos. 12.478, f. 9]

**146. 19 aprilie 1941, București.** Notă a Serviciului Special de Informații comunicată Ministerului Afacerilor Străine privind fondul pentru ajutorarea populației turce din România, constituit la Legația Turcă, în eventualitatea ruperii relațiilor diplomatice cu România și folosit pentru susținerea activității informative turce.

*April 19, 1941, Bucharest. Note of the Secret Intelligence Service sent to the Ministry of Foreign Affairs about the Turkish Legation in Bucharest's relief fund for the Turkish population in Romania, created in the case of broken diplomatic ties and used to fund the Turkish Intelligence activities.*

„Fonduri pentru acțiunea informativă Turcă”.

Am semnalat că la Legația Turcă s-a început constituirea unui fond pentru ajutorarea populației turcești din România, în eventualitatea când Turcia ar rupe relațiile cu România.

Acest fond, însă, care a ajuns până acum la suma aproximativă de 23.000 lire otomane, are o cu totul altă destinație, deoarece ministrul Tanrıöver a ordonat, în ziua de 17 aprilie a.c., ca din acești bani să se avanseze 3000 lire consultatului Turc din Constanța și 5000 lire Serviciului Informativ turc din România.

La Legație se crede că fondul va servi, fără nici o rezervă, susținerii activității informative. Sursă serioasă.

[ACNSAS, Fond Documentar, dos. 12.478, f. 10]

**147. 25 aprilie 1941, București. Notă a Serviciului Special de Informații comunicată Ministerului Afacerilor Străine privind informația vehiculată la Legația Turcă din București că Germania va adresa Turciei un ultimatum economic. Se consideră că o astfel de acțiune pregătește, în fapt, intrarea armatelor germane pe teritoriul turc.**

*April 25, 1941, Bucharest. Note of the Secret Intelligence Service sent to the Ministry of Foreign Affairs regarding the information circulated at the Turkish Legation in Bucharest that Germany will send Türkiye an ultimatum to accept the economic treaty. It is believed that such an action actually prepares the entry of German armies into Turkish territory.*

„Temerile Turciei față de posibilitatea unui ultimatum german, care va fi preludiul intrării armatei germane pe teritoriul turc”.

Legația Turcă a primit, în ziua de 22 aprilie a.c., comunicarea că la Ankara sunt temeri că Germania va forța printr-un ultimatum Turcia să-și precizeze atitudinea repede.

La Legația Turciei se consideră că acest ultimatum va fi preludiul intrării armatelor germane pe teritoriul turc.

Sursă serioasă.

[ACNSAS, Fond Documentar, dos. 12.478, f. 13]

**148. 26 aprilie 1941, București. Notă a Serviciului Special de Informații transmisă Ministerului Afacerilor Străine privind comunicarea primită la Legația Turcă din București că Turcia își va menține neutralitatea în pofida oricăror presiuni.**

*April 26, 1941, Bucharest. Note of the Secret Intelligence Service sent to the Ministry of Foreign Affairs regarding the information circulated at the Turkish Legation in Bucharest that Türkiye will resist all pressures and maintain its neutrality.*

„Turcia își va păstra neutralitatea armată, evitând să treacă de partea oricărui beligerant, oricâte presiuni s-ar face”.

Legația Turcă a primit de la Ankara asigurări, atribuite președintelui İsmet İnönü, că, oricare ar fi situația în Orientul Apropiat, Turcia își păstrează atitudinea de neutralitate armată, evitând să treacă de partea oricărui beligerant, oricâte presiuni s-ar face.

La Legația Turcă se dă o mare importanță acestei comunicări, considerându-se că nici Anglia, nici Germania nu vor reuși să atragă Turcia de partea lor, ca participantă activă la război. Sursă serioasă.

[ACNSAS, Fond Documentar, dos. 12.478, f. 15]

**149. Iunie 1941, București. Raport al Serviciului Special de Informații privind pregătirile militare din Turcia. Conform unor informații, acordul germano-turc are o clauză secretă prin care Turcia se angajează să blocheze trecerea navelor sovietice prin strâmtori în cazul unui conflict.**

*June 1941, Bucharest. Report of the Special Intelligence Service regarding military preparations in Türkiye. According to some reports, the German-Turkish agreement has a secret clause according to which Türkiye must block the passage of Soviet ships through the Straits in the event of a conflict.*

(...)

## **II. Turcia**

Se mențin toate măsurile de ordin militar luate până în prezent.

Plafonul destul de ridicat (circa 800.000 oameni) la care au ajuns efectivele de sub arme sunt o dovadă evidentă a acestui lucru.

Idem, prelungirea stării de asediu pe încă 6 luni în vilayetele Istanbul, Edirne, Tekirdağ, Ceanakali, Codjaeri, Kirklareli, precum și judecarea pe baza aceleiași legi a șefilor de întreprinderi ce au întrebuințat personal care s-a sustras obligațiilor serviciului militar.

Nimic de semnalat la frontiera cu U.R.S.S. în legătură cu recentul conflict în curs de desfășurare și nici la frontiera cu Siria.

Activitatea militară în Strâmtori se continuă însă în același ritm.

În cursul săptămânei expirate au sosit informațiuni de detaliu cu privire la apărarea Bosforului, care completează pe cele anterioare, formând un tot ce dovedește importanța pe care Turcia o atribuie Strâmtorilor.

Aceiași importanță se pare că o acordă și Germania, deoarece după informațiuni sosite în ultimul timp din Bulgaria (neverificate), în acordul germano-turc ar fi stipulată și o clauză secretă, în virtutea căreia nu este permisă trecerea navelor rusești din Marea Neagră în Marea Mediterană, în caz de conflict.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 370/1941, f. 60]

**150. Iunie 1941, București. Raport al Serviciului Special de Informații privind măsurile luate de Turcia pentru intensificarea securității la frontiera cu U.R.S.S. și Iran. Conform unor informații, ofițerii britanici instruiesc armata turcă.**

*June 1941, Bucharest. Report of the Special Intelligence Service regarding the measures taken by Türkiye to intensify security at the border with the USSR and Iran. According to some information, British officers are training the Turkish army.*

## **Turcia**

Situația dislocărilor, în general neschimbată.

Numai în Estul Anatoliei, la frontiera cu U.R.S.S. și Iran s-au semnalat unele măsuri luate în cadrul M.U. pentru intensificarea pazei în această parte.

În regiunea Strâmtoarelor, nimic important de semnalat.

O mențiune specială pentru informațiunea – în curs de verificare – care arată că în Turcia sunt și acum ofițeri englezi, care instruesc armata turcă cu noile mijloace și procedee de luptă.

S-a mai precizat că concediile ofițerilor nu au fost suspendate.

De observat că pe plan militar în Turcia nu s-a petrecut niciun eveniment militar care prin natura lui sau urmările ce ar decurge din el să dea un indiciu că Turcia ar fi pe punctul de a se alătura uneia din tabere.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 370/1941, ff. 106]

**151. 16 iunie 1941, București. Raport al Serviciului Special de Informații privind înlocuirea mecanicilor francezi din aviația turcă cu mecanici britanici.**

*June 16, 1941, Bucharest. Report of the Special Intelligence Service on the replacement of French mechanics in the Turkish Air Force with British mechanics.*

**A. Informațiuni de la sud**

**I. Turcia**

Rezidentul nostru din Ankara a telegrafiat în noaptea spre 14.VI.a.c., următoarele:

Din sursă sigură se deține informația că toți supușii francezi, mecanici în aviația turcă, sunt înlocuiți cu mecanici englezi.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 370/1941, ff. 173]

**152. 5 august 1941, București. Raport al Serviciului Special de Informații adresat Serviciului Central de Informații al Președinției Consiliului de Miniștri privind relațiile turco-britanice. Este semnalată prezența unor specialiști militari britanici în Turcia. Cu privire la atitudinea actuală a Turciei, se precizează din nou că guvernul de la Ankara este hotărât să mențină o strictă neutralitate și să opună rezistență în cazul unui atac, indiferent din partea cui ar proveni agresiunea.**

*August 5, 1941, Bucharest. Report of the Special Intelligence Service to the Central Intelligence Service of the Presidency of the Council of Ministers on Turkish-British relations. The presence of British military specialists in Türkiye is reported. On Türkiye's current position, it states that the Ankara government is prepared to maintain a strict neutrality and resist any attack, whoever the aggressor may be.*

La ordinul nr. 41.495/1941;

Am onoare a raporta următorul rezultat al verificărilor făcute prin organele noastre:

– În Turcia există încă specialiști englezi care sunt întrebuințați la lucrări cu caracter militar. În ultimul timp prezența acestora a fost semnalată la:

a) Çanakkale (lucrări de fortificație);

b) Ismir (lucrări navale);

c) Pe terenurile de aviație de la Cutahia, Ismir și Eskişehir (lucrări la aerodromuri și formarea piloților).

După ultimele informațiuni, numărul specialiștilor englezi în Turcia a scăzut;

– În prezent nu se semnalează tratative militare, politice sau financiare în curs, între Turcia și Anglia.

Sunt de menționat însă eforturile Marelui Regat al Britaniei, prin diferiți emisari, făcute în scopul de a apropia cât mai mult politica Turciei de cea engleză;

– Nu se știe nimic în Turcia despre unele presiuni din partea Germaniei, Angliei sau U.R.S.S.

Cu privire la atitudinea actuală a Turciei, se precizează din nou că guvernul de la Ankara este hotărât a menține o strictă neutralitate și a opune rezistență în cazul unui atac, indiferent din partea cui ar proveni agresiunea.

În cercurile bine informate din Istanbul și Ankara, se afirmă că orice presiune asupra Turciei în momentul de față n-ar da decât rezultate negative. De asemenea se mai spune că viitoarea atitudine a Turciei va depinde de desfășurarea ulterioară a evenimentelor militare. Atâta timp cât trupele germane vor fi victorioase, nicio efortare a Angliei nu va putea determina guvernul turc să-și părăsească neutralitatea.

Amestecul recent al Angliei și U.R.S.S. în chestiunile interne ale Iranului și Afganistanului au produs o rea impresie în Turcia.

Se poate spune deci că politica externă a Turciei urmează numai linia intereselor naționale, care corespund în prezent cu o strictă neutralitate.

p. Șeful Serv. Special de Informații

Lt. Colonel <indescifrabil>

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 365/1941, ff. 84-85]

**153. 3 septembrie 1941, Ankara. Raportul atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, Biroul 1, privind discuțiile dintre ambasadorul german, Franz von Papen, și Președintele Republicii Turce, İsmet İnönü, despre desfășurarea războiului. Șeful statului turc își exprimă convingerea că sfârșitul campaniei din U.R.S.S. va duce la încheierea păcii. Ambasadorul german afirmă că Germania și-a luat măsurile pentru continuarea războiului împotriva Marii Britanii și Statelor Unite ale Americii.**

*September 3, 1941, Ankara. The report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section's 1<sup>st</sup> Bureau, on the discussions between the German ambassador, Franz von Papen, and the President of the Turkish Republic, İsmet İnönü, regarding the evolution of the war. The Turkish head of state expresses his belief that the end of the campaign in the USSR will lead to the conclusion of peace. The German Ambassador states that Germany has taken steps to continue the war against Great Britain and the United States of America.*

Urmare la raportul nr. 336 din 31 August 1941.

Am onoare a vă raporta că în audiența pe care D-l von Papen a avut-o la Președintele Republicii turcești [İnönü], Ambasadorul german – după ce a dat informațiuni asupra modului cum se desfășoară operațiunile în Rusia – a adăugat: „După ce se va termina războiul cu Sovietele va veni desigur momentul să ne înțelegem definitive asupra tuturor chestiunilor ce interesează țările noastre”.

La aceasta, Președintele İsmet İnönü a răspuns: „Da, desigur, desi cred că nu vom mai avea nevoie fiindcă după terminarea războiului în Rusia se va încheia pacea”.

Oarecum surprins de acest răspuns, D-l von Papen a ținut să amintească Președintelui Republicii turcești că:

„Din declarațiunile recente ale D-lor Churchill și Roosevelt nu pare a se degaja ideea de pace. Din contră, Anglia și America au respins cu anticipație propunerile la pace pe care ele cred că Germania le-ar face după sdrobirea armatelor bolșevicilor și – ca urmare:

– Germania a luat și ea toate măsurile pentru ea, după terminarea războiului cu Rusia, să poată ataca Anglia atât în insulele sale cât și în Egipt și în Orientul Mijlociu, pentru ca să poată astfel dovedi anglo-americanilor că puterile Axei nu pot fi învinse”.

La replica de mai sus a Ambasadorului german, Președintele İsmet İnönü a răspuns: „Cu toate acestea, eu cred că după terminarea campaniei din Rusia se va încheia pacea deoarece continuarea războiului nu mai are niciun obiect”.

Nu se poate preciza încă dacă ideile Președintelui Republicii turcești sunt ale sale propria sau dacă nu cumva se oglindește în ele impresia căpătată de Președinte din contactul avut cu diplomații Mării Britanii și Americii la Ankara precum și din informațiunile ce primește de la diplomații turci de la Moscova [Aktay], Londra [Orbay<sup>211</sup>] și Washington [Ertegün<sup>212</sup>].

Atașatul Militar în Turcia, Colonel (ss) Tr. Teodorescu

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 370/1941, ff. 116]

**154. 8 septembrie 1941, București. Raport al Serviciului Special de Informații privind pregătirile militare ale Turciei. Turcia ia în considerare posibilitatea unui atac din partea Germaniei pentru ocuparea malului european al Dardanelelor, pentru a stăpâni strâmtoarele. Turcia nu poate rezista unui atac german fără un sprijin extern. Se apreciază că prelungirea campaniei germane în U.R.S.S. favorizează menținerea neutralității turce. September 8, 1941, Bucharest. Report of the Special Intelligence Service on Türkiye's military preparations. Türkiye is considering the possibility of an attack from Germany to occupy the European shore of the Dardanelles, in order to control the straits. Türkiye cannot withstand a German attack without external support. It is appreciated that the prolongement of the German campaign in the USSR favors the continuation of Turkish neutrality.**

### Situația Turciei

După informații sosite la Ambasada Turciei reiese că voiajul de inspecții a Președintelui İnönü și a Mareșalului Çakmak, în principalele centre și puncte strategice ale Turciei, s-a înche-

<sup>211</sup> **Rauf Orbay** (1881-1964), amiral, om politic și diplomat turc de origine abhază. S-a distins la comanda crucișătorului Hamidiye în Primul Război Balcanic. În timpul Primului Război Mondial a fost comandant al Marinei Otomane, din 1917. A fost ministru al Marinei (14 octombrie – 8 noiembrie 1918), conducând delegația care a semnat armistițiul de la Mudros din 30 octombrie 1918. S-a alăturat mișcării naționaliste conduse de Mustafa Kemal Atatürk. A condus guvernul provizoriu al Marii Adunări Naționale (12 iulie 1922 – 4 august 1923). A fondat Partidul Republican Progresist în 1924, care a fost desființat în 1925. Judecat în țară după tentativa de asasinat contra președintelui Turciei de la Izmir din 17 iunie 1926, a plecat în exil în străinătate. A revenit în Turcia în 1939, fiind ales deputat. A fost ambasador la Londra (23 martie 1942 – 1 aprilie 1944).

<sup>212</sup> **Mehmet Münir Ertegün** (1883-1944), diplomat și jurist turc. A fost consilier juridic al Ministerului Afacerilor Externe în perioada otomană. A fost membru al delegației otomane la tratativele de la Brest Litovsk din 1917 și membru al delegației turce la conferința de la Lausanne în 1923. A fost reprezentant al Turciei pe lângă Societatea Națiunilor (1932-1925), ministru la Berna (23 martie 1925 – 24 aprilie 1929), ambasador la Paris (1 ianuarie 1930 – 1 ianuarie 1932), Londra (22 iunie 1932 – 1 martie 1934) și Washington D.C. (18 iunie 1934 – 1 noiembrie 1944). A încetat din viață în timpul misiunii în S.U.A., în urma unui infarct.



iat vineri, 5 septembrie a.c., când cei doi conducători s-au înapoiat la Ankara. Inspecțiile au avut de scop controlul trupelor și al stabilimentelor militare, precum și aplicarea măsurilor excepționale în vederea războiului.

Referitor la situația internă la Ambasada Turcă se precizează că în Turcia prezentarea concentrațiilor la corpuri continuă neîncetat, după programul stabilit de Statul Major, care a eșalonat datele de prezentare pentru a nu supraîncărca traficul pe calea ferată și pe șosele. Până acum au și fost concentrate trupele de specialitate, adică marina și aviația. În ceea ce privește situația străinilor din Turcia, aceștia continuă să plece, cei mai numeroși fiind greci și armeni, care se retrag spre țările limitrofe, mai ferite de primejdia războiului. Principalele uzine de mare utilitate publică (apă, gaz, electricitate) au trecut sub controlul militar, celelalte uzine fiind în curs de militarizare. Cenzura și starea de asediu exercitate sub o formă mai blândă, încep să se înăsprescă, circulația publică a fost restrânsă și controlul intensificat. În ultimele zile se observă o afluență de ofițeri de rezervă, prin diferite stațiuni și porturi. Manifestațiile și întrunirile au fost oprite cu desăvârșire.

Kenan Kocatürk, atașatul militar al Turciei, examinând situația Turciei în Dardanele, a declarat că ori de unde va veni atacul împotriva Dardanelor, Turcia singură nu le poate apăra. Deci trebuie să aibă din primul moment concursul militar al unei terțe puteri. După părerea sa, Dardanelele nu se pot apăra decât de pe uscat. Cine deci stăpânește ambele părți ale malurilor strâmtorilor stăpânește de fapt Dardanelele. Este ușor de înțeles deci că atacul cel mai rapid îl pot da mai întâi germanii, care se află pe uscat în apropierea lui.

La Ambasada Turciei s-a răspândit zvonul că trupe germano-române ar trece prin Bulgaria spre granița bulgaro-turcă, pentru a preîntâmpina o surpriză determinată de schimbarea politicii turcești în ceea ce privește regimul Strâmtorilor.

La Ambasada Turciei se continuă pregătirile de plecare „pentru orice eventualitate”. Arhiva secretă, după ultimele revizui, a fost în cea mai mare parte împachetată, lăsându-se afară numai dosarele curente. Valorile Ambasadei și Consulatului au fost inventariate și matriculate. Oficiile de plăți funcționează, iar activitatea continuă cu toate rezervele impuse de împrejurări. În ziua de 5 septembrie a.c., s-a dat ordin ca toți agenții diplomatici și toți funcționarii să grăbească soționarea tuturor lucrărilor și delegațiilor pe care le au.

Curcile orientale comentează că în ultimele zile se remarcă o activitate vie diplomatică a Reichului la Ankara, ale căror preliminări sunt așa-numitele tratative economice, la care va lua parte și delegatul german Clodius<sup>213</sup>.

Se crede că misiunea ambasadorului von Papen nu ar fi fost încununată de succes întâmpinând rezistența turcă. Aceste cereri cred că von Papen urmează să fie înlocuit cu o altă persoană mai apropiată de vederile guvernului de la Ankara.

Părerea unanimă este că situația Turciei este în funcție de mersul operațiunilor de pe frontul sovietic. Se remarcă unele mici indicii aparente de apropiere de Axă și se afirmă că prelungirea campaniei contra Sovietelor pe sezonul de iarnă va da posibilitatea Turciei de a-și menține neutralitatea armată.

Sursă serioasă.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 370/1941, ff. 108-110]

<sup>213</sup> **Carl August Clodius** (1897-1952), diplomat și economist german. Și-a început cariera diplomatică în 1921. A fost în misiune la Paris (1928-1931), Viena (1931-1932) și Sofia (1932-1934). În 1938 a devenit director al Departamentului de Comerț al Ministerului de Externe. A condus negocierile economice ale Germaniei în Turcia, Ungaria și România, iar în mai 1944 a fost numit comisar special pe probleme economice în România. A fost capturat de sovietici după 23 august 1944, trăind restul vieții în prizonierat în U.R.S.S.

**155. 9 septembrie 1941, București. Raportul Marelui Stat Major, Secția a II-a, Biroul 1 Informații, adresat Serviciului Central de Informații al Președinției Consiliului de Miniștri privind potențialul militar al Turciei.**

*September 9, 1941, Bucharest. Report of the General Staff's Intelligence Section, 1st Bureau, to the Central Intelligence Service of the Presidency of the Council of Ministers regarding Türkiye's military potential.*

La ordinul nr. 41.921 M.J. din 4.IX.1941

Am onoare a raporta că verificând informația Serviciului Special de Informații relativă la potențialul militar al Turciei, am constatat:

- 1) Turcia are numai 1.300.000 oameni instruiți și 930.000 puști.
- 2) Astăzi, 46 Divizii Infanterie, 3 Divizii Cavalerie și 1 Divizie mecanizată.
- 3) Aviația turcească dispune de 130 avioane de vânătoare, 149 avioane de bombardament, 118 avioane recunoaștere și observație și 175 avioane antrenament.

Sunt așteptate din America 50 avioane de vânătoare.

4) Tonajul de suprafață: 69.000 tone marina militară; 110.000 tone marina comercială.

5) Tonajul submarinelor existente: 5.248 – 6.838.

În construcție 3.134 – 4.661.

6) Sub arme: 8 contingente.

D.O. Șeful Secției a II-a, Lt-Colonel Popescu Poiană<sup>214</sup>

Șeful Bir. 1 Informații, Lt-Colonel R. Prișcu<sup>215</sup>

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 370/1941, f. 43]

**156. 15 septembrie 1941, Ankara. Raportul atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, Biroul 1, privind forțele militare și capacitatea de mobilizare ale Turciei. Turcia a mobilizat în iulie 1941 maximum de efective disponibil fără să fie angrenată în război, iar de atunci a început să demobilizeze parțial trupe.**

*September 15, 1941, Ankara. The report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, 1st Bureau, regarding the military forces and the mobilization capacity of Türkiye. Türkiye mobilized in July 1941 the maximum number of troops available without being engaged in the war, and since then it has begun to partially demobilize troops.*

1) Turcia ar putea mobiliza până la două milioane de oameni dar, deocamdată, are numai 1.300.000 oameni instruiți și 930.000 puști individuale.

2) La ora actuală, armata turcă dispune deja de 46 divizii infanterie, 3 Divizii Cavalerie și una Divizie Motomecanizată. Este maximum de M.U. ce poate pune Turcia pe picior de război, atât din cauza:

- lipsei de cadre,
- numărului redus de oameni instruiți cât și a lipsei de armament.

<sup>214</sup> Nicolae Popescu-Poiană, ofițer, șeful Secției a II-a a Marelui Stat Major.

<sup>215</sup> Răzvan Prișcu, ofițer de infanterie, șeful Biroului 1 Informații al Secției a II-a a Marelui Stat Major.

Pe timpul operațiunilor trebuie să ne așteptăm ca – din cauza pierderilor suferite – acest număr să se micșoreze. Dacă pierderile în armament ar putea fi eventual completate prin aduceri din afară, nu tot astfel se poate spune despre pierderile în oameni: trupă și ofițeri. Cei 700.000 oameni neinstruiți (contingente vechi) și care vor primi desigur un început de instrucție pe timpul războiului, vor servi în primul rând pentru completarea pierderilor în Marile Unități existente. Pe de altă parte, atât vârsta cât și insuficiența – de neînălțurat – în instrucție ce o vor primi în grabă, nu-i vor face apti să intre în compunerea a noi Mari Unități, cu caracter operativ.

La aceasta se adaugă lipsa de cadre.

Așa cum am arătat în rapoarte anterioare, Turcia:

- atât din cauza situației internaționale,
- cât și din aceea a lipsei de comunicațiuni care să-i permită:
- o concentrare repede la momentul oportun pe frontiera amenințată,
- manevre strategice de pe un front pe altul, a organizat și plasat deja în dispozitiv strategic – preconcept – toate Marile Unități ce poate organiza la mobilizare.

Efectivele acestor Mari Unități nu au atins încă efectivele de război ci au variat, în special în raport cu anotimpul: mai mari vara și mai mici iarna. Maxim l-au atins în cursul lunii Iulie 1941 când Turcia avea sub arme 8 contingente.

De câtva timp se observă încă o descongestionare a efectivelor. După interacțiuni din diferite surse, turcii au început a lăsa la vatră oamenii care au împlinit treizeci luni de concentrare.

3) Aviația turcă este foarte departe de cifra de 1650 din telegrama D-vs nr. 91.

Arăt mai jos, pe categorii, situația la ora actuală a aviației turcești.

Majoritatea avioanelor turcești sunt însă depășite ca performanțe de avioanele moderne întrebuițate de Germani și Englezi. Pe de altă parte, se resimte foarte mult lipsa de benzină, din care cauză cea mai mare parte din avioane nu zboară. De aci, lipsa de antrenament suficient la piloți.

Punctul forte al aviației turcești îl constituie terenurile, organizate după cerințele moderne și în număr destul de mare (a se vedea rapoartele cele anterioare) de către Englezi, în majoritate la Vest de meridianul Ankarei.

(...)<sup>216</sup>

Atașatul Militar Român în Turcia

Colonel (ss) Tr. Teodorescu

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 365/1941, ff. 155-158]

**157. 10 octombrie 1941, Ankara. Telegramă a ministrului plenipotențiar la Ankara, Alexandru Télémaque, adresată ministrului Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind vizita unei delegații militare turce pe frontul de est. Diplomatul român sugerează ca guvernul român să invite delegația să facă o oprire de câteva zile la București, cu acordul Germaniei, iar mareșalul Ion Antonescu să primească membrii delegației în audiență.**

*October 10, 1941, Ankara. Telegram of the Minister Plenipotentiary in Ankara, Alexandru Télémaque, to the Minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, regarding*

<sup>216</sup> Urmează o serie de date tehnice referitoare la numărul și tipul avioanelor din aviația turcă, precum și despre navele marinei militare și marinei comerciale.

*the visit of a Turkish delegation on the Eastern front. The Romanian diplomat suggests that the Romanian government should, after securing Germany's approval, invite the delegation to visit Bucharest for a few days, and Marshal Ion Antonescu could grant an audience to its members.*

Deși comunicasem prin telegrama mea nr. 1529 din 29 septembrie că Delegația militară turcă va pleca să viziteze frontul de Est pe ziua de 30 septembrie, din diferite împrejurări plecarea a fost amânată și va avea loc numai marțea viitoare [14 octombrie 1941] cu avionul, care va face escală la București.

Atașatul nostru militar având ocazia ieri de a întâlni, la colegul său german, pe generalul în activitate Ali Fuad<sup>217</sup>, directorul Școlii de război, și pe generalul în rezervă Erkilet<sup>218</sup> (cunoscutul critic militar de la ziarele „Çumhuriyet” și „le Republique” și, totodată, un scriitor cu mare reputație în literatura lucrărilor militare), care ambii fac parte din misiunea militară. Aceștia și-au exprimat dorința față de colonelul Teodorescu de a se opri în București și de a vedea dacă este posibil pe Mareșalul Antonescu. Cum această călătorie a fost pornită din inițiativa germană și organizată de autoritățile competente germane, Guvernul turc nu poate face nici un demers spre a obține din partea Reichului realizarea dorinței celor doi generali turci.

În asemenea condiții, îmi permit a sugera ideea, dacă credeți<sup>219</sup> de cuviință, ca Guvernul Român să intervină la Berlin spre a obține favoarea ca delegația militară turcă să se oprească câteva zile în București și în România, deoarece este foarte posibil ca reîntoarcerea delegației militare turce de pe frontul de Est să nu mai aibă loc prin România.

Cum această delegație va raporta, desigur, impresiile câștigate în această călătorie Guvernului și Marelui Stat Major turc și cum, totodată, Generalul Erkilet va publica o serie de articole în ziarele sus-menționate asupra celor văzute pe front, socot că această oprire în țară la noi și o eventuală audiență la Conducătorul Statului ar da posibilitatea acestui critic militar turc și întregii delegații să câștige adevărata impresie asupra valorii armatei noastre, a conducerii ei și a politicii noastre, lucruri ce ar fi răspândite astfel cu mai mult succes, decât orice altă propagandă, în opinia publică turcească.

Dacă sugestia mea este admisă, rog a interveni cât mai urgent la Berlin, spre a obține aprobarea pentru ca, înainte sau cel mai târziu în momentul escalei avionului cu delegația turcă în București, aceasta să fie informată că autoritățile germane au dat curs favorabil dorinței Guvernului Român.

În același sens a intervenit și atașatul nostru militar [Teodorescu] pe lângă Marele Cartier General român.

Télémaque, nr. 164/1574

[AMAE, Fond Ankara, vol. 6 bis/1928-1947, f. n.]

<sup>217</sup> **Ali Fuat Erden** (1882-1957), general turc. Ofițer de artilerie, a luptat în războaiele balcanice, în Primul Război Mondial și în războiul de independență al Turciei. După război a fost comandant adjunct al Regiunii Fortificate Izmir. A fost comandantul Academiei Militare turce (6 aprilie 1931 – 13 martie 1943). S-a pensionat în 1948.

<sup>218</sup> **Hüseyn Hüsnü Emir Erkilet** (1883-1954), general turc. Ofițer de infanterie, a luptat în războaiele balcanice, în Primul Război Mondial și în războiul de independență al Turciei. S-a retras din serviciul activ în 1932. Jurnalist militar, a publicat, în 1943, o lucrare despre vizita pe frontul de est.

<sup>219</sup> **Mihai Antonescu** (1904-1946), om politic și jurist. A profesat ca avocat și a fost membru al Partidului Național Liberal condus de Gheorghe Brătianu. În timpul guvernării Antonescu a fost ministrul Justiției (14 septembrie 1940 – 24 ianuarie 1941), viceprim-ministru (20 ianuarie 1941 – 23 august 1944), ministrul Propagandei Naționale (26 mai 1941 – 23 august 1944) și ministrul Afacerilor Străine (29 iunie 1941 – 23 august 1944). Arestat la 23 august 1944, a fost judecat și condamnat la moarte pentru crime de război.

**158. 15 octombrie 1941, București. Raport al Serviciului Special de Informații privind o clauză secretă din acordul comercial turco-german care ar prevedea livrarea de material de război în Turcia.**

*October 15, 1941, Bucharest. Special Intelligence Service report on a secret clause in the Turkish-German trade agreement that would provide for the delivery of war material to Türkiye.*

Din Turcia ni se comunică:

În recentul acord commercial încheiat între Germania și Turcia este stipulată și o clauză cu caracter secret, care prevede livrarea de material de război Turciei în valoare de 30.000.000 lire turcești. Printre altele, Germania se obligă să transforme un număr de 42 tunuri turcești de 77 mm. care se găsesc deja în Germania în tunuri de 75 mm.

Aprecieri: Sursă de încredere. – Inf. verosimile.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 370/1941, f. 171]

**159. 20 octombrie 1941, Ankara. Telegramă a ministrului plenipotențiar la Ankara, Alexandru Télémaque, adresată ministrului Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind mulțumirile exprimate de secretarul general al Ministerului turc al Afacerilor Străine, Numan Menemencioğlu, pentru atitudinea guvernului român în timpul invaziei Axei în Grecia. De asemenea, este apreciat modul în care delegația turcă, în vizită pe frontul de est, a fost primită în România.**

*October 20, 1941, Ankara. Telegram from the Minister Plenipotentiary in Ankara, Alexandru Télémaque, to the Minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, regarding the thanks expressed by the Secretary General of the Turkish Ministry of Foreign Affairs, Numan Menemencioğlu, for the attitude of the Romanian government during the Axis invasion of Greece. Also, it appreciates the manner in which the Turkish military delegation visiting the Eastern front was welcomed in Romania.*

În convorbirea pe care am avut-o cu Domnul Numan Menemencioğlu, Domnia Sa a ținut să-mi spuie că atât Președintele Republicii, Domnul İsmet İnönü, cât și Guvernul turc au ținut să însărcineze pe Ministrul Turciei la București, Domnul Tanrıöver, să transmit via lor satisfacțiune și profundele lor mulțumiri Conducătorului Statului pentru sincera amicitie pe care Mareșalul Antonescu a arătat-o Turciei în tot timpul crizei balcanice din primăvara trecută, ținându-I tot timpul în curent cu mersul evenimentelor. De asemenea, Domnia Sa mi-a spus cât de adânc au fost mișcați Președintele Republicii și Guvernul turc de modul cum delegațiunea militară turcă, care merge să viziteze frontul de Est, a fost primită în România și de atențiunile avute față de ea de către Guvernul român.

Télémaque, nr. 172/1622

[AMAE, Fond Ankara, vol. 6 bis/1928-1947, f. n.]

**160. 30 noiembrie 1941, Ankara. Buletin de informații al atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, pentru luna noiembrie 1941. Turcia este neliniștită de perspectiva extinderii influenței germane în Orientul Mijlociu în scenariul unei victorii**

împotriva U.R.S.S. Turcia este dispusă să joace rolul de mediator pentru o pace de compromis între puterile beligerante. Turcia este fermă în a-și menține neutralitatea. *November 30, 1941, Ankara. Intelligence bulletin of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, covering November 1941. Türkiye is uneasy at the prospect of expanding German influence in the Middle East in the scenario of a victory against the USSR. Türkiye is willing to play the role of mediator for a compromise peace between the belligerent powers. Türkiye is firm in maintaining its neutrality.*

## I. Situația politică

### 1. Turcia și ofensiva engleză din Libia.

Curcile politice și opinia publică au primit cu mare satisfacție atât vestea începerii ofensivei engleze în Libia cât și declarațiunile Dlui Churchill, care dădeau turcilor speranța unei mari victorii asupra Italiei, țara care n-a isbutit încă până acum să-și apropie, cât de cât, simpatia poporului turc.

În majoritatea articolelor ziarelor cât și în emisiunile de la Radio, se accentua că „probabila victorie a Englezilor în Libia va da o nouă și grea lovitură Italiei ale cărei trupe formează grosul forțelor Axei în Nordul Africii”.

În primele zile ale ofensivei se accentua de asemenea că în cazul pierderii bătăliei, de către puterile Axei, în Africa, prestigiul Germaniei nu va ieși cu nimic slăbit de oarece Germanii n-au acolo decât câteva unități de tancuri.

În sfârșit, s-a publicat la loc de frunte știrea sosită de la Londra după care Comandamentul englez consideră că un soldat german distrus face cât șase italieni prizonieri.

Această diferență de limbaj precum și bucuria pe care o arată Turcii, ori de câte ori Italia suferă câte o lovitură, se datorește faptului că ei îi consideră pe italieni ca inamicul principal al Turciei din cauza tendințelor balcanice ale Italiei.

Pentru același motiv, Turcia nu vede cu ochi buni eventualitatea instaurării Italiei, ca putere dominantă, în Mediterana în locul Angliei. Și pentru a face față unei asemenea eventualități, politica turcă începe să se îndrepte de pe acum la o strângere de raporturi atât cu Franța cât și cu Spania. În marile cotidiene turcești au început să apară destul de des articole în care se ia apă-rarea politicei actuale a Guvernului de la Vichy. Pe de altă parte a început să se vorbească foarte curent despre identitatea de interese turco-spaniole în M. Mediterană.

Satisfacția pe care o manifestă opinia publică turcă la vestea declanșării ofensivei engleze în Libia, mai are și o altă explicațiune:

În ipoteza unei victorii decisive engleze care ar duce la ocuparea Libiei (ipoteză socotită de turci ca probabilă), forțele engleze din Africa, în marea lor majoritate, vor veni să întărească pe cele din Orientul Mijlociu (Irak-Iran).

În acest caz Turcia crede că poate duce mai ușor politica de basculă între cele două mari puteri în conflict, pentru a rămâne mai departe neutră, deoarece nu numai Englezii dar – în ipoteza considerată – nici Germanii nu mai au interes să bruscheze pe Turci pentru a-i arunca în brațele unei Anglii devenită puternică în Orientul Mijlociu.

Acesta este cu cât mai adevărat cu cât astăzi, după două săptămâni de lupte cu caracter necis, majoritatea ziarelor turcești arată o mare îngrijorare în fața eventualelor „complicațiuni” (cuvântul este al lor) ce pot surveni în cazul eșuării ofensivei engleze în Libia.

## 2. Ecoul discursului dlui von Ribbentrop ținut cu ocazia prelungirii pactului anti-Comintern<sup>220</sup>.

Domnul Saracoğlu, ministru de Externe și președinte ad-interim al consiliului, în declarațiunile făcute unui important șef de misiune din Ankara, și-a exprimat părerea că prin asigurările și prin avertismentele date Americii, domnul von Ribbentrop a urmărit să obțină neparticiparea activă la războiul a Statelor Unite și – ca urmare – posibilitatea unei mai rapide încheieri a păcii.

Într-adevăr, spunea domnul Saraçoğlu, domnul von Ribbentrop a asigurat pe Americani că interesele Germaniei au fost și sunt orientate, pentru mai multe generații, către Est iar nicidecum către Vest spre Ocean, atrăgându-le însă în același timp atențiunea că prin ocuparea bogățiilor rusești, Germania (și cu ea Europa întreagă) este capabilă să susțină războiul chiar 30 de ani, războiul care ar fi catastrofal pentru economia Americii.

Turcia – încheia domnul Saracoğlu – nu poate fi decât mulțumită de acest discurs de oarece cu cât America se va ține mai mult în afara participării efective la războiul, cu atât șansele unei păci de compromis cresc și cu cât atât mai mult crește și probabilitatea pentru Turcia de a juca un rol însemnat în încheierea acestei păci.

Se vede din cele mai de mai sus că Guvernul turc n-a renunțat la speranța încheierii unei păci de compromis, pentru realizarea căreia Turcia ar putea juca rolul de intermediar.

În opinia publică, același discurs a produs însă o oarecare neliniște din cauza pasagiilor referitoare la:

– influența politico-militară pe care campania victorioasă din Rusia nu va întârzia s-o aibă asupra Orientului Apropiat;

– atacul imperiului britanic, după terminarea campaniei contra Bolșevicilor.

Prin Orientul Apropiat, opinia publică turcă înțelege în primul rând Turcia iar atacul contra imperiului britanic, pornind din Caucaz, se va desfășura într-o regiune prea vecină pe teritoriul turc, pentru ca aceasta opinie publică să nu-și pună întrebarea: Va mai putea oare rămâne Turcia în afara conflictului?

În legătură cu această întrebare:

a. Domnul Mareșal Çakmak, cu ocazia audienței de plecare acordată Atașatului Militar al Ungariei, a ținut – contrariu obiceiului său de a nu face declarațiuni politice – să spună că:

– Turcia înțelege să păstreze neutralitatea dar că:

– În cazul când una din puterile în conflict ar încerca să forțeze mâna Turciei, armata turcă se va opune cu armele;

b. Domnul Saracoğlu, într-o declarațiune făcută Domnului Télémaque, Ministrul nostru la Ankara, a precizat că dacă i se vor cere acte incompatibile cu obligațiunile sale de alianță (cu Anglia) și de prietenie (cu Germania), Turcia va merge până la rezistența armată. Declarațiunile de mai sus, atât ale Dlui Mareșal Çakmak cât și ale domnului Saracoğlu, probează că:

– până la ora actuală Turcia înțelege să rămână ferm pe poziția pe care se află, pozițiune definită recent de Președintele Republicii în discursul său de la 1 Noiembrie 1941 (a se vedea raportul meu No. 415/2.XI.1941);

– cercurile conducătoare turcești nu consideră încă apropiat momentul când, sub presiunea evenimentelor, Turcia ar fi obligată să schimbe de atitudine;

<sup>220</sup> Pactul Anti-Komintern („Acordul împotriva Internaționalei Comuniste”) a fost încheiat între Germania și Japonia la 25 noiembrie 1936, pe o perioadă de cinci ani. I s-au alăturat Italia, la 6 noiembrie 1937, Ungaria, Manchuko, Spania, în 1939. Când a fost reinnoit la 25 octombrie 1941 au mai aderat China naționalistă, Bulgaria, Croația, Danemarca, Finlanda, România și Slovacia.

– pentru a convinge pe turci de ieșirea din neutralitate, trebuiesc încă eforturi de propagandă și îndeosebi crearea unei situațiuni din care să nu mai poată ieși.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 167/1942, ff. 3-7]

**161. 2 decembrie 1941, Ankara. Telegramă a ministrului plenipotențiar la Ankara, Alexandru Télémaque, adresată ministrului Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, în care îl informează despre livrările de petrol sovietice către Turcia, care vor reduce cererea pentru petrolul românesc.**

*December 2, 1941, Ankara. Telegram of the Minister Plenipotentiary in Ankara, Alexandru Télémaque, to the Minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, informing him of Soviet oil deliveries to Türkiye, that will decrease the need for Romanian oil.*

După cum mă informează Atașatul nostru comercial, venit azi dimineață de la Istanbul, au sosit în acel port 3 tankuri<sup>221</sup> sovietice a circa 10.000 tone fiecare cu produse petrolifere destinate Turciei. Se bănuiește că aceste produse petrolifere provin de la Sevastopol. Nu este exclus ca Sovietele să mai trimită și alte tankuri cu produse petrolifere pentru Turcia.

În asemenea condiții, probabil că nevoile turcești pentru petrolul românesc vor fi mai reduse. Dl. Christu<sup>222</sup> este la curent cu acest lucru.

Télémaque, nr. 219/1867

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrame Ankara, vol. 2/1940-1941, f. 595]

**162. 4 decembrie 1941, Ankara. Telegramă a ministrului plenipotențiar la Ankara, Alexandru Télémaque, adresată ministrului Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, în care îl informează că U.R.S.S. a livrat flotei britanice din Marea Mediterană, prin Turcia, un spărgător de gheață și un tanc petrolier. Turcia a admis să considere aceste vase ca vapoare de comerț dându-le astfel permisiunea de a trece prin strâmtori.**

*December 4, 1941, Ankara. Telegram of the Minister Plenipotentiary in Ankara, Alexandru Télémaque, to the Minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, informing him that the USSR delivered the British Mediterranean Fleet, through Türkiye, an ice breaker ship and an oil tank. Türkiye admitted it considered these vessels to be merchant ships thus granting them permission to pass through the Straits.*

Ca urmare la telegrama cifrată nr. 1867.

Aflu, din izvor demn de toată încrederea, că, pe lângă cele trei tankuri petrolifere, a sosit odată cu ele un spărgător de gheață sovietic, care după o scurtă oprire a continuat călătoria sa prin Dardanele pentru a se pune la dispoziția flotei engleze. De asemenea, unul dintre tankuri, după ce a descărcat marfa, a urmat aceeași călătorie ca și spărgătorul spre a se pune la dispoziția

<sup>221</sup> Tankuri petroliere.

<sup>222</sup> **Ion Șerban Christu** (1895-1953), jurist și economist. A fost ministru al Comerțului Exterior (16 februarie – 28 iunie 1940), director economic în Ministerul Afacerilor Străine (1940-1943), ministru plenipotențiar la Sofia (1 aprilie 1943 – 1 august 1944), membru al delegației de la Moscova pentru negocierea și semnarea armistițiului din 12 septembrie 1944, primul președinte al Comisiei Române pentru Aplicarea Armistițiului (demisionat în noiembrie 1944), membru al delegației la Conferința de Pace de la Paris (1946). Arestat în 1950, a murit în penitenciarul Sighet.



transporturilor engleze. Așa încât, din câte mi s-a explicat, se pare că aceste tankuri sunt achiziționate de Guvernul englez și că produsele petrolifere descărcate la Istanbul sunt contra parte a serviciului făcut de Turcia de a admite să se considere aceste vase ca vapoare de comerț și a le fi lăsat să treacă în liniște Strâmtoarele *dat fiind că nu erau armate*.

Se prea poate ca astfel de servicii să mai fie repetate în viitor.

Télémaque, nr. 222/1884

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 2/1940-1941, f. 600]

**163. 17 decembrie 1941, Ankara. Raportul atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, Biroul 1, privind reacția în Turcia față de intrarea Statelor Unite ale Americii în război. Se anticipează că, în noile condiții, războiul se va prelungi, iar o pace de compromis, în care Turcia să poată juca un rol de mediator, nu mai este posibilă. Se așteaptă ca angajarea resurselor S.U.A. să aibă un impact semnificativ asupra războiului atât în Europa, cât și în Extremul Orient. Turcia, rămânând neutră, păstrează un echilibru între părțile beligerante. December 17, 1941, Ankara. Report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, 1st Bureau, on the reaction in Türkiye to the entry of the United States of America into the war. There is anticipation that the war will be prolonged, given the new circumstances, in which a peace of compromise, with Türkiye in the role of mediator, is no longer possible. There is expectation for the mobilization of U.S. resources to have a considerable impact on the war in Europe and the Far East. Türkiye, remaining neutral, maintains a balance between the belligerents.**

Am onoare a vă fost raporta că intrarea Japoniei și Americii în război precum și aderările ulterioare a anumitor țări din pactul tripartit la acest conflict au produs o mare confuziune și îngrijorare atât în cercurile politice cât și în opinia publică din Turcia.

Primele concluziuni trase de cercul de politice și de marea majoritate a redactorilor de la ziarele importante au fost:

a) După toate probabilitățile, războiul actual, devenit mondial, se va prelungi și – ca atare – speranțele Turciei într-o pace de compromis, în realizarea căreia guvernul turc ar fi putut juca un rol important, s-au spulberat.

b) Nu se poate încă întrevădea cine va câștiga războiul.

În această ordine de idei, oficiosul „Ulus”<sup>223</sup> după ce semnalează primele și importante succese japoneze în Pacific, atrage atențiunea că:

– „aceasta nu însemnează că, prin succesele menționate, Japonia și-a asigurat victoria finală”

– „America nu va putea fi împiedicată să trimită întăriri și materiale de război în Extremul Orient și în Europa.

Din contră, acum când atacul japonez a făcut ca tot poporul american să formeze bloc împrejurul Președintelui Roosevelt<sup>224</sup>, trebuie să ne așteptăm la un efort de producție gigantic de

<sup>223</sup> „Ulus” („Națiunea”), organ de presă al Partidului Republican al Poporului, publicat în 1934-1953, 1955-1971. A continuat ziarul „Hakimiyet-i Milliye” („Suveranitatea Națională”), apărut în 1920-1934.

<sup>224</sup> **Franklin D. Roosevelt** (1882-1945), om politic democrat și jurist american. Avocat, senator (1910-1913), ministru adjunct al Marinei (1913-1916), guvernatorul statului New York (1 ianuarie 1929 – 31 decembrie 1932). A fost

care vor profita toate aliatele Americii, pentru că atât în Europa cât și în Extremul Orient nu mai este vorba de interesele economic-bancare americane ci de soarta însăși a poporului și a statului American”.

c) S-ar putea ca intrarea Japoniei în război să provoace o schimbare în strategia germană, transformând-o din „strategie Europeană” în „strategie mondială” adică într-o strategie în care va fi vorba de o „cooperare mai directă” a Germaniei europene cu Japonia asiatică.

Această cooperare – după expresiunea redactorului șef al fostului oficios „Cum Cumhuriet” – ar putea pune în pericolul nu numai Orientul Apropiat ci și întreaga parte de sud a continentului asiatic și ar crea Turciei o situație extrem de delicată.

d) Declarațiile de război ale Bulgariei contra Angliei și Statelor Unite nu pot avea numai un caracter simbolic și de solidaritate europeană, așa cum par a lăsa să se înțeleagă cercurile politice din Berlin.

De ce oare (se întreabă presa turcă) n-a declarat Bulgaria război Rusiei – aliata Angliei – și de ce Finlanda, care se găsește în război cu Rusia și Anglia, n-a declarat încă război Americii?

Nu cumva (spune aceeași presă) sunt aici alte dedesubturi? Nu cumva Comandamentul german intenționează să întrebuițeze armata bulgară pe alte teatre de operațiuni contra Anglo-Americanilor?

În orice caz, conchid ziarele de chestiune, prin aderarea fățișă la război a Bulgariei contra Angliei și Americii, Turcia a devenit vecină cu Germania.

\*

\* \*

Pentru un moment, oficialitatea turcă:

– s-a retransat într-o strictă neutralitate; o săptămână întreagă Radio Ankara n-a vorbit decât de voința Turciei de a rămâne neutră precum și de avantajele ce decurg, pentru ambele tabere beligerante, din această situație de neutralitate a Turciei:

– a început a lua oarecari măsuri cu caracter defensiv printre care cele mai de seamă sunt prelungirea stărei de asediu în Tracia cu încă 6 luni precum și suprimarea unui număr de trenuri și călători în scopul – probabil – de a rechema la corpuri o parte din rezerviștii lăsați la vatră pe timpul ernei.

\*

\* \*

Pentru a înțelege atât confuzia și îngrijorarea turcă, cât și măsurile de mai sus, trebuie avut în vedere că:

a) Până în prezent, Turcia s-a legănat în speranța posibilității încheierii, cu concursul său, a unei păci de compromis sau – așa cum i se mai spune aici – a unei păci de echilibru, speranță pe care o consideră astăzi spulberată.

b) Între o „pace britanică” și o „pace germană”, Turcia a preferat și preferă încă partea britanică, Anglia fiind socotită de turci mai puțin periculoasă – pentru ei decât Germania.

c) Turcia dorește din tot sufletul zdrobirea bolșevismului dar, în același timp, nu vede cu ochi buni instaurarea Italiei ca putere dominantă în Mediterana, în locul Angliei.

d) Ura contra Bulgarilor este adânc înrădăcinată în sufletul poporului turc.

e) Poporul și cu deosebire guvernarea turci nu uită că în trecut au stăpânit, la un moment dat, unul dintre cele mai mari imperii ale lumii. Din această cauză sunt și astăzi plin de o „sufici-

---

președintele Statelor Unite ale Americii (4 martie 1933 – 12 aprilie 1945), pe care le-a condus în anii refacerii după Marea Criză și ai celui de al Doilea Război Mondial. A pus bazele coaliției Națiunilor Unite, fiind unul dintre liderii ei în anii 1941-1945. A murit la 12 aprilie 1945, funcția prezidențială fiind preluată de vicepreședintele Harry S. Truman.

ență” ce este în permanent conflict cu „rațiunea” care le arată pericolul adoptării unor anumite atitudini.

Prinsă în vârtejul atâtor sentimente, speranțe și dorințe contradictorii, Turcia caută din toate puterile ca, prin atitudinea de neutralitate și mai ales prin modul de a interpreta această atitudine, să îndepărteze războiul de la frontierele sale, neuitând să atragă atențiunea însă că:

– în cazul când va fi atacată sau

– dacă i se vor cere acte incompatibile cu suveranitatea națională și cu angajamentele luate anterior, va rezista cu armele.

Aceste din urmă sublinieri sunt complicate considerate de cercurile diplomatice din Ankara, tot ca mijloc de îndepărta războiul de la granițele sale, Turcia lăsând a înțelege că este preferabil, pentru oricine, să n-o atace.

Atașatul militar în Turcia

Colonel, Teodorescu

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 167/1942, ff. 18-20]

**164. 17 decembrie 1941, București. Fragment dintr-un raport al Direcției Generale a Poliției, cu informații obținute din cercurile Ambasadei Turce la București. Se arată că ar exista neînțelegeri între conducătorii armatei, care ar susține o apropiere de Germania, și guvernul de la Ankara, precum și majoritatea populației care dorește o colaborare cu Marea Britanie.**

*December 17, 1941, Bucharest. Excerpt from a report of the General Directorate of the Police, with information from the circles of the Turkish Embassy in Bucharest. It highlights the disagreements between the leaders of the army, who would support a rapprochement with Germany, and the government in Ankara, as well as the majority of the population, who want a collaboration with Great Britain.*

(...)

#### **d. Turcia**

Cercurile Ambasadei turce afirmă următoarele:

– Raporturile turco-bulgare se agravează, întrucât bulgarii n-au renunțat la provocări și massări de trupe la frontieră.

Acest fapt, a obligat guvernul și Marele Stat Major turc să ia contra măsuri militare, la granița Turciei cu Bulgaria.

(Posibilă. Sursă C.D.)

– În prezent, în Turcia ar exista grave neînțelegeri între conducătorii armatei și guvernul de la Ankara.

Comandanții militari caută să-și impună punctul de vedere, care pare a fi în favoarea Germaniei, în timp ce președintele İsmet İnönü, guvernul și majoritatea poporului turc doresc o colaborare cu Anglia.

(Posibilă. Sursă C.D.)

– Guvernul turc a interzis publicarea unor reportaje de război precum și o serie de conferințe cu același subiect ale ofițerilor turci care au vizitat frontul de Est.

Aceste manifestări au fost suprimate, deoarece aveau o pronunțată tendință germano-flă.

(Posibilă. Sursa C.D.)

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 76/1940, f. 193]

**165. 23 decembrie 1941, Ankara. Telegramă a ministrului plenipotențiar la Ankara, Alexandru Télémaque, adresată ministrului Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, în care îl informează despre discuțiile cu ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, privind stadiul relațiilor turco-sovietice. Oficialul turc a declarat că Turcia va rezista oricăror presiuni din partea sovieticilor, chiar cu prețul intrării în război împotriva U.R.S.S. Oficialul român exprimă obiecții față de o astfel de ipoteză arătând că, dacă Turcia intră într-un astfel de război, iar U.R.S.S. va fi victorioasă, sovieticii vor profita de situație pentru a pune stăpânire pe strâmtori.**

*December 23, 1941, Ankara. Telegram of the Minister Plenipotentiary in Ankara, Alexandru Télémaque, to the Minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, informing him of the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, on the status of the Turkish-Soviet relations. The Turkish official declared that Türkiye will resist Soviet pressures at any cost, including going to war with the Soviet Union. The Romanian official objects to such a hypothesis, pointing out that if Türkiye enters such a war, and the USSR is victorious, the Soviets will take advantage of the situation to take control of the Straits.*

Întrebând pe dl. Saracoğlu dacă într-adevăr corespunde realității vestea răspândită aici, că Ambasadorul Turciei la Moscova [Haydar] ar fi venit sau ar fi pe cale de a veni la Ankara, spre a arăta că Guvernul sovietic dorește o clarificare a atitudinii Turciei față de U.R.S.S., domnia sa nu numai că mi-a dezmințit acest lucru, dar mi-a și declarat răspicat că, într-un asemenea caz, Ambasadorul nu ar mai avea prilejul să se mai întoarcă la post, deoarece Turcia ar lua armele numaidecât în contra U.R.S.S.-ului.

Cu acest prilej, vorbind deschis și în baza prieteniei care mă leagă de Turcia și de însuși Ministrul Saracoğlu, care ar fi atitudinea Guvernului turc în cazul când Reich-ul i-ar cere în viitor unele facilități – despre care Turcia până azi nu a vrut să audă niciodată – spre a putea duce campanii fie în contra sovietelor, fie în contra englezilor în Orientul Apropiat, Ministrul Afacerilor Străine al Turciei mi-a răspuns pe un ton extrem de amical, dar totodată foarte hotărât, că orice facilitate cerută ce ar atinge, dacă nu chiar integritatea teritorială, dar desigur suveranitatea și demnitatea națională, va face pe Turcia să ridice armele și să pornească la luptă cu riscul chiar de a fi nimicită.

I-am obiectat atunci că răspunsul mi se pare cam pripit, deoarece Turcia, luând armele în asemenea caz, ar face jocul sovietelor, care, dacă ar fi victorioase, ar profita de ocazie pentru a pune stăpânire pe strâmtori și poate chiar pe o bună parte a Anadoliei, încât Turcia nu ar mai putea juca nici un rol, chiar dacă ar fi reconstituită în parte.

Domnia sa a recunoscut tragicul acestui adevăr, dar s-a menținut totuși la cele afirmate mai sus, spunându-mi textual: „Este extrem de trist și ar fi un adevărat dezastru pentru noi, dar nu putem face altminteri deoarece suntem hotărâți a nu schimba nici în ruptul capului directivele și punctele cardinale ale politicii noastre externe, adică menținerea și apărarea – cu orice preț ar fi – a integrității teritoriale și a suveranității noastre naționale”.

Télémaque, nr. 235/1995

[AMAE, Fond Ankara, vol. 5/1928-1947, f. n.]

**166. 26 ianuarie 1942, București. Raport al Serviciului Special de Informații privind comentariile presei turce în legătură cu preocupările la nivel internațional privind orga-**

nizarea lumii după război. Se exprimă reticență față de diversele inițiative apărute în sensul că promisiunile asumate în timpul războiului nu sunt respectate după încheierea lui. O idee subliniată este aceea că, în cazul victoriei Axei, Germania va domina lumea; în caz contrar, U.R.S.S. va desena harta Europei, și chiar a unei părți a Asiei. *January 26, 1942, Bucharest. Report of the Special Intelligence Service on Turkish media comments in relation to international concerns regarding the new post-war world order. There is reluctance towards the various proposed initiatives, in the sense that the promises assumed during the war are not respected after its conclusion. One idea emphasized is that, in the event of an Axis victory, Germany will dominate the world; otherwise, the USSR will draw the map of Europe, and even part of Asia.*

În ultimul timp, presa turcă a fost preocupată de trei chestiuni mai importante:

1. Declarația celor 26 state de la Washington<sup>225</sup>;
2. Declarațiile lui Eden după înapoierea sa de la Moscova<sup>226</sup>;
3. Mesajul lui Roosevelt adresat Congresului<sup>227</sup>.

În ceea ce privește primul punct, ziarele „Tasvîr-i Efkâr” și „Son Posta” și-au exprimat scepticismul, atît față de valoarea numărului de 26 state, constatând ca în realitate ar fi trebuit să se spună „declarația celor 4”, cât și față de eficiența promisiunilor de organizare a lumii după război, dovedindu-se în decursul istoriei, că după terminarea războiului, nu s-au respectat întocmai ideile enunțate în timpul lui.

„Asupra organizării de mâine a lumii – a scris „Son Posta” – lipsesc deocamdată elementele spre a se putea forma o judecată precisă. Se știe însă că în cazul victoriei Axei, Germania va domina în Europa, iar în caz contrar, Rusia va da forma Europei și a unei bune părți din Asia”.

Cu privire la declarațiile lui Eden, pentru a lămuri restul călătoriei sale la Moscova, ziarele turcești le-au acordat o deosebită importanță. Ele constată că – în timp ce colaborarea militară anglo-sovietică a luat ființă din necesitatea ducerii războiului – cele două puteri n-au ajuns încă la o cooperare analogă și pe plan politic.

Cât despre mesajul lui Roosevelt către congres, în care anunță cifrele fantastice ale programului de înarmare, majoritatea ziarelor fac mari rezerve asupra posibilităților reale de executare a acestui plan uriaș.

În concluzie, presa turcă continuă – în general – să pastreze un punct de vedere neutru și obiectivitate în a aprecierea evenimentelor de politică internațională.

Sursă serioasă.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 366/1942, ff. 24-25]

<sup>225</sup> Conferința Arcadia, desfășurată la Washington D.C. în perioada 22 decembrie 1941 – 14 ianuarie 1942, a avut loc în urma intrării Statelor Unite ale Americii în război cu statele Axei. Conferința a reunit S.U.A., Marea Britanie, U.R.S.S. și China, rezultatul fiind Declarația Națiunilor Unite. A fost numită Declarația celor 26 de state pentru că, pe lângă cele patru mari puteri, a fost semnată de încă 22 de entități politice: patru dominioane britanice (Australia, Canada, Noua Zeelandă și Africa de Sud), guvernământul britanic al Indiei, opt guverne europene în exil (Belgia, Cehoslovacia, Grecia, Luxemburg, Olanda, Norvegia, Polonia, Iugoslavia), nouă state ale Americii latine (Costa Rica, Cuba, Republica Dominicană, El Salvador, Guatemala, Haiti, Honduras, Nicaragua și Panama).

<sup>226</sup> În decembrie 1941, Eden a fost trimis la Moscova pentru negocierea unui tratat de asistență mutuală sovieto-britanic. Acesta a fost semnat la 26 mai 1942 la Londra de Eden și Molotov.

<sup>227</sup> În adresa privind starea Uniunii din 6 ianuarie 1942, Roosevelt a condamnat politica imperialistă a Japoniei, Italiei și Germaniei și a invocat solidaritatea împotriva acesteia a statelor semnatare ale Declarației Națiunilor Unite din 21 ianuarie 1942. În discurs a menționat și eforturile pe care trebuie să le facă S.U.A. pentru sporirea producției armamentului, cerând sprijinul populației față de măsurile de austeritate necesare pentru a crește procentul din bugetul național alocat industriei apărării la 15%. Roosevelt a atenționat că S.U.A. va lupta până la înfrângerea Germaniei, Italiei și Japoniei.

**167. 27 ianuarie 1942, București. Nota Serviciului Special de Informații, semnalând o tendință a presei turce de ostilitate mai accentuată împotriva Axei, atribuită succesului propagandei anglo-americane. Turcia depune toate eforturile pentru a rămâne neutră.**  
*January 27, 1942, Bucharest. Note of the Special Intelligence Service, signaling a trend in the Turkish press of increased hostility towards the Axis, attributed to the success of Anglo-American propaganda. Türkiye is making every effort to remain neutral.*

„Situția politică în Turcia”

Cu toate repetatele asigurări primite din partea anglo-americanilor, asupra bunelor intenții pe care U.R.S.S. le nutrește față de Turcia, totuși neliniștea continuă a se manifesta printre turci.

Este de remarcat o oarecare modificare în tonul presei otomane (sic!), care a devenit mai ostil Puterilor Axei, ceea ce denotă că propaganda anglo-americană care se desfășoară pe o scară tot mai întinsă în Turcia nu întârzie a-și da roade.

Oricare ar fi schimbările de ton și nunță ale diferitelor cercuri turcești, deocamdată se poate spune cu certitudine că – pentru moment – Turcia depune toate eforturile pentru prelungirea la maximum a neutralității absolute.

Sursă de încredere.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 366/1942, f. 40]

**168. 29 ianuarie 1942, București. Nota Serviciului Special de Informații, infirmând zvonul că Turcia ar fi introdus noi restricții pentru circulația vaselor comerciale în Marea Neagră, pe lângă cea deja valabilă privind tonajul maxim de 300 de tone, impus din rațiuni de securitate.**

*January 29, 1942, Bucharest. Note of the Special Intelligence Service, refuting the rumor that Türkiye has introduced new restrictions on the movement of commercial vessels in the Black Sea, in addition to the already active one regarding the maximum tonnage of 300 tons, imposed for security reasons.*

„Problema navigației vaselor turcești”

În legătură cu unele versiuni care pretindeau că guvernul turc a dat noi dispozițiuni pentru interzicerea navigației pe Marea Neagră și a vaselor mai mici de 300 de tone, informatorii noștri din Turcia precizează:

În afară de interdicția navigației vapoarelor comerciale mai mari de 300 de tone între porturile turcești și cele bulgare și române, hotărâtă în urma torpilării de către submarinele sovietice a vasului „Ienidje” și despre care s-a comunicat în buletinul din 28.XI.1941, autoritățile turcești n-au mai luat alte dispozițiuni.

În consecință, nu se aplică decât restricția pentru navele mai mari de 300 de tone, iar cele sub acest tonaj au voie să navigheze spre Bulgaria și România.

Circulația între porturile turcești nu este supusă la nicio restricțiune.

De asemenea nu se confirmă zvonul că Turcia ar fi oprit trecerea prin strâmtori a unor anumite categorii de nave comerciale, aparținând statelor beligerante.

Sursă serioasă.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 366/1942, f. 75]

**169. 31 ianuarie 1942, București. Notă a Serviciului Special de Informații privind ultimele informații despre eforturile Turciei de a-și păstra neutralitatea și presiunile anglo-americane de a o atrage în război.**

*January 31, 1942, Bucharest. Note from the Special Intelligence Service on the latest information on Türkiye's efforts to maintain its neutrality and the Anglo-American pressures to draw it into the war.*

Părerii în cercurile diplomatice străine din București, cu privire la atitudinea Turciei

În legătură cu situația internațională a Turciei s-au primit o serie de informații din diferite cercuri din București, destul de interesante prin felul cum privesc această situație și mai ales prin faptul că sunt obținute de la persoane cu foarte bune posibilități de informare.

Astfel, în cercurile diplomatice franceze și turce se afirmă că activitatea diplomatică intensă de la Ankara (chemarea ambasadurilor turci de la Berlin [Gerede] și Moscova [Aktay], numirea noului ambasador american Steinhardt<sup>228</sup>, demersurile britanice etc), arată că – cu toate eforturile pe care le face Turcia pentru a-și păstra neutralitatea – ea va trebui cât de curând să-și clarifice poziția într-un fel sau altul, accentuându-se o hotărâre definitivă chiar pentru luna februarie a.c.

Langas Sezen, ziarist turc și secretarul ambasadorului Suphi Tanrıöver, a declarat că hotărârea Turciei depinde de felul cum se vor desfășura evenimentele în cursul viitoarelor săptămâni și, aceasta în special pe frontul de Est.

Turcia, a declarat Langas Sezen, n-ar vrea deloc să aibă în coasta sa armatele sovietice inamice, în primul rând fiindcă aceste armate sunt susținute politicește de către englezi și americani care fac eforturi enorme pentru a atrage Turcia în conflict.

În acest sens, președintele Înönü, în ultimile lui întrevederi cu oamenii politici turci, nu și-a ascuns deloc îngrijorarea de care a fost cuprins față de agresiunile tot mai accentuate ale diplomaților anglo-americani.

Pentru aceste considerente – a afirmat Sezen – Turcia nu va lua nicio hotărâre pripită și va aștepta să vadă de care parte se întrevăd șansele, guvernul turc păstrând relațiile cele mai cordiale cu Axa și puterile alăturate acesteia, fără însă a se putea face pronosticuri asupra timpului cât aceste raporturi vor dura.

Sedat Kantöglü, petrolist turc, care se află în București și are strânse relațiuni cu diplomații turci, a declarat unui ziarist străin, la 11.I. a.c., că Turcia, prin obligațiile sale morale și materiale, nu poate face războiul decât alături de Anglia, cu toate că nici față de Germania nu are niciun fel de dușmănie sau diferend.

Poporul turc ar prefera pacea, însă el și guvernul turc știu că Turcia nu-și va putea menține libertatea și independența decât prin luptă și sacrificii.

În ceea ce privește starea de spirit în Turcia, după ultimile știri primite, opinia publică turcă așteaptă calmă desfășurarea evenimentelor, însă hotărâtă să facă sacrificii atunci când împrejurările vor cere.

Sursă serioasă și de încredere.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 366/1942, ff. 105-106]

<sup>228</sup> **Laurence A. Steinhardt** (1892-1950), economist, jurist și diplomat american. Licențiat în Drept, avocat, și-a început cariera diplomatică în 1933, fiind ministru la Stockholm (28 august 1933 – 26 iunie 1937), Lima (13 septembrie 1937 – 10 aprilie 1939), ambasador la Moscova (11 august 1939 – 12 noiembrie 1941) și Ankara (10 martie 1942 – 2 aprilie 1945), ministru la Praga (20 iulie 1945 – 19 septembrie 1948), ambasador la Ottawa (1 noiembrie 1948 – 28 martie 1950).

**170. 9 februarie 1942, București. Notă a Serviciului Special de Informații privind un articol al jurnalistului Ahmet Şükrü Esmer publicat în ziarul „Ulus” privind disputele teritoriale între statele membre ale Axei. Este menționat și diferendul româno-maghiar privind Transilvania.**

*February 9, 1942, Bucharest. Note of the Special Intelligence Service regarding an article by the journalist Ahmet Şükrü Esmer published in the „Ulus” newspaper dedicated to the territorial disputes between the member states of the Axis. The Romanian-Hungarian dispute regarding Transylvania is also mentioned.*

Ziaristul turc Esmer<sup>229</sup> a publicat în ziarul turcesc „Ulus” – care este o gazetă semi-oficioasă – un articol intitulat „Micii Aliați ai Axei”, în care face aluzii la România.

Dat fiind că personalitatea ziaristului Esmer este foarte apreciată, fiind considerat unul dintre cei mai de seamă gazetari turci și că este redactorul principal pentru chestiunile de politică externă la ziarul „Ulus”, articolul publicat de dânsul prezintă un deosebit interes, reflectând oarecum atmosfera din cercurile conducătoare turcești.

Tot odată trebuie reținut că Esmer este un intim al Ministrului de Externe Saracoğlu și în același timp în strânse legături cu cercurile militare din Ankara.

El este considerat ca un element ponderat, deși cu oarecare simpatii pentru Anglia.

Iată în rezumat cuprinsul articolului:

Germania se prepară [pregătește] pentru ofensiva de primăvară. Neterminarea războiului în Rusia a răsturnat atât planurile Germaniei, cât și a micilor aliați. La început Germania nu a avut nevoie de un mare ajutor de la aliații săi. Mai târziu însă a cerut ajutor eficace. Germania, vrând să se asigure de un ajutor cât mai mare, a căutat mai întâi să rezolve neînțelegerile dintre România și Ungaria. România a cedat Transilvania cu dreptul de a anexa Basarabia și Odessa. În cazul că Rusia nu va fi desființată, România va pierde aceste teritorii. Anexarea teritoriilor din Rusia nu a împiedicat pe Români să revendice Transilvania. La parada din București cu ocazia ocupării Odesei<sup>230</sup>, pe unele tunuri era scris „am ocupat Odessa, acum a venit rândul Budapestei”. În sud-estul Europei s-au creat noi conflicte teritoriale: Italia pretinde Salonicul, Bulgarii de asemenea. Ungaria și Bulgaria sunt nemulțumite de pretențiunile Italiei. La urmă articolul spune că se vorbește de o Macedonie independentă cu capitala la Salonic.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 366/1942, ff. 238-239]

**171. 14 februarie 1942, București. Notă a Serviciului Special de Informații referitoare la situația Legației Turce. În conformitate cu ordinele primite de la Ankara, care interzic complet acordarea de tranzit sau de intrare în Turcia, legația turcă refuză categoric să dea asemenea vize. Se evaluează că, pentru moment, evenimentele sunt favorabile Axei.**  
*February 14, 1942, Bucharest. Note of the Secret Intelligence Service with information regarding the internal problems of the Turkish Legation in Bucharest. According to the*

<sup>229</sup> Ahmet Şükrü Esmer (1893-1982), jurnalist turc. A urmat studii de istorie și drept la Universitatea din Columbia, cu o bursă de stat. A fost redactor al ziarelor „Vakir” și „Vatan”, iar în 1926 a deschis ziarul „Milliyet”. A devenit profesor de istorie la Universitatea din Ankara (s-a suspendat în 1941). A colaborat cu articole pentru ziarul „Ulus”, la rubrica de politică externă. A fost ales deputat în 1939. A fost consilier al delegației turce la Conferința de la San Francisco. A fost atașat de presă la New York (1948-1949) și director al presei (1949-1954). În 1954 a revenit la catedră.

<sup>230</sup> Parada militară din București s-a desfășurat la 8 noiembrie 1941.



*orders received from Ankara, that completely forbid any granting of transit or entry into Türkiye, the Turkish Legation categorically refuses to grant such visas. The opinion is that, for the moments, these events are favourable for the Axis.*

„Situația la Legația Turcă”.

Ambasadorul Tanrıöver, care urma să plece la Ankara, pentru a face un raport<sup>231</sup> ministrului de Externe Saracoğlu, și-a amânat plecarea din cauza comunicațiilor întrerupte între Turcia și Bulgaria. De îndată ce aceste comunicații vor fi restabilite, ambasadorul Tanrıöver va părăsi țara.

În ceea ce privește plecarea lui Langaz Sezen la Istanbul, acesta nu-i poate fixa o dată exactă, întrucât Ambasadorul Tanrıöver nu se poate încă decide să se lipsească de serviciile sale, neavând cu cine să-l înlocuiască în funcția sa de secretar particular.

Atmosfera politică de la legația Turcă se menține confuză; se socotește că evenimentele, pentru moment, sunt favorabile Axei, dar că nu se poate ști ce poate aduce viitorul apropiat.

În orice caz, situația internațională este urmărită nu atât sub prisma combinațiilor diplomatice, ci e pusă în funcțiune directă de evoluția războiului.

În conformitate cu ordinele primite de la Ankara, care interzic complet acordarea de tranzit sau de intrare în Turcia, legația Turcă refuză categoric să dea asemenea vize. Chiar atunci când a intervenit un ministru pentru ca o persoană particulară să capete o astfel de viză, legația Turcă s-a văzut obligată să-l refuze, pe motivul că Ministerul de Interne din Ankara nu admite nici un fel de excepții.

Sursă serioasă<sup>232</sup>.

[ACNSAS, Fond Documentar, dos. 12.478, ff. 34-35]

**172. 17 februarie 1942, București. Raport al Serviciului Special de Informații privind reacțiile din presa turcă față de discursul fostului ambasador britanic de la Moscova, Richard Stafford Cripps. Comentariile din ziarurile turcești arată că între cei trei aliați nu există un acord cu privire la modul de încheiere a păcii. U.R.S.S. vrea alte frontiere strategice, adică vrea să-și întindă stăpânirea spre Europa Occidentală. Turcia nu poate fi indiferentă față de ambițiile politice ale sovieticilor.**

*February 17, 1942, Bucharest. Report of the Special Intelligence Service on the reactions in the Turkish press to the speech of the former British ambassador in Moscow, Richard Stafford Cripps. The comments in the Turkish newspapers point out there isn't any agreement yet between the three allies on the manner to conclude peace. The USSR wants new strategic borders, extending its domination towards Western Europe. Türkiye cannot remain passive towards the political ambitions of the Soviets.*

Ni se semnaleză din Turcia:

<sup>231</sup> Raportul se referea la situația din România, colaborarea politică și militară româno-germană și raporturile româno-bulgare și româno-ungare, așa cum se arăta în notele S.S.I. din 15 ianuarie și 8 februarie 1942. ACNSAS, Fond Documentar, dos. 12.478, ff. 26, 38.

<sup>232</sup> Conform notei de la finalul documentului, acesta a fost comunicat Președinției Consiliului de Miniștri, Marelui Stat Major, Ministerelor Apărării Naționale, Afacerilor Interne și Afacerilor Străine.

Discursul lui Stafford Cripps<sup>233</sup> a trezit un interes deosebit în Turcia, făcând obiectul unor ample comentarii publicate în presa turcă.

În general, numeroasele comentarii apărute în ziarurile turcești, prezintă un aspect de obiectivitate, vădind însă unele temeri în privința aspirațiilor sovietice.

Astfel în semioficiosul „Ulus” din 13.II., ziaristul și deputatul Esmer subliniază că cei trei aliați nu sunt încă de acord asupra felului în care se va încheia pacea, în cazul când anglo-saxonii și rușii vor fi aceia care vor dicta condițiile încetării ostilităților.

Citând fraza lui Cripps privitoare la ocuparea Berlinului de către armata bolșevică, Esmer pune întrebarea: „Oare Anglia, care spune că vrea să scape Europa de nazism, va fi în stare să lase aceeași Europă pradă comunismului?”

Deputatul Abidin Daver<sup>234</sup>, comentând aceleași declarații ale lui Cripps, constată în ziarul „İkdam” următoarele:

1. Rezultă din ele că între Anglia și U.R.S.S. nu există un acord complet;
2. Anglia nu dă un ajutor satisfăcător Sovietelor;
3. Moscova voiește ceva mai mult decât prevăd declarațiile din Atlantic ale lui Roosevelt și Churchill;
4. U.R.S.S. vrea alte frontiere strategice, adică vrea să-și întindă stăpânirea spre Europa Occidentală.

Această dorință a Sovietelor trezește însă o sumedenie de bănuieli, față de care nu poate fi indiferentă nici Turcia.

În concluzie impresia rezidenților noștri este că aceste declarații au fost privite cu destul interes în Turcia, creind o stare de îngrijorare și temeri, contrarie în orice caz scopurilor politice urmărite continuu de propaganda britanică în Turcia.

Surse serioase.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 366/1942, ff. 421-422]

**173. 18 februarie 1942, București. Raport al Serviciului Special de Informații privind comentariile presei turce referitoare la discuțiile dintre mareșalul Ion Antonescu și Adolf Hitler relativ la problema Transilvaniei de Nord. Este subliniată ideea că Ungaria nu este satisfăcută și nu a renunțat la politica revizionistă.**

*February 18, 1942, Bucharest. Report of the Special Intelligence Service regarding the comments of the Turkish press regarding the discussions between Marshal Ion Antonescu and Adolf Hitler on the issue of Northern Transylvania. Hungary remains unsatisfied and didn't abandon its revisionist policy.*

Din Turcia ni se telegrafiază la 16 și 17.II.1942, următoarele:

1. Ziaristul Rifki Atay<sup>235</sup> a publicat în ziarul „Ulus” din 15.II. un articol de fond sub titlul:

<sup>233</sup> **Richard Stafford Cripps** (1889-1952), jurist, om politic laburist și diplomat britanic. A fost procuror general adjunct pentru Anglia și Țara Galilor (22 octombrie 1930 – 24 august 1931). La 16 ianuarie 1931 a fost ales deputat. A fost președintele fondator al Ligii Socialiste. A fost ambasador la Moscova (mai 1940 – februarie 1942), ministrul Industriei Aeronautice (22 noiembrie 1942 – 25 mai 1945), președintele Oficiului Comerțului (27 iulie 1945 – 29 septembrie 1947), ministrul Economiei (29 septembrie – 13 noiembrie 1947) și ministru de Finanțe (13 noiembrie 1947 – 19 octombrie 1950).

<sup>234</sup> **Abidin Daver** (1886-1954), jurnalist și om politic turc. A colaborat cu publicațiile „Tasvir-i Efkar”, „Yeni Gün”, „Tercüman-ı Hakikat”, „Cumhuriyet”, a fost editor-lef al ziarului „İkdam”. Ca deputat (1939-1943) a contribuit la dezvoltarea marinei, câștigând supranumele de „amiralul în civil”.

<sup>235</sup> **Rifki Atay** (1894-1971), ziarist și om politic turc. A debutat în presă ca redactor al ziarului „Tanin”. A fost funcționar al Ministerului Afacerilor Interne (29 octombrie 1913 – august 1914). A fost secretarul particular al lui Djemal

„Preparativele pentru cel mai mare an de război”, în care scrie între altele: „Mareșalul Antonescu a fost primit de Hitler. Nu există nicio îndoială că la această întâlnire s-a discutat și chestiunea româno-ungară. Cele două State luptă alături pentru același ideal și totuși relațiile dintre ele nu sunt armonizate. Ungaria nu este satisfăcută și nici nu a renunțat la alte revizuirii în felul său.

Toate statele ocupate de Germania lucrează pentru ofensiva de primăvară.

Concomitent cu aceste pregătiri, Rușii, Englezii și Americanii fac și ei pregătiri intense”.

2. Ocupării Singapurului de către Japonezi<sup>236</sup> i se atribuie la Ankara aceeași importanță cu urmări istorice ca și cucerirea Istanbulului de către Turci<sup>237</sup>, când aceștia au creat noi raporturi între lumea europeană și cea asiatică.

Sursă serioasă și de încredere.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 366/1942, f. 422]

**174. 19 februarie 1942, București. Notă a Serviciului Special de Informații privind un articol de fond al ziarului „Tan”, scris de directorul ziarului, care arată că Germania nu va ataca Turcia având în vedere prietenia dintre cele două țări, dar și presiunile militare asupra Germaniei.**

*February 19, 1942, Bucharest. Note of the Special Intelligence Service regarding a substantive article in the „Tan” newspaper, written by the newspaper’s director, according to which Germany will not attack Türkiye due to the friendship between the two states and the military pressures on Germany.*

„Cum văd turcii desfășurarea evenimentelor la primăvară. Ei cred ca țara lor nu va fi implicată în război”

În numărul din 11 februarie 1942 al ziarului „Tan”, Dl. Mehmet Zekeria Sertel scrie în prima pagină:

„Cu toate că actualul război este plin de surprize și deși nu suntem în stare să tragem concluziuni categorice, mersul logic al evenimentelor arată că în primăvara apropiată nu trebuie să se aștepte la o desfășurare a incendiului în direcția Turciei. Germania, care duce o luptă pe viață și pe moarte cu U.R.S.S. și care are masate trupe în Occident, nu se va avânta într-o aventură contra Turciei, cu atât mai mult cu cât ea este legată de noi printr-o prietenie la care ține cu temeinicie. Pe de altă parte ea știe că Turcia s-a preparat [pregătit] de multă vreme pentru a face față oricărei eventualități”.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 366/1942, f. 455]

**175. Februarie 1942, București. Raport al Serviciului Special de Informații, semnalând o tendință de creștere a ostilității Turciei față de Axă.**

Pașa în calitatea sa de guvernatorul al Siriei (1914-1917) și ministru al Marinei (1917-1918). În 1918 a devenit redactor-șef al ziarului Akşam, sprijinind Războiului de Independență al Turciei. În 1923 a fost ales membru al Marii Adunări Naționale. A fost redactor-șef al ziarului „Hâkimiyyet-i Milliye” (din 1934, „Ulus”). În 1946, a lansat inițiativa celebrării zilei de 24 iulie (când, în 1908, cenzura a fost abolită odată cu „Revoluția Junilor Turci” și restabilirea Constituției) drept „Ziua Jurnaliștilor și a Presei”.

<sup>236</sup> Japonia a cucerit Singapurul britanic în urma unei scurte bătălii desfășurate la 8-15 februarie 1942. Acesta a fost inapoiat britanicilor la 12 septembrie 1945, în urma capitulării.

<sup>237</sup> Referire la cucerirea Constantinopolului bizantin de către sultanul Mehmed al II-lea la 29 mai 1453.

**February 1942, Bucharest. Report of the Special Intelligence Service, signaling a trend of increasing Turkish hostility towards the Axis.**

Cercurile conducătoare turcești au continuat să fie preocupate și îngrijorate de problema menținerii neutralității Turciei. Guvernul turc depune mari eforturi pentru a evita implicarea în conflict a țării sale. Majoritatea informațiilor, însă, semnalează că în cele mai multe cercuri se exprimă îndoiala asupra posibilității prelungirii actualei situații până la primăvară. Intensa activitate diplomatică de la Ankara, unde se exercită presiuni mari din partea blocului democratic, face să se sconteze o clarificare a atitudinii Turciei, chiar în cursul lunii Februarie a.c.

În cursul săptămânii expirate s-au semnalat alte indicii, care arată că Turcia – cu toate dorințele de a rămâne în afara conflictului armat – înclină totuși spre o bunăvoință vizibilă față de adversarii Axei și anume:

- Manifestarea părerii de rău în opinia publică pentru nereușita engleză de a zdrobi armata germano-italiană din Libia;
- Creșterea ostilității tonului presei la adresa Axei;
- Reînceperea la postul de radio Ankara a emisiunilor pentru America, ce îmbracă un accentuat caracter de propagandă;
- Reaparitia manifestărilor bulgarofobe în opinia publică și în cercurile oficiale turcești etc.

Pe plan economic, se înregistrează o înrăutățire a situației. Lipsa combustibililor a devenit acută iar urcarea vertiginoasă a prețurilor articolelor de primă necesitate, a căror lipsă a început să fie simțit, a provocat o mare neliniște și nemulțumire în populație.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 366/1942, ff. 121-122]

**176. 1 martie 1942, București. Buletin de informații al Cabinetului Militar al Conducătorului Statului adresat mareșalului Ion Antonescu privind eforturile lui Müstecip Ülküsal de a organiza un stat tătar în Crimeea și propaganda făcută în rândul comunității turco-tătare din Dobrogea în sprijinul acestui proiect. Se apreciază că acțiunea este susținută material de Germania și se bucură de asistența Turciei.**

**March 1, 1942, Bucharest. Intelligence bulletin of the Military Cabinet of the Head of State to Marshal Ion Antonescu regarding Müstecip Ülküsal's efforts to organize a Tatar state in Crimea and the propaganda made among the Turkish-Tatar community in Dobruja in support of this project. The action is allegedly supported by Germany and has Türkiye's assistance.**

În cursul luni februarie 1942 a sosit în București – venind de la Berlin – supusul turc Müstecip Ülküsal<sup>238</sup>, emisarul organizației tătare din Ankara, fost avocat în Constanța și repatriat în Turcia cu trei ani în urmă.

Din informațiuni s-a aflat că Müstecip are misiunea de a organiza o acțiune – susținută materialicește de germani și cu asistența Turciei – pentru rededeptarea sentimentului patriotic al poporului tătar, în vederea constituirii unui stat tătar, în Crimeea.

<sup>238</sup> **Müstecip Ülküsal** (1899-1996), reprezentant al comunității tătare din Dobrogea. Absolvent al Facultății de Drept al Universității din București, a profesat ca avocat. S-a stabilit în Turcia în 1941. A fost un partizan al ideii constituirii unui stat al tătarilor în Crimeea.

În zilele de 19-21 februarie, numitul a fost la Constanța, unde a avut consfătuiri cu mai mulți intelectuali turci și tătari, din localitate, la care a participat și un funcționar de la Consulatul turc din Constanța.

Până în prezent, Müstecip a reușit să câștige pentru acțiunea sa, 45 de tătari din Dobrogea, care s-au legat – în scris și prin jurământ – să servească, fără nici o rezervă cauza viitorului stat național tătar.

Recrutarea de cadre și agenți propagandiști continuă.

Direcțiunea Generală a Poliției urmărește această chestiune.

(Ministerul Afacerilor Interne)

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 346/1942, f. 4]

**177. 2 martie 1942, București. Buletin de informații al Cabinetului Militar al Conducătorului Statului, semnalând absența autorităților militare și civile turce la un eveniment de informare desfășurat la Consulatul român din Istanbul privind operațiunea Barbarossa. March 2, 1942, Bucharest. Intelligence bulletin of the Military Cabinet of the Head of State, reporting the absence of the Turkish military and civil authorities at an event held at the Romanian Consulate in Istanbul regarding Operation Barbarossa.**

(...)

2. Serviciul Special de Informații semnalează:

La începutul lunii februarie s-a rulat la Consulatul român din Istanbul, un film cu jurnale de război, precedat de conferința atașatului militar român, asupra operațiunilor din Basarabia.

Deși invitate, autoritățile militare și civile turcești s-au abținut de a participa.

3. În toată Turcia se resimte în special lipsa de combustibil.

Principalele mine de cărbuni de la Zonguldak<sup>239</sup> și-au încetat activitatea din cauza lipsei „lemnului de mină” și a lubrifiantelor – care în majoritate se importau din România – precum și din cauza lipsei pieselor de schimb.

La acestea se mai adaugă și greutatea de transport.

În prezent, se fac eforturi pentru intensificarea extracției lignitului, a cărui producție se speră a fi ridicată, în anul 1942, până la 200.000 tone.

(Marele Stat Major General)

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 346/1942, ff. 21-22]

**178. 3 martie 1942, București. Buletin de informații al Cabinetului Militar al Conducătorului Statului, raportând că Turcia și-a sporit cheltuielile militare, sumele din ultimele opt luni fiind duble față de cele din anul 1940.**

*March 3, 1942, Bucharest. Intelligence bulletin of the Military Cabinet of the Head of State, reporting that Türkiye has increased its military spending, the amounts in the last eight months being double compared to those of 1940.*

(...)

<sup>239</sup> Zonguldak este singurul bazin carbonifer din Turcia care poate fi exploatat, aflându-se pe țărmul nordic al Mării Negre.

5. Din vara anului 1941 până în februarie 1942, Turcia a cheltuit pentru nevoile armatei suma de 293 milioane lire turcești, ceea ce reprezintă îndoitul sumei cheltuite în acelaș scop, în cursul anului 1940.

6. Lipsa de făină devine tot mai accentuată. Din această cauză, rația zilnică de pâine s-a redus de la 380 grame la 300 grame.

Pentru muncitori, se menține rația de 750 grame.

(Serviciul Special de Informații)

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 346/1942, ff. 35-36]

**179. 5 martie 1942, București. Buletin de informații al Cabinetului Militar al Conducătorului Statului adresat mareșalului Ion Antonescu privind măsurile de mobilizare economică luate de guvernul turc.**

*March 5, 1942, Bucharest. Intelligence bulletin of the Military Cabinet of the Head of State to Marshal Ion Antonescu regarding the measures of economic mobilization taken by the Turkish government.*

1. Pentru ca un război – chiar început contra voinței sale – să nu găsească țara nepregătită, guvernul turc a luat o serie de măsuri de ordin economic, care să-i dea posibilitatea a face față situației într-un asemenea caz.

Între aceste măsuri se citează:

a) Constituirea de stocuri de rezervă de produse alimentare, articole de îmbrăcăminte, materii prime etc.

b) Modificarea legii de protecție a Statului, acordându-se guvernului puteri excepționale pentru:

– a crea la nevoie funcțiuni noi în stat, precum și organe care să promoveze comerțul și industria;

– fixarea prețurilor maximale și a beneficiilor;

– limitarea, reglementarea sau interzicerea circulației mijloacelor de transport particulare;

– cumpărarea de către state a mijloacelor de transport terestre și maritime;

– a obliga mijloacele de transport aparținând străinilor de a lucra în folosul populației, sau al apărării naționale (Serviciul Special de Informații menționează că această ultimă prescripțiune are o deosebită importanță pentru navele noastre aflate la Istanbul, și care ar putea fi surprinse de evenimente în apele turcești).

(Serviciul Special de Informații)

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 346/1942, ff. 67-68]

**180. 6 martie 1942, București. Buletin de informații al Cabinetului Militar al Conducătorului Statului privind asigurările Turciei că nu va intra în război împotriva Axei, date de subsecretarul Ministrului Afacerilor Externe, Numan Menemencioğlu, ministrului Spaniei la Ankara pentru a fi transmise oamenilor politici din România.**

*March 6, 1942, Bucharest. Intelligence bulletin of the Military Cabinet of the Head of State regarding Türkiye's assurances that it will not go to war against the Axis, given by the undersecretary of the Minister of Foreign Affairs, Numan Menemencioğlu, to the Spanish minister in Ankara to be transmitted to politicians in Romania.*

(...)

3. Serviciul Special de Informații află din Ankara că Ministrul Spaniei în Turcia a plecat în concediu la București.

La plecare a fost rugat de Subsecretarul de Stat la Externe, Menemencioğlu, să asigure pe toți oamenii politici din România că Turcia nu va ataca pe germani și că nu se va lăsa târâtă în război.

(...)

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 346/1942, ff. 85-86]

**181. 8 martie 1942, București. Buletin de informații al Cabinetului Militar al Conducătorului Statului privind chemarea unor diplomați turci pentru consultări la Ankara și sporirea cheltuielilor militare ale Turciei. Se arată că Turcia a primit diverse materiale din S.U.A. în baza „legii de împrumut și închiriere”.**

*March 8, 1942, Bucharest. Intelligence bulletin of the Military Cabinet of the Head of State on the summoning of Turkish diplomats for consultations in Ankara and Türkiye's increase in military spending. Türkiye received various aid from the USA based on the Lend-Lease Act.*

1. Mai mulți diplomați turci din străinătate, între care Ambasadorul de la Berlin<sup>240</sup> și Ministerul de la București [Tanrıöver], au fost chemați la Ankara, pentru consultări.

(Radio)

2. Atașatul Militar Român la Ankara [Teodorescu] raportează că, în cursul exercițiului bugetar 1941-1942, parlamentul turc a acordat, pentru nevoile armatei, credite extraordinare de 202 milioane lire turcești.

Dacă la acestea se adaugă fondurile bugetare de 78 milioane lire, rezultă că s-au alocat pentru nevoile armatei, 280 milioane lire turcești – echivalentul a 40 miliarde lei. În plus, s-au mai primit diverse materiale din America, pe baza „legei de împrumut și închiriere”<sup>241</sup>.

(Marele Stat Major)

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 346/1942, ff. 112-113]

**182. 9 martie 1942, București. Buletin de informații al Cabinetului Militar al Conducătorului Statului privind intensificarea controlului străinilor în Turcia și tratativele turco-germane pentru prima livrare de armament în baza acordului economic bilateral.**

*March 9, 1942, Bucharest. Intelligence bulletin of the Military Cabinet of the Head of State regarding the intensification of the control of foreigners in Türkiye and the Turkish-German negotiations for the first delivery of armaments based on the bilateral economic agreement.*

<sup>240</sup> **Hüsrev Gere**de (1884-1962), diplomat turc. Ofițer de profesie, deputat otoman și al Marii Adunări Naționale a Turciei. A fost reprezentant diplomatic la Budapesta (1 ianuarie 1924 – 1 ianuarie 1926), Sofia (1 ianuarie 1926 – 1 ianuarie 1930), Teheran (1 octombrie 1930 – 1 iulie 1934), Tokio (22 decembrie 1936 – 19 iunie 1939), Berlin (9 septembrie 1939 – 27 iulie 1942), Rio de Janeiro (5 februarie 1947 – 19 iulie 1949). A fost pensionat în 1949.

<sup>241</sup> Legea de împrumut și închiriere, promulgată la 11 martie 1941, crea cadrul pentru vânzarea, închirierea sau împrumutarea de resurse și mijloace militare „oricărui stat a cărui apărare este considerată vitală pentru securitatea americană”. De prevederile acestui act au beneficiat și Marea Britanie, U.R.S.S., China etc.

(...)

3. În urma atentatului contra Ambasadorului german [von Papen]<sup>242</sup>, guvernul turc a intensificat controlul străinilor.

Numeroși străini, de diferite naționalități, a căror prezență în Turcia nu este justificată vor fi expluzați.

(Reuter)

4. În legătură cu pregătirile militare ale Turciei, Atașatul Militar român la Ankara [Teodorescu] raportează:

a) se duc tratative la Ankara între o delegație germană și Ministerul Apărării Naționale al Turciei, pentru perfectarea formalităților necesare livrării a 24 tunuri Krupp de 75 mm, ce pot trage antiaerian, precum și a 100.000 proiectile pentru aceste tunuri.

Tunurile și munițiunile de mai sus fac parte din materialul de război pe care Germania trebuie să-l livreze, potrivit acordului economic germano-turc din 1941.

Aceasta ar fi prima livrare de armament pe care Reichul o face Turciei, în timpul actualului război.

b) Fabrica de armament „Nuhri Pașa” din Istanbul<sup>243</sup> a ajuns să producă 10.000 grenade de mână zilnic.

Directia fabricii speră să dubleze curând capacitatea de fabricație.

În anul trecut, această fabrică a primit o comandă de 500 brandturi de 81 mm.

c) Marina turcă a primit primul contratorpilor, dintre cele 4 comandate în Anglia, în anul 1938.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 346/1942, ff. 125-126]

**183. 10 martie 1942, București. Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, adresată ministrului plenipotențiar la Ankara, Alexandru Télémaque, cu instrucțiuni de a comunica ministrului Afacerilor Străine, Şükrü Saracoğlu, declarațiile sale de la Berlin privind identitatea intereselor turcești în Marea Neagră cu cele românești la Gurile Dunării.**

*March 10, 1942, Bucharest. Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, addressed to the Minister Plenipotentiary in Ankara, Alexandru Télémaque, with instructions to communicate to the Minister of Foreign Affairs, Şükrü Saracoğlu, his statements made in Berlin regarding the identity of Turkish interests in the Black Sea with Romanian interests at the mouths of the Danube.*

Referire la telegrama Dvs. nr. 54/3347.

Rog să vedeți pe dl. Saracoğlu și să-i comunicați că am luat act cu sinceră satisfacție de declarația sa privitoare la prietenia turco-română, că la Berlin am discutat cu Domnul von Ribbentrop identitatea și paralelismul intereselor turce în Bosfor, române la Gurile Dunării și în Marea Nea-

<sup>242</sup> La 24 februarie 1942, ambasadorul german a fost victima unui atentat cu bomba realizat de agenții NKVD.

<sup>243</sup> **Nuri Killigil** (1889-1949), general otoman, fratele vitreg al generalului Enver Pașa (1881-1922). În timpul Primului Război Mondial a fost șef de stat-major al corpului de comandă din Africa, în 1917, și a condus armata islamică de voluntari din Caucaz în 1918. A fost arestat de britanici în 1918, fiind ajutat să evadeze în 1919. În 1938 a deschis o fabrică de armament, una dintre primele companii private ale industriei de apărare a Turciei. A fost ucis de o explozie la fabrica sa, petrecută la 2 martie 1949.



gră, amintindu-i de formula marelui Atatürk: „România e tranșeea Turciei. Interesele noastre permanente ne unesc și ne vor uni întotdeauna”.

Mihai Antonescu

[AMAE, Fond Ankara, vol. 6 bis/1928-1947, f. n.]

**184. 19 aprilie 1942, București. Rezumatul raportului atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, realizat de Marele Stat Major, Secția a II-a, Biroul 1 Informații. Turcia dorește să-și păstreze neutralitatea și ia în considerare scenariul unei înfrângerii a U.R.S.S. și a unei păci de compromis între Germania și Marea Britanie. În caz că va fi atacată, Turcia va opune rezistență armată.**

*April 19, 1942, Bucharest. Summary of the report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, made by the General Staff's Intelligence Section, 1<sup>st</sup> Bureau. Türkiye wants to maintain its neutrality and considers the scenario of a defeat of the USSR and of a compromise peace between Germany and Great Britain. If attacked, Türkiye will defend itself.*

### I. Anglo-americanii

În Mediterana și Orientul Mijlociu, măsurile luate de anglo-americieni au caracter defensiv. Au la bază ideea de a face față ofensivelor de primăvară ale puterilor Axei și sunt sub influența operațiunilor din Extremul Orient și Oceanul Indian.

După informațiuni deținute de la M.St.M. turc, Englezii întăresc garnizoana Malta – cu trupa și material – pentru a împiedica să se reediteze o nouă Creta<sup>244</sup>.

Transporturile de întărire s-au făcut până acum pe ruta Alexandria – La Valetta. Din cauza pierderilor maritime întăririle se vor trimite de acum înainte pe calea aerului.

Pentru interceptarea convoiurilor Axei au fost concentrate în Mediterana mare parte din submarinele engleze.

În Orientul Mijlociu, dispozitivul forțelor engleze a suferit modificări.

Din cauza plecării trupelor de australieni și hinduși, Comandamentul britanic a fost nevoit:

- să părăsească Iranul;
- să concentreze Armata X (General Quinan<sup>245</sup>) în Irak, cu grosul în zona Mossul-Kirkuk;
- să întărească Armata a IX-a a generalului Wilson<sup>246</sup> cu Sud-Africani și Greci;

<sup>244</sup> Bătălia Cretei (20 mai – 1 iunie 1941) a fost câștigată de forțele Axei.

<sup>245</sup> **Edward Quinan** (1885-1960), general britanic. Născut în India, a urmat Colegiul Militar Regal de la Sandhurst (1903) și a servit în cadrul Armatei Britanice din India. În timpul Primului Război Mondial a luptat pe frontul de vest și din 1915 pe frontul oriental. În 1919 s-a întors în India, luând parte la războiul anglo-afgan. După absolvirea Colegiului Militar Indian din Quetta, a fost adjunct al intendendului general al provinciei Meerut (1923-1928). După ce a urmat Colegiul Imperial al Apărării din Londra, a devenit profesor al Colegiului Militar Indian din Quetta. A fost aghiotant al regelui Edward al VIII-lea în 1936. A revenit în 1937 la comandă în India. În 1941 a primit comanda trupelor britanice din Iraq (din 1942, Armata a X-a). În aprilie 1943 a fost numit comandant al Armatei de Nord-Vest din India, dar la 16 noiembrie 1943 a cerut punerea în disponibilitate din motive medicale.

<sup>246</sup> **Henry Maitland Wilson** (1881-1964), mareșal britanic. A luptat în Al Doilea Război Anglo-Bur. În Primul Război Mondial a luptat pe frontul de vest. A fost ofițer de stat-major al Diviziei 41 în timpul bătăliei de pe Somme și al Corpului 19 Armată în timpul bătăliei de la Passchendaele. În 1917 a fost numit ofițer de stat-major al Diviziei de Infanterie a Corpului Expediționar Neo-Zelandez. A fost comandantul Diviziei a 2-a (1937-1939), comandantul trupelor britanice din Egipt (1939-1941), comandant militar în Cirenaica (februarie 1941), comandantul forței expediționare britanice în Grecia (aprilie 1941), Palestina și Transiordania (mai-octombrie 1941), comandantul Armatei a IX-a (octombrie

– să aducă în Iran 3 divizii poloneze; se pare că ar fi sosit.

Acest dispozitiv ar fi acum:

În Iran: 2 divizii și 1 brigadă sovietică, unități de poliție și aviație britanice, 4 divizii iraniene (în curs de organizare) și 3 divizii poloneze;

În Irak: Armata X engleză, cu 3 divizii motorizate și 1 divizie blindată, precum și 3 divizii irakiene cu efective reduse;

În Siria și Palestina.

Armata a IX-a britanică (Gl. Wilson) compusă din divizii de Australieni, Francezi liberi, Sud-Africani, Greci, Neo-Zelandezi, Arabi, Evrei, indigeni și Englezi. Din 8 Divizii numai una ar fi de englezi.

Pentru a înlesni aprovizionarea Sovietelor, Anglo-americanii au luat următoarele măsuri:

- mărirea instalațiilor din portul Basra;
- normalizarea și dublarea C.F. Basra – Bagdad;
- construirea C.F. Kuwait – Basra;
- îmbunătățirea șoselelor care leagă Golful Persic cu Marea Caspică și frontiera rusă;
- mărirea capacității C.F. transiraniene;
- construirea de aerodrumuri în Nordul Siriei, Irakului și în regiunea Sud Caucaz (Georgia, Armenia, Azerbeydjan).

În Siria s-au instalat baloane de protecție – la Beirut – iar pe litoralul mării (Beirut, Tripoli și Lattaquie) se execută fortificații.

## **II. Turcii**

Conducerea turcă și opinia publică speră ca:

- Turcia să nu fie antrenată în război;
- U.R.S.S. să fie zdrobită;
- Germania și Anglia să cadă de acord – către finele anului – asupra unei păci de compromis.

În acest scop, guvernul turc păstrează stricta neutralitate. În caz că va fi atacată, Turcia va opune rezistență armată.

Dispozitivul actual al forțelor turce materializează atitudinea de mai sus în 3 grupe de forțe, masate către cele 3 frontiere amenințate:

- La Vest 32 Div. Inf. + 1 Div. Cav. + 1 Div. Moto-mecanizate.
- La Est 10 Div. Inf. + 1 Div. Cav.
- La Sud 4 Div. Inf. + 1 Div. Cav.

Insuficiența rețelei de comunicații, forțele de care dispune Marea Britanie în Orientul Mijlociu și pericolul inițial pentru Turci în Tracia și Strâmtori, au făcut ca dispozitivul să se mențină în actuala grupare.

Comandamentul turc (afirmația generalului Asım Gündüz) crede că prin acest dispozitiv a realizat siguranța Turciei, în actualele împrejurări.

După ce Germanii vor ajunge în Caucaz, desigur că acest dispozitiv nu va mai corespunde situației. Chiar în acest caz este puțin probabil ca Turcii să ia armele contra Angliei.

---

1941 – august 1942), comandant șef în Persia și Iran (august 1942 – februarie 1943), comandant șef în Orientul Mijlociu (februarie 1943 – ianuarie 1944), comandant suprem aliat al teatrului mediteranian (ianuarie-decembrie 1944) și șef al misiunii militare britanice la Washington D.C. (1944-1947). În 1946 a primit titlul de baron.

Pentru orice eventualitate s-au luat măsuri pentru a se amenaja în Estul Anatoliei circa 30 terenuri de aviație, pe lângă cele 24 care există în prezent. Aceste lucrări se execută sub conducerea specialiștilor englezi.

Turcii nu se apropie mai mult acum de puterile Axei (declarațiile generalului Asım Gündüz, subșeful M.St.M. turc) din cauză că:

- Nu au certitudinea că Germania va câștiga războiul;
- Nu împărtășesc ideea dominării Europei de către o singură Mare Putere.

Se speră că națiunile aflate în conflict vor obosi și atunci vor mai ceda din pretențiuni, acceptând pacea de compromis, pacea de echilibru și independență politică pentru toți.

Pentru realizarea unei asemenea păci Turcia își va da tot concursul.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 167/1942, ff. 37-39]

**185. 19 iunie 1942, Ankara. Raportul atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, realizat de Marele Stat Major, Secția a II-a, Biroul 1 Informații, privind poziția Turciei față de Aliați și Axă. Se arată că ministrul Afacerilor Străine turc, Şükrü Saracoğlu, i-a declarat ministrului român la Ankara, Alexandru Télémaque, că Turcia va face tot posibilul să împiedice o eventuală înfrângere a Germaniei, fiind dispusă, inclusiv, să lupte contra U.R.S.S. Se consideră că o victorie sovietică este cu deosebire periculoasă pentru Turcia. În consecință, Turcia nu va lua nicio măsură să ușureze situația U.R.S.S. Menținerea neutralității îi permite guvernului turc să obțină armament de la ambele părți beligerante.**

*June 19, 1942, Ankara. Report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, 1st Bureau, regarding Türkiye's position towards the Allies and the Axis. The Turkish Foreign Minister, Şükrü Saracoğlu, told the Romanian Minister in Ankara, Alexandru Télémaque, that Türkiye will do everything possible to prevent a possible defeat of Germany, being willing even to fight against the USSR. A Soviet victory is seen as particularly dangerous for Türkiye. Accordingly, Türkiye will take no steps to relieve the situation of the USSR. Maintaining neutrality allows the Turkish government to obtain weaponry from both belligerents.*

Am onoare a vă raporta că guvernul turc, menținându-se pe linia generală de neutralitate, ține să marcheze diferențele de nuanță între atitudinea față de U.R.S.S. pe de o parte și față de ceilalți beligeranți pe de alta.

Astfel:

În ceea ce privește atitudinea față de Rusia, Ministerul de Externe turc [Saracoğlu] nu s-a sfiit să declare Ministrului nostru la Ankara [Télémaque] că:

„Guvernul turc este convins că în cursul anului 1942, armatele germane-aliatare de pe frontal de Est vor zdrobi armatele sovietice.

În cazul când, prin absurd, ar fi să admitem că Germania și aliații săi ar fi în dificultate sau pe punctul de a pierde războiul în Rusia, Turcia va face tot posibilul pentru a împiedica o asemenea situație, mergând până la a lua chiar armele contra Rusiei, deoarece este convinsă că o victorie sovietică în Europa ar fi tot atât de periculoasă pentru Turci ca și pentru țările actualmente în conflict cu U.R.S.S.

O asemenea eventualitate, adaugă Dl. Saracoğlu, este însă atât de puțin probabilă încât Turcia urmărește cu liniște evenimentele de pe diferitele fronturi și așteaptă ca marea ofensivă germane să înceapă cu un moment mai devreme”.

Ca o consecință a celor de mai sus – și așa cum am raportat în diferite rânduri – Turcia nu a întreprins și nu va întreprinde nimic care să ușureze – direct sau indirect – situația Rusiei sovietice.

Toate zvonurile puse în circulație, în ultima vreme, despre pretinse facilități de transit de material de război, prin Turcia, pentru Soviete, sunt de domeniul fanteziei și puse în circulație în deosebi de noul Ambasador al Statelor Unite la Ankara, dl. Steinhardt (evreu), care caută prin toate mijloacele să provoace o tensiune între Turcia și puterile Axei.

Putem fi siguri că în momentul când Murmanskul și Arhangelskul vor fi închise traficului anglo-american, Rusia nu va mai avea decât o singură cale de aprovizionare: Iranul.

Anglo-americanii își dau seama de acest fapt și caută să mărească randamentul căilor de comunicații (șosele și căi ferate) ce leagă golful Persic cu Marea Caspică. În acest scop, în ultima vreme, au sporit personalul de tehnicieni care lucrează – sub conducerea unui general – la construcția și ameliorarea rețelei de comunicații Basorah – Bender Schach.

În ceea ce privește atitudinea Turciei față de Anglo-americani precum și față de puterile Axei, ea se poate define prin „neutralitatea binevoitoare și de basculă” față de ambele părți, micile avantaje oferite unuia găsindu-și imediat echivalentul în altele făcute celuilalt.

În general, Turcia caută să profite de faptul că, pentru un moment, Marile Puteri în conflict sunt interesate la păstrarea neutralității de către Turci.

Argumentul că, pentru a se putea menține neutralitatea (opunându-se la nevoe cu armele contra celor ce vor încerca să-i forțeze mâna), Turcia trebuie să fie cât mai puternică, permite guvernului turc să ceară și să obțină atât de la Germani cât și de la Anglo-americani, material de război.

Astfel:

Americanii au promis turcilor:

- 234 avioane de război
- 30 motoare de avion
- 4 baterii grele.

După anumite informații, o parte din acest material de război ar fi deja în drum iar 30 aviatori turci ar fi plecat în Egipt pentru a-l aduce.

Germanii au acordat la rândul lor un împrumut de 100 milioane de mărci Turciei, pentru achiziționare de material de război german, printre care 200 avioane.

În același timp însă Marile Puteri în conflict iau anumite măsuri de siguranță pentru ca materialul livrat Turciei să nu fie întrebuințat, la un moment dat, contra lor:

Englezii, profitând de alianța care o au cu Turcii și de faptul că guvernul turc a făcut apel la instructorii și tehnicienii de aviație britanici, au ocupat pur și simplu toate terenurile principale de aviație din Turcia.

Nu există unitate sau teren important de aviație unde să nu se găsească câțiva englezi care, cunoscând părțile sensibile ale aviației și terenurilor, pot oricând paraliza prin diferite distrugerii, din primele momente, activitatea aviației turcești în ipoteza că Turcia ar încerca să treacă fățiș de partea Germaniei.

Germanii, găsindu-se handicapați (sic!), se pare că nu vor livra turcilor decât avioane de școală și antrenament<sup>247</sup>.

<sup>247</sup> Raportul a fost înaintat de Marele Stat Major la 13 iulie 1942, în copie și în rezumat, Cabinetului Militar al Președinției Consiliului de Miniștri.

Atașatul militar în Turcia,  
Colonel Tr. Teodorescu

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 167/1942, ff. 51-53]

**186. 21 iunie 1942, București. Nota elaborată de Marele Stat Major, Secția a II-a, Biroul 1 Informații, în baza raportului atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, privind aterizarea forțată în Turcia a unor avioane anglo-americane care au avut misiunea de a bombarda regiunea petroliferă Ploiești.**

*June 21, 1942, Bucharest. Report of the General Staff's Intelligence Section, 1<sup>st</sup> Bureau, based on the information given by the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, regarding the forced landing in Türkiye of Anglo-American planes with the mission of bombing the Ploiești oil region.*

Atașatul Militar de la Ankara [Teodorescu] raportează:

Avioanele care au aterizat forțat în Turcia făceau parte din cele ce au atacat teritoriul românesc.

Au patru motoare și câte șase oameni la bord.

Au decolat din Siria, unde se găseau la data de 10.VI., zece asemenea avioane.

Au avut misiunea să bombardeze regiunea petroliferă Ploiești.

Itinerariul urmat la dus este încă necunoscut.

Este mai mult ca posibil că au survolat Turcia.

Ancheta autorităților turcești este în curs.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 167/1942, f. 48]

**187. 22 iunie 1942, București. Buletin informativ al Serviciului Special de Informații privind armamentul străin primit de armata turcă. Este descris materialul de război intrat în Turcia în cursul anului 1942.**

*June 22, 1942, Bucharest. Intelligence bulletin of the Special Intelligence Service regarding the foreign armament received by the Turkish army. It describes the war material delivered to Türkiye in 1942.*

În cursul săptămânii expirate, niciun eveniment deosebit nu a survenit în Turcia care să ne indice vreo schimbare mai importantă în domeniul militar.

În ceea ce privește dislocarea armatei, ea a rămas aceeași, cu excepția unor foarte mici modificări în Tracia și către frontiera de Est, despre care s-a comunicat la timp.

Ca fapte mai însemnate, se pot semna următoarele:

1. În dimineața de 12 iunie a.c. au aterizat forțat în Turcia 4 avioane americane, așa zise „fortărețe zburătoare”.

Avioanele aterizate sunt de tipul „Boeing YB-17”<sup>248</sup> și pot transporta 3.000 kg bombe.

Din cele afirmate îndeosebi de unele agenții de publicitate americane, rezultă că aceste avioane fac parte din grupul de bombardiere ce au vizitat țara românească (sic!) în săptămâna precedentă.

<sup>248</sup> Boeing B-17 „Fortăreața Zburătoare”, bombardier greu dezvoltat de Forțele Aeriene Americane în anii 1930; folosit preponderent pe teatrul de operații european.

Se pare că guvernul turc intenționează să cumpere aceste avioane, renunțând chiar la protestul diplomatic pentru încălcarea teritoriului turc.

2. Materialul de război intrat în Turcia în cursul anului 1942, ar fi următorul:

- 16 avioane;
- 30 motoare de avion;
- 12 tunuri A.A.;
- 4 proiectoare;
- 60 autocamioane;
- 20 autocisterne;
- 60 tractoare cu șenile;
- 22 care de luptă;
- 2 contratorpiloare;
- 2 submarine;
- circa 3 vase de comerț mici cu armament și munițiuni de infanterie.

3. La meeting-ul aerian care a avut loc la Istanbul cu ocazia celei de a opta aniversare a Ligii Aeronautice din Turcia<sup>249</sup>, a fost prezentat și a făcut demonstrații de zbor primul avion construit în Turcia<sup>250</sup>.

4. Noi concentrări au fost executate în mai multe circumscripții din Turcia, Majoritatea celor concentrați sunt musulmani aparținând claselor 1905-1913 inclusiv.

5. La Kırıkkale există un batalion de gaze.

6. Misiunea militară turcă, care a participat la 11 mai a.c. la o conferință interesând Orientul Apropiat, și-a continuat călătoria trecând prin Cairo spre Londra.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 369/1942, ff. 19-20]

**188. 13 iulie 1942, București. Nota Cabinetului Militar al Conducătorului Statului privind informațiile raportate de atașatul militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, referitoare la situația politică externă a Turciei. Turcia se află în expectativă între Aliați și Axă și va acționa în funcție de evoluția situației militare din regiune.**

*July 13, 1942, Bucharest. Note of the Military Cabinet of the Head of State summarizing the reports of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, regarding the foreign political situation of Türkiye. Türkiye postpones its decision to support the Allies or the Axis and will act depending on the evolution of the military situation in the region.*

Sumar: Informațiuni primite de la Atașatul Militar român de la Ankara, referitor la situația politică externă a Turciei.

Marele Stat Major înaintează – în copie – un raport al atașatului militar român la Ankara referitor la situația politică externă actuală a Turciei și anume:

1. Deși victoriile germane-italiene în Africa de Nord au impresionat profund opinia publică și cercurile conducătoare turcești, totuși au adus și o oarecare îngrijorare, deoarece se pare că Turcia va fi nevoită, mai curând decât se aștepta, să se pronunțe definitiv pentru una din părțile în conflict.

<sup>249</sup> Liga Aeronautică Turcă, afiliată Federației Aeronautice Internaționale, a fost înființată în 1925.

<sup>250</sup> Vecihi K-VI, avion de antrenament și recunoaștere proiectat de pilotul și inginerul aviatic Vecihi Hürkuş (1896-1969). Primul său zbor a avut loc la 28 ianuarie 1925.

2. Pentru moment, guvernul turc caută să evite războiul; măsurile de ordin militar în curs de executare – deplasarea unor mari unități din Tracia către frontiera de est și sud-est a Turciei – nu au un caracter agresiv, ci constituiesc un argument în plus al hotărârii Turciei, de a-și impune neutralitatea, la nevoie chiar cu armele.

3. Momentul critic pentru turci se crede că va fi atunci când puterile Axei se vor apropia de Caucaz și vor ajunge la Suez.

Turcia va căuta să soluționeze acest moment prin luarea inițiativei unei propuneri de pace.

În cazul când propunerea va fi refuzată de Anglo-americani, Turcia se va socoti eliberată de obligațiunile, ce decurg din tratatele încheiate.

4. În legătură cu satisfacerea unor eventuale cereri germane, în Turcia au început să apară două curente:

a) Unul care cere o apropiere vădită și imediată de Axă, impulsionat de fostul Președinte de consiliu Refik Saydam.

b) Altul care preconizează prudență, fiind favorizat de Președintele Republicei.

Se crede că, această dualitate de atitudini este o abilită manevră politică a președintelui İnönü, care poate vira cu ușurință către o partidă sau alta, în raport de evoluția situației internaționale<sup>251</sup>.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 167/1942, f. 61]

**189. 3 august 1942, București. Raportul atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, adresat Marelui Stat Major, Secția a II-a Informații, Biroul 1, referitor la impresia favorabilă produsă în Turcia de stagnarea operațiunilor Axei în Egipt. Turcia este avantajată de prezența britanică în Egipt, care îi facilitează aprovizionarea de către Aliați cu armament și provizii.**

*August 3, 1942, Bucharest. Report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff's Intelligence Section, regarding the favorable impression produced in Türkiye by the stagnation of Axis operations in Egypt. Türkiye benefits from the British presence in Egypt, which facilitated the transport of arms and supplies by the Allies.*

Am onoarea a vă raporta că stagnarea operațiunilor în Egipt, în cursul ultimelor două săptămâni, a produs o mare satisfacție în opinia publică și cercurile oficiale turcești, deoarece:

a) Cu cât operațiunile militare se desfășoară mai departe de frontierele turcești, cu atât guvernul turc (care a urmărit și urmărește ca Turcia să nu fie antrenată în război) are mai multă libertate de acțiune;

b) Turcii continua a nu vedea cu ochi buni eliminarea Angliei din Mediterana de Est și instaurarea Italiei ca putere dominantă, în această parte a Mediteranei.

c) Prin stăpânirea Egiptului de către englezi, Turcia are asigurată legătura, prin Suez și Golful Persic, cu Anglia și America, de unde primește și așteaptă să primească încă, material de război și aprovizionări diverse.

Astfel, în cursul lunii trecute, turcii:

– au primit din America, 600 camioane.

– trebuiau să primească 92 tunuri anticar și antiaeriene, dar pe care – în urma evenimentelor din Egipt și după ce au cerut scuzele necesare – americanii le-au dirijat în grabă ca întăririi

<sup>251</sup> Raportul Marelui Stat Major a fost înaintat de Cabinetului Militar al Președinției Consiliului de Miniștri lui Mihai Antonescu, președinte interimar al Consiliului de Miniștri, la 4 august 1942.

armatei a 8-a britanice, rămânând ca turcii să primească aceiași cantitate, ceva mai târziu, cu un nou transport.

În afară de aceasta, în cursul lunilor august și septembrie turcii așteaptă din America o mare cantitate de grâu, pe care noul guvern turc intenționează s-o întrebuințeze ca masa de manevră în operațiunile ce a început a întreprinde pentru scăderea prețurilor.

Este ușor de înțeles că în cazul când mareșalul Rommel<sup>252</sup> ar ajunge, prin Egipt și Palestina, la golful Persic, Turcia ar fi complet la discreția puterilor Axei, acestea putând la nevoie s-o înăbușe, perspectivă ce nu surăde cătuși de puțin cercurilor conducătoare de la Ankara.

Pentru a se întări apărarea litoralului, în regiunea portului Alexandretta a fost adus și instalat Reg. 105 Art. Grea.

Zvonurile despre disensiunile între guvernanți și șefii armatei, nu au niciun temei.

Toți ofițerii au o deosebită încredere în Mareșalul Çakmak, șeful Marelui Stat Major al Armatei<sup>253</sup>.

Atașatul militar în Turcia,

Colonel Traian Teodorescu

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 167/1942, ff. 69-71]

**190. 5 septembrie 1942, București. Raport al Marelui Stat Major, Secția a II-a, Biroul de Informații, adresat Conducătorului Statului, mareșalul Ion Antonescu, privind crearea unei armate turce de centru, orientată către litoralul Mării Negre. Datele Marelui Stat Major privind dislocarea armatei turce concordă cu cele ale Serviciului Special de Informații. September 5, Bucharest. Report of the General Staff's Intelligence Section, 1st Bureau to the Ruler of State, Marshal Ion Antonescu, regarding the creation of a central Turkish army, oriented towards the Black Sea coast. The data of the General Staff regarding the deployment of the Turkish army are consistent with those of the Special Intelligence Service.**

La nr. 9056/ M.2/1942, am onoare a vă raporta că verificând datele M.St.M. referitoare la dislocarea armatei turcești cu acele ale S.S.I. am constatat că există concordanță.

Cu această ocazie, vă aducem la cunoștință o ultimă informație, raportată de Atașatul militar la Ankara [Teodorescu] și anume constituirea unei noi armate turcești (de centru) cu Cartierul General la Ankara și cu orientarea momentană către litoralul Mării Negre.

În compunerea acestei armate intră:

– C. 6 A. cu Div. 7, 41, [și] probabil Div. 17 Inf.

– C. 10 A. cu Div. 8, 19, 24 Inf.

<sup>252</sup> **Erwin Rommel** (1891-1944), mareșal german. Născut în Württemberg, și-a început cariera militară în anul 1910. A luptat parte la bătălii pe frontul de vest în 1914-1915 și pe frontul de est în 1915-1917, luând parte, în România, la a doua bătălie de la Jiu și a treia bătălie de la Oituz. În 1918 a fost numit ofițer de stat-major al Corpului 64 Armată. A fost comandant de companie al Regimentului 13 Infanterie din Stuttgart (1920-1929), instructor al Școlii de Infanterie din Dresda (1929-1933), comandant de batalion al Regimentului 17 Infanterie din Goslar (1933-1935), instructor al Academiei Militare din Potsdam (1935-1937), ofițer de legătură al Ministerului de Război cu Hitlerjugend (1937-1938), comandant al Academiei Militare Tereziene de la Wiener Neustadt (1938), comandant secund (1938) și comandant (1939) al batalionului de gardă al Führer-ului, comandant al Diviziei 7 Panzer (5 februarie 1940 – 15 februarie 1941), al Corpului Expediționar din Africa (19 februarie – 15 august 1941), Grupului de Armată Africa (15 august 1941 – 9 martie 1943), Grupului de Armată B din Italia (15 iulie 1943 – 19 iulie 1944). A fost demis în urma tentativei de asasinat împotriva lui Hitler din 20 iulie 1944, iar câteva luni mai târziu, fiind în pericol să fie judecat și condamnat, s-a sinucis, la 14 octombrie 1944.

<sup>253</sup> Raportul a fost înaintat la 22 august 1942 Cabinetului Militar al Conducătorului Statului.



– C. 8 A. cu Div. 12, 15, 62 Inf.

Totodată vă înapoiem întreaga corespondență.

D.O. Șeful Secției a II-a, Lt. Colonel V. Nicolau<sup>254</sup>

Șeful Biroului I Informații, Lt. Colonel I. Catana<sup>255</sup>

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 76/1940, f. 70]

**191. 1 octombrie 1942, București. Notă a Serviciului Special de Informații transmisă Marelui Stat Major în care se comunică informații circulate la Legația Turcă privind problema trecerii flotei sovietice prin strâmtori. Se arată că Turcia se confruntă cu o situație de securitate critică datorită presiunilor tot mai mari privind deschiderea strâmtorilor. Aliații cer ca flota sovietică din Marea Neagră să obțină permisiunea guvernului turc de a trece prin strâmtori. Germania cere ca „flota sovietică să fie primită în porturile turcești, dar apoi scufundată”. S.U.A. condiționează livrările de material de război, comandat și plătit de Turcia în Statele Unite, de decizia pe care o va lua guvernul turc. October 1, 1942, Bucharest. Note of the Secret Intelligence Service sent to General Staff with information circulated around the Turkish Legation on the problem of the passage of the Soviet fleet through the Straits. It shows that Türkiye faces a critical security issue due to the ever-increasing pressures to open passage through the Straits. The Allies request that the Soviet fleet in the Black Sea obtains the permission of the Turkish government to pass through the Straits. Germany asks that „the Soviet fleet be allowed in the Turkish ports, then sank”. The USA condition the delivery of war materials, ordered and paid by Türkiye, to the decision the Turkish government will make in this regard.**

„Situația la Legația Turcă”.

La Legația Turcă se recunoaște că situația diplomatică a Turciei trece printr-un moment critic, dar se speră că în câteva zile va interveni un început de clarificare.

Momentul critic diplomatic a fost provocat, pe de o parte, de anglo-americano-sovietici, care cer ca flota rusă din Marea Neagră să obțină permisiunea guvernului turc de a trece prin strâmtori, iar, pe de altă parte, de Germania, care ar cere ca „flota sovietică să fie primită în porturile turcești, dar apoi scufundată”.

La Legația Turcă se declară că cererea germană e inacceptabilă și se crede că va fi respinsă de guvernul turc.

Consulul Vahit Basmaci<sup>256</sup>, subliniind că Turcia e încă în bune condițiuni (sic!)<sup>257</sup> cu Germania, a declarat că a informat că anglo-americanii au făcut presiuni pe lângă guvernul din Ankara și pentru a fi îndepărtați din Turcia mai mulți cetățeni germani.

W. Wilkie<sup>258</sup>, trimisul special al Președintelui Roosevelt, care a fost la Ankara, a condiționat livrările de material de război, comandat și plătit de Turcia în Statele Unite, de decizia pe care o va

<sup>254</sup> Vasile Nicolau (1897-?), ofițer de stat-major, șeful Secției a II-a a Marelui Stat Major.

<sup>255</sup> Iosif Catană, ofițer de infanterie și de stat-major, șef al Biroului Informații al Marelui Stat Major.

<sup>256</sup> Vahid Basmaci, consul general turc în România.

<sup>257</sup> Cu sensul de „relații”.

<sup>258</sup> Wendell L. Wilkie (1892-1944), jurist, avocat și om politic. A lucrat în mediul privat, iar în 1940 a fost candidatul republican la alegerile prezidențiale împotriva lui Roosevelt. A fost trimis ca reprezentant special al președintelui S.U.A. într-un turneu diplomatic (26 august – 14 octombrie 1942), în Egipt, Turcia, U.R.S.S., Irak, Iran și China. În Ankara, una din misiunile sale a fost recuperarea a trei bombardiere americane și echipajelor acestora, aterizate forțat în Turcia după o misiune împotriva rafinăriilor de la Ploiești; a eșuat în acest demers.

lua guvernul turc.

Pe de altă parte, Legația Turcă e informată că a sosit la Ankara o delegație militară japoneză<sup>259</sup> cu propuneri pentru formarea unui bloc mahomedan, sub egida Turciei, începând din Mongolia până la Gibraltar.

Pusă să aleagă între o tabără sau alta, situația Turciei e complicată – se crede la legația Turcă – și pentru că se așteaptă ca Iranul să intre în război alături de anglo-sovietici<sup>260</sup>.

Informație de încredere<sup>261</sup>.

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, dos. 1129, rola 1573, ff. 51-52, cadre 579-580]

**192. 20 octombrie 1942, București. Raport al Serviciului Special de Informații privind dislocarea armatei turcești la data de 1 octombrie 1942. Organizarea noului dispozitiv indică faptul că Marele Stat Major turc exclude scenariul unui atac venind dinspre Bulgaria.**

*October 20, 1942, Bucharest. Report of the Special Intelligence Service on the deployment of the Turkish army on October 1, 1942. The new organization of troops indicates that the Turkish General Staff excludes the scenario of an attack coming from Bulgaria.*

Rezidenții noștri din Turcia ne trimit – în urma unor serioase investigațiuni – dislocarea armatei turcești la data de 1 octomvrie 1942.

Din analiza acestei dislocări – care nu a luat încă forma definitive – se pot trage următoarele concluziuni:

- Recentele dislocări de Mari Unități, efectuate mai ales din Tracia în Anatolia, au caracterul unor schimbări de dispozitiv strategic.

- Prin noul dispozitiv strategic, s-a realizat o nouă grupare a forțelor, care este încă în curs de efectuare.

- Caracteristica principală a noului dispozitiv strategic constă într-o importantă slăbire a forțelor din Tracia, ceea ce duce la concluzia că M.St.M. turc, nu numai că nu întrevide posibilitatea unei ofensive în Balcani, dar se pare că a renunțat la o eventuală rezistență efectivă în această regiune în cazul unui atac venind dispre Bulgaria.

Astfel, de unde înainte în Tracia se aflau 23 Mari Unități, din care 10 pe linia Ceatalgea, în prezent nu au mai rămas decât circa 11, deci mai puțin de jumătate.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 164/1942, f. 87]

**193. 3 noiembrie 1942, București. Rezumatul raportului atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, realizat la Marele Stat Major, Secția a II-a, Biroul 1 Informații. Conform acestuia, britanicii sabotează economia Turciei și încurajează un curent intern antigvernamental pentru a limita guvernului de la Ankara libertatea de**

<sup>259</sup> În septembrie 1942, o delegație japoneză a vizitat Turcia, sub pretextul declarat al unei călătorii de studii, cel real fiind contrabalansarea efectelor turneului lui Wendell Willkie. Membrii delegației erau amiralul Kichisaburō Nomura (1877-1964), președintele Comisiei Navale, amiralul Katsuo Abe (1891-1948), atașatul naval la Roma, și trei ofițeri tehnici.

<sup>260</sup> Iranul, care semnase un tratat de alianță cu Marea Britanie și U.R.S.S. la 29 ianuarie 1942, a declarat război Germaniei la 9 septembrie 1943.

<sup>261</sup> Conform notei de la finalul documentului, acesta a fost comunicat Președinției Consiliului de Miniștri, Marelui Stat Major, Ministerelor Apărării Naționale, Afacerilor Interne și Afacerilor Străine.

**acțiune, pentru a preveni scenariul în care Turcia s-ar putea alătura Axei.**

*November 3, 1943, Bucharest. Summary of the report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, made by the General Staff's Intelligence Section, 1st Bureau. According to this document, the British are sabotaging Türkiye's economy and encouraging an internal anti-government current to limit the government's freedom of action, in order to prevent the scenario of Türkiye joining the Axis.*

– Guvernul turc este îngrijorat din cauza scumpetei excesive care are ca rezultat menținerea populației într-o stare de continuă agitație și îngrijorare.

– Englezii, conștienți de faptul că o situație bună internă dă posibilitatea Turciei de a-și adapta politica sa potrivit situației ce se va crea în Orientul Mijlociu, caută pe toate căile a pune pie-dici guvernului în lupta contra speculei.

Pentru atingerea acestui scop, englezii acționează astfel:

– folosesc pe evrei pentru acapararea produselor alimentare, în scopul întreținerii stării de nemulțumire a populației,

– încurajează crearea unui curent de opinie publică ostil guvernului și Președintelui Republicii [Înönü].

Prin această activitate, Englezii urmăresc:

– îngrădirea libertății de acțiune a Turciei, pe plan extern,

– împiedicarea trecerii Turciei alături de Axă,

– să fie în măsură a produce o schimbare constituțională și de regim pentru a aduce la putere, la un moment dat, o personalitate și un regim favorabil participării Turciei alături de aliați.

Atașatul militar este însă convins că actualii conducători ai Turciei vor putea domina situația.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 346/1942, ff. 85]

**194. 3 noiembrie 1942, București. Nota Cabinetului Militar al Conducătorului Statului privind informațiile raportate de atașatul militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, despre relațiile militare ale Turciei cu britanicii și americanii.**

*November 3, 1942, Bucharest. Note of the Military Cabinet of the Head of State to Marshal Ion Antonescu on the report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, on Türkiye's military relations with the British and the Americans.*

Atașatul nostru Militar din Turcia raportează – prin Marele Stat Major – următoarele:

1. Turcii au primit 75 mitraliere antiaeriene „Levis”.

2. Colonelul American Warren a fost cerut de turci ca profesor de tactica aeronauticii la Școala Superioară de Război și a sosit în acest scop zilele trecute la Ankara.

3. Generalul englez Whittle<sup>262</sup>, ajutat de o serie de ingineri polonezi, a primit de la Guvernul Turc însărcinarea, să reorganizeze Apărarea contra Aeronavelor turcă, pe baza experiențelor de până acum ale războiului.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 167/1942, ff. 73]

<sup>262</sup> **Frank Whittle** (1907-1996), inginer aeronautic și inventator britanic. În 1923, la 15 ani, a fost admis, pe bază de examen, ca pilot al Forțelor Aeriene. În 1930 a devenit ofițer. În 1931 a fost repartizat la Stația Experimentală de Aeronautică Navală din Felixstowe. În 1936, a fost unul dintre fondatorii companiei Power Jets Ltd. pentru producerea de motoare, căreia s-a dedicat în anii următori. A trecut în rezervă în 1948. Ca civil, a fost consilier și a făcut parte din consiliile de administrații ale unor companii private.

**195. 16 noiembrie 1942, București. Nota Cabinetului Militar al Conducătorului Statului adresată mareșalului Ion Antonescu privind raportul atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, referitor la opoziția Turciei față de solicitarea americanilor de a folosi aerodromurile din Turcia ca baze aeriene. În rezoluția sa, mareșalul Antonescu cere să se urmărească atent situația politico-militară din Turcia și să se semnaleze tendințele unei schimbări de atitudine.**

*November 16, 1942, Bucharest. Note of the Military Cabinet of the Head of State to Marshal Ion Antonescu on the report of the military attaché in Ankara, Colonel Traian Teodorescu, regarding Türkiye's opposition to the American request to use Turkish airfields as air bases. In his resolution, Marshal Antonescu calls for careful monitoring of the political-military situation in Türkiye and for reports on any tendencies of a change in attitude.*

Atașatul nostru militar de la Ankara raportează – prin Marele Stat Major – următoarele:

1. Cercurile conducătoare și opinia publică turcească privesc cu satisfacție victoria engleză de la Suez.

2. În același timp se arată oarecare îngrijorare în ceea ce privește eventualele pretențiuni americane de a utiliza mai târziu aerodromurile turcești, ceea ce deocamdată turcii sunt hotărâți să nu admită, rezistând cu armele în cazul când americanii ar încerca să ocupe prin surprindere anumite aerodromuri.

3. Până în prezent nu s-a luat în Turcia nicio măsură militară specială.

[Rezoluția mareșalului Antonescu, transmisă Marelui Stat Major printr-o notă a șeful Cabinetului Militar, colonelul Radu Davidescu<sup>263</sup>, cu precizarea: „Vă rugăm să binevoiti a dispune”]

*Trebuie urmărit[e] de aproape pregătirile Turciei și semnalate din timp simptomele prevestitoare unei atitudini politice și militare.*

*Avem în Bosfor cele 2 vase moderne [„Basarabia” și „Transilvania”]<sup>264</sup>.*

*Trebuie să le retragem la timp dinaintea de pericol și nu numai în caz de pericol.*

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 346/1942, ff. 85-86]

**196. 27 noiembrie 1942, București. Raport al Serviciului Special de Informații despre discuțiile unui rezident român cu un agent de informații britanic în Turcia privind politica externă a României. Partea britanică așteaptă ca România să lucreze în secret cu Aliații.**

<sup>263</sup> **Radu Davidescu** (1896-1960), ofițer și teoretician militar. A făcut parte din delegațiile române care au încheiat acorduri militare cu Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică. A fost atașat militar la Budapesta (1939) și șef de cabinet al mareșalului Ion Antonescu (octombrie 1941 – 1944). În 1945 a fost arestat.

<sup>264</sup> „**Transilvania**” și „**Basarabia**”, nave de pasageri și croazieră construite la șantierul naval „Burmeister & Wein” din Copenhaga, au fost lansate la apă în 1938. „Transilvania” deservea cursa regulată Constanța-Istanbul-Pireu-Alexandria-Tel Aviv-Tesalonic, iar „Basarabia”, cursa regulată Constanța-Alexandria-Haifa-Beirut-Pireu-Istanbul. La 19 iunie 1941, cele două vase au fost retrase la Istanbul, unde au rămas din dorința autorităților române și cu sprijinul autorităților turce. În primăvara anului 1944, guvernul român a rezistat presiunilor germane pentru repatrierea navelor, Misiunea Militară Germană intenționând să le folosească drept nave de transport în Marea Neagră. În octombrie 1944, cele două nave au revenit la Constanța. „Basarabia” a fost confiscată de sovietici, rebotezată „Ucraina” și repartizată portului Odesa, funcționând până în 1987. „Transilvania” a rămas României, funcționând până în 1975 când a fost scoasă din serviciu (s-a scufundat în 1979).

**November 27, 1942, Bucharest. Report of the Special Intelligence Service on the discussions of a Romanian resident with a British intelligence agent in Türkiye regarding Romania's foreign policy. The British side is expecting that Romania will work secretly with the Allies.**

„O discuție cu un membru al Intelligence Service-ul în Turcia”

Unul din informatorii noștri ne relatează cele de mai jos ca rezultat al unei discuții cu un important membru al Intelligence Service-ul din Turcia.

Discuția având un caracter amical, bazat pe vechi relații de prietenie, s-au putut stabili următoarele:

1. Englezii se interesează foarte de aproape de situația forțelor navale din Marea Neagră apărarea coastelor, numărul navelor de războiu în funcțiune, șantiere navale și ce anume lucrează, vapoare petroliere, care din submarineele și distrugătoarele rămâne au fost scufundate etc:

2. Anglia ar avea comprehensiune față de situația grea în care s-a aflat România, când a fost nevoită să se alătore Germaniei.

Ceea ce nu pot înțelege însă și nu admit englezii este faptul că armata română și-a extins operațiunile dincolo de teritoriile asupra cărora ar avea revendicări legitime.

„Ce caută românii în Caucaz – a spus personajul din Intelligence Service – și de ce nu duc ei o politică mai înțeleaptă, cum duce Ungaria și Bulgaria, care au luat contact cu englezii pe sub mână și lucrează cu subvenții engleze”.

În legătură cu această afirmație, este de remarcat faptul că au existat și alte informațiuni care arătau că Ungaria duce o politică dubioasă, încercând a se pune bine cu anglo-americanii, pentru eventualitatea că Axa a pierde războiul.

3. Englezii au în vedere că, pentru o dominație eficace a Mării Mediterane Orientale, este necesar a avea în stăpânire Creta și Dodecanezul. Ei își dau seama însă că, atâta timp cât mai sunt necesare eforturi pentru asigurarea stăpânirii asupra Egiptului, adică până nu va fi lămurită complet situația în Africa de Nord, nu este oportun a se ocupa de Creta și Dodecanez.

În această ordine de idei, personajul a declarat că Ciprul este foarte bine întărit și că, deci, nu e posibilă o acțiune reușită germano-italiană contra lui.

Sursă serioasă și de încredere.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar 57/1938, vol.I, ff. 183-184]

**197. 14 decembrie 1942, București. Raport al Serviciului Special de Informații despre discuțiile unui rezident român cu un agent de informații britanic în Turcia privind politica externă a României. Partea britanică așteaptă ca România să treacă de partea Alianților și promite că va apăra sud-estul European de expansiunea sovietică.**

**December 14, 1942, Bucharest. Report of the Special Intelligence Service on the discussions of a Romanian resident with a British intelligence agent in Türkiye regarding Romania's foreign policy. The British side is waiting for Romania to go over to the side of the Allies and promises to defend South-Eastern Europe from the Soviet expansion.**

„Preocupările englezilor față de România”

În urma unor întreveneri avute cu un important personaj al Intelligence-Service-ul din Turcia, unul din rezidenții noștri relatează câteva aspecte interesante ale discuțiilor, care s-au desfășurat cu acest prilej:

– Întrebat de ce anglo-americanii n-au bombardat până acum regiunea petroliferă a României, englezul a răspuns: „Pentru că n-am vrut”, insistând stăruitor asupra acestui răspuns;

– În privința politicii României, personagiul Intelligence – Service-ului a arătat că Anglia înțelege situația prin care am trecut fiind amenințați de bolșevism în însăși existența noastră ca Stat și Națiune, a trebuit să ne alăturăm Axei și să intrăm în război cu Sovietele.

Ceea ce însă nu se înțelege în Anglia, este prezența noastră tocmai în Caucaz.

Englezul a afirmat că Marea Britanie așteaptă de la noi să ne dăm seama de momentul când trebuie să ne oprim și să schimbăm de direcție.

Rezidentul i-a spus că prezența în Caucaz este justificată de interesul ce-l avem ca cu prețul oricărui sacrificii să eliminăm pericolul bolșevic care este vital pentru România. Englezul a afirmat că Anglia nu are interesul de a permite unei Rusii victorioase să se întindă spre Vest.

La scepticismul arătat de rezidentul nostru asupra putinței Angliei de a opri bolșevizarea sud-estului european, Englezul a afirmat că aceasta este unul din rolurile pe care le va avea arma anglo-americană din Orientul Apropiat.

Rezidentul nostru îndoindu-se de aceste afirmațiuni și sprijinindu-se pentru aceasta pe declarațiile lui Staford Cripps prin care afirmă că „trebuie date Rusiei frontiere strategice sigure”, Englezul a răspuns că aceste declarații nu trebuiesc luate în considerație, deoarece ele au fost dezmințite de Guvernul britanic.

Rezidentul nostru a rămas cu impresia că englezii contează încă pe un eventual aport al României și doresc să ne întindă unele posibilități de înțelegere, fiind dispuși să ia în considerare eventuale deziderate și propuneri din partea noastră.

– Din toate discuțiile reiese că englezii sunt foarte siguri de victorie. Ei sunt convinși că foarte curând Axa va fi scoasă complet din Africa, după care vor urma debarcări în Italia sau Grecia.

Vorbind despre Italia, englezul a afirmat că știe că moralul poporului italian este foarte scăzut și că bombardamentele la care această țară va fi supusă o vor scoate pe curând din luptă.

Sursă serioasă și de încredere

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar 57/1938, vol. I, ff. 177-178]

**198. 16 ianuarie 1943, București. Notă a Serviciului Special de Informații transmisă Mare-lui Stat Major în care se comunică informații circulate la Legația Turcă din București privind interesul Turciei de a rămâne neutră. Se dezmente zvonul că ministrul turc la București ar candida la alegerile parlamentare din Turcia, acesta preferând să rămână la București pentru a sprijini interesele țării sale.**

*January 16, 1943, Bucharest. Note of the Secret Intelligence Service sent to the General Staff with information circulated around the Turkish Legation in Bucharest on Türkiye's interest in remaining outside the war. The rumour that the Turkish Minister in Bucharest will stand for election in the Great National Assembly is dismissed, as he prefers to remain in Bucharest to support the interests of his country.*

„Situația la Legația Turcă”.

La Legația Turcă se dezmente zvonul că „ministrul Tanrıöver ar fi intervenit la Ankara pentru ca să fie pus pe lista de alegeri pentru deputați”.

Se declară că „dacă eventual i s-a publicat numele ministrului turc la București pe o asemenea listă de candidați, aceasta s-a făcut fără știrea și învoirea sa”<sup>265</sup>.

<sup>265</sup> Suphi Tanrıöver a fost ales parlamentar mai târziu în acel an.

„Ministrul Tanrıöver – se adaugă la Legația Turcă – nu dorește deloc să intre în viața politică internă a Turciei, preferând să rămână la București, unde ar putea servi mai bine interesele țării sale.

El are credința că nu va fi nevoit să părăsească Legația din București, cu toate că i s-ar fi făcut propuneri – pe care le-a refuzat continuu – de a participa la luptele interne politice din Turcia”.

Vahit Basmaci, consulul general turc, și funcționarul Kemal Hamdi de la Legația Turcă declară că „i s-ar fi propus ministrului Tanrıöver un post politic, dar această propunere a fost respinsă”.

Cu privire la situația politică, ministrul Tanrıöver a declarat că „evenimentele sunt de asemenea natură încât orice pronostic făcut astăzi, poate fi dezmințit mâine.

Sunt unele cercuri politice turcești, și în special dintre cele mai tinere, care văd necesitatea intrării în acțiune a Turciei. E de crezut însă că, până la sfârșit, experiența și clarviziunea celor mai în vârstă vor influența și pe acești „beliciști”, nebeligeranța fiind mult mai folositoare Turciei.

Presiunile anglo-americano-sovietice nu vor avea rezultat față de dorința Turciei de a se menține departe de conflict, dorință exprimată de altfel și de celelalte puteri din Balcani”.

Informație de încredere<sup>266</sup>.

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, dos. 1129, rola 1573, ff. 109-110, cadre 589-590]

**199. 16 ianuarie 1943, Istanbul. Articolul „România trece printr-o nouă criză” din „Le Turquie”. Se arată că războiul dincolo de Nistru a devenit nepopular în România, iar mareșalul Ion Antonescu a respins încercările Germaniei de a-și întări controlul asupra instituțiilor de conducere. Germania îl amenință pe Antonescu cu posibilitatea înlocuirii guvernului său cu unul legionar.**

*January 16, 1943, Istanbul. The article „Romania is going through a new crisis” from „Le Turquie”. It is shown that the war across the Dniester became unpopular in Romania, and Marshal Ion Antonescu rejected Germany’s attempts to strengthen its control over the governing institutions. Germany threatens Antonescu with the possibility of replacing his government with a legionary one.*

Știri contradictorii și confuze continuă să sosească din București. Sursele elvețiene anunță arestări masive în rândurile legionarilor, demonstrații și torturări.

Se vorbea chiar de internarea Dlui Iuliu Maniu<sup>267</sup>, nestorul<sup>268</sup> democrației române, cu toate că niciun raport nu putea să existe între el și epigonii codrenismului revoluționar, care, în septembrie 1940 au dat țara pe mâna Axei, pentru ca 4 luni mai târziu să se răscoale contra Mareșalului Antonescu și să păteze numele Patriei lor prin cruzimi înspăimântătoare.

S-a vorbit de asemenea de trupe speciale „SS”, care ar fi aduse la București de la Praga prin avion, spre a asigura ordinea și a sprijini guvernul Mareșalului Antonescu contra complotului ur-

<sup>266</sup> Conform notei de la finalul documentului, acesta a fost comunicat Președinției Consiliului de Miniștri, Marelui Stat Major, Ministerelor Apărării Naționale, Afacerilor Interne și Afacerilor Străine.

<sup>267</sup> **Iuliu Maniu** (1873-1953), om politic ardelean. A fost membru al Partidului Național Român și deputat de Budapesta. A fost unul dintre principalii organizatori Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, fiind ales ministru-prezident al Consiliului Dirigent al Transilvaniei (2 decembrie 1918 – 4 aprilie 1920). În 1919 a devenit președintele Partidului Național Român, constituind în 1926 Partidul Național Țărănesc. A condus primele guverne național țărănestre (10 noiembrie 1928 – 10 octombrie 1930, 20 octombrie 1932 – 13 ianuarie 1933). A fost principalul lider al opoziției democratice în timpul guvernării Antonescu, devenind ministru fără portofoliu în guvernul Sănătescu, la 23 august 1944. A fost arestat la 14 iulie 1947, fiind condamnat la închisoare pe viață. A murit în penitenciarul Sighet.

<sup>268</sup> Nestor, personaj din mitologia greacă, reprezentat ca un bătrân dotat cu prudență și cu experiență, care oferă sfaturi înțelepte.

sit de șeful legionarilor, Horia Sima<sup>269</sup>, fost vicepreședinte al Consiliului, care a fugit în Germania, după revolta din ianuarie 1941.

La toate aceste zvonuri se adaugă comunicatul oficial al guvernului român, asigurând că în România domnește cel mai perfect calm, dar mărturisind în același timp că s-au operat arestări printre legionari, în urma fugii lui Horia Sima din Germania. Și știrile succedându-se într-un ritm accelerat, aflăm în fine că Himmler<sup>270</sup>, șeful Gestapoului, a vizitat de curând Bucureștiul, de unde a plecat la Sofia și cu Mareșalul Antonescu a fost primit la 13.I.a.c. de către Hitler, la Cartierul său General.

În lumina acestor fapte, ai dreptul să nu te încrezi prea mult în termenii comunicatului român, care afirmă că „toate energiile sunt consacrate exclusiv efortului național de război”.

Mi se pare, din contră, că adevăratele energii române se consacră din ce în ce mai manifest sarcinei de a face ca România să iasă din situația puțin invidiabilă în care se găsește.

Pentru a înțelege adevăratul sens al celor ce se petrece în România, e necesar să se amintească anumite fapte. Or, este incontestabil că opinia publică română, deși a aprobat reluarea Basarabiei și Bucovinei de Nord, a fost unanimă în a se opune trimerterii de trupe române dincolo de Nistru, frontiera naturală Nord-Orientală a României. Pe măsură ce pierderile române în Ucraina și Crimeea se măreau, această opoziție devenea mai puternică. Toți patrioții români priveau cu neliniște această slăbire militară și biologică a Patriei lor, cu atât mai periculoasă, cu cât Românii apreciază ca inevitabilă viitoarea aranjare de socoteli cu ungurii în legătură cu Transilvania.

Atâta timp cât Germania continua succesele sale spectaculare și Aliții se țineau în defensivă, românii rumegau mânia lor în tăcere, dar din moment ce Aliții au trecut la atac și șansele Axei au început să vadă, un puternic curent de opinie se manifestă în România destul cu sacrificii pentru alții. Este timpul să ne gândim la propriile noastre interese și să ne salvăm de la dezastru care ne va lovi fără îndoială la sfârșitul războiului, dacă vom continua să ne cheltuim inutil forțele.

Dar Germania simțind cercul aliat strângându-se din ce în ce mai mult în jurul ei, în loc să ușureze grele sarcini pe care le-a impus românilor, ea și-a mărit exigențele. Ministrul Reich-ului la București, Kilinger, le-a prezentat, în Decembrie 1942, Mareșalul Antonescu, cerând pentru Germania controlul complet al Ministerelor de Comunicații și ai Economiei Naționale, mobilitarea între 15-20 noi divizii și în fine, reprimarea implacabilă a oricărei activități opoziționiste.

Mareșalul Antonescu, care cu toată politica sa nefericită pe care i-au impus-o evenimentele nu este mai puțin un bun patriot, a respins pretențiile lui Killinger<sup>271</sup>. Atunci Berlinul, odată în

<sup>269</sup> **Horia Sima** (1906-1993), om politic legionar. Născut în Transilvania austro-ungară, a urmat Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București (1926-1932) și a fost profesor de limba română în Caransebeș. Membru al mișcării legionare din 1927, a preluat conducerea ei în 1938. A părăsit România după asasinarea prim-ministrului Armand Călinescu, la 21 septembrie 1939, iar, la revenirea în țară, a fost arestat în mai 1940, fiind reabilitat politic numai după ce a acceptat o colaborare cu regimul regelui Carol al II-lea. O scurtă perioadă a fost subsecretar de stat la Ministerul Educației Naționale în guvernul Gheorghe Tătărescu (28 iunie – 3 iulie 1940), apoi ministru Cultelor și Artelor în guvernul Gigurtu (4-8 iulie 1940), apoi vicepreședintele Consiliului de Miniștri în timpul Statului Național-Legionar (14 septembrie 1940 – 21 ianuarie 1941). A părăsit România după înfrângerea rebeliunii legionare din 21-23 ianuarie 1941, ajungând în Germania unde a primit domiciliu obligatoriu la Berkenbrück. La 10 decembrie 1944, cu acordul Germaniei, a anunțat constituirea unui guvern pro-axist la Viena, contestând legitimitatea guvernului pro-aliat de la București. După 1945 s-a stabilit în Spania, unde a trăit restul vieții.

<sup>270</sup> **Heinrich Himmler** (1900-1945), om politic nazist. S-a alăturat Partidului Nazist în 1923, luând parte la „pucili de la berărie” din noiembrie 1923. A cumulat funcțiile de Reichsführer-SS (6 ianuarie 1929), șef al Poliției Germane (17 iunie 1936), ministru de Interne (24 august 1943) și comandant al Armatei de Rezervă (21 iulie 1944) până la defecțiunea sa din 29 aprilie 1945. Capturat de britanici, s-a sinucis la 23 mai 1945.

<sup>271</sup> **Manfred von Killinger** (1886-1944), om politic și diplomat german. În timpul Primului Război Mondial a servit ca ofițer de marină, la comanda torpilorului V3. În 1927 a devenit membru al Partidului Național-Socialist. În 1928 a devenit membru al Parlamentului saxon, iar în 1932 al Parlamentului național. A fost comisar al Saxoniei (1932-1935), consul la San Francisco (1936-1939), ambasador la Bratislava (29 iulie 1940 – 19 ianuarie 1941) și ministru plenipotențiar



plus a recurs la sperietoarea gardistă. La ordinul Berlinului, partizanii lui Horia Sima au reînceput agitația în toată țara. Jocul era clar: a se smulge lui Antonescu noi concesii, amenințându-l cu instalarea lui Horia Sima în locul său. Și în adevăr, Horia Sima „a dispărut” în mod misterios din Germania și a sosit clandestin în țară, probabil fără a fi ajutat de protectorii săi.

Antonescu, care – până în acest moment – ținea ferm capul în fața lui Killinger (el a arestat de exemplu numai la București, la 23 Decembrie, 2000 de legionari), a început să cedeze. El a acceptat în principiu cererile lui Killinger de a trimite noi contingente în Rusia, dar a continuat să apere resturile ce nu mai rămâne din suveranitate română, respingând încercările Berlinului de a pune mâna direct pe conducere.

Amenințat de o nouă revoluție a „Gărzii de Fier”, lipsit de orice sprijin al Națiunii care suportă greu „alianța” germană, el a încercat să salveze situația prin intervenția directă la Hitler.

Evenimentele ne vor arăta, în zilele apropiate, dacă tragicul și bravul soldat care este Mareșalul Antonescu va reuși încă odată, cum a reușit în ianuarie 1941, de a salva țara sa de spectrul guvernului „legionar”. Cum mișcarea gardistă este coruptă și cangrenată până în inimă, luarea puterii de către Horia Sima și acoliții săi fără scrupule, ar supune România celei mai rele tiranii și ruinei definitive.

Dar, din nenorocire, pentru a para pericolul gardist Antonescu, și țara întregă cu el, vor trebui să facă noi și grele sacrificii. Dacă, după cum anunță comunicatul oficial german, „convorbirile au dus la o înțelegere completă”, aceasta prezice o nouă sângere a armatei române pe frontul de Est și exploatarea economică a țării impusă și mai departe.

Faptul că Ungaria și Bulgaria par a fi în același timp obiectul unei asemenea presiuni din partea Germaniei constituie o slabă consolare pentru România, care, până în prezent, a vărsat mai mult sânge decât oricare alt aliat al Reich-ului.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar 57/1938, vol. I, ff. 155-159]

**200. 11 februarie 1943, București. Raport al Serviciului Special de Informații privind comentariile critice ale presei turce la adresa politicii externe a României. Se consideră că aceste articole fac parte dintr-o campanie menită să îndepărteze România de Axă și să o apropie de Națiunile Unite.**

*February 11, 1943, Bucharest. Report of the Special Intelligence Service regarding the Turkish press' critical comments on Romania's foreign policy. These articles are considered to be part of a campaign aimed at moving Romania away from the Axis and bring her closer to the United Nations.*

„Comentarii în presa turcă asupra situației României”

În ultimul timp, *presa turcă s-a ocupat îndeaproape de situația României*, atât din punct de vedere intern, cât și extern. Prilejul l-a constituit vizita dlui Mareșal Antonescu la Cartierul General al Führer-ului.

Astfel, ziarul „La Turquie”, cotidian filoenglez, care apare la Istanbul cu bani englezești, a publicat o serie de articole, în care vrea să prezinte situația României ca foarte tragică. Se arată că, după ce a fost silită să cedeze teritorii fără luptă, pentru a-și cruța forțele, acum România

---

la București (ianuarie 1941 – 23 august 1944); ofițer de marină, veteran al Primului Război Mondial, diplomat nazist. S-a sinucis la 2 septembrie 1944 în sediul Legației Germane din București.

sângerează mai mult decât Ungaria și Bulgaria, care în adevăr au profitat de pe urma intrării lor în Pactul Tripartit.

*Poporul român a început să fie neliniștit și nemulțumit.*

Germania însă exploatează România fără scrupule, atât din punct de vedere militar, cât și economic.

Ultima călătorie a dlui Mareșal Antonescu la Berlin a fost determinată de noi presiuni germane.

În general, articolele amintite exprimă compătimire la adresa poporului român, care a încăput într-o situație tragică. Ele par a arăta că întreprind chiar o campanie de măgulire la adresa României spre a o îndepărta de Axă și a o apropia de Națiunile Unite.

În anexă se dau extrase din unul din aceste articole.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar 57/1938, vol. I, ff. 153-154]

**201. 17 februarie 1943, Ankara. Raport al ministrului plenipotențiar la Ankara, Alexandru Télémaque, trimis la Ministerul Afacerilor Străine din București, privind vizita în Turcia a prim-ministrului britanic Winston Churchill și îngrijorările exprimate de U.R.S.S. În ciuda eforturilor pentru atenuarea aprehensiunilor sovietice, la Ankara există preocuparea că o Rusie victorioasă va viza neapărat strâmtoarele și va face tot posibilul pentru a-și realiza obiectivul. Se discută despre un posibil angajament al Turciei cu Marea Britanie conform căruia armata turcă să ocupe malul de sud al Dunării în cazul în care armata sovietică ajunge pe linia Bug-Odesa și s-ar produce tulburări cu caracter comunist în Bulgaria.**

*February 17, 1943, Ankara. Report of the Minister Plenipotentiary in Ankara, Alexandru Télémaque, to the Ministry of Foreign Affairs, on the visit to Türkiye of British Prime Minister Winston Churchill and the concerns expressed by the Soviet Union. Despite the efforts to alleviate Soviet apprehensions, Ankara is concerned that a victorious Russia will pursue the control over the Straits and will do its best to realize this goal. There are discussions over a possible agreement between Türkiye and Great Britain, according to which the Turkish Army was to occupy the southern bank of the Danube in case the Soviet Army will reach the Bug-Odesa line and Communist uprisings will take place in Bulgaria.*

Dacă orgoliul național turc a fost extrem de măgulit prin sosirea Primului Ministru britanic<sup>272</sup> la Adana<sup>273</sup> și prin convorbirile avute cu oamenii de stat turci, termenii întrebunțați în

<sup>272</sup> **Winston Churchill** (1874-1965), om politic britanic, personalitate marcantă a secolului XX. La începutul Primului Război Mondial a fost primul lord al amiralității, post din care a fost demis la 25 mai 1915 după dezastrul de la Gallipoli; s-a înrolat pe frontul de vest, după care a revenit în guvern ca ministru pentru Producția de Război (1917-1919), Război (1919-1921), Colonii (1921-1922), Finanțe (1924-1929). La începutul celui de al Doilea Război Mondial a revenit în guvern ca prim lord al amiralității, iar la 10 mai 1940 a devenit prim-ministru, conducând efortul de război britanic împotriva Germaniei. A fost unul dintre cei trei lideri ai Aliaților în anii 1941-1945. A pierdut alegerile din 26 iulie 1945, revenind la putere în perioada 26 octombrie 1951 – 5 aprilie 1955. Inamic declarat al comunismului, a fost primul lider occidental care a avertizat asupra amenințării postbelice reprezentate de U.R.S.S. și a necesității contracarării acesteia. La Fulton, Missouri, în februarie 1946, a recunoscut inevitabila împărțire hegemonică postbelică, anunțând că „o Cortină de Fier a căzut asupra Europei”.

<sup>273</sup> Prim-ministrul Winston Churchill s-a întâlnit cu președintele İsmet İnönü la Yenice, lângă Adana, la 30-31 ianuarie 1943, cu scopul de a convinge Turcia să se alăture Aliaților împotriva Axei. Marea Britanie a promis Turciei livrări

comunicatul dat de Guvernul turc cu acea ocazie au provocat oarecare aprehensiuni din partea Rusiei Sovietice, ceea ce a avut drept rezultat unele îngrijorări aici.

Guvernul turc și britanic, dându-și seama de acest fapt și în dorința de a liniști Moscova, au ținut să facă oarecare demersuri pe lângă aceasta, prin canalul Ambasadei Sovietice din Ankara.

Astfel, zilele trecute, probabil din inițiativa Ambasadei engleze, a avut loc o întâlnire între Primul Ministru Saracoğlu, Ambasadorul Angliei [Knatchbull-Hugessen], Ambasadorul Statelor Unite [Steinhardt] și Ambasadorul U.R.S.S.<sup>274</sup> la Ambasada Sovietică, sub forma unui dineu diplomatic.

Se pare că după acest dineu au avut loc convorbiri amănunțite între aceste patru personaje, Primul Ministru turc și Ambasadorii anglo-americani dând toate asigurările (cu intenția că aceste asigurări să fie transmise la Moscova) că nimic n-a fost discutat și hotărât la Adana în defavoarea sau în contra Rusiei.

După dineu personajele sus amintite s-au dus la restaurantul Ankara-Palace, unde au întâlnit pe Ministrul Afacerilor Străine, Menemencioglu și pe Ambasadorul Turciei în U.R.S.S., care încă se află la Ankara. În văzul tuturor au fraternizat, Primul Ministru turc îmbrățișând pe Ambasadorul U.R.S.S.

Aceste manifestări, însă, oricât de afectuoase ar fi, nu sunt decât aparente, dirijate spre liniștea spiritului Sovietelor, deoarece turcii, și în special Președintele [Consiliului] Saracoğlu, care are amintirea vie a celor ce s-au întâmplat în toamna anului 1939 la Moscova, își dă seama că o Rusie victorioasă va ținti neapărat la strămtori și nu se va lăsa împiedecată de nimic și nu va cruța pe nimeni spre a-și realiza scopul.

Sunt cu atât mai convins de faptul că manifestările de mai sus au un caracter superficial cu cât, după informații complimentare primite recent, se pare că, în convorbirea de la Adana, turcii și-ar fi luat angajamentul că, în cazul când eventual armata sovietică ar ajunge pe Bug-Odessa și s-ar produce tulburări cu caracter comunist în Bulgaria, armata turcă să pătrundă în această țară pentru a restabili ordinea și a ocupa malul de sud al Dunării de unde ar fi gata pentru orice eventualitate.

Télémaque, nr. 53/276

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara. 1943, vol. 4, ff. 150-152]

**202. 9 martie 1943, București. Telegramă a ministrului Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, transmisă ministrului plenipotențiar la Ankara, Alexandru Télémaque, privind schimbul de prizonieri între U.R.S.S. și România care urma să fie mediat de Turcia și Crucea Roșie Internațională.**

***March 9, 1943, Ankara. Telegram of the Minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, to the Minister Plenipotentiary in Ankara, Alexandru Télémaque, regarding the ex-***

de material militar, solicitând acces la bazele aeriene ale Turciei, care să fie folosite de avioanele britanice care desfășurau bombardamente asupra câmpurilor petrolifere din România.

<sup>274</sup> **Serghei Aleksandrovici Vinogradov** (1907-1970), om politic și diplomat sovietic. A devenit membru PCUS în 1926. A absolvit Universitatea Leningrad (1934) și Institutul Pedagogic (1938), devenind directorul Departamentului de Marxism-Leninism al Academiei Industriale din Moscova (1938-1939). A fost ambasador la Ankara (17 septembrie 1940 – 24 februarie 1948). În centrul Ministerului de Externe al U.R.S.S. a fost șef al Departamentului pentru Națiunile Unite (1948-1949) și al Departamentului European (1949-1950). A fost președinte al comitetului radiodifuziunii (1950-1953), ambasador la Paris (7 iulie 1953 – 24 martie 1965) și la Cairo (29 august 1967 – 27 august 1970).

*change of prisoners between Romania and the USSR that was to be mediated by Türkiye and the International Red Cross.*

Răspuns la nr. 67/371.

Lista prizonierilor ruși din România a fost trimisă de marele Stat Major, prin Crucea Roșie, Crucii Roșii Internaționale de la Geneva.

Am cerut d-lui Ministru Lahovary<sup>275</sup> la Berna să intervină pentru a fi neîntârziat pusă această listă la dispoziția reprezentantului de la Ankara, spre a putea proceda la schimbul cu sovietele, în momentul când ambasadorul U.R.S.S. va fi în posesia listei.

D-na General Brătescu<sup>276</sup> sosește la Ankara cu o altă listă parțială, ca trimisă a Crucii Roșii. Vă rog să-i dați tot sprijinul, pentru ca, împreună cu reprezentantul Crucii Roșii de la Geneva, să poată să obțină schimbul listei cu Sovietele.

Mihai Antonescu

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 4/1943, f. 175]

**203. 19 martie 1943, București. Articolul „Cazul României” publicat în presa turcă, anticipând atitudinea Aliatilor față de România după încheierea războiului. Se consideră că România va pierde din nou Basarabia și nordul Bucovinei în favoarea U.R.S.S. dar i se va reda nord-vestul Transilvaniei.**

*March 19, 1943, Bucharest. The article „The Case of Romania” published in the Turkish press, anticipating the attitude of the Allies towards Romania after the end of the war. It is considered that Romania will once again lose Bessarabia and northern Bucovina to the USSR but the northwest of Transylvania will be returned.*

Dacă oamenii de stat răspunzători ai Națiunilor Unite vorbesc de marile *dificultăți ce vor fi de trecut pentru a se clădi pacea de mâine, trebuie să-i credem fără să șovăim*. Căci aceste dificultăți sunt reale și imense. Pentru ca să ne facem o idee, să luăm cazul României, situația teritorială și politică ce se va crea României în Europa de mâine, când situația respectivă a statelor va depinde tot așa de bine de drepturile lor imprescriptibile ca și de conduita lor actuală a necesităților de ordin internațional de după război.

Drepturile individuale ale statelor va trebui să se plece în fața exigențelor reorganizării internaționale, exigențe care vor fi în mare parte determinate sau influențate pentru fiecare din membrii de comportarea trecută sau actuală, indiciu și cheazășie a conduitei lor viitoare.

Având în vedere acestea, *să vedem cum vor trata România Națiunile Unite*. Nu încapă nicio îndoială că România va trebui să dea înapoi toate teritoriile rusești ce nu-i aparțin (ele fiind locuite de ruși) și care în ziua armistițiului se vor găsi în mâinile ei.

*Acum despre teritoriile românești, incontestabile românești, cedate deci Bulgariei și Ungurilor sub presiunea Axei după înfrângerea Franței.*

<sup>275</sup> **Nicolae Lahovary** (1887-1972), diplomat. Și-a început cariera diplomatică ca în 1910, atașat al Legației din Londra. A fost ministru plenipotențiar la Tirana (1 septembrie 1936 – 1 martie 1939), Bratislava (1 martie 1940 – 1 martie 1941) și Berna (1 martie 1941 – 1 septembrie 1943).

<sup>276</sup> Soția lui **Constantin Brătescu** (1892-1971), general. A fost șeful Secției Propagandă a Marelui Stat Major (mai-septembrie 1941), ofițer de legătură cu Misiunea Militară Germană din România (septembrie 1941 – iulie 1942) și comandantul Diviziei 1 Cavalerie (iulie 1942 – februarie 1943). A căzut prizonier de război în U.R.S.S., revenind în țară în iulie 1948.

Dacă s-ar aplica dreptul popoarelor de a dispune singure de ele, *se pare că Bulgaria va trebui să păstreze Dobrogea de Sud, în timp ce Ungaria va trebui să dea înapoi Transilvania locuită în mare parte de români*, având în vedere că accesoriul urmează principalul și omul este principalul, în timp ce teritoriul este accesoriul.

Dar după cum am mai spus, *mai este un al doilea factor care va determina locul fiecărui stat în viitor și anume conduita lor actuală și trecută și atitudinea generală față de cauza democratică.*

Dacă se ia în considerațiune acest factor, *Bulgaria și Ungaria nu ar trebui să beneficieze de niciun menajament.*

Căci aceste două state și în acest război ca și în celălalt au fost contra cauzei libertății, și în perioada dintre aceste două războaie, au jent mereu eforturile pentru organizarea păcii internaționale. Din contră, *România are la activul ei și conduita sa din războiul celălalt, atitudinea sa în mijlocul Societății Națiunilor și, în fine, faptul că acțiunea contra Rusiei a fost activată printr-o dublă mișcare de violență venind din interior și din exterior.*

*Poporul va putea în bună parte să invoce inocența și iresponsabilitatea sa, o presiune irezistibilă suferită din forță majoră.* Dar mai este adevărat că poporul român n-a opus nicio rezistență reală pentru a nu intra în politică ostilă sau pentru a părăsi această politică pe care conducătorii ei au practicat-o în contra aliaților naturali ai României, cărora ea le datorează independența și mărirea sa.

*Lipsa de prevedere și recunoștință de care s-a făcut vinovată România aderând la Axă, intrând în război contra Rusiei și declarându-l și altor membri ai Națiunilor Unite, e de natură să justifice cele mai mari rezerve și suspiciuni pentru ea.*

Cazul României l-am citat ca un exemplu. Toate cazurile nu sunt așa de similare ca ale Germaniei.

Dacă s-a citat cazul României, aceasta a fost pentru a se da o idee concretă asupra dificultăților ce vor avea de întâmpinat cei care vor avea sarcina de neînviat de a proceda la reconstrucția teritorială și politică a Europei și a altor continente după terminarea războiului.

Prof. T. Adam

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar 57/1938, vol. I, ff. 148-150]

**204. 20 martie 1943, Ankara. Telegramă a ministrului plenipotențiar la Ankara, Alexandru Télémaque, adresată ministrului Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind discuțiile avute cu prim-ministrul turc, Şükrü Saracoğlu, și ministrul Afacerilor Străine turc, Numan Menemencioğlu, în care a primit asigurări privind loialitatea Republicii Turcia în relațiile cu România. Se arată că interesul Turciei pentru România este mai mare decât în perioada Înțelegerii Balcanice, având în vedere că acum ținta nu mai este Bulgaria, ci U.R.S.S.**

*March 20, 1943, Ankara. Telegram of the Minister Plenipotentiary in Ankara, Alexandru Télémaque, to the Minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, on the discussions with the Turkish Prime Minister, Şükrü Saracoğlu, and the Minister of Foreign Affairs, Numan Menemencioğlu, that assured him of the Republic of Türkiye's honesty in its relations with Romania. It shows that Türkiye's interest for Romania is greater than it was during the times of the Balkan Pact, since the target is now not Bulgaria, but the Soviet Union.*

Răspuns la telegrama Dvs. no. I275.

Văzând pe Ministrul Afacerilor Străine și pe Președintele Consiliului de Miniștri, ambii s-au arătat foarte mișcați de atenția Guvernului român, cu atât mai mult cu cât Conducătorul Statului [Ion Antonescu] a fost unul dintre primii care au felicitat direct telegrafic pe Președintele Înönü pentru realegerea sa<sup>277</sup>. Domniile lor mi-au comunicat că nu vor lipsi a încunoștința pe Președintele Republicii de mesajul României.

Domnul Menemencioglu, în cursul convorbirii avute, m-a rugat să vă comunic că „interesul Turciei pentru România este astăzi mai mare ca cel din vremea când făceam parte din Înțelegerea Balcanică”. Din această declarație a Ministrului Afacerilor Străine se poate vedea că rolul pe care România este chemată să îl joace de acum înainte este mult mai mare, el vizând Rusia, decât pe timpul Înțelegerii Balcanice când nu viza decât Bulgaria.

Declarația de mai sus este o dovadă în plus că Turcia nu va întreprinde nimic care ar putea favoriza pe ruși în lupta contra Reichului și aliaților lui.

La rândul său, dl. Saracoğlu a ținut să-mi exprime convingerea sa că raporturile dintre Turcia și România sunt astăzi atât de strânse și de sincere încât comunicările dintre oamenii de stat români și guvernanții turci sunt „tot atât de deschise ca și cum ele ar avea loc numai între bărbații de stat turci”.

Pentru a întări această afirmație, d-sa mi-a arătat textul telegramei primite în ajun de la dl. Tanriöver și a adăugat: „nu voi lipsi a transmite chiar azi mesajul Guvernului român la locul cuvenit”.

Télémaque, nr. 83/458

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 4/1943, ff. 213-214]

**205. 26 martie 1943, Ankara. Telegramă a ministrului plenipotențiar la Ankara, Alexandru Télémaque, adresată ministrului Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind corespondența prizonierilor români din U.R.S.S., transmisă pe filiera turcă. Se cere avizul în privința unei reciprocități în folosul prizonierilor sovietici din România.**

*March 26, 1943, Ankara. Telegram of the Minister Plenipotentiary in Ankara, Alexandru Télémaque, to the Minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, regarding the letters of Romanian prisoners in the USSR sent through Türkiye. Télémaque asks for approval on extending Romania's reciprocity for Soviet prisoners.*

Delegatul Crucii Roșii mi-a comunicat oficial primirea unui mesaj pentru doamna General Brătescu expediat la 8 martie de către soțul său din Rusia.

În urma acestui mesaj, delegatul Crucii Roșii m-a rugat să vă cer părerea dacă nu credeți că ar fi oportun ca pe aceeași cale și cu titlu de reciprocitate să se comunice la Moscova știri despre unul dintre generalii ruși prizonieri la noi precum și să se trimită 650 scrisori de la prizonierii ruși din România pentru familiile lor. Aceasta ca răspuns celor 650 cărți poștale venite prin Turcia de la prizonierii români din Rusia.

Țin a vă împărtăși mirarea delegatului Crucii Roșii de aici, care n-a primit din România până acum decât circa 100 răspunsuri de la familiile celor 650 prizonieri.

Télémaque, nr. 89/502

[AMAE, Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 4/1943, f. 230]

<sup>277</sup> Alegerile pentru funcția de președinte al Turciei, în cadrul Marii Adunări Naționale, s-au desfășurat la 8 martie 1943, İsmet İnönü, candidatul Partidului Popular Republican, fiind ales în unanimitate.

**206. 28 mai 1943, București. Raport al Serviciului Special de Informații privind comentariile presei turce asupra politicii externe a României.** Mareșalul Ion Antonescu este criticat pentru faptul că a continuat războiul împotriva U.R.S.S. dincolo de Nistru. Armata Română a suferit pierderi numeroase, spre deosebire de Ungaria care și-a prezervat forțele militare. Opinia publică din România simpatizează cu britanicii și americanii. Ministrul german la București, Manfred von Killinger, l-a amenințat pe mareșalul Ion Antonescu că ar putea fi înlocuit cu un guvern mai loial germanilor condus de legionari.

*May 28, 1943, Bucharest. Report of the Special Intelligence Service regarding the Turkish press' comments on Romania's foreign policy. Marshal Ion Antonescu is criticized for continuing the war against the USSR beyond the Dniester. The Romanian army suffered numerous losses, unlike Hungary which preserved its military forces. The Romanian public opinion sympathizes with the British and Americans. The German minister in Bucharest, Manfred von Killinger, threatened Marshal Ion Antonescu that he could be replaced by a government more loyal to the Germans led by legionnaires.*

„Articole de presă în serie, despre situația din România”

Ziarul turc în limba franceză „La Turquie”, subvenționat de anglo-americani, a publicat în ultimul timp o serie de articole asupra situației din România, sub titlul „Corespondență balcanică – ce se petrece în România”.

Autorul acestor articole este un tânăr turc de 35 de ani numit Riza Çandır<sup>278</sup>. El atacă în special politica dusă în prezent de România, prezentându-se într-o lumina foarte defavorabilă, între altele, face următoarele afirmații:

– Dl. Mareșal Antonescu a aruncat în foc România, fără a se fi gândit îndeajuns asupra alegerii partenerului.

– Puțini dintre Români se îndoiesc de integritatea dlui Mareșal, dar sunt numeroși cei ce condamnă „încăpățănarea” sa de a continua războiul contra U.R.S.S., care a costat până acum peste 450.000 morți, răniți și prizonieri. Nimeni nu îndrăznește însă să-l contrazică.

– L-a contrazis totuși M.S. Regele Mihai și Regina Elena<sup>279</sup>: Primul n-a acceptat să fie o simplă păpușă, iar cealaltă a cerut să se înceteze „atrocitățile” contra evreilor, care fuseseră strânși pentru deportare. La amenințarea Reginei că – în caz că nu i se va satisface cererea – va părăsi țara, evreii au fost eliberați din lagărele în care fuseseră ținuți în condiții groaznice de igienă.

– Poporul român dorește ca armata română să rămână la Nistru și să-și întrebuițeze forțele pentru recăștigarea Transilvaniei de Nord; în actualul stadiu însă, este îndoielnic dacă România ar putea să se impună prin forță Ungariei, deoarece aceasta din urmă, „mai bine condusă”, a știut să-și economisească forțele, în timp ce cele române s-au sleit în Răsărit.

– Conducerea română a început să devină întrucâtva mai independentă față de Germania, refuzând în ultimul timp să trimită pe front cei 60.000 de recruți instruiți, care fuseseră ceruți de germani.

<sup>278</sup> **Riza Çandır**, jurnalist turc, corespondent al „Agenției de Presă Turce” („Türk Haberler Ajansı”).

<sup>279</sup> **Elena a României** (1896-1982), fiica regelui Constantin I al Greciei. Și-a însoțit tatăl în exil în 1917, în urma primei sale detronări, stabilindu-se împreună cu restul familiei în Elveția până în 1920. S-a căsătorit cu principele Carol la 10 martie 1921, fiul lor fiind viitorul rege Mihai. A trăit în exil la Florența în timpul domniei regelui Carol al II-lea (1930-1940), revenind în țară în septembrie 1940 la invitația guvernului Antonescu. A primit, în 1993, titlul de „Dreaptă între Popoare”, pentru atitudinea sa împotriva deportărilor populației evreiești.

Față de acest lucru, precum și pentru faptul că simpatiile opiniei publice române au devenit vizibile pentru anglo-americieni (crezând prin absurd că aceștia și nu Rușii vor câștiga cursa în Balcani), Germanii au început să suspicioneze lealitatea României. Von Killinger, ambasadorul (sic!) german la București, care s-a înconjurat de numeroși agenți ai Gestapo-ului și formațiuni de SS, a încercat să intimideze pe Dl Mareșal Antonescu, fluturând amenințarea cu Garda de Fier.

– Pe front Germanii s-au purtat foarte rău cu Românii, lipsindu-i de mijloace de transport convenabile în timpul retragerilor și evacuărilor. Germanii și Italienii au prioritate, iar Românii sunt considerați ca oameni de a doua clasă.

– În București au fost două manifestații ale femeilor române, cerând vești despre soții, frații sau fiii lor plecați pe front și despre care nu li se comunică nimic, din ordinul lui von Killinger, care se teme de reacțiuni populare, etc., etc.

Sursa: presa turcă în limba franceză.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar 57/1938, vol. I, ff. 128-130]

**207. 2 iunie 1943, București. Raport al Serviciului Special de Informații privind navele comerciale britanice cumpărate de Turcia și situația vapoarelor românești „Basarabia” și „Transilvania”, acostate în portul Istanbul.**

*June 2, 1940, Bucharest. Report of the Special Intelligence Service regarding the British commercial ships bought by Türkiye and the situation of the Romanian ships „Bessarabia” and „Transylvania”, docked in the port of Istanbul.*

**Diverse informațiuni navale**

1. Din cele 5 nave comerciale cumpărate în Anglia, două au sosit în Turcia. Ele au fost botezate Adana și Endmiş.

2. Ministerul de Comunicații turc intenționa modernizarea șantierelor navale din Cornul de Aur și de la Stenia, astfel încât ar fi putut nu numai repara dar și construi nave.

După tot felul de studii și tratative, s-a renunțat la acest proiect. Lucrările care vor mai fi făcute, vor avea de scop numai punerea în bună stare a șantierelor pentru a putea repara nave.

3. Asupra șicanelor făcute de autoritățile turcești în iarna 1942/1943, cu ocazia aprovizionării cu combustibil a vapoarelor noastre „Basarabia” și „Transilvania”, ancorate în Bosfor de la începutul intrării în război a României, se află următoarele detalii:

– Când S.M.R. a adus, în iarna 1942/1943, 300 tone motorină pentru vapoarele „Basarabia” și „Transilvania”, a întâmpinat foarte mari greutăți pentru a putea să îmbarce această motorină.

Greutățile întâmpinate au fost următoarele:

– La început nu s-a dat voie vapoarelor să acosteze la chei ca să ia motorina din vapoarele cisternă sosite din România, sub motiv că regulamentul portului nu permite. Abia târziu, după intervențiile Ministrului României, s-a permis aceasta. Se afirmă că autoritățile portului au fost influențate de către autoritățile engleze din Turcia, spre a face șicane, crezând că navele sunt chemate în țară spre a fi date germanilor. Când a venit însă ordin de la Ankara că pot acosta, atunci autoritățile portului au trebuit să execute acest ordin.

– S-a voit a se utiliza sistemul transbordului motorinei de la vagoanele C.F.R. până la nave, cu ajutorul unui tanc petrolier. Nu erau decât 2 cisterne: una a portului, care nu era curată și una a Soc. Particulare engleze „Sakoni Wakum”.



Aceeași sursă turcă, care deține o funcție importantă în portul Istanbul, a afirmat că Englezii au voit să-i dea 1.000 lire numai să poată influența Agenția S.M.R., ca să recurgă la tancul lor, intenționând să saboteze navele cu această ocazie, alterând motorina prin amestec cu zahăr sau distrugându-i calitățile combustibilului.

– Pe la mijlocul lunii Mai a.c. a apărut o informație în ziarul „La Republique”, scrisă cu litere groase, că navele „Basarabia” și „Transilvania” au primit ordin să plece la Constanța.

Informația coincidea sau era provocată de faptul că tocmai atunci vapoarele se vopseau cu culoarea gris, utilizată de navele de război.

Știrea plecării și faptul că se vopseau, a intrigat foarte mult opinia publică și autoritățile turcești sau străine, provocând tot felul de versiuni, îngrijorare și interpretări de ordin militar și politic.

Sursă serioasă și de încredere.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 317/1943, ff. 109-111]

**208. 5 ianuarie 1944, București. Notă asupra convorbirii vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu, cu ambasadorul Turciei, Hamdullah Suphi Tanrıöver, la Președinția Consiliului de Miniștri, în ziua de 3 ianuarie 1944. Subiectul discuției a fost situația generală europeană și avansarea armatei sovietice.**

*January 5, 1944, Bucharest. Note on the conversation of the Vicepresident of the Council of Ministers, Mihai Antonescu, with the Turkish Ambassador, Hamdullah Suphi Tanrıöver, at the Presidency of the Council of Ministers, on January 3, 1944. The subject of the discussion was the general European situation and the advance of the Soviet army.*

Ambasadorul Turciei a venit să se informeze asupra situației militare și zvonurilor în legătură cu trei parașutiști.

Am discutat cu Ambasadorul Turciei situația generală și avansarea rușilor.

Sugestiuni pentru Madrid.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinetul Civil Mihai Antonescu, dosar 275/1944, f. 2]

**209. 11 ianuarie 1944, București. Notă asupra convorbirii vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu, cu ambasadorul Turciei, Hamdullah Suphi Tanrıöver, la Președinția Consiliului de Miniștri, în zilele de 5 și 10 ianuarie 1944. Subiectul discuției a fost menținerea neutralității Turciei.**

*January 11, 1944, Bucharest. Note on the conversation of the vice-president of the Council of Ministers, Mihai Antonescu, with the Turkish Ambassador, Hamdullah Suphi Tanrıöver, at the Presidency of the Council of Ministers, on January 5 and 10, 1944. The subject of the discussion was the continuation of Türkiye's neutrality.*

Ambasadorul Turciei a venit să mă întrebe de situația frontului.

I-am spus ambasadorului Turciei că am primit o informație foarte serioasă, conform căreia Turcia n-ar avea de gând să intre în război, nici chiar dacă rușii ar ajunge în Balcani, lucru pe care l-ar fi declarat dl. Menemencioglu unui Ministru străin.

D. Ambasador al Turciei mi-a răspuns arătându-mi concepțiunea generală a Președintelui Inonü și convorbirea pe care a avut-o cu D-sa.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinetul Civil Mihai Antonescu, dosar 275/1944, f. 7]

**210. 11 ianuarie 1944, București. Notă asupra convorbirii vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu, cu ministrul Finlandei la București, Eduard Hjalmar Palin. Se arată că Turcia își va menține neutralitate nedorind să-și asume riscul de a-i înlocui pe germani cu sovietici în Balcani.**

*January 11, 1944, Bucharest. Note on the conversation of the vice-president of the Council of Ministers, Mihai Antonescu, with the Minister of Finland in Bucharest, Eduard Hjalmar Palin. The subject of the discussion was the continuation of Türkiye's neutrality. It shows that Türkiye will maintain its neutrality, unwanting to assume the risk of replacing the Germans with the Soviets in the Balkans.*

Ministrul Finlandei<sup>280</sup> a venit să mă informeze în cadrul acțiunii de concert că Ministrul Finlandei la Ankara<sup>281</sup> ar fi avut o convorbire cu D-l Menemencioglu, care i-ar fi spus că Turcia își va conserva neutralitatea, orice i s-ar întâmpla, fiindcă n-ar avea decât riscul de a înlocui pe germani cu ruși în Peninsula Balcanică.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinetul Civil Mihai Antonescu, dosar 275/1944, f. 10]

**211. 12 ianuarie 1944, Istanbul. Articol „Spre sfârșitul dramei românești?”, publicat în ziarul „La Turquie”. Se analizează participarea României pe frontul de est și potențialele implicații ale înfrângerii Germaniei. Ieșirea din alianța cu puterile Axei și încheierea armistițiului sunt prezentate ca fiind singurele opțiuni viabile pe care România le are în contextul eșecului previzibil al trupelor germane în campania din Ucraina. Într-o astfel de ipoteză, este subliniată importanța potențialului militar al României care ar putea determina scurtarea războiului. Se evidențiază activitatea politică a partidelor de opoziție precum și a regelui Mihai, avansându-se posibilitatea unei schimbări totale în raporturile cu Germania care ar putea avea loc în lunile următoare, inclusiv prin neutralizarea forțelor germane de pe teritoriul României.**

*January 12, 1944, Istanbul. Article „Towards the end of the Romanian drama?”, published in the newspaper „La Turquie”. It analyzes Romania's participation on the Eastern Front and the potential implications of Germany's defeat. Leaving the alliance with the Axis powers and concluding the armistice is presented as the only viable option*

<sup>280</sup> **Eduard Hjalmar Palin** (1891-1969), diplomat finlandez. Și-a început cariera diplomatică în 1920. A fost în misiune la Paris (1920-1921), Berlin (1921-1925) și Copenhaga (1925-1927), director adjunct al Afacerilor Generale (1927-1929), director adjunct (1929-1931) și director al Afacerilor Politice (1931-1933). A fost însărcinat cu afaceri la Riga și Kaunas (1933-1940), ministru la București (1941-1945), Praga și Viena (1947-1950) și Oslo (1950-1958).

<sup>281</sup> **Aarno Yrjö-Koskinen** (1885-1951), jurist, diplomat și om politic finlandez. A fost director al Diviziei Politice a Ministerului Afacerilor Străine (1924-1929) și Director al Personalului (1929-1931). A fost ministru la Moscova (1931-1939), îndeplinind concomitent funcția de ministru de Externe (21 martie 1931 – 15 decembrie 1932), calitate în care a semnat pactul de non-agresiune sovieto-finlandez din 21 ianuarie 1932. Rechemat din U.R.S.S. după izbucnirea războiului sovieto-finlandez, a fost trimis ministru la Ankara (1940-1951).

***Romania has in the context of the predictable failure of German troops in the campaign in Ukraine. In such a hypothesis, the importance of Romania's military potential which could lead to the shortening of the war is emphasized. The political activity of the opposition parties as well as of King Michael is highlighted, advancing the possibility of a total change in relations with Germany that could take place in the coming months, including by neutralizing the German forces on Romanian territory.***

România se află oare în ajun de a-și vedea sfârșitul dramei? Drama României a fost intrarea și în războiu în tabăra Axistă, împotriva vocației sale, predilecției sale, istoriei și intereselor sale. Când mareșalul Antonescu s'a gândit să sustragă țara sa de la un regim de ocupație germană și de administrația Gărzilor de Fier, integrând-o în ordinea germană, făcând-o ceea ce numește un satelit al Germaniei, lucrul nu putea fi explicat prin aparența puțin strălucitoare a cauzei democratice. Însă, împrejurările s'au schimbat și România continuă în mod oficial să furnizeze carne tunului rusec. Totuși, posibilități noi de ieșire sunt pe punctul de a i se prezenta.

Într'adevăr, bătălia de la cotul Niprului se poate termina în două feluri: printr'un al doilea Stalingrad sau printr-o retragere generală și costisitoare prin România (linia ferată care leagă Ucraina de Polonia urmând fără îndoială să fie tăiată în curând). În primul caz, România s'ar afla debarasată de grosul trupelor germane. În al doilea caz, ea ar deveni un câmp de luptă între forțele germane în retragere și forțele rusești în urmărire. Iar operațiunile militare, practica germană a pământului pustiit, vor face din această țară un morman de cenușe, așa cum s'a întâmplat în Italia.

Singura șansă de a scăpa de ocupația rusească, în calitate de țară inamică, în primul caz, și de distrugere, dublată de ocupația dușmană în al doilea caz, se găsește într'o conversiune la cauza aliată. Se pare că Românii dispun de 14 divizii bine echipate, ceea ce va fi perfect suficient spre a obliga forțele în retragere sau staționate ale Reichului să evacueze teritoriul românesc și a impus guvernului german respectul armistițiului între România și Națiunile Unite. Armistițiul odată încheiat, România va avea posibilități de a se răscumpăra, în special însărcinându-se cu marșul împotriva Ungariei sau contra batalioanelor germane din sudul Balcanilor, contribuind astfel într'o măsură apreciabilă la scurtarea războiului.

Evident, germanii nu vor aștepta cu mâinile încrucișate încheerea armistițiului între România și Aliați. Două măsuri din partea lor au și fost anunțate: în primul rând, călătoria temutului Himmler în România. Inutil să ne oprim asupra însemnătății acestei călătorii. Apoi, ordinul dat de ambasadorul german guvernului din București de a împiedica prezența oricărui refugiat civil pe drumurile de retragere ale armatelor germane învinse în Ucraina (în cazul firește când ele vor evita cel de al doilea Stalingrad). Prin prima măsură se caută să se prevină vreo răscoală românească împotriva germanilor; iar prin a două măsură, se caută a se evita paralizia trupelor în retragere paralizie care le-ar face eventual foarte vulnerabile față de armatele române, în sfârșit angajate pe adevărata cale de salvare și vocațiune.

În așteptarea sfârșitului bătăliei din Ucraina, România trăiește în expectativă deși trupele sale continuă (...) să se lupte împotriva aliaților lor de mâine, Rușii. Prevăzând evenimente groaznice, guvernul suprimase acum o lună stocurile publice de alimente și recomandase stocajul individual. Dezertorii unei armate angajată în lupta fratricidă, beneficiază din ce în ce mai mult de toleranța autorităților publice. Partidele politice de opoziție, partidul liberal și cel țărănesc, mai ales acesta din urmă condus de Dr. Maniu, are o activitate din ce în ce mai publică. După știrile transmise de agenții, conducătorul țărănist a fost primit de Regele Mihai, în interval de

câteva zile, ceea ce ar putea însemna că regele nu vrea să rămână până la infinit legat de sistemul Mareșalului Antonescu. Însă, el continuă și va continua fără îndoială să rămână în jocul german pentru că o capitulare precipitată să nu dea loc la sancțiuni germane, printre care ar fi în special atribuirea Transilvaniei la Ungaria.

În săptămânile viitoare, el ar putea să fie chemat să treacă altuia comanda, după ce va fi imobilizat sau neutralizat armatele germane aflate pe teritoriul românesc (evacuarea României în fața ostilității armatei române, este de asemenea o formă a operațiunii de imobilizare sau neutralizare și această evacuare poate părea germanilor mai rezonabilă decât o rezistență împotriva armatelor rusești și românești în același timp). Totuși, o mare diligență, o mare abilitate îi vor fi necesare pentru a-și duce la capăt misiunea a cărei îndeplinire singură îi va permite reabilitarea în fața opiniei publice românești, care are multe să-i reproșeze.

Toate speranțele sunt acum în persoana mareșalului Antonescu, singurul capabil să opereze manevra tehnică, atât de delicată, a imobilizării trupelor germane. Acțiunea Regelui nu poate fi decât spectaculară și romantică, însă în orice caz ineficace. Fie că mareșalul să reușească în misiunea sa și să-și scoată țara din groaznică situație în care a băgat-o. În această privință, reale posibilități i se vor oferi în câteva zile, la sfârșitul bătăliei din Ucraina, terminată cu sau fără nimicirea trupelor germane din cotul Niprului și din Crimeea.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar 57/1938, vol.I. ff. 101-103]

**212. 14 ianuarie 1944, București. Reportaj al Agenției Rador privind un comentariu din presa turcă conform căruia România ar putea să se alăture Alianților, iar acest gest ar grăbi înfrângerea Germaniei.**

*January 14, 1944, Bucharest. Report of the Rador Agency on a comment in the Turkish press according to which Romania could join the Allies, and this action could hasten the defeat of Germany.*

Ankara. – Corespondentul Agenției Rador transmite:

Ziarul „Tanin” publică sub titlul „Reacțiuni în Turcia după întvederea de la Cairo”, un articol care a apărut în ziarul londonez „Star”, sub semnătura dlui Yalçın, directorul ziarului „Tanin”.

Discutând în acest articol poziția Turciei după întvederea de la Cairo, autorul o consideră întărită și trage concluzia că faptul acesta va avea o mare influență asupra Balcanilor. Apoi continuă:

„Există în Balcani un guvern care, deși are din nefericire o linie de conduită opusă vechii sale aliate, Turcia, își îndreaptă totuși ochii spre ea, în nenorocirea în care se găsește și nu pierde speranța în Turcia. Acesta este guvernul român.

România știe că, luând loc în rândurile naziste, a pierdut partida.

După informații primite la Istanbul, din izvor sigur, România este gata să-și primească pe-deapsa cu fermitate.

Cu oarecare îndemănare, ar fi posibil ca România să fie scoasă și ținută în afară de război.

Dar chiar dacă ar accepta să se predea fără condiții alianților, România nu poate găsi un prieten căruia să i se predea.

Totuși, nu trebuie pierdut din vedere că a-i lipsi pe naziști de petrolul, de grâu și de materiile prime românești ar fi un fapt care ar putea să determine scurtarea războiului. De aceea, o operație a alianților la Sud nu trebuie neglijată.”

Autorul își termină articolul făcând considerații similare asupra Bulgariei.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinetul militar Ion Antonescu, dosar 45/1944, f. 5]

**213. 19 ianuarie 1944, București. Notă asupra convorbirii vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu, cu ambasadorul Turciei, Hamdullah Suphi Tanrıöver, la Președinția Consiliului de Miniștri, în ziua de 18 ianuarie 1944. Diplomatul turc recunoaște existența unui pericol rus care amenință România.**

*January 19, 1944, Bucharest. Note on the conversation of the Vicepresident of the Council of Ministers, Mihai Antonescu, with the Turkish Ambassador, Hamdullah Suphi Tanrıöver, at the Presidency of the Council of Ministers, on January 18, 1944. The Turkish diplomat recognizes the existence of a Russian danger that threatens Romania.*

D. Ambasador al Turciei a venit să-mi arate o notă primită de la Ankara în legătură cu informațiunile și demersurile ce am făcut în ultima vreme la D-l. Menemencioğlu, situația internațională a Sud-Estului, a României, problema păcii generale și greutățile ei, d-l Ambasador al Turciei în această privință adăugând și impresiunea ce o are că articolul din „Pravda” a încercat o intrigă sau a voit să vadă dacă negocierile între Germania și Anglia sunt efective (sic!).

Ambasadorul Turciei mi-a arătat că D-l. Menemencioğlu cunoaște situația și vede realitățile primejdiei ruse și în special primejdia care amenință Țara noastră.

I-am exprimat mulțumiri.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinetul Civil Mihai Antonescu, dosar 292/1944, f. 22]

**214. 26 ianuarie 1944, București. Notă asupra convorbirii dintre vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu, și Conducătorul Statului, mareșalul Ion Antonescu, cu ambasadorul Turciei, Hamdullah Suphi Tanrıöver, la Președinția Consiliului de Miniștri, în ziua de 25 ianuarie 1944. Ion Antonescu a arătat că marea problemă pentru securitatea Europei este U.R.S.S.; că primejdia invaziei sovietice este o amenințare pe care o subestimează anglo-americanii și europenii; că România și Turcia trebuie să acorde atenție acestei realități.**

*January 26, 1944, Bucharest. Note on the conversation of the Vicepresident of the Council of Ministers, Mihai Antonescu, and Head of State, Marshal Ion Antonescu, with the Turkish Ambassador, Hamdullah Suphi Tanrıöver, at the Presidency of the Council of Ministers, on January 25, 1944. Ion Antonescu declared that the great danger for Europe's security is USSR; that the risk of a Soviet invasion is a threat underestimated by the British, Americans and Europeans; that Romania and Türkiye must adress this situation.*

Ambasadorul Turciei mi-a citit un mesaj trimis de dl. Menemencioğlu, Ministrul Afacerilor Străine turc prin care acesta exprimă încă odată prietenia pentru România, informează asupra unei convorbiri avute cu Ambasadorul Angliei [Knatchbull-Hugessen] în legătură cu soluțiile păcii europene și Germania.

Explică continuarea poziției de neutralitate a Turciei și asigură de sincera informare pentru prezent și viitor în Turcia, în ce privește problemele românești, Turcia considerând că aceste probleme ca de interes turc.

Telegrama se sfârșește cu cuvinte foarte amabile ce-mi trimite Ministrul de Afaceri Străine turc.

I-am mulțumit Ambasadorului Turciei și l-am întovărășit la Domnul Mareșal Antonescu, căruia i-a adus la cunoștință în linii generale textul primit și am avut o discuție de ordin general.

Domnul Mareșal Antonescu i-a arătat că marea problemă este problema rusă; că primejdia invaziei ruse este o amenințare pe care o subestimează anglo-americanii și europenii; că România și Turcia în orice caz trebuie să fie foarte atente.

Politica pe care o face România este o politică de conservare, pe care n-are putea-o părăsi niciodată, fiindcă ar însemna că făcând contrariu de ce se face azi, ajută Rusia (ii dă brațul ca să între comunismul în Europa).

Ambasadorul Turciei s-a arătat mulțumit să poată transmite acest punct de vedere la Ankara.

Eu i-am spus Ambasadorului Turciei că dacă englezii au avut cândva războiul celor două roze<sup>282</sup>, azi se poate spune că se dă războiul celor două paradexe (sic!).

Primul paradox este că Anglia, fără a băga de seamă că în Europa se dau două războaie, un război militar care este la granițele Europei și un război social, care se dă în baricadele văzute și nevăzute ale tuturor statelor europene, deși este reală prietenă a Europei, pentru că existența sa depinde de libertatea și existența statelor europene, totuși este aliata Rusiei ale cărei interese sunt anti-europene și a cărei politică nu urmărește conservarea tuturor națiunilor europene, ci desigur slavizarea Europei.

Al doilea paradox este că Germania care nu a avut până azi o doctrină de iubire a țărilor europene și a libertății fiecăreia, apără totuși civilizația Europei și viața națiunilor prin războiul purtat în răsărit.

Prin durata războiului însă și prin imposibilitatea sau întârzierea în organizarea continentului, Germania, deși luptă în războiul internațional în contra Rusiei, poate deveni aliata comunismului prin epuizarea economică prelungită a Europei și a atmosferei de apăsare europeană de natură să obosească tot organismul social al Europei destul de vechi și de dezorganizat, pentru că luptând împotriva comunismului cu atâtea jertfe militare să ajungă să aibe în spate comunismul după atâtea sacrificări sociale.

Am discutat apoi cu Ambasadorul Turciei situația din Croația, situația din Bulgaria, situația din Balcani, arătându-i informațiunile de care dispunem cu privire la bunele legături dintre Sofia și Moscova.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinetul Civil Mihai Antonescu, dosar 292/1944, ff. 42-43]

**215. 8 februarie 1944, București. Notă asupra convorbirii vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu, cu ambasadorul Turciei, Hamdullah Suphi Tanrıöver, la Președinția Consiliului de Miniștri, în ziua de 7 februarie 1944. Subiectul discuției a fost prelungirea acordurilor economice bilaterale și situația internațională.**

*February 8, 1944, Bucharest. Note on the conversation of the Vicepresident of the Council of Ministers, Mihai Antonescu, with the Turkish Ambassador, Hamdullah Suphi Tanrıöver, at the Presidency of the Council of Ministers, on February 7, 1944. The subject of the discussion was the extension of bilateral economic agreements and the international situation.*

<sup>282</sup> Războiul celor două Roze (1455-1487) a reprezentat o serie de războaie civile provocate de lupta caselor Lancaster și York pentru stăpânirea tronului englez. Confruntarea s-a încheiat cu stingerea casei lancasteriene și urcarea pe tronul englez a moștenitorului acesteia, Henric al VII-lea Tudor, care, pentru a restabili armonia politică, s-a căsătorit cu Elizabeth of York.

Ambasadorul Turciei a venit să mă roage:

1. Ca să aprob schimbul de Reichskreditkaseinscheine cu care au venit de dincolo de Nistru cei cca. 400 de turci care urmează să treacă mai departe în Turcia;
2. De asemenea să mă roage să aprob o cantitate lunară de benzină pentru Ambasadorul turc de la Madrid;
3. În sfârșit, pentru ca să mă roage să aprob ca acordurile economice în vigoare între Turcia să fie prelungite, întrucât expiră la 15 Februarie.

Asupra primei și a celei de-a doua chestiuni i-am făgăduit Ambasadorului Turciei aprobarea.

În ce privește prelungirea acordurilor economice l-am informat pe Ambasadorul Turciei că dl. Ministru Cretzianu mi-a comunicat că Secretarul General al Departamentului i-a spus Domniei Sale că poate ar fi preferabil să facem noi acorduri, că (sic!) consider deci că în principiu noile acorduri ar putea să apere mai bine interesele ambelor țări, dar deocamdată dacă Guvernul turc propune prelungirea celor existente, eu mă declar de acord.

Am discutat apoi cu Ambasadorul Turciei situația internațională, un raport primit de la dl. Cretzianu asupra unei convorbiri cu dl. Menemencioğlu în care este vorba de Rusia, de război și de sud-est precum și o convorbire ce am avut cu dl. Ministru Clodius în această privință.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinetul Civil Mihai Antonescu, dosar 292/1944, f. 66]

**216. 11 februarie 1944, București. Buletin informativ al Serviciului Special de Informații privind opiniile exprimate în cercurile diplomatice vizând potențialul pe care o acțiune concertată româno-bulgaro-ungară, creată după capitularea acestora, l-ar putea avea împotriva unei reacții militare germane. Într-o astfel de situație, puterile aliate ar putea recunoaște cererile teritoriale ale acestor state.**

*February 11, 1944, Bucharest. Special Intelligence Service report on opinions expressed in the diplomatic circles regarding the potential that a concerted Romanian-Bulgarian-Hungarian action, created after their surrender, could have against a German military reaction. In such a situation, the Allied powers could recognize the territorial claims of these states.*

„Atitudinea cercurilor aliate față de România”

Informatorii noștri din Turcia confirmă știrile ce au circulat în ultimul timp în cercurile diplomatice străine din București, asupra atitudinii aliaților față de situația României.

În prezent, guvernele aliate ar cere nu numai o capitulare necondiționată din partea României, Bulgariei și Ungariei, dar și o colaborare politico-militară între aceste trei state, care – în momentul apropierii trupelor sovieto-aliante de frontierele acestor trei state ar putea realiza o forță capabilă a se opune unei reacții militare germane, în genul aceleia din Italia.

Cercurile aliate susțin că trei capitulări izolate ar duce la sacrificii inutile și ar avantaja reacția germană. În schimb, o acțiune unică și bine concentrată ar fi de mare valoare și eficacitate. În cazul în care s’ar realiza acest deziderat aliații ar fi dispuși să recunoască cererile teritoriale legitime ale acestor țări, oricare ar fi fost atitudinea anterioară, iar litigiile existente ar fi lichidate pe calea unor plebiscite patronate de guvernele aliate.

Sursă serioasă.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar 57/1938, vol.I. f. 176]

**217. 16 februarie 1944, București. Notă asupra convorbirii vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu, cu ambasadorul Turciei, Hamdullah Suphi Tanrıöver, la Președinția Consiliului de Miniștri, în ziua de 15 februarie 1944. Cu prilejul apropiației sale rechemări, diplomatul turc i-a oferit oficialului român o serie de recomandări privind politica externă a României.**

*February 16, 1944, Bucharest. Note on the conversation of the Vicepresident of the Council of Ministers, Mihai Antonescu, with the Turkish ambassador, Hamdullah Suphi Tanrıöver, at the Presidency of the Council of Ministers, on February 15, 1944. On the occasion of his imminent recall, the Turkish diplomat offered the Romanian official a series of recommendations regarding Romania's foreign policy.*

Ambasadorul Turciei a venit să discute cu mine unele chestiuni curente și în legătură cu dispersiunea Legației din București.

Am examinat împreună situația internațională și mi-a dat unele informațiuni generale asupra situației din Turcia, povestindu-mi împrejurările în care actualul Președinte Inonü s-a impus ca negociator în împrejurările de la Sèvres, deși între Sèvres și Lausanne Turcia străbătea o grea revoluție și radicală schimbare internă.

Ambasadorul Turciei își păstrează nețărmuită încredere în spiritul politic și european al Președintelui Înönü.

I-am spus Ambasadorului Turciei că din două convorbiri avute cu dl. Cretzianu, D-I. Mene-mencioglu și-a exprimat simțul de prudență cu aerul unei recomandări.

L-am rugat pe Ambasadorul Turciei să-i spună dlui Menemencioglu din partea mea că în materie de prudență îl rog să fie liniștit în ce ne privește, fiindcă poate până la urmă să descopere concurența pe care i-am făcut-o în acest domeniu.

România nu merge decât pe mari linii și nu face nici aventuri, nici întâmplări din politica sa externă, astfel că poate să fie liniștit în această privință, urându-i ca cu prudența D-Sale să izbutască să ducă mai departe politica turcă, fiindcă noi până azi, Dumnezeu ne-a ajutat să ne-o ducem pe a noastră.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinetul Civil Mihai Antonescu, dosar 292/1944, f. 90]

**218. 1 martie 1944, București. Notă asupra convorbirii vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu, cu atașatul militar al Turciei, Kenan Kocatürk, la Președinția Consiliului de Miniștri, în ziua de 29 februarie 1944. Cu prilejul apropiației sale rechemări, ofițerul turc a reiterat identitatea de interese între România și Turcia, destinul comun în zona strâmtorilor și la gurile Dunării și interesele comune în Balcani.**

*March 1, 1944, Bucharest. Note on the conversation of the Vicepresident of the Council of Ministers, Mihai Antonescu, with the military attaché of Türkiye, Kenan Kocatürk, at the Presidency of the Council of Ministers, on February 29, 1944. On the occasion of his imminent recall, the Turkish officer expressed the identity of interests between Romania and Türkiye, the common destiny in the straits area and at the mouths of the Danube and the joint interests in the Balkans.*

Atașatul militar turc, Căpitanul Kocatürk a venit să mă vadă la plecarea sa din post.

I-am exprimat Atașatului militar turc mulțumiri pentru activitatea sa leală și camaraderească din România și l-am rugat să arate și cercurilor militare și tuturor prietenilor săi din Turcia și voința nezdruccinată pe care o avem, de a face din legăturile noastre cu Turcia o unitate absolută.



Paralelismul de destin în Strâmțori și la gurile Dunării, identitatea intereselor în marea slavă, în Balcani și în voința de a ne conserva independența și pământurile, fac ca între Turcia și noi să existe o totală identitate, care este cu atât mai trainică cu cât se reazemă pe permanente istorice și nu pe omogeneități trecătoare.

Prietenie înseamnă doi.

Turcia și România trebuie să fie una singură.

Atașatul militar turc mi-a exprimat recunoștință pentru tot ceea ce a trăit și simțit în România.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinetul Civil Mihai Antonescu, dosar 292/1944, f. 114]

**219. 10 martie 1944, București. Raportul Subsecretariatului de stat al Marinei adresat Cabinetului Militar al Conducătorului Statului, cerând intervenții pe lângă Legația Turcă din București pentru a accelera formalitățile eliberării de vize consulare personalului Serviciului Maritim Român. Acest personal este necesar reîntoarcerii în Turcia, la serviciul pe vapoarele „Basarabia” și „Transilvania” acostate lângă Istanbul.**

*March 10, 1944, Bucharest. The report of the Undersecretariat of State of the Navy to the Military Cabinet of the Head of State, requesting interventions to the Turkish Legation in Bucharest to speed up the formalities of issuing consular visas to the staff of the Romanian Maritime Service. This staff is required to return to Türkiye, in order to serve on the ships „Bessarabia” and „Transylvania” docked near Istanbul.*

Am onoarea a raporta că, prin măsura luată de autoritățile turcești de a nu se mai acorda viza consulară turcă decât după aprobarea în prealabil a autorităților din Ankara, orice cerere de viză se rezolvă cu foarte mari întârzieri (aproximativ 60 de zile).

În urma acestei măsuri, personalul S.M.R. ce urmează a se reîntoarce la vapoarele Basarabia și Transilvania care se regăseau la Istanbul nu mai poate pleca la post decât cu această mare întârziere.

Pentru posesorii de pașapoarte diplomatice și de serviciu, Legațiunea Turcă din București are dispozițiuni de a accelera formalitățile, cerându-se viza și răspunsul pe cale telegrafică, care sosește în 5-6 zile.

Cum personalul S.M.R. în cauză trebuie să se prezinte de urgență la vapoarele de la Istanbul, rog să binevoiți a interveni la Legația Turcă din București să extindă înlesnirile pe care le face posesorilor de pașapoarte de serviciu și diplomatice și pentru personalul vapoarelor S.M.R. de la Istanbul care călătorește cu livrete de marinari, costul telegramelor de cerere de viză urmând a fi suportat de S.M.R.<sup>283</sup>

Ministru subsecretar de stat pentru marină pe lângă M.R., general N. Șova<sup>284</sup>

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 65/1944, ff. 143]

<sup>283</sup> Adresa a fost înaintată la 15 martie 1944 de Cabinetul Militar al Președinției Consiliului de Miniștri Secretariatului General al Ministerului Afacerilor Străine.

<sup>284</sup> **Nicolae Șova** (1885-1966), general. Și-a început cariera militară în 1909. În Războiul de Întregire a fost comandantul unei companii de mitraliere al Regimentului 27 Infanterie (1916), comandant al Școlii de Mitraliori a Armatei a 2-a (1917). A fost șeful biroului de operații al Diviziei 7 (1918-1919) și șef al biroului de informații Corpului 6 Armată (1919), adjutant al comandantului Corpului 6 Armată (1927-1931), comandant al Regimentului 83 (1931-1934), atașat militar la Viena (1934-1937), comandant al Brigăzii 20 Infanterie (1937-1939), director al personalului Ministerului Apărării (1939-1941) și comandant al Diviziei 1 Gardă (10 ianuarie 1941 – 19 februarie 1943), fiind decorat cu Ordinul Militar „Mihai Viteazul” pentru rolul în bătălia Odesei. A fost subsecretar de stat pentru Marină (19 februarie 1943 – 23 august 1944) și comandant al Corpului 7 Armată (22 septembrie 1944 – 24 martie 1945), fiind decorat cu Ordinul Militar „Mihai Viteazul” cu spade. În 1945 a fost trecut în rezervă. A fost arestat în 1946, ca fost membru al guvernului, și eliberat în 1956.

**220. 19 aprilie 1944, București. Nota Serviciului Special de Informații comunicând informațiile obținute din Turcia privind țintele viitoarelor bombardamente aliate în România.**

*March 19, 1944, Bucharest. Note of the Special Intelligence Service communicating the information obtained from Türkiye regarding the targets of future Allied bombings in Romania.*

Un informator din Turcia comunică:

De la atașatul militar american în Turcia s-a aflat că în programul de bombardament aerian aliat în România intră și:

- Galații
  - Buzăul
  - Valea Prahovei și
  - Brașovul
- Sursă serioasă.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 65/1944, ff. 43]

**221. 21 aprilie 1944, București. Buletin de informații militare al Cabinetului Militar al Conducătorului Statului privind declarația ministrului Afacerilor Străine turc, Numan Menemencioglu, de reafirmare a relațiilor de amicitie între Turcia și România. Turcia va continua să acorde protecție vapoarelor „Basarabia” și „Transilvania”, acostate în portul Istanbul.**

*April 21, 1944, Bucharest. Intelligence bulletin of the Military Cabinet of the Head of State regarding the statement of the Turkish Foreign Minister, Numan Menemencioglu, on the friendly relations between Türkiye and Romania. Türkiye will keep providing protection to the ships „Bessarabia” and „Transylvania”, docked in the port of Istanbul.*

(...)

## II. Informații militare externe

### 1. Relații româno-turce

Fiind întrebat cu prilejul unui interviu care vor fi de aci înainte relațiile dintre Turcia și România, domnul Menemencioglu a declarat:

„Turcia va păstra și de aci înainte amicitia cu România. Cele două vapoare românești aflate în prezent la Istanbul [„Basarabia” și „Transilvania”] rămân sub protecția Turciei”.

(*Radio Ankara*)

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 187/1944, f. 203]

**222. 4 august 1944, București. Raport al Prefecturii Poliției Capitalei transmis Marelui Stat Major privind discuțiile purtate în cercurile din jurul Legației Turce de la București despre situația politică din Turcia. Se comentează încercarea Turciei de ameliorare a relațiilor cu Moscova, în contextul în care nu mai putea conta pe o intervenție britanică care să reducă pericolul reprezentat de expansiunea sovietică. Se apreciază faptul că, în acest context, nu se întrevade vreo deteriorare a relațiilor româno-turce.**

*August 4, 1944, Bucharest. Report of the Bucharest Police Prefecture to the General Staff regarding the discussions inside the Turkish Legation in Bucharest on Türkiye's political situation. Comments are made on Türkiye's initiative to improve relations with Moscow, acknowledging it can no longer rely on a British intervention that would reduce the threat of Soviet expansion. The Romanian-Turkish relations are expected to be maintained.*

„Situția Turciei văzută de cercurile de la Legația din Capitală”.

În cercurile Legației Turce din București se comentează astfel situația politică din Turcia, la ora actuală.

Fără nici o îndoială că, în seara de 1 august, membrii partidului [Partidul Republican al Poporului], care constituie de fapt majoritatea în parlament, au decis atitudinea pe care o au de adoptat în ziua de 2 august 1944, când a avut întrunirea oficială a parlamentului turc.

De obicei, în asemenea împrejurări, Legațiile din străinătate nu sunt anunțate în prealabil cu nimic, mai ales când ambasadorul se află în țară, cum este cazul cu Safet Arikan<sup>285</sup>, ministrul turc de la Berlin.

În ceea ce privește situația Legației din România, este știut că dl. Suphi Tanrıöver, ambasadorul turc, este plecat de mai multă vreme, iar personalul diplomatic al Legației este redus la minimum posibil, care, de altfel, corespunde cu activitatea în general redusă, economică și chiar politică.

În afară de aceste considerente, nu există nici un fel de pregătire de plecare din țară și nici un fel de instrucțiuni în acest fel.

De altfel, cercurile diplomatice sunt de părere că, indiferent de atitudinea politică a Turciei, raporturile cu România nu au a fi influențate cu nimic și nici nu este cazul să se ia măsuri în consecință.

Iată cum se poate contura situația politică văzută de aceste cercuri.

Fără nici o îndoială, Turcia este decisă să facă un pas de apropiere către Rusia.

În afară de acordul încheiat cu 25 ani în urmă<sup>286</sup>, legăturile între Turcia și U.R.S.S. erau corecte, fără însă ca să fie cordiale.

De altfel, tratativele duse înainte de izbucnirea acestui război la Moscova, de către actualul președinte de consiliu [Saracoğlu], pe atunci Ministru al Afacerilor Străine, nu au dus, după îndelungate tratative, la un rezultat favorabil.

Vreme îndelungată, Turcia, care conta pe faptul că o expansiune a U.R.S.S. nu este văzută cu ochi buni de anglo-saxoni, a dus o politică prin care se încerca o limitare a avansării Rusiei în Balcani.

În această politică, Turcia încercase să atragă România, Bulgaria și Ungaria.

Unul din pilonii<sup>287</sup> acestei politici era Suphi Tanrıöver, ambasadorul Turciei la București, a cărei atitudine anti-rusă și filo-engleză era cunoscută.

Evenimentele ulterioare au dovedit că această politică nu a avut rezultatul scontat, atât datorită situației din aceste țări, cât și datorită faptului că Bulgaria nu făcea o politică anti-rusă.

<sup>285</sup> **Safet Arikan** (1888-1946), om politic și diplomat turc. Atașat militar la Moscova (1921-1923), deputat (1923), ministru al Educației (16 iunie 1935 – 28 decembrie 1938), ministru al Apărării (5 aprilie 1940 – 12 noiembrie 1941), ambasador la Berlin (1942-1944). S-a sinucis în 1946.

<sup>286</sup> Este vorba de tratatul turco-sovietic de la Moscova din 16 martie 1921.

<sup>287</sup> În original, „spionii”.

Ulterior conferinței de la Teheran, când acordul ruso-britanic a luat forme precise, s-a constatat că nu se mai poate conta pe o animozitate între Anglia și Rusia și atunci Turcia, care riscă să se găsească între o Bulgaria rusofilă și o Rusie învingătoare, de acord cu Anglo-Saxonii, a încercat să-și reglementeze situația printr-o apropiere de Bulgaria și o clarificare cu Anglia.

Se știe că tratativele cu Anglia nu au dus la un rezultat favorabil și atunci Turcia, care vede cu teamă avansul rusesc, a înțeles că trebuie să găsească un drum de înțelegere cu Rusia.

Astfel se explică că, pentru prima oară, a apărut într-un ziar oficios turc, „Üllus”, un articol în care se afirmă că „Rusia luptă pentru securitatea națională a popoarelor balcanice”, ceea ce reprezenta indirect o afirmare a acordului cu politica rusă și o încercare de apropiere.

Întrucât între Rusia și Bulgaria nu este stare de război, iar Turcia nu va trimite trupe ca să atace Bulgaria, aceasta cel puțin cât raporturile dintre Bulgaria și Rusia sunt bune, și evenimentele din Bulgaria nu par să incline spre o înrăutățire a acestor raporturi, se poate conta că Turcia va acorda aliaților anumite avantajii și baze, fără ca în felul acesta să ia parte direct la război și cred ei fără aceasta să angreneze din partea Germaniei o stare de război.

<valoarea informației> – sigură –

Prefectura Poliției Capitalei, nr. 1094

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, dosar 1345, ff. 61-63, cadre 326-328]

**223. 27 august 1944, Ankara. Notă a atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, transmisă Marelui Stat Major, prin care remite solicitarea atașatului militar american la Ankara de a primi informații privind: țintele germane de pe teritoriul României care se doreau a fi bombardate de aviația anglo-americană, efectivele germane înainte și după 23 august 1944 și repatrierea prizonierilor de război americani.**

*August 27, 1944, Ankara. Note sent by the military attaché in Türkiye, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff, presenting the request made by the American military attaché in Ankara to receive information on the German targets on Romanian territory that were to be bombed by the American and British aviation, the German forces in Romania before and after the Royal Coup, and the repatriation of American prisoners of war in Romania.*

Atașatul militar american roagă să comunicați:

a) obiectivele de arii strategice din România, ocupate de germani și pe care românii ar dori să fie bombardate de aviația anglo-americană;

b) modalitatea plecării din România a aviatorilor americani internați;

c) ce divizii germane se găseau în România la 23 august și cele ce se mai găsesc acum.

Col. Teodorescu, nr. 394

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, dos. 171, f. 404]

**224. 31 august 1944, București. Notă a Marelui Stat Major privind informațiile primite de la atașatul militar al Turciei la București referitoare la pregătirea unor noi inițiative în Balcani. România era invitată să participe la organizarea unui bloc balcanic cu sprijin anglo-american. În acest sens, se solicitau informații privind forțele militare române și străine (sovietice, germane și americane) de pe teritoriul și la frontierele României,**

precum și condițiile de armistițiu primite de la U.R.S.S. În rezoluțiile lor, șeful Marelui Stat Major, generalul Gheorghe Mihail, și subșeful M.St.M, generalul Socrate Mardare, au dispus să se ofere informațiile solicitate, mai puțin cele referitoare la dispozitivul armatei române și al armatei sovietice (despre aceasta din urmă, partea română nu avea informații).

*August 31, 1944, Bucharest. Note by the General Staff presenting the discussions with the Turkish military attaché in Bucharest regarding preparations for new initiatives in the Balkans. Romania was invited to participate in organizing a Balkan bloc with American and British support. In this regard, the Romanian part was being asked to send information regarding the Romanian and foreign military forces (Soviet, German and American forces) on its territory and at its frontiers, as well as the Soviet conditions for an armistice. In their resolutions, the Chief of the Romanian General Staff, General Gheorghe Mihail, and the Deputy Chief, General Socrate Mardare, approved to give the requested information, excepting those regarding the Romanian troops and the Soviet troops (the last upon which the Romanian part had no information).*

Sumarul: relații cerute de atașatul militar al Turciei

Lt. Colonelul Pașakay<sup>288</sup>, atașatul militar al Turciei, prezentându-se la Marele Stat Major, ne-a adus la cunoștință următoarele:

1. Dorește să fie primit în audiență de către Domnul General Șef al Marelui Stat Major [Mihail]<sup>289</sup>, prezentând în același timp felicitări din partea Generalului Șef al Marelui Stat Major Turc [Orbay].

2. Turcia a luat inițiativa organizării unui bloc balcanic, cu asentimentul anglo-american. România va fi invitată să participe la această nouă organizare.

3. Marele Stat Major Turc cere Marelui Stat Major Român să-i comunice următoarele date:

- Dispozitivul Armatei Române la această oră;
- Dispozitivul Armatei Germane în România, înaintea ofensivei ruse;
- Dispozitivul prezent al Armatei Române și Maghiare pe frontiera de Nord-Vest;
- Dispozitivul Armatei Sovietice în România;
- Condițiile armistițiului Româno-Sovietic<sup>290</sup>;
- Valoarea forțelor aeriene americane din România.

<sup>288</sup> **Pașakay**, ofițer turc, atașat militar la București și Atena.

<sup>289</sup> **Gheorghe Mihail** (1887-1982), general. Ofițer de infanterie, și-a început cariera în 1907 într-un batalion de vânători. În Războiul de Întregire a comandat un batalion, fiind rănit și decorat, după bătălia de la Mărășești, cu Ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a III-a. A fost șef de promoție la Școala Superioară de Război (1920). A fost comandant al Batalionului 1 Vânători de Munte (1922-1925), șef de stat-major al Diviziei 1 Vânători de Munte (1925-1929) și comandant al Grupului 2 Vânători de Munte (1929-1930). În 1930 a preluat comanda unui regiment de infanterie, iar în 1934 al unei brigăzi de vânători de munte. General de brigadă în 1934, a fost numit comandant al Brigăzii Vânători de Gardă. A fost șeful Casei Militare Regale (1 noiembrie 1937 – 1 februarie 1939), subsecretar de stat al Ministerului Apărării Naționale (1 februarie – 23 noiembrie 1939), comandant de corp de armată (1939-1940), vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (4 iulie – 24 august 1940), șeful Marelui Stat Major (24 august – 9 septembrie 1940). A fost trecut în retragere de guvernul Antonescu, fiind reactivat la 23 august 1944 și numit șeful Marelui Stat Major. A demisionat la 12 octombrie 1944, devenind inspector general al Infanteriei, apoi inspector general de armată. Disponibilizat în 1946, trecut în rezervă în 1947, arestat în anii 1948-1957.

<sup>290</sup> România a semnat o convenție de armistițiu cu Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii la 12 septembrie 1944, la Moscova. Convenția prevedea continuarea eforturilor de război împotriva Ungariei și Germaniei, stabilirea frontierei româno-sovietice de la 28 iunie 1940 și restituirea nord-vestului Transilvaniei (integral sau parțial), eliberarea prizonierilor de război din România ai statelor aliate, plata în mărfuri a unor despăgubiri pentru pierderile aduse U.R.S.S. în compania pe frontul de est, instituirea unei comisii aliate de control etc.

Lt. Colonelul Paşakay, ataşatul militar turc, roagă insistent să i se dea un răspuns cât mai urgent la cele specificate la punctele 1 și 3, pentru că o eventuală întârziere să nu fie interpretată defavorabil de organele competente turce.

Rugăm binevoiti a hotari.

Şeful Secţiei II-a, Colonel A. Runceanu<sup>291</sup>

Şeful Bir. Legături Externe, Maior V. Plesnilă<sup>292</sup>

[rezoluție olografă a subşefului Marelui Stat Major]

4-9. *Se va prezenta dlui general Şef al M.St.M.*

*Sunt de părere să i se dea datele cerute mai puțin:*

– *dispozitivul Arm[atei] Române*

– *dispozitivul Arm[atei] Sovietice, pe care noi nu-l cunoaştem.*

ss. *Gl. Mardari*<sup>293</sup>

[rezoluție olografă a şefului Marelui Stat Major<sup>294</sup>]

*Fr. Vest + Sud*

*Pun la dispoziția B[iroului]3:*

*-dispozitivul Arm. Bulgare și extras din sinteza Arm[atei] bulgare*

*-dispozitivul armatei germane – nu pare de pe frontieră*

ss. [general Gheorghe Mihail]

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, dosar 1345, f. 69, cadre 329-330]

**225. 1 septembrie 1944, București. Articol din ziarul „Universul”, care rezumă comentariile presei turce despre actul României de la 23 august 1944. Ruperea frăției de arme româno-germane și decizia României de a se alătura de partea efortului de război al Aliaților sunt apreciate în mod favorabil.**

*September 1, 1944, Bucharest. Article in the „Universul” newspaper, summarizing the comments made by the Turkish press with regard to the Romanian coup of August 23,*

<sup>291</sup> **Aurel Runceanu** (1895-1950), ofițer de infanterie. Sublocotenent în 1916, a luptat în Primul Război Mondial, căzând prizonier în 1916 la Siliștioara (Oltenia). În 1918 a fost eliberat, devenind instructor la Școala Militară de Ofițeri Activi din Sibiu, Liceul Mănăstirea Dealu și Școala de Ofițeri în Rezervă din Ploiești. Absolvent al Școlii Superioare de Război (1928) și profesor, comandant, în 1940, al Școlii Militare de Ofițeri Activi de Infanterie (mutată sub comanda sa, după pierderea nord-vestului Transilvaniei, de la Sibiu la București), șef de stat-major al Corpului 1 Armată (19 iunie 1942 – februarie 1943), membru în Comitetul Consultativ al Infanteriei, șef al Secției a 2-a din Marele Stat Major (mai – august 1944), șef de stat-major și comandant al Brigăzii 2 Infanterie (1944-1945), inspector al Comandamentului Teritorial Brașov (1945-1946). Disponibilizat în 1946, trecut în rezervă în 1947. A fost arestat în 1950, murind în arest.

<sup>292</sup> **Virgil Plesnilă** (1904-?), ofițer de cavalerie. Și-a început cariera în 1924, în Regimentul 9 Roșiori. La 1 aprilie 1939 a fost numit ofițer curier al Casei Militare Regale, iar la 1 martie 1939 a fost repartizat la cabinetul ministrului Casei Regale, Ernest Urdăreanu. În 1940 a fost mutat la Marele Stat Major.

<sup>293</sup> **Socrate Mardare** (Mardari) (1894-1954), general. Ofițer de infanterie, mobilizat ca elev în 1913, sublocotenent în 1914 în Batalionul 2 Vânători „Regina Elisabeta”, cu care a luptat în 1916, fiind rănit. În 1917 a fost avansat căpitan în Batalionul de Vânători de Munte, cu care a luptat și în 1919 în Transilvania. Al doilea din promoția Școlii Superioare de Război (1922), aghiotant regal (1925-1931), profesor al Școlii Superioare de Război, șef de cabinet al miniștrilor Apărării (4 septembrie 1937 – 10 februarie 1938), comandant de regiment, șef de stat-major al Armatei de Nord (11 martie 1939 – 23 august 1940), șef al Casei Militare Regale (1 martie 1941 – 15 mai 1942), subşeful Marelui Stat Major (27 mai 1942 – 20 martie 1945, cu o pauză între 1 martie – 1 septembrie 1943 când a comandat Școala Superioară de Război), comandant al comandamentului teritorial Craiova (1945-1946). Disponibilizat în 1946, trecut în rezervă în 1947. Arestat în 1948, a murit în penitenciarul Aiud.

<sup>294</sup> Ambele rezoluții sunt scrise pe document.

**1944. The breaking of the Romanian-German brotherhood of arms and the decision made by Romania to join the Allied war effort are seen in a favourable manner.**

„România și-a reluat locul alături de apărătorii libertății și ai democrației (Comentariile presei turce)”

Istanbul, 30 (Rador). – Toate ziarele continuă să publice articole în legătură cu gestul îndrăzneț al României, subliniind că ea și-a reluat locul de totdeauna alături de apărătorii libertății și democrației.

Yalman<sup>295</sup> în „Vatan” subliniază că România se află acum în rândul prietenilor ei firești, luptând împotriva dușmanilor ei firești.

În „Cumhuriyet”, Nadi<sup>296</sup> observă că în timp ce bulgarii nu fac decât să vorbească, românii, mai realiști, au tras consecințele și au trecut la fapte.

„Tasvir-i Efkâr”<sup>297</sup> constată că gestul României este rezultatul unor negocieri de mai multe luni și totdeauna subliniază că, prin politica ei realistă, Uniunea Sovietelor a făcut posibilă realizarea armistițiului.

[„Universul”, nr. 240/1 septembrie 1944, p. 1]

**226. 7 septembrie 1944, Ankara. Schița notei atașatului militar la Ankara, colonelul Traian Teodorescu, transmisă Marelui Stat Major, în care se arată că U.R.S.S. a respins propunerea britanică ca Turcia să participe la ocupația militară în Grecia după eliberarea de sub germani. Se face referire la faptul că intrarea sovieticilor în România a produs mare îngrijorare în Turcia, a cărei politică continuă să fie dominată de frica de ruși. September 7, 1944, Ankara. Draft of a note by the military attaché in Türkiye, Colonel Traian Teodorescu, to the General Staff, showing that the USSR rejected the British proposal for Türkiye to take part in a military occupation of Greece after its liberation from the Germans. It refers to the fact that the entrance of the Soviets in Romania produced great concern in Türkiye, whose policy is still being led by the fear of Russians.**

Intrarea rușilor în România a produs mare îngrijorare în Turcia, a cărei politică continuă să fie dominată de frica de ruși.

Profitând de această situație, Englezii au cerut și obținut de la turci ca trupe turcești să ocupe Grecia, după plecarea germanilor, pentru a menține ordinea până la constituirea unei puternice armate grecești.

Rușii, puși la curent de englezi, deși au consimțit în principiu, au fost totuși nemulțumiți de participarea indirectă a Turciei la operațiuni, fie chiar de poliție, în Balcani și au manevrat pe

<sup>295</sup> **Ahmet Emin Yalman** (1888-1972), jurist, jurnalist, istoric și profesor turc. A absolvit Facultatea de Științe Politice din New York (1912), având o teză dedicată presei din Imperiul Otoman, și Școala de Jurnalism Pulitzer a Universității Columbia (1914). A fost correspondent al ziarului „The Evening Post” în timpul Primului Război Mondial. În 1920, a fost trimis de britanici în Turcia. În 1923 a fondat ziarul „Vatan” („Patria”), care a apărut cu întreruperi până în 1978. Susținător al ideilor liberale și voce a opoziției, s-a alăturat Partidului Democrat în 1945.

<sup>296</sup> **Yunus Nadi Abaloğlu** (1879-1945), jurnalist turc. A fost co-fondator, la 7 mai 1924, al ziarului cotidian de prim rang „Cumhuriyet” („Republica”), fiind redactorul-șef al acestuia până la moarte. Simpatizant al regimului nazist înainte de izbucnirea războiului, a publicat mai multe articole antisemite în care îl elogia pe Hitler.

<sup>297</sup> „**Tasvir-i Efkâr**” („Mesagerul ideilor”), ziar otoman care a apărut cu intermitențe între anii 1862 – 1925, una dintre primele publicații particulare din Imperiul Otoman. A reapărut între anii 1940 – 1945.

englezi dând instrucțiuni Partidului comunist grec E.A.M.<sup>298</sup> să facă cunoscut la Cairo că el se va opune cu armele la pătrunderea trupelor turcești pe teritoriul grec. În această situațiune, Englezii au renunțat la ocuparea Greciei de către turci și au hotărât ca, după plecarea germanilor, Grecia să fie ocupată de trupe grecești aflate în Orientul Mijlociu și eventual de 2 Divizii anglo- americane care vor fi concentrate, în acest scop, în mare secret în Turcia, în Tracia turcească.

Guvernul turc a aprobat atât venirea de trupe anglo-americane în Tracia, cât și concentrarea câtorva detașamente de trupe grecești în regiunea Coastei de est a Mării Egee.

Trupele grecești și aliate sunt, în acest moment în curs de concentrare în Turcia. În fiecare noapte sosesc 4 trenuri de câte 35 vagoane cu trupe americane, sub denumirea de specialiști tehnici, în regiunea Ismir. Aceste trupe anglo-americane ar fi avut și misiunea să intre în Bulgaria după ce s-ar fi semnat armistițiul anglo-americano-bulgar. Între timp, însă, rușii, pentru a împiedica intrarea forțelor aliate în Balcani, au declarat război Bulgariei, ceea ce va avea ca rezultat ca la armistițiu se ia parte și rușii și – ceea ce este mai îngrijorător pentru Turcia – Bulgaria va fi ocupată de trupe ruse înainte chiar de semnarea armistițiului.

Colonel Teodorescu, nr. 396

[AMNR, Fond Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, dos. 171, ff. 407-409]

**227. 30 octombrie 1944, București. Articolul „Sărbătoarea națională turcă”, din ziarul „Universul”, consacrat aniversării a 21 de ani de la proclamarea Republicii Turcia. Sunt elogiate rolul președintelui Mustafa Kemal Atatürk în întemeierea statului modern turc, precum și continuitatea asigurată de succesorul său la președinția Republicii, İsmet İnönü.**

*October 30, 1944, Bucharest. Article „Turkish National Day”, in the „Universul” newspaper, dedicated to the 21-year anniversary since the founding of the Republic of Türkiye. President Mustafa Kemal Atatürk’s role in the founding of the modern state and the continuity assured by his successor at the presidency of the Republic, İsmet İnönü, are portrayed in a eulogistic manner.*

Poporul turc serbează azi a 21-a aniversare a proclamării Republicii, a triumfului acțiunii militare și politice începută și desăvârșită de Atatürk, omul providențial care a creat noua Turcie chemând la viața liberă, constantă și dinamică, întreaga națiune turcă.

Transformarea miraculoasă a Turciei de pe vremea sultanului în Turcia de azi, în care a pătruns (sic!) luminile și binefacerile civilizației și în care viața națională a putut evolua cu pași repezi în toate compartimentele ei, este opera măreață a lui Atatürk care, încrezător în forțele poporului turc, a știut să înfrunte rezistența acelor care reprezentau trecutul întunecat și să cheme la viață forțele dinamice ale națiunii. După ce a asigurat țării sale independența și securitatea prin strălucite victorii militare, Atatürk i-a asigurat, printr-o politică externă de înțeleaptă prevedere, amicitii trainice. Și astfel a putut păși la acea profundă operă de creațiuni interne, cu adevărat revoluționară, care a așezat Turcia în rândul națiunilor civilizate ale lumii. Republica turcă a putut dovedi astfel cât de apt și de matur era poporul turc pentru a-și însuși binefacerile civilizației și a hotărî el însuși de destinele vieții sale internaționale.

<sup>298</sup> **Frontul de Eliberare Națională**, cunoscut după abrevierea E.A.M. (Ethnikó Apeleftherotikó Métopo), a reprezentat mișcarea de eliberarea a Greciei de sub ocupația germană, în care partidul comunist grec a avut o participare importantă.



Moartea prematură a lui Atatürk a îndurerat adânc națiunea turcă dar, atât de pătrunsă era de suflul de viață nouă introdusă de marele ei erou, încât a devenit un comandament sfânt pentru ea continuarea și dezvoltarea operei atât de strălucit începută de Atatürk.

Prezența la președinția Republicii a d-lui İsmet İnönü, intim colaborator al lui Atatürk, atât pe câmpurile de luptă, cât și în viața politică, a asigura tinerii republici dezvoltarea mai departe pe drumul larg deschis de marele dispărut.

[„Universul”, nr. 294/30 octombrie 1944, p. 1]

**228. 23 februarie 1945, Ankara. Înștiințare a ministrului Afacerilor Străine al Turciei, Hasan Saka, adresată ministrului plenipotențiar la Ankara, Alexandru Cretzianu, privind intrarea Turciei în război împotriva Germaniei și Japoniei.**

*February 23, 1945, Ankara. Notification of the Minister of Foreign Affairs of Türkiye, Hasan Saka, to the Minister Plenipotentiary in Ankara, Alexandru Cretzianu, regarding Türkiye's entry into the war against Germany and Japan.*

Monsieur le Ministre,

J'ai l'honneur de porter à la connaissance de Votre Excellence que la Grande Assemblée Naionale de Turquie a voté, au cours de sa séance du 23 Février 1945, une motion de déclaration de guerre à l'Allemagne et au Japon, avec entrée en vigueur immédiate.

Je Vous prie de bien vouloir communiquer à Votre Gouvernement ce qui précède et je saisis cette occasion pour réitérer à Votre Excellence les assurances de ma haute considération.

Hasan Saka<sup>299</sup>

[AMAE, Fond Ankara, vol. 5/1928-1947, f. n.]

**229. 17 septembrie 1945, București. Notă a Serviciului Special de Informații asupra ultimelor evoluții în chestiunea strâmtorilor, interpretate ca o înfrângere sovietică, odată cu schimbarea de atitudine a Turciei și apropierea Ankarei de Marea Britanie și de S.U.A. September 17, 1945, Bucharest. Note from the Special Intelligence Service on the latest developments in the Straits issue, interpreted as a Soviet defeat, with Türkiye's change of attitude and Ankara's rapprochement with Great Britain and the USA.**

(...)

c) Înfrângerea politică Rusă în Chestiunea Strâmtorilor.

Rușii au cerut – după părerea cercurilor diplomatice sus amintite – internaționalizarea și demilitarizarea Strâmtorilor.

Pe timpul ultimelor mari succese ruse pe frontul de Răsărit contra Germanilor, Turcii, pentru a-și putea menține suveranitatea în regiunea Strâmtorilor, ar fi fost dispuși să accepte o comisie internațională la Istanbul, similară cu aceea a Dunării de Jos”.

<sup>299</sup> **Hasan Saka** (1885-1960), om politic și profesor universitar turc. Funcționar public, deputat otoman și al Marii Adunări Naționale (1921-1954), membru al delegației turce la Conferința de Pace de la Lausanne (1922-1923). În anii următori și-a continuat activitatea parlamentară și universitară ca profesor de economie al Universității din Istanbul. A fost ministru de Externe (13 septembrie 1944 – 9 septembrie 1947) și prim-ministru (10 septembrie 1947 – 16 ianuarie 1949). S-a retras din politică în 1954.

Astăzi, după terminarea războiului în Extremul Orient și în urma unui acord cu Englezii, Turcii au schimbat tonul:

Nu mai admit nici internaționalizarea și cu atât mai mult demilitarizarea Strâmtorilor.

De altfel, se grăbesc să spună cercurile turcești tuturor celor care vor să le asculte, problema Strâmtorilor nu este o problemă ruso-turcă, ci una anglo-turcă.

Prin dispariția flotei Italiene din Mediterana, Anglia nu mai este nevoită să mențină în această Mare închisă decât vasele necesare pentru a face echilibrul flotei „Cunoscută” (sic!) franceze.

Dacă Rușii ar avea voie să treacă cu flota lor de război în Mediterana, aceasta ar însemna că Anglia să fie nevoită să aducă în această mare o cantitate mult mai mare din marina ei, pentru a menține echilibrul în regiunea – vitală pentru ea – a drumului imperial al Indiilor. Problema se mai complică însă prin aceea că flota rusă va constitui întotdeauna o „necunoscută”.

Surprinderea cercurilor engleze a fost enormă când în 1941 s-a constatat că la Nicolaev<sup>300</sup> era pus în șantier și aproape terminat un cuirasat de 35 mii tone, de care nu știa nimeni nimic.

De aceea, Englezii nu vor permite, acum când au mâinile libere, ca Strâmtorile să fie demilitarizate și ca flota rusă să poată oricând scobori în Mediterană. Dar pentru că Anglia nu înțelege să iasă ea în linia I-a în această chestiune, i-a dat ordin dlui Saracoğlu să facă numitele declarațiuni care constituie un non possumus absolut la pretențiunile rusești ceea ce în buna limbaj diplomatic constituie o adevărată înfrângere politică a Rușilor.

Pentru a se pune însă la adăpost de supărarea rusă, Turcia își caută un protector (în afară de Englezi) și își îndreaptă privirile către Statele Unite ale Americii pe care caută să le intereseze în bogățiile miniere ale Turciei. Chemând capitalul american și interesându-l în exploatarea bogățiilor miniere turcești, Guvernul de la Ankara crede că va face din acest capital un adevărat scut de apărare a țării.

Tratatul cu diferitele Consortii Americane sunt foarte înaintate.

Americanii au instalat deja mașinile necesare pentru scoaterea cormului pur din minereurile turcești.

Până acum Turcia exporta minereu de crom. De acum înainte, grație instalațiilor moderne americane în Turcia, Turcii vor putea exporta crom pur, ceea ce constituie un apreciazabil avantaj din punct de vedere al transporturilor.

În același timp, Americanii au obținut exploatarea minelor de aramă din provinciile de Est ale Turciei, la numai câțiva zeci de kilometri de frontiera rusă.

Prospecțiunile pentru căutarea de petrol au fost date deasemenea Americanilor, cu care s-au și făcut angajamentele de exploatare pentru cazul când se vor descoperi zăcăminte importante.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar 85/1946, ff. 337-339]

**230. 24 septembrie 1945, București. Memoriu al generalului Traian Teodorescu, fost atașat militar la Ankara, adresat Tribunalului Poporului în care relatează activitățile politice românești din Turcia în anii 1943-1944 pentru încheierea unui armistițiu cu Aliații. Se arată că mareșalul Ion Antonescu și Mihai Antonescu urmăreau îndeaproape și erau implicați în evoluția acestor discuții.**

***September 24, 1945, Bucharest. Memoir of General Traian Teodorescu, former military attaché in Ankara, to the People's Court in which he recounts Romanian political ac-***

<sup>300</sup> Nicolaev, oraș-port pe Bugul de Sud, dezvoltat de la o bază navală rusă după ocuparea teritoriului otoman dintre Nistru și Nipru în urma războiului ruso-otoman din 1787-1792.

*tivities in Türkiye between 1943-1944 with a view to concluding an armistice with the Allies. It is shown that Marshal Ion Antonescu and Mihai Antonescu closely observed and were involved in the evolution of these discussions.*

1. În luna Septembrie 1943 sosește la Ankara un nou ministru plenipotențiar în persoana domnului Alexandru Cretzianu care, adresându-mi-se în calitatea mea de Atașat Militar, îmi spune:

– „Sunt trimis de Mareșalul Antonescu, cu asentimentul Domnului Maniu, pentru a încerca o apropiere de Anglo-Americani”;

– „Îți cer concursul D-tale, deoarece sunt informat că ești singurul care ai păstrat legături cu Aliții”.

2. Legătura noastră cu Aliții a continuat să fie făcută prin intermediul Atașatilor Militari, Ambasadorii respectivi din Ankara refuzând să ia contact cu Dl. Cretzianu, probabil pentru motive de prudență diplomatică.

3. În luna Decembrie 1943 am fost solicitat de Generalul Tindall<sup>301</sup> – Atașatul Militar American – să-i spun „care ar fi aportul de colaborare al armatei române cu trupele anglo-americane-turcești, în cadrul unor eventuale operațiuni în Balcani, în primăvara anului 1944.”

La această întrebare, pe care am comunicat-o guvernului prin domnul Ministru Cretzianu, domnul Mareșal Antonescu a răspuns în luna Ianuarie 1944 printr-un memoriu a cărui copie o anexez.

4. Puțin timp după aceea, guvernul român, de acord cu opoziția reprezentată prin Dl Maniu, a trimis la Cairo prin Ankara – pe Dl. Barbu Știrbei<sup>302</sup> pentru a discuta bazele politice ale unui acord cu Aliții.

5. La memoriul de mai sus al Mareșalului Antonescu, Generalul Wilson, Comandantul suprem al teatrului de operațiuni mediteranean, a cerut prin 2– 3 mesagii ca România să întoarcă imediat armele contra Germaniei.

Cererii Generalului Wilson nu s-a dat curs de guvernul român.

6. În aprilie 1944 un nou delegat român, Dl. Vișoianu<sup>303</sup>, trecea prin Ankara în drum spre Cairo, unde mergea pentru a secunda pe Dl. Știrbei.

Între timp, Turcii au refuzat să intre în război și ideea operațiunilor aliate în Balcani a fost părăsită.

7. După ajungerea dlui Vișoianu la Cairo, Dl Mihai Antonescu a pretins că guvernul român n-a mai fost înștiințat de cele ce se discutau acolo.

<sup>301</sup> **Richard G. Tindall** (1892-?), general de brigadă american. A fost numit la 12 iunie 1943 atașat militar la Ambasada Statelor Unite din Ankara.

<sup>302</sup> **Barbu A. Știrbei** (1872-1946), industriaș și om politic. Fiul lui Alexandru Știrbei și nepotul principelui Barbu Știrbei, a fost administrator al Domeniului Coroanei (21 decembrie 1913 – 9 decembrie 1919), postură din care a fost un consilier politic al familiei regale în anii Războiului de Întregire. A fost prim-ministru (4-21 iunie 1927) în fruntea unui guvern de tranziție între averescani și liberali. Obligat să plece în exil în timpul domniei regelui Carol al II-lea (1930-1940), a fost solicitat de opoziția democratică în primăvara anului 1944 pentru a merge la Cairo și să desfășoare tratative cu Aliții. A fost membru al delegației române care a semnat armistițiul de la Moscova din 12 septembrie 1944.

<sup>303</sup> **Constantin Vișoianu** (1897-1994) jurist, diplomat și om politic. A fost ministru plenipotențiar al României la Haga (1933-1935) și la Varșovia (1935-1936). În aprilie 1944, a fost trimis la Cairo pentru a negocia încheierea armistițiului cu Aliții, dar tratativele nu au dat rezultat. A îndeplinit funcția de ministru al Afacerilor Străine în al doilea guvern Sănătescu (4 noiembrie 1944 – 6 decembrie 1944) și în guvernul Nicolae Rădescu (6 decembrie 1944 – 28 februarie 1945). A părăsit România în 1946 și s-a stabilit în S.U.A. până la sfârșitul vieții, unde a fost președintele Consiliului Național Român.

Acest lucru ni l-a comunicat Domnia Sa în a doua jumătate a lunii Iulie 1944, când am fost chemat în țară de Mareșalul Antonescu pentru a primi instrucțiuni și când am avut întrevederi atât cu Dl Mihai Antonescu cât și cu Domnul Mareșal:

a) Domnul Mihai Antonescu, într-o întrevedere de o oră, după ce mi-a făcut un expozeu al situației politice a României, mi-a spus, ca încheiere:

„Germanii au pierdut războiul. Este necesar să încheiem cât mai urgent un armistițiu cu Aliații. Te rog și pe dumneata să susții acest punct de vedere pe lângă Mareșal care te va primi pentru a se documenta asupra situației din Orientul Apropiat și a-ți înmâna probabil împuternicirea de a merge să tratezi la Cairo, chestiunile militare.”

Despărțindu-ne, Dl Mihai Antonescu adaugă:

„Situațiunea este presantă așa încât chiar dacă Mareșalul ar avea ezitări, sunt hotărât să acționez singur.”

b) Domnul Mareșal Antonescu, care m-a primit imediat după ce am ieșit de la Domnul M. Antonescu, mă întâmpină cu următoarele cuvinte:

„Te-am chemat pentru ați spune că te voi trimite la Cairo ca expert militar pentru a secunda pe domniile Știrbei și Vișoianu pentru încheierea unui armistițiu cu Aliații.

Împuternicirea ți-o voi da însă peste 10 – 12 zile, când mă voi întoarce de la cartierul general al Führerului [Adolf Hitler] unde am fost convocat și unde voi pleca peste două zile.”<sup>304</sup>

c) După terminarea convorbirii cu Dl. Mareșal l-am văzut din nou pe dl. Mihai Antonescu care mi-a spus:

„Întorcându-te la Istanbul, roagă te rog pe dl. Cretzianu să mi se comunice și mie cele ce se tratează la Cairo pentru că eu am informațiuni de la Ambasadorul Americii din Spania<sup>305</sup> că la Cairo au loc tratative, iar eu nu am mai primit nici o comunicare de aproape patru luni.”

8. La 10 August 1944 am revenit din nou în România pentru a primi împuternicire de a merge la Cairo.

De data aceasta însă am găsit atmosfera complet schimbată.

Domnul Mareșal, întors de curând de la cartierul general german, nu mi-a mai vorbit de trimiterea mea la Cairo ca expert militar, ci mi-a spus:

„Convinge, Domnule, pe militarii anglo-americani de la Ankara – pentru ca la rândul lor să raporteze mai departe – că România nu poate ieși acum din război printr-o înțelegere cu rușii singuri pe baza propunerilor Molotov<sup>306</sup>, așa cum ne invită Domnul Churchill, deoarece reacțiunea celor 800.000 de germani ce se găsesc în țară, combinată cu acțiunea primului val al trupelor rusești, ar produce haosul în România, ceea ce nu poate fi nici în avantajul nostru și nici al Aliaților.

Noi cerem o înțelegere cu blocul integral Anglo-American-Rus și cerem ca trupele aeriene Anglo-Americane să aterizeze la noi în țară, pe terenuri ce le vom pune la dispoziție și garanta pentru ca armata noastră, inferioară în număr trupelor germane, să poată fi sprijinită realmente de Aliați.

<sup>304</sup> Este vorba de ultima întrevedere a lui Ion Antonescu cu Hitler, la Rastenburg (în Prusia Orientală), la 5 august 1944. Așadar discuția la care se referă autorul a avut loc în primele zile ale lunii august 1944.

<sup>305</sup> **Carlton J. H. Hayes** (1882-1964), istoric și diplomat american. Absolvent al Universității Columbia ca licențiat (1904) și doctor în istorie (1909), a fost cooptat în cadrul acesteia, în 1907, pentru a preda istorie europeană. Ca ambasador la Madrid (9 iunie 1942 – 18 ianuarie 1945), a contribuit la menținerea Spaniei neutră pe durata războiului.

<sup>306</sup> Este vorba de propunerile formulate de comisarul sovietic pentru Afaceri Externe V. M. Molotov la 2 aprilie 1944 în care se spunea că intrarea trupelor armatei Roșii pe teritoriul României este motivată numai de necesități militare, că U.R.S.S. nu urmărește achiziționarea vreunei părți din teritoriul României sau schimbarea orânduirii de stat existente, dar că România trebuie să iasă imediat din alianța cu Germania hitleristă.

Doresc în același timp ca problema Basarabiei să fie lăsată a se tranșa la conferința păcii fiindcă, dacă am accepta să o tratăm acum, am fi noi cei dintâi care am da prima lovitură Chartei Atlanticului, ceea ce trebuie să evităm”.

După ce am ieșit de la Domnul Mareșal, l-am văzut pe Domnul Mihai Antonescu care mi-a spus numai atât:

„L-ai văzut pe Domnul Mareșal. Ei bine, pentru noi, problema este de a se câștiga timp.”

Mesajul de mai sus al Mareșalului Antonescu n-a avut timp să producă vreun efect, întrucât armistițiul se proclama peste o săptămână, în condițiile cunoscute de la 23 August 1944.

General Tr. Teodorescu

[ANIC, Serviciul Special de Informații, dosar 57/1938, vol. I, ff. 355-359]

**231. 24 noiembrie 1945, București. Studiul Serviciului Special de Informații privind atitudinea Turciei față de o nouă reglementare a Mării Negre. Formula propusă de S.U.A. este de a nu restrânge statelor riverane Marii Negre dreptul traversării strâmtorilor cu nave de război. Americanii și britanicii vor asigura securitatea Turciei împotriva unui pericol rusesc.**

*November 24, 1945, Bucharest. Study of the Special Intelligence Service regarding Türkiye's attitude towards a new regulation of the Black Sea. The formula proposed by the USA is not to restrict the right of the Black Sea riparian states to cross the Straits with warships. The Americans and the Brits will ensure Türkiye's security against a Russian threat.*

„Turcia și problema Strâmtorilor (în cadrul situației politice generale)”

Anumite cercuri diplomatice din București cred a ști că Turcia va accepta formula americană<sup>307</sup> referitoare la problema Strâmtorilor și anume dreptul pentru flotele de război ale riveranilor de a putea circula libere prin Strâmtori în ambele sensuri și interzicerea pentru flotele de război ale neriveranilor de a pătrunde în Marea Neagră.

Cu toate că această formulă se prezintă, la prim vedere, ca foarte avantajoasă pentru Ruși (care văd consacându-se Marea Neagră ca un lac rusesc) și defavorabilă pentru Turci, cari vor avea în permanență vase de război ruse în Strâmtori (în trecere sau sub diferite pretexte) și pentru englezi care

– în Marea Neagră nu pot intra

– în Mediterana Orientală trebuie să stea „sur le qui vive”<sup>308</sup>,

totuși nu trebuie să se uite că formula americană:

– înlătură crearea de baze străine (recte rusești) la Strâmtori, păstrând pentru Turcia suveranitatea totală a regiunii.

– obligă pe Turci să se dea cu trup și suflet în brațele anglo-saxone, pentru a avea o mai mare siguranță vis-a-vis de „prietenu rus” care va fi mai des văzut – cu vase de război în fața palatului Dolma Bahce.

<sup>307</sup> Revizuirea regimului Strâmtorilor a fost discutată în cadrul Conferinței de la Potsdam (17 iulie – 2 august 1945), stabilindu-se că aceasta va fi stabilită în cadrul discuțiilor dintre guvernele marilor puteri și guvernul turc. Ulterior, americanii au avansat Turciei, la 2 noiembrie 1945, propunerea amintită în document.

<sup>308</sup> Expresie în limba franceză care desemnează starea de permanentă alertă în așteptarea unui atac.

Or, în aceste condițiuni și dat fiind că insulele grecești din Marea Egee (care formează o a 2-a barieră spre Sud în calea flotei ruse) vor fi în permanență controlate și puse la dispoziția aviației engleze, faptul că flota rusă poate circula liberă prin strâmtori, iar cea engleză nu, pierde din importanța pe care a avut-o altădată. Marea Neagră este prea mică pentru a deveni un adăpost sigur pentru flota rusă, față de raza de acțiune a actualelor și viitoarelor avioane de bombardament anglo-saxone care vor găsi terenuri de decolare și aterizare în insulele grecești.

Aceste insule au fost în același timp câteva porturi bune, în deosebi pentru submarine și vase rapide (distrugătoare).

Ca atare:

– În cazul când Rusia s-ar găsi în război cu o altă putere de pe glob decât cele anglo-saxone sau aliatele lor, trecerea flotei de război ruse prin Strâmtori nu poate supăra nici pe Turci, nici pe anglo-saxoni.

– În cazul unui conflict între Ruși și anglo-saxoni, aceștia din urmă vor avea instantaneu pe Turci alături de ei și nu numai că Strâmtorile vor fi închise, dar la flotele anglo-saxone se va adăuga și flota turcă.

Dar pentru că totuși s-ar putea ca – pretextând anumite neînțelegeri sau ofense aduse Rusiei de către Turci sau Greci – flota rusă să ocupe prin surprindere Strâmtorile și insulele grecești ca pedeapsă – fie numai chiar temporară – a Turcilor și Grecilor, anglo-saxonii doresc să-i facă pe Ruși să accepte fără restricțiuni sau rezerve hotărârea Națiunilor Unite.

Cu alte cuvinte, în cazuri ca cel indicat mai sus, Rușii trebuie să defere cazul „Națiunilor Unite”, singurele care trebuie să fie în măsură să aplice sancțiuni.

Se pare că Rușii au încă rezerve de făcut în această privință.

În momentul când Rușii nu vor mai avea de făcut nicio rezervă și se vor angrena definitiv în organizațiunea Națiunilor Unite, anglo-saxonii se vor arăta mult mai culanți în ceea ce privește anumite pretenții rusești, cum ar fi bunăoară chestiunea Balcanilor.

Nu este exclus ca rezistența pe care o opun astăzi anglo-saxonii Rușilor în ceea ce privește stările politice din România și Bulgaria să aibă de scop tocmai de a-i convinge sau mai degrabă constrânge pe Ruși să adere fără nicio rezervă la organizația Națiunilor Unite (fără faimosul drept de „veto”).

Se observă deci – la ora actuală – că neîncrederea anglo-saxonilor în Ruși nu s-a risipit definitiv. Păstrarea secretului bombeii atomice<sup>309</sup> este datorat aceleași neîncredere.

La rândul lor, Rușii au și ei neîncredere în aglo-americani.

Mai întâi, ei își sau seama că din cauza:

– ostilității capitalului american față de practicile socialiste și comuniste (naționalizarea băncilor și industriei);

– resturilor de neîncredere europeană în Ruși, datorată propagandei germane din trecut întărită de atmosfera de mister ce încă domnește în Rusia unde nu te poți mișca în voie;

– nemulțumirii provocate de anumite fapte ale armatei roșii în țările ocupate,

U.R.S.S riscă să rămână izolată politiceste.

Acest risc capătă proporții mari în ochii Rușilor în fața tendinței anumitor cercuri politice din apus care militează pentru crearea blocurilor occidentale.

<sup>309</sup> Bomba atomică a fost dezvoltată de Statele Unite ale Americii în cadrul proiectului Manhattan, primul dispozitiv fiind testat la 16 iulie 1945 lângă Los Alamos. Ulterior, a fost folosită de americani în cadrul războiului cu Japonia, fiind detonată deasupra orașelor Hiroshima (6 august 1945) și Nagasaki (9 august 1945). Americanii au deținut monopolul nuclear până ce și sovieticii și-au dezvoltat și testat propria bombă atomică (29 august 1949), bazându-se și pe informațiile obținute prin spionaj.

Din această cauză și în aceasta trebuie înțeleasă tendința Rușilor de a avea guverne prietene în țările limitrofe.

Cu alte cuvinte, neîncrederea față de Apus și neplăcerea de a se simți izolați sunt cauzele care determină rezistența rusă la pretențiunile și amestecul anglo-american în țările limitrofe cu Rusia.

Când cele două neîncrederi

– anglo-saxonă

– rusă

vor pierde din acuitatea și intensitatea actuală, vom vedea lucrurile aranjându-se.

Am impresia că se lucrează în acest sens din ambele direcțiuni.

[ANIC, Serviciul Special de Informații, dosar 57/1938, vol. I, ff. 386-389]

**232. 30 noiembrie 1945, București. Sinteza a Serviciului Special de Informații asupra relațiilor Turciei cu vecinii săi și asupra problemei strâmtorilor. Turcia își menține alianța cu Marea Britanie și construiește o alianță cu Irakul pro-britanic. Se apreciază că efectivele britanice din Orientul Mijlociu oferă garanții insuficiente pentru apărarea Turciei în fața unei agresiuni sovietice. Turcia percepe U.R.S.S. drept un pericol, date fiind interesele sale de a schimba regimul strâmtorilor stabilit la Montreux în 1936. *November 30, 1945, Bucharest. Summary of the Special Intelligence Service on Türkiye's relations with its neighbors and on the issue of the Straits. Türkiye maintains its alliance with Britain and builds an alliance with pro-British Iraq. British forces in the Middle East provide insufficient guarantees for the defence of Türkiye in the face of Soviet aggression. Türkiye perceives the USSR as a danger, given its interests in changing the Straits regime established at Montreux in 1936.***

#### a. Situația politică externă de la 1 noiembrie 1945.

De la începutul războiului și până astăzi, toate străduințele guvernului turc au fost de a ține Turcia în afara războiului.

Aceeași politică este urmată și azi.

Ceea ce se poate spune astăzi este că Turcia nu va face un război ofensiv, dar în cazul în care va fi atacată, va opune rezistență.

Politica externă se bazează pe pactul anglo-turc; se pare că în ultima vreme s-a încheiat un pact secret între Turcia și Irak<sup>310</sup> – din îndemnul Angliei, în urma vizitei Regentului Irakului<sup>311</sup>, care a avut loc la Ankara în cursul lunii Septembrie a.c.<sup>312</sup>.

<sup>310</sup> Negocierile pentru un tratat dintre Turcia și Irak au început în septembrie 1945, tratatul fiind semnat la 29 martie 1946 la Ankara. Cele două state se angajau să-și respecte integritatea teritorială (art. 1), să-și asume nonintervenția absolută în problemele interne (art. 2), să se consulte în probleme regionale (art. 3), să apeleze la Organizația Națiunilor Unite pentru rezolvarea conflictelor (art. 4-5) etc.

<sup>311</sup> **Abd al-Ilah** (1914-1958), nepot de fiu al lui Hussein bin Ali, fondatorul și primul rege al Hedjaz-ului (1916-1924), având și titlul de Custode al celor două moschei sfinte. Tatăl său, Ali bin Hussein, a fost al doilea rege al Hedjaz-ului (1924-1925), iar unchiul, regele Faisal I al Irak-ului (1921-1933). Fiind văr primar cu regele Ghazi al Irak-ului (1933-1939) și fratele consoartei sale, regina Aliya bint Ali, a devenit, la moartea regelui Ghazi, regentul fiului minor al acestuia, Faisal al II-lea, în perioada 4 aprilie 1939 – 2 mai 1953. La 1 aprilie 1941, în timpul loviturii de stat progermane, a fost înlocuit ca regent de Sharaf bin Rajeh, fiind repus în atribuții la 1 iunie, după succesul ofensivei britanice. A fost executat în urma loviturii de stat din 14 iulie 1958.

<sup>312</sup> Regentul Abd al-Ilah a vizitat Turcia în septembrie 1945, la revenirea din vizita oficială în Statele Unite ale Americii.

În ceea ce privește relațiile Turciei cu țările vecine, ele se pot rezuma astfel:

**Cu U.R.S.S.** în urma denunțării tratatului ruso-turc de către U.R.S.S. teama de presiuni politice din partea U.R.S.S.-ului cresc și opinia publică este îngrijorată.

Toată presa, exceptând pe ziaristul Yalçın – au un ton moderat față de U.R.S.S. Purtătorul de cuvânt al Ministerului de Externe Turc, ziaristul N. Sadak<sup>313</sup>, caută să explice și să liniștească opinia publică, bazând toate argumentele sale pe susținerea pe care o vor avea de la anglo-ameericani în cazul unor pretențiuni teritoriale din partea U.R.S.S.-ului.

Ceea ce însă fi îngrijorează pe Turci este faptul că în cazul unui conflict ruso-turc, anglo-ameericani nu mai dispun de forțe suficiente în Orientul Mijlociu.

Armata a X-a engleză din Iran și-a redus mult efectivele și nu mai prezintă o forță care să poată da un sprijin eficace Turcilor.

La plecarea mea am lăsat multă îngrijorare în ceea ce privește relațiile turco-ruse.

**Cu Bulgaria (...)** Cu toate că există un tratat de amiciție și neagresiune între Turcia și Bulgaria<sup>314</sup>, presa turcă nu se sfiște ca la ori și ce ocazie ce se prezintă, să atace Bulgaria.

Cu ocazia vizitei recente a Exarhului Ștefan I al Bulgariei<sup>315</sup> la Patriarhia din Istanbul<sup>316</sup>, guvernul turc nu a făcut niciun gest prin care să se evidențieze cea mai mică simpatie sau atenție față de Exarh.

Prietenia prea mare ce există între U.R.S.S. și Bulgaria contribuie foarte mult ca relațiile cu Bulgaria să fie strict normale și foarte reci.

**Relațiile cu Grecia.** Oficial și între guvernele respective foarte amicale și în special din partea Turciei. Totuși, popoarele grec și turc nu se iubesc. În special Grecii în Turcia desfășoară o propagandă anti-turcă foarte intensă.

La fel coloniștii greci aduși din Asia Mică în Grecia<sup>317</sup>, circa 1 milion, sunt în majoritate anti-turci. Suferințele îndurate de acești greci pe când se aflau încă în Turcia nu au fost încă uitate.

**Relațiile cu Irak**, după cum am mai spus se pare că există un tratat secret între Turcia și această țară, încheiat în luna Septembrie a.c.

**Relațiile cu Iran**, normale, fără a fi însă tot atât de amicale ca acele cu Irak.

**Relațiile cu Siria**, normale, cele comerciale mai intense. Se exportă foarte mult din Turcia în Siria.

#### b. Chestiunea Strămtorilor.

Sunt două chestiuni care preocupă azi toate cercurile turcești în ceea ce privește viitorul Regim al Strămtorilor și anume:

<sup>313</sup> **Necmettin Sadak** (1890-1953), om politic și jurnalist turc. A urmat studii în Franța. În 1945 a devenit translator al Ministerului Educației, iar în 1946 a fost numit asistent universitar pentru științe sociale la Universitatea Politehnică din Constantinopol. A fost unul dintre fondatorii ziarului Akşam, în 1918. În 1928 a fost ales deputat. A fost delegat la Conferința Dezarmării de la Geneva din 1932 și Conferința de la Montreux din 1936. A fost ministrul Afacerilor Externe (10 septembrie 1947 – 22 mai 1950).

<sup>314</sup> Tratatul de neagresiune între Turcia și Bulgaria a fost semnat la 17 februarie 1941, la Ankara.

<sup>315</sup> Mitropolitul **Ștefan I al Bulgariei** (1878-1957), născut Stoian Popgeorgiev Shokov, preot bulgar. A urmat studii teologice în Rusia, la Kiev (1900-1904), și la seminarul bulgar din Constantinopol (1907-1910). Călugarit în 1910, a devenit protosinghel al exarhatului bulgar la Constantinopol, iar în 1911 a fost hirotonit arhimandrit. Și-a completat studiile teologice în Elveția, la Geneva și Fribourg. A fost episcop de Devnea (1921-1922) și mitropolit al Sofiei (1922 – 6 septembrie 1948), perioadă în care a obținut recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Bulgare de către Patriarhia din Constantinopol, în 1945. În 1948 i s-a stabilit domiciliu obligatoriu lângă Karlovo, unde a trăit restul vieții. A primit titlul de „Drept între Popoare” în anul 2001 pentru rolul avut în protejarea evreilor în al Doilea Război Mondial.

<sup>316</sup> Referire la Patriarhia Ecumenică de Constantinopol.

<sup>317</sup> Referire la schimbul de populație între Grecia și Turcia, desfășurat în baza convenției bilaterale de la Lausanne din 30 ianuarie 1923, prin care au fost relocați 1,2 milioane de greci ortodocși din Turcia și 400.000 de musulmani din Grecia.



**1. Cedarea de baze în strâmtori U.R.S.S.-ului.**

Această soluție nu este agreată de nimeni în Turcia. Ei nu doresc ca o singură mare putere (U.R.S.S.) să aibă baze în strâmtori. Se va întâmpina o mare rezistență, pretutindeni în Turcia, pentru o astfel de soluționare.

**2. Internaționalizarea strâmtorilor.**

Această soluție este primită cu multă plăcere, în special de către minoritari și o parte chiar din populația turcă, care au averi în zona strâmtorilor.

Minoritarii, care în majoritate sunt negustori, își dau perfect seama de negoțul ce-l pot desfășura într-o zonă internațională și câștigurile ce le pot urma acestui negoț.

Chiar mulți Turci care au – în special case la Istanbul – sunt pentru internaționalizare.

O propagandă bună făcută la Istanbul, prin care să se arate câștigurile ce se pot realiza într-o zonă internaționalizată, viața liberă precum și multe alte avantagii, cred că se vor găsi foarte mulți adepți – chiar printre turci – spre a susține acest fel de soluționare a chestiunii Strâmtorilor.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar 57/1938, vol. II, ff. 285-288



Capitolul II / Chapter II

**REDEFINIREA COOPERĂRII ROMÂNNO-TURCE  
ÎN CONTEXTUL RĂZBOIULUI RECE  
1946-1964**

**REDEFINING ROMANIAN-TURKISH  
COOPERATION DURING THE COLD WAR  
1946-1964**



# INTRODUCERE

Cel de-al doilea capitol al acestui volum cuprinde un segment de timp, ce ține de la instalarea Războiului Rece (1946) până în anul 1964, ultimul an de conducere a liderului comunist Gheorghe Gheorghiu-Dej în România. Din perspectiva aliniamentelor politico-militare, România și Turcia, state care s-au aflat în strânsă alianță în perioada interbelică se vor situa, prin forța împrejurărilor istorice, pe poziții antagonice. Apariția celor două blocuri militare rivale, NATO (1949) și Tratatul de la Varșovia (1955) va impune celor două țări asumarea unor traiectorii diferite, Turcia devenind membru NATO în 1952, în timp ce România va fi integrată în blocul hegemonic sovietic. Situate de o parte și de cealaltă a Cortinei de fier, se constată, în lumina documentelor de arhivă, intrarea într-o nouă paradigmă a legăturilor politice și diplomatice dintre cele două state, realitate care va afecta în mod semnificativ tipologia și conținutul relației bilaterale.

Din acest motiv, documentele semnalate în acest volum au ca principală caracteristică lipsa de continuitate, a unui „fir roșu” în agenda relațiilor bilaterale, situație valabilă până la venirea la conducerea României în 1965 a lui Nicolae Ceaușescu. Relațiile politice dintre cele două țări vecine s-au derulat, în această perioadă, pe un fundal de distanțare și răceală pronunțată, exceptând domeniile economic, tehnic și cel cultural unde s-au înregistrat o serie de inițiative comune. Câtă vreme cooperarea militară a fost exclusă, consecință directă a constrângerilor geopolitice impuse celor două țări, interesul bilateral a fost orientat pe acțiuni de cooperare pe termen mediu sau lung în diverse ramuri economice, concretizate în comisii comune și acorduri în domenii diverse: industrial, comercial, tehnico-științific, transporturi sau sanitare, precum și proiecte științifice și culturale.

Începând cu anul 1946, Turcia a căutat să țină sub observație relația cu U.R.S.S. pe agenda de politică externă. Pe de-o parte, conducerea de la Ankara a continuat să efectueze pregătiri militare și realizarea unui sistem de fortificații solide, în eventualitatea unui atac din partea Moscovei, pe linia Kars-Ardahan – Trabzon, strâmtorile, Marea Neagră și valea Marișei (*doc.1*), iar pe de altă parte și-a exprimat interesul pentru cooperare, negociere și consolidare a dialogului bilateral. În paralel, Turcia a insistat pentru aprofundarea colaborării cu SUA și Marea Britanie, principalii săi susținători, pentru menținerea controlului asupra strâmtorilor, în perspectiva discuțiilor privind revizuirea Convenției de la Montreux (*doc.2, 4,16*). Pornind de la acest sprijin aliat, partea turcă și-a exprimat flexibilitatea de a aborda această problemă, dar fără a afecta substanțial natura Convenției și numai în format multinațional, cu statele semnatare. De pildă, față de limitarea aplicabilității prevederilor doar pentru navele militare ale statelor riverane din zona Mării Negre, Turcia se arăta rezervată (*doc.7*).

Din cercetarea documentelor provenite din fondurile PCM (Președinția Consiliului de Miniștri) ale Arhivelor Naționale, surprindem că în notele SSI, elaborate spre sfârșitul anului 1946, sunt reliefate o serie de reacții ale oficialităților turce cu privire la situația strâmtorilor, în contextul negocierilor Conferinței de la Potsdam. Diplomația turcă se arăta deosebit de surprinsă de ambasadorii Marii Britanii și SUA de a face concesii față de U.R.S.S. în legătură cu accesul în strâmtori, chiar dacă justificările aliaților indicau că s-a recurs la acest compromis pentru a se evita cererea Moscovei asupra bazelor navale din Mediterană (*doc.8*).

În ciuda acestor mici nemulțumiri, establishmentul de la Ankara a continuat și pe parcursul lunii noiembrie 1946 să aibă o strânsă colaborare cu partenerii săi, inclusiv prin acceptarea prezenței navelor americane în porturile proprii. Acest fapt reliefa un răspuns indirect acordat Moscovei referitor la menținerea regimului strâmtorilor reglementat de Convenția de la Montreux (*doc.13*). Constant, notele SSI reiterau poziția fermă a Turciei de a exclude orice formă de dialog bilateral cu U.R.S.S. privind revizuirea Convenției. Dezbaterile acestei teme era luate în discuție doar în cadrul unei conferințe naționale (*doc.15*), unde delegația Turciei ar fi putut beneficia de suportul anglo-american și a altor state participante (*doc.16*).

De altfel, pînă la moartea lui Stalin, Turcia a stat sub semnul presiunilor făcute de liderul sovietic pentru schimbarea deciziilor Convenției de la Montreux. Intenția evidentă a Kremlinului era controlul Strâmtorilor Bosfor și Dardanele și diminuarea rolului deținut de Turcia ca principal actor geopolitic în zonă, în vederea transformării Mării Negre într-un „lac sovietic” dar și pentru asigurarea accesului navelor militare sovietice în Marea Egee și în Marea Mediterană. Această pătrundere ar fi oferit o posibilă extindere a influenței politico-militare a U.R.S.S. ului în Mediterana Orientală și în Orientul Mijlociu. Pretențiile teritoriale sovietice s-au îndreptat, de asemenea, spre cele două provincii turcești Kars și Ardahan, pe care Kremlinul le pierduse prin tratatul de la Kars (16 martie 1921)<sup>1</sup> (*doc.6*). Poziția fermă a Turciei, care a beneficiat de susținerea SUA, concretizată, de altfel, și prin decizia Washington-ului de a trimite, drept sprijin militar, forțe navale de luptă în Marea Neagră, au forțat Moscova să-și reducă presiunile la adresa guvernului turc. (*doc.28, 32, 33*).

Odată cu instaurarea comunismului în România, poziția geografică privilegiată a Turciei, ca singura legătură mai apropiată cu „lumea liberă”, în scurt timp a devenit un „canal” predilect de evadare a unor aviatori români din spațiul român sovietizat. Aeronavele pilotate de aceștia, care au intrat ilegal în statul vecin, au rămas pe teritoriul turcesc. Negocierile întreprinse de statul român cu scopul recuperării și vinderii acestora stau mărturie în multitudinea de documente prezente în acest capitol (*doc. 5, 6, 10, 11, 12, 16, 27, 30, 31, 34*).

În ceea ce privește componenta militară a relațiilor bilaterale dintre cele două state se observă, începând cu anul 1947, un anumit interes comun, de inițiere a unor contacte primare, concretizat în schimbul reciproc de informații și de publicații militare, referitoare la aspecte ce țineau de armatele celor două țări, precum și participarea la activități și solemnități militare comune cu reprezentanții militari turci acreditați în România (*doc. 30, 31, 33*).

Agresivitatea manifestată de U.R.S.S. în „criza Strâmtorilor” a determinat curând administrația de la Ankara să inițieze o politică de apropiere rapidă față de SUA și Marea Britanie, care avea să ducă, după adoptarea de către SUA a „Doctrinei Truman”, în martie 1947, la aderarea Turciei la NATO, în anul 1952. Importanța Strâmtorilor pentru statele riverane din blocul comunist și pentru U.R.S.S. a fost clar evidențiată prin preocuparea și îngrijorarea marcată a acestora la momentul cererii adresate de Turcia de aderare la Pactul Nord-Atlantic în 1952, pe care o considerau un „potențial pericol la adresa păcii întregii lumi”. (*doc.42*). Explicațiile oficiale oferite de partea turcă, în nota adresată guvernului U.R.S.S., care asigurau de caracterul pur defensiv al Alianței, nu au reușit să liniștească temerile în blocul comunist. (*doc.43*). Ideea extinderii Alianței, prin construirea de baze navale și militare pe teritoriul Turciei, devenea un subiect „fierbinte” pe agenda internațională, supus dezbaterilor diplomației americane, alături de alte probleme internaționale importante ale vremii, la Conferința de la Istanbul, din februarie 1951 (*doc. 35, 36, 37*). Subiecte care au suscitat interesul general au fost cele legate de crearea unui pact regional în Orientul Mijlociu ai cărui piloni erau reprezentați de Turcia, Grecia și Egipt (*doc. 35, 36*) și perspectiva aderării rapide a Turciei la Pactul Nord-Atlantic (*doc. 39, 40*). Reacția României la aderarea Turciei la NATO și răspunsul dat de București guvernului turc a rămas în deplină consonanță cu cel al Uniunii Sovietice, prin care se reclama caracterul „agresiv” al organizației (*doc.41*). O direcție importantă de preocupare pentru factorii de decizie de la București a vizat discuțiile privind integrarea Turciei în NATO, precum și posibilitatea construirii de baze și facilități militare pe teritoriul turc, a prezenței unor nave militare britanice și americane în zona Strâmtorilor (*doc. 47, 48, 49*).

<sup>1</sup> Tratatul de la Kars (16 martie 1921), semnat de guvernele de la Moscova și Ankara prin care se stabileau granițele U.R.S.S. cu Turcia Kemalistă. Potrivit dispozițiilor Tratatului, orașul Batum(i) a rămas sub jurisdicție sovietică iar orașele Kars și Ardahan au fost preluate de Turcia.

Un moment definitoriu în politica externă a României, reflectat în documente, este apelul lansat de prim-ministrul român, Chivu Stoica, în 1957, țărilor balcanice, în ideea constituirii unui Pact Balcanic comun, cu scopul îmbunătățirii și dezvoltării relațiilor între aceste state, indiferent de orientarea lor politică. (*doc. 56, 59, 66*). Turcia și Grecia, singurele țări balcanice aflate în sfera occidentală și membre NATO, care aveau și dificultăți în relațiile lor politico-diplomatice, nu au dat curs acestei inițiative românești, în pofida insistențelor guvernului român (*doc. 57, 58, 59, 75*). Inițiativa a fost reluată într-o declarație a guvernului român din 6 iunie 1959, care a venit cu propunerea încheierii unui *Tratat de înțelegere și securitate colectivă*, la care se adăuga în mod explicit componenta militară – denuclearizarea Peninsulei Balcanice, (*doc.69, 71, 88, 89*). În 1963, ideea constituirii Pactului balcanic se va realiza într-o altă manieră, prin aderarea Turciei, Greciei și Iugoslaviei, înțelegere la care România și Bulgaria nu au fost agreate. (*doc.100*).

Interesul reciproc s-a manifestat în sfera relațiilor economice și comerciale, natura raporturilor bilaterale din perioada anilor '50-'60 remarcându-se prin interesul predilect pentru dezvoltarea proiectelor de natură economică și culturală, evidențiat în diverse documente. (*doc.54, 61, 63, 64, 66*).

În pofida atitudinii rezervate a Turciei, România a manifestat în tot acest timp un interes crescut față de dezvoltarea relațiilor bilaterale, care au impus evaluări privind condițiile interne economice și sociale din Turcia (*doc.50, 67, 72, 78, 93, 95*) și preocupări pentru organizarea unor evenimente culturale comune cu accent pe valorificarea tradițiilor istorice și evocarea marilor personalități ale trecutului (*doc.99*) și acțiuni în vederea prezervării memoriei înaintașilor și a sacrificiilor acestora. (*doc.92, 101*).

Un subiect de interes pe linie bilaterală în această perioadă, a vizat chestiunea mormintelor de război. Existența unei necropole militare turcești la Brăila a constituit, poate, cel mai important dosar pe linie militară cu Turcia, dar și un motiv de dispută legat de libertatea de deplasare al atașărilor militari turci în România, inclusiv la acest loc de comemorare. (*doc.43, 62, 92, 101*). De altfel, acest subiect, a restrângerii deplasărilor atașărilor militari turci pe teritoriul României, a fost un alt subiect prezent în cadrul dezbaterilor bilaterale. Partea turcă își dorea ca procedurile să fie înlesnite și să fie similare pentru atașajii ambelor țări. (*doc. 43, 44, 45*).

Alte documente prezente în actualul volum ne arată faptul că guvernul de la București a refuzat să răspundă solicitărilor repetate adresate de Ankara de a transmite tonajul flotei românești din Marea Neagră, o reacție impusă autorităților române de „solidaritatea” cu alte state comuniste, U.R.S.S. și Bulgaria, care au procedat în aceeași manieră (*doc.49*).

În concluzie, relațiile politico-militare dintre România și Turcia, în această perioadă au fost substanțial marcate de constrângerile impuse de realitățile geopolitice în noul context al declanșării Războiului Rece. Alinierea celor două țări la blocuri politico-militare rivale a definit tipologia de acțiune și direcțiile de interes pe linie bilaterală. Un interes central al Bucureștilor a vizat atragerea Turciei ca parte a inițiativelor balcanice promovate de România în această perioadă, demersuri care au fost primite cu reticență de partea turcă. Viziunea Bucureștilor, de evidentă inspirație sovietică, venea în contradicție cu preocuparea Turciei care urmărea consolidarea prezenței militare americane și aliate, ca garanție împotriva amenințării U.R.S.S. A existat, însă, un interes de ambele părți de a stabili și dezvolta contacte în diferite domenii cu accent pe dimensiunea economică și cultural-istorică. Relațiile de cooperare bilaterală vor intra într-o perioadă mai dinamică de evoluție după 1965, odată cu preluarea puterii de către Nicolae Ceaușescu

Documentele incluse în cadrul acestui capitol au fost preponderent selectate din dosare aflate în componența principalelor arhive românești: Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, Arhivele Militare Române, Arhivele Naționale ale României. Din presa vremii au fost selectate articole din periodicele vremii „Scânteia” și „Scânteia Tineretului” sau din revista „Lumea”. Sursele arhivistice au inclus note, rapoarte, informări, telegrame, referate, sinteze dar și informații, articole și interviuri cu diverși demnitari și oficiali turci și din alte țări, din presa vremii, precum și acorduri și convenții semnate între România și Turcia în diverse domenii.





# INTRODUCTION

The second chapter of this volume covers the period spanning from the onset of the Cold War (1946) until the year 1964, the last year of Communist leader Gheorghe Gheorghiu-Dej's rule in Romania. From the perspective of politico-military alignments, Romania and Türkiye, states that had been closely allied during the interwar period, now found themselves, due to historical circumstances, in antagonistic positions. The emergence of the two rival military blocs, NATO (1949) and the Warsaw Pact (1955), imposed different trajectories on the two countries, with Türkiye becoming a NATO member in 1952, while Romania was integrated into the Soviet hegemonic bloc. Positioned on either side of the Iron Curtain, one can observe, in the light of archival documents, that the political and diplomatic relations between the two countries entered a new paradigm, significantly affecting the typology and content of the bilateral relationship.

For this reason, the main characteristic of the documents selected in this volume is the lack of continuity in the agenda of bilateral relations, this situation lasting until Nicolae Ceaușescu came to power in Romania in 1965. The political relations between the two neighbouring countries during this period were rather cold, except in the economic, technical, and cultural domains, where a series of joint initiatives were initiated. While military cooperation was excluded, as a direct consequence of the geopolitical constraints imposed on the two countries, there was a bilateral interest for medium or long-term cooperation in various economic areas, materialized in joint committees and agreements in various fields: industrial, commercial, technical-scientific, transportation, health, as well as scientific and cultural projects.

Since 1946, Türkiye has sought to keep its relationship with the USSR on its foreign policy agenda. On the one hand, the Ankara leadership continued to make military preparations and build a solid fortification system, in the event of an attack from Moscow, on the Kars-Ardahan – Trabzon line, the straits, the Black Sea and the Maritsa Valley (*doc.1*), and on the other hand, expressed interest in cooperation, negotiation and consolidation of bilateral dialogue. At the same time, Türkiye insisted on deepening cooperation with the US and Great Britain, its main supporters, to maintain control over the straits, in view of discussions on the revision of the Montreux Convention (*doc.2, 4,16*). Starting from this allied support, the Turkish side expressed its flexibility to address this issue, but without substantially affecting the nature of the Convention and only in a multinational format, with the signatory states. For example, compared to limiting the applicability of the provisions only to military vessels of states bordering the Black Sea area, Türkiye was reserved (*doc.7*).

From the research of documents from the funds of the PCM (Presidency of the Council of Ministers) of the National Archives, we discover that in the notes of the ISS elaborated towards the end of 1946, a series of reactions of Turkish officials regarding the situation of the straits are highlighted, in the context of the negotiations of the Potsdam Conference. Turkish diplomacy was particularly surprised by the British and US ambassadors to make concessions to the USSR regarding access to the straits, even though the Allies' justifications indicated that this compromise was used to avoid Moscow's request for naval bases in the Mediterranean (*doc.8*). Despite these minor complaints, the Ankara establishment continued through-

out November 1946 to have a close collaboration with its partners, including by accepting the presence of American ships in its own ports. This highlighted an indirect response to Moscow to maintain the straits regime governed by the Montreux Convention (*doc.13*). Constantly, SSI notes reiterated Türkiye's firm position to exclude any form of bilateral dialogue with the USSR on the revision of the Convention. The debate on this topic was discussed only at a national conference (*doc.15*), where the Turkish delegation could have benefited from the support of the Anglo-American and other participating states (*doc.16*).

In fact, until Stalin's death, Türkiye confronted with pressures exerted by the Soviet leader for changing the provisions of the Montreux Convention. The Kremlin's clear intention was to control the Bosphorus and Dardanelles Straits and diminish Türkiye's role as the primary geopolitical actor in the region, aiming to transform the Black Sea into a „Soviet lake” and to ensure access for Soviet military ships to the Aegean and Mediterranean Seas. This would have expanded USSR's political-military influence in the Eastern Mediterranean and the Middle East. Soviet territorial claims also targeted the Turkish provinces of Kars and Ardahan, which the Kremlin had lost through the Treaty of Kars (March 16, 1921)<sup>2</sup> (*doc.6*). Türkiye's unwavering stance, which enjoyed the backing of the US, manifested in Washington's decision to send naval forces to the Black Sea as military support, forced Moscow to reduce its pressure on the Turkish government (*doc.28, 32, 33*).

After the establishing of communism in Romania, Türkiye's fortunate geographical position, as the closest connection to the „free world”, quickly became a preferred „destination” for the Romanian aviators attempting to escape Sovietized Romania. The aircraft piloted by them, which illegally entered the neighboring state, remained on Turkish territory. The negotiations undertaken by the Romanian state with the aim of recovering and selling them are evidenced by the multitude of documents presented in this chapter (*doc. 5, 6, 10,11, 12, 16, 27, 30, 31, 34*).

Regarding the military component of bilateral relations between the two states, starting from 1947, a certain common interest in initiating primary contacts can be discerned, manifested in the mutual exchange of military information and publications concerning aspects related to the armies of both countries, as well as joint military activities and ceremonies with the participation of the accredited Turkish military representatives in Romania (*doc 30, 31, 33*).

The aggressiveness displayed by the USSR in the „Turkish Straits Crisis” soon led the Ankara administration to initiate a policy of rapid rapprochement with the USA and Britain, which, following the adoption of the „Truman Doctrine” by the USA in March 1947, led to Türkiye's accession to NATO in 1952. The importance of the Straits for the communist bloc and the USSR was clearly highlighted by their concern and marked uneasiness at the time of Türkiye's request to join the North Atlantic Treaty in 1952, which they considered a „potential danger to world peace” (*doc.42*). The official explanations provided by the Turkish side, in the note addressed to the Soviet government, emphasizing the purely defensive nature of the Alliance, failed to alleviate fears within the communist bloc (*doc.43*). The idea of expanding the Alliance by building naval and military bases in Türkiye became a „hot” topic on the international agenda, being discussed by American diplomacy, alongside other important international issues of the time, at the Istanbul Conference of February 1951 (*doc. 35, 36, 37*). Topics of general interest included the creation of a regional pact in the Middle East, whose pillars were represented by Türkiye, Greece, and Egypt (*doc. 35, 36*), and the prospect of Türkiye's rapid accession to the North Atlantic Treaty (*doc. 39, 40*). Romania's reaction to Türkiye's accession to NATO and the response given by Bucharest to the Turkish government remained in full consonance with that of the Soviet Union, condemning the „aggressive” nature of the organization (*doc.41*). An important concern for decision-makers in Bucharest focused on discussions regarding Türkiye's integration into NATO, the possibility of building bases and military facilities on Turkish territory, and the presence of British and American warships in the Straits area (*doc. 47, 48, 49*).

A defining moment in Romania's foreign policy, as reflected in documents, took place in 1957, when Romanian Prime Minister Chivu Stoica's called for the creation of a Balkan Pact aimed at improving and developing relations between the Balkan states, regardless of their political orientation (*doc. 56, 59, 66*).

<sup>2</sup> The Treaty of Kars (March 16, 1921), signed by the governments of Moscow and Ankara, established the borders between the USSR and Kemalist Türkiye. According to the provisions of the Treaty, the city of Batumi remained under Soviet jurisdiction, while the cities of Kars and Ardahan were taken over by Türkiye.

Türkiye and Greece, the only Balkan countries included in the Western bloc and both NATO members, but with strained political-diplomatic relations, disregarded the Romanian initiative despite the Romanian government's insistence (*doc.57, 58, 59, 75*). The initiative was resumed in a declaration by the Romanian government on June 6, 1959, which proposed the conclusion of a *Treaty of Understanding and Collective Security*, explicitly adding the military component – the denuclearization of the Balkan Peninsula (*doc.69, 71, 88, 89*). In 1963, the idea of forming the Balkan Pact was realized in a different manner, through the accession of Türkiye, Greece, and Yugoslavia, an agreement to which Romania and Bulgaria were not invited (*doc.100*).

Mutual interest manifested itself in the sphere of economic and commercial relations, the focus of bilateral relations during the 1950s and 1960s being the development of economic and cultural projects, as highlighted in various documents (*doc.54, 61, 63, 64, 66*).

During this period, despite Türkiye's reserved attitude, Romania has shown increased interest in the development of bilateral relations, which required assessments of Türkiye's internal economic and social conditions (*doc.50, 67, 72, 78, 93, 95*), as well as concerns for organizing joint cultural events with an emphasis on the historical traditions and the great personalities of the past (*doc.99*), and actions aimed at preserving the memory of the forebears and their sacrifices (*doc.92, 101*).

A subject of bilateral interest during this period revolved around the issue of war graves. The existence of a Turkish military cemetery in Brăila constituted perhaps the most significant dossier concerning military matters with Türkiye, alongside the dispute regarding the freedom of movement of the Turkish military attachés in Romania, including at this place of commemoration (*doc. 43, 62, 92, 101*). Furthermore, this topic – the restriction of movement for Turkish military attachés on Romanian soil – was another subject present in bilateral discussions. The Turkish side wished for procedures to be simplified and to be similar for the attachés of both countries (*doc.43, 44, 45*).

Other documents included in this volume show that the government in Bucharest refused to respond to repeated requests from Ankara to disclose the tonnage of the Romanian fleet in the Black Sea out of „solidarity” with other communist states, the USSR and Bulgaria, which acted in the same manner (*doc.49*).

In conclusion, the political-military relations between Romania and Türkiye during this period were greatly influenced by the constraints imposed by the geopolitical realities of the Cold War. The alignment of the two countries with rival political-military blocs defined the typology of action and the directions of interest on a bilateral level. A central interest of Bucharest was to attract Türkiye as part of the Balkan initiatives promoted by Romania during this period, efforts that were met with reluctance by the Turkish side. Bucharest's vision, clearly inspired by the Soviet Union, went against Türkiye's immediate concern, which aimed at strengthening the presence of American and allied military forces in order to counterbalance the Soviet threat. However, there was an interest on both sides to establish and develop contacts in various areas with an emphasis on the economic and cultural-historical dimension. Bilateral cooperation relations would enter a more dynamic period of evolution after 1965, when Nicolae Ceaușescu took power.

The documents included in this chapter were predominantly selected from the main Romanian archives: the Archives of the Ministry of Foreign Affairs, the Romanian Military Archives, and the National Archives of Romania. From the press of the time, articles were selected from periodicals such as „Scântea” and „Scântea Tineretului”, or from the magazine „Lumea”. Archival sources included notes, reports, briefings, telegrams, summaries, as well as information, articles, and interviews with various Turkish dignitaries and officials, as well as from other countries' press of the time, along with agreements and conventions signed between Romania and Türkiye in various fields.



## DOCUMENTE

1. 17 iulie 1946. Notă informativă referitoare la pregătirile militare ale Turciei în eventualitatea unui atac din partea U.R.S.S. Sistemul de apărare ar urma să se concentreze pe linia Kars – Ardahan – Trabzon, coastele Mării Negre, regiunea strâmtorilor și valea Mariței. Suplimentar fortificațiilor, inclusiv în zona aeroporturilor și antrenarea unor specialiști militari, eforturile turce includ și dotarea armatei cu tunuri de calibru mare, sporirea patrulilor de submarine, achiziționarea de material de război și avioane de război, toate sub coordonarea Statului Major turc.

*July 17, 1946. Intelligence note on Türkiye's military preparations in the event of an attack by the USSR. The defense system would focus on the Kars – Ardahan – Trabzon line, the Black Sea coasts, the straits region and the Maritsa valley. In addition to fortifications, including airfields and training military specialists, Turkish efforts include equipping the army with large-caliber cannons, increasing submarine patrols, purchasing war material and warplanes, all under the guidance of the Turkish General Staff.*

La ora actuală, Turcia este convinsă din ce în ce mai mult – în mare parte de către propaganda anglo-americană – că Rusia nu va renunța niciodată la pretențiile sale teritoriale asupra ei, și că va merge până la războiu pentru a realiza aceste aspirații. În realitate, propaganda anglo-americană folosește această temă pentru a crea și menține o atmosferă tulbură, favorabilă imixtiunii agenților săi în majoritatea compartimentelor industriei turce, în special aceea care ar putea folosi în caz de conflict armat, iar pe de altă parte, scurgerii la preț bun a stocurilor de armament rămase în urma războiului.

Ei afirmă sus și tare că nu vor admite niciodată ca Turcia să fie ocupată de Rusia, și că sunt decizi a face din Turcia „Polonia celui de-al treilea războiu mondial”.

Fiind astfel protejați și încurajați, turcii fac mari pregătiri militare, menite – după planurile elaborate de Statul Major turc împreună cu specialiștii englezi – să se apere în ipoteza unui atac concentric și simultan, care ar consta din:

- a. Invazia regiunii de frontieră Kars – Ardahan – Trabzon;

- b. Debarcarea navală și aero-purtată pe coastele Mării Negre și în regiunea Strâmtorilor, cu plecare atât de la bazele ruse din Crimeea și Caucaz, cât și de la Constanța și Varna;

c. Atacul pe uscat al Turciei europene, pe valea Mariței, în colaborare cu trupele bulgare.

Turcii fac următoarele pregătiri:

1. Întăresc apărarea coastelor vizate prin: Fortificații și tunuri de calibru mare; patrulă de submarine, al căror număr a fost sporit recent cu aproape zece unități, și cu flota de suprafață, recent întărită cu încă două torpiloare, – și, pare-se, cu oarecare baraje de mine comandate electric de la uscat. Toate aceste lucrări și amenajări se fac sub directă conducere a Generalului de brigadă englez Shorts, care figurează ca expert în M.S.M turc.

2. Mențin sub arme un număr de peste un milion oameni, precum și toți specialiști militari.

3. Au cumpărat recent material de război.

4. Au creat o fabrică de avioane, lângă Ankara, care produce în licență mai mult de 5 avioane pe lună, noi – și care servește și ca uzină de montaj pentru avioanele aduse în piese detașate.

5. Cumpără avioane de tip militar – bombardiere mijlocii – spre a le folosi ca „avioane de transport”, din America. Aceste avioane sunt de modele mai vechi, dar cu totul nefolosite, și sunt cumpărate la 25-30% din prețul lor de cost.

6. Amenajează și fortifică aeroporturi, sub motiv că sunt necesare aviației civile, dar în realitate, faptul că accesul acestor aeroporturi este cu totul interzis civililor indică clar scopul lor militar.

Este evident însă că aceste pregătiri sunt insuficiente față de imensa masă armată rusă, în ipoteza când această Putere ar voi într-adevăr să atace Turcia. De aceea, turcii au cerut și obținut promisiuni serioase de ajutor din partea anglo-americanilor. Aceste ajutoare au fost organizate în așa mod, încât să poată interveni cât mai lesne la caz de nevoie. În acest scop, s-au luat măsuri:

1. Pentru crearea unui nucleu de specialiști, camuflați sub aspectul de reprezentanți de industrie, ingineri etc. Aceștia ar urma să ia conducerea tuturor întreprinderilor, industriilor și instalațiilor în legătură cu apărarea; la primul semn de război: uzine, arsenale, centrale electrice, gări de triaj, aeroporturi etc. În timp de pace, ei servesc ca agenți de propagandă și ca agenți de supraveghere a turcilor și a diverșilor străini cu cari aceștia din urmă ar veni în contact. Din aceste puncte de vedere, rolul lor este acela al membrilor faimoasei „Coloana 5-a” germane.

2. Pentru menținerea unui personal militar american în Turcia, cu calitate oficială. Livrarea comenzilor de armament și inițierea în mânăuirea materialului a fost pretextul pentru împânzirea Turciei cu câteva mii de ofițeri, subofițeri și soldați care constituie „Misiunea militară a Statelor Unite”.

3. Pentru dominarea spațiului aerian turc, în mod permanent, înglobând Turcia în rețeaua civilă a societăților de transporturi aeriene „Pan American Airways” și „British Overseas Airways”, care și-au instalat, bineînțeles, personalul specializat pe aeroporturile turce.

4. Pentru refacerea și modernizarea rețelei de șosele și căi ferate, precum și pentru mărirea capacității de descărcare a porturilor din Marea Mediterană. Într-adevăr, pe aceste căi ar urma să sosească – în caz de atac – trupele care staționează în Orientul Apropiat – Siria, Palestina, Irak – în ajutorul armatei turce.

În aceste lucrări de amenajare, principalul rol îl joacă societățile engleze, sau în cel mai bun caz capitalul englez.

În concluzie, se poate spune că efortul de război este dus la maxim, atât de turci cât și de anglo-americani. S-a realizat astfel o atmosferă de încredere excesivă și aproape arogantă a turcii în propriile lor puteri, care se traduce cu numeroase atacuri anti-ruse ce apar zilnic în presă.

Se poate totuși aștepta ca viitoarele alegeri, cu prilejul cărora este probabil că vor intra în parlament și elemente de stânga, să marcheze o oarecare apropiere de Rusia a politicii turce, creând astfel puțină destindere într-o atmosferă destul de încărcată acum.

2. **15 august 1946, Ankara. Telegrama însărcinatului cu afaceri la Ankara în care se prezintă liniile directoare de politică externă ale noului guvern turc. Se remarcă accentul plasat pe relația cu Marea Britanie și SUA. Se manifestă deschidere pentru consolidarea relațiilor dintre Republica Turcia și U.R.S.S. Din perspectiva notei sovietice privind revizuirea Convenției de la Montreux, se subliniază disponibilitatea turcă de a negocia acest aspect doar în format multinațional, cu statele semnatare.**

*August 15, 1946, Ankara. Telegram from the Romanian Embassy in Ankara presenting the foreign policy guidelines of the new Turkish government. The emphasis placed on the relationship with the UK and the US is noted. From the perspective of the Soviet note on the revision of the Montreux Convention, the Turkish readiness to approach this topic only in a multinational format, by involving the signatory states is emphasized.*

La 14 august noul Guvern turc s-a prezentat în fața noului Parlament. Primul Ministru a citit declarațiunea guvernamentală cuprinzând între altele: „politica externă va fi de astăzi încolo bazată pe Marea Britanie și apropierea crescândă de Statele Unite. Speră în viitor ca relațiunile turco-sovietice să fie întemeiate pe prietenie și încredere reciprocă”.

Privitor la nota rusă relativă la Strâmători, remisă la 8 August crt. încă nepublicată oficial a declarat că-i va răspunde după o minuțioasă examinare. În prealabil poate spune că Turcia este legată de clauzele Convenției în vigoare „suntem obligați a salva integritatea teritorială și suveranitatea”.

„Luând notă de cererea sovietică, Guvernul turc este gata a negocia cu Statele interesate revizuirea Convenției de la Montreux”.

După declarațiunea aplaudată numai de majoritate, au luat cuvântul mai mulți oratori. Unul terminându-și cuvântarea patriotică cu proverbul turc: „puteți să ne luați viața dar nu pământul” a fost viu aplaudat și de opoziție și de majoritate.

Chestiunea Strâmtoarelor pusă de pe acum este de natură a împiedica dezvoltarea normală a luptei dintre cele două partide existente. În Turcia se va mai putea cânta efemer struna patriotică până ce se vor constitui și alte idei dirigitoare.

S-a comunicat și la Paris.

Magheru

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar 87/1946, vol.IX, f. 97]

3. **21 august 1946, București. Raport al Marelui Stat Major, Secția a II-a, Biroul de Legături Externe, către Ministerul Afacerilor Străine, Secretariatul General, prin care se cere realizarea de demersuri diplomatice pe lângă autoritățile turce pentru repatrierea unui avion ajuns ilegal pe teritoriul turc.**

*August 21, 1946, Bucharest. Report of the General Staff, 2nd Section, Bureau of Foreign Liaisons, to the Minister of Foreign Affairs, the General Secretariat, requesting a diplomatic action for the repatriation of a plane that landed illegally on the Turkish territory.*

Am onoarea a vă aduce la cunoștință următoarele:

În luna septembrie 1944, Directorul General al I.A.R. (Industria Aeronautică Română) inginer Mircea Grossu-Viziru<sup>1</sup>, a fugit în Turcia cu avionul Savoia nr. 230<sup>2</sup>, fabricație I.A.R.,

<sup>1</sup> **Mircea Grossu-Viziru** (1903-1980), inginer aeronautic. După studii la Paris, a fost angajat, în 1927, la fabrica I.A.R. din Brașov, devenind directorul general (august 1940 – august 1944). A proiectat câteva avioane, precum I.A.R. 80, și a brevetat mai multe invenții. La 8 septembrie 1944 a fugit din România în Turcia, de unde a ajuns în S.U.A., fiind angajat la firma Martin-Marrietta Aluminium.

<sup>2</sup> Bombardierul italian Savoia-Marchetti SM.79 a fost construit în România, sub licență, cu numele „IAR-79B”, începând din 1940.

din seria celor comandate de Subsecretariatul de Stat al Aerului. Pentru readucerea în țară a acestui avion, a fost trimis la Ankara, în luna septembrie 1944, un echipaj român, însă autoritățile turcești au refuzat să predea avionul, pe motiv că era de tip militar și pentru că la acea dată, războiul nu se terminase.

Față de cele de mai sus, am onoarea a vă ruga să binevoiți a face demersurile necesare pe lângă Guvernul Turc, în scopul de a ni se preda acest avion cât mai curând posibil, comunicând totodată data și locul unde urmează să se prezinte echipajul român pentru luarea în primire a avionului susmenționat.

Rezultatul, rugăm a ne fi comunicat în timp util.

p. Șeful Marelui Stat Major  
General Tr. Teodorescu

p. Șeful Secției II-a  
Lt. Colonel Gh. Evulescu<sup>3</sup>

[AMAE, Dosare Speciale, Problema 214, Turcia, dos. 4, 1946-1956, f. 125]

4. **6 octombrie 1946, Ankara. Notă informativă a Marelui Stat Major privind opoziția Turciei față de planul sovietic de a modifica Convenția de la Montreux. Se evidențiază puternicul sprijin american și britanic față de Republica Turcia pentru menținerea controlului ei asupra strâmtorilor. Se prezintă noile numiri făcute de guvernul turc pentru funcțiile de subșef al Marelui Stat Major și de atașat militar în România.**

*October 6, 1946, Ankara. Report of the General Staff regarding Türkiye's opposition towards the Soviet plan to amend the Montreux Convention. The report shows that the USA and Great Britain supported Türkiye in keeping control of the Straits. Türkiye named a new Deputy Chief of the General Staff and a military attaché to Romania.*

#### **Subșeful Marelui Stat Major**

A fost numit Generalul de Corp de Armată Muzaffer Tuğsavul<sup>4</sup>, fostul Comandant al Corpului II. Armată.

Avansat General de Corp de Armată la 30 Aug. 1944.

#### **Noul Atașat Militar turc în România.**

După unele informații s-a cerut agreementul Guvernului Român pentru numirea noului atașat militar turc în România.

După cum am putut prinde, prima dată, neputând întreba eu pentru a nu da de bănuț că mă interesează, ar fi Maiorul de Stat Major Kiziloglu, în caz că ar fi acesta (Muharrem Ihsan Kiziloglu) este avansat Maior la 30 august 1946 și îi vine rândul la avansare (Lt. Colonel) la 30 august 1947.

Voi căuta să mă interesez (și în limita posibilității) să aflu numele și să dau și alte date.

<sup>3</sup> **Gheorghe Evulescu**, ofițer de artilerie și de stat-major, veteran al frontului de est, repartizat Secției a II-a a Marelui Stat Major.

<sup>4</sup> **Muzaffer Tuğsavul** (1894-1952), general turc. Ofițer de artilerie, a luptat în Primul Război Mondial și în războiul de independență al Turciei. General de brigadă în 1939, a fost comandant al Regiunii Fortificate Dardanele (1939-1941), comandant de divizie, șef de stat-major de armată, comandant al Corpului 2 Armată, atașat militar la București, inspector al Armatei a 2-a. A fost guvernator al Izmirului (27 ianuarie – 15 mai 1952), post în care a murit.



### Secretarul Atașatului Militar.

Va fi un găgău<sup>5</sup>, repatriat din România, cu numele Ciobanoglu (în România s-a numit Ciobanu). Acesta a reușit la examenul de limba română ținut la Marele Stat Major turc în luna august 1946:

- Este profesor secundar în litere.
- Născut în Basarabia.
- Liceul l-a făcut în Chișinău.
- Mama sa este în prezent în Basarabia (tatăl mort).
- Știe perfect românește.
- Foarte fricos.
- Are mulți prieteni în București (afirmația sa).
- Urmărește să-și ia doctoratul în litere la București.
- Voi căuta să completez mai precis datele de mai sus.

### Noi zvonuri de concentrări

Marele Stat Major turc ar urmări în prezent concentrarea unui efectiv de circa 200.000 oameni.

Această hotărâre ar fi luată în urma noii note a U.R.S.S.

### Nota U.R.S.S. referitoare la modificarea Convenției de la Montreaux și apărarea în comun a strâmtorilor.

Această notă a stârnit o mare îngrijorare și neliniște.

Populația turcă din regiunea Artvin-Kars și Ardahan a început să-și vândă averile și să se retragă în interiorul Turciei. Comandamentul Armatei III-a a oprit, a interzis orice vânzare și retragere din această zonă.

În restul Turciei, populația este destul de calmă știind că problema strâmtorilor este problema Mării Mediterane și a Suezului, iar problema Turciei este problema Anglo-Americană și că aceștia îi vor ajuta la o eventuală bruscare.

Oricine vorbește despre o cedare față de U.R.S.S. i se răspunde clar: „Ne vom bate”.

De altfel, și părerea Corpului Diplomatic din Turcia este că Turcii se vor bate cu riscul că ar fi bătuți și lăsați singuri de aliații lor, Anglo-Americanii.

Moralul este ridicat, date fiind legăturile lor cu Anglo-Americanii (mai ales cu Americanii).

Primul răspuns la nota U.R.S.S. a fost dat după consultarea lor cu Ambasadorii Americii<sup>6</sup>, Angliei<sup>7</sup> și Franței<sup>8</sup>. Ambasadorul Statelor Unite, care era la Istanbul, la prima notă a sosit a doua zi la Ankara, în vederea acestui consult.

<sup>5</sup> Găgăuzii sunt o minoritate turcofonă prezentă în Basarabia, astăzi în Republica Moldova. Ambasadorul turc Hamdullah Suphi Tanrıöver a insistat mult, în timpul misiunii la București, asupra importanței valorificării comunității găgăuze în cadrul politicii turce privitoare la minoritățile din afara Turciei.

<sup>6</sup> **Edwin C. Wilson** (1893-1972), diplomat american. Și-a început cariera diplomatică în 1920, fiind prim-secretar de ambasadă la Paris (1926-1930), șef al Diviziei pentru America Latină din cadrul Departamentului de Stat (1931-1935), ministru plenipotențiar în Uruguay (1939-1941), ambasador în Panama (1941-1943) și la Ankara (11 iunie 1945 – 20 august 1948).

<sup>7</sup> **David Kelly** (1891-1959), diplomat britanic. Și-a început cariera diplomatică în 1914, reluând-o după încheierea războiului. A îndeplinit misiuni la Buenos Aires, Lisabona, Mexic, Bruxelles, Stockholm și Cairo. A fost ministru plenipotențiar la Berna (1940-1942), ambasador la Buenos Aires (1942-1946), Ankara (1946-1949) și Moscova (1949-1951).

<sup>8</sup> **Gaston Maugras** (1884-1965), diplomat francez. Și-a început cariera diplomatică în 1908, îndeplinind misiuni la Berlin (1908-1911), Washington D.C. (1911-1918), Bangkok și Pekin (1918-1924). A fost consul general la Ierusalim (29 ianuarie 1924 – decembrie 1925), ministru plenipotențiar la Teheran (decembrie 1925 – decembrie 1929), Budapesta (decembrie 1934 – noiembrie 1938) și Atena (1938-1941), ambasador la Ankara (1944-1948).

Pentru a vă dea seama de legătura între Turcii și Anglo-Americanii, trebuie să reamintesc că telegramele lunare expediate de Americani (numai de Ambasadă) este de:

- Lt. 22.000 (în care nu intră atașajii de presă și comerciali)
- Lt. 8.000 ale Atașatului militar
- Lt. 3.500 ale Atașatului naval.

[AMNR, Fond Ministerul de Război, Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, 1895-1949, rola 107, ff. 72-74, cadre 489-491]

**5. 6 octombrie 1946, Ankara. Raport al însărcinatului cu afaceri la Ankara, Ion Magheru, către ministrul Afacerilor Străine, Gheorghe Tătărescu<sup>9</sup>, privind avioanele aflate în proprietatea statului român ajunse clandestin în Turcia. Se discută posibilitatea vânzării acestora către statul turc.**

*October 6, 1946, Ankara. Report of the chargé d'affaires in Ankara, Ion Magheru, to the Minister of Foreign Affairs, Gheorghe Tătărescu, regarding the airplanes, property of the Romanian state, that arrived clandestinely in Türkiye. Their sale to the Turkish state is being discussed.*

Domnule Ministru,

Am onoarea a transmite Excelenței Voastre, traducerea unui articol apărut în ziarul turcesc „Son Saat”, în legătură cu declarațiile făcute de membrii echipajului avionului românesc aterizat recent în Turcia.

Cu același prilej îmi permit a reaminti că acesta este al treilea avion proprietatea Statului Român care se află în Turcia, sosit clandestin. (Primele două sunt: un avion de vânatoare Hurricane, adus de pilotul Cordescu<sup>10</sup> la 5 sau 6 Septembrie 1944 – și un Savoia de bombardament ce a servit plecării clandestine a Inginerilor Grossu și Florescu, la 8 Septembrie 1944). Guvernul turc nu și-a exprimat încă punctul de vedere oficial în privința acestor avioane, și – aparent – așteaptă ca Guvernul nostru să deschidă chestiunea. Dată fiind lipsa de avioane a Turciei, cred că ar fi posibil să se trateze vânzarea aparatelor în chestiune, care actualmente sunt remizate, în condiții destul de rele, pe câmpurile lor de aterizare.

[AMAE, Dosare Speciale, Problema 214, Turcia, dos. 4, 1946-1956, f. 127]

**6. 8 octombrie 1946, Ankara. Notă informativă a atașatului militar la Ankara adresată Marelui Stat Major privind situația politico-militară turcă. Se arată că S.U.A. și Marea**

<sup>9</sup> **Gheorghe Tătărescu** (Tătărăscu) (1886-1957), jurist, om politic și diplomat. În 1912 s-a înscris în Partidul Național Liberal, în 1919 fiind ales deputat de Gorj. A fost subsecretar de stat la Ministerul de Interne în guvernul Brătianu (30 octombrie 1923 – 29 martie 1926). În 1930 a fost ales secretar general al partidului. Prim-ministru al României în perioada 3 ianuarie 1934 – 28 decembrie 1937. Ambasador la Paris (9 decembrie 1938 – 30 august 1939) și din nou prim-ministru (25 noiembrie 1939 – 4 iulie 1940). A demisionat după acceptarea ultimatumului sovietic din iunie 1940 și decizia de cedare a Basarabiei și nordului Bucovinei. A revenit în politică ca vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru al Afacerilor Străine în guvernul Groza (6 martie 1945 – 5 noiembrie 1947); a fost șeful delegației române la Conferința de Pace de la Paris (1946-1947). Arestat în noaptea de 5/6 mai 1950, a fost eliberat în 1955.

<sup>10</sup> **Petre Cordescu**, subofițer adjutant, pilot de vânatoare, veteran al frontului de est, decorat cu „Virtutea Aero-nautică” pentru că a doborât două avioane sovietice în lupta aeriană în zona Bolgrad, în timpul campaniei din 1941. A părăsit România clandestin la 6 septembrie 1944, la bordul avionului Hawker Hurricane, aterizând în Turcia. Ulterior s-a stabilit în America de Sud.

**Britanie sprijină formarea unui bloc greco-turc-panarab, îndemnând Republica Turcia să încheie tratate de prietenie cu statele arabe. Se evidențiază pregătirile militare făcute de Republica Turcia pentru a rezista presiunilor sovietice de a ceda controlul strâmtorilor. Se prezintă aterizarea pe teritoriul turc a unui echipaj format din trei ofițeri români de aviație plecați clandestin din țară.**

*October 8, 1946, Ankara. Report of the military attaché in Türkiye to the General Staff regarding Türkiye's political and military situation. The report shows that the USA and Great Britain supported the formation of a Greek-Turkish-Arabian bloc and encouraged Türkiye to sign friendship treaties with the Arabian states. Türkiye made military preparations to resist Soviet pressures to surrender control of the Straits. Information is given regarding a group of three Romanian fugitives aviation officers that landed in Türkiye.*

### **Torpile „Gayret”**

Este ultimul din cele 4 torpiloare comandate în Anglia înainte de actualul război. El este torpilorul englez „Oribi” care a fost recepționat în luna iunie a.c. și care a fost anunțat la timp, fiind botezat cu numele de „Gayret”.

Date asupra acestui torpilor:

- Tonaj: 1972 tone net
- Turbine: 2
- Mașinile 40.000 cai putere
- Viteza: 35 mîlle pe oră

Armament:

- 4 tunuri Oerlikon, serii pom-pomuri cu trageri rapide.
- 4 tunuri de 127 m/m
- 1 tun de 105
- Lance-torpilă
- Dotat și cu aparate radar și asdic<sup>11</sup>

### **Șeful Marelui Stat Major**

Generalul de Armată Salih Omurtak<sup>12</sup> este născut în anul 1887 (deci ar avea 60 ani); a se trece data nașterii în biografia trimisă.

### **Situația politico-militară turcă**

Turcia nu mai poate face, astăzi, politica sa de duplicitate, făcută în timpul războiului, când declarau că se vor apăra cu armele contra oricui care va căuta să încalce independența sa teritorială, trecând astfel de partea adversă.

În acest scop ei își puteau echilibra forțele militare, masându-le la frontiera ce era mai amenințată.

<sup>11</sup> **Asdic**, sonar sau hidrolocator – aparat folosit în navigație și pescuit industrial pentru determinarea poziției și locația epavelor. Se află și în dotarea navelor militare pentru depistarea submarinelor inamice și monitorizarea situației subacvatice.

<sup>12</sup> **Salih Omurtak** (1889-1954), general turc. A luptat în războaiele balcanice, Primul Război Mondial și în războiul de independență al Turciei. A fost comandantul Armatei 1 (1940-1946) și șef al Marelui Stat Major (1 august 1946 – 8 iunie 1949), membru al Consiliului Superior al Armatei (1949 – 6 iulie 1950). S-a pensionat în 1950.

Astăzi nu mai pot face această politică de duplicitate și de echilibru al forțelor militare și, deci, față de așa zisele pretenții rusești, exprimate de ei, s-au aruncat sută în sută, în brațele Anglo-Americanilor, fixându-și astfel forțele la frontierele cu Bulgaria și U.R.S.S.

\*  
\* \*

La sugestia Angliei, Turcia a încheiat tratate<sup>13</sup> de prietenie cu Irakul și Libanul și este pe cale de a încheia și cu Egiptul, în care scop a venit în Turcia, acum o lună, Regele Faruk<sup>14</sup>.

Prin aceste tratate, Anglo-Americanii caută să ajungă la formarea blocului Greco-Turc-Pan Arab, făcând astfel cordonul Mării Mediterane, apărarea Canalului de Suez – drumul Angliei spre Coloniile sale – cordonul de apărarea concesiunilor petrolifere din Orientul Mijlociu.

Pentru formarea cordonului concesiunilor petrolifere se crede că revolta din Sudul Iranului s-ar datorii Englezilor.

Tot din îndemnul Angliei, Turcia caută o apropiere și de Siria, în scopul de a o atrage de partea lor, unde influența rusă a prins mai mult.

Cu Siria nu se va putea încheia niciun tratat de prietenie, deoarece Siria are pretenții la ținutul Hatay.

### **Chestiunea strâmtorilor**

Notele U.R.S.S. de modificarea Convenției de la Montreux, referitoare la strâmtori, a stârnit o mare surpriză în cercurile politice și militare turcești.

În regiunea Artin-Kars-Ardahan a produs și o panică între locuitorii și chiar funcționarii acestor regiuni, care începuseră să-și vândă averile și să se retragă în interior.

Vânzările și retragerea înspre interiorul Turciei au fost oprite de Comandamentul Armatei III-a.

Turcii sunt decși a nu cădea de acord cu articolul referitor la apărarea în comun a strâmtorilor cu Rușii și, după afirmațiile lor, s-ar apăra în caz de bruscare, oricare ar fi rezultatul.

În acest scop:

– Sunt zvonuri despre concentrarea a 200.000 de rezerviști;

– A început pregătirea populației prin propagandă în presă, ponegrind bineînțeles pe Ruși, că urmăresc a le lua prin forță teritorii și că nu doresc pacea.

Pentru neștiutorii de carte, propaganda se face prin diferite caricaturi.

De altfel, Turcii sunt bazați, la aceste afirmații, pe ajutorul Anglo-American, care au interese în Mediterană, Iran și Irak.

Ei știu că chestiunea strâmtorilor este o chestiune Anglo-Americană, iar chestiunea Turcă este o chestiune Anglo-Americană la care, după ei, nu vor renunța cu orice risc.

Această credință crește și mai mult datorită deselor vizite ale flotelor engleză și americană.

Se zvonește că răspunsul la a doua notă U.R.S.S. va fi identic cu primul răspuns.

Prima notă a fost discutată împreună cu Ambasadorii Statelor Unite [Wilson], Angliei [Kelly] și Franței [Maugras] din Ankara, care, de altfel, a și întocmit răspunsul. În acest scop, a doua zi după înmânarea notei rusești, Ambasadorul Statelor Unite, care era la Istanbul, s-a întors la Ankara.

<sup>13</sup> Tratatul de prietenie turco-irakian a fost semnat la 29 martie 1946, la Ankara.

<sup>14</sup> **Farouk al Egiptului** (1920-1965), fiul regelui Fuad I, căruia i-a succedat ca rege (28 aprilie 1936 – 26 iulie 1952). A fost înlăturat printr-o lovitură de stat a ofițerilor, condusă de generalul Muhammad Naguib și colonelul Gamal Abdel Nasser. A plecat în exil în Europa, unde a trăit tot restul vieții.

În prezent, Ambasadorul Statelor Unite se găsește la Istanbul.

Însă, totuși, Turcii, bineînțeles cu Anglo-Americanii, vor să convoace o conferință, spre a urmări țelurile rusești.

Legăturile dintre Turci și Anglo-Americanii sunt destul de strânse, acestea având și misiuni militare la Ankara și care lucrează intens.

Atașatul Militar al Angliei în Turcia este chemat de aproape o lună, la Londra, în interes de serviciu.

Pentru a mări moralul armatei, Turcii au pus în circulație zvonul că, cu ocazia vizitei la Istanbul a vasului american „Missouri”<sup>15</sup>, ar fi adus și 15 bombe atomice.

### **Avion românesc în Turcia**

La Biga (Turcia) a aterizat un avion românesc de vânătoare, cu un echipaj militar de 3 persoane (Căpitanul Crăsnaru, Lt. [...] și Subl. Popescu?<sup>16</sup>).

Avionul a decolat de pe aerodromul de la Mediaș.

Aviatorii au fost aduși la Ankara și interogați de Marele Stat Major turc.

Ei au declarat că, fiind trecuți în cadrul disponibil, au vrut să meargă în Insula Cipru, cu scopul de a se înrola în armata britanică sau americană, însă, terminând benzina, au fost siliți să aterizeze.

În urma acestor declarații, ei au fost duși la Ambasadele Britanică și Americană din Ankara. La Ambasada Engleză au fost ținuți 3 ore.

Englezii și Americanii s-ar fi interesat și de:

- Forțele terestre și aviatice rusești din România;
- Aerodromurile ocupate de Ruși în România;
- Felul de comportare a Rușilor în România și
- Care va fi rezultatul alegerilor parlamentare din România<sup>17</sup>.

### **Chestiunea strămtorilor și chestiunea Regiunii Kars-Ardahan-Trabzon-Erzurum-Bitlis-Van**

Răspunsul la a doua notă a fost remis U.R.S.S. în ziua de 18 octombrie 1946 și este cel publicat în ziarul „La Republique” din 21 octombrie. 1946, pe care îl anexez.

Neliniștea și teama în Turcia a crescut și mai mult, în urma unei acțiuni prin presă a Armenilor din America, care suțin cererile teritoriale ale Armeniei față de Turcia.

Anexez o hartă a teritoriului ce Armenia ar pretinde de la Turcia.

În popor circulă zvonul că un regiment format din Armeni și Kurzi ar fi trecut frontiera turcă-azerbaidjană și că ei au fost lăsați de Turci să înainteze circa 20 km. în interiorul Turciei, după care au fost complet decimați. Acest zvon nu este întemeiat și cred că este pus în circulație cu scopul de a ridica moralul populației.

Atașatul militar Ankara

[AMNR, Fond Ministerul de Război, Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, 1895-1949, rola 107, ff. 81-84, 86-89, 94-95, cadre 497-506]

<sup>15</sup> USS Missouri (BB-63), ultimul cuirasat construit de Statele Unite ale Americii, lansat în 1944. La bordul său s-a semnat, la 2 septembrie 1945, armistițiul cu Japonia.

<sup>16</sup> Cei trei ofițeri de aviație, căpitanul Teodor Crăsnaru (1913-?), locotenentul Ștefan Căliman și sublocotenentul Constantin Teodosiu, au decolat de la Mediaș la 19 august 1946.

<sup>17</sup> Alegerile parlamentare din România au avut loc la 19 noiembrie 1946. Rezultatele, dând câștigătoare alianța electorală formată în jurul Partidului Comunist Român (Blocul Partidelor Democratice), au fost contestate de opoziție, care a acuzat guvernul că le-a falsificat masiv în favoarea sa.

7. **9 octombrie 1946. Articol „În legătură cu noua notă sovietică”, publicat în cotidianul turc „Yeni Türkiye”, parte a unui ciclu de articole dedicat problematicii strâmtorilor, în contextul deciziei Conferinței de la Potsdam și al notelor sovietice. Se subliniază flexibilitatea Turciei în a aborda problema revizuirii, dar în baza principiilor acesteia și fără a afecta substanțial natura Convenției. Se exprimă reticență fermă a Ankarei față de limitarea aplicabilității prevederilor sale doar pentru navele militare aparținând statelor riverane de la Marea Neagră. Se aduc în atenție și efectele unei potențiale revizuirii a Convenției de la Montreux asupra prevederilor Tratatului dintre U.R.S.S. și Republica Turcia semnat în 1921.**

*October 9, 1946. Article „In connection with the new Soviet note”, published in the Turkish daily newspaper „Yeni Türkiye”. Part of a series of articles devoted to the issue of straits, in the context of the decision of the Potsdam Conference and Soviet notes. Türkiye’s flexibility in addressing the issue of revision is underlined, based on its principles and without substantially affecting the Convention’ character. Ankara’s firm reluctance to limit the applicability of its provisions only to military vessels belonging to states bordering the Black Sea is expressed. The effects of a potential revision of the Montreux Convention on the provisions of the Treaty between the USSR and the Republic of Türkiye signed in 1921 are also brought to attention.*

Deosebirile de scopuri și de semnificații din notele prezentate guvernului nostru de către cele trei mari state în legătură cu tratatul strâmtorilor, care se cere din nou adus pe masa discuțiilor în urma dorinței exprimate de Soviete la Potsdam și în urma asentimentului englezilor și americanilor, au dovedit încă o dată în mod hotărât necesitatea și foloasele ce le prezintă existența Turciei în Orientul Apropiat. Subliniind în același timp și importanța rolului pe care i-a putut îndeplini acest stat ca un conciliator între biruitorii celui de-al doilea război mondial.

Având în vedere că Strâmtorile sunt un dar al naturii pentru a ușura pe calea apelor tot felul de bune raporturi între riveranii Mării Negre și ai Mediteranei și între riveranii Mării Negre și populația din restul lumii, dacă nu ar fi existat o Turcie în condițiile actuale ar fi trebuit neapărat să fie creată o Turcie pentru securitatea Strâmtorilor în numele intereselor generale. E foarte satisfăcător, în aceeași măsură și pentru noi ca și pentru toți vecinii noștri apropiați și îndepărtați, faptul că de ambele laturi ale strâmtorilor se află o Turcie independentă și iubitoare de pace.

Cetățenii turci au decis să întâmpine orice sacrificiu în ceea ce privește asigurarea libertăților lor, fie individuale, fie tradiționale, și după cum am mai făcut-o atunci când a fost necesar, și-au dat seama că trebuie să urmeze o politică națională, în calitatea lor de membri și de elemente ale unei bune înțelegeri între statele mari și statele mici, cu toată experiența lor și cu toate sentimentele lor sănătoase. Tot îndemnați de această decizie și de această concepție nu ne-am opus deciziei luate la Potsdam de cei trei mari fără a fi cunoscute observațiilor noastre – în vederea revizuirii convenției de la Montreux. Fiindcă convenția dela Montreux a fost făcută să poată fi susceptibilă de unele modificări odată la cinci ani, între anumite condiții, și aceste modificări cu privire la aplicare și le-am dorit și noi.

Guvernele Americăi și Angliei au înaintat câte o notă guvernului nostru, cu același conținut, asupra modificărilor pe care doresc ele să le aducă acordului dela Montreux. După o trecere de vreme a sosit și nota sovietică. Primele trei articole ale acestei note, din punctul de vedere al conținutului pot să fie considerate identice cu dorințele din notele engleză și americană și aceste

modificări sunt dorințe care pot să intre prin poarta ținută deschisă a convenției dela Montreux între limitele modificărilor. Guvernul nostru a acceptat ca ele să constituie baza discuțiilor și a comunicat acest lucru în nota responsivă dată Sovietelor. Însă nu a fost considerat ca firesc să se adauge limpede în nota noastră că nu vom accepta articolele patru și cinci din nota sovietică din cauza că ele sunt de natură să schimbe din rădăcină convenția dela Montreux. În urma acestora acum am primit o a doua notă în acest scop dela Soviete. Problema principală de politică externă pentru noi astăzi o constituie răspunsul ce va fi dat acestei note. Însă nu știm ce formă va avea răspunsul guvernului nostru la a doua notă sovietică.

Însă știm un lucru și anume că prevederile articolului V din acordul turco-sovietic din 1921, menționat ca fiind un sprijin al pretențiunii cuprinse în articolul IV al primei note referitor la aranjamentul numai între statele riverane la Marea Neagră de a asigura ordinea în Strâmători, au fost aplicate în limitele posibilităților prin conformarea Sovietelor la Montreaux în felul următor:

Biruitorii primului război mondial ne-au pus în spate la lansarea convențiilor Strâmătorilor, contravaloare a păcii. Sovietele nu au recunoscut această convenție. Noi, de asemenea, ne-am străduit să primenim pe calea păcii convenția Strâmătorilor dela Lausanne, în acest scop fiind totdeauna de acord cu Sovietele la Montreaux, laolaltă cu Sovietele asigurându-se consimțământul Englezilor și al Francezilor și având valorosul sprijin al prietenilor noștri din Balcani. Astfel că, în momentul acesta chiar dacă am dori să o modificăm nu vom putea face nimic până ce nu vom avea consimțământul celorlalți semnatori. Dar de altfel de ce e necesară o modificare în acest scop? Dacă dorim uniunea mondială a întregii umanități, noi nu-i despărțim în două pe principalii membri și întemeietori ai națiunilor unite la gura Strâmătorilor. Noi nu vom cruța niciun efort de care vom putea dispune pe această cale. În felul acesta cele trei articole pe care le-am acceptat ca bază a discuțiilor vor lărgi complet tot ceea ce conține Montreaux-ul cu privire la trecerea vaselor de război ale statelor riverane în Marea Neagră, în cazurile speciale admise. Pe de altă parte, în prima frază din art.V al acordului din 1921 au fost luate în considerare numai vasele de comerț iar cele de război nu au fost luate deloc. Noua situație va trebui să fie examinată în lumina recomandărilor reciproce internaționale. Acordul turco-sovietic dela 1921 este primul document internațional pe care atât Sovietele cât și noi înșine, adică cele două regimuri revoluționare menținute după dispariția Rusiei țariste și a Imperiului otoman, l-am făcut cu plăcere. Temelia raporturilor turco-sovietice îl constituie acest tratat care este fără termen.

Pe tratatul acesta care trasează granițele dintre cele două națiuni și țări stau semnăturile lui Atatürk, Lenin<sup>18</sup> și Stalin. Noi suntem dintre aceia care respectă cu grijă și mereu atât textul, cât și sensul acestui tratat. Sovietele, sprijininându-se pe noi dovezi în nota a doua față de prima notă, au scris-o într-o formă discutabilă și au aruncat astfel la mijloc Tratatul dela 1921. Deoarece e un document important, am ținut să ne oprim asupra lui. Articolul V a primei note sovietice, constituind o problemă în sine, ne vom opri asupra lui în articolul viitor iar esențialul ideilor noastre îl vom da într-un al treilea articol.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar 57/1938, vol. II, ff. 50-52]

<sup>18</sup> **Vladimir Ilici Lenin** (1870- 1924), revoluționar rus, conducător al partidului bolșevic, teoretician și fondator al ideologiei marxist-leniniste. Lider al revoluției bolșevice din octombrie 1917, a fost ales tot atunci ca membru al Biroului politic al CC al PCUS. A deținut funcții de conducere în noul stat comunist: ales președinte al Consiliului Comisarilor Poporului de către Congresul Sovietului Rus (1917-1924) și președinte al Consiliului de muncă și apărare al U.R.S.S. (1923-1924). A deținut funcția de șef al guvernului comunist nou înființat (1917-1924) și lider al Rusiei sovietice (1922-1924).

8. 15 octombrie 1946, București. Notă elaborată de Serviciul Special de Informații privind chestiunea strâmtorilor. Se prezintă reacția negativă a autorităților turce față de negocierile Conferinței de la Potsdam mai ales în ce privește concesiile anglo-americane față de U.R.S.S. în revizuirea Convenției de la Montreux. Potrivit evaluării prezentate în document, acestea au fost determinate de dorința anglo-americană de a evita pretenții sovietice în ceea ce privește deschiderea unor baze proprii în Mediterana. Se subliniază opoziția turcă față de posibilitatea participării sovietice la apărarea strâmtorilor. Se estimează că atitudinea fermă a guvernului turc se bazează pe sprijinul politic și militar al SUA și Marii Britanii și că, în cazul continuării presiunilor sovietice, există riscul ca strâmtorile să devină un subiect de conflict.

*October 15, 1946, Bucharest. Note drafted by the Special Intelligence Service on the issue of the straits. The negative reaction of the Turkish authorities on the Potsdam Conference' negotiations is presented, especially regarding the Anglo-American concessions to the USSR in revising the Montreux Convention. According to the assessment presented in the document, they were determined by the Anglo-American desire to avoid Soviet claims regarding the opening of their own bases in the Mediterranean. It emphasizes Turkish opposition to the possibility of Soviet participation in the defense of the straits. It is estimated that the firm accents of Ankara's attitude derive from the political and military support of the US and United Kingdom. In case that Soviet pressures will continue, the possibility that the Straits will become a zone of conflict could not be excluded.*

Într-o notă precedentă am arătat (23 august) principiile propuse de Uniunea Sovietică drept bază a revizuirii Convenției dela Montreux asupra regimului Bosforului și Dardanelelor.

Din informațiuni ulterioare rezultă că răspunsul dat de Turcia la 22 august Notei remisă de Rusia în această chestiune, a fost determinată de serioase consultări cu Guvernele Angliei și a Statelor-Unite.

Se spune că Însărcinatul cu Afaceri rus, Dl. Erchov, a arătat Ministrului de Externe turc, în momentul remiterii notei, că la Conferința dela Potsdam, unde chestiunea a fost discutată între „cei 3 mari” s-au dat Rusiei promisiuni serioase în sensul revendicărilor ei în strâmtori, în special în privința creării unei baze militare în Dardanele, unde Rusia să poată apăra în comun cu Turcia accesul Stâmtorilor.

Ministrul de Externe turc a fost deosebit de surprins de aceste revelații și a cerut imediat explicații Ambasadorilor Marii Britanii și Statelor Unite. Ambasadorul englez a recunoscut că situația de la Potsdam impune să se facă asemenea promisiuni Rusiei, ca aceasta să nu insiste prea mult, în schimb asupra cererii de baze navale în Mediterana (Dodecanez). Așa promițând o bază în Strâmtori, Anglia putea oricând să se adăpostească în spatele refuzului turc.

La întrebarea dlui Hasan Saka asupra conduitei de urmat, Sir David Kelly a răspuns categoric: „Refuzați! Anglia vă va ajuta”.

Ministrul de Externe turc arată că cât de complicată poate deveni situația în cazul unui refuz categoric al Turciei – și că forțele de cari dispune Turcia sunt mult prea slabe pentru a justifica o asemenea atitudine numai pe baza unor simple promisiuni. Ambasadorul englez s-a arătat gata, în numele guvernului său, să dea Turciei chiar de pe acum întregul său sprijin în pregătirea apărării militare a strâmtorilor. Într-adevăr aparate RADAR din cele mai moderne au fost aduse și instalate de către personalul lor specializat englez (Acest fapt a fost dealtfel relevat în presa rusă, pricinuind un răspuns – destul de vag și de evaziv – din partea oficialităților dela Londra).



În ceea ce privește America, Statele Unite au promis că vor face o demonstrație cu flota staționată în Mediterana, în apele turce. În urma acestei promisiuni s-au început unele pregătiri la Izmir în vederea primirii solemne a port-avionului „RANDOLPH” și a vaselor lui de escortă.

Astfel pregătită, prima notă de răspuns turcă a avut tonul dorit de anglo-americani: un refuz politic dar categoric de a lua în discuție atât chestiunea ne-participării statelor ne-riverane ale Mării Negre la noua convenție – cât și mai ales în chestiunea unei apărări comune, turco-ruse împotriva Uniunii Sovietelor – publică articole peste articole în care exaltă dorința de libertate a Turciei; demasca „manoperele dușmănoase ale Rusiei” și certitudinea că democrațiile occidentale nu vor lăsa Turcia pradă „imperialismului sovietic”.

## II

O lună mai târziu (21 septembrie) Uniunea Sovietică remite o nouă notă de răspuns celei turce. În linii mari, acest document nu face decât să reia argumentarea primei note, insistând însă mai mult asupra lămuririi celor două puncte asupra cărora Turcia refuzase să accepte discuția.

În ochii comentatorilor turci, tonul categoric al acestei note precum și greutatea argumentelor invocate mai ales pentru a arăta interesul Rusiei pentru securitatea ei, de a participa la apărarea strămtorilor, – au luat aproape un aspect de amenințare. În consecință, se pare că o parte din opinia publică ar fi resimțit oarecare îngrijorare, – tradusă prin ridicarea cursului valurilor străine și a aurului în piața liberă, și prin dosirea unora din mărfuri și anumiți negustori.

La rândul lui Guvernul a procedat la unele măsuri cari ar putea fi socotite ca „măsuri de precauție”, ca de pildă suspendarea livrărilor de grâu către Grecia și interzicerea ca vasele mici de cabotaj turce să acosteze în porturi bulgare și române.

Pe de altă parte, spre a da o senzație de securitate populațiunii, aviația turcă a executat mai multe zile în șir sboruri deasupra strămtorilor – în special pe Bosfor – iar în jurul Ankarei s-au făcut repetate exerciții de tragere cu întreg armamentul, de către unitățile concentrate sub arme.

Experții militari cu cari am discutat aceste evenimente mi-au arătat de mai multe ori surprinderea că armata turcă este menținută încă sub arme cu efectivul complet de războiu, deși demobilizările periodice de toamnă ar fi trebuit să fie terminate încă din prima jumătate a lunii Septembrie. Într-adevăr, din lipsă de cazărmi aceste unități sunt cantonate în corturi și suferă foarte mult din cauza frigului.

Este deasemeni semnificativ că tocmai această perioadă de îngrijorare a fost aleasă de membrii Guvernului spre a face turnee de inspecție în toată țara. S-a publicat în gazete că Ministrul Apărării a inspectat o serie de instalații și depozite militare din centrul țării, în timp ce Primul Ministru – deasemeni militar de carieră – vizita regiunile de răsărit, spre frontiera rusă și persană. Președintele Republicei a făcut deasemeni un destul de lung voiaj în Sud.

Cât despre latura diplomatică a chestiunii, ea nu fost încă rezolvată. În redactarea răspunsului lor, este vădit că turcii înțeleg să ia mai întâi avizul repetat al Consiliului de Miniștri și al majorităților parlamentare – iar pe plan extern, că așteaptă reacțiunea produsă de răspunsurile Statelor – Unite și ale Angliei. Presa a ținut de altfel să releveze de data aceasta că „deși adresată Turciei, nota rusă era destinată în realitate anglo-americanilor”.

Aceștia din urmă și-au exprimat destul de clar punctul de vedere, atât prin nota remisă oficial la 9 octombrie de Ambasadorul Statelor-Unite la Moscova / care precizează că orice atac sau amenințare împotriva Strămtorilor ar pune în acțiune Consiliul de Securitate/, – cât, și mai ales, prin declarațiile Secretarului de Stat Acheson care a spus că „Dardanelele nu constituie un motiv de războiu, dar ar putea deveni unul”.

Pentru moment, Turcia este în așteptarea publicării răspunsului turc și a reacțiunii pe care o va produce. Presa dă se se înțelege că va fi un răspuns tot atât de ferm-negativ dar se pare că opinia publică privește cu atât mai puțină îngrijorare teama de război.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar 57/1938, vol. II, ff. 40-41]

9. **18 octombrie 1946, Ankara. Telegramă a Ambasadei României la Ankara prin care se informează asupra primirii notei de răspuns a guvernului turc la nota sovietică din 24 septembrie 1946. Poziția turcă se menține ferm împotriva continuării discuțiilor privind revizuirea Convenției de la Montreux pe coordonatele negocierilor derulate pe timpul Conferinței de la Potsdam.**

*October 18, 1946 Ankara. Telegram from the Romanian Embassy in Ankara informing about the receipt of the Turkish government's note containing the reply to the Soviet note of September 24, 1946. The Turkish position remains firmly against continuing discussions on the revision of the Montreux Convention along the lines of the negotiations held during the Potsdam Conference.*

Mi s-a remis la 18 octombrie nota Guvernului turc răspunzând notei Guvernului sovietic din 24 Septembrie curent.

În linii generale sensul și cuprinsul este acel prevăzut în presa turcă (a se vedea pagina 3 raportul meu nr. 2523 – referatul Dimitriu).

Este de remarcat în plus: **Primo.** Guvernul turc este gata a se supune unui arbitraj în privința încălcărilor convențiunii ce i se impută în timpul războiului. **Secundo.** Larg și repetat recurs la autoritatea internațională. **Terzio.** Guvernul turc consideră recomandățiunile dela Potsdam împlinite prin schimbul de note de până acum și refuză să continue discuțiunea pe aceiași cale.

Guvernul turc face următoarele propuneri pozitive: 1/ acceptă revizuirea anexei a doua; 2/ înlocuirea Societății Națiunilor prin O.N.U. ca nou organ de control internațional 3/ înlocuirea Japoniei prin Statele Unite ca stat semnatar.

Trimit originalul notei cu prima ocaziune.

Magheru

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar 87/1946, vol.IX, f. 97]

10. **22 octombrie 1946, București. Raport al Subsecretariatul de Stat al Aerului, semnat de subsecretarul de stat generalul aviator Emanoil Ionescu și secretarul general, generalul inginer Marcu Vasile, către ministrul Afacerilor Străine, Gheorghe Tătărescu, privind avioanele românești ajunse clandestin în Republica Turcia. Se propune vânzarea avioanelor militare, întrucât, prin Tratatul de pace de la Paris din 10 februarie 1947, România s-a angajat că nu va deține avioane de bombardament.**

*October 22, 1946, Bucharest. Report of the Undersecretariat of State for Air, signed by State Undersecretary Air Force General Emanoil Ionescu and General Secretary Army Engineer General Marcu Vasile, to the Minister of Foreign Affairs, Gheorghe Tătărescu, regarding the Romanian airplanes that arrived clandestinely in Türkiye. The proposal is to sell the military planes, given that, after the Paris Peace Treaty of February 10, 1947, Romania could no longer have any bombers.*

Domnule Ministru,

Avem onoarea a vă confirma primirea adresei Dvs. no. 46966/18.X.1946, însoțită de copia adresei no. 2522/6.X.1946 a Legației Române din Ankara, și a vă aduce la cunoștință cele ce urmează:

Subsecret. de Stat al Aerului are cunoștință de următoarele avioane, plecate din România în mod clandestin și ilegal și care au aterisat în Turcia:

1) un avion de turism tip Hawk, plecat la 16.XI.1943 cu pilotul Pârvulescu Antares<sup>19</sup>.

Acest avion este proprietate particulară și dacă el se găsește încă în Turcia, trebuie să se examineze chestiunea din punct de vedere juridic dacă poate fi luat în primire de Legația noastră din Ankara și apoi vândut.

2) un avion Savoia 79, plecat la 8.9.1946 cu Inginerii Grossu și Florescu.

Acest avion aparține aviației militare și aducerea lui în țară ar necesita cheltueli foarte importante. Pe de altă parte, întrucât tratatul de pace ne interzice să mai păstrăm avioane de bombardament<sup>20</sup>, toate avioanele Savoia 79 vor fi scoase din serviciu.

Se impune deci ca avionul Savoia 79, aflat în Turcia, să fie vândut de Legația noastră.

Nu cunoaștem condițiile în care a plecat avionul de vânatoare Hurricane, adus de pilotul Cordescu, și v-am ruga să cereți Legației noastre din Ankara să ne indice numărul de serie al avionului și gradul pilotului, precum și numele exact.

În ceea ce privește articolul apărut în ziarul turcesc „Son Saat”, după informațiile complementare date telefonic de dl. Ministru Elefterescu, deducem că este vorba de un avion Junkers, Ju 88, plecat clandestin de la Mediaș în August 1946.

Și acest avion este cazul să fie vândut de Legația noastră din Ankara, pentru aceleași considerente ca și avionul Savoia 79.

Primiți, vă rog, Domnule Ministru, încredințarea distinsei noastre considerațiuni.

Ministru Subsecretar de Stat al Aerului, General inspector av. Ionescu Emanoil<sup>21</sup>  
Secretar General, General inginer Marcu Vasile<sup>22</sup>

[AMAE, Dosare Speciale, Problema 214, Turcia, dos. 4, 1946-1956, f. 129]

## 11. 22 octombrie 1946, București. Informare a Ministerului Afacerilor Străine, Diviziunea Afacerilor Politice, către ambasadorul la Ankara, Grigore Moisil<sup>23</sup>, privind avioanele

<sup>19</sup> Mihail Antares Pârvulescu (1923-1998), matematician, astronom și oceanograf român. A părăsit România clandestin în noiembrie 1943, aterizând în Turcia, la bordul avionului personal Hawk. Din Turcia a plecat în Egipt, apoi în Africa de Sud, unde a predat matematică (1947-1950). În 1950 s-a stabilit în Statele Unite și a devenit un apreciat cercetător în fizică și oceanografie.

<sup>20</sup> Prin tratatul de pace de la Paris din 10 februarie 1947, România, angajându-se să reducă efectivele forțelor armate, se obliga că nu va deține avioane de bombardament.

<sup>21</sup> Emanoil Ionescu (1894-1949), general. Ofițer de infanterie, sublocotenent în 1911, transferat la aviație în 1918. A luptat în Războiul de Întregire. A absolvit Școala Superioară de Război (1929). Pe frontul de est a comandat aviația Armatei a 4-a și Corpul 1 Aviație, iar pe frontul de vest a fost comandantul aviației. A fost subsecretar de stat al Ministerului de Război pentru Aviație (6 martie 1945 – 30 noiembrie 1946). La 1 ianuarie 1948 a fost trecut în rezervă.

<sup>22</sup> Marcu Vasile, inginer al aviației militare, secretar general al Subsecretariatului de Stat al Aerului (1944-1946). Este autorul lucrării *Tratat de navigație maritimă și aeriană* (1947).

<sup>23</sup> Grigore C. Moisil (1906-1973), matematician și pionier al informaticii românești. Era fiul istoricului Constantin Moisil (1867-1958). După studii la Paris, a devenit profesor al Universității din Iași (1932-1941), apoi al Universității din București (din 1941). A fost ambasador la Ankara (1 martie 1946–7 februarie 1949). După rechemare, și-a continuat cariera universitară și în cercetarea științifică. În 1948 a fost ales membru al Academiei Române. S-a pensionat în 1971.

românești ajunse clandestin în Republica Turcia. Se preia propunerea Subsecretariatului de Stat al Aerului de a vinde avioanele militare având în vedere costurile ridicate de întreținere pe care astfel de avioane le presupun, precum și prevederile tratatului de pace de la Paris din 1947 care interzic păstrarea avioanelor de bombardament.

*October 22, 1946, Bucharest. Report of the Ministry Foreign Affairs, Political Affairs Division, to the Ambassador in Ankara, Grigore Moisil, on the Romanian airplanes that arrived clandestinely in Türkiye. It assumes the proposal to sell the military planes, made by the Undersecretariat of State for Air given the high costs for aircraft maintenance and the provisions of the Paris Peace Treaty of 1947 forbidding Romania to have bomber planes.*

Domnule Ambasador,

În referire la raportul d-voastră nr. 2522 din 6 octombrie 1946 și la telegrama cifrată nr. 34 din 4 Octombrie 1946, am onoarea a vă informa că Subsecretariatul de Stat al Aerului are cunoștință de următoarele avioane plecate ilegal din România și aterizate în Turcia:

1) Un avion turism tip Hawk, plecat la 16 noiembrie 1943, cu pilotul Pârvulescu Antares.

Cum aparatul este un tip vechi de 10 ani și deoarece cheltuielile de transport a echipajului, plata diferitelor taxe, a combustibilului și a reparațiilor avionului la Istanbul, ar necesita o sumă cel puțin dublă față de valoarea aparatului, S.S.A. este de părere ca avionul care este proprietatea personală a pilotului amintit, să urmeze soarta avioanelor abandonate în străinătate, în conformitate cu legile turcești.

Ca atare sunteți rugați să examinați împreună cu autoritățile turcești ce soluție poate fi adoptată.

2) Un avion Savoia 79 de bombardament, plecat la 8 Septembrie 1946, cu inginerii Grossu și Florescu.

Acest avion aparține aviației militare și aducerea lui în țară ar necesita cheltuieli foarte importante; pe de altă parte, toate avioanele Savoia 79 de bombardament vor fi scoase din serviciu, întrucât tratatul de pace ne interzice să mai păstrăm avioane de bombardament.

Ținând seamă de cele de mai sus, se impune deci, ca avionul să fie vândut.

3) În ceea ce privește informația apărută în ziarele „Cumhuriyet” și „Son Saat” (telegrama cifrată nr. 945 din 11 Septembrie și raportul D-voastre nr. 2522 din 6 Oct. 1946) S.S.A. presupune că este vorba de avionul Junkers, Ju 88, plecat clandestin din Mediaș, în August 1946.

Este cazul ca și acest aparat să fie vândut, pentru aceleași considerente ca și avionul Savoia 79.

În consecință sunteți rugat să examinați posibilitățile de vânzare ale aparatelor de la punctele 2 și 3.

4) S.S.A. nu cunoaște condițiile în care a plecat avionul de vânatoare Hurricane, pilotat de aviatorul Cordescu (rap. d-voastră nr. 2522 din 6 octombrie 1946). Pentru a se putea lua o hotărâre cu privire la acest aparat, vă rog să binevoiți a-mi indica numărul de serie al avionului, numele exact și gradul pilotului.

Primiți, vă rog, domnule Ambasador, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

p. Ministrul Afacerilor Străine, G. Elefterescu, Ministru Plenipotențiar

p. Șeful Diviziunii Afacerilor Politice, Em. Buznea<sup>24</sup>, Secretar de Legație

[AMAE, Dosare Speciale, Problema 214, Turcia, dos. 4, 1946-1956, f. 130]

<sup>24</sup> **Emanoil Buznea**, diplomat, secretar de legație în Ankara, rechemat la 1 decembrie 1944 în cadrul centralei Ministerului Afacerilor Străine. A fost concediat la 20 noiembrie 1947.

**12. 3 noiembrie 1946, Ankara.** Notă informativă a atașatului militar la Ankara privind situația militară din Republica Turcia. Se prezintă efectivele armatei turce pe timp de pace și în caz de mobilizare, precum și ale corpului ofițerilor de stat-major. Sunt redată informațiile oferite autorităților turce de cei trei ofițeri de aviație români fugiți clandestin în Republica Turcia la 19 august 1946. Conform acestora, în România se află 1.200.000 de soldați ruși, 1200 avioane rusești, iar toate aerodromurile sunt ocupate de ruși.

*November 3, 1946, Ankara. Note of the military attaché in Ankara to the General Staff regarding Türkiye's military situation. A discussion is made on the size of the Turkish military forces in peace times and after mobilisation, as well as the number of staff officers. It mentions the information given to the Turkish authorities by the three Romanian aviation officers that fled Romania to Türkiye on August 19. According to them, the Russian contingent in Romania included 1,2 million soldiers, 1,200 planes and all the airfields being under their control.*

### **Efective ofițeri de stat major**

La 31 octombrie a.c., au fost brevetăți Ofițeri de Stat Major un număr de 25 absolvenți ai Școlii Superioare de război.

Cu această ocazie Domnul General de Corp de Armată Baki Van Demir<sup>25</sup>, Comandantul Școlii Superioare de război, a declarat că armata turcă dispune, astăzi, de 815 ofițeri de stat major și care aparțin:

- 710 Armatei de Uscat
- 65 Marinei
- 40 Aviație
- Total: 815.

### **Efective trupă**

Afirmațiile Guvernului turc, că are astăzi sub arme un efectiv de 1.000.000 oameni, nu pare a corespunde adevărului.

Armata turcă nu depășește astăzi, în nici un caz, efectivul de 720.000 oameni.

În acest efectiv intră și cele 4 contingente active sub arme (ctg. 1940, 1941, 1942 și 1943 adică cei născuți în anii 1924-1927 ambele inclusive) al căror efectiv nu depășește efectivul de maximum 360.000 oameni, iar restul de 360.000 concentrați.

La acest calcul, s-a ținut seama de:

- Valoarea clasei anuale care este de circa 120.000 oameni și de
- Valoarea contingentului care nu depășește efectivul de 80.000 oameni.

Totuși, la calculul trupei active sub arme, s-a luat de bază efectivul de 90.000 oameni.

La mobilizare armata turcă poate dispune, în mod sigur, de un efectiv de 2.100.000 oameni.

<sup>25</sup> **Baki Demir** (1890-1963), general turc. Absolvent de studii militare superioare, a participat la războaiele balcanice, la Primul Război Mondial și la Războiul de independență al Turciei unde a ocupat, inițial, funcția de șef de stat major al Grupului 5 cavalerie. După participarea la bătălia de la Sakarya (1921) a fost numit director al filialei de informații al Comandamentului frontului de Vest. Pasionat de istoria militară, în perioada 1925-1927 a activat ca profesor de istoria războiului la Academia militară turcă. În ianuarie 1941 a deținut comanda zonei de fortificații a Corpului 2 din Çanak-kale. Din noiembrie 1945 a fost numit comandant al Academiei militare până în 1947, când s-a retras din armată. După pensionare și-a continuat cercetările în domeniul istoriei militare în cadrul Societății turce de Istorie și a deținut pentru o perioadă calitatea de președinte al Consiliului de administrație al Sümerbank (bancă turcească înființată în 1933).

### Declarațiile celor 3 ofițeri aviatori români fugiți cu avionul în Turcia

Ei au declarat:

1. În România se găsesc astăzi:

- 1.200.000 soldați ruși
- 1.200 avioane rusești.

2. Toate aerodromurile din România, sunt ocupate de Ruși, cu excepția câtorva din centrul României.

Avioanele românești sunt demontate.

Benzina pentru diferite zboruri de pe aerodromurile rămase Românilor se dă numai cu autorizația Comisiei Aliate de Control<sup>26</sup> din București.

3. Că soldații Ruși se comportă destul de rău în România și, în special, cu ofițerii români.

4. Că alegerile parlamentare vor fi forțate de actualul guvern.

Atașatul militar Ankara, nr. 45

[AMNR, Fond Ministerul de Război, Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, 1895-1949, rola 107, ff. 99-101, cadre 507-508]

**13. 20 noiembrie 1946, București. Notă de informare a Serviciului Special de Informații privind atitudinea turcă favorabilă față de primirea navelor americane în porturile proprii. Se arată că prezența unor noi nave americane reprezintă un răspuns indirect dat U.R.S.S. prin care confirmă interesul SUA pentru independența turcă și menținerea regimului strâmtorilor.**

*November 20, 1946, Bucharest. Briefing of the Special Intelligence Service on the favorable Turkish attitude towards the reception of American ships in its own ports. It is shown that the presence of new American ships represents an indirect response to the USSR confirming the US interest in Turkish independence and the preservation of the straits regime.*

Karaburçak, corespondentul Agenției „Anatolia”, a spus în cerc intim că guvernul turc a primit cu mare satisfacție solicitarea făcută de guvernul american de a capitaliza alte vase americane în apele turcești.

Faptul că guvernul american a decis trimiterea altor vase de război în apele turcești – spune Karaburçak, – trebuie interpretat ca un răspuns indirect dat Uniunii Sovietice care a trimis numai Angliei o notă diplomatică în legătură cu problema Strâmtorilor.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar 57/1938, f. 37]

<sup>26</sup> **Comisia Aliată de Control**, sau **Autoritatea Aliată de Control**, organism înființat la 30 august 1945 de către SUA, Marea Britanie, U.R.S.S. și Franța în vederea denazificării Germaniei. În acest sens, Comisia avea imputernicirea pentru a da legi, directive, ordine, proclamații etc pentru a asigura funcționarea, după aceleași criterii, a celor 4 zone de ocupație ale Germaniei. În toate țările foste aliante ale Germaniei au fost înființate Comisii Aliate de Control. Spre deosebire de Germania, în România reprezentantul sovietic al Comisiei Aliate de Control a avut controlul deplin asupra deciziilor și revendicărilor politice și financiare sovietice. Influența negativă a Comisiei Aliate s-a manifestat cu ocazia aplicării Convenției de armistițiu prin care se stipulau reparațiile de război ale României față de U.R.S.S., România fiind obligată la o plată disproporționată a datoriilor de război. Comisia aliată de control a avut și rolul de a pregăti partidul comunist pentru preluarea puterii în stat, și a fost artizanul destrucției armatei române și a eliminării opozițiilor politici.

**14. 20 noiembrie 1946. Articolul cu titlul „Alegerile din România”, publicat în cotidianul turc „Sen Posta”. Se analizează decizia guvernului condus de Petru Groza de a organiza alegerile parlamentare din noiembrie 1946, în pofida avertismentelor anglo-americane privind corectitudinea acestora. Se subliniază că presiunea U.R.S.S. a fost factorul decisiv pentru această decizie, impusă și prin prezența trupelor sovietice pe teritoriul României chiar și în condițiile în care este foarte probabil ca rezultatul să nu fie recunoscut de SUA și Marea Britanie.**

*November 20, 1946. Article entitled „Elections in Romania”, published in the Turkish daily newspaper „Sen Posta”. It deals with the decision of the government led by Petru Groza to organize the parliamentary elections of November 1946, despite the Anglo-American warnings about their correctness. It is emphasized that the pressure of the USSR was the decisive factor for this decision, enforced also by the presence of Soviet troops on Romanian territory even when it is very likely that the result will not be recognized by the USA and Great Britain.*

Cu toate prevenirile statelor anglo-saxone și cu toate avertismentele făcute că nu vor recunoaște rezultatul obținut la condițiile actuale, guvernul român în fruntea căruia se află doctorul Groza, nu a renunțat de a face alegerile.

Sensul acestei hotărâri este următorul: România ține cu Rusia sovietică, care insistă să se facă alegerile, arătând în același timp în mod fățiș că nu se găsește alături de statele anglo-saxone.

Hotărârea guvernului Groza de a merge pe același drum ideologic cu unul dintre aliații care se separă între sine și de a respinge cererile celorlalți, trebuie să o considerăm naturală dintr-un anumit punct de vedere. Deoarece România este un vecin imediat al Rusiei Sovietice, armatele rusești țin sub ocupație această țară. În consecință, dat fiind că Rusia Sovietică se află în măsură de a exercita o influență mai puternică decât Anglo-Saxonii, este firesc ca România să fie constrânsă să urmeze o politică înclinată spre Soviete.

Cauza pentru care ni se pare nouă că nu trebuie să considerăm faptul că ceva ciudat, este aceasta. Însă, în același timp, este clar de tot ce fel de rezultate vor da alegerile făcute în asemenea condițiuni. Până acuma, în toate țările ținute sub ocupația și influența Sovietelor, prin alegerile făcute în Polonia, Austria, România, Bulgaria, Cehoslovacia și Iugoslavia, elementele susținute total de către Soviete, adică comuniștii, au obținut rezultate în favoarea lor. Alegerile din Ungaria sunt exceptate. Acolo au câștigat alegerile micii proprietari de pământ. Cauza acestui rezultat nu o putea cunoaște, necunoscând condițiile locale de acolo. Dar, de altfel nu mai încap nicio îndoială că oricine ar fi câștigat alegerile în toate aceste țări, aranjamentul situației se află tot în mâinile sovietelor.

Nu există încă posibilitatea ca să iasă din aceste țări cel mai mic lucru, fără permisiunea și îngăduința Sovietelor. De exemplu, mica cantitate de geamuri ce ne-a venit din Cehoslovacia a putut veni fiindcă Rușii au dat voie. Fiindcă Rușii au nevoie de lucrurile pe care le furnizăm noi în compensație. La fel, se vorbește de o bucată de vreme că vor începe schimburile cu Ungaria și că de secole ne vor sosi în curând mari cantități de articole farmaceutice; însă toate acestea se fac cu permisiunea Sovietelor. Așa dar e foarte corect să considerăm încapățânarea lui Groza de a face alegerile în România, ca o insistență din partea Rusiei. Însă ne spune că Anglo-Saxonii nu vor recunoaște rezultatele alegerilor din România, ba chiar că-și vor rechema reprezentanții lor de acolo. Lucrul acesta, însă, nu va fi în folosul Rușilor și mai ales al Românilor.

Rușii fac epurații pretutindeni unde se află, după părerile lor proprii. Rezultatele dela alege-rilor acestea, care vor salva aparențele vor confirma oare, sau vor prilejui vreun rău socotelile lor.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar 57/1938, vol. II, ff. 220-221]

- 15. 26 Noiembrie 1946, București. Notă a Serviciului Special de Informații informând asupra posibilității de transmite a celei de-a treia note sovietice către guvernul de la Ankara privind revizuirea Convenției de la Montreux. Este de așteptat ca aceasta să reia prevederile notelor anterioare. Se subliniază faptul poziția turcă rămâne neschimbată, în sensul respingerii posibilității unor discuții bilaterale cu U.R.S.S pe acest subiect. Ankara nu va aborda problema revizuirii Convenției de la Montreux decât în cadrul unei conferințe internaționale.**

*November 26, 1946, Bucharest. Note of the Special Intelligence Service informing about the possibility of transmitting the third Soviet note to the government in Ankara on the revision of the Montreaux Convention. It is expected that it would repeat the provisions of previous notes. It is emphasized that the Turkish position remains unchanged, in the sense of rejecting the possibility of bilateral talks with the USSR. Ankara will approach the topic of the Montreux Convention revision only in the framework of a international conference.*

Karaburçak, corespondentul agenției „Anatolia”, a spus în cerc intim că din informațiile pe care le are reiese că guvernul turc este în așteptarea unei a treia note diplomatice din partea guvernului sovietic, în legătură cu problema Strâmtoarelor.

Deși textul notei sovietice, trimisă recent guvernului englez, nu a fost dată publicității, toți se știe că aceasta repetă punctele specificate în nota anterioară trimisă la Londra precum și acelea din notele trimise la Ankara.

Este de așteptat – a mai spus Karaburçak – ca textul notei sovietice, ce urmează să fie trimisă la Ankara, menține aceiași atitudine din partea guvernului sovietic.

Cât despre guvernul turc – a mai spus Karaburçak – el se menține pe poziția adoptată neacceptând nici angajarea unor discuții bilaterale așa cum ar dori guvernul sovietic.

Guvernul turc nu va mai răspunde la această nouă notă considerând că și-a fixat în mod definitiv atitudinea și așteptând numai convocarea unei conferințe internaționale care să ia în discuție revizuirea convenției dela Montreux.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar 57/1938, f. 38]

- 16. Noiembrie 1946, București. Informare a Serviciului Special de Informații privind problematica strâmtoarelor din perspectiva notelor transmise de U.R.S.S. guvernului de la Ankara prin care se vizează revizuirea Convenției de la Montreux. Se prezintă măsurile pe care autoritățile turce le-au adoptat ca reacție la demersul sovietic în plan politico-diplomatic și militar. Se subliniază sprijinul anglo-american pentru poziția turcă privind abordarea acestui subiect doar în cadrul unei conferințe internaționale.**
- November 1946, Bucharest. Briefing of the Special Intelligence Service on the issue of the straits from the perspective of notes sent by the USSR to the government in Ankara aiming at the revision of the Montreux Convention. It presents the measures that the*



*Turkish authorities adopted in reaction to the Soviet approach, political, diplomatic and military. The US – UK support for the Turkish position on discussing this topic only in the framework of an international conference is underlined.*

Chestiunea Strâmtoarelor

Notele U.R.S.S. de modificarea convenției dela Montreux, referitoare la strâmtoare, a stârnit o mare surpriză în cercurile politice și militare turcești.

În regiunea Artîn-Kars-Ardahan s-a produs și o panică printre locuitorii și chiar funcționarii acestor regiuni, cari începuseră să-și vândă averile și să se retragă în interior.

Vânzările și retragerea în spre interiorul Turciei, au fost oprite de Comandantul Armatei a III-a.

Turcii sunt decizi a nu cădea de acord cu articolul referitor la apărarea în comun a Strâmtoarelor cu Rușii și după afirmațiile lor, s-ar apăra în caz de bruscare, ori care ar fi rezultatul.

În ce scop:

– Sunt zvonuri despre concentrarea a 200.000 de rezerviști;

– Au început pregătirea populației prin propagandă în presă, ponegrind bineînțeles pe Ruși, că urmăresc a le lua prin forțe teritorii și că nu doresc pacea.

Pentru neștiutorii de carte propaganda se face prin diferite caricaturi.

De altfel Turcii sunt bazați, la aceste afirmațiuni, pe ajutorul Anglo-American, cari au interese în Mediterana, Iran și Irak.

Eu știu că chestiunea Strâmtoarelor este o chestiune Anglo-Americană, iar chestiunea Turcă, este o chestiune Anglo-Americană la care, după ei, nu vor renunța cu orice risc.

Această credință crește și mai mult datorită deselor vizite ale flotelor engleze și americane.

Se zvonește că răspunsul la a doua notă U.R.S.S. va fi identică cu primul răspuns.

Prima notă a fost discutată împreună cu Ambasadorii Statelor Unite, Angliei și Franței din Ankara, care de altfel a și întocmit răspunsul. În acest scop, a doua zi după înmânarea notei rușești, Ambasadorul Statelor Unite care era la Istanbul s-a și întors la Ankara.

În prezent, Ambasadorul Statelor Unite se găsește la Istanbul.

Încă totuși Turcii, bineînțeles cu Anglo-Americanii, vor să convoace o conferință, spre a urmări țelurile rusești.

Legăturile dintre Turci și Anglo-Americanii sunt destul de strânse, acestea având și misiuni militare la Ankara și care lucrează intens.

Atașatul militar al Angliei în Turcia, este chemat de aproape o lună, la Londra în interes de serviciu.

Pentru a mări moralul armatei, Turcii au pus în circulație zvonul că, cu ocazia vizitei la Istanbul a vasului American „Missouri” ar fi adus și 15 bombe atomice.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar 57/1938, vol. II, ff. 31-32]

**17. 27 martie 1947, Ankara. Telegramă a Ambasadei României la Ankara prin care se relatează asupra mesajului de protest transmis de partea turcă în cadrul unei întâlniri a șefului de misiune cu directorul politic al MAS turc. Acesta vizează un articol critic, publicat de ziarul „Scântea”, față de politica guvernului de la Ankara. Se atrage atenția asupra efectelor negative ale unor astfel de acțiuni pentru relațiilor româno-turce cu atât mai mult cu cât articolul este singular în presa din alte țări din regiune. Se evaluează că într-un astfel de context este dificilă reluarea relațiilor comerciale bilaterale româno-turce.**

*March 27, 1947, Ankara. Telegram from the Romanian Embassy in Ankara reporting on the protest message sent by the Turkish side during a meeting of the Head of Mission with the political director of the Turkish MFA. It concerns an article critical of Ankara's government policy published by the newspaper „Scântea”. Attention is drawn to the negative effects of such actions on Romanian-Turkish relations, all the more so as the article is singular in the regional press. It is assessed that in such a context it is difficult to resume Romanian-Turkish bilateral trade relations.*

Directorul Politic m-a chemat astăzi pentru a-mi exprima credința că articole în genul celui apărut în ziarul „Scântea” în jurul lui 25 Martie a.c., sub titlul „Guvernul reacționar din Ankara voia să anexeze Caucazul, Asia Centrală și Azerbeigianul”, sunt dăunătoare relațiunilor de bună prietenie româno-turce și pot deveni izvorul unei violente campanii de presă.

Am priceput că în această atmosferă, relațiunile comerciale normale n-ar putea să fie reluate.

Directorul politic s-a arătat surprins că membrii guvernului român să nu aibă nici o influență asupra presei partidelor respective, spre a sugera adoptarea unui ton moderat.

Mi s-a spus că articole similare n-ar fi fost semnalate în presa bulgară și presa ungară.

Dimpotrivă, a subliniat că cea din urmă evocă foarte des prietenia turco-ungară. Trebuie să ne așteptăm, de aici încolo, ca guvernul turc să se arate mai puțin curtenitoare.

Binevoîți a comunica, cele ce preced, dacă e posibil și Domnului Ambasador Moasil.

Magheru

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar 57/1938, vol. II, f. 339]

**18. 31 martie 1947, Ankara. Notă informativă a atașatului militar la Ankara privind situația politico-militară din Republica Turcia. Se arată că Marele Stat Major turc pregătește reorganizarea armatei cu sprijin american și britanic.**

*March 31, 1947, Ankara. Note of the military attaché in Ankara to the General Staff regarding Türkiye's political and military situation. The Turkish General Staff was reorganizing the army with American and British support.*

**Reorganizarea și instruirea armatei turcești**

Marele Stat Major turc, în colaborare cu atașații militari englez și american, lucrează la o nouă reorganizare a armatei turcești.

Noua organizare și instruire s-ar face după sistemul englez.

**Misiuni militare străine în Turcia**

La reorganizarea și instruirea armatei turcești, lucrează specialiști englezi și americani.

În urma declarațiilor<sup>27</sup> Președintelui Truman<sup>28</sup>, America va trimite în Turcia noi misiuni de specialiști și tehnicieni.

<sup>27</sup> Referire la declarațiile făcute de președintele Harry S. Truman în fața Congresului S.U.A. la 12 martie 1947 privind angajamentul american de a sprijini statele democratice împotriva totalitarismului. Declarațiile, concretizate printr-un sprijin financiar acordat Greciei și Turciei, au pus bazele Doctrinei Truman.

<sup>28</sup> **Harry S. Truman** (1884-1972), om politic american. A fost ales judecător, în 1922, apoi președinte al Curții comitatului Jackson (1927-1935), senator de Missouri (1935-1945) și vicepreședinte S.U.A. la 20 ianuarie 1945; a preluat funcția de președinte la moartea lui Franklin Delano Roosevelt, în 12 aprilie 1945. A fost ales pentru al doilea mandat, rămânând în funcție până la 20 ianuarie 1953. A jucat un rol central în reorganizarea securității europene postbelice (Planul Marshall), în crearea sistemului de apărare occidental (NATO) și în implementarea strategiei de îndiguire a U.R.S.S. (politica de *containment*). După 1953 s-a dedicat publicării memoriilor.

### Misiuni militare turcești în Statele Unite

După unele informații, Generalul de Armată Salih Omurtak – Șeful Marelui Stat Major turc – va pleca în misiune specială în Statele Unite ale Americii și va fi însoțit de specialiști și tehnicieni.

Se crede că scopul acestei misiuni ar fi:

- vizitarea uzinelor militare
- achiziționare de armament
- vizită de curtoazie, cu care ocazie n-ar fi exclus să se stabilească și un plan comun de acțiune în cazul când Turcia ar fi bruscată.

### Dotarea armatei turcești cu material modern

Armata turcă va fi dotată cu armament ultra-modern de care dispun anglo-americanii.

Printre armele ce Anglia le furnizează Turciei sunt și avioane cu reacție. (Anexa nr. 1)

### Înființarea Armatei a IV-a Moto-mecanizată

În urma masivelor livrări de armament, Turcii au înființat Armata IV-a Moto-mecanizată. Urmează a se vedea organizarea acestei armate.

În postul de Comandant al Armatei a IV-a a fost numit Generalul de Corp de Armată Ekrem Baydar<sup>29</sup> – fostul Comandant al Corpului 10 Armată (este avansat în acest grad pe data de 30 August 1942).

### Noi arme americane

Anexez o decupare din revista „Cephe” ce apare la Cairo, în care se vorbește de noi arme întrebuințate de flota de război a Statelor Unite (Anexa nr. 2).

Înaintează această decupare deoarece conform deciziei anglo-americanilor de a da Turciei și Greciei, armamentul de care dispun și armatelor lor, s-ar putea să furnizeze și Turciei asemenea arme.

(..)

Atașatul militar Ankara, nr. 20

[AMNR, Fond Ministerul de Război, Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, 1895-1949, rola 107, ff. 206-207, cadre 599-600]

## 19. 18 aprilie 1947, București. Notă a Marelui Stat Major, Secția a 2-a, Biroul Legături Externe adresată șefului Marelui Stat Major, generalul Costin Ionașcu<sup>30</sup>, privind întâl-

<sup>29</sup> **Ekrem Baydar** (1886–1974), general turc. A deținut comanda Corpului 10 și a Armatei a IV-a turcești. A ocupat postul de șef al poliției din Istanbul în timpul tentativei de asasinat de la Izmir, din 1926, îndreptată împotriva președintelui turc Kemal Atatürk, și a deținut funcția de guvernator al orașului Tunceli (Dersim) în timpul rebeliunii din Dersim din 1937 (rebeliunea izbucnită în localitatea Dersim (Tunceli) în perioada 1937-1938 a grupurilor etnice kurde a fost reprimată în mod violent de către armata turcă). Ekrem Baydar s-a retras din armată cu gradul de general locotenent.

<sup>30</sup> **Costin Ionașcu** (1890-1969), general român. Ofițer de artilerie, sublocotenent în 1912, a luptat în Războiul de Întregire. Absolvent al Școlii Superioare de Război (1921), a fost comandant al Regimentului 2 Artilerie Grea (1936-1938), șef al Secției Transporturi din Marele Stat Major (1 octombrie 1938 – 1 martie 1940), comandant al Brigăzii 10 Artilerie (1 martie 1940 – 30 ianuarie 1941), comandant al garnizoanei Tulcea (30 ianuarie 1941 – 20 ianuarie 1942). Pe frontul de est a fost comandant de brigadă, al artileriei Corpului 5 Armată (1942-1943) și al Diviziei 9 Infanterie, pe care a condus-o și pe frontul de vest. A fost inspector general al Artileriei (decembrie 1944 – 31 martie 1945), comandant al Corpului 2 Armată (1 aprilie – 20 iunie 1945) și șef al Marelui Stat Major (20 iunie 1945 – 27 decembrie 1947). La 1 ianuarie 1948 a fost trecut în rezervă.

nirea cu atașatul militar al Republicii Turcia la București, maiorul Fazil Ciloglu. Atașatul turc a propus un schimb de reviste militare și o serie de informații privind Armata Română necesare în vederea pregătirii activităților de protocol.

*April 18, 1947, Bucharest. Note of the General Staff's Second Section's Bureau of Foreign Liaisons to the Chief of the General Staff, General Costin Ionașcu, regarding the meeting with the Turkish military attaché, Major Fazil Ciloglu. The Turkish attaché suggested an exchange of military magazines and asked for information regarding the Romanian army that can be used in preparing protocol activities.*

Sumarul: Cereri ale atașatului militar turc

Atașatul militar al Turciei maiorul Fazil Ciloglu<sup>31</sup>, venit în vizită la M.St.Major în ziua de 17 IV [aprilie] a.c., a solicitat următoarele:

1. Dorește un schimb de reviste militare turcești cu revistele militare române.

Poate oferi următoarele reviste militare care în Turcia aparțineau: Infanteriei, Artileriei, Cavaleriei, Geniului, Intendenței, Sanitară, Veterinară și Revista Militară (similară cu „România Militară”<sup>32</sup>).

2. Întrucât uniforma armatei turcești este în curs de modificare și transformare, ar dori și un regulament al uniformelor armatei române, pentru a-l consulta și probabil trimite la Ankara, spre a fi studiat.

3. Dorește să aibă un tabel cu sărbătorile naționale și religioase ale Statului Român, pentru a putea îndeplini formalitățile protocolare în astfel de ocazii, în cunoștință de cauză.

4. Dorește să cunoască numele comandanților oștirii (dl. Ministru de Război, dl. Subsecretar de Stat al M.St. Major), tot pentru îndeplinirea obligațiilor protocolare.

5. Dorește să știe dacă în România sunt zone interzise pentru străini, întrucât atunci când va avea mașină intenționează să viziteze țara.

Vă rugăm să binevoșiți a hotări asupra modalităților de satisfacere.

Propunem ca în cazul când se vor aproba desideratele exprimate, cele de la punctele 1 și 2 să fie cu titlu de reciprocitate.

Șeful Secției a II-a, Colonel, R. Găvănescu<sup>33</sup>.

Șeful Biroului Leg. Externe, Lt. Colonel C. Gheorghiu

[AMNR, Fond Ministerul de Război, Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, 1895-1949, rola 111, dosar nr. 962 pe 1947/1948, atașatul militar al Turciei, f. 3 f/v, cadre 140-141]

## 20. 24 aprilie 1947, București. Notă a șefului Marelui Stat Major, generalul Costin Ionașcu, adresată ministrului de Război, generalul Mihail Lascăr<sup>34</sup>, privind un schimb de reviste

<sup>31</sup> **Fazil Ciloglu** (1905-?), ofițer turc, a îndeplinit funcția de atașat militar aero și naval în cadrul ambasadei Republicii Turcia la București în primii ani de după proclamarea R.P.R.

<sup>32</sup> **Revista „România Militară”**, publicație militară editată, începând din 1864, din inițiativa unui grup de ofițeri iar, din 1898, sub egida Marelui Stat Major.

<sup>33</sup> **Radu Găvănescu** (1900-?), ofițer de artilerie. A îndeplinit funcția de director al Scolii de ofițeri de artilerie și geniu „Carol I”. A participat la campaniile derulate de armata română pe frontul de est îndeplinind funcția de șef de stat-major al Diviziei 1 Infanterie și șeful Secției a 2-a din Marele Stat Major.

<sup>34</sup> **Mihail Lascăr** (1889-1959), politician și general de armată român. Ofițer de infanterie, sublocotenent în 1910, a luptat în campania din Bulgaria și Războiul de Întregire. Pe frontul de est a comandat Brigada 1 Munte și Divizia 6 Infanterie, a participat la bătălia de la Stalingrad, căzând prizonier la Cotel Donului la 22 noiembrie 1942. A organizat

**militare și regulamente propus de atașatul militar al Republicii Turcia la București, maiorul Fazil Ciloglu. Ionașcu avizează pozitiv realizarea schimbului.**

*April 24, 1947, Bucharest. Note of the Chief of the General Staff, General Costin Ionașcu, to the Ministry of War, General Mihail Lascăr, regarding an exchange of military magazines and regulations suggested by the Turkish military attaché to Romania, Major Fazil Ciloglu. Ionașcu approves the exchange.*

Am onoarea a raporta următoarele:

Atașatul Militar al Turciei la București, Maiorul Fazil Ciloglu, a propus Marelui Stat Major să se facă un schimb de reviste militare între armatele turcă și română.

Marele Stat Major turc poate oferi următoarele reviste militare ale armatei turce aparținând:

- Infanteriei
- Artileriei
- Cavaleriei
- Geniului
- Intendenței
- Sanitară
- Veterinară
- Revista Militară (similară cu Revista „România Militară”).

Totodată, atașatul militar al Turciei a solicitat un exemplar din regulamentul uniformelor armatei române, pentru a-l consulta și probabil trimite la Ankara, spre a fi studiat, întrucât uniforma armatei turce este în curs de modificare și transformare.

Asupra cererilor de mai sus, Marele Stat Major raportează domnului Ministru de război următoarele:

1) În trecut s-a făcut schimb de reviste militare cu armatele străine, prin intermediul atașatilor militari respectivi.

Marele Stat Major apreciază că, și în prezent, se poate stabili un schimb de reviste militare cu atașatul militar al Turciei la București, dându-se acestuia, pe bază de reciprocitate, revistele militare ale armatei noastre care nu au caracter secret.

Un astfel de schimb de reviste se face în prezent între armatele română și bulgară, prin intermediul atașatului militar al Bulgariei la București.

2) În ceea ce privește regulamentul uniformelor armatei române, Marele Stat Major apreciază că el ar putea fi pus la dispoziția atașatului militar al Turciei, în cazul când mai este în vigoare, deoarece nu are caracter secret, iar în trecut a fost dat armatelor străine.

Față de cele de mai sus, am onoarea a vă ruga să binevoiți a hotărî dacă se poate da atașatului militar al Turciei la București datele cerute.

*M.St.M este de părere a se da*<sup>35</sup>.

Șeful Marelui Stat Major, General de corp de armată C. Ionașcu

[AMNR, Fond Ministerul de Război, Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, 1895-1949, rola 111, dosar nr. 962 pe 1947/1948, atașatul militar al Turciei, f. 4 f/v, cadre 142-143]

și comandat divizia de voluntari „Horea, Cloșca și Crișan” (12 aprilie – 15 august 1945). A fost comandantul Armatei a 4-a (1 octombrie 1945 – 30 noiembrie 1946), ministru al Apărării Naționale (1 decembrie 1946 – 5 noiembrie 1947) și comandant al Academiei Militare (1949).

<sup>35</sup> Adăugire olografă pe document.

**21. 30 aprilie 1947, București. Notă informativă a Marelui Stat Major privind repatrierea avionului folosit în septembrie 1944 de directorul general al Industriei Aeronautice Române (I.A.R.), Mircea Grossu-Viziru, pentru a fugi în Republica Turcia. Se arată că Republica Turcia amână un răspuns privind înapoierea avionului, care necesită reparații. La finalul documentului se reproduce corespondența prin care Marele Stat Major înaintează nota Comandamentului Aeronauticii.**

*April 30, 1947, Bucharest. Note of the General Staff regarding the repatriation of a plane used in September 1944 by the General Director of the Romanian Aeronautic Industry (R.A.I.), Mircea Grossu-Viziru, to flee to Türkiye. It notes that Türkiye postpones an answer regarding the restitution of the plane, that requires repairs. The document is followed by the correspondence with which the General Staff forwarded the note to the Air Command.*

În luna Septembrie 1944, Directorul General al I.A.R. (Industria Aeronautică Română) Inginer Mircea Grossu-Viziru, a fugit în Turcia cu avionul Savoia nr. 230, fabricație I.A.R., din seria celor comandate de Subsecretariatul de Stat al Aerului.

Pentru readucerea în țară a acestui avion, a fost trimis la Ankara, în luna septembrie 1944, un echipaj român, însă autoritățile turcești au refuzat să predea avionul, pe motiv că era de tip militar și pentru că la acea dată, războiul nu se terminase.

La cererea Subsecretariatului de Stat al Aerului, Marele Stat Major a intervenit pe lângă Ministerul Afacerilor Străine (Secretariatul General) cu rugămintea de a face demersurile necesare pe lângă Guvernul Turc, în scopul de a ni se preda acest avion cât mai curând posibil, menționându-se totodată data și locul unde urmează să se prezinte echipajul român.

Cu toate că această intervenție s-a făcut de la 21 august 1946 sub nr. 610.403 și s-a mai re-venit asupra ei, totuși până în prezent nu s-a obținut nici un rezultat.

În același timp, Ambasada Regală a României din Ankara, prin nota verbală nr. 2581 din 7 Octombrie 1946, a cerut Ministerului Afacerilor Străine turc predarea avionului Savoia nr. 230, cu care a sosit în Turcia Inginerul Mircea Grossu Viziru, fost Director General al I.A.R.

Până astăzi, Ministerul Afacerilor Străine turc n-a dat nici un răspuns.

Din informații rezultă că avionul nu mai este în stare de zbor, deoarece de la sosire a stat afară sub soare, ploii și zăpadă, fără nici un fel de întreținere.

Se pare că trebuie schimbate: motoarele, elicele, cauciucurile și pânza după fuselaj.

La sosire, avionul a fost dezarmat, armamentul fiind luat de autoritățile militare turcești, iar avionul lăsat în grija Direcției Generale a Aviației Civile și, în prezent, este pe aerodromul civil de la Etimesut (15 km. depărtare de Ankara).

Pentru informații mai precise, ar fi necesar raportul unui expert. Se pare că în curând se va relua traficul aerian româno-turc, cu escală la Ankara. În acest caz, expertul ar putea fi pilotul unui avion civil.

După informații, avionul era înarmat cu:

- 6 mitraliere „Mauser” calibru 7,92 mm. și
- 1 tun „Ikaria” de 20 mm.

După aceleași informații, Societatea I.A.R. câștigând procesul intentat Inginerului Mircea Grossu-Viziru, a pus sechestru pe averea susnumitului, pentru despăgubirea avionului.

În acest caz, avionul aparținând Societății I.A.R., nu ar mai fi cazul ca Subsecretariatul de Stat al Aerului să mai ceară epava avionului, ci numai armamentul specificat mai sus.

Valoarea informației: de încredere.

[Adresa Marelui Stat Major prin care nota informativă este înaintată Comandamentului Aeronauticii, nr. 600.032<sup>36</sup>]

<sup>36</sup> Documentul este separat de cel precedent.

La nr. 41.515 din 12.VIII.1946 al Statului Major al Aerului (Secția II-a):

Am onoarea a vă remite alăturata Notă Informativă, referitoare la:

– stadiul în care se găsește cererea noastră făcută pe cale diplomatică pe lângă Guvernul Turc, pentru restituirea avionului Savoia nr. 230, cu care a fugit în Turcia, în luna Septembrie 1944, Inginerul Mircea Grossu-Viziru, fost Director General al I.A.R.;

– situația actuală a acestui avion.

Totodată, vă rugăm să binevoiți a dispune să nu se facă uz de cuprinsul acestei note informative, până când nu se va primi răspunsul oficial din partea Guvernului Turc, precum și rezultatul adus de un eventual expert ales de d-Voastră dintre piloții avioanelor civile care vor face traficul aerian București-Ankara.

p. Șeful Marelui Stat Major, General de divizie N[icolae] Cambrea<sup>37</sup>

Șeful Secției II-a, Colonel R[adu] Găvănescu

[AMNR, Fond Ministerul de Război, Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, 1895-1949, rola 111, ff. 2-4, cadru 40-42]

**22. 16 mai 1947, București. Notă informativă a Marelui Stat Major privind cererile atașatului militar al Republicii Turciei la București, maiorul Fazil Ciloglu. Atașatul turc dorea să depună coroane de Ziua Eroilor, să viziteze Palatul Cercului Militar și să cunoască ofițeri români, context în care și-a exprimat nemulțumirea pentru faptul că nu a fost invitat la solemnitățile din 9-10 mai 1947. Cu ocazia discuțiilor au fost prezentate și aspecte privitoare la serviciul militar în Republica Turcia.**

*May 16, 1947, Bucharest. Note of the General Staff regarding the requests of the Turkish military attaché to Romania, Major Fazil Ciloglu. The Turkish attaché asked to lay wreaths on National Heroes' Day, visit the Palace of the National Military Circle and meet Romanian officers. He expressed his dissatisfaction of not being invited to the Victory Day parade of May 9 and the National Day of May 10. During the discussions, aspects regarding military service in Türkiye were also presented.*

În ziua de 15 mai 1947, atașatul militar al Turciei la București, Maiorul Fazil Ciloglu, a fost în vizită la Marele Stat Major – Secția II-a, Biroul Legături Externe între orele 12-13.

Cu această ocazie a exprimat următoarele desiderate:

1) De Ziua Eroilor dorește neapărat să depună câte o coroană la:

– Mormântul Eroului Necunoscut Român din Parcul Carol;

– Cimitirul Eroilor turci din București.

Roagă a fi prevăzut în programul solemnităților ce se vor desfășura în aceste locuri.

2) Ar dori să viziteze clădirea Cercului Militar din Calea Victoriei.

3) S-a arătat oarecum nemulțumit de faptul că nu a fost invitat să participe la solemnitățile ce au avut loc de Ziua Victoriei, 10 mai, etc.

<sup>37</sup> **Nicolae Cambrea** (1899-1976), general. A luptat pe frontul de est ca șef de stat-major al Diviziei 5 Infanterie, căzând prizonier la Cotelul Donului în ziua de 22 noiembrie 1942. Aflat în prizonierat, a organizat și apoi comandat divizia de voluntari români Tudor Vladimirescu (15 noiembrie 1943-1 octombrie 1944). Reintegrat în Armata Română, a fost subșef al Marelui Stat Major (1 decembrie 1945-27 decembrie 1947), comandant adjunct al Regiunii militare București (27 decembrie 1947-20 februarie 1948), comandant al Centrului de Instrucție al Armatei (20 februarie 1948 – 6 aprilie 1949) și al Regiunii militare Cluj (6 aprilie – 20 decembrie 1949). A fost trecut în rezervă în 1950.

4) Ar vrea să cunoască cât mai mulți ofițeri români.

Cu ocazia discuțiilor, s-au desprins următoarele informații:

1. În armata turcă durata serviciului militar sub arme este în prezent:

- 18 luni la infanterie
- 3 ani la jandarmi
- 4 ani la marină
- 2 ani la celelalte arme.

Este în curs întocmirea unui proiect de lege care să reglementeze durata serviciului militar la 2 ani pentru toate armele.

2. Se proiectează întinerirea cadrelor armatei turce prin micșorarea stagiului ofițerilor în diferite grade astfel:

- de la sublocotenent la locotenent – 3 ani
- de la locotenent la căpitan – 3 ani.

Atașatul militar apreciază că, pentru război, cel mai bătrân ofițer comandant de regiment trebuie să aibă maximum 40 de ani, spre a putea comanda în bune condiții.

[AMNR, Fond Ministerul de Război, Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, 1895-1949, rola 111, dosar nr. 962 pe 1947/1948, atașatul militar al Turciei, ff. 23-24, cadre 146-147]

**23. 11 iunie 1947. Articol „Federația balcanică” în ziarul turc „Ulus” privind posibile evoluții în cooperarea regională între statele din Balcani și sprijinul U.R.S.S. pentru dezvoltarea unei astfel de formule. Se menționează vizita primului ministru român, Petru Groza, la Belgrad care ar reprezenta parte a unui plan sovietic de întărire a controlului în această zonă. Articolul mai include și un scurt istoric al inițiativelor de cooperare regională din perioada interbelică.**

*June 11, 1947. Article „Balkan Federation” in the Turkish newspaper „Ulus” on possible developments in regional cooperation between the Balkan states and USSR support for such a formula. It mentions the visit of Romanian Prime Minister Petru Groza to Belgrade, which would be part of a Soviet plan to strengthen control in this area. The article also includes a brief history of regional cooperation initiatives in the interwar period.*

Din țările care se află sub ocupația și influența rusească, deoarece sunt împrejmuite ca și Rusia însăși de perdeaua de fier, nu e ușor să obții informații clare cu privire la evoluția politică din zona lor. Însă, se vede cât de colo că țările balcanice care se află sub directivele Moscovei se apropie una de alta. Uniunea dintre Iugoslavia și Albania, adecă mai bine zis anexarea Albaniei, care înainte de război a fost sacrificată de către Italia, după război a fost sacrificată de către Iugoslavia care a transformat Albania într-un satelit.

Bulgaria și Iugoslavia s-au apropiat prin idealul slavismului, care le leagă deolaltă. Ambele țări, cu toate că erau slave, stăteau ca doi rivali una în fața celeilalte, dela întemeierea lor. Ba încă, între Bulgaria, care a fost creată prin tratatul dela Berlin, și între Serbia s-a iscat un război, iar micul Principat Bulgar a fost învingător. Rusia țaristă în Balcani a susținut însă Serbia, ca stat slav, nu Bulgaria. Din cauza aceasta, Bulgarii, în politica internațională au intrat în combinații de colaborare ca adversari ai Rusiei. O asemenea politică i-a târât pe Bulgari atât în primul război mondial, cât și în al doilea, în luptă alături de Germania. Cu toate acestea, înainte de război ei au înodat cu Iugoslavia legături sincere și puteau să fie întrezărite în Bulgaria curente care duceau



spre uniune. Politica aceasta era reprezentată de partidul „Zveno”, care în bulgărește însemnează „verigă”, derivă din sensul de legătură între Bulgaria și Iugoslavia.

Înainte de război, pe de-o parte Karagheorghe din capul statului iugoslav, pe de altă dinastia Saxa-Coburg din fruntea statului bulgar, împiedicau unirea celor două state. E ciudat totuși că după război, în locul celor două dinastii rivalitatea a fost dusă mai departe de două puternice personalități ale lumii comuniste, de către Dimitrof și Tito, între care a reînceput rivalitatea. Acești doi lideri comuniști sunt în stare de război între ei, din cauza primatului între Slavii de Sud. Însă, Tito și Dimitrof, care sunt supuși disciplinei severe a partidului comunist, au pus deoparte cel puțin de formă vechea rivalitate între Bulgaria și Iugoslavia și se pare că au creat o colaborare între sine.

Între România și Slavii Balcanici nu există unitate de limbă sau de cultură. Însă Rusia stăruie ca și România să se înțeleagă cu Slavii. Din cauza aceasta primul ministru român, Groza s-a dus la Belgrad, ca să se vadă cu Tito.

Toate aceste mișcări politice din Balcani, prezintă un aspect ca și cum România, Iugoslavia, Bulgaria și Albania sunt îndemnate să facă o federație între ele. Însă, acesta este un aspect fallacious. Nu se știe până acuma ca aceste țări vor publica sau nu vreun comunicat, sau vreo declarație, în scopul de a explica strângerea raporturilor dintre ele. Dar chiar dacă va fi publicată asta nu are nici un sens. Federația este o combinație posibilă numai între state independente. Iar două dintre aceste țări se află sub ocupația reală a trupelor sovietice. Guvernele României și al Bulgariei au fost create de către trupele de ocupație rusești, sunt protejate de aceste trupe de ocupație și sunt menținute la putere de aceste trupe. Atâta timp cât nu vor fi evacuate de către Ruși, nu se poate vorbi despre Bulgaria și România ca despre niște state independente.

În afară de asta, ideea unei federații – care este conformă cu definiția dreptului internațional – nu e deloc conformă cu concepția comunistă. Căci de altfel cea mai mare dificultate în problema raporturilor cu U.R.S.S. este efortul să se facă să intre aceste raporturi în cadrul dreptului internațional. E cu neputință să tratezi sistemul sovietic – care în privința raporturilor internaționale se întemeiază pe teorii și concepții cu totul deosebite – în cadrul raporturilor reciproce dintre statele independente din punctul de vedere al dreptului internațional.

Rusia și-a întemeiat pe de-o parte raporturile sale cu statele din Balcani și pe de altă parte raporturile reciproce a statelor din Balcani între ele înșile, pe partidul comunist internațional. Cei ce conduc destinele fiecăreia din aceste țări sunt persoane numite de către partidul comunist internațional și bucurându-se de încrederea partidului comunist internațional. În România, Groza, în Bulgaria Dimitrof, în Iugoslavia Tito și în Albania Enver Hodja au ajuns la putere numai prin încrederea partidelor comuniste din acele țări. Însă cel ce ordonă ce trebuie să se facă în acele țări este Partidul Comunist Internațional. Din cauză că partidul comunist internațional, la rândul lui, se află cu totul sub influența Rusiei, toate aceste țări pomenite constituie câte o particică a Uniunii Sovietice.

O federație ce se va înființa în Balcani în aceste condiții nu poate să fie deloc altfel decât federația din Caucazia. Secretul eforturilor duse de către U.R.S.S. pentru a comuniza aceste țări trebuie căutat în acest punct.

[ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar 57/1938, vol. II, ff. 251-253]

**24. 16 iunie 1947, București. Notă a Marelui Stat Major adresată Comandamentelor Aeronauticii și Marinei în care se informează că atașatul militar al Republicii Turcia a pre-**

**luat și funcțiile de atașat naval și aeronautic, cerându-i să colaboreze cu acesta exclusiv pentru chestiuni tehnice.**

*June 16, 1947, Bucharest. Note of the General Staff to the Air and Navy Command informing that the Turkish military attaché to Romania took the functions of naval and air attaché. The request was to collaborate with him strictly on technical issues.*

Am onoarea a vă aduce la cunoștință următoarele:

Legatia Turciei la București a solicitat ca Maiorul Fazil Ciloglu, atașatul militar al Turciei în România, să îndeplinească în același timp și funcțiile de atașat naval și aeronautic.

Pe baza hotărârii domnului Ministru de Război [Mihail Lascăr], Marele Stat Major a comunicat Ministerului Afacerilor Străine că autoritățile militare de resort nu au nici o obiecție de făcut ca Maiorul Fazil Ciloglu să îndeplinească și funcțiile de atașat aeronautic și naval.

Prezentările de rigoare pentru aceste două funcțiuni vor fi făcute tot prin intermediul Marelui Stat Major.

După cum s-a procedat și în trecut, atașatul aeronautic și naval al Turciei va putea colabora direct cu Comandamentul Aeronauticii și Comandamentul Marinei, însă numai pentru chestiunile pur tehnice privitoare la problemele aeronautice sau navale.

Pentru toate celelalte chestiuni, atașatul militar al Turciei se va adresa numai Marelui Stat Major – Secția II-a Biroul Legături Externe.

Deoarece Marele Stat Major este interesat să cunoască întreaga activitate informativă a atașatilor militari străini, vă rugăm să binevoiți a dispune ca o copie de pe schimbul de informații ce se va face între Comandamentul dv. și atașatul militar, aero și naval al Turciei, să fie trimisă, spre știință, Marelui Stat Major – Secția II-a.

Dat fiindcă nu este exclus să avem în scurt timp și alți atașați aero și navali străini acreditați la București, Marele Stat Major recomandă, pentru o mai bună regulă, să se ia următoarele măsuri:

– Comandamentele Aeronauticii și Marinei vor destina un ofițer anume care să țină legătura cu atașatii aero sau navali. După cum s-a procedat și în trecut, este de dorit ca acest ofițer să fie în persoana Șefului Secției II-a din Comandamentul respectiv.

– Să se dea dispoziții personalului de serviciu ca atașatii aero sau navali să fie conduși numai în biroul Șefului Secției II-a, sau – când este cazul – al domnului Comandant al Aeronauticii sau Marinei, nefiind admis a intra în celelalte birouri.

– Contactul cu Comandamentul respectiv să se facă numai prin intermediul Șefului Secției II-a, evitându-se de a discuta cu alți ofițeri, care ar putea comite anumite indiscrețiuni.

– **Obligatoriu**, înainte de a se da un răspuns cererilor de informații ale atașatilor aero sau navali, Șefii Secțiilor 2 Aero și Marină sunt rugați a lua contact, telefonic sau verbal, cu Șeful Secției II-a sau Șeful Biroul Legături Externe din Marele Stat Major, care sunt în măsură a cunoaște și a recomanda care cereri pot fi satisfăcute.

Biroul de Legături Externe din M. St. Major are telefonul direct nr. 5.67.00.

Vă rugăm să binevoiți a ne comunica numele ofițerului destinat a ține contactul cu atașatii aero sau navali și funcția sa.

p. Șeful Marelui Stat Major, General de divizie N. Cambrea

Șeful Secției II-a, Colonel R. Găvănescul

**25. Octombrie 1947<sup>38</sup>, București. Fișă biografică întocmită de Marele Stat Major privind atașatul militar al Republicii Turcia la București, maiorul Fazil Ciloglu, și activitatea desfășurată de acesta de la numirea în post. La solicitarea sa a fost realizat un schimb de informații de uz general și personal, legat de modul de funcționare al armatei române și a celei turcești, posibilitatea sa de deplasare prin România etc.**

*October 1947, Bucharest. Biographical note regarding the Turkish military attaché to Romania, Major Fazil Ciloglu, and his activity since arriving in Romania. At his request, an exchange of general and personal information was carried out, related to the mode of operation of the Romanian and Turkish armies, the possibility of his travel through Romania, etc.*

### I. Date biografice

1. Născut la 20 iunie 1905 în Izmir.  
2. Numit ca atașat militar-ajutor la București, pe data de 14 august 1946, prezentându-se la post la 25 februarie 1947. Ofițerul îndeplinește însă funcțiunea de atașat militar, aeronautic și naval ad-interim.

3. Școli militare absolvite:

- Academia Militară de la Istanbul
- Școala de Infanterie
- Școala de Aviație
- Cursul superior al Academiei de aviație Italiană
- Școala Superioară de război de la Ankara.

4. Funcțiuni mai importante îndeplinite:

- Comandant de companie
- Comandant de Batalion
- Șef de Secție în Marele Stat Major Turc.

5. Limbi străine

- franceză
- italiană.

6. Căsătorit, având o fetiță de 6 ani.

### II. Activitatea desfășurată

A. Vizite de prezentare

1. La 25.II.1947 a fost primit în audiență de prezentare de către domnul General Șef al Marelui Stat Major [Ionașcu], iar la 1 martie 1947 de domnul Ministru al Apărării Naționale [Lascăr] și domnul Subsecretar de Stat al Armatei [Dămăceanu]<sup>39</sup>.

<sup>38</sup> Documentul este nedatat. L-am plasat cronologic după mențiunea de la finalul documentului, „De la 28 august 1947 și până în prezent (una lună și jumătate) (...)”.

<sup>39</sup> **Dumitru Dămăceanu** (1896-1978), general român. Ofițer de cavalerie, a luptat în Războiul de Întregire ca elev ofițer și sublocotenent (1917). După război a fost instructor la Școala de Ofițeri de Cavalerie (1918-1924). Absolvent al Academiei Militare de la Torino (1928), atașat militar la Roma (1 iunie 1936 – 25 octombrie 1938), aghiotant regal (25 octombrie 1938 – 20 septembrie 1940). Pe frontul de est a comandat Regimentul 10 Roșiori fiind decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a III-a. A fost șef de stat-major al Comandamentului Militar al Capitalei (19 octombrie 1942 – 1 septembrie 1944), pregătind și conducând apărarea contra ofensivei germane în 24-28 august 1944. A fost subsecretar de stat la Interne (23 august – 3 noiembrie 1944), Președinția Consiliului de Miniștri (4 noiembrie – 5 decembrie 1944) și Război, pentru Armata de Uscat (6 martie 1945 – 29 decembrie 1947), precum și inspector responsabil cu Educația,

Apoi, împreună cu fostul ministru al Turciei la București, Sefkati Istinyeli<sup>40</sup>, a fost în audiență la M.S. Regele.

B. Vizite cu caracter informativ

1. Cu ocazia vizitei făcută la Marele Stat Major în ziua de 17 aprilie 1947, a solicitat:

a) Un schimb de reviste militare turcești cu revistele militare române. Poate oferi următoarele reviste militare care apar în Turcia: infanterie, artilerie, cavalerie, geniu, intențență, sanitară, veterinară și militară.

În prezent, se face acest schimb de reviste.

b) Un regulament al uniformelor armatei române, pentru a-l consulta și probabil trimite la Ankara, spre a fi studiat, întrucât uniforma armatei turcești este în curs de modificare și transformare.

I s-a pus la dispoziție un regulament din anul 1934, întrucât altul nou nu a apărut.

c) Un tabel cu sărbătorile naționale și religioase ale Statului Român, pentru a putea îndeplini formalitățile protocolare în astfel de ocazii, în cunoștință de cauză.

I s-a pus la dispoziție tabelul solicitat.

d) Numele comandanților Oștirii (Ministrul Apărării Naționale, Sub-secretar de Stat M.A.N., Șeful și Subșefii M.St.M.), tot pentru îndeplinirea obligațiilor protocolare.

I s-a dat tabelul cerut.

e) Dacă în România sunt zone interzise pentru străini, întrucât atunci când va avea mașină intenționează să viziteze țara.

I s-a răspuns că atunci când va dori să călătorească, să anunțe în prealabil M.St.Major, pentru a i se arăta dacă pe traseul respectiv sunt zone interzise.

Până în prezent nu a comunicat însă nici o intenție de a călători în țară.

În cursul convorbirilor avute, cu această ocazie, s-au obținut următoarele informații:

a) Statul Major General Turc este organizat astfel (în ansamblu):

– Diviziunea Operații,

– Diviziunea Educație,

– Serviciul de Informații, care ține direct de Șeful MSM. Diviziunile Operații și Educație sunt împărțite pe servicii, iar acestea la rândul lor pe secții.

b) În armata turcă uniformele sunt în curs de schimbare, astfel:

– pentru serviciu, după modelul american (probabil închise la gât și vestonul ceva mai scurt, fiind mai economicos);

– pentru oraș, deschis la gât (cu reveruri), ca și în armata română.

Noile uniforme se vor distribui gratuit de către guvern, astfel cum se procedează și în prezent, adică fiecare ofițer primește:

– la 2 ani o uniformă de iarnă

– în fiecare an o uniformă de vară

– în fiecare an câte o pereche de încălțăminte.

Pentru stabilirea noilor uniforme, se studiază regulamentele respective ale mai multor armate (în special cel american și englez).

Cultura și Propaganda. Ca membru al guvernului, a făcut parte din delegația română care a semnat armistițiul la Moscova la 12 septembrie 1944 și tratatul de pace de la Paris la 10 februarie 1947. La 18 aprilie 1949 a fost trecut în rezervă.

<sup>40</sup> Șefkati Nuri Istinyeli, diplomat turc. A fost ministru plenipotențiar la Praga (1932-1933) și Belgrad (1939), ministru la București (6 noiembrie 1944 – 25 iunie 1947), ministru la Sofia (1 ianuarie 1947 – 1 ianuarie 1949), ambasador la Tel Aviv (1952-1956) și Rio de Janeiro (28 decembrie 1957 – 6 septembrie 1960).

c) La Hotelul Athéné Palace, unde locuia la acea dată, plătea săptămânal (masa și casa) 12 milioane lei, iar ulterior a plătit circa 30 milioane lei, adică 120 milioane lunar.

De aci se poate deduce valoarea extraordinar de mare a indemnizației pe care o primește corpul diplomatic turc.

A afirmat că toate aceste cheltuieli sunt plătite de ambasadă.

d) Este posibil ca, la scurt timp, să fie numit la București un atașat militar, naval și unul aeronautic turc, Maiorul Ciloglu fiind ad-interim în aceste posturi.

e) S-a arătat oarecum nemulțumit de faptul că nu a fost invitat să participe la solemnitățile ce au avut loc de Ziua Victoriei, 10 Mai etc.

S-a adus la cunoștință Ministerului Afacerilor Străine și (...) <sup>41</sup> acestei vizite, o constituie faptul că vorbea aproape perfect, în mod corect limba franceză, deși la prezentările oficiale a declarat că nu vorbește decât italiana și a venit cu un interpret,

A afirmat că a învățat limba franceză făcând zilnic exerciții, ceea ce nu este practic posibil dacă nu ar fi avut cunoștințe anterioare asupra acestei limbi.

2. Cu ocazia zilei de 10 mai 1947, a trimis domnului Ministru de război [Lascăr] și d-lui General Șef al M.St.Major [Ionașcu], următoarea felicitare:

„Maiorul de stat major Fazil Ciloglu, atașatul militar pe lângă Legația Turciei, are onoarea a prezenta cele mai sincere felicitări, cu ocazia Sărbătorii Naționale Române”

De asemenea, a trimis felicitări, prin cărți de vizită, următorilor ofițeri:

- General Dămăceanu
- General Nicolescu C-tin <sup>42</sup>
- General Cambrea Nicolae
- General Petrescu Alexandru <sup>43</sup>
- Colonel Petrescu Dumitru <sup>44</sup>
- General Ionescu Emanoil
- General Argeșanu C-tin <sup>45</sup>

<sup>41</sup> În original, peste două rânduri din text s-au suprapus altele, făcând ilizibilă o parte din text.

<sup>42</sup> **Constantin Nicolescu** (1887-1972), general. Ofițer de cavalerie, sublocotenent în 1908. A luptat în campania din Bulgaria și în Războiul de Întregire, fiind decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a III-a (1 octombrie 1916). În 1918 a fost numit ofițer de ordonanță al principelui moștenitor Carol. A absolvit Școala Superioară de Război (1921). A fost atașat militar la Paris (1 iunie 1925-1 octombrie 1928), comandant al Regimentului de Escortă Regală (1 aprilie – 30 iunie 1930) și al Regimentului 13 călărași (30 iunie 1930-1 aprilie 1934), șef de stat-major al Inspectoratului General al Cavaleriei (1 aprilie 1934-1 octombrie 1936), comandant al Brigăzii 6 Cavalerie (1 octombrie 1936 – 1938), secretar general al Ministerului Apărării Naționale (1 noiembrie 1938 – 11 mai 1940), ministru al Apărării în guvernul Gigurtu (4 iulie 1940), comandantul militar al capitalei (1941-1943) și al Corpului 5 Armată (20 martie 1943-18 septembrie 1944), șef al Casei Militare Regale (20 noiembrie 1944 – 30 decembrie 1947). În 1948 a fost arestat, fiind eliberat în 1955.

<sup>43</sup> **Alexandru Petrescu** (1893-1977), general român. Ofițer de infanterie, pe frontul de est a comandat Batalionul 19 Vânători de Munte, iar pe frontul de vest a comandat Detașamentul Păuliș, fiind decorat de două ori cu Ordinul „Mihai Viteazul”. A fost comandantul Școlii de subofițeri de la Radna.

<sup>44</sup> **Dumitru Petrescu-Grivița** (1906-1969), general român. A luat parte la greva de la atelierele Grivița din 1933. În noiembrie 1943 a fost numit șeful secției politice a diviziei de voluntari „Tudor Vladimirescu”. În 1944 a fost numit locțiitor politic al Diviziei „Horia, Cloșca și Crișan”. A fost subsecretar de Stat la Ministerul de Război pentru Armata de Uscat (6 decembrie 1944-28 februarie 1945). În august 1947 a fost numit inspector general al armatei pentru educație, cultură și propagandă. După 1948 a îndeplinit mai multe funcții politice înalte.

<sup>45</sup> **Constantin Argeșanu** (1892-1964), general român. A absolvit instituții militare din București și Potsdam ca ofițer de geniu. A luptat în Războiul de Întregire. În perioada 1926-1927 s-a reprofilat ca ofițer de aviație, urmând școala de pilotaj de la Tecuci. A deținut funcții de comandă la Iași și București (1926-1937). La apogeul carierei sale, în perioada 1944-1947 a deținut funcția de comandant al Aeronauticii Regale Române. După 1948 a fost membru al Societății Scriitorilor Români și colaborator constant la periodicele vremii: „Adevărul literar”, „Rampa”, „Opinia” etc.

- Contra-Amiral Cristescu Nicolae<sup>46</sup>
- Comandor Săvulescu Eugen<sup>47</sup>
- General Nicolau Grigore<sup>48</sup>.

3. În ziua de 15 mai 1947, a fost la Marele Stat Major și a exprimat următoarele deziderate:

a) De ziua Eroilor dorește neapărat să depună câte o coroană la:

- Mormântul Eroului Necunoscut Român din Parcul Carol
- Cimitirul Eroilor turci din București.

A rugat ca acestea să fie prevăzute în programul solemnităților ce se vor desfășura în aceste locuri.

A depus coroană la Cimitirul Eroilor Turci.

b) Ar dori să viziteze clădirea Cercului Militar din Calea Victoriei.

L-a vizitat în ziua de 6.VI.1947 între orele 17-18, fiind însoțit de Șeful Dir. Legături Externe din M.St.Major [Gheorghiu].

c) S-a arătat oarecum nemulțumit de faptul că nu a fost invitat să participe la solemnitățile ce au avut loc de Ziua Victoriei, 10 Mai, etc.

S-a adus la cunoștința Ministerului Afacerilor Străine și Președinției Consiliului de Miniștri.

d) Ar vrea să cunoască cât mai mulți ofițeri români.

Cu ocazia discuțiilor din această întrevvedere, s-au desprins următoarele informații:

a) În armata turcă, durata serviciului militar sub arme este în prezent de: 18 luni la infanterie, 3 ani la jandarmi, 4 ani la marină și 2 ani la celelalte arme.

Este în curs întocmirea unui proiect de lege care să reglementeze durata serv. militar la 2 ani pentru toate armele.

b) Se proiectează întinerirea cadrelor armatei turce prin micșorarea stagiului ofițerilor în diferite grade, astfel:

- de la sublocotenent la locotenent 3 ani
- de la locotenent la căpitan 3 ani.

Atașatul militar apreciază că pentru război cel mai bătrân ofițer comandant de regiment trebuie să aibă maximum 40 de ani, spre a putea comanda în bune condiții.

4. În ziua de 30 mai, s-a prezentat la Marele Stat Major și a exprimat mulțumiri din partea Șefului Marelui Stat Major Turc pentru d-l Ministru al Apărării Naționale [Lascăr], domnul General Șef al M.St.M. [Ionașcu] și când s-a depus o coroană de flori la Cimitirul Eroilor Turci, iar o delegație de ofițeri români a participat la solemnitate.

Apoi a exprimat următoarele deziderate:

<sup>46</sup> **Nicolae Cristescu** (1894-?), amiral român. Ofițer de marină, sublocotenent la 1916, a luptat în Primul Război Mondial. După 1945 a fost secretar general al Subsecretariatului de Stat al Marinei. Arestat, condamnat în 1953.

<sup>47</sup> **Eugen Săvulescu** (1901-1964), comandor român. Absolvent al Școlii Superioare de Război (1932) și al Școlii de Război Navale din Paris (1935). A fost comandant de canonieră (1936-1938), inspector de studii la Școala Superioară de Război (1938-1940), comandant al distrugătorului „Regina Maria” (3 octombrie 1941 – 1 noiembrie 1942), șeful Secției Operații din Comandamentul Marinei (1 noiembrie 1942 – 20 martie 1943), comandant al Școlii Navale din Constanța (15 mai 1944 – 2 mai 1945), directorul pentru Educație, Cultură și Propagandă în cadrul Comandamentului Marinei (16 iunie 1945 – 10 decembrie 1946), comandantul Marinei (10 decembrie 1946 – 1 noiembrie 1948). În 1952 a fost trecut în rezervă.

<sup>48</sup> **Grigore Nicolau** (1891-1957), general român. Ofițer de artilerie, sublocotenent în 1911. Pe frontul de est a comandat Divizia 7 Artilerie, Corpul 4 Artilerie, Divizia 2 Gardă și Divizia 5 Infanterie. A fost subsecretar de stat la Ministerul Industriei și Comerțului pentru Aprovizionare (6 martie 1945 – 30 noiembrie 1946), comandantul Corpului 2 Armată (1945 – 30 noiembrie 1946), comandantul Armatei a 4-a (1 decembrie 1946 – 22 martie 1947) și comandantul regiunii militare București (23 martie 1947 – 1948).

a) Ar dori să fie invitat la concursurile hipice militare ce vor avea loc în București sau alte garnizoane din țară.

b) Ar dori să cunoască ofițeri sovietici și din Comisia Aliată de Control.

5. În ziua de 6 iunie 1947 a vizitat, însoțit de Șeful Bir. Legături Externe din M.St.Major, clădirea Cercului Militar al Ofițerilor din București, potrivit aprobării date de Șeful M.St.Major. Cu ocazia convorbirilor ce au avut loc, s-au desprins următoarele informații:

a) Maiorul Fazil Ciloglu are un frate, locot. colonel aviator, care este șeful secției operații din Statul Major Aeronautic Turc. Pe timpul războiului a fost atașat aeronautic la Londra. Ambii au dese convorbiri telefonice între București și Ankara.

b) Maiorul Fazil Ciloglu începe să învețe limba engleză, luând lecții de 3 ori pe săptămână.

Totodată, a prezentat o notă cu diferite cereri, care cuprindea:

a) Care sunt inspectorii generali în armata română (al infanteriei, geniului, artileriei, etc.).

– Cum sunt organizate inspectoratele.

– funcțiile ce îndeplinesc în timp de pace și război.

b) Cum se recrutează ofițerii pentru serviciul permanent activ.

c) Condițiile de admitere în Academiile (școlile) militare.

d) Programele de materiile de studii.

e) Durata studiilor (durata școlilor).

f) Comparație cu școlile civile.

I s-a răspuns oficial că organizarea armată fiind în curs de transformare, potrivit prevederilor tratatului de pace, nu i se pot pune la dispoziție datele solicitate.

6. În ziua de 28 august 1947, a fost în vizită la Marele Stat Major și din discuții s-au desprins următoarele informații:

a) S-a mutat de la Hotelul Palace în casa ocupată mai înainte de atașatul de legație Manemnoiglu, în cartierul șoselei Kiselef.

b) A primit foarte bine operația stabilizării, fiindcă ambasada turcă avea circa 1.200 dolari și 1.000 cocoșei pe care i-a schimbat, așa că fiecare funcționar a primit salariul ce i se cuvine.

Apreciază că prețurile plătite pentru aur și valute sunt foarte bune și pe viitor nu vor mai fi siliți să alerge la bursa neagră pentru schimb, ci vor schimba la cursul oficial al B.N.R. Deși a primit agrementul autorităților militare române ca să funcționeze și ca atașat aeronautic și naval, până în prezent nu a făcut nici un demers pentru a se prezenta la Comandamentul Aeronauticii și al Marinei, deoarece nu a primit încă nici o instrucțiune din partea Marelui Stat Major Turc în această privință.

De la 28 august 1947 și până în prezent (una lună și jumătate) nu a mai fost la Marele Stat Major, și nici nu a mai cerut vreo informație la telefon.

[AMNR, Fond Ministerul de Război, Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, 1895-1949, rola 111, ff. 95-99, cadre 90-94]

**26. 29 noiembrie 1947, București. Notă a Marelui Stat Major, Secția a 2-a, Biroul Legături Externe, privind vizita atașatului militar al Republicii Turcia, maiorul Fazil Ciloglu, și activitatea sa din ultimele trei luni. Se arată că Republica Turcia intenționează să acrediteze trei atașați militari (terestru, aerian și naval), fiecare având câte un asistent. November 29, 1947, Bucharest. Note of the General Staff's Second Section's Bureau of Foreign Liaisons regarding the visit made by the Turkish military attaché, Major Fazil**

***Ciloglu, and his activity during the last three months. Türkiye was to send to Romania three military attachés (land, air and naval), each with a deputy.***

În ziua de 28.XI.1947, între orele 12,05-12,50 atașatul militar al Turciei la București, Maiorul Fazil Ciloglu, a făcut o vizită la Marele Stat Major – Biroul Legături Externe, unde nu mai fusese de la sfârșitul lunii August 1947.

Din discuțiile ce au avut loc rezultă următoarele informații:

1) Nu a mai fost de 3 luni pe la Marele Stat Major, întrucât a avut de studiat și întocmit o lucrare în urma căreia, dacă este bine apreciată, i se dă un an vechime în grad.

Subiectul lucrării ce a tratat este „Strategia și conducerea trupelor în cel de al doilea război mondial”, comparativ la Uniunea Sovietică, Germania și puterile anglo-saxone.

Pentru întocmirea lucrării a consultat notele și rapoartele lui Eisenhower<sup>49</sup>, Marshall<sup>50</sup>, Arnold<sup>51</sup>, Nimitz<sup>52</sup>, Montomeri (sic!)<sup>53</sup> etc., trimise în traducere de fratele său de la Ankara, unde este șef de secție în Marele Stat Major turc.

2) A fost la o recepție dată de către Căpitanul Herschel H. Hutsinpillar<sup>54</sup>, asistentul atașatului militar american (se intitulează astfel deși nu a obținut încă agrementul), unde a cunoscut și stat de vorbă cu Colonelul Iosif Dobrovodsky, atașatul militar al Cehoslovaciei, care fusese de asemenea invitat.

<sup>49</sup> **Dwight Eisenhower** (1890-1969), general și om politic american. Ofițer de infanterie, sublocotenent în 1915. Absolvent al Academiei Militare din Washington D.C. (1928), ofițer de ordonanță al adjunctului secretarului de Război (29 noiembrie 1929 – februarie 1933) și aghiotant al generalului Douglas MacArthur (1933-1935). În al Doilea Război Mondial a fost adjunct al Apărării Pacificului (decembrie 1941 – iunie 1942), comandant al trupelor aliate din nordul Africii (noiembrie 1942 – decembrie 1943) și din Europa (6 iunie 1944 – 8 mai 1945), comandant al zonei de ocupație americane din Germania (8 mai – 19 noiembrie 1945), șeful Marelui Stat Major (19 noiembrie 1945 – 6 februarie 1948), comandantul suprem NATO în Europa (16 decembrie 1950 – 30 martie 1952) și președintele S.U.A. (20 ianuarie 1953 – 20 ianuarie 1961).

<sup>50</sup> **George Marshall** (1880-1959), general american. Ofițer de infanterie, sublocotenent în 1902. A făcut parte din corpul expediționar în Franța (1917-1918). A fost aghiotant al generalului John J. Pershing (1919-1924), instructor la Academia Militară (1927-1932), șef al Marelui Stat Major (1 septembrie 1939 – 18 noiembrie 1945), ambasador în China (noiembrie 1945 – ianuarie 1947), secretar de stat (21 ianuarie 1947 – 20 ianuarie 1949), președinte al Crucii Roșii Americane (1 octombrie 1949 – 1 decembrie 1950), secretar al Apărării (21 septembrie 1950 – 12 septembrie 1951). Laureat al Premiului Nobel pentru Pace (1953).

<sup>51</sup> **Henry H. Arnold** (1886-1950), general de aviație american. Ofițer de infanterie, sublocotenent în 1907, reprofilat la arma aviație în 1911. A fost comandant secund (1936-1938) și comandant al Corpului de Aviație (1938-1941), apoi comandant al forțelor aviației (1941-1946). S-a pensionat în 1946. A fost singurul ofițer de aviație american care a devenit general cu cinci stele.

<sup>52</sup> **Chester W. Nimitz** (1885-1966), amiral american. Ofițer de marină, sublocotenent în 1905. În Primul Război Mondial a fost aghiotantul comandantului forțelor submarine (1917-1918). După atacul de la Pearl Harbour (1941) a devenit comandantul Flotei Pacificului. A fost șef al Operațiilor Navale (15 decembrie 1945 – 15 decembrie 1947).

<sup>53</sup> **Bernard Montgomery** (1887-1976), general britanic. Ofițer de infanterie, sublocotenent în 1908, a luptat în Primul Război Mondial pe frontul european. În 1939 a fost trimis în fruntea unei divizii în cadrul Corpului Expediționar Britanic, luând parte la bătălia Franței. A comandat Armata a 8-a în nordul Africii (1942-1944) și trupele britanice din Europa (1945-1945). A fost șeful Marelui Stat Major (26 iunie 1946 – 1 noiembrie 1948). A fost președinte al organizației defensive permanente a Uniunii Europei Occidentale (1948-1951) și comandant adjunct NATO în Europa (1951-1958). S-a pensionat în 1958.

<sup>54</sup> **Herschel H. Hutsinpillar**, ofițer american de blindate. Absolvent al Universității Michigan în 1939, a activat în cadrul forțelor armate americane dislocate în Europa, în perioada celui de-al Doilea Război Mondial. După război, a deținut funcția de asistent al atașatului militar american la București. În contextul politicii duse de guvernul comunist român, de restricționare a deplasărilor personalului diplomatic străin pe teritoriul țării, acesta a făcut obiectul unor măsuri punitive, fiind găsit culpabil de depozitarea de arme în lacul Snagov unde avea reședința, și a fost acuzat de „terorism”. În iunie 1950 a fost expulzat din R.P.R. După întoarcerea în SUA a devenit șef al Secției de legătură NATO din cadrul Centrului de Pregătire a armatei americane în domeniul blindatelor.



3) S-a interesat de situația celorlalți atașați militari străini acreditați la București, întrebând dacă sunt și atașați militari sovietici. I s-a răspuns că până în prezent nu sunt.

De asemenea, dacă atașaii militari americani au obținut agreementul. S-a răspuns că de-abia l-au cerut de câteva zile.

4) La începutul lunii noiembrie a.c. a făcut un voiaj în țară, cu mașina, pe ruta București-Brașov-Sibiu-Cluj, pentru a vizita Transilvania. Deplasarea a durat 3-4 zile.

Marele Stat Major a întrebat Ministerul Afacerilor Străine dacă există vreo restricție în deplasarea în țară a diplomaților străini acreditați în România, spre a ști ce regim trebuie aplicat și atașaiilor militari în privința deplasărilor.

5) Acreditatea sa în România va dura 4 ani.

Turcia are prevăzut să trimită în România, 3 atașați militari (terestru, aero și naval) și 3 ajutori.

La fel sunt prevăzuți pentru Uniunea Sovietică, Franța, Anglia. Pentru USA și Grecia este prevăzut numai un atașat militar titular cu 3 asistenți.

6) Și-a exprimat părerea de rău că fostul atașat militar al Bulgariei, Lt. Colonelul Mihalakeff, a fost rechemat, fiindcă începuse să învețe limba germană, spre a putea intra în legături cu acesta, care vorbea foarte bine limba germană.

7) A afirmat că înțelege deja limba română, fiindcă citește ziarele, în special „Glasul Armatei”.

8) Și-a dat fetița să urmeze la Notre Dame de Sion<sup>55</sup> și la un curs de balet la o școală franceză.

9) La întrebarea ce face domnul Ambasador al Turciei<sup>56</sup> (?), a răspuns că a fost ocupat cu recepția ce a dat-o acum câțva timp, cât și cu prezentarea la Ministerul de Externe.

Doamna ambasador se află în Turcia fiindcă nu se împacă cu apartamentul de la ambasadă care este prea mic.

Ea este rudă cu Regele Egiptului [Farouk] și îi place să trăiască pe picior mare și să viziteze des Egiptul, unde are numeroase terenuri.

10) A afirmat că s-a întâlnit întâmplător cu Colonelul Găvănescul Radu, fostul șef al Secției II-a, care i-a spus că pleacă la Craiova, unde este numit comandant de brigadă.

11) A convenit să se efectueze în continuare schimbul de reviste militare româno-turce, și a fost rugat să accelereze primirea revistelor turce de la Ankara.

12) A arătat că apreciază în mod deosebit rezultatele stabilizării, fiindcă găsește de toate pe piață și la prețuri convenabile.

Atașatul militar a venit îmbrăcat în noua uniformă a armatei turce, care este foarte asemănătoare cu a armatei noastre (ceea ce purta era confecționat la croitorul Teodoru<sup>57</sup>).

Înainte de plecare și-a exprimat dorința de a fi primit și de către Șeful Secției II-a, la care a stat circa 3-4 minute, după care a părăsit Marele Stat Major.

[AMNR, Fond Ministerul de Război, Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, 1895-1949, rola 111, dosar nr. 962 pe 1947/1948, atașatul militar la Turciei, ff. 76-77, cadre 158-159]

<sup>55</sup> „Notre Dame de Sion” era o școală de fete din București, deschisă de un ordin de călugărițe catolic. A fost închisă de autoritățile comuniste în 1948.

<sup>56</sup> **Fuad Hulusi Togay** (1890-1967), diplomat turc. A fost primul reprezentat diplomatic al Turciei la Tokyo (1925-1929), ministru la București (29 iunie 1947 – 10 decembrie 1949) și ministru la Cairo (1949-1952). A fost declarat „persona non grata” în Egipt în urma revoluției egiptene din iulie 1952.

<sup>57</sup> Croitoria D. Teodoru din București, furnizor al Curtii Regale din 1931.

**27. 30 decembrie 1947, București. Referat al Ministerului Afacerilor Străine privind avioanele românești ajunse clandestin în Republica Turcia. Se continuă demersurile pentru vânzarea avioanelor militare.**

*December 30, 1947, Bucharest. Report of the Ministry of Foreign Affairs regarding the Romanian airplanes that arrived clandestinely in Türkiye. The sale of the military aircraft is still being pursued.*

1) Avionul „Savoya nr. 230” pilotat de ing. Grossu Viziru, plecat la 8 Sept. 1944. Avionul aparține Aviației Militare și aducerea lui în țară necesită cheltuieli foarte importante. Întrucât Tratatul de Pace ne interzice să mai păstrăm avioane de bombardament, Subsecretariatul de Stat al Aerului a decis ca avionul să rămână la dispoziția Legației Române din Ankara spre a-l vinde pe loc în Turcia.

2) Avionul tip „Hawk” plecat la 14 Noiembrie 1943 cu pilotul Pârvolescu Antares. Avionul este proprietatea particulară a pilotului și trebuie să se cerceteze dacă avionul se găsește în Turcia și dacă din punct de vedere juridic avionul poate fi la dispoziția Legației noastre spre vânzare.

3) Avionul „Hurricane” pilotat de aviatorul Cordescu nu se cunoaște numărul de serie al avionului și gradul pilotului, precum și numele exact, adus de pilot la 5-6 Sept. 1944.

4) Avionul militar JU 88 nr. 6-A având pilot pe ofițerul de echipaj Const. Teodosiu și pasageri pe Cpt. Aviator Crăsnaru și Slt. Călin a plecat din țară de pe aerodromul Mediaș la 19 August 1946. Acest avion poate fi vândut de Legația noastră din Ankara ca și avionul Savoya 230, aceasta reeșind tot din adresa Subsecretariatului de Stat al Aerului.

Pentru toate aceste avioane Ministerul Afacerilor Străine a fost sesizat de Subsecretariatul de Stat al Aerului pentru vânzarea lor pe loc și de Marele Stat Major prin adresa nr. 52797/946 cere readucerea în țară a avionului Savoya 230.

5) Avioneta Klemm 35 JR-IRA sosită clandestin la Yesilköy<sup>58</sup> cu comandorul Stănciulescu<sup>59</sup> în vara lui 1947 este ținută la dispoziția autorităților române ca urmare a intervențiilor făcute de Legația noastră pe lângă Ministerul Afacerilor Străine al Turciei.

[AMAE, Dosare Speciale, Problema 214, Turcia, dos. 4, 1946-1956, f 134]

**28. 21 ianuarie 1948, București. Informare a Ministerului Comunicațiilor privind demersurile necesare pentru aducerea în țară a avioanelor românești care au aterizat ilegal pe teritoriul Republicii Turcia.**

*January 21, 1948, Bucharest. Note of the Ministry of Communication on the required undertakings that were necessary in order to bring back the Romanian planes that illegally landed in Türkiye.*

Domniei-Sale

Doamnei Ministru al Afacerilor Străine

<sup>58</sup> Yeşilköy, aerodrom în regiunea Istanbul, pe care s-a dezvoltat, din 1953, un aeroport internațional (redenumit, în anii '80, Atatürk). Rolul său a fost preluat de Aeroportul Istanbul (deschis în 2018), fiind folosit astăzi ca platformă de staționare și pentru zboruri private.

<sup>59</sup> Nicolae Stănciulescu, comandor, a părăsit România clandestin la 3 septembrie 1947, la bordul avionetei Klemm-35 a Direcției Generale a Aviației Civile.

Referindu-ne la adresa Domniei Voastre nr. 50.468 din 9 ianuarie 1948, cu privire la readucerea în țară a avioanelor românești plecate și aterizate ilegal pe teritoriul turcesc, avem onoare a vă aduce la cunoștință următoarele:

Din lotul de avioane menționate în adresa suscitată, numai avioneta Klemm 35 YR-IRA face parte din patrimoniul Direcțiunii Generale a Aviației Civile.

Celelalte patru avioane aparțin aviației militare și urmează ca Ministerul Apărării Naționale să ia în cauză măsurile necesare.

Departamentul nostru opinează pentru aducerea în țară a avionetei Klemm 35 YR-IRA – dat fiind nevoile noastre de material volant – avioneta urmând a fi pusă la dispoziția Ministerului Afacerilor Interne.

În acest scop propunem ca un pilot și un mecanic – desemnați de acest Departament – să fie trimiși în Turcia, pentru a constata starea actuală a avionetei Klemm, sau ca acești delegați să facă parte din Comisiunea ce ar fixa și cu delegații Ministerului Apărării Naționale pentru tratarea chestiunii privind toate avioanele aterizate în Turcia.

În consecință, cu onoare vă rugăm să binevoiți a ne transmite cazul Domniei Voastre, relativ la propunerile de mai sus, pentru a se putea lua cuvenitele dispozițiuni de urmare.

Primiți vă rugăm, doamnă Ministru, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

p. Ministrul Comunicațiilor  
Secretar General,  
D. Româniuc

Director  
N. Șerbănescu

[AMAE – Dosare Speciale – problema 214 – Turcia 4 – 1946-1956, ff. 5-6]

**29. 13 februarie 1948, București. Informare a Ambasadei Republicii Turcia la București către Ministerul Afacerilor Externe privind avioanele identificate de autoritățile turce ca potențial aparținând statului român și pentru care se exprimă disponibilitatea de a organiza repatrierea. Se solicită detalii privind intențiile părții române vizând asigurarea costurilor aferente acestui proces.**

*February 13, 1948, Bucharest. Note of the Turkish Embassy to Ministry of Foreign Affairs regarding the planes identified by the Turkish authorities as potentially belonging to the Romanian state and for which the availability to organize the repatriation is expressed. In this regard, details are requested regarding the intentions of the Romanian side to ensure the costs related to this process.*

Sur une communication reçue des autorités compétentes à Ankara, l'Ambassade de Turquie a l'honneur de transmettre, ci-joint, au Ministère des Affaires Etrangères, une liste comprenant des avions qui ont atterri sans autorisation en Turquie aux dates y indiquées et qui sont présumés par les dites autorités comme appartenant à l'Etat ou à des particuliers roumains.

Les autorités turques étant désireuses de régler le sort des avions en question le plutôt possible, l'Ambassade saurait gré a l'honorable Ministère de bien vouloir lui faire connaître si ces avions sont reconnus par les Gouvernement roumain comme appartenant à l'Etat ou à des particuliers roumains et, dans le cas affirmative, de l'informer, si possible, sur les intentions des propriétaires de ces appareils à ce sujet.

D'autre part, un avion, également présume roumain, qui avait atterri le 11 octobre 1947 aux environs de Çorlu, se trouve expose aux intempéries vu qu'il n'est pas possible de pourvoir convenablement a son entretien à la localité ou il se trouve. L'Ambassade prie, donc, l'honorable Ministère de bien vouloir faire connaître si, dans les cas ou il serait reconnu comme appartenant à l'Etat ou a des particuliers roumains, ses propriétaires voudraient assumer les frais qu'occasionneraient l'emballage et le transport par voie de terre de l'avion en question à l'aérodrome de Yeşilköy.

L'Ambassade saisit cette occasion pour renouveler à l'honorable Ministère les assurances de sa haute considération.

Au Ministère des Affaires Etrangères,  
En Ville  
Ambassade de Turquie  
Bucarest

Liste des avions roumains ayant atterri en Turquie sans autorisation:

Spécifications	Date d'atterrissage	Lieux ou ils se trouvent
Hurricane	2.9.1944	Kayseri
Savoya	8.09.1944	Ankara
Ecole	1.10.1944	Kayseri
Ju 88	19.08.1946	Kayseri
Heinkel	20.05.1947	Yeşilköy
.....	11.10.1947	Çorlu

Lt.Col. S.C./A.M.

[AMAE – Dosare Speciale – problema 214 – Turcia 4 – 1946-1956, f. 10]

**30. 17 Februarie 1948, București. Referat al Ministerului Afacerilor Externe privind numărul și tipul de avioane plecate ilegal în Republica Turcia. Datele transmise de Ambasada Republicii Turcia la București sunt comparate cu evidențele autorităților române.**

*February 17, 1948. Report of the Ministry of Foreign Affairs regarding the number and types of planes that arrived illegally in Türkiye. The data transmitted by the Embassy of the Republic of Türkiye in Bucharest is compared with the records of the Romanian authorities.*

Sumar: Avioane românești plecate ilegal în Turcia

Cu chestiunea avioanelor românești plecate în Turcia, M.A.S. a sesizat atât Ministerul Comunicațiilor, cât și Ministerul Apărării Naționale.

De la Ministerul Comunicațiilor am primit răspuns la 21 ianuarie (nr. MAS 379) în sensul că acestui Departament îi aparține numai avioneta Klem 35 YR-IRA, Ministerul Comunicațiilor opinează pentru aducerea avionetei în țară și propune să trimită în acest scop în Turcia un pilot și un mecanic.

Ministerul Apărării Naționale nu a răspuns încă la adresa noastră nr. 379 din 29 ianuarie.

Comparând tabloul întocmit de noi pe baza materialului găsit în M.A.S. cu lista remisă de Ambasada Turcă, se constată următoarele:

**Lipsesc din lista turcă**

1) Avionul tip Hawk plecat la 14.11.943 cu pilotul Pârvulescu Antares.

Acest avion este proprietatea personală a pilotului și nu se știe precis dacă se mai găsește în Turcia.

Despre această avionetă ne-a informat Ambasada noastră din Ankara că este ținută la dispoziția autorităților române.

**Nu figurează pe lista noastră**

1) Un avion școală aterizat la 1 Oct. 1944 la Kaysari

2) Un avion Heinkel aterizat la 20 mai 1948 la Yesilkoi

3) Un avion (nu se indică marca) aterizat la 11 octombrie 1947 la Çorlu.

Propun să se revină la Ministerul Apărării Naționale cu rugămintea de a ne comunica de urgență decizia luată cu atât mai mult că Guvernul turc, luând de această dată inițiativa în această chestiune, ușurează sarcina Comisiei care eventual avea să se ocupe cu rezolvarea ei.

Totodată, urmează să se atragă atenția asupra celor trei avioane semnalate de Ambasada turcă și care nu figurează pe listele noastre spre a se cerceta și situația acestora.

Despre aceste ultime trei avioane cred că ar trebui informat și Ministerul de Interne.

[AMAE – Dosare Speciale – problema 214 – Turcia 4 – 1946-1956, ff. 13-14]

**31. 26 August 1948, București. Informare a Ministerului Comunicațiilor către Ministerul Afacerilor Externe privind acceptul autorităților turce privind restituirea unor avioane românești care au ajuns ilegal în Republica Turcia. Sunt furnizate detalii privind responsabilitățile părții române în ceea ce privește formalitățile necesare precum și modalitățile tehnice de transport a aeronavelor.**

*August 26, 1948, Bucharest. Information from the Ministry of Communications to the Ministry of Foreign Affairs on the agreement of the Turkish authorities regarding the return of several Romanian planes that arrived illegally in the Republic of Türkiye. Details are provided on the responsibilities of the Romanian side in terms of the necessary formalities as well as the technical modalities of transporting the aircraft.*

Domnule Ministru,

În urma demersului făcut de Domnia Voastră, autoritățile turcești s-au declarat de acord să ne restituie două avioane românești, plecate ilegal în Turcia și anume: avionul Klemm 35 YR-IRA și avionul Fiesler Storch YR-ICO.

Pentru aducerea avioanelor în țară, s-a găsit că modalitatea cea mai practică este de a le imbarca pe motonava „Transilvania”<sup>60</sup>, în care scop Ministerul Comunicațiilor a făcut formalitățile necesare pentru a trimite la Istanbul pe mecanicul de avion Gagniuc Petre, din cadrele Direcției Generale a Aviației Civile, pentru a plia aripile avionului Klemm 35, spre a transporta astfel cele

<sup>60</sup> **Moto (nava) „Transilvania”**, construită la 11 iunie 1938, ca navă de pasageri. Alături de nava „Basarabia” au asigurat curse regulate Constanța-Istanbul și retur, în perioada interbelică. La debutul celui de-al Doilea Război Mondial, cele două nave au rămas ancorate pe Bosfor până în decembrie 1944, când au revenit în țară. Din octombrie 1945 nava și-a reluat timp de trei decenii cursele de pasageri, până în 1975 când a fost scoasă din serviciu.

două avioane de la aeroport la cheiul Portului Istanbul, unde urmează a fi îmbarcate pe motonava [...] Transilvania.

Pentru aceasta s-a obținut pașaportul de serviciu No. 920 și viza de ieșire din țară de la Ministerul Afacerilor Interne pentru mecanicul Gagniuc Petre.

Totuși, nu a putut fi obținută viza de intrare, ședere și înapoiere din partea Legației Turciei cu toate demersurile făcute de Ministerul Afacerilor Externe, Direcția Protocolului.

În această situație, având în vedere că întârzierea ridicării avioanelor de la Istanbul atrage majorarea accentuată a cheltuielilor de garare și conservare – așa cum Ministerul Afacerilor Externe atrage atențiunea prin adresa No. 627/DR, IV.1948 – totodată avioanele fiindu-ne urgent necesare, iar pe de altă parte motonava Transilvania va fi sâmbătă 28 august la Istanbul în drum spre țară, fără ca până atunci mecanicul nostru să poată ajunge acolo spre a îmbarca avioanele, din cauză că ultimul vas spre Istanbul a plecat azi dimineață, singura soluție care a mai rămas este ca organele Consulatului Republicii Populare Române din Istanbul, să ia contact cu autoritățile turcești de acolo și să ceară ca avioanele menționate să fie pregătite și transportate cu un vehicul la cheiul portului Istanbul și îmbarcate pe motonava Transilvania.

În acest scop, cu onoare vă rugăm să binevoiți a aproba și da dispozițiuni Consulatului Republicii Populare Române din Istanbul să ia de îndată măsurile necesare, știut fiind că operațiunea plierii aripilor unui avion și demontarea aripilor celuilalt constituie operațiuni simple ce pot fi efectuate în mod normal de către organele tehnice ale aeroportului Yeşilkoy-Istanbul, iar transportul avioanelor până la port și îmbarcarea lor, pot fi efectuate fără dificultăți tehnice.

Costul operațiunilor de demontare și pliere a aripilor ca și cheltuielile de garare, transport și îmbarcare, vor fi plătite de Ministerul Comunicațiilor – Dir. Generală a Aviației Civile, în care scop ținem la dispoziția Domniei Voastre suma respectivă în dolari sau lei.

Pentru aceasta vă rugăm să binevoiți a da dispozițiuni Consulatului Republicii Populare Române să facă operațiunile menționate și să avanseze fondurile necesare, în cuantumul sumelor ce le ținem la dispoziția Domniei Voastre pentru acoperirea tuturor cheltuielilor necesitate de trimiterea în țară a celor două avioane.

Întrucât operațiunile tehnice menționate trebuiesc făcute înainte de sosirea la Istanbul a motonavei Transilvania, cu onoare vă rugăm să binevoiți a da dispozițiunile pe care le considerați necesare în timp util.

Primiți, vă rugăm, domnule Ministru, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Director General

Eugen Pădure<sup>61</sup>

Directorul Navigației Aeriene

Ionescu Napoleon

[AMAE – Dosare Speciale – problema 214 – Turcia 4 – 1946-1956, ff. 21-22]

## **32. 17 martie 1950, Ankara. Telegramă transmisă de Ambasada R.P.R. la Ankara adresată ministrului Afacerilor Externe, Ana Pauker<sup>62</sup>, privind vizita unor nave militare ame-**

<sup>61</sup> **Eugen Pădure**, aviator comandor român, comandant al Școlii de ofițeri mecanici de aviație de la Mediaș, (1940-1942), începând de la 6 septembrie 1942 a primit conducerea Regiunii Aeriene Înaintate (constituită la 15 august 1942). A deținut și funcția de director general al aviației civile în 1947.

<sup>62</sup> **Ana Pauker** (1893-1960), militantă și politiciană comunistă membră a „grupării moscovite a PCR”. A fost una dintre puținele femei din epoca stalinistă ajunsă în funcții înalte, prima femeie vicepremier și ministru de externe (atăt

**ricane din cadrul Flotei a VI-a a SUA din Mediterana în porturile turcești, Istanbul și Izmir. Se evidențiază importanța acordată de autoritățile turce acestui eveniment, fiind prezentată și componența grupului naval american.**

*March 17, 1950, Ankara. Telegram sent by the Embassy of the PRR in Ankara addressed to the Minister of Foreign Affairs, Ana Pauker, regarding the visit of US military ships from the US Sixth Fleet in the Mediterranean to the Turkish ports of Istanbul and Izmir. The importance attached by the Turkish authorities to this event is highlighted, the composition of the US naval group being also presented.*

Doamnă Ministru,

Așa cum am făcut cunoscut și telegrafic, pentru completa informare a Domniei Voastre, avem onoare a vă reda mai jos felul cum s-a desfășurat vizita escadrei americane, venită la Istanbul și Izmir pe ziua de 2 martie a.c.

Această escadră de sub comanda vice-amiralului John I. Ballentine<sup>63</sup>, făcând parte din flota VI-a a Statelor Unite, cuprindea în total un număr de 14 vase, din care 9 au vizitat portul Istanbul, iar restul de 5, portul Izmir.

La Istanbul, vapoarele au ancorat între Dolmabahce și Ortaköy, regiune interzisă pentru vasele străine.

Primirea americanilor s-a făcut cu obișnuitele ceremonii: detașament de onoare, muzică, discursuri de bun soset, etc., etc. John Ballentine a făcut o vizită valiului, comandantului corpului I armată, comandantului portului și șefului garnizoanei din Istanbul. Autoritățile turce au dat un cocktail în onoarea comandantului american, cu care ocazie acesta a vorbit despre „progresele Turciei”, despre „ospitalitatea poporului turc”, etc., etc. De asemenea, Mehmed Ali Ulgen<sup>64</sup>, comandantul flotei turcești, a oferit și el un dejun lui Ballentine, pe bordul vasului de război turc „Yavuz”.

La toate acestea, comandantul escadrei americane a răspuns la rândul său cu un cocktail, dat pe bordul crucișătorului „Newport News”, la care au participat autoritățile civile și militare turcești, numeroase personalități din oraș, precum și reprezentanții presei.

[AMAE, Fond Turcia/1950, 20, ff. 4-5]

### **33. Martie 1950, Ankara. Informarea Ambasadei R.P.R. la Ankara către ministrul Afacerilor Externe, Ana Pauker, privind vizita navelor militare americane în portul Istanbul. Se evaluează că intențiile părții americane în organizarea acestei deplasări de nave au vizat transmiterea unui mesaj puternic de asigurare pentru securitatea Turciei. Se**

din istoria României, cât și din lume) în perioada 1947-1952. În 1952 prim-secretarul P.M.R. Gheorghe Gheorghiu-Dej a înlăturat-o din funcțiile de stat și din partid, în același timp cu Vasile Luca și Teohari Georgescu, cei trei fiind acuzați că fac parte dintr-un „grup antipartinic”.

<sup>63</sup> **John J. Ballentine** (1896-1970), aviator pe portavioane de flotă marină, avansat amiral în 1954. A comandat transportatorul USS Long Island și portavionul USS Bunker Hill în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. După război, Ballentine a deținut comanda mai multor nave ale armatei americane. A comandat Carrier Division ONE în Marea Mediterană (1947-1949). Avansat vice-amiral, Ballentine a comandat apoi Flota a 6-a (1949-1951) și Naval Air Force Atlantic (1951-1954).

<sup>64</sup> **Mehmed Ali Ulgen** (1887-1957), amiral turc, a absolvit Academia navală turcă în 1905. După 1948, a fost subsecretar la Ministerul Apărării și comandant al Forțelor Navale Turce (1 iulie 1949-6 iunie 1950).

subliniază că prezența navelor americane este de natură să descurajeze sporirea flotei naționale, apărarea coastelor turcești putând fi asigurată de flota americană. Sunt oferite o serie de detalii privind comportamentul militarilor americani, prezentat ca având un comportament inadecvat și care a generat nemulțumirea populației locale.

*March, 1950, Ankara. Note from the PRR Embassy in Ankara to the Minister of Foreign Affairs, Ana Pauker, regarding the visit of the American military ships to the port of Istanbul. It is assessed that the intentions of the US side in organizing this movement of ships were aimed at sending a robust message of assurance for the security of Türkiye. It is underlined that the presence of US ships will discourage the build-up of the Turkish navy by entrusting the protection of the Turkish coast. The behaviour of US soldiers is portrayed as inappropriate, generating discontent among the local population.*

Chiar din prima zi a sosirii, după vizitele și ceremoniile oficiale, marinarii și ofițerii americani și-au făcut apariția în oraș. În același timp, s-au văzut pe străzi numeroase patrule de ordine mixte, turco-americane, care circulau continuu pe la baruri, restaurante și tot felul de localuri, invadate de „musafiri”.

Comportarea acestora a fost la fel cu cea a militarilor de pe port-avionul „Coral Sea”, care a vizitat portul Istanbul anul trecut: nici un respect pentru autorități, pentru public, beții, scandaturi, etc. Cetățenii turci se fereau de grupurile de marinari și nu îndrăzneau să întârzie noaptea pe stradă. De remarcat că, chiar unii marinari din patrulele de ordine erau beți și făceau scandal. În rezumat, purtarea militarilor americani a fost aceea a unor stăpâni, față de populația unei colonii.

La 8 martie a.c., escadra a părăsit Istanbulul, îndreptându-se spre Pireu.

Presa turcă s-a ocupat de această vizită, redând felul cum au decurs ceremoniile oficiale, vizitele protocolare și cocktailurile. Cu osanalele însă, a fost mai zgârcită de data aceasta, iar plecarea escadrei a fost anunțată foarte pe scurt în câteva rânduri.

Desigur că prin venirea acestei escadre, americanii au încercat să facă o demonstrație de forță, pe de o parte pentru a ridica moralul burgheziei turce, arătându-și unitățile lor „care stau de veghe în Mediterană”, iar pe de altă parte, pentru a convinge aceeași burghezie, că cererea Turciei de a-și mări flota națională este lipsită de sens, câtă vreme flota americană este destul de puternică pentru a apăra și coastele turcești.

Dacă există îndoială că scopul urmărit de americani a fost sau nu atins, sigur este însă că purtarea echipajelor vaselor venite a lăsat o urâtă impresie – cel puțin populației celor două porturi vizitate – fapt care s-a reflectat perfect în caricatura colorată, publicată de ziarul „Hürriyet” din 2 martie a.c., pe care o anexăm.

Primiți, vă rugăm, doamnă Ministru, asigurarea bunei noastre considerațiuni.

Ambasador

D.I. Olteanu

[AMAE, Fond Turcia/1950, 20, ff. 6-7]

34. 26 august 1950, Ankara. Telegramă a Ambasadei R.P.R. la Ankara adresată ministrului Afacerilor Externe, Ana Pauker, privind demersurile de eliminare a însemnelor Regatului României de pe aeronavele românești care au intrat fără autorizare în Republica Turcia. Autoritățile turce refuză să accepte solicitarea părții române de a permite re-



**prezentanților români să participe la operațiunea de distrugere a însemnelor regale. Gestul este interpretat ca o modalitate de a evita prezența reprezentanților R.P.R. pe aerodromurile turcești.**

*August 26, 1950, Ankara. Telegram from the Embassy of the PRR in Ankara addressed to the Minister of Foreign Affairs, Ana Pauker, regarding the removal of the insignia representing the Kingdom of Romania from the Romanian aircraft that entered the Republic of Türkiye without authorization. Turkish authorities refused to accept the request from the Romanian side to attend the process of destroying the royal insignia. The attitude is interpreted as a way to avoid the presence of PRR representatives on Turkish airfields.*

Tovarășă Ministru,

În legătură cu problema abandonării avioanelor românești, ce se află în Turcia, am onoare a vă aduce la cunoștință următoarele:

În ziua de 14 iulie a.c., prin nota noastră verbală no.459, am intervenit la MAS Turc, în sensul instrucțiunilor primite de la MAE-București, cerând autorizația de a face să fie distruse însemnele R.P.R. de pe avioane, în prezența unui delegat al nostru.

În ziua de 16 august a.c., tovarășul Agop Bezerian<sup>65</sup>, Primul Secretar al Ambasadei noastre, a fost invitat la MAS Turc, unde i s-a comunicat că autoritățile competente (în speță cele militare), aprobă cererea noastră, dar „sugerează” ca însemnele de pe avioanele ce se află pe aerodroamele Malataya și Kayseri, să fie decupate de însăși aceste autorități și înmânate nouă prin intermediul MAS Turc. Aceasta „pentru a scuti Ambasada de oboseala și de cheltuiala ce ar necesita o asemenea acțiune”.

La insistențele tov. Bezerian, de a se obține totuși aprobarea pentru ca operațiunea să se desfășoare în fața unui reprezentant al R.P.R., funcționarul de la MAS Turc – Kemal Genani, directorul secției IV din departamentul III – și-a spus părerea în mod deschis: răspunsul autorităților competente dovedește că nu vor să ne permită să mergem pe aceste aerodroame. A accentuat că aceasta este părerea lui particulară, citind în acest scop chiar și răspunsul autorităților, care nu conținea nici o afirmație în acest sens.

Pentru avioanele ce se află pe aerodroamele de la Ankara și Yesilköy (Istanbul), operațiunea va putea fi făcută în prezența unui reprezentant al R.P.R. Cât pentru celelalte avioane, având în vedere că la Kayseri și la Malataya se află două aerodroame militare importante, suntem de părere că într-adevăr autoritățile militare turcești nu vor permite prezența noastră pe ele.

Vă rog să ne transmiteți dispozițiunile Dvs.

Trăiască Republica Populară Română ,,

Însărcinat cu afaceri,

Lupan

[AMAE, Fond Turcia/1950-1953, General-200, ff. 1-2]

<sup>65</sup> **Agop Bezerian** (1923 – ), diplomat român de origine armeană, absolvent al Institutului de Relații Internaționale în 1947. În perioada 1949-1983 a activat ca diplomat în diverse țări, îndeplinind următoarele funcții: din 1949, ambasador în Turcia, apoi ca șef al Consulatului General de la Istanbul; în 1952 participă la înființarea primei ambasade a României la New Delhi (India); 1962-1965, diplomat la Ambasada României de la Beijing (China), consilier al Ambasadei României de la Teheran (1973-1980), însărcinat cu afaceri a.i. al României la Bagdad, Irak, timp de trei luni. A îndeplinit misiuni diplomatice temporare și în Liban (1950), Sri Lanka (1958), R.P. Mongolă (1964), India (1968), Pakistan (1972). În toate misiunile diplomatice ale României unde a activat a deținut, în repetate rânduri, funcția de șef de misiune a.i., în timpul absenței titularului.

35. **16 februarie 1951, Ankara. Telegramă a Ambasadei R.P.R. la Ankara privind pregătirea Conferinței diplomaților americani care se va desfășura la Istanbul, în zilele următoare. Principalele aspecte vizează consolidarea rolului Turciei ca putere pivot și ca principală bază aeriană în „Planurile de agresiune” dezvoltate de SUA în regiune.**  
*February 16, 1951, Ankara. Telegram from the Embassy of the P.R.R in Ankara regarding the preparation of the Conference of American Diplomats to be held in Istanbul in the coming days. The main aspects were the consolidation of Türkiye's role as a pivotal power and as the main air base in the „Aggression Plans” developed by the US in the region.*

Telegramă B

Din discuțiile avute cu diplomații prieteni și din comentariile presei rezultă că la Conferința din Istanbul ar urma să se discute următoarele probleme: crearea de noi baze aeriene și navale în tot Orientul Mijlociu; încercarea de aplanare a neînțelegerii dintre Țările Arabe și dintre acestea și Israel; analiza atitudinii din ultimul timp a Iranului; rolul Pakistanului ca instrument al imperialismului anglo-american și ca țară musulmană în Orientul Mijlociu (la Conferință participă și ambasadorul USA din Pakistan în Orientul Mijlociu); armonizarea politicii anglo-americane în această regiune; problema apărării intereselor trusturilor petrolifere și asigurarea resurselor de petrol; organizarea eventuală a unui pact mediteranean. Participarea la conferință a amiralului Carney<sup>66</sup> și a Ministrului Aerului american dovedește că accentul principal se pune pe probleme de ordin strategic și militar. În ce privește Turcia, rolul ce i s-ar atribui ar fi acela de pivot principal în planurile de agresiune și de principală bază aeriană în care scop se construiesc nenumărate aerodromuri, printre care șase foarte mari la Adana, Istanbul, Ankara, Bursa etc. În schimb, Turcia ar urma să primească eventuale garanții formale, dar mai ales o mărire formală a ajutorului economic și militar.

Paralel cu conferința de la Istanbul a avut loc o mare conferință a atașatilor aerului din țările Orientului Mijlociu sub președinția Ministrului Aerului american.

Este interesant că în această atmosferă, în ziua de 15 februarie, Ministrul Afacerilor Străine al Turciei a oferit un dejun numai pentru ambasadorul U.R.S.S. și șefii misiunilor Țărilor de Democrație Populară la care am participat și eu. Turcii au manifestat față de noi toți, dar mai ales față de ambasadorul U.R.S.S. și Ministrul Bulgariei, o atenție mai mare ca de obicei.

Lupan

[AMAE, T3, nr. 1, Ankara, 1951, ff. 47-48]

36. **17 februarie 1951, Ankara. Telegrama Ambasadei R.P.R. la Ankara referitoare la contextul politic din Republica Turcia înainte de desfășurarea Conferinței diplomaților americani care va avea loc la Istanbul, în perioada imediat următoare. Se subliniază**

<sup>66</sup> **Robert Carney** (1895-1990), amiral american, care a luptat în cele două războaie mondiale. După război, Carney a fost promovat vice-amiral (1946) și, până în februarie 1950, a fost șef adjunct al operațiunilor navale. A preluat apoi comanda celei de-a doua flote care operează pe Coasta de Est a Statelor Unite. La 2 octombrie 1950, Carney a fost avansat la gradul de amiral. Din 1951 până în 1953, Carney a fost la comanda Forțelor Aliate ale Organizației Tratatului Atlanticului de Nord din Europa de Sud, unde a fost responsabil pentru flotele a cinci țări și forțele armate ale Italiei, Greciei și Turciei. Pe 13 mai 1953, președintele Dwight D. Eisenhower l-a desemnat pe Carney ca următorul șef al operațiunilor navale. La finalizarea acestei misiuni, Carney s-a retras din serviciul activ în Marină.

**interesul guvernului turc de a obține rezultate concrete privind acordarea de garanții formale de securitate din partea SUA, precum și consolidarea ajutorului economic și militar american. În acest context, este plasată și decizia Ankarei de a suplimenta prezența militară în Coreea.**

*February 17, 1951, Ankara. Telegram from the Embassy of the PRR in Ankara regarding the political context in the Republic of Türkiye before the Conference of American Diplomats to be held in Istanbul in the coming days. It underlines the Turkish government's interest in achieving concrete results on the provision of formal US security guarantees and the strengthening of US economic and military aid. Ankara's decision to increase its military presence in Korea is also placed in this context.*

Telegramă B

Trimiterea în curând de noi trupe turce în Coreea a fost confirmată și de cercurile guvernamentale. Pregătirile de agresiune militară a imperialiștilor se intensifică mereu în Turcia. După vizita deja comunicată, mai ales că se anunță în cursul lunii curente, vizita Ministrului Aerului USA, Finletter<sup>67</sup> care va fi însoțit de un adjunct al Marelui Stat Major american. Această vizită ca și vizita generalului englez Robertson<sup>68</sup>, ar coincide cu conferința diplomaților americani din Istanbul. În cercurile diplomatice circulă zvonul că și ambasadorul USA din Belgrad va participa la Conferință.

La 6 februarie curent a sosit la Ankara un grup de 5 ziariști americani. Aceștia au fost primiți de Ambasadorul Statelor Unite, de Ministrul Afacerilor Străine al Turciei și de Președintele Marii Adunări Naționale. Ziariștii au declarat că au venit pentru a studia situația economică și militară a Turciei precum și rezultatele aplicării Planului Marshall.

Cercurile guvernamentale își pun mari speranțe că în urma acestor vizite și a conferinței Turcia va obține din partea USA garanția formală și ajutorul economic și militar. În acest sens a organizat atmosfera și prin presă.

Lupan

[AMAE, T3, nr. 1, Ankara, 1951, f. 2]

**37. Februarie 1951. Istanbul. Notă informativă a Ambasadei R.P.R. la Ankara privind Conferința diplomaților americani din țările Orientului Apropiat și Mijlociu, desfășurată la Istanbul, în 14-22 februarie 1951. Este subliniată dinamica dialogului politico-militar turco-american, în continuarea demersurilor SUA de creare a unui sistem de apărare în vecinătatea sudică a Europei, potențial conectat cu NATO. Este subliniată posibilitatea de extindere a prezenței militare a SUA prin crearea de noi baze terestre și navale pe teritoriul turc. Este indicat rolul extrem de important pe care îl vor avea fa-**

<sup>67</sup> **Thomas K. Finletter** (1893-1980), avocat, politician, om de stat american. În 1945, Finletter a fost consultant la Conferința Națiunilor Unite pentru Organizația Internațională de la San Francisco. A fost desemnat de președintele Truman al doilea secretar al Forțelor Aeriene, în perioada aprilie 1950–ianuarie 1953. A fost numit, de președintele F. Kennedy, ambasador la NATO, funcție pe care a deținut-o în perioada 1961-1965.

<sup>68</sup> **Brian Hubert Robertson** (1896-1974), ofițer superior al armatei britanice în timpul celui de-al Doilea Război Mondial; a jucat un rol important în Africa de Est, Africa de Nord și în timpul campaniilor din Italia. După război, a fost numit guvernator militar adjunct al Germaniei (1945-1948), iar apoi guvernator militar (1948 – 1949). Avansat la gradul de general în 1947, a fost comandant șef al forțelor terestre din Orientul Mijlociu din 1950 până în 1953, când s-a pensionat.

cilitățile aeriene, acestea urmând să reprezinte principala țintă a U.R.S.S. în cazul unui conflict. Se prezintă rolul central al Republicii Turcia și Greciei pentru crearea unui sistem de alianțe regionale care să contrabalanseze ritmul lent de coagulare a Pactului Mediteranean. Se estimează că sprijinul american acordat Ankerei se va consolida, dar fără a se ajunge la un acord în ceea ce privește acordarea de garanții formale de securitate Republicii Turcia.

*February 1951. Istanbul. Intelligence note of the Embassy of the PRR in Ankara regarding the Conference of American Diplomats in the Near and Middle Eastern countries, held in Istanbul on February 14-22, 1951. The dynamics of the Turkish-American political-military dialogue are highlighted, in continuation of US efforts to create a defence system in Europe's southern neighbourhood, potentially linked to NATO. The possibility of expanding the US military presence by establishing new land and naval bases on Turkish territory is highlighted. The extremely important role of air facilities is indicated, as they will be the main target for the USSR attack in the event of a conflict. The central role of the Republic of Türkiye and Greece in creating a system of regional alliances to counterbalance the slow pace of the Mediterranean Pact's coagulation is outlined. American support for Ankara is expected to strengthen, but without agreement on formal security guarantees for Türkiye.*

Evenimentul predominant în viața politică a Turciei din ultima perioadă, l-a constituit, incontestabil, conferința diplomaților americani din țările Orientului Apropiat și Mijlociu, care a avut loc la Istanbul sub președinția Secretarului de Stat adjunct al Departamentului de Stat, Mac Ghee<sup>69</sup>.

Această conferință nu prezintă un fapt obișnuit și izolat, ci constituie o verigă a lanțului de măsuri excepționale și acțiuni de pregătire a războiului, pe care le întreprind în ultimul timp americanii în toate colțurile lumii, deci și în spațiul Orientului Mijlociu și Apropiat. Conferința de la Istanbul nu poate fi privită altfel decât în strânsă legătură cu: conferințele similare ale diplomaților americani din țările Europei apusene și răsăritene, ținute respectiv la Paris și Frankfurt; organizarea grăbită a armatei Pactului Atlantic; hotărârea de reînarmare a Germaniei Occidentale; trimiterea a noi trupe americane în Europa și vizita subsecretarului de stat american, Perkins, în Iugoslavia lui Tito<sup>70</sup> – evenimente ce marchează noua fază a politicii americane, constind într-o accelerare a măsurilor de ordin militar și strategic, în vederea pregătirii celui de al 3-lea război mondial.

<sup>69</sup> **George MacGhee** (1912-2005), petrolist și diplomat american. Încadrat în marina SUA, McGhee a servit ca ofițer de informații navale în cadrul personalului general al forțelor aeriene ale armatei, pentru care a primit Legiunea de Merit. După război, în 1946 a fost recrutat în Departamentul de Stat al SUA și a călătorit în Grecia și Turcia, apoi în Africa și Orientul Mijlociu cu ajutoare economice și militare. El a servit ca ambasador al SUA în Turcia în perioada 1952-1953, unde a susținut candidatura Turciei pentru aderarea la NATO. A jucat un rol esențial în relațiile cu Republica Congo și Republica Dominicană la începutul anilor 1960. Din noiembrie 1961 până în aprilie 1963, a fost al treilea subsecretar de stat pentru afaceri politice, în timpul administrației Kennedy. A fost numit din nou ambasador în Germania de Vest din 1963 până în 1968. În 1969 s-a pensionat.

<sup>70</sup> **Iosif Broz Tito** (1892-1980), lider politic al Iugoslaviei comuniste (R.S.F.I.), prim-ministru (1944-1963), președinte al țării (1953-1980), mareșal, comandant suprem al Armatei Populare Iugoslave. A fost unul din fondatorii Cominformului, și a Mișcării de Nealinieri, promovând o politică de distanțare față de U.R.S.S., și național-comunistă, denumită „titoism”. Sub conducerea lui, Iugoslavia nu a aderat la Tratatul de la Varșovia. Conducător al unui stat comunist rămas în afara blocului politico-militar sovietic, s-a remarcat prin acțiuni de frondă față de U.R.S.S., reușind astfel să câștige o poziție dominantă în zona Balcanilor, care i-a întărit poziția pe plan intern și extern și a reușit să atragă un sprijin occidental consistent.

Pentru a cunoaște mai bine atmosfera din Turcia și atitudinea guvernului turc față de problemele ce trebuiau să fie discutate de diplomații americani și în special față de cele privind aviația, a sosit la Ankara, în ziua de 12 Februarie a.c., Ministrul american al aerului, Thomas Finletter. Acesta a luat contact cu toate personalitățile politice și militare mai importante din capitală, cu care a discutat posibilitățile întăririi la maximum a potențialului aviației turcești, dar mai ales a lărgirii și dezvoltării aerodroamelor turcești. Cu această ocazie el a făcut promisiuni de mărire a ajutorului militar american în general și de furnizare de noi avioane, între care și de avioane cu reacție.

În zilele de 13 și 14 Februarie a.c., Finletter a vizitat aerodroamele mai importante din Turcia și a asistat la demonstrațiile aviatorilor turci. Ca urmare a acestor vizite și convorbiri, Ministrul american a accentuat asupra necesității de a se grăbi cu amenajarea aerodroamelor mari, deja existente la Adaha, Bursa, Ankara și Istanbul, precum și de a se construi alte aerodroame, apte de a primi pe ele bombardiere grele, urmând ca pentru aceste noi aerodroame, americanii să furnizeze materialul necesar. De reținut că în timpul vizitei sale, Finletter a prezidat o conferință a tuturor atașajilor aerieni americani din țările Orientului Apropiat și Mijlociu, care fuseseră convocați special în acest scop la Ankara.

Spre deosebire de anul trecut, Mac Ghee a venit și el la Ankara înaintea conferinței, luând contact cu guvernarea turci, printre cari cu Președintele Republicii, Președintele de Consiliu și cu Ministrul de Externe. Aceste întrevederi ale lui Finletter și Mac Ghee, au venit să completeze vizita anterioară a amiralului Carney, despre care am vorbit în raportul nostru pe luna Ianuarie a.c., precum și vizitele făcute în timpul conferinței în țările arabe și în Israel de către generalul britanic, Brian Robertson, care a venit ulterior și în Turcia.

Lucrările conferinței au început la 14 Februarie, cu participarea următorilor diplomați americani: Mac Ghee, Ministru adjunct al Departamentului de Stat al USA; William Manning Rountree<sup>71</sup>, director în Departamentul de Stat, ocupându-se cu chestiunile privitoare la Turcia, Grecia și Iran; George Lewis Jones<sup>72</sup>, director în Departamentul de Stat al secției care se ocupă cu Orientul Apropiat; amiralul Robert Carney, comandantul escadrei navale americane din Atlanticul de est și din Mediterana, în calitate de consilier militar și reprezentant al Statului Major Unit al Pactului Atlantic; Ambasadorii americani din Turcia, Grecia, Iran, Irak, Arabia Saudită, Israel și Pakistan; Miniștrii americani din Liban și Siria; Însărcinații cu Afaceri din Egipt și Jordania; John Blandford<sup>73</sup>, delegatul american cu rang de Ministru în biroul ONU pentru emigranții din Orien-

<sup>71</sup> **William Manning Rountree** (1917-1995), diplomat american. Din 1942 a activat la Departamentul de Stat al Statelor Unite și a fost repartizat la Cairo, Egipt, unde a ajutat la organizarea programelor de ajutor din al Doilea Război Mondial. În 1948 și 1949 a fost repartizat la Ambasada SUA din Atena unde a ajutat la administrarea programelor de ajutor ale SUA pentru armata greacă în lupta cu insurgenții comuniști. A urmat o lungă o carieră diplomatică ocupând funcții diplomatice în Orientul Mijlociu și Asia de sud, deținând funcții în Turcia și Iran. În 1956 a devenit secretar de stat adjunct pentru afacerile din Orientul Apropiat, Asia de Sud și Africa. În această poziție, el a contribuit la dezvoltarea politicii SUA care implică criza din Suez în noiembrie 1956 și intervenția SUA în Liban în 1958. Rountree a fost ambasador și în Pakistan (1959-62), Sudan (1962-65), Africa de Sud (1965-70) și Brazilia (1970-73).

<sup>72</sup> **George Lewis Jones Jr.** (1907 - 1971), diplomat american. A avut multe însărcinări, fiind un activ diplomat pentru regiunea Orientului Apropiat și Asiei. A deținut funcția de vice-consul la Cairo în perioada 1941-42. Din 1945 până în 1946, a fost șef adjunct al Diviziei de Afaceri din Orientul Apropiat și consilier la Londra din 1946 până în 1949. În perioada 1950-1952, a fost director al Diviziei de Afaceri din Orientul Apropiat. În 1952, a fost numit consul-general la Tunis, 1952-1953, apoi consilier la Cairo, 1953-1955. A fost ministru consilier la Teheran între 1955 și 1956, numit ambasadorul Statelor Unite în Tunisia din 1956 până în 1959. A deținut și funcția de secretar de stat adjunct al Statelor Unite pentru Afacerile din Orientul Apropiat și Asia de Sud, din 1959 până în 1961. În perioada 1961-1964 a avut funcția de ministru-consilier la Londra.

<sup>73</sup> **John Blandford** (1897-1972) a fost al doilea director al Agenției Națiunilor Unite pentru Refugiați din Palestina din Orientul Apropiat (UNRWA) din 1951 până în 1953 și președinte al Comisiei consultative UNRWA înainte de a

tul Apropiat, care merg în Israel; Ely Eliot Palmer<sup>74</sup>, Ministru și delegat american în comisiunea de conciliere pentru Palestina; Joseph Palmer<sup>75</sup>, al doilea Prim-Secretar al Ambasadei americane din Londra; precum și Ministrul aerului Thomas Finletter, care a participat în calitate „neoficială” la o parte a conferinței.

Dezbaterile conferinței au avut loc în cel mai strict secret, nefăcându-se nici o declarație oficială în legătură cu problemele discutate, în afară de comunicatul destul de vag dat presei de Mac Ghee, la terminarea conferinței. Având în vedere că, în timpul conferinței, un număr foarte mare de gazetari turci și străini s-au deplasat la Istanbul, unde au luat probabil contact în mod particular cu participanții de la conferință, știri în legătură cu ordinea de zi și problemele discutate au pătruns în presa locală și străină, care a făcut în jurul lor numeroase speculațiuni.

După cum era de așteptat, evenimentul a provocat un viu interes și în rândurile cercurilor diplomatice, care au emis tot felul de presupuneri și comentarii în legătură cu conferința, fiecare bazându-se pe „sursele lui de informare”.

Sintetizând cele publicate în presa turcă și străină, comentariile cercurilor diplomatice, interpretarea proprie a știrilor cu privire la situația internațională și în special cele referitoare la Orientul Mijlociu și Turcia, precum și puținele informații particulare pe care le-am avut, am ajuns la concluzia că ordinea de zi a conferinței a fost cam următoarea:

1. – Dări de seamă ale diplomaților americani asupra situației politice și economice din țările în care sunt acreditați, analizându-se în ce măsură diplomația americană a urmărit și a reușit să realizeze în aceste țări, cele hotărâte în conferința care a avut loc la Istanbul, în cursul lunii noiembrie 1949.

2. – Discutarea măsurilor de ordin militar și strategic ce ar trebui să se ia de către USA în vederea organizării „securității” Orientului Apropiat și Mijlociu.

3. – Măsurile ce ar urma să fie luate în cazul unei agresiuni din partea U.R.S.S. sau a uneia din țările de democrație populară împotriva unei țări din această regiune. Cu alte cuvinte, s-a studiat probabil, posibilitatea organizării unei provocări față de o țară din tabăra democratică, cum ar fi de exemplu un atac din partea Turciei sau a Greciei împotriva Bulgariei, sau a Iugoslaviei împotriva R.P.R. sau a Ungariei.

4. – O expunere de către Joseph Palmer, Prim Secretar al Ambasadei americane din Londra, a punctului de vedere englez în legătură cu organizarea agresiunii în această regiune și găsirea modalităților de apropiere a felului de a privi problema de către englezi și americani, în vederea întăririi colaborării militare anglo-americane, în pregătirea celui de al treilea război mondial.

5. – Apărarea intereselor trusturilor petrolifere, precum și asigurarea și apărarea surselor de petrol, tot pentru eventualitatea războiului.

6. – Analizarea relațiilor dintre USA și Anglia cu țările arabe.

7. – Analizarea rolului ce l-ar putea juca Pakistanul ca instrument al americanilor și englezilor pentru a mări influența acestora asupra guvernelor din țările arabe și musulmane. Prezența la conferință a Ambasadorului american din Karaki, întărește această presupunere.

---

deveni director al UNRWA. A fost adjunct al șefului Administrației SUA pentru Cooperare Economică din Grecia și consultant al președintelui Harry Truman cu privire la Planul Marshall.

<sup>74</sup> **Ely Eliot Palmer** (1887–1977), diplomat american și primul ambasador al Statelor Unite în Afganistan în 1948. A deținut, începând din ianuarie 1950, funcția de președinte în Comisia de conciliere a Națiunilor Unite privind conflictul arabo-israelian. Cu toate eforturile depuse de Palmer, Comisia, și-a dovedit, în final, ineficiența și a fost dizolvată în 1952.

<sup>75</sup> **Joseph Palmer II** (1914–1994), diplomat american. A intrat în serviciul extern al SUA în 1939, cariera sa diplomatică fiind orientată spre statele din Africa. A deținut mai multe funcții diplomatice și oficiale, precum: asistent șef al diviziei africane a Departamentului de Stat American (1945–1949), ambasador al SUA în Nigeria (octombrie 1960–ianuarie 1964); director general al Serviciului extern (februarie 1964–aprilie 1966); secretar de stat adjunct al SUA pentru afaceri africane (aprilie 1966–iulie 1969); ambasador în Libia până la pensionare (iulie 1969–noiembrie 1972).

8. – Discutarea măsurilor și noilor mijloace de presiune asupra țărilor din Orientul Mijlociu, în vederea acceptării de către ele a punctului 4 din doctrina Truman.

9. – Găsirea de mijloace pentru soluționarea problemei refugiaților din Palestina și îmbunătățirea relațiilor dintre lumea arabă și Israel.

10. – Propuneri asupra modului cum să se împartă ajutorul militar american de 130 milioane dolari, între Grecia, Turcia și Iran.

Probabilitatea discutării acestor probleme în cadrul conferinței, rezultă și din aceea că ele constituie o preocupare permanentă a politicii americane, care vede în rezolvarea lor, posibilitatea în a-și întări pozițiile în Orientul Mijlociu și de a creea ulterior, cel de-al doilea bloc agresiv, Pactul Mediteranean.

Ne amintim că majoritatea acestor probleme au fost puse și în conferința din noiembrie 1949; ele, însă, nu au fost rezolvate așa cum ar fi dorit guvernul american, iar greutățile de care s-a lovit atunci politica USA, nu numai că în majoritate persistă și acum, ci în unele privințe s-au agravat chiar: Pactul Mediteranean continuă să se lovească de ezitățile guvernelor din unele țări arabe, dar mai ales de rezistența forțelor populare din toate aceste țări; se constată o creștere a neîncrederii a țărilor arabe față de politica americană; sentimentele anti americane ale popoarelor se dezvoltă și se manifestă tot mai deschis, găsindu-și câte odată expresia chiar și din partea unor oameni de stat; atitudinea țărilor arabe în problema palestiniană și a păcii cu Israel, nu s-au schimbat cu nimic, ba am putea chiar spune că este mai rea ca acum câteva luni, când se părea că s-ar putea ajunge la încheierea unei păci; pozițiile americane în Iran sunt simțitor mai slabe ca anul trecut; în sfârșit – contradicțiile de ordin economic dintre imperialismul american și englez se ascut și mai tare, pe măsură ce capitalul american elimină pe cel englez de pe piețele Orientului Apropiat și Mijlociu.

Aceste fiind împrejurările, părerea noastră este că diplomații americani care știu prea bine că nu pot găsi soluții pentru îndepărtarea tuturor acestor obstacole, nici nu s-au oprit prea mult asupra lor în conferință și că la dezbateri s-a pus de data aceasta accentul pe problemele de ordin strategic și militar în vederea organizării cât mai grabnice de noi baze militare, aeriene și navale în Orientul Apropiat și Mijlociu.

Această presupunere a noastră se întemeiază pe următoarele considerațiuni: a) înainte de conferință, s-au deplasat la Istanbul, Ankara și țările din această regiune, personalități militare de înalt rang ca amiralul Carney și Ministrul american al aerului, Finletter, precum și generalul britanic Brian Robertson, care în discuțiile avute cu guvernanții țărilor respective au accentuat asupra chestiunilor privind problemele militare; b) concomitent cu conferința din Istanbul, a avut loc la Ankara o reuniune a atașăților militari americani din această zonă, special convocați în acest scop; c) în timp ce la conferința din anul trecut, consilierul principal al lui Mac Ghee a fost Gordon Clapp<sup>76</sup>, șeful misiunii economice a ONU pentru Orientul Mijlociu, de data aceasta rolul de prim consilier l-a avut un militar, specialist în problemele „de apărare” ale acestei regiuni, amiralul Carney.

Părerea noastră este că celelalte chestiuni de ordin politic, economic și social privind Orientul Mijlociu, s-au discutat numai în legătură cu problemele de ordin militar și strategic și numai în vederea găsirii mijloacelor pentru realizarea cât mai grabnică a țelurilor militare americane și engleze.

---

<sup>76</sup> **Gordon Clapp**, președinte al consiliului de administrație al Tennessee Valley Authority și șef al Misiunii Clapp, de conciliere pentru Palestina, creată la 11decembrie 1948. Trimisă de guvernul Statelor Unite în regiune, la 23 august 1949, Misiunea Clapp era însărcinată cu prospectarea economică a capacității statelor arabe de a absorbi și integra refugiații palestenieni. Misiunea a eșuat în atingerea acestui scop.

Din cele publicate în presă, cât și din comentariile cercurilor diplomatice, rezultă că la conferință au fost făcute numeroase propuneri și s-au luat unele hotărâri asupra metodelor ce urmează să fie folosite de diplomația americană în viitorul apropiat, în țările respective.

Unele din hotărârile luate de conferință, care urmează de abia să fie ratificate la Washington, par să fie următoarele:

1. – Încurajarea și realizarea unor pacte între grupuri de țări din bazinul mediteranean, pacte ce vor fi centrate în jurul celor doi piloni de bază ai politicii americane, Grecia și Turcia.

Astfel de pacte ar putea să fie constituite între: Turcia-Grecia-Israel; Iugoslavia-Grecia-Turcia-Iran; Turcia-Grecia-Egipt. Toate aceste pacte au drept scop să înlocuiască pentru moment și parțial, Pactul Mediteranean, care actualmente nu este realizabil din cauza numeroaselor contradicții care persistă încă între țările arabe și între acestea și Israel.

2. – Strângerea relațiilor dintre Iran, Turcia, Grecia și Iugoslavia, precum și întărirea relațiilor dintre acestea și țările arabe.

3. – Luarea de măsuri pentru înlăturarea contradicțiilor dintre țările arabe și exercitarea de presiuni politice și economice asupra guvernelor acestor țări pentru „a-și clarifica atitudinea”. Cu alte cuvinte, determinarea trecerii lor mai hotărâte la remorca politicii americane și provocarea unor schimburi de guvern, acolo unde s-ar întâmpina rezistență.

4. – Încurajarea federalizării unora dintre țările arabe, ceea ce ar însemna o însușire din partea americanilor a punctului de vedere englez în ce privește realizarea unor uniuni ca „Siria Mare” sau „Semiluna fertilă”, cu scopul de a fi legate ulterior de pactele menționate la punctul 1.

5. – Intervenția directă a USA în cazul unui eventual război civil, într-una din țările Orientului Apropiat și Mijlociu.

6. – Luarea de măsuri pentru combaterea oricărei manifestări progresiste, de independență națională și libertate, care s-ar ivi în vreuna din aceste țări.

7. – În sfârșit, folosirea islamismului ca religie predominantă în această regiune, în combaterea mișcărilor progresiste, Pakistanul urmând să joace în această privință rolul de unealtă principală în realizarea planurilor americane.

Desigur că în luarea acestor hotărâri, s-a ținut cont și de unele decizii ale conferinței militare anglo-americană care s-a ținut în Malta, în zilele de 23-24 ianuarie a.c., unde amiralul Carney și generalul Robertson au fost personajele principale.

Coincidența vizitelor lui Robertson în capitalele țărilor arabe și la Tel-Aviv, cu venirea lui Carney și Finletter la Istanbul și vizita lui Mac Ghee la Cairo după terminarea conferinței, întăresc presupunerea noastră asupra tendinței de armonizare a activității anglo-americane pe tărâm militar în această regiune și a împărțirii rolurilor, în sensul ca Marea Britanie să furnizeze forțele terestre, iar USA-forțele aeriene pentru Orientul Mijlociu, urmând ca cele navale să fie folosite în comun. Bineînțeles că rolul conducător va reveni și de acum înainte americanilor, cu atât mai mult cu cât numeroase indicii arată că strategia militară anglo-americană își bazează organizarea agresiunii în acest spațiu, în primul rând pe aviație.

### **Rolul special al Turciei.**

În ce privește Turcia, ea continuă să joace în toate aceste combinații și planuri agresive ale imperialismului american și englez, rolul de pivot principal.

Guvernul turc mărește într-una cheltuielile și așa enorme, rezervate pregătirilor de război; un număr de aproape 500.000 soldați turci, este ținut sub arme; porturile de pe coasta Mării Negre se amenajează, iar drumurile strategice se construiesc cu febrilitate; materiile prime de ordin strategic ca tungstenul, cromul, manganul și cuprul, iau drumul în cantități tot mai mari, spre



fabricile de armament americane; în sfârșit, toate acțiunile pe care întreprind americanii, sunt susținute în totul de către guvernanții actuali ai Turciei.

Dar, destinația principală hărăzită Turciei în momentul de față, ținându-se în special seama de poziția ei geografică și strategică, este transformarea ei într-o imensă platformă aeriană pentru bombardierile americane. Anatolia urmează să fie folosită ca un „port-avion” principal, de unde să fie condusă toată rețeaua de baze aeriene americane și engleze, dintre care cele mai principale sunt în: Maroc, Malta, Cipru, Egipt, Jordania, Arabia Saudită și Irak.

Strategia americană intenționează să folosească Anatolia pe de o parte ca o principală bază aeriană de atac împotriva U.R.S.S. și a țărilor de democrație populară, iar pe de altă parte, ca un punct de sprijin pentru apărarea resurselor petrolifere din Irak, Iran și Arabia Saudită.

Acest nou rol al Turciei a fost discutat și analizat nu atât la conferință, cât în vizitele premergătoare conferinței, făcute la Ankara de către Carney, Finletter și Mac Ghee.

Deși în fapt, prin numărul și mai mare de tehnicieni, specialiști și instructori militari, care mișună prin toată țara, Turcia constituie de pe acum o bază militară americană, cererea USA de a li se acorda în mod formal baze aeriene, nu a fost încă acceptată de guvernul turc.

Față de această ultimă pretențiune a USA, guvernul turc și-a reînnoit cererea pentru mărirea ajutorului militar și economic, dar a stăruit și mai mult asupra garanțiilor formale politice, fără de care ezită să acorde bazele aeriene cerute. În ce privește prima cerere, se pare că guvernul turc a primit asigurări atât din partea lui Carney, cât și din partea lui Finletter și Mac Ghee, că ajutorul economic și militar îi va fi majorat și că în curând i se vor furniza avioane, între care și avioane cu reacție.

Problema garanțiilor formale a rămas însă nerezolvată pentru moment, fapt care rezultă din comunicatul dat presei la sfârșitul conferinței, de către Mac Ghee. În acest comunicat se vorbește despre necesitatea asigurării „securității” Orientului Apropiat și Mijlociu, despre contribuția Turciei, Greciei și Iranului în organizarea „apărării păcii”, dar nu se spune nimic despre garanțiile formale cerute repetat și cu atâta insistență de către turci.

Cu mult mai clar a fost în declarațiile sale făcute presei, amiralul Carney, care a dat a înțelege că chestiunea garanțiilor nu este așa de urgentă și că, chiar fără un acord scris, este posibilă realizarea unei „colaborări militare”, subliniind prin aceasta că problema garanțiilor politice pentru Turcia nu va fi rezolvată așa curând.

Cu toate acestea, unii diplomați din Ankara cred în posibilitatea primirii în curând a Turciei și a Greciei (și eventual a Egiptului) în Pactul Atlanticului. Noi nu împărtășim această părere, gândindu-ne că americanilor nu le convine s-o facă, ținând seama de repercusiunile ce ar avea această primire asupra celorlalte țări din Orientul Mijlociu, dar mai ales asupra Iranului. Totuși, o astfel de eventualitate nu este exclusă.

De altfel, Carney a ținut să declare că forțele americane navale și aeriene, aflate în permanență în Mediterana, constituie cea mai bună garanție pentru Turcia. Cam același lucru l-a afirmat și Finletter, vorbind despre o intervenție imediată a forțelor americane „în caz de nevoie”.

Pentru a dovedi o asemenea posibilitate și pentru a impresiona opinia publică turcă, porturile Izmir și Istanbul au fost vizitate de la 22-27 februarie a.c., de o puternică escadră americană.

În încheiere, ținem să arătăm că publicitatea excesivă și zgomotul făcut în jurul conferinței de la Istanbul de către cercurile politice, precum și presa turcă și străină, înainte de începerea dezbaterilor ei, ne-a făcut să credem că în afară de scopurile ei practice, însăși conferința a urmărit și un caracter demonstrativ. Această tendință de subliniere intenționată a importanței acestei conferințe, s-ar putea explica după părerea noastră, prin faptul că pozițiile imperialiste din Orientul Mijlociu fiind în general și mai șubrede decât în Occident, americanii și uneltele lor din

Turcia, au căutat să atragă atenția cercurilor conducătoare din țările arabe asupra activității pe care o depun și măsurilor ce se iau în vederea „apărării” intereselor țărilor din Orientul Apropiat și Mijlociu, și în consecință, să determine asocierea activă a acestora la politica lor.

Revenind la Turcia, credem că chiar dacă cererile guvernului din Ankara nu vor fi satisfăcute nici de astă dată, acest guvern va continua totuși să dea ascultare și mai departe dispozițiilor permise de la americani, mai ales în ce privește accelerarea construirilor de aerodroame și va continua și de acum înainte să sprijine toate inițiativele americane, cu sacrificarea intereselor naționale ale Turciei.

Însărcinat cu Afaceri a.i.,

Lupan

[AMAE, Fond Turcia/1951, General, 20, ff. 29-37]

38. 23 februarie 1951, Ankara. Telegramă referitoare la rezultatele Conferinței diplomaților americani desfășurată la Istanbul, pe baza declarațiilor de presă și a comunicatului final. Se subliniază natura preponderent militară a discuțiilor și a importanței acordate creării unui pact regional în Orientul Mijlociu având ca piloni centrali Turcia, Grecia și Egipt. Incorporarea Turciei și a Greciei direct în Blocul Atlantic, deși nu este exclusă, pare mai puțin probabilă deoarece ar duce la izolarea acestor țări de restul Orientului Apropiat și Mijlociu. Rezultă, totodată, lipsa de progrese în ceea ce privește acordarea de garanții formale de securitate din partea SUA pentru Republica Turcia. *February 23, 1951, Ankara. Telegram on the outcome of the Conference of American Diplomats held in Istanbul based on press statements and the final communiqué. It underlines the predominantly military nature of the talks and the importance attached to the creation of a regional pact in the Middle East with Türkiye, Greece and Egypt as central pillars. The incorporation of Türkiye and Greece directly into the Atlantic Bloc, while not ruled out, seems less likely as it would lead to the isolation of these countries from the rest of the Near and Middle East. There is also a lack of progress on formal US security guarantees for the Republic of Türkiye.*

Conferința diplomaților americani de la Istanbul s-a terminat la 21 februarie a.c. Din comunicatul dat presei de către Mac Ghee și din declarațiile făcute de amiralul Carney rezultă clar că chestiunile principale au fost de ordin militar și strategic, precum și organizarea unui nou pact regional în care la început ar putea să intre numai Turcia, Grecia și Egiptul, urmând să fie atrase ulterior și alte state din Orientul Mijlociu. Incorporarea Turciei și a Greciei direct în Blocul Atlantic, deși nu este exclus, pare mai puțin probabil deoarece ar duce la izolarea acestor țări de restul Orientului Apropiat și Mijlociu. Totuși, din comentariile presei, rezultă că garanțiile formale cerute de Turcia nu vor fi obținute așa curând, în schimb se speră că în curând i se va acorda un ajutor mărit militar și economic.

În ziua de 22 februarie a.c. a sosit la Ankara generalul englez Brian Robertson care a și luat contact cu Șeful Statului Major și cu Ministrul Apărării Naționale. În aceeași zi a sosit și cunoscutul comentator de radio american, Drew Pearson<sup>77</sup>.

Lupan

[AMAE, T3, nr. 1, Ankara, 1951. f. 50]

<sup>77</sup> Andrew Rusell Pearson (1897–1969), jurnalist american, remarcat pentru rubrica sa din ziarul „Washington Merry-Go-Round”. Acesta a avut un program la NBC Radio intitulat *Drew Pearson Comments* din 1941 până în 1953. Era cunoscut pentru abordarea sa deschisă față de politicienii de înalt nivel, precum senatorii, membrii cabinetului, generalii și președinții americani.

39. 16 octombrie 1951, Ankara. Telegrama Ambasadei R.P.R. la Ankara privind conferințele desfășurate în capitala Republicii Turcia la care au participat, alături de reprezentanții conducerii politice și militare turce, șefii statelor majore ai SUA, Marii Britanii și Franței. Este subliniat rolul central al Marii Britanii în organizarea acestei reuniuni pentru a accelera procesul de creare a unui Comandament Militar pentru Orientul Mijlociu. Se are în vedere și accelerarea procesului de apropiere dintre Republica Turcia și Blocul Atlantic (NATO), inclusiv prin stabilirea precisă a sarcinilor militare suplimentare ale acesteia înainte de a accede.

*October 16, 1951, Ankara. Telegram of the Embassy of the PRR in Ankara regarding the conferences held in the capital of the Republic of Türkiye attended by representatives of the Turkish political and military leadership, the Chiefs of Staff of the USA, Great Britain and France. Britain's central role in organising this meeting to speed up the process of creating a Middle East Military Command is underlined. It is also envisaged to accelerate the process of rapprochement between the Republic of Türkiye and the Atlantic Bloc (NATO), including by setting out the countries' additional military commitments before accession.*

În ziua de 13 și 14 octombrie curent s-au ținut la Ankara conferințele dintre reprezentanții Guvernului, ai Armatei turce și șeful marelui Stat Major american, englez și francez, precum și ambasadorii respectivi. Din comunicatul oficial dat publicității la sfârșitul conferinței, din comentariile presei, cât și din discuțiile cu unii diplomați s-ar putea trage următoarele concluzii: Conferința s-ar fi ținut din inițiativa englezilor, interesați să se creeze cât mai repede Comandamentul Militar din Orientul Mijlociu, în care urma să fie atras și Egiptul și pentru a putea justifica astfel menținerea trupelor engleze în Canalul de Suez și Sudan; conferința a urmărit și stabilirea precisă a sarcinilor militare suplimentare pentru Turcia, înainte de intrarea ei în mod definitiv în Blocul Atlantic. Denunțarea acordului Anglo-Egiptean de către Guvernul egiptean a răsturnat calculele engleze, Egiptul refuzând pentru moment să participe în Orientul Mijlociu. În schimb turcii au fost obligați să accepte participarea lor la Comandamentul Orientului Mijlociu, lucru ce rezultă din faptul că un general turc va fi trimis la Washington în calitate de membru în Comitetul naval militar al Blocului Atlanticului și că deci Turcia nu va ține cont de însemnătatea lui Eisenhower.

În zilele de 14 și 15 octombrie curent un regiment de 1500 soldați turci a fost trimis în Coreea.

[AMAE, Fond Turcia, decembrie – iulie 1951, f. 21]

40. 20 octombrie 1951, Ankara. Raport de activitate diplomatică a Ambasadei R.P.R. pentru perioada 7-19 octombrie 1951. Elementul principal îl reprezintă perspectivele de a accede a Republicii Turcia în NATO. Se evidențiază preocupările sovietice față de potențiala deschidere a unor baze americane pe teritoriul turc, precum și rezervele privind acceptarea de către conducerea turcă a unor angajamente militare suplimentare. În acest sens, se cere reprezentantului român la Ankara să ia contact cu șefii de misiune ai Israelului, Egiptului și Libanului și să informeze cu privire la rezultatul discuțiilor. Se prezintă opiniile convergente ale misiunilor diplomatice ale altor state comuniste privind dificultatea creării unui Comandament militar în Orientul Mijlociu, în

condițiile reticenței Egiptului și Iranului. Se arată că divergențele egipteano-britanice (respingerea Tratatului anglo-egiptean) și deciziile iraniene privind naționalizarea petrolului îngreunează eforturile britanice de a coagula o astfel de structură militară.

*October 20, 1951, Ankara. Report on the diplomatic activity of the Embassy of the PRR for the period October 7-19, 1951. The main element is the prospects of accession of the Republic of Türkiye to NATO. It highlights Soviet concerns about the potential opening of American bases on Turkish territory, as well as reservations about the Turkish leadership accepting additional military commitments. In this regard, the Romanian representative in Ankara is asked to contact the heads of mission of Israel, Egypt and Lebanon and report on the outcome of the discussions. The converging views of the diplomatic missions of other Communist states on the difficulty of creating a military command in the Middle East, given the reluctance of Egypt and Iran, are presented. Egyptian-British differences (rejection of the Anglo-Egyptian Treaty) and Iranian decisions on oil nationalisation are shown to hamper British efforts to coagulate such a military structure.*

În acest scurt timp, am putut lua contact numai cu șefii misiunilor prietene. Cu această ocazie, am căutat să mă pun la curent asupra felului cum privesc diplomații prieteni cele petrecute în Turcia în timpul cât am fost în concediu.

La 12 octombrie, am făcut o vizită Însărcinatlui cu Afaceri al Uniunii Sovietice, consilierul Kornev.

Cum în acest timp, problema principală care preocupa cercurile diplomatice era conferința care se pregătea cu șefii militari ai USA, ai Angliei și ai Franței, discuția s-a dus mai mult asupra acestei chestiuni.

Consilierul sovietic și-a exprimat părerea ca americanii și englezii au grăbit ținerea acestei conferințe cu scopul de a impune sarcinile militare care vor reveni Turciei, înainte de acceptarea acesteia în mod definitiv în Pactul Atlanticului. Că pentru aceasta, imperialiștii vor exercita o presiune asupra guvernului turc, amenințându-l chiar că, în cazul neacceptării condițiilor impuse, parlamentele nu vor ratifica hotărârea de la Ottawa.

El a mai explicat nervozitatea și neîncrederea care se desprinde din întreaga presă, precum și atitudinea opoziției față de această chestiune, ca un reflex al influenței evenimentelor din Iran și Egipt asupra opiniei publice din Turcia.

Am constatat că Însărcinatul cu Afaceri sovietic este frământat de problema dacă guvernul turc și cercurile militare din Turcia sunt în totul de acord asupra angajamentelor militare pe care ar trebui să și le ia, dând a înțelege că ar exista oarecari divergențe între guvern și cercurile militare.

Dar cea mai mare problemă care și-a pus-o, a fost dacă Turcia va acorda în mod formal baze militare pentru americani.

Consilierul sovietic mi-a sugerat să încerc să iau contact cu unii șefi de misiune ca de pildă: cu ministrul Israelului, al Egiptului și al Libanului și să-l țin în curent dacă voi afla ceva.

La această ultimă chestiune, am răspuns că sunt în relații cam reci cu reprezentantul Israelului, dar că voi încerca să iau contact cu ceilalți. Până în prezent nu am putut face acest lucru din lipsă de timp. Îndată după plecarea curierului, voi începe vizita la Ambasadorul Egiptului.

Am stat la consilierul sovietic peste două ore, într-o atmosferă de prietenie și colaborare.

În ziua de 13 octombrie am făcut o vizită Ambasadorului Poloniei, Jan Druto<sup>78</sup>.

După un început de discuții fără importanță politică privitor la felul cum mi-am petrecut concediul, cum mă simt cu sănătatea etc, convorbirea s-a îndreptat asupra evenimentelor din Turcia.

Ambasadorul și-a exprimat părerea că poziția partidului guvernamental (P.D.) a slăbit într-o oarecare măsură și că, faptul că la alegerile parțiale Partidul Democrat a obținut marea majoritate a locurilor (18 din 20), nu este o dovadă a creșterii popularității sale și nu reprezintă adevăratul raport de forțe dintre partide. El mi-a arătat că participarea la vot a fost slabă și că numărul de voturi obținute de guvernamentali este abia cu 80.000 voturi mai mare decât totalul voturilor obținute de P.R.P., P.N. și independenți. A mai susținut că succesul guvernului se datorește faptului că țărani ar fi fost forțați să meargă la vot și să voteze cu guvernul, în timp ce la orașe participarea a fost de 15-20 %.

Cu privire la conferința cu șefii militari imperialiști, ambasadorul a susținut că cei mai interesați și care au urgentat ținerea conferinței, sunt englezii; că aceștia au urmărit realizarea grabnică a Comandamentului militar din Orientul Mijlociu în care să fie atras și Egiptul, cu scopul de a-și asigura prin aceasta o formă legală pentru menținerea mai departe a trupelor engleze în Canalul de Suez și Sudan.

Ambasadorul a mai arătat că atitudinea luată de guvernul egiptean a dejucat planurile englezilor și că pentru moment, nu vede o posibilitate ca Egiptul sau o altă țară arabă să intre așa curând în Comandamentul Orientului Mijlociu.

Dl. Druto și-a mai exprimat părerea că discuțiile cu militarii imperialiști ar prezenta un avantaj și pentru turci, care vor cunoaște mai amănunțit condițiile care li se impun și pe care le vor accepta, dar că vor avea posibilitatea să se tocmească mai mult asupra prețului (în cadrul „ajutorului militar și economic”).

Vizita a durat o oră și jumătate și Ambasadorul s-a arătat mulțumit că am venit la el.

La 15 octombrie am fost la Ministrul Bulgariei, Yordan Tchobanoff<sup>79</sup>.

Ministrul a manifestat o oarecare nervozitate din cauza situației create Oficiului lor. El mi s-a plâns de campania de presă continuă împotriva Bulgariei și a Legației de aici, campanie care este întreținută de către turci chiar și în străinătate, referindu-se la unele articole apărute și în presa elvețiană în care se vorbește de pretinsa activitate de spionaj pe care ar duce-o Legația din Ankara, ca și Consulatul bulgar din Istanbul. Dl. Tchobanoff a susținut că în urma acestei campanii, ei au rămas complet izolați, că sunt în permanentă suspectați și că puținii localnici pe care îi cunoștea, se mai fereșc să mai dea ochii cu el. Mi-a dat un exemplu, spunându-mi că atunci când intră într-un magazin pentru o cumpărătură oarecare, negustorul caută să scape cât mai repede de el și chiar să nu-i vândă ceea ce ar dori să cumpere.

Venind vorba despre situația economică din Turcia, Ministrul bulgar a arătat că americanii ar fi contribuit la dezvoltarea unor sectoare ale economiei turcești cu scopul de a putea exploata

<sup>78</sup> **Jan Druto** (1909-1985), activist politic polonez de origine lituaniană, diplomat. După încheierea războiului, a fost numit vicepreședinte al Oficiului Central de Planificare în numele Partidului Muncitorilor Polonez (1946-1947), iar apoi director al Departamentului Economic la Ministerul Agriculturii (1947-1948). În anii 1948-1951 a fost ambasador al Republicii Polone la Ankara, apoi la Roma (1952-1959) și Paris (1961-1969). După întoarcerea în Polonia, a fost de două ori director de departament la Ministerul Afacerilor Externe (1959-1961; 1969-1972). Din 1972 a lucrat drept consilier al Ministrului Afacerilor Externe al Republicii Populare Polone. A fost membru al consiliului de administrație al Societății de prietenie polono-franceză.

<sup>79</sup> **Iordan Ciobanov (Yordan Tchobanoff)**, politician și diplomat bulgar din perioada comunistă. În 1951 ocupa postul de ministru plenipotențiar la Legația bulgară din Ankara. În perioada 9 aprilie 1954-14 martie 1959 a deținut funcția de procuror general al Bulgariei, iar în 1962 era reprezentant al țării sale la Națiunile Unite.

cât mai bine materiile prime și de a face din Turcia o bază de atac cât mai puternică. Tchobanoff s-a referit la cele 10.000 de tractoare pe care le posedă azi Turcia, la dezvoltarea industriei extractive de cărbuni și crom și la construcțiile de drumuri.

Ministrul bulgar mi-a mai spus că a discutat cu Ambasadorul Indiei asupra evenimentelor din Egipt și că indianul i-ar fi spus că știe din sursă sigură și că aceasta e și părerea lui (a indianului) că guvernul egiptean ar fi lucrat după consultarea și îndemnul americanilor. (Nu de aceeași părere e și atașatul nostru militar, a spus că americanii nu ar avea nici un amestec în ultimele evenimente din Egipt, dar că în schimb situația creată englezilor va putea fi exploatată ulterior de guvernul din Washington).

Discuția s-a mai purtat și în jurul Conferinței militare, în legătură cu care Ministrul nu mi-a spus nimic deosebit.

Vizita a durat aproape două ore.

La 16 octombrie am vizitat pe Însărcinatul cu Afaceri a.i. al Ungariei, consilierul Bonyhadi.

Cu acesta am discutat mai multe chestiuni în legătură cu posibilitățile de difuzare a materialului documentar și în special a buletinului, interesându-mă cum procedează Legația lor.

Consilierul mi-a dat toate amănunțele și mi-a spus că buletinul scos de ei este difuzat nu numai la Oficiile diplomatice, dar și la localnici (instituții și personalități) și că până acum n-au întâmpinat din partea turcilor nici un protest în legătură cu buletinul. În schimb, când Legația lor a încercat să facă o vitrină pe care au expus-o pe gardul de stradă al Oficiului, el (Bonyhadi) a fost chemat la M.A.S. turc de către Directorul Departamentului II, Nuri Birgi<sup>80</sup>, care i-a cerut să scoată vitrina, pe motiv că ar avea un conținut propagandistic pe care guvernul turc nu-l poate admite. În urma acestui protest, Ministrul Ungariei a desființat vitrina fără să încerce măcar de a face vreo opunere, fapt cu care el nu ar fi fost de acord.

La sfârșitul discuțiilor, la rugămintea mea, consilierul ungar mi-a promis că-mi va da lista tuturor adreselor la care trimit buletinul lor.

Azi 19 octombrie, dl. Bonyhadi îmi va întoarce vizita.

Însărcinat cu Afaceri a.i.,

Lupan

[AMAE, Fond Turcia, 1951, 20-200, ff. 12-13]

- 41. 16 noiembrie 1951, Ankara. Telegramă transmisă de Ambasada R.P.R. la Ankara prin care se prezintă Nota guvernului turc față de poziția exprimată de U.R.S.S. privind aderarea Republicii Turcia la Blocul Atlantic (NATO). Se indică argumentele care au stat la baza acestei decizii, în special preocuparea pentru asigurarea propriei securități și necesitatea descurajării oricăror acțiuni sau planuri agresive reliefându-se faptul că Blocul Atlantic are un caracter eminentamente defensiv. Se subliniază că presa turcă și comentariile pe acest subiect nu fac nicio referire la România**  
*November 16, 1951, Ankara. Telegram sent by the Embassy of the PRR in Ankara presenting the Note of the Turkish Government on USSR position regarding the accession of the Republic of Türkiye to the Atlantic Bloc (NATO). The arguments behind this de-*

<sup>80</sup> **Muharrrem Nuri Birgi** (1907-1986), diplomat turc. A absolvit Facultatea de Drept a Universității din Geneva și Școala de Științe Politice din Paris. După diverse misiuni în străinătate, a activat în Delegația Turciei la Adunarea Generală a Națiunilor Unite în 1946. A devenit secretar general [subsecretar] al Ministerului Afacerilor Externe (1954), apoi a fost numit la ambasada Londrei (1957-1960), în calitate de reprezentant permanent al Turciei la NATO (1960-1972). Muharrrem Nuri Birgi este și primul cetățean turc care a participat la întâlnirea Bilderberg din 1958.

*cision are indicated, in particular the concern to ensure its own security and the need to deter any aggressive actions or plans, stressing that the Atlantic Bloc is eminently defensive in nature. It is pointed out that the Turkish press and commentaries on this subject make no reference to Romania.*

#### Telegrama B

Ca răspuns la telegrama dvs. nr. 4901, comunicăm textul integral al notei turce: „Ca răspuns la comunicarea remisă la 3 Noiembrie, prin Ambasadorul U.R.S.S., vicepreședinte al Consiliului și Ministrul ad-interim al afacerilor externe cu privire la invitația adresată Turciei de a adera la Blocul Atlantic, Ministerul Afacerilor Străine crede de cuviință de a comunica Ambasadei U.R.S.S. ceea ce urmează: Interpretarea conținută în comunicarea sovietică relativ la țelurile vizate de către comunitatea Oceanului Atlantic este departe de a corespunde realității. Prolungirea tensiunii internaționale și faptul că după cum se dovedește, Organizația Națiunilor Unite nu dispune de mijloace corespunzătoare pentru a proteja în măsura necesară pacea și securitatea, au determinat într-adevăr un mare număr de țări de a-și asigura în comun securitatea.

Blocul, născut din această necesitate și potrivit spiritului și literei Cărții Națiunilor Unite, are caracter strict defensiv.

Alegația potrivit căreia acest pact ar comporta intenții agresive față de vreo țară, nu poate sta în picioare. În partea comunicării sovietice care se referă direct la Turcia, se caută răsturnarea pozițiilor respective a celor două țări față de cauza păcii și a securității mondiale. Turcia care a știut să dovedească de fiecare dată prin acțiunile sale că este o țară esențială atașată păcii, nu urmărește prin aderarea ei la Blocul Atlantic altceva decât să asigure, în cadrul securității colective, securitatea ei națională împotriva oricăror agresiuni. Din nenorocire, nu s-ar putea spune același lucru despre Uniunea Sovietică și anumite state puternice legate de ea, dacă se ține seama de politica generală urmărită de către ele și de pregătirile militare întreprinse de mai mulți ani pe teritoriul lor, sub conducerea specialiștilor sovietici. Măsurile de ordin militar luate de către Turcia nu sunt îndreptate contra nici unei țări, ele nu constituie decât măsuri de apărare cerute de singura grijă a protecției țării și rămân în limitele din trecut de conservare, recunoscută fiecărui stat suveran prin dreptul internațional ca cel mai esențial din drepturile sale fundamentale. Turcia lua aceste măsuri legitime încă în timpul când admiterea în Pactul Atlantic nu era prevăzută. De aceea, încercându-se stabilirea unei legături între aceste măsuri și intrarea ei în comunitatea Oceanului Atlantic și susținându-se că din această cauză i-ar incuba o răspundere, se face o afirmație deloc confirmată de fapte.

Turcia, care și-a propus ca obiectiv principal asigurarea ridicării și prosperității poporului său în pace, desigur că n-a acționat sub impulsul unei frici imaginare prin luarea măsurilor militare sus pomenite care împiedică considerabil acest obiectiv și care în plus, îi impun de mai mulți ani grele sarcini financiare. Guvernul sovietic dacă vrea să facă o privire retrospectivă asupra lui însuși, va recunoaște că Turcia are motive foarte serioase de a se neliniști pentru securitatea ei. Nu se poate uita că Turcia s-a găsit în fața anumitor cereri care primejduia în același timp atât independența sa națională, cât și integritatea sa teritorială. În aceste condiții Republica Turcia conștientă că nici-o răspundere nu-i încurcă în fața opiniei publice mondiale pentru determinarea prieteniei Turco-Sovietice, este convinsă prin intrarea ei în blocul atlantic, al cărui scop este în afară de orice îndoială menținerea păcii generale, ea va servi nu numai cauza propriei sale securități, dar și descurajând pe acei care ar putea nutri planuri agresive, cauza păcii și a liniștei popoarelor”. Odată cu textul de mai sus, s-a publicat și textul întreg al notei sovietice. Comen-

tând ambele note că majoritatea ziarelor turce se declară de acord cu răspunsul guvernului turc și susțin calomniile obișnuite la adresa U.R.S.S. Numele țării noastre nu a fost pomenit până în prezent în mod direct.

[AMAE, Fond Ankara, ian-dec. 1954, ff. 137-138]

**42. 4 martie 1952. Declarația guvernului R.P.R. în legătură cu integrarea Republicii Turcia în Pactul Atlanticului de Nord. Documentul reflectă cu fidelitate tonul și conținutul Notei transmise de U.R.S.S. Republicii Turcia în noiembrie 1951. Se subliniază caracterul agresiv al organizației care va spori odată cu accederea Turciei și construirea de noi baze și facilități militare pe teritoriul său. Turcia este avertizată ca devine un instrument de agresiune directă împotriva R.P.R. și a celorlalte țări aflate la țărmul Mării Negre.**

*March 4, 1952. Declaration of the Government of the PRR on the integration of the Republic of Türkiye into the North Atlantic Treaty Organization. It faithfully reflects the tone and content of the Note sent by the USSR to the Republic of Türkiye in November 1951. The aggressive character of the organization is emphasized, which will be accentuated by the accession of Türkiye and the construction of new military bases and facilities on its territory. Türkiye is warned about the risk of becoming a direct aggression instrument against PRR and other countries from the Black Sea area.*

„Declarația guvernului R.P.R. în legătură cu înglobarea Turciei în Pactul Atlanticului de Nord”

Cu referire la înglobarea Turciei în blocul agresiv al Atlanticului de Nord, guvernul R.P.R. a adresat guvernului turc o notă cu următorul cuprins:

În legătură cu înglobarea Turciei în pactul Atlanticului de Nord, guvernul R.P.R. declară guvernului Republicii turce următoarele:

Pactul Atlanticului de Nord s-a dovedit tot mai mult a fi o coaliție agresivă sub conducerea imperialismului american îndreptată împotriva Uniunii Sovietice și a țărilor de democrație populară, între care Republica Populară Română.

Caracterul agresiv al acestui pact este dovedit de trecerea pe picior de război, în timp de pace a economiei statelor blocului Atlanticului de Nord, de extinderea pregătirilor lor militare, de construirea bazelor militare americane pe teritoriul lor, de acțiunea pentru crearea așa zisei armate europene sub comandă americană, de refacerea armatei regulate din Germania occidentală, odată cu alte măsuri luate pentru reînvierea focarului războinic al imperialismului german, de presiunea exercitată asupra guvernelor țărilor din Orientul Apropiat și Mijlociu pentru alăturarea la blocul Atlanticului, precum și de alte acțiuni similare.

Alăturarea la pactul Atlanticului de Nord al Turciei care, ca toate celelalte țări membre ale Pactului Atlantic, nu este supusă niciunei amenințări, arată limpede scopurile agresive pentru care se înfăptuiesc de mai multă vreme pregătirile militare de pe teritoriul Turciei. Construirea a numeroase aerodromuri militare și baze navale militare, cheltuielile militare care formează cea mai mare parte a bugetului Turciei pe anul 1952. Înarmarea Turciei de către Statele Unite și pregătirile care se desfășoară sub conducerea comandanților și instructorilor militari americani, transformă tot mai mult Turcia într-o bază militară de agresiune.



Aceste pregătiri sunt însoțite de o campanie de minciuni și calomnii răspândite de presa și posturile de radio turcești împotriva politicii de pace a Republicii Populare Române.

Puterile imperialiste, grupate în pactul Atlanticului de Nord, în frunte cu Statele Unite ale Americii, fac din Turcia un instrument de agresiune directă împotriva Republicii Populare Române și a celorlalte țări aflate la țărmul Mării Negre.

Guvernul turc, târând Turcia în pactul Atlanticului de Nord, își asumă răspunderea pentru transformarea Turciei într-o bază de agresiune ce primejduiește pacea lumii.

Guvernul Republicii Populare Române atrage atenția guvernului Republicii Turce că această politică agresivă nu poate decât să dăuneze în mod grav relațiile dintre cele două țări și că guvernul turc poartă întreaga răspundere pentru aceasta. (Agerpres)

[Scântea, 4 martie 1952. p. 4]

**43. 1952, Ankara. Nota verbală a Ministerului Afacerilor Externe al R.P.R. adresată Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Turcia vizând dificultățile întâmpinate de navele românești în traversarea strâmtorilor. Se arată că problemele sunt create de mici ambarcațiuni care circulă prin strâmtori fără a respecta procedurile de securitate. Se subliniază că, în ciuda sesizărilor repetate ale ambasadei române la Ankara, situația nu s-a remediat.**

*1952, Ankara. Note verbale of the Ministry of Foreign Affairs of the PRR addressed to the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye regarding the difficulties encountered by Romanian ships in crossing the straits. It is shown that problems are created by small boats that do not comply with security procedures. It is emphasized that, despite repeated complaints from the Romanian Embassy in Ankara, the situation has not been improved.*

Ambasada Republicii Populare Române prezintă salutul său Ministerului Afacerilor Externe al Turciei și din însărcinarea Guvernului său, are onoare a-i aduce la cunoștință cele ce urmează:

La 14 Decembrie 1950, prin Nota Verbală nr. 811, Ambasada Republicii Populare Române a adus la cunoștința Ministerului Afacerilor Externe că navigația vaselor sub pavilion român prin strâmtori, este stânjenită de ambarcațiunile mici care circulă prin strâmtori, fără a purta noaptea luminile reglementare. Ambasada Republicii Populare Române a cerut Ministerului Afacerilor Externe să intervină pe lângă autoritățile competente pentru ca acestea să intervină pe lângă autoritățile competente pentru ca acestea să ia măsurile necesare asigurării condițiilor de securitate a navigației prin strâmtori, în conformitate cu Regulamentul Internațional pentru prevenirea abordajelor.

Cu toate acestea, autoritățile turce, nu au luat măsurile convenite pentru asigurarea navigației și micile ambarcațiuni continuă a stânjeni mai departe navigația în strâmtorile Bosfor și Dardanele, mai ales în sezonul de pescuit.

Astfel, motonava Transilvania de sub pavilion român a întâmpinat numeroase dificultăți de navigație în strâmtori în cursul anului 1951.

Dintre numeroasele cazuri de acest fel survenite, se semnalează următoarele:

La 8 august 1951, orele 20:47, la intrarea în baraj, numeroase bărci fără lumini, au barat drumul, obligând vasul Transilvania să oprească. În ziua de 28 august 1951, orele 19:55, în punctul Buyukdere, bărci pescărești erau înșirate prin borduri, iar altele traversau fără a avea lumini. În

ziua de 20 septembrie 1951, orele 19:40, la stațiunea de semnalizare Rumili, numeroase ambarcațiuni traversau prin provă nereglementar. În ziua de 3 noiembrie 1951, motonava Transilvania a întâlnit pe întreg parcursul Bosforului, numeroase bărci fără lumini.

Aceste greutăți de navigație se continuă și azi, fapt care a făcut chiar ca piloții turci care pilotează vasul Transilvania în cursul trecerii prin strâmători, să le semnalizeze căpitaniei portului Istanbul, care nu a luat nici un fel de măsuri până în prezent.

Față de cele de mai sus, Ambasada Republicii Populare Române cere în mod hotărât Ministerului Afacerilor Externe al Turciei, să intervină pe lângă autoritățile competente pentru a lua măsuri de siguranță și de respectare a prevederilor Regulamentului Internațional de prevenirea abordajelor.

Ministerului Afacerilor Externe

[AMAE, Fond Turcia/1952, General, 200-211-224, ff. 1-3]

**44. 18 februarie 1953, Ankara. Telegramă a Ambasadei R.P.R. la Ankara prin care informează Ministerul Afacerilor Externe asupra primirii unei Note Verbale a Ministerului Afacerilor Externe turc privind libertatea de deplasare a atașatilor militari pe teritoriul celor două state. Se arată că partea turcă intenționează să nu mai aprobe solicitările de deplasare ale atașatului militar român ca urmare a nesoluționării de către autoritățile române a unei cereri de deplasare a atașatului Republicii Turcia la cimitirul turc din Brăila.**

*February 18, 1953, Ankara. Telegram from the Embassy of the PRR in Ankara informing the Ministry of Foreign Affairs about the receipt of a Note Verbale from the Turkish Ministry of Foreign Affairs on the freedom of movement of military attachés on the territory of the two states. It is shown that the Turkish side intends to no longer approve the travel requests of the Romanian military attaché following the failure of the Romanian authorities to resolve a request for the travel of the attaché of the Republic of Türkiye to the Turkish cemetery in Brăila.*

Azi 18 februarie curent am primit de la MAS turc o notă verbală prin care ni se atrage atenția că MAS turc nu va mai lua în considerare cererile de deplasare ale atașatului nostru militar până când cererea făcută de atașatul militar turc de a vizita cimitirul militar turc de la Brăila „oricând” nu va fi satisfăcută. Nota se referă la cererea ambasadei turce din București adresată la MAE București în cursul lunii iulie anul trecut la care n-au primit răspunsul până azi. MAS turc atrage atențiunea că prin acestea se încalcă dispozițiile articolului 7 și 10 din convenția turco-română din 18 septembrie 1930 asupra cimitirului. Vom trimite textul integral prin curier. Atașatul nostru militar roagă a se anunța și ministerul Forțelor Armate din București.

Lupan

[AMAE, Fond Turcia/1953, vol. 2, General, 20, f. 13]

**45. 20 februarie 1953, Ankara. Telegramă transmisă de Ambasada R.P.R. la Ankara Ministerului Afacerilor Externe vizând decizia autorităților turce de a nu mai aproba cererile de deplasare ale atașatului militar român în Republica Turcia. Se arată că decizia**

survine ca urmare a neaprobării cererilor de deplasare ale atașatului militar al Republicii Turciei la Brăila pentru inspectarea cimitirului militar. Se informează și asupra opiniei sovietice, exprimată în dialogul diplomatic derulat la Ankara, care împărtășește opinia că poziția adoptată de autoritățile române nu este cea mai nimerită opțiune. *February 20, 1953, Ankara. Telegram sent by the Embassy of the PRR in Ankara to the Ministry of Foreign Affairs regarding the decision of the Turkish authorities to no longer approve the requests for travel of the Romanian military attaché to the Republic of Türkiye. The decision comes as a result of the refusal to approve the Turkish military attaché's request to travel to Brăila to inspect the military cemetery. It also reports on the Soviet opinion, expressed in the diplomatic dialogue held in Ankara, which shares the view that the position adopted by the Romanian authorities is not the most appropriate option.*

Tovarășului Director al Direcției III-a Relații, Ministerul Afacerilor Externe.

Tovarășe Director,

Vă transmitem alăturat două copii după nota verbală a M.A.S. turc nr. 37298-7 primite de Ambasadă la 17 februarie 1953.

În această notă verbală, M.A.S. turc „ atrage atenția ” că se încalcă articolele 7 și 10 din convenția româno-turcă din 18 Septembrie 1930 prin faptul că nu se aprobă deplasarea Atașatului Militar turc la Brăila pentru inspectarea cimitirului militar turc. Totodată N.V. mai arată că nu se va mai da curs cererilor de deplasare ale Atașatului nostru Militar până când nu i se va permite Atașatului Militar din București să meargă la Brăila ori când va voi.

Într-o discuție avută cu Consilierul sovietic Kornev asupra acestei chestiuni, acesta m-a întrebat ce am propus. Eu am spus că eu nu am propus nimic deoarece nu cunosc precis considerentele Ministerului nostru, dar mi-am exprimat părerea că ar fi fost cazul ca înainte de primirea notei să se fi aprobat deplasarea Atașatului Militar turc la Brăila, întrucât noi suntem mai avantați aici în ceea ce privește deplasările.

Consilierul sovietic a fost de acord cu această părere.

Însărcinat cu Afaceri a.i.,

Lupan

Le Ministère des Affaires Etrangères présente ses compliments à l'Ambassade de la République Populaire Roumaine et a l'honneur de porter à Sa connaissance ce qui suit:

L'Ambassade de Turquie à Bucarest s'est adressée au Ministère Roumain des Affaires Etrangères au mois de Juillet 1952 afin que l'Attaché Militaire de l'Ambassade soit autorisé à se rendre à Ibrail (Brăila) en vue d'inspecter les réparations effectuées dans le cimetière militaire turc sis dans cette Ville.

Malgré les demandes réitérées de l'Ambassade aucune réponse n'a été donné un an auparavant une suite favorable à une demande pareille de l'Ambassade de Turquie et l'Attaché Militaire, accompagné du Premier Secrétaire de cette Mission, s'était rendu à Ibrail.

Le Ministère des Affaires Etrangères se permet d'attirer l'attention de l'Ambassade de Roumanie sur le fait que l'attitude ci-haut mentionnée du Ministère Roumain des Affaires Etrangères est de nature à porter atteinte aux dispositions de l'Arrangement concernant l'entretien des Sépultures, conclu entre la Turquie et la Roumanie le 18 Septembre 1930, dont les articles 7 et 10

prévoient le droit d'inspection et l'accès libre des cimetières militaires aux représentants accrédités des deux Pays. D'autre part il est à ajouter que dans la pratique également aucune objection n'a été faite jusqu'à la date susindiquée, aux membres de l'Ambassade de Turquie à Bucarest au sujet de leur visite au cimetière en question.

Le Ministère des Affaires Etrangères, se voit en conséquence, dans l'obligation de faire savoir à l'Ambassade de la République Populaire Roumaine que, vu les restrictions imposées par les autorités Roumaines au déplacement de l'Attaché Militaire de Turquie à Bucarest, les demandes de déplacements de l'Attaché Militaire de Roumanie à Ankara ne seront pas prises en considération jusqu'à ce que l'Attaché Militaire de l'Ambassade de Turquie à Bucarest soit autorisé en tout temps à se rendre à Ibrail conformément aux dispositions de l'Arrangement ci-haut mentionné.

A l'Ambassade de la République Populaire Roumaine

[AMAE, Fond Turcia/1953, vol. 2, General, 20, ff. 14-15]

**46. 1953, Ankara. Notă verbală a Ambasadei R.P.R. la Ankara către Ministerul Afacerilor Străine turc prin care se transmite protestul față de decizia autorităților turce de a interzice deplasările atașatului militar român. Se arată că motivul invocat de partea turcă vizează restricțiile care ar fi fost impuse atașatului militar turc la București. Se solicită Ministerului Afacerilor Străine turc revenirea asupra deciziei.**

*1953, Ankara. Note verbale of the Embassy of the PRR in Ankara to the Turkish Ministry of Foreign Affairs transmitting the protest against the decision of the Turkish authorities to prohibit the travel of the Romanian military attaché. It is stated that the reason given by the Turkish side concerns the restrictions allegedly imposed on the Turkish military attaché in Bucharest. The Turkish Ministry of Foreign Affairs is requested to reconsider its decision.*

Ambasada Republicii Populare Române la Ankara, ca răspuns la Nota Verbală nr. 37289-7/953, are onoarea să comunice Ministerului Afacerilor Străine Turc cele ce urmează:

Ambasada Republicii Populare Române consideră măsura luată de Ministerul Afacerilor Străine Turc, cu privire la interzicerea deplasărilor Atașatului Militar Român la Ankara, cu totul arbitrară și în opoziție flagrantă cu regimul deplasărilor de care se bucură în Republica Populară Română Atașatul Militar Turc.

Afirmația Ministerului Afacerilor Străine Turc că autoritățile române au impus restricțiuni la deplasările Atașatului Militar al Ambasadei Turciei din București, în legătură cu inspectarea cimitirului militar turc de la Brăila, este cu totul lipsită de temeinicie și ea nu corespunde realităților.

Astfel, Ambasada Republicii Populare Române este în măsură să precizeze Ministerului Afacerilor Străine Turc că Atașatul Militar al Ambasadei Turciei din București, la cererea sa a primit la 11 și 19 decembrie permise de deplasare la Brăila pentru inspectarea cimitirului militar turc din acea localitate, iar la 25 ianuarie și 2 februarie a.c. permise pentru a se deplasa în alte localități.

Este surprinzător faptul că pe baza unor pretinse restricțiuni ale autorităților române față de Atașatul Militar al Turciei, Ministerul Afacerilor Străine Turc a luat măsura de a împiedica pe viitor deplasările Atașatului Militar Român de la Ankara.

Dat fiind cele de mai sus, Ambasada Republicii Populare Române de la Ankara cere Ministerului Afacerilor Străine Turc de a reveni neîntârziat asupra măsurii luate.

[AMAE, Fond Turcia/1953, vol. II, General, 20, f. 21]

47. 23 iulie 1953, Ankara. Telegramă a Ambasadei R.P.R. la Ankara privind modul de gestionare, de către partea turcă, a solicitărilor U.R.S.S. vizând implementarea prevederilor Convenției de la Montreux. Se arată că guvernul sovietic a cerut explicații cu privire la vizitele efectuate de vasele de război americane și engleze. Conform presei turce, guvernul de la Ankara ar trebui să discute problema Convenției de la Montreux cu participarea tuturor statelor semnatare ale acesteia.

*July 23, 1953, Ankara. Telegram from the Embassy of the PRR in Ankara regarding the management by the Turkish side of Soviet Union's requests regarding the implementation of the provisions of the Montreux Convention. It is reported that the Soviet government demanded explanations for the visits by American and British warships. According to the Turkish press, the government in Ankara should discuss the issue of the Montreux Convention with the participation of all signatory states.*

După publicarea demersului sovietic și a notei de răspuns a guvernului Turc cu privire la relațiile turco-sovietice și la problema strâmtorilor, presa turcă comentând aceste note a căutat să sublinieze că, în răspunsul nostru, guvernul turc ar fi să accentueze asupra faptului că el nu este dispus să trateze chestiunea Strâmtorilor printr-o discuție în doi, ci numai cu participarea tuturor semnatarilor de la Montreux. La 21 iulie, guvernul sovietic a transmis o nouă notă prin care cere explicații guvernului turc asupra numeroaselor vizite făcute de vasele de război americane și engleze având în vedere dispozițiile Convenției de la Montreux.

În altă ordine de idei, conform instrucțiunilor primite din Varșovia, ambasadorul Poloniei a invitat la recepția de la ambasadă, de la 22 iulie curent, pe ambasadorii Iugoslaviei, Greciei și Libanului. De la Iugoslavia au venit 3 diplomați (ambasadorul iugoslav se află la Istanbul), grecii și libanezii n-au venit.

Lupan

[AMAE, Fond Ankara, ian-dec. 1954, f. 162]

48. 28 iulie 1953, Ankara. Telegramă a Ambasadei R.P.R. la Ankara prin care se informează asupra răspunsului părții turce la solicitarea de clarificare formulată de U.R.S.S. în ceea ce privește vizitele unor nave militare americane și britanice. Se prezintă răspunsul turc prin care se arată că prezența navelor respective reprezintă vizite de curtoazie, frecvența acestora reflectând nivelul relațiilor bilaterale dintre Republica Turcia și statele respective.

*July 28, 1953, Ankara. Telegram from the Embassy of the PRR in Ankara informing about the Turkish response to the request for clarification made by the USSR regarding the visits of American and British military ships. The Turkish response states that the presence of those vessels constitutes courtesy visits, and that the frequency of these visits reflects the strength of bilateral ties existing between Türkiye and the respective states.*

Referitor la telegrama noastră din 23 iulie curent (a se vedea nota de serviciu nr. 87278 din 26 iulie curent), se publică un comunicat al MAS turc care reproduce ultima notă sovietică și răspunsul guvernului turc care a fost remis ambasadei U.R.S.S. din Ankara la 24 iulie curent.

Referindu-se la articolele 14 și 17 ale convenției de la Montreux, nota turcă subliniază că este vorba de „vizite de curtuazie” și că frecvența acestor „vizite de curtuazie” nu poate fi interpretată altfel decât ca o „dovadă fericită a legăturilor de prietenie care unesc Turcia de țările cărora le aparțin flotele invitate.

În încheiere se exprimă „surprinderea” guvernului turc față de demersul sovietic despre care nu spune că „ar putea fi considerat ca un fel de intervenție într-o chestiune pe care uzanța diplomatică o lasă la discrețiunea țărilor interesate”.

După cum era de așteptat presa turcă comentează nota sovietică ca lipsită de teme și de rost.

Totodată vă comunic că la 23 iulie s-a întors de la Moscova ambasadorul U.R.S.S. la Ankara.

[AMAE, Fond Ankara, ian-dec. 1954, f. 161]

**49. 13 decembrie 1953, Ankara. Telegramă a Ambasadei R.P.R. la Ankara vizând solicitarea Ministerului Afacerilor Externe turc de a transmite tonajul flotei românești din Marea Neagră. Se informează că o solicitare similară a fost adresată U.R.S.S. și R.P. Bulgare, acestea refuzând să transmită un răspuns.**

*December 13, 1953, Ankara. Telegram sent by the Embassy of the PRR in Ankara regarding the request of the Turkish Ministry of Foreign Affairs to transmit the tonnage of the Romanian Black Sea fleet. It informs that a similar request was addressed to the USSR and the P.R. of Bulgaria, both states refusing to send any response.*

Prin nota nr. 66390 din 10 decembrie crt. MAS turc ne cere ca, în conformitate cu articolul 18 din Convenția de la Montreux, să comunicăm tonajul flotei noastre din Marea Neagră. Asemenea acte a mai primit ambasada U.R.S.S. și legația Bulgariei. M-am consultat cu prietenul nostru cel mai bun, căruia i-am spus că părerea mea este să nu se dea niciun fel de răspuns la nota Verbală turcă.

Însărcinatul cu Afaceri prieten crede că am dreptate, dar că trebuie să comunic despre primirea notei, precum și părerea mea la MAE București. Mi-a mai spus că ei au primit o asemenea notă verbală și anul trecut la care n-au răspuns și mi-a dat a înțelege că nici acum nu vor da un răspuns. Ministrul Bulgariei mi-a spus și el că nu va răspunde la Nota Verbală turcă.

Lupan

[AMAE, Fond Ankara, ian-dec. 1954, f. 289]

**50. 8 decembrie 1954, Ankara. Notă de călătorie a unui diplomat român din cadrul Ambasadei R.P.R. la Ankara într-o serie de localități din Republica Turcia. Se prezintă situația economică, socială și industrială la nivel local, precum și în ceea ce privește disponerea forțelor armate turce. Se prezintă detalii privind încadrarea cu personal de către diferite state membre NATO a Comandamentului aliat de la Izmir, precum și în ceea ce privește planurile generale de apărare ale acestei organizații. Sunt detaliate**

aspecte de organizare și pregătire militară a structurii de forțe desfășurate la Izmir. Se arată că, în caz de conflict, aproximativ 2/3 din Anatolia ar fi ocupată de trupele sovietice dată fiind imposibilitatea Turciei de a construi fortificații în această regiune, precum și a faptului că principala linie de efort a Ankarei ar fi reprezentată de perimetrul strâmtorilor. Se subliniază potențialul militar naval redus al Turciei ceea ce face ca securitatea zonei strâmtorilor să fie legată exclusiv de prezența Flotei a VI-a SUA din Mediterana.

*December 8, 1954, Ankara. Travel notes of a Romanian diplomat from the Embassy of the PRR in Ankara following his travel to a number of localities in the Republic of Türkiye. It presents the economic, social and industrial situation at local level as well as insights regarding the deployment of the Turkish armed forces. A number of details are presented regarding the staffing of the Allied Command in Izmir by different NATO member states, as well as regarding the activities carried out to draw up the general defense plans of this organization. Details are provided on manning and military training for the forces deployed in Izmir. It is shown that in case of conflict about 2/3 of Anatolia would be occupied by Soviet troops, given the impossibility of Türkiye to build fortifications in this region, as well as the fact that Ankara's main line of effort would be represented by the perimeter of the straits. It indicates that Türkiye's naval military potential is low, which makes the security of the straits area exclusively linked to the presence of the US Sixth Fleet in the Mediterranean.*

Notă – Privește călătoria la Antalya și Izmir

Între 31 octombrie și 6 noiembrie a.c. am efectuat o călătorie cu mașina pe ruta Istanbul – Bursa – Eskisehir – Antalya – Izmir – Balikesir – Istanbul.

Au participat tovarășii Pele Gheorghe<sup>81</sup>, Vasiliu Gheorghe și Niculae Constantin.

În acest timp în Consulat pentru munca curentă, în afară de tov. Tatu a mai venit de la Ankara, tov. Băbeanu cu soția. Acest lucru l-am aranjat cu tov. Matei Gheorghe.

Scopul acestei călătorii, prevăzută în planul de muncă a oficiului nostru pe trimestrul respectiv, a fost de a ne identifica în primul rînd cu realitatea Turciei pe traseul respectiv, iar în al doilea rînd de a culege o serie de materiale document din diverse domenii necesare informării M.A.E.

Cele relatate mai jos în prezentul raport sunt lucrări culese fie prin observarea directă, fie prin discuții cu diferiți cetățeni cu care am devenit în contact pe traseul respectiv.

### 1. Constatările noastre pe teren cu ocazia călătoriilor

#### a) Politico-Sociale:

În regiunile Kutahya, Afion, Isparta și Burdur, datorită concepțiilor religioase ale populației, Partidul Națiunii a avut și are mulți adepți. În aceste regiuni și acum femeile umblă cu cearcefuri negre pe cap și cu fața acoperită, cu toate că legile turcești interzic acest lucru. În majoritatea satelor din aceste regiuni există încă sistemul familiar al poligamiei. Femeia a rămas încă tot pe treaptă de unealtă. Datorită mării sărăcii care există în aceste regiuni, starea socială a populației ei este și acum ca în epoca sclavagismului. Populația nu știe carte, mulți oameni nu sunt în stare

<sup>81</sup> **Gheorghe Pele**, diplomat român. A fost secretar general și adjunct al ministrului afacerilor externe (1962-1966), ambasador la Viena (23 aprilie 1966-30 octombrie 1969).

să vorbească chiar. Locuințele mici și întunecoase sunt făcute din pământ nisipos și nevăruite, chiar și în orașele de mai sus care sunt capitale de regiuni.

Dacă vrei să întrebi un lucru cît de mic pe o femeie care trece pe stradă, fără să-ți răspundă, îți întoarce spatele și pleacă. Toate femeile umblă îmbrăcate numai în negru.

Fapt interesant este următorul: Pînă la ultimele alegeri, majoritatea țăranilor erau cu Partidul Democrat. Datorită mizeriei care a survenit în acest an în Turcia și în special la țăranime cu recolta slabă, aceștia au început să se orienteze spre Partidul lui İnönü și Partidul Națiunii.

– În centrele: Izmir, Antalya, Balikesir, Bergama și Bursa, Partidul Democrat este și în prezent cel mai puternic.

– Americani am identificat în următoarele localități: Bursa, Eskisehir, Kutahiya, Afion, Isparta, Antalya, Izmir, Edremit, Balikesir, Bergama.

– Nemți am identificat la: Antalya, Izmir și Bursa.

La Balikesir, sunt ingineri francezi pentru lărgirea aeroportului militar.

În ceea ce privesc instituțiile de cultură, acestea de asemenea sunt foarte reduse. Orașe ca Isparta și Antalya, capitale de regiune, au numai cîte un singur liceu fiecare.

Școlile primare mici și neîncăpătoare lipsesc din foarte multe sate:

b) Economic:

Datorită secetei care a avut loc în acest an, economia Turciei este mult slăbită. Acest lucru a dat naștere și la anumite urmări de represiune astfel: Înainte de strîngerea recoltei de grîu, banca de stat turcă a cumpărat grîu de la țăranii prin diverse forme de credite. După strîngerea recoltei, țăranii n-au putut plăti cu cereale creditele. Banca de stat turcă a recurs la sechestrarea avuturilor țăranilor. Numai în Regiunea Mersina au fost sechestrate averile a 3.000 de țăranii. Turcia azi caută pe toate căile să obțină grîu din America sau alte țări fiindcă altfel populația riscă să moară de foame.

Tot din cauza secetei semănatul grîului a întîrziat, pămîntul fiind foarte uscat. Populația este necăjită că va avea o recoltă proastă și la anul viitor.

I n d u s t r i e:

– Kutahiya: o mare fabrică de zahăr, 3 fabrici de cărămidă și țiglă.

– Afion: O fabrică de zahăr, două fabrici de ciment și o fabrică de reparat avioane în construcție.

– Dinar: O fabrică de cărămidă și o fabrică de făină.

– Isparta: O fabrică de efecte militare, o fabrică de mătase, una de covoare și una de textile.

– Burdur: O fabrică de zahăr în construcție și o moară.

– Antalya: Patru fabrici de făină și două de prelucrarea bumbacului. Am vizitat portul. Nu are nici o bază militară. În port vin vapoare suedeze, norvegiene și italiene care încarcă de obicei crom adus de la minele Egridir și din jurul Ispareti. De asemenea, încarcă bumbac provenit din regiunea Antalya.

– Izmir: O fabrică de reparații militare a armatei a II-a; o fabrică de reparat și construit armament ușor situată în care cartierul Alsanciak. Trei fabrici de prelucrarea bumbacului, două fabrici de textile și două fabrici de ulei de măsline. Mai multe mori.

– Bergama: O fabrică de bumbac și 2 fabrici de tutun.

– Ayvalik: O mare fabrică de ulei de măsline.

– Burhanye: O fabrică de ulei de măsline.

– Edremit: O fabrică de săpun și una de ulei de măsline.



– Balikesir: O fabrică de reparații militare a Armatei a II-a, o fabrică de stofe și o fabrică de ciment.

– Susurluk: O mare fabrică de zahăr în construcție.

c) Probleme militare culese de pe teren

– Izmit: Divizia 23 Infanterie cu unitățile dislocate astfel: Regimentul de artilerie și batalioane de pioneri ai Diviziei sunt dislocate chiar lângă Izmir. Reg.197 infanterie la Kandra. Regimentul 70 infanterie în satul Seymen lângă Gölciuk. Regimentul 46 infanterie în Izmir.

– Zonguldak: Divizionul 23 A.A. Subordonat reg. 3 A.A. din Ankara.

– Bursa: Divizia 6 infanterie:

– Regimentul 64 Infanterie

– Regimentul 6 artilerie, un aerodrom militar cu un centru de instrucție al aviației;

– Un liceu militar.

– Kutahia:

– O școală de subofițeri jandarmi;

– Un centru de instrucție al aviației și un aeroport militar.

– Cerc de recrutare militari;

– Un batalion de jandarmi;

– Un regiment de infanterie;

– Foarte multe depozite militare ale aviației și trupelor terestre dispuse la 3 Km. De ieșirea din oraș spre Afion. Distanța între depozite de 500 metri. Sunt păzite de un batalion de bază.

– Afion:

– Comandamentul Regiunii a III-a militară;

– Un aerodrom militar cu foarte multe și mari depozite de muniții. Acestea sunt dispuse în apropiere de aeroport lângă șoseaua Afion – Konya.

– Isparta:

– Divizia II-a Infanterie

– Un regiment de artilerie

– Un batalion de infanterie

– Cerc de recrutare militar

– Un batalion de jandarmi

– Un aerodrom și multe depozite militare.

– Antalya:

Nu există decât un singur cerc militar. Înainte cu câțiva ani a fost aici cazat Regimentul 52 infanterie, acum acest regt. este mutat la Tarsus.

– Izmir:

Un batalion de aviație american;

– Centru de instrucție nr. 1 și 2 aparținând Diviziei 57 infanterie de la Manisa.

– Un centru de instrucție pionieri situat la ieșirea din Izmir spre Urla

– O școală de război aeronautică.

– 2 școli de aviație

– Două aerodroame.

– Un centru de radar.

– Foarte multe și mari depozite de muniții și carburanți.

La Karsiaika este un mic port militar cu o unitate de marină. În port am identificat 26 vedete rapide și 10 vase mici diverse tonaje. De asemenea două grupuri de carburanți.

– În portul Izmir sosise distrugătorul american nr. 861. Are un cca. 12.000 tone și dotat cu următorul armament.

- 4 tunuri calibru 120 m/m
- 16 tunuri calibru 75m/m
- 4 tunuri A.A. Calibru 75 m/m.

Noaptea la orele 24,00 am văzut pe stradă foarte mulți marinari de pe acest vas în stare de ebrietate.

- Bergama:
  - Un spital militar;
  - Un batalion de pionieri care a aparținut înainte Diviziei 65 inf. actualmente dislocată la Ciörlu.

- Edremit:
  - Regimente 3 și 4 de infanterie, utilizat în prezent ca unități de școală.

- Balikesir:

- Cartierul corpului 5 Armată subordonat Armatei a II-a dela Konya.

Un regiment de artilerie al Corpului 5 armată. Pe platoul cazărmii acestuia am văzut 33 tunuri calibru 75 m/m.

- Un batalion de transmisiuni al Corpului 5 armată.
- Regimentul 7 A.A.

- Un mare aerodrom cu foarte multe depozite de muniții și carburanți.

– În prezent la acest aerodrom se execută lucrări de lărgire și lungime a pistelor pentru avioanele cu reacție. Lucrările sunt dirijate de inginerii francezi. Tot pe aeroport sunt în curs de executare hangare și depozite subterane. În ultima lună lucrările au încetat din lipsă de fonduri bănești lucru confirmat chiar de către inginerii francezi care sunt foarte prietenoși.

- Pe aeroport au fost identificate:

- 64 avioane cu reacție, cu număr diferit de motoare;
- 28 tunuri A.A.
- 32 cazărmi de tinichea ovală, tip american în care este cazată o mare unitate de aviație.
- 4 hangare mari și altele mici.
- Pistele toate sunt în refacere.
- Chiar lângă aeroport este o fabrică de ciment și o moară de sfărîmat piatră.
- Susurluk Regimentul 95 infanterie;
- Bandirma Regimentul 50 infanterie;
- Regimentul 6 A.A. cu Divizionul 19 și 47 AA.

– Un mare aeroport militar la care în prezent se execută lucrări de lărgire și construire de hangare și depozite, subterane.

- Balikesir:

- Cartierul corpului 5 Armată subordonat Armatei a II-a dela Konya.

– Un regiment de artilerie al Corpului 5 armată. Pe platoul cazărmii acestuia am văzut 33 tunuri calibru 75 m/m.

- Un batalion de transmisiuni al Corpului 5 armată.
- Regimentul 7 A.A.

- Un mare aerodrom cu foarte multe depozite de muniții și carburanți.

Lucrările se execută cu mașini speciale venite din S.U.A. și tot de către ingineri francezi.

Pe aeroport am văzut numai avioane de vânătoare dintre care peste 60 avioane cu reacție.

Tot aici este și un centru de radar cu 3 stații.

Împrejurimile portului sunt pline de fortificații maritime. Portul este destul de bine camuflat.

Adâncimea apei în port este de la 6 metri în sus, deci permite intrarea chiar a vapoarelor de tonaj mare.

Karagiabei: Aici este cazat batalionul de transmisiuni al Diviziei 6-a din Bursa.

Între Karagiabei și satul Mustafa-Kemal-Pasa este construit un nou aeroport de campanie, fără să aibă avioane pe el.

Yalova: Pe malul golfului Izmit a fost construit un aeroport de campanie. Tot lângă Yalova pe un deal a fost construită o stație de radio locație pentru aviație.

## 2. Comandamentul actual al NATO este construit în două locații în Izmir, astfel:

În vechile locații folosite de NATO în cartierul Kizilciuk au rămas numai secțiile operative pentru aviație și marină. De asemenea, tot aici sunt toate instalațiile de transmisiuni de diverse feluri: telegrafie fără fir, stații de radio locative, diverse centrale, etc.

Comandamentul general, statul său major, precum și secțiile operative pentru forțele terestre sunt cartiruite în noul hotel Sehir Palas.

Normal comandamentul NATO de la Izmir ar trebui să fie format numai din funcționari și ofițeri turci și greci, care la rîndul lor ar trebui să fie dirijați de către ofițeri și specialiști americani. La înființarea comandamentului NATO la Izmir, așa cum au stat lucrurile, astăzi însă sunt mult schimbate.

Pînă acum trei luni, Grecia a avut în Izmir un mare număr de ofițeri pe linie de comandă și tehnicieni. Azi numărul ofițerilor greci este numai de 10. De asemenea, pentru pază și curățenia localului NATO au fost aduși 500 soldați greci, deoarece aceștia sunt mai curați și mai capabili decît soldații turci. Acum Grecia, datorită proastei sale situații economice, nu mai are puterea să întrețină pe bază de deize un număr atît de mare de soldați și deci a fost nevoită să reducă numărul de soldați la 30.

Tot pînă acum trei luni, șeful delegației grecești la NATO a fost generalul Yermany, un om popular cu o origină săracă. El se purta foarte frumos cu funcționarii și cu soldații NATO. De, asemenea, cu populația săracă turcă. Se vorbește în Izmir că din motivele de mai sus el a fost schimbat și înlocuit cu un aristocrat și sever general grec.

Poziția personalului turc a devenit proastă în ultimul timp la NATO. Toți funcționarii și tehnicienii turci din cadrul statului major al NATO au fost concediați de către americani, odată cu venirea actualului comandant a lui NATO de la Izmir generalul Kendall<sup>82</sup> și înlocuiți cu tehnicieni și funcționari: italieni, francezi și greci. Acest lucru a produs o rea impresie în sinul populației turcești, care a fost rănită în sentimentul ei național. Concedierea a fost făcută tot pentru motive de incapacitate. De asemenea, în Izmir se discută faptul că americanii au schimbat pe generalul Weimar cu actualul comandant al NATO de la Izmir pentru că primul a fost un american mai realist și mai rezonabil.

<sup>82</sup> **Paul Wilkins Kendall** (1898-1983), general american, absolvent al Academiei Militare a Statelor Unite, West Point. A deținut mai multe funcții importante pe linie militară, astfel, în perioada 1946-1949 a fost cdt. al Diviziei II Infanterie; în 1951, Kendall a fost repartizat în serviciul de ocupație în Austria în calitate de comandant al zonei americane. Un an mai tîrziu fost numit general comandant adjunct al Forțelor Armatei SUA în Orientul Îndepărtat, în Manila, Filipine. În 1954, Kendall a fost numit comandant al Forțelor Terestre Aliate din Europa de Sud-Est la Izmir, Turcia, unde a servit până la pensionarea sa în 1955.

În ultimul timp NATO lucrează foarte conspirativ. Funcționarilor care lucrează acolo li se țin în mod regulat lecții și ședințe de spionaj și contra-spionaj. Aceștia nu vorbesc nimic nici în familiile lor. Totuși, s-a aflat faptul că mulți dintre aceștia sunt pregătiți pentru ca, în caz de război, să fie utilizați ca spioni sau pentru formarea de grupuri diversioniste în lagărul democratic.

În comandamentul NATO de la Izmir lucrează în prezent peste o sută familii de americani ca specialiști și experți. Aceștia sunt foarte bine plătiți și sfidează în Izmir față de populația turcă cu cheltuirea banilor. Datorită prezenței americanilor în Izmir viața s-a scumpit mult și în special chiriile și alimentele. Negustorii și burghezia turcă fac curte americanilor cu scopul de a obține de la ei dolari. De remarcat este faptul că numai funcționarii americani sunt bine plătiți, ceilalți funcționari care lucrează la NATO dispun de puțini bani.

În ultimul timp (cîteva zile, în urmă) în Izmir s-au petrecut două evenimente interesante și anume:

a) Într-o zi generalul american Kendal comandantul NATO-ul mergînd cu mașina în control la unitățile din împrejurimile Izmirului, lăsînd mașina în stradă, a găsit pe ea înscripția în limba turcă cu litere mari: „americani cărați-vă acasă” siguranța turcă cu toate mijloacele ei n-a putut identifica autorii. Despre acest lucru presa turcă n-a pomenit nimic.

b) Un grup de 4 ofițeri americani, după ce au consumat multă băutură într-un bar cu femei din Izmir, au ieșit în stradă și au luat un drapel turc de la o casă pe care l-au rupt în bucăți, au vomitat pe el și l-au aruncat. Acest lucru l-au făcut în văzul populației turcești din Izmir. Formal cei 4 ofițeri au fost arestați. Presa turcă a fost nevoită să publice ceva despre acest incident, dar a avut grijă să publice și o scrisoare de scuză din partea unui general american, care printre altele afirma că „America este gata să se jertfească pentru Turcia dacă va fi nevoie”.

În altă ordine de idei tot legat de NATO raportăm următoarele:

Școala de ofițeri de aviație care s-a mutat de la Eskisehir la Izmir este cazată în apropiere de cartierul NATO. Majoritatea profesorilor la această școală sunt ofițeri americani. Se intenționează ca la Izmir să se facă o mare bază de avioane cu reacție. Tot în Izmir mai funcționează un colegiu civil american unde de asemenea sunt numai profesori americani.

În cartierul Alsangiak din Izmir există o fabrică de reparat armament și de facerea de arme mici.

Demn de relevat este de asemenea faptul că și în Izmir, așa ca și în restul Turciei, au sosit foarte mulți specialiști și comercianți nemți din Republica Federală Germană. Deși se știe că nemții în Turcia sunt împinși de către americani, totuși nemții aici se bucură de o mai mare simpatie și autoritate morală decît americanii.

*3. Din discuțiile cu prietenii bulgari și observațiile de pe teren, raportăm următoarele:*

Cu trei luni în urmă în cadrul statului Major al Comandamentului NATO de la Izmir, a început pregătirea planului general pentru primul an de război. Acest plan este încă în curs de definitivare. În plan se prevede cooperarea și colaborarea armelor și armatelor din cadrul NATO. De asemenea el cuprinde operațiuni pe etape a celor două principale forme de luptă modernă: ofensivă și apărarea.

În cadrul NATO de la Izmir, se pregătesc grupuri de spioni și diversioniști dotați cu cele mai moderne aparate și care vor fi lansați la momentul oportun.

Cu cîteva zile în urmă, un consilier, colonel american din NATO de la Izmir, fiind rechemat în SUA, a făcut următoarele declarații personale într-un grup restrîns de ofițeri, fără ca presa să pomenească ceva astfel:

1) Dată fiind poziția politico-geografică a Turciei, este clar că imediat după începerea războiului cel puțin 2/3 din Anatolia va fi ocupată de sovietici, deoarece Turcia nu trebuie să con-

struiască baze militare în această regiune, ci să se concentreze mai mult asupra strîmtorilor care reprezintă cheia Turciei.

Această opțiune n-a fost acceptată de Statul major general turc a afirmat că punerea în practică a unei astfel de teorii ar însemna o cedare tacită față de U.R.S.S. a 2/3 din suprafața țării.

2) Același colonel și-a exprimat regretul său față de incapacitatea cadrelor armatei turcești care își însușesc cu foarte mare greutate regulile războiului și tehnicii moderne.

În altă ordine de idei raportăm următoarele:

1) La manevrele care au luat sfîrșit în Tracia cu 3 zile în urmă au participat numai unități ale Corpului III-a urmată, fără brigăzi de tancuri. Au fost identificate diviziile 33 și 65 infanterie. Manevrelor executate pe scară operativă, s-au desfășurat în cooperare cu unități ale flotei a 6-a americană, care au acționat în Marea Marmara.

2) NATO a hotărît să mărească și să întărească Comandamentul de fortificații al strîmtorilor astfel:

În afară de unitățile existente, acestui comandament i-au fost recent subordonate următoarele mari unități de infanterie care automat au fost transformate în M.U. de fortificații.

– Divizia 25 infanterie de la Sariyer

– Brigada 20-a infanterie de la Kimerburgaz care în curînd va mai primi un regiment de infanterie din Anatolia și va fi transformată în Divizie

– Divizia 4-a infanterie din regiunea Canakale.

La strîmtoarea Dardanele, în special în regiunea Gelibolu (Tracia), se fac mari lucrări de fortificarea terenului.

3) Cînd a fost aici ministrul marinei S.U.A. a analizat împreună cu Statul Major turc situația slabă a flotei turcești și s-a ajuns la concluzia că S.U.A. va trebui să livreze în cursul anului 1955 către Turcia vase de război moderne care în total să aibă un tonaj de 200.000 tone. Pînă la creierea unei puternice flote turcești, sarcina apărării strîmtorilor, cade pe seama flotei a 6-a, americană.

4) Presa de azi publică proiectul de buget pe anul 1955 al Turciei prezentat ieri în Mecilis de către Polatkan<sup>83</sup>, ministrul de finanțe.

Printre altele el a afirmat că pentru Armata turcă se prevede pe anul 1955 un buget de 3 miliarde lire turcești conținînd pe ajutorul de 250.000 dolari care îl vor primi de la americani și pe ajutorul din partea NATO.

Consul,

Gh. Pele,

[AMAE, Fond Turcia/1953, General 20-210, ff. 1-9]

**51. 16 mai 1955, București. Notă de audiență în urma primirii ambasadorului Republicii Turcia la București, A.C. Karasapan, de către Chivu Stoica, președinte al Consiliului de miniștri, în vizită de prezentare. Se relatează conținutul discuțiilor, cu accent pe domeniile economice, cultură și transport. Este subliniat interesul părții române de a dezvolta relațiile dintre cele două țări**

<sup>83</sup> **Hasan Polatkan** (1915-1961), politician turc. Absolvent de științe politice, membru al Partidului Democrat și parlamentar în urma alegerilor generale din anii 50. A deținut funcții în guvernul Menderes ca ministru al Muncii (mai-decembrie 1950) și de două ori ministru al Finanțelor (decembrie 1950-decembrie 1955) și (decembrie 1956-mai 1960). După căderea guvernului în mai 1960, a fost arestat, judecat și omorât la 16 septembrie 1961, alături de alți membri ai fostului guvern, Menderes și Zorlu.

*May 16, 1955, Bucharest. Audience note following the presentation visit made by the Ambassador of the Republic of Türkiye in Bucharest, A.C. Karasapan, to Chivu Stoica, President of the Council of Ministers. The content of the discussions is reported, with a focus on the economic, cultural and transport areas. The interest of the Romanian side in developing relations between the two countries is underlined.*

După un schimb de cuvinte protocolare, discuția se desfășoară în jurul relațiilor româno-turce.

Tov. Chivu<sup>84</sup> subliniază dorința noastră de a dezvolta aceste relații precum și faptul că orice probleme nerezolvate între cele două țări poate fi soluționată, în cazul când de ambele părți există dorința și bunăvoința de a le rezolva.

În domeniul relațiilor comerciale a arătat tov. Chivu – deși ele s-au încheat într-o oarecare măsură, mai este încă mult de făcut. Posibilitățile sînt mari: condițiile obiective (apropierea geografică, necesitățile economiei celor două țări) permit o mai largă dezvoltare a acestor relații decît în prezent.

Karasapan<sup>85</sup> a arătat că în adevăr există posibilități, dar că ele nu trebuie exagerate. Desigur însă că comerțul româno-turc se poate însă dezvolta. În acest sens, el a cerut autorităților competente să i se alcătuiască un raport detaliat înainte de a pleca din Turcia. Este oricând gata să discute cu organele noastre modalitățile de dezvoltare a relațiilor comerciale.

Tov. Chivu a arătat că economia noastră s-a dezvoltat considerabil în ultimii ani și acest fapt oferă o bază temeinică pentru desfășurarea relațiilor comerciale.

Karasapan a spus că o ușurință în dezvoltarea acestor relații a constitui-o reluarea legăturilor maritime directe între România și Turcia (mărfuri-pasageri) cu pacheboturi, după modelul celor existente în trecut.

Tov. Chivu a răspuns că această problemă poate fi studiată, și a adăugat că R.P.R. este mult interesată în dezvoltarea transporturilor maritime și aeriene cu alte țări. A menționat astfel extinderea legăturilor aeriene ale TAROM-ului și, îndeosebi linia care se îndreaptă spre Egipt. Și cu Turcia se pot realiza legături asemănătoare.

Karasapan a arătat că și Turcia are legături aeriene cu multe state și că s-ar putea, de pildă, studia posibilitatea ca linia București-Cairo să aibă o escală în Turcia.

Tov. Chivu a răspuns că se poate de asemenea lua în considerare și o altă linie, nu numai extinderea liniei București-Cairo.

În problema relațiilor culturale româno-turce, tov. Chivu a arătat că au existat unele realizări, dar că se mai poate face mult în această privință.

Karasapan a răspuns că el are o atitudine pozitivă față de relațiile culturale (menționând în treacăt că a sprijinit venirea în R.P.R. a doi medici turci eminenți pentru a participa la Congresul

<sup>84</sup> **Chivu Stoica** (1908-1975), politician comunist român. A ocupat funcții înalte în statul comunist și a fost deputat în Marea Adunare Națională în sesiunile din perioada 1948-1975. A fost ministru al Metalurgiei și Industriei Chimice (1949-1955) și președinte al Consiliului de Miniștri (1955-1961). A fost cel de-al 48-lea prim-ministru/Președinte al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, funcție deținută în perioada 24 martie 1965 - 9 decembrie 1967; a fost înlocuit în această funcție de către Nicolae Ceaușescu. S-a sinucis la 18 februarie 1975.

<sup>85</sup> **Ahmet Celaletin Karasapan** (1899-1975), om politic, scriitor și diplomat turc. Între 1927-1928 studiază în Franța științele sociale și politice. Ulterior, intră în diplomație pe parcursul carierei îndeplinind funcții de reprezentare internațională în ambasadele și consulatele Turciei din Ierusalim, Teheran, Belgrad, Alep, Damasc. În perioada 1957-1958 este ambasador în R.P.R. După întoarcerea în țară, este numit director al Serviciilor Naționale de Securitate, funcție pe care o va deține în intervalul 1959-1960. În alegerile din 1961, este ales senator din partea Partidului Național Țărănesc Republican, pe durata mandatului a activat în Comitetul pentru turism și relații externe. Între 1962-1963 este ministrul presei, televiziunii și turismului în guvernul condus de İsmet İnönü.

medical de la București) și că va studia cu atenție orice propuneri care i se vor face în această direcție.

În cadrul unor discuții protocolare, Karasapan a întrebat pe tov. Chivu dacă a vizitat vreodată Turcia. La răspunsul negativ al tov. Chivu, Karasapan a spus (în trecut) că ar fi bine ca tov. Chivu să viziteze o dată Turcia.

În încheiere, Karasapan a arătat că după terminarea vizitelor protocolare intenționează să călătorească prin R.P.R. și a afirmat apoi că dorește să contribuie la dezvoltarea relațiilor dintre Turcia și R.P.R.

În tot cursul convorbirii, Karasapan a avut o atitudine „amicală”, însă rezervată, în sensul că nu a ridicat din proprie inițiativă probleme deosebite, mulțumindu-se să răspundă la problemele ridicate de tov. Chivu.

Audiența a durat 45 de minute.

[AMAE, fond Problema 220, Turcia/1955, ff. 23-25]

**52. 24 decembrie 1955, Istanbul. Telegramă transmisă de Ambasada R.P.R. la Ankara privind derularea procedurilor de preluare de către autoritățile române a unui hidroavion sosit în Turcia fără respectarea procedurilor de tranzit. Se subliniază atitudinea cooperantă a autorităților militare turce.**

*December 24, 1955, Istanbul. Telegram sent by the Embassy of the PRR in Ankara regarding the procedures for the takeover by the Romanian authorities of a seaplane that arrived in Türkiye without respecting the transit procedures. It underlines the cooperative attitude of the Turkish military authorities.*

Alăturat vă înaintăm în original toate formalitățile făcute cu ocazia preluării hidro-avionului și expedierea lui în R.P.R.

Menționăm că autoritățile militare cu care am venit în contact ne-au servit destul de politicoși și nu au încercat să ne facă nici-un fel de greutate și în tot ce au promis, au fost punctuali.

Avionul a fost adus de către un remorcher militar turc pe ziua de 9 noiembrie 1955, când noi am avut informații că vasul nostru va sosi, însă vasul a sosit pe ziua de 12 noiembrie.

La sosirea hidroavionului am intervenit la Comandamentul Armatei I-a pentru a debarca avionul în portul Istenya sau Bükdere, invocând motivul că este mai ușor pentru vasul nostru să-l îmbarce de acolo. Mi-a răspuns că, conform ordinului primit de la Comandamentul Stării de Asediu, nu poate să stea în altă parte decât în portul Istanbul, în fața Palatului Dolmabakce și întrucât vasul nostru nu a sosit conform angajamentului, va trebui să plătim o alocație de 1.800 lire turcești pentru fiecare 24 ore întârziate. I-am răspuns că dacă așa s-a hotărât, desigur că vom plăti.

A doua zi (10 noiembrie), am intervenit din nou pentru debarcarea lui în locurile arătate mai sus, deasemeni, fără rezultate. Numai în ziua de 11 noiembrie, seara, a acceptat să-l debarce la Bükdere, lucru pe care l-am și făcut.

Am insistat să fie debarcat în unul din aceste două locuri, deoarece sunt locuri ferite, neaglomerate, pentru a nu da loc la o panaramă întreagă cu ocazia îmbarcării lui.

Îmbarcarea hidroavionului s-a făcut în condițiuni bune, fără să se dea loc la nici un comentariu în presă asupra acestui lucru.

Consultându-se cu prietenii cei mai apropiați, dacă trebuie sau nu trebuie să plătim taxa pretinsă de ei, deoarece avionul plecase deja, am ajuns la concluzia, că ținând cont de faptul că au avut o comportare bună și nu ne-au creat nici un fel de greutate, este bine să le plătim taxa respectivă.

Mergând la Armata I-a pentru a lua ordinul de plată de depunere a banilor la Administrația Financiară, mi s-a comunicat că nu mai trebuie să plătim nimic, hotărându-se ca toate cheltuielile de transport să fie suportate de către ei.

Am mulțumit pentru acest gest al lor.

Vice-Consul,

Gh. Vasiliu

[AMAE, Problema 214 Turcia 4, 1946-1956, f. ...]

**53. 30 decembrie 1955, București. Notă de audiență în urma primirii lui Mustafa Kayagil, însărcinat cu afaceri al Republicii Turciei la București, la sediul Ministerului Afacerilor Externe. Diplomatul turc este informat asupra finalizării procedurilor de acreditare a atașatului militar al Republicii Turcia în România.**

*December 30, 1955, Bucharest. Audience note following the visit made by Mustafa Kayagil, chargé d'affaires of the Republic of Türkiye in Bucharest, at the Ministry of Foreign Affairs. The Turkish diplomat is informed about the completion of the accreditation procedures of the military attaché of Türkiye to Romania.*

Nota de audiență a lui Mustafa Kayagil, însărcinat cu afaceri a.i. al Turciei la Caius Franțescu, director ad-interim la Protocol a asistat tov. Neagu Romulus<sup>86</sup> de la DR.II.

I-am spus lui Mustafa Kayagil că l-am invitat pentru a-i comunica acordarea agreementului pentru lt.col. Nahit Ozgür<sup>87</sup> ca Atașat al Aerului al Turciei la București. Mustafa Kayagil a mulțumit pentru comunicarea făcută.

Mustafa Kayagil a justificat întârzierea răspunsului din partea ambasadei Turciei la circulara MAE privind datele necesare publicării noii liste C.D., prin faptul că până în prezent n-a avut agreementul pentru atașatul aerului. A spus că în prezent Ambasada este în măsură să trimită aceste date.

[AMAE, Problema 220 Turcia /1955, f. 28]

**54. 1956, București. Plan de măsuri în relația cu Turcia, elaborat la nivelul Ministerul Afacerilor Externe. Se are în vedere consolidarea cooperării bilaterale româno-turce într-o manieră flexibilă și cu accent pe dimensiunea economică și comercială. Se subliniază interesul de aprofundare a relațiilor bilaterale în mod distinct de clivajul ideologic Est-Vest. Se indică prioritatea acordată convocării Comisiei mixte româno-turce care să faciliteze discuțiile bilaterale în ceea ce privește schimburile comerciale.**

<sup>86</sup> Romulus Neagu (1930-2004), diplomat. A fost delegatul României la O.N.U., adjunct al ministrului de externe (1978); director al Direcției I Relații din MAE; din 1990, secretar de stat în MAE și director al Direcției juridice și a organizațiilor internaționale.

<sup>87</sup> Nahit Ozgür, general de aviație turc, secretar general al Consiliului Național de Securitate al Turciei (28 august 1972 – 30 august 1975), ambasador la București (10 aprilie 1976 – 11 martie 1984).



*1956, Bucharest. Action plan in relation to Türkiye, elaborated by the Ministry of Foreign Affairs. It is envisaged to strengthen the Romanian-Turkish bilateral cooperation in a flexible manner and with emphasis on the economic and commercial dimension. The interest in deepening bilateral relations is emphasized, independent of the East-West ideological cleavage. Priority is given to convening the Romanian-Turkish Joint Commission to facilitate bilateral trade discussions.*

### Acțiuni cu Turcia

În acțiunile ce vor fi întreprinse cu Turcia se va acționa cu multă prudență, folosindu-se o tactică elastică, formele și amploarea acțiunilor urmând să sufere schimbări de la caz la caz, în funcție de atitudinea viitoare a turcilor.

De asemenea, menționăm că acțiunile pe care ni le propunem cu această țară nu constituie ceva deosebit față de acțiunile întreprinse de celelalte țări socialiste în relațiile cu Turcia.

Astfel, deși relațiile politice dintre Turcia și U.R.S.S. sunt în general reci datorită mai ales rolului de unealtă ce i-a fost atribuit Turciei în cadrul politicii agresive a SUA – relațiile culturale și economice dintre aceste două țări sunt totuși mai active în ultimul timp (pe baza unei convenții U.R.S.S. va construi câteva fabrici în special de textile în Turcia, pe linie culturală câteva grupe de artiști au concertat în Turcia, etc.).

Trebuie de asemenea semnalat faptul că relațiile economice ale Turciei cu R. Cehoslovacă, R.P. Polonă și chiar R.P. Ungară sunt la un nivel superior relațiilor din acest domeniu existente între R.P.R. și Turcia. În plus, R. Cehoslovacă și R.P.U. construiesc în Turcia câteva fabrici.

Ținând seama de necesitatea de a verifica poziția reală a turcilor în relațiile lor cu R.P.R. și de a nu le crea impresia că de la primele lor avansuri noi începem cu o ofensivă de propuneri, credem că deocamdată să ne limităm la convocarea comisiei mixte româno-turcești (conform prevederilor acordului comercial) a cărei pregătire s-o facem temeinic și ulterior la un interval de 10 – 15 zile în cadrul unei vizite de curtoazie a tov. Ambasador Barbu Zaharescu<sup>88</sup> la Ministrul de Externe Zorlu<sup>89</sup>, să sondăm din nou poziția și intențiile turcilor.

În cele ce urmează arătăm pe scurt acțiunile care ne gândim să le realizăm – dacă va fi posibil – în relațiile cu Turcia:

#### 1. – Convocarea comisiei mixte româno-turcești.

Pentru a da o greutate mai mare acestei acțiuni, în cadrul căreia se vor discuta posibilitățile de dezvoltare a schimburilor comerciale (revederea listelor de mărfuri, mărirea numărului de sortimente, creșterea contingentelor, etc.) propunem să se aprobe ca delegația noastră să fie mai largă și la nivel de directori cu următoarea componență: un reprezentant al Ministerului

<sup>88</sup> **Barbu Zaharescu** (1906-2000), n. Bercu Zuckerman, economist, profesor universitar, diplomat, membru corespondent al Academiei R. P. R. (1955). Comunist ilegalist, director al Editurii Politice și șef al Catedrei de Economie Politică a UB (1948-1955), ambasador la Buenos Aires (20 aprilie 1955-10 martie 1956), Ankara (10 martie 1956-7 februarie 1959), Beijing, Bangkok și Hanoi (7 februarie 1959-11 august 1961), membru al CC al PCR (1965-1974) și membru al Comisiei Centrale de Revizie (1974-1984).

<sup>89</sup> **Fatin Rüstü Zorlu** (1910-1961), diplomat și om politic turc. A absolvit studiile în științe politice la Institut d'études politiques din Paris, Franța și în drept la Universitatea din Geneva, Elveția. Începând cu 1938 a ocupat diverse posturi în ambasade și consulate din Berna, Paris, Moscova, Beirut. După aderarea Turciei la NATO la 18 februarie 1952, a fost numit ambasador la NATO la Cartierul General Suprem al Puterilor Aliate din Europa de la Paris. În 1954, Zorlu a intrat în politică și a fost ales în Marea Adunare Națională a Turciei ca deputat de Çanakkale al Partidului Democrat. A fost viceprim-ministru între 1954 și 1955, ministru al Afacerilor Externe (1957-27 mai 1960). În 1959, în timpul mandatului său ca ministru al afacerilor externe, Turcia a solicitat aderarea la Comunitatea Economică Europeană. După lovitura de stat care a dus la înlăturarea generalului Adnan Menderes, a fost arestat, condamnat la moarte și executat prin spânzurare pe insula İmralı la 16 septembrie 1961, împreună cu Adnan Menderes și Hasan Polatkan.

Comerțului, un reprezentant al Ministerului Finanțelor, un reprezentant al Băncii de Stat (dat fiind faptul că sunt și unele probleme valutare) și șeful Agenției Economice a R.P.R. din Turcia.

Suntem de părere ca să se folosească ocazia pentru ca delegația română să ridice în cadrul discuțiilor (fără a preveni pe turci în prealabil) problema reglementării reciproce a arieratelor economice al căror sold, după datele Ministerului de Finanțe, ne este favorabil. Neacceptarea discutării problemei arieratelor de către turci ne-ar folosi pentru moment ca să oprim intervențiile repetate ale ambasadei turce de a se achita unele datorii ale noastre (suma se ridică la circa 20.000 dolari) și ar deschide posibilitatea discutării problemei în viitor în acest cadru care ne este convenabil (adică discutarea prin compararea reciprocă a datoriilor, al căror sold ne este favorabil).

După întrunirea comisiei mixte și în urma tatonării făcute de tov. B. Zaharescu la Ministrul de Externe F. R. Zorlu, pe baza rezultatelor obținute – ce ne vor arăta într-o oarecare măsură care sunt intențiile turcilor – vom examina ce acțiuni vom întreprinde mai departe. Printre acțiunile care credem că ar fi posibile menționăm:

1. – Vizita reciprocă a câte unui grup format din 4-5 ziariști turci și români în R. P. R, și respectiv Turcia.

Schimburile de ziariști au fost sugerate și de ambasadorul turc în discuțiile cu M. A. E. Se pare că ele ar fi mai acceptate și pentru partea turcă. Pentru noi în afară de răsunetul politic (creat prin luarea de către ziariști a unor interviuri, publicarea de materiale în presă, organizarea de întâlniri, etc.), schimbul ar prezenta și o bună ocazie pentru crearea de contacte cu personalități diferite din Turcia.

2. Vizite reciproce de grupuri restrânse de 4-5 deputați, acțiune care ar urma să fie începută prin invitarea în R.P.R. a grupului de parlamentari turci.

3. – Invitarea în R.P.R a primarului orașului Istanbul, care și-a manifestat de altfel dorința de a vizita țara noastră.

4. – Invitarea în R.P.R a unui grup de 6 – 8 oameni de cultură turci, urmând ca apoi să aibă loc întoarcerea vizitei de către un grup similar de personalități din țara noastră în Turcia.

5. – Organizarea a câte unei expoziții de artă populară sau artă plastică în R.P.R. și respectiv Turcia.

6. – Schimburi culturale ca de exemplu: turnee în Turcia și R.P.R. a câte o echipă folclorică; turnee reciproce de grupuri restrânse (de 2-3 soliști vocali sau instrumentali, de baletști) care să trezească un ecou favorabil țării noastre în opinia publică din Turcia și care să popularizeze succesele noastre în domeniul cultural-artistic, vizite de folcloriști, schimb de filme documentare, etc.

7. – Invitarea în R.P.R., cu ocazia aniversării a 500 de ani de existență a orașului București, a primarului orașului Ankara (eventual și a primarului orașului Istanbul).

8. – Participarea la Târgul internațional de la Izmir din anul 1959 cu un pavilion mai reprezentativ atât sub aspectul comercial cât și cel politic-propagandistic.

[AMAE, Fond Turcia, 1956, dosar 13, ff. 86 – 89]

**55. 7 august 1957, București. Notă de audiență în urma primirii ambasadorului Republicii Turcia, Celal Tevfik Karasapan, de ministrul Afacerilor Externe, Ion Gheorghe Maurer. Se subliniază interesul reciproc pentru dezvoltarea cooperării economice. Se prezintă opiniile exprimate de diplomatul turc privind faptul că apartenența la două**

**alianțe militare diferite nu este expresia unei rivalități între cele două state, ci este determinată de preocuparea pentru asigurarea propriei securități. Se subliniază importanța experienței istorice a cooperării româno-turce în context regional, în special cu referire la Înțelegerea Balcanică.**

*August 7, 1957, Bucharest. Audience note following the visit made by the Ambassador of the Republic of Türkiye, Celal Tevfik Karasapan, to the Minister of Foreign Affairs, Ion Gheorghe Maurer. Mutual interest in the development of economic cooperation is underlined. The views expressed by the Turkish diplomat that membership of two different military alliances is not an expression of rivalry between the two states, but is driven by concern for their own security, are presented. The importance of the historical experience of Romanian-Turkish cooperation in the regional context is stressed, in particular with reference to the Balkan Entente.*

După un schimb de cuvinte cu caracter protocolar, tov. I. Gh. Maurer – subliniind că între Turcia și R.P.R. nu există neînțelegeri și probleme litigioase – a arătat că în prezent există premisele și posibilitățile reale pentru dezvoltarea unor relații strânse între cele două țări, baza cea mai temeinică pentru aceasta o poate constitui dezvoltarea relațiilor economice, de pe urma cărora ambele țări nu au decât de câștigat.

C.T. Karasapan și-a exprimat deplinul său acord față de această problemă; el a arătat că înaintea celui de al doilea război mondial, relațiile dintre Turcia și România au fost dintre cele mai bune. Karasapan a subliniat că, în prezent, cele două țări fac parte – după cum este bine cunoscut – din două pacte militare diferite, acest lucru nu trebuie să constituie o piedică pentru dezvoltarea relațiilor dintre ele, el apreciază că apartenența Turciei și României la pactele militare respective nu înseamnă că ele nutresc intenții agresive, ci este numai o dovadă că ele vor să-și știe apărută securitatea lor, pentru a se putea dedica muncii constructive de ridicare a potențialului industrial, a nivelului cultural al celor două țări. El crede că, cu timpul, lucrurile se vor „așeza”, se va câștiga o încredere reciprocă mai mare, importanța care se acordă în prezent acestor pacte va diminua, va cădea pe un plan secundar, creîndu-se premise din ce în ce mai favorabile pentru dezvoltarea unor relații cât mai întinse.

Antanta balcanică, care a reprezentat un factor pozitiv înainte de cel de al doilea război mondial, poate redeveni cu timpul o realitate perfect viabilă.

În ceea ce-l privește, a arătat în continuare Karasapan – el a depus și va continua să depună toate eforturile pentru dezvoltarea relațiilor turco-române, care pot cuprinde numeroase domenii de activitate: schimb de tehnicieni, creșterea volumului schimburilor comerciale, dezvoltarea relațiilor culturale etc.

Karasapan a arătat că el a propus guvernului său realizarea unor curse maritime regulate între Istanbul și Constanța, cu vasele comerciale ale statului turc, de asemenea și-a exprimat speranța că vasul „Transilvania” – despre care a aflat că și-a reluat cursele – va deservi din nou linia Constanța-Istanbul.

El și-a exprimat satisfacția că relațiile cultural-sportive dintre Turcia și R.P.R. au început să capete o desfășurare mulțumitoare, cu frumoase perspective pentru viitor, el speră ca în curând să se poată perfecta vizita în țara noastră a unor absolvenți ai Conservatorului muzical din Ankara, care au obținut frumoase succese în alte țări europene.

Karasapan și-a exprimat dorința de a cunoaște cât mai bine țara noastră, de a vizita uzine și alte obiective industriale, sperând că se va bucura pentru aceasta, de concursul și sprijinul Ministerului Afacerilor Externe.

Audiența a durat 40 minute.

56. 10 septembrie 1957, București. Mesajul președintelui Consiliului de Miniștri al R.P.R., Chivu Stoica, adresat omologilor săi din Albania, Bulgaria, Grecia, Iugoslavia și Turcia cu privire la îmbunătățirea și dezvoltarea relațiilor dintre statele balcanice. Se subliniază interesul pentru dezvoltarea constantă a cooperării între statele din regiune, propunându-se aprofundarea cooperării interbalcanice, în scopul asigurării păcii în această regiune. Este subliniat rolul constructiv al României fiind avansată propunerea de organizare, în 1957, a unei Conferințe balcanice care să analizeze modalitățile de realizare a unei înțelegeri colective a statelor din regiunea Balcanilor. Se prezintă un inventar al domeniilor abordate în cooperarea dintre R.P.R. și statele din regiune. Se aduce în atenție importanța cadrului de cooperare româno-turc creat prin Tratatul de prietenie, neagresiune, arbitraj și conciliere semnat la Ankara în 1933.
- September 10, 1957, Bucharest. Message of the President of the Council of Ministers of the PRR, Chivu Stoica, addressed to his counterparts from Albania, Bulgaria, Greece, Yugoslavia and Türkiye regarding the improvement and development of relations between the Balkan states. It underlines the interest in the constant development of cooperation between the states in the region, proposing the deepening of inter-Balkan cooperation in order to ensure peace in the region. Romania's constructive role is emphasised, and a proposal is put forward for the organisation of a Balkan Conference in 1957 to examine ways of achieving a collective understanding between the states of the Balkan region. An inventory of the areas of cooperation between the PRR and the states of the region is presented. The importance of the Romanian-Turkish cooperation framework created by the Treaty of Friendship, Non-Aggression, Arbitration and Conciliation signed in Ankara in 1933 is highlighted.*

După cum s-a comunicat din partea Consiliului de Miniștri al R. P. Romîne, la data de 10 septembrie, tovarășul Chivu Stoica, președintele Consiliului de Miniștri al R.P. Romîne, a adresat un mesaj președintelui Consiliului de Miniștri al R.P. Albania, Mehmet Shehu<sup>90</sup>, președintelui Consiliului de Miniștri al Greciei, Constantin Karamanlis<sup>91</sup>, președintelui Republicii Populare Federative Iugoslavia, Iosip Broz Tito, președintelui Consiliului de Miniștri al Turciei, Adnan<sup>92</sup>.

Mă adresez dvs. – scrie în mesajul său președintele Consiliului de Miniștri al R.P. Romîne – într-o problemă căreia guvernul și poporul romîn îi acordă o mare atenție, problema îmbunătățirii și dezvoltării relațiilor dintre țările balcanice, a întăririi prieteniei între popoarele acestor țări și conviețuirii lor pașnice.

Guvernul romîn este bucuros să constate că în momentul de față relațiile Romîniei cu țările din Balcani se dezvoltă în mod pozitiv și se străduiește ca ele să devină tot mai trainice și rodnice.

<sup>90</sup> **Mehmet Shehu** (1913-1981), om politic albanez, ministru al Afacerilor Interne (1948-1954) și prim-ministru al Albaniei între 1954-1981. În perioada 1974-1980, a deținut și funcția de ministru al Apărării.

<sup>91</sup> **Konstantinos G. Karamanlis** (1907-1998), om politic grec, prim-ministru (1955-1958, 1958-1961, 1961-1963, 1974-1980) și președinte al Greciei (1980-1985, 1990-1995). A fost o figură proeminentă a vieții politice grecești, promovând o politică de stabilitate și creștere economică.

<sup>92</sup> **Adnan Menderes** (1899–1961) veteran și politician turc care a ocupat funcția de prim-ministru al Turciei între 1950 și 1960. A fost unul dintre fondatorii Partidului Democrat (DP) în 1946. În mandatul său, Turcia a fost admisă în NATO, în 1952, fiind unul din adepții aderării la blocul politico-militar occidental; economia a cunoscut progrese notabile cu sprijinul SUA, prin planul Marshall, în agricultură, transport, energie, sănătate etc. A fost judecat și spânzurat sub junta militară după lovitura de stat din 1960, alături de alți doi membri ai cabinetului, Fatin Rüştü Zorlu și Hasan Polatkan.

Mai departe, mesajul se ocupă de relațiile dintre Republica Populară Română și fiecare dintre țările din Balcani.

Între Republica Populară Română și Republica Populară Albania – se arată în textul adresat președintelui Consiliului de Miniștri al R.P. Albania – s-au stabilit relații rodnice și trainice de colaborare și într-ajutorare socialistă, care se întăresc și se dezvoltă neîncetat.

Se intensifică schimburile economice, culturale, vizitele reciproce ale oamenilor de știință și cultură, ale reprezentanților organizațiilor obștești.

Cele două state sunt strâns unite prin eforturile lor de promovare a păcii și colaborării internaționale.

În textul adresat președintelui Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Bulgaria se arată:

Prietenia dintre popoarele romîn și bulgar are vechi tradiții care își găsesc o nouă și puternică strălucire în colaborarea socialistă care unește România și Bulgaria prin legături de prietenie indestructibile.

Relațiile politice, economice, culturale dintre Republica Populară Română și Republica Populară Bulgaria, care se întăresc și se largesc neîncetat, reprezintă un factor activ al progresului economic și cultural al celor două țări, un sprijin de nădejde în lupta lor pentru pace și prietenie între popoare.

Sînt încredințat – se subliniază în textul adresat președintelui Consiliului de Miniștri al Greciei – că împărtășiți satisfacția mea pentru cursul pe care l-au luat în ultima vreme relațiile dintre România și Grecia.

Avînd la bază prietenia și sentimentele de simpatie reciprocă dintre popoarele noastre, legate prin vechi tradiții de colaborare și numeroase interese comune, relațiile romîno-grecești se dezvoltă și se consolidează cu repeziciune.

Pe tărîm economic apar tot mai variate domenii în care cerințele economiei țărilor noastre se pot satisface în mod reciproc avantajos. Cu multă căldură sînt primiți solii artei și culturii uneia din țări pe teritoriul celeilalte.

Nu încapе îndoială că orice acțiune tinzînd spre lărgirea și întărirea relațiilor de colaborare dintre țările noastre se va bucura de aprobarea și sprijinul puternic al ambelor noastre popoare.

Un important factor îl reprezintă pentru poporul și guvernul romîn progresul continuu al relațiilor prietenești dintre Republica Populară Română și Republica Populară Federativă Iugoslavia – se spune în textul adresat președintelui Republicii Populare Federative Iugoslavia.

Continuînd vechile tradiții ale prieteniei dintre poporul romîn și popoarele Iugoslaviei, colaborarea romîno-iugoslavă se întărește și se dezvoltă azi pe baza de neclintit a comunității țărilor noastre socialiste.

Declarațiile comune ale guvernelor romîn și iugoslav de la București și Brioni au stabilit un program larg și concret de activitate pentru adîncirea și lărgirea continuă a relațiilor rodnice dintre Republica Populară Română și R.P.F. Iugoslavia.

Cele două guverne au tradus cu perseverență în viață acest program în interesul ambelor noastre popoare și al păcii generale.

În ceea ce privește relațiile directe între Turcia și România – se spune în textul adresat președintelui Consiliului de Miniștri al Turciei – consider că în interesul popoarelor noastre, prin bunăvoința reciprocă, putem asigura o largă dezvoltare a lor în domeniul politic, economic și cultural pe baza respectului și avantajelor reciproce.

Tratatul de prietenie, neagresiune, arbitraj și conciliere încheiat la Ankara în 1933 între România și Turcia proclamă că între țările și popoarele noastre „este și va fi pace inviolabilă și

prietenie sinceră”. De aproape un sfert de veac de când a fost semnat acest tratat nici una din părți nu s-a văzut nevoită să recurgă la clauzele sale de conciliere și arbitraj, ceea ce constituie o dovadă că între țările noastre nu există nici un diferend care să împiedice dezvoltarea bunelor relații dintre ele.

Sînt convins că orice acțiune tinzînd spre lărgirea și întărirea relațiilor dintre țările noastre va fi primită cu căldură atît de poporul român cît și de poporul turc.

În continuare, mesajul adresat șefilor de guvern ai țărilor balcanice are următorul conținut:

Guvernul român își exprimă totodată ferma convingere că instaurarea unor relații de colaborare pașnică multilaterală între toate țările din regiunea balcanică corespunde intereselor fundamentale ale popoarelor din această regiune pentru asigurarea păcii, securității, progresului lor economic și cultural, precum și intereselor păcii în întreaga lume.

Popoarele acestor țări, profund interesate în păstrarea și consolidarea păcii, resimt de multă vreme necesitatea unor astfel de relații și sînt convins că vor îmbrățișa cu căldură eforturile îndreptate spre dezvoltarea lor.

De-a lungul deceniilor între popoarele balcanice s-au încheiat legături de prietenie, s-a întărit conștiința intereselor lor comune și năzuința lor spre o mai strînsă și mai îndeaproape colaborare.

În stadiul actual al dezvoltării economice și culturale a țărilor balcanice, posibilitățile de a întări și extinde relațiile dintre ele își pot găsi, după părerea noastră, un cîmp larg de realizare.

Nu pierdem, desigur, din vedere că între unele state din Balcani există probleme în suspensie și unele litigii. Dar acest fapt, după părerea guvernului român, nu trebuie să împiedice colaborarea interbalcanică. Avem convingerea că această colaborare ar crea o atmosferă favorabilă relațiilor de bună vecinătate și conlucrare pașnică între toate statele din Balcani, ar încuraja dezvoltarea relațiilor economice multilaterale între ele. Aceasta corespunde în cea mai înaltă măsură intereselor economice ale statelor balcanice, ale dezvoltării industriei și agriculturii și ridicării nivelului de trai al popoarelor lor; ea ar încuraja intensificarea schimburilor comerciale și dezvoltarea și folosirea, reciproc avantajoasă a transporturilor maritime, aeriene și feroviare.

Legăturile țărilor noastre în domeniul cultural, vizitele reciproce de oameni de artă, schimburile de experiență tehnico-științifică, de profesori și studenți, turismul pot fi mult lărgite. Se vor putea pune astfel mai bine în valoare realizările popoarelor noastre în domeniul literaturii, artei, cercetărilor istorice și altor ramuri ale științei.

Toate aceste vor duce la o mai mare apropiere și cunoaștere între țările și popoarele noastre, la creșterea înțelegerii, stimei și prieteniei reciproce.

Pornind de la aceste considerente, guvernul român a ajuns la concluzia că interesele fundamentale ale popoarelor balcanice arată necesitatea înfăptuirii unei largi colaborări colective a țărilor din regiunea balcanică.

Avînd în vedere multiplele căi și posibilități ale colaborării între țările noastre și ținînd seama de importanța acestei probleme, guvernul român consideră necesar ca examinarea ei să se facă fără întîrziere, în comun, de către reprezentanții guvernelor interesate, la cel mai înalt nivel.

În acest scop propune întrunirea încă în cursul anului 1957 a unei conferințe a șefilor guvernelor Albaniei, Bulgariei, Greciei, Iugoslaviei, Turciei și Romîniei într-una din capitalele țărilor participante asupra căreia s-ar conveni. Am fi bucuroși să oferim acestei conferințe ospitalitatea în capitala Romîniei.

După părerea guvernului român, conferința șefilor de guverne ai statelor balcanice ar putea să examineze și să ia hotărîri corespunzătoare în problemele privind întărirea păcii în Balcani, neagresiunea, rezolvarea prin mijloace pașnice a oricărei probleme litigioase, dezvoltarea rela-

țiilor economice, culturale, a contactelor personale între conducătorii țărilor din sud-estul Europei, schimbul de delegații, vizite reciproce, extinderea contactelor între reprezentanții opiniei publice, ș.a.m.d.

Statele balcanice ar putea conveni la această conferință să se abțină în relațiile lor de la orice act de agresiune, ceea ce ar constitui o garanție a securității la frontierele lor comune și ar crea un climat de încredere reciprocă.

Pentru ca această colaborare între statele balcanice să aibă un caracter trainic, guvernul român propune înfăptuirea unei înțelegeri colective a statelor din Balcani în vederea asigurării păcii în această regiune, pentru prosperitatea și progresul popoarelor balcanice. Înțelegerea balcanică trebuie să se bazeze pe deplina egalitate în drepturi între statele participante, pe respectul reciproc al suveranității, pe neamestecul în treburile interne.

Măsurile propuse corespund întrutotul Cartei Organizației Națiunilor Unite, al cărei scop este menținerea păcii și securității internaționale, dezvoltarea relațiilor prietenești între popoare, înfăptuirea colaborării internaționale prin rezolvarea problemelor internaționale cu caracter economic, social, cultural și umanitar și contribuie la înfăptuirea acestor înalte principii.

Aș dori, de asemenea, să subliniez că înțelegerea țărilor balcanice nu este menită să devină o grupare opusă altor state în afara ei și nici o piedică în calea dezvoltării prieteniei acestor țări cu celelalte state care nu fac parte din înțelegerea regională a țărilor balcanice.

Înfăptuirea în cadrul regiunii balcanice a unei colaborări rodnice între state cu orînduiri sociale diferite, ar putea contribui într-o măsură însemnată la organizarea unei colaborări similare pe plan general-european și la crearea unui sistem de securitate general-europeană.

Nu mă îndoiesc că veți fi de acord cu mine că, în situația actuală a relațiilor internaționale, sarcina principală a guvernelor tuturor țărilor, mari și mici, este aceea de a contribui, fiecare în parte și prin eforturi comune, la crearea unei atmosfere de înțelegere, încredere și cooperare între toate statele.

Popoarele noastre, la fel cu toate popoarele lumii doresc să se pună capăt încordării în relațiile internaționale, ceea ce ar permite ușurarea poverii înarmărilor, ce apasă greu pe umerii lor, și folosirea mai largă a resurselor lor materiale pentru dezvoltarea economiei naționale și ridicarea bunei stări a oamenilor.

Este neîndoielnic că înfăptuirea unei înțelegeri a statelor din Balcani, bazată, așa cum s-a arătat mai sus, pe deplină egalitate în drepturi a tuturor participanților, pe respectul reciproc al suveranității și pe neamestecul în treburile interne, va aduce o contribuție de seamă la menținerea și consolidarea păcii în lume, la promovarea destinderii în relațiile internaționale.

Îmi exprim convingerea că rezultatele conferinței vor arăta utilitatea și vor contribui la dezvoltarea întîlnirilor și vizitelor reciproce, la stabilirea înțelegerii reciproce, la lărgirea colaborării și prieteniei dintre popoarele acestor țări.

Guvernul român își exprimă speranța că guvernele statelor balcanice vor examina cu atenție propunerile sale și vor participa la o asemenea conferință.

În încheiere, președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Populare romîne, tovarășul Chivu Stoica, subliniază că guvernul român consideră importantă contribuția pe care fiecare din guvernele țărilor cărora li se adresează mesajul poate s-o aducă la cauza colaborării și prieteniei între popoarele din Balcani și așteaptă cu interes observațiile și propunerile lor în legătură cu organizarea conferinței și cu problemele care ar trebui să fie puse în discuție. Fără îndoială, guvernul român va acorda o atenție deosebită părerilor și propunerilor pe care fiecare din aceste guverne consideră necesar să le facă în această problemă vitală.

57. 10 septembrie 1957, București. Mesajul președintelui Consiliului de Miniștri al R.P.R., Chivu Stoica, adresat președintelui Consiliului de Miniștri al Republicii Turcia, Adnan Menderes, prin care se promovează proiectul de realizare a unei înțelegeri colective la nivelul statelor balcanice. Este subliniat nivelul bun al relațiilor de cooperare dintre R.P.R. și Republica Turcia, bazată pe experiența istorică și a cadrului juridic agreat în 1933. Este reluată propunerea de organizare a unei Conferințe regionale. Se arată potențialul rol pe care înțelegerea colectivă între statele din Balcani l-ar putea avea pentru organizarea unei formule de cooperare similară la nivel european, inclusiv pentru crearea unui sistem european general de securitate.

*September 10, 1957, Bucharest. Message of the President of the Council of Ministers of the PRR, Chivu Stoica, addressed to the President of the Council of Ministers of Türkiye, Adnan Menderes, promoting the project of achieving a collective understanding at the level of the Balkan states. It underlines the good level of cooperation relations between the PRR and the Republic of Türkiye, based on historical experience and the legal framework agreed in 1933. The proposal to organise a regional conference is reiterated. The potential role that collective understanding between the Balkan states could play in organising similar cooperation at European level, including the creation of a general European security system, is pointed out.*

Monsieur le Président du Conseil,

Je m'adresse à vous dans une question à laquelle le gouvernement et le peuple roumain s'accordent une grande attention, celle de l'amélioration et du développement des relations entre les pays balkaniques, du resserrement des liens d'amitié entre les peuples de ces pays et de leur coexistence pacifique.

Le gouvernement roumain est heureux de constater que les relations de la Roumanie avec les autres pays balkaniques se développent d'une manière positive et il s'efforce que ces relations deviennent de plus en plus fécondes et durables.

Pour ce qui est plus particulièrement des relations entre la Turquie et la Roumanie, j'estime que, dans l'intérêt de nos deux pays et d'autre, assurer un large développement de ces relations sur la base du respect et des avantages réciproques, aussi bien dans le domaine politique qu'en matière économique et culturelle.

Le Traité d'amitié, de non-agression, d'arbitrage et de conciliation, signé à Ankara en 1933 entre la Roumanie et la Turquie, proclame qu'entre nos pays et nos peuples „il y a et il y aura paix inviolable et amitié sincère”. Il y a près d'un siècle que ce traité a été signé et aucune des Parties ne s'est vue obligée d'avoir recours aux clauses de conciliation et d'arbitrage qui s'y trouvent insérées. Aussi, faut-il voir là une preuve qu'il n'y a aucun différend qui puisse mettre obstacle au développement des bonnes relations entre nos pays.

J'ai la ferme conviction que toute action tendant à l'élargissement et au renforcement des relations entre nos pays sera chaleureusement accueillie aussi bien par le peuple roumain que par le peuple turc.

Le gouvernement roumain est profondément persuadé, également, que l'instauration des relations de coopération pacifique, multilatérale, entre tous les pays de la région balkanique correspondant à l'intérêt fondamental des peuples de cette région que soient assurés la paix, la sécurité et leur progrès économique et culturel, qu'aux intérêts de la paix dans le monde entier.

Il y a longtemps que les peuples de ces pays, profondément intéressés au maintien et à la consolidation de la paix, éprouvent la nécessité de telles relations, et je ne doute nullement qu'ils participeront chaleureusement à tous les efforts déployés dans le but de développer ces relations.



Au cours de dizaines d'années, des liens d'amitié se sont forgés entre les peuples balkaniques. Ils sont arrivés de plus en plus clairement à la conscience de leurs intérêts communs et leur aspiration à une coopération de plus en plus étroite n'a fait que grandir.

Dans l'état actuel de développement économique et culturel des pays balkaniques, les possibilités de renforcer et d'étendre les relations entre ces pays peuvent trouver, à notre avis, un large champ de réalisations.

Nous ne perdons évidemment pas de vue qu'il y a entre certains Etats balkaniques des problèmes non résolus et certains litiges. Mais, selon l'avis du gouvernement roumain, ce fait ne doit pas mettre obstacle à la coopération balkanique. Nous sommes persuadés que cette coopération créerait une atmosphère favorable aux relations de bon voisinage entre tous les Etats balkaniques et encouragerait le développement des relations économiques multilatérales entre eux. Une telle coopération correspondrait dans la plus haute mesure aux intérêts économiques des Etats balkaniques, à l'intérêt de développer l'industrie et l'agriculture et d'élever le niveau de vie des peuples de ces Etats. Elle permettrait également de rendre plus intenses les échanges commerciaux, de développer les transports maritimes, aériens et ferroviaires et d'en stimuler l'utilisation à l'avantage mutuel de ces Etats.

Les relations culturelles entre les pays balkaniques, les visites d'artistes les échanges d'expériences techniques et scientifiques, l'échange de professeurs et d'étudiants, les visites de touristes, pourraient être aussi grandement développés. Les réalisations de nos peuples dans le domaine de la littérature, de l'art, des recherches historiques et dans d'autres domaines de la science pourraient être ainsi mieux mises en valeur.

Tout ceci aboutirait à une meilleure connaissance et à un plus grand rapprochement entre nos pays et entre nos peuples, à une compréhension plus large, à une estime et une amitié sans cesse accrues.

En partant de ces considérations, le gouvernement roumain est arrivé à la conclusion que les intérêts fondamentaux des peuples balkaniques exigent la réalisation d'une large coopération collective de ces peuples.

Tenant compte de la multiplicité des voies et des possibilités s'offrant à la coopération entre les pays balkaniques et également de l'importance du problème, le gouvernement roumain estime nécessaire que l'examen en soit fait tarder, et au plus haut niveau, par les représentants des gouvernements intéressés.

A cette fin, je propose que, cette année encore, ait lieu une conférence des chefs de gouvernement de la Turquie, de l'Albanie, de la Bulgarie, de la Grèce, de la Yougoslavie et de la Roumanie, dans celle des capitales des pays participants dont il serait convenu. La Roumanie serait heureuse d'offrir à la conférence l'hospitalité de sa capitale.

Selon le gouvernement roumain, la conférence des chefs de gouvernement des Etats balkaniques pourrait examiner les questions ayant trait à l'affermissement de la paix dans les Balkans, à la non agression, à la solutions par des moyens pacifiques de tout problème litigieux, au développement des relations économiques et culturelles, à l'élargissement des rencontres entre les dirigeants des pays du sud-est de l'Europe aussi bien qu'à celui des échanges de délégations et de visiteurs et à l'extension des rencontres entre les représentants de l'opinion publique etc. La conférence pourrait également prendre les décisions appropriées sur toutes ces questions.

A cette conférence, les Etats balkaniques pourraient convenir de s'abstenir dans leurs relations de tout acte d'agression, ce qui constituerait une garantie pour la sécurité de leurs frontières communes et créerait entre eux un climat de confiance.

Pour que la coopération entre les Etats balkaniques revête un caractère durable, le gouvernement roumain propose la réalisation d'une entente collective des Etats balkaniques en vue d'assurer la paix dans cette région et pour contribuer au progrès et à la prospérité des peuples balkaniques. L'entente balkanique doit se fonder sur la pleine égalité en droits des Etats membres, le respect réciproque de la souveraineté et sur la non ingérence dans les affaires intérieures.

Les mesures proposées correspondent pleinement aux dispositions de la Charte des Nations Unies dont le but est le maintien de la paix et de la sécurité internationales, le développement entre les nations des relations amicales, la réalisations de la coopération internationale en résolvant les problèmes internationaux d'ordre économique, social, intellectuel ou humanitaire. Elles contribueraient grandement à l'accomplissement de ces principes élevés.

Je désirerais souligner également que cette entente des pays balkaniques n'est pas destinée à devenir un groupement opposé à d'autres Etats de l'entente régionale des pays balkaniques et les Etats qui n'on feraient pas partie.

La réalisation, dans le cadre de la région balkanique, d'une coopération féconde entre Etats à régimes sociaux différents pourrait contribuer dans une importante mesure à l'organisation d'une coopération similaire sur un plan général, européen, et à la création d'un système européen général de sécurité.

J'ai la certitude que vous serez d'accord avec moi que, dans la situation actuelle des relations internationales, la tâche principale des gouvernements de tous les pays, grands et petits, est de contribuer, chacun pour sa part et par des efforts communs, à la création d'une atmosphère de compréhension, de confiance et de coopération entre tous les Etats.

Nous peuples, de même que tous les peuples du monde, désirent la paix, désirent qu'il soit mis fin à la tension dans les relations internationales, ce qui permettrait d'alléger le poids des dépenses d'armement sous lequel ils déploient et d'utiliser plus largement leurs ressources matérielles pour développer leur économie nationale et élever leur bien-être.

Il n'est pas douteux que la réalisation d'une entente des Etats balkaniques fondée, ainsi qu'il a déjà été indiqué plus haut, sur la pleine égalité en droits de tous les participants, sur le respect réciproque de la souveraineté et sur la non ingérence dans les affaires intérieures, sa révélerait comme une importante contribution pour maintenir et consolider la paix dans le monde, pour promouvoir la détente dans les relations internationales.

J'exprime ma conviction que les résultats de la conférence montreront l'utilité des visites mutuelles et des rencontres entre dirigeants et hommes d'Etat des pays balkaniques, qu'elles contribueront au développement de telles rencontres, à la réalisation de l'entente, à l'élargissement de la coopération et au renforcement de l'amitié entre les peuples de ces pays.

Le gouvernement roumain exprime l'espoir que le gouvernement turc et les autres gouvernements des Etats balkaniques examineront avec attention ses propositions et participeront à une telle conférence.

Je tiens à souligner, Monsieur le Président, que le gouvernement roumain estime importante la contribution que le gouvernement turc peut apporter à la cause de la coopération et de l'amitié entre les Etats balkaniques. Aussi attend-il avec intérêt les observations et propositions du gouvernement turc relatives à l'organisation de la conférence et aux problèmes qui devraient y être discutés. Il ne manquera pas d'accorder une attention toute particulière aux observations et propositions que le gouvernement turc estimera nécessaire de lui communiquer dans ce problème vital.

Dans l'attente de votre réponse, je vous prie de recevoir, Monsieur le Président du Conseil, l'assurance de ma haute considération.

Chivu Stoica  
Président du Conseil des Ministres  
de la  
République Populaire Roumaine

[AMAE, fond 220/1957, R.S.R.-5, Direcția a II-a, ff. 27-32]

**58. 20 noiembrie 1957, București. Telegramă a Ministerului Afacerilor Externe către șeful misiunii diplomatice a R.P.R. în R.P.F. Iugoslavia, ambasadorul Nicolae Guină<sup>93</sup>, pentru identificarea oportunităților de consolidare a relațiilor de cooperare cu Turcia. Se subliniază că Republica Turcia nu a transmis un răspuns față de propunerea română. Există informații că nu ar intenționa acest lucru fiind invocată susținerea pe care Iugoslavia o acordă Greciei în chestiunea Ciprului.**

*November 20, 1957, Bucharest. Telegram from the Ministry of Foreign Affairs to the Head of the Diplomatic Mission of the PRR in the PFR Yugoslavia, Ambassador Nicolae Guina, aimed at identifying opportunities for strengthening cooperation relations with Türkiye. It is be noted that the Republic of Türkiye has not replied to the Romanian proposal. There are reports that it does not intend to do so, citing the support that Yugoslavia is giving to Greece on the Cyprus issue.*

Tovarășe Ambasador,

Pentru informarea dv. în legătură cu problemele balcanice vă comunicăm:

1. Relațiile R.P.R. – Turcia.

Guvernul turc n-a răspuns la mesagiul tov. președinte Chivu Stoica. În problema aceasta Ambasada R.P.R. din Atena ne informează că un ziarist francez influent ar fi discutat în timpul alegerilor cu unele persoane din conducerea guvernului turc, care l-au informat că turcii nu intenționează să răspundă. Conducerea turcă argumentează această poziție prin aceea că relațiile Turciei cu Grecia în problema Ciprului sînt încordate și că Iugoslavia susține Grecia în această chestiune, așa încît – spun turcii – pentru ei propunerea colaborării balcanice n-ar prezenta interes.

În prezent noi studiem această problemă și poziția pe care o vom lua.

În relațiile R.P.R. cu Turcia, țara noastră ar dori să intensifice schimburile bilaterale de oameni de știință, tehnică, artiști, sportivi, turiști, etc. Prin aceste schimburi am dori să pregătim terenul pentru atragerea turcilor la acțiuni mai mari. Oficialitățile turcești, deocamdată nu se arată favorabile unor astfel de schimburi.

Ambasadorul turc la Sofia, ca și alte personalități – cu care s-a luat contact cu ocazia croazierii „Transilvania” (care a fost bine primită la Istanbul) – se pronunță favorabil pentru astfel de schimburi.

<sup>93</sup> Nicolae Guină (1911-1999), om politic. Comunist ilegalist, a fost ambasador la Belgrad (16 iunie 1954-6 martie 1959), Moscova (12 iulie 1960-20 ianuarie 1966) și Ulan Bator (2 iulie 1960-14 noiembrie 19664), deputat al MAN, membru al C.C. al P.M.R./P.C.R. (1955-1979), și al Comisiei Centrale de Revizie (1979-1984).

Ne gândim că ar trebui văzut ce posibilități există pentru invitarea (în continuare în R.P.R.) a unor artiști, oameni de știință, cultură, etc. din Turcia ce vizitează RPFI. Dacă se vor ivi ocazii faceți-ne propuneri.

Ambasada R.P.R.la Belgrad

[AMAE, fond 220/1964, R.P.R.-5, Direcția a II-a, f. 1]

**59. 21 noiembrie 1957, București. Proiectul unui „Tratat de înțelegere și securitate colectivă a regiunii balcanice și a Mării Adriatice”, elaborat la nivelul Ministerului Afacerilor Externe în contextul demersurilor R.P.R. privind încheierea unei înțelegeri colective între statele din Balcani, precum și pentru denuclearizarea acestei regiuni. Se are în vedere asumarea de către statele vizate a unor angajamente privind: nerecurgerea la agresiune sau amenințarea cu război în relațiile dintre ele; soluționarea pe cale pașnică a diferendelor; interzicerea staționării pe teritoriul lor de unități militare dotate cu armament nuclear aparținând unor state din afara regiunii balcanice și a mării Adriatice**  
*November 21, 1957, Bucharest. The draft of a „Treaty of understanding and collective security of the Balkan region and the Adriatic Sea”, elaborated at the level of the Ministry of Foreign Affairs in the context of PRR’s efforts to conclude a collective agreement between the Balkan states as well as for the denuclearization of this region. It envisages commitments to which the signatory states would have subscribed, such as: not resorting to aggression or the threat of war between them; peaceful resolution of disputes; interdiction to stage on their territory foreign military units with nuclear armamentst from countries that are not in the Balkan and Adriatic regions.*

Republica Populară Română, R.P. Albania, R.P. Bulgaria, Regatul Greciei, Republica Italia, R.P.F. Iugoslavia și Republica Turcia,

Animată de dorința de a asigura o pace trainică și securitatea în regiunea balcanică și a mării Adriatice, precum și colaborare de a dezvolta relații de bună vecinătate, prietenie și în concordanță cu interesele fundamentale ale statelor și popoarelor din această regiune,

Fiind convins că înfăptuirea în cadrul acestei regiuni a unei zone a păcii, în care să nu existe arme nucleare și arme rachetă, va contribui, totodată la promovarea destinderii în relațiile internaționale, la stabilirea unor relații de încredere reciprocă între state, precum și la menținerea și consolidarea păcii în lume,

Călăuzindu-se de principiile Cartei Națiunilor Unite care stimulează încheierea de acorduri regionale între state, îndreptate spre menținerea păcii și securității generale,

Au hotărât să încheie prezentul Tratat și în acest scop au numit ca împuterniciți ai lor:

.....  
 .....<sup>94</sup>

care, după verificarea deplinelor lor puteri, găsite în bună și convenită formă, au căzut de acord asupra următoarelor:

Articolul I

Părțile Contractante convin să dezvolte colaborarea dintre ele în vederea asigurării păcii și securității în regiunea balcanică și a mării Adriatice și să întărească relațiile de bună vecinătate

<sup>94</sup> Liber în text, la fel și în celelalte rânduri.

și prietenie dintre popoarele lor pe baza deplinei egalități în drepturi, respectului reciproc al integrității teritoriale și suveranității și al neamestecului în treburile interne.

Articolul II

Conștiente de necesitatea respectării principiilor Chartei Națiunilor Unite care interzic folosirea forței sau a amenințării cu forța în relațiile dintre state, Părțile Contractante se angajează să nu recurgă la agresiune sau la amenințarea cu război în raporturile dintre ele și să rezolve, în spiritul înțelegerii reciproce, orice problemă litigioasă, pe calea tratatelor și a celorlalte mijloace de soluționare pașnică a litigiilor internaționale.

Articolul III

Părțile Contractante se obligă să nu creeze stocuri de armament nuclear și să nu admită staționarea pe teritoriul lor a unităților militare dotate cu armament nuclear aparținând unor state străine de regiunea balcanică și a mării Adriatice.

De asemenea Părțile Contractante se angajează să nu admită instalarea de rampe pentru lansarea de rachete și proiectile teleghidate pe teritoriul lor.

Articolul IV

Acest Tratat nu afectează apartenența Părților Contractante, la pacte sau tratate cu caracter militar.

Articolul V

Prezentul Tratat se încheie pe termen de 20 ani. Tratatul este supus ratificării și va intra în vigoare la data depunerii instrumentelor de ratificare, din partea a cel puțin cinci state participante, Guvernului . . . . . în arhivele căruia va fi păstrat exemplarul original al Tratatului.

Pentru statele semnatare care vor depune instrumentele de ratificare ulterior acestei date, Tratatul va intra în vigoare la data depunerii instrumentelor de ratificare respective.

Guvernul . . . . . va lua măsurile convenite pentru înregistrarea prezentului Tratat la Secretariatul Organizației Națiunilor Unite.

Întocmit în . . . . . la . . . . . într-un exemplar în limbile . . . . . , toate textele având aceeași valabilitate.

Din împuternicirea . . . . .

[AMAE, fond 220/1964, R.P.R.-5, Direcția a II-a, ff. 1-3]

**60. 4 ianuarie 1958. București. Telegramă a Ministerului Afacerilor Externe adresată Ambasadei R.P.R. la Ankara prin care solicită detalii suplimentare privind discursul premierului turc, Adnan Menderes, la primul Summit NATO al șefilor de state și de guvern, desfășurat la Paris, în 16-19 decembrie 1957. Se are în vedere impactul asupra aliaților Turciei din Orientul Mijlociu și posibilelor nemulțumiri în rândul partenerilor Turciei din cadrul Pactului de la Bagdad. Referitor la informarea conform căreia discursul lui Menderes va duce la o înăsprire a atitudinii Turciei față de U.R.S.S. și celelalte țări socialiste, se solicită urmărirea cu atenție a acestor evoluții.**

*4 January 1958. Bucharest. Telegram of the Ministry of Foreign Affairs addressed to the Embassy of the PRR in Ankara requesting further details on the Turkish Prime Minister Adnan Menderes' speech at the first NATO Summit of Heads of State and Government, held in Paris on December 16-19, 1957. It considers the impact on Türkiye 's allies in*

*the Middle East and possible discontent among Türkiye's Baghdad Pact partners. With regard to the report that Menderes' speech will lead to a hardening of Türkiye's attitude towards the USSR and other socialist countries, it is requested that these developments be carefully monitored.*

1. Referitor la informațiile transmise de dvs. în legătură cu manifestările de nemulțumire ale unei părți din intelectualitatea și militarii turci față de discursul lui Menderes la sesiunea NATO (în legătură cu țările arabe, cu influența acestui discurs asupra aliaților Turciei din Orientul Mijlociu, etc.), vă rugăm să urmăriți îndeaproape și să ne țineți la curent cu evoluția acestor manifestări.

Noi am dori să cunoaștem în ce măsură și sub ce formă se manifestă aceste nemulțumiri, dacă ele au un caracter larg și continuu, dacă se mai manifestă și la alte părți și care este reacția guvernului față de aceste manifestări. De asemenea, am dori să știm dacă nemulțumirile au produs un ecou în opinia publică turcă, dacă presa a oglindit într-o formă sau alta acest lucru. Este important de știut dacă nemulțumirile se manifestă în rîndurile simpatizanților partidului guvernamental sau ale opoziției, dacă printre cei care au manifestat nemulțumiri se găsesc și personalități științifice sau militare turce.

Vă rugăm să urmăriți cu atenție și să ne țineți la curent asupra evoluției nemulțumirilor ivite în rîndul partenerilor Turciei în Pactul de la Bagdad în urma discursului ținut de A. Menderes la recenta sesiune NATO de la Paris. Este important de cunoscut care este influența acestor nemulțumiri asupra relațiilor Turciei cu aceste țări.

În legătură cu observația dvs. că discursul lui Menderes la Sesiunea NATO va duce la o înăsprire a atitudinii Turciei față de U.R.S.S. și celelalte țări socialiste, vă rugăm să ne țineți la curent cu eventualele manifestări ale Guvernului Turc care ar confirma acest lucru.

2. În legătură cu înștiințarea primită de dvs. de la MAS turc cu privire la difuzarea de publicații românești, suntem de acord cu propunerea dv. ca Ambasada să se conformeze acestei înștiințări. Este necesar însă să examinați cu atenție materialele pe care le trimiteți prin intermediul MAS turc. Este de preferat, deocamdată, ca materialele să nu fie adresate diferitelor personalități, ci instituțiilor turcești, putînd fi menționate de la caz la caz și numele personalităților. Acest procedeu poate ar facilita expedierea la destinație a materialelor respective. Puteți să verificați dacă materialele ajung la destinație și în cazul în care acestea nu ajung să întrebați la MAS turc, într-o formă acceptabilă, dacă au fost transmise, dînd cu această ocazie cîteva exemple de instituții cărora li s-au transmis astfel de materiale și nu le-au primit.

Observăm că în diferite ocazii diplomații ambasadei mai difuzează direct unele publicații românești. Este bine să fiți foarte prevăzători și prudenți în difuzarea unor astfel de materiale.

Director, N. Zlatev

[AMAE, Fond Turcia, General – 20, ff. 1-2]

**61. 31 iulie 1958, Ankara. Notă a Ministerului Afacerilor Externe turc adresată Ambasadei R.P.R. la Ankara referitoare la propunerea părții române de inițiere a negocierilor privind încheierea unui Acord bilateral în domeniul cultural. Partea turcă consideră că o astfel de inițiativă nu e necesară, considerându-se că stadiul actual al relațiilor culturale este unul satisfăcător nefiind necesar un acord suplimentar.**

*July 31, 1958, Ankara. Note of the Turkish Ministry of Foreign Affairs addressed to the Embassy of the PRR in Ankara regarding the proposal of the Romanian side to initiate negotiations on the conclusion of a bilateral Agreement in the cultural field. The Turkish side considers that such an initiative is not necessary, considering that the current state of cultural relations is satisfactory and no further agreement is needed.*

Le Ministère des Affaires Etrangères présente ses compliments à l'Ambassade de la République Populaire Roumaine et en réponse à Sa note en date du 29 Mai 1958 No. 2.302, a l'honneur de Lui faire savoir ce qui suit:

Le Ministère des Affaires Etrangères a accueilli avec satisfaction l'intérêt manifesté de la part de l'Ambassade de la République Populaire Roumaine en vue de resserrer les relations culturelles entre les deux pays et attentivement étudié sa proposition d'entamer des pourparlers pour la conclusion d'un accord cultural bilatéral en cette matière.

Il se permet tout d'abord de souligner que l'état actuel des relations culturelles entre les deux pays est conforme aux exigences actuelles ainsi qu'aux principes de l'ONU et de l'UNESCO.

Aussi, le Gouvernement Turc est-il d'avis que le niveau actuel des échanges culturels entre les deux pays est déjà suffisamment satisfaisant et qu'une révision quelconque ni un accord supplémentaire nouveau à ce sujet ne s'avèrent pour le moment nécessaires.

Le Ministère des Affaires Etrangères saisit cette occasion pour lui réitérer les assurances de sa très haute considération.

Ankara, le 31 Juillet 1958

[AMAE, Fond Turcia/1958, General – 20, ff. 3-4]

**62. 10 februarie 1958. București. Informare a Ministerului Afacerilor Externe către Ambasada R.P.R. la Ankara privind activitatea personalului diplomatic turc acreditat la București. Se subliniază întârzierile în aprobarea cererilor de deplasare ale atașatului militar turc, precum și dificultățile legate de transferul sumelor necesare întreținerii cimitirului militar turc din Brăila. Referitor la solicitarea turcă adresată părții române în baza prevederilor Convenției Montreux, de a furniza detalii privind tonajul flotei de război, decizia este de a nu oferi astfel de date.**

*February 10, 1958. Bucharest. Briefing of the Ministry of Foreign Affairs of the PRR to the Embassy of the PRR in Ankara regarding the activity of the Turkish diplomatic staff in Bucharest. There are delays in approving the travel requests of the Turkish military attaché, as well as difficulties related to the transfer of the amounts necessary for the maintenance of the Turkish military cemetery in Brăila. It includes, also, clarifications on the refusal of the Romanian authorities to provide details on the tonnage of the war fleet, according to the Turkish request made under the provisions of the Montreux Convention. It is indicated that Bucharest would not provide an answer.*

Pentru informarea dv., vă aducem la cunoștință următoarele:

– La 6. I. a.c. C. T. Kavasapan, Ambasadorul Turciei la București, a organizat un bufet – dineu în cinstea ambasadorului iugoslav la București (cu ocazia plecării acestuia din București)

la care au participat tov. adjunct al Ministrului A. Mălnășan<sup>95</sup>, N. Zlatev, Caius Franțescu<sup>96</sup> și N. Zbierea, șeful Secției Externe din M. F. A.

– La 10. I. s-a acordat viză de ieșire – înapoierea lui S. Ozmen, secretar II la ambasada Turciei la București.

– Ambasada Turciei a anunțat următoarele deplasări:

a/ Ali Riza Yigitbasioglu, Consulul general al Turciei la Constanța, se deplasează în zilele de 14 și 15 I. la București cu trenul;

b/ Lt. Col. N. Ozgur, atașat al aerului, însoțit de Lt. Col. N. Enal, atașat militar, intenționează să se deplaseze la 23 I. cu mașina la Urziceni-Buzău-Brăila-Galați. S-a răspuns Ambasadei Turciei că deocamdată nu se poate merge în regiunea Galați.

c/ Lt. Col. N. Ozgur se deplasează la 23 I. la Iași cu avionul. S-a comunicat Ambasadei ca înapoierea să se facă tot cu avionul.-

– La 4 februarie, la cererea sa, dl. Mustafa Kayagil (avansat de curând consilier) a fost primit în audiență la MAE (Secția II) și a ridicat următoarele probleme:

a/ A arătat că a aflat din presă că între R.P.R. și U.R.S.S. s-a încheiat recent un aranjament consular și a rugat să i se pună la dispoziție o copie a acestui aranjament;

b/ A arătat că Atașatul militar turc a cerut autorizație de deplasare la Brăila pentru a aranja eventualele reparații și amenajări ce trebuie făcute cimitirului și pentru a da în primire cimitirul noului atașat militar turc. Autorizația de deplasare a fost cerută cu două săptămâni în urmă, iar Direcția Protocolului i-a promis că i-o va da peste câteva zile, dar de atunci a fost mereu amânat. A rugat să intervenim pentru a se da asemenea aprobări atașatului militar și atașatului aerului;

c/ Ambasadorul turc a dat dispoziții Băncii noastre de Stat să transmită în contul Băncii turcești paznicului cimitirului turcesc din Brăila suma de 1700 lei (pentru unele reparații și amenajări făcute cimitirului), dar Banca din Brăila a intenționat să rețină un procent de 25% din suma care urma să fie transferată, din care cauză transmiterea a fost anulată. A rugat să intervenim pentru reglementarea problemei transmițerilor de bani din ordinul ambasadei turce.

I s-a răspuns că după părerea noastră ar fi mai simplu ca banii să se trimită prin mandat poștal. La întrebarea noastră, dl. Kayagil a răspuns că paznicul a comunicat Ambasadei intenția Băncii din Brăila de a reține 25% din sumă;

d/ A urgentat acordarea vizelor de ieșire din România pentru apleca definitiv în Turcia pentru cetățenii Semianoglu și Bariyer Agiukian. A adăugat că Semianoglu nu are ce mânca, nu i se dă de lucru și că Ambasada turcă nu poate rămâne indiferentă dacă nu i se dă viza de ieșire;

e/ A rugat apoi să se acorde în aceeași zi viza de ieșire pentru soția Ambasadorului care urma să plece în Turcia la 5. II. De asemenea, a rugat să intervenim pentru acordarea vizei de intrare pentru cumnatul secretarului II al Ambasadei Turciei. I s-a răspuns că în ce privește problemele consulare credem că întotdeauna ambasada a avut sprijinul imediat al M.A.E. (aceste vize, cât și viza pentru Dl. Kayagilau fost acordate în ziua cererii lor). Dl. Kayagil a spus că va pleca peste 10 zile în Germania, iar peste 1 2 luni va pleca definitiv din România.

f/ La întrebarea noastră dacă e ceva nou în legătură cu vizitele reciproce de artiști etc., dl. Kayagil a răspuns că s-au făcut unele invitări pentru Concursul Enescu și pentru Festivalul Teatrului de Păpuși. A adăugat că tovarășul Zaharescu se ocupă la Ankara de problemele vizitelor

<sup>95</sup> **Aurel Mălnășan**, politician și diplomat. A fost ministru plenipotențiar la Budapesta (1949-1952), ambasador la Roma (1952-27 septembrie 1954), adjunct al ministrului de externe (1956-1963), ambasador la Belgrad (28 februarie 1963-23 august 1963) și Slovenia (11 iunie 1970-9 decembrie 1972).

<sup>96</sup> **Caius Franțescu**, diplomat, traducător. A fost consilier de Legație la Cairo (1 mai 1948); director adjunct și director de protocol al MAE (1951-1958).



și că Ambasada turcă va sprijini venirea în R.P.R. a violonistei Ayla Erduran<sup>97</sup>, care se va bucura de succes.

Și-a exprimat apoi părerea să se organizeze o cursă regulată cu vaporul din Constanța cu escală la Istanbul.

În încheiere, dl. Kayagil a menționat că membrii Ambasadei turce se bucură de atenție din partea autorităților noastre fiind tratați cu amabilitate și că nu se poate spune același lucru despre autoritățile din Bulgaria.

– În urmă cu câteva săptămâni, Ambasada Turciei a rugat prin notă verbală să-i comunicăm conform convenției de la Montreux tonajul flotei noastre de război. Nu vom comunica astfel de date.

Director,  
N. Zlatev

[AMAE, Fond Turcia/1958, 20, Direcția II-a, ff. 28-29]

**63. 19 februarie 1958, Ankara. Notă a Ambasadei R.P.R. către Ministerul Afacerilor Externe român vizând modalitățile de reglementare a schimbului de microfilme cu documente istorice între cele două state. Se subliniază dificultatea finalizării acestora, procedurile turce impunând soluționarea la nivelul Ministerelor Afacerilor Externe. February 19, 1958, Ankara. Note of the Embassy of the PRR to the Ministry of Foreign Affairs regarding the modalities of regulating the exchange of microfilms with historical documents between the two states. The difficulty of finalizing them is highlighted, as Turkish procedures require that this kind of topic should be approached by the Ministries of Foreign Affairs.**

După ce am discutat cu S.N. Ozerdim<sup>98</sup> asupra problemei schimbului de microfilme de pe documente istorice și a rămas stabilit ca el să se intereseze la Arhivele din Istanbul pentru procurarea actelor, am primit la aproximativ 3 săptămâni o scrisoare din partea sa. În scrisoare (pe care o trimitem în copie) se menționează că Arhivele de Stat din Istanbul nu pot elibera documente străinilor decât numai cu aprobarea Ministrului de Externe turc.

Imediat după ce am primit scrisoarea, noi am încercat să luăm legătura din nou cu Directorul bibliotecii, însă am primit răspunsul că Directorul este plecat în Germania și se va întoarce în luna martie. S-ar putea ca aceasta să fie adevărat și s-ar putea apoi ca poliția să fi aflat despre vizitele noastre și acum el să nu mai vrea să ne primească fiindu-i frică. În orice caz, pînă în luna martie noi nu vom mai întreprinde nimic în această chestiune.

În legătură cu cererea lui Özerdim cu Academia să-i transmită o scrisoare în care să se menționeze dorința de a face un schimb de microfilme, Directorul Bibliotecii ne-a spus că scrisoarea va fi o justificare în caz că va fi întrebat pe ce bază a procedat la un asemenea schimb.

[AMAE, Fond Turcia/1958, General – 217, f. 5]

<sup>97</sup> **Ayla Erduran** (1934) violonistă turcă. A urmat studii muzicale la Paris (1946-1951), S.U.A. (1951-1955), Moscova (1957-1958). A primit titlul de artist al poporului în 1971. A fost profesoară de vioară în Elveția (1973-1990). A susținut concerte pe marile scene în toată lumea.

<sup>98</sup> **Sami N. Özerdim** (1918-1997), funcționar public, traducător turc. A lucrat ca expert și director adjunct la Biblioteca Națională între 1948 și 1960. În același timp, a lucrat ca funcționar la Asociația Limbii Turce în 1960. Mai târziu, a plecat în America și a contribuit la organizarea colecțiilor turcești la Universitatea Stanford. A lucrat ca director de editură la Ministerul Muncii în 1963 și 1964. A fost director adjunct la Biblioteca Marii Adunări Naționale a Turciei. A susținut prelegeri la Universitatea din Ankara, Facultatea de Științe Politice, Școala de Presă și Radiodifuziune. A lucrat ca director al bibliotecii Facultății de Științe Politice până la ieșirea la pensie. După moartea sa, arhiva sa a fost donată Centrului de Informare și Documentare a Fundației pentru Istorie.

**64. 13 martie 1957, București. Notă a Ministerului Afacerilor Interne, Direcția Arhivelor Statului, către Ministerul Afacerilor Externe privind identificarea documentelor istorice turcești existente în fondurile arhivistice române. Se informează asupra identificării a peste 200.000 de documente originale.**

*March 13, 1957, Bucharest. Note of the Ministry of Internal Affairs, State Archives Directorate to the Ministry of Foreign Affairs regarding the identification of Turkish historical documents existing in the Romanian archival funds. It informs that more than 200,000 original documents were identified.*

La Direcția Arhivelor Statului se află un număr important de documente, condici și registre; de asemenea și la unitățile Arhivelor Statului din Craiova, Cluj, Sibiu, Or. Stalin, Iași, Tulcea, Constanța, Galați, Bacău etc.; numărul lor în total depășește cifra de 200.000; dar majoritatea o formează tapiurile (titluri de imposesiune de la sfârșitul sec. XIX).

În afară de acestea, la Academia R.P.R. se află circa 2.000 documente turcești dintre anii 1456-1911, iar la Muzeul de Istorie al orașului București vreo 500 dintre anii 1743-1829.

Asupra importanței documentelor aflate la Arhivele Statului semnalăm următoarele:

Cea mai mare parte din documente sînt originale dintre anii 1550-1924. Există inventare parțiale care ușurează într-o oarecare măsură cercetarea acestora. În prezent, la Direcția Arhivelor se lucrează la întocmirea unui catalog general al tuturor documentelor turcești aflate în depozitele Arhivelor Statului, în scopul de a ușura munca cercetătorilor științifici.

Datele cuprinse în aceste documente dau referințe despre relațiile economice romîno-otomane. Ele oferă și un prețios material pentru studiul diplomației și cronologiei turcești.

Suntem de acord să punem la dispoziție acest material pe bază de reciprocitate, în sensul că noi vom executa microfilme sau fotocopii după documente care ar interesa, pentru a primi de la Arhivele otomane microfilme sau fotocopii echivalente.

Ne-ar interesa firmele sau porunci privitoare la numirea sau mazilirea domnilor, porunci sau dispoziții privitoare la circulația mărfurilor, în special la produse agricole, instituirii de monopoli, recrutări de oameni de muncă, reprimări de mișcări, etc.

[AMAE, Fond Turcia/1958, General-217, f. 10-11]

**65. 9 octombrie 1958. Notă a Ministerului Afacerilor Externe privind posibilitatea de a marca în presa română aniversarea a 25 de ani de la semnarea „Tratatului de prietenie, neagresiune, arbitraj și conciliațiune” între România și Turcia. Se propune ca această aniversare să nu fie consemnată în presă având în vedere că aspectele de jurisdicție internațională cuprinse în tratat nu sunt recunoscute de statele socialiste.**

*October 9, 1958. Note elaborated at the level of the Ministry of Foreign Affairs of the PRR regarding the possibility of marking the 25th anniversary since the signing of the „Treaty of friendship, non-aggression, arbitration and conciliation” between Romania and Türkiye in the Romanian press. It is proposed that this anniversary should not be reported in the press, given that the aspects of international jurisdiction contained in the treaty are not recognised by socialist states.*

Notă

cu privire la marcarea în presa noastră a împlinirii a 25 de ani de la semnarea „Tratatului de prietenie, neagresiune, arbitraj și conciliațiune” între România și Turcia.

Tratatul menționat mai sus a fost semnat la 17 octombrie 1933 și este formal în vigoare, deoarece nici una din părți nu l-a denunțat.

Tratatul afirmă (art. 1) că între cele două țări există și va exista o pace inviolabilă și prietenie sinceră și perpetuă. El stabilește obligația pentru părți de a nu recurge la agresiune una împotriva celeilalte și nici de a participa la un act de agresiune comis de un terț stat contra unuia din cele două state (art. 2)

Acest aspect al Tratatului a fost subliniat și în articolul intitulat „Posibilitățile de dezvoltare a relațiilor dintre R.P.R. și Turcia” care a apărut în „Scinteia” din 13 mai 1956, imediat după plecarea tov. ambasador Barbu Zaharescu la Ankara.

Din punct de vedere juridic, Tratatul are o clauză care nu ne este favorabilă și anume aceea privitoare la arbitraj în care se afirmă obligativitatea supunerii Curții Internaționale de Justiție a diferendelor care se vor ivi și executarea de către Părți a hotărârilor care vor fi date în legătură cu aceste diferende de către C. I. J. (art. 7 și 8)

După cum se știe, statele socialiste nu acceptă arbitrajul obligatoriu care exclude arbitrajul liber consimțit al Părților. La discutarea și încheierea diferitelor convenții internaționale, statele socialiste fac rezerve atunci când se pune problema clauzei privitoare la acceptarea jurisdicției obligatorii a Curții Internaționale de Justiție.

Având în vedere cele de mai sus, credem că marcarea evenimentului legat de semnarea tratatului susmenționat nu ar fi potrivită. Ne bazăm această părere pe următoarele considerațiuni:

a/ Articolul care ar urma să fie publicat în presa noastră trebuie să trateze în ansamblu Tratatul încheiat între România și Turcia, ca act de la a cărui semnare se împlinesc 25 de ani.

Menționarea numai a anumitor părți din tratat (de ex. art. 1 și 2) ar apărea ca ceva artificial, forțat. Și chiar în acest caz (vorbind despre importanța istorică a Tratatului) ar însemna de fapt o recunoaștere indirectă a valabilității lui. Acest lucru nu ne convine ținând seama de prevederile sale cu privire la arbitraj.

b/ Apariția în presa noastră a unui articol în care s-ar menționa sau s-ar face referiri la prevederile în legătură cu amicitia sinceră dintre cele două țări, ar putea influența negativ și asupra relațiilor noastre cu Grecia, mai ales că la cea de a 30-a aniversare a pactului similar pe care îl avem cu Grecia nu s-a publicat nimic.

Pe de altă parte, bazându-ne pe atitudinea rigidă a oficialităților turcești, manifestată față de propunerile noastre repetate, credem că marcarea evenimentului nu ar schimba cu nimic poziția acestor oficialități. Dimpotrivă, așa cum s-a mai văzut și în alte ocazii, acțiunea ar putea fi interpretată tendențios sau în cel mai bun caz nu s-ar aduce la cunoștința opiniei publice din Turcia.

c/ Într-un caz similar, marcarea împlinirii a 30 de ani de la semnarea pactului de neagresiune și de arbitraj dintre România și Grecia – 12.III. 1958 – a cărui prevederi sunt asemănătoare cu cel româno-turc, Direcția Tratatelor a fost de părere că nu este indicat să se publice ceva în presa noastră motivând existența în acest tratat a unor prevederi de arbitraj, obligativitatea îndeplinirii hotărârilor C. I. J.

Menționăm că nici presa greacă nu a făcut vreo aluzie în legătură cu comemorarea Tratatului româno-grec.

[AMAE, Fond Turcia, dosar 14, ff. 90-91]

**66. 26 noiembrie 1958., București. Nota Ministerului Afacerilor Externe privind inițierea unui plan de acțiuni pentru anul 1959 la nivel balcanic, în susținerea mesajului adre-**

sat de prim – ministrul R.P.R., Chivu Stoica, la 10 septembrie 1957, vizând întărirea cooperării balcanice. Se anticipează dificultăți în concretizarea colaborării balcanice având în vedere poziția Iugoslaviei și constrângerile impuse Turciei și Greciei de apartenența lor la NATO. Se recomandă desfășurarea de acțiuni interbalcanice în domeniul cultural, sportiv și științific care ar putea pregăti cadrul pentru evoluții politice ulterioare.

*November 26, 1958., Bucharest. Note of the Ministry of Foreign Affairs regarding the initiation of an action plan for 1959 at the Balkan level, in support of the message addressed by the Prime Minister of the PRR, Chivu Stoica, on September 10, 1957, aimed at strengthening Balkan cooperation. Difficulties in achieving Balkan cooperation are anticipated given Yugoslavia's position and the constraints imposed on Türkiye and Greece by their NATO membership. Inter-Balkan cultural, sporting and scientific actions are recommended, as they could pave the way for further political developments.*

#### Acțiuni pe plan balcanic

După cum se știe mesajul adresat la 10 septembrie 1957 de tov. Chivu Stoica guvernelor statelor balcanice a avut un răsunet larg în opinia publică din aceste țări. Dezvoltarea relațiilor bilaterale economice, politice, culturale ale R.P.R. cu celelalte țări din Balcani (în primul rând cu Grecia) au repus și repun în lumină ideea necesității și posibilității colaborării prietenești a popoarelor din această regiune.

Cunoscuta poziție a guvernelor balcanice față de propunerile guvernului român izvorâtă din orînduirea lor socială, din alianțele și problemele lor specifice internaționale, continuă în linii mari să rămână aceeași.

În ceea ce privește poziția R.P.F.I., în urma înrăutățirii relațiilor ei cu țările socialiste (și în special cu Albania și Bulgaria) este de prevăzut că, în poziția ei față de colaborarea balcanică, vor exista mai multe rezerve decât în trecut și poate chiar piedici. De asemenea, nu trebuie omise, în situația nou creată, nici tendințele de apropiere reciprocă a R.P.F.I. și Greciei care pot avea ca urmare o și mai mare influențare a Greciei de către Iugoslavia în privința colaborării ei cu statele socialiste balcanice.

Este de semnalat ca un element nou – ce urmează a fi însă verificat – faptul că Turcia manifestă unele tendințe de apropiere de țările socialiste (reluarea relațiilor diplomatice cu Republica Populară Albania, vizita delegației de medici turci în R.P.R. și R.P.B. etc). Desigur însă că din partea guvernului turc, complet înfeudat imperialismului american, care a ignorat mesajul guvernului român, nu sunt de așteptat în viitorul apropiat schimbări esențiale de atitudine față de problemele colaborării balcanice.

De asemenea, nu este de așteptat nici din partea guvernului grec participarea la anumite acțiuni politice mai importante pe plan balcanic care să contravină intereselor NATO.

Din motivele de mai sus socotim că pentru moment nu sunt posibile de realizat acțiuni mari politice interbalcanice. În vederea pregătirii terenului pentru realizarea unor astfel de acțiuni în viitor credem că ar fi necesar să se înceapă în primul rând cu organizarea unor acțiuni cu caracter cultural, sportiv, științific, etc. mai acceptabile pentru guvernele țărilor nesocialiste. Nu este exclus ca la astfel de mențiuni să participe și guvernele iugoslav, grec și turc, toate sau unele din ele.

În spiritul celor de mai sus propunem următoarele secțiuni pe plan balcanic pentru anul 1959:

1. Convocarea la București a unei conferințe medicale balcanice.
2. Consfătuirea folcloriștilor din Balcani

3. Balcaniada sportivă școlară (din vacanța de vară din 1959)
4. Lărgirea manifestărilor sportive balcanice
5. Înființarea a cîte unei secții balcanice de lingă Institutul de Istorie și Institutul de cercetări economice ale Acad. R.P.R.
6. Editarea unei reviste pentru tratarea și popularizarea problemelor balcanice (istorie, geografie, economie, cultură)
7. Organizarea unei consfătuiri a reprezentanților camerelor de comerț din țările balcanice....

[AMAE, Fond Turcia, 1956-1959, ff. 79-81]

**67. 25 decembrie 1958, Ankara. Informare a ambasadorului R.P.R. în Republica Turcia, adresată ministrului adjunct al Ministrului Afacerilor Externe, privind relațiile româno-turce. Se face un bilanț al activității diplomatului român, fiind evidențiată tendința ascendentă a cooperării bilaterale și interesul pentru extinderea domeniilor abordate. Se informează și asupra discuțiilor purtate cu ministrul turc al Afacerilor Externe privind așteptările părții turce față de emigrarea turcilor din Dobrogea în Republica Turcia.**

*December 25, 1958, Ankara. Briefing from the Ambassador of the PRR to the Republic of Türkiye, addressed to the Deputy Minister of Foreign Affairs, regarding Romanian-Turkish relations. A review of the Romanian diplomat's activity is made, highlighting the upward trend of bilateral cooperation and the interest in expanding the areas addressed. It also informs about the discussions with the Turkish Minister of Foreign Affairs regarding the expectations on the emigration of Turks from Dobruja to the Republic of Türkiye.*

V-am telegrafiat în clar despre cocktailul de despărțire pe care l-am dat la 23 decembrie. Participarea a fost foarte bună chiar și din partea oficialităților turcești. De asemenea, corpul diplomatic a răspuns în cea mai mare parte.

Astăzi am făcut vizita de rămas bun ministrului de externe Zorlu și secretarului său general Esenbel<sup>99</sup>. Pe Zorlu l-am rugat să-mi spună cum vede el problema relațiilor, care pot fi bune, deoarece între noi nu există probleme litigioase. Eu – spune Zorlu – am făcut mult pentru îmbunătățirea acestor relații, s-au intensificat relațiile sportive, culturale, etc. Ar mai fi o chestiune care ar fi bine dacă guvernul român ar rezolva-o favorabil și anume să dea voie turcilor din Dobrogea să emigreze în Turcia.

Eu i-am răspuns că de aproape trei ani de cînd sînt în Turcia este pentru prima oară cînd aud partea turcă ridicînd asemenea problemă. După cît știu eu, cetățenii romîni de naționalitate turcă nu și-au exprimat dorința de a emigra din România și guvernul nostru n-are intenția să-i

<sup>99</sup> **Melih Rauf Esenbel** (1915-1995), diplomat turc. A lucrat în diplomație din anul 1939, ocupînd, de timpuriu, o serie de funcții diplomatice în afara țării. A fost, pe rînd, cancelar al ambasadei de la Paris, pînă în 1943, din 1945 a fost secretar principal al consilierului la ambasada din Washington, DC, S.U.A.). Din 1952 a ocupat mai multe funcții executive, devenind secretar general al ministerului în 1957. A deținut de trei ori funcția de ambasador la Washington (SUA), în perioada martie-noiembrie 1960; ianuarie 1967-noiembrie 1974; aprilie 1975-iunie 1979. A fost numit ambasador în Japonia, la Tokyo, de la 1 ianuarie 1963 pînă la 1 ianuarie 1966. A ocupat postul de ministru al afacerilor externe în perioada 13 noiembrie 1974-30 martie 1975, în guvernul interimar condus de prim-ministrul Sadi Irmak. La 23 august 1979, Melih Esenbel s-a pensionat.

expulzeze. Aici Zorlu a replicat foarte viu că el nu vrea expulzare. Apoi a declarat că sînt numai cîteva cazuri individuale de turci care s-au adresat consulatului turc din Constanța, cerînd să vină în Turcia, și că guvernul turc ar privi foarte favorabil dacă aceste cazuri ar fi rezolvate favorabil. Apoi a adăugat că de altfel această chestiune nu condiționează relațiile dintre țările noastre.

Reducînd în felul acesta problema la justele ei proporții eu i-am spus că, întrucît este vorba de cazuri individuale, eu nu cunosc problema și voi comunica guvernului nostru. După aceea eu i-am spus că pentru a fi sincer, eu nu sînt prea mulțumit de rezultatele activității mele în Turcia, socotind că am făcut prea puține din cele ce mi-am propus. Este adevărat că din partea oficialităților turcești am auzit întotdeauna cuvinte binevoitoare prietenești, dar socot că numai cuvintele binevoitoare nu sînt suficiente și că ele ar trebui completate cu fapte. L-am întrebat dacă cunoaște comunicarea făcută de ambasadorul de la București, Karasapan, Ministerului nostru, comunicare pe care Karasapan pretinde că o face în deplin acord cu dl. Zorlu. El mi-a răspuns că cunoaște această comunicare. Atunci eu l-am întrebat dacă știe că dl. Karasapan a propus între altele și un schimb de vizite între parlamentari romîni și turci. Aici Zorlu mi-a declarat că această chestiune nu o cunoaște.

După aceea, și-a exprimat regretul că plec, că am cîștigat în Turcia simpatia unanimă și alte amabilități care se spun de obicei în asemenea ocazii. Pe urmă, referindu-se la spusele mele, că eu consider a fi făcut prea puțin, el mi-a spus: d-ta ai făcut mult deoarece ai început să reînnoiești relații care ajunseseră la un punct mort. Guvernul romîn a lăsat postul de la Ankara ani de zile neocupat și din această cauză, în mod inevitabil, relațiile noastre s-au răcit. Eu i-am replicat că, după cum el știe prea bine, lipsa titularului de la postul din Ankara nu s-a datorat lipsei de dorință a guvernului romîn de a avea relații bune cu Turcia.

– Oricare ar fi motivele, a replicat el, rezultatele au fost aceleași. După aceea, m-a întrebat cînd plec și i-am răspuns că în seara de 28 decembrie. La aceasta a făcut o vagă aluzie că ar vrea să organizeze ceva în legătură cu plecarea mea fără să precizeze anume ce.

Mi-am luat rămas bun de la Zorlu, mulțumindu-i pentru bunăvoința pe care a manifestat-o față de mine personal, iar el m-a condus pînă la ușă spunîndu-mi că ne vom revedea a doua zi la președintele Republicii.

De la Zorlu am plecat la secretarul general Esenbel cu care am stat de vorbă circa 15 minute. Acesta este un tip foarte rău și evident răuvoitor față de țările socialiste însă cu ocazia plecării mele a arborat un zîmbet de circumstanță și s-a silit să fie drăguț. Și-a exprimat și el regretul că plec, m-a felicitat pentru numirea mea în China, despre care toți diplomații care au fost acolo i-au spus că este o țară extrem de interesantă.

Apoi am vorbit despre relațiile turco-romîne despre care și el s-a exprimat că s-au îmbunătățit și că ar fi și mai bune dacă n-ar fi condițiile politice generale care ne silesc și pe noi și pe ei să ne abținem de la anumite acțiuni care altfel ar fi bine venite pentru intensificarea relațiilor dintre noi. Despre vizitele reciproce de parlamentari, el a spus că crede că ar fi realizabile.

În general în această convorbire nu s-a spus nimic nou, dar eu i-am repetat de cîteva ori lui Esenbel în cursul conversației următoarele: că vorbe pline de bunăvoință s-au spus suficiente și că este timpul să întărim aceste vorbe prin fapte concrete, R.P.R. nu este o rudă săracă și ea nu va cerși prietenia nimănui. Noi suntem încredințați că relațiile de prietenie între țările noastre și de aceea am voi să vedem și din partea ei efortări pentru intensificarea relațiilor cu R.P.R.

68. 27 ianuarie 1959, București. Notă de conversație între ministrul Afacerilor Externe, Eduard Mezincescu și ambasadorul Republicii Turcia la București, C.T. Karasapan. Se remite diplomatului turc Declarația guvernului R.P.R. privind posibilitatea încheierii Acordului militar bilateral între SUA și Turcia. Se subliniază îngrijorarea autorităților R.P.R. față de modul în care acest acord va influența relațiile dintre statele din regiune. Se arată că sunt nejustificate anumite interpretări ale unor cercuri din Turcia care încearcă să lege încheierea Acordului de prezența trupelor sovietice în R.P.R. Se reiterează punctul de vedere român privind detensionarea internațională, inclusiv prin desființarea pactelor militare.

*January 27, 1959, Bucharest. Conversation note between Minister of Foreign Affairs Eduard Mezincescu and the Ambassador of the Republic of Türkiye to Bucharest C.T. Karasapan. The Declaration of the Government of the PRR on the possibility of concluding the bilateral military agreement between the USA and Türkiye is forwarded to the Turkish diplomat. The concern of the PRR authorities regarding the way in which this agreement will influence the relations between the states in the region is underlined. The Romanian side rejected certain interpretation made by certain circles in Türkiye that induced that the conclusion of the Agreement is justified given the presence of Soviet troops in the PRR It reiterates the Romanian point of view on international de-escalation, including by abolishing military pacts.*

Tov. Mezincescu<sup>100</sup>: comunică că a primit însărcinarea de a remite declarația Guvernului român în problema acordului militar bilateral dintre Turcia și SUA. Arată că guvernul român care militează pentru relații de colaborare și pentru dezvoltarea unei atmosfere de încredere reciprocă între statele din Balcani, privește cu neliniște încheierea acestui acord, care ar putea influența negativ asupra relațiilor dintre țările din această regiune.

Guvernul nostru crede că relațiile dintre țările noastre, dintre poporul român și poporul turc pot fi mai bune, mai largi și că în loc de înarmarea atomică este mai bine să fie dezvoltate relațiile economice-comerciale, schimburile culturale, contactele oamenilor de știință, etc., dintre cele două țări.

Karasapan: Va transmite guvernului său această declarație. A menționat că după cum se știe, Turcia are deja obligații în cadrul NATO și că atmosfera de încredere care trebuie să existe în lume nu depinde de Turcia. În continuare, a arătat că Turcia nu are intenții agresive față de România ce dimpotrivă România este privită în Turcia ca țară vecină prietenă. Menționează de asemenea că dacă va fi încheiat un acord între Turcia și SUA, el va avea un caracter pur defensiv.

Tov. Mezincescu: și țara noastră, după cum se știe, este membră a Tratatului de la Varșovia, dar credem că ar fi bine de a se găsi căile pentru a diminua pericolul, de a trece la măsuri menite să ducă la creșterea încrederii reciproce și la apropierea dintre state. (A menționat declarația tov. Mikoian<sup>101</sup> făcută la New-York în legătură cu desființarea pactelor ca o măsură ce poate duce

<sup>100</sup> **Eduard Mezincescu (Mezinger)** (1909–1996), politician, publicist și diplomat comunist. A semnat acordul de cedare a Insulei Șerpilor către U.R.S.S. la 23 mai 1948. A fost ministru al Artelor și Informației (28 mai 1949-12 iulie 1950), președinte al Comitetului pentru Artă (12 iulie 1950-2 iunie 1952), director politic și secretar general al Ministerului Afacerilor Externe, delegat în Adunarea Generală a ONU, (1957-1960), vice-ministru de externe (1960-1966), ambasador la Stockholm (16 noiembrie 1966-15 iulie 1967), Copenhaga (16 noiembrie 1966-15 iulie 1967) și Oslo (1973-21 iunie 1976).

<sup>101</sup> **Artem Ivanovici Mikoian** (1905-1970), om de stat și politician sovietic, de origine armeană. Membru al Comitetului Executiv Central (1919-1927) și al Comitetului Executiv Central al U.R.S.S. (din 1922). În timpul guvernării

la dezvoltarea spiritului de încredere și la consolidarea păcii). În continuare, tov. Mezincescu a arătat că după cum este cunoscut, unele cercuri din Turcia interesate de inițierea acordului militar cu SUA, au încercat să justifice încheierea acestui acord și prin aceea că în România ar exista trupe sovietice. Așa după cum este cunoscut, și după cum se arată de altfel și în declarația guvernului nostru, trupele sovietice care staționau pe teritoriul României pe baza Tratatului de la Varșovia au fost retrase în interiorul U.R.S.S. încă din vara anului trecut, pe baza acordului dintre cele două state. În continuare, tov. Mezincescu subliniază arătând că, astfel de măsuri cum este încheierea acordului militar turco-american, nu pot contribui la mărirea spiritului de încredere, la lărgirea relațiilor din interesul poporului turc, român și a celorlalte popoare balcanice, ci la creșterea pericolului de război în regiunea balcanică.

Audiența a durat circa 12 minute.

[AMAE, Fond Turcia/1959, General– Note audiențe, f. 185]

69. **25 februarie 1959, București. Notă de propuneri a Ministerului Afacerilor Externe privind obiectivele și acțiunile R.P.R. pentru dezvoltarea relațiilor cu țările balcanice în perioada 1959-1960. Se subliniază că apropierea tot mai mare între Republica Turcia și SUA se va reflecta în rezistența tot mai mare a Ankarei față de dezvoltarea relațiilor cu statele socialiste. Se prezintă interesul pentru menținerea unei atitudini active din partea R.P.R. prin inițierea de acțiuni politice și care să întrunească sprijinul unor cercuri cât mai largi din viața politică turcă.**

*February 25, 1959, Bucharest. Note of proposals of the Ministry of Foreign Affairs regarding the objectives and actions of the PRR for the development of relations with the Balkan countries during 1959-1960. It is emphasized that the growing rapprochement between Türkiye and the USA will be reflected in Ankara's growing resistance to the development of relations with socialist states. The interest is expressed in maintaining an active attitude on the part of the PRR by initiating political action and gathering support from the widest possible circles in Turkish political life.*

*Propuneri de obiective și acțiuni mai importante de relații pentru perioada 1959-1960  
Turcia*

Politica externă reacționară a guvernului turc, manifestată în ultimul timp și prin tratativele pentru încheierea unui acord militar turco-american, duce la adâncirea continuă a dependenței politice a Turciei față de SUA.

Criza economică tot mai profundă și mai vizibilă, ca și măsurile de represiune luate de guvernul Menderes, duc la accentuarea contradicțiilor interne, la creșterea nemulțumirilor, la scăderea influenței partidului de guvernământ și la o oarecare întărire a poziției politice a opoziției.

---

staliniste a deținut mai multe funcții înalte în aparatul politic și de stat. Din 1935 a fost ales membru al Politburo (Presidium) al Comitetului Central. Nu a fost un susținător convins al epurărilor politice inițiate de Stalin, motiv pentru care după 1948, a intrat în dizgrația liderului sovietic. A deținut încă din 1926 funcția de ministru al comerțului exterior, până în 1949 când a fost demis. După moartea lui Stalin, în 1953, s-a situat de partea noului lider sovietic Hrușciov, pe care l-a susținut în procesul de destalinizare a țării, fiind unul dintre principalii organizatori ai „Discursului secret” din 1956. După demiterea forțată a lui Hrușciov și venirea la conducerea statului bolșevic a lui L. Brejnev, a fost investit în funcția de președinte al Prezidiului Sovietului Suprem, până la pensionarea sa (1964-1965). În timpul activității sale politice s-a remarcat printr-o susținere a progresului tehnic și tehnologic în U.R.S.S. și o deschidere politică mai mare față de Vest, China și Cuba, pe care le-a vizitat în timpul mandatului său.



O reflectare directă a poziției politice a Turciei pe plan extern o constituie și atitudinea ei de rezistență față de relațiile cu țările socialiste inclusiv cu țara noastră. După „rezolvarea” conflictului cu Grecia în problema Ciprului și după încheierea acordului militar cu SUA, este de așteptat ca această atitudine să se accentueze încă și mai mult. Totuși nu trebuie scăpat din vedere și faptul că evoluția situației internaționale și întărirea lagărului socialist pot crea condiții mai favorabile pentru dezvoltarea relațiilor cu Turcia.

În această situație credem că este indicat să se continue eforturile pentru menținerea și dezvoltarea relațiilor bilaterale inițiindu-se în acest scop astfel de acțiuni care să poată fi sprijinite de cercuri cât mai largi ale opiniei publice turcești (intelectuali, oameni de știință și artă, oameni de afaceri, reprezentanți ai opoziției etc.) să contribuie la influențarea pozitivă a acestor cercuri și să ducă la creșterea interesului pentru relații cu țara noastră.

Ținând seama de cele arătate mai sus propunem inițierea următoarelor acțiuni de relații mai importante în perioada 1959-1960:

Pe plan politic:

1. – Vizite reciproce a unor grupuri restrânse de parlamentari.

2. – Invitarea în R.P.R. a guvernatorilor orașelor Ankara și Istanbul și a primarului orașului Istanbul.

3. – Încheierea unei convenții de ajutor în caz de naufragiu.

Pe plan cultural:

1. – Vizite reciproce a unor grupuri de universitari (istoriografi și arheologi).

2. – Trimiterea în Turcia a unui grup de 2-3 medici români ca răspuns la vizita în R.P.R. a grupului de medici turci.

3. – Invitarea în R.P.R. a unui grup de oameni de cultură turci (5-6 persoane).

4. – Vizita reciprocă a unor grupuri formate din 4-5 ziariști turci și români în R.P.R. și respectiv Turcia.

5. – Vizite reciproce de folcloriști, soliști instrumentali. Organizarea unei expoziții de artă populară românească și respectiv artă populară turcă, etc.

6. – Încheierea unui plan anual de schimburi sportive.

Pe plan economic:

1. – Întrunirea comisiei mixte româno-turce prevăzută în acordul comercial și de plăți existent pentru discutarea posibilităților de lărgire a schimburilor economice și rezolvarea problemei arrieratelor reciproce.

2. – Vizita în Turcia a unui număr de 2-3 reprezentanți ai Camerei de Comerț din R.P.R.

3. – Participarea la Tîrgul Internațional din Izmir cu un pavilion mai reprezentativ.

[AMAE, Problema 220, R.P.R.-5, Direcția a II-a, f. 2-3]

**70. 25 martie 1959, București. Raport și notă ale Ministerului Afacerilor Externe privind relațiile economice, diplomatice, culturale româno-turce. Se subliniază întârzierile majore înregistrate în derularea proiectelor, pe fondul atitudinii reticente a părții turce.**

*March 25, 1959, Bucharest. Report and note of the Ministry of Foreign Affairs on Romanian-Turkish economic, diplomatic, and cultural relations. The major delays in carrying out projects are highlighted, amid the reluctant attitude of the Turkish side.*

Probleme cu Turcia în evidență:

1. Reluarea legăturilor aeriene româno-turce

La sfârșitul lunii decembrie 1957, s-a propus la MAE turc încheierea unui acord româno-turc pentru reluarea legăturilor aeriene între R.P.R. și Turcia.

În audiență la MAE (19 februarie), vorbindu-se cu consilierul Ambasadei Turce despre reluarea legăturilor maritime dintre R.P.R. și Turcia, s-a menționat că noi am propus la MAE turc încheierea acestui acord la care n-am primit încă răspunsul guvernului turc.

2. Rezolvarea problemei arieratelor economice dintre cele două țări.

Ambasada Turciei insistă încă din anul 1950 pentru plata unor datorii certe și recunoscute de noi, dar M. Finanțelor nu este de acord să le plătească, deoarece Turcia este datoare statului nostru o sumă mult mai mare. La 22.I. am sugerat Departamentului Comerțului Exterior să studieze posibilitatea de a propune organelor turcești convocarea unei comisii mixte româno-turce pentru discutarea dezvoltării comerțului româno-turc și pentru discutarea problemei arieratelor economice.

Nu s-a primit încă răspunsul acestui departament.

3. Vânzarea bunurilor filialei fostei Societăți Steaua Română din Istanbul

Aceste bunuri se vînd de noi Societății British Petroleum, care urmează să obțină din partea Turciei anumite aprobări; vânzarea se va perfecta după obținerea acestor aprobări.

4. Rezolvarea problemelor în legătură cu consulatul turc de la Constanța, puse de Ambasada Turciei (imobil corespunzător pentru Consulat, locuințe pentru consulii turci, regim acceptabil de intrare în portul Constanța).

Problemele au fost puse în cursul verii 1957 de ambasadorul Turciei și nici pînă în prezent nu s-au rezolvat, deși Ambasada turcă a mai urgentat rezolvarea lor. La 26.XII s-a dat tov. Mălnășan o notă cu aceste probleme și propuneri de rezolvare. Problema accesului în portul Constanța a fost pusă din nou de Ambasada turcă în audiența din 19.II. a.c. Nu s-a dat nici un răspuns.

5. Intrarea în legalitate a consulilor noștri de la Istanbul.

În martie 1956, la prezentarea la post a consulului nostru la Istanbul, MAS turc a comunicat Ambasadei că recunoaște provizoriu pe tov. A. Ștefănescu în calitate de consul general pînă la trimiterea patentei. În prezent, consulul nostru și consulul turc funcționează fără patentă și fără exequator. După părerea consulatului nostru, trimiterea patentei echivalează cu restrângerea posibilităților de deplasare a tovarășilor noștri în Turcia.

6. Rezolvarea cererii Ambasadei Turciei de a-i pune la dispoziție lista convențiilor consulare și de stabilire în vigoare încheiate între țara noastră și inclusiv Turcia și de a i se da o copie a acordului consular încheiat între R.P.R. și U.R.S.S.

Materialele sînt pregătite și vor fi supuse aprobării conducerii MAE spre a fi predate Ambasadei Turciei.

7. Invitarea în R.P.R. a guvernatorului Ankarei.

Guvernatorul a fost de acord să viziteze R.P.R. în primăvara aceasta. Am cerut la 16.I. a.c. scrisoare de invitație de la Sfatul Popular al Capitalei, dar n-am primit-o (S.P.C n-a primit încă aprobarea Consiliului de Miniștri al R.P.R.).

8. Acordarea vizelor de ieșire din R.P.R. cetățenilor Semionoglu și Agiukian.

Pentru Seminoglu, Ambasada Turciei a insistat de nenumărate ori. Ultima dată la 19.II. a.c., Direcția Consulară ne-a informat că este arestat și că a supus problema de nenumărate ori Comisiei de vize fără să se fi luat vreo hotărîre. Pentru Agiukian, Direcția Consulară a intervenit la Ministerul de Interne.

9. Efectuarea unor vizite reciproce de medici români și turci pentru schimb de experiență.

La propunerea Ambasadei noastre, Facultatea de medicină din Istanbul s-a declarat de acord cu efectuarea unor vizite reciproce de medici români și turci pentru schimb de experiență. Zilele acestea, Societatea Medicilor din R.P.R. urmează să ne trimită invitațiile pentru medicii turci pentru a fi remise prin intermediul Consulatului.

10. Participarea unor artiști la manifestări din R.P.R.

Artistele Ayla Erduran și Sadak și-au manifestat dorința de a participa la concursul Enescu și de a da câteva concerte în R.P.R. Sintem în curs de discuții pentru organizarea unor concerte pentru aceste artiste. La cererea sa profesorului Siyavusgil<sup>102</sup> i s-a trimis invitație pentru Festivalul teatrelor de păpuși.

11. Aranjament pentru schimb de materialele muzicale între cele două radiodifuziuni.

S-a propus Radiodifuziunii turce în octombrie 1957, dar nu s-a primit răspunsul nici pînă în prezent.

Relațiile noastre cu Turcia au continuat să fie reci și la un nivel scăzut din cauza atitudinii rigide a guvernului turc față de relațiile cu R.P.R.

1. După cum este cunoscut, la 26 ianuarie a.c. guvernul român a adresat guvernului turc o declarație în legătură cu acordul militar bilateral dintre Turcia și S.U.A.

Ambasadorul turc la București, C.T. Karasapan, căruia i-a fost remisă această declarație, a spus cu această ocazie că Turcia are deja obligația în cadrul NATO și că atmosfera de încredere ce trebuie să existe în lume nu depinde de Turcia. El a menționat că Turcia nu are intenții agresive față de România, ci dimpotrivă, România este privită în Turcia ca o țară vecină prietenă. C.T. Karasapan a arătat că dacă acordul cu S.U.A. va fi încheiat, el va avea un caracter pur defensiv.

Declarația guvernului român a fost primită favorabil de către opinia publică mondială. Numeroase ziare au constatat și reprodus pasaje din declarația guvernului român.

În presa turcă, datorită condițiilor speciale existente în Turcia, declarația guvernului român nu i s-a dat o largă publicitate.

Pînă în prezent, însă, guvernul turc nu răspuns oficial la declarația noastră.

2. La 16. II. A.c. M.A.S. turc a comunicat ambasadei noastre la Ankara că autoritățile de resort din Turcia nu consideră necesar și oportun din motive de ordin tehnic să încheie convenția fito-sanitară, propusă de noi încă în aprilie 1958.

Tot la aceiași dată, M.A.S. turc a răspuns la propunerea noastră din mai 1958, referitoare la schimbul de copii (fotocopii și microfilme) de pe documentele istorice care se găsesc în arhiva celor două țări și care reprezintă interes reciproc, arătînd, printr-o notă verbală, că nu poate accepta propunerea noastră din motive de ordin administrativ.

Reprezentanții diplomatici ai Turciei la București încearcă să invoce ca greutăți în calea relațiilor româno-turce anumite probleme mărunte ca de exemplu arestarea și condamnarea unui cetățean turc pentru crimă de spionaj, anumite probleme financiare mărunte vechi, etc.

3. Ca o problemă în perspectivă și de oarecare importanță în relațiile româno-turce este problema convocării comisiei mixte (prevăzută în acordul comercial încheiat în 1954) în scopul discutării posibilităților de largire a schimburilor economice și comerciale între Turcia și R.P.R.

<sup>102</sup> **Sabri Esat Siyavusgil** (1907-1968), poet, scriitor, psiholog, traducător, encicloped turc. A studiat filosofia și psihologia la universitățile din Dijon și Lyon unde și-a obținut doctoratul.

Inițial, s-a căzut de acord ca comisia mixtă româno-turcă să se întrunească în toamna anului 1958 la Ankara, dar ulterior turcii au amânat problema pentru primăvara acestui an. Până în prezent însă noi nu am primit o invitație oficială din partea turcilor.

[AMAE, Fond Turcia/1958-1959, General, Sinteză rel. bilaterale, f. 124-126; 122-123]

**71. 26 mai 1959. București. Notă a Ministerului Afacerilor Externe vizând propuneri de dezvoltare a relațiilor bilaterale româno-turce. Se are în vedere depășirea situației de blocaj în cooperarea bilaterală prin lansarea propunerii de organizare a unei întâlniri la nivelul prim-miniștrilor din cele două state, posibil a fi precedată de o întâlnire a miniștrilor de externe. Se prezintă și intenția de a folosi această oportunitate pentru a aborda subiectul cooperării balcanice.**

*26 May 1959. Bucharest. Note of the Ministry of Foreign Affairs regarding proposals for the development of Romanian-Turkish bilateral relations. It is envisaged to overcome the deadlock situation in bilateral cooperation by launching the proposal to organize a meeting at the level of prime ministers of the two states, possibly to be preceded by a meeting of foreign ministers. There is also an intention to use this opportunity to address the subject of Balkan cooperation.*

În perioada care s-a scurs de la mesajul tov. Chivu Stoica (10 septembrie 1957) noi am continuat să mergem pe linia activizării și dezvoltării relațiilor bilaterale româno-turce.

Astfel, în această perioadă, am propus încheierea unui acord privind reluarea legăturilor aeriene directe între cele două țări (la această propunere autoritățile turce n-au dat nici un răspuns); la încheierea unei convenții fito-sanitare, încheierea unui program cultural pe timp de un an, încheierea unei convenții privind schimbul de copii de pe documentele istorice existente în arhivele celor două țări și care prezintă interes reciproc, etc.

Aceste propuneri au fost însă respinse de partea turcă.

Ca urmare a eforturilor noastre au fost totuși realizate în relațiile cu Turcia unele acțiuni izolate în domeniul relațiilor cultural-științifice, au fost activizate și dezvoltate legăturile sportive.

În general autoritățile turce au avut o atitudine rigidă și de rezistență față de dezvoltarea relațiilor cu țara noastră. Guvernul turc nu a răspuns nici până în prezent la mesajul tov. Chivu Stoica din 10 septembrie 1957.

Mergând pe linia dezvoltării relațiilor noastre cu Turcia propunem să se întreprindă următoarele acțiuni:

– Guvernul român să adreseze guvernului turc un mesaj prin care să se propună acesteia (sic!) o întâlnire la nivelul primilor miniștri la care să se discute probleme privind dezvoltarea relațiilor bilaterale româno-turce, precum și alte probleme privind dezvoltarea colaborării acestor țări cu celelalte țări din regiunea balcanică.

În caz că guvernul turc consideră necesar, ar putea să aibă loc în prealabil o întâlnire la nivelul miniștrilor de externe ai celor două țări.

Cu acest prilej ar putea fi prezentate guvernului turc următoarele propuneri de acțiuni concertate care să contribuie la dezvoltarea relațiilor bilaterale româno-turce:

1. Încheierea unui acord de ajutor în caz de naufragiu;
2. Vizite reciproce ale unor grupuri restrânse de parlamentari;

3. Reactualizarea propunerii făcute de noi privind încheierea unui acord aerian;
4. Întrunirea cât mai grabnică a Comisiei Mixte prevăzută în acordul comercial și de plăți existent între cele două țări în vederea studierii posibilităților de dezvoltare a relațiilor comerciale.
5. Invitarea în R.P.R. a unui grup de oameni de cultură turci;
6. Vizitele reciproce ale unor grupuri formate din 4– 6 ziariști turci și români în R.P.R. și respectiv Turcia;
7. Vizite reciproce de folcloriști, soliști instrumentali, etc;
8. Organizarea unei expoziții de artă populară românească și respectiv artă populară turcă;
9. Încheierea unui plan de schimburi sportive pe un an.

De asemenea, am putea propune guvernului turc unele acțiuni comune în cadrul Comisiei Economice ONU pentru Europa, precum și acțiuni comune în cadrul UNESCO referitoare la colaborarea culturală în regiunea balcanică.

Menționăm că ideea unei întâlniri între reprezentanții guvernului român și reprezentanții guvernului turc a mai fost pusă în interviul tov. Chivu Stoica acordat corespondentului ziarului american *New York Times* la 25 februarie 1958.

Propunerile guvernului român de dezvoltare a relațiilor româno-turce ar constitui un pas înainte spre crearea condițiilor necesare unei colaborări mai largi pe plan balcanic între țările din această regiune.

[AMAE, Fond Turcia, dosar nr. 14, ff. 128-129]

**72. 26 noiembrie 1959, București. Sinteza relațiilor româno-turce din anii 1958 – 1959, elaborată de Ministerul Afacerilor Externe. Se prezintă progrese limitate în dezvoltarea cooperării bilaterale, pe fondul atitudinii rigide manifestate de guvernul turc. Se propune reactualizarea diferitelor inițiative promovate în anii precedenți de R.P.R. în relația cu Republica Turcia (transport, cultură, economic), precum și inițierea de acțiuni pentru organizarea unor reuniuni balcanice, inclusiv la nivel politic care să ofere cadrul de discutare a problematicii securității și păcii în această regiune.**

*November 26, 1959, Bucharest. Synthesis of Romanian-Turkish relations for 1958 – 1959, elaborated by the Ministry of Foreign Affairs. There is limited progress in developing bilateral cooperation, amid the rigid attitude of the Turkish government. It is proposed that the various initiatives promoted in previous years by the PRR in its relations with the Republic of Türkiye (transport, culture, economics) should be updated, and that steps should be taken to organise Balkan meetings, including at political level, to provide a framework for discussing security and peace issues in the region.*

Sinteza relațiilor româno-turce pe anii 1958 – 1959

În general guvernul turc are o atitudine rigidă și de rezistență față de dezvoltarea relațiilor cu țara noastră.

Guvernul turc nu a răspuns favorabil la propunerile noastre făcute în perioada 1957 – 1959 privitoare la dezvoltarea relațiilor bilaterale între Turcia și R. P. R. De asemenea, guvernul turc a trecut sub tăcere propunerile cuprinse în mesajul tov. Chivu Stoica din 10 septembrie 1957 privitoare la colaborarea balcanică și acele cuprinse în declarația guvernului român din 5. VI. 1959

cu privire la amplasarea în Grecia a rampelor de lansare a rachetelor teleghidate și la problema păcii în Balcani.

Totuși, ca urmare a eforturilor noastre, au fost realizate în ultima perioadă în relațiile dintre R. P. R. și Turcia unele acțiuni în domeniul relațiilor cultural științifice ca vizita grupului de medici turci în R. P. R. din noiembrie 1958, care s-au pronunțat pentru necesitatea colaborării pe plan medical între cele două țări, cât și pe plan balcanic, vizitele unor oameni de știință și cultură turci în R. P. R. care s-au pronunțat pentru necesitatea colaborării culturale între țările balcanice etc.

În prezent, sub influența evenimentelor care se desfășoară pe plan internațional, în opinia publică din Turcia se fac tot mai mult auzite glasuri care critică poziția guvernului turc axată pe linia continuării războiului rece, cerându-i să țină seama de realități pentru ca Turcia să nu apară în postura unei țări care scontează pe avantaje de pe urma războiului rece. Ziare turcești burghize cer dezvoltarea relațiilor economice și culturale cu țările vecine ca R. P. R. și R. P. B., cer îmbunătățirea relațiilor Turciei cu U.R.S.S.

În lumina acestor fapte și mergând pe linia dezvoltării relațiilor noastre cu Turcia, propunem să se întreprindă următoarele acțiuni care vor avea un ecou larg în opinia publică din Turcia:

– Reactualizarea propunerii noastre din 1957 privind încheierea unui acord pentru reluarea legăturilor aeriene directe între R. P. R. și Turcia – propunere la care guvernul turc încă nu a dat răspuns.

– Reactualizarea propunerii noastre din 1958 cu privire la încheierea unui acord cultural între R. P. R. și Turcia.

– Organizarea de vizite reciproce a unor grupuri de parlamentari.

– În vederea continuării eforturilor noastre pentru realizarea unei largi colaborări pe plan balcanic propunem ca paralele cu acțiunile de mai sus să fie întreprinse și următoarele acțiuni pe plan balcanic:

– O conferință a parlamentarilor din țările balcanice la care să se discute problemele privind colaborarea balcanică precum și problema asigurării păcii și securității în Balcani.

– O conferință a unor delegații ale țărilor balcanice la care să se discute probleme privind dezvoltarea schimburilor culturale în această regiune și unele acțiuni comune în cadrul UNESCO.

[AMAE, Fond Turcia, dosar nr. 14, ff. 147-148]

**73. 5 decembrie 1959. București. Notă transmisă de Ambasada Republicii Turcia la București adresată Ministerului Afacerilor Externe prin care se solicită furnizarea datelor privind tonajul flotei război române în conformitate cu art. 18 al Convenției de la Montreux.**

*5 December 1959. Bucharest. Note sent by the Embassy of the Republic of Türkiye in Bucharest addressed to the Ministry of Foreign Affairs requesting the data on the tonnage of the Romanian war fleet in accordance with art. 18 of the Montreux Convention.*

L'Ambassade de Turquie présente ses compliments au Ministère des Affaires Étrangères et a l'honneur de porter à sa connaissance que, conformément à la Convention de Montreux, datée du 20 juillet 1936, le Ministère des Affaires Étrangères Turc s'est mis à élaborer le rapport annuel

dans lequel doit figurer le tonnage total de la flotte de guerre de chaque pays riverain de la Mer Noire.

D'après les dispositions de la susdite Convention, chaque pays riverain de la Mer Noire est requis de faire connaître au Gouvernement Turc, annuellement, au premier janvier et au premier juillet, le tonnage global de sa flotte de guerre faisant l'objet de l'annexe 4 de ladite Convention.

L'honorable Ministère est donc prié, en conformité de l'article 18, alinéa 1, paragraphe b de la Convention de Montreux, de bien vouloir faire connaître à cette Ambassade le tonnage de la flotte de guerre de Roumanie afin qu'il soit inséré au rapport sus-mentionné.

L'Ambassade de Turquie saisit cette occasion pour renouveler au Ministère des Affaires Étrangères les assurances de sa très haut considération.

[AMAE, Fond Turcia/1959, Direcția Tratatate, f. 4]

**74. 1959, București. Raport al Ministerului Afacerilor Externe vizând evaluarea posibilității de concretizare a propunerilor românești de cooperare între statele balcanice. Se subliniază interesul în creștere la nivelul opiniei publice și politice din Grecia și Turcia față de reluarea legăturilor tradiționale. Se precizează că un rol activ al R.P.R. în promovarea cooperării între toate statele din regiune ar putea avea ca rezultat și slăbirea legăturii între Grecia, Turcia și Pactul Atlanticului de Nord, precum și punerea în discuție a existenței Pactului Balcanic tripartit format din Iugoslavia, Grecia și Turcia care s-ar putea desființa.**

*1959, Bucharest. Report of the Ministry of Foreign Affairs regarding the evaluation of the possibility of materializing the Romanian proposals for cooperation between the Balkan states. The growing interest in public and political opinion in Greece and Türkiye in resuming traditional ties is underlined. It is noted that an active role of the PRR in promoting cooperation between all states in the region could also result in weakening the link between Greece, Türkiye and the North Atlantic Pact. It questioned, also, the existance of the Tripartite Balkan Pact, consisting of Yugoslavia, Greece and Türkiye that could be disbanded.*

(...) Situația din Grecia și Turcia vine în sprijinul acestei păreri. În Grecia, în legătură mai ales cu lupta pentru autodeterminare a poporului cipriot, s-a dezvoltat mult în opinia publică curentul antiimperialist. Există, de asemenea, o manifestă dorință din partea a numeroase cercuri de oameni de afaceri, oameni politici, parlamentare, de intelectuali, de a reface legăturile tradiționale de colaborare dintre țările balcanice.

(...) Felul în care sînt primite manifestările greco-romîne în opinia publică greacă și în cercurile largi de oameni de afaceri, oamenii politici din toate partidele, sînt o dovadă în acest sens.

Deși despre Turcia nu avem date pentru a face o apreciere cuprinzătoare, credem că trebuie ținut seamă că această țară se găsește într-o situație economică dificilă, cu obligații financiare grele față de puterile apusene. Politica actuală a guvernului turc, înfeudată politicii imperialismului american, cheltuielile enorme pentru înarmări, nu pot fi populare. Fără îndoială că există cercuri care se opun acestei politici și a căror importanță crește, ceea ce face ca guvernul turc, în fața alegerilor care vor avea loc în 1959, să caute să atenueze nemulțumirile populare. Diplomații turci ascultă cu interes propunerile de colaborare făcute de partea romînă, se dezvoltă relațiile culturale care au fost multă vreme înghețate.

Promovarea unei înțelegeri și colaborări între Turcia și Grecia și țările socialiste din Balcani poate influența și, sub presiunea opiniei publice, poate duce treptat la slăbirea legăturilor Greciei și Turciei cu Pactul Atlanticului de Nord.

Ea ar pune și mai mult sub semn de întrebare Pactul Balcanic dintre Iugoslavia, Grecia și Turcia; chiar dacă pentru o perioadă el ar continua să existe, o înțelegere între toate statele balcanice ar fi un pas înainte spre desființarea pactului balcanic tripartit.

Guvernul iugoslav nu va putea justifica în fața poporului iugoslav și în fața opiniei publice din afară de ce a putut să adere la pactul balcanic cu două țări capitaliste și de ce în noile împrejurări de restabilire a colaborării prietenești cu țările socialiste nu poate adera la o astfel de înțelegere care cuprinde și pe „aliații” săi din pactul balcanic. Iugoslaviei îi va fi destul de greu să aducă obiecții, mai ales că ea afirmă principalul coexistenței pașnice „active” între toate țările, de la care nu pot face excepție cele din Balcani.

[AMAE, Problema 220/1959, R.P.R.– 5, Direcția a II-a, f. 11]

**75. 1959, București. Raport al Ministerului Afacerilor Externe privind dezvoltarea relațiilor între țările balcanice, elaborat în contextul mesajului din 10 septembrie 1957 al prim-ministrului Chivu Stoica. Se precizează că atitudinea singulară a Turciei de a nu transmite un răspuns a fost determinată atât de dificultățile în relația cu Grecia, cât și de apropierea tot mai mare a Ankarei de SUA. Se evaluează că atitudinea reticentă a Republicii Turcia față de statele socialiste se va consolida. Se propune intensificarea relațiilor de cooperare româno-turce precum și inițierea de acțiuni la nivel balcanic fără participarea Republicii Turcia.**

*1959, Bucharest. Report of the Ministry of Foreign Affairs on the development of relations between the Balkan countries, elaborated in the context of the message of September 10, 1957 of Prime Minister Chivu Stoica. It is noted that the singular attitude of Türkiye not to send a reply was determined both by the difficulties in relation to Greece and in Ankara's growing rapprochement with the US. It is assessed that the reluctant attitude of Türkiye towards socialist states will strengthen. It is proposed to intensify Romanian-Turkish cooperation, as well as to initiate actions at the Balkan level without the participation of the Republic of Türkiye.*

Dezvoltarea relațiilor țărilor balcanice după mesajul din 10 septembrie al tovarășului Chivu Stoica adresat șefilor de guverne ai țărilor balcanice.

1. Mesajul tovarășului Chivu Stoica a constituit un eveniment care a avut un puternic răsunet în opinia publică din țările balcanice și care a atras atenția opiniei publice internaționale.

Problema pusă în mesaj – colaborarea popoarelor balcanice, convocarea unei conferințe a șefilor guvernelor țărilor balcanice, care să discute problema aceasta a colaborării – a făcut ca să fie puse la scară redusă regională o serie de probleme mari de principiu ce frământă omenirea, cum sînt: colaborarea dintre țări legate de pacte agresive (NATO: Grecia, Turcia; Bagdad) cu țări legate de pactul defensiv de la Varșovia (R.P.R., R.P.B., R.P.A.), colaborarea cu RPFİ țară nelegată de niciuna din aceste grupări.



(...). Guvernul turc nu a răspuns încă pînă acum la mesaj. Desigur că aceasta nu se datorește numai împrejurării că el a avut să facă față sarcinilor legate de efectuarea alegerilor de deputați, așa cum s-a lăsat să se înțeleagă în diferite ocazii la Ankara, ci în primul rînd faptului că, față de greutățile economice care creează mari nemulțumiri în rîndul maselor, față de poziția grea în care Turcia s-a pus în fața opiniei publice mondiale în problema Siriei, guvernul turc nu a avut curajul să ia o poziție netă de respingere a propunerii din mesaj și atunci a considerat oportun să temporizeze răspunsul.

După ce s-a aflat rezultatul alegerilor, în care partidul guvernamental nu a întrunit decît 48 % din totalul voturilor, iar opoziția 52 %, ceea ce chiar fără a lua în considerație ingerințele produse, relevă creșterea nemulțumirii maselor față de politica dusă de partidul lui Menderes – desigur că guvernul nu s-a aflat într-o situație mai bună decît înainte spre a da un răspuns în care să se arate adversar al îmbunătățirii relațiilor dintre țările balcanice.

În ce privește atitudinea de viitor a guvernului turc, informațiile de care dispunem sînt contradictorii.

Astfel, Marc Marceau, ziarist francez, corespondentul ziarului „Le Monde” în Grecia, a vorbit personal cu Menderes și Zorlu care i-au spus că nu consideră util să răspundă la mesajul român. Menderes a susținut această poziție determinat fiind de relațiile Turciei cu Grecia în problema Ciprului, problemă care face ca pentru Turcia propunerea să nu prezinte interes.

Pe de altă parte, Karasapan, ambasadorul Turciei la București, l-a informat la 20.XI. pe tov. Zaharescu că Ethem Menderes i-ar fi spus că după formarea noului guvern turc se va da răspuns la mesaj. Guvernul turc va refuza să participe la o consfătuire fiindcă momentul actual nu este bine ales, dar ideea cooperării este bună.

În ce privește conținutul răspunsului guvernului turc, care probabil că va fi dat pînă la urmă, fără îndoială că el va fi determinat de atitudinea guvernului turc față de problema în mare a relațiilor sale cu lagărul socialist și a relațiilor cu toate țările din Balcani.

În această privință, este de remarcat că Turcia așteaptă ajutor economic de la SUA și că nu și-ar putea permite o atitudine care să-i pericliteze obținerea lui, iar pe de altă parte că noul ministru al afacerilor Externe, Zorlu – care, de altfel în calitate de ministru de stat în trecutul guvern se pare că a influențat negativ cursul politicii externe a guvernului – este un antisovietic și anticomunist cunoscut. Ca atare, nu considerăm că în viitorul apropiat ar fi posibilă o schimbare importantă în atitudinea guvernului turc față de țările socialiste.

Va fi însă necesar să depunem toate eforturile pentru realizarea cît mai multor acțiuni de relații cu Turcia, pe linie culturală, artistică, științifică, sportivă, etc. ceea ce ar putea determina în viitor o apropiere mai mare între țările noastre și ar crea condiții mai favorabile unei colaborări mai largi interbalcanice.

Trebuie luată de asemenea în considerație posibilitatea ca, dată fiind poziția Turciei de pion al imperialismului american în această parte a globului, să trecem la inițierea unor acțiuni comune mari pe plan balcanic lăsînd de o parte Turcia.

(...) Astfel la aproape 5 luni, de la primirea mesajului guvernului român, guvernul turc n-a considerat necesar să răspundă la aceasta. Manifestările din ultimul timp al acestui guvern, poziția la sesiunea Consiliului NATO din decembrie 1957, la întrunirea Pactului de la Belgrad din ianuarie 1956, campania anti iugoslavă lansată, pusă în legătură cu o întreprindere iugoslavă ce funcționa în Turcia – ai cărei funcționari au fost acuzați de spionaj în favoarea U.R.S.S., arată că el devine din ce în ce mai mult un instrument docil al politicii imperialiștilor americani și ca atare se poate prevedea că acesta nu va mai răspunde la mesaj în afara cazului că se va simți constrîns s-o facă în urma unui demers diplomatic sau unei alte acțiuni din partea noastră.

76. 1959, București. Raport al Ministerului Afacerilor Externe privind evoluțiile pozitive înregistrate la nivelul cooperării româno-turce în domeniile cultural și economic. Se subliniază existența potențialului de dezvoltare a cooperării bilaterale. Se precizează menținerea atitudinii rezervate a guvernului turc față de propunerile cuprinse în mesajul prim-ministrului Chivu Stoica din septembrie 1957.

*1959, Bucharest. Report of the Ministry of Foreign Affairs on the positive developments registered at the level of Romanian-Turkish cooperation in the cultural and economic fields. The existence of potential for the development of bilateral cooperation is emphasized. It is stated that the Turkish government maintains its reserved attitude towards the proposals contained in the message of Prime Minister Chivu Stoica of September 1957.*

(...)

Relații R.P.R. – Turcia

În ultima perioadă, s-a resimțit din partea guvernului turc o atitudine mai binevoitoare față de propunerile noastre privind dezvoltarea relațiilor bilaterale. Aceasta s-a manifestat cu ocazia tratatelor comerciale de la Ankara, deschiderii expoziției noastre de artă plastică la Ankara și Istanbul, în aprobarea și chiar propunerea de către MAS turc a vizitelor unor artiști (pianista Sadak, turneul lui V. Gheorghiu<sup>103</sup>, participanții în concursul Enescu), oameni de cultură și de afaceri (delegația Camerelor de Comerț, invitații industrial-exportului), ziariști și sportivi.

De asemenea, în ultima vreme câteva ziare influente au publicat în continuare articole scrise de oamenii de cultură și ziariștii care ne-au vizitat țara, în care realitățile din R.P.R. sînt redată mai obiectiv și în care autorii se exprimă pentru îmbunătățirea relațiilor Turciei cu țara noastră.

Față de propunerea noastră în problema înțelegerii balcanice, Turcia continuă să aibă o atitudine rezervată.

În actualele condiții din Turcia există posibilități de dezvoltare a relațiilor bilaterale în special în domeniul cultural și economic.

[AMAE, fond 220/1959, R.P.R.-5, Direcția a II-a, ff. 38; 40-41]

77. 1960. București. Raport al Ministerului Afacerilor Externe privitor la evoluția relațiilor bilaterale româno-turce în domeniul economic și cultural. Se arată că există o tendință de îmbunătățire pe anumite direcții de cooperare. Privitor la propunerile R.P.R. de transformare a zonei balcano-adriatică într-o zonă liberă de arme nucleare, șeful guvernului turc consideră că, în actualele condiții, posibilitățile de realizare a unui astfel de proiect regional sunt reduse.

*1960. Bucharest. Report of the Ministry of Foreign Affairs on the evolution of Romanian-Turkish bilateral relations in the economic and cultural field. It is underlined that there are positive records in improving bilateral relations in several areas. Regarding the proposals promoted by the PRR to transform the Balkan-Adriatic area into a nuclear-weapon-free zone, the head of the Turkish government believes that, under the current conditions, the possibilities for such a regional project are limited.*

<sup>103</sup> Valentin Gheorghiu (1928-2023), muzician, pianist, compozitor român.

Relații R.P.R. – Turcia

În acest an a fost semnat Protocolul de schimburi comerciale pe 1961, R.P.R. a propus încheierea unui Acord fito-sanitar care a fost respins de guvernul turc și a făcut tatonări pentru încheierea unui Acord aerian.

Pe 1961 este prevăzut un volum de schimburi comerciale de 14 milioane dolari (în 1960 a fost de 8 milioane dolari). Schimburile se desfășoară însă greoi.

Pe plan cultural, au avut loc unele acțiuni reciproce ca: un schimb de pianiști, expoziția noastră de artă plastică la Ankara și Istanbul, vizita în R.P.R. a unui grup de ziariști turci, precum și participarea a trei concurenți turci la Festivalul și Concursul George Enescu.

De asemenea, țara noastră a fost vizitată de un grup de oameni de afaceri compus din reprezentanți ai Camerelor de Comerț și Industrie din Turcia, iar noi am participat cu un pavilion la Tîrgul Internațional de la Izmir.

Exceptînd articolele pozitive despre realizările economice și cultural-științifice scrise de ziariștii turci care ne-au vizitat țara, presa turcă a publicat despre țara noastră numai scurte știri sportive și mai puțin știri cu caracter cultural și științific. Despre ziua de 23 August, presa turcă a publicat scurte știri despre cocteilurile date de Ambasada și Consulatul R.P.R., iar într-un ziar din Ankara a apărut un articol calomnios.

În acest an, datorită inițiativei noastre, în relațiile cu Turcia s-a înregistrat un progres program în ce privește schimburile comerciale și culturale. Subliniem că, în acest an, pentru prima dată, guvernul turc a făcut unele propuneri de acțiuni în domeniul relațiilor culturale (trimiterea unei pianiste turce în R.P.R. și mărirea numărului de concurenți la Festivalul George Enescu).

În legătură cu problema colaborării balcanice și transformarea regiunii balcano-adriatice într-o zonă a păcii, menționăm că șeful guvernului turc a declarat în mai multe rînduri, că atîta timp cît nu se va înfăptui dezarmarea generală și controlată, sînt reduse posibilitățile de realizare a proiectului de creare a unei zone denuclearizate în Balcani.

[AMAE, fond 220/1959, R.P.R.-5, Direcția a II-a, ff. 98-99]

**78. 13 iunie 1960, București. Notă de evaluare a Ministerului Afacerilor Externe privind relațiile bilaterale româno-turce în anii 1959-1960. Se subliniază că parcursul modest al acestora se datorează apartenenței Republicii Turcia la NATO și CENTO. Se aduce în atenție flexibilizarea guvernului Menderes față de dezvoltarea relațiilor cu unele state socialiste, determinată de dificultățile economice pe care le parcurge Republica Turcia.**

*June 13, 1960, Bucharest. Evaluation of the Ministry of Foreign Affairs regarding the Romanian-Turkish bilateral relations in 1959-1960. It is emphasized that their modest path is due to the Türkiye's membership in NATO and CENTO. Attention is drawn to the flexibility of the Menderes government towards the development of relations with some socialist states, determined by the economic difficulties that the Republic of Türkiye is going through.*

Politica externă a Turciei, îndreptată spre menținerea atmosferei războiului rece în relațiile Est-Vest, atmosferă favorabilă obținerii de ajutoare și credite din partea SUA și a puterilor imperialiste occidentale ca preț al sacrificiilor consimțite de Turcia prin participarea la blocurile militariste NATO și CENTO, a influențat negativ relațiile Turciei cu țările socialiste, inclusiv R.P.R.

Datorită acestei politici în ultimii ani relațiile Turciei cu țările socialiste s-au desfășurat în general la un nivel scăzut.

Inițiativele și propunerile noastre pentru dezvoltarea relațiilor bilaterale între cele două țări au fost ignorate sau respinse de oficialitățile turcești.

După cum se știe, guvernul turc a ignorat propunerile cuprinse în mesajul tov. Chivu Stoica din 10 septembrie 1957.

Forurile turcești nu au dat nici un răspuns la propunerea noastră din decembrie 1957 cu privire la încheierea unui acord pentru reluarea legăturilor aeriene între R.P.R. și Turcia;

În cursul anului 1958, M.A.S. turc a respins propunerea noastră de a se stabili un program minim de schimburi culturale între cele două țări, motivând printr-o notă verbală că schimburile culturale dintre R.P.R. și Turcia sînt la un nivel destul de satisfăcător și ca atare, o modificare a acestora sau un acord suplimentar nu sînt necesare.

Și în perioada 1959 – 1960, guvernul turc a menținut în general o atitudine de limitare pe cît posibil a relațiilor atît cu R.P.R., cît și cu celelalte țări socialiste cu care Turcia întretine relații diplomatice.

Astfel, în această perioadă, oficialitățile turcești nu numai că au ignorat sau respins unele acțiuni întreprinse de noi vizînd dezvoltarea relațiilor politice dintre cele două țări cum ar fi propunerea privind încheierea între R.P.R. și Turcia a unei convenții fitosanitare, propunerea privind realizarea unui schimb de microfilme de pe unele documente istorice existente în arhivele celor două țări, declarația guvernului român din 26.I.1960 în legătură cu încheierea între Turcia și SUA a unui nou acord militar, propunerea noastră cu privire la încheierea unei convenții pentru ușurarea liniilor de încărcare a vaselor ce navighează în Marea Neagră, ci au împiedicat realizarea și a altor acțiuni ca vizitele în R.P.R. ale unor personalități turcești cultural-științifice, etc.

De exemplu:

M.A.S. turc a împiedicat venirea în R.P.R. a doi muzicologi turci care au fost invitați să participe la conferința internațională a CIMP<sup>104</sup> de la Sinaia, precum și a unei delegații de femei turce la sărbătorirea zilei de 23 August.

De asemenea, M.A.S. turc a împiedicat venirea în R.P.R. a primarului orașului Ankara și a unui ziarist turc invitați să participe la festivitățile prilejuite de aniversarea a 500 de ani a orașului București.

S-au înregistrat, totuși, în cursul anului 1959 și unele realizări în relațiile bilaterale R.P.R. – Turcia ca urmare în mare măsură a inițiativelor noastre și mai ales în domeniul cultural științific. De exemplu:

– Vizita în R.P.R. a rectorului Universității Tehnice din Istanbul împreună cu soția, profesor de arheologie, și a directorului Teatrului Municipal din Istanbul;

– Deschiderea la Istanbul a unei expoziții de desene executate de copii din R.P.R.;

– Participarea unei delegații de 5 medici români la congresul internațional de tuberculoză din Turcia;

– Participarea de către Crucea Roșie din R.P.R. la expoziția internațională de păpuși organizată la Istanbul;

– Cu aprobarea MAS turc, radioul din Ankara și Istanbul au transmis la 24 august 1959 timp de 10 minute muzică populară românească;

– Între cele două radiodifuziuni au avut loc unele schimburi sporadice de materiale muzicale.

<sup>104</sup> C.I.M.P. – Congresul Internațional de Muzică Populară

În ultimul timp, mai ales la începutul anului 1960, ca urmare a accentuării greutăților economice ale Turciei, a șubrezirii prestigiului intern al guvernului Menderes, precum și datorită influenței destinderii internaționale asupra politicii turcești, atitudinea fostului guvern turc față de dezvoltarea relațiilor cu țările socialiste a devenit mai elastică; oficialitățile turcești au manifestat mai multă bunăvoință mai ales în ceea ce privește unele acțiuni cultural-științifice cu U.R.S.S., RPB și R.P.R.

Astfel, în cursul lunii martie a.c., s-a realizat vizita în Turcia a delegației medicale din țara noastră ca răspuns la vizita medicilor turci făcută în R.P.R. în noiembrie 1958. Medicii români au fost bine primiți de autoritățile turcești, au ținut diferite conferințe de specialitate la Istanbul și Ankara, etc.

Delegația noastră medicală a avut discuții cu medicii turci despre reluarea activității Uniunii medicale balcanice și s-a ajuns la unele rezultate concrete.

Cu ocazia acestei vizite medicii români au invitat în R.P.R. doi medici turci.

– La începutul acestui an unele personalități turcești din viața cultural științifică au sugerat Ambasadei noastre din Ankara că ar privi favorabil o eventuală invitare în R.P.R. a unui grup de 5-7 personalități culturale și științifice în frunte cu ministrul Educației Naționale.

La tatonările ulterioare ale Ambasadei noastre, fostul ministru de Externe, Zorlu, a declarat că în principiu el ar fi de acord cu o asemenea vizită. Totuși ministrul Educației Naționale a evitat să discute această problemă cu Ambasada noastră din Ankara.

În luna mai a.c. a vizitat R.P.R. ca invitată a Consiliului Național al Femeilor, prof. dr. Perihan Cambel<sup>105</sup>, președinta Asociației de luptă împotriva cancerului din Turcia, precum și dirijorul și compozitorul turc Rechid Rey<sup>106</sup> care a dirijat câteva concerte la București, Cluj și Tg. Mureș, etc.

#### Relații economice

Între R.P.R. și Turcia există un acord comercial și de plăți încheiat în anul 1954, care prevede un schimb anual în valoare totală de 26.000.000 dolari. Până la sfârșitul anului 1959 volumul schimburilor comerciale dintre R.P.R. și Turcia a fost în scădere. (În 1959 schimburile comerciale între cele două țări abia au depășit valoarea de 2 milioane dolari în total).

Aceasta și datorită faptului că pe de o parte sistemul cotelor de import trimestrial aplicate în Turcia împiedică o planificare din timp a exporturilor noastre în această țară, iar pe de altă parte mărfurile cu ponderea cea mai mare în exportul turc nu interesează în mod real importul nostru.

[AMAE, Fond Turcia/1960, General – 212, ff. 40-43]

### **79. 12 septembrie 1960, Ankara. Telegramă a Ambasadei R.P.R. la Ankara adresată Ministerului Afacerilor Externe referitoare la perspectivele de dezvoltare a relațiilor culturale româno-turce. Se apreciază că schimbarea guvernului Menderes nu a permis**

<sup>105</sup> **Perihan Cambel** (1909-1987), medic patolog de origine turcă. A absolvit facultatea de medicină din Istanbul, în 1934. A lucrat ca patolog, s-a dedicat experimentelor științifice privind eradicarea cancerului în diverse unități medicale din Turcia și SUA: Spitalul Numune din Ankara (1945-1948), în spitalul Vakif Guraba, spitalul de cancer Barnard și Școala de medicină a Universității Washington din St. Louis (1948-1949). A fost aleasă profesor la Universitatea Gainesville din Florida. S-a întors în Turcia în 1952 unde a lucrat ca șef de patologie la Spitalul Numune din Ankara până în 1963.

<sup>106</sup> **Rey Cemal Reshid** (1904-1985), pianist, dirijor, profesor și compozitor turc. Cu un talent nativ pentru muzică, a plecat la Paris la vârsta de 9 ani pentru a studia compoziția, apoi și-a continuat studiile la Conservatorul din Geneva. Revenit la Paris, a urmat studii aprofundate de pian, compoziție și dirijat cu muzicieni francezi celebri. În 1923 s-a stabilit la Constantinopol și a predat la Conservator; în perioada 1949-1969 a fost dirijor principal al Orchestrei Radio din Istanbul.

avansarea în această direcție, existând incertitudini în ceea ce privește disponibilitatea noilor autorități de la Ankara pentru dezvoltarea cooperării.

*September 12, 1960, Ankara. Telegram from the Embassy of the PRR in Ankara addressed to the Ministry of Foreign Affairs regarding the prospects for the development of Romanian-Turkish cultural relations. It is appreciated that the change of the Menderes government did not allow progress in this direction, with uncertainties regarding the availability of the new authorities in Ankara for the development of cooperation.*

Cu referire la adresa noastră No. 1352 din 23 iunie a.c., și telegrama d-voastră, vă comunicăm că prin acțiunile realizate la începutul acestui an s-a reușit, într-o bună măsură, să se popularizeze unele realizări ale țării noastre, cu deosebire pe tărâm medical; de asemenea venirea în Turcia a oamenilor de știință români, a folosit lărgirii relațiilor Ambasadei cu corpul medical turc.

Înainte de lovitura de stat, guvernul Menderes, în scopul întăririi poziției sale, înclina să meargă pe linia admiterii unor acțiuni culturale-științifice cu țările noastre.

După 27 mai și până acum, reprezentanții noii conduceri din Turcia, s-au rezumat numai la declarații generale cu privire la relațiile dintre Turcia și țările socialiste din discuțiile purtate de noi cu persoane oficiale din M.A.S. turc, Ministerul Învățământului, direcția generală a relațiilor culturale cu străinătatea, etc., a reieșit că deocamdată, dat fiind faptul că instituțiile respective sunt în curs de reorganizare, nu se pot întreprinde schimburi culturale. Pentru a verifica însă poziția actuală a forurilor turcești, după primirea confirmării dvs., vom trece la propuneri concrete.

În concluzie, menționăm faptul că trebuie avut în vedere că evenimentele care au avut loc în Turcia și situația politică care i-a urmat, nu ne-au permis nici nouă, la fel ca și prietenilor, să acționăm pentru îndeplinirea acțiunilor propuse în anul 1960. Din această cauză, o parte din acțiuni vor fi trecute în planul de activitate pe anul viitor. În principiu, credem că și pentru anul 1961 trebuie mers pe linia schimburilor de oameni de știință și cultură, echipe artistice, organizații de expoziții, etc.

În cazul în care actualul guvern va merge spre lărgirea relațiilor cu țara noastră, vom face noi propuneri concrete.

[AMAE, Problema 217/1960, Direcția Culturală, Turcia, ff. 12-13]

**80. 1960, București. Notă a Ministerului Afacerilor Externe privind relațiile economice dintre Republica Turcia și statele socialiste în intervalul 1954 – 1959. Se subliniază scăderea constantă a volumului schimburilor comerciale, mai ales în ceea ce privește importurile turce din aceste state. Se evidențiază nivelul extrem de redus al schimburilor comerciale româno-turce, atât în raport cu celelalte state socialiste, cât și în ceea ce privește ponderea acestora în comerțul general al Republicii Turcia.**

*1960, Bucharest. Note of the Ministry of Foreign Affairs on economic relations between the Republic of Türkiye and the Socialist states from 1954 to 1959. The steady decline in trade volumes is highlighted, especially as regards Turkish imports from these countries. The extremely low level of Romanian-Turkish trade is noted, both in relation to the other socialist states and in terms of their share in the general trade of Türkiye.*

După cum este cunoscut, schimburile comerciale dintre Turcia și țările socialiste (U.R.S.S., R. P. Cehoslovacă, R. P. Ungară, R. P. Bulgaria, R.P. Polonă și țara noastră) au la bază acordurile de

clearing semnate cu aceste țări. Cu R. D. G., legăturile comerciale au fost stabilite în 1956, odată cu semnarea unei convenții între camerele de comerț din cele două țări. În ceea ce privește R. P. Albania, după afirmațiile tovarășilor albanezi, ei au făcut o propunere pentru încheierea, printre altele și a unui acord economic, dar până în prezent forurile turcești nu au răspuns.

Analizând felul în care s-au desfășurat schimburile din 1954 până în anul 1958 inclusiv se poate trage concluzia că în general, atât importul cât și exportul s-au desfășurat constant. În anul 1955, din cauza scăderii intensității schimburilor cu țările occidentale (la refuzul acestora din urmă) comerțul cu țările socialiste a atins volumul cel mai mare cunoscut în anii de după război. (cca. 28% din totalul importului și 22% din exportul turc).

În anul 1959, volumul schimburilor cu țările socialiste a scăzut însă simțitor, el reprezentând numai 42 de milioane din totalul de 438,7 milioane \$ cât a reprezentat importul Turciei și 41 milioane \$ din 355,1 milioane \$, cât a fost exportul ei. Dinamica importului și exportului turc din și în aceste țări se prezintă în felul următor:

(în milioane de dolari)

Anii	Import	Export	Balanța
1954	44,6	55,1	+10,5
1955	90,5	68,7	-21,8
1956	58,9	59,9	+1,0
1957	66,1	63,5	-2,6
1958	56,8	56,0	-0,8
1959	42,0	41,0	-1,0

(*Turkish Economic Review*, martie 1960)

Scăderea simțitoare a volumului comerțului cu Turcia în anul trecut este explicată prin aceea că, după modificarea regimului comerțului exterior (august 1958), când toate schimburile s-au efectuat după un plan împărțit în 4 cote, importul din țările socialiste nu au figurat în prima cotă. Astfel până în luna aprilie – mai 1959, autoritățile turcești nu au eliberat licențe de import pentru mărfurile provenite din țările noastre. Aceasta a atras după sine și scăderea intensității importului din Turcia, în special după ce soldul a crescut simțitor în favoarea Turciei.

După cum este cunoscut, în anul acesta, Turcia a inițiat discuții cu toate țările socialiste pentru a stabili listele de mărfuri pentru anul 1960. Cu această ocazie, turcii au cerut ca o parte din schimburi să se facă în devize libere, ceea ce bineînțeles nu a fost admis. De asemenea, după cât se pare, turcii au cerut unor țări și acordarea de credite pe termene scurte și mijlocii sub formă de mărfuri, în special prin livrări de instalații industriale complete. Nu știm în prezent care este punctul de vedere al celor solicitați în această problemă.

Din tabloul de mai jos reiese locul care a fost deținut de fiecare țară socialistă în comerțul Turciei în ultimii 10 ani:

(Proporția din totalul comerțului cu țările socialiste)

Țara	Importul Turciei %	Exportul Turciei %
Cehoslovacia	36,4	33,5
R. D. Germană	15,7	17,7
Polonia	15,1	16,1
Ungaria	15,2	13,8
U.R.S.S.	7,8	9,7

România	5,2	4,5
Bulgaria	4,6	4,7
	100,0	100,0

(*Turkish Economic Review* – februarie 1960)

În cele ce urmează am încercat să schițăm separat pentru fiecare țară, caracterul și amploarea legăturilor economice cu Turcia.

ss. indescifrabil

[AMAE, Problema 212/1960, Turcia, Direcția a II-a relații, ff. 2-3]

**81. 19 ianuarie 1961, București. Raport al Ministerului Forțelor Armate către C.C. al P.M.R. cu privire la stadiul relațiilor militare româno-turce, elaborat pe baza informațiilor transmise de atașatii militari ai R.P.R. Se subliniază creșterea nivelului de participare a autorităților militare turce la evenimentele organizate de oficiile diplomatice ale R.P.R. din Republica Turcia.**

*January 19, 1961, Bucharest. Report of the Ministry of Armed Forces to the Central Committee of the Romanian Workers' Party on the status of the Romanian-Turkish military relations, elaborated on the basis of the information sent by the military attachés of the PRR It is emphasized the increase in the level of participation of the Turkish military authorities in the events organized by the diplomatic offices of the PRR in the Türkiye Republic.*

Prezint pe scurt unele probleme mai importante reieșite din rapoartele primite de la atașatii noștri militari în ultimele trei luni.

(...)

II. Probleme referitoare la Turcia

1. În acest an, la recepția dată de ambasadorul nostru la Ankara, de ziua națională, din partea autorităților militare turcești a fost o participare calitativ mai bună decât în anii anteriori. Au participat: ministrul de interne (general de divizie), comandantul marinei militare (amiral de corp), guvernatorul Ankarei (general de divizie), șeful Secției legături externe (colonel), 3 ofițeri superiori, membri în Comitetul Unității Naționale, și alți ofițeri superiori.

Invitații turci au avut o comportare normală și atentă. Cei 3 membrii din Comitetul Unității Naționale au mai rămas încă o oră și jumătate după plecarea celorlalți invitați.

Aceeași atitudine s-a constatat și la recepția dată de consulul nostru general, la Istanbul. Au participat și aici importante personalități militare: guvernatorul Istanbulului (general de divizie), primarul general al Istanbulului (general maior), șeful siguranței poliției din Istanbul (colonel), șeful statului major al centrului militar Istanbul.

În discuțiile purtate, aceștia s-au arătat amabili și au făcut aprecieri pozitive față de țara noastră. Generalul de divizie Tulga<sup>107</sup>, guvernatorul Istanbulului, a trimis de 23 August, o telegra-

<sup>107</sup> **Refik Hamit Tulga** (1907-1981), militar, diplomat și om politic turc. A urmat studii militare și politice. A deținut diverse funcții militare și diplomatice, iar între 1941-1942 a fost atașat la Vichy. La întoarcerea sa în Turcia, a fost numit director al filialei din Balcani la Statul Major General, apoi comandantul batalionului de infanterie al Regimentului de Gardă Prezidențială (1946-1947). A activat ca atașat militar la Washington între 1947-1950. A îndeplinit și alte funcții



mă de felicitare, pe adresa Consulatului, aducând elogii țării noastre și întăririi prieteniei dintre poporul nostru și poporul turc.

[AMAE, Fond 221/1974, ff. 13-14]

**82. 4 aprilie 1961, București. Notă de audiență în urma primirii de către Președintele Consiliului de Stat, Gheorghe Gheorghiu-Dej, a ambasadorului Republicii Turcia la București, Izzet Aksalur, transmisă pentru informare Ambasadei R.P.R. la Ankara. Se remarcă interesul părții turce pentru dezvoltarea relațiilor de cooperare cu R.P.R. fiind avansată ideea unor consultări politice dedicate acestui subiect. Include și argumentele Turciei pentru aderarea la NATO, determinate exclusiv de dorința asigurării propriei securități. Sunt menționate și explicațiile părții române privind adoptarea unor măsuri proprii de apărare ca urmare a prezenței instalațiilor militare de lansare a rachetelor în statele membre NATO, inclusiv Turcia.**

*April 4, 1961, Bucharest. Audience note following the reception by the President of the State Council, Gheorghe Gheorghiu-Dej, of the Ambassador of the Republic of Türkiye in Bucharest, Izzet Aksalur, sent to the Embassy of the PRR in Ankara. The interest of the Turkish side in developing cooperation relations with the PRR is noted, with the idea of political consultations on this subject being put forward. It also includes Türkiye's arguments for joining NATO, which are solely determined by the desire to ensure its own security. The Romanian side's explanations on the adoption of its own defence measures due to the presence of military missile launching facilities in NATO member states, including Türkiye, are also mentioned.*

La 11 februarie 1961 orele 11,00 tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej<sup>108</sup> a primit în audiență pe ambasadorul Turciei în R.P.R., Izzet Aksalur<sup>109</sup>, la cererea acestuia. Au asistat tov. adjunct al ministrului Aurel Mălnășan și tov. A. Păcuraru<sup>110</sup>, șeful Direcției Treburilor C.C. al P.M.R.

militare, în 1952 la Departamentul de Informații al Cartierului General al Forțelor Aliate din Europa din Paris, apoi, din 1954, comandant al diviziei și brigăzii a 3-a blindate. După lovitura de stat din 27 mai din 1960, a fost numit guvernator și primar al Istanbulului, până la 26 februarie 1962. A fost avansat la gradul de general locotenent în 1961 și a comandat Armatele a 2-a și a 3-a turce. În 1964 a fost promovat la funcția de șef adjunct al Statului Major General. Ultima sa misiune a fost cea de reprezentant militar al Turciei la Comitetul Militar NATO de la Bruxelles. S-a pensionat în 1968.

<sup>108</sup> **Gheorghe Gheorghiu-Dej** (1901-1965), activist și ilegalist comunist român, a fost implicat în mod activ în mișcarea muncitorească și comunistă de la începutul anilor 30. S-a distins în timpul grevelor muncitorești din anii 33 și apoi ca militant antifascist, motiv pentru care a fost închis de regimul antonescian, de la începutul războiului până în 1944. După instalarea regimului comunist în România, Gheorghiu-Dej a îndeplinit funcția supremă în stat, ca primul lider comunist al R.P.R. (1947-1965), prim-ministru al R.P.R. (1952-1955), președinte al Consiliului de Stat al R.P.R. (1961-1965). Ascensiunea sa la putere s-a datorat ajutorului primit din partea Moscovei, iar regimul condus de el s-a remarcat, la început, prin obediență față de U.R.S.S., represiune, epurare socială și politică și eliminarea adversarilor politici. După moartea lui Stalin, și apoi după retragerea trupelor sovietice din țară (1958), oficialul român a promovat pe plan intern tipul de comunism național iar pe plan extern s-a remarcat printr-o relativă distanțare față de Uniunea Sovietică, reflectată în adoptarea Declarației P.M.R din aprilie 1964, supranumită în epocă și istoriografie „Declarația de independență” a României.

<sup>109</sup> **Izzet Aksalur** (1986-1970), militar și diplomat turc. Avansat la gradul de general, în 1948 era comandantul Armatei a 3-a turce. În perioada octombrie 1951-noiembrie 1952 a fost secretar general al Consiliului Suprem de Apărare. A deținut și funcții diplomatice, ca ambasador în Japonia (noiembrie 1952 – iulie 1955), și ambasador în Iran ( iulie 1955 – aprilie 1960).

<sup>110</sup> **Andrei Păcuraru** (1923-2002), om politic român, diplomat. Membru al PCR din 1945, a îndeplinit o serie de funcții pe linie politică, ca șef adjunct al Cancelariei C.C. al P.M.R. (1950–sept. 1953), șef al Direcției Treburilor

Ambasadorul turc constată că în timpul de după cel de al doilea război mondial nu au existat probleme care să provoace un conflict între cele două țări.

În special după venirea la putere a actualului guvern turc, relațiile economice și culturale se dezvoltă pe un făgaș bun, guvernul turc dorește dezvoltarea acestor relații mai departe pe același făgaș.

Există unele probleme de natură financiară rămase din trecut, dar care cred că în ambianța creată vor fi rezolvate. Ele nu constituie o piedică în calea bunelor relații dintre cele două țări.

Constată avântul economic din R.P.R. De asemenea, faptul că peste tot autoritățile noastre l-au primit cu bunăvoință. Presa română are o atitudine prietenească față de Turcia, iar delegații sau personalitățile turce care au vizitat R.P.R. s-au întors acasă cu cele mai bune impresii.

Cele două țări au regimuri social politice diferite, iar pe de altă parte România este membră la Tratatul de la Varșovia, iar Turcia membră NATO și în aceste condițiuni cele două țări au obligații importante de îndeplinit. În această situație, problemele politice nu pot fi rezolvate decât luate global, în totalitatea lor și nu pe plan regional.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej arată că s-au făcut în mod cert, în special în ultimul timp, de când a venit la putere noul guvern turc, progrese pe calea dezvoltării relațiilor economice, comerciale și culturale între cele două țări. Relațiile dintre România și Turcia nu au fost încordate nici pe vremea lui Menderes, însă cu venirea noului regim ele au fost îmbunătățite.

Schimbul de delegații și personalități a contribuit la strângerea relațiilor.

Presa turcă a publicat impresiile personalităților care ne-au vizitat țara, reflectând obiectiv ceea ce au constatat în vizita făcută în România.

Nu există probleme care să implice bunele relații dintre cele două țări. Chiar dacă mai există unele probleme nerezolvate, conducerea Republicii Populare Române, privește cu multă atenție și bunăvoință soluționarea unor probleme care ajută prieteniei cu vecinii săi și cu toate țările din lume, care manifestă dorința spre aceasta.

Posibilitățile de dezvoltare a relațiilor R.P.R. cu Turcia sînt mult peste nivelul relațiilor existente. Ar trebui ca persoane competente din ambele țări să exploreze amănunțit posibilitățile de dezvoltare a relațiilor în toate domeniile. România, în ceea ce o privește, în relațiile cu alte țări, manifestă și pune în practică această linie. De exemplu, în drum spre țară, venind de la New York, tov. Gh. Gheorghiu-Dej a avut convorbiri fructuoase cu cancelarul Austriei I. Raab<sup>111</sup> și vicecancelarul B. Pittermann<sup>112</sup>, iar relațiile dintre R.P.R. și Austria se dezvoltă foarte bine.

Dat fiind că atît România, cît și Turcia au mari posibilități, relațiile între cele două țări, în toate domeniile, pot fi bine dezvoltate.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej se referă la propunerile guvernului român cu privire la crearea unei zone a păcii în Balcani.

---

Cancelariei C.C. al P.M.R./P.C.R. (1953–1968), șef al Secției cadre a C.C. al P.C.R. (1968–1969), prim-vice președinte al Comitetului pentru economie și administrație locală (1969–1973), șef al Sectorului probleme statutare, al documentelor și evidenței membrilor de partid de la C.C. al P.C.R. (1973–1978); ca diplomat, ambasador în Centrala Ministerului Afacerilor Externe (în 1978); ambasador în Jamahiriya Arabă Libiană Populară Socialistă (iun. 1978– ian. 1985).

<sup>111</sup> **Julius Raab** (1891-1964), inginer, politician austriac. Co-fondator al Partidului Popular austriac în 1945 și președinte al acestuia din 1951. În 1947 a fost ales președinte al Camerei Economice Federale a Austriei, perioadă în care a favorizat piața liberă și inițiativele private. A deținut funcția de cancelar al Austriei (aprilie 1953-aprilie 1961), în perioada mandatului său de cancelar a negociat și a semnat în 1955 tratatul de stat austriac, obținând independența pentru Austria ocupată de aliați.

<sup>112</sup> **Bruno Pittermann** (1905-1983), politician social-democrat austriac. A fost președinte al Partidului Social Democrat din Austria 1957-1967) și vicecancelar al Austriei (1957-1966). Din 1964 până în 1976, a fost președinte al Internaționalei Socialiste.

Guvernele Iugoslaviei, Bulgariei și Albaniei au răspuns pozitiv acestei inițiative a guvernului român. Guvernul Greciei, fără a respinge totalmente inițiativa, a afirmat că în primul rînd trebuie rezolvate bilateral problemele litigioase existente între țările balcanice și apoi să se convoace o conferință a șefilor de guverne pentru a se discuta problemele general balcanice. Noi suntem de părere că o conferință a șefilor de guverne din Balcani poate să rezolve în același timp atît problemele bilaterale, cît și să treacă la discutarea problemelor de interes general și chiar la elaborarea și semnarea unei înțelegeri pentru menținerea păcii în Balcani. Aceasta este perfect posibil deoarece nu presupune ieșirea țărilor balcanice din alianțele din care fac parte în prezent.

Mai mult, marile puteri ar trebui să garanteze o înțelegere balcanică în sensul celei preconizate de guvernul român.

Guvernul a declarat public că este gata ca împreună cu celelalte mari puteri să garanteze o înțelegere menită să transforme Balcanii într-o zonă a păcii.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej precizează că, cu ocazia vizitei pe care a făcut-o în SUA, a constatat că unele cercuri americane privesc pozitiv inițiativa R.P.R. Pînă acum, din partea Turciei nu s-a primit nici un răspuns. Conducerea Republicii Populare Romîne are răbdare în această privință.

Ambasadorul Turciei pornind de la considerația că țările balcanice fac parte din două grupări militare adverse, consideră că problema păstrării păcii în lume nu poate fi rezolvată decît global. Soluțiile regionale nu pot avea efect atît timp cît marile probleme nu sînt rezolvate pe plan mondial.

Guvernul turc înainte de a se gîndi la problema ridicată de guvernul român are de făcut față unei serii întregi de probleme și implicații izvorîte din angajamentele sale internaționale. În această problemă punctele de vedere ale celor două guverne diferă, dar aceasta nu trebuie să constituie o piedică pentru dezvoltarea unor relații bilaterale fructuoase.

Tot ceea ce face Turcia în cadrul pregătirilor sale militare face numai în scopul apărării securității sale și al păcii generale.

În ceea ce privește inițiativa R.P.R., care a căpătat o formă precisă, fiind înscrisă pe ordinea de zi a celei de a XV-a sesiuni a Adunării Generale O.N.U., crede că înainte de a se da un răspuns mai precis este bine să se aștepte rezultatele discuțiilor de la O.N.U.

Tov. Gh. Gheorghiu Dej arată că guvernul român a arătat în repetate rînduri dorința sa de a se curma cursa înarmărilor, reducîndu-și forțele sale armate și bugetele militare.

Asigură pe ambasadorul Turciei că măsurile de apărare luate de R.P.R. sînt numai ca răspuns la construirea unor instalații militare (rampe pentru lansarea rachetelor) în țările membre ale alianțelor apusene, inclusiv Turcia.

Este cunoscut faptul că armele se înmagazinează nu pentru a începe un joc, ci pentru război. Cursa înarmărilor este periculoasă și împovărătoare pentru toate țările. Ea trebuie curmată.

Această problemă poate fi atacată frontal, adoptîndu-se și punînd în aplicare planul de dezarmare generală și totală. Dar ajungerea la acest scop poate să fie facilitată și de acțiuni mai mici, de tipul celor pe plan regional.

Trebuie făcute eforturi pentru a se ajunge la o lume fără arme și fără război, la o lume în care toate fondurile să fie alocate pentru construcția pașnică.

În încheiere tov. Gh. Gheorghiu Dej roagă pe ambasadorul turc să transmită conducătorilor statului turc dorința sinceră a conducătorilor Republicii Populare Romîne de a dezvolta relații de bună vecinătate cu Turcia și năzuința spre menținerea păcii mondiale.

Audiența a durat o oră și 10 minute.

În ziua de 20 martie 1961, ambasadorul Turciei la București, Izzet Aksalur, a făcut vizite de rămas bun fiind rechemat, tovarășilor: Avram Bunaciu<sup>113</sup>, ministrul Afacerilor Externe, Aurel Mălnășan, adjunct al ministrului Afacerilor Externe și Ion Drînceanu<sup>114</sup> director.

În cadrul audiențelor ambasadorul turc a avut o atitudine politicoasă și binevoitoare. A recunoscut că la venirea în R.P.R. a avut unele păreri nu tocmai favorabile despre țara noastră, dar în timpul șederii în R.P.R. și le-a putut corecta. Și-a exprimat admirația față de progresul economic din țara noastră și a menționat că trebuie să recunoască sincer că R.P.R. se găsește în plină dezvoltare a economiei. A arătat că pleacă din R.P.R. cu o impresie foarte bună și că după părerea sa nu există motive care să împiedice dezvoltarea relațiilor bilaterale.

A declarat că la reîntorcerea în Turcia, după terminarea lucrărilor Adunării Constituante, va primi o funcție importantă în stat, pe care încă nu o cunoaște. Deocamdată va fi numit „ambasador general” în MAS turc.

Cu ocazia plecării de la post, la 20.III.a.c. ambasadorul Turciei a oferit un dineu tov. Aurel Mălnășan, adjunct al ministrului Afacerilor Externe și tov. Nicu Șerban, director a.i. la Direcția Protocol.

La 27.III.a.c. tov. A. Mălnășan, adjunct al ministrului a oferit o masă ambasadorului Turciei, Izzet Aksalur, cu ocazia plecării acestuia de la post.

[AMAE, Problema 220, Turcia/1961, ff. 8-11]

**83. 29 iunie 1961. Ankara. Informare a Ministerului Apărării Naționale către Ministerul Afacerilor Externe privind măsurile de supraveghere adoptate de autoritățile turce față de personalul biroului atașat militar al R.P.R. din Ankara.**

*June 29, 1961. Ankara. Briefing from the Ministry of National Defence to the Ministry of Foreign Affairs on the surveillance measures adopted by the Turkish authorities towards the personnel of the military attaché's office in Ankara.*

Direcția Protocol

Referitor la raport. Deplasarea personalului biroului atașat militar al R.P.R. în Turcia

Perioada 1 ianuarie– 31 decembrie 1961

„Vă comunicăm următoarele:

Între 16 – 21. 06.61, personalul biroului atașatului militar român la Ankara a executat o deplasare în partea de vest și sud-vest a Turciei.

Referitor la această deplasare atașatul militar adjunct a raportat următoarele:

Pe tot timpul deplasării, organele contrainformative turcești au mobilizat forțe exagerat de numeroase pentru urmărirea lor. Numai în localitățile Tarsus, Adana, Iskenderun, Nigde și Kir-sehir au fost identificați cu precizie un număr de 51 agenți C. I.

Organele C. I. au folosit în afara agenților săi, numeroși polițiști, patrule militare, oameni de pază ai străzilor, personal de deservire din unele restaurante și hoteluri, mașini ale siguranței și

<sup>113</sup> **Avram Bunaciu**, n. Abraham Gutman (1909-1983), avocat, om politic comunist de origine evreiască. În perioada regimului comunist, Bunaciu a deținut funcțiile de acuzator public șef (1945), ministru al justiției (1948-1949) și apoi, ministru de externe al României (1958-1961). Avram Bunaciu a fost deputat în Marea Adunare Națională în sesiunile din perioada 1948-1975.

<sup>114</sup> **Ion Drînceanu**, diplomat. A fost ambasador rezident la Paris (1954-3 februarie 1956), Atena (4 octombrie 1956-12 iulie 1960), Ankara (3 martie 1962-26 februarie 1968), după care a fost trimis în Africa, îndeplinind o lungă misiune la Dar es Salaam (august 1968-iunie 1978, fiind acreditat și la Lusaka, Antananarivo, Nairobi, Mogadishu și Kigali).

mașini oficiale ale poliției de trafic. În orașul Iskenderun, în timp ce servea masa într-un restaurant, chelnerul i-a întrebat ce au făcut de sunt urmăriți de siguranță.

În orașul Adana, la o distanță de 20 m de personalul nostru, agenții C. I. au bătut cu bestialitate pe un om de la stația de întreținere (unde spălau mașina) pentru că vorbise cu ei. După aceea l-au luat cu o mașină a siguranței. Pe traseu orice cetățean cu care discutau era oprit în mod vizibil de siguranță și întrebat asupra celor discutate.

La hotelul din orașul Nigde, la orele 04.00 dimineața, au fost așteptați de un provocator (român fugar).

În orașul Antalya, mașina oficială a poliției de trafic i-a urmărit permanent la o distanță de 20 m în spate. Urmărirea a continuat până în apropierea localității Iskenderun de unde au fost luați în primire de o altă mașină a siguranței.

La o frizerie din localitatea Eshisehir, un agent C. I. s-a așezat în scop de intimidare și provocare chiar în fața scaunului pe care era servit atașatul militar adjunct naval.

Acțiunile organelor C. I. au mers până și la instigarea unor cetățeni simpli împotriva personalului nostru.

În partea de sud a Turciei organele C. I. au urmărit în special contactele membrilor B.A.M.<sup>115</sup> cu populația.

[AMAE, Problema 111/1961, Turcia, ff. 1-2]

**84. 23 august 1961, Ankara. Note de convorbiri în urma recepției găzduită de Ambasada R.P.R. la Ankara cu ocazia zilei de 23 august. Se prezintă concluziile desprinse în urma discuțiilor purtate cu reprezentanți ai Ministerului Afacerilor Externe turc și reprezentanți ai corpului diplomatic acreditat la Ankara. Se distinge, opinia acestora privind interesul reciproc pentru evitarea unui conflict între cele două blocuri politico-militare. Se consemnează opinii favorabile privind dezvoltarea relațiilor cu statele socialiste după alegerile generale care se vor derula în Republica Turcia, în octombrie 1961.**

*August 23, 1961, Ankara. Notes of conversations following the reception hosted by the Embassy of the PRR in Ankara on the occasion of August 23. The conclusions drawn from the discussions with representatives of the Turkish Ministry of Foreign Affairs and representatives of the diplomatic corps accredited in Ankara are presented. The shared concern regarding the need to avoid a conflict between the two political-military blocs is underlined. Favourable opinions are recorded regarding the development of relations with socialist states after the general elections to be held in the Türkiye in October 1961.*

În cadrul coctailului dat la 23 August 1961 am căutat ca în convorbirile cu Sarper<sup>116</sup> și celelalte oficialități turce să mă situez pe o poziție corespunzătoare situației create prin declarațiile agenției TASS<sup>117</sup> privind uneltirile agresive ale țărilor din blocul militar CENTO. În plus, am fost

<sup>115</sup> B.A.M. – Biroul de atașatură militară

<sup>116</sup> **Selim Rauf Sarper** (1899-1968), diplomat și om politic turc. A ocupat de timpuriu o serie de funcții în diplomație: consul la Komotini, Grecia în 1933, consul la Odesa în 1935, consul la Berlin, Germania în 1937 și ambasador la București în 1939. În anii 1940, Sarper a fost director al Agenției guvernamentale de presă și informare. În 1944, Selim Sarper a fost numit ambasador al Turciei la Moscova, în 1946 a devenit ambasador în Italia la Roma, în 1947 Reprezentant permanent al Turciei la Organizația Națiunilor Unite și în 1957 Reprezentant permanent al Turciei la NATO. La 28 mai 1960 fost numit ministru al Afacerilor Externe, până la 16 februarie 1962.

<sup>117</sup> **Agencia informațională a Rusiei TASS** (anterior numită **ITAR-TASS**), este principala agenție de presă din Rusia, cu sediul în Moscova. A fost înființată în anul 1902, ca agenție Telegrafică comercială, aflată în subordinea Ministe-

informat la începutul coctailului de către tovarășul N. Rîjov<sup>118</sup>, ambasadorul U.R.S.S. la Ankara, că a doua zi va vizita pe domnul Selim Sarper, ministrul afacerilor externe turc, pentru discutarea acestei probleme; este clar deci că era ușor de fixat linia pe care urma să mă mișc în convorbirile ce urma să le am cu oficialitățile turce și în special cu cei de la conducerea MAS turc.

Cu ministrul de externe turc – care a fost vizibil evitat de tovarășul Rîjov – n-am căutat să-i fiu prea mult în companie, unul din factori fiind expus mai sus, iar altul constând în aceea că eu trebuia ca gazdă să mă întrețin cu toți invitații.

În convorbirile mele scurte cu Sarper – fotografii au avut grijă să mă prindă în multe clișee – tema discuțiilor s-a referit la problemele cu caracter istoric privind Turcia: am pomenit în discuțiile noastre și pe istoricul Iorga<sup>119</sup>, cunoscut de Sarper, a cărui lucrare „istorie a imperiului otoman” ar vrea s-o aibă și din politețe i-am făgăduit că i-o voi procura-o (tov. Vasile Dumitrescu<sup>120</sup> și Malița<sup>121</sup> mi-au promis că o vor trimite).

Am făcut și unele glume pe seama întârzierii lui Yolga, secretarul general al MAS turc. Când l-am primit eram cu Sarper, căruia i-am făcut remarcă că „probabil că planificarea muncii în MAS turc suferă și aceasta poate fi cauza principală a venirii târzie la cocteil a domnului Yolga”, la care Sarper îmi răspunde că „el muncește și eu semnez.”

Pe Yolga l-am întrebat dacă s-au hotărât asupra noului ambasador turc în R. P. R., acesta spunându-mi, cu un aer de seriozitate: „Rugați pe dl. Sarper să mă trimită pe mine”, la care i-am răspuns că mă voi gândi la această sugestie.

---

rului Finanțelor. Încă din 1925 aceasta avea afiliate agenții de presă de pe tot teritoriul U.R.S.S. ului. De-a lungul timpului, au apărut și alte afilieri interne dar și externe. În 1992, după dizolvarea U.R.S.S., statutul Agenției a fost redefinit, primind denumirea de Agenția telegrafică informațională a Rusiei. Actualmente TASS este deținută de guvernul Rusiei și are 70 de oficii în Rusia și CSI și 68 de birouri în străinătate.

<sup>118</sup> **Nikolai S. Rîjov**, om politic și diplomat sovietic, ambasador la Ankara (1957-1966) și Roma (1966-1980).

<sup>119</sup> **Nicolae Iorga** (1871-1940), istoric, critic literar, om politic și profesor universitar; personalitate marcantă a culturii românești. A avut o activitate prodigioasă, fiind autorul a 1003 volume, 12.755 articole și studii, dar și 10 volume „Istoria româniei”. Opera sa istorică a acoperit subiecte foarte vaste, fiind totodată citorul unor instituții de cercetare istorică și școli în străinătate. A editat și condus numeroase ziare și reviste, precum „Sămănătorul”, „Neamul românesc”, „Revista istorică”, „Revue historique du sud-est européen”. A conferențiat în marile universități ale lumii din Paris, Roma, Oxford, Lisabona, Praga etc). În plan politic a fondat Partidului Naționalist-Democrat din partea căruia este ales deputat și președinte al Adunării Deputaților (1919-1920). Formațiunea sa politică nu va avea un rol foarte important în viața politică din România. După întoarcerea regelui Carol al II-lea este desemnat Președinte al Consiliului de miniștri, demnitate pe care o exercită în perioada 18 aprilie 1931 – 31 mai 1932. A sprijinit politicile lui Carol al II-lea de instaurare a unui regim „de uniune națională” care să se plaseze deasupra partidelor politice. După demisia de la cărma guvernului, a continuat să sprijine politica carlistă fiind numit și consilier regal, poziție din care va fi unul dintre principalii adversari politici ai mișcării legionare. Îndeplinește pentru scurt timp, funcția de ministru de stat în guvernul condus de patriarhul Miron Cristea (februarie – martie 1938). Ulterior, conflictul cu legionarii se va acutiza, Iorga având un rol important la condamnarea lui C.Z.Codreanu (1899-1938). După abdicarea lui Carol al II-lea și proclamarea statului național-legionar, Iorga se retrage din viața politică. La 27 noiembrie 1940 este asasinat de legionari în apropierea localității Strejnic.

<sup>120</sup> **Vasile Dumitrescu** (1915-?), politician comunist și diplomat român. Director la Agerpres, ulterior ambasador al României în Elveția (1962-1968) și, până la pensionare, ambasador în Chile.

<sup>121</sup> **Mircea Augustin Malița** (1927-2018), academician, diplomat, matematician, profesor universitar și eseist. Mircea Malița a fost membru al Partidului Comunist din România din 1946. Absolvent de matematică superioară, și-a început activitatea ca director al Bibliotecii Academiei Române în perioada 1950-1956. Prima misiune diplomatică o are la Montevideo, la Conferința UNESCO. Apoi, la numai 29 de ani, își începe cariera diplomatică în calitate de consilier al Misiunii Permanente a României pe lângă Organizația Națiunilor Unite (1956); între 1961-1962, ca director al Direcției Culturale din cadrul Ministerului Afacerilor Externe. În 1962, Mircea Malița devine ministru adjunct la Ministerul de Externe, responsabil pe problematica ONU și relații multilaterale – diplomația conferințelor. În 1970 a fost numit la conducerea Ministerului Educației și Învățământului. În perioada mandatului său (februarie 1970–octombrie 1972), a reușit să promoveze studiul limbilor străine occidentale, studiul informaticii, dezvoltarea departamentelor de matematică și informatică și să susțină introducerea conceptului de management, acțiuni vizionare, de pionierat în învățământ. Din anul 1980 a reintrat în diplomație și a fost numit ambasador la Berna, Geneva și Washington.

Directorul general al Departamentului I, Dl. Haleofoglu<sup>122</sup>, m-a informat că ambasadorul nou va fi desemnat de noul guvern ieșit din alegeri – există 10 posturi vacante – iar la o întrebare a mea îmi răspunde că răspunsul forurilor turcești la propunerea noastră privind acordul fito-sanitar rămâne cel din 13. 2. 1959, adică negativ; dacă vroiam să revenim trebuie să facem din nou propunere oficială, la care eu i-am răspuns printr-un zâmbet.

Cu Dl. Raymond A. Hare<sup>123</sup>, ambasadorul SUA la Ankara ne-am întreținut puțin – de altfel nici n-a prea stat mult – asupra situației internaționale, părerea lui fiind că actualei situații internaționale îi va urma destinderea, toastând cu el apoi pentru pace și prietenie.

Domnul Cemil Sait Barlas<sup>124</sup>, cu care m-am întreținut mai mult, mi-a declarat că nu crede în eventualitatea unui război și că lucrurile urmează să se rezolve pașnic; „or fi vrând unii război, dar e greu scumpul meu prieten, să-l declanșeze deoarece noi (lagărul nostru) am devenit ceva cam foarte tari” îl completez eu. Întrebat asupra rezultatelor din viitoarele alegeri, Barlas apreciază că P.R.P. va lua 50 – 55% din voturi.

Convorbiri protocolare am avut și cu mulți alți participanți la Cocteil. Menționez că cu tov. Rîjov am discutat mult despre vizita delegației noastre în U.R.S.S., despre zborul cosmic al lui Titov<sup>125</sup>, înțelegându-ne ca după vizita lui la Sarper să ne întâlnim pentru o convorbire mai lungă mai ales că noi nu ne văzusem de mult, colegul sovietic plecând în concediu în U.R.S.S. la 10 Mai (sic!) trecut.

Am comunicat telegrafic conducerii ministerului despre conținutul convorbirii avute cu colegul sovietic la 29 august curent și care a durat o oră și jumătate.

Ambasador,

Prof. N. Dinulescu

Notă de convorbire

Între Prof. Lutfi Ay<sup>126</sup> și Iliescu Marin, secretar III, cu ocazia Cockteilului oferit de Ambasadă la 23 August 1961

<sup>122</sup> **Vahit Melih Haleofoglu** (1919-2017), politician și diplomat turc. Absolvent de științe politice, a intrat în MAE turc din 1942, urmând o carieră lungă în diplomație. Între 1962 și 1983, Haleofoglu a fost ambasador la Beirut (1962–1965), Kuwait City (1964–1965), Moscova (1965–1966; 1982–1983), Haga (1966–1971) și Bonn (1972–1982). După alegerile generale din 1983, a fost numit ministru al afacerilor externe al Turciei, până în decembrie 1987.

<sup>123</sup> **Raymond Arthur Hare** (1901–1994), diplomat al Statelor Unite, care a ocupat mai multe funcții și îndatoriri pe linie de afaceri externe și ca diplomat. Bun cunoscător al limbilor turcă și arabă, a fost ambasador în Arabia Saudită (octombrie 1950–iulie 1953) și acreditat în Yemen ca ministru plenipotențiar (iulie 1951–iulie 1953; martie 1959–decembrie 1959), ambasador în Liban (septembrie 1953–octombrie 1954), director general al Serviciului de Externe al Statelor Unite (1954–1956), ambasador în Egipt (martie 1958–decembrie 1959), subsecretar de stat adjunct pentru afaceri politice (ianuarie 1960–martie 1961), ambasador în Turcia (aprilie 1961–august 1961), secretar de stat adjunct pentru afacerile din Orientul Apropiat și Asia de Sud (1965–1966).

<sup>124</sup> **Cemil Sait Barlas** (1905–1964), judecător, politician, jurnalist turc. Membru al Partidului Popular Republican (CHP) din 1943. A ocupat funcția de ministru al Comerțului (iunie 1948–ianuarie 1949). În iunie 1949 a fost numit ministru de stat până în mai 1950. După 1950, Barlas, în calitate de jurnalist, a publicat două ziare cu conținut politic: *Pazar Postası* (1951–1953) săptămânal; *Son Havadis* cotidian (1953–1958). La alegerile generale din 1957, a fost candidat CHP pentru provincia Gaziantep. În 1960, și-a vândut ziarul și s-a retras din jurnalism. A fost numit director general al companiei de reasigurare națională. El a scris o carte „Sosyalistlik Yolları ve Türkiye Gerçeği” („Căile socialismului și realitatea în Turcia”) în 1962.

<sup>125</sup> **Gherman S. Titov** (1935–2000), cosmonaut sovietic. A fost prima persoană care a pilotat o navă spațială, prima care a orbitat în jurul Pământului de mai multe ori (un total de 17), și primul fotograf în spațiu. Titov a servit în Forțele Aeriene Sovietice, obținând gradul de general-colonel.

<sup>126</sup> **Lutfi Ay** (1911–1995), scriitor, traducător turc. A lucrat ca funcționar public la mai multe agenții guvernamentale din Ankara și Istanbul, și ca interpret la Ministerul Educației Naționale, Biroul traduceri (1942–1949), ca secretar general al Teatrului de Stat (1949–1958), și ca profesor de Istoria Teatrului la Conservatorul de Stat. A fost vicepreședintele Uniunii Internaționale a Criticilor de Teatru.

Lutfi Ay a declarat că se pregătește pentru o vizită în Uniunea Sovietică unde este invitat în luna noiembrie a.c. pentru trei săptămâni. În afară de Moscova și Leningrad, va vizita RSS Turcmenă și RSS Uzbekă.

Discutând despre recenta declarație a TASS privind demascarea planurilor agresive ale CENTO pentru un atac împotriva U.R.S.S. și a țărilor vecine Turciei, Lutfi Ay recunoaște injustețea și dezavantajele actualei politici duse de guvernul turc, spunând că pentru Turcia este rațional să se țină seama că America este departe, dar că Uniunea Sovietică este vecină. Își exprimă convingerea că, după alegeri, viitorul guvern Înönü va adopta o politică realistă față de Uniunea Sovietică și ceilalți vecini.

Arătându-i că după cele spuse mai înainte am înțeles că dânsul este aproape sigur de victoria P.R.P. în alegeri, Lutfi Ay îmi răspunde că într-adevăr păstrează oarecare rezervă, nu se poate da un răspuns sigur. Sunt posibile și unele surprize cum ar fi de exemplu formarea unor blocuri între celelalte partide, împotriva partidului lui Înönü. Dar ținând seama de pozițiile solide pe care le au în țară populației, Lutfi Ay crede că aceștia vor câștiga alegerile, obținând majoritatea cu circa 55% din voturi.

[AMAE, Problema 10/1961 Turcia, ff. 1-4]

**85. 4 februarie 1962. București. Interviu cu amiralul S.G. Gorșkov<sup>127</sup>, Comandantul suprem al flotei militare a U.R.S.S., privind riposta militar-nucleară sovietică în cazul unei agresiuni NATO, cu sprijinul Turciei, în Marea Neagră. Se arată că, într-o astfel de situație, Turcia va fi ținta directă a unei lovituri nucleare sovietice, potențialul militar sovietic din Marea Neagră fiind considerat suficient pentru anihilarea completă a bazelor militare de pe teritoriul turc. Comandantul sovietic atrage atenția că blocarea strâmtorilor și împiedicarea deplasării flotei sovietice în Marea Neagră, așa cum avertizase comandantul flotei britanice din Marea Mediterană, nu sunt scenarii realiste, iar rachetele și loviturile nucleare pot neutraliza orice blocadă asupra forței navale sovietice.**

*February 4, 1962, Bucharest. Interview with Admiral S.G. Gorșkov, Supreme Commander of the USSR military fleet on the nuclear response in case of a NATO aggression, with Turkish support, in the Black Sea. In such a case, Türkiye will be the main target of a nuclear Soviet hit. It is assessed that the Soviet military capability in the Black Sea is considered as being sufficient to a complete annihilation of the military bases on Turkish soil. The Soviet commander warns that any actions to block or to limit the movement of Soviet fleet in the Black Sea, as there were circulated by the Commander of the British Fleet in the Mediterranean Sea, are totally unrealistic. That is because of the Soviet nuclear capability to neutralize any blockade over their naval forces.*

*Răspunsurile amiralului S.G. Gorșkov la întrebările unui corespondent al ziarului „Pravda”*

Ziarul „Pravda” publică următoarele răspunsuri date unui corespondent al său de amiralul S.G. Gorșkov, comandantul suprem al flotei maritime militare a U.R.S.S.

<sup>127</sup> **Serghey G. Gorșkov** (1910-1988), amiral al flotei Uniunii Sovietice. Absolvent al Școlii militare navale, a deținut de timpuriu funcții și însărcinări în cadrul marinei militare sovietice. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial a fost numit la comanda Flotei de Azov (1941-1943), Flotei Dunării (1944), al Escadrei Mării Negre (1944-1951) și după război, al Flotei Mării Negre (1951-1955), comandant șef al marinei sovietice (ianuarie 1956-1962) și ministru adjunct șef al Apărării.



**Întrebare:** Recent, a fost dată publicității la Istanbul declarația amiralului Douglas-Eric Holland Martin<sup>128</sup>, comandantul șef al forțelor navale britanice din Marea Mediterană, care a spus că „dacă ar izbucni un război, prima lovitură o va primi Turcia”. „Dar de îndată ce vom primi un semnal de alarmă, a spus el în continuare, vom acorda ajutor, imediat și prin toate mijloacele prietenei și aliatei noastre Turcia”. Ce părere aveți despre această declarație a amiralului englez?

**Răspuns:** Amiralul englez are dreptate într-o anumită privință: dacă imperialiștii vor dezlănțui un război împotriva U.R.S.S. și a aliaților ei, și tocmai la aceasta poate duce politica agresivă a țărilor NATO, prima lovitură a armei rachetă sovietice nu va cruța, firește, țările care, făcând parte din blocurile militare ale puterilor occidentale, și-au oferit teritoriile pentru amplasarea de baze militare străine și, prin urmare, nici Turcia. Din păcate, însă, amiralul nu a dezvoltat această idee justă. Dacă ar fi făcut-o, tabloul pe care ar fi fost nevoit să-l înfățișeze nu ar fi corespuns cîtuși de puțin tonului lăudăros de care este pătrunsă declarația sa. Mă văd obligat să precizez ceea ce amiralul englez, din motive pe care el le cunoaște, a trecut sub tăcere. În calitate de comandant suprem al flotei maritime militare sovietice pot declara cu toată răspunderea că chiar numai forța racheto-nucleară de care dispune flota noastră din Marea Neagră ar fi mai mult decît suficientă pentru a transforma în ruine țările din zona Mării Negre devenite capete de pod.

În ce privește însă asigurările date de Douglas-Eric Holland-Martin că la un semnal de alarmă se va acorda imediat „ajutor” Turciei; această asigurare va împovăra conștiința amiralului englez. Adevărul este însă că dacă Turcia ar continua să îndeplinească rolul ce i s-a rezervat în planurile blocurilor militare NATO și CENTO, în cazul în care agresorii ar dezlănțui, cu participarea Turciei, un război împotriva Uniunii Sovietice și a țărilor socialiste prietene cu ea, Turcia ar primi firește o lovitură racheto-nucleară. După aceasta „ajutorul” pe care amiralul Holland-Martin îl promite cu atîta mărinimie Turciei nu va mai fi probabil necesar, întrucît nimeni nu va mai avea nevoie de el.

Doar amiralul nu poate să nu știe că dacă ar izbucni un război racheto-nuclear, chiar de la bun început teritorii imense ar fi supuse contaminării radioactive. Chiar și numai acest fapt face ca afirmația cu privire la ajutor să fie lipsită de sens, deoarece, din motivele menționate, un asemenea ajutor nu va mai fi cu putință. De altfel, cine va acorda acest „ajutor?”. Judecînd celor spuse, se poate reprezentantul suspus al amiralității engleze se referă la aliații Turciei din NATO, și este de presupus că printre ei și la Marea Britanie pe care o reprezintă. Dar după cum s-a mai arătat în repetate rînduri, pe oricine ar atenta împotriva Uniunii Sovietice și a statelor ce îi sînt prietene, îl așteaptă o contralovitură zdrobitoare. Ar fi util să amintim avertismentul dat cu cîteva zile în urmă de R. I. Malinovski<sup>129</sup>, ministrul Apărării al U.R.S.S., care a declarat că Uniunea Sovietică este capabilă să șteargă de pe fața pămîntului cu o singură lovitură racheto-nucleară

<sup>128</sup> **Sir Douglas Eric Holland-Martin** (1906–1977), amiral al Marinei Regale Britanice. A participat la cel de-al Doilea Război Mondial, apoi a ocupat funcția de atașat naval în Argentina, Paraguay și Uruguay. A fost numit comandant al distrugătorului HMS Agincourt în 1949 și apoi director de planuri la Amiralitate, în 1952. A preluat comanda portavionului HMS Eagle în 1954 și apoi a devenit ofițer de flotilă mediteraneană în 1955. A fost numit șef al personalului naval în 1957 și comandant șef al flotei mediteraneene în 1961. În 1964 a fost comandant al Colegiului Imperial de Apărare. S-a pensionat în 1966.

<sup>129</sup> **Rodion I. Malinovski** (1898–1967), mareșal rus, membru al PCUS din 1926. S-a distins în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, în calitate de comandant al Armatei 6 sovietice și a altor armate și grupări de pe frontul de sud. A fost unul dintre principalii comandanți militari sovietici din timpul bătăliei de la Stalingrad (decembrie 1942), în calitate de comandant al Armatei a II-a gardă sovietice. S-a remarcat ca eliberator al Ucrainei și apoi drept conducător al ofensivei împotriva nemților în Balcani și a operațiunilor militare din timpul campaniei din Vest. A activat ca fost președinte al Comisiei Aliate de Control pentru România. Rodion Malinovski a fost decorat ca Erou al Uniunii Sovietice în 1945 și 1958. A ocupat funcția de ministru al Apărării al Uniunii Sovietice în perioada octombrie 1957-martie 1967.

orice obiective, toate centrele industriale și politico-administrative ale S.U.A. și să distrugă integral țările care și-au oferit teritoriile pentru amplasarea de baze militare americane în jurul Uniunii Sovietice și altor țări socialiste. Amiralul englez și cei care se află în spatele lui ar face o greșeală ireparabilă dacă ar considera că acest avertisment nu se referă la ei.

**Întrebare:** Amiralul Holland-Martin a afirmat: „Vom localiza flota rusă în Marea Neagră și o vom distruge. Dispunem de planuri pentru a preveni în caz de război ieșirea flotei ruse, prin strîmtori, în Marea Mediterană. Cum apreciați această afirmație a amiralului englez?

**Răspuns:** Este greu de spus ce predomină în această declarație: simpla lăudăroșenie sau lipsa de răspundere?.

Se naște întrebarea: cum intenționează amiralul englez să închidă strîmtorile Mării Negre, să „localizeze” și să „distrugă” flota noastră din Marea Neagră? Crede el că ar putea să stea călare pe aceste strîmtori și să le blocheze prin această manevră, de cavalerie? Este însă greu de crezut că amiralul contează pe aptitudinile sale în această direcție. Această concepție, face parte din metodele cu care au fost duse în primul și al doilea război mondial. În concepția sa asupra mijloacelor moderne de ducere a războiului, asupra posibilităților actuale, amiralul englez a rămas în urmă cu cel puțin un sfert de veac. Comandantul forțelor navale britanice din Marea Mediterană ar trebui să știe mai bine ca oricine că în condițiile unui război racheto-nuclear noțiunea de blocadă este nerealistă și absurdă. Rachetele nu pot fi blocate și tocmai ele vor lovi mijloacele cu care Holland-Martin are de gând să „localizeze” și să „distrugă” flota noastră din Marea Neagră, să „împiedice” ieșirea ei în Marea Mediterană.

Această declarație a fost făcută, chipurile, în scopul sprijinirii Turciei. Dar la noi, la ruși, în asemenea cazuri se spune în popor: „A face un serviciu așa cum l-ar face ursul”. Atunci cînd ursul a văzut o muscă pe capul unui om, prieten cu el, care dormea a vrut să-l ajute și a ridicat o piatră pentru a omorî musca dar a omorît omul. Procedul amiralului englez este aidoma acestui serviciu al ursului. Este ciudat că conducătorii turci dau unor amirali străini zeloși peste măsură posibilitatea de a face declarații provocatoare pe teritoriul Turciei și că le permit să se joace cu soarta acestei țări. Am vrea să sperăm că cei ce poartă răspunderea pentru politica – Turciei – căreia oamenii sovietici îi doresc numai bine și cu care Uniunea Sovietică ar dori să întrețină relații bune de adevărată bună vecinătate, țel spre care U.R.S.S. tinde în mod neabătut – vor trage concluzii juste și nu vor permite să se pună în primejdie soarta țării, însăși existența ei. În ultimul timp nu lipsesc declarațiile impertinente din partea unor personalități militare americane, engleze și din alte țări membre, ale NATO. De aceea nici declarația lui Holland-Martin nu poate fi considerată ca un simplu punct de vedere personal. Fără îndoială că ea este dictată de orientarea generală agresivă a politicii acestui bloc militar. Asemenea declarații se fac în mod vădit pentru a încuraja pe partenerii minori ai S.U.A. și Angliei din blocul NATO pentru a-i stimula și mai mult în pregătirile militare și sporirea cheltuielilor de război.

Aceste declarații ale personalităților militare din Occident urmăresc de asemenea să producă impresie asupra Uniunii Sovietice. În această privință trebuie să se spună foarte clar că ele nu-și ating scopul. Declarații de genul celei făcute recent de amiralul englez arată, încă o dată, ce valoare au afirmațiile făcute uneori de reprezentanții oficiali ai Occidentului că sînt pentru dezarmare, pentru însănătoșirea situației internaționale. Aceste declarații nu pot fi calificate altfel decît ca provocatoare. Dar, domnule amiral, dacă vreți război, aflați că Uniunea Sovietică dispune de toate mijloacele necesare pentru a se apăra și pentru a-și apăra aliații, pentru a da o lovitură zdrobitoare, nimicitoare, agresorilor care vor dezlănțui războiul.

**86. 9 martie 1962, București. Anunț din „Scînteia” privind numirea noului ambasador român în Republica Turcia, Ion Drînceanu.**

*March 9, 1962, Bucharest. Announcement in the „Scînteia” newspaper regarding the appointment of the new Romanian ambassador to Türkiye, Ion Drînceanu.*

Numirea noului ambasador al R. P. Romîne în Republica Turcia Printr-un decret al Consiliului de Stat al Republicii Populare Romîne, tov. Ion Drînceanu a fost numit în calitate de ambasador extraordinar și plenipotențiar al Republicii Populare Romîne în Republica Turcia, în locul tov. Nicolae Dinulescu care a primit o altă însărcinare.

[„Scînteia”, 1962, martie 9, p. 4]

**87. 22 martie 1962, București. Notă transmisă de Ministerul Afacerilor Externe către Ambasada R.P.R. la Ankara în vederea informării misiunii diplomatice a R.D.G. la Ankara cu privire la relațiile R.P.R. cu Turcia și Grecia. Se prezintă un inventar al acestor relații fiind subliniat nivelul redus al progreselor înregistrate. Se expun considerații privind consolidarea capitalului vest-german în cele două state.**

*March 22, 1962, Bucharest. Note sent by the Ministry of Foreign Affairs to the Embassy of the PRR in Ankara in order to inform the diplomatic mission of the GDR on Romania's relations with Greece and Türkiye. An inventory of the relations between these states is presented, highlighting the low level of progress. There are considerations regarding the consolidation of West German capital in the two states.*

La nota dv. nr. 70/7 din 12.II. a.c. vă comunicăm unele date privind relațiile R.P.R. cu Grecia și Turcia, în vederea comunicării lor ambasadei R.D.G.

**R.P.R. – Turcia**

– O delegație economică romînă a vizitat Turcia la începutul anului 1961 și în urma tratativelor a fost încheiat un protocol de schimburi comerciale în valoare de cca. 14 milioane dolari. Protocolul a fost realizat în proporție de numai 20 %.

– În iulie 1961, o delegație de oameni de afaceri din Turcia a vizitat țara noastră timp de 9 zile.

– Țara noastră a fost vizitată de 3 ziariști turci. Întorși în țară, ziariștii turci au publicat o serie de articole au continuat în general favorabil țării noastre, relevînd unele succese obținute în R.P.R. în domeniul economic și cultural-științific.

– La Ankara și Istanbul a fost deschisă expoziția romînă de artă plastică contemporană (ianuarie 1961) Expoziția s-a bucurat de mare succes, fiind vizitată numai la Ankara de aproximativ 9 mii persoane.

– Între R.P.R. și Turcia au avut loc schimburi reciproce de soliști instrumentiști.

– Pentru anul 1962 a fost semnat protocolul de schimburi comerciale în valoare de aproximativ 18 milioane dolari.

– M.A.S. turc a propus un plan de acțiuni culturale pentru anul 1962 (acord cultural nu există). Partea romînă studiază această propunere.

Pe plan politic în relațiile R.P.R. cu aceste două țări nu s-a observat vreo îmbunătățire.

Se întăresc treptat pozițiile capitalului vest german în Grecia și Turcia.

Acțiuni pe plan balcanic

După propunerile făcute de R.P.R. în 1957 și 1959, precum și cele făcute la cea de-a 15-a sesiune a Adunării Generale a ONU din partea R.P.R. n-au mai fost inițiate alte acțiuni guvernamentale pe plan balcanic.

În scopul antrenării opiniei publice din țările balcanice, în special din Grecia și Turcia, la crearea unui teren prielnic înfăptuirii colaborării balcanice și transformării acestei regiuni într-o zonă a păcii, vor fi organizate unele acțiuni neguvernamentale:

- organizarea la București, în mai 1962, a acelei de a 6-a săptămâni medicale balcanice și reluare activității Uniunii Medicale Balcanice.

- organizarea la București a unui colocviu de civilizație balcanică sub egida UNESCO.

- organizarea la București a unui festival de folclor al țărilor balcanice și din zona Mării Adriatice.

[AMAE, fond 220, R.P.R.-5, Direcția a II-a, ff. 4-5]

**88. 23 martie 1962, București. Notă a Ministerului Afacerilor Externe privind evoluțiile din Grecia și Turcia în relație cu propunerile guvernului R.P.R. privind realizarea unei înțelegeri între statele din sud-estul Europei și transformarea Balcanilor într-o zonă denuclearizată. Se subliniază situația economică diferită din cele două state ca urmare a creșterii prezenței capitalului vest-german, respectiv a ajutoarelor și creditelor acordate de statele occidentale și SUA, cele mai multe fiind în scopuri militare. Se evaluează că acestea au contribuit la intensificarea activităților militare din Grecia și Turcia, inclusiv manevre militare la granițele cu statele socialiste. Se indică posibilitatea creșterii în ritm accelerat a arsenalului nuclear și a instalațiilor de lansare a rachetelor de pe teritoriul celor două state. În evaluarea diplomației române, acești factori, precum și politica neangajată a RPF Iugoslavia, nu permit promovarea propunerilor R.P.R. vizând pacea în Balcani și denuclearizarea.**

*March 23, 1962, Bucharest. Note of the Ministry of Foreign Affairs on developments in Greece and Türkiye in relation to the proposals of the Government of the PRR regarding the achievement of an understanding between the states of South-Eastern Europe and the transformation of the Balkans into a denuclearized zone. It highlights the different economic perspective in which the two states evolve as a result of the increased presence of West German capital, respectively aid and loans granted by Western states and the USA, most of them for military purpose. It is assessed that they contributed to increased military activities in Greece and Türkiye, including military manoeuvres on the borders with socialist states. The possibility of an accelerated increase of the nuclear arsenal and missile launch facilities on the territory of the two states is advanced. In the evaluation of Romanian diplomacy, these factors, as well as the uncommitted policy of PFR Yugoslavia do not allow the promotion of the PRR's proposals regarding peace in the Balkans and denuclearization.*

În perioada care a trecut de la propunerile guvernului R.P.R. privind realizarea unei înțelegeri între statele regiunii balcanice în vederea înfăptuirii unei largi colaborări interbalcanice și transformării regiunii din sud-estul Europei într-o zonă denuclearizată, situația politică din Balcani a devenit mai complicată și mai încordată.

Monopolurile americane și, în ultimii ani, și monopolurile vest-germane au intensificat subjugarea economică, politică și militară a Greciei și Turciei, a căror economie înapoiată oferă o piață rentabilă, iar situația lor geografică constituie o poziție strategică importantă în planurile agresive împotriva țărilor socialiste. În perioada 1946-1959, monopolurile americane au investit peste 2,8 miliarde dolari (70 % în scopuri militare) în Turcia și mai mult de 2,9 miliarde dolari (44 % în scopuri militare) în Grecia. Monopolurile vest-germane, în urma acordurilor din 1958 și 1961, au acordat Greciei, sub formă de ajutor, credite și investiții particulare garantate de stat, suma de 915 milioane mărci în condiții înrobitoare, prin care și condiția ca aceste credite să fie utilizate în folosul comerțului Greciei cu țările socialiste. Cu toată împotrivirea monopolurilor americane, capitalurile vest-germane au pătruns și în Turcia (participații la modernizarea țărilor de la Eregli și Karabük și la explorările petrolifere din zona europeană, împrumutul de 80 milioane mărci acordat în 1961) și cer să le fie atribuită „sarcina de a sprijini Turcia în cadrul obligațiilor NATO”. Economia și politica Greciei au devenit și mai strâns legate de interesele monopolurilor occidentale și mai ales de cele ale monopolurilor vest-germane ca urmare a asocierii la Piața Comună, în ale cărei acorduri se prevede printre altele și condiția ca schimburile comerciale ale Greciei cu țările cu care are aranjamente bilaterale să nu depășească 10 % din schimburile ei totale.

Ajutoarele și creditele acordate Greciei și Turciei de către monopolurile străine au început să aibă o orientare aproape exclusiv militară. Guvernul SUA a făcut deja cunoscut guvernului grec că începând cu noul an financiar va întrerupe ajutorul economic acordat gratuit și va acorda numai ajutor pur militar și credite pentru finanțarea unor lucrări pe bază de planuri concrete aprobate de guvernul SUA.

Transformate de puterile occidentale în membre active ale blocurilor militare agresive, Grecia și Turcia fac cheltuieli militare ridicate în raport cu venitul lor național redus, întrețin armate relativ numeroase instruite de specialiști americani, pe teritoriile lor se construiesc obiective militare însemnate, au fost instalate rampe pentru lansarea de rachete, se fac tot mai intens manevre militare în cadrul NATO la granițele cu țările socialiste (pentru primăvara acestui an au fost deja anunțate manevre de o amploare și mai mare), au fost stocate arme nucleare (declarațiile colonelului american Ripple, secretarului general NATO Stikker<sup>130</sup>, amiralului turc Necet Uran<sup>131</sup>, nedezmințite de guvernele turc și grec. Averoff<sup>132</sup> declarat că „nu poate nici să confirme, dar nici să dezmințită existența de arme atomice în Grecia).

În pofida voinței popoarelor lor, care își manifestă tot mai deschis nemulțumirea în legătură cu politica de aservire față de monopolurile străine (greve, reacții ale unor personalități, deputați), guvernele grec și turc au intensificat reacțiunea internă și politica războiului rece și întreținerea unui climat de încordare în Balcani. Ele se opun înfăptuirii colaborării balcanice și

<sup>130</sup> **Dirk Uipko Stikker** (1897-1979), om politic, diplomat și negociator olandez, ministru al Afacerilor Externe (1948-1952), ambasador la Londra (1952-1958), reprezentant permanent al Olandei la NATO și OCDE (Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică), în perioada 1958-1961. În aprilie 1961, Stikker a fost numit cel de-al treilea Secretar General al NATO, funcție pe care a deținut-o până în august 1964.

<sup>131</sup> **Necdet Uran** (1910-1973), amiral în Forțele Navale Turce și comandant șef al marinei militare turce în perioada 1961-1968.

<sup>132</sup> **Evangelos Averoff** (1910-1990), politician, scriitor grec. Prefect al regiunii Corfu în 1940, după cel de-al Doilea Război Mondial, a fost ales membru al Parlamentului grec. Din 1946 până în 1956 a ocupat funcțiile de ministru adjunct și ministru al Aprovizionării, Economiei și Agriculturii, apoi cea de ministru de externe (1956-1963). Participant la junta militară din 1967-1974, a fost arestat și nu a mai deținut nici-o funcție în stat. După 1974 a activat ca ministru al Apărării, până în noiembrie 1981. În perioada 1981-1984 a fost ales președinte al partidului Noua Democrație, aflat în opoziție.

transformării acestei regiuni într-o zonă denuclearizată condiționând realizarea propunerilor făcute în acest scop de soluționarea pe plan internațional a problemei dezarmării generale și totale.

O influență negativă asupra situației din Balcani o exercită și acțiunile conducătorilor iugoslavi care, rupînd Iugoslavia de lagărul socialist, au trecut la promovarea unei politici „neangajate”.

[AMAE, fond 220, R.P.R.-5, Direcția a II-a, ff. 9-11.]

**89. 2 aprilie 1962, București. Evaluare a Ministerului Afacerilor Externe privind situația politică din Balcani. Se propune continuarea demersurilor de promovare a inițiativelor privind cooperarea regională și denuclearizarea. Se anticipează creșterea presiunilor statelor occidentale față de guvernele Greciei și Turciei pentru diminuarea relațiilor bilaterale cu R.P.R. Se propune o abordare flexibilă din partea R.P.R. care să combine acțiunile de nivel regional cu demersuri directe în plan bilateral.**

*April 2, 1962, Bucharest. Assessment by the Ministry of Foreign Affairs on the political situation in the Balkans. It is proposed to continue efforts to promote initiatives on regional cooperation and denuclearisation. Western states are expected to increase pressures towards the governments of Greece and Türkiye to diminish bilateral relations with the PRR A flexible approach is proposed from the PRR to combine regional actions with direct bilateral approaches.*

#### **Situația politică din Balcani și perspectivele inițiativei noastre în acest spațiu**

Continuarea și dezvoltarea inițiativei noastre va avea o influență favorabilă pe plan internațional și va reprezenta o contribuție importantă a țării noastre la progresul ideii de creare de zone ale păcii în diferite părți ale lumii, și în general a ideii adoptării de măsuri parțiale ca etape în rezolvarea problemei dezarmării generale și totale. În același timp ea se va încadra în mod firesc pe linia ascendentă a politicii externe active a R.P.R. și va duce la creșterea pe mai departe a prestigiului țării noastre în special în rîndul țărilor neutre.

– pe plan balcanic continuarea și dezvoltarea inițiativei noastre va avea următoarele consecințe:

**asupra Iugoslaviei:** propunerile noastre tot mai concrete vor pune pe conducătorii iugoslavi în situații tot mai dificile în cadrul politicii lor de duplicitate, fiind siliți fie să le accepte, fie să se demaște în fața popoarelor din țările slab dezvoltate.

**asupra Albaniei:** dezvoltarea colaborării interbalcanice va sublinia politica greșită a conducătorilor albanezi care se opun coexistenței pașnice și va contribui la demascarea lor în fața poporului albanez.

**asupra Greciei și Turciei:** propunerile și acțiunile de colaborare balcanică vor influența tot mai mult opinia publică și în special cercurile interesate în dezvoltarea comerțului balcanic și cercurile culturale care prețuiesc legăturile tradiționale interbalcanice. În Grecia, neacceptarea propunerilor noastre de către guvernul grec va mări opoziția împotriva acesteia, iar în Turcia ele pot prilejui creșterea presiunilor exercitate asupra guvernului din partea opiniei publice.

Desigur că aici trebuie avut în vedere și eventualele complicații care se pot ivi în Grecia și Turcia ca urmare a acțiunilor noastre. Astfel este posibilă creșterea presiunilor puterilor occi-

dentale asupra acestora ceea ce va putea duce la creșterea ostilității guvernelor grec și turc față de noi, sub pretextul că intensificăm propaganda comunistă și încercăm ruperea Greciei și Turciei de NATO. Din această cauză, considerăm necesar ca paralel cu înfăptuirea unor acțiuni care să reunească reprezentanți ai opiniei publice din Balcani (acțiuni neguvernamentale) și care trebuie să întrunească participanți cât mai reprezentativi din toate țările balcanice (pentru a nu da ocazia unor comentarii de genul celor apărute după recenta consfătuire a comitetelor balcanice de la Sofia, în special în presa greacă și albaneză). Să întreprindem și acțiuni pe linia guvernamentală prin care să putem lua contact direct cu guvernele grec și turc. De asemenea, în același scop ar influența și unele măsuri pentru îmbunătățirea pe mai departe a relațiilor bilaterale oficiale cu Grecia și Turcia (în special pe linia comercială și transporturi unde mai sînt rezerve și pe linie cultural-sportivă).

[AMAE, fond 220, R.P.R.-5, Direcția a II-a, ff. 58-59]

**90. 12 aprilie 1962, Ankara. Primirea de către Președintele Republicii Turcia, Cemal Gürsel, a noului ambasador al R.P.R. la Ankara, Ion Drînceanu, în vederea prezentării scrisorilor de acreditare. Este reafirmat interesul reciproc pentru dezvoltarea relațiilor de cooperarea având ca bază dimensiunea economică.**

*April 12, 1962, Ankara. Reception by the President of the Republic of Türkiye, Cemal Gürsel, of the new Ambassador of the PRR to Ankara, Ion Drînceanu, in order to present the credentials. The mutual interest in developing relations based on cooperation, mainly in the economic dimension, is reaffirmed.*

La 12 aprilie, Ion Drînceanu, ambasador extraordinar și plenipotențiar al R. P. Romîne la Ankara, a fost primit de președintele Turciei, Cemal Gürsel<sup>133</sup>, căruia i-a prezentat scrisorile de acreditare. La prezentarea scrisorilor au asistat ministrul Afacerilor Externe al Turciei, Cemal Erkin<sup>134</sup>, secretarul general al Președinției, Zeitinoğlu<sup>135</sup>, directorul de cabinet al președintelui Republicii, Ulus, și directorul general al Protocolului M.A.E., Erez. Ambasadorul R.P. Romîne a fost însoțit de colaboratori ai ambasadei. Prezentînd scrisorile de acreditare, I. Drînceanu a

<sup>133</sup> **Cemal Gürsel** (1895-1966), general și președinte al Turciei. Militar de carieră, a fost comandant al Armatei a 3 a turce în perioada august 1957-august 1958, când a fost numit comandant al Forțelor Terestre, până în iunie 1960. După lovitură de stat din 27 mai 1960, a deținut mai multe funcții importante în stat: președinte al Comitetului Uniunii Naționale (mai 1960-octombrie 1961), adjunct al ministrului Apărării (1960), comandant șef al Forțelor armate turce (mai 1960-octombrie 1961), prim ministru al Turciei (1960-1961), președinte al Republicii Turcia (octombrie 1961-martie 1966). A fost considerat cel de-al doilea „părinte” al Turciei după Atatürk, fiind promotorul unor reforme economice și sociale importante.

<sup>134</sup> **Feridun Cemal Erkin** (1899-1980), diplomat și om politic turc. Absolvent de studii universitare de drept la Paris, fost numit la primul său post diplomatic în 1928 ca prim secretar în ambasada Turciei din Londra. După ce a îndeplinit diverse poziții în Ministerul turc al Afacerilor Externe a fost numit trimis extraordinar la ambasada Turciei din Berlin în 1934, consul general la Berlin în 1938. A lucrat în Ministerul de externe turc ca subsecretar de stat (1945-1947). După război, a ocupat o serie de posturi diplomatice de rang înalt: ambasador al Turciei în Italia (1947-1948), ambasador în Statele Unite (1948-1955), ambasador al Turciei în Spania (1948-1955), ambasador în Franța (1957-1960), ambasador în Regatul Unit (1960-1962). A fost numit ministru al afacerilor externe la 1 aprilie 1962, până la 20 februarie 1965. A ocupat demnități în cabinetele conduse de prim-ministrul İsmet İnönü și a fost ales deputat al Partidului Popular Republican. A părăsit Partidul P.R. și s-a alăturat Partidului Justiției, ocupând funcția de senator (1970-1971).

<sup>135</sup> **Kemal Zeytinoğlu** (1911-1959), inginer și politician turc. În 1946 a intrat ca membru în Partidul Democrat turc. A îndeplinit funcția de ministru al lucrărilor publice în trei guverne succesive conduse de A. Menderes (decembrie 1950-1955).

transmis din partea președintelui Consiliului de Stat al R. P. Romîne, Gh. Gheorghiu-Dej, urări de sănătate președintelui C. Gürsel, precum și urări de prosperitate poporului turc din partea poporului român. Ambasadorul român a subliniat că R.P. Romîna dorește să dezvolte continuu relațiile de prietenie și bună vecinătate între cele două țări și și-a exprimat convingerea că asemenea relații servesc interesele ambelor popoare, constituind totodată o contribuție la cauza păcii. Președintele C. Gürsel a mulțumit pentru urările primite și a rugat pe ambasadorul român să transmită omagiile sale președintelui Consiliului de Stat al R.P. Romîne, Gh. Gheorghiu-Dej, precum și urări de succese poporului român. Cu acest prilej, C. Gürsel a remarcat că cele două popoare sînt nu numai vecine dar și prietene. Referindu-se la relațiile existente între R.P. Romîna și Turcia, el a subliniat importanța relațiilor economice ca bază a celorlalte relații. Președintele Turciei a declarat apoi că își dă seama de însemnătatea pe care ar avea-o pentru omenire realizarea unei înțelegeri generale.

[„Scînteia”, 12 aprilie 1962, p. 8]

**91. 20 aprilie 1962, București. Notă a Ministerului Afacerilor Externe al R.P.R privind inițiativele lansate de statele socialiste pentru consolidarea păcii în Balcani și a dezarmării nucleare în regiune. Include și un inventar al răspunsurilor formulate de statele din Balcani, din care se disting punctele de vedere nuanțate exprimate de Grecia și RPF Iugoslavia. Este subliniat apelul R.P. Bulgare privind adoptarea de către statele din regiune a unei atitudini favorabile față de propunerile române. Sunt prezentate și evoluțiile pozițiilor statelor socialiste, cu accent în ceea ce privește tensiunile dintre RPF Iugoslavia și Albania.**

*April 20, 1962, Bucharest. Note of the Ministry of Foreign Affairs of the PRR on initiatives launched by socialist states for peacebuilding and nuclear disarmament in the Balkans. It includes an inventory of responses from the Balkan states, distinguishing the nuanced views expressed by Greece and the PFR Yugoslavia. The appeal of the Bulgarian Republic regarding the adoption by the states in the region of a favourable attitude towards the Romanian proposals is underlined. Developments in the positions of socialist states are also presented, with emphasis on tensions between the PFR Yugoslavia and Albania.*

Evoluția cronologică a inițiativelor întreprinse de țările socialiste în regiunea Balcanilor.

1. 10 septembrie 1957 – R. P. R.

Președintele Consiliului de Miniștri al R. P. R. a adresat un mesaj șefilor de guverne ale țărilor balcanice. S-a propus întrunirea lor într-o conferință la București, în cursul anului 1957, în vederea discutării înfăptuirii unei înțelegeri colective a statelor din Balcani, având ca scop asigurarea păcii și realizarea unei largi colaborări interbalcanice.

Pozițiile adoptate de statele balcanice

R. P. Albania – 18. IX. 1957

Guvernul albanez a răspuns la mesaj. S-a declarat de acord cu mesajul nostru și a susținut propunerea făcută.

R. P. Bulgaria – 18. IX. 1957

Guvernul bulgar a răspuns la mesaj. S-a declarat de acord cu mesajul și a susținut propunerea făcută.



R. P. F. Iugoslavia – 13. IX. 1957

Guvernul iugoslav a răspuns la mesaj. S-a declarat în principiu de acord cu problemele ridicate în mesajul nostru. În legătură cu convocarea Conferinței, a subliniat însă „necesitatea înlăturării greutăților care mai există între unele țări balcanice pentru a pregăti într-adevăr premisele necesare pentru o colaborare interbalcanică rodnică” considerând că în decursul unor asemenea eforturi reciproce, o consfătuire a șefilor guvernelor țărilor balcanice ar putea constitui un pas important spre stabilirea și dezvoltarea colaborării prietenești a statelor balcanice.”

Grecia – 23. IX. 1957.

Guvernul grec a răspuns la mesaj. Fără a respinge ideea colaborării și păcii în Balcani, guvernul grec arată următoarele: „consideră că, înainte de a se ajunge la stabilizarea relațiilor între țările balcanice, ar fi indispensabilă eliminarea cauzelor care se opun înțelegerii între unele dintre aceste țări. Eliminarea acestui stadiu pregătitor ar duce la eșecul reuniunii. Grecia are cu unele țări balcanice diferende care datează din timpul războiului... Câtă vreme mai există aceste diferende, guvernul grec nu consideră că ar putea contribui prin prezența sa la succesul Conferinței având ca scop reglementarea între țările balcanice a unor relații de natură organică și permanentă... pentru aceste motive guvernul grec.... Nu este în măsură... să accepte invitația adresată”.

Turcia

Guvernul Menderes nu a răspuns la mesaj.

2. 15 decembrie 1957 – R. P. B.

Guvernul bulgar a dat publicității o Declarație în care, arătând că la apropiata sesiune a NATO s-ar putea impune Greciei și Turciei obligația creării pe teritoriile lor de baze și stocuri de arme nucleare și rachete, subliniază „că interesele popoarelor balcanice cer ca guvernele statelor lor să adopte o poziție favorabilă față de inițiativa Președintelui Consiliului de Miniștri al R. P. R.”

3. 26 – 30 mai 1959 – U.R.S.S. – RPA

Cu ocazia vizitei în R. P. Albania, în cuvântările rostite, tov. N. S. Hrușciov<sup>136</sup> a formulat propunerea transformării regiunii balcanice și a Mării Adriatice într-o zonă a păcii, fără rachete și arme nucleare.

Propunerea a fost susținută în cuvântările sale de Enver Hodja<sup>137</sup>, după care ea a fost trecută ca propunere comună a guvernelor sovietic și albanez în Declarația comună sovieto-albaneză din 1. VI. 1959.

<sup>136</sup> **Nikita Hrușciov** (1894-1971), om politic rus care a condus Uniunea Sovietică în timpul Războiului Rece. A ocupat funcția de secretar general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (1953 – 1964), de prim-ministru al Uniunii Sovietice (1958-1964), pe cea de președinte al Consiliului de Miniștri (1958 –1964). Hrușciov a rămas în istorie pentru destalinizarea Uniunii Sovietice, când la 25 februarie 1956, la Congresul al XX-lea, el a ținut „Discursul Secret”, în care a denunțat epurările staliniste și prin care a deschis o perioadă de reducere a represiunilor în Uniunea Sovietică. Au existat încercări de reformare a politicii interne și anumite aspecte ale politicii externe, printre care cele pentru susținerea primelor progrese ale programului spațial sovietic și pentru mai multe reforme de un relativ liberalism în unele arii ale politicii interne. A fost înlăturat de la putere în 1964.

<sup>137</sup> **Enver Hodja** (1908-1985), om politic albanez, cu studii de filozofie la Sorbona. A deținut funcția de Prim-Secretar al Partidului Comunist al Muncii din Albania, fiind totodată și conducător al statului albanez, de la sfârșitul celui de al Doilea Război Mondial până la moartea sa din anul 1985. El a mai îndeplinit și funcția de prim-ministru al Albaniei (1944–1954), precum și cea de Ministru al Afacerilor Externe (1946 – 1953). Sub conducerea lui Hodja, Albania s-a caracterizat printr-o politică de izolare de restul Europei, guvernul albanez a creat o imagine de evoluție a țării dintr-un stat semi-feudal într-un stat industrializat.

4. 7 iunie 1959 – R. P. R.

În „Declarația cu privire la amplasarea în Grecia a rampelor de lansare a rachetelor teleghidate și problema păcii și securității în Balcani”, guvernul R. P. R. a reluat inițiativa din 1957 și a dezvoltat-o, propunând ca în cadrul întâlnirii șefilor de guverne ai statelor balcanice să se examineze și să se încheie un tratat de înțelegere și securitate colectivă între statele balcanice, prevăzând excluderea armelor nucleare, rachetelor, rampelor de lansare și a trupelor străine în Balcani, cu garanții corespunzătoare din partea marilor puteri.

Poziții adoptate de statele balcanice.

**R. P. Albania** – 16. VI. 1959

MAE albanez a înmănat oficiilor diplomatice acreditate la Tirana și Secretarului general al ONU o Declarație a guvernului albanez în care susține propunerea noastră.

**R. P. Bulgaria** – 10. VI. 1959

Guvernul bulgar a adresat o notă guvernului grec în legătură cu instalarea de rampe pe teritoriul Greciei în care susține Declarația guvernului R. P. R. și propune încheierea unui pact de neagresiune între Bulgaria și Grecia.

**R. P. F. Iugoslavia** – 8. IV. 1959

Fără a se referi la Declarația guvernului R. P. R. într-o cuvântare publică, președintele Tito a amintit de propunerea tov. N. S. Hrușciiov și a declarat că „noi considerăm folositoare asemenea zone denuclearizate” și că „în zona denuclearizată ar trebui cuprinsă și Italia.”

**Grecia** – 10. IV. 1959

Într-o declarație de răspuns, guvernul grec respinge propunerile noastre sub vechiul pretext al diferendelor sale bilaterale cu unele țări balcanice, precum și sub pretextul soluționării prealabile între marile puteri a problemei dezarmării generale și globale.

Turcia – n-a adoptat nici o poziție oficială.

5. 25 iunie 1959 – U.R.S.S.

În „Declarația cu privire la problema asigurării păcii și securității în regiunea Balcanilor și a Mării Adriatice” guvernul sovietic se declară gata să acorde garanții privind respectarea unei zone denuclearizate în această regiune și a adresat guvernelor SUA, Angliei și Franței, apelul de a contribui la crearea și garantarea acestei zone.

6. 1 octombrie 1959 – R. P. R.

În „Declarația cu privire la propunerile guvernului sovietic în problema dezarmării” guvernul R. P. R. a reafirmat propunerile 1957 și 1959.

7. 25 decembrie 1959 – R. P. B.

La cea de-a IV-a sesiune a Adunării Populare a R. P. Bulgaria, tov. Todor Jivkov<sup>138</sup> a făcut următoarele propuneri pe plan balcanic:

- încheierea unui pact de neagresiune între țările balcanice,
- încheierea unei înțelegeri pentru reducerea forțelor armate la nivelul necesar pentru paza frontierelor.

<sup>138</sup> **Todor Jivkov** (1911-1998), politician comunist bulgar și cel mai longeviv lider din sud estul Europei, al Republicii Populare Bulgaria (martie 1954 – noiembrie 1989). A urcat în ierarhia politică, deținând diverse funcții: în 1944 a devenit șeful Miliției Populare din Sofia, în 1948 a devenit membru al Comitetului Central al Partidului Comunist Bulgar. În martie 1954 a devenit prim-secretar al Partidului Comunist Bulgar, iar în 1962 este numit prim-ministru. Din anul 1971 a fost ales președinte al Consiliului de Stat. A dus o politică obedientă față de liderii U.R.S.S.

- dezvoltarea largă a schimburilor economice (încheierea de acorduri de lungă durată, organizarea de expoziții reciproce, întărirea participării la târgurile de mostre).
- folosirea în comun a resurselor hidroenergetice din raioanele de frontieră (crearea unui organ balcanic pentru folosirea apelor, promovarea unei politici unice în domeniul apelor, întâlniri ale personalităților de stat economice, politice, oameni de știință, specialiști)
- vizite reciproce de delegații parlamentare
- dezvoltarea turismului de masă.

8. 8 martie 1960 – R. P. B.

La cea de-a V-a sesiune a Adunării Populare a R. P. Bulgaria, tov. A. Iugov a făcut următoarele propuneri cu privire la regiunea balcanică:

- întâlniri ale miniștrilor de externe sau altor persoane de răspundere pentru pregătirea întâlnirii șefilor de guverne.
- realizarea unei colaborări tehnico-științifice interbalcanice.
- folosirea în comun în condiții reciproc avantajoase a unor porturi grecești pentru importul și exportul de mărfuri.
- vizite reciproce culturale, sportive etc.

Propunerile din decembrie 1959 și martie 1960 au fost reafirmate în cuvântarea rostită de tov. Jivkov la cea de-a XV-a sesiune a Adunării Generale a ONU.

9. 27 septembrie 1960 – R. P. R.

La cea de-a XV-a sesiune a Adunării Generale a ONU, delegația R. P. R., reînnoind inițiativele din 1957 și 1959, a prezentat propunerea „Acțiuni pe plan regional în vederea îmbunătățirii relațiilor de bună vecinătate între state europene aparținând unor sisteme social-politice diferite.”

Schimbări intervenite în poziția unor guverne din Balcani față de colaborarea balcanică.

Iugoslavia

Spre deosebire de poziția adoptată inițial, guvernul iugoslav a început să condiționeze ulterior realizarea propunerilor privind colaborarea balcanică și transformarea acestei regiuni într-o zonă a păcii de rezolvarea prealabilă a problemelor în suspensie între statele balcanice și chiar a unor probleme mari internaționale.

23.XI.1959. Într-un discurs pronunțat la Niș, președintele Tito, referindu-se la întâlnirea șefilor de guverne din Balcani a declarat: „În situația actuală nu există încă baze reale pentru vreo întâlnire. Cum ne putem noi întâlni cu reprezentanții Albaniei când ei ne atacă atât de sălbatic... Eu sunt pentru ținerea unor astfel de întâlniri, dar să lucrăm în acest scop, să punem capăt acestor campanii sălbatice... Dacă în această situație s-ar ajunge la o întâlnire, ea ar suferi un eșec și ar aduce mai multe prejudicii decât avantaje.”

5. X. 1960 – În expunerea prezentată la Congresul V al USPM din Macedonia, Edvard Kardelj<sup>139</sup>, referindu-se la propunerile făcute cu privire la regiunea Balcanică, a declarat: „...Ideea

<sup>139</sup> **Edvard Kardelj** (1910–1979), politician, economist și academician iugoslav. În timpul războiului, Kardelj a fost unul dintre liderii Frontului de Eliberare a Poporului Sloven și partizan sloven. El a condus delegația iugoslavă în discuțiile de pace cu Italia privind disputa la graniță din Marșul Iulian (zonă din sud-estul Europei care este în prezent împărțit între Croația, Italia și Slovenia). Kardelj a fost principalul creator al sistemului iugoslav de autogestionare a muncitorilor. De asemenea, a jucat un rol major în politica externă prin proiectarea bazei ideologice fundamentale pentru politica iugoslavă de nealiniere în anii 1950 și 1960. A ocupat o serie de funcții importante în statul iugoslav: vice-prim ministru al Iugoslaviei

zonei fără armă atomică în Balcani este fără doar și poate pozitivă. Dar deoarece relațiile din Balcani sunt numai o parte a problematicii internaționale mai largi, toți știm că acest scop nu se poate realiza de azi pe mâine.”

#### Albania

Din septembrie 1960, conducătorii albanezi, reafirmând hotărârea de a lupta pentru crearea unei zone denuclearizate în Balcani, au început însă să se situeze pe o poziție contrară propunerii de dezarmare în Balcani, enunțată de conducătorii bulgari.

25. X. 1960 La sesiunea Adunării Populare a RPA, Mehmet Shehu, a declarat: „Idea dezarmării totale a țărilor balcanice până la nivelul unităților necesare pentru apărarea granițelor... este absurdă și periculoasă pentru orice stat socialist din Balcani... dezarmarea generală și totală nu trebuie să se înfăptuiască numai în Balcani înainte de a se înfăptui și în celelalte regiuni ale lumii.

II. 1961 La Congresul IV al PMA, Enver Hodja a declarat: „...Politica noastră a avut și are ca scop transformarea acestei regiuni într-o zonă a păcii și colaborării rodnice. Acestui scop îi servește și propunerea făcută de guvernele Uniunii Sovietice și R. P. Albania privind transformarea regiunii Balcanilor și Mării Adriatice într-o zonă a păcii. Traducerea în viață a acestei propuneri ar aduce în același timp o contribuție la eforturile ce se fac în vederea dezarmării generale și totale în cadrul căreia poate fi acceptată și realizată dezarmarea țărilor balcanice.

#### Turcia

După căderea guvernului Menderes, care n-a răspuns la inițiativele noastre, Gürsel a declarat în câteva ocazii că „atât timp cât nu se va înfăptui dezarmarea generală și controlată – sunt reduse posibilitățile de realizare a proiectului de creare a unei zone denuclearizate în Balcani.”

[AMAE, Problema 220, R. P. R. 5, Direcția II-a, ff. 98-103]

**92. 23 aprilie 1962, București. Notă a Direcției Consulare din Ministerul Afacerilor Externe privind situația juridică a cimitirelor turcești. Sunt evidențiate prevederile cadrului legal prin care acestea au fost constituite, precum și modul în care Republica Turcia contribuie la administrarea și întreținerea acestora prin intermediul Ambasadei acestui stat la București.**

*April 23, 1962, Bucharest. Note of the Consular Directorate of the Ministry of Foreign Affairs on the legal status of Turkish cemeteries. The provisions of the legal framework by which they were set up are highlighted, as well as the way in which the Türkiye contributes to their administration and maintenance through the Embassy of this state in Bucharest.*

Vă rugăm să ne transmiteți în traducere română „Aranjamentul încheiat între România și Turcia în problema îngrijirii cimitirelor și Articolul nr. 126 al Convenției de la Lausanne pe baza căruia s-a încheiat acest aranjament.

Director,  
V. Gliga<sup>140</sup>

(februarie 1946-iunie 1963), ministrul afacerilor externe (august 1948-ianuarie 1953), președinte al Adunării Federale a Iugoslaviei (iunie 1963-mai 1967), membru al președinției Iugoslaviei pentru S.R. Sloveniei (mai 1974-februarie 1979).

<sup>140</sup> **Vasile Gliga**, diplomat român, adjunct al ministrului de Externe al R.S.R., ambasador la Londra (1980-1986).

### Nota informativă

Între 19 și 21 aprilie a.c., m-am deplasat în orașul și raionul Brăila pentru a constata situația juridică și de fapt a cimitirelor turcești. În acest scop, am luat legătura cu tovarășii Patrichi, președintele Comitetului Executiv al Sfatului popular al orașului Brăila și Ion Ion, secretarul acestui Comitet.

Totodată am vizitat cimitirul turcesc, am stat de vorbă cu intendentul și am cercetat documente de arhivă privind cimitirele turcești. Din constatările făcute rezultă următoarele:

#### Situația juridică

I. În orașul Brăila se găsește un singur cimitir turcesc, situat în str. Galați. Locul pe care se află cimitirul a fost cedat de către Primăria orașului Brăila, Comunității otomane în anul 1909. Cedarea terenului este dovedită de procesul-verbal nr. 275 din 9 august 1939, încheiat în baza Ordinului Circular al Ministerului Inventarierii Avuțiilor Publice, înregistrat sub nr. 13558/1939 și potrivit deciziei nr. 56/1939 a primăriei Municipiului Brăila.

Se anexează prezentei o copie a procesului-verbal mai sus menționat. Nici în arhiva Comitetului Executiv al Sfatului popular orașenesc Brăila și nici în Arhivele Statului din oraș, n-au putut fi găsite Ordinul Circular și decizia mai sus arătate. Aceste documente erau importante pentru a se putea stabili cât mai exact baza legală a emiterii lor și prin consecință situația juridică a terenului pe care se află cimitirul turcesc. Totuși, dacă se are în vedere faptul că la 18 februarie 1930 între România și Turcia a fost încheiat „Aranjamentul destinat să reglementeze întreținerea mormintelor, cimitirelor și rămășițelor pămîntești ale soldaților și marinarilor fiecărei Părți Contractante, căzuți pe cîmpul de luptă sau decedați de pe urma rănilor lor, ca urmare a accidentelor sau a bolilor provocate după 27 august 1916, precum și pentru prizonierii de război sau inter-nații civili, decedați în captivitate după aceeași dată” (art.1), se presupune că Ordinul Circular nr. 13558/1939, izvorăște din obligațiile asumate de România și Turcia prin acest Aranjament.

Pe de altă parte, constatarea făcută în procesul-verbal nr. 275/19 august 1939, pct.3, potrivit căruia „terenul este cedat de Primăria Brăila pentru a fi folosit ca cimitir, de 30 ani și, de atunci (anul 1909 nn.) este în continuu întrebuințat pentru cimitir”, corespunde pe deplin prevederilor art.5 din susmenționatul aranjament în conformitate cu care „Înaltelor Părți Contractante se angajează reciproc de a ceda una celeilalte pentru totdeauna pe teritoriile lor, terenurile care să aparțină statului și care să fie recunoscute ca necesare (...) (*text ilizibil*) în regiunile specificate în art. 3 și 4 (...) (*text ilizibil*) și că cedarea „nu aduce nici o atingere suveranității române pe teritoriile cedate în România și suveranității turcești pe terenurile cedate în Turcia”. Rezultă așadar că terenul pe care se află cimitirul turcesc din orașul Brăila, str. Galați, este proprietatea statului turc, însă dreptul de proprietate nu implică și dreptul de extrateritorialitate, adică aceste teren nu a fost scos de sub suveranitatea României. Cred că în acest mod pot fi interpretate prevederile § II din art.5 mai sus citat.

De altfel, art.6 din Aranjament obligă Părțile Contractante de a nu da terenurilor cedate reciproc „o altă folosință decît aceea specificată în Aranjament” (...) (*text ilizibil*) deoarece în caz contrar terenurile „se vor întoarce în patrimoniul Guvernului Român sau Guvernului Turc”. Aceasta înseamnă că terenurile cedate cimitirelor nu numai că nu sunt sub suveranitatea română și turcă, dar în măsura în care li se dau o altă destinație, Părțile pierd și dreptul de proprietate.

Conform celor declarate de intendent (paznic), în afară de cimitirul turcesc din Brăila, str. Galați, Turcia ar mai poseda un teren cu suprafața de 2570 m.p. în Brăila, str. Tăbăcari, care înainte de 1917 ar fi servit drept cimitir pentru populația otomană dar care în prezent ar fi teren viran. Pe baza documentelor de arhivă ale orașului cercetate, se poate însă stabili că acest

teren a revenit în proprietatea statului român întrucît osemintele eroilor turci din primul război mondial, înmormântați acolo, au fost transferate în cimitirul din str. Galați (vezi copiile adresei nr. 302/28 septembrie 1937, înregistrată sub nr. 20015/28 septembrie 1937 și a procesului-verbal nr. 83/3.V.1939 ale Primăriei Municipiului Brăila, anexate prezentei).

Trecerea terenului din str. Tăbăcari în proprietatea statului român, corespunde prevederilor art.2, al.2, pct.b din Aranjamentul româno-turc, care prevede că osemintele eroilor turci și români răspîndite în diferite părți sau cimitire pot fi regrupate în limitele anumitor terenuri.

Menționez că am mai fost informat de către Comitetul Executiv al Sfatului popular al raionului Brăila că în fața rătă G.A.S. din comuna Baldovinești, situată la circa 9 km. de orașul Brăila, s-ar afla un mare monument al unui fost general turc, pe numele Mehmed, căzut în primul război mondial. Deplasîndu-mă la fața locului și discutînd cu doi cetățeni din G.A.S, a rezultat că monumentul datează dintr-o perioadă anterioară însuși războiului din anul 1877. Aceasta a fost confirmată și de gradul de uzură foarte avansat al monumentului, de faptul că, camera subterană în care a fost depus corpul neînsuflețit (mausoleul) și care a avut 4 intrări, numai are în prezent decît una și ea pe cale de prăbușire – toate acestea în ciuda trăinicieii construcției (ciment și piatră).

După declarațiile obținute, osemintele ar fi fost de mulți ani transferate în cimitirul turcesc din Brăila, str. Galați.

#### Situația de fapt

II. Terenul pe care se află cimitirul are formă dreptunghiulară, lungimea de 130,49 m., iar lățimea de 25 m., în suprafață de 3.260 m.p. Din aceasta, suprafața clădită a imobilului este de 100 m.p. și anume: corp una locuință ocupată de intendentul Huseim Regep, născut în anul 1895 în localitatea Sinop – Turcia, devenit cetățean român prin naturalizare, înainte de primul război mondial și de soția sa Huseim Călina, cetățeană română, născută în Brăilița, în anul 1896; corp 2 dependințe a 52 m.p. și corp 3 W.C. a 2 m.p..

În ceea ce privește felul construcției menționez: corp 1 construcție din paiantă acoperită cu tablă, compusă din 4 camere; corp 2 din paiantă acoperit cu tablă, folosit pentru grajd și magazie și corp 3 W.C.

Se anexează prezentei, în copie, planul cimitirului.

La intrarea în cimitir – latura dreaptă – se găsesc cca.12 morminte ale unor ofițeri turci căzuți în primul război mondial în bătălia de la Siret, luptînd alături de trupele germane. Aceasta rezultă din inscripțiile de pe monumente. N-am putut identifica acte în legătură cu situația precisă a celor înhumați. În restul cimitirului se mai găsesc cca.9 morminte ale unor foști cetățeni români de naționalitate turcă sau foști rezidenți turci stabiliți pe teritoriul Municipiului Brăila. Ultima înmormîntare din această categorie a avut loc în iulie 1961.

În Brăila, conform recensămîntului din anul 1959, sînt 185 cetățeni români de naționalitate turcă, lucru confirmat de intendent, în sensul că după cum știe el, sînt circa 80-90 familii.

Hoge (preot) în Brăila nu există. Atunci cînd se ivesc cazuri de înmormîntare, este solicitat cel din Galați. A fost unul și la Măcin, cetățean turc, rezident care ar fi emigrat în Turcia în anul 1959.

Specificarea numărului de morminte existent în prezent în cimitir, ca și a numărului cetățenilor români de religie mahomedană aflat în viață, sînt importante din punctul de vedere a actualei folosiri a terenului cimitirului, precum și în perspectivă. Astfel am constatat că pe cel puțin 200 m.p. din suprafața cimitirului, intendentul cultivă zarzavaturi și nu există nici un indiciu că suprafața cultivată va fi restrînsă. La întrebarea mea, dacă în locul grădinei de zarzavat au fost

vreodată morminte, intendentul a răspuns afirmativ, în sensul că atunci când sapă terenul întilnește oseminte vechi, în timp ce conducătorii locali sînt de părere că afirmația intendentului este de natură să justifice în continuare deținerea întregii suprafețe a cimitirului și deci s-o ferească de o eventuală folosire a sa pentru nevoile construcției publice a orașului.

Dacă s-ar admite că afirmația intendentului este reală, atunci exploatarea în scopuri agricole a unui teren în care se găsesc oseminte omenești, echivalează din punct de vedere umanitar cu ceea ce se numește profanare de morminte.

În același timp, utilizarea terenului cimitirului sau a unei părți a acestuia în scopuri agricole, etc., altele decît cele prevăzute în Aranjamentul româno-turc, este în totală contradicție cu prevederile art.6.

Reține atenția și faptul că potrivit altor mărturisiri ale intendentului, atașatul militar turc s-ar fi declarat mulțumit de felul cum este îngrijit și administrat terenul cimitirului, dînd chiar indicații să se cultive suprafața pe care nu se observă morminte.

Întreținerea cimitirului și a întregului imobil este realizată de Ambasada Turciei din București prin intermediul intendentului Huseim Regep. Acesta din urmă este salarizat de statul turc (520 lei lunar plătit prin Banca de Stat a R.P.R. ca echivalent al lirelor turcești ce i se transferă).

Confirmînd forma sa de retribuire în spiritul celor de mai sus, Huseim Regep a adăugat că la rugămintea sa, atașatul militar turc, i-a promis că va propune imediat guvernului său să-i majoreze salariul și că, cu prilejul ultimei vizite a acestuia, i-a spus chiar că raportul în acest scop a fost deja trimis la Ankara. Ulterior, pe fața batrînului intendent, se putea citi o vădită părere de rău că a dat în vileag amănuntele legăturilor sale cu Ambasada Turciei și în special convorbirile avute cu atașatul militar. El a încercat în diferite feluri să afle identitatea mea și a secretarului, tov. Ion Ion, care m-a însoțit în vizită la cimitir.

Huseim Regep a declarat de asemenea că programul festiv al cimitirului este întocmit de Ambasada Turciei. Punîndu-mi-l la dispoziție, am constatat că este recent în limbile turcă și română și că poartă semnătura atașatului militar.

În program sînt prevăzute toate sărbătorile religioase turcești, ca: a Crăciunului, a zahărului, a copilului, a tineretului, inclusiv ziua națională a Turciei (cca. 10 sărbători, care au loc în fiecare an în perioada martie-noiembrie).

Merită a fi subliniat și faptul că, cu ocazia fiecărei sărbători, în fiecare sîmbătă de la apusul soarelui și pînă duminică seara la apusul soarelui, inclusiv în cazurile de înmormîntări, conform programului intendentul arborează drapelul turc.

Dreptul de a arbora drapelul nu este prevăzut în Aranjamentul româno-turc. După părerea mea, un asemenea drept nici nu putea fi prevăzut întrucît cimitirul nu se bucură de extraterritorialitate, de care în conformitate cu dreptul internațional și cu uzanțele internaționale, se pot bucura numai reprezentanțele diplomatice și consulare sau alte instituții similare.

Este necesar ca problema arborării drapelului să fie încă studiată.

Cu privire la planul de sistematizare a orașului Brăila.

[AMAE, Problema 20, Turcia/1962, Direcția II-a, f. 85]

**93. 23 aprilie 1962. Articol publicat în cotidianul „Vatan” privind dificultățile economice din Republica Turcia. Potrivit autorului, cauzele acestei situații ar fi legate în mare măsură de cheltuielile substanțiale făcute după accederea în NATO, prin achiziții ma-**

jore de armament și tehnică militară. Se atrage atenția asupra slăbirii independenței economice în fața capitalurilor occidentale tot mai prezente pe piața turcă.

*23 April 1962. Article published in the daily newspaper „Vatan” about the economic difficulties of the Republic of Türkiye. According to the author, the causes of this situation would be largely related to the substantial expenses made after joining NATO, through major purchases of weapons and military equipment. Attention is drawn to the weakening of economic independence in the face of Western capitals increasingly present on the Turkish market.*

„Adevărata situație a economiei turce este evidentă, scrie autorul. Industria este aproape inexistentă. Starea agriculturii se înrăutățește continuu. Datoriile externe sînt mai mari decît „datoriile de stat” ale imperiului otoman. Numărul șomerilor a atins cinci, sau poate 10 milioane. Petrolul, din toate bogățiile subsolului, care poate deveni cea mai rentabilă sursă de venituri, se află în stăpînirea monopolistă a societăților străine. O treime din buget este folosită pentru achiziționarea de armament, pe care ni-l vînd aliații din NATO”. „Datoriile în străinătate, continuă Arpad, creditele străine, ajutorul străin, toate acestea nu duc spre independența economiei țării. Turcia poate fi salvată numai ca urmare a unei înțelegeri juste de către toți miniștrii în frunte cu Înönü a situației reale din țară și din lume, ca urmare a unei atitudini mai realiste față de economie și politica externă. Ea nu va fi salvată de acordarea pe datorie a surplusurilor produselor agricole americane, de vasele învechite din efectivul flotei engleze sau de construirea în cele mai critice regiuni a platformelor și bazelor de lansare a rachetelor”.

[„Scânteia”, 23 aprilie 1962, p. 4]

**94. 8 mai 1962, București. Proiectul Tratatului de înțelegere și securitate colectivă în sud-estul Europei (Balcani și Marea Adriatică) elaborat de Ministerul Afacerilor Externe. Se distinge accentul plasat pe dezarmarea în regiune și angajamentul statelor semnatare de a nu poseda, produce și procura arme nucleare și mijloace pentru transportarea lor și de a nu permite, pe teritoriul lor, stocarea de orice fel de armament nuclear, instalarea de baze nucleare și rampe pentru lansarea de rachete și proiectile teleghidate. Este subliniat, de asemenea, principiul bunei vecinătăți, prin angajamentul statelor participante de a se abține de la orice act de agresiune sau amenințări cu forța în raporturile reciproce.**

*May 8, 1962, Bucharest. Draft Treaty on Collective Understanding and Security in South-Eastern Europe (Balkans and Adriatic Sea) elaborated by the Ministry of Foreign Affairs. There is a distinction placed on disarmament in the region and the commitment of the signatory states not to possess, produce and procure nuclear weapons and means for their transport and not to allow, on their territory, the stockpiling of any kind of nuclear weapons, the installation of nuclear bases and ramps for launching missiles and guided missiles. The principle of good neighbourliness is also underlined, through the commitment of participating States to refrain from any act of aggression or threats of force in mutual relations.*

**Principii de bază cu privire la încheierea unui Tratat de înțelegere și securitate colectivă în Sud-Estul Europei (regiunea Balcanilor și Adriaticii)**



### **Preambul**

– Statele participante: R.P. Romîna, R.P. Albania, R.P. Bulgaria (R. Cipru), Regatul Greciei, Republica Italia, R.P.F. Iugoslavia și R. Turcia.

– Dorința de a asigura o pace trainică și securitate în regiunea din sud-estul Europei și de a dezvolta relațiile de bună vecinătate, prietenie și colaborare în concordanță cu interesele fundamentale ale statelor și popoarelor din această regiune.

– Legăturile tradiționale între popoarele acestei regiuni, încheigate de-a lungul deceniilor, constituie factori care vin în favoarea unei mai strînse și mai îndeaproape colaborări multilaterale.

– Înfăptuirea în cadrul acestei regiuni a unei zone a păcii în care să nu existe arme nucleare, contribuie la promovarea destinderii în relațiile internaționale, la stabilirea unor relații de încredere reciprocă între state, precum și la menținerea și consolidarea păcii în lume.

– Concordanța cu Carta ONU care stimulează încheierea acordurilor regionale între state, îndreptate pentru menținerea păcii și securității internaționale.

– Crearea unei zone a păcii în sud-estul Europei, contribuie la realizarea scopurilor prevăzute în rezoluțiile Adunării Generale ONU (1664, 1665, 1652/XVI) privind prevenirea unei mai largi răspîndiri a armelor nucleare și crearea unei zone denuclearizate.

– Contribuția la realizarea acordului cu privire la dezarmarea generală și totală.

### **Cuprinsul**

– Acordul statelor contractante de a dezvolta colaborarea între ele în vederea asigurării păcii și securității în sud-estul Europei și întărirea relațiilor de prietenie și bună vecinătate între popoarele lor pe baza deplinei egalități în drepturi, respectului reciproc al suveranității, al integrității teritoriale și al neamestecului în treburile interne.

– Angajarea statelor participante de a se abține în relațiile lor de la orice act de agresiune, sau amenințări cu forța în raporturile reciproce și de a rezolva în spiritul înțelegerii reciproce orice problemă litigioasă pe calea tratativelor sau altor mijloace de soluționare pașnică a litigiilor internaționale.

– Transformarea regiunii din sud-estul Europei într-o zonă fără armament nuclear și rampe pentru lansarea de rachete și proiectile teleghidate.

– Obligația pentru părțile contractante de a nu poseda, produce și procura arme nucleare și mijloace pentru transportarea lor și de a nu permite, pe teritoriul lor, stocarea de orice fel de armament nuclear, instalarea de baze nucleare și rampe pentru lansarea de rachete și proiectile teleghidate. Neadmiterea staționării pe teritoriul lor a unităților militare aparținînd unor state străine dotate cu orice fel de armament nuclear.

– Invitarea marilor puteri, care poartă principala răspundere pe plan mondial în ceea ce privește problemele păcii și securității de a garanta respectarea hotărîrii statelor din această regiune de a transforma Sud-Estul Europei într-o zonă a păcii și bune vecinătăți și de a se abține de la orice măsuri și acțiuni care în mod direct sau indirect ar putea aduce atingere statutului acestei zone; în special de a se angaja că nici împreună, nici izolat, nu vor folosi forța, amenințarea cu forța sau alte mijloace pentru a impune sau obține pe alte căi, staționarea de unități militare dotate cu armament atomic și nuclear sau amplasarea de rampe pentru lansarea rachetelor și proiectilelor teleghidate pe teritoriul statelor participante la tratat.

– Reducerea treptată a forțelor armate și armamentelor de tip clasic ale statelor din această regiune, astfel încît într-o anumită perioadă ele să ajungă la proporțiile necesare pentru apărarea frontierelor și asigurarea ordinii interne.

- Interzicerea pe teritoriul statelor din această zonă a forțelor armate și armamentului de tip clasic aparținând unor state terțe.
- Controlul asupra măsurilor de dezarmare menționate se va efectua pe baza unei înțelegeri a părților interesate.
- Tratatul este deschis spre aderare și altor state.

[AMAE – Fond Dosare Speciale – dosar 220-1962-R.P.R. 5, vol. 2, ff. 5-8 ]

**95. Mai 1962, București. Articol în cotidianul „Vatan” despre situația economică și politică din Republica Turcia, reprodus în paginile publicației „Scânteia”. Se subliniază ritmul lent de creștere economică din Republica Turcia, precum și acumularea unor datorii substanțiale. Situația este pusă pe seama cheltuielilor militare majore făcute de Republica Turcia și „impuse” de NATO. Se lansează un apel pentru inițierea unui plan de reformă în domeniul agricol și al relațiilor externe.**

*May 1962, Bucharest. Article in the daily newspaper „Vatan” about the economic and political situation in the Republic of Türkiye, reproduced in the pages of the publication „Scânteia”. The slow pace of economic growth in the Republic of Türkiye and the accumulation of substantial debts are underlined. The situation is attributed to major military expenditures made by Türkiye and „imposed” by NATO. A call is made for an agricultural and external relations reform plan.*

Puterile occidentale „împiedică pe toate căile industrializarea țării noastre și îndeosebi crearea unei industrii grele. Ele fac tot posibilul pentru a ne duce la un impas economic și pentru a ne pune în asemenea situații în care să depindem întotdeauna de ele”. Referindu-se la „ajutorul” pe care Turcia îl primește din partea Occidentului în dezvoltarea economiei Turciei, ziarul scrie: „Dacă în anul 1947 partea sectorului industrial în ce privește venitul național a fost de 10,5 la sută, în 1960 ea a fost de numai 10,9 la sută, iată rezultatul dezvoltării noastre în decurs de 12 ani cu ajutorul Occidentului. Și încă un adevăr amar: astăzi datoria noastră față de lumea capitalistă este egală cu 1.408 milioane dolari. Achitarea acestei datorii va lua sfârșit abia în anul 2008”. „Conducătorii noștri își pun mari speranțe în ajutorul țărilor membre ale NATO, continuă ziarul, dar toată lumea știe că principala cauză care împinge Turcia spre falimentul economic este povara prea grea a cheltuielilor militare pe care NATO ne-a impus-o”. Condiția principală a avântului economic al țării, subliniază ziarul, este nu ajutorul Occidentului, ci „efectuarea unor transformări sociale democratice și în primul rând a reformei agrare, independența economică și politică deplină și o politică externă de pace”.

[„Scânteia”, 22 mai 1962, p.4]

**96. 28 octombrie 1962, București. Fragment din mesajul Secretarului General al P.C.U.S., N. S. Hrușciov, adresat președintelui S.U.A., J. F. Kennedy, privind soluționarea crizei rachetelor din Cuba, în conexiune cu mijloacele similare dislocate de S.U.A. în Turcia. U.R.S.S. este de acord să evacueze din Cuba mijloacele pe care S.U.A. le consideră drept ofensive, urmând ca S.U.A. să retragă mijloacele lor similare din Turcia.**

*October 28, 1962, Bucharest. Excerpt from Secretary General N.S. Khrushchev's message to U.S. President J.F. Kennedy on the resolution of the Cuban missile crisis in connection with similar U.S. means deployed in Türkiye. USSR agreed to evacuate from Cuba the capabilities that are considered by US as having offensive character. Based on that, US will withdraw similar capabilities from Türkiye.*

Mesajul adresat de N. S. Hrușciiov președintelui S.U.A., J. Kennedy<sup>141</sup> – pe care-l publicăm mai jos (fragment)– reprezintă o nouă inițiativă menită să pună capăt conflictului, să asigure pacea.

„Cuprinzând argumente convingătoare, pe înțelesul tuturor, el deschide calea rezonabilă pentru normalizarea situației printr-un acord reciproc acceptabil: U.R.S.S. este de acord să evacueze din Cuba mijloacele pe care S.U.A. le consideră drept ofensive; la rândul lor, S.U.A. să retragă mijloacele lor similare din Turcia. Iar asumarea acestor angajamente să fie însoțită de obligații asumate în cadrul Consiliului de Securitate menite a întări încrederea popoarelor Cu-bei și Turciei în securitatea lor. O asemenea soluție ar asigura lichidarea definitivă a conflictului care s-a ivit, ar înlesni realizarea unui acord privind interzicerea experiențelor cu arma nucleară — problemă care ar putea fi rezolvată în mod paralel — ar constitui un început bun pentru soluționarea și a altor probleme litigioase. Opinia publică mondială, oamenii iubitori de pace din lumea întreagă apreciază noua inițiativă a Uniunii Sovietice ca o contribuție de prim ordin la cauza apărării păcii și securității popoarelor, considerind că traducerea ei în viață trebuie să fie asigurată cit mai grabnic”.

[„Scânteia”, 28 octombrie 1962, p. 4]

**97. 27 februarie 1963, București. Notă a Ministerului Afacerilor Externe privind acțiunile politico-diplomatice și militare ale PRR în zona Balcanilor din perspectiva evoluțiilor crizei din Marea Caraibelor (Criza Rachetelor). Se ia în considerare posibilitatea creșterii reticenței opiniei publice din Grecia și Turcia față de prezența armamentului nuclear și a instalațiilor de rachete pe teritoriul acestor state. Se evaluează că decizia SUA de a înlocui rachetele „Jupiter” din Turcia și Italia cu rachete „Polaris” va conduce la creșterea mobilității platformelor de lansare. Se evidențiază schimbările produse în Balcani prin creșterea implicării economice și politice a R.F.G. și Franței. Se propune refocalizarea atenției diplomației dinspre propunerile avansate de R.P.R. în intervalul 1957-1959 către condamnarea acțiunilor SUA de înlocuire a rachetelor din Turcia și Italia.**

<sup>141</sup> **John Fitzgerald Kennedy** (1917-1963), cel de-al treizeci și cincilea președinte al Statelor Unite ale Americii. Provenit dintr-o familie cu tradiții a vieții politice americane, absolvent al Universității Harvard în 1940. Imediat după absolvire, s-a înrolat ca voluntar în marina militară a SUA, fiind rănit în timpul războiului. După terminarea războiului a intrat în politică, fiind ales în Senatul american din partea Partidului Democrat. În urma alegerilor din noiembrie 1960 a fost ales președinte al SUA, fiind investit în funcție la 20 ianuarie 1961. Programul său politic s-a caracterizat pe plan intern printr-o serie de reforme în mai multe domenii, în special, sănătate și educație, în sistemul juridic și cel al drepturilor civile, acționând în privința egalității drepturilor cetățenilor americani, prin încercări de eradicare a rasismului și șomajului. În timpul mandatului său, în perioada octombrie-noiembrie 1962, a avut loc una dintre cele mai importante crize ale Războiului Rece, Criza rachetelor din Cuba, care ar fi dus la o catastrofă globală, pe care președintele american, pe cale diplomatică, a dezamorsat-o la timp. În ziua de 22 noiembrie 1963 a fost asasinat în timpul unei vizite la Dallas, Texas.

*February 27, 1963, Bucharest. Note of the Ministry of Foreign Affairs on the political, diplomatic and military actions of the PRR in the Balkans from the perspective of the evolution of the crisis in the Caribbean Sea (the Cuban Missile Crisis). Consideration is being given to the possibility of increasing public reluctance in Greece and Türkiye towards the presence of nuclear weapons and missile facilities on their territory. It is assessed that the US decision to replace the „Jupiter” missiles in Türkiye and Italy with „Polaris” missiles will lead to increased mobility of launch pads. The changes in the Balkans through the increased economic and political involvement of West Germany and France are highlighted. It is suggested that diplomatic attention be refocused from the proposals put forward by the PRR in 1957-1959 to the condemnation of U.S. missile replacement actions in Türkiye and Italy.*

#### Acțiuni ale Republicii Populare Române în Balcani

Evenimentele internaționale din ultimele luni și implicațiile lor pe plan balcanic fac necesară examinarea elementelor noi intervenite de la ultima analiză (septembrie 1962) în vederea întreprinderii unor eventuale acțiuni.

Criza din Marea Caraibilor, provocată de cercurile agresive din S.U.A., a produs, mai mult decât în alte țări, o puternică neliniște în opinia publică din Grecia și Turcia, precum și în cercurile guvernamentale din aceste țări care știau că, în cazul unui război nuclear, teritoriile pe care se află instalate baze de rachete ale S.U.A. îndreptate împotriva U.R.S.S. și a altor țări socialiste vor constitui obiectivul principal al rachetelor sovietice.

Modul în care a fost rezolvată această criză a întărit în opinia publică din aceste țări convingerea că U.R.S.S. și țările socialiste militează sincer pentru o politică de coexistență pașnică și că cele mai dificile probleme internaționale pot fi rezolvate pe calea tratativilor. În această situație unii reprezentanți ai opiniei publice din aceste țări s-au declarat pentru necesitatea reconsiderării poziției guvernelor respective față de propunerile privind dezatomizarea Balcanilor, ca o alternativă care poate asigura pacea în această parte a lumii.

Un alt eveniment care reține atenția opiniei publice din această zonă, precum și a cercurilor oficiale și care a determinat și o luare de poziție din partea unor guverne, este anunțarea de către S.U.A. a intenției de a înlocui rachetele „Jupiter” din Turcia și Italia cu rachete „Polaris”. În jurul acestei probleme continuă să se facă cele mai diferite speculații. Guvernele din țările respective încearcă să pregătească opinia publică din aceste țări în vederea viitoarelor acorduri pe care probabil vor trebui să le încheie cu S.U.A. pentru a acorda acces în porturile militare submarinelor americane înzestrate cu rachete „Polaris”. În măsură insuficientă se desfășoară în aceste țări acțiunea de demascare a pericolului pe care îl prezintă pentru țările din zona Balcanilor și Mediteranei aducerea de către S.U.A. în Mediterană a unor submarine purtătoare de rachete „Polaris”, ca un factor de agravare a încordării situației internaționale, de serioasă amenințare a păcii și securității în această regiune.

Țările capitaliste din Balcani subordonate S.U.A. constituie totodată obiectul unei atenții mărite din partea R.F.G. a cărei influență economică devine tot mai puternică. De asemenea, se manifestă o tendință de creștere a influenței Franței. Acest proces, din punct de vedere politic, va atrage după sine o agravare a situației în această regiune.

În relațiile bilaterale între țările balcanice au intervenit de asemenea, unele aspecte care atrag atenția. R.P. Bulgaria manifestă tendința de activare atât în domeniul relațiilor bilaterale, cât și pe plan balcanic. R.P.F. Iugoslavia manifestă interes pentru dezvoltarea relațiilor cu țările socialiste, de asemenea s-a înțeles cu Grecia să renunțe în mod reciproc la polemica în problema

macedoneană. Țara noastră își menține poziția avantajoasă de a nu avea probleme litigioase cu nici una din țările balcanice, iar prin acțiunile bilaterale și interbalcanice organizate în 1962 și-a consolidat această poziție, excepție relațiile comerciale care au înregistrat chiar unele regrese (Turcia, Iugoslavia). (Notele anexate conțin unele aspecte ale acestor probleme).

Față de aceste probleme propunem următoarele:

I. Elementele noi intervenite în relațiile dintre țările balcanice considerăm că nu sînt de natură a determina o acțiune la nivel guvernamental pe linia inițiativei din 1957 și a celei din 1959. În acest domeniu propunem să ne menținem numai pe linia reafirmării, în ocazii potrivite, a caracterului actual al propunerilor guvernului român.

II. Față de acțiunile S.U.A. de a înlocui rachetele „Jupiter” din Turcia și Italia cu rachete „Polaris” prin aducerea în Mediterană a unor submarine înzestrate cu rachete „Polaris”, considerăm ca ar trebui analizată problema luării unei atitudini oficiale din partea guvernului R.P. Romîne. Astfel, ar putea fi studiată utilitatea unei note sau declarații adresată de către guvernul R.P.R. guvernelor Albaniei, Bulgariei, Ciprului, Greciei, Italiei, Iugoslaviei și a Turciei, al cărei conținut să fie axat pe sublinierea pericolului pe care l-ar prezenta pentru pacea și securitatea popoarelor din zona Balcanilor și a Mediteranei, acceptarea de către guvernul vreuneia din aceste țări să-și pună la dispoziția S.U.A. sau a oricărei alte puteri porturile pentru vase înzestrate cu arme rachetă. Nota ar putea să conțină referiri la politica de pace și acțiunile în acest domeniu întreprinse de guvernul R.P.R., răspunderea care revine guvernelor pentru menținerea păcii în această parte a lumii, eventual să propună guvernelor să declare că nu vor da acces, în porturile lor, vaselor străine purtătoare de arme rachetă.

O astfel de inițiativă, întreprinsă în acest moment, considerăm că ar prezenta unele avantaje printre care:

– S-ar bucura de o largă popularitate în opinia publică din țările respective și din alte țări.

În Grecia, unde situația guvernului Karamanlis este destul de șubredă, ar da opoziției de stînga și centru un sprijin împotriva guvernului; În Cipru de asemenea, forțele progresiste ar folosi această acțiune pentru demascarea politicii prooccidentale a lui Makarios<sup>142</sup>; în Italia, care se află în preajma alegerilor, unele partide politice ar putea specula în scopuri electorale această acțiune, care însă le-ar putea crea și unele angajamente ulterioare; în Turcia s-ar putea conta pe unele reacții ale unor personalități în favoarea acțiunii noastre. Guvernele Bulgariei, Albaniei și Iugoslaviei credem că s-ar manifesta pozitiv.

– Ar constitui o acțiune de sprijinire a politicii U.R.S.S. și a celorlalte țări socialiste pentru dezarmarea generală și totală.

– Ar putea declanșa unele reacții și în alte regiuni ale globului pentru acțiuni asemănătoare din partea unor guverne care sprijină politica de dezarmare generală și totală.

O astfel de inițiativă o considerăm actuală, în acest moment, înainte ca S.U.A. să încheie înțelegeri cu Italia, Grecia, Cipru sau Turcia sau înainte ca vreunul din guvernele respective să declare oficial că pune la dispoziția S.U.A. porturile țării respective pentru submarine înzestrate cu rachete „Polaris”.

În cazul acceptării propunerii, ar fi necesar ca, paralel cu redactarea textului notei (declarației), să se elaboreze și un plan corespunzător de măsuri pentru a asigura buna desfășurare a acțiunii în ansamblu.

<sup>142</sup> **Makarios al III-lea** (1913-1977), teolog, prelat și om politic cipriot. Absolvent de studii teologice la Atena și Boston, a fost ales episcop de Kition, în 1948, apoi primat al Bisericii Ciprului, cu titlul de arhiepiscop (18 septembrie 1950 – 3 august 1977). A susținut independența Ciprului față de britanici, fiind ales primul președinte al Ciprului (16 august 1960 – 15 iulie 1974) și repus în funcție (7 decembrie 1974-3 august 1977).

III. Pentru a promova în continuare politica de colaborare balcanică, apreciem că ar fi necesară intensificarea eforturilor în vederea organizării acțiunilor propuse pentru anul 1963 și anume:

- conferința ziariștilor din zona Balcanilor și Mării Adriatice;
- reluarea activității Uniunii Balcanice a Matematicienilor;
- organizarea unei întâlniri a reprezentanților camerelor de comerț din țările balcanice;
- înființarea asociației internaționale de studii balcanice;
- organizarea la București a consfătuirii reprezentanților comitetelor balcanice.

Totodată, propunem să se analizeze oportunitatea organizării următoarei acțiuni:

Studierea statului de organizare a Uniunii Interparlamentare în sensul posibilității înființării unei secțiuni balcanice a Uniunii Interparlamentare. La apropiata sesiune care va avea loc la Lausanne în aprilie a.c. s-ar putea eventual întreprinde o acțiune în acest sens.

IV. Având în vedere situația nesatisfăcătoare a dezvoltării relațiilor comerciale dintre țara noastră și unele țări balcanice, propunem să se determine o analiză la un nivel superior a problemei comerțului R.P.R. cu țările nesocialiste din Balcani.

[AMAE, fond 220/1963, R.P.R.-5, Direcția a IV-a, Relații, ff. 1-4]

**98. 9 martie 1963, București. Proiectul demersului R.P.R. referitor la pacea, securitatea și cooperarea statelor în zona Balcanilor, elaborat de Ministerul Afacerilor Externe în contextul creat de criza din Marea Caraibelor. Inițiativa este structurată sub forma unui apel adresat statelor din regiunea balcanică privind asumarea unei poziții ferme de a nu permite accesul, staționarea sau trecerea prin apele teritoriale a vaselor purtătoare de arme nucleare. Se consideră un pericol la adresa eforturilor de pace existența unor baze navale în Mediterana, care să poată fi folosite de nave echipate cu arme nucleare.**

*March 9, 1963, Bucharest. The draft paper of the PRR's initiative regarding peace, security and cooperation of states in the Balkans, elaborated by the Ministry of Foreign Affairs in the context created by the crisis in the Caribbean Sea. The initiative is structured in the form of an appeal to the states of the Balkan region to assume a firm position of not allowing access, stationing or passage through territorial waters of vessels carrying nuclear weapons. The existence of naval bases in the Mediterranean that can be used by ships equipped with nuclear weapons is presented as a danger to these efforts.*

– Sublinierea pericolului pentru pacea și securitatea popoarelor din această regiune, crearea unor baze pentru vase purtătoare de rachete atomice.

– Să se arate că guvernul român, care a militat și militează activ pentru crearea condițiilor în vederea colaborării multilaterale cu țările din regiunea în care se află (dovadă sînt propunerile guvernului român pe plan balcanic), nu poate rămîne indiferent față de asemenea măsuri, care au menirea să pericliteze pacea și securitatea popoarelor din această regiune și consideră că este o datorie a sa ca în folosul păcii și securității internaționale să atragă atenția asupra pericolului pe care-l reprezintă crearea unor asemenea baze în Mediterană.

– Să se arate ce măsură a luat SUA sau intenționează să ia în această direcție.

Desființarea bazelor de rachete „Jupiter” din Italia și Turcia și înlocuirea lor cu baze maritime mobile dotate cu „Polaris” nu sînt de natură să micșoreze, ci dimpotrivă să sporească

încordarea internațională, duc la răspîndirea armamentului nuclear și accentuiază pericolul unui război termonuclear.

– Să se arate că aceste baze constituie focare primejdioase de tensiune, periclitează viața și construcția pașnică a popoarelor, creează suspiciune și încordare, prejudiciază colaborarea dintre statele acestei regiuni.

– Guvernul R.P.R. pornind de la aceste considerente și conștient fiind de faptul că la des-tinderea internațională și promovarea coexistenței pașnice sînt datoare să-și aducă contribuția toate statele, adresează un apel guvernelor din această regiune, să declare că nu vor acorda acces în porturile lor, nu vor permite staționarea sau trecerea prin apele lor teritoriale, vaselor străine purtătoare de arme nucleare.

– O asemenea declarație sau angajamentele guvernelor din această regiune în acest sens ar contribui la destinderea internațională, ar favoriza dezvoltarea relațiilor prietenești economice, culturale etc. dintre statele acestei regiuni în folosul păcii, corespunde întrutotul aspirațiilor de pace a popoarelor, ar constitui un aport aduc realizării dezarmării generale și totale.

– Apel la rațiune și la responsabilitatea guvernelor pentru apărarea păcii și să se exprime speranța că guvernele vor adopta o poziție constructivă față de această propunere a guvernului român.

[AMAE, fond 220/1963, R.P.R.-5, Direcția a IV-a– Relații, ff. 5-6]

**99. 10 noiembrie 1963, București. Articol referitor la împlinirea a 25 de ani de la moartea lui Mustafa Kemal Atatürk. Este apreciat rolul esențial al acestuia în mișcarea de eliberare națională și crearea noului stat turc. De asemenea, sunt trecute în revistă măsurile de reformă promovate de Atatürk în perioada 1923-1938, cu accent pe dimensiunea laicizării statului și a introducerii a numeroase elemente de modernitate în diverse domenii precum învățământ, cultură, finanțe, economie etc. Se evidențiază, schimbarea structurală a politicii externe a Republicii Turcia pe coordonate de neutralitate și bună vecinătate, reflectată în sintagma „Pace în țară: pace în lume”. Este evidențiat faptul că relațiile de cooperare româno-turce au evoluat substanțial de la semnarea în 1933 a „Tratatului de prietenie, amicitie și arbitraj”. Sunt incluse și referiri la dezvoltarea relațiilor sovieto-turce, cu mențiuni distincte privind importanța acestora în contextul războiului de independență condus de liderul turc.**

*November 10, 1963, Bucharest. Article on the 25th anniversary of the death of Mustafa Kemal Atatürk. His essential role in the national liberation movement and the creation of the new Turkish state is appreciated. It also reviews the reform measures promoted by Atatürk between 1923 and 1938, focusing on the dimension of secularization of the state and the introduction of numerous elements of modernity in various fields such as education, culture, finance, economy, etc. The structural change of the foreign policy of the Republic of Türkiye on coordinates of neutrality and good neighbourhood – „Peace in the country: peace in the world” is highlighted. It is emphasized that the Romanian-Turkish relations have evolved substantially since the signing in 1933 of the „Treaty of Friendship, Amity and Arbitration”. It also includes references to the development of Soviet-Turkish relations, with distinct mentions of their importance in the context of the Turkish leader’s war of independence.*

## 25 de ani de la moartea lui Atatürk

La 10 noiembrie 1938 a încetat din viață Mustafa Kemal Atatürk, întemeietorul Republicii Turce. Dată fiind importanța personalității sale, U.N.E.S.C.O. a înscris în agenda pe acest an comemorarea unui sfert de veac de la moartea eminentului om de stat turc.

Reprezentant al burgheziei naționale, Atatürk („părintele turcilor”) a organizat și condus mișcarea de eliberare națională, cunoscută sub numele de „revoluția kemalistă”, împotriva colonialismului și a cercurilor feudalo-clericale și compradore, mișcare care s-a încheiat prin dobândirea independenței de stat a Turciei.

După izgonirea armatelor intervenționiste, care urmăreau dezmembrarea țării, și după înlăturarea ultimului sultan, Abdul Hamid<sup>143</sup>, Puterile Antantei au fost nevoite să recunoască, prin Tratatul de la Lausanne din 24 iulie 1923, integritatea teritorială a Turciei, iar la 29 octombrie același an a fost proclamată Republica Turcă. În războiul de independență, generalul Mustafa Kemal s-a remarcat drept un comandant încercat, cu spirit de sacrificiu, apropiat de colaboratorii săi.

Pe ruinele imperiului otoman a început construirea noului stat turc, republică burghezo-națională independentă al cărei președinte a devenit Atatürk. La 3 martie 1924, a fost abolită instițuția reacționară a califatului, punându-se capăt, în acest fel, ultimelor rămășițe ale administrației teocratice.

Numele lui Atatürk este legat de reformele introduse în perioada 1923—1938 care, deși nu au satisfăcut principalele revendicări ale maselor, erau destinate lichidării instituțiilor reacționare și concepțiilor obscurantiste din viața socială și de stat a Turciei, înlăturării capitalului străin din economia turcă, în vederea consolidării poziției burgheziei naționale. Astfel au fost desființate judecătoriile religioase (șariate) și școlile clericale (medrese), a fost introdus alfabetul latin, în locul celui arab, precum și calendarul internațional, iar după despărțirea bisericii de stat, Turcia a devenit în mod oficial un stat laic. Prin introducerea dreptului civil, s-a reglementat situația juridică a familiei. Locul femeii în viața socială a fost îmbunătățit prin acordarea dreptului de vot.

Înțelegînd că reala independență națională poate fi întărită numai prin independența economică, Atatürk a hotărît, în ciuda opoziției cercurilor monopoliste, desființarea regimului capitu-lațiilor. În acea perioadă, în Turcia, alături de încurajarea inițiativei particulare, au fost construite întreprinderi industriale din fondurile statului și au fost răscumpărate o serie de fabrici de la proprietarii străini. Politica etatismului a atenuat într-o oarecare măsură dependența economică față de monopolurile imperialiste și a permis Turciei să pună bazele unei industrii naționale.

În ce privește politica externă, principiul de bază enunțat de Atatürk a fost rezumat în che-marea: „Pace în țară, pace în lume”. Urmînd acest principiu, Mustafa Kemal a promovat o politică de neutralitate și de relații de prietenie cu toate țările, în special cu cele vecine. O asemenea poli-tică corespundea intereselor naționale ale Turciei. Atatürk s-a pronunțat împotriva războaielor de ciotopire, considerînd că atentatul la suveranitatea și existența popoarelor este o crimă.

<sup>143</sup> **Abdul-Hamid al II-lea** sau Abdülhamid al II-lea (1842–1918), al 34-lea sultan al Imperiului Otoman. A fost asociat cu mișcarea Junilor Turci, care l-au și detronat la 27 aprilie 1909. A domnit între 31 august 1876 - 27 aprilie 1909. S-a remarcat prin violența cu care a suprimat mișcările revoluționare din Balcani începute în același an. Pe 23 decem-brie 1876, a decretat prima Constituție a Imperiului Otoman, consfințindu-se astfel trecerea de la monarhia absolutistă la monarhia constituțională, ca un mijloc de a împiedica intervenția puterilor occidentale și a Rusiei, nemulțumite de înăbușirea brutală a revoltei bulgare. România era consemnată în noua constituție, drept „o provincie privilegiată”. A condus Imperiul otoman în războiul ruso-turc din 1877-1878, cu consecințe nefaste pentru acesta, care a pierdut multe teritorii. A fost înlăturat în 1909 de mișcarea *Junilor Turci*, murind exilat la Thesalonic.



Primul act de politică externă al Marii Adunări Naționale Turce, constituită încă înainte de proclamarea Republicii, în perioada războiului de eliberare, a fost mesajul lui Kemal Atatürk din 26 aprilie 1920 adresat lui V. I. Lenin, prin care ruga să se acorde ajutor Turciei în lupta pentru cucerirea independenței, propunând totodată stabilirea de relații diplomatice cu Rusia Sovietică. În anul 1921 a fost încheiat tratatul sovieto-turc „Cu privire la prietenie și frăție”, care – pentru prima dată în istoria Turciei – a pus bazele unor relații de colaborare și bună vecinătate pe principiul respectării depline a egalității în drepturi. În condițiile deosebit de grele ale războiului pentru independență, acest tratat a pus capăt izolării internaționale a tinerei republici turce în formare.

În perioada în care la conducerea Turciei se afla Kemal Atatürk, relațiile dintre România și Turcia au cunoscut o continuă dezvoltare. După proclamarea Republicii Turce s-au intensificat schimburile economice, favorizate și de apropierea geografică, s-au dezvoltat relațiile politice și diplomatice. Au fost încheiate acorduri și convenții – dintre care unele mai sînt în vigoare și în prezent – care au contribuit la stabilirea și dezvoltarea unor bune relații între cele două țări.

Recent s-au împlinit 30 de ani de la semnarea „tratatului de prietenie, neagresiune și conciliațiune”, tratat care proclamă în mod solemn, în primul său articol, că între România și Turcia și popoarelor lor „există și va exista pace și prietenie sinceră și perpetuă”. Cu prilejul ratificării, ambele părți au subliniat că acest articol va rămîne pe veci în vigoare, întrucît nu are sens ca proclamarea unei prietenii sincere și perpetue să fie prelungită din cinci în cinci ani, așa cum cer celelalte prevederi ale tratatului. Proclamarea prieteniei între cele două țări este actuală și corespunde intereselor celor două popoare. În ciuda deosebirii de sistem social-politic, relațiile dintre țările noastre – între care nu există probleme litigioase – pot să se dezvolte pe drumul prieteniei și colaborării.

[„Lumea”, nr. 1/1963, p. 19]

**100. 1963, București. Evaluare a Ministerului Afacerilor Externe privind Pactul Balcanic, semnat între Grecia, Republica Turcia și R.S.F. Iugoslavia. Se prezintă principalele repere istorice ale formării și evoluției acestei inițiative regionale. Se consideră că, având în vedere litigiile existente între statele membre, precum și între acestea și alte state socialiste, România ar trebui să solicite separat intrarea în Pactul Balcanic. Pentru realizarea acestui demers se impune aprobarea unanimă din partea membrilor Tratatului de la Varșovia. Se asumă că astfel, R.P.R. ar reuși să-și consolideze profilul în regiune și ar putea să slăbească caracterul agresiv al Pactului. Sunt evaluate avantajele, dezavantajele și factorii care pot influența accesarea României la Pactul Balcanic.**

*1963, Bucharest. Evaluation of the Ministry of Foreign Affairs on the Balkan Pact, signed between Greece, the Republic of Türkiye and the SFR of Yugoslavia. The main historical milestones in the formation and evolution of this regional initiative are presented. It is considered that, in view of the existing disputes between Member States, as well as between them and other socialist states, Romania should apply separately for entry into the Balkan Pact. This requires unanimous approval by the members of the Warsaw Treaty. It is assumed that this would enable the PRR to strengthen its profile in the region and weaken the aggressive nature of the Pact. The advantages, disadvantages and factors that may influence Romania's accession to the Balkan Pact are assessed.*

Ținând seama de relațiile actuale dintre țările balcanice, de influența ce o exercită asupra Turciei și Greciei S.U.A., de participarea Turciei și Greciei la Pactul Atlanticului de Nord, de participarea Turciei la Pactul de la Belgrad, de litigiile ce există între Grecia și Albania din cauza Epirului de Nord, de aseritățile albanu-ugoslave din cauza minorității albaneze din Iugoslavia și a amestecului iugoslav în treburile interne ale Albaniei, de nerezolvarea definitivă a litigiului greco-bulgar în problema despăgubirilor de război, de pretențiile financiare turcești față de Bulgaria, cât și de alte probleme de natură asemănătoare considerăm că nu este cazul ca R.P.R., R.P.B. și R.P.A. să vină cu o propunere comună de a intra în Pactul balcanic. Reușita unei astfel de propuneri nu poate fi garantată cu nimic, deoarece Grecia, Turcia și Iugoslavia au probleme nerezolvate cu R.P.B. și R.P.A. lucru care va influența negativ în această privință. O propunere comună a R.P.R., R.P.B. și R.P.A. de a intra în Pactul balcanic nu va avea un ecou politic deosebit atunci cînd se știe că există probleme concrete de litigiu între membrii Pactului de deoparte și R.P.B. și R.P.A. pe de altă parte.

Pactul balcanic de fapt lîncezește de multă vreme din cauza litigiului turco-grec în problema Ciprului. Aderarea la Pact și a altor state care au litigii cu Grecia și Turcia este greu de realizat, iar realizarea acestui lucru ar duce la și mai mare agravare a contradicțiilor care rod în vremea de față Pactul balcanic.

Avînd în vedere cele de mai sus considerăm că este mult mai nimerit ca R.P.R. singură să facă propunerea de a intra în acest pact.

Între R.P.R., Grecia, Turcia și Iugoslavia nu există probleme litigioase, diferendele existente înainte au fost rezolvate.

Între R.P.R. pe deoparte, Grecia, Turcia și Iugoslavia pe de altă parte în veacul al XX-lea n-au existat nici un fel de neînțelegeri cu excepția celor care s-au născut indirect după al doilea război mondial și care au fost rezolvate.

Mai mult decît atît, din anul 1934 a luat ființă Federația balcanică în care au intrat tocmai cele trei țări actualmente membre ale Pactului balcanic și România. Există deci o tradiție de colaborare balcanică a celor patru țări.

Evenimentele ce s-au petrecut în timpul și după cel de al doilea război mondial au schimbat fața politică a Balcanilor și cu aceasta și relațiile R.P.R. cu cele trei țări balcanice.

Sub influența și presiunea cercurilor imperialiste americane, Turcia și Grecia în aprilie 1952 au intrat în blocul agresiv al Atlanticului de Nord. Sub aceeași presiune Turcia a luat inițiativa creierii în această parte a lumii, ținînd seama de relațiile anormale existente din anul 1948 între R.P.F.I. și țările socialiste, a unui Pact militar format din Turcia, Grecia și Iugoslavia, pact care să completeze blocul agresiv al NATO.

Iugoslavia a fost atrasă pe ușa din dos spre acest bloc agresiv. Astfel la 28 februarie 1953, la Ankara, a fost încheiat tratatul de prietenie și colaborare dintre R.P.F.I., Regatul Greciei și Republica Turcă.

Între 3 și 12 iunie 1953 a avut loc la Atena o consfătuire a șefilor statelor majore ale celor trei țări, iar între 7 și 11 iulie 1953 s-a ținut la Atena prima conferință a miniștrilor de externe.

Conferința a hotărît următoarele:

1. Înființarea unui secretariat permanent.
2. Statele majore au fost însărcinate ca la viitoarea întrunire să studieze bazele colaborării militare tripartite.
3. Formarea unui comitet din specialiști pentru studierea posibilității și modului de colaborare economică tripartită.

Ca urmare a hotărârilor conferinței la 7 noiembrie 1953 s-a încheiat la Belgrad Acordul Adicional la Tratatul de prietenie și colaborare din 28.II.1953. Acordul acesta prevede tocmai felul de funcționare al Secretariatului Permanent și a organelor lui (comitet de secretariat și biroul permanent ca aparat tehnic executiv al secretariatului).

Tratatul de la Ankara din 28.II.1953 a constituit doar un prim pas spre o alianță militară tripartită. O astfel de alianță a fost încheiată în urma conferinței de la Bled din 9 august 1954.

Tratatul de alianță de la Bled prevede că, în conformitate cu dispozițiile Cartei Națiunilor Unite, Părțile contractante se angajează să regleze toate diferendele internaționale în care ar putea fi implicate prin mijloace pașnice și să se abțină în relațiile lor internaționale de la amenințări sau de la întrebuiințarea forței.

În cazul unei agresiuni armate împotriva uneia sau mai multor părți contractante se spune în articolul 2 al Tratatului de alianță din august 1954, părțile se obligă să ia de comun acord și imediat toate măsurile, inclusiv folosirea forței armate pentru o apărare eficace și să nu încheie nici pacea, nici un alt aranjament cu agresorul, decât cu acordul comun prealabil al părților.

Articolul 3 al Tratatului de alianță balcanică are un caracter mai mult agresiv decât defensiv deoarece prevede că „Pentru a asigura într-o formă continuă și eficace realizarea obiectivelor prezentului Tratat, Părțile contractante se angajează să acorde în mod mutual asistență pentru menținerea și întărirea capacității lor de apărare”. Articolul acesta seamănă întru totul cu articolul 3 al Tratatului NATO din 4 aprilie 1949.

Tratatul de alianță balcanică în afară de obligațiile trilaterale de ajutor în cazul unei agresiuni armate împotriva uneia sau mai multor părți contractante, prevede la art.6 că „în cazul unei agresiuni armate contra unei țări față de care mai multe părți contractante are sau au în momentul semnării prezentului tratat obligațiuni de asistență mutuală, părțile contractante se vor consulta cu privire la măsurile ce ar fi indicate de luat cu scopurile Națiunilor Unite pentru a face față situației astfel create în regiunea lor”. Se înțelege că este vorba despre obligațiile Greciei și Turciei față de NATO.

Prin articolul 8 al Tratatului de alianță balcanică „Părțile contractante își reafirmă decizia lor de a nu participa la nici o coaliție dirijată contra uneia dintre ele și de a nu lua nici un angajament incompatibil cu dispozițiile prezentului tratat”.

În același tratat la articolul 10 se spune că dispozițiile sale „nu afectează și nu sînt interpretate ca afectînd în vreun fel oarecare drepturile și obligațiile rezultînd pentru Grecia și Turcia din Tratatul Atlanticului de Nord din 4 aprilie 1949”.

Articolul 11 al Tratatului de alianță prevede că „Tratatul de prietenie și de colaborare încheiat între Părțile contractante la Ankara la 28 februarie 1953 rămîne în vigoare în măsură în care nu este modificat de către dispozițiile prezentului Tratat”.

Dispozițiile prezentului Tratat nu modifică de exemplu prevederile articolului 4 al Tratatului de la Ankara și anume că „Părțile contractante vor dezvolta colaborarea lor în domeniile economiei, a tehnicii și culturii, în cazurile cînd ar fi considerată utilă, vor fi încheiate acorduri corespunzătoare și vor fi create organe necesare pentru a rezolva problemele economice, tehnice și culturale”. Același lucru se întîmplă și cu articolul 9 la Tratatul de la Ankara în care se spune: „După intrarea în vigoare a prezentului Tratat orice alt stat, a cărui colaborare va fi considerată utilă pentru realizarea scopurilor prezentului Tratat de toate părțile contractante, va putea să adere la el în aceleași condiții și nu au aceleași drepturi ca cele trei state semnate. Orice stat aderent va deveni parte a Tratatului prin depunerea unui instrument de adeziune”.

Tratatul de alianță balcanică este încheiat pe 20 de ani și se va prelungi în mod tacit pe încă un an și așa mai departe pînă la denunțarea sa de una din părți cu un an înainte de expirarea termenului.

Între 28.II și 2.III.1955 a avut loc la Ankara conferința miniștrilor de externe ai Turciei, Greciei și Iugoslaviei care a hotărît formarea Adunării Consultative Balcanice, proiectate încă la conferința din august 1954 de la Bled.

Adunarea consultativă balcanică are ca atribuție examinarea tuturor mijloacelor care pot să favorizeze dezvoltarea colaborării între țările semnatare în vederea asigurării păcii, apărării intereselor comune și realizarea binelui popoarelor puterilor contractante în toate domeniile relațiilor lor reciproce. Ea va supune guvernelor țărilor contractante prin consiliul permanent al Tratatului de la Bled recomandări și propuneri pentru a atinge scopurile mai sus arătate.

Din adunare fac parte 60 de deputați, funcțiunile ei sînt consultative, iar hotărîrile se iau cu majoritate de voturi a fiecărui grup național.

Cu toată organizarea aceasta, care se pare destul de solidă a Pactului balcanic, Pactul nu poate funcționa deoarece este ros de contradicții între parteneri.

Procesul de normalizare a relațiilor dintre R.P.F.I. și țările socialiste, cît și problema Ciprului au dat lovituri puternice existenței acestui Pact. Pactul trăiește astăzi prin consultațiile și declarațiile bilaterale greco-iugoslave și prin apelurile pe care le fac către Turcia de a ajuta reînvierea Pactului. Contradicțiile dintre Turcia și Grecia în problema Ciprului și dintre Turcia și Iugoslavia în privința nerespectării de către prima a angajamentelor contractuale în schimburile comerciale față de a doua în anul 1956 fac ca pactul din partea Ankarei să rămînă literă moartă.

Din punct de vedere juridic însă pactul este în vigoare și conform articolului 6 al alianței balcanice el completează dispozitivul agresiv NATO așa cum s-a arătat mai sus.

Caracterul agresiv al Pactului balcanic ar putea fi slăbit dacă R.P.R. ar reuși să intre în el. Pactul balcanic, așa cum prevede articolul 9 al Tratatului de alianță este deschis pentru intrarea în el a altor state.

Avînd în vedere faptul că Tratatul de la Varșovia prevede la art.7 că „Părțile contractante se obligă să nu ia parte la nici un fel de coaliții sau alianțe și să nu încheie niciun fel de acorduri ale căror scopuri ar fi în contradicție cu scopurile prezentului Tratat” este necesară o consultare prealabilă cu membrii Tratatului de la Varșovia, urmînd ca după o aprobare unanimă să procedăm la propunerea ca R.P.R. să intre în Pactul balcanic.

*Avantagii pentru R.P.R. dacă ar fi admisă în Pactul balcanic.*

- a. Slăbirea caracterului agresiv al acestui Pact.
- b. Posibilitatea lărgirii pașnice a colaborării multilaterale cu cele trei țări.
- c. Posibilitatea unei eventuale medieri între R.P.B. și R.P.A. în diferendele dintre acestea cu Grecia, Turcia și R.P.F. Iugoslavia.
- d. Creierea posibilității de eventuală aderare ulterioară a R.P.B. și R.P.A. la Pactul balcanic și creierea unei stări de mai multă încredere și liniște în Balcani.
- e. Demonstrarea evidentă a posibilității coexistenței pașnice a țărilor cu orînduiri sociale diferite.

*Avantagii pentru R.P.R. dacă nu ar fi admisă în Pactul Balcanic.*

- a. Demascarea în fața opiniei publice mondiale a caracterului închis și agresiv al acestui pact.
- b. Verificarea poziției Iugoslaviei față de problemele colaborării sincere cu țările lagărului socialist.

c. Prestigiul internațional al R.P.R. ar crește prin luarea unei inițiative atât de importante de promovare în Balcani a politicii de colaborare strânsă cu toate statele.

*Dezavantajii pentru R.P.R. dacă ar fi primită în Pact.*

a. Eventuala propagandă în Grecia și Turcia și în alte țări capitaliste că R.P.R. ar fi fost ruptă de lagărul socialist.

*Dezavantajii pentru R.P.R. dacă n-ar fi admisă în Pactul balcanic.*

a. Eventuala răcire a relațiilor dintre R.P.R. și R.P.F.I.

b. Punerea în gardă a Greciei și Turciei față de viitoarele propuneri și inițiative ale R.P.R. în domeniu lărgirii și dezvoltării relațiilor cu cele două țări.

c. În fața inițiativei R.P.R. de a intra în Pactul balcanic s-ar dubla eforturile americane pentru întărirea influenței lor în Balcani (Grecia, Turcia și Iugoslavia) cu scopul de a para asemenea propuneri.

*Factori care acționează în favoarea propunerii R.P.R. de a intra în Pactul balcanic.*

a. Lipsa de diferențe între R.P.R. și membrii Pactului.

b. Normalizarea și dezvoltarea largă a relațiilor dintre R.P.R. și R.P.F.I.

c. Normalizarea relațiilor cu Grecia și atitudinea favorabilă a unor personalități politice însemnate din Grecia care se pronunță pentru o colaborare mai largă cu R.P.R.

d. Ajutorul dat Greciei în problema Ciprului la cea de a 11 sesiune a O.N.U.

*Factori care acționează împotriva propunerii R.P.R. de a intra în Pactul Balcanic.*

a. Influența NATO în Grecia și Turcia.

b. Interpretarea subiectivă și arbitrară a articolului 9 al Tratatului de alianță balcanică privitor la posibilitatea aderării altor state la pactul balcanic.

*Modalitățile de a propune intrarea R.P.R. în Pactul balcanic.*

a. O notă de propunere trimisă de Consiliul de Miniștri al R.P.R. guvernelor celor trei țări.

b. O notă de propunere trimisă de M.A.E. din însărcinarea Consiliului de Miniștri Secretariatului Permanent al Pactului balcanic la Belgrad.

În cazul când s-ar primi un răspuns afirmativ la notele de mai sus ele ar putea fi publicate în presă.

În cazul când răspunsul ar fi negativ, același lucru s-ar putea face pentru demascare.

Să tatonăm prin Ambasada noastră la Belgrad care este atitudinea Iugoslaviei față de intrarea R.P.R. în alianța balcanică. În cazul când Iugoslavia ar ocupa o poziție favorabilă nouă, tot prin Belgrad ar trebui să cunoaștem atitudinea Greciei și Turciei față de problema ridicată de noi.

Dacă din informațiile primite prin Belgrad ar rezulta că Grecia și Turcia nu s-ar împotrivi unei asemenea aderări atunci ar urma ca prin ambasadele noastre din Atena și Ankara să se facă anumite aluzii și în cele din urmă propuneri oficialităților corespunzătoare din țările respective.

Ținând seama de contradicțiile existente între Turcia, Grecia și Iugoslavia, cât și de politica lor externă noi putem să ne așteptăm la răspunsuri diferite din partea lor și anume:

1. Refuz de la bun început din partea Iugoslaviei și atunci înseamnă că nu mai au rost demersurile următoare.

2. Aprobarea din partea Iugoslaviei și refuz din partea Greciei.

3. Aprobarea din partea Iugoslaviei și Greciei și refuz din partea Turciei.

În cazul al doilea nu trebuie mers mai departe spre Turcia, iar în cazul al treilea va trebui insistat pe lângă cele două țări (Iugoslavia și Grecia) și așteptat un timp oarecare în privința Turciei.

Dacă Iugoslavia, Grecia și Turcia ar fi de acord cu participarea R.P.R. la alianța balcanică atunci urmează a fi începute tratative în acest sens.

**101. 14 septembrie 1964, București. Solicitarea ambasadei Republicii Turcia la București, adresată Ministerului Afacerilor Externe privind executarea unor lucrări la cimitirele musulmane din București și Brăila. Documentul este însoțit de o evaluare a Direcției Tratatate din MAE al R.P.R. cuprinzând propuneri care să asigure caracterul distinct al cimitirului militar turc și reglementarea procedurilor de arborare a drapelului național al Republicii Turcia.**

*September 14, 1964, Bucharest. The request of the Embassy of the Republic of Türkiye in Bucharest, addressed to the Ministry of Foreign Affairs of the PRR regarding the work at the Muslim cemeteries in Bucharest and Brăila. The document is accompanied by an assessment of the Legal Directorate of the MFA which put forward several proposals to ensure the distinct character of the Turkish military cemetery and to regulate the procedures for raising the national flag of Türkiye.*

Nota ref. la cererea Ambasadei Turciei de a se executa diferite lucrări la cimitirele musulmane din București și Brăila.

Ambasada Turciei s-a adresat O.D.C.D. pentru executarea unor lucrări la cimitirele musulmane din București și Brăila, și anume:

a) la cimitirul Ghencea din București

– construirea unui monument pe locul unde se află mormintele unor ofițeri turci;

– împrejmuirea gropii comune în care sînt înhumați 1.500 soldați turci, și mutarea în acest loc a unei pietre funerare;

– așezarea unui port-drapel la intrarea în cimitir.

b) la cimitirul musulman din Brăila

– împrejmuirea cimitirului cu un gard de beton;

– construirea unei clădiri cu 2 camere și dependințe;

– refacerea pavajului existent pe aleile de circulație.

Cimitirele menționate se află sub administrarea Ambasadei turce, iar paza lor este asigurată de gardieni plătiți de statul turc.

Ambasada turcă invocă în sprijinul cererii sale drepturile conferite statului turc prin Aranjamentul încheiat între România și Turcia la 18 septembrie 1930.

Nota

Ref.: cererea Ambasadei Turciei de a se executa diferite lucrări la cimitirele musulmane din București și Brăila.

Ambasada Turciei s-a adresat Oficiului pentru Deservirea Corpului Diplomatic (ODCD) cerînd executarea, în contul său, a unor lucrări la cimitirele musulmane din București și Brăila și anume:

a) la cimitirul Ghencea din București:

– construirea unui monument pe locul unde se află mormintele unor ofițeri turci;

– împrejmuirea gropii comune în care sînt înhumați 1500 soldați turci și mutarea în acest loc a unei pietre funerare;

– așezarea unui port-drapel la intrarea în cimitir.

b) la cimitirul musulman din Brăila:

– construirea unei clădiri cu 2 camere pentru paznic;

- împrejmuirea cimitirului cu un gard de beton;
- refacerea pavajului pe aleile de circulație.

Cimitirele menționate se află sub administrarea Ambasadei Turciei, iar paza lor este asigurată de gardieni plătiți de statul turc. Cimitirele sînt inspectate de reprezentanți ai Ambasadei Turciei. Paznicii acestora arborează drapelul Turciei cu ocazia tuturor sărbătorile turcești și la înmormîntarea mahomedanilor.

Ambasada Turciei invocă drepturile conferite statului turc prin Aranjamentul încheiat între România și Turcia la 18 septembrie 1930. Prin acest Aranjament, încheiat pe baza prevederilor art 126 al Tratatului de pace cu Turcia, semnat la Lausanne la 24 iulie 1923, cele două Părți s-au obligat să-și cedeze reciproc terenurile necesare pentru stabilirea cimitirelor și monumentelor militarilor și a internaților civili, decedați în cursul primului război mondial pe teritoriul celui alt stat.

Potrivit Aranjamentului menționat, terenurile cedate trec în proprietatea veșnică a celui alt stat, dar rămîn sub suveranitatea statului pe teritoriul căruia se află.

Aranjamentul a fost executat de România prin regrouparea mormintelor militarilor turci aflate pe teritoriul român, în cimitirele musulmane existente în București și Brăila. Deși mormintele militare ocupă o mică suprafață din aceste cimitire, Ambasada Turciei în împrejurări care nu se cunosc, a ajuns să exercite administrarea întregului teren pe care se află cimitirele musulmane din cele două localități. Astfel, suprafața totală a terenului cimitirului Ghencea din București este de cca. 15.000 mp, în timp ce mormintele militare ocupă 1668 mp din acest teren. La Brăila, cimitirul mahomedan are 3300 mp, iar mormintele militare ocupă doar 160 mp din această suprafață. Pe alte mici porțiuni se află morminte civile ale comunității mahomedane din localitățile respective, iar restul terenurilor este cultivat de paznicii numiți de Ambasada Turciei.

Construcțiile și lucrările pe care Ambasada Turciei intenționează să le execute la aceste cimitire cuprind întreaga suprafață a cimitirelor și ar avea ca urmare consolidarea drepturilor statului turc asupra întregii suprafețe de teren pe care se află cimitirele mahomedane din cele două localități.

Menționăm că la Brăila, proiectele de sistematizare propun mutarea cimitirului mahomedan într-o zonă exterioară a orașului.

Remarcăm de asemenea, că reciprocitatea prevăzută în Aranjamentul din 1930 nu a fost asigurată întrucît în Turcia nu s-a creat un cimitir militar român. Se poate presupune că nu au existat în Turcia morminte de ostași români, în afara unui număr de 9 cadavre ale unor prizonieri români care – după cum rezultă din documentația existentă – au fost aduse în țară.

Este însă posibilă și ipoteza că guvernul turc nu a respectat obligațiile asumate prin Aranjamentul din 1930, iar organele române nu au depus insistențe în această privință. Chiar în această ipoteză, considerăm că denunțarea Aranjamentului din 1936, pe motivul lipsei de reciprocitate din partea Turciei, ar apărea nejustificată, după ce o lungă perioadă de timp partea română a acceptat, în mod tacit, această situație.

Trebuie avut în vedere și caracterul umanitar al obiectului Aranjamentului, ceea ce ar putea prileji guvernului turc pornirea unei acțiuni defăimătoare împotriva noastră, în cazul în care am repudia obligațiile asumate.

Față de cele arătate, propunem următoarele:

- Să recunoaștem, în principiu, drepturile statului Turc asupra terenurilor pe care se află cimitirele militare din București și Brăila, potrivit Aranjamentului din 1930.

– În schimb, să restrângem terenurile asupra cărora Ambasada Turciei își exercită drepturile sale, la limitele suprafețelor ocupate de fapt, de mormintele militare turce. În acest scop, putem invoca chiar Aranjamentul din 1930 care conține o prevedere (art. 6, al. 2) potrivit căreia terenurile care nu vor fi utilizate pentru regruparea de morminte sau pentru monumente comemorative vor fi înapoiate statului respectiv.

– Să fim de acord ca ODCD să execute lucrările propuse de Ambasada Turciei la cimitirele mahomedane din București și Brăila, dar numai în limitele suprafețelor ocupate de mormintele militare și cu excepția construcției unei clădiri la Brăila, care nu se încadrează în planul de sistematizare a orașului.

– Să cerem Ambasadei Turciei ca arborarea drapelului turc la cimitirele mahomedane să se facă conform practicii stabilite la alte cimitire militare străine – numai o dată pe an, cu ocazia Zilei Eroilor.

– În cazul când Ambasada Turcă va insista asupra construirii imobilului pentru paznic la cimitirul din Brăila, propunem părții turce, încheierea unei înțelegeri pentru mutarea cimitirului militar turc într-o altă zonă a orașului care se va putea autoriza construcția proiectată.

[AMAE, Problema 211, Turcia, 1964, f. 12]



Capitolul III / Chapter III

**REAFIRMAREA TRADIȚIILOR DE COOPERARE  
ȘI BUNĂ VECINĂTATE  
1965-1989**

**REAFFIRMING THE TRADITIONS OF COOPERATION  
AND GOOD NEIGHBORHOOD POLICY  
1965-1989**



# INTRODUCERE

În perioada 1965-1989, relațiile româno-turce au continuat să reflecte dinamica mediului internațional al Războiului Rece, de competiție a două blocuri politico-ideologice și militare adverse, coordonate de marile puteri ale lumii, Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii, dar ținând cont de noile evoluții, precum politica de destindere a relațiilor Est-Vest și regândirea aspectelor economice, de dezarmare și securitate.

În ciuda poziționării celor două țări în tabere opuse și antagonice, în linia divizării sistemice bipolare a Europei, dezvoltarea relațiilor bilaterale dintre România și Turcia a dobândit consistență după venirea la putere a lui Nicolae Ceaușescu. Documentele grupate în acest capitol relevă evoluția semnificativă a raporturilor româno-turce surprinsă, cu deosebire, în schimbul de vizite realizate la nivel de șefi de stat, premieri, miniștrii de Externe sau din alte portofolii guvernamentale. Discuțiile derulate între oficialii români și turci au inaugurat perspective de cooperare pe termen lung, materializate în esență prin încheierea a nenumărate acorduri importante în domeniile transporturilor, comerciale, industriale, tehnico-științifice, înființarea unor comisii mixte economice, dar fără a omite alte aspecte, precum colaborarea în Balcani, inclusiv în materie de securitate și dezarmare.

Deși au predominat acțiunile de cooperare la nivel economic și comercial între România și Turcia, într-un schimb dinamic de experiență și expertiză, au fost înregistrate, conform documentației existente, o serie de inițiative și pe linia cooperării militare, implicit achiziții reciproce de tehnică și echipamente specifice, și dezvoltării industriei de apărare (doc.72-73), aspecte cu deosebire relevante având în vedere apartenența de bloc a celor două state.

Debutul destinderii din relațiile bilaterale româno-turce a fost configurat de vizita oficială a unei delegații conduse de prim-ministrul Ion Gheorghe Maurer în Turcia, în perioada 25-31 iulie 1966 (doc.5). Printre principalele subiecte de discuție s-au numărat aprofundarea relațiilor economice, actualitatea internațională (războiul din Vietnam, situația din Cipru), dar și consolidarea dialogului politic la nivel balcanic între România și Turcia, în materie de securitate și cooperare regională. Pe fondul coexistenței pașnice, în cadrul acestor demersuri politice, surprindem faptul că guvernul de la Ankara viza și dezvoltarea cooperării cu Uniunea Sovietică a cărei politică era percepută ca înregistrând evoluții semnificative (doc.11). La scurtă vreme, a avut loc vizita premierului turc Süleyman Demirel în România, eveniment care a relevat disponibilitatea pentru aprofundarea cooperării bilaterale, inclusiv la nivel politic (doc. 12) dar și contribuția celor două părți la înțelegerea comună a păcii și securității în Europa (doc.13).

Schimbul de vizite, la nivel de șefi de guvern, a reprezentat un semn important pentru noul curs ascendent al raporturilor româno-turce, cu efecte pozitive imediate. Notabil în acest sens, încă de la începutul anului 1967, a fost sprijinul guvernului de la Ankara pentru candidatura ministrului Afacerilor Externe al României, Corneliu Mănescu, la președinția celei de-a XXII-a sesiuni a Adunării Generale a ONU (doc.15). Au urmat note de evaluări ale establishment-ului românesc despre nivelul bun al prieteniei și colaborării româno-turce (doc.16,17), susținute și de noi invitații adresate oficialilor turci de a vizita România, așa cum

a fost și cazul ministrului Afacerilor Externe, Ihsan Sabri Caglayangil, în mai 1967. Într-un interviu acordat revistei „Lumea”, acesta a apreciat apropierea dintre Turcia și România și progresele bilaterale, mai ales în direcția consolidării păcii și securității în zona Balcanilor (*doc.20*). Dincolo de încheierea unor noi acorduri între cele două state în domeniul sanitar, arierate, sau schimburi comerciale, spre sfârșitul anului 1967, în discursul public al oficialităților survine o nouă temă de interes: apartenența ideologică. Atât Süleyman Demirel, cât și Nicolae Ceaușescu au subliniat că statutul României și al Turciei, membre ale unor alianțe militare cu sisteme politice diferite, nu trebuie să blocheze dezvoltarea relațiilor de cooperare (*doc.23*). Interesul pentru continuarea dialogului la nivel înalt a fost reprezentat și de vizita lui Corneliu Mănescu în Turcia, în noiembrie 1968, ocazie cu care au fost trasate principalele evoluții înregistrate în raporturile bilaterale (*doc.32*).

Toate aceste semne de disponibilitate și cooperare reciprocă au fost transpuse în dinamica relațiilor româno-turce care a culminat cu acceptul lui Nicolae Ceaușescu de a da curs invitației președintelui Cevdet Sunay de a vizita Turcia. Evenimentul a conferit o relevanță particulară raporturilor bilaterale dintre cele două părți, fiind consemnată în istoria comunismului românesc, drept prima vizită oficială a unui șef de stat comunist român în Turcia (*doc.37*). Principalele teme de discuție au vizat dezvoltarea schimburilor comerciale, cu accent pe înființarea de comisii economice mixte româno-turce, relațiile de bună vecinătate și aportul constructiv al relațiilor bilaterale la situația din Balcani (*doc. 36*).

Începutul anilor '70 au conferit noi posibilități de dezvoltare bilaterală, mai ales în direcția cooperării regionale și a dezarmării, chiar dacă trebuie să reținem că dimensiunea economică a rămas cea mai importantă. Turcia a răspuns pozitiv la inițiativele diplomatice românești de a contribui la întărirea păcii și securității în Balcani (*doc.38*). Pe acest fond, au loc noi schimburi de vizite la nivel înalt între cele două state: președintele Turciei, Cevdet Sunay a vizitat România (aprilie 1970), iar Corneliu Mănescu a revenit în Turcia (noiembrie 1971). Problema securității a rămas o constantă în discuțiile și raporturile bilaterale, și în anii următori, fiind reiterat sprijinul reciproc față de orice demers întreprins pentru cooperare în zona Balcanilor (*doc.43-46*), extins și în cadrul lucrărilor Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, inclusiv asupra aspectelor militare, în paralel cu cele politice (*doc. 55*).

Un segment interesant al raporturilor bilaterale româno-turce a fost redat în acest capitol și de articolele aniversare apărute în anul 1973, prilejuite de împlinirea a 40 de ani de la semnarea „Tratatului de prietenie, neagresiune, arbitraj și conciliațiune” între cele două părți. În acest context aniversar, a fost evidențiată perspectiva istorică pozitivă a relației dintre România și Turcia, punându-se preț pe reafirmarea tradițiilor de cooperare regională și bună vecinătate, cu referire inclusiv la crearea Înțelegerii Balcanice (*doc.56-57*). Perioada interbelică a reliefat faptul că spre deosebire de cea a Războiului Rece, agenda bilaterală a fost dominată de chestiuni militare și strategice, și a vizat mai puțin interesele de natură comercială sau cultural-științifică.

Pornind de la aceste realități istorice, începând din 1973, documentele au arătat că din contactele avute, mai ales la nivelul ambasadelor de la Ankara și București, a rezultat dorința mutuală de dezvoltare a relațiilor bilaterale și în plan militar. Domeniile avansate au inclus învățământul militar, vizitele reciproce ale navelor școală, competițiile sportive militare, schimbul de experiență între statele majore ale celor două armate, cât și interesul pentru dezvoltarea dialogului la nivelul conducerii dintre Armata României și cea a Turciei (*doc. 59*). Acestea s-au materializat în februarie 1974 prin invitarea unor delegații militare turce în România, la nivelul loștitorului șefului Marelui Stat Major și efectuarea unei vizite de răspuns în Turcia de către o delegație militară română similară (*doc.60*). În martie același an, ministrul Apărării Naționale, Ion Ioniță a trimis o invitație omologului său turc, Hasan Esat Işık, de a vizita România, în vederea aprofundării dialogului bilateral și asupra dimensiunii militare (*doc. 61*).

Treptat, cele două state au inițiat timide acțiuni de colaborare și în zona schimburilor militare. Evenimente internaționale, precum intervenția în Cipru din 1974, embargoul occidental asupra livrărilor de armament și echipamentelor militare, au determinat izolarea internațională a Turciei, nevoită să identifice alternative de colaborare și noi contacte în domeniul industriei de apărare, inclusiv cu România. Autoritățile române au răspuns inițiativelor turce, pornind de la progresul dialogului bilateral politico-economic, consolidat prin numărul de vizite reciproce la nivel înalt între cele două părți (*doc. 63*). Aspectele de interes în domeniul securității, precum siguranța navigației, crearea unui climat stabil în regiunea Mării Negre

(doc. 63-64), dezangajarea militară dar și aplicarea prevederilor Actului final de la Helsinki reprezentau direcții distincte, conform viziunilor și apartenenței politice a celor două state, dar abordate și la nivel bilateral (doc.65), ceea ce conferă o particularitate aparte pentru acestea în contextul Războiului Rece.

Începând din martie 1977, în prezentările sintetice ale Ministerului Afacerilor Externe referitoare la stadiul relațiilor bilaterale care surprindeau progresele înregistrate la nivelul dialogului politic, se distingea și inițierea cooperării militare (doc.66). În aprilie 1978, într-o telegramă provenită de la Ambasada de la Ankara, era evidențiat nivelul bun al cooperării militare, care viza achiziții reciproce de tehnică și echipamente specifice. Documentul reliefa și posibilitatea construirii în Turcia a unor facilități industriale în domeniul apărării și dezvoltarea unui sistem de achiziții al echipamentelor militare, cu beneficii pentru ambele părți (doc.72-74).

Colaborarea bilaterală în domeniul militar a continuat să se dezvolte și în anii '80, prin schimb de vizite până la nivelul conducerii forțelor armate din cele două state (doc.76-82), chiar dacă ambele state rămân fidele angajamentelor asumate în cadrul alianțelor și organizațiilor internaționale din care făceau parte. La rândul ei, România s-a confruntat cu izolarea internațională și presiunile politice survenite atât din Est, cât și din Vest, ceea ce a făcut ca ambele state să identifice elemente comune de interes în direcția colaborării în domeniul industriei de apărare, dar fără a exclude aprofundarea cooperării practice în zonele economice și consolidarea dialogului politic și al problematicilor de securitate regională.

De altfel, din a doua jumătate a anilor '80, pe agenda bilaterală au revenit cu predilecție problematicile economice, secondate de cooperarea regională în Balcani. După preluarea puterii de către liderul reformist Mihail Gorbaciov, establishment-ul de la București s-a concentrat mai mult pe dimensiunea economică în raporturile cu Turcia, cu precădere asupra transporturilor, semnării unor documente în domeniul financiar (doc.87), dar și deschiderea unei linii comune de ferry Constanța-Samsun (doc.88). Cu toate acestea, așa cum reiese din documente, Departamentul Securității Statului a semnalat întârzieri în această construcție, din parte a părții turce, dar și deplasarea interesului Ankarei spre deschiderea unei linii similare de cooperare cu R.S.F. Iugoslavia.

În perioada 19-22 octombrie 1987 a avut loc ultima vizită a președintelui R.S.R., Nicolae Ceaușescu în Turcia. Au fost reluate discuțiile privind importanța colaborării româno-turce asupra securității și stabilității în Balcani, dar fără propuneri practice. În conținutul dosarului cu privire la efectuarea acestei deplasări oficiale, în arhiva MAE nu am identificat detalii despre substanța întâlnirii bilaterale și implicațiile politice care derivau din acestea.

Documentele au subliniat preocuparea pentru zona economică, potențialele acțiuni comune vizând domeniul comercial și prezentarea progreselor înregistrate între cele două țări. Deși România a continuat să susțină relațiile de bună colaborare cu Turcia până la prăbușirea regimului comunist, sursele vremii atestă că raporturile bilaterale au scăzut în intensitate în anii '80, când planurile concrete de măsuri în domeniul securității regionale, în direcția aprofundării și dezvoltării dialogului bilateral, inclusiv în zona dimensiunii militare, au fost înlocuite de vizitele de curtoazie ale oficialităților la diferite obiective economice din țară.

În concluzie, în ciuda realităților postbelice determinate de bipolaritatea politico-militară și ideologică dintre lumea occidentală și cea a Europei răsăritene, România a demonstrat și a reușit să găsească un corespondent în Turcia, un partener cu care a întreprins relații de colaborare și cooperare, atât în domeniile economice, cultural-științifice, tehnice, cât și în direcții mai delicate, precum cele politico-diplomatice și militare, securitate regională, denuclearizare și dezarmare în Balcani și în întreaga lume. Toate aceste acțiuni bilaterale între două state provenind din blocuri politice diferite, surprind în mod particular evoluția unui cadru de dialog, de la competiție și confruntare la colaborare și cooperare, de la reticență la încredere, și de la adversitate la prietenie.

Documentele incluse în cadrul acestui capitol sunt preponderent selectate din dosare aflate sub egida Arhivelor Ministerului Afacerilor Externe și ale Arhivelor Naționale ale României, coroborate, acolo unde au existat perioade de timp neacoperite documentar, cu articole de presă din revista „Lumea” sau ziarul Comitetului Central al Partidului Comunist Român „Scânteia”. Profilul surselor arhivistice este variat, de la note, rapoarte, informări, telegrame, referate, sinteze, evaluări și propuneri ale Ministerului Afacerilor Externe sau ale Ambasadei române de la Ankara și până la interviuri cu oficialități române și turce, comunicate comune realizate în urma vizitelor reciproce, sau acorduri și convenții semnate între România și Turcia în diverse domenii.



# INTRODUCTION

During the period 1965-1989, Romanian-Turkish relations continued to reflect the dynamics of the international Cold War environment, characterized by the competition between the two rival political-ideological and military blocs, coordinated by the two major world powers, the Soviet Union and the United States, but adapted to the new developments in East-West relations, such as the policy of détente and the reconsideration of economic, disarmament, and security aspects.

Despite belonging to rival blocs within the systemic bipolar division of Europe, the development of bilateral relations between Romania and Türkiye gained consistency after Nicolae Ceaușescu came to power. The documents grouped in this chapter reveal the significant evolution of Romanian-Turkish relations, signalled by the mutual visits at the level of heads of state, prime ministers, foreign ministers, or other government portfolios. The discussions between Romanian and Turkish officials aimed at long-term cooperation, essentially materialized through the conclusion of numerous important agreements in the fields of transportation, trade, industry, science and technology, the establishment of joint economic committees, not overlooking other aspects such as collaboration in the Balkans, including matters of security and disarmament.

While economic and commercial cooperation proved dominant, involving a dynamic exchange of experience and expertise between Romania and Türkiye, a series of initiatives were also recorded in the field of military cooperation, according to existing documentation, which included mutual acquisitions of military technology and of specific equipment, as well as the development of the defence industry (*doc.72-73*), aspects are particularly relevant given the bloc affiliation of the two states.

The onset of the détente in Romanian-Turkish bilateral relations was shaped by the official visit of a delegation led by Prime Minister Ion Gheorghe Maurer to Türkiye from July 25 to July 31, 1966 (*doc.5*). Among the main topics of discussion were the deepening of economic relations, international current affairs (the Vietnam War, the situation in Cyprus), as well as the strengthening of political dialogue in the Balkans between Romania and Türkiye, focusing on security and regional cooperation. Within these political initiatives, which were launched against the backdrop of peaceful coexistence, it is noteworthy that the government in Ankara also aimed at developing cooperation with the Soviet Union, whose policy was perceived as undergoing significant developments (*doc.11*). Shortly thereafter, the visit of Turkish Prime Minister Süleyman Demirel to Romania took place, an event that highlighted the willingness to deepen bilateral cooperation, including at the political level (*doc.12*), as well as the contribution of both parties to the common understanding of peace and security in Europe (*doc.13*).

The exchange of visits at the level of heads of government signalled a boost in the Romanian-Turkish relations, with immediate positive effects. Particularly notable in this regard, from the beginning of 1967, was the support of the Ankara government for the candidacy of Romania's Minister of Foreign Affairs, Corneliu Mănescu, for the presidency of the 22<sup>nd</sup> session of the United Nations General Assembly (*doc.15*). This was followed by assessment notes from the Romanian leadership regarding the high level of Roma-

nian-Turkish friendship and collaboration (*doc.16,17*), new invitations being extended to Turkish officials to visit Romania, such as the case of Minister of Foreign Affairs İhsan Sabri Çağlayangil in May 1967. In an interview with the magazine „Lumea”, he praised the close ties between Türkiye and Romania and the bilateral progress, especially in the direction of consolidating peace and security in the Balkans (*doc.20*). In late 1967, in addition to the conclusion of new agreements between the two states in the fields of health, trade, and commercial exchanges, a new topic of interest emerged in the public discourse of officials: ideological affiliation. Both Süleyman Demirel and Nicolae Ceaușescu emphasized that the status of Romania and Türkiye, as members of rival military alliances with different political systems, should not hinder the development of cooperative relations (*doc.23*). The interest in continuing high-level dialogue was also reflected in Corneliu Mănescu’s visit to Türkiye in November 1968, during which the main developments in bilateral relations were outlined (*doc.32*).

All these signs of willingness and mutual cooperation were reflected in the dynamics of Romanian-Turkish relations, culminating in Nicolae Ceaușescu’s acceptance of President Cevdet Sunay’s invitation to visit Türkiye. The event was particularly relevant to the bilateral relations between the two states, as it marked the first official visit of a Romanian communist head of state to Türkiye (*doc.37*). The main topics of discussion focused on the development of trade exchanges, with an emphasis on establishing joint economic commissions between Romania and Türkiye, good neighbourly relations, and the constructive contribution of bilateral relations to the situation in the Balkans (*doc.36*).

The beginning of the 1970s brought new opportunities for bilateral development, especially in the direction of regional cooperation and disarmament, even though it should be noted that the economic dimension remained the most significant. Türkiye responded positively to Romanian diplomatic initiatives aimed at strengthening of peace and security in the Balkans (*doc.38*). Against this backdrop, new high-level visits took place between the two states: the President of Türkiye, Cevdet Sunay, visited Romania (April 1970), and Corneliu Mănescu made another visit to Türkiye (November 1971). The issue of security remained a constant topic in bilateral discussions and relations in the following years, both states reiterating their support for any initiative aimed at strengthening the cooperation in the Balkans (*doc.43-46*), an attitude extended to the works of the Conference on Security and Cooperation in Europe for military and political aspects alike (*doc.55*).

This chapter also depicts an interesting segment in the Romanian-Turkish bilateral relations through the commemorative articles published in 1973, marking the 40<sup>th</sup> anniversary of the signing of the „Treaty of Friendship, Non-Aggression, Arbitration and Conciliation” between the two parties. In this anniversary context, the positive historical perspective of the relationship between Romania and Türkiye was highlighted, emphasizing the reaffirmation of traditions of regional cooperation and good neighbourliness, including a reference to the creation of the Balkan Entente (*doc.56-57*). In the interwar period, unlike the Cold War era, the bilateral agenda was dominated by military and strategic issues, with less focus on the commercial or cultural-scientific aspects.

Starting from these historical realities, from 1973 onwards, documents show a mutual desire to extend bilateral relations to the military field, following the contacts especially at the level of the embassies in Ankara and Bucharest. The areas of interest included military education, mutual visits of training ships, military sports competitions, exchange of experience between the general staffs of the two armies, as well as establishing a dialogue between the Romanian Army and the Turkish Army at the highest level (*doc.59*). These materialized in February 1974 through the invitation of Turkish military delegations to Romania, at the level of the Deputy Chief of the General Staff, and the reciprocal visit of a similar Romanian military delegation to Türkiye (*doc.60*). In March of the same year, the Minister of National Defence, Ion Ioniță, extended an invitation to his Turkish counterpart, Hasan Esat Işık, to visit Romania for the purpose of deepening bilateral dialogue, including the military dimension (*doc.61*).

Gradually, the two states initiated timid collaborative actions, including military exchanges. International events, such as the intervention in Cyprus in 1974 and the Western embargo on arms deliveries and military equipment, led to Türkiye’s international isolation, forcing it to identify alternative collaborations and establish new contacts in the defence industry, including with Romania. Romanian authorities responded to Turkish initiatives, building on the progress of the bilateral politico-economic dialogue,



reinforced by the number of mutual high-level visits (*doc. 63*). While security-related aspects – such as navigation safety, creating a stable climate in the Black Sea region (*doc. 64*), military disengagement and the implementation of the provisions of the Helsinki Final Act – represented distinct directions based on the views and political affiliations of the two states, they too were discussed at bilateral level (*doc.65*), something that lends a unique character to these aspects in the context of the Cold War.

From March 1977 onwards, the presentations by the Ministry of Foreign Affairs on the status of bilateral relations and the progress of the political dialogue began mentioning military cooperation (*doc.66*). In April 1978, a telegram from the Embassy in Ankara emphasized the high level of military cooperation, involving mutual acquisitions of specific technology and equipment. The document also highlighted the possibility of building industrial facilities in Türkiye in the defence sector and the development of a military equipment procurement system, with benefits for both states (*doc.72-74*).

Bilateral military collaboration continued to develop in the 1980s through mutual visits, up to the level of the military leadership of the two states (*doc.76-82*), even though both states remained committed to their obligations within the alliances and international organizations to which they belonged. Romania, in turn, faced international isolation and political pressures from both the East and the West, prompting both states to identify common elements of interest in the direction of collaboration in the defence industry, at the same time continuing practical cooperation in economic areas and the strengthening of political dialogue on regional security.

Moreover, from the second half of the 1980s, economic issues returned at the forefront of the bilateral agenda, complemented by regional cooperation in the Balkans. Following the assumption of power by the reformist leader Mikhail Gorbachev, the Romanian leadership focused more on the economic dimension in relations with Türkiye, particularly in the areas of transportation, finance (*doc.87*), and the opening of a common ferry line between Constanța and Samsun (*doc.88*). However, as indicated in the documents, the State Security Department reported delays from the Turkish side, and Ankara's interest shifted towards opening a similar line of cooperation with the S.F.R. Yugoslavia.

The last visit to Türkiye of the President of the Socialist Republic of Romania, Nicolae Ceaușescu, took place from October 19 to 22, 1987. Discussions were resumed regarding the importance of Romanian-Turkish collaboration on security and stability in the Balkans, but without practical proposals. Moreover, in what the dossier of this official trip is concerned, the archive of the Ministry of Foreign Affairs lacks details about the substance of the bilateral meeting and the political implications deriving from it.

The documents revealed the emphasis on the economic area, the envisioned joint actions in trade, and the presentation of progress made between the two countries. Although Romania continued the collaboration with Türkiye until the collapse of the communist regime, sources of that period attest that bilateral relations decreased in intensity in the 1980s, when concrete plans for measures in the field of regional security, aimed at deepening and developing bilateral dialogue, including in the area of the military dimension, were replaced by courtesy visits of officials to various economic objectives in the country.

In conclusion, despite the post-war realities determined by the political-military and ideological bipolarity between the Western world and that of Eastern Europe, Romania managed to find a counterpart in Türkiye, a partner with whom it has developed cooperative relations not only in the cultural-scientific and technical fields, but also in more sensitive areas, such as political-diplomatic and military affairs, regional security, denuclearization, and disarmament in the Balkans and worldwide. All these bilateral actions between two states from rival political blocs reveal the evolution of a framework for dialogue, shifting from competition and confrontation to collaboration and cooperation, from reluctance to trust, and from adversity to friendship.

The documents included in this chapter are mainly from the Archives of the Ministry of Foreign Affairs and the National Archives of Romania, complemented, for the periods where documentary coverage was lacking, with press articles from the magazine „Lumea” or the newspaper of the Central Committee of the Romanian Communist Party, „Scântea”. The profile of the documentary sources is diverse, ranging from notes, reports, briefings, telegrams, reports, syntheses, evaluations, and proposals from the Ministry of Foreign Affairs or the Romanian Embassy in Ankara, to interviews with Romanian and Turkish officials, joint communiqués following mutual visits, or agreements and conventions signed between Romania and Türkiye in various fields.



## DOCUMENTE

1. **11 aprilie 1965, București. Notă a Ministerului Afacerilor Externe privind demersurile Ambasadei Republicii Turcia la București de efectuare a unor lucrări de modernizare la cimitirul militar turc din Brăila. Se remarcă disputa între Ambasada Republicii Turcia și Primăria Brăilei privind proprietatea asupra unei părți din terenul cimitirului.**  
*April 11, 1965, Bucharest. Note elaborated by the Ministry of Foreign Affairs regarding the initiative of the Embassy of the Republic of Türkiye in Bucharest to carry out modernization works at the Turkish military cemetery in Brăila. The Turkish Embassy disputes the property for a part of the cemetery's field with the City Hall of Brăila.*

În ziua de 06. IV.1965 m-am deplasat la Brăila unde m-am întâlnit cu S.A. Mardin<sup>1</sup>, Ambasadorul Turciei la București, pentru a discuta lucrările ce Ambasada dorește a le executa la cimitirul turcesc din localitate.

La discuții au mai participat din partea Ambasadei Colonelul Suat İlhan<sup>2</sup> și interpreta traducătoare Grigorcea, iar din partea O.D.C.D. Constantinescu Anton.

S.A. Mardin a arătat că Ambasada nu mai deține toată suprafața de teren, limitându-se numai la o porțiune pe care este amplasat cimitirul eroilor turci și o casă de locuit pentru personalul de serviciu, precizând că terenul care este folosit ca cimitir pentru înhumarea cetățenilor turci din orașul Brăila este la dispoziția Sfatului Popular al orașului.

Rezultă că din total suprafață de 3.377 m.p. ce era administrată de Ambasadă, în prezent S.A. Mardin a formulat pretenții la o suprafață de 825 m.p.

Pe această porțiune de teren s-a cerut executarea următoarelor lucrări:

- refacerea împrejuririi din scîndură și executarea unei împrejuririi noi în lungime totală de 89,80 ml;
- demolarea clădirii existente și executarea unei noi clădiri compusă din 2 camere și dependențele necesare;
- refacerea pavajului existent la aleile de circulație.

---

<sup>1</sup> **Şemsettin Arif Mardin**, diplomat turc. A fost ambasador la Beirut (1 ianuarie 1960 – 1 ianuarie 1962) și București (12 iulie 1962 – 28 ianuarie 1967).

<sup>2</sup> **Suat İlhan** (1925), ofițer de infanterie turc. A fost atașat militar la București, ofițer de intelligence și profesor de istorie, geopolitică și geografie militară la Academia Militară. A trecut în rezervă în 1992, cu gradul de general-locotenent. A publicat o serie de lucrări privind istoria militară a Turciei și geopolitică.

S.A. Mardin a cerut întocmirea documentației pentru aceste lucrări cât mai urgent pentru a putea obține fondurile necesare ca lucrările să poată fi executate în cursul acestui an.

Am răspuns că Oficiul se va ocupa de întocmirea documentațiilor în termen cât mai scurt, urmînd ca Ambasada să perfecteze cu M.A.E. problema terenului.

Discuțiile au durat 30 minute.

Notă:

Din convorbirea pe care am avut-o cu tov. C. Flitan<sup>3</sup>, Directorul Direcției Tratatate în anul 1964, cunosc că Ambasada are drept de proprietate numai asupra porțiunii de teren unde sînt îngropați eroii turci și care este în suprafață de 160 m.p.

Situația existentă pe teren și lucrările cerute a se construi sînt arătate în planul de situație anexat.

Se anexează de asemenea și un referat de la discuțiile referitoare la aceeași problemă din anul 1964.

[AMAE, Problema 20/1965, Turcia E și F, Direcția II Relații, ff. 16-17]

**2. 14 aprilie 1965, București. Notă a Ministerului Afacerilor Externe adresată Oficiului pentru Deservirea Corpului Diplomatic cu privire la decizia conducerii Ministerului Afacerilor Externe de a amâna desfășurarea lucrărilor de modernizare a cimitirului militar de la Brăila până la clarificarea situației acestuia.**

*April 14, 1965, Bucharest. Note of the Ministry of Foreign Affairs addressed to the Office for Servicing the Diplomatic Corps regarding the decision of the MFA leadership to postpone the modernization works of the military cemetery in Brăila until its situation is clarified.*

În legătură cu nota dv. nr. 32/4940/1965 privind discuțiile avute la Brăila de tovarășul inginer Gh. Muja cu ambasadorul Turciei la București, S.A. Mardin, și cererile acestuia privind efectuarea unor lucrări la cimitirul militar turc din localitate, vă informăm că conducerea Ministerului Afacerilor Externe a dispus să nu se execute nici un fel de lucrări pînă la clarificarea situației acestui cimitir.

[AMAE, Problema 20/1965, Turcia E și F, Direcția II Relații, f. 18]

**3. 1965, București. Notă transmisă de Ministerul Afacerilor Externe și Ministerul Transporturilor Auto, Navale și Aeriene președintelui Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer, referitoare la încheierea unor acorduri de transport aerian, cu Republica Turcia și Liban. Se propune inițierea procesului de negociere a acordurilor asociate și crearea echipei de negociere a părții române.**

<sup>3</sup> **Constantin Flitan** (1928-1990), diplomat. Absolvent al Liceului Militar „Dimitrie A. Sturdza” din Craiova (1939-1946) și al Facultății de Drept a Universității din București (1946-1950). A fost șeful comisiei juridice a Confederației Generale a Muncii (1950-1952), precum și preparator/asistent/lector/conferențiar al Facultății de Drept și cercetător științific în dreptul muncitoresc la Institutul de Cercetări Juridice al Academiei Române (1954-1963). A devenit membru al Partidului Muncitoresc Român în 1960, iar în 1963 s-a alăturat Ministerului Afacerilor Externe. A lucrat la Direcția Organizații Internaționale (1963-1964), a fost director Direcției Juridice și a Tratatelor (1964-1967), adjunct al ministrului Afacerilor Externe (27 februarie 1967 – 9 februarie 1968), ambasador la Paris (9 februarie 1968 – 29 martie 1977), membru supleant al C.C. al P.C.R. (12 august 1969 – 28 noiembrie 1974), membru al Curții Permanente de Arbitraj de la Haga (1970), director al Direcției relații economice externe și organizații internaționale (1978-1981), deputat al Marii Adunări Naționale (1980-1985).

*1965, Bucharest. Note sent by the Ministry of Foreign Affairs and the Ministry of Auto, Naval and Air Transport to the President of the Council of Ministers, Ion Gheorghe Maurer, regarding the conclusion of agreements on air transport with the Republic of Türkiye and Lebanon. In this regard, it is proposed that the Romanian side form a negotiation team and begin negotiating the related agreements.*

În planurile de dezvoltare a rețelei de linii internaționale ale transporturilor aeriene române, a fost prevăzută o linie către Orient, care ar urma să atingă într-o primă perioadă teritoriile turce și libaneze – cu posibilități de extindere progresivă către Orientul Mijlociu și Îndepărtat. O asemenea linie ar întregi către răsărit rețeaua noastră de linii aeriene care este în prezent orientată mai mult la vest de teritoriul român și ar satisface nevoile de transport ale traficului aerian în continuă creștere cu țările din Asia și Nord-Estul Africii.

În urma contactelor preliminare avute cu organele competente ale Turciei și Libanului, în cursul anului 1965, acestea și-au manifestat acordul pentru deschiderea unor legături aeriene între țările respective și Republica Socialistă România, pe baza unor înțelegeri directe între organele de aviație civilă, prin care să se prevadă eliberarea reciprocă de autorizații temporare, reînnoite periodic.

Consiliul de Miniștri al Republicii Socialiste România a aprobat începerea tratatelor cu organele din cele două țări pentru încheierea unor asemenea înțelegeri provizorii (adresele Secretariatului General al Consiliului de Miniștri nr. 1559/I.D. din 4 octombrie 1965 și nr. 2031/I.D. din 30 noiembrie 1965).

Din ultimele informații obținute din partea organelor din cele două țări, rezultă că forurile competente ale acestora sunt favorabile încheierii unor acorduri aeriene la nivel guvernamental. Recent Ambasada Republicii Socialiste România la Ankara ne-a făcut cunoscut că partea turcă a invitat o delegație română la Ankara pentru negocierea acordului aerian.

Având în vedere interesul Părții române de a deschide legături aeriene cu aceste țări pe o bază mai stabilă decât prin autorizații temporare, propunem a se aproba începerea negocierilor pentru încheierea cu Turcia și Liban a unor acorduri privitoare la transporturile aeriene, la nivelul guvernelor respective.

În acest scop, a fost întocmit proiectul de acord anexat, care – după aprobare – urmează a fi propus părții turce și părții libaneze ca bază de discuții în cadrul negocierilor.

Acest proiect conține prevederi asemănătoare ultimelor acorduri aeriene încheiate de Republica Socialistă România, corespunzând clauzelor avute în vedere în perioada actuală la încheierea de asemenea acorduri pe plan mondial.

Pentru ducerea tratatelor, atât în Turcia, cât și în Liban, propunem ca delegația română să fie condusă de tovarășul Mihai Agafiței<sup>4</sup>, Director în Ministerul Transporturilor Auto, Navale și Aeriene. În legătură cu eliberarea deplinelor puteri pentru semnarea acordurilor respective, propunem ca Acordul româno-turc să fie semnat de tovarășul Ion Drînceanu, Ambasadorul Republicii Socialiste România în Turcia, iar Acordul româno-libanez – de tovarășul Mihai Agafiței.

De asemenea, propunem ca în componența delegației să intre câte un reprezentant din partea Ministerului Transporturilor Auto, Navale și Aeriene și din partea Ministerului Afacerilor Externe.

[ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 40/1966, ff. 10-11]

<sup>4</sup> **Mihai Agafiței**, director al Direcției generale a aviației civile din cadrul Ministerului Transporturilor Auto, Navale și Aeriene.

4. **28 martie 1966, București. Notă de propunere privind continuarea cercetărilor întreprinse în arhivele turcești de către cercetătorii Mihai Guboglu și Mehmet Mustafa pentru identificarea materialelor arhivistice referitoare la istoria românilor (secolele XIV – XVIII). Ca rezultat al muncii celor doi cercetători, au fost transmise la București peste 2.000 cadre de microfilme.**

*March 28, 1966, Bucharest. Note of proposal regarding the continuation of research undertaken in the Turkish archives by researchers Mihai Guboglu and Mehmet Mustafa to identify archival materials related to the history of Romanians (XIV – XVIII centuries). As a result of the work of the two researchers, more than 2,000 frames of microfilms were transmitted to Bucharest.*

La 3 ianuarie a.c. s-au deplasat în Turcia, pentru o perioadă de trei luni – pe contul Direcției Generale a Arhivelor Statului – cercetătorii români Mihai Guboglu<sup>5</sup> și Mehmet Mustafa<sup>6</sup>, pentru depistarea unor materiale documentare referitoare la istoria țării noastre<sup>7</sup>.

Până în prezent, cei doi delegați au întreprins cercetări în arhive, biblioteci și muzee din Ankara și Istanbul, care, cu rare excepții, sînt accesibile cercetătorilor străini.

Menționăm că Direcția Generală a Arhivelor Statului a și primit 2.000 de cadre de microfilme de pe manuscrise și cronicile turcești, care cuprind informații prețioase referitoare la istoria poporului român (sec. XIV-XVIII). Delegații români au apreciat că în arhivele turcești – care conțin peste 90.000.000 de documente – se păstrează o cantitate considerabilă de materiale arhivistice referitoare la istoria țării noastre.

Pentru depistarea în continuare de materiale, Direcția Generală a Arhivelor Statului propune ca tovarășii Mihai Guboglu și Mehmet Mustafa să rămână în Turcia încă 3 luni (adică de la 3 aprilie – 3 iulie 1966).

Avînd în vedere cele de mai sus, propunem ca Ambasada Republicii Socialiste România la Ankara să solicite părții turce acordul pentru continuarea cu încă trei luni a cercetărilor întreprinse în arhivele turcești de către delegații români sus-menționați.

[AMAE, problema 217, 1966, Turcia, General, Relații Culturale, ff. 9-10]

5. **16 aprilie 1966, București. Notă a Ministerului Afacerilor Externe cu propunerea de a se da curs invitației părții turce pentru vizita unei delegații guvernamentale române condusă de președintele Consiliului de Miniștri al R.S.R., Ion Gheorghe Maurer, în perioada 20-30 iulie 1966. Se precizează că subiectele principale de discuții vor fi reprezentate de relațiile economice și colaborarea în domeniul petrolului. Se evaluează, totodată, că vizita ar permite consolidarea dialogului politic dintre cele două state cu efecte la nivel balcanic.**

<sup>5</sup> **Mihail Guboglu** (1911-1989), istoric și cercetător român de origine găgăuză. Absolvent al Universității din Cernăuți (1934-1938) și asistent al Universității din Iași (1940-1945), s-a stabilit, în 1945, la București, unde a lucrat la Institutul de studii și cercetări balcanice (1945-1948), Institutul de istorie al Academiei R.P.R. (1948-1963) și Institutul de Studii Sud-Est Europene (1963-1968). Totodată, a lucrat la Arhivele Statului (1955-1970).

<sup>6</sup> **Mustafa Ali Mehmed** (1924-2020), istoric și cercetător român de origine turcă. Absolvent al Universității din București (1950-1954), a lucrat la Institutul de Istorie al Academiei R.P.R. (1954-1965) și la Institutul de Studii Sud-Est Europene (1965-1994).

<sup>7</sup> Rezultatul muncii celor doi cercetători în arhivele turcești s-a concretizat în apariția lucrării *Cronici turcești privind Țările Române*, publicată în 3 volume, la Editura Academiei R.P.R. în anii 1966-1980.

***April 16, 1966, Bucharest. Note of the Ministry of Foreign Affairs with the proposal to accept the invitation of the Turkish side for the visit to Türkiye of a Romanian governmental delegation led by the President of the Council of Ministers of the Socialist Republic of Romania, Ion Gheorghe Maurer, on July 20-30, 1966. It is specified that the main topics of discussion will be economic relations and cooperation in the oil extraction. It is also assessed that the visit would allow strengthening the political dialogue between the two states with effects at Balkan level.***

La 11 aprilie a.c., directorul general al Departamentului I politic din Ministerul Afacerilor Externe al Turciei a adus la cunoștința ambasadorului român la Ankara [Drînceanu] că guvernul turc a hotărât să invite o delegație guvernamentală română condusă de președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, Ion Gheorghe Maurer, din care să facă parte ministrul Afacerilor Externe, Corneliu Mănescu<sup>8</sup>. Directorul general turc a precizat că guvernul Turciei propune ca vizita delegației guvernamentale române să aibă loc în perioada 20–30 iulie 1966. O comunicare asemănătoare a fost făcută la M.A.E., de către ambasadorul Turciei la București [Mardin], la 16 aprilie 1966.

În legătură cu această problemă menționăm că în luna noiembrie 1965, cu ocazia vizitei făcute în Iran, a fost prevăzut ca președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, Ion Gheorghe Maurer, să facă o scurtă vizită la Ankara la invitația guvernului turc. Această vizită nu s-a putut realiza datorită situației politice interne din această țară (perioada formării unui nou guvern în urma alegerilor parlamentare)<sup>9</sup>.

Invitația guvernului turc ca o delegație guvernamentală română să viziteze Turcia a fost făcută într-un moment în care relațiile bilaterale româno-turcești cunosc o dezvoltare pozitivă. În prezent, între România și Turcia nu mai există probleme bilaterale nerezolvate; în cursul anului 1966 s-a reușit pentru prima dată să se perfecteze acțiuni de relații importante printre care menționăm: vizita în România a unei delegații parlamentare turce condusă de președintele Medjilislui<sup>10</sup>, încheierea unui acord aerian și a protocolului de schimburi culturale pe anul 1966, vizita la Ankara a delegației Sfatului Popular al orașului București condusă de președintele Comitetului Executiv, Ion Cosma<sup>11</sup>; vizita în România a directorului general al agenției oficiale de

<sup>8</sup> **Corneliu Mănescu** (1916-2000), om politic comunist și jurist. A fost funcționar la Institutul Central de Statistică (februarie 1941 – martie 1945). În 1945 a fost cooptat în cadrul Secției militare a C.C. al P.C.R., primind funcții în cadrul Diviziei Superioare Politice a Armatei (D.S.P.A.): șef al Direcției de organizare și instructaj (1948-1950), locțiitor al șefului (1952-1953) și șef (1955-1953); a fost și șeful Casei Centrale a Armatei (1950-1952). A fost vicepreședinte al Comitetului de Stat al Planificării (1955-1960), ambasador la Budapesta (13 octombrie 1960 – 30 mai 1961), ministru al Afacerilor Externe (21 martie 1961 – 23 octombrie 1972), membru al C.C. al P.C.R. (24 iulie 1965 – 1980) și deputat (1965-1980). A fost șeful delegației române la sesiunile Adunării Generale a Națiunilor Unite și a fost ales președintele sesiunii a XX-a (19 septembrie 1967 – 23 septembrie 1968), fiind pentru prima dată când un reprezentant al unei țări aparținând blocului comunist a ocupat această funcție. A mai fost ambasador la Paris (15 martie 1977 – 9 aprilie 1982) și reprezentant permanent pe lângă UNESCO (2 aprilie 1979 – 9 aprilie 1982). În 1989 a fost unul dintre semnatarii „Scrisorii celor șase” prin care se făcea critica politicilor promovate și implementate de regimul Ceaușescu.

<sup>9</sup> Alegerile parlamentare din Republica Turcia au avut loc la 10 octombrie 1965, fiind câștigate de Partidul Justiției condus de Süleyman Demirel. Noul guvern, condus de Demirel, s-a format la 27 octombrie 1965.

<sup>10</sup> **Ahmet Ferruh Bozbeyli** (1927-2019), om politic turc, jurist și avocat. În 1961 a fost ales parlamentar pe listele Partidului Justiției și președintele Marii Adunări Naționale a Turciei (22 octombrie 1965 – 1 noiembrie 1970), apoi președinte al Partidului Democrat (18 decembrie 1970 – 18 decembrie 1978).

<sup>11</sup> **Ion Cosma** (1923), om politic comunist și diplomat. A fost ministru al Agriculturii (20 martie 1957 – 30 aprilie 1962), președinte al Comitetului Executiv al Sfatului Popular București (1962-1968), ministru al Turismului (25 decembrie 1970 – 1 martie 1978), ambasador la Varșovia (1978-1984) și Cairo (1985-1987).

presă „Anatolia”<sup>12</sup>; vizita în România a unei delegații de experți turci în domeniul petrolului și a unei delegații științifice de medici turci ș.a.

Conducerea superioară a aprobat și alte acțiuni de relații bilaterale sugerate de partea turcă, care urmează să fie realizate în viitorul apropiat și anume: vizita în România a ministrului comerțului Turciei<sup>13</sup>; încheierea unui acord turistic româno-turc; vizita în Turcia a unei delegații de experți economici români condusă de un adjunct al ministrului comerțului exterior<sup>14</sup>.

Menționăm că, începînd din anul 1963, între cele două țări se încheie anual protocoale de schimburi culturale, în baza cărora relațiile în acest domeniu au cunoscut o creștere modestă, dar continuă.

Totodată amintim că toate cele trei guverne turcești care s-au succedat la conducere în ultimii doi ani și-au manifestat dorința pentru dezvoltarea relațiilor cu România și au făcut în acest sens declarații oficiale.

Aceste elemente dovedesc că în relațiile româno-turcești s-au acumulat o serie de acțiuni pozitive de natură să favorizeze un contact la nivelul șefilor de guverne care ar putea să deschidă noi posibilități și perspective de dezvoltare a relațiilor în domenii de interes comun. Menționăm că pentru țara noastră prezintă interes relațiile economice cu Turcia avînd în vedere materiile prime de care dispune aceasta (minereu de fier, bauxită, bumbac), precum și o colaborare în domeniul petrolului. Turcia, fiind o țară în curs de dezvoltare, poate oferi o piață de desfacere pentru produsele industriale ale țării noastre.

Stabilirea unui dialog politic cu Turcia s-ar înscrie pe linia generală de politică externă a țării noastre, de promovare a unor acțiuni pe plan regional pentru îmbunătățirea relațiilor de bună vecinătate între state europene aparținînd unor sisteme social-politice diferite și ar reactualiza tradiția din perioada dintre cele două războaie mondiale cînd relațiile de prietenie dintre România și Turcia au constituit un însemnat element de înțelegere în regiunea balcanică. Situația actuală din Turcia, cît și politica externă promovată de guvernul Demirel<sup>15</sup> nu sînt, după părerea

<sup>12</sup> **Agencia Anatolia** (Anadolu), cea mai veche agenție de presă a Turciei, fondată la 6 aprilie 1920.

<sup>13</sup> **Mustafa Macit Zeren** (1921-1989), om politic turc. De profesie economist, a îndeplinit o serie de funcții în aparatul economic al statului turc, inclusiv pe cea de președinte a Camerei de comerț și industrie. În paralel, participă la viața politică turcă devenind pentru scurt timp ministrul Comerțului (20 februarie 1965 – 2 noiembrie 1966).

<sup>14</sup> **Gheorghe Cioară** (1924-1993), om politic comunist și inginer de construcții hidrotehnice. Înscriș în U.T.C. și P.C.R. în timpul studenției la Institutul Politehnic București, în 1945, a urmat studii de specialitate la Leningrad (1946-1950) și a fost: referent tehnic la Institutul de Studii și Proiectări Energetice (1950-1952), director-adjunct și director al Direcției Speciale a Consiliului de Miniștri (aprilie 1952 – septembrie 1953), ministru al Energiei Electrice și Industriei Electrotehnice (18 mai 1954 – 19 februarie 1957); locțiitor al reprezentantului R.P.R. la C.A.E.R. (6 februarie 1957 – 21 august 1965), membru al C.C. al P.C.R. (23 iulie 1965 – 22 noiembrie 1984), ministrul Comerțului Exterior (21 august 1965 – 29 aprilie 1969), prim-vicepreședinte al Comitetului de Stat al Planificării (29 aprilie 1969 – 17 septembrie 1970), președinte al Consiliului Național al Cercetării Științifice (17 septembrie 1970 – 29 martie 1971), apoi al Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie (29 martie 1971 – 24 aprilie 1972), primar general al Capitalei (24 aprilie 1972 – 19 iunie 1976), deputat (1973-1985), viceprim-ministru al Guvernului (19 iunie 1976 – 1 februarie 1979), ministrul Construcțiilor Industriale (7 martie 1978 – 1 februarie 1979), ministrul Energiei Electrice (1 februarie 1979 – 26 martie 1981), ministru secretar de stat la Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie (26 martie 1981 – 19 mai 1983), ambasador la Sofia (12 septembrie 1983 – 4 august 1984).

<sup>15</sup> **Süleyman Demirel** (1924-2015), om politic turc și inginer de construcții hidrotehnice. A fost președinte al Partidului Justiției (28 noiembrie 1964 – 16 octombrie 1981), prim-ministru al Turciei timp de șapte mandate (27 octombrie 1965 – 26 martie 1971, 31 martie 1975 – 21 iunie 1977, 12 noiembrie 1978 – 12 septembrie 1980, 20 noiembrie 1991 – 16 mai 1993) și președinte al Turciei (16 mai 1993 – 16 mai 2000). În contextul detensionării relațiilor Est-Vest, în calitate de premier, apoi președinte, Demirel a încercat să aibă o poziție flexibilă în raport cele două blocuri politico-militare rivale, bazându-se pe cooperarea cu Uniunea Sovietică și implicit cu statele socialiste, în domeniul economic, dar și pe parteneriatul strategic cu SUA și NATO, în materie de securitate și apărare. După prăbușirea regimului comunist în Europa,



noastră, de natură să reprezinte un impediment pentru realizarea vizitei delegației guvernamentale române.

Față de cele de mai sus propunem să se accepte invitația guvernului turc pentru ca o delegație guvernamentală română, condusă de președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, Ion Gheorghe Maurer să viziteze Turcia în perioada 20 – 30 iulie 1966. Din datele cunoscute la M.A.E. în această perioadă, nu sînt prevăzute alte obligații internaționale ale președintelui Consiliului de Miniștri.

Pentru pregătirea vizitei și pentru a explora mai bine posibilitățile de colaborare în special în domeniul economic, propunem în cazul în care vizita delegației guvernamentale române în Turcia ar fi aprobată – ca Ministerul Comerțului Exterior să realizeze pînă la 20 iulie a.c. acțiunile bilaterale care au fost aprobate și anume:

- vizita în Republica Socialistă România a ministrului comerțului Turciei [Zeren] sau a unui alt ministru din domeniul economic;
- vizita în Turcia a delegației de experți economici români condusă de un adjunct al ministrului comerțului exterior;
- încheierea acordului de colaborare în domeniul turismului.

[AMAE, Problema 220/1966, Turcia 1, Direcția II– Relații, ff. 1-3]

**6. 15 iunie 1966, București. Notă de audiență în urma primirii la Ministerul Afacerilor Externe a ambasadorului Republicii Turcia la București, Şemsettin Arif Mardin. Sunt comunicate detalii privind organizarea vizitei delegației guvernamentale române în Turcia. Este discutată și situația cimitirului turc de la Brăila fiind reiterată disponibilitatea ambelor părți pentru soluționarea aspectelor tehnice. Diplomatul turc informează asupra imposibilității de a participa la momentele protocolare care se vor desfășura pe timpul vizitei în R.S.R. a premierului chinez Ciu-Enlai<sup>16</sup> (iunie 1966) datorită faptului că Turcia nu are legături diplomatice cu R.P. Chineză. Se transmite propunerea de coordonare a acțiunilor de reprezentare în cadrul festivității de inaugurare a clădirii parlamentului israelian din Ierusalim. Este abordată și problema cipriotă, cu accent pe negocierile dintre Turcia și Grecia. Este subliniat faptul că problema bazelor britanice din Cipru reprezintă o problemă de securitate pentru Republica Arabă Unită.**

*15 June 1966, Bucharest. Audience note following the reception at the Ministry of Foreign Affairs of the Socialist Republic of Romania of the Ambassador of the Republic of Türkiye in Bucharest, Şemsettin Arif Mardin. Details regarding the organization of the visit of the Romanian governmental delegation to the Republic of Türkiye are communicated. The situation of the Turkish cemetery in Braila is also discussed, reiterating the availability of both sides to solve technical issues. The Turkish diplomat informs about*

Demirel s-a remarcat prin relații de bună colaborare cu SUA, în special în timpul președinților Bill Clinton și George Bush dar și prin critica adresată constant președintelui Serbiei, Slobodan Milošević.

<sup>16</sup> **Ciu Enlai** (1898-1976), om politic comunist chinez. S-a înscris în Partidul Comunist Chinez în 1921, în timp ce se afla la studii în Franța, revenind în China în 1924. A fost director adjunct al departamentului politic al Academiei Militare de la Huangpu, director al departamentului militar și membru al al C.C. al P.C.C. A fost unul dintre negociatorii alianței între comuniștii și naționaliștii chinezi, în 1937. După fondarea Republicii Comuniste Chineze, a fost prim-ministru (21 octombrie 1949 – 8 ianuarie 1976) și ministru al Afacerilor Externe (1 octombrie 1949 – 11 februarie 1958). A jucat un rol important în reorganizarea politicii externe a Chinei după ruptura sino-sovietică din 1961. Spre sfârșitul vieții a devenit prim-vicepreședinte al P.C.C. (30 august 1973 – 8 ianuarie 1976).

*the impossibility to participate in the protocol moments that will take place during the visit to the R.S.R. of Chinese Prime Minister Ciu-Enlai (June 1966) due to the fact that Türkiye does not have diplomatic ties with the People's Republic of China. The proposal to coordinate representative actions at the inauguration ceremony of the Israeli Parliament building in Jerusalem is submitted. The Cyprus issue is also addressed, with a focus on negotiations between Türkiye and Greece. It is stressed that the issue of British bases in Cyprus represents a security problem for the United Arab Republic.*

La 14 iunie a.c., Vasile Șandru<sup>17</sup>, directorul Direcției II Relații, a primit în audiență pe Semsettin Arif Mardin, ambasadorul Turciei la București, la cererea acestuia.

A asistat Marin Iliescu, secretar II la Direcția II Relații.

1. S.A. Mardin a arătat că a primit unele precizări de la Ministerul Afacerilor Externe al Turciei în legătură cu vizita delegației guvernamentale române în Turcia, pe care le-a adus la cunoștință:

a) a făcut propunerea ca vizita să înceapă în ziua de luni 25 iulie și să ia sfârșit sîmbătă 30 iulie 1966. A specificat că partea turcă face această sugestie deoarece la 19 iulie a.c. se va termina vizita în Turcia a ministrului de externe italian Amintore Fanfani<sup>18</sup>;

b) a confirmat că ținuta cea mai înaltă care va fi utilizată va fi smoching-ul;

c) a adus la cunoștință acordul M.A.E. turc privind deplasarea în Turcia la începutul lunii iulie a.c. a unui lucrător al Direcției Protocol din cadrul Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Socialiste România, care să se pună de acord cu partea turcă asupra detaliilor programului;

d) a precizat că în cazul ceremoniilor organizate în Turcia, cu ocazia primirilor și plecărilor primilor miniștri străini, se aliniază o unitate militară, dar nu se intonează imnurile naționale, nu se trag salve de tun și nu are loc ceremonia drapelului;

e) partea turcă este de acord ca la Istanbul, primul ministru român [Maurer] să ofere o acțiune protocolară, însă avînd în vedere faptul că vizita în acest oraș are un caracter semi-oficial, face sugestie ca dineul sau banchetul ce va fi oferit să aibă un caracter restrîns (cca. 30-40 persoane);

f) a rugat ca, în vederea definitivării programului desfășurat al vizitei, partea română să comunice din timp toate detaliile necesare ca: ora exactă a sosirii, detalii legate de avionul special etc.;

g) a comunicat că guvernul turc a aprobat ca el personal să însoțească delegația guvernamentală română la Ankara și a adus la cunoștință că la începutul lunii iulie a.c. se va deplasa pentru 3 zile la Ankara unde va avea consultări cu guvernul său în vederea pregătirii convorbirilor româno-turce la nivel înalt.

V. Șandru, a luat notă de noile propuneri și date transmise de ambasadorul turc și a declarat că le va aduce la cunoștința conducerii ministerului. A asigurat pe ambasadorul turc că îl va informa de îndată ce guvernul român va lua o hotărîre în privința datei vizitei și a celorlalte aspecte.

<sup>17</sup> **Vasile Șandru**, diplomat. A intrat în Ministerul Afacerilor Externe în 1958. A fost secretar al Ambasadei din Belgrad (1958-1963), directorul Direcției Relații din M.A.E., șef al Serviciului de Protocol (1 martie 1967) și ministru adjunct al Afacerilor Externe (1967-1969), ambasador la Belgrad (1969-1974), director în M.A.E. (1978-1982), ambasador la Madrid (1982-1987) și ambasador la Moscova (1990-1992).

<sup>18</sup> **Amintore Fanfani** (1908-1999), om politic italian creștin-democrat. A fost ministru în guvernul De Gasperi la portofoliul Muncii (1 iunie 1947 – 27 ianuarie 1950), al Agriculturii (26 iulie 1951 – 16 iulie 1953) și de Interne (16 iulie 1953 – 19 ianuarie 1954), prim-ministru (19 ianuarie – 10 februarie 1954, 2 iulie 1958 – 16 februarie 1959, 27 iulie 1960 – 22 februarie 1962), ministru de Externe în guvernul Aldo Moro (5 martie – 30 decembrie 1965, 24 februarie 1966 – 25 iunie 1968), președintele Senatului (5 iunie 1968 – 26 iunie 1973, 5 iulie 1976 – 1 decembrie 1982), președinte interimar al Italiei (15 iunie – 9 iulie 1978), prim-ministru (1 decembrie 1982 – 4 august 1983, 18 aprilie – 29 iulie 1987), ministru de Interne în guvernul Giovanni Giuseppe Goria (29 iulie 1987 – 13 aprilie 1988).

2. S.A. Mardin a rugat pe V. Șandru să facă cunoscut Direcției Protocol din M.A.E. că nu va putea participa la primirea premierului Ciu En-lai și nici la acțiunile protocolare organizate de partea chineză cu ocazia acestei vizite, explicînd că trebuie să adopte această atitudine datorită faptului că Turcia nu întreține relații diplomatice cu Republica Populară Chineză. A menționat însă că la acțiunile protocolare care vor fi organizate de guvernul român va participa cu plăcere.

V. Șandru promițînd că va încunoștiința Direcția Protocolului s-a referit la știri de presă care au relatat despre unele acțiuni bilaterale neoficiale turco-chineze și s-a interesat de situația relațiilor dintre Turcia și Republica Populară Chineză.

S.A. Mardin a afirmat că au avut loc unele contacte bilaterale exemplificînd că o delegație economică turcă a vizitat R.P. Chineză și că ziariști turci s-au întîlnit cu mareșalul Cen-I<sup>19</sup> la Rawalpindi<sup>20</sup>. Apoi ambasadorul turc a arătat că a folosit prilejul prezenței lui Ciu En-lai la funerațiile lui Gheorghe Gheorghiu-Dej și a avut o convorbire cu premierul chinez. De atunci, întreține relații colegiale cu ambasadorul Republicii Populare Chineze la București<sup>21</sup> (Ambasadorul turc a lăsat să se înțeleagă că a primit instrucțiuni de la Ankara să facă cunoscut la M.A.E. atitudinea pe care o va adopta în timpul vizitei lui Ciu En-lai în Republica Socialistă România și că întîlnirile sale cu reprezentanții Republicii Populare Chineze la București au avut de fapt un caracter oficial).

3. În continuare, S.A. Mardin a arătat că Ministerul Afacerilor Externe al Turciei i-a comunicat că Israelul a invitat o delegație a Medjilisului la festivitatea de inaugurare a noii clădiri a parlamentului israelian din orașul Ierusalim<sup>22</sup>. Precizînd că Turcia nu recunoaște Ierusalimul ca fiind capitala statului Israel, ambasadorul turc a rugat să fie informat dacă Republica Socialistă România va trimite o delegație parlamentară în Israel cu prilejul sus-menționat. A menționat că a primit instrucțiuni de la Ankara să se consulte în această problemă cu „țara vecină și prietenă”, România.

V. Șandru a declarat că, întrucît nu cunoaște problema, se va interesa și îi va da răspuns ulterior.

4. S.A. Mardin s-a referit apoi la o discuție avută de el cu ambasadorul Greciei<sup>23</sup> și la care a asistat și ministrul Afacerilor Externe Corneliu Mănescu, ocazie cu care ambasadorul grec, folosind știri publicate de ziare grecești, a afirmat că guvernul turc ar fi trecut la măsuri represive împotriva populației de origine greacă din insulele turcești Imroz și Bozcada. Cu toate că pe loc, ambasadorul turc a infirmat cele spuse de ambasadorul grec, S.A. Mardin a rugat să fie adus la cunoștința conducerii ministerului Afacerilor Externe că guvernul turc a respins oficial ca fiind lipsite de orice bază reală insinuările ziarelor grecești în legătură cu „pretinsa” atitudine represivă a guvernului turc față de locuitorii insulelor Imroz și Bozcada<sup>24</sup>. Guvernul turc consideră că aceste zvonuri sînt lansate de ciprioții greci pentru a torpila tratativele greco-turce în problema Ciprului.

<sup>19</sup> **Chen Yi** (1901-1972), mareșal chinez. A fost comandant al Armatei a 4-a (1941-1947), primar în Shanghai (1949-1958), vicepremier al guvernului Ciu Enlai (septembrie 1954 – ianuarie 1972), mareșal din 1955, ministru de Externe (11 februarie 1958 – 6 ianuarie 1972). Fiind un oponent al revoluției culturale, în 1967 a fost exclus din politica activă, păstrându-și funcțiile numai nominal; a fost reabilitat în 1971. A avut parte de funeralii naționale.

<sup>20</sup> **Rawalpindi**, unul dintre cele mai populate orașe din Pakistan. Din punct de vedere militar, are o semnificație specială prin faptul că găzduiește Comandamentul general al forțelor terestre pakistaneze.

<sup>21</sup> **Tzen Iunciuian**, ambasadorul Chinei la București, acreditat în 1966.

<sup>22</sup> Noul sediu al Knesset-ului din Ierusalim a înlocuit, din 1966, sediul temporar, Casa Frumin (1950-1966). Clădirea a fost proiectată de arhitectul Ossip Klarwein, în urma unui concurs. Piatra de temelie a fost pusă la 14 octombrie 1958, fiind inaugurat la 30 august 1966.

<sup>23</sup> **A. Arghiroopoulos**, ambasadorul Greciei la București.

<sup>24</sup> Insulele Imroz (Imbros) și Bozcada (Tenedos), ocupate de greci de la otomani după Primul Război Balcanic, au revenit Turciei după Primul Război Mondial.

5. V. Șandru a promis că va transmite conducerii ministerului această informație și s-a inte-rsat de tratativele greco-turce în problema Ciprului și perspectivele lor.

S.A. Mardin a apreciat ca un fapt pozitiv începerea tratativilor greco-turce în problema ci-priotă, subliniind că însăși amorsarea acestor negocieri reprezintă o „înțelegere” între părți. El a arătat că tratativele vor fi duse fie la Bruxelles, fie la Paris. Personal crede că tratativele greco-turce vor fi purtate la Paris între ambasadorii celor două țări acreditați pe lângă Comitetul Permanent al NATO. Ținând seama de apropierea geografică, de tradiții, cât și de interesele reciproce, Grecia și Turcia trebuie să se înțeleagă. A expus punctul de vedere că ambele guverne au dificultăți pe plan intern în ceea ce privește acceptarea unei soluții reciproc convenabile, care ar fi unirea Ciprului cu Grecia, în următoarele condiții: a) asigurarea pentru populația turcă a unor drepturi mai mari decât cele pe care le are în prezent în statul cipriot și b) cedarea unei incinte teritoriale și acorda-re dreptului Turciei de a menține trupe pe insulă. S.A. Mardin a explicat că adoptarea acestei soluții, care ar conveni celor două guverne, nu va fi acceptată nici de poporul turc, care a fost obișnuit cu pretențiile maxime ale guvernului său și cu respingerea ideii Enosisului, și nici de opinia publică din Grecia, care se pronunță împotriva oricăror concesiilor teritoriale față de Turcia.

În legătură cu existența bazelor militare britanice pe insulă, ambasadorul turc a spus că problema constituie de multă vreme un motiv de nemulțumire al Republicii Arabe Unite<sup>25</sup>, de-oarece de pe aceste baze au decolat în timpul crizei Canalului de Suez avioane englezești care au participat la acțiunile militare.

V. Șandru a arătat că existența bazelor militare în Cipru dă posibilitate cercurilor colonia-liste să exercite presiuni asupra țărilor din Orientul Mijlociu, și a expus ideea că incitarea crizei cipriote ca un focar de tensiune în relațiile dintre țările din regiune, a servit intereselor cercurilor colonialiste.

6. În continuare, V. Șandru, referindu-se la comunicarea telefonică făcută de S.A. Mardin la Direcția Protocolului în ziua de 13 iunie a.c., în legătură cu măsurătorile făcute de reprezentanții Sfatului Popular al Capitalei la cimitirul militar turc din Bulevardul Ghencea, l-a informat pe ambasador că această acțiune a avut loc în vederea restudierii schemei de organizare a cimitirului în spiritul celor discutate anterior de domnia sa la M.A.E. și a subliniat că nu se va proceda la nici un fel de modificări fără ca acestea să fie puse de acord cu Ambasada Turciei. A arătat că este de dorit ca problema să fie rezolvată în mod echitabil, subliniind necesitatea ca cimitirul militar turc să fie separat de cel musulman, actualul teren utilizat fiind mult prea mare pentru numărul militarilor turci înhumați.

S.A. Mardin a răspuns că este într-un tot de acord cu reorganizarea cimitirului, care trebuie să se efectueze pe baza acordului celor două părți, și a recunoscut dreptul părții române de a solicita terenul care nu este folosit pentru înhumarea ostașilor turci, fapt consemnat în Aranja-mentul anexă la Tratatul de la Lausanne încheiat între cele două țări.

Audiența a durat 40 minute.

[AMAE, Problema 220/1966, Turcia 1, Direcția a II-a Relații, ff. 72-76]

<sup>25</sup> **Republica Arabă Unită**, uniune politică între Egipt și Siria (1 februarie 1958– 28 septembrie 1961). Apariția acesteia se plasează în contextul instabilității politice și militare din Orientul Mijlociu. Partidul Ba'as aflat la putere în Siria a sprijinit un astfel de proiect care se încadra pe coordonatele politice proprii vizând consolidarea panarabismului. În mare măsură, ideea unei uniuni egipteano-siriene a beneficiat și de sprijinul Președintelui Egiptului, Gamal Abdel Nasser. Cu toate acestea, implementarea măsurilor practice de uniformizare a sistemelor utilizate de cele două state s-a dovedit extrem de dificil generând reacții de ostilitate mai ales la nivelul societății și vieții politice siriene. Acestea au culminat cu organizarea, la 28 februarie 1961, a unei lovituri de stat în urma căreia Siria se retrage din uniune. Titlatura Republica Arabă Unită a continuat să fie utilizată de Egipt până la moartea lui Nasser, în 1971.

7. **15 iulie 1966. Inventar elaborat în urma activității derulate de cercetătorii români în arhivele din Republica Turcia vizând identificarea materialului arhivistic relevant pentru istoria românilor. Sunt prezentate principalele fonduri și monumente istorice de pe teritoriul turc având relevanță pentru istoria românilor.**

*July 15, 1966. Inventory elaborated as a result of the activity carried out by the Romanian researchers in the archives of the Republic of Türkiye aimed at identifying archival material relevant to the history of Romanians. The main archival funds and historical monuments on Turkish territory are presented, having relevance for the history of Romanians.*

Ca urmare a relațiilor Țărilor Române cu Imperiul Otoman de-a lungul veacurilor, în multe orașe turcești se găsesc și azi numeroase documente și monumente legate de existența și dezvoltarea Țărilor Române.

#### **Ankara**

În arhivele din acest oraș există o copie manuscrisă din secolul al XVII-lea a operei lui Mevlana Mehmed Nesrî<sup>26</sup>, *Gihanniima (Istoria Imperiului otoman pînă la domnia lui Baiazid II)*<sup>27</sup>, (1493) scrisă de istoricul Mehmed Nesrî (mort în 1520). Cuprinde numeroase informații despre istoria Țărilor Române și a relațiilor lor cu Imperiul Otoman.

#### **Istanbul**

Fondurile arhivale turcești din Istanbul cuprind un număr imens de documente privind istoria Țărilor Române, dar au fost cercetate puțin de către cercetătorii români.

Menționăm numai câteva din fondurile mai importante:

**Bas Bakanlık Arsivi** (Arhivele Primului Ministru) cuprinzînd documente și registre ale Imperiului Otoman începînd din secolul al XIV-lea pînă în secolul al XX-lea.

Numărul acestor documente este apreciat la cca 40.000.000.

**Topkapü Sarayı Arsivi** (Arhivele imperiale) datînd de la 1453-1918, cuprinzînd documente privind în special finanțele Imperiului Otoman.

**Tapu ve Kadastro Arşivi** (Arhivele cadastrului) cu materiale din secolele XVI-XIX, multe privind țările supuse Imperiului Otoman printre care și Țările Române.

**Aşari A Tika Muzesi** (Biblioteca Muzeului Arheologic)

Se găsește o altă copie (manuscris) după „Istoria Imperiului Otoman pînă la domnia lui Baiazid al II-lea 1493”.

Cuprinde de asemenea numeroase informații despre Istoria Țărilor Române și relațiile lor cu Imperiul Otoman.

**Biblioteca Gimnaziului Zographyon** posedă manuscrisul lui Gheorghe Papadopoulos<sup>28</sup>, „Rînduiala încoronării domnilor la București”, codice grecesc de la mijlocul secolului al XVI-II-lea.

<sup>26</sup> **Mevlânâ Mehmed Nesrî** (1450-1520), cronicar otoman din sec. al XV-lea, autorul istoriei *Kitâb-ı Cihan – Nümâ*.

<sup>27</sup> **Baiazid al II-lea** (1447-1512), cunoscut sub numele de Sultan Bayezid-î-Velî. A fost sultan al Imperiului Otoman în perioada (1481-1512), urmînd la tron tatălui său Mehmed al II-lea (1432-1481). De-a lungul domniei, a purtat numeroase campanii de cucerire a posesiunilor venețiene din Morea, regiune pe care o considera esențială pentru forța navală otomană din Mediterana de Est. În 1484, Baiazid al II-lea a demarat campania împotriva Moldovei, aflată sub domnia lui Ștefan cel Mare. Cu o armată de peste 60.000 de soldați, la 6 iulie 1484, Baiazid al II-lea a început asediul asupra cetăților Alba și Chilia pe care le cucerește. A fost detronat la 25 aprilie 1512, de o răscoală de ieniceri condusă de propriul său fiu Selim I (1465-1520). La scurtă vreme a fost asasinat prin otrăvire.

<sup>28</sup> **Gheorghe Papadopoulos** (Papadopol), profesor la Școala Domnească din București.

**Biblioteca Metocului Sf. Mormînt** (cartierul Fanar)

Deține cca 800 de documente grecești din perioada 1320-1820 privind istoria Țărilor Române. Printre acestea există 693 acte moldovenești din anii 1411-1755, 22 pergamente în limba greacă și 16 dosare cu acte moldovenești de judecată, privitoare la moșiile din Moldova închinată Sf. Mormînt din Ierusalim. Separat alte 500 de documente grecești din 1716-1777 se găsesc tot aici.

Dintre aceste documente, 37 sînt din perioada Ștefan cel Mare<sup>29</sup> – Gheorghe Duca<sup>30</sup> (1462-1671).

**Koshtii – Beshiktash** (Biblioteca Muzeului Revan)

Printre manuscrise se găsește *Fetih Name-i Qara Bugdan (Istoria cuceririi Moldovei)*, de Nesuh Matragaci<sup>31</sup>. Autorul a participat la expediția sultanului Soliman Magnificul<sup>32</sup> împotriva lui Petru Rareș<sup>33</sup> (1538) și a descris evenimentele în urma cărora Moldova și-a pierdut independența.

Manuscrisul a fost tradus de (M. Suboglu) după copii fotografice obținute în 1946 de Academia Română, urmînd a fi publicat de Institutul de Istorie al Academiei Republicii Socialiste România.

**Biblioteca Patriarhiei Ecumenice** (Cartierul Fanar)

Pe un manuscris grecesc se găsește o însemnare din mai 1576 despre daruri făcute de Petru Șchiopul<sup>34</sup>, voievodul Moldovei, către Patriarhia din Constantinopol. Este vorba de obiecte de gospodărie, cazan, tingiri, linguri, tipsii etc. Toate poartă stema și numele domnului.

<sup>29</sup> **Ștefan cel Mare** (1457-1504), principe al Moldovei timp de 47 de ani, cea mai lungă domnie din epoca medievală a Țărilor Române. La preluarea domniei, Moldova era o țară dezbinată de luptele interne pentru tron și tributară otomanilor, motiv pentru care Ștefan cel Mare a trebuit să demareze ample măsuri social – economice de redresare și consolidare a puterii și apărării țării, inclusiv prin fortificarea cetăților de la graniță. Obiectivul său principal de politică externă a fost emanciparea Moldovei, fapt ce a condus la conflicte, alianțe, dar și victorii militare repurtate împotriva tuturor vecinilor săi, turci, tătari, unguri și polonezi. Cea mai renumită victorie împotriva Imperiului Otoman a fost bătălia de la Vaslui sau Podul Înalt (1475). Drept urmare, un an mai târziu, însuși sultanul Mahomed al II-lea a întreprins o expediție în Moldova concretizată cu înfrângerea armatei lui Ștefan cel Mare, în bătălia de la Valea Albă (Războieni). După acest episod, domnitorul a fost nevoit să plătească tribut puterii suzerane otomane. Personalitatea sa a rămas consemnată în istorie ca fiind un mare apărător al credinței creștine atât pentru campaniile purtate împotriva turcilor și a tătarilor dar și pentru nenumăratele biserici și mănăstiri ctitorite pentru fiecare victorie dobândită asupra inamicilor săi.

<sup>30</sup> **Gheorghe Duca** (1620-1685), principe al Moldovei (1665-1666, 1668-1672, 1678-1684) și al Valahiei (1673-1678). În anul 1680 a fost hatman al Ucrainei, numit de otomani. În aprilie 1683, merge la Viena pentru a-i ajuta pe turci la asediul cetății. După eșec, este capturat, și moare în închisoare, în decembrie 1683.

<sup>31</sup> **Matragaci Nesuh** (1480-1564), cronicar otoman născut în Bosnia. Recrutat ca ienicer, a fost profesor de arme la școala de ieniceri de la Enderun. A publicat lucrări de matematică, istorie (*Fetihname-i Karabuğda*), tehnică militară și a pictat miniaturi.

<sup>32</sup> **Soliman I** (1494-1566), sultan otoman (1520-1566), domnind o lungă perioadă de timp. Supranumit și Suleiman (Soliman) Magnificul sau „cel Strălucit” a fost unul dintre cei mai populari sultani. A coordonat politica și economia Imperiului Otoman, a promulgat o serie de legi și reforme, inclusiv în domeniul culturii. A fost și conducătorul armatei, întreprinzând numeroase campanii navale și războaie în Europa, în Marea Mediterană, în Ocean Indian, în regiuni din Africa de Nord, cucerind Ungaria și zone întinse din Persia și nordul continentului african. Printre cele mai celebre bătălii se numără cea de la Mohács (1526), unde Suleiman Magnificul l-a învins pe regele Ludovic al II-lea al Ungariei și Boemiei. Sub conducerea sa, Imperiul Otoman a atins apogeul militar, politic și cultural.

<sup>33</sup> **Petru Rareș** (1483-1546), fiul lui Ștefan cel Mare, principe al Moldovei (1527-1538, 1541-1546). A urmat în linia marii politici internă și externă a tatălui său, inclusiv prin ctitorirea unor mănăstiri. În anul 1538, în timpul campaniei otomane conduse de Soliman Magnificul pe teritoriile românești, Petru Rareș a refuzat să se supună acestuia, opunând rezistență prin bătălia de la Dracșani. A fost trădat de boieri și s-a refugiat în Transilvania. Revinnd pe tron, în a doua domnie, Petru Rareș a dovedit mai multă abilitate diplomatică și a căutat să păstreze relații bune cu Imperiul Otoman.

<sup>34</sup> **Petru Șchiopul** (1537-1594), fiul lui Mircea al III-lea, principe al Moldovei (1574-1577, 1578-1579, 1582-1591). A fost primul din familia Basarabilor domnitoare în Muntenia care a urcat pe tronul Moldovei dominată de familia Mușatinilor.

– Scrisoarea din 23 decembrie 1646 a sinodului Constantinopolitan către Vasile Lupu<sup>35</sup>, domnul Moldovei, privind schimbarea Patriarhului<sup>36</sup>, săvârșită cu consimțământul acestuia și aducându-i mulțumiri pentru binefacerile lui față de biserica grecească.

#### **Hellenicos Philologikos Syllogos** (Biblioteca Societății Literare Grecești)

Posedă: *Hrisov* de la Nicolae Mavrogheni<sup>37</sup> din 1787, în care se pomenește legenda întemeierii mănăstirii Ecatontapiliani din insula Paros.

Ca manuscrise există diverse scrisori trimise de cărturari greci din Țările Române sau primite de ei cum sînt: de la Evghenie Ianuli<sup>38</sup> (3 scrisori) și un mitropolit anonim al Ungrovlahiei; însemnarea sinodală a Patriarhului Rafail<sup>39</sup> (ianuarie 1605) și alte scrisori patriarhale.

Apartinînd lui Ioan Grămăticul există „Cuvîntare de laudă în care se ratează istoria și viața preaînțeleptului domn al Ungrovlahiei, Ioan Alexandru Vodă Mavrocordat” (1719-1730).

*Stihuri* (1768) cuprinde lista bisericilor și a mănăstirilor închinat din Moldo-Vlahia de Chesarie Dapontes<sup>40</sup>.

#### **Biblioteca Tavullarides**

Are manuscrise cum ar fi copie a scrisorii mai marilor comunități grecești din Galipoli către patriarhul Constantinopolului, Grigorie<sup>41</sup>, prin care afurisesc pe Mihai Șuțu<sup>42</sup> și Alexandru Ipsilanti<sup>43</sup> ca începător al revoluției grecești din 1821.

### **M o n u m e n t e**

În Istanbul, în afară de documente, se găsesc și numeroase monumente legate de istoria Țărilor Române.

Astfel, clădirea Metocului Sf. Mormînt din cartierul Fanar a fost reparată și întreținută din daniile românești făcute Patriarhiei din Ierusalim. Pe ziduri este zugrăvită acvila cefală, stemă a unei familii domnitoare din Țara Românească (Șerban Cantacuzino<sup>44</sup>, 1678-1688; Constantin

<sup>35</sup> **Vasile Lupu** (1595-1661), principele Moldovei (1634-1653). A ocupat tronul prin răscoala provocată împotriva grecilor veniți în țară. A fost sprijinit îndeaproape de puterea otomană, beneficiind de o serie de privilegii. A avut mai multe conflicte cu Matei Basarab, domnitorul Țării Românești.

<sup>36</sup> **Partenius al III-lea**, patriarhul ecumenic al Constantinopolului (8 septembrie 1644 – 8 noiembrie 1646, 29 octombrie 1648 – 16 mai 1651). Vasile Lupu ceruse înlăturarea sa după ce anulase Sinodul de la Iași din 1642. Reales patriarh, a fost omorât de ieniceri și aruncat în Bosfor.

<sup>37</sup> **Nicolae Mavrogheni** (1735-1790), originar din insula Paros, dragoman al flotei otomane (1744-1750, 1756-1759), principe al Valahiei (1786-1790), detronat și decapitat de otomani după ce părăsise capitala în fața avansului habsburgilor în războiul ruso-austro-otoman din 1787-1792.

<sup>38</sup> **Evghenie Ianulis**, cărturar grec.

<sup>39</sup> **Rafail al II-lea**, patriarh ecumenic al Constantinopolului (1603-1607), înlăturat de sultanul Ahmed I și omorât din cauza proiectului său de alianță cu papa Paul al V-lea.

<sup>40</sup> **Constantin (Chesarie) Dapontes** (1714-1784), cronicar grec. S-a stabilit în Valahia în timpul lui Mihai Racoviță și Constantin Mavrocordat, căruia i-a devenit secretar personal la București (1735-1741) și Iași (1741-1743). S-a călugarit la Muntele Athos în 1756, atrăgând sprijinul principilor Valahiei și Moldovei pentru mănăstire.

<sup>41</sup> **Grigorie al V-lea** (1746-1821), cleric grec, patriarh ecumenic al Constantinopolului (1797-1798, 1806-1808, 1818-1821). A fost omorât de otomani la 22 aprilie 1821, în cadrul represaliilor pentru revoluția greacă.

<sup>42</sup> **Mihail Grigorie Suțu** (1784-1864), dragoman al Porții (1815-1819), principe al Moldovei (1819-1821). Susținător al lui Ipsilanti, a fugit din Moldova în 1821, fiind prins în Austria și ținut arestat timp de patru ani. Ulterior s-a pus la dispoziția noului stat elen, fiind numit reprezentant diplomatic la Paris, St. Petersburg, Stockholm și Copenhaga. În 1839 s-a stabilit la Atena, fiind numit în 1840 membru al Consiliului de Stat.

<sup>43</sup> **Alexandru Ipsilanti** (1792-1828), fiul principelui Constantin Ipsilanti, fugit în Rusia în timpul războiului ruso-otoman din 1806-1812. Ofițer de cavalerie rus, a devenit aghiotant al țarului Alexandru I în 1816. Cooptat ca episcop general al Eteriei, în 1820, a fost inițiatorul revoluției grecești pe teritoriul principatelor române. Capturat de austrieci și arestat (1823-1827), a murit în sărăcie în 1828. A fost reinhumat în Grecia.

<sup>44</sup> **Șerban Cantacuzino** (1640-1688), fiul postelnicului Constantin Cantacuzino și frate al stolnicului Constantin Cantacuzino. A fost principe al Valahiei (1678-1688), sprijinind otomanii cu un corp de oaste în timpul asediului Vienei din 1683.

Brâncoveanu<sup>45</sup>, 1688-1714 și Ștefan Cantacuzino<sup>46</sup>, 1714-1716 și unii domni fanarioți). În cartierul Arnautkioi își aveau locuințele prinții fanarioți Moruzi, Calimachi, Șuțu (o stradă se numește și acum Sudzu); pereții tari rămași din aceste locuințe servesc drept reazem unor adăposturi improvizate ale populației sărace.

**Biserica Sf. Gheorghe** (Cartierul Fanar, str. Bayda, Sokag lângă zidul maritim).

Este o veche ctitorie a familiei Cantacuzino din Țara Românească servind ca biserică a Patriarhiei. Alături, sînt grădinele și iazul. Arsă în 1640 a fost reclădită în 1720, cu sprijinul lui „Gheorghe, capuchehaia Moldovei”. Arsă din nou în 1728, a fost apoi reconstruită. Absida primitivă este intactă, ca și arcada secundară din stînga.

– Tronul patriarhal, în lemn scump încrustat cu ornamente de sîdef cu inscripția „Dorința vie a voievodului Dumitrașcu Cantacuzino<sup>47</sup>, l-a refăcut în vremea lui Pimeu Iacov”, 1680.

– Numeroase icoane provenind din vechea biserică a Cantacuzinilor din Țara Românească. Sînt încă necercetate.

**Biserica grecească** (str. Baida Sokag nr. 3)

– construcție din secolul al XVIII-lea, ctitoria lui Caragea Vodă<sup>48</sup>. Vechea absidă reprezintă o parte (salvată de incendiu) din conacul Țării Românești, Vlah Saray<sup>49</sup>.

**Biserica Sf. Arhanghel Mihail** (Cartierul Arnautkioi)

Este o biserică aferentă palatelor voievozilor Moruzi, Calimachi, Șuțu, bogați enoriași ajunși domnitori în Țările Române.

**Biserica Sf. Maria Muhliotissa** (Cartierul Fanar)

Această biserică (*Muhliotissa* înseamnă *Mongolița*) a fost zidită de Maria Paleologhina<sup>50</sup>, logodită cu hanul mongol Hulagu<sup>51</sup> și căsătorită (1265) cu fiul acestuia Abaga<sup>52</sup>. Biserica a avut ca sprijinitor și epitrop în 1705-1710 pe Dimitrie Cantemir<sup>53</sup>. A ars în 1782 și a fost reconstruită peste cinci decenii.

<sup>45</sup> **Constantin Brâncoveanu** (1654-1714), principe al Valahiei (1688-1714) într-o epocă de reasezări geopolitice, când Imperiul Austriac a redevenit un important actor politic în regiune, când a anexat Transilvania prin tratatul de la Carlowitz (1699). A fost mazilit și executat de otomani împreună cu fi săi.

<sup>46</sup> **Ștefan Cantacuzino** (c. 1685-1716), principe al Valahiei (1714-1716), ultimul înaintea instaurării domniilor fanariote. A fost impus domn de către puterea otomană. Drept răsplată, a încurajat plîngerile la Constantinopol împotriva lui Constatin Brâncoveanu, dincolo de adversitatea pe care o avea față de acesta, chiar dacă erau veri. Ca urmare a discreditării constante pe care Ștefan Cantacuzino a făcut-o, Constantin Brâncoveanu a fost mazilit.

<sup>47</sup> **Dumitrașcu Cantacuzino** (c. 1620 – 1686), principe al Moldovei (1673, 1674-1675, 1684-1685). În timpul domniilor sale, a distrus parte din zidurile cetăților Suceava, Neamț și Hotin la ordinul Porții. Totodată, locuitorii Moldovei au suferit o foamete excesivă generată de birul excesiv pe care erau obligați să-l plătească visteriei.

<sup>48</sup> **Ioan Gheorghe Caragea** (1754-1844), principe fanariot al Valahiei (1812-1818). Domnia sa a fost marcată de o epidemie de ciumă în care au murit foarte mulți oameni. Un element important al domniei sale este relevant de redactarea unui cod de legi, publicat în română la București și în grecește la Viena.

<sup>49</sup> **Vlah-Sarai**, conac cantacuzin din Fanar, reședința capuchehaialelor valahe în secolele XVII–XVIII. A intrat în proprietatea lui Dimitrie Cantemir ca zestre la căsătoria cu Casandra Cantacuzino; a fost confiscat de sultan în 1711. Vezi mai jos în text.

<sup>50</sup> **Maria Paleologhina**, fiica împăratului bizantin Mihail al VIII-lea Paleolog, soția hanului Abaga. După moartea hanului s-a călugărit sub numele Melania.

<sup>51</sup> **Hulagu Khan** (c. 1217-1265), han mongol (1256-1265) care a cucerit o mare parte din Asia de Sud-Vest. Armata sa a extins zona de sud-vest a Imperiului Mongol, întemeind Ilhanatul Persiei. Sub conducerea sa, mongolii au distrus două dintre cele mai importante centre ale puterii islamice: Bagdad și Damasc.

<sup>52</sup> **Abaga** (1234-1282), cel de-al doilea han mongol al statului creat de Hulagu Han în Persia. Principala caracteristică a domniei sale (1265-1282) vizează inițierea de relații externe ale statului mongol cu Vaticanul și Anglia. Pe baza acestor relații, se dezvoltă o alianță împotriva mamelucilor din Egipt dar care nu are sorți de izbândă, aceștia reușind să se impună militar. În plan intern, adoptă o serie de măsuri de consolidare administrativă a statului mongol printre care și stabilirea capitalei la Tabriz, în nordul Iranului de azi.

<sup>53</sup> **Dimitrie Cantemir** (1673-1723), fiul lui Constantin Cantemir și principele Moldovei (1693, 1710-1711). A copilărit în Constantinopol. A încheiat o alianță secretă cu țarul Petru cel Mare, la Luțk, la 2/13 aprilie 1711, atrăgând



Marea frescă a „Judecății din Urmă” are pictat în fruntea dreptilor un domn român, unul din sprijinitorii bisericii.

**Bogdan Seray** (lingă Kefeh Giami, prin str. Salmatomruh și str. Dragoman).

Reședința capuchehaelor Moldovei, zidită probabil în 1516 de logofătul Tăutu<sup>54</sup>, în timpul domniei lui Bogdan cel Orb<sup>55</sup>, 1504-1517. A fost reparată de Șerban Cantacuzino. Distrusă de foc în 25 iunie 1784, au rămas ruinele temeliei.

– Paraclisul domnesc moldovenesc (cu hramul Sf. Nicolae) în stil bizantin situat în partea de nord-est a reședinței. În 1912 se mai distingeau zugrăveli în tempera. Trei morminte au fost dezgropate în 1918. Catul de jos mai păstra, în 1932, o încăpere de 8,80 x 3,70 m. cu boltă. Trei sarcofage de marmură scoase din curtea paraclisului se păstrau în 1914 la Muzeul Imperial din Istanbul. În jur erau grădinile și casele reședinței.

### **Cartierul Fanar**

Are numeroase case vechi greco-romane, foste palate ale domnilor români pribegi la Constantinopol, în mare parte acum sînt ruinate.

**Vlah Seray** (Cartierul Danar – Sangiakdar Ioksu, între Cornul de aur, str. Badya Sakag și str. Sangiakdar Iokușu).

Vlah Seray era reședința capuchehailor Țării Românești. Astăzi mai sînt ruine numai. Un zid al palatului lui Șerban Cantacuzino se mai păstra în 1932. Palatul a fost reconstruit de Dimitrie Cantemir între 1705-1711. Se păstrează din acest palat patru arcade și o semiarcadă în spatele bibliotecii Metohului Sf. Mormînt. Biserica grecească, ctitorie a lui Caragea vodă, mai păstrează o absidă din vechea ctitorie românească (str. Badya Seray).

Muzeul vechiului Serai (Eski Serai), sala armelor (silih müzeși). Există săbii moldovenești din secolul al XV-lea înregistrate cu nr. 2636, 2637, 2635, 2638, 2639, 2633 și 2643 cu indicații greșite „săbii ungurești din secolul XIV și XV”.

Sabia cu nr. 2636 este atribuită lui Ștefan cel Mare al Moldovei. Toate, afară de nr. 2635, au cruci (asemenea celor din Malta) gravate pe fețele lamei. Nr. 2637 are sirma mînerului de aur și stema Moldovei pe mîner. Pare a fi fost a unui boier moldovean din secolul al XV-lea. Una din săbii a aparținut conform inscripției, lui Ștefan cel Mare.

[AMAE, Problema 217, 1966, Turcia, General, Relații Culturale, ff. 11-18]

## **8. 19 iulie 1966, București. Notă a Ministerului Afacerilor Externe privind agenda de discuții pentru vizita delegației guvernamentale a R.S.R. în Republica Turcia. Sunt incluse ultimele propuneri transmise de partea turcă vizând cooperarea economică bilaterală, precum și interesul pentru discutarea unor subiecte de actualitate internațională precum războiul din Vietnam și problema păcii și a securității în Balcani.**

*July 19, 1966, Bucharest. Note of the Ministry of Foreign Affairs on the agenda of discussions for the visit of SRR's governmental delegation to the Republic of Türkiye. It includes the latest proposals submitted by the Turkish side regarding bilateral economic*

Moldova de partea Rusiei în războiul cu otomanii. În urma înfrângerii de la Stănilești, s-a refugiat în Rusia. A fost ales membru al Academiei de Științe din Berlin în 1714. Autorul unor lucrări de istorie și muzicologie.

<sup>54</sup> **Ioan Tăutu**, mare logofăt al Moldovei sub principii Ștefan cel Mare și Bogdan cel Orb.

<sup>55</sup> **Bogdan al III-lea Mușat**, zis „cel Orb” (1479-1517), fiul lui Ștefan cel Mare și principe al Moldovei (1504-1517). A purtat o serie de bătălii cu polonezii și tătarii. A avut o relație relativ bună cu Radu cel Mare, domn al Țării Românești, datorită intervenției mitropolitului vlahilor care a invocat relația de rudenie dintre cei doi domnitori și folosirea unei limbi comune. În 1514, Moldova a preluat modelul Țării Românești de a încheia un acord cu Imperiul Otoman pentru a fi recunoscută puterea suzerană a acestuia.

*cooperation, as well as interest in discussing current international issues such as the Vietnam War and the issue of peace and security in the Balkans.*

La 16 iulie a.c., în audiență la adjunctul ministrului Afacerilor Externe, Mihai Marin, ambasadorul Turciei la București, Semsettin Arif Mardin, a informat că partea turcă dorește să aibă un schimb de vederi cu delegația guvernamentală română în cadrul convorbirilor oficiale, printre alte probleme internaționale și asupra problemei cipriote. Ambasadorul a subliniat că a făcut această informare din proprie inițiativă, pentru ca delegația guvernamentală română să fie pregătită a discuta această problemă.

El a menționat că guvernul turc are în vedere, de asemenea, să discute despre problema războiului din Vietnam, problema păcii și a securității în Balcani și alte chestiuni actuale.

În ce privește relațiile bilaterale, partea turcă dorește discutarea în special a relațiilor economice. Ambasadorul [Mardin] a afirmat că după examinarea în comun, relațiile economice turco-române vor cunoaște o dezvoltare însemnată.

S.A. Mardin a subliniat că conducătorii turci vor expune într-un spirit de deplină sinceritate punctele lor de vedere și a apreciat că vizita în Turcia va aduce o contribuție însemnată la dezvoltarea relațiilor prietenești și de bună vecinătate dintre cele două țări.

Luînd cunoștință de componența delegației române, ambasadorul a exprimat satisfacția părții turce pentru faptul că partea română a alcătuit o delegație importantă.

[AMAE, Problema 220/1966, Turcia 1, Direcția a II-a Relații, f. 121-122]

**9. Iulie 1966, București. Notă de propuneri a părții române privind problemele care ar putea fi ridicate de delegația guvernamentală a R.S.R. cu ocazia vizitei în Republica Turcia. Suplimentar temelor de politică externă, se propune discutarea posibilității de reactualizare a Tratatului de Prietenie, Neagresiune, Arbitraj și Conciliațiune, existent între România și Turcia. Se arată că principalele probleme care ar putea fi ridicate de partea turcă vizează: chestiunea Ciprului, situația cimitirelor militare, relațiile R.S.R. cu alte state socialiste, în special cu U.R.S.S. etc.**

*July 1966, Bucharest. Note of proposals of the Romanian side regarding the issues that could be raised by the governmental delegation of SRR on the occasion of the visit to the Türkiye. In addition to foreign policy topics, it is proposed to discuss the possibility of updating the existing Treaty of Friendship, Non-Aggression, Arbitration and Conciliation between Romania and Türkiye, the situation of military cemeteries, high-level visits on both sides. It is indicated that the main topics that can be raised by Turkish side will include: Cyprus, military cemeteries, relations between SRR with other socialist states, especially USSR.*

**Propuneri de probleme care ar putea fi ridicate de delegația guvernamentală română cu ocazia vizitei în Turcia.**

**I. Probleme internaționale actuale care ar putea fi discutate cu partea turcă.**

Trecerea în revistă a situației internaționale actuale în ansamblu cu sublinierea intereselor celor două țări în a contribui la menținerea și întărirea păcii în lume. În acest cadru, discutarea cu partea turcă a următoarelor probleme:

**1. Dezarmarea generală și totală ca măsură de natură să asigure pacea și securitatea tuturor popoarelor.**

**2. Interzicerea folosirii armelor nucleare, încetarea producerii lor și distrugerea stocurilor existente.**

NOTA. Considerăm că, în ce privește poziția Turciei față de problemele armelor nucleare, trebuie avute în vedere două aspecte:

a) Turcia s-a retras din Comitetul care se ocupa cu examinarea proiectului de creare a Forțelor Nucleare Multilaterale ale NATO și, în același timp, și-a retras echipajul de pe vasul atomic cu echipaj mixt.

b) Totodată Turcia participă la lucrările Comitetului Mc Namara<sup>56</sup> (motivînd neoficial că urmărește să cunoască cum se dezvoltă armele atomice).

**3. Problema vietnameză ca focar de război care amenință pacea și securitatea popoarelor.**

Notă:

**Poziția Turciei în această problemă:**

Din punct de vedere material – după relatările presei, Turcia ar fi trimis în Vietnam, în mod simbolic, ajutoare în materiale sanitare. Într-o conferință de presă din 5 martie a.c., primul ministru S. Demirel a dezmințit însă acest fapt, declarînd că, în timpul guvernării sale, o astfel de problemă nu a fost examinată.

Într-o altă conferință de presă din 4 ianuarie a.c., prim ministru S. Demirel a declarat, la o întrebare ce i s-a pus în legătură cu trimiterea de trupe turce în Vietnam, că „[...] obligațiile noastre contractuale din prezent nu plasează Turcia într-o poziție de a trebui să trimită trupe în Vietnam. Nu cred că ar fi probabil ca o astfel de cerere să ne fie făcută prin intermediul Națiunilor Unite!”.

După cite cunoaștem, în februarie a.c. problema ajutorului material pentru Vietnam trebuia să fie discutată de către Mc Namara cu guvernarea turci, însă datorită atmosferei nefavorabile existente în opinia publică din Turcia, guvernul turc a făcut cunoscut SUA că discutarea acestei probleme nu ar fi oportună. De asemenea, cu ocazia sesiunii CENTO, ce a avut loc la Ankara în aprilie a.c., SUA ar fi făcut din nou aluzie la ajutor pentru Vietnam, dar membrii regionali ai organizației, printre care și Turcia, nu ar fi privit favorabil această problemă.

Ca urmare a acestui fapt, în comunicatul final al sesiunii s-a menționat doar faptul că SUA au informat pe larg membrii regionali ai CENTO despre problemele Vietnamului.

4. Problema colonialismului și reafirmarea sprijinului pentru lupta popoarelor în vederea eliberării de sub dominația colonială și cîștigarea independenței naționale.

5. Discutarea poziției Turciei față de propunerile guvernului român din anul 1957 și 1959 privind colaborarea balcanică și transformarea acestei regiuni într-o zonă denuclearizată (după cum se știe guvernul turc nu a dat nici un răspuns oficial la inițiativele noastre din 1957 și 1959).

Abordarea acestei probleme sub următoarele aspecte:

a) Discutarea cu partea turcă a unor măsuri concrete cu privire la aplicarea în practică a rezoluției ONU, „Acțiuni pe plan regional în vederea îmbunătățirii relațiilor de bună vecinătate între state aparținînd unor sisteme social-politic diferite”.

<sup>56</sup> **Robert McNamara** (1916–2009), om politic american și economist. După studii la Berkeley (1937) și Harvard Business School (1939), a lucrat un an la o firmă de contabilitate și ca asistent universitar la Harvard. În al Doilea Război Mondial s-a înrolat în Forțele Aeriene, fiind repartizat la Oficiul Statistic (1943-1946). În 1946, împreună cu un grup de foști camarazi („Whiz Kids”), a fost angajat de Ford Motor Company, iar în 1960 a devenit președintele corporației. A devenit secretar al Apărării în mandatele președinților John F. Kennedy și Lyndon B. Johnson (21 ianuarie 1961 – 29 februarie 1968), jucând un rol proeminent în implicarea S.U.A în războiul din Vietnam. Ulterior, a fost președintele Băncii Mondiale (1 aprilie 1968 – 30 iunie 1981).

b) Posibilitatea stabilirii unei colaborări regionale interbalcanice în domeniul economic tehnic și turistic de tipul aceleia existente între Turcia, Iran și Pakistan.

6. Reafirmarea principiilor coexistenței pașnice și sublinierea importanței pe care o are pe plan internațional promovarea între state a unor relații bazate pe neamestecul reciproc în treburile interne, respectarea independenței, suveranității și egalității.

Sprijinirea dezvoltării colaborării interbalcanice prin intermediul unor asociații existente ca Uniunea Medicală Balcanică, Asociația de studii Sud-Est europene, precum și susținerea reînființării altora ca Uniunea interbalcanică a matematicienilor, Uniunea interbalcanică a ziaristilor.

Posibilitatea reînființării Uniunii Camerelor de Comerț a țărilor balcanice.

## **II. Propuneri privind probleme de relații bilaterale economice și comerciale.**

Reluarea propunerilor noastre din noiembrie 1964 în vederea realizării între cele două țări a unei colaborări economice pe unele obiective industriale de interes reciproc.

Din discuțiile noastre ulterioare cu partea turcă s-a observat interesul acesteia pentru o colaborare economică de lungă durată pe anumite obiective economice de interes reciproc.

Ar putea fi examinate în acest cadru următoarele probleme:

– Studierea posibilităților de realizare, într-un cadru mai larg, a prevederii din protocolul comercial româno-turc cu privire la livrarea de utilaj petrolifer românesc contra tutun.

– Colaborarea cu Turcia în domeniul extracției de petrol și al petrochimiei. Livrări de rafinării de petrol și de uleiuri lubrefiante, instalații petrolifere de cercetări și extracție.

Considerăm că partea turcă ar fi interesată într-o astfel de colaborare, un indiciu în acest sens fiind trimiterea delegației de petroliști în România în februarie a.c.

– Livrarea în Turcia a unei cocserii pe bază de petrol și a unei rafinării de uleiuri. Există indicii că partea turcă manifestă interes pentru aceste instalații. Menționăm că, după unele date statistice, rezervele de țiței ale Turciei sînt estimate la 410 milioane tone, din care cca 61 milioane tone s-ar putea exploata și că partea turcă manifestă preocupări pentru construirea unei noi rafinării în vederea măririi capacității de rafinare a întreprinderilor de stat turce.

De asemenea, partea turcă manifestă interes pentru încheierea între cele două țări a unui contract privind aprovizionarea Turciei cu păcură pînă în anul 1969.

– Livrarea în Turcia de tractoare românești contra tutun sau furnizarea unei linii tehnologice pentru asamblarea de tractoare și mașini agricole, precum și piesele necesare care nu pot fi fabricate în Turcia pentru asamblarea mașinilor respective, în aceeași contrapartidă și comercializarea în comun a tractoarelor și mașinilor respective.

– Livrarea în Turcia a unor instalații de purificare și concentrare a minereurilor în vederea valorificării zăcămintelor de minereuri cu conținut slab în fier, cupru, zinc și plumb, contra minereuri din producția instalațiilor sau prin alte produse turcești. În legătură cu aceasta s-a făcut deja un studiu care a fost remis părții turce privind posibilitățile de exploatare a unui zăcămint de fier din Turcia.

– Livrarea de utilaje pentru fabrici de acid sulfuric și produse sodice.

– Livrarea în Turcia de instalații pentru îngrășăminte chimice pe bază de fosfați sau azot care să fie plătite cu produse ale instalației.

– Construirea în Turcia a unor fabrici de ciment pe bază de procedeu uscat.

– Livrarea unui combinat de cherestea și a unor instalații tehnologice de prelucrarea lemnului pentru care partea turcă manifestă interes.

– Livrarea în Turcia de instalații pentru cărămizi refractare (ofertele noastre pentru astfel de instalații se află deja în studiul părții turce).

– Livrarea unor piese de vagoane și planuri pentru construirea în Turcia a unor tipuri de vagoane speciale și comercializarea lor în comun.

Menționăm că în Turcia există regula ca pentru cumpărările de instalații complexe să se organizeze licitații.

Propunem să se discute posibilitatea încheierii de contracte directe pe bază de avantaj reciproc, evitându-se sistemul licitațiilor.

– Discutarea posibilităților de stabilire a unei colaborări tehnice între România și Turcia. Primirea la specializare a unor ingineri sau tehnicieni în domeniul petrolului, chimiei, schimb de documentație tehnică.

– Discutarea posibilităților de realizare a unei colaborări în domeniul agriculturii, eroziunea solului, irigații, împăduriri, prin schimb de delegații de specialiști și livrări de documentații.

– Încheierea între România și Turcia a unui acord de transporturi maritime și fluviale, precum și a unui acord de transporturi rutiere care ar facilita tranzitarea reciprocă a mărfurilor celor două țări spre Orientul Mijlociu și respectiv Europa Centrală.

### **III. Propuneri privind probleme de relații bilaterale politice, culturale, tehnico-științifice.**

– Discutarea reactualizării Tratatului de Prietenie, Neagresiune, Arbitraj și Conciliațiune, existent între România și Turcia.

Menționăm în legătură cu aceasta că, în anul 1963, partea română a făcut unele tatonări pe lângă partea turcă pentru marcarea în comun a aniversării a 30 ani de la încheierea tratatului, dar partea turcă nu a dat un răspuns.

În ultimul timp, însă, potrivit unor informații, între guvernul turc și guvernul bulgar au avut loc unele discuții (care vor fi continuate probabil în viitorul apropiat) cu privire la reînnoirea unui pact de neagresiune încheiat între cele două țări în 1925.

În cazul în care se consideră propunerea ca fiind utilă, considerăm că ar fi indicat ca oficiul să aibă dezlegarea de a întreprinde, cu tactul necesar, unele tatonări pe lângă partea turcă pentru a vedea reacția acesteia și în caz favorabil pentru a se putea face pregătirile necesare.

– Discutarea posibilităților de realizare a unei colaborări între România și Turcia în cadrul Organizațiilor internaționale – ONU, UNESCO, FAO și altele, care să cuprindă consultări în legătură cu poziția și problemele pe care cele două părți le ridică în aceste organizații, sprijinirea reciprocă a inițiativelor și propunerilor lor etc.

– Încheierea între cele două țări a unui acord de schimburi cultural-științifice.

Menționăm că Turcia a încheiat un astfel de acord cu U.R.S.S. însă pînă în prezent parlamentul turc nu l-a ratificat, iar recent s-a încheiat un acord cultural cu R.A.U. [Egipt].

Pînă la ratificarea acordului româno-turc, cele două părți ar putea continua schimburile culturale în formele practicate în prezent.

– Realizarea între România și Turcia a unui schimb de studenți, prin acordarea reciprocă de burse pentru învățămîntul superior.

– Încheierea între România și Turcia a unei Convenții Consulare.

– Extinderea înțelegerii existente între cele două părți cu privire la acordarea pentru personalul diplomatic de vize intrare-ieșire nelimitate pe perioade de cîte 6 luni și pentru personalul tehnico-administrativ și de serviciu de la cele două oficii diplomatice.

### **IV. Probleme speciale care ar putea fi ridicate de către partea română.**

– Suprimarea de către partea turcă a restricțiilor privind numărul diplomaților din Turcia ca măsură destinată să contribuie la dezvoltarea relațiilor între cele două țări în toate domeniile.

– Ridicarea restricțiilor, pe bază de reciprocitate, în ce privește deplasările diplomaților români în interiorul Turciei și a diplomaților turci în România.

– Reglementarea, pe o bază corespunzătoare ambelor părți, a procesului intentat șoferului ambasadei, Oilă Petre.

### **Propuneri cu privire la conținutul convorbirilor delegației noastre cu președintele republicii și primul ministru.**

1. Cu ocazia vizitei de curtoazie la Președintele Republicii, Cevdet Sunay<sup>57</sup>, care conform constituției dispune de puteri limitate:

– Trecerea în revistă a relațiilor bilaterale existente între România și Turcia și a posibilităților de dezvoltare a acestora în perspectivă.

– Lansarea unei invitații formale pentru președintele Sunay, în numele Președintelui Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, de a face o vizită în țara noastră.

2. Convorbirea cu Primul Ministru Süleyman Demirel cu prilejul primei vizite protocolare:

– Enunțarea dorinței guvernului român de a dezvolta relațiile bilaterale cu Turcia și enumerarea posibilităților existente în acest sens (Problemele de la punctul II).

De asemenea, trecerea în revistă a posibilităților de realizarea unei colaborări între cele două țări pe plan internațional și regional (Problemele de la punctul I).

Probleme care ar putea fi ridicate de către partea turcă:

#### **I. Probleme cu caracter internațional**

1. Problema cipriotă:

Guvernul turc va solicita probabil sprijin din partea guvernului român, așa cum de altfel a mai făcut, pentru teza turcă cu privire la rezolvarea problemei cipriote.

Partea turcă se pronunță în această problemă în favoarea unui stat cipriot independent organizat pe baza recunoașterii existenței în Cipru a două comunități naționale – turcă și greacă – egale în drepturi. Recunoașterea internațională a existenței a două comunități naționale în Cipru, ar însemna un sprijin acordat părții turce în ce privește teza creării unui stat cipriot pe baze federale.

După informațiile pe care le avem, Turcia a solicitat ca R.P. Bulgaria să adopte poziția Uniunii Sovietice în problema cipriotă, adică susținerea formării unui Stat Federal.

Menționăm de asemenea că partea turcă acționează pentru a determina chiar și unele state, care au votat la ONU în favoarea dreptului la autodeterminare a poporului cipriot, să ia poziție împotriva unirii Ciprului cu Grecia.

În același timp, guvernul turc este interesat să obțină recunoașterea validității acordurilor de la Londra și Zürich care au dat naștere statului cipriot, întrucât aceasta ar însemna un sprijin în a determina guvernul grec să accepte tratative bilaterale cu Turcia în rezolvarea problemei cipriote.

2. S-ar putea ca partea turcă să ridice problema și să se intereseze de relațiile Republicii Socialiste România cu celelalte țări socialiste și mai ales cu U.R.S.S. Aceasta datorită faptului că pe de

<sup>57</sup> **Cevdet Sunay** (1899–1982), politician și ofițer de armată turc. A luptat în Primul Război Mondial pe frontul oriental, fiind luat prizonier de forțele britanice în 1918, și în războiul de independență al Turciei. Și-a finalizat studiile militare în 1927, a absolvit Academia Militară în 1930; a avansat în ierarhia militară, devenind general în 1949 și comandant de mari unități: Brigada 3 Blindată, Divizia 33 și Corpul 9 Armată. A devenit adjunct al Marelui Stat Major (15 decembrie 1957 – 3 iunie 1960), comandantul trupelor terestre (3 iunie – 2 august 1960) și șeful Marelui Stat Major (4 august 1960 – 16 martie 1966). A fost ales președinte al Turciei (28 august 1966 – 28 martie 1973). A murit la Istanbul în urma unui atac de cord.

o parte Turcia este interesată în colaborarea mai ales economică și comercială cu U.R.S.S., iar pe de altă parte guvernul turc manifestă teamă de o apropiere mai pronunțată față de această țară.

3. Examinarea unor forme de colaborare balcanică existente între statele acestei regiuni în perioada dintre cele două războaie mondiale.

- Realizarea unei colaborări turistice pe plan balcanic.

## **II. Probleme de relații bilaterale în domeniul economic și comercial.**

- Acordarea de ajutor Turciei în ce privește prospectarea, extracția și prelucrarea petrolului.
- Cumpărarea din Turcia a unor cantități mai mari de tutun, citrice, măslina, stafide și alune.

- Încheierea între cele două țări a unui acord de colaborare în domeniul turismului.

Notă: După cum se cunoaște delegația turcă ne-a predat deja un proiect de acord de colaborare turistică la care partea română nu a dat încă răspuns.

În legătură cu problemele pe care intenționează să le ridice partea turcă cu ocazia vizitei, vom reveni cu informații pe parcurs după ce se vor mai concretiza și pregătirile părții turce în această direcție.

Probleme speciale care ar putea fi ridicate în discuții de către partea turcă.

- Acordarea autorizației de a pleca definitiv din România pentru cetățenii români de origine turcă din insula Ada-Kaleh<sup>58</sup>;

- Clădirea Consulatului General turc din Constanța.

Partea turcă este nemulțumită de actuala clădire a Consulatului turc, pe care o consideră nerepresentativă, și solicită o altă clădire.

- Problema cimitirelor militare turcești din România.

Probleme de relații bilaterale care ar putea fi perfectate cu ocazia vizitei.

În raport de posibilitățile ce vor exista pentru discutarea prealabilă a unor acorduri propuse de partea română, sau eventual a celor care vor fi făcute de partea turcă;

Semnarea unui acord sanitar veterinar (proiectul părții române a fost înaintat deja la M.A.S. turc);

Semnarea acordului de schimburi cultural-științifice.

Semnarea acordului de colaborare în domeniul turismului.

Propuneri cu privire la programul vizitei.

- Considerăm indicat ca delegația să sosească în Turcia cu avionul, la aeroportul din Ankara, așa cum au procedat și alte delegații guvernamentale care au vizitat Turcia.

### **Program la Ankara:**

- Vizite protocolare la Președintele Senatului și Președintele Adunării Naționale.

Considerăm că în situația actuală din Turcia nu ar fi indicate vizite separate la șefii unor partide politice.

S-ar putea face o excepție în privința șefului Partidului Republican Popular, İsmet İnönü, care este considerat o personalitate istorică în Turcia.

În acest caz ea ar urma să fie prevăzută în planul de vizite al părții turce.

- Vizitarea fabricii de tractoare din Ankara.

- Vizitarea complexului studențesc al Universității Orientului Apropiat și Mijlociu.

---

<sup>58</sup> **Ada Kaleh**, insulă pe Dunăre, colonizată de otomani și alipită, în 1919, României. A continuat să fie locuită de o populație majoritar turcă. A fost acoperită în 1970 de apele lacului de acumulare al hidrocentralei Porțile de Fier I.

- Vizitarea orașului Istanbul: Muzeul Topkapı și Dolmabahçe și reactorul atomic.
- Vizitarea orașului Izmir: Uzinele textile de la Kula și ruinele de la Efes.
- Vizitarea oțelăriilor de la Eregli.

Propunem ca deplasările delegației în interiorul țării să fie făcute cu avionul.

[AMAE, Problema 220/1966, Turcia 1, Direcția a II-a, Relații, ff. 26-36]

**10. Iulie 1966, București. Notă de propuneri a Ministerului Afacerilor Externe transmisă prim-vicepreședintelui Consiliului de miniștri, Gheorghe Apostol, pentru pregătirea vizitei delegației guvernamentale române în Republica Turcia (20-30 iulie 1966). Include principalele mesaje care să fie transmise pe timpul vizitei, precum și componența delegației. Se au în vedere situația politică din Europa și din regiunea balcanică, colaborarea pe plan regional în spiritul rezoluției adoptate de a XX-a sesiune a Adunării Generale ONU, problema cipriotă și bazele militare și trupele străine pe teritoriile altor state**

*July 1966, Bucharest. Note of proposals of the Ministry of Foreign Affairs forwarded to the First Vice-President of the Council of Ministers, Gheorghe Apostol, for the preparation of the visit of the Romanian governmental delegation to the Republic of Turkiye (July 20-30, 1966). It includes the main messages to be conveyed during the visit as well as the composition of the delegation. It takes into account the political situation in Europe and the Balkan region, regional collaboration in the spirit of the resolution adopted by the twentieth session of the UN General Assembly, Cyprus and the presence of foreign military bases and foreign troops on territory of other states.*

La 11 aprilie a.c., guvernul turc a invitat pe președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, Ion Gheorghe Maurer, să viziteze Turcia în fruntea unei delegații guvernamentale române<sup>59</sup>, propunând ca vizita să aibă loc în intervalul 20 – 30 iulie 1966. La 5 mai a.c., s-a răspuns părții turce că invitația a fost acceptată urmînd ca ulterior să fie stabilite de comun acord data exactă, durata vizitei și alte detalii necesare. În principiu partea română a acceptat propunerea părții turce ca vizita să aibă loc în perioada 20 – 30 iulie a.c.

Pentru organizarea din timp și pentru luarea măsurilor în vederea desfășurării în bune condițiuni a acestei acțiuni propunem:

1. Stabilirea datei exacte și a duratei vizitei.

Pentru convorbirile oficiale ale delegației guvernamentale române cu guvernul turc și vizitarea unor orașe și regiuni din Turcia ar fi suficiente 5-6 zile. Întrucît ambasadorul Turciei la București [Mardin] a solicitat ca partea română să stabilească data exactă a sosirii și durata vizitei,

<sup>59</sup> **Gheorghe Apostol** (1913-2010), om politic comunist. A fost ilegalist și deținut politic (1937-1944), membru al C.C. al P.C.R./P.M.R. (21 octombrie 1945 – 12 august 1969), deputat (1946-1975), președinte al Marii Adunări Naționale (7 aprilie – 11 iunie 1948, 6 septembrie 1950 – 5 aprilie 1951, 26 martie – 6 iunie 1952), președinte al Confederației Generale a Muncii (1948), prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (28 mai 1952 – 21 aprilie 1954), ministru al Agriculturii și Silviculturii (5 noiembrie 1953 – 21 aprilie 1954), președinte al Consiliului Central al Sindicatelor (1 octombrie 1955 – 8 martie 1961), prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (21 martie 1961 – 3 ianuarie 1967), președinte al Consiliului Central al Uniunii Generale a Sindicatelor Române (9 decembrie 1967 – 13 martie 1969), director general al Rezervelor de Stat (8 septembrie 1969 – 19 martie 1975), ambasador la Buenos Aires (5 mai 1977 – 27 mai 1983), Montevideo (5 mai 1977 – 28 martie 1989) și Rio de Janeiro (12 septembrie 1983 – 17 august 1988).



considerăm potrivit să se fixeze durata deplasării delegației guvernamentale române în Turcia în intervalul luni 25 – sîmbătă 30 iulie inclusiv.

Menționăm că pentru luna iulie 1966 este preconizată vizita în România a primului ministru iranian Hoveida<sup>60</sup>, care a acceptat în principiu invitația, dar nu s-a stabilit încă data exactă și durata vizitei. În cazul că se aprobă data propusă mai sus pentru vizita în Turcia, urmează să se țină seama de aceasta la stabilirea datei vizitei prim-ministrului iranian.

## 2. Componenta delegației guvernamentale române.

Avînd în vedere faptul că guvernul turc a invitat nominal, în afara președintelui Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer, și pe ministrul Afacerilor Externe Corneliu Mănescu și ținînd cont de interesul țării noastre de a purta discuții cu partea turcă asupra unor probleme de colaborare economică (în domeniul petrolului, al minereului de fier, al petrochimiei, al transporturilor), propunem ca delegația guvernamentală română să aibă următoarea componență:

1. Ministrul Afacerilor Externe [Corneliu Mănescu];
2. Ministrul Industriei Petrolului [Alexandru Boabă]<sup>61</sup>;
3. Primul adjunct al ministrului Comerțului Exterior [Gheorghe Cioară];
4. Un adjunct al ministrului Metalurgiei [Ion Marinescu]<sup>62</sup>;
5. Un adjunct al ministrului Industriei Chimice [Constantin Scarlat]<sup>63</sup>;
6. Un adjunct al ministrului Transporturilor auto, navale și aeriene [Ion Baicu]<sup>64</sup>.

Delegația guvernamentală să fie însoțită de experți din partea ministerelor de resort, de corespondenți de presă (Agerpres, „Scînteia”, „România Liberă”, Radio și Televiziune), de 2 interpreți și 2-3 lucrători tehnici, precum și de personalul auxiliar necesar.

## 3. Probleme de relații bilaterale care ar urma să fie abordate în convorbiri.

### a) Relații politico-diplomatice.

Între România și Turcia nu există probleme de relații politice deschise sau litigioase.

Propunem ca în convorbirile privind acest domeniu de relații partea română să aprecieze evoluția favorabilă din ultimii doi ani, să arate dorința Republicii Socialiste România de a dez-

<sup>60</sup> **Amir Abbas Hoveida** (1919-1979), om politic iranian și economist. Intrat în serviciul Ministerului de Externe, a îndeplinit misiuni la Paris, Stuttgart, ca director adjunct pentru relații externe și director de cabinet al ministrului, la Comisariatul pentru Refugiați al ONU și la Ankara. În 1958 a fost cooptat în consiliul de administrație al companiei naționale petroliere din Iran. A fost ministru de Finanțe în guvernul Mansur (7 martie 1964 – 1 februarie 1965) și prim-ministru al Iranului cu șase mandate (27 ianuarie 1965 – 7 august 1977), fiind cel mai longeviv în această funcție. A fost și ministru al Curții Regale (7 august 1977 – 6 noiembrie 1978). Arestat în urma revoluției iraniene, a fost judecat de curtea revoluționară, condamnat la moarte și executat la 7 aprilie 1979.

<sup>61</sup> **Alexandru Boabă** (1927-1995), om politic comunist. A lucrat ca inginer la rafinării petroliere, îndeplinind și funcții în comitetele de partid. A fost deputat (1957-1975), secretar general (18 ianuarie 1962 – 7 februarie 1963) și adjunct al Ministerului Industriei și Petrolului și Chimiei (7 februarie 1963 – 21 august 1965), ministru al Petrolului (21 august 1965 – 13 martie 1969), membru al C.C. al P.C.R. (12 august 1969 – 28 noiembrie 1974), ministrul Industriei Chimice (13 martie 1969 – 17 septembrie 1970), ministru al Petrolului (17 septembrie 1970 – 29 martie 1971), ambasador la Teheran (13 noiembrie 1974 – 10 august 1978), director general al Centralei de Rafinării și Petrochimie Ploiești (21 august 1978 – 9 martie 1981).

<sup>62</sup> **Ion Marinescu** (1928), om politic comunist și inginer metalurgist. Membru al P.C.R. din 1946, a lucrat ca inginer în zona Hunedoarei, îndeplinind și funcții în comitetele de partid. A fost adjunct al ministrului Industriei Grele (1 aug. 1960 – 31 octombrie 1963) și ministrul Industriei Metalurgice (31 octombrie 1963 – 13 martie 1969).

<sup>63</sup> **Constantin Scarlat** (1914-1993), om politic comunist. Membru P.C.R. din 1945, a lucrat la Atelierele C.F.R. Galați (1945-1952), ca șef de atelier, director adjunct și director, îndeplinind și funcții în comitetele de partid. A fost membru al C.C. al P.M.R./P.C.R. (28 decembrie 1955 – 28 noiembrie 1974), deputat (1957-1975), ministrul Industriei Chimice (19 octombrie 1965 – 13 martie 1969), director general al Direcției Generale a Rezervelor Statului (15 martie – 8 septembrie 1969).

<sup>64</sup> **Ion Baicu**, ministrul Transporturilor (19 decembrie 1965 – 19 august 1969), revocat din funcție pentru „activitate nesatisfăcătoare”.

volta relațiile cu Turcia pe baza respectului reciproc, al independenței și suveranității, a egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc. Credem că ar fi oportună aprecierea pozitivă a bunelor relații care au existat între România și Turcia în perioada dintre cele două războaie mondiale, precum și a Tratatului de prietenie, neagresiune și conciliațiune încheiat în anul 1933, care nu a fost denunțat de nici una din părți.

Propunem de asemenea să fie subliniată utilitatea unor asemenea forme de dezvoltare a relațiilor cum sînt contactele dintre conducătorii celor două state și încheierea de acorduri și înțelegeri în toate domeniile de colaborare bilaterală care prezintă interes pentru ambele părți.

În acest sens, președintele Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer, să invite în numele președintelui Consiliului de Stat, Chivu Stoica, pe președintele Republicii Turcia Cevdet Sunay să viziteze Republica Socialistă România la o dată convenabilă acestuia. Conducătorul delegației române să invite de asemenea o delegație guvernamentală condusă de președintele Consiliului de Miniștri al Turciei, Süleyman Demirel, să facă o vizită în România în cursul anului 1967.

#### b). Relații economice.

Avînd în vedere apropierea geografică și condițiile favorabile de transport între cele două țări, precum și faptul că Turcia dispune de materii prime care interesează economia națională a României și poate oferi posibilități de desfacere pentru produsele industriale românești, propunem să se discute cu partea turcă posibilitățile de colaborare economică bilaterală în diferite domenii de interes comun ca, extracția și rafinarea petrolului, extracția și concentrarea minereului de fier, petrochimie, transporturi navale ș.a.

Amintim că, în noiembrie 1964, guvernul român a propus guvernului turc încheierea unui acord de colaborare economică și a unui acord comercial pe termen lung, care însă nu au fost acceptate. În răspunsul său, guvernul turc, condus în acea perioadă de İsmet İnönü, a arătat că economia Turciei nu era încă în măsură să treacă la o colaborare economică bilaterală pe termen lung și că Turcia nu stabilise cu nici un alt stat asemenea înțelegeri. În același timp, guvernul turc a propus efectuarea unor schimburi de vizite de delegații de experți economici pentru o mai bună cunoaștere reciprocă a posibilităților economice și comerciale. În acest sens, partea turcă a trimis în țara noastră o delegație de experți economici (iunie 1965) și una de experți petroliști (februarie 1966). Urmează ca o delegație română de experți economici să viziteze Turcia.

Ținînd seama de faptul că schimburile comerciale româno-turce se află încă la un nivel scăzut și că acordul comercial existent nu mai corespunde necesităților, propunem ca în convorbirile cu partea turcă să fie reamintite propunerile guvernului român din noiembrie 1964 de a se încheia un acord comercial pe termen lung și un acord de colaborare economică, precum și alte acorduri și înțelegeri bilaterale în domeniul economic.

În afara chestiunilor referitoare la relațiile bilaterale, propunem ca în cadrul convorbirilor să fie abordate și o seamă de probleme internaționale actuale care prezintă interes pentru cele două țări avînd în vedere vecinătatea și politica lor pe plan internațional. Astfel de probleme ar putea fi: situația politică din Europa și din regiunea balcanică, colaborarea pe plan regional în spiritul rezoluției adoptate de a XX-a sesiuni a Adunării Generale ONU. „Acțiuni pe plan regional în vederea îmbunătățirii relațiilor de bună vecinătate între state europene aparținînd unor sisteme social-politice diferite”, dezarmarea generală, bazele militare și trupele străine pe teritoriile altor state, agresiunea S.U.A. în Vietnam, colonialismul, rasismul ș.a.

Ținînd seama de interesul pe care-l manifestă guvernul turc pentru problema cipriotă și de ecoul favorabil de care s-a bucurat în Turcia poziția principală a guvernului român în această problemă, credem că reafirmarea acestei poziții în convorbirile cu șeful guvernului turc ar fi binevenită.

#### 4. Programul vizitei

La 26 mai a.c. ambasadorul Turciei la București [Mardin] a prezentat la M.A.E. un memorandum conținând propunerile părții turce privind programul vizitei delegației guvernamentale române în Turcia, care prevede convorbiri oficiale, vizitarea unor obiective economice, culturale și turistice din orașele Ankara, Istanbul și Izmir, precum și acțiuni protocolare (dineu oferit de premierul Demirel la Ankara, dineu oferit de ambasadorul român la Ankara, dineu oferit de ministrul de externe turc la Istanbul). Ulterior, ambasadorul turc a făcut propunerea ca în program să fie introdusă vizitarea Izmirului și a orașului antic Efes și a transmis sugestia guvernului turc ca vizita să înceapă la data de 25 iulie și să ia sfârșit la 30 iulie.

Suntem de părere să fie acceptat programul propus de partea turcă, cu următoarele precizări:

a) Includerea în programul vizitei la Istanbul a unui cocktail oferit de ambasadorul român [Drînceanu] sau de consulul general al Republicii Socialiste Române la Istanbul<sup>65</sup>.

b) Stabilirea de comun acord cu partea turcă a datelor concrete ale acțiunilor după cum urmează: sosirea la Ankara luni 25 iulie în jurul orei 11 a.m., program la Ankara de vizite și convorbiri în zilele de luni 25 și marți 26 iulie, program turistic la Izmir miercuri 27 iulie, vizite la Istanbul joi 28 și vineri 29 iulie, iar plecarea spre București, sâmbătă 30 iulie la prânz. Propunem de asemenea ca ambasadorul Turciei la București [Mardin] să fie invitat, dacă dorește, să meargă la Ankara cu delegația română.

#### 5. Oferirea de cadouri

Propunem ca în partea delegației guvernamentale române să se ofere cadouri principalilor conducători ai Republicii Turcia cu care delegația va veni în contact, membrilor guvernului și altor personalități turce care vor participa la convorbiri, oficialităților locale din orașele vizitate, experților și personalului tehnic care va deservi delegația.

\*

\* \*

În vederea organizării corespunzătoare a vizitei propunem ca Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Socialiste România să fie împuternicit să aducă la cunoștința părții turce componența delegației românești să solicite numele membrilor delegației guvernamentale turce. De asemenea, M.A.E. să se ocupe de precizarea de comun acord cu partea turcă a tuturor detaliilor privitoare la vizită.

[AMAE, Problema 220/1966, Turcia 1, Direcția a II-a – Relații, ff. 4-8]

**11. 15 octombrie 1966, București. Informare după vizita în Republica Turcia a delegației guvernamentale române, condusă de președintele Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer (25-31 iulie 1966). Principalele subiecte abordate au vizat: dezvoltarea relațiilor bilaterale, în vederea stabilirii unui climat de pace și de înțelegere în regiunea balcanică, o serie de propuneri privind domeniul economic, problema vietnameză, situația Ciprului, promovarea modelului coexistenței pașnice. Se arată că Turcia a ales să adere la NATO datorită amenințării U.R.S.S. și pretențiilor teritoriale ale acesteia la adresa Turciei. Se subliniază interesul în creștere al Ankarei pentru dez-**

<sup>65</sup> Tudor Pop, consul general al României la Istanbul.

voltarea cooperării cu Uniunea Sovietică a cărei atitudine este percepută ca înregistrând evoluții semnificative. Din perspectiva relațiilor bilaterale româno-turce, este prezentată disponibilitatea ambelor părți de aprofundare a cooperării, cu accent pe dimensiunea economică.

*October 15, 1966, Bucharest. Information after the visit to the Republic of Türkiye of the Romanian governmental delegation, led by the President of the Council of Ministers, Ion Gheorghe Maurer (July 25-31, 1966). The main topics discussed were: development of bilateral relations in order to establish a climate of peace and understanding in the Balkan region, a series of proposals on the economic field, Vietnamese problem, situation of Cyprus, promotion of the model of peaceful coexistence. It is highlighted that the Turkish decision to join NATO took into consideration the threat of USSR and its territorial claims towards Türkiye. Ankara's growing interest in developing cooperation with the Soviet Union, whose stance is thought to be registering substantial developments, is underlined. From the perspective of the Romanian-Turkish bilateral relations, the availability of both sides to deepen cooperation is presented, with emphasis on the economic dimension.*

Vizita în Turcia a delegației guvernamentale române, condusă de președintele Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer (25-31 iulie 1966)

Vizita în Turcia a delegației guvernamentale române s-a perfectat în condițiile creșterii prestigiului internațional al Republicii Socialiste România și al politicii sale externe și când Turcia a început să manifeste unele tendințe spre o politică externă mai independentă și de îmbunătățire a relațiilor cu țările vecine, în particular cu cele din Balcani. Totodată, în ultimii ani a avut loc o dezvoltare favorabilă a relațiilor româno-turce.

În toamna anului 1965, la sugestia părții române, a intervenit un acord de principiu ca președintele Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer<sup>66</sup>, să facă o escală la Ankara la înapoierea sa din Iran, pentru a avea un schimb de vederi cu conducătorii turci. Această întâlnire nu a putut avea loc, deoarece în perioada respectivă în Turcia era în curs schimbarea guvernului, în urma alegerilor parlamentare.

La 11 aprilie a.c., guvernul turc a adresat o invitație oficială președintelui Consiliului de Miniștri la Republicii Socialiste România [Maurer] și ministrului afacerilor externe [Corneliu Mănescu] să viziteze Turcia în ultima decadă a lunii iulie 1966.

Interesul ambelor părți pentru această vizită a fost marcat de unele acțiuni importante de relații care au avut loc în perioada premergătoare (vizita în România a delegației parlamentare turce condusă de președintele Medjilisului, Ferruh Bozbeyli, și primirea ei de către tovarășii Nicolae Ceaușescu<sup>67</sup>, Chivu Stoica și Ion Gheorghe Maurer, semnarea acordului aerian ș.a.). Au

<sup>66</sup> **Ion Gheorghe Maurer** a vizitat Iranul în perioada 12-16 iulie 1966, întâlnindu-se cu șahul și cu prim-ministrul Amir Abbas Hoveida.

<sup>67</sup> **Nicolae Ceaușescu** (1918-1989), om politic, lider comunist, președinte al Republicii Socialiste România. Comunist ilegalist din 1936, deținut politic (1936-1938, 1940-1944), deputat (1946-1989), secretar general la Ministerul Agriculturii (13 mai 1948 – 2 martie 1949), adjunct al ministrului Agriculturii (2 martie 1949 – 20 martie 1950), șef al Direcției Superioare Politice a Armatei și adjunct al ministrului Forțelor Armate (20 martie 1950 – 19 aprilie 1954), secretar general al C.C. al P.C.R. (23 iulie 1965 – 12 august 1969), secretar general al P.C.R. (12 august 1969 – 22 decembrie 1989), președinte al Consiliului de Stat (9 decembrie 1967 – 22 decembrie 1989). În perioada 29 martie 1974 – 22 decembrie 1989 a deținut funcția de președinte al R.S.R., și implicit de comandant suprem al forțelor armate. Treptat,

fost făcute, de asemenea, de ambele părți, declarații oficiale privind dorința de a dezvolta relațiile reciproce, corespunzătoare intereselor celor două țări și ale întăririi păcii și colaborării în această parte a Europei.

Delegația guvernamentală română a fost alcătuită ținându-se seama de interesul existent de ambele părți pentru examinarea atât a problemelor politice actuale, cât și a posibilităților de dezvoltare a relațiilor, în special în domeniul economic.

Partea turcă a primit cu interes și cu atenție delegația guvernamentală română. Programul vizitei a avut, pe lângă laturile protocolare, care au vădit atenția și curtoazia guvernului turc, un pronunțat caracter de lucru și un conținut politic bogat, reflectând interesul părții turce de a avea convorbiri cât mai cuprinzătoare cu delegația guvernamentală română.

La propunerea părții turce, convorbirile politice au cuprins un schimb de vederi de circa 4 ore într-un cadru mai larg (cu participarea unor funcționari superiori din ministerele de externe), și convorbiri intime (circa 4 ore), la care au participat numai prim-miniștrii și miniștrii Afacerilor Externe.

Paralel cu convorbirile politice au avut loc discuții privind posibilitățile de colaborare economică, la care au participat conducători ai departamentelor economice ale celor două țări.

Din convorbirile avute cu partea turcă au reieșit următoarele aspecte mai importante:

### **1. Dezvoltarea relațiilor bilaterale**

S-a constatat acordul ambelor părți asupra dezvoltării relațiilor de prietenie și bună vecinătate între România și Turcia pe baza principiilor suveranității și independenței naționale, neamestecului în treburile interne, egalității în drepturi și avantajului reciproc. De ambele părți s-a manifestat dorința continuării contactelor la nivel înalt și s-a subliniat contribuția pe care dezvoltarea colaborării româno-turce o poate aduce la stabilirea unui climat de pace și de înțelegere în regiunea balcanică.

În discuțiile privind relațiile economice s-a constatat la partea turcă dorința de a căuta în comun posibilitățile concrete de colaborare și de schimburi și o abordare serioasă a problemelor, în sensul că reprezentanții turci nu s-au grăbit în a avansa propuneri de aranjamente și înțelegeri insuficient studiate. Ei au prezentat o listă de obiective industriale care ar putea fi construite în Turcia de către țara noastră, rămânând ca pentru luarea unor angajamente concrete să se întâlnească ulterior experții celor două părți.

Președintele Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer, a menționat importanța pe care o are dezvoltarea schimburilor economice dintre România și Turcia, ca un mijloc de susținere a unei politici de libertate și independență. Primul ministru Demirel a exprimat concepția guvernului turc, potrivit căreia una din condițiile esențiale pentru a realiza independența economică

---

Nicolae Ceaușescu și-a concentrat întreaga putere în propriile mâini, însușindu-și toate funcțiile cheie din partid și stat, sau alocându-le membrilor familiei sale, remarcându-se printr-un regim de dictatură personală. Totodată, a dezvoltat un cult al personalității inedit, cel mai pronunțat, comparativ cu ceilalți lideri ai statelor socialiste din Europa, aflate sub influența sovietică. Pornind de la condamnarea invaziei armate din Cehoslovacia din 1968, printr-un discurs care i-a atras popularitatea atât în țară cât și în mediile străine, Nicolae Ceaușescu a ajuns la finele anilor '80, prin politicile represive implementate sub conducerea sa, unul dintre cei mai negativi oameni politici ai perioadei Războiului Rece. Cu ajutorul Securității, principalul instrument de control și represiune al regimului, Nicolae Ceaușescu a instalat în România una dintre cele mai dure dictaturi din Europa Răsăriteană. Încălcarea flagrantă și constantă a drepturilor omului, împrumutul masiv pentru industrializarea forțată și tehnologizare, obsesia pentru achitarea datoriei externe și măsurile de austeritate severe, planning-ul familial și avortul sunt doar câteva din specificitățile dictaturii cuplului Ceaușescu care au afectat teribil poporul român. Ca urmare a Revoluției Române din Decembrie 1989, Nicolae Ceaușescu a fost înlăturat de la putere, judecat în regim de urgență, condamnat la moarte și executat la 25 decembrie 1989 împreună cu soția sa, Elena Ceaușescu.

„este de a atinge un nivel ridicat al dezvoltării industriale și agricole” și o asemenea participare la relațiile economice internaționale care „să nu ducă la negarea suveranității naționale a Turciei”.

## 2. Probleme internaționale actuale

În cadrul expunerii referitoare la problemele situației internaționale, președintele Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer, a explicat punctul de vedere al țării noastre privind necesitatea coexistenței pașnice active între țări cu sisteme sociale diferite, ca o formă pașnică de luptă a celor două sisteme, care implică colaborarea între ele; conținutul și rolul progresist al națiunii în epoca contemporană și ca urmare necesitatea apărării suveranității și independenței popoarelor și statelor, a dreptului lor de a dispune de propria soartă, fără nici un amestec din afară și importanța independenței economice în acest scop; realizarea unui sistem de securitate europeană și în acest context caracterul depășit al blocurilor în această regiune și rolul pe care îl pot juca țările mici în apărarea unor principii importante în relațiile internaționale; problema vietnameză.

Primul ministru și ministrul afacerilor externe turc [Caglayangil]<sup>68</sup> au manifestat interes pentru a cunoaște și pentru a-și clarifica politica partidului și guvernului nostru. Unele din ideile expuse de delegația guvernamentală română au fost reluate de S. Demirel în expunerea sa. El a susținut necesitatea coexistenței pașnice, care „trebuie să meargă mai departe de o simplă declarație de intenție” și a subliniat importanța pe care o acordă astăzi guvernul turc coexistenței pașnice, spre deosebire de trecut. Ca o condiție esențială a realizării coexistenței pașnice active și a succesului relațiilor între țări cu sisteme sociale diferite, premierul turc a subliniat respectarea fără rezerve a principiului neamestecului în afacerile interne și „abținerea de la orice amenințare în raporturile dintre aceste țări”.

Primul ministru Demirel a căutat să explice poziția Turciei de atașament față de NATO. Astfel, el a susținut că Turcia a trebuit să se încadreze într-un „sistem de apărare colectivă” ca urmare „a amenințării care s-a materializat prin pretențiile teritoriale ale Uniunii Sovietice asupra a două provincii orientale ale Turciei”. Pornind de la aprecierea că pactele au luat naștere după cel de-al Doilea Război mondial ca urmare a amenințărilor reciproce și că relațiile dintre state trebuie privite din punctul de vedere al securității, primul ministru Demirel a arătat că „atâta timp cât amenințările nu sînt eliminate și părțile nu sînt convinse că aceste amenințări au dispărut” nu este posibil să se realizeze progrese simțitoare în direcția lichidării pactelor și că „atunci cînd Turcia va fi convinsă că nu mai este amenințată de nimeni, poziția sa în problema pactelor militare se va schimba”. El a menționat totuși că, în ultimul timp, în relațiile turco-sovietice „există o anumită apropiere, reciproc avantajoasă”.

Același aspect l-a relevat președintele Republicii Turcia, C. Sunay, care a arătat că „în prezent rușii au renunțat la politica de imixtiune și noi vrem să colaborăm cu ei”.

În ceea ce privește securitatea europeană, premierul Demirel a reafirmat poziția mai veche a Turciei, potrivit căreia „securitatea într-o anumită regiune nu are valoare atîta timp cît nu se realizează securitatea în lumea întregă” și respectiv „cu securitatea europeană este doar o parte a unei sfere mai largi a securității globale”. Totodată, ca urmare a interesului pe care l-a provo-

<sup>68</sup> **Ihsan Sabri Caglayangil** (1908-1993), om politic turc, jurist și diplomat. A îndeplinit funcții de guvernator al provinciilor Yozgat (1948-1950), Antalya (1950-1953), Çanakkale (1953), Sivas (1954) și Bursa (16 decembrie 1954 – 31 mai 1960). Și-a început cariera politică ca membru al Partidului Justiției, fiind senator al Muncii și Securității Sociale în guvernul Ürgüplü (20 februarie – 27 noiembrie 1965), ministru al Afacerilor Externe în guvernele Demirel (27 octombrie 1965 – 26 martie 1971, 31 martie 1975 – 21 iunie 1977, 21 iulie 1977 – 5 ianuarie 1978). A fost președinte al Senatului (7 noiembrie 1979 – 12 septembrie 1980), îndeplinind, de la 6 aprilie 1980, și rolul de președinte interimar al Turciei până la lovitura de stat militară din 12 septembrie 1980.

cat prezentarea punctului de vedere românesc în această chestiune, premierul turc a manifestat tendința de a ieși din cadrul poziției inițiale și de a lua în considerare problema realizării unui sistem de securitate europeană. În acest sens, el s-a interesat de felul în care guvernul român vede modalitatea practică a realizării unui sistem de securitate europeană, raporturile acestuia cu securitatea mondială, garanția pe care ar oferi-o el pentru soluționarea unor probleme diferite sau între țări aparținând aceluiași sistem. S. Demirel a arătat că, avînd răspunsuri la aceste probleme, ar putea înțelege mai bine situația și ar găsi posibil să discute problema securității europene în mod mai amănunțit.

În legătură cu problema Vietnamului, primul ministru Demirel s-a arătat îngrijorat de pericolul pe care îl reprezintă acest conflict pentru pacea mondială, ca urmare a faptului că după părerea guvernului turc „aici se confruntă de fapt Statele Unite ale Americii cu China și Uniunea Sovietică” și a subliniat interesul Turciei pentru o rezolvare pașnică și dorința sa de a depune toate eforturile în această direcție.

S. Demirel a afirmat că „o soluție realistă a problemei vietnameze trebuie să țină seama de punctul de vedere al ambelor părți”, precum și „de amorul propriu și de demnitatea Statelor Unite ale Americii”.

În convorbirile oficiale, problema Ciprului a fost evocată numai de partea turcă, care a arătat că esența conflictului greco-turc constă în încălcarea de către una din părți a unor angajamente stabilite de comun acord și că, în prezent, cele două țări caută o rezolvare pașnică a conflictului. La tratativele pentru redactarea comunicatului final, reprezentantul părții turce a insistat asupra includerii unei formule favorabile tezei turce. În urma explicațiilor date de partea română, partea turcă a renunțat la includerea problemei cipriote în comunicatul final, cerînd însă ca din acesta să fie eliminate toate problemele internaționale, pentru a nu apărea într-o situație nedorită de ea în fața opiniei publice din Turcia. Totodată, guvernul turc, arătînd că înțelege poziția României în problema cipriotă, a transmis oficial rugămîntea sa ca această problemă să nu fie inclusă nici în comunicatul ce se va publica în urma vizitei în Grecia.

### **3. Concluzii generale**

Schimburile de vederi prilejuite de vizita în Turcia au arătat că există posibilități de dezvoltare a relațiilor în toate domeniile cu această țară și de colaborare pe plan internațional în anumite chestiuni de interes comun.

a) Astfel, s-a constatat o apropiere însemnată a pozițiilor celor două țări în ce privește principiile care trebuie să stea la baza relațiilor între state, necesitatea promovării între țările cu sisteme sociale diferite a unor relații de conținut și a abordării problemelor în spiritul coexistenței pașnice active. Primul ministru turc a declarat printre altele: „Noi am înțeles că trebuie să ne debarasăm de ideile preconceptuate, de judecățile apriori și considerăm că problemele pot fi soluționate cu ajutorul rațiunii, ținînd seama de interesele legitime ale tuturor”.

A reieșit, de asemenea, tendința conducătorilor turci de a ridica rolul Turciei și de a-și câștiga stima și prestigiu pe plan internațional și în acest scop preocuparea lor de a contribui la crearea unui climat de pace, înțelegerea și colaborare pe plan regional, pentru dezvoltarea relațiilor bilaterale.

b) Într-o serie de probleme importante, cum ar fi blocurile militare și securitatea europeană, partea turcă și-a reafirmat poziția sa cunoscută, determinată de apartenența Turciei la NATO și de influența Statelor Unite asupra politicii sale, însă a manifestat totodată interes pentru ideile exprimate de partea română. Se pare că, în aceste probleme, există o preocupare la guvernul turc de a-și elabora noi poziții, ținînd seama de situația actuală din lume, și în acest context acordă

o importanță deosebită atitudinii Uniunii Sovietice față de Turcia. Considerăm util ca în aceste probleme să se mențină contacte și schimburi de păreri cu partea turcă (fie la ONU, fie între cele două ministere ale afacerilor externe) pentru a urmări evoluția poziției Turciei.

c) Din convorbiri a reieșit că în alte probleme, ca de exemplu agresiunea SUA în Vietnam, universalitatea Organizației Națiunilor Unite, problemele dezarmării ș.a., guvernul turc nu este în măsură să iasă din cadrul unei poziții acceptabile Statelor Unite ale Americii. Reprezentanții părții turce au arătat că, în problema Vietnamului, Turcia nu poate adopta nici măcar formula recunoașterii „dreptului poporului vietnamez de a-și hotărî singur soarta, fără nici un amestec din afară, în conformitate cu principiile Cartei Organizației Națiunilor Unite” – formulă acceptată de Iran cu ocazia vizitei în România<sup>69</sup> a Sahinșahului<sup>70</sup>.

Ca un aspect pozitiv trebuie relevat faptul că partea turcă se situează pe poziția că aceste deosebiri de vederi nu sînt de natură să dăuneze dezvoltării relațiilor între țările noastre.

d) Vizita a relevat interesul părții turce pentru mai buna cunoaștere a României și a politicii sale interne și externe, și atitudinea de respect față de țara noastră și orînduirea sa socială. În acest sens, remarcăm referirea ministrului afacerilor externe turc [Caglayangil] la personalitatea secretarului general al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Nicolae Ceaușescu, în toastul pronunțat la dineul oferit la Istanbul, precum și salutul transmis de președintele Republicii Turcia, Cevdet Sunay, tovarășului Nicolae Ceaușescu. În mai multe prilejuri, pe parcursul vizitei, conducători de stat și personalități oficiale turce au făcut aprecieri elogioase la adresa politicii interne și externe a partidului și guvernului român, la claritatea cu care ideile principiile acestei politici au fost expuse de către delegația guvernamentală română.

e) Deși vizita delegației guvernamentale române în Turcia a constituit primul contact la acest nivel între cele două țări, ea a prilejuit încheierea unor acorduri bilaterale (pentru reglementarea schimburilor în domeniul științelor și al artelor, precum și în domeniul turismului) și stabilirea unor măsuri concrete pentru dezvoltarea în viitor a relațiilor româno-turce cum sînt: întîlniri ale experților economici din domeniul petrolului, chimiei, construcțiilor de mașini, metalurgiei și comerțului exterior pentru examinarea și elaborarea de propuneri privind obiectivele concrete ale colaborării economice; încheierea în viitorul apropiat a unor acorduri în domeniile navigației maritime și transportului rutier și a unei convenții sanitar-veterinare. Urmează ca Ministerele Afacerilor Externe, Comerțului Exterior, Petrolului, Chimiei, Construcțiilor de Mașini, Metalurgiei și al Transporturilor Auto, Navale și Aeriene, precum și Consiliul Superior al Agriculturii să treacă la elaborarea măsurilor necesare pentru aplicarea înțelegerilor stabilite cu partea turcă.

Propunem, de asemenea, să se convoace o ședință la Consiliul de Miniștri cu participarea conducătorilor departamentelor menționate, la care să fie examinate propunerile concrete de măsuri ale acestor departamente și să se ia hotărîri corespunzătoare.

<sup>69</sup> Șahul Iranului a vizitat România în 1966, întîlnindu-se cu Nicolae Ceaușescu la 2 iunie.

<sup>70</sup> **Mohammad Reza Pahlavi** (1919-1980), ultimul șah al Iranului. Fiul șahului Reza, fondatorul dinastiei Pahlavi. Succedă tatălui său, înlăturat de pe tronul Persiei, prin intervenția militară britanică, determinată de politica acestuia de apropiere față de Germania celui de-al III-lea Reich. A fost ultimul șah al Iranului (16 septembrie 1941 – 11 februarie 1979), fiind silit să părăsească tronul în contextul revoluției din 1979. Ulterior, a trăit în exil în SUA și în Egipt. A fost unul dintre cei mai fideli aliați ai SUA în Orientul Mijlociu. A derulat un program puternic de înarmare a Iranului. A inițiat un program de reforme vizînd modernizarea statului iranian. Cunoscut sub numele de „Revoluția Albă”, acesta a fost lansat în 26 ianuarie 1963, nu a înregistrat progrese semnificative dar a contribuit la accentuarea ostilității față de politica sa. Totodată, a promovat un regim dur în ceea ce privește mișcările politice de opoziție, ceea ce a determinat limitarea drastică a libertăților democratice. Pe acest fond, tensiunile se acutizează pe parcursul anului 1978 conducînd la o amplă criză politică în urma căreia Reza Pahlavi părăsește Iranul. Declanșarea revoluției iraniene și, ulterior, proclamarea Republicii islamice Iran pun capăt domniei acestuia. Va continua să trăiască în exil.



Pe linia dezvoltării contactelor personale între conducătorii celor două țări au fost acceptate invitațiile adresate de partea română ca președintele Cevdet Sunay să viziteze România la o dată convenabilă, iar prim-ministrul S. Demirel în cursul anului 1967. Ministerul Afacerilor Externe va înainta la timp propuneri concrete în vederea perfectării acestor vizite.

f) Vizita delegației guvernamentale române în Turcia s-a bucurat de un larg ecou în presa turcă și a țărilor balcanice. Presa țărilor socialiste a reflectat de asemenea principalele momente ale vizitei, fără însă să o comenteze. Ziarele occidentale în general au scris puțin, iar unele ziare mari nu au reflectat de loc vizita.

Cercurile politico-diplomatice din diferite țări au manifestat un interes viu față de acest eveniment. Ambasada americană de la Ankara a solicitat informații de la MAE turc despre convorbirile avute cu partea română; un interes direct au manifestat diplomați ai Uniunii Sovietice, Iugoslaviei, Bulgariei și ai altor țări socialiste, precum și ai unor țări afro-asiatice. Comentariile presei și ale cercurilor politico-diplomatice au fost în general pozitive și au relevat prestigiul crescând de care se bucură România și succesul cu care ea aplică politica sa independentă în Balcani și pe plan internațional mai larg.

[AMAE, Problema 220/1966, Turcia 1, Direcția a II-a Relații, ff. 159-168]

**12. 1 ianuarie 1967. Extras din articolul „Tendențele pozitive pot fi consolidate”, publicat de redactorul ziarului turc „Millieyt” în revista „Lumea”. Tema principală vizează re-vigorarea relațiilor Republicii Turcia cu statele din Balcani și perspectivele optimiste de consolidare a cooperării dintre acestea. Este subliniată importanța vizitei delegației guvernamentale a R.S.R. în 1966 fiind exprimat interesul părții turce pentru consolidarea dialogului politic, prin vizita prim-ministrului turc Süleyman Demirel la București.**

*January 1, 1967. Excerpt from the article „Positive trends can be consolidated”, published by the editor of the Turkish newspaper „Millieyt” in the Romanian magazine „World”. The main theme concerns the revival of Türkiye’s relations with the Balkan states and optimistic prospects for strengthening cooperation between them. It is emphasized the importance of the visit of the governmental delegation of the SRR in 1966, being expressed the interest of the Turkish side in strengthening the political dialogue, through the visit of Turkish Prime Minister Süleyman Demirel to Bucharest.*

Continuarea stabilității politice, noi eforturi pentru soluționarea problemelor economice, o politică externă dinamică rezervând un loc important stringerii legăturilor cu țările balcanice, inclusiv România. Iată pronosticurile generale pe care le fac personalități cu răspundere din Turcia asupra evenimentelor probabile, din această țară, în cursul anului 1967.

Guvernul Demirel a considerat util să urmeze aproape aceeași politică externă ca și guvernul precedent al lui İnönü. Turcia și-a continuat eforturile de apropiere cu Uniunea Sovietică, țările balcanice și cu cele din Orientul Mijlociu. Observatorii diplomatici sunt de părere că în 1967 guvernul va continua această tendință, care este calificată deja drept „națională”. Turcia rămâne în alianțele occidentale în care este membră, dar, pe de altă parte, continuă să negocieze modificarea acordurilor ei bilaterale cu S.U.A., în special cele privitoare la statutul bazelor și personalului american din Turcia. Pentru prima oară de mulți ani, relațiile dintre Turcia și țările balcanice au înregistrat un progres simțitor. Se speră că acest curent de apropiere și colaborare, în mai multe

domenii, între Turcia și țările balcanice, se va dezvolta și mai mult în cursul anilor următori. În privința relațiilor turco-române, se consideră că 1966 a fost un an bun. Vizita premierului Ion Gheorghe Maurer a creat o nouă atmosferă de încredere și bunăvoință. În cursul anului 1967, președintele Consiliului de Miniștri al Turciei, Demirel, va răspunde acestei vizite. El va fi, probabil, precedat de ministrul Afacerilor Externe, Caglayangil. Între cele două țări există un acord comercial; după cum se crede, volumul schimburilor comerciale va crește în cursul anilor viitori. Contactele culturale vor fi, de asemenea, intensificate. Turismul va fi, desigur, un alt domeniu de colaborare între Ankara și București. Aproape 22.000 turiști străini care au vizitat România au sosit anul trecut în Turcia și se depun eforturi pentru creșterea acestei cifre în noul an. Pe de altă parte, grupuri de turiști turci vizitează deseori România și se înapoiază în țara lor cu cele mai bune impresii. La Ankara se speră că legăturile dintre România și Turcia vor fi întărite în 1967, pe aceste baze noi, de înțelegere mutuală și bună.

[„Lumea”, 1967, nr. 1, p. 10]

- 13. 1 ianuarie 1967. Extrase din interviul ministrului Afacerilor Externe al Republicii Turcia, Ihsan Sabri Caglayangil, acordat revistei „Lumea”. Se remarcă deschiderea față de aprofundarea cooperării bilaterale româno-turce și efectele pozitive generate de vizita delegației guvernamentale române. Se indică disponibilitatea de abordare a subiectului securității europene la nivelul dialogului bilateral pe măsură ce acesta se va mături. Se aduce în atenție potențiala contribuție a cooperării româno-turce la înțelegerea comună a securității și păcii în Europa.**

*January 1, 1967. Excerpts from the interview of the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye, Ihsan Sabri Caglayangil, given to the Romanian magazine „World”. It is noted the openness towards deepening the Romanian-Turkish bilateral cooperation and the positive effects generated by the visit of the Romanian governmental delegation. It indicates readiness to address the topic of European security at the level of bilateral dialogue as it matures. The potential contribution of Romanian-Turkish cooperation to the common understanding of security and peace in Europe is brought to attention.*

România și Turcia au depus eforturi apreciabile urmărind promovarea cooperării prietenești în numeroase domenii. Am fost bucuroși, în vara anului trecut, să primim vizita delegației române, condusă de Excelența Sa primul ministru Maurer și din care făcea parte și Excelența Sa ministrul de externe [Corneliu] Mănescu. Această vizită încununată de succes ne-a oferit ocazia de a cunoaște punctele de vedere ale oamenilor de stat români în legătură cu diverse probleme internaționale. Am constatat că ambele părți erau deopotrivă dornice să promoveze cooperarea bazată pe principiile respectului reciproc pentru independența celor două țări, neintervenției în afacerile interne, egalității în drepturi și suveranității. Pornind de la aceste premise, am hotărât să promovăm cooperarea într-o serie de acțiuni din domeniile tehnic, economic și comercial.

[...]

Nu poate fi omis faptul că Europa nu e încă un continent care să se bucure pe deplin de pace și securitate, deși încordarea care exista odinioară s-a redus în mod substanțial. Securitatea europeană continuă să reprezinte principala preocupare a țărilor europene. Dar cred că promovarea colaborării, pentru început pe bază bilaterală, prin relații economice, contacte culturale și vizite la nivel înalt, va crea în cele din urmă o atmosferă care, la rîndul ei, să ducă la soluționarea

principalelor probleme politice, pentru o pace durabilă pe continent, în condițiile asigurării securității tuturor. Din acest punct de vedere, mă simt încurajat de contribuția pe care cooperarea între Turcia și România o va aduce, cu siguranță, la înțelegerea comună și la imaginea viitoare a Europei.

[„Lumea”, 1967, nr. 1, p. 17]

**14. 26 ianuarie 1967, București. Notă de evaluare a Ministerului Afacerilor Externe privind cooperarea dintre statele balcanice. Este subliniată tendința ascendentă în raporturile dintre acestea în perioada scursă de la lansarea inițiativelor R.P.R. privind cooperarea interbalcanică. Se apreciază că dinamica acțiunilor derulate de R.S.R., inclusiv în relație cu Turcia și Grecia, au contribuit substanțial. Se mențin, însă, o serie de tensiuni și dispute fiind evidențiată deteriorarea relațiilor dintre R.P. Albania și o parte dintre statele balcanice. Documentul include și un inventar al manifestărilor organizate la nivel balcanic, subliniind profilul regional al Bucureștiului. Se apreciază că există premise pentru orientarea cooperării pe coordonatele inițiativelor române promovate în intervalul 1957-1959 și la nivelul ONU.**

*January 26, 1967, Bucharest. Evaluation note of the Ministry of Foreign Affairs on cooperation between the Balkan states. The upward trend in relations between them in the period since the launch of the PRR initiatives on inter-Balkan cooperation is highlighted. It is appreciated that the dynamics of the actions carried out by the SRR, including in relation with Türkiye and Greece, have contributed substantially. However, a series of tensions and disputes remain, highlighting the deterioration of relations between Albania and some of the Balkan states. The document also includes an inventory of the events organized at Balkan level, highlighting Bucharest's regional profile. It is appreciated that there are premises for orienting cooperation on the coordinates of the Romanian initiatives promoted between 1957-1959 and at UN level.*

#### **Nota referitoare la situația din Balcani și politica R.S.R. în această regiune**

În timpul care s-a scurs de la inițierea propunerilor guvernului român din 1957 și 1959, dar mai ales în ultimii ani, relațiile dintre țările balcanice au marcat o evoluție pozitivă; s-au intensificat eforturile pentru stabilirea unui climat de pace și securitate în Balcani; s-a întărit spiritul de înțelegere și respect între statele și popoarele din această parte a lumii.

Pornind de la apropierea geografică, care creează condiții obiective și interese comune pentru colaborarea politică, economică și culturală reciproc avantajoasă, de la tradiția relațiilor statornicite între popoarele balcanice, Partidul Comunist Român și guvernul țării noastre au depus eforturi perseverente pentru normalizarea și dezvoltarea continuă a relațiilor dintre România și toate celelalte țări balcanice.

Principiile independenței și suveranității naționale, egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, promovate cu consecvență pe plan extern de România, au constituit baza progreselor realizate în dezvoltarea relațiilor țării noastre cu celelalte țări balcanice și au influențat pozitiv atmosfera politică din Balcani.

În prezent, Republica Socialistă România este singura țară din Balcani care a rezolvat toate problemele politice deschise și a procedat în mod consecvent la dezvoltarea relațiilor bilaterale

cu statele balcanice. A avut loc, în ultimii ani, o îmbunătățire substanțială a relațiilor României cu Bulgaria și cu Iugoslavia, ca urmare a întâlnirilor la nivel înalt, stabilindu-se între țara noastră și aceste țări o atmosferă bună de colaborare. Țara noastră depune eforturi pentru dezvoltarea relațiilor cu R.P. Albania, făcând în acest scop o serie de propuneri. În ultimii ani, între cele două țări a fost reluată colaborarea în diverse domenii, dar se manifestă încă unele rețineri din partea albaneză față de inițierea unor acțiuni de colaborare politică. În anul 1966 s-au făcut pași importanți pe linia îmbunătățirii relațiilor cu Turcia și Grecia, ca rezultat al vizitelor delegațiilor guvernamentale române în aceste țări și a acordurilor semnate cu acest prilej.

Procesul de normalizare și dezvoltare a relațiilor dintre celelalte țări ale regiunii (Bulgaria-Grecia, Bulgaria-Turcia, Iugoslavia-Bulgaria, Iugoslavia-Grecia etc) a influențat pozitiv situația politică din Balcani, astfel că în prezent se conturează o atmosferă propice dezvoltării pe mai departe a relațiilor politice, economice, culturale, științifice reciproc avantajoase între țările balcanice.

La îmbunătățirea climatului politic în Balcani, la crearea unei atmosfere mai favorabile încrederii și prieteniei între popoarele balcanice au contribuit și acțiunile organizate pe plan guvernamental.

Și-au dovedit viabilitatea și utilitatea îndeosebi acele forme de colaborare balcanică care prezintă interes comun pentru oamenii de știință în domenii concrete ca medicina, matematica, istoria etc.

În cursul anului 1966 au avut loc următoarele acțiuni guvernamentale de colaborare balcanică:

1. Cea de-a VI-a reuniune a Comitetelor Naționale pentru colaborare și înțelegere reciprocă între popoarele din Balcani (Sofia, 23-25 mai 1966), au participat: Bulgaria, Grecia, Iugoslavia, și România: reprezentanții Comitetului Albanез de Colaborare Balcanică nu au participat, întrucât partea bulgară a transmis invitația verbal și cu multă întârziere.

2. Cel de-al III-lea Congres interbalcanic al matematicienilor (București, 12-17 septembrie 1966); au participat matematicieni din Bulgaria, Grecia, Iugoslavia, România și Turcia. Cu această ocazie a fost adoptat noul statut al Uniunii interbalcanice a matematicienilor și au fost alese organele conducătoare ale Uniunii.

3. Cea de-a VIII-a Săptămână Medicală Balcanică (Atena, 2-10 octombrie 1966): au participat toate țările balcanice cu excepția Albaniei. Secția albaneză a trimis totuși comunicări științifice, care au fost prezentate în cadrul lucrărilor Săptămânii Medicale Balcanice. Consiliul General al uniunii a hotărât următoarea ordine de programare a viitoarelor săptămâni medicale balcanice: Turcia-1968, Albania-1970, Iugoslavia-1972.

4. Primul Congres Internațional de studii balcanice și sud-est europene (26 august-1 septembrie 1966, Sofia): au participat delegați din peste 24 de țări, între care toate țările balcanice.

5. Întâlnirea reprezentanților organizațiilor de turism din țările balcanice (Sofia, 3-8 octombrie 1966): au participat Bulgaria, Iugoslavia, România și Turcia; Grecia a participat cu un observator.

6. Conferința reprezentanților arhitecților din țările balcanice (Sofia, 9-11 mai 1966): au participat toate țările balcanice.

7. Conferința juriștilor din țările balcanice (Sofia, mai 1966): au participat Bulgaria, Grecia, Iugoslavia și România. Deși au fost invitate, Albania și Turcia nu au participat.

8. Întâlnirea profesorilor de liceu din țările balcanice (Sofia, mai 1966): au participat Bulgaria, Grecia, Iugoslavia și România.

9. Sesiunea constitutivă a Comisiei pentru studiul cîntecului popular din țările balcanice (Tirana, iunie 1966): au participat delegați din Albania, Bulgaria, Grecia, Iugoslavia, România, SUA și U.R.S.S.

10. Reuniunea experților în seismologie din țările balcanice (Belgrad, mai 1966): în afară de delegațiile din țările balcanice, au participat experți din Anglia, Cehoslovacia, Franța, Suedia și U.R.S.S.

11. Reuniunea Comisiei de artă post-bizantină a Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene (Salonic, aprilie, 1966): au participat toate țările balcanice.

12. Concursul artiștilor de circ din țările balcanice (Sofia, decembrie 1966).

În cursul anului 1967 sînt prevăzute să aibă loc următoarele acțiuni:

1. Cea de-a VII-a reuniune a Comitetelor Naționale pentru Colaborare și Înțelegere Reciprocă între Popoarele din Balcani (București, probabil luna septembrie).

2. Cea de-a II-a întîlnire a ziariștilor din țările balcanice și zona Mării Adriatice (Sofia).

3. Cea de-a III-a Reuniune a Comisiilor Naționale pentru UNESCO din țările balcanice.

4. Cel de-al II-lea Festival anual al filmului balcanic (România).

5. Cea de-a II-a ședință a consiliului permanent al reprezentanților Uniunilor Scriitorilor din țările balcanice (București).

Deși s-au obținut rezultate promițătoare pentru îmbunătățirea relațiilor bilaterale dintre țările balcanice și a climatului politic în general, în Balcani se mențin totuși unele probleme vechi, nerezolvate ca: problema macedoneană, problema Epirului de Nord, „starea de război” între R.P. Albania și Grecia și au apărut altele noi: problema cipriotă, divergențele dintre R.P. Albania și unele țări din Balcani. Acționează, de asemenea, influența blocurilor militare. Există deosebiri de vederi asupra unor probleme esențiale ale vieții internaționale, iar partea albaneză manifestă o poziție mai rigidă în relațiile cu celelalte state balcanice.

Având în vedere cele de mai sus, faptul că relațiile Republicii Socialiste România cu celelalte țări balcanice cunosc o evoluție pozitivă și că prestigiul ei în regiune este în creștere, se poate aprecia că există condiții favorabile intensificării de către guvernul român a eforturilor îndreptate spre atragerea și cointeresarea țărilor balcanice la acțiuni politice în scopul realizării unui climat de pace și înțelegere în regiunea noastră. De altfel, în ultimii ani, cercuri oficiale din Turcia și Grecia manifestă interes pentru stabilirea de relații bilaterale de bună vecinătate cu țările balcanice, fac aprecieri că este necesar ca politica lor externă să corespundă intereselor naționale, stabilirii de relații echitabile între state, eforturilor spre securitate și pace generală și au întreprins chiar în acest sens unele acțiuni concrete.

Realizarea unui asemenea climat în Balcani ar aduce o contribuție de seamă la promovarea cooperării internaționale, și a realizării securității în Europa. Este evident că ideea colaborării balcanice, care presupune dezvoltarea și consolidarea relațiilor bilaterale, devine interdependentă de ideea realizării securității europene și este promovată ca atare în cadrul politicii externe a României.

[AMAE, Problema 220/1968, R.S.R.-5, Direcția a II-a, ff. 1-6]

**15. 25 februarie 1967, București. Notă de propuneri a Ministrului Afacerilor Externe referitoare la organizarea vizitei în România a unei delegații guvernamentale turce, condusă de primul ministru Süleyman Demirel. Se subliniază importanța capitalizării progreselor înregistrate în cooperarea bilaterală prin continuarea dialogului la nivel**

înalt. În acest context, este evidențiat sprijinul guvernului turc față de candidatura ministrului Afacerilor Externe al Republicii Socialiste România, Corneliu Mănescu, la președinția celei de-a XXII-a sesiuni a Adunării Generale a ONU.

*February 25, 1967, Bucharest. Note of proposals of the Minister of Foreign Affairs regarding the organization of the visit to Romania of a Turkish governmental delegation, led by Prime Minister Süleyman Demirel. The importance of capitalising on progress in bilateral cooperation by continuing the high-level dialogue is stressed. In this context, the Turkish government's support for the candidacy of the Minister of Foreign Affairs of the Socialist Republic of Romania, Corneliu Manescu, for the Presidency of the XXII session of the UN General Assembly, is highlighted.*

**Vizita în Republica Socialistă România a unei delegații guvernamentale turce, condusă de primul ministru Süleyman Demirel.**

Cu ocazia vizitei în Turcia a delegației guvernamentale române, condusă de președintele Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer (iulie 1966), s-a transmis invitația ca o delegație guvernamentală turcă, în frunte cu primul ministru Süleyman Demirel să viziteze Republica Socialistă România în cursul anului 1967.

La 16 februarie 1967, ministrul afacerilor externe al Turciei, I.S. Caglayangil, a comunicat ambasadorului român la Ankara [Drînceanu] că o delegație guvernamentală turcă, condusă de primul ministru Süleyman Demirel, ar dori să viziteze Republica Socialistă România între 11 și 17 septembrie 1967, dacă această perioadă este convenabilă și părții române. Din delegație va face parte și ministrul afacerilor externe al Turciei. Vizita delegației guvernamentale turce în țara noastră ar urma să aibă loc imediat după vizita primului ministru, Süleyman Demirel, în U.R.S.S., prevăzută pentru începutul lunii septembrie, respectiv până la 11 septembrie 1967.

După vizita delegației guvernamentale române în Turcia, relațiile româno-turce au evoluat pozitiv, în toate domeniile. Pentru anul 1967 au fost perfectate unele acțiuni de relații importante, printre care menționăm: vizita delegației Marii Adunări Naționale a Republicii Socialiste România în Turcia (mai 1967), precum și vizita în țara noastră a ministrului Afacerilor Externe al Turciei (mai 1967). Partea turcă a răspuns pozitiv, cu promptitudine, cererii părții române de a sprijini candidatura ministrului Afacerilor Externe al Republicii Socialiste România [Corneliu Mănescu] la președinția celei de-a XXII-a sesiuni a Adunării Generale a ONU.

Rezultatele pozitive acumulate în relațiile româno-turce sînt de natură să favorizeze contactele la nivelul șefilor de guverne, în scopul dezvoltării relațiilor în domenii de interes comun.

Față de cele de mai sus și avînd în vedere programul de vizite ale conducerii noastre de partid și de stat, Ministerul Afacerilor Externe propune să se accepte ca vizita în țara noastră a delegației guvernamentale turce, condusă de primul ministru Süleyman Demirel, să aibă loc între 11 și 17 septembrie 1967.

[AMAE, Dosare Speciale, Problema 220/1967, – Turcia 2, ff. 1-2]

**16. 9 martie 1967, Ankara. Raport al Ambasadei la Ankara referitor la problemele pe care partea turcă dorește să le abordeze cu ocazia vizitei prim-ministrului Süleyman Demirel la București. Se exprimă interesul pentru semnarea unor acorduri în domenii: cultură, consular, transporturi și economic. Se are în vedere și abordarea principalelor**

**evoluții la nivel internațional, cu accent pe problema cipriotă. Se remarcă faptul că partea turcă acordă o atenție redusă pregătirii vizitei la București.**

*March 9, 1967, Ankara. Report to the Embassy of the SRR in Ankara on the issues that the Turkish side wishes to address on the occasion of Prime Minister Süleyman Demirel's visit to Bucharest. Interest is expressed in signing agreements in culture, consular, transport and economic fields. It also aims to address key developments at international level, with a focus on the Cyprus problem. It is noted the low interest showed by Turkish side in preparing the visit to Bucharest.*

Din discuțiile avute cu ministrul de externe I.S. Caglayangil, cu secretarul general, Z. Kunalalp<sup>71</sup>, cu secretarul general adjunct, P. Subași<sup>72</sup> și cu directorul general al Departamentului de est din M.A.S turc, T. Ilkan, rezultă următoarele probleme pe care partea turcă ar dori să le discute, cu ocazia vizitei primului ministru turc la București cu partea română:

### **I. Probleme internaționale.**

1. Un tur de orizont asupra problemelor internaționale și în special asupra Orientului Mijlociu (poziția turcă față de unele din problemele internaționale am comunicat-o printr-o telegramă separată).

2. Precum am informat, ministrul de externe turc a dat dispoziții ca ambasadorul Turciei din București [Gürün]<sup>73</sup> să discute cu tovarășul ministru Corneliu Mănescu problema cipriotă, în vederea ajungerii la „o formulare satisfăcătoare” părții turce pentru comunicatul comun, încă înainte de sosirea delegației turce la București. El preciza că nu ar dori ca această problemă să dea loc la discuții controversate, în prezența primului său ministru la București.

### **II. Problema relațiilor bilaterale.**

Până în prezent, partea turcă nu a venit încă cu o propunere concretă în ce privește relațiile bilaterale româno-turce. Atît ministrul de externe Caglayangil, cît și ceilalți reprezentanți ai M.A.S turc cu care am discutat, precizau că, în convorbirile de la București, ar urma să se facă o examinare a stadiului de realizare a problemelor care au fost discutate cu ocazia vizitei delegației noastre guvernamentale condusă de tovarășul Ion Gheorghe Maurer în Turcia, precum și a celor discutate de Caglayangil cu tovarășul ministru Corneliu Mănescu în timpul vizitei din mai a.c. la București.

În ce privește posibilitatea semnării unor acorduri sau convenții, din discuțiile avute de noi la M.A.S. turc, rezultă că partea turcă nu este pregătită să semneze vreo convenție sau acord cu

<sup>71</sup> **Zeki Kunalalp** (1914-1998), diplomat turc și jurist. Intrat în slujba Ministerului Afacerilor Externe în 1942, a îndeplinit misiuni la București, Praga, Paris și delegația Turciei la NATO. A fost ambasador la Berna (1960-1964) și Londra (1964-1966), secretar general al Ministerului Afacerilor Externe (1966-1969), ambasador la Londra (1969-1972) și Madrid (1972-1979). A promovat relația de prietenie turco-greacă, căutând soluții pentru gestionarea situației din Cipru. S-a pensionat în 1979.

<sup>72</sup> **Münir Pertev Subași** (1922-1985), diplomat turc și jurist. A intrat în serviciul Ministerului Afacerilor Externe în 1945. A fost secretar general adjunct al ministerului, ambasador la Bagdad (29 mai 1968 – 18 iulie 1972) și Roma (23 iulie 1972 – 22 septembrie 1976), reprezentant permanent la UNESCO (1978-1981), Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (1981-1983) și ambasador la Buenos Aires (1 ianuarie 1983 – 1 ianuarie 1985), post în care a decedat.

<sup>73</sup> **Kamuran Gürün** (1924-2004), diplomat turc. A intrat în serviciul Ministerului Afacerilor Externe în 1948. A fost secretar general adjunct pentru probleme economice (1963-1967), ambasador la București (3 martie 1967 – 25 septembrie 1970), membru al delegației permanente la Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD), (1970-1972), ambasador la Atena (17 noiembrie 1972 – 21 iunie 1976), ultimul secretar general al CENTO (31 martie 1978 – 16 martie 1979), secretar general al Ministerului Afacerilor Externe (1980-1982). S-a pensionat în 1982.

oazia vizitei. Se va discuta posibilitatea semnării acordului de transporturi rutiere, a convenției consulare și a convenției de asistență juridică, urmînd ca acestea să fie menționate în comunicat ca o problemă ce se va discuta și perfectă ulterior.

Cu privire la convenția de navigație maritimă, din discuțiile cu forurile turcești, constatăm că acestea au înțeles problema, în sensul încheierii unei înțelegeri pentru folosirea flotei comerciale turce de către România.

Despre posibilitățile de colaborare economică, partea turcă nu a avansat nici o idee concretă pînă în prezent, deși noi am încercat să arătăm unele posibilități existente.

În timpul discuțiilor avute cu diferite ocazii la Departamentul politic de est din M.A.S. turc, am observat intenția ca partea turcă să propună trimiterea în România de cărți diferite, editate în limba turcă pentru cetățenii de origine turcă din România.

De asemenea, ar fi posibil ca partea turcă să ridice problema condițiilor economico-financiare care se acordă pentru cetățenii de origine turcă care vin din insula Ada Kaleh în Turcia. Menționăm că o parte din acești cetățeni, plecați deja din Ada Kaleh, s-au arătat nemulțumiți de restricțiile ce li se aplică în privința bunurilor pe care au dreptul să le aducă cu ei în Turcia.

### **III. Probleme care ar putea fi ridicate de partea română**

Guvernul turc încă nu a ratificat acordul cultural, semnat anul trecut, între Republica Socialistă România și Turcia. S-ar putea întreba de stadiul ratificării.

Dacă se va considera potrivit, s-ar putea arăta că partea turcă nu a realizat programul de schimburi culturale în ce privește traducerile de cărți românești în Turcia, deși în țara noastră au fost traduse cărțile turcești prevăzute.

De asemenea, s-ar putea aminti modul necorespunzător în care România este prezentată în manualele școlare și în enciclopediile turce, propunînd ca aceste probleme să fie rezolvate printr-un schimb de materiale documentare care să fie utilizate la editarea manualelor școlare și enciclopediilor.

S-ar putea discuta, de asemenea, problema deplasărilor personalului ambasadei noastre din Turcia, recenta propunere turcă în legătură cu aceasta fiind necorespunzătoare. Problema este cunoscută bine la Direcția a II-a Relații și Direcția Protocol.

O altă problemă ar fi terenul pentru cimitirul românesc din Turcia. Deși în discuțiile de la București, ministrul de externe Caglayangil a spus că dacă nu se identifică fostul cimitir românesc, Turcia trebuie să ne pună la dispoziție o suprafață de teren în acest scop, pînă acum partea turcă nu a luat nici o măsură în acest scop, deși problema a fost amintită la Direcția consulară a M.A.S. turc.

Vom continua să urmărim și vom reveni cu alte informații, pe măsură ce le vom afla din surse turcești competente, asupra problemelor ce ar putea face obiectul discuțiilor în timpul vizitei primului ministru turc la București.

Din constatările de pînă acum, partea turcă acordă o atenție destul de mică pregătirii acestei vizite, lăsînd a se înțelege că dorește mai mult să reia în discuție unele din problemele asupra cărora s-au mai purtat convorbiri anterior.

[AMAE, Problema 220/1967, Dosare Speciale – Turcia 2, ff. 83-86]

**17. 13 aprilie 1967, București. Notă de evaluare trimestrială a Ministerului Afacerilor Externe privind relațiile R.S.R. cu statele din Balcani. Se subliniază nivelul foarte bun al cooperării româno-turce, precum și caracterul său cuprinzător.**



*April 13, 1967, Bucharest. Quarterly evaluation note of the Ministry of Foreign Affairs on the relations of the SRR with the Balkan states. The very good level of Romanian-Turkish cooperation is emphasized, as well as its comprehensive character.*

### **Desfășurarea, stadiul actual și perspectivele relațiilor Republicii Socialiste România cu țările din Balcani.**

Un rol important în dezvoltarea relațiilor dintre țara noastră și țările din Balcani l-au avut vizitele din anul 1966 la nivelul cel mai înalt (Iugoslavia, Bulgaria, Grecia, Turcia), schimburile de delegații de partid (cu țările socialiste) și guvernamentale; semnarea, cu aceste prilejuri, a unor importante acorduri, convenții și protocoale în domeniul economiei, științei și culturii.

Convorbirile, schimburile de vederi care au avut loc cu aceste ocazii (Iugoslavia, Bulgaria, Grecia, Turcia) au arătat că existența și valorificarea în continuare a posibilităților largi de colaborare dintre țara noastră și țările din Balcani sunt nu numai în interesul reciproc al acestor țări, dar și al instaurării unei atmosfere de înțelegere și prietenie în zona Balcanilor și în Europa. Contactele și convorbirile, ca și documentele care s-au semnat cu aceste ocazii au constituit o bază amplă pe care s-a desfășurat, în ultimul timp, colaborarea dintre țara noastră și țările din Balcani.

Contribuind la realizarea acordurilor, convențiilor și protocoalelor deja semnate și întreprinzând noi acțiuni pe linia relațiilor de colaborare și bună vecinătate, în perioada care a trecut de la începutul anului 1967, Republica Socialistă România s-a manifestat, în continuare, ca factor activ al unei politici de dezvoltare multilaterală a relațiilor cu țările din Balcani.

Constituind o etapă de pregătire a unor acțiuni bilaterale de amploare (vizitele la nivel înalt în Iugoslavia, cât și vizitele la nivel înalt din Bulgaria, Turcia și eventual Grecia), perioada primului trimestru al anului 1967 a fost caracterizată printr-o intensificare a contactelor bilaterale (îndeosebi cu Iugoslavia și Bulgaria).

[...] Ca urmare a vizitei delegației guvernamentale române în Turcia, relațiile româno-turce au evoluat pozitiv în toate domeniile. Astfel, au fost perfectate pentru anul 1967 o serie de acțiuni foarte importante cum ar fi: vizita delegației Marii Adunări Naționale a Republicii Socialiste România în Turcia (20-28 aprilie a.c.), vizita în țara noastră a ministrului de externe turc (17-20 mai a.c.), precum și vizita în Republica Socialistă România a delegației guvernamentale turce condusă de primul ministru Süleyman Demirel (11-17 septembrie 1967).

În luna februarie a.c., s-a semnat la Ankara protocolul de schimburi de mărfuri pe perioada 1 aprilie 1967 – 31 martie 1968. În aceeași lună, partea română a invitat o delegație de specialiști turci din domeniile construcțiilor de mașini, ai industriei chimice și industriei metalurgice să viziteze țara noastră. Partea turcă a acceptat invitația și a propus ca vizita respectivă să aibă loc în luna mai 1967. De asemenea, urmează să fie semnat programul anual de schimburi cultural-științifice, anexă la acordul de schimburi culturale româno-turce.

Având în vedere cele de mai sus, putem aprecia că planul de obiective al MAE privitor la relațiile țării noastre cu țările balcanice, a fost îndeplinit pe perioada primului trimestru al anului 1967. Aceasta constituie o premisă în vederea desfășurării și îndeplinirii unor acțiuni importante ale politicii noastre externe în Balcani în perioada care urmează.

[AMAE, Problema 220/1968, R.S.R.-5, Direcția a II-a, ff. 8-11]

### **18. 26 aprilie 1967, București. Relatări de presă privind vizita delegației parlamentare române, condusă de Ștefan Voitec, în Republica Turcia, la invitația Senatului și Marii**

**Adunării Naționale.** Evenimentul este plasat în succesiunea contactelor la nivel înalt, inițiat prin vizita delegației guvernamentale române din 1966. Sunt subliniate progrese înregistrate în planul cooperării bilaterale, precum și potențialul de dezvoltare al acestora, inclusiv din perspectiva consolidării păcii și securității în regiunea Balcanilor. *April 26, 1967, Bucharest. Press reports on the visit of the Romanian parliamentary delegation, led by Ștefan Voitec, to the Republic of Türkiye, at the invitation of the Senate and National Assembly (Medjilis). The event is placed in the succession of high-level contacts, initiated by the visit of the Romanian governmental delegation in 1966. The progress made in bilateral cooperation and its development potential, including from the perspective of consolidating peace and security in the Balkan region, are highlighted.*

Vizita pe care delegația parlamentară română, condusă de președintele Marii Adunări Naționale, Ștefan Voitec<sup>74</sup>, o întreprinde în Turcia, la invitația Senatului și Adunării Naționale (Medjilis) este o expresie a unei năzuințe – manifestată reciproc – spre o mai bună cunoaștere și, în același timp, o confirmare a îmbunătățirii continue a legăturilor dintre cele două țări. Acționând în spiritul bunelor relații cu toate statele, fără deosebire de regim social-politic, România acordă o deosebită atenție fondării unor raporturi de colaborare multilaterală între toate țările balcanice. Evoluția pe o linie ascendentă a legăturilor între România și Turcia demonstrează că pentru realizarea unui climat de destindere și înțelegere internațională, singura bază o constituie afirmarea și dezvoltarea între state a unor relații normale, întemeiate pe respectarea principiilor suveranității și independenței naționale, neamestecul în treburile interne ale altora, egalitatea în drepturi, avantajul reciproc. Procesul de apropiere între cele două țări a dus, în ultimii ani, la o creștere continuă a schimburilor economice, culturale și științifice, la importante vizite oficiale reciproce. Evoluția favorabilă a relațiilor româno-turce este atestată din plin și de actuala vizită pe care delegația Marii Adunări Naționale o întreprinde în țara unde se întîlnesc și își dau mîna Europa și Asia – cele două bătrîne continente care au adus o contribuție impresionantă la tezaurul civilizației universale. Căldura cu care delegația a fost întâmpinată, cordialitatea convorbirilor avute cu înaltele oficialități turce au scos în mod limpede în evidență reciprocitatea sentimentelor de prietenie dintre cele două popoare. „După cum se poate constata – a subliniat președintele Republicii Turcia, Cevdet Sunay, cu prilejul întâlnirii cu oaspeții români – relațiile dintre țările noastre sunt în ultimul timp în continuă îmbunătățire. Dorința noastră cea mai mare este ca ele să continue și de-acum înainte”. Aceleași gânduri le-a exprimat și primul ministru, Süleyman Demirel, în timpul întrevederii cu membrii delegației române. „Acordăm o foarte mare importanță – a spus domnia-sa – dezvoltării relațiilor de bună vecinătate între cele două țări ale noastre. Ne-au rămas vii în memorie frumoasele impresii pe care le-a lăsat vizita în Turcia a primului ministru al României, Ion Gheorghe Maurer. Cu acel prilej, am trecut în revistă în amănunțime relațiile dintre țările noastre și am putut constata că ele se află pe un drum bun.

<sup>74</sup> **Ștefan Voitec** (1900-1984), om politic comunist. Membru al Partidului Socialist Democrat (1927-1948) și secretar general, a susținut colaborarea cu P.C.R. și unificarea din 1948, devenind membru al C.C. al P.M.R./P.C.R. (24 februarie 1948 – 4 decembrie 1984). A fost ministrul Educației Naționale (5 noiembrie 1944 – 30 decembrie 1947), deputat (1946-1984), vicepreședinte și coordonator al activității ministerelor sociale și culturale în guvernul Petru Groza (14 aprilie 1948 – 16 aprilie 1949), președinte al Comitetului pentru organizarea Cooperativelor de Consum (16 aprilie 1949 – 4 octombrie 1955), ministrul Comerțului Interior (4 octombrie 1955 – 24 noiembrie 1956), vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (24 noiembrie 1956 – 25 martie 1961), ministrul Industriei Bunurilor de Consum (28 martie 1957 – 17 aprilie 1959), președinte al Marii Adunări Naționale (25 martie 1961 – 28 martie 1974) și vicepreședinte al Consiliului de Stat al R.P.R./R.S.R., președinte al Consiliului Superior al Educației și Învățământului (9 mai 1980 – 4 decembrie 1984), membru al Academiei R.S.R. (18 iunie 1980).

Schimburile utile de vederi și discuțiile avute de delegația română cu președintele Senatului, Ibrahim Sevki, și președintele Medjlisului, Ferruh Bozbeyli, și cu alți parlamentari turci în probleme privind activitatea forurilor legislative ale celor două țări, au scos de asemenea în evidență concordanța de păreri în ceea ce privește valoroasa contribuție pe care o pot aduce parlamentele la opera de apropiere și înțelegere între popoare, la promovarea unor relații de colaborare între toate țările lumii, fie ele mari sau mici. Indiferent de orînduirea lor social-politică. „Suntem bucuroși – a arătat președintele Marii Adunări Naționale, Ștefan Voitec, la dineul oferit de Ferruh Bozbeyli – să constatăm că relațiile tradiționale româno-turce, de bună vecinătate, de înțelegere reciprocă și prietenie, sunt în continuă dezvoltare și suntem convinși că desfășurarea colaborării pașnice, în interesul celor două popoare, servește cauza păcii în regiunea noastră geografică și în lume. Vizitele delegațiilor parlamentare, ale personalităților de frunte ale vieții politice, ale reprezentanților vieții economice, științifice și culturale, își dovedesc reala lor utilitate”.

[„Lumea”, 1967, nr. 1, p. 7]

**19. 15 mai 1967, București. Notă privind concluziile vizitei delegației Marii Adunări a R.S.R. în Republica Turcia. Se distinge propunerea turcă de creare a unui grup parlamentar de prietenie româno-turcă. Este reiterat sprijinul pentru susținerea candidaturii ministrului Corneliu Mănescu la președinția celei de-a XXIII-a sesiuni a Adunării Generale a ONU.**

*May 15, 1967, Bucharest. Note on the conclusions of the visit of the delegation of the Grand Assembly of the SRR to Republic of Türkiye. As practical results, the Turkish proposal to create a Romanian-Turkish parliamentary friendship group is distinguished. Also, it is reiterated the support for supporting Minister Corneliu Mănescu's candidacy for the Presidency of the XXIII session of the UN General Assembly..*

După vizita delegației guvernamentale române în Turcia, relațiile româno-turce au evoluat pozitiv în toate domeniile.

În luna aprilie a.c., a avut loc vizita delegației Marii Adunări Naționale a Republicii Socialiste România în Turcia.

Partea turcă a făcut cunoscut părții române intenția sa de a forma, pe bază de reciprocitate, un grup parlamentar de prietenie turco-română.

Guvernul turc a răspuns pozitiv și cu promptitudine la cererea părții române de a sprijini candidatura ministrului afacerilor externe al Republicii Socialiste România [Corneliu Mănescu] la președinția celei de a XXII-a sesiuni a Adunării Generale a ONU.

În a doua jumătate a lunii mai urmează să aibă loc vizita în Republica Socialistă România, a ministrului Afacerilor Externe al Turciei.

De asemenea, a fost perfectată vizita în Republica Socialistă România a delegației guvernamentale turce, condusă de primul ministru Süleyman Demirel (11-17 septembrie 1967).

[AMAE, fond 220/1968, R.S.R.-5, Direcția a II-a, f. 12]

**20. Mai 1967, București. Interviu cu ministrul turc al Afacerilor Externe, Ihsan Sabri Caglayangil, cu prilejul vizitei acestuia în R.S.R., la invitația ministrului român al Afacerilor Externe, Corneliu Mănescu. Sunt apreciate progresele înregistrate în plan bilateral fiind subliniată și convergența opiniilor în ceea ce privește abordarea celor două**

state față de asigurarea păcii pe plan regional. În acest sens, oficialul turc subliniază conexiunea dintre eforturile de consolidare a cooperării regionale și abordarea globală a păcii.

*May 1967, Bucharest. Interview with Turkish Minister of Foreign Affairs Ihsan Sabri Caglayangil on the occasion of his visit to Socialist Republic of Romania, at the invitation of Romanian Minister of Foreign Affairs Corneliu Mănescu. The progress made in the bilateral relationship is appreciated, and the convergence of opinions between the two countries towards ensuring peace at regional level is also highlighted. In this regard, the Turkish official emphasizes the connection between the efforts to strengthen regional cooperation and the comprehensive approach to peace.*

[...]

– *Vă rugăm să ne vorbiți despre dezvoltarea în continuare a relațiilor româno-turce.*

Vreau să exprim părerea noastră că întrevederile și convorbirile au fost deosebit de fructuoase și s-au încheiat cu rezultate bune. Am fost foarte bucuroși să constatăm existența a numeroase puncte ce ne unesc. De pildă, sîntem în deplin acord în ce privește principiile reglementării pe cale pașnică a problemelor litigioase, ale neamestecului în treburile interne, egalității în drepturi, respectului reciproc. Cît despre relațiile bilaterale dintre țările noastre, este pentru mine o datorie de onoare să subliniez că în acest domeniu au fost înregistrate în scurt timp progrese mulțumitoare. În ultimul timp, relațiile noastre în domeniul turismului s-au dezvoltat mult.

– *Am dori să cunoaștem părerea dv. cu privire la căile asigurării păcii și securității în Balcani și în Europa.*

După părerea mea, pacea lumii este un tot unitar, greu de separat. Avînd în vedere dificultățile care stau în calea atingerii acestui scop, eforturile fiecărei națiuni, conjugate cu cele ale vecinilor săi, îndreptate spre asigurarea păcii pe plan regional, înseamnă o contribuție la cauza asigurării păcii în lume. Din acest punct de vedere, politica pe care o duc țările noastre coincide, depunem eforturi în vederea creării unui climat de colaborare, a asigurării liniștei în regiunea în care trăim, prin dezvoltarea relațiilor bilaterale, atît cu vecinii noștri, cît și cu celelalte state. În acest fel, în măsura în care fiecare țară va instaura relații bune cu vecinii săi și va asigura posibilități mai largi pentru prosperitatea regiunii în care trăiește, în aceeași măsură va aduce o contribuție la cauza păcii în lume. După părerea mea, dorința de apropiere între statele din Balcani, de o mai bună cunoaștere reciprocă, dorința de a căuta noi posibilități în ce privește stabilirea de relații mai strînse, constituie o mare contribuție la cauza păcii.

[„Lumea”, 1967, nr. 22, p.10]

**21. 5 iulie 1967, București. Notă referitoare la relațiile dintre statele din Balcani, în mod deosebit cu Republica Turcia. Este prezentat un inventar al vizitelor reciproce efectuate între cele două state, atît la nivel politic, cît și de specialitate. Documentul include și o listă a convențiilor și acordurilor încheiate în domenii precum: sanitar, schimburi comerciale, turism, cultură, arierate etc. Se avansează posibilitatea unor noi acorduri pe timpul vizitei primului ministru turc Süleyman Demirel (11-17 sept.1967) și se are în vedere perfectarea vizitei președintelui Republicii Turcia, Cevdet Sunay.**

*July 5, 1967, Bucharest. Note on relations between the Balkan States, notably with Türkiye. An inventory of mutual visits between the two states, both at political and*

*specialized level, is presented. The document also includes a list of conventions and agreements concluded in areas such as: health, trade, tourism, culture etc. There are considered the possibility of new agreements during the visit of Turkish Prime Minister Süleyman Demirel (September 11-17, 1967) and the setting framework of the visit of the President of the Republic of Türkiye, Cevdet Sunay.*

[...]

După vizita delegației guvernamentale române în Turcia (iulie 1966), relațiile româno-turce au evoluat pozitiv, concretizându-se în realizarea unor vizite, semnarea sau ratificarea unor acorduri și convenții, perfectarea unor acțiuni care vor avea loc în al doilea semestru al anului 1967.

Printre acțiunile mai importante care au marcat evoluția relațiilor bilaterale menționăm:

1. Vizita în Turcia a delegației parlamentare române condusă de președintele M.A.N., Ștefan Voitec (20-28 aprilie 1967).

2. Vizita în România a ministrului Afacerilor Externe al Turciei, Ihsan Sabri Caglayangil (17-20 mai 1967). Notăm că cercurile oficiale și diplomatice turce și-au exprimat profunda satisfacție pentru primirea care i-a fost făcută ministrului de externe turc, cât și în ce privește discuțiile pe care acesta le-a avut la București cu conducătorii de partid și de stat români.

3. Semnarea convenției sanitar-veterinare, a convenției pentru protecția plantelor și a protocolului de schimburi de mărfuri pe perioada 1 aprilie – 31 martie 1968 (în valoare de aproximativ 16 milioane dolari). Remarcăm că, deși volumul schimburilor comerciale a crescut, nivelul acestora este sub posibilitățile celor două țări; în momentul de față, România ar putea pătrunde mai adânc pe piața turcă cu diverse produse industriale care au fost solicitate deja în timpul discuțiilor avute cu ocazia vizitei ministrului de externe turc la București; fără îndoială de mare utilitate va fi vizita, ce urmează a fi perfectată, a unei delegații a Camerei de Comerț a R.S.R. în Turcia (invitația a fost deja lansată).

4. Ratificarea acordurilor de colaborare în domeniul turismului, de transporturi aeriene și a celui privind reglementarea arieratelor financiare.

5. Participarea țării noastre la cea de-a doua întrunire a țărilor balcanice pentru problemele turismului ținută la Ankara la 28 iunie a.c.

De asemenea, în prezent, la Ankara au loc tratative pentru semnarea programului anual de schimburi cultural științifice, anexă la acordul de schimburi culturale româno-turce.

Menționăm că guvernul a răspuns pozitiv, cu promptitudine, cererii părții române de a sprijini candidatura ministrului Afacerilor Externe al Republicii Socialiste România [Corneliu Mănescu] la președinția celei de-a XX-a sesiuni a Adunării Generale a ONU.

În februarie 1967, partea română a invitat o delegație de specialiști turci din domeniile construcțiilor de mașini, industriei chimice și industriei metalurgice să viziteze țara noastră. Partea turcă a acceptat invitația și a propus ca vizita respectivă în luna mai 1967, delegația urmând să fie condusă de ministrul energiei și a resurselor naturale<sup>75</sup>. Datorită remanierii guvernului turc, vizita nu a mai avut loc; în prezent ambasada noastră din Ankara a contactat pe noul ministru al energiei și a resurselor naturale, care și-a dat acordul și vizita va avea loc în a doua jumătate a acestui an. De asemenea, datorită alegerilor municipale a fost amânată și vizita primarului orașului Izmir<sup>76</sup> (invitat al Sfatului Popular al orașului Brașov).

<sup>75</sup> **İbrahim Deriner** (1909-1986), om politic turc și inginer. A fost subsecretar de stat, apoi ministru al Energiei și Resurselor Naturale în guvernul Demirel (27 octombrie 1965 – 3 aprilie 1967).

<sup>76</sup> **Osman Kibar** (1909-1986), afacerist și om politic turc. A fost membru al Partidului Democrat și al Partidului Justiției, președinte fondator al Camerei de Industrie a Regiunii Izmir (1951) și primar al orașului Izmir (1963-1973).

În perspectivă, relațiile româno-turce vor cunoaște o dezvoltare continuă, la aceasta contribuind și dorința Turciei de a avea cât mai bune legături cu țara noastră. Evoluția relațiilor bilaterale va fi marcată de vizita în România a primului ministru turc S. Demirel (11-17 sept. 1967 – a fost deja perfectată) și de semnarea unor noi acorduri (transporturi rutiere și maritime), cât și a unei convenții consulare și a alteia de asistență juridică. Notăm de asemenea că, după vizita primului ministru turc, va fi perfectată vizita în țara noastră a președintelui Republicii Turcia, Cevdet Sunay, care a acceptat invitația transmisă cu ocazia vizitei în Turcia a delegației guvernamentale române, cât și vizita în Turcia a ministrului Afacerilor Externe, Corneliu Mănescu.

\*

\* \*

Din analiza evoluției relațiilor Republicii Socialiste România cu țările balcanice, rezultă că în semestrul II a.c., există premise favorabile pentru realizarea obiectivelor prevăzute în relațiile cu R.S.F. Iugoslavia, R.P. Bulgaria și Turcia (vizita în R.S.F.I a delegației de partid și guvernamentale române la nivel înalt, vizita în țara noastră a premierului turc, Demirel, precum și vizita unor personalități bulgare și iugoslave pentru a-și petrece concediul de odihnă în România).

Apreciam că acțiunile de relații care au avut loc în primul semestru al anului în curs între România și țările balcanice au contribuit la crearea unui climat de încredere între statele acestei regiuni, la o mai bună cunoaștere a poziției lor în diferite probleme internaționale și a posibilităților de largire a colaborării multilaterale.

[AMAE, Problema 220/1968, R.S.R. 5, Direcția a II-a, ff. 21-22]

**22. 6 septembrie 1967, Ankara. Raport al Ambasadei la Ankara privind pregătirea vizitei primului ministru turc, Süleyman Demirel, la București. Se indică interesul părții turce de a aborda cooperarea economică într-o manieră mai extinsă, în mod similar cu cea utilizată în dialogul cu U.R.S.S. Se informează asupra reticenței unora dintre membrii delegației turce față de aprofundarea cooperării cu statele comuniste.**

*September 6, 1967, Ankara. Report of the Embassy of the SRR in Ankara on the preparation of the visit of Turkish Prime Minister, Süleyman Demirel, to Bucharest. It indicates the interest of the Turkish side to approach economic cooperation in a broader manner, similar to that used in the dialogue with the USSR. It informs about the reluctance of some members of the Turkish delegation to deepen cooperation with communist states.*

1. Anunțarea vizitei în Republica Socialistă România a primului ministru turc Süleyman Demirel a creat o atmosferă în general optimistă și favorabilă dezvoltării relațiilor între cele două țări. Deși Demirel n-a făcut cunoscut intențiile cu care vine în România sau problemele pe care ar dori să le discute, totuși, în cercurile apropiate lui se apreciază că vizita va crea un climat bun, că ar fi posibil ca Demirel să discute unele probleme privind posibilitățile unei colaborări economice mai largi în genul înțelegerii pe care a realizat-o cu U.R.S.S. Există unele păreri cum că vizita nu va aduce ceva nou.

Într-o discuție cu secretarul general al M.A.S. turc, Z. Kunalp, acesta aprecia că în mod normal primul ministru Demirel ar fi trebuit să indice problemele esențiale pe care dorește să le discute la București pentru ca M.A.S. turc și cu M.A.S. al Republicii Socialiste România să le pregătească. Astfel, sublinia el, convorbirile ar fi fost mai ușoare și mai fructuoase.

Kuneralp adăuga însă că Demirel a fost extrem de ocupat cu unele probleme interne și cu vizita regelui Iordaniei și că de aceea nu s-a putut discuta cu el.

2. Pentru obținerea listei nominale și definitive a delegației care vine cu Demirel, am vorbit atît cu Kuneralp, cît și cu Caglayangil, ministrul de externe. În timp ce Kuneralp și directorii departamentelor protocol și relații politice spuneau că lista încă n-a fost definitivată, Caglayangil îmi spunea că delegația este constituită.

La 6 septembrie, interesîndu-mă la M.A.S., am aflat că lista definitivă o va putea da abia mîine, 7 septembrie.

Între timp, am primit pașapoartele lui Caglayangil, al soției, al șefului său de cabinet, al deputatei Dusunel Seninc din Partidul Noua Turcie și al senatorului Fethi Tevetoglu<sup>77</sup> din Partidul Justiției<sup>78</sup>, care fac parte din delegație și cărora le-am acordat vizele.

Vă informăm că senatorul Fethi Tevetoglu este un înverșunat dușman al comunismului și președintele Ligii anticomuniste din Turcia. Recent el a scris o broșură împotriva comunismului.

Sperăm ca mîine să putem comunica lista completă a membrilor delegației și a celor ce vor însoți delegația.

[AMAE, Problema 220/1967, Dosare Speciale – Turcia 2, ff. 87-88]

**23. 8 septembrie 1967, București. Documentar referitor la Republica Turcia, elaborat de Ministerul Afacerilor Externe. Este subliniat caracterul multilateral al politicii externe promovate de guvernul condus de Süleyman Demirel în care apartenența la un bloc militar nu trebuie să împiedice dezvoltarea relațiilor de cooperare cu state care împărtășesc ideologii sau sunt membre ale unor alianțe diferite. Se arată că pentru Turcia, în lipsa unui sistem de securitate mondial, apartenența la NATO rămâne o direcție centrală de politică externă.**

*September 8, 1967, Bucharest. Documentary on the Republic of Türkiye, drafted by the Ministry of Foreign Affairs. The multilateral character of the foreign policy promoted by the government led by Süleyman Demirel is underlined, in which membership of a military bloc should not hinder the development of cooperative relations with states that share ideologies or are members of different alliances. It is presented that in the absence of a global security system, NATO membership remains for Türkiye one of its main foreign policy priorities.*

## TURCIA

Date privind: – organizarea de stat

– situația politică și economică internă

– politica externă

<sup>77</sup> **Fethi Tevetoglu** (1916-1989), om politic turc și medic. Și-a început cariera ca jurnalist, intrînd în politică în 1957, ca șef al organizației Partidului Democrat din Samsun. A fost ales senator (1961-1974), fiind președinte al Comisiei parlamentare de relații externe. A fost președintele Ligii anticomuniste din Turcia, publicînd o serie de lucrări, între care o istorie a socialismului și comunismului în Turcia (1967).

<sup>78</sup> **Partidul Justiției (Partidul Dreptății)**, formațiune politică înființată la 11 februarie 1961, preluând organizațiile Partidului Democrat, desființat în urma loviturii de stat militare din 27 mai 1960. A fost condus de generalul Ragip Gümüşpala (1961-1964) și, după moartea lui, de Süleyman Demirel (1964-1981). S-a aflat la guvernare între anii 1961-1962, în coaliție cu Partidul Democrat al Poporului; între anii 1965-1973, ca partid majoritar; în 1975-1978, în coaliție; și în 1979-1980, ca guvern minoritar.

### Politica externă

Guvernul condus de Süleyman Demirel a menținut orientarea care a apărut în politica externă a Turciei în ultimii ani, îndreptată spre activizarea și lărgirea relațiilor sale externe, inclusiv cu țările socialiste, spre o mai mare independență față de S.U.A. și NATO, reflectată într-o poziție proprie în ce privește unele probleme politice internaționale actuale.

Obiectivele politicii externe ale actualului guvern turc, înscrise în programul său, sînt „asigurarea participării active a Turciei la eforturile pentru salvagardarea păcii și la activitatea internațională: lărgirea cadrului relațiilor internaționale în vederea creșterii prestigiului Turciei: politica externă să fie capabilă să sprijine eforturile economice ale țării, să dea problemei Ciprului o soluție garantînd drepturile și interesele Turciei, fără însă să aducă prejudicii drepturilor și intereselor legitime ale celorlalte țări interesate”.

Guvernul Demirel se pronunță pentru rămînerea Turciei în NATO, „atîta timp cît un sistem mondial de securitate nu poate fi creat”. Actualul guvern turc consideră că „apartenența la o alianță sau la o anumită ideologie nu trebuie să împiedice dezvoltarea relațiilor dintre țările ce aparțin altor alianțe și ideologii”. În cadrul NATO, guvernul turc se pronunță pentru integrarea militară cu condiția respectării principiului egalității în drepturi între membrii organizației.

Printre cele mai importante acțiuni de politică externă ale actualului guvern turc, îndreptate spre afirmarea unei politici mai independente menționăm:

- tratativele cu S.U.A. pentru revizuirea celor 55 de acorduri militare bilaterale;
- respingerea cererii NATO din noiembrie 1965 cu privire la sporirea efectivelor armatei turce;
- interzicerea zborurilor avioanelor americane de tip U.2 deasupra Turciei;
- retragerea trupelor turcești din Coreea de sud etc.

Turcia a acordat atenție îmbunătățirii relațiilor cu țările din Europa occidentală, atît din considerente politice, cît și pentru obținerea în continuare de ajutor economic. A avut loc o examinare a relațiilor Turciei cu Piața comună (la care Turcia participă ca membră asociată din 1963), iar în luna iunie 1966 reprezentanți ai OECD au vizitat Turcia. Președintele republicii, generalul Sunay, a făcut o vizită în S.U.A. la începutul lunii aprilie 1967, și în Franța la sfîrșitul lunii iunie 1967, iar primul ministru a vizitat R.F.G. între 8-13 mai 1967. De asemenea, ministrul de externe turc, I.S. Caglayangil a avut în ultimul timp contacte și convorbiri cu diferite personalități occidentale.

Totodată, guvernul Demirel se pronunță pentru îmbunătățirea relațiilor cu țările „frățești”, arabe, mizînd pe unitatea religioasă și tradiția istorică, precum și cu țările afro-asiatice care și-au cucerit recent independența.

În octombrie 1966, președintele Turciei, Cevdet Sunay, a vizitat Iranul și Pakistanul. Cu ocazia vizitelor în cele două țări vecine, președintele Sunay a subliniat utilitatea întăririi colaborării în cadrul Organizației de cooperare regională pentru dezvoltare, trecînd aproape sub tăcere faptul că cele trei țări sînt membre ale aceleiași organizații militare (CENTO).

La recenta întîlnire tripartită (Turcia, Iran și Pakistan) de la Ramsar<sup>79</sup>, problema care a stat cel mai mult în atenția participanților a fost intensificarea cooperării economice a celor trei țări, fiind luate unele hotărîri comune în acest sens.

În ce privește relațiile Turciei cu țările socialiste, guvernul Demirel consideră că ele trebuie să se dezvolte „în mod armonios, într-un spirit de bună vecinătate, respectînd independența și

<sup>79</sup> Ramsar, oraș din Iran.



integritatea teritorială, principiul neintervenției și opunându-se oricărui incident care ar putea să ducă la un conflict sau să mărească tensiunea în regiunea noastră”.

Relațiile turco-sovietice se dezvoltă continuu, Turcia văzînd în aceasta o posibilitate concretă de afirmare pe plan extern, de manevrare între cele două mari puteri – Uniunea Sovietică și S.U.A. – la care se adaugă și importante interese economice. În decembrie 1966 a vizitat Turcia președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., Alexei Kosîghin<sup>80</sup>. U.R.S.S. a oferit credite pentru construirea unor obiective economice în valoare de circa 200 milioane dolari. La 18 septembrie 1967, primul ministru S. Demirel va face o vizită oficială în U.R.S.S. ca răspuns la vizita lui A. Kosîghin.

Relațiile Turciei cu R.P. Bulgaria au marcat, de asemenea, rezultate pozitive. Printre cele mai însemnate acțiuni se pot menționa vizita în R.P. Bulgaria a unei delegații parlamentare turce, și a ministrului de externe I.S. Caglayangil, vizita în Turcia a ministrului de externe bulgar, Ivan Bașev<sup>81</sup>, ridicarea nivelului de reprezentare al misiunilor diplomatice la rang de ambasadă, încheierea unui acord aerian, îmbunătățirea schimburilor comerciale, construirea în comun a unei căi ferate, dezvoltarea legăturilor turistice etc.

Relațiile turco-albaneze au cunoscut o îmbunătățire simțitoare în anul 1966, fiind stimulate și de atitudinea pro-turcă adoptată de partea albaneză în problema Ciprului. Menționăm astfel ridicarea nivelului de reprezentare al misiunilor diplomatice la rang de ambasadă și vizita unei delegații oficiale turce în R.P. Albania pentru a discuta probleme de colaborare economică și culturală.

Relațiile turco-iugoslave sînt normale. În ultimul timp se observă din partea Turciei un interes mai mare pentru dezvoltarea relațiilor cu R.S.F.I. În acest context, se poate înscrie vizita, la începutul acestui an, a ministrului Afacerilor Externe al Turciei, I.S. Caglayangil, la Belgrad.

Au avut loc, de asemenea, acțiuni urmărind dezvoltarea relațiilor Turciei și cu celelalte țări socialiste, atît pe plan politico-diplomatic, cît și economic. Turcia a fost vizitată la sfîrșitul anului 1966 de o delegație comercială din R.P. Chineză.

[AMAE, Problema 220/1967, Dosare Speciale – Turcia 2, ff. 151-153]

**24. 8 septembrie 1967, București. Evaluare a Ministerului Afacerilor Externe privind programul de politică externă al guvernului condus de Süleyman Demirel și intervențiile diplomației turce în cadrul celei de-a 21-a Sesiuni a Adunării Generale ONU. Sunt prezentate principalele direcții de acțiune promovate de Ankara vizînd consolidarea rolului în NATO și CENTO, precum și interesul pentru securitatea europeană. Se sub-**

<sup>80</sup> **Aleksei Nicolaevici Kosîghin** (1904–1980), om politic sovietic. Simpatizant bolșevic, a urmat o școală tehnică la Leningrad și s-a angajat într-o cooperativă. A devenit membru al PCUS în 1927 și a absolvit Institutul Textil din Leningrad (1930-1935). A lucrat în sectorul textil, făcînd parte din comitetele politice. A devenit președintele comitetului executiv al sovietului de la Leningrad (octombrie 1938 – 6 ianuarie 1939), membru al C.C. al P.C.U.S. (1939), comisarul poporului pentru Industria Textilă (1939-1940), viceprim-ministru (17 aprilie 1940 – 15 martie 1946), ministru de Finanțe (16 februarie – 28 decembrie 1948), ministrul Industriei Ușoare (28 decembrie 1948 – 28 august 1953), viceprim-ministru (6 martie 1953 – 26 decembrie 1956, 5 iulie 1957 – 4 mai 1960), prim-viceprim-ministru (4 mai 1960 – 15 octombrie 1964), prim-ministru (15 octombrie 1964 – 23 octombrie 1980). S-a retras din politică în urma deteriorării sănătății și a murit la 18 decembrie 1980. A avut parte de funeralii naționale.

<sup>81</sup> **Ivan Hristov Bașev** (1916-1971), diplomat bulgar și jurist. A devenit membru al P.C. Bulgar în 1946 și membru al C.C. în 1962. A fost ministru adjunct al Educației, ministru adjunct al Afacerilor Externe (1961-1962) și ministru al Afacerilor Externe (27 noiembrie 1962 – 13 decembrie 1971). A murit la 13 decembrie 1971, în timpul unei excursii de schi pe muntele Vitoșa.

liniază interesul Republicii Turcia față de reunificarea Germaniei, sub auspiciile unui sistem general de securitate. Sunt incluse și evaluări privind poziția turcă față de conflictele din Vietnam și Orientul Mijlociu, centrată pe ideea de soluționare politică a acestora.

*September 8, 1967, Bucharest. Assessment of the Ministry of Foreign Affairs on the foreign policy program of the government led by Süleyman Demirel and the interventions of Turkish diplomacy during the 21st Session of the UN General Assembly. The main directions of action promoted by Ankara aimed at strengthening the role in NATO and CENTO, as well as the interest for European security, are presented. Türkiye's interest in German reunification under the auspices of a general security system is underlined. It also includes assessments of the Turkish stance on the conflicts in Vietnam and the Middle East, centred on the idea of their political settlement.*

## Poziția Turciei față de unele probleme internaționale

### Securitatea europeană

Programul guvernului Demirel, referindu-se la problema securității Turciei și apartenența ei la blocurile militare arată:

„Dezvoltarea în diferite domenii și îndeosebi în cel al tehnologiei armelor de război, împiedică azi, ca și în trecut, rezolvarea problemei securității prin eforturi individuale. De aceea, principiul securității colective își păstrează toată importanța sa. Atît timp cît un sistem mondial de securitate, la care aspiră omenirea întregă, nu poate fi creat în cadrul Națiunilor Unite, țările vor fi îndreptățite să caute să-și asigure securitatea într-un cadru regional. Dată fiind importanța sa poziția geografică și strategică, Turcia este obligată să-și asigure o securitate maximă în cadrul unui sistem colectiv. Pentru acest activ, Turcia este membră a organizațiilor pur defensive NATO și CENTO.

Apartenența la o alianță sau la o anumită ideologie nu înseamnă o barieră în dezvoltarea relațiilor cu țările care aparțin altor alianțe, ideologii sau cu țările nealiniat. Din contră, ea va ajuta la dezvoltarea relațiilor și colaborării între țări, la diminuarea încordării și la crearea unei atmosfere de încredere reciprocă, contribuind la promovarea păcii”.

La cea de a XXI-a sesiune a Adunării Generale a ONU, ministrul de externe turc [Çaglayan-gil] a arătat că: „Relațiile dintre țările est-vest evoluează în mod permanent în domeniul economic, tehnic și cultural; Turcia își aduce contribuția sa la acest proces de eliminare treptată a neîncrederilor reciproce și de pregătire a terenului pentru o înțelegere care să pună capăt divizării Europei. Totuși, noi nu putem uita că problema centrală în Europa rămîne aceea a reunificării Germaniei. Noi considerăm că Germania trebuie să fie în mod liber reunificată, conform dreptului de autodeterminare al popoarelor, în cadrul unui sistem general care ar asigura efectiv securitatea tuturor țărilor regiunii”.

### Neproliferarea armelor nucleare

Cu prilejul celei de-a XXI-a sesiuni a Adunării Generale a ONU, ministrul de externe turc a declarat: „Încheierea unui acord internațional asupra neproliferării armelor nucleare este în interesul tuturor țărilor. În același timp cu încheierea acestui acord, alte probleme conexe trebuie să primească o rezolvare, în special problema garanțiilor efective pentru securitatea țărilor care

renunță la arma nucleară și adoptarea de măsuri care să limiteze și să oprească cursa înarmărilor nucleare”.

În timpul convorbirilor avute la București (mai 1967), ministrul de externe turc I.S. Caglayanil afirma că „tratatul de neproliferare [...] nu trebuie să constituie un act în sine, el trebuie urmat de măsuri efective și să răspundă exigențelor tuturor țărilor”.

La 4 august 1967, ministrul de externe al Turciei a declarat ambasadorului român la Ankara [Drînceanu] că „în problema dezarmării și neproliferării armelor nucleare pozițiile României și Turciei sînt asemănătoare”. El a subliniat că împărtășește punctul de vedere al guvernului român că toate țările trebuie să aibă posibilitatea să dezvolte cercetările științifice în domeniul nuclear și să utilizeze energia atomică în scopuri pașnice.

### **Războiul din Vietnam**

Guvernul turc nu a făcut declarații privind agresiunea SUA în Vietnam.

În discuțiile avute cu unii oameni de stat din țările socialiste, care au vizitat Turcia, primul ministru S. Demirel a susținut că SUA se află în Vietnam la cererea guvernului sud-vietnamez, conform acordurilor încheiate între cele două state și ca urmare a „infiltrării” unei alte puteri în Vietnamul de Sud.

În timpul convorbirilor de la București (mai 1967), referindu-se la problema vietnameză, ministrul de externe I.S. Caglayanil, a arătat că „această problemă nu-și poate găsi rezolvarea pe cale militară și nici nu este cazul să se caute a cui este responsabilitatea în acest conflict, deoarece, nu este vorba numai de o intervenție, ci de intervenții”. El a menționat că reglementarea problemei vietnameze trebuie să aibă la bază drepturile poporului vietnamez de a-și hotărî liber soarta, în conformitate cu acordurile semnate în 1954.

Deși SUA au solicitat Turciei să participe cu forțe armate în Vietnam, guvernul turc n-a acceptat decît trimiterea unui ajutor sanitar. În Vietnam participă alături de agresorii americani, ca voluntari, circa 25 aviatori demisionați din armata turcă. De asemenea, Medjilisul turc a hotărît să se trimită un număr restrîns de ofițeri (circa 5) pe lângă comandamentele de luptă din Vietnam, în calitate de observatori, fără a lua parte activă în lupte.

În Turcia au avut loc exprimări hotărîte în presă împotriva războiului din Vietnam.

### **Conflictul din Orientul Apropiat**

În timpul conflictului armat arabo-israelian, Turcia, pornind de la interesele sale politice față de țările arabe și economice cu Israelul, a adoptat o poziție de așteptare. Temîndu-se de o reacție negativă din partea țărilor arabe, guvernul turc nu a cerut, în mod expres, o soluționare prin tratative a conflictului și a dat asigurări RAU că nu va permite folosirea bazelor militare americane de pe teritoriul său împotriva arabilor. Ulterior, Turcia s-a pronunțat pentru soluționarea pe cale pașnică a problemelor divergente dintre țările arabe și Israel, pentru retragerea trupelor israeliene de pe teritoriile ocupate, pentru retrocedarea părții iordaniene a Ierusalimului sau internaționalizarea acestui oraș, fără a fi însă de acord cu poziția arabilor în problema existenței statului Israel.

Într-o discuție cu ambasadorul român la Ankara (iunie 1967), Zaki Kunalalp, secretar general al MAE turc a declarat următoarele:

„Există o mare apropiere în pozițiile României și Turciei față de situația din Orientul Apropiat. Turcia însă a menajat oarecum pe arabi, ținînd cont de originea comună musulmană. De asemenea, nu intenționează să strice relațiile cu Israelul, așa cum doresc țările arabe. Turcia se

opune anexării de teritorii de către Israel și cere revenirea lui pe pozițiile din ajunul declanșării conflictului”.

În iunie a.c. Turcia a acordat ajutoare materiale R.A.U. [Egipt], Siriei și Iordaniei.

La recenta sesiune specială a ONU, Turcia a votat pentru proiectul de rezoluție prezentat de țările neangajate.

### **Organizația Națiunilor Unite**

În calitatea sa de țară care a declarat război Germaniei fasciste (martie 1945), Turcia a participat la Conferința de la San Francisco, fiind unul dintre membrii fondatori ai ONU. Activitatea depusă de Turcia în cadrul Națiunilor Unite a fost în general restrânsă, poziția sa caracterizându-se prin fidelitate față de SUA.

După izbucnirea crizei cipriote, la ultimele sesiuni ale Adunării Generale a ONU (XIX, XX și XXI), poziția adoptată de Turcia a început să se deosebească de cea americană în unele probleme care afectează în mod direct interesele sale.

Datorită faptului că spiritul lucrărilor și rezoluția adoptată la ONU în problema Ciprului a favorizat punctul de vedere greco-cipriot, guvernul Demirel manifestă rezerve față de eficacitatea Organizației Națiunilor Unite. În acest sens, în programul actualului guvern se arată: „Este regretabil să nu putem spune încă despre ONU – care am crezut că va asigura și menține o pace dreaptă – că și-a îndeplinit pînă acum funcțiile sale internaționale într-un mod satisfăcător. Totuși, rămînem convinși că ONU a îndeplinit un rol important, chiar dacă a făcut-o pe scară limitată. De asemenea, sperăm că Națiunile Unite vor deveni cu timpul mai eficiente în promovarea, stabilirea păcii și armoniei în lume pe baza dreptului și colaborării sincere. Turcia este devotată principiilor Cartei Națiunilor Unite, care corespund cu concepția ei proprie asupra păcii, dreptății și colaborării și va rămîne devotată în politica ei, respectării acestor principii și dreptului internațional”.

În ceea ce privește forțele ONU pentru menținerea păcii, „Turcia se pronunță în favoarea creării unor forțe permanente ale Națiunilor Unite, în conformitate cu Carta ONU (art. 43), pe care noi o salutăm. Ne vom ocupa și în viitor de dezvoltarea acestor relații”.

De asemenea, în timpul vizitei în Turcia a delegației guvernamentale române, primul ministru Süleyman Demirel a afirmat: „Noi acordăm o mare valoare păcii atît în regiunea noastră, cît și în lumea întregă [...]dezvoltînd relațiile cu România, acționăm nu numai în conformitate cu interesele țărilor noastre, dar noi contribuim la pacea și stabilitatea regiunii noastre”.

Cu prilejul vizitei în țara noastră (mai 1967), ministrul Afacerilor Externe al Turciei a arătat că „apartenența țărilor balcanice la sisteme social-politice diferite nu constituie un obstacol în dezvoltarea normală a raporturilor dintre ele”. El a subliniat dorința Turciei de a dezvolta relații la cel mai înalt nivel cu toate țările acestei regiuni și de a favoriza colaborarea multilaterală cu acestea în domeniul economiei, turismului etc.

Subliniem faptul că ziarul progubernamental „Zefer” din 24 august, a publicat sub semnătura lui C.T. Karasapan, fost ambasador în țara noastră, un comentariu intitulat „Cu ocazia sărbătorii naționale a României”. În articol este scos în relief faptul că „România, care este o țară balcanică, a făcut în 1957 și 1959 propuneri oficiale de colaborare între țările din această regiune, propuneri care atunci nu au găsit rezonanță la Ankara”. Aceasta este prima dată cînd un ziar progubernamental turc vorbește din proprie inițiativă despre propunerile guvernului român.

25. **8 septembrie 1967, București. Documentar elaborat de Ministerul Afacerilor Externe privind evoluția relațiilor bilaterale româno-turce în perioada 1966-1967. Sunt prezentate progresele înregistrate în diferite domenii de cooperare, în special cultural, economic și științific. Sunt subliniate limitările la nivelul dialogului politic prin respingerea de către Medjilis a propunerii de creare a unui grup parlamentar de prietenie româno-turc.**

*September 8, 1967, Bucharest. Documentary elaborated by the Ministry of Foreign Affairs regarding the evolution of Romanian-Turkish bilateral relations during 1966-1967. Progress made in different areas of cooperation, in particular cultural, economic and scientific, is presented. The limitations of the political dialogue are highlighted by Medjilis' rejection of the proposal to create a Romanian-Turkish parliamentary friendship group.*

### **Evoluția relațiilor bilaterale româno-turce (1966-1967)**

1. **Politico-diplomatice.** După vizita delegației guvernamentale române în Turcia (iulie 1966), relațiile româno-turce au continuat să se dezvolte în toate domeniile.

În aprilie 1967 a avut loc vizita în Turcia a delegației Marii Adunări Naționale a Republicii Socialiste România, condusă de președintele MAN [Ștefan Voitec], ca răspuns la vizita în țara noastră (mai 1966) a delegației parlamentare turce, condusă de F. Bozbeyle, președintele Medjilisului. În mai 1967 a vizitat țara noastră ministrul Afacerilor Externe al Turciei [Caglayangil].

Între cele două țări au fost semnate, în această perioadă, convenția sanitar-veterinară și o convenție pentru protecția plantelor. A fost ratificat acordul de navigație aeriană și s-a deschis linia București-Istanbul.

De asemenea, cu prilejul vizitei ministrului Afacerilor Externe turc la București, s-a reafirmat dorința de a se încheia un acord maritim și un acord privind transporturile rutiere și s-a convenit asupra încheierii unei convenții consulare și a unei convenții de asistență juridică.

Guvernul turc a răspuns pozitiv, cu promptitudine, cererii părții române de a sprijini candidatura ministrului Afacerilor Externe al Republicii Socialiste România la președinția celei de a XXII-a sesiuni a Adunării Generale a ONU.

Turcia a fost coautoare a proiectului de rezoluție privind cooperarea științifică și tehnologică, prezentat de țara noastră la sesiunea jubiliară a CEE a ONU.

În cadrul evoluției relațiilor politico-diplomatice au continuat să se mențină unele rezerve din partea turcă. Astfel, în luna iunie a.c., Medjilisul turc a respins propunerea unor deputați de a se forma un grup parlamentar de prietenie turco-român.

Acordul privind reglementarea schimburilor artistice și științifice nu a fost încă ratificat. Se mai mențin restricții de deplasare pentru personalul diplomatic român acreditat în Turcia.

2. **Relațiile comerciale și economice** între cele două părți se desfășoară în baza acordului comercial și de plăți semnat în 1954 la Ankara, care se reînnoiește anual prin tacită reconducțiune.

În ultimii trei ani, schimburile comerciale au crescut ajungând în 1966 la circa 7,8 milioane dolari (4,6 mil. dolari export, 3,2 mil. dolari import românesc).

Protocolul de schimburi de mărfuri pe perioada 1 aprilie 1957 – 31 martie 1968 prevede un volum de aproximativ 16 milioane dolari de ambele părți.

În primele 7 luni ale anului 1967, volumul schimburilor comerciale a atins cifra de 5,6 milioane dolari (din care exportul 3,5 milioane dolari și importul 2,1 milioane dolari), realizându-se astfel o creștere de 30 % față de perioada corespunzătoare a anului 1966.

Structura schimburilor s-a îmbunătățit și diversificat, crescând ponderea produselor finite la export.

Principalele mărfuri contractate la export sînt: o instalație completă de foraj, 65 unități pom-paj pentru sondele de petrol, mașini unelte, electromotoare, ciment, hîrtie, produse sodice, mase plastice, uleiuri minerale, petrol lampant, motorină, fibre sintetice etc. La importul țării noastre figurează: bumbac, țesături de bumbac, minereu de crom, măsline, alune, conserve de pește etc.

Menționăm că, deși partea română a satisfăcut unele contingente suplimentare de produse petroliere, ciment și diverse sorturi de hîrtie, partea turcă nu a satisfăcut cererea noastră de a suplimenta cota de bumbac, capete de mac, hîrtie kraft etc.

În prezent, au loc discuții cu partea turcă asupra unor probleme de colaborare economică ca: achiziționarea din România a unor fabrici de superfosfați, de acid sulfuric, de acid boric și de ciment (partea română a depus oferte pentru aceste fabrici), precum și a unei uzine de tractoare. Sînt în curs de examinare unele propuneri de cooperare în domeniul exploatării unor zăcăminte de minereuri de fier, plumb, zinc, cupru din Turcia și de înființare a unor societăți comerciale mixte româno-turce.

În octombrie a.c., va vizita Turcia o delegație a Camerei de Comerț a Republicii Socialiste România. De asemenea, pe linia Camerelor de Comerț ale celor două țări urmează să se realizeze un schimb de expoziții cu caracter economic.

### 3. **Relațiile cultural-științifice** se desfășoară pe baza de planuri anuale.

Printre acțiunile mai importante realizate în acest domeniu amintim turneul în Republica Socialistă România a filarmonicii președinției Republicii din Ankara (octombrie 1966), vizitele reciproce ale unor personalități din viața culturală, schimbul de artiști de operă, de dirijori etc. În cursul anului 1966, doi cercetători turcologi români au primit acces la arhivele otomane de la Istanbul, unde au cercetat numeroase documente privind istoria patriei noastre.

De asemenea, au început să se realizeze unele traduceri din literatura celeilalte țări (partea română a tradus cartea „Un punct pe hartă”, iar partea turcă „Invitație la vals” de Mihail Drumeș și „Jar” de Liviu Rebreanu).

Subliniem că relațiile cultural-științifice româno-turce nu sînt încă la un nivel corespunzător posibilităților existente ale celor două țări. MAS turc a comunicat ambasadei Republicii Socialiste România la Ankara, în luna iunie a.c., că partea turcă dorește să nu se mai încheie un program de schimburi culturale pe anul în curs, urmînd ca acțiunile propuse să se realizeze pe baza unui schimb de note verbale. Acest schimb de note verbale nu a avut loc pînă în prezent întrucît nici una din părți nu a luat inițiativa pentru realizarea lui. Cu toate acestea, unele din acțiunile propuse au fost sau urmează a fi realizate.

Remarcăm, de asemenea, că Ministerul Educației din Turcia a ridicat diverse greutăți în calea buneii desfășurări a schimburilor culturale bilaterale.

După vizita în Turcia a delegației guvernamentale române, prezentarea țării noastre în presa turcă s-a îmbunătățit, a crescut numărul de articole și știri favorabile despre situația economică internă și acțiunile de politică externă a României.

Cu toate acestea în presa turcă au mai apărut unele articole tendențioase privind situația cetățenilor de origine turcă din România, speculații referitoare la Basarabia și alte materiale.

4. **Relațiile consulare.** Între cele două țări nu există nici un acord în materie consulară. Consulatul general al României la Istanbul și cel al Turciei la Constanța funcționează pe baza normelor și uzanțelor internaționale.

Ca urmare a înțelegerii intervenite, în timpul vizitei în țara noastră a ministrului Afacerilor Externe al Turciei (mai 1967), pe partea română a transmis proiecte de convenție consulară și de asistență juridică, care în prezent se află în studiul părții turce.

În general, vizele pentru deplasarea în Turcia a delegațiilor economice, grupurilor culturale etc., se obțin în timp util.

Menționăm însă că partea turcă eliberează vize pentru personalul numit la oficiile noastre de la Ankara și Istanbul numai în cazul în care MAE precizează că persoanele respective înlocuiesc pe altele aflate deja la post.

În perioada 1965-1967, au solicitat aprobarea pentru a pleca definitiv în Turcia 175 cetățeni de origine turcă din insula Ada-Kaleh. Dintre aceștia, pînă în prezent, au primit aprobarea 163 persoane (47 au părăsit deja Republica Socialistă România, 3 cereri au fost respinse, iar celelalte sînt în curs de rezolvare).

[AMAE, Problema 220/1967, Dosare Speciale – Turcia 2, ff. 162-166]

**26. 2 octombrie 1967, București. Informare transmisă lui George Macovescu, prim-adjunct al ministrului Afacerilor Externe, privind vizita la București a primului ministru al Republicii Turcia, Süleyman Demirel, din 13-17 septembrie 1967. Este subliniată importanța dialogului politic bilateral, precum și interesul reciproc de menținere a acestuia. Din perspectiva evoluțiilor de securitate, sunt evidențiate domeniile de interes pentru aprofundarea consultărilor precum: dezarmare, cooperare interbalcanică, conflictul din Orientul Apropiat, securitatea europeană.**

*October 2, 1967, Bucharest. Information sent to George Macovescu, First Deputy Minister of Foreign Affairs, regarding the visit to Bucharest of the Prime Minister of the Republic of Türkiye, Süleyman Demirel, on September 13-17, 1967. The importance of bilateral political dialogue and the mutual interest in maintaining it are stressed. From the perspective of security developments, areas of interest for deepening consultations are highlighted, such as: disarmament, inter-Balkan cooperation, the conflict in the Near East, European security.*

Între 13-17 septembrie 1967, la invitația guvernului român<sup>82</sup>, primul ministru al Turciei, Süleyman Demirel, împreună cu soția, a făcut o vizită oficială în Republica Socialistă România, ca răspuns la vizita pe care președintele Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer, a făcut-o în Turcia în 1966.

Din convorbirile avute cu partea turcă, au reieșit următoarele aspecte mai importante:

#### **Dezvoltarea relațiilor bilaterale.**

Cele două părți au apreciat că relațiile bilaterale evoluează în mod favorabil în toate domeniile, pe baza principiilor suveranității și independenței naționale, neamestecului în treburile interne, egalității în drepturi și avantajului reciproc. Menționându-se faptul că între România și Turcia nu există probleme litigioase, părțile au scos în evidență existența unor multiple posibilități pentru extinderea raporturilor româno-turce.

De ambele părți s-a manifestat dorința continuării contactelor la nivel înalt și s-a subliniat contribuția pe care dezvoltarea colaborării româno-turce o poate aduce la stabilirea unui climat de pace și înțelegere în Balcani și în lume.

<sup>82</sup> **George Macovescu** (1913-2002), om politic comunist și jurist. Comunist ilegalist, a fost secretar general al Ministerului Propagandei (1945-1948), ministru plenipotențiar la Washington D.C. (15 iulie 1959 – 14 octombrie 1961), adjunct al ministrului Afacerilor Externe (14 octombrie 1961 – 3 martie 1967), prim-adjunct al ministrului Afacerilor Externe (3 martie 1967 – 23 octombrie 1972), membru al C.C. al P.C.R. (12 august 1969 – 22 noiembrie 1984), deputat (1969-1985), ministrul Afacerilor Externe (23 octombrie 1972 – 28 martie 1978), președinte al Uniunii Scriitorilor (1972-1981).

În timpul întrevederii cu președintele Consiliului de Stat, Chivu Stoica, primul ministru Süleyman Demirel a transmis din partea președintelui Cevdet Sunay, invitația de a vizita Turcia. La rîndul său, președintele Consiliului de Stat a reînnoit invitația ca președintele Turciei să viziteze România.

De asemenea, în timpul convorbirilor oficiale, S. Demirel a subliniat că pentru menținerea contactelor stabilite și pentru traducerea în viață a proiectelor comune de colaborare, președintele Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer, este așteptat să efectueze o nouă vizită în Turcia, la o dată apropiată.

1. O atenție deosebită a fost acordată problemelor economice, punîndu-se accent pe necesitatea lărgirii și diversificării schimburilor în acest domeniu.

Partea turcă a manifestat interes în ce privește achiziționarea din România a unor utilaje de foraj și a solicitat mărirea contingentelor de produse petroliere. De asemenea, a declarat că este dispusă să colaboreze cu țara noastră în vederea construirii în Turcia a două baraje, efectuării unor prospecțiuni petroliere și în acest sens a sugerat ca 2-3 geologi români să se deplaseze în Turcia pentru o anumită perioadă.

Pentru o mai bună cunoaștere reciprocă a intereselor și necesităților economiilor naționale ale celor două țări s-a convenit să se extindă vizitele de delegații economice și schimburile de experți. În acest sens, s-a căzut de acord ca ministrul energiei și resurselor naturale al Turciei, însoțit de un grup de specialiști, să facă o vizită în România în cursul lunii octombrie a.c.

Partea turcă a sugerat părții române trimiterea unui specialist în problema irigațiilor pentru a lua cunoștință de proiectele și experiența Turciei în acest domeniu.

În cadrul convorbirilor oficiale, primul ministru turc a ridicat problema echilibrării balanței schimburilor comerciale accentuînd că aceasta ar facilita creșterea generală a volumului schimburilor. În răspunsul său, președintele Consiliului de Miniștri a exprimat acordul ca specialiștii celor două țări să analizeze deficitul existent în balanța comercială și să se întreprindă măsurile necesare. Totodată, președintele Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer, a subliniat necesitatea găsirii unor noi forme de colaborare economică, în afara schimburilor comerciale, care se dovedesc utile dar au totuși anumite limite. De asemenea, s-a subliniat că în interesul economiilor celor două țări, se impune ca mărfurile ce fac obiectul schimburilor comerciale să corespundă din punct de vedere calitativ cerințelor pieții mondiale și să fie la prețuri convenabile.

2. Părțile s-au declarat de asemenea de acord să încurajeze lărgirea schimburilor în domeniile științei, artelor, presei, precum și colaborarea în domeniul turismului. Notăm, că în cursul expunerii sale, primul ministru S. Demirel a pus un accent deosebit pe necesitatea unei mai strînse colaborări în domeniul turismului.

În timpul discuțiilor dintre experții celor două părți, a fost abordată și problema prestațiilor acordate turiștilor, în sensul că ele să fie compensate prin clearing.

3. În cadrul convorbirilor a fost reafirmată hotărîrea ambelor părți, ca în scurt timp să se înceapă tratative pentru încheierea unui acord privind transporturile rutiere, a unei convenții consulare, unei convenții de asistență juridică și unui aranjament privind facilitarea sistemului de călătorii ale cetățenilor celor două țări.

4. Partea turcă a adus la cunoștință hotărîrea sa de a ridica, pe bază de reciprocitate, restricțiile de deplasare impuse diplomaților români în Turcia. Partea română a exprimat acordul său față de propunerea turcă.

La 16 septembrie a.c., ambasada Republicii Socialiste România din Ankara a informat că M.A.E. turc a transmis o notă verbală, în acest sens. La 22 septembrie au fost date instrucțiuni Ambasadei noastre la Ankara să comunice prin notă verbală acordul părții române.



5. Tot în cadrul convorbirilor bilaterale, partea turcă a mulțumit pentru facilitățile acordate cetățenilor de origine turcă din insula Ada-Kaleh.

Primul ministru turc, după ce a menționat intențiile guvernului român de a crea condiții mai bune de viață minorității turce din România, „continuând procesul de românizare, asimilare”, a propus ca această problemă să fie discutată cu „inima deschisă”. În continuare, S. Demirel a exprimat dorința de a trimite minorității turce diverse publicații în limba maternă și a i se acorda unele înlesniri în acest sens.

Partea română a răspuns că minoritatea turcă este foarte redusă, fiind răspândită în mici grupuri. Această minoritate se bucură de drepturi depline, ca și celelalte minorități având școli în limba maternă, un șef al cultului musulman etc. De asemenea, s-a arătat că problema ridicată de partea turcă este de competența exclusivă a guvernului român și nu poate să constituie obiectul unor discuții oficiale. Ambasadorul turc [Gürün] va putea verifica autenticitatea informațiilor deținute de guvernul turc cu privire la situația minorității turce și va putea să ridice la M.A.E. în mod neoficial eventualele probleme.

După răspunsul primit, prim-ministrul turc a revenit asupra celor spuse anterior rugînd să fie înțeles corect, în sensul că a dorit numai să ceară să se asigure minorității turce literatură și publicații în limba maternă.

#### **Probleme internaționale.**

În cadrul expunerii referitoare la situația internațională, primul ministru S. Demirel și președintele Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer, au explicat punctul de vedere al celor două guverne privind conflictul din Orientul Apropiat, nediseminarea armelor nucleare, securitatea europeană și relațiile est-vest, rolul țărilor mici și mijlocii, agravarea războiului în Vietnam, problema Ciprului etc.

S-a căzut de acord, că între cele două părți poate fi stabilită în viitor o colaborare mai strînsă în unele probleme majore ale vieții internaționale, ca nediseminarea armelor nucleare, conflictul din Orientul Apropiat, securitatea europeană, colaborarea interbalcanică etc.

Vizita primului ministru Süleyman Demirel a avut un larg ecou în rîndul opiniei publice turce, cît și în presa turcă, care a publicat numeroase articole și fotografii. Acest ecou a fost întărit și de declarația lui S. Demirel, făcută ziariștilor la sosirea sa la Istanbul, care a spus că este foarte satisfăcut de rezultatele vizitei și că discuțiile avute cu conducătorii români au fost foarte fructuoase pentru relațiile dintre cele două țări, vizita constituind o importantă etapă în dezvoltarea acestor relații.

[AMAE, Problema 220/1967, Dosare Speciale – Turcia 2, ff. 186-190]

**27. 9 noiembrie 1967, București. Inventar al principalelor probleme aflate pe agenda cooperării româno – turce conform discuțiilor pe timpul vizitei ministrului de Externe al Republicii Turcia (mai 1967). Sunt identificate responsabilitățile la nivelul aparatului guvernamental al R.S.R. pentru îndeplinirea acestora. Printre subiectele menționate se regăsește și cimitirul militar turc de la Brăila, fiind necesară identificarea unor soluții pentru strămutarea acestuia.**

*November 9, 1967, Bucharest. Inventory of the main issues on the agenda of Romanian-Turkish cooperation, as they resulted from the discussions during the visit of the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye (May 1967). The responsibilities*

*at the level of the governmental apparatus of the Socialist Republic of Romania for their fulfillment are identified. Among the topics mentioned is the Turkish military cemetery in Brăila, from the perspective of identifying the possibilities of its relocation.*

[...]

S-a aprobat ca Ministerul Comerțului Exterior, împreună cu alte ministere și instituții interesate, să analizeze și să facă propuneri referitoare la cooperarea româno-turcă în domeniul efectuării unor prospecțiuni petroliere în Turcia, construirii de baraje și altor acțiuni față de care partea turcă a manifestat interes. Problemele se află în atenția M.C.E.

4. Încheierea unui acord privind transporturile rutiere.

La 2.XI.1967 s-a comunicat ambasadorului turc la București [Gürün] că partea română a studiat contraproiectul turc de acord privind transporturile rutiere și nu are observații în ce privește problema transportului de mărfuri. Partea referitoare la transportul de persoane urmează să fie examinată împreună cu instituțiile interesate, îndeosebi cu O.N.T. Carpați<sup>83</sup>.

5. Încheierea unei convenții consulare, a unei convenții de asistență juridică și a unei aranjament privind facilitarea sistemului de călătorii ale cetățenilor celor două țări.

Partea română a transmis la 1 august 1967 proiectele sale de convenții.

Recent, partea turcă a comunicat că întrucât are negocieri cu alte țări, în probleme similare, va anunța ulterior data când ar putea începe tratativele cu partea română.

## **II. Probleme discutate cu prilejul vizitei ministrului Afacerilor Externe al Turciei (mai 1967).**

1. Invitarea în Turcia a ministrului afacerilor externe al Republicii Socialiste România [Corneliu Mănescu].

Nu s-a întreprins nimic pînă în prezent.

2. Invitarea unei delegații a Camerei de Comerț a Republicii Socialiste România în Turcia. Vizita acestei delegații urmează să aibă loc la sfîrșitul lunii noiembrie a.c.

3. Încheierea unui acord maritim.

S-a căzut de acord ca partea turcă să transmită un proiect părții române.

Pînă în prezent nu s-a primit un proiect acord.

4. Ridicarea restricțiilor de deplasare pentru diplomații români acreditați în Turcia. Restricțiile au fost ridicate începînd de la 1 octombrie 1967.

5. Deschiderea liniei aeriene București – Istanbul.

Linia aeriană a fost deschisă la 7 august 1967.

6. Strămutarea cimitirului militar turc de la Brăila.

În octombrie 1967 s-a răspuns la nota verbală a Ambasadei Turciei din mai 1967, comunicîndu-se că partea română este de acord ca terenul să devină proprietate a statului turc.

7. Problema plecării în Turcia a cetățenilor de origine turcă din insula Ada-Kaleh.

În timpul vizitei primului ministru turc, S. Demirel în Republica Socialistă România, partea turcă a mulțumit pentru modul în care a fost rezolvată această problemă. Ulterior partea turcă a mai intervenit în această chestiune. În prezent ea se află în atenția organelor M.A.I.

[AMAE, Problema 220/1968, R.S.R. 5, ff. 231-232]

<sup>83</sup> **Oficiul Național de Turism Carpați**, organizație economică înființată în 1964, în subordinea Ministerului Comerțului Exterior. Predecesoarea sa interbelică a fost înființată, prin Legea pentru organizarea turismului din 1936, ca o organizație pe lângă Ministerul de Interne, pentru organizarea, coordonarea, îndrumarea și dezvoltarea turismului în România.

**28. 1967, București. Referat al Ministerului Afacerilor Externe referitor la situația cimitirului militar turc de la Brăila și evoluția în timp a amplasării sale, în contextul noii politici de sistematizare a orașului.**

*1967, Bucharest. Report elaborated at the level of the Ministry of Foreign Affairs of the Socialist Republic of Romania regarding the conditions of the Turkish military cemetery in Braila and the evolution in time of its location, in the context of the new systematization policy of the city.*

### **Situația cimitirului militar turc de la Brăila**

Cimitirul militar turc din Brăila datează din anul 1936 și se află sub administrarea Ambasadei Turciei.

În baza unei prevederi a Tratatului de pace de la Lausanne din 1923, a intervenit la 13 septembrie 1930 un Aranjament între România și Turcia prin care cele două părți au convenit să-și cedeze reciproc terenurile necesare pentru înființarea unor cimitire, în care să fie regrupate mormintele militarilor și internaților civili, decedați în cursul Primului Război Mondial pe teritoriul celuilalt stat.

În anul 1965, verificându-se situația cimitirelor mahomedane din București și Brăila, s-a constatat că partea turcă deține, de fapt, în întregime cimitirele mahomedane din aceste localități, în timp ce mormintele militarilor turci ocupă numai o mică parte din suprafața acestora.

Aranjamentul din 1930 prevede ca terenurile cedate, care nu sînt utilizate pentru regruparea de morminte sau pentru morminte comemorative să fie înapoiate statului pe teritoriul căruia se află.

În iunie 1965, MAE a adus la cunoștința Ambasadei Turciei la București că, întrucît amplasarea cimitirului turc de la Brăila împiedică sistematizarea orașului, partea română propune mutarea lui într-un loc adecvat, în afara orașului.

În decembrie 1965, partea turcă a comunicat că este de acord cu mutarea cimitirului militar de la Brăila, menționând că cheltuielile vor fi suportate de partea română. Partea română s-a declarat de acord cu suportarea cheltuielilor.

În aprilie 1966, s-a căzut de acord cu Ambasada Turciei la București asupra variantei amplasării cimitirului.

În mai 1967, Ambasada Turciei la București a trimis la Ministerul Afacerilor Externe o notă verbală prin care se solicită ca terenul unde va fi mutat cimitirul să devină proprietate a statului turc și ca partea turcă să administreze în continuare cimitirul musulman civil de la Brăila.

Întrucît propunerea părții turce privind administrarea cimitirului musulman civil nu poate fi acceptată, urmează să se prezinte contrapropuneri părții turce.

[AMAE, Problema 220/1967, Dosare Speciale – Turcia 2, ff. 143-144]

**29. 17 ianuarie 1968, București. Sinteza a Ministerului Afacerilor Externe privind evoluțiile politicii externe române în zona Balcanilor, între anii 1957-1967. Sunt evidențiate propunerile avansate în intervalul 1957-1960 vizând cooperarea multilaterală în Balcani, respectiv de eliminare a armamentului nuclear și a infrastructurii militare pentru lansarea rachetelor. Este subliniată deschiderea cu care au fost primite inițiativele române la nivelul statelor din Balcani. Sunt trecute în revistă coordonatele generale ale**

cooperării bilaterale între R.S.R. și statele din Balcani, precum și valoarea specială a dialogului politic român-turc.

*January 17, 1968, Bucharest. Synthesis elaborated by the Ministry of Foreign Affairs regarding the evolution of Romanian foreign policy in the Balkans, between 1957-1967. It highlights the proposals put forward between 1957 and 1960 for multilateral cooperation in the Balkans, namely the elimination of nuclear weapons and military infrastructure for launching missiles. The openness with which the Romanian initiatives were received at the level of the Balkan states is emphasized. The general coordinates of bilateral cooperation between the SRR and the Balkan states are reviewed, as well as the special value of the Romanian-Turkish political dialogue.*

### **Politica României în Balcani în perioada 1957 – 1967**

În anii postbelici, viața politică-socială a Balcanilor, a acestei regiuni care în istoria contemporană era cu perseverență denumită „butoiul cu pulbere” al Europei, a cunoscut modificări structurale. Faptul că patru din cele șase țări balcanice au pășit pe calea socialismului, a determinat schimbarea configurației generale politice a acestei regiuni, a impulsionat acțiunea factorilor progresului în dezvoltarea economică, culturală, în ridicarea nivelului de trai al popoarelor balcanice. Apropierea geografică, realitățile lumii contemporane, la care se adaugă experiența unor legături tradiționale reciproce, funcționând vreme de veacuri între țările din Balcani, au creat necesitatea, izvorită din propriile interese, de a dezvolta și statornici relații de conviețuire pașnică, de prietenie și colaborare multilaterală economică, politică, culturală.

În primii ani postbelici însă, ca urmare a unor diferende mai vechi sau apărute după războaie și ca o reflectare a situației generale internaționale, din aceea perioadă, relațiile dintre țările balcanice erau încă departe de reglementare și normalizare. Complexitatea problemelor din Balcani, confruntarea în această regiune a marilor puteri care urmăreau interese străine popoarelor balcanice, au făcut dificil și au prelungit procesul de normalizare a relațiilor dintre țările regiunii noastre geografice.

Accentuarea aspirațiilor popoarelor balcanice spre independență și suveranitate națională, tendința unor state din această regiune de a duce o politică proprie, conformă cu interesele lor naționale, au oferit condiții mai favorabile pentru statornicirea unui climat de pace trainică și de dezvoltare a unei colaborări largi între țările din Balcani.

Restabilirea relațiilor dintre România și Grecia, normalizarea relațiilor noastre cu Iugoslavia și Turcia, începutul unei ameliorări generale a situației din Balcani și a raporturilor dintre celelalte țări balcanice au constituit factori obiectivi care au permis țării noastre să inițieze cunoscutele propuneri din septembrie 1957.

Considerând de datoria sa să-și aducă propria contribuție la consolidarea păcii și, în primul rând, la stabilirea unor relații bune în regiunea din care face parte, guvernul român, în persoana primului ministru, a prezentat, la 10 septembrie 1957, șefilor de guverne ai Albaniei, Bulgariei, Greciei, Iugoslaviei și Turciei, propuneri cu privire la dezvoltarea unei colaborări multilaterale între aceste țări. În mod concret, propunerile românești preconizau întărirea păcii în Balcani, neagresiunea, rezolvarea prin mijloace pașnice a oricărei probleme litigioase, dezvoltarea relațiilor economice, culturale, a contactelor personale între conducătorii țărilor din sud-estul Europei, schimbul de delegații, vizite reciproce, extinderea contactelor între reprezentanții opiniei publice etc.

Elaborate într-o perioadă când în Balcani, ca urmare a celui de-al II-lea Război Mondial și a „războiului rece”, relațiile dintre unele state balcanice erau practic întrerupte, propunerile guver-

nului român au fost una din primele chemări pe linia de stat de a se pune capăt acestei perioade, de a se trece, în zona noastră geografică, la normalizarea și dezvoltarea legăturilor dintre state, indiferent de orînduirea socială, la reducerea și lichidarea încordării, la înlăturarea suspiciunilor, la acțiuni hotărîte de asigurare a păcii și prieteniei între popoare, potrivit intereselor vitale ale acestora.

„Guvernul român – se arată în mesajul trimis șefilor guvernelor statelor balcanice – își exprimă totodată ferma convingere că instaurarea unor relații de colaborare pașnică multilaterală între toate țările din regiunea balcanică, corespunde intereselor fundamentale ale popoarelor din această regiune pentru asigurarea păcii, securității, progresului lor economic și cultural, precum și intereselor păcii în întreaga lume.

Popoarele acestor țări, profund interesate în păstrarea și consolidarea păcii, resimt de multă vreme necesitatea unor astfel de relații, și sînt convins că vor îmbrățișa cu căldură eforturile îndreptate spre dezvoltarea lor.[...]Guvernul român a ajuns la concluzia că interesele fundamentale ale popoarelor balcanice arată necesitatea înfăptuirii unei largi colaborări colective a țărilor din regiunea balcanică[...].

Într-adevăr, pofida vicisitudinilor istorice, popoarele României, Albaniei, Bulgariei, Greciei, Iugoslaviei și Turciei s-au cunoscut, s-au prețuit și s-au influențat reciproc, făurind împreună epoci de civilizație de mare valoare artistică și umană.

Dînd dovadă de o justă sesizare și înțelegere a realităților contemporane, a direcției în care se desfășurau evenimentele, guvernul român arăta în propunerea sa că „în situația actuală a relațiilor internaționale, sarcina principală a guvernelor tuturor țărilor, mari sau mici, este aceea de a contribui, fiecare în parte și prin eforturi comune, la crearea unei atmosfere de înțelegere, încredere și cooperare între toate statele[...]”, „la crearea unui sistem de securitate general europeană”.

Răspunzînd năzuințelor și intereselor reale ale popoarelor, inițiativa guvernului român s-a bucurat de un larg răsunset și a fost primită cu un viu interes de opinia publică din Balcani și din Europa.

Guvernul albanez și guvernul bulgar au răspuns la mesaj, declarîndu-se de acord și susținînd propunerile române.

Guvernul iugoslav a răspuns la mesaj, declarîndu-se în principiu de acord cu propunerile noastre. În același timp, a subliniat „necesitatea înlăturării greutăților care mai există între unele țări balcanice pentru a pregăti într-adevăr premisele necesare pentru o colaborare interbalcanică rodnică”, considerînd că „în decursul unor asemenea eforturi reciproce, o consfătuire a șefilor guvernelor țărilor balcanice ar putea constitui un pas important spre stabilirea și dezvoltarea colaborării prietenești a statelor balcanice”.

Fără a respinge ideea colaborării și păcii în Balcani, guvernul grec, în răspunsul său, considera că „înainte de a se ajunge la stabilizarea relațiilor între țările balcanice, ar fi indispensabilă eliminarea cauzelor care se opun înțelegerii între unele din aceste țări. Eliminarea acestui stadiu pregătitor ar duce la eșecul reuniunii. Grecia are cu unele țări balcanice grave diferende, care datează din timpul războiului. Cîtă vreme mai există aceste diferende, guvernul grec nu consideră că ar putea contribui prin prezența sa la succesul conferinței avînd ca scop reglementarea între țările balcanice a unor relații de natură organică și permanentă. Pentru aceste motive, guvernul grec [...] nu este în măsură [...] să accepte invitația adresată”.

Guvernul turc nu a răspuns la mesaj.

Țara noastră a continuat și a amplificat propunerile din septembrie 1957, dezvoltîndu-le în Declarația guvernului român din 7 iunie 1959, în care se preconiza ca, în cadrul întîlnirii șefilor de

guverne din statele balcanice, să se examineze și încheierea unui tratat de înțelegere și securitate colectivă între statele balcanice, prevăzând excluderea armelor nucleare, rachetelor, rampelor de lansare și a trupelor străine din Balcani, cu garanții corespunzătoare din partea marilor puteri.

Guvernele statelor socialiste au sprijinit propunerile țării noastre, iar ideile de bază cuprinse în ele nu au fost respinse de guvernele statelor nesocialiste din Balcani.

În spiritul propunerilor de mai sus, dar pe un plan mai larg, în 1960, guvernul român a prezentat la ONU propunerea în care recomanda inițierea unor „Acțiuni pe plan regional în vederea îmbunătățirii relațiilor de bună vecinătate între state europene aparținând unor sisteme social-politice diferite”.

În cuvântarea sa la cea de-a XV-a sesiune a Adunării Generale a ONU, din 27 septembrie 1960, Gheorghe Gheorghiu-Dej, șeful delegației României, sublinia următoarele:

„Am formulat propunerile noastre cu convingerea că regiunea balcanică poate fi transformată într-o zonă a păcii, fără armament atomic, rampe de lansare a rachetelor și baze militare străine. Aceasta ar corespunde în cel mai înalt grad intereselor fundamentale ale popoarelor țărilor balcanice și ar depăși cu mult ca importanță limitele acestei regiuni geografice”.

După ce timp de câțiva ani inițiativa românească a fost în atenția statelor membre ale ONU, la cea de-a XX-a sesiune a Adunării Generale a Organizației, proiectul român de rezoluție a fost luat în discuție și adoptat în unanimitate, bucurându-se permanent de sprijinul a numeroase țări, dintre care opt au ținut să devină coautoare ale proiectului. În felul acesta, coautorii rezoluției reprezintă state din Estul și Vestul Europei, din Scandinavia și din Balcani, fapt semnificativ pentru tendințele ce-și fac loc tot mai larg în concepția politică a statelor continentului.

În sfera relațiilor bilaterale, România a continuat să depună eforturi încununare de succes pentru soluționarea problemelor rămase în suspensie și pentru lărgirea schimburilor sale multilaterale cu toate statele balcanice.

Acțiunile de politică externă ale țării noastre, izvorâte din dorința sinceră a României de a-și aduce contribuția la stabilirea unui climat de pace, securitate și înțelegere între popoare, au avut un larg ecou în țările balcanice, au trezit interes și s-au bucurat de o largă adeziune în rîndurile opiniei publice din aceste țări.

„De mai bine de un deceniu – scria „Mejdnarodna Politika” – guvernul român apără, îmbogățește și reia cu fiecare ocazie această propunere (propunerea din 1957 – n.n.) care se bucură de sprijinul simțitor al altor state socialiste. Adăugăm că ea este întâmpinată cu speranță de către opinia publică și de unii oameni de stat democrați din statele balcanice nesocialiste”.

În timpul care s-a scurs de la inițierea propunerilor guvernului român din 1957 și 1959, dar mai ales în ultimii ani, relațiile dintre țările balcanice au marcat o evoluție pozitivă s-au intensificat eforturile pentru stabilirea unui climat de pace și securitate în Balcani: s-a întărit spiritul de înțelegere și respect între statele și popoarele din această parte a lumii.

Referindu-se la aceasta, Rene Maheu<sup>84</sup>, director general al UNESCO, a declarat: „Cel mai bun exemplu de colaborare pe care-l cunosc este astăzi colaborarea din zona Balcanilor, inițiată în România[...].Dorința mea este de a extinde exemplul Balcanilor și al inițiativelor României la întreaga Europă”.

<sup>84</sup> **René Gabriel Eugene Maheu** (1905-1975), profesor francez de filozofie. A fost atașat cultural la Londra (1936-1939), profesor în Maroc (1940-1942), membru al agenției de presă franceze din Algeria și secretar al cabinetului rezidentului-general din Rabat. A lucrat la UNESCO ca membru al secretariatului (1946), director al departamentului circulației informațiilor, șef de cabinet al directorului general (1949), delegat la ONU (1954-1958), director adjunct (1959-1961) și director general (15 noiembrie 1961-14 noiembrie 1974). În 1966, Universitatea din București i-a acordat titlul de „doctor honoris causa”.

Principiile cooperării cu toate statele, indiferent de regimul lor social și economic, respectarea independenței și suveranității naționale, neamestecul în afacerilor interne, egalitatea deplină în drepturi și avantajul reciproc, promovate cu consecvență pe plan extern de România, precum și faptul că în concepția guvernului român, dezvoltarea multilaterală a colaborării internaționale are ca premisă posibilitatea ca fiecare popor să-și afirme ființa și personalitatea, să se bucure nestingherit de toate condițiile necesare progresului său material și spiritual, au constituit baza progreselor realizate în dezvoltarea relațiilor țării noastre cu celelalte țări balcanice, au influențat pozitiv atmosfera politică în Balcani.

Așezarea relațiilor de bună vecinătate pe temelii sănătoase este posibilă pe numeroase căi. Dintre numeroasele legături existente, cele economice au avut și au în continuare un mare rol în buna înțelegere dintre popoare și state. Pornind de la acest considerent, Republica Socialistă România a militat consecvent pentru intensificarea tradiționalelor relații comerciale dintre statele balcanice. Câteva date statistice demonstrează pe deplin evoluția favorabilă a relațiilor comerciale ale țării noastre cu statele situate în această regiune a Europei. Dacă, în 1959, comerțul exterior al României cu Albania, Bulgaria, Grecia, Iugoslavia și Turcia se cifra la 162,2 milioane lei valută, în 1965 volumul schimburilor a ajuns la 446,5 milioane lei, iar la sfârșitul anului trecut s-a ridicat pînă la 622 milioane lei. Semnificativ este totuși saltul de 40 la sută înregistrat în ultima perioadă pentru care există date definitive – între 1965 și 1966.

Republica Socialistă România este singura țară din Balcani care a rezolvat toate problemele politice deschise și a procedat în mod consecvent la dezvoltarea relațiilor bilaterale cu statele balcanice. În ultimii ani au avut loc schimburi de vizite la nivelul cel mai înalt între țara noastră și majoritatea statelor balcanice. Vizitele întreprinse de conducători ai statului nostru, de miniștri români, în celelalte state balcanice – laolaltă cu procesul de normalizare și dezvoltare a relațiilor dintre celelalte țări ale regiunii (Bulgaria – Grecia, Bulgaria – Turcia, Iugoslavia – Bulgaria, Iugoslavia – Grecia etc.) – au contribuit din plin la îmbunătățirea relațiilor bilaterale la încheierea unor acorduri și convenții privitoare la intensificarea și diversificarea relațiilor bilaterale, la îmbunătățirea generală a legăturilor interbalcanice.

După cum s-a subliniat și la sesiunea din iulie 1967 a Marii Adunări Naționale, relațiile României cu statele socialiste din Balcani, se desfășoară în spirit de prietenie și colaborare trainică, contribuind prin aceasta la îmbunătățirea climatului din această zonă geografică și politică.

Extinderea colaborării multilaterale dintre România și Albania, deși se manifestă încă unele rețineri din partea albaneză față de inițierea unor acțiuni de colaborare politică, s-a făcut simțită în ultimul timp, ea servind intereselor reciproce ale celor două state.

Cu Bulgaria au continuat să se extindă vechile legături de prietenie și colaborare, mai ales ca urmare a întâlnirilor la nivel înalt. Construirea în comun a hidrocentralei de la Izlaz-Somovit se înscrie pe linia intensificării legăturilor bilaterale dintre țările noastre și va deschide noi posibilități de colaborare.

Pe baze trainice se dezvoltă cooperarea româno-iugoslavă. Construirea în comun a importantului obiectiv de la Porțile de Fier proiectează în viitor o perspectivă trainică pentru extinderea în continuare a relațiilor române-iugoslave în toate domeniile de activitate.

Vizitele la nivel înalt care s-au desfășurat între România, Bulgaria și Iugoslavia au prilejuit prețioase schimburi de păreri și experiență, ce vor fi continuate și în viitor, în probleme de interes comun bilateral, precum și în probleme privitoare la situația internațională.

În anii din urmă s-a ajuns la un stadiu favorabil în relațiile dintre România și Grecia, state între care au fost rezolvate toate problemele litigioase. Evoluția favorabilă a acestor relații a fost

stînjenită de măsurile luate după lovitura militară de la Atena. România apreciază însă că popoarele celor două țări sînt interesate în asigurarea continuării unei colaborări care să servească deopotrivă interesele popoarelor român și grec.

Pozitiv evoluează relațiile țării noastre cu Turcia. Vizitele președintelui Consiliului de Miniștri al țării noastre, Ion Gheorghe Maurer, în Turcia, și cea a premierului turc Süleyman Demirel în țara noastră au permis efectuarea unor rodnice schimburi de vederi și trasarea unor noi jaloane în vederea colaborării viitoare. În timpul recentei sale vizite la București, premierul turc sublinia interesul țării sale pentru dezvoltarea relațiilor dintre România și Turcia, precum și cele dintre toate statele balcanice. „Salutăm și apreciem eforturile României – declara premierul Demirel – în direcția reglementării și soluționării conflictelor și diferendelor între națiuni, pe care omenirea le simte din plin. Eforturile permanente pe care le depuneți și în ce privește regiunea Balcanilor, direcția în care cooperăm în pace și în spiritul păcii, le considerăm ca o garanție a viitorului regiunii noastre”.

La îmbunătățirea climatului politic în Balcani, la crearea unei atmosfere mai favorabile încrederii și prieteniei între popoarele balcanice au contribuit și acțiunile organizate pe plan neguvernamental. Dintre numeroasele acțiuni înscrise în cronica ultimilor ani pe această linie vom cita numai cîteva din cele mai semnificative care au contribuit la intensificarea colaborării interbalcanice: întîlnirea tovărășească dintre delegațiile sindicale din țările balcanice participante la cel de-al IV-lea Congres mondial al sindicatelor<sup>85</sup>; întîlnirea din 1960 a reprezentanților tineretului și studenților din Balcani și Marea Mediterană; întîlnirea din 1961 a reprezentanților tineretului sătesc din Balcani și Marea Mediterană; săptămînile medicale balcanice; festivalurile de folclor al țărilor balcanice și din regiunea adriatică: colocviul internațional de civilizații balcanice; reuniunile Asociației internaționale de studii sud-est europene; balcaniadele sportive: festivalurile filmului balcanic; conferințele reprezentanților arhitecților, turiștilor, scriitorilor; întîlnirile reprezentanților organizațiilor de turism din țările balcanice; întîlnirea ziariștilor din statele balcanice și din zona Mării Adriatice; reuniunea reprezentanților conducătorilor universităților din Peninsula Balcanică și zona Mării Adriatice; reuniunile Uniunii interbalcanice a matematicienilor etc.

Numai în anul 1966 au avut loc 12 acțiuni din cele mai importante pe linie neguvernamentală pe plan balcanic, la care România și-a adus din plin contribuția sa, cum sînt:

Cea de-a VI-a reuniune a Comitetelor Naționale de colaborare și înțelegere reciprocă între popoarele din Balcani (Sofia, 23-25 mai); Cel de-al III-lea Congres interbalcanic al matematicienilor (București, 12-17 sept.); Cea de-a VIII-a Săptămână Medicală Balcanică (Atena, 2-10 oct.); Primul congres internațional de studii balcanice și sud-est europene (Sofia, 26 aug. – 1 sept.); Întîlnirea reprezentanților organizațiilor de turism din țările balcanice (Sofia, 3-8 martie); Conferința juriștilor din țările balcanice (Sofia, mai); Conferința reprezentanților arhitecților din țările balcanice (Sofia, mai 1966) etc.

În anul 1967, contactele pe linie neguvernamentală pe plan balcanic au fost continuate. Astfel, au avut loc: Conferința reprezentanților organizațiilor turistice din Balcani (Ankara, iunie); Cea de-a III-a Reuniune a Comisiilor Naționale pentru UNESCO din țările balcanice și scandinave (Turcia, septembrie); „Zilele Medicale” ale Uniunii Medicale Balcanice (București, octombrie) etc.

<sup>85</sup> Al IV-lea Congres al Confederației Internaționale a Uniunilor Sindicale Libere (ICFTU) a avut loc la Viena în 20-28 mai 1955.



Cu unele excepții, aceste acțiuni s-au bucurat de participarea tuturor țărilor balcanice, fapt ce dovedește importanța ce se acordă unor asemenea manifestări, ele izvorînd din dorința popoarelor din zona noastră geografică de a se cunoaște cît mai bine, de a dezvolta relațiile reciproce de înțelegere, colaborare și bună-vecinătate.

În pofida acestor succese înregistrate în colaborarea dintre țările balcanice, în regiunea noastră continuă să se mențină încă nerezolvate unele probleme vechi ca cea macedoneană, problema Epirului de Nord, „Starea de război” între R.P. Albania și Grecia. De asemenea, au apărut alte probleme noi: agravarea crizei în problema cipriotă, divergențele între R.P. Albania și unele țări din Balcani. De altfel, în cadrul acțiunilor pe plan balcanic, R.P. Albania a manifestat o poziție mai rigidă în relațiile cu celelalte state balcanice.

Cu toate acestea, rezultatele pozitive înregistrate pînă acum în colaborarea bilaterală și multilaterală interbalcanică constituie tot atîtea motive bine întemeiate de continuare a eforturilor în vederea realizării nobilelor idealuri de pace, înțelegere, bunăvecinătate și colaborare pe care le nutresc popoarele balcanice.

În vederea construirii unui edificiu trainic al păcii în Europa și în întreaga lume, realizarea unei politici de strînsă colaborare pe planul unor regiuni ale continentului nostru prezintă o importanță vitală. Republica Socialistă România, ca și alte state balcanice, dorește ca schimbările pozitive survenite în domeniul importante ale relațiilor interbalcanice să aibă continuitate, atît pe planul peninsulei, cît și la scara întregului continent.

La sesiunea Marii Adunări Naționale din luna iulie 1967, consacrată politicii externe și activității internaționale a partidului și guvernului țării noastre, a fost înfățișat bilanțul pozitiv ce caracterizează relațiile dintre țara noastră și celelalte țări balcanice, atît socialiste, cît și nesocialiste. „România va milita și în viitor, cu perseverență, pe linia eforturilor sale tradiționale – arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al C.C. al P.C.R., în fața sesiunii M.A.N. – pentru îmbunătățirea continuă a climatului politic și întărirea relațiilor de colaborare și bună vecinătate între toate țările din Balcani, considerînd că aceasta este în folosul și spre binele popoarelor care trăiesc în această zonă”.

Cu fiecare ocazie, România, prin glasul reprezentanților săi cei mai autorizați, a declarat că va acționa consecvent și în viitor pentru înfăptuirea unei înțelegeri multilaterale între statele și popoarele balcanice.

[AMAE, fond 220/1968, R.S.R.-5, Direcția a II-a, ff. 45-55]

**30. 16 iulie 1968, București. Notă de propuneri privind organizarea vizitei în Turcia a ministrului Afacerilor Externe, Corneliu Mănescu pentru perioada 24-26 noiembrie 1968. Elementele de mandat vizează exprimarea pozițiilor naționale în ceea ce privește colaborarea balcanică, situația din Orientul Apropiat și problema cipriotă. Se propune împuternicirea oficialului român pentru semnarea unor convenții în domeniul consular și asistență juridică.**

*July 16, 1968, Bucharest. Note of proposals regarding the organization of the visit of the Minister of Foreign Affairs, Corneliu Mănescu, to Türkiye, for the period 24-26 November 1968. The mandate proposed aim to express national positions on Balkan cooperation, the situation in the Near East and the Cyprus problem. It is proposed to empower the Romanian official to sign conventions in the consular field and legal assistance.*

În timpul vizitei în țara noastră (mai 1967), ministrul de externe al Turciei, Ihsan Sabri Caglayangil, a invitat pe ministrul Afacerilor Externe, Corneliu Mănescu, să viziteze Turcia.

Invitația a fost acceptată, urmînd ca data realizării vizitei să fie stabilită pe cale diplomatică. Partea turcă a făcut cunoscut că dorește ca vizita ministrului Afacerilor Externe al României să aibă loc în cursul acestui an și în acest sens a propus prima jumătate a lunii noiembrie 1968.

În ultimii ani, relațiile româno-turce au cunoscut o evoluție pozitivă. Au avut loc schimb de vizite la nivel de șefi de guverne, schimburi de specialiști în diverse domenii, punîndu-se bazele unei colaborări utile între cele două țări.

Avînd în vedere cele de mai sus, perspectiva dezvoltării relațiilor româno-turce pe multiple planuri, posibilitatea realizării de vizite la nivelul șefilor celor două state, propunem:

1. Să se aprobe ca ministrul Afacerilor Externe, Corneliu Mănescu, să facă o vizită oficială în Turcia, spre sfîrșitul lunii noiembrie (între 24-29 noiembrie 1968);

2. Ministrul afacerilor externe, Corneliu Mănescu, să aibă următoarele împluterniciri:

– Cu prilejul întîlnirilor pe care le va avea cu omologul său și alte oficialități turce, să poarte discuții în legătură cu desfășurarea relațiilor bilaterale și perspectivele acestora, să exprime satisfacția părții române față de evoluția relațiilor între cele două țări, punînd accentul pe necesitatea găsirii de noi posibilități și forme pentru extinderea colaborării. De asemenea, în timpul vizitei să fie semnate convenția consulară și convenția de asistență juridică.

În timpul convorbirilor să aibă loc un schimb de vederi cu privire la colaborarea balcanică, situația din Orientul Apropiat și alte probleme internaționale. Să exprime poziția țării noastre în problema cipriotă în cazul că partea turcă o va aborda.

– Cu ocazia primirii de către președintele Republicii Turcia, Cevdet Sunay și de primul ministru, Süleyman Demirel, ministrul Afacerilor Externe, Corneliu Mănescu, să transmită mesaje verbale de salut din partea președintelui Consiliului de Stat, Nicolae Ceaușescu, respectiv a președintelui Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer. Dacă în timpul primirii, președintele Cevdet Sunay va aminti de vizita sa în România, să se sublinieze faptul că aceasta este așteptată cu interes de partea română.

– Încheierea vizitei să fie marcată prin publicarea unui scurt comunicat de presă. În cazul că partea turcă va dori, să se publice un comunicat comun.

– În eventualitatea că va fi solicitat, să acorde un interviu sau să facă o declarație de presă despre desfășurarea vizitei, relațiile bilaterale și poziția României în principalele probleme internaționale.

3. Vizita ministrului Afacerilor Externe, Corneliu Mănescu, în Turcia, să fie anunțată în prealabil în presă, la o dată stabilită de comun acord cu partea turcă.

În perioada vizitei, presa centrală și radiodifuziunea română să prezinte principalele aspecte ale manifestărilor ce vor avea loc.

4. Cu prilejul vizitei, partea română să organizeze un dîneu și un cocktail.

5. Să se ofere cadouri, atenții de valoare simbolică.

6. Ministrul afacerilor externe, Corneliu Mănescu, să fie însoțit de un director din M.A.E., un interpret și un corespondent al „Agerpres”.

7. Cheltuielile legate de vizită să fie suportate din fondurile Secretariatului General al Consiliului de Miniștri.

31. 21 octombrie 1968, Ankara. Telegramă a Ambasadei la Ankara, cuprinzând propuneri de teme care să fie abordate pe durata vizitei ministrului Afacerilor Externe, Corneliu Mănescu, la Ankara. Se subliniază posibilitatea reluării demersurilor privind consolidarea cooperării în Balcani, inclusiv prin convocarea unei reuniuni a miniștrilor de Externe în acest format.

*October 21, 1968, Ankara. Telegram from the Embassy in Ankara, containing proposals for topics to be addressed during the visit of Minister of Foreign Affairs Corneliu Manescu to Ankara. It underlines the possibility of resuming work on strengthening cooperation in the Balkans, including by convening a meeting of foreign ministers in this format.*

Urmare la telegrama noastră nr. 39.215/2 octombrie 1968:

Pentru convorbirile care vor avea loc la Ankara, cu prilejul vizitei tovarășului ministru Corneliu Mănescu, ambasada enunță următoarele probleme:

**Probleme internaționale.**

Securitatea și cooperarea europeană; colaborarea balcanică; noi acțiuni politice pentru transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii, a bunei vecinătăți și a colaborării multilaterale; o întâlnire a miniștrilor de externe ai țărilor din regiunea geografică a Balcanilor; înființarea unei asociații a presei din Balcani; situația din Vietnam; perspectivele reglementării crizei din Orientul Apropiat; condamnarea colonialismului și discriminării rasiale; reafirmarea principiilor fundamentale ale dreptului internațional contemporan; rolul țărilor mici și mijlocii în rezolvarea problemelor internaționale.

**Relațiile bilaterale.**

Creîndu-se un cadru favorabil dezvoltării relațiilor bilaterale româno-turce acestea au continuat să înregistreze o evoluție pozitivă, conducînd la creșterea schimburilor economice și comerciale, la dezvoltarea schimburilor culturale, artistice etc.

**Piedici în calea dezvoltării relațiilor româno-turce:**

**a) Relațiile culturale.**

Neratificarea acordului cultural. Datorită acestei situații nu se poate realiza o lărgire substanțială a schimburilor cultural-științifice.

**b) Schimburile economice.**

Partea turcă cere credite pe termen lung, cu dobînzii reduse, perioada de grație, finanțarea cheltuielilor interne.

Piedici în calea dezvoltării relațiilor româno-turce apar datorită intereselor unor cercuri autohtone legate de capitalul străin. (Ex: blocarea contului clearing; refuzul licenței de import pentru tractoarele contingent tîrg Izmir).

**Probleme ale relațiilor bilaterale**

**Politice.**

Reînnoirea într-o formă nouă a tratatului de prietenie româno-turc, încheiat în anul 1933;

Vizita președintelui Sunay în România;

Vizita tovarășului Nicolae Ceaușescu în Turcia; constituirea grupului parlamentar de prietenie româno-turc.

**Economice.**

Încheierea unei convenții cadru (pe linie guvernamentală), prin care să se acorde Turciei un credit potențial pe termen lung (10-12 ani), în baza căruia firmele turcești să poată da comenzi

de mașini și utilaje în România. (O astfel de convenție ar duce la eliminarea discuțiilor repetate asupra condițiilor de plată la exportul de utilaje și mașini românești în Turcia și ar favoriza creșterea exporturilor noastre în această țară).

– Încheierea unui acord de cooperare economică, care să cuprindă anumite obiective industriale ce s-ar putea realiza în comun de cele două părți, cu prevederea înființării unei convenții mixte, care să analizeze periodic realizarea și completarea acordului cu noi obiective. (Aceasta ar constitui o bază serioasă pentru dezvoltarea relațiilor economice dintre cele două țări).

– Deschiderea de birouri comerciale de către întreprinderile românești (de stat), care să facă cunoscute mărfurile noastre pe piața turcă și să le plaseze prospectând în același timp piața locală pentru achiziționarea mărfurilor turcești.

– Legarea portului Trabzon cu Galați, pentru transbordarea mărfurilor care vor lua calea fluvială spre Occident.

– Transporturile rutiere prin Turcia spre Iran (Trabzon-Bazagan) cu autocamioane românești.

### **Culturale.**

– Intensificarea schimburilor cultural-artistice (la nivel guvernamental, oameni de știință, ziariști, scriitori, artiști, sportivi, turiști, conferințe, expoziții, ansambluri de dans etc).

– Înființarea unei asociații de prietenie româno-turce (la Istanbul), cu scop cultural-artistice;

– Reflectarea exactă a țării noastre în manualele școlare, enciclopedii și alte publicații, care conțin numeroase erori;

– Descifrarea documentelor istorice în colaborare (pentru clarificarea unor perioade obscure);

– Popularea reciprocă a celor două țări;

– Cunoașterea prin cooperare și schimburi de delegații, studii, profesori, studenți, turism etc.

\*

\* \*

Am înșirat toate aceste probleme, nu pentru a fi ridicate în convorbirile ce vor avea loc, ci pentru a prezenta cadrul preocupărilor noastre, din care se vor reține numai cele ce se vor aprecia ca oportune și la nivelul vizitei.

Gr. Geamănu<sup>86</sup>

[AMAE, Problema 220/1968, Turcia 4, partea II-a, Dosare Speciale, ff. 63-65]

## **32. 19 noiembrie 1968, București. Raport al Ministerului Afacerilor Externe, referitor la stadiul relațiilor româno-turce. Sunt prezentate principalele evoluții înregistrate în perioada 1966-1968, cu referire la vizitele reciproce la nivel de președinte, prim-ministru și acordurile care au rezultat în urma acestor acțiuni. Se aduc în atenție întâr-**

<sup>86</sup> **Grigore Geamănu** (1903 – 1985), jurist, om politic și diplomat. Licențiat în Drept la București (1928), cu un doctorat la Paris (1933), a profesat ca avocat în baroul Gorj și, din 1938, în baroul Ilfov. A fost membru al Partidului Țărănesc Radical, apoi al Frontului Plugarilor. A lucrat la Ministerul Afacerilor Interne (1945-1948), a fost deputat (1946-1969), adjunct al ministrului Lucrărilor Publice (1948-1949), prim arbitru de stat (1949-1952), profesor al Facultății de Drept a Universității din București (1949), membru în Colectivul de asistență juridică al Capitalei (1953-1956), reprezentant la sesiunea a XII-a a ONU (1957), decan al Facultății de Drept (1958-1959), șef al delegației la Conferința dreptului mării de la Geneva (1958-1960), membru și secretar al Consiliului de Stat (1961-1968). A fost ministru plenipotențiar la Berna (1959-1961) și ambasador la Ankara (26 februarie 1968-2 octombrie 1971).

zierile înregistrate în procesul de ratificare la nivelul autorităților turce a acordului cultural precum și în ceea ce privește organizarea vizitei președintelui Cevdet Sunay în R.S.R.

*November 19, 1968, Bucharest. Report of the Ministry of Foreign Affairs of the SRR on the state of Romanian-Turkish relations. The main developments between 1966 and 1968 are presented, with reference to the mutual visits at the level of President and Prime Minister and the agreements that resulted from these actions. In addition to the progress aspects in terms of political dialogue, there are a number of delays in the Turkish ratification process of the bilateral agreement on culture, as well as in organizing the President Cevdet Sunay's visit to the SRR*

## Stadiul actual al relațiilor bilaterale româno-turce

### 1. Politico-diplomatice

După vizita în Turcia a delegației guvernamentale române, condusă de președintele Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer (iulie 1966), relațiile româno-turce au cunoscut o evoluție pozitivă în toate domeniile.

În septembrie 1967, a avut loc vizita în Republica Socialistă România a delegației guvernamentale turce, condusă de primul ministru Süleyman Demirel. În aprilie 1967 a vizitat Turcia o delegație a Marii Adunări Naționale a Republicii Socialiste România, ca răspuns la vizita în țara noastră (mai 1966) a delegației parlamentare turce. În mai 1967 a vizitat țara noastră ministrul Afacerilor Externe al Turciei [Caglayangil].

În iulie 1966, cu prilejul vizitei în Turcia a delegației guvernamentale române, s-a lansat invitația ca președintele Turciei, Cevdet Sunay, să viziteze țara noastră. Invitația a fost consemnată în comunicatul comun publicat. Până în prezent vizita nu a avut loc.

În cursul anului 1967, au fost semnate: acordul privind transporturile rutiere, convenția plantelor, iar în anul 1968 acordul de desființare a vizelor.

În octombrie 1967, au fost ridicate, pe bază de reciprocitate, restricțiile de deplasare pentru personalul diplomatic al celor două țări.

În cadrul evoluției relațiilor politico-diplomatice, au continuat să existe unele rezerve din partea turcă. Astfel în luna iunie 1967, Medjlisul turc a respins propunerea unor deputați de a se forma un grup parlamentar de prietenie turco-român. Acordul privind reglementarea schimburilor artistice și științifice, semnat în iulie 1966, nu a fost ratificat de partea turcă.

**2. Relațiile comerciale și economice** între cele două părți se desfășoară în baza acordului comercial și de plăți semnat în 1954 la Ankara, care se reînnoiește anual prin tacită reconducțiune.

În ultimii ani schimburile comerciale au crescut, ajungând în 1967 la circa 16 milioane dolari, de ambele părți.

Protocolul de schimburi de mărfuri pe perioada 1 aprilie 1968 – 31 martie 1969 prevede un volum global de 17,4 milioane dolari.

În primele trei trimestre ale anului 1968, la exportul românesc s-au contractat mărfuri în valoare de 47,4 milioane lei valută, din care s-au realizat 33,7 milioane valută: la import s-au contractat mărfuri în valoare de 43,8 milioane lei valută, din care s-au importat efectiv mărfuri în valoare de 36,4 milioane lei valută.

Structura schimburilor s-a îmbunătățit și diversificat crescând ponderea produselor finite la export. Exportul nostru în Turcia reprezintă în mare majoritate produse industriale, în special

produse ale industriei construcțiilor de mașini și ale industriei petrochimice, iar importurile constau în principal din materii prime.

S-au intensificat schimburile de delegații economice și de specialiști între cele două țări. România a fost vizitată de ministrul comunicațiilor din Turcia<sup>87</sup> (noiembrie 1967), ministrul energiei și resurselor naturale<sup>88</sup> (aprilie 1968) etc., iar Turcia, de ministrul petrolului [Alexandru Boabă] (septembrie 1968), o delegație a Camerei de Comerț a Republicii Socialiste România (decembrie 1967).

În prezent, se duc tratative cu partea turcă pentru construirea în Turcia a următoarelor obiective economice: două baraje, o hidrocentrală, o rafinărie, fabrică de acid sulfuric, fabrică de ciment, fabrică de montaj pentru motoare electrice, livrarea unei instalații pentru sulfat de amoniu și a unei instalații de foraj.

De asemenea, sînt în curs de examinare unele propuneri de cooperare în domeniul exploataării unor zăcăminte de minereuri de fier, bauxită și magnezită din Turcia.

În desfășurarea schimburilor economice și comerciale româno-turce sînt unele greutăți. Partea turcă insistă pentru a obține aceleași avantaje ca și din Vest – credite pe termen lung cu dobînzii reduse, finanțarea cheltuielilor interne etc. În octombrie a.c., autoritățile turce au refuzat să acorde licența de import pentru tractoarele românești expuse la Tîrgul de la Izmir.

### 3. Relațiile cultural-științifice se desfășoară pe bază de planuri anuale.

Printre acțiunile mai importante realizate în ultimii ani, amintim turneul în Republica Socialistă România a filarmonicii președinției Republicii din Ankara (octombrie 1966) și turneul în Turcia a Filarmonicii „George Enescu” (octombrie 1967), vizitele reciproce ale unor personalități din viața culturală, organizarea săptămînii filmului românesc la Istanbul și Ankara, respectiv a săptămînii filmului turc la București, vizita în Turcia a directorului general al Agerpres etc.

De asemenea, au început să se realizeze unele traduceri din literatura celeilalte țări (partea română a tradus cartea „Un punct pe hartă”<sup>89</sup>, iar partea turcă „Invitație la vals” de Mihail Dru-meș și „Jocul cu moartea” de Zaharia Stancu).

Prezentarea țării noastre în presa turcă s-a îmbunătățit, a crescut numărul de articole și știri favorabile despre țara noastră.

Cu toate acestea, în presa turcă au mai apărut unele articole tendențioase privind situația cetățenilor de origine turcă din România, speculații referitoare la Basarabia și alte materiale.

Relațiile culturale cu Turcia sînt sub nivelul posibilităților existente, în special comparîndu-le cu rezultatele obținute în alte sectoare ale colaborării bilaterale. Neratificarea de către partea turcă a acordului cultural îngreuiază desfășurarea schimburilor cultural-științifice.

[AMAE, Problema 220/1968, Turcia 4, partea II-a, Dosare Speciale, ff. 141-143]

### 33. 27 noiembrie 1968, București. Interviu al ambasadorului Republicii Turcia la București, Kâmuran Gürün, cu titlul „Repere în politica actuală a Turciei”. Se evidențiază

<sup>87</sup> **Mehmet Sadettin Bilgic** (1920-2012), om politic turc și medic chirurg. A intrat în viața politică în 1952, fiind ales deputat al Partidului Justiției. A fost ministrul Transporturilor (3 aprilie 1967 – 1 august 1969) și ministrul Apărării Naționale (21 iulie – 18 octombrie 1977).

<sup>88</sup> **Refet Sezgin** (1925-1992), om politic turc și jurist. A fost avocat, deputat și ministrul Energiei și Resurselor Naturale (3 aprilie 1967 – 3 noiembrie 1969).

<sup>89</sup> *Un punct pe hartă*, roman al scriitorului turc Saint Faik Abasıyanık (1906-1954), a fost tradus de Clementina Voinescu și publicat în 1966 la E.P.L.U.

faptul că liniile directe ale politicii externe promovate de Ankara se realizează în baza principiilor enunțate de Kemal Atatürk (*Pace în țară, pace în lume*). Diplomatul turc subliniază convergența de opinii pe aceste subiecte, fiind evidențiată importanța dialogului direct la nivelul factorilor de decizie din cele două state.

*November 27, 1968, Bucharest. Interview of the Ambassador of the Republic of Türkiye in Bucharest, Kâmuran Gürün, entitled „Milestones in Türkiye’s current politics”. It is highlighted the reference of the foreign policy guidelines promoted by Ankara to the principles enunciated by Kemal Atatürk (Peace in the country, peace in the world). The Turkish diplomat emphasizes the convergence of opinions on these topics, highlighting the importance of direct dialogue at the level of decision-makers in the two states.*

– Care sînt principiile pe care țara dumneavoastră le consideră fundamentale pentru dezvoltarea bunelor relații în această parte a lumii și, în general, în politica internațională?

De la întemeierea republicii, politica externă a Turciei s-a bazat întotdeauna pe principiul lansat de Atatürk, fondatorul republicii: pace în țară, pace în lume. Aplicarea acestui principiu implică un respect necondiționat față de suveranitatea și integritatea teritorială ale altor țări. Implică neamestecul în treburile lor interne. Din 1923, statul turc a respectat și a urmat cu strictețe aceste principii și va continua în această direcție. Turcia a avut întotdeauna relații armonioase. De altfel, este normal ca două țări care acceptă aceste principii ca bază a politicii lor externe să poată cultiva relații strînse și să poată dezvolta raporturile dintre ele.

– Care este părerea dumneavoastră despre starea actuală a relațiilor turco-române, despre perspectivele lor de dezvoltare și, în acest context, despre rolul contactelor personale între conducătorii de stat?

– Relațiile turco-române au înregistrat o dezvoltare foarte fericită și cu totul remarcabilă în timpul ultimilor ani. Cele două țări au știut să găsească și să realizeze o cooperare însemnată în mai multe domenii. De altfel, guvernul român, avînd la baza politicii sale externe aceleași principii pe care le enunțăm în răspunsul la precedentă întrebare, nu exista nici un motiv care să împiedice dezvoltarea acestor relații. Din acest punct de vedere, sînt personal convins că relațiile noastre vor continua să se dezvolte și să se întărească zi de zi mai mult. Mai ales în domeniul economic există încă ample posibilități de exploatat și, fără îndoială, dumneavoastră și noi ne vom servi de ele pentru dezvoltarea raporturilor noastre economice. Cred că este larg cunoscut faptul că cel mai bine se învață ceea ce se învață direct, privind și observînd. Relațiile între țări depind în mare măsură de părerea pe care cetățenii acestora și-o formează unii despre ceilalți; această părere este de altfel cu atît mai corectă cu cît se bazează mai mult pe observațiile personale, la fața locului, și pe contactele reciproce. Aceste contacte, aceste observații creează posibilitatea unei mai bune înțelegeri, unei mai mari încrederi. Cred că șefii de stat, în ciuda înaltelor funcții pe care le ocupă, nu fac excepție de la această regulă; dimpotrivă, este și mai valabilă pentru ei, deoarece ei au posibilitatea de a influența opinia publică din țările lor. Contactele între șefii de stat le permit nu numai să se cunoască reciproc, mai îndeaproape, dar și să-și facă o idee clară despre țara, poporul și posibilitățile celeilalte părți. Acestea sînt tot atîtea mijloace pentru o apropiere între țări și popoare. Pe de altă parte, este întotdeauna de preferat să vorbești direct decît prin persoană interpusă. Aceste persoane interpuse sîntem noi, ambasadorii, care urmărim continuarea dialogului dintre țări. Este însă foarte util ca, din timp în timp, conducătorii de state să se dispenseze de mijlocirea ambasadorilor.

34. 7 decembrie 1968, București. Nota de audiență referitoare la întâlnirea dintre Vasile Șandru, adjunct al ministrului Afacerilor Externe, cu Kâmuran Gürün, ambasadorul Republicii Turcia la București. Principalele puncte de discuție se axează pe vizita efectuată de ministrul Afacerilor Externe, Corneliu Mănescu, în Turcia și problemele abordate cu acest prilej. Unul dintre aspecte vizează posibilitatea efectuării, în toamna anului 1969, a unei vizite a Președintelui Consiliului de Stat, Nicolae Ceaușescu în Turcia. Diplomatul turc s-a interesat despre reuniunea Tratatului de la Varșovia desfășurată la București și a solicitat informații cu privire la posibilitatea desfășurării de manevre militare pe teritoriul României. Partea română a arătat că decizia privind prezența de trupe străine pe teritoriul țării este de competența Marii Adunări Naționale. Se subliniază importanța semnării unui Acord-cadru, eventual după modelul celui încheiat de Turcia cu U.R.S.S. ceea ce ar permite prioritizarea proiectelor româno-turce.

*December 7, 1968, Bucharest. Audience note regarding the meeting between Vasile Sandru, Deputy Minister of Foreign Affairs, and Kâmuran Gürün, Ambassador of the Republic of Türkiye in Bucharest. The main points of discussion focus on the visit made by the Minister of Foreign Affairs, Corneliu Manescu, to Türkiye and the issues addressed on this occasion. One of the aspects concerns the possibility of a visit of the President of the State Council, Nicolae Ceaușescu, to Türkiye in the autumn of 1969. The Turkish diplomat asked on Warsaw Treaty meeting held in Bucharest and indicated a particular interest on the possibility of conducting military maneuvers on Romanian territory. The Romanian side underlined that a decision regarding the presence of foreign troops is pending on the Great National Assembly. It is stressed the importance of signing a Framework Agreement, possibly following the model of the one concluded by Türkiye with the USSR, which would allow the prioritization of Romanian-Turkish projects.*

La 5 decembrie 1968, Vasile Șandru, adjunct al ministrului, a primit în audiență, la cerere, pe Kâmuran Gürün, ambasadorul Turciei la București, a asistat Baba Aron, secretar II la Direcția II Relații.

K. Gürün a exprimat dorința de a schimba unele păreri cu adjunctul Vasile Șandru, în legătură cu vizita efectuată în Turcia de ministrul Afacerilor Externe, Corneliu Mănescu.

A arătat că partea turcă este satisfăcută de rezultatele vizitei și de modul în care s-au desfășurat convorbirile cu privire la relațiile bilaterale și problemele internaționale.

Partea turcă regretă că soția și fiica ministrului român nu au putut să-l însoțească în această călătorie, dar partea turcă speră ca și domniile lor să viziteze Turcia cât mai curînd. A primit instrucțiuni din partea ministrului de externe Caglayangil să se ocupe de acest lucru și roagă ca la timpul potrivit să fie informat despre data vizitei pentru a o comunica la Ankara.

În continuare, ambasadorul turc întrebă pe Vasile Șandru care este părerea sa despre rezultatele vizitei ministrului de externe, Corneliu Mănescu, în Turcia.

V. Șandru arată că încă nu a avut prilejul să discute acest lucru cu ministrul Corneliu Mănescu, dar din informațiile care i-au parvenit în timpul desfășurării vizitei poate trage concluzia că există toate motivele să fim satisfăcuți atât pentru programul vizitei, pentru primirile la președintele republicii și primul ministru, cât și pentru convorbirile pe care cei doi miniștri le-au avut în legătură cu dezvoltarea relațiilor bilaterale, mai ales în domeniul economic și comercial. Hotărîrea comună care s-a luat de a accelera dezvoltarea cooperării economice ne oferă motive



să fim optimiști cu privire la relațiile dintre cele două țări. Remarca, de asemenea, modul pozitiv în care presa turcă a comentat vizita ministrului român în Turcia.

K. Gürün s-a referit la primirea ministrului român de către președintele republicii, Cevdet Sunay, spunînd că s-a discutat cu acest prilej problema schimbului de vizite la nivel înalt între cele două țări. Personal a mai avut o convorbire pe această temă cu președintele Sunay. A reieșit că într-adevăr președintelui Sunay i s-a oferit prima posibilitate de a efectua vizita. Președintele consideră însă că nu trebuie să existe în această privință o problemă de protocol și de aceea, dacă pentru președintele Consiliului de Stat, Nicolae Ceaușescu, ar fi convenabil, ar putea să efectueze primul vizita în Turcia. Crede că timpul cel mai potrivit pentru o astfel de vizită ar fi toamna anului 1969, nu mai devreme. Arată apoi că președintele republicii, conform constituției turce, nu hotărăște singur asupra programului de vizite, ci pe baza propunerilor guvernului. Regula este ca el să efectueze maximum 3 vizite pe an în străinătate.

La o întrebare a lui Vasile Șandru dacă programul de vizite al președintelui Sunay pe anul viitor a fost deja stabilit și dacă în cadrul acestuia este inclusă și vizita în România, K. Gürün a răspuns că programul nu a fost încă stabilit, urmînd ca guvernul turc să-i prezinte președintelui propuneri. În orice caz, personal nu va putea furniza prea multe lămuriri în legătură cu vizita președintelui Sunay, acest lucru ar putea fi însă urmărit de ambasadorul român la Ankara [Geamănu]. În ceea ce îl privește se va ocupa de vizita în Turcia a președintelui Consiliului de Stat, Nicolae Ceaușescu. Întrebă pe Vasile Șandru ce vizite în exterior a efectuat pînă acum președintele Consiliului de Stat, Nicolae Ceaușescu, și ce se prevede pentru anul viitor.

V. Șandru arată că președintele Consiliului de Stat român a făcut pînă în prezent vizite oficiale în U.R.S.S., R.S.F. Iugoslavia și R.S. Cehoslovacă. Programul său de vizite pentru anul viitor nu a fost încă stabilit. Probabil că aceasta va fi însă destul de încărcat.

K. Gürün se referă la faptul că în perioada în care el a fost absent din România, a avut loc la București, întîlnirea reprezentanților forțelor armate ale statelor Tratatului de la Varșovia. În legătură cu aceasta au circulat diferite știri legate de eventualele manevre ale forțelor armate ale acestor țări pe teritoriul României. Întrebă dacă a fost luată o hotărîre în legătură cu această problemă.

V. Șandru răspunde că întîlnirea reprezentanților forțelor armate ale țărilor participante la Tratatul de la Varșovia a fost o întîlnire de rutină în cursul căreia s-au examinat probleme tehnice. Asemenea reuniuni nu au competența, conform Tratatului, de a hotărî în probleme privind manevrele. Zvonurile care au circulat pe această temă nu au nici o bază, ele fiind pure speculații.

K. Gürün arată că, după cîte știe pînă în prezent, manevrele statelor participante la Tratatul de la Varșovia nu au fost niciodată anunțate din timp. Știe însă că la noi hotărîrile privind primirea în țară a unor trupe străine sînt de competența Marii Adunări Naționale. Întrebă dacă această procedură presupune că manevrele vor deveni publice înainte ca ele să aibă loc și dacă nu cumva se ivesc divergențe asupra acestei probleme între România și celelalte țări.

V. Șandru arată că, într-adevăr, la noi Marea Adunare Națională este aceea care poate hotărî în problema admiterii de trupe străine în țară. Aceasta nu înseamnă însă că trebuie să existe divergențe între noi și celelalte țări, deoarece fiecare se conduce după reglementările interne proprii.

K. Gürün spune că a fost sfătuit, după ce s-a întors din Turcia, să citească și a citit cu atenție cuvîntarea președintelui Consiliului de Stat, Nicolae Ceaușescu, la Marea Adunare Națională cu ocazia sărbătorii semicentenarului Unirii Transilvaniei cu România.

[...]

Proiectele propriu-zise și celelalte probleme tehnice ar trebui lăsate pentru moment la o parte, urmînd ca ele să fie discutate după încheierea acordului-cadru.

Ambasadorul turc [Gürün] a arătat că un astfel de acord a fost încheiat de Turcia cu U.R.S.S. și a exprimat părerea că acest sistem de cooperare economică este cel mai potrivit pentru țările cu care schimburile se desfășoară pe bază de clearing.

A explicat că, atunci cînd se discută construirea unui obiectiv economic în Turcia, trebuie avut în vedere dacă acesta este inclus în planul cincinal turc, ordinea de prioritate care i se acordă și în ce măsură există disponibilități financiare pentru aceasta.

În lipsa unui acord cadru lucrurile merg greu, deoarece la fiecare proiect intervin problemele financiare care sînt cele mai dificile. A exemplificat cu convorbirile care au avut loc la Ankara cu privire la construirea celor două baraje în Turcia, care nu au avansat tocmai din cauza problemelor financiare.

Ambasadorul turc și-a exprimat dorința de a discuta aceste probleme privind cooperarea economică cu vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Gheorghe Rădulescu<sup>90</sup> sau, eventual, cu o altă personalitate competentă pentru a explica mai clar situația.

V. Șandru a promis ambasadorului turc că va transmite această dorință vicepreședintelui Consiliului de Miniștri.

Audiența a durat 60 de minute.

[AMAE, Dosare Speciale, Problema 220/1968, Turcia 4, partea II-a, ff. 178-184]

**35. 9 decembrie, 1968, Ankara. Telegramă a Ambasadei R.S.R. la Ankara referitoare la convorbirea avută cu omologul bulgar privind intrarea a două nave de război americane în Marea Neagră și corelația acestui eveniment cu prevederile Convenției de la Montreux. Se informează asupra demersurilor făcute de misiunile diplomatice ale R.P. Bulgaria și U.R.S.S. către Ministerul Afacerilor Externe turc prin care au semnalat presupusa încălcare a prevederilor Convenției de la Montreux. Se consemnează sugestia bulgară privind inițierea unui demers similar din partea Ambasadei R.S.R.**

*December 9, 1968, Ankara. Telegram from the Embassy of the SRR in Ankara regarding the conversation with the Bulgarian counterpart regarding the entry of two American warships into the Black Sea and the correlation of this event with the provisions of the Montreux Convention. It is informed about the requests made by the diplomatic missions of the Republic of Bulgaria and the USSR to the Turkish Ministry of Foreign*

<sup>90</sup> **Gheorghe (Gogu) Rădulescu** (1914-1991), om politic comunist și economist. Comunist ilegalist, director general la Ministerul Industriei și Comerțului general (6 februarie 1947 – 29 noiembrie 1948), consilier economic la Ministerul Economiei Naționale (6 februarie 1947 – 11 mai 1948), secretar general al Ministerului Comerțului (11 mai – 29 noiembrie 1948), secretar general (29 noiembrie 1948 – 15 septembrie 1949) și ministru adjunct la Ministerul Comerțului Exterior (15 septembrie 1949 – 1 iulie 1952). A fost exclus din P.M.R. în 1952-1956, fiind acuzat de „deviere de dreapta”. A fost conferențiar la Institutul de Studii Economice și Politice „V.I. Lenin” și profesor la Școala Medie Tehnică Comercială (1952-1954), director general la CENTROCOOP și la Institutul de Cercetări Economice al Academiei R.P.R. (1954-1956), ministrul Comerțului Interior (24 noiembrie 1956 – 19 martie 1957), adjunct al ministrului Comerțului Interior (19 martie 1957 – 17 august 1959), ministrul Comerțului (17 august 1959 – 30 aprilie 1962). Membru al C.C. al P.M.R./P.C.R. (25 iunie 1960 – 22 decembrie 1989), deputat (1961-1989), ministrul Comerțului Exterior (30 aprilie 1962 – 31 octombrie 1963), vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (31 octombrie 1963 – 18 martie 1975), reprezentant permanent al R.S.R. la C.A.E.R. (1965-1974), președinte al Consiliului de Conducere al Curtții Superioare de Control Financiar (22 mai 1973 – 22 decembrie 1989), viceprim-ministru al Guvernului (18 martie 1975 – 29 martie 1979), vicepreședinte al Consiliului de Stat (2 aprilie 1979 – 22 decembrie 1989).

*Affairs through which they reported the alleged violation of the provisions of the Montreux Convention. The Bulgarian suggestion regarding the initiation of a similar approach by the Embassy of the SRR is recorded.*

Azi am primit vizita însărcinatului cu afaceri al R.P. Bulgaria (Konstantinov), care și-a exprimat dorința să afle cum a decurs vizita tovarășului ministru Corneliu Mănescu în Turcia și rezultatele ei.

În răspunsurile mele m-am menținut în termenii comunicatului comun.

Cu acest prilej au venit în discuție și demersurile diplomatice determinate de pătrunderea în Marea Neagră a celor două nave de război americane. Am aflat astfel că și ambasada R.P. Bulgaria a adresat o notă Ministerului Afacerilor Externe turc, semnalind încălcarea convenției de la Montreux prin traversarea strâmtorilor spre Marea Neagră a celor două distrugătoare americane.

Am aflat, de asemenea, amănunte cu privire la demersurile diplomatice făcute de ambasada sovietică și de cea bulgară în legătură cu acest eveniment.

Astfel, la notificarea din partea M.A.E. turc, care anunța apropiata trecere a celor două vase prin strâmtori, ambasada sovietică a răspuns cu o notă atrăgând atențiunea că prin aceasta se încalcă convenția de la Montreux (art. 8, anexa 2).

M.A.E. turc (departamentul de resort) a invitat un reprezentant al ambasadei sovietice pentru a primi explicații. S-a prezentat primul consilier Voskoboï<sup>91</sup>, care a reiterat argumentele din notă, în timp ce reprezentantul M.A.E. turc a susținut că nu ne aflăm în cazul unei încălcări.

În același mod s-a procedat și cu bulgarii.

După această relatare, Konstantinov a întrebat dacă ambasada noastră a făcut la rândul său un asemenea demers. I-am răspuns că fiind plecat la Istanbul, abia ieri am aflat de nota sovietică, iar de cea bulgară nu știam nimic.

El și-a exprimat părerea că ar trebui să facem și noi un asemenea demers. I-am replicat că în fața faptului consumat, demersul nostru ar fi tardiv și inoperant.

[AMAE, Dosare Speciale, Problema 220/1968, Turcia 4, partea II-a, ff. 183-184]

**36. 30 martie 1969, București. Comunicat româno-turc privind vizita în Republica Turcia a președintelui Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, în perioada 24-29 martie 1969. Sunt subliniate dezvoltarea relațiilor economice între cele două state, a schimburilor comerciale și a contactelor în domeniile tehnic și științific, precum și înființarea unei comisii economice mixte româno-turce. Ca parte a agendei de politică externă, cei doi președinți au evidențiat importanța relațiilor de prietenie româno-turce în promovarea păcii la nivel internațional și în consolidarea unui mediu de securitate stabil în regiunea Balcanilor.**

*March 30, 1969, Bucharest. Romanian-Turkish communiqué regarding the visit to the Republic of Türkiye of the President of the State Council of the Socialist Republic of Romania, Nicolae Ceaușescu, on March 24-29, 1969. It is emphasized the development of economic relations between the two states, trade exchanges and contacts in the technical and scientific fields, as well as the establishment of a Romanian-Turkish joint economic commission. As a part of foreign policy agenda, the two presidents underlined*

<sup>91</sup> Aleksei Savici Voskoboï, ofițer sovietic al KGB, șef al agenției din Turcia, sub acoperirea de consilier.

*the importance of friendly bilateral relationship in promoting the peace at international level and for consolidation of a stable security environment in the Balkan region.*

Dind curs invitației președintelui Republicii Turcia, Cevdet Sunay, președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, împreună cu soția [Elena Ceaușescu<sup>92</sup>], a făcut o vizită oficială în Turcia, între 24-29 martie 1969. Președintele Consiliului de Stat a fost însoțit de: Ilie Verdeț<sup>93</sup>, prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, Corneliu Mănescu, ministrul Afacerilor Externe, Octavian Groza<sup>94</sup>, ministrul energiei electrice, Grigore Geamănu, ambasadorul Republicii Socialiste România la Ankara, și Nicolae Nicolae<sup>95</sup>, adjunct al ministrului comerțului exterior.

[...]

Convorbirile, care s-au desfășurat într-o atmosferă de cordialitate, prietenie și înțelegere reciprocă, s-au referit la relațiile bilaterale româno-turce și la probleme actuale din domeniul relațiilor internaționale.

Cei doi președinți au constatat cu satisfacție că relațiile dintre România și Turcia au înregistrat o importantă dezvoltare în diferite domenii, conform dorinței sincere a celor două guverne

<sup>92</sup> **Elena Ceaușescu** (1919-1989), n. Petrescu, om politic comunist, soția lui Nicolae Ceaușescu. Membru al P.C.R. din 1939, a lucrat, din 1944, ca laborantă la Institutul de Cercetări Chimice București, în 1957 fiind numită cercetător științific iar, în 1964, director. A mai fost membru al C.C. al P.C.R. (21 iulie 1972 – 22 decembrie 1989), deputat (1975-1989), prim-viceprim-ministru (1 aprilie 1980 – 22 decembrie 1989), președinte al Comisiei pentru probleme de cadre de partid și de stat a C.C. al P.C.R. (3 noiembrie 1976 – 22 decembrie 1989) și al mai multor comisii, comitete și consilii. După venirea la putere a lui Nicolae Ceaușescu, soția, Elena, a deținut 17 funcții de conducere, devenind foarte activă în viața politică, dar mai ales în procesul de luare a deciziilor. Presa a avut un rol fundamental în promovarea personalității soției dictatorului, un cult secundar definit de exces, hiperbolizare a acțiunilor sale și obediență față de regim, alimentat de premii, distincții și titluri. Pe măsură ce reprezentarea soțului a fost din ce în ce mai proeminentă, imaginea acesteia a dobândit noi valențe. A avut o influență nefastă asupra soțului Nicolae Ceaușescu, care, practic i-a delegat și acesteia o parte importantă a atribuțiilor lui. Acest fapt a contribuit la accentuarea antipatiei populației față de regimul comunist. A fost condamnată la moarte și executată alături de soțul Nicolae Ceaușescu, în decembrie 1989, pe fondul nemulțumirii românilor care au ieșit în stradă împotriva politicilor cuplului dictatorial.

<sup>93</sup> **Ilie Verdeț** (1925-2001), om politic comunist. A fost membru P.C.R. din 1945, președinte de sindicat și director de mină. Avansând în ierarhia de partid, a devenit prim-adjunct (1954-1957) și adjunct al șefului Secției Organizatorice a C.C. al P.M.R. (1958-1965), membru al C.C. al P.M.R./P.C.R. (25 iunie 1960 – iulie 1986), deputat (1961-1989), vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (21 august 1965–3 ianuarie 1967), prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (3 ianuarie 1967 – 7 martie 1978), președinte al Comitetului de Stat al Planificării (7 martie 1978 – 29 martie 1979), prim-ministru (30 martie 1979 – 22 mai 1982), vicepreședinte al Consiliului de Stat (22 mai – 7 octombrie 1982), ministru Minelor (18 octombrie 1985 – 20 iunie 1986).

<sup>94</sup> **Octavian Victor Groza** (1923-2000), om politic comunist și inginer hidrotehnic. Membru al P.C.R. din 1945, director (1962) la Institutul de Studii și Proiectări Hidroenergetice din București, adjunct al ministrului Energiei Electrice (din 10 sept. 1965), ministrul Energiei Electrice (10 iulie 1968 – 18 decembrie 1972); ministru secretar de stat, prim-vicepreședinte al Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie (18 decembrie 1972 – 16 noiembrie 1976), ambasador la Viena (16 noiembrie 1976 – 14 mai 1985).

<sup>95</sup> **Nicolae M. Nicolae** (1924-2009), om politic comunist și inginer electrotehnic. Membru P.C.R. din 1945, director general în cadrul Ministerului Energiei Electrotehnice (1952-1957), director al Uzinei „Electronica” (1957-1959) și al Întreprinderii de comerț exterior „Tehnimport” din București (1959-1961), director general la Întreprinderea de comerț exterior „Mașinimport” (1961-1966), adjunct (12 ianuarie 1966 – 31 decembrie 1970) și prim-adjunct al ministrului Comerțului Exterior (31 decembrie 1970 – 28 februarie 1972), ministru secretar de stat la Ministerul Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale (28 februarie 1972 – 15 iunie 1976); reprezentantul României în Comisia de Comerț exterior din C.A.E.R. (1972-1976), membru al C.C. al P.C.R. (28 noiembrie 1974 – 23 noiembrie 1979), ambasador la Washington D.C. (15 iunie 1976 – 25 septembrie 1978), președinte al Comisiei pentru prognoză și planificare a dezvoltării științei și tehnologiei din aparatul Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie (1979-1984), președinte al Consiliului de coordonare a dezvoltării bazei energetice și funcționării sistemului energetic național, cu rang de viceprim-ministru al Guvernului (1983-1989), ministrul comerțului exterior în guvernul Petre Roman (2 ianuarie – 28 iunie 1990).

de a întări raporturile dintre cele două țări în spiritul bunei vecinătăți și respectului reciproc. Ei au relevat că schimburile de vizite între primii miniștri, președinții parlamentelor, miniștrii Afacerilor Externe și alte personalități oficiale din cele două țări, precum și încheierea în ultimii ani a unui număr mare de acorduri și convenții au adus o contribuție însemnată la această evoluție fericită a relațiilor bilaterale.

Cele două părți au acordat o atenție deosebită relațiilor economice dintre țările lor. Ele au salutat creșterea rapidă pe care o cunosc în ultimii ani schimburile comerciale, dezvoltarea contactelor în domeniile tehnic și științific. În scopul folosirii mai eficiente a condițiilor favorabile pe care le oferă stadiul actual și perspectiva dezvoltării economiilor naționale ale României și Turciei, cele două părți au convenit asupra înființării unei comisii mixte româno-turce și au fost de acord să însărcineze autoritățile competente să studieze problema încheierii unui acord de lungă durată.

Cele două părți au constatat că schimburile în domeniile artistic și științific dintre România și Turcia se dezvoltă satisfăcător.

În timpul vizitei, miniștrii Afacerilor Externe ai celor două țări au procedat la schimbul instrumentelor de ratificare a Acordului între guvernul Republicii Socialiste România și guvernul Republicii Turcia privind transporturile rutiere internaționale.

Cele două părți au subliniat că dezvoltarea relațiilor de prietenie dintre România și Turcia corespunde intereselor popoarelor român și turc și constituie totodată o contribuție activă la întărirea spiritului de colaborare și înțelegere internațională.

Cei doi președinți au efectuat un schimb de păreri cuprinzător asupra situației internaționale actuale. Ei au subliniat în această privință importanța principiilor de valoare universală ale suveranității, independenței naționale, egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc ca bază indispensabilă a unor relații internaționale sănătoase și, evidențiind din nou necesitatea respectării principiilor sus-menționate de către toate statele, mari sau mici, au reafirmat hotărârea României și a Turciei de a continua eforturile lor sincere pentru instaurarea unui climat de încredere și înțelegere în lume și de a sluji cu eficacitate cauza păcii, căreia îi sînt profund atașate.

Animate de aceste sentimente, părțile au exprimat din nou convingerea lor că stabilirea unor relații de încredere și de înțelegere pe continentul european ar avea o importanță deosebită pentru pacea și securitatea lumii întregi. În același scop, cele două părți au subliniat importanța rezoluției adoptate la cea de-a XX-a sesiune a Adunării Generale a ONU cu privire la relațiile europene.

Pronunțîndu-se, de asemenea, în favoarea dezvoltării raporturilor de bună vecinătate între statele din Balcani într-un spirit de înțelegere mutuală și subliniind importanța unor astfel de raporturi pentru întărirea păcii regionale și mondiale, cele două părți au relevat cu satisfacție aportul constructiv al relațiilor de prietenie româno-turce la evoluția pozitivă a situației din Balcani.

Cei doi președinți au exprimat convingerea lor că îndeplinirea aspirațiilor de pace și securitate ale omenirii este în strînsă legătură cu realizarea dezarmării generale, inclusiv dezarmarea nucleară, sub un control internațional eficace, și au subliniat necesitatea de a se depune eforturi pentru a se ajunge la măsuri concrete în scopul atingerii acestui obiectiv.

Cei doi președinți au accentuat rolul important care revine Organizației Națiunilor Unite în menținerea păcii și securității internaționale și s-au pronunțat pentru sporirea eficacității acestei organizații pe baza principiilor înscrise în Cartă.

Părțile au exprimat preocuparea lor față de diferitele focare de tensiune și de conflict existente în lume.

Ele au formulat speranța că tratativele de la Paris cu privire la Vietnam vor asigura cât mai curînd posibil o reglementare pașnică a conflictului pe baza Acordurilor de la Geneva din 1954, permițînd poporului vietnamez să dispună în mod liber de propria sa soartă.

În ceea ce privește situația din Orientul Mijlociu, cele două părți au exprimat dorința că eforturile îndreptate spre găsirea unei soluții a acestui conflict în conformitate cu rezoluția Consiliului de Securitate din 22 noiembrie 1967<sup>96</sup> vor da rezultate cât mai curînd posibil și vor duce la o pace justă și trainică în această regiune.

În cursul discuțiilor a fost evocată, de asemenea, problema Ciprului. Partea turcă a explicat ultimele evoluții în această privință. Cei doi președinți au fost de acord că, în interesul întăririi păcii în această regiune, problema ar trebui rezolvată prin mijloace pașnice, conform intereselor legitime ale tuturor părților în cauză.

Părțile apreciază că vizita președintelui Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, în Republica Turcia constituie o importantă contribuție la întărirea relațiilor de prietenie dintre cele două țări, în interesul popoarelor român și turc, al cauzei păcii și înțelegerii internaționale. Cei doi președinți au fost deosebit de satisfăcuți de convorbirile avute și s-au declarat în favoarea continuării contactelor între oamenii de stat ai celor două țări.

Președintele Consiliului de Stat, Nicolae Ceaușescu, a adresat președintelui Republicii Turcia, Cevdet Sunay, invitația de a face o vizită oficială în Republica Socialistă România. Invitația a fost acceptată cu plăcere. Data vizitei va fi stabilită ulterior pe cale diplomatică.

[„Scînteia”, nr. 8020, 30 martie 1969, pp. 1, 3]

**37. 1969, București. Interviu al prim-ministrului Süleyman Demirel, despre vizita președintelui Consiliului de Stat, Nicolae Ceaușescu, în Republica Turcia. Este evidențiat faptul că aceasta reprezintă una dintre primele vizite oficiale efectuate de liderul român în calitate de șef al statului, ceea ce conferă o relevanță particulară relațiilor româno-turce inclusiv din perspectiva cooperării din Balcani.**

*1969, Bucharest. Interview of Prime Minister Süleyman Demirel about the visit of the President of the State Council, Nicolae Ceaușescu, to the Republic of Türkiye. It is highlighted that this is one of the first visits made by him as head of state, which gives particular relevance to the Romanian-Turkish relations, including in terms of cooperation in the Balkans.*

Relațiile turco-române cunosc o dezvoltare conformă intereselor celor două popoare. Atmosfera de înțelegere reciprocă și sinceritate ne dă speranțe și încredere în dezvoltarea etapei pe care am atins-o pînă în prezent în relațiile noastre. Vizita președintelui Consiliului de Stat al României în Turcia a constituit nu numai temelia relațiilor existente, bazate pe prietenie și înțelegere, ci și un prilej de studiere într-o atmosferă de sinceritate a relațiilor bilaterale, cât și a situației internaționale. Faptul că vizita d-lui Ceaușescu în Turcia, în calitate de șef al statului, se înscrie printre primele vizite oficiale efectuate de domnia sa de cînd deține această funcție, îi conferă acesteia o anumită semnificație și pondere.

Prietenia dintre popoarele noastre și dezvoltarea relațiilor dintre ele răspund nu numai intereselor reciproce, ci își aduc o contribuție însemnată la cauza păcii. În general, Turcia crede că

<sup>96</sup> Rezoluția nr. 242 a Consiliului de Securitate al ONU, adoptată la 22 noiembrie 1967, cerea retragerea forțelor israeliene din teritoriile ocupate în urma Războiului de Șase Zile: Fâșia Gaza și Cisiordania.

atmosfera de bună vecinătate și înțelegere dintre popoarele balcanice este în folosul acestora. În context, relațiile turco-române vor putea fi un exemplu.

Condiția esențială a politicii externe a Turciei o constituie menținerea și întărirea păcii. În această direcție, este promovată politica noastră și în problema Ciprului, care reprezintă o problemă națională. Pe planul politicii interne, principala preocupare este dezvoltarea economică și socială. Conștientă fiind că bunăstarea și dezvoltarea sunt posibile numai într-o atmosferă de pace, Turcia promovează pe planul politicii externe linia lui Atatürk. „Pace în țară, pace în lume” constituie principiul fundamental al politicii externe a Turciei. Dorința noastră este de a folosi resursele de care dispunem în opera de dezvoltare și să asigurăm poporului nostru viața pe care acesta și-o dorește.

Toate acestea, în concordanță cu politica noastră de independență. Principiile care trebuie să guverneze în relațiile dintre state trebuie să se bazeze pe respectarea independenței, securității, integrității teritoriale, acordurilor existente și neamestecului în treburile interne. Aceste principii sînt de importanță vitală în relațiile dintre state. O pace reală și înțelegerea reciprocă în lume sînt posibile numai în condițiile respectării acestor principii.

[„Lumea”, 1969, nr. 1, p. 3]

**38. Aprilie-mai 1970, București. Răspunsul Republicii Turcia la demersurile diplomatice derulate de R.S.R. pe lângă țările balcanice vizând cooperarea regională și dezarmarea. Partea turcă își exprimă susținerea față de promovarea de inițiative care să contribuie la întărirea păcii și securității în Balcani. Se avansează domeniile la care Turcia poate contribui în mod concret. Se consideră, însă, ca fiind dificil de implementat propunerile vizând dezarmarea generală și completă. Este exprimată reticență față de posibilitatea creării unui grup al statelor balcanice, precum și față de denuclearizarea zonei Balcanilor.**

*April – May 1970, Bucharest. The Republic of Türkiye’ response to the diplomatic demarches carried out by the SRR with the Balkan countries regarding regional cooperation and disarmament. The Turkish side expressed its support for promoting this initiative that contribute to strengthening peace and security in the Balkans. In this sense, there were indicated the areas in which Türkiye could contribute. At the same time, underlined its perception on difficulties on implementing general and complete disarmament. Reluctance is expressed towards the possibility of creating a group of Balkan states, as well as the denuclearization of the Balkan area.*

**Răspunsuri la demersurile diplomatice române efectuate pe lângă țările balcanice (aprilie-mai 1970)**

#### **Turcia**

– Vizita în Turcia a ministrului Afacerilor Externe al R.S. România, Corneliu Mănescu (noiembrie 1971).

– Vizita în R.S. România a secretarului general al Ministerului Afacerilor Externe turc, Orhen Erelp<sup>97</sup> (decembrie 1970).

<sup>97</sup> **Orhan Eralp** (1915 – 1994), diplomat turc și jurist. A fost ambasador la Stockholm (1957–1959), Belgrad (18 noiembrie 1959 – 26 februarie 1964), reprezentant permanent la ONU (1964–1969), secretar general al Ministerului

La demersul român, guvernul turc a răspuns pozitiv, printr-un aide-mémoire.

Guvernul turc – care dorește să întrețină relații cu toate țările, fără deosebire, pe baza principiilor independenței, suveranității naționale, integrității teritoriale, neamestecului în treburile interne și egalității în drepturi – este dispus să întâmpine favorabil orice inițiativă de natură a avansa în mod concret cauza întăririi păcii și securității în Balcani. De asemenea, este gata să sprijine toate măsurile menite să ducă la întărirea securității și s-a declarat în favoarea propunerilor vizând dezarmarea generală și completă.

Pentru a progresa pe calea securității în lume și în Balcani, s-ar putea eventual preconiza un proces de măsuri regionale, deși aplicarea unui astfel de procedeu în zona balcanică ridică anumite dificultăți în conjunctura politică actuală. Guvernul turc consideră că cooperarea între țările balcanice poate fi extinsă la toate domeniile menționate în demersul român, începând cu dezvoltarea relațiilor multilaterale în domeniile care se pretează mai ușor la o cooperare între statele regiunii.

La rîndul său, Turcia este gata să-și aducă contribuția la următoarele domenii care par a oferi cele mai bune perspective de cooperare: colaborarea economică și comercială; turismul; schimburile cultural-sportive; schimb de informații științifice și tehnice; schimburi de vederi între reprezentanții ministerelor afacerilor externe; colaborarea în organizații internaționale; vizite de parlamentari; participarea la reuniunile științifice și tehnice neguvernamentale; prevenirea emisiunilor și publicațiilor tendențioase.

Orhan Erelp a considerat necesar să precizeze că ar fi prematur să se abordeze problemele referitoare la formarea unui grup al statelor balcanice, precum și la denuclearizarea zonei.

[AMAE, Problema 220/1970, R.S.R.-5, f. 25]

**39. 6 februarie 1971, București. Stenograma consfătuirii organizate la Ministerul Afacerilor Externe cu șefii misiunilor diplomatice din țările balcanice. Sunt prezentate evaluări rezervate privind potențialul de dezvoltare a relațiilor româno-turce, în condițiile integrării tot mai accentuate a Republicii Turcia în sistemul de apărare dezvoltat de NATO, precum și relația tot mai strânsă cu SUA. Se subliniază presiunea geopolitică exercitată asupra Turciei din vecinătatea sudică (ex. problema kurdă, Siria) ceea ce poate determina concentrarea atenției către Balcani.**

*February 6, 1971, Bucharest. Transcript of the meeting organized at the Ministry of Foreign Affairs with the heads of diplomatic missions from the Balkan countries. Reserved evaluations are presented regarding the development potential of Romanian-Turkish relations, in the conditions of the increasing integration of the Republic of Türkiye into the defense system developed by NATO as well as the increasingly close relationship with the USA. It is emphasized, the geopolitical pressure exerted on Türkiye from the southern neighborhood (eg the Kurdish problem, Syria) which can determine the concentration of Turkish attention towards the Balkans.*

**Stenograma consfătuirii organizate la Ministerul Afacerilor Externe cu șefii misiunilor diplomatice din țările balcanice (6 februarie 1971) – fragment**



Gr. Geamănu:

La reuniunile care s-au încheiat, majoritatea ambasadurilor și-au făcut observațiile lor în cadrul condițiilor specifice în țara lor de reședință. Prezentarea trebuie să fie dialectică. Vreau să arăt câteva caracteristici. După cel de-al Doilea Război Mondial între România și Turcia a intervenit o ruptură aproape totală. Noi nu ne-am ridicat încă nici astăzi la volumul relațiilor anului 1938. Aceasta se explică prin schimbarea orînduirii sociale în țara noastră, aderarea Turciei la NATO. Aș vrea să spun că lozincă Turciei este că existența ei este de neconceput fără NATO. A trebuit să intervină evenimente de mare importanță, ca vizita tovarășului Nicolae Ceaușescu în Turcia, pentru ca relațiile între țările noastre să avanseze. Toate acestea cu prețul unor mari eforturi. Aceasta fără să enunț imobilismul politicii turcești și care se manifestă în toate acțiunile politice, în toate problemele. Ei spun uneori deschis: trebuie să ne consultăm cu aliații noștri. Ori, noi cunoaștem care este poziția acestor aliați. Poziția Turciei este cunoscută. Este o poziție cvasi-statică.

În ceea ce privește relațiile bilaterale, am arătat că ele au culminat cu vizita tovarășului Ceaușescu, care a deschis perspective neașteptate.

La un alt nivel ei sînt receptivi. Am stat de vorbă cu ministrul adjunct, cu secretarul general. Pe măsură însă ce se coboară în aparatul de stat, lucrurile se înăspresc. Este influența americană, pe care noi o simțim sub multe forme, foarte multe forme. Însă sînt o serie de împrejurări și de fapte care, cu toată această atitudine, lasă să se întrevadă perspective.

Cum apreciază Turcia relațiile cu România? Dv. le cunoașteți. Am făcut recent o vizită Președintelui Senatului care în mod deschis a spus că relațiile cu România sînt cele mai sincere, că trebuie să facă tot ce le stă în putință ca aceste relații să fie strînse în toate domeniile. De aceea și concepția noastră. Aceeași părere avea și despre Iugoslavia, nu cu celelalte țări.

Problema colaborării multilaterale. Trebuie să se țină seama de poziția Turciei, care este puțin diferită de a celorlalte țări. Ei au de rezolvat și litigii (cu bulgarii). La vizita primului ministru turc [Süleyman Demirel] în Bulgaria, căruia guvernul bulgar i-a oferit 30 mil. \$ împrumut. Această ofertă a fost respinsă cu hotărîre. Cum este posibil ca să primească împrumut de la o fostă provincie.

În ceea ce privește Grecia, este cunoscută problema și este cert că pînă ce problema Ciprului va exista, trenează relațiile normale cu Grecia.

Problema minorităților. Minoritatea greacă este concentrată la Istanbul, este puternică. În Grecia, în schimb, minoritatea turcă este dispersată.

Cu Albania relațiile merg din ce în ce mai bine.

Eu cred că trebuie să parcurgem o etapă tranzitorie, în care etapa relațiilor bilaterale să fie bine definită și după aceea să privim, să examinăm problema aceasta a relațiilor multilaterale.

În Turcia sînt momente foarte grele. Despre Turcia se spune „guvernul se clatină, dar nu se scufundă”.

Am impresia că nu sînt probleme ireductibile. Sînt litigii Turcia-Bulgaria, Turcia-Grecia. Din cauza tulburărilor au început să apară ecouri, apreciind că un guvern ca cel din Grecia ar putea fi mai util. Sînt și alte semne care sînt promisiuni pentru viitor. Însă puține glasuri se arată favorabile relațiilor multilaterale. Se impun condiții geo-politice. Sînt glasuri care spun: „Se pregătește dezmembrarea Turciei”. Și, într-adevăr, se agită. Influența din afară, „problema curdă”, Siria ridică probleme. Condițiile geo-politice impun Turciei o îndreptare grăbită spre problemele balcanice, unde ar putea cere sprijin în toate problemele care privesc dezvoltarea relațiilor de colaborare economică și de bună vecinătate. Nu voi repeta discuțiile care s-au purtat. Relațiile noastre cu turcii, în măsura în care pot acționa liber, sînt excelente.

Referitor la propunerile înaintate, socotesc că ele întrunesc momente psihologice pentru a fi făcute. Să nu ne facem însă iluzii că ele vor fi acceptate dinainte de Turcia.

În ceea ce privește declarația, consider îndreptățită părerea colegilor mei. Ei au uneori teamă de cuvinte. Însă așa, sub forma unui altfel de document, cred că nu vor face nici un fel de rezerve. Mă refer la aide-mémoire-ul meu. Dacă l-aș fi făcut verbal, nici pînă acum nu aș fi primit răspuns.

[...]

I. Tudor:

În legătură cu poziția opiniei publice din Turcia față de colaborarea balcanică. În relațiile oficiale Turcia acționează în anumite limite ca membră a NATO. Stînd de vorbă cu mai mulți intelectuali din Istanbul, oameni care cunosc bine pe linia acțiunilor balcanice rolul Turciei în perioada între cele două războaie, există o tradiție în sînul opiniei publice pentru acțiuni de cooperare balcanică. Aceste elemente se păstrează și astăzi și sînt foarte mulți intelectuali care spun că Turcia pe această linie nu au făcut și nu face nimic în perioada actuală. Cred că este un element favorabil antrenării guvernului turc în acțiuni balcanice.

[AMAE, fond Dosare speciale, Problema 220/1971, R.S.R. 5, Balcani, ff. 21-23; 28]

**40. 26 februarie 1971, București. Notă de evaluare a Ministerului Afacerilor Externe privind răspunsurile statelor balcanice la inițiativa românească de aprofundare a cooperării balcanice. Se subliniază interesul de a contribui într-o gamă largă de domenii avansate de propunerea română (ex. economie și schimburi comerciale, turism, schimb de informații științifice și la nivelul ministerelor de externe etc.). Se evidențiază disponibilitatea Ankerei de a analiza orice propunere de implementare sugerînd-se, însă, o abordare graduală pornind de la domeniile care pot întruni mai ușor interesul statelor balcanice. February 26, 1971, Bucharest. Evaluation note of the Ministry of Foreign Affairs regarding the Balkan states' responses to the Romanian initiative to deepen Balkan cooperation. The interest in contributing to a wide range of areas advanced by the Romanian proposal (e.g. economy and trade, tourism, exchange of scientific and foreign ministry information etc.) is stressed. Ankara's willingness to analyze any implementation proposal is highlighted, the suggestion advanced being a gradual approach starting from areas that can more easily meet the interest of Balkan states.**

**Răspunsuri la demersul diplomatic român efectuat pe lîngă țările balcanice. Continuarea acțiunilor inițiate pe plan balcanic.**

I. În luna aprilie 1970, Prezidiul Permanent al C.C. al P.C.R. a aprobat nota de propuneri a M.A.E., referitoare la organizarea unor acțiuni de colaborare pe plan balcanic (adresa Cancelariei C.C. al P.C.R., nr. 865/837 din 6 aprilie 1970).

În cadrul acestor acțiuni, s-a prevăzut întreprinderea unor demersuri diplomatice pe lîngă miniștrii de externe ai țărilor balcanice, în vederea reafirmării poziției și interesului guvernului român față de problemele colaborării în Balcani (Anexa 1).

[...]

Guvernul turc care, de asemenea, a răspuns la demersul român printr-un Aide-mémoire, sugerează organizarea de schimburi de vederi între reprezentanții ministerelor de externe asupra unor probleme de interes comun (Anexa 3).

4. Se conturează noi posibilități pentru promovarea unor inițiative pe plan politic, vizînd adoptarea, într-o etapă ulterioară, a unui document adecvat cu privire la relațiile dintre țările din Balcani. Acest proces este stimulat și se încadrează în atmosfera și eforturile îndreptate spre înfăptuirea securității și cooperării pe plan european.

În ceea ce privește transformarea Balcanilor într-o zonă liberă de arme nucleare, din răspunsuri reiese că acest obiectiv, deși nu întrunește, în prezent, consensul general, urmează să fie ținut în atenție și abordat în funcție de crearea condițiilor atât în zonă, cât și în Europa.

În aide-mémoire-ul predat de partea turcă ambasadorului român la Ankara [Geamănu], se arată următoarele:

Fundamentul esențial al politicii externe turce este și rămâne o politică de pace, vizînd să întrețină bune relații cu toate țările fără distincție, pe baza principiilor independenței, suveranității naționale, integrității teritoriale, neamestecului în treburile interne și egalității în drepturi.

În cadrul acestor principii, guvernul turc este dispus să întîmpine favorabil orice inițiative de natură a avansa în mod concret cauza întăririi păcii și securității în Balcani.

Guvernul român cunoaște, fără îndoială, eforturile neîncetate și contribuția activă a Turciei în promovarea acestui țel. Numeroase inițiative pentru dezvoltarea relațiilor între țările balcanice și pentru întărirea înțelegerii mutuale pot fi citate drept exemple ale acestei atitudini. Guvernul turc este bucuros să constate că România este animată de aceleași sentimente, și, în aceste spirit, propunerile române au făcut obiectul unui studiu aprofundat din partea sa.

1. Guvernul turc este gata să sprijine toate măsurile puțin ducă la întărirea securității în lume în general și în regiunea balcanică în special. De aceea, el s-a declarat în favoarea propunerilor vizînd realizarea dezarmării generale și complete. Cu toate dificultățile acestei sarcini și a complexității problemelor care se pun, această măsură constituie obiectivul principal al eforturilor noastre, dat fiind că securitatea, ca și pacea, constituie un concept indivizibil.

Pentru a progresa pe această cale, s-ar putea eventual preconiza un proces de măsuri regionale puțin să ducă în mod treptat la realizarea acestui obiectiv. Totuși, aplicarea unui astfel de procedeu în regiunea Balcanilor ridică un anumit număr de dificultăți în conjunctura politică actuală.

Chestiunea care se pune este, deci, de a găsi calea cea mai bună pentru a se ajunge acolo. În ceea ce îl privește, guvernul turc rămîne dispus să studieze orice propunere constructivă care ar servi acestui scop.

2. În opinia guvernului turc, ar fi de dorit ca cooperarea între țările balcanice să poată fi extinsă la toate domeniile menționate în aide-mémoire. Un mijloc eficace pentru a ajunge în mod gradat la acest obiectiv ar fi de a întreprinde la început dezvoltarea relațiilor multilaterale în domeniile care se pretează mai ușor la o cooperare între statele regiunii. Celelalte domenii pot face obiectul discuțiilor și schimburilor de vederi utile pe o bază bilaterală.

3. Pe baza celor ce preced, Turcia este gata să-și aducă contribuția sa la dezvoltarea relațiilor în următoarele domenii care par a oferi cele mai bune perspective de cooperare între țările balcanice:

a) colaborarea economică și comercială;

b) turism;

c) schimburi culturale și sportive;

d) cooperarea în materie de schimb de informații științifice și tehnice;

e) schimburi de vederi între responsabilii ministerelor afacerilor externe, pe probleme de interes comun;

f) colaborarea între țările balcanice în organizațiile internaționale, în măsura în care o astfel de colaborare se dovedește posibilă, ținând seama de poziția proprie a fiecărui guvern în diferite probleme;

g) vizite de parlamentari; această practică ce există deja contribuie la întărirea înțelegerii mutuale a țărilor balcanice și ar trebui continuată;

h) participarea la reuniunile cu caracter științific și tehnic ale organizațiilor neguvernamentale. Numeroși specialiști turci au luat deja parte la reuniuni balcanice de acest gen. În ceea ce privește Turcia, ca și în trecut, ar fi bucurătoare să primească specialiștii balcanici la reuniunile organizate pe solul său;

i) adoptarea de măsuri pentru a preveni emisiunile și publicațiile tendențioase, directe sau indirecte, de către organele plasate sub supravegherea statului.

Aceste măsuri ar fi de natură să creeze o atmosferă favorabilă în regiune și ar servi la întărirea prieteniei și înțelegerii mutuale între popoarele balcanice.

[AMAE, fond Dosare speciale, Problema 220/1971, R.S.R.-5, Balcani, ff. 32; 36; 217-219]

**41. 13 martie 1971, București. Notă a Ministerului Afacerilor Externe privind propuneri de organizare a unor acțiuni de colaborare cu statele balcanice. Se are în vedere consolidarea profilului regional al R.S.R. avansându-se posibilitatea elaborării unei Declarații/document comun al statelor din Balcani cu privire la buna vecinătate și cooperare. Sunt prevăzute și măsuri specifice pentru impulsivarea cooperării cu fiecare stat din regiune.**

*March 13, 1971, Bucharest. Note of the Ministry of Foreign Affairs on proposals to organize cooperation actions with Balkan states. It was envisaged to strengthen the regional profile of the SRR, advancing the possibility of elaborating a joint Declaration/document of the Balkan states on good neighborhood and cooperation. Specific measures are also foreseen to boost cooperation with each state in the region.*

I. În luna aprilie 1970, Prezidiul Permanent al C.C. al P.C.R. a aprobat nota de propuneri a M.A.E., referitoare la organizarea unor acțiuni de colaborare pe plan balcanic (adresa Cancelariei C.C. al P.C.R., nr. 865/837 din 6 aprilie 1970).

În cadrul acestor acțiuni, s-a prevăzut întreprinderea unor demersuri diplomatice pe lângă miniștrii de externe ai țărilor balcanice, în vederea reafirmării poziției și interesului guvernului român față de problemele colaborării în Balcani (Anexa 1).

În conformitate cu propunerile aprobate, înaintea efectuării demersurilor pe lângă celelalte guverne din Balcani, Ministerul Afacerilor Externe a avut un schimb de păreri cu Secretariatul de Stat pentru Afacerile Externe al R.S.F. Iugoslavia.

Cu ocazia prezentării demersului, ambasadorii români au precizat că partea română dorește să continue schimburile de păreri cu țările respective, la nivel de adjunct al ministrului de externe (Iugoslavia, Bulgaria, Albania), la nivel de secretar general (Turcia) și de director (Grecia). Până în prezent, au avut loc schimburi de vedere la București cu delegațiile Iugoslaviei, Turciei și Greciei, iar la Sofia, Tirana și Atena cu delegațiile Bulgariei, Albaniei și respectiv Greciei.

II. La 12 septembrie 1970, cu prilejul întâlnirii dintre delegația de partid și guvernamentală a R.S. România, condusă de tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al P.C.R., președintele

Consiliului de Stat, și delegația de partid și guvernamentală a R.P. Bulgaria, condusă de tovarășul Todor Jivkov, prim-secretar al C.C. al P.C. Bulgar, președintele Consiliului de Miniștri al R.P. Bulgaria, a fost semnat un protocol prin care s-a convenit ca partidele comuniste și guvernele celor două țări să se consulte sistematic și să întreprindă acțiuni puse de comun acord, în vederea dezvoltării legăturilor de prietenie și colaborare dintre statele balcanice.

III. Din analiza reacțiilor și răspunsurilor țărilor balcanice la demersul diplomatic român, rezultă următoarele:

1. Inițiativa română a determinat reacții pozitive din partea celorlalte guverne. Majoritatea răspunsurilor, deși menționează dificultățile care mai există, converg în aprecierea că atmosfera generală politică în Balcani se caracterizează printr-o tendință de ameliorare, propice promovării unor inițiative și acțiuni îndreptate spre dezvoltarea colaborării între țările din zonă.

În această etapă, se constată dorința părților de a sprijini în continuare inițiativele pe plan neguvernamental, pe linie parlamentară, precum și dezvoltarea relațiilor la nivel guvernamental bilateral, în diferite domenii.

Ideea unor măsuri treptate, pornind de la cele mai simple – cuprinsă în demersul român – a fost bine primită, reieșind că se impune continuarea abordării graduale a domeniilor în care punctele de vedere sunt apropiate. În acest mod, s-ar crea premisele pentru realizarea, într-o fază ulterioară, a unor acțiuni pe plan guvernamental multilateral.

2. În perspectiva apropiată, se creează condiții pentru diversificarea preocupărilor pe planul adâncirii relațiilor bilaterale. Iugoslavia, Bulgaria, Grecia, Turcia manifestă interes pentru dezvoltarea colaborării între țările din zonă, sugerînd unele posibilități concrete, cum ar fi: lărgirea schimburilor comerciale și a cooperării economice și tehnico-științifice, regularizarea și folosirea potențialului cursurilor de apă, interconectarea rețelelor de energie electrică, construcția de șosele, dezvoltarea turismului, reglementarea transporturilor de mărfuri și persoane, reducerea taxelor vamale, încheierea unor convenții sanitar-veterinare ș.a.

La 23 ianuarie 1971, cu ocazia schimbului de păreri efectuat la Tirana, pe linia ministerelor de externe ale României și Albaniei, interlocutorii albanezi au apreciat pozitiv inițiativele guvernului român în Balcani și au menționat că reprezentanții Albaniei vor participa la acțiunile balcanice care vor prezenta interes pentru partea albaneză.

3. În cadrul convorbirilor, partea greacă a prezentat un document (declarație) privind relațiile dintre țările din Balcani (Anexa 2), preconizînd, totodată, convocarea unor întâlniri periodice ale miniștrilor de externe din țările balcanice. Aceste idei au fost reafirmate de guvernul elen cu prilejul vizitei în Grecia a ministrului comerțului exterior al României [Cornel Burtică] (decembrie 1970).

Guvernul turc care, de asemenea, a răspuns pozitiv la demersul român printr-un Aide-mémoire, sugerează organizarea de schimburi de vederi între reprezentanții ministerelor de externe asupra unor probleme de interes comun (Anexa 3).

4. Se conturează noi posibilități pentru promovarea unor inițiative pe plan politic, vizînd adoptarea, într-o etapă ulterioară, a unui document adecvat cu privire la relațiile dintre țările din Balcani. Acest proces este stimulat și se încadrează în atmosfera și eforturile îndreptate spre înfăptuirea securității și cooperării pe plan european.

În ceea ce privește transformarea Balcanilor într-o zonă liberă de arme nucleare, din răspunsuri reiese că acest obiectiv, deși nu întrunește, în prezent, consensul general, urmează să fie ținut în atenție și abordat în funcția de crearea condițiilor atât în zonă, cât și în Europa.

5. Ca urmare a propunerilor cuprinse în demersul diplomatic român, Comisia pentru politică externă a Marii Adunări Naționale a R.S. România a realizat contacte și schimburi de păreri cu

privire la contribuția parlamentelor la promovarea prieteniei și buneii vecinătăți, a ideilor de pace și colaborare între țările din Balcani, cu Comisiile similare din Iugoslavia și Bulgaria. În acest scop, o delegație română a vizitat Iugoslavia, iar delegații parlamentare similare din Bulgaria și Iugoslavia au vizitat țara noastră.

IV. În legătură cu promovarea, în continuare, de către țara noastră a inițiativei privind colaborarea în Balcani, apreciem că, în perspectivă, ar putea fi avute în vedere următoarele acțiuni:

1. Intensificarea contactelor oficiale bilaterale la diferite niveluri, pe plan guvernamental, în scopul abordării problemelor referitoare la extinderea colaborării și cooperării între țările balcanice.

2. Elaborarea unei declarații sau a unui alt document adecvat, care să reflecte dorința țărilor și popoarelor din Balcani de a trăi în pace și bună vecinătate. Ideile de bază ale unui astfel de proiect sînt redate în Anexa 4.

Conținutul, forma documentului, etapele pregătitoare, momentul și cadrul adoptării sale ar urma să fie stabilite de comun acord, ca rezultat al consultărilor între toate țările interesate.

3. Pregătirea și întrunirea unei reuniuni multilaterale de experți din țările balcanice, la care s-ar putea face un schimb de păreri asupra modalităților de promovare, pe plan guvernamental, a colaborării între țările din Balcani, precum și în legătură cu posibilitatea elaborării documentului respectiv.

4. Promovarea ideii unei întâlniri a miniștrilor Afacerilor Externe din țările balcanice, care să examineze împreună posibilitățile concrete de conlucrare pașnică și de continuă îmbunătățire a raporturilor dintre statele și popoarele acestei zone și, eventual, să adopte documentul menționat la punctul IV/2.

V. Față de cele de mai sus și ținînd seama de necesitatea continuării acțiunilor întreprinse de R.S. România pe planul colaborării balcanice, precum și de interesul manifestat de celelalte țări din zonă, în această etapă, propunem:

1. Tatonarea celorlalte ministere de externe din țările balcanice asupra posibilităților de desfășurare în viitor a unor acțiuni de natura celor arătate mai sus. În acest scop, pentru efectuarea unor schimburi preliminare de păreri pe baze bilaterale, să se folosească contactele ministrului afacerilor externe [Corneliu Mănescu], prevăzute pentru anul 1971 (Iugoslavia, Grecia, Bulgaria, eventual, Albania și Turcia) și să se continue, în cursul semestrului I al acestui an, contactele și întîlnirile de lucru, la nivel de adjuncți ai miniștrilor, cu ministerelor de externe ale țărilor balcanice. După aprobarea propunerilor din prezenta notă, Ministerul Afacerilor Externe va întreprinde măsurile corespunzătoare în vederea stabilirii programului concret al schimburilor de păreri cu celelalte țări balcanice.

Cu acest prilej:

a) Să se expună din nou poziția României față de problemele colaborării balcanice, dorința sa de a contribui – în strînsă conlucrare cu toate statele din zonă – la instaurarea unui climat de des-tindere și înțelegere între țările din această regiune, la transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii și cooperării pașnice, liberă de arme nucleare.

b) Să se facă o scurtă informare asupra concluziilor fundamentale și a ideilor pozitive care se desprind în urma demersurilor diplomatice cunoscute, întreprinse de partea română. Vor fi relevante ideile care vizează interesul general spre îmbunătățirea climatului politic și extinderea colaborării în zonă, continuarea contactelor pe plan guvernamental, intensificarea cooperării în diverse domenii, îndeosebi economice și tehnico-științifice.

Totodată, se va sublinia faptul că multitudinea de sugestii făcute de celelalte țări ar putea constitui obiectul consultărilor diplomatice în etapa următoare, în scopul analizării și îndeplinirii ideilor care întrunesc asentimentul țărilor balcanice.

c) Să se tatoneze poziția țărilor respective în legătură cu posibilitatea elaborării și adoptării unui document, eventual o declarație, privind dorința țărilor și popoarelor din Balcani de a trăi în pace și bună vecinătate.

Se va arăta că în concepția părții române un asemenea document ar putea să cuprindă ideile din Anexa 4.

De asemenea, să se sondeze poziția acestor țări față de ideea unei întâlniri a miniștrilor Afacerilor Externe, precum și în legătură cu organizarea unei reuniuni pregătitoare multilaterale de experți din țările balcanice, pentru a face un schimb de păreri asupra modalităților de promovare, pe plan guvernamental, a colaborării între țările din regiune.

2. După efectuarea acestui sondaj, Ministerul Afacerilor Externe va prezenta concluziile și propunerile sale în legătură cu modul de acțiune, în continuare.

3. Să se continue contactele și schimburile de păreri pe linia comisiilor de politică externă ale parlamentelor din țările balcanice. În cursul anului 1971, Comisia de politică externă a Marii Adunări Naționale a R.S. România să trimită o delegație în Bulgaria și să invite în România delegații ale comisiilor respective din Turcia și Albania.

În cadrul acestor contacte să se exploreze posibilitățile de realizare a unor eventuale acțiuni multilaterale pe linie parlamentară, care să contribuie la promovarea ideilor de pace, bună vecinătate și cooperare în Balcani.

[AMAE, Problema 220, 1971, R.S.R.-5 – Balcani, Direcția I Relații, ff. 53-59]

**42. 23 martie 1971, București. Notă de audiență după convorbirile româno-franceze privind inițiativele românești în Balcani și potențialul rol al R.S.R. în medierea dintre R.P. Chineză și Republica Turcia. Sunt prezentate coordonatele generale ale propunerii române vizând consolidarea cooperării în Balcani. Sunt abordate și diferitele interpretări apărute în presa turcă privind rolul potențial al României de mediere între China și Turcia în vederea înființării unei linii aeriene Pekin-București-Belgrad-Tirana. Aceste interpretări sunt infirmate de partea română.**

*March 23, 1971, Bucharest. Audience Note on the Romanian-French discussions regarding Romanian initiatives in the Balkans and the potential role of the SRR in mediation between China and the Republic of Türkiye. The general coordinates of the Romanian proposal aimed at strengthening cooperation in this region are presented. At the same time, the various interpretations published in the press regarding the potential role of SRR in mediating relations between China and Türkiye on establishment of an airline Peking – Bucharest – Belgrade – Tirana. These interpretations are refuted by the Romanian side.*

La 16 martie 1971, Gheorghe Colț, director adjunct al Direcției I Relații, a primit în audiență pe Francois Dopffer, secretar I al Ambasadei Franței la București.

A asistat Gh. Micu, secretar II la Direcția I Relații.

După un schimb de amabilități, Francois Dopffer a arătat că a primit indicații de a se informa cu privire la:

– Știrile apărute în presa turcă referitoare la rolul de mediere al României între R.P. Chineză și Turcia în vederea înființării unei linii aeriene Pekin-București-Belgrad-Tirana, cu survolarea teritoriilor Turciei, Iranului și Pakistanului;

– Scopul întrevederilor ambasadurilor români cu șefi de state sau guverne din Balcani și eventuale noi inițiative ale României în această zonă, potrivit politicii sale de colaborare cu țările balcanice;

– Rezultatele Consfățuirii miniștrilor Afacerilor Externe ai țărilor participante la Tratatul de la Varșovia, care a avut loc la București, și poziția României referitoare la propunerile premierului<sup>98</sup> și ale ministrului de externe<sup>99</sup> ai Ungariei vizînd consultări regionale între „cei interesați” pe tema convocării Conferinței general-europene, consacrată securității.

Gh. Colț a arătat că îi sînt cunoscute știrile apărute în presa turcă cu privire la linia aeriană menționată de diplomatul francez. A precizat că M.A.E. nu se ocupă de chestiunea înființării de noi linii aeriene. Asemenea probleme intră în competența Ministerului Transporturilor. Personal, nu crede că R.P. Chineză ar avea nevoie de o mediere din partea României în relațiile cu Turcia și Iran.

Convorbirile ambasadurilor români cu șefi de state și guverne din Balcani s-au referit la posibilitățile dezvoltării colaborării și cooperării economice între România și aceste țări. Aceste vizite au intervenit după Conferința pentru comerț la București în februarie a.c., care a avut drept scop luarea de măsuri pentru intensificarea comerțului exterior al R.S. România. La înapoierea în țara de reședință, ambasadorii români au avut misiunea de a transmite înaltelor personalități un mesaj de curtoazie din partea șefului statului român, așa cum s-au petrecut lucrurile de altfel și la înapoierea ambadorului nostru la Paris [Flitan]. Nu au fost avansate noi inițiative cu privire la relațiile interbalcanice. Gh. Colț a prezentat pe larg coordonatele principale ale politicii externe a României privind Balcanii și a subliniat că transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii, bunei vecinătăți și colaborării rodnice lipsită de arma nucleară este o problemă importantă în preocupările noastre actuale. A adăugat că în prezent există un consens în această zonă privind necesitatea și posibilitățile intensificării acțiunilor bi și multilaterale pentru atingerea scopului amintit.

Privitor la ultima chestiune, Gh. Colț a arătat că după consfățuirea respectivă ambadorii români au informat guvernele țărilor de reședință asupra rezultatelor acesteia. Nu ar avea alte elemente în plus față de cele prezentate la M.A.E. francez de către ambadorul R.S. România la Paris. A expus poziția României față de conferința privind securitatea europeană, accentuînd pe ceea ce se înțelege prin „țări interesate” (toate statele europene, SUA și Canada, la toate fazele, pe baze egale). Referitor la cele afirmate de personalitățile ungare, ar fi nimerit ca diplomatul francez să solicite explicații de la diplomații unguri la București. A adăugat că România concepe orice acțiune cu caracter regional în contextul general al securității pe continent.

Audiența a durat 60 de minute.

[AMAE, Dosare Speciale – Problema 220 – Balcani – R.S.R.5 – 1971]

#### **43. 9 noiembrie 1971, București. Telegramă a Ministerului Afacerilor Externe către misiunile diplomatice referitoare la vizita ministrului Afacerilor Externe, Corneliu Mă-**

<sup>98</sup> **Jenő Fock** (1916-2001), om politic comunist. Ilegalist, deținut politic (1940-1943), secretar al Consiliului Național al Uniunilor Sindicale (1955-1957) și al C.C. al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar (1957-1961), viceprim-ministru (13 septembrie 1961 – 14 aprilie 1967) și prim-ministru (14 aprilie 1967 – 15 mai 1975). După 1975 a continuat să fie membru al Comitetului Politic, până în 1980.

<sup>99</sup> **János Péter** (1910-1999), om politic maghiar, teolog și diplomat. A fost capelan al spitalului Bethesda din Budapesta (1936-1945), iar în 1945 a intrat în slujba Ministerului Afacerilor Externe, fiind membru al delegației la Conferința de Pace de la Paris și director al cabinetului prezidențial (1946-1949). A fost episcop calvin de Crișanei ungurești (1949-1956), parlamentar (1953-1990), adjunct (19 februarie 1958 – 13 septembrie 1961) și ministru de Externe (13 septembrie 1961 – 14 decembrie 1973). A contribuit la dezghețarea relațiilor Ungariei cu S.U.A.



nescu, în Republica Turcia (3-7 noiembrie 1971). Se informează asupra rezultatelor acesteia fiind subliniată nota pozitivă a relațiilor generale româno-turce. Problemele internaționale au reprezentat un segment consistent al discuțiilor, cu accent pe securitatea europeană, cooperarea balcanică și problema Ciprului. Se arată că Turcia se opune realizării sub orice formă a eventualei uniuni a Ciprului cu Grecia. Sunt prezentate pozițiile turce în ceea ce privește interesul pentru dinamizarea relațiilor dintre R.F. a Germaniei și statele socialiste, pentru reducerea forțelor armate în Europa, precum și importanța acordului cvadripartit în problema Berlinului occidental care poate facilita pregătirea Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa. Din perspectiva cooperării balcanice, a fost reiterată susținerea Turciei față de orice inițiativă și propunere de consolidare a păcii.

*November 9, 1971, Bucharest. Telegram from the Ministry of Foreign Affairs to the diplomatic missions regarding the visit of the Romanian Minister of Foreign Affairs, Corneliu Mănescu, to the Republic of Türkiye (November 3-7, 1971). It is informed about its results, being underlined the positive note of the general Romanian-Turkish relations. International issues were a consistent segment of the discussions, with a special focus on European security, Balkan cooperation and the Cyprus issue. It is underlined that Türkiye is firmly against an union between Cyprus and Greece. There is presented Turkish interest on the relations between Federal Republic of Germany and socialist states. Also, is is underlined the importance paid by Turkish side on quadripartite agreement on West Berlin that could facilitate the preparation of Conference on Security and Cooperation in Europe.*

Tovarășe șef de misiune,

În legătură cu vizita ministrului Afacerilor Externe al R.S. România, Corneliu Mănescu, în Turcia (3-7 noiembrie 1971), vă comunicăm următoarele:

Vizita s-a desfășurat în condiții bune, partea turcă acordând o atenție deosebită acestei acțiuni. Presa de toate orientările a reflectat pe larg momentele principale ale vizitei, făcând referiri pozitive la realizările social-economice și politica externă a R.S. România.

Cu prilejul primirii ministrului român, președintele Republicii Turcia, Cevdet Sunay, a adresat președintelui Nicolae Ceaușescu un salut prietenesc, precum și cele mai bune urări de prosperitate poporului român prieten. Un mesaj similar a fost adresat președintelui Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer, de către premierul Nihat Erim<sup>100</sup>.

La dejunurile oficiale s-a toastat în onoarea conducătorilor României și respectiv ai Turciei.

În convorbirile avute cu primul ministru, Nihat Erim, și cu ministrul de externe, Osman Olcay<sup>101</sup>, au fost abordate în principal următoarele probleme:

<sup>100</sup> **Ismail Nihat Erim** (1912–1980), om politic turc și jurist. A fost profesor de Drept la Ankara și, din 1943, consilier juridic al Ministerului Afacerilor Externe, fiind trimis pe lângă comitetul turc de la conferința de la San Francisco (1945). Ales deputat în 1945, a fost ministru al Lucrărilor Publice (10 iunie 1948 – 16 ianuarie 1949), viceprim-ministru (16 ianuarie 1949 – 22 mai 1950), redactor-șef de ziar, delegat al Turciei în Comisia Europeană pentru Drepturile Omului (1956-1962) și în Consiliul Europei (1961-1970) și prim-ministru în fruntea unui guvern de uniune națională (26 martie 1971 – 22 mai 1972). A fost asasinat, la 19 iulie 1980, de grupul „Stânga revoluționară”.

<sup>101</sup> **Osman Esim Olcay** (1924–2010), om politic și diplomat turc. Absolvent de științe politice, a intrat în serviciul Ministerului Afacerilor Externe în 1947. A fost membru al delegației permanente la NATO, ambasador la Helsinki (1 ianuarie 1964 – 1 ianuarie 1967) și New Delhi (14 martie 1967 – 10 ianuarie 1969), secretar general adjunct al NATO (1969-1971), ministru al Afacerilor Externe (26 martie – 11 decembrie 1971), șef al delegației la ONU (1972-1978) și reprezentant permanent la NATO (1978-1988).

I. **Relații bilaterale.** A fost reafirmată dorința părții române de a extinde și diversifica pe multiple planuri relațiile româno-turce, relevându-se posibilitățile existente în domeniile economic, cultural, tehnico-științific etc.

Interlocutorii turci au manifestat interes pentru amplificarea relațiilor bilaterale. Premierul Nihat Erim a subliniat necesitatea continuării contactelor la nivelul conducătorilor celor două guverne.

În privința formelor concrete de extindere a schimburilor comerciale și cooperării tehnico-economice, s-a căzut de acord că la a doua sesiune a Comisiei mixte economice româno-turce, care va avea loc în curînd, se vor putea aborda modalitățile de valorificare a posibilităților existente.

După cum rezultă din comunicatul de presă, publicat la sfîrșitul vizitei, părțile au hotărît să ridice la rang de ministru președinția delegațiilor lor în Comisia mixtă.

Partea turcă a accentuat dorința sa de a contribui cît mai eficace la extinderea colaborării dintre cele două țări.

II. **Probleme internaționale.** În cadrul schimbului de vederi, s-au trecut în revistă problemele securității europene, colaborării balcanice, situației din Orientul Apropiat, restabilirea drepturilor legitime ale R.P. Chineze în ONU.

S-au subliniat de ambele părți principiile pe care cele două țări le așează la baza relațiilor lor cu alte țări.

În chestiunile europene, partea turcă s-a situat în general pe pozițiile NATO, avînd în vedere apartenența Turciei și situația sa specifică în această alianță. Interlocutorii turci au subliniat importanța acordurilor încheiate de R.F. a Germaniei cu U.R.S.S. și Polonia, precum și a acordului cvadripartit în problema Berlinului occidental pentru îmbunătățirea climatului politic din Europa. Au apreciat că actualele convorbiri între R.F. a Germaniei și R.D. Germană se vor încheia în curînd, ceea ce va facilita pregătirile în vederea întrunirii Conferinței asupra securității și cooperării europene, într-un spirit constructiv și cu participarea tuturor țărilor interesate. De asemenea, se pronunță pentru reducerea forțelor militare de pe continentul european.

Constatînd existența unei atmosfere de destindere și bună vecinătate, obținută prin eforturile tuturor statelor din Balcani, partea turcă a declarat că este gata să contribuie și să sprijine orice propunere constructivă și realistă, menită să servească păcii în Balcani.

Ministrul de externe turc s-a oprit pe larg asupra problemei Ciprului, reafirmînd poziția cunoscută a Turciei care se opune realizării sub orice formă a eventualei uniri a Ciprului cu Grecia (Enosis). Turcia continuă să studieze sub aspect juridic implicațiile propunerii recente a lui U Thant<sup>102</sup> ca la discuțiile ciprioților greci și turci să mai participe cîte un reprezentant al Greciei și Turciei, precum și reprezentantul ONU care se află în Cipru. Turcia ține ca întreaga problemă să se mențină în cadrul dat de rezoluțiile anterioare ale ONU și ca acest cadru să fie conform cu bazele juridice stabilite prin acordurile de la Zürich și Londra. Izbucnirea unui conflict în Cipru nu s-ar limita numai la insulă, deoarece situația Ciprului face parte dintr-un echilibru total, de ordin politic, demografic, militar, stabilit între Grecia și Turcia. Pericolul de conflict se va menți-

<sup>102</sup> U Thant (1909-1974), diplomat birmanez. După independența Birmaniei, în 1948, a fost director al radiodifuziunii, secretar de stat al Ministerului Propagandei, director de cabinet al prim-ministrului U Nu (1951-1957) și reprezentant permanent la ONU (1957-1961). A fost secretar general al ONU pentru două mandate (30 noiembrie 1961 – 31 decembrie 1971), timp în care s-a confruntat cu criza rachetelor din 1962, războiul din Vietnam etc. În 1971 nu a candidat pentru al 3-lea mandat la ONU, în pofida aprecierii de care se bucura din partea statelor membre ale Consiliului de Securitate.

ne atîta vreme cît sînt promovate direct sau indirect scopurile politicii de unire cu Grecia. Turcia nu cere ca Cipru să înceteze de a fi independent, dar nu concepe cu această independență să fie fictivă. De aceea, nu va accepta pacea cu prețul abandonării intereselor ciprioților turci, aceasta fiind o cauză națională a Turciei. Ministrul de externe turc crede că actualii conducători greci vor să se rezolve problema fără a crea dificultăți în relațiile lor cu Turcia. Arhiepiscopul Makarios se pronunță pentru independență, cu scopul ultim de enosis<sup>103</sup>. În finalul expunerii sale, Osman Olcay a arătat că ar fi util ca „cei care vor să vadă problema Ciprului rezolvată pe cale pașnică, neavînd interese directe, să sfătuiască pe Makarios ca, în calitatea lui de reprezentant al bisericii, să aplice morala creștină”. În acest context, ministrul turc a rugat pe ministrul Afacerilor Externe român să informeze pe ambasadorul Ciprului despre această poziție.

Ministrul Afacerilor Externe român a reafirmat poziția de principiu a țării noastre în această chestiune.

[...]

\*  
\* \*

În concluzie, se poate aprecia că delegația a fost primită cu multă atenție și cordialitate. Oficialitățile turce au manifestat interes față de vizită, pentru o analiză serioasă a perspectivelor dezvoltării pe multiple planuri a relațiilor bilaterale. De asemenea, primul ministru, Nihat Erim, și ministrul Osman Olcay au dorit să aibă un schimb de vederi amplu asupra problemelor internaționale, preferînd în acest scop întrevederile personale îndelungate.

Amabilitatea și curtoazia părții turce pot fi ilustrate și prin faptul că primirea la președintele Republicii a depășit de peste două ori timpul stabilit potrivit uzanțelor.

Presa turcă, mijloacele de comunicare în masă de toate orientările au reflectat pe larg principalele aspecte ale vizitei, făcînd referiri pozitive la realizările social-economice și politica externă a României, precum și la dorința părții turce de a intensifica relațiile de cooperare cu țara noastră.

Deși, potrivit practicii instituite după instaurarea guvernului N. Erim, la sfîrșitul vizitelor oficiale se publică numai scurte informări pentru presă, totuși s-a convenit publicarea unui comunicat de presă mai larg, avîndu-se în vedere atît conținutul vizitei, cît și stadiul și caracterul relațiilor româno-turce.

Față de cele de mai sus, propunem:

1. Ministerul Afacerilor Externe va face propuneri privind oportunitatea efectuării, în anul 1972, a unei întâlniri româno-turce la nivelul primilor miniștri.

2. Să se includă în programul pe anul 1972 vizita în România a ministrului Afacerilor Externe al Turciei.

3. Ministerul Comerțului Exterior, în colaborare cu instituțiile interesate, să întreprindă măsurile corespunzătoare în vederea pregătirii celei de-a doua sesiuni a Comisiei mixte economice româno-turce (decembrie a.c.), precum și pentru negocierea protocolului comercial româno-turc pe perioada 1 aprilie 1972 – 31 martie 1973.

4. Ministerul Comerțului Exterior, Ministerul Industriei Construcțiilor de Mașini, Ministerul Minelor, Petrolului și Geologiei, Ministerul Industriei Chimice să examineze acțiunile concrete care ar putea determina lărgirea schimburilor comerciale și a cooperării economice.

5. Marea Adunare Națională să facă demersurile necesare pentru invitarea în țara noastră, în 1972, a unei delegații a Comisiei de politică externă a parlamentului turc, precum și a unei delegații a grupului de prietenie Turcia – România din parlamentul turc.

<sup>103</sup> *Enosis*, termen pentru proiectul unirii Ciprului cu Grecia.

6. Ministerul Sănătății și Ministerul Turismului să prevadă acțiuni concrete bilaterale în planurile de contacte de lucru cu instituțiile similare din Turcia, în anul 1972.

7. Ministerul Învățământului să aibă în atenție posibilitatea unor contacte cu Ministerul Educației din Turcia.

8. Să se prevadă realizarea vizitei în Turcia a primului adjunct al ministrului Afacerilor Externe, în trimestrul II al anului 1972, precum și realizarea unor contacte de lucru între șefii unor direcții din ministerele Afacerilor Externe ale celor două țări.

[AMAE, Problema 220/1971, Turcia 5, vol. 2, Direcția a I-a Relații, ff. 7-8; 11-12; 21-22]

**44. 9 noiembrie 1971, Ankara. Telegramă a Ambasadei la Ankara referitoare la ecurile vizitei întreprinse de ministrul de Afaceri Externe român în Republica Turcia. Importanța relațiilor româno-turce este apreciată atât din perspectiva cooperării balcanice, cât și din perspectiva vecinătății celor două state la Marea Neagră. Discuțiile dintre cele două părți au suscitât interesul diplomaților străini acreditați la Ankara fiind subliniate demersurile de informare cu privire la rezultatele vizitei din partea unui număr important de misiuni diplomatice. Sunt evidențiate opiniile favorabile exprimate de U.R.S.S. față de importanța vizitei pentru imaginea și prestigiul blocului socialist.**  
*November 9, 1971, Ankara. Telegram of the Embassy in Ankara, regarding the echoes of the visit made by the Romanian Minister of Foreign Affairs to the Republic of Türkiye. The importance of Romanian-Turkish relations is appreciated both from the perspective of Balkan cooperation and from the perspective of the two states' proximity to the Black Sea. The discussions between the two sides aroused the interest of foreign diplomats accredited in Ankara, highlighting the efforts to inform about the results of the visit from an important number of diplomatic missions. The favourable opinions expressed by the USSR regarding the importance of the visit for the image and prestige of the socialist bloc are highlighted.*

În primele zile după vizita în Turcia a ministrului Afacerilor Externe al R.S. România, în cercurile politice, economice și diplomatice, precum și în mijloacele de informare în masă din Ankara, au continuat să se facă comentarii și aprecieri pozitive pe marginea vizitei.

1. Concomitent cu aprecierile pozitive din partea unor persoane apropiate de actualul guvern, s-au înregistrat ecouri favorabile acțiunii întreprinse de țara noastră, în rândurile cercurilor conducătoare din principalele partide politice – Partidul Justiției (condus de S. Demirel) și Partidul Republican Popular (condus de I. İnönü).

Șinasi Osma<sup>104</sup>, vicepreședinte al Comisiei de politică externă a parlamentului, membru al conducerii Partidului Justiției, a relatat tovarășului George Eftimie că, discutând cu Süleyman Demirel despre vizita ministrului de externe al României, Corneliu Mănescu, liderul Partidului Justiției a apreciat vizita ca un act înțelept al politicii externe românești. În același timp, se consideră că acțiunile actuale ale Turciei pe plan extern, inclusiv pe calea dezvoltării relațiilor cu România, sînt o continuare a mersului imprimat de Partidul Justiției de pe vremea când se afla la putere. Șinasi Osma și-a exprimat satisfacția pentru faptul că vizita s-a soldat cu rezultate pozitive.

<sup>104</sup> **Șinasi Osma** (1909-1993), militar și om politic turc. A fost atașat militar la Bagdad și Aman, șef de stat-major al Corpului 8 Armată și delegat al Turciei în Consiliul Sportiv Militar Internațional. În cariera politică, a fost membru fondator al Partidului Justiției, deputat, vicepreședinte al Comisiei de politică externă.

Turhan Erker, secretar cu probleme de propagandă în Partidul Republican Popular, într-o convorbire cu tovarășul Ion Tămăianu, a menționat că vizita d-lui Corneliu Mănescu constituie o expresie a bunelor relații stabilite de Atatürk cu țările vecine. Tot el spunea că, în cercurile conducătoare ale Partidului Republican Popular, se apreciază că vizita va duce la o intensificare a relațiilor bilaterale româno-turce.

2. La unii lucrători din ministere și instituții cu profil economic, se constată satisfacție și, totodată, interes pentru modul în care au fost abordate și soluționate problemele privind relațiile economice bilaterale.

La Camera de Comerț din Ankara a avut loc o reuniune, în cadrul căreia mai mulți oameni de afaceri și-au afirmat interesul pentru relații comerciale și acțiuni de cooperare cu România. Unul dintre aceștia, Sansettin Apaydın, a exprimat bucuria mai multor membri ai camerei pentru faptul că discutarea de către cei doi miniștri de externe a unor chestiuni referitoare la relațiile economice s-a încheiat cu rezultate pozitive. „Ridicarea nivelului de reprezentare în cadrul comisiei mixte, a spus acesta, va constitui un factor care va impulsiona lărgirea relațiilor economice cu România. Noi, oamenii de afaceri, așteptăm cu nerăbdare ca Turcia să lărgască schimburile economice și cooperarea cu România”.

3. Diplomații din Ankara manifestă mult interes pentru cunoașterea problemelor concrete care au format obiectul discuțiilor dintre cei doi miniștri de externe, cât și în legătură cu aprecierile părților asupra rezultatelor vizitei. Până în prezent, au făcut vizite la ambasada noastră, pentru a discuta asupra acestor probleme, ambasadorul R.S. Cehoslovace, P. Brudnak, consilierul ambasadei U.R.S.S., M. Kovrighin, și au cerut să fie primiți, în zilele următoare, ambasadorii R.P. Bulgaria și Greciei, precum și unul din consilierii ambasadei R.F. a Germaniei. Suntem informați că diplomații iugoslavi, precum și mulți diplomați occidentali, s-au adresat unor lucrători din M.A.E. pentru a discuta despre vizită.

Din comentariile înregistrate, rețin deocamdată atenția cele făcute de consilierul M. Kovrighin, în convorbirea pe care a avut-o cu tovarășul George Eftimie. Diplomatul sovietic a apreciat că vizita tovarășului ministru Corneliu Mănescu este un lucru bun și util nu numai pentru relațiile bilaterale româno-turce, ci și pentru prestigiul țărilor socialiste, pentru dezvoltarea relațiilor dintre acestea și Turcia.

Ambasadorul cehoslovac, Brudnak, mi-a relatat că în corpul diplomatic din Ankara se discută faptul că este pentru prima dată în ultimii ani când presa turcă a reflectat într-o manieră atât de caldă vizita unui ministru de externe.

4. În comentariile și articolele publicate de presă și difuzate de posturile de radio și televiziune în ultimele două zile, accentul s-a pus, în principal, pe relațiile bilaterale româno-turce, evidențiindu-se dorința celor două părți de a dezvolta aceste relații. În ziarele „Zafer”, „Hakikat”, „Bariş”, ca și în altele, se fac referiri pe larg la cele convenite în timpul vizitei, în primul rând la ridicarea nivelului de reprezentare în comisia mixtă, întrunirea acesteia în luna decembrie etc.

Totodată, se apreciază că vizita în Turcia a ministrului de externe al R.S. România și invitația adresată de acesta omologului său turc de a vizita România indică o etapă activă, utilă a relațiilor dintre cele două țări vecine, riverane la Marea Neagră.

Referindu-se la schimbul de păreri care a avut loc în legătură cu unele probleme internaționale actuale, presa evidențiază problemele securității europene și colaborării balcanice. Nu au apărut comentarii sau interpretări denaturate în ceea ce privește poziția părților în problema Ciprului. Câteva ziare au consemnat numai faptul că ministrul Afacerilor Externe al R.S. România nu s-a referit expres, în toastul rostit la dejunul oficial, la problema Ciprului, în timp ce ministrul de externe al Turciei a acordat un spațiu relativ mare acestei chestiuni. S-a afirmat clar că pozi-

țiile celor două părți, în majoritatea problemelor discutate, coincid, dar în unele, cum ar fi spre exemplu problema Ciprului, nu coincid.

Ca și în timpul vizitei, în materialele apărute în ultimele zile în presa turcă s-au făcut referiri și aprecieri elogioase la adresa realizărilor și politicii externe realiste a României. Ziarul „Memleket” a încheiat publicarea cuvântării ministrului Afacerilor Externe al României la sesiunea Adunării Generale a ONU. În paralel, extrase din această cuvântare au fost publicate de ziarele „Tasvir” și „Cumhuriyet”.

5. Vom continua să acordăm atenția atît comentariilor care continuă să se mai facă pe marginea vizitei, cît și modalităților de concretizare a celor convenite în timpul convorbirilor. În acest sens vor fi folosite vizitele stabilite pentru zilele următoare la conducerea partidelor politice (S. Demirel, I. İnönü, F. Bozbeyli, T. Feyzioglu<sup>105</sup>), precum și la alte personalități din domeniul politic (I.S. Caglayangil) și economic.

[George Marin]<sup>106</sup>

[AMAE, Problema 220/1971, Turcia 5, vol. 2, Direcția a I-a Relații, ff. 31-35]

**45. 15 ianuarie 1972, București. Notă elaborată de Ministerul Afacerilor Externe vizând dialogul inițiat cu statele din Balcani pentru promovarea inițiativei R.S.R. de consolidare a cooperării în regiune.**

*January 15, 1972, Bucharest. Note elaborated by the Ministry of Foreign Affairs regarding the dialogue initiated with the Balkan states on promoting the Socialist Republic of Romania's initiative aimed at strengthening cooperation in this region.*

În baza aprobării Prezidiului Permanent al CC al PCR (adresa Cancelariei CC al PCR nr. 865/837 din 6 aprilie 1970), în aprilie-mai 1970 au fost întreprinse, prin intermediul ambasadorilor români, demersuri pe lângă miniștrii Afacerilor Externe ai țărilor balcanice, în vederea reafirmării poziției și interesului guvernului român față de problemele colaborării în Balcani. Cu acest prilej au fost prezentate propuneri concrete de dezvoltare a raporturilor bi și multilaterale, pe linie guvernamentală, parlamentară și neguvernamentală între statele din zonă.

În anii 1970 și 1971, au avut loc contacte și schimburi de vederi, la nivel de miniștri de externe cu Iugoslavia, Bulgaria, Grecia și Turcia; la nivel de adjuncți ai miniștrilor de externe – cu Iugoslavia, Bulgaria, Albania și Turcia; la nivel de directori – cu Grecia, în legătură cu problemele care constituie obiectul demersurilor (anexa 1).

[AMAE, fond 220/1972, R.S.R.-5, Direcția I Relații, vol. I, f. 129]

**46. 21 martie 1972, Ankara. Notă a Ambasadei în Republica Turcia privind Programul celui de-al doilea guvern Nihat Erim și poziția Turciei față de colaborarea balcanică. Se arată faptul că dezvoltarea relațiilor Turciei cu țările balcanice constituie un obiectiv al politicii externe a noului guvern, al doilea ca importanță după relațiile în cadrul NATO. Sunt identificate posibile explicații ale schimbării de abordare a guvernului**

<sup>105</sup> **Turhan Feyzioglu** (1922-1988), om politic turc și jurist. Profesor de drept, a intrat în politică în 1957 ca membru al Partidului Popular Republican, fiind ales deputat. A fost rector al Universității Tehnice pentru Orientul Mijlociu (17 august 1960 – 8 februarie 1961), ministru al Educației Naționale în guvernul Gürsel (5 ianuarie – 27 octombrie 1961), ministru de stat (20 noiembrie 1961 – 25 iunie 1962) și viceprim-ministru în guvernele İnönü (25 iunie 1962 – 25 decembrie 1963), Demirel (31 martie 1975 – 21 iunie 1977) și Ecevit (5 ianuarie – 18 septembrie 1978).

<sup>106</sup> **George Marin**, diplomat. A fost ambasador la Ankara (2 octombrie 1971 – 7 iunie 1978).

**Erim față de Balcani printre care: reducerea interesului SUA față de Turcia, teama față de politica marilor puteri care pot ignora interesele țărilor mici etc. Se recunoaște că Turcia continuă să acorde prioritate relațiilor cu țările din emisfera occidentală, în-deosebi cu partenerii din NATO. Se recomandă continuarea eforturilor de dezvoltare a relațiilor româno-turce, inclusiv la nivel multilateral balcanic, dar și păstrarea unei atitudini prudente față de acțiunile care trebuie întreprinse în această direcție.**

*March 21, 1972, Ankara. Note of the Embassy in the Türkiye on the Program of the Second Nihat Erim Government and Turkish position on Balkan cooperation. It shows that the development of Türkiye's relations with the Balkan countries is an objective of the foreign policy of the new government, the second most important after relations within NATO. Possible explanations for the change of approach of the Erim government towards the Balkans are identified, including: the reduction of US interest in Türkiye, fear of the policy of great powers that may ignore the interests of small countries, etc. It is recognized that Türkiye continues to prioritize relations with countries in the Western Hemisphere, particularly its NATO partners. It is recommended to continue efforts to develop Romanian-Turkish relations, including at multilateral Balkan level, but also to maintain a cautious attitude towards the actions to be taken in this direction.*

### **Poziția Turciei față de colaborarea balcanică**

1. Programul celui de-al doilea guvern Nihat Erim, prezentat parlamentului la 16 decembrie 1971, rezerva un loc aparte problemei dezvoltării relațiilor Turciei cu țările balcanice, menționând acest obiectiv al politicii externe a guvernului imediat după cel al fidelității față de NATO (primul obiectiv declarat) și înaintea dezvoltării relațiilor cu S.U.A., U.R.S.S., Pakistan sau a poziției față de conflictul din Orientul Apropiat, atitudinea față de R.P. Chineză, relațiile cu Piața Comună și problema cipriotă.

Mesajul adresat, la 27 ianuarie 1972, de primul ministru Nihat Erim poporului turc, cu prilejul sărbătorii religioase a bairamului, prin cuvintele „noi depunem maximum de eforturi pentru a întreține relații amicale cu țările vecine...” reafirmă poziția exprimată în programul guvernului.

Evoluția ulterioară a relațiilor bilaterale ale Turciei cu celelalte state din Balcani, relevă că, în poziția acesteia a intervenit o anumită nuanțare în ceea ce privește colaborarea în regiunea Balcanilor.

Apariția unor nuanțe calitativ noi, pozitive, se explică, după părerea noastră, prin următoarele elemente:

a) Teama tot mai evidentă față de politica marilor puteri, care conform opiniei – nedecarate public – a unor politicieni turci, în interesul lor de a soluționa probleme globale, pot neglija țările mici, chiar atunci când acestea fac parte din aceleași alianțe militare. În acest sens, se fac adesea referiri într-o formă sau alta, la situația Pakistanului și declarațiile recente ale președintelui Nixon<sup>107</sup> cu privire la Taiwan<sup>108</sup>.

<sup>107</sup> **Richard Nixon** (1913-1994), om politic american și jurist; președinte al Statelor Unite ale Americii. Și-a început cariera ca avocat la Oficiul Președintelui din Washington D.C., în 1942, fiind ales deputat, în 1946, pe listele Partidului Republican, apoi senator, în 1950. A fost vicepreședinte în timpul președinției lui Dwight Eisenhower (20 ianuarie 1953 – 20 ianuarie 1961) și președintele S.U.A. (20 ianuarie 1969 – 1972, reales pentru al doilea mandat la 7 noiembrie 1972. În timpul mandatului său, s-a produs una dintre cele mai spectaculoase acțiuni de politică externă, respectiv decizia de reluare a relațiilor dintre S.U.A. și R.P. Chineză. Vizita președintelui Nixon în China în anul 1972 a generat o schimbare de paradigmă cu consecințe profunde asupra balanței de putere între S.U.A., U.R.S.S. și China. De asemenea, a inițiat o politică de destindere față de U.R.S.S., a retras trupele americane din Vietnam, în 1973, și a acordat sprijin Israelului în timpul războiului de Yom Kipur din 1973. A demisionat de la Casa Albă la 9 august 1974 în urma scandalului Watergate.

<sup>108</sup> În urma vizitei în China din 21-28 februarie 1972, președintele Nixon a semnat un comunicat comun cu Ciu Enlai prin care S.U.A. declara că nu contestă pretențiile Chinei asupra Taiwanului recunoscând ca acesta este parte a teritoriului chinez, lăsând însă rezolvarea problemei pe seama unei înțelegeri între Beijing și Taipei.

b) Reducerea interesului strategic al S.U.A. față de Turcia, ceea ce s-a exprimat, printre altele, în alegerea Greciei pentru construirea unui cartier al flotei a VI-a<sup>109</sup>.

c) Atitudinea marilor puteri, în primul rând a U.R.S.S., față de problema cipriotă.

d) Dorința actualului guvern, destul de nepopular, de a demonstra larga sa recunoaștere pe plan internațional, posibilitatea de a dezvolta în aceeași măsură relații atât cu țări capitaliste, cât și socialiste.

2. Noile elemente survenite în poziția Turciei față de relațiile cu țările din Balcani s-au reflectat în faptul că, fără a iniția acțiuni spectaculoase și cu largă popularizare, străduindu-se să acorde în permanență prioritate relațiilor cu țările din emisfera occidentală, îndeosebi cu partenerii din NATO, Turcia a acționat pe diferite linii și în mod diferențiat pentru a menține și dezvolta relațiile cu țările din Balcani.

Astfel, încă în perioada în care nu erau perfectate unele acțiuni cu țările occidentale (vizitele primului ministru Nihat Erim în Franța și S.U.A) și acțiuni de amploare cu U.R.S.S. (vizita lui N.V. Podgornii<sup>110</sup> în Turcia) sau în paralele cu acestea, guvernul turc a conceput continuarea contactelor la nivel înalt cu unele țări din Balcani cu care, în ultimii ani, nu a realizat asemenea contacte – R.S.F. Iugoslavia, R.P. Bulgaria și, într-o anumită formă, cu Grecia. Avem în vedere mesajul adresat președintelui I.B. Tito, o anumită idee lansată verbal părții bulgare cu privire la o eventuală vizită a lui Todor Jivkov<sup>111</sup> în Turcia (idee despre care ne-a vorbit foarte recent ambasadorul bulgar de la Ankara), precum și vizita și contactele lui İsmet İnönü la Atena, contacte care, așa cum aprecia ambasadorul grec de la Ankara, au fost de natură să contribuie la crearea unei atmosfere propice pentru discuții bilaterale și dezvoltarea relațiilor dintre cele două țări.

În domeniul relațiilor economice, pe lângă o creștere, chiar nesubstanțială a schimburilor economice, Turcia a realizat anul acesta acorduri cu privire la înființarea de comisii mixte guvernamentale de colaborare economică cu R.P. Bulgaria (printr-un schimb de scrisori) și cu R.S.F. Iugoslavia (prin semnarea unui acord guvernamental).

Fără a se angaja în perfectarea unor acțiuni concrete de cooperare economică și tehnică (cu excepția citorva acțiuni în sectorul energetic și al mașinilor unelte, antamate cu R.S.F. Iugoslavia mai înainte), Turcia a semnat, în anul 1972, protocolul tehnic pentru aplicarea acordului încheiat, în urmă cu câțiva ani, cu R.P. Bulgaria pentru interconectarea sistemelor energetice, a ratificat convenția consulară cu R.S.F. Iugoslavia și a semnat cu această țară un acord de asistență juridică, a subscris la un acord de redemarcare a frontierei cu Grecia (acord însoțit de un complex de documente anexe – cu privire la întreținerea bornelor, conflictelor de frontieră etc.).

<sup>109</sup> A șasea flotă a Forțelor Navale S.U.A. reunea vasele americane din Marea Mediterană.

<sup>110</sup> **Nikolai Viktorovici Podgornii** (1903-1983), om politic sovietic. Născut într-o familie ucraineană de muncitori, s-a înscris în tineretul comunist (Komsomol) pe când lucra ca ucenic la un atelier mecanic. Membru al PCUS în 1930, a lucrat în domeniul industriei alimentare. În 1939 a devenit comisar adjunct al poporului pentru industria alimentară al R.S.S. Ucrainene, iar în 1940, a ocupat aceeași funcție în U.R.S.S. A fost director al Institutului Tehnologic pentru Industria Alimentară de la Moscova (1942-1945), reprezentant permanent în cadrul consiliului de miniștri al R.S. Ucrainene (1945-1950), prim-secretar al comitetului regional din Harkov (1950-1953), prim-secretar adjunct (1953-1957) și prim-secretar al P.C. din Ucraina (1957-1963), secretar al Comitetului Central al P.C.U.S. (1963-1965) și președinte al Prezidiului Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice (1965-1977). În 1977 a fost înlăturat de la președinția Prezidiului, păstrându-și calitatea de membru.

<sup>111</sup> **Todor Hristov Jivkov** (1911-1998), om politic comunist bulgar. Născut într-o familie de țărani, s-a înscris în 1928 în tineretul comunist bulgar. În 1944 a devenit șeful Miliției Populare din Sofia, iar în 1948 a fost ales membru al C.C. al P.C. Bulgar. A fost primar al orașului Sofia (27 mai – 1 noiembrie 1949). Din 1954, a devenit liderul de facto al Republicii Populare Bulgare în calitate de secretar general al Partidului Comunist Bulgar, funcție deținută până la 10 noiembrie 1989 devenind, astfel, cel mai longeviv lider comunist din sud-estul Europei. A fost și prim-ministru (19 noiembrie 1962 – 7 iulie 1971) și președinte/prim-președinte al Consiliului de Stat (7 iulie 1971 – 17 noiembrie 1989).



În legătură cu schimburile culturale, s-a constatat atitudinea complet diferențiată a Turciei față de celelalte țări; în timp ce a ratificat acordul cultural cu România, nu a realizat nici o acțiune din programul de schimburi culturale cu Bulgaria. De asemenea, a propus încheierea unor programe de schimburi culturale cu Grecia.

Cunosc o continuă dezvoltare relațiile cu țările balcanice în domeniul sportului și turismului.

3. În ceea ce privește poziția Turciei față de colaborarea pe plan multilateral în zonă, rămân valabile cele declarate de secretarul general al MAE turc în timpul vizitelor sale, în ianuarie 1972, la Belgrad și la Sofia, în sensul că Turcia dorește să dezvolte relațiile cu țările balcanice și să analizeze în mod concret diverse propuneri sau idei de colaborare multilaterală, deși unele probleme existente în regiune (R.S.F. Iugoslavia – R.P. Bulgaria, Turcia – Grecia, rezervele Albaniei) nu ar permite încă acțiuni politice deosebite. Totodată, diplomatul turc ar fi exprimat ideea exploatarea posibilităților existente în domeniul cooperării multilaterale pe plan economic, cultural, științific, sportiv sau turistic (ceea ce își găsește expresia, spre exemplu, în participarea Turciei la proiectul comun cu Grecia și Bulgaria, cu sprijinul Programului ONU pentru dezvoltare, de amenajări pe râul Marița). Idei similare cu privire la colaborarea multilaterală au fost reafirmate recent (la începutul lunii martie a.c.) și de alți funcționari superiori din MAE turc.

Rezervele actuale ale Turciei față de acțiuni de colaborare balcanică pe plan multilateral credem că sînt generate de condițiile specifice ale țării în această etapă. Ne gândim, spre exemplu, la situația politică și economică extrem de încordată, la teama de a nu face concesii unor idei așa-zise ale comunismului, într-o perioadă în care în Turcia s-a declanșat o campanie extrem de dură nu numai anticomunistă, dar și împotriva a tot ceea ce ar putea fi progresist. De asemenea, un anumit rol l-a avut tensiunea existentă în legătură cu Cipru, deși, recent ambasadorul grec la Ankara sublinia că această problemă nu exercită influență asupra dezvoltării relațiilor bilaterale. De altfel, spunea el, în chestiunea respectivă există un contact permanent, schimburi de informații și consultații între guvernele turc și grec. De asemenea, a fost reținută declarația primului ministru Nihat Erim în Parlament, la 29 februarie 1972, cînd a afirmat că „noi dorim reînvierea relațiilor de prietenie sinceră fondată după Lausanne între Turcia și Grecia de către marii oameni de stat prevăzători ce conduceau pe atunci destinele lor... situația geopolitică a celor două țări o cere...”. Cu toate acestea, problema Ciprului constituie un element de tensiune în opinia publică din Turcia, uneori intenționat alimentată chiar de guvernul turc, pentru a sustrage atenția de la contradicții social-economice și politice mult mai profunde. La cauzele care determină o anumită reținere a Turciei față de chestiunea colaborării multilaterale pe plan multilateral se adaugă rezervele acestei țări, chiar a populației turce, față de sinceritatea R.P. Bulgaria, care, pe lângă problemele divergente pe care le are cu R.S.F. Iugoslavia, în ultimul timp a dat naștere și la unele elemente de încordare în relațiile cu Turcia, ca urmare a atitudinii față de populația turcă din Bulgaria.

4. În contextul actual al poziției Turciei față de relațiile bilaterale cu țările din regiunea Balcanilor și în legătură cu colaborarea multilaterală, ținînd seama și de prestigiul și încrederea de care se bucură România, considerăm că este util ca eforturile noastre să fie îndreptate atît spre continuarea dezvoltării relațiilor româno-turce, cît și întreprinderii de noi inițiative pe plan multilateral:

a) Așa cum am mai informat, apare necesar să manifestăm prudență și să analizăm cu grijă, de fiecare dată, posibilitățile reale ale organizării unor acțiuni pe planul relațiilor bilaterale. Spre exemplu, este rațională, în această etapă, ideea renunțării la unele acțiuni în Turcia, cu prilejul aniversării semicentenarului UTC sau împlinirii a zece ani de la încheierea procesului de coope-

rativizare a agriculturii. În același timp, organizarea, la ambasadă, a unei acțiuni dedicate împlinirii a 90 de ani de la nașterea lui N. Titulescu cu participarea unor personalități turce, s-ar putea să aibă șanse și ecoul necesar.

b) Totodată, este deosebit de util, pentru relațiile bilaterale și promovarea politicii noastre pe plan balcanic, ca partea română să răspundă cu cea mai mare sollicitudine la cererile sau acțiunile pentru care partea turcă este pregătită.

Această atitudine se impune, îndeosebi, în domeniul relațiilor economice, unde este deosebit de important să se respecte unele înțelegeri și, în special, termene convenite cu partea turcă (de exemplu, în privința răspunsurilor la unele acțiuni de cooperare, termenele de livrare a unor mărfuri cu pondere valorică mare, cum ar fi transformatoarele, răspunsuri pozitive sau negative, însă operative, la unele cereri de mărfuri și piese de schimb pentru unele utilaje livrate în Turcia etc.).

Aceiași sollicitudine și operativitate sînt reclamate, în continuare, și în privința altor domenii ale relațiilor bilaterale – cultură, presă, turism, sport etc.

c) În legătură cu acțiunile de colaborare pe plan multilateral, apreciem că este util să se continue eforturile pentru participarea sau organizarea în țara noastră a acțiunilor preconizate deja pe linie guvernamentală și să se studieze posibilitatea inițierii unor noi acțiuni, chiar cu caracter semi sau guvernamental, în domenii unde se constată disponibilitate din partea țărilor balcanice de a participa. Astfel avem în vedere:

- Extinderea practicii formării de grupuri de prietenie în parlamentele țărilor din Balcani.
- Organizarea unei reuniuni a primarilor capitalelor balcanice.
- O formă multilaterală de colaborare economică – pe linie guvernamentală – de exemplu o comisie multilaterală la nivel de miniștri de comerț exterior – sau pe linia camerelor de comerț – o reuniune a președinților camerelor de comerț.
- Constituirea în cadrul camerelor de comerț a unor grupe sau secții de prietenie și colaborare cu țările din Balcani.
- Inițierea unor întâlniri a președinților băncilor din țările balcanice, în scopul stabilirii unor măsuri care să faciliteze din punct de vedere financiar creșterea schimburilor comerciale și organizarea unor acțiuni de cooperare economică și tehnică.
- Inițierea unor întâlniri ale șefilor departamentelor de transporturi, poștă și telecomunicații, în scopul depistării unor mijloace de facilitare a legăturilor, inclusiv de reducere reciprocă a taxelor etc.

– Pe linia uniunilor sau asociațiilor de scriitori, pregătirea și editarea în comun a unor lucrări cum ar fi antologii de proză, poezie, folclor sau dramaturgie ale țărilor balcanice.

– Crearea în cadrul uniunii internaționale a ziariștilor a unei secțiuni a ziariștilor din Balcani sau constituirea unei uniuni a acestor ziariști.

d) În același timp, considerăm necesar să se continue eforturile pe linia menținerii și dezvoltării interesului pentru o formă politică de colaborare pe plan balcanic.

Credem că trebuie pornit de la faptul că, în prezent, între toate țările din Balcani se realizează, într-o formă sau alta, contacte și schimburi de păreri pe linia ministerelor de externe (în cazul Turciei, acestea au loc – în mod sistematic, la nivel de miniștri, cu Grecia, cu prilejul reuniunilor NATO; la nivel de adjuncți ai miniștrilor cu R.S. Bulgaria, R.S.F. Iugoslavia și R.S. România; anul acesta, R.P. Albania, așa cum ne-a relatat ambasadorul albanez la Ankara, intenționează să propună asemenea contacte la nivel de directori.

De asemenea, este deosebit de important faptul că țara noastră a adoptat documente oficiale, sub forma unor comunicate comune, cu toate țările din Balcani și, în toate aceste documente

au fost inserate principiile care trebuie să stea la baza relațiilor de bună vecinătate și colaborare, ceea ce ar facilita, după părerea noastră, ideea elaborării unui document comun al tuturor țărilor din Balcani, cu privire la relațiile de bună vecinătate și colaborare pașnică.

Aceste două elemente conduc la ideea că ar fi posibilă începerea unei acțiuni prudente care să aibă în vedere:

– Inițierea de către MAE a unor contacte, la nivel de experți, eventual de directori – cu titlul de consilier al ministrului Afacerilor Externe – succesiv, chiar în cadrul unui turneu special prin toate țările balcanice, cu ministerele de externe din țările respective.

– Cu acest prilej, să fie oferit partenerilor proiectul unui document – declarație sau comunicat – al țărilor din regiune Balcanilor, care să afirme dorința expresă a acestora de a dezvolta relații de bună vecinătate și cooperare între ele, cu mențiunea că acesta face parte și contribuie nemijlocit la procesul de instaurare a unor relații de bună vecinătate și colaborare între toate statele europene.

– Cu ocazia predării proiectului de document, ar putea fi antamată ideea ca el să fie lucrat în cadrul unei comisii multilaterale de experți, ce ar putea fi convocată la București, într-o anumită perioadă, fiecare minister de externe fiind invitat să-și pregătească punctele de vedere asupra documentului și modalității de adoptare a lui (poate fi sugerată posibilitatea unei reuniuni a miniștrilor de externe), să-și desemneze reprezentanți pentru întâlnirea multilaterală a experților ș.a.m.d.

5. Ambasada va continua să urmărească evoluția poziției Turciei față de problemele colaborării balcanice, precum și a relațiilor acestei țări cu celelalte țări din Balcani și, pe măsura apariției unor elemente noi, semnificative, va informa MAE.

George Marin

[AMAE, fond 220/1972, R.S.R.-5, Direcția I Relații, vol. I, ff. 58-65]

**47. 3 aprilie 1972, București. Informare a generalului-locotenent Ion Gheorghe, prim-adjunct al Ministerului Forțelor Armate și șef al Marelui Stat Major, către George Macovescu, prim adjunct al Ministerului Afacerilor Externe, referitoare la regimul de deplasare a diplomaților români aflați pe teritoriul turc. Sunt prezentate modificările aduse unilateral de partea turcă, acestea aducând limitări de deplasare care nu reflectă acordul stabilit între cele două state. Se propune inițierea unor demersuri diplomatice, prin intermediul Ambasadei R.S.R. la Ankara, care să elimine limitările introduse de autoritățile turce.**

*April 3, 1972, Bucharest. Information from Lieutenant General Ion Gheorghe, First Deputy of the Ministry of Armed Forces and Chief of General Staff to George Macovescu, First Deputy of the Ministry of Foreign Affairs, regarding the regime of travel of Romanian diplomats on Turkish territory. The amendments brought unilaterally by the Turkish side are presented, being stated that the travel limitations do not reflect the agreement established between the two states. It is proposed to initiate, through the Embassy of the SRR in Ankara, diplomatic demarches, to remove the limitations introduced by the Turkish authorities.*

În anul 1967, Ministerul Afacerilor Externe al Turciei, a remis Ambasadei române la Ankara o notă verbală prin care a propus ca, pe bază de reciprocitate, să aducă unele modificări regimului diplomaților români acreditați în Turcia și a diplomaților turci acreditați în R.S. România.

La 29.09.1967, partea română și-a exprimat acordul cu propunerile făcute de partea turcă.

În urma acestui schimb de note, membrii misiunii diplomatice române din Turcia se pot deplasa, fără restricții pe teritoriul acestei țări, cu excepția unor zone interzise.

În aprilie 1968, șeful Secției legături externe din Statul major general al armatei turce a comunicat atașatului militar român la Ankara că: „regimul deplasărilor diplomaților români acreditați în Turcia suferă unele modificări, în privința deplasărilor executate de personalul Biroului atașatului militar”.

Potrivit acestor modificări, personalul Biroului atașatului militar este obligat să notifice, în scris, sau telefonic, la Secția legături externe, deplasările efectuate în afara orașului Ankara (respectiv în afara limitei de 40 km de centrul orașului). Notificarea trebuie făcută cu 48 ore înainte de începerea deplasării, pe formulare tip prin care se cer următoarele:

- data plecării în deplasare;
- itinerariul deplasării;
- punctul terminus al deplasării;
- data înapoierii la Ankara;
- mijlocul de deplasare;
- persoanele care însoțesc pe atașatul militar în deplasare;

Referitor la cele de mai sus, atașatul militar român la Ankara a inițiat și purtat în ultimul timp unele discuții cu șeful Secției legături externe a Statului major general al armatei turce. Cu această ocazie, ofițerul turc a subliniat din nou obligativitatea notificării deplasărilor motivând că „acest lucru este necesar Secției legături externe pentru a asigura securitatea personalului Biroului atașatului militar român pe timpul deplasărilor efectuate pe teritoriul Turciei și pentru a se putea lua legătura cu acesta la nevoie”.

De asemenea, la 11.03.1972, atașatul nostru militar a avut o discuție cu șeful Direcției informații din Statul major general al armatei turce, amiralul Sönmez Necnettin, care a menționat: „personalul Biroului atașatului militar român trebuie să notifice, în continuare, la Secția legături externe, toate deplasările ce le efectuează pe teritoriul Turciei”.

Această atitudine a oficialităților militare turce constituie o discriminare și contrazice spiritul și conținutul notelor verbale prin care, ambele părți și-au dat acordul că deplasările diplomaților români pe teritoriul Turciei și a celor turci pe teritoriul R.S. România, să se efectueze fără notificarea lor prealabilă.

Personalul Biroului atașatului militar turc, acreditat la București execută deplasări pe teritoriul țării noastre fără ca acestea să fie notificate în prealabil la Ministerul Afacerilor Externe sau la Secția legături externe a Marelui Stat Major.

Față de cele mai sus, considerăm util ca, în forma cea mai potrivită și convenabilă, ambasadorul R.S. România la Ankara [George Marin] să întreprindă un demers pe lângă Ministerul Afacerilor Externe al Turciei prin care să ceară ca regimul de deplasare al diplomaților români acreditați în Turcia să fie aplicat, conform notelor verbale, și față de personalul Biroului atașatului militar român, așa cum este aplicat la București și față de atașatul militar turc.

În cazul în care partea turcă nu va respecta reciprocitatea și va cere ca atașatul militar român la Ankara să notifice, în continuare, deplasările pe teritoriul Turciei, apreciem a fi necesar aplicarea aceluiași regim de deplasări și pentru personalul Biroului atașatului militar turc la București.

Rugăm a ni se comunica modul de soluționare a acestei probleme, pentru a da dispoziții de urmare atașatului militar român la Ankara și Secției legături externe a Marelui Stat Major.

Prim-adjunct al Ministerului Forțelor Armate și șef al Marelui Stat Major, General-locotenent, Ion Gheorghe<sup>112</sup>.

[AMAE, Problema 211/1972, Turcia, Direcția I Relații, dosar 2337, ff. 2-4]

48. 5 aprilie 1972, București. Telegramă transmisă de Ministerul Afacerilor Externe către ambasadorul R.S.R. la Ankara, George Marin, privind inițierea demersurilor diplomatice adecvate pentru punerea în acord a regimului de deplasare a diplomaților români cu prevederile cadrului agreat la nivel bilateral între cele două state. În cadrul acestor demersuri, va fi transmis și faptul că, în caz contrar, va fi necesară adoptarea de măsuri similare pentru personalul diplomatic turc acreditat în R.S.R. De asemenea, se solicită Ambasadei transmiterea de date privind regimul celorlalți atașați ai țărilor socialiste.
- April 5, 1972, Bucharest. Telegram sent by the Ministry of Foreign Affairs to the Embassy of the SRR in Ankara regarding the initiation of appropriate diplomatic steps to reconcile the travel regime of Romanian diplomats with the provisions of the framework agreed bilaterally between the two states. As part of these steps, it will also be conveyed that otherwise, it will be necessary to adopt similar measures for Turkish diplomatic staff accredited to Romania. Also, the Embassy is requested to transmit data on the regime of the other attachés of the socialist countries.*

Tovarășe ambasador,

Ministerul Forțelor Armate ne informează că, potrivit unor comunicări ale Secției legături externe din statul major general al armatei turce, personalul Biroului atașatului militar român la Ankara este obligat să notifice în scris, sau telefonic, la secția legături externe, deplasările efectuate în afara orașului, cu 48 de ore înainte.

Această atitudine a oficialităților militare turce constituie o discriminare și contrazice spiritul și conținutul notelor verbale din 1967, prin care cele două părți au convenit că deplasările membrilor misiunilor diplomatice să se efectueze fără notificarea lor prealabilă. Personalul Biroului atașatului militar turc de la București execută deplasări pe teritoriul țării noastre fără să fie notificate în prealabil.

Față de cele mai sus, M.F.A. consideră util ca, în forma cea mai potrivită și convenabilă, ambasadorul R.S. România la Ankara [George Marin] să întreprindă un demers pe lângă M.A.E. al Turciei, prin care să ceară ca regimul de deplasare al diplomaților români acreditați în Turcia să fie aplicat, conform notelor verbale menționate, și față de personalul Biroului atașatului militar român, așa cum este aplicat la București și față de atașatul militar turc.

În cazul în care partea turcă nu va dori să renunțe la notificările prealabile, M.F.A. apreciază necesar să se aplice același regim și pentru personalul Biroului atașatului militar turc la București.

Înainte de a acționa în vreun fel, rugăm să ne comunicați de urgență părerea și propunerile dv. în legătură cu oportunitatea unei asemenea demers și alte elemente pe care le considerați utile precum și datele ce le dețineți despre regimul celorlalți atașați ai țărilor socialiste.

[AMAE, Problema 211/1972, Turcia, Direcția I Relații, dosar 2337, ff. 5-6]

<sup>112</sup> **Gheorghe Ion** (1923-2009), general și om politic comunist. În 1945 a devenit membru al P.M.R. A fost repartizat la Direcția de Propagandă și Agitație, aflată în subordinea Direcției Superioare Politice a Armatei, cu funcția de locțiitor al șefului (1952-1953), și șef (1953-1954). Ulterior, a devenit șef al D.S.P.A. (1955-1958). A deținut concomitent funcții politice și militare: deputat al Marii Adunări Naționale (1952-1957), membru al C.C. al P.M.R. (28 decembrie 1955 - 25 iunie 1960), comandant al Diviziei 11 Mecanizată Oradea (11 iulie 1960 - 4 februarie 1963) și Diviziei 10 Mecanizată Iași (4 februarie - 17 iunie 1963), șef al Marelui Stat Major (15 iunie 1965 - 29 noiembrie 1974), membru al C.C. al P.C.R. (23 iulie 1965 - 23 noiembrie 1979), deputat (1965-1973, 1975-1980), fiind trecut în rezervă în 1977.

**49. 8 aprilie 1972, Ankara. Telegramă transmisă de Ambasada la Ankara privind demersurile inițiate pentru menținerea regimului de liberă circulație pentru membrii Biroului atașatului militar pe teritoriul Republicii Turcia. Se informează asupra efectuării demersurilor pe lângă autoritățile militare turce la care nu a fost transmis un răspuns oficial. De asemenea, se informează asupra faptului că regimul aplicat celorlalți atașați, indiferent de țară, presupune notificarea deplasărilor pe teritoriul turc. Această situație este datorată, în mare măsură, condițiilor de securitate locale.**

*April 8, 1972, Ankara. Telegram sent by the Embassy of the SRR in Ankara regarding the steps initiated to maintain the regime of free movement for members of the Office of the Military Attaché on the territory of the Republic of Türkiye. It informs itself that the requested Turkish military authorities have been approached, but they have not provided any official response. It is also informed that the regime applied to other attachés, regardless of country, involves notification of movements on Turkish territory. This situation is largely due to local security conditions.*

La 1 martie a.c., conform indicațiilor primite din partea M.F.A., atașatul militar al R.S. România la Ankara a cerut Secției legături externe a Marelui Stat Major general al armatei turce să comunice în scris dacă personalul biroului atașatului militar român la Ankara este obligat să notifice în scris deplasările pe teritoriul Turciei, avînd în vedere conținutul notelor verbale din 1967. Cu acest prilej, s-a reamintit că personalului biroului atașatului militar turc, la București în baza notelor verbale din 1967, execută deplasări pe teritoriul țării noastre fără notificări prealabile. Pînă în prezent nu s-a primit nici un răspuns din partea organelor turce.

În ceea ce privește regimul aplicat celorlalți atașați militari de la Ankara, menționăm că, din informațiile noastre, rezultă că toți atașatii militari ai țărilor socialiste și nesocialiste – notifică deplasările pe teritoriul Turciei. Față de cele de mai sus, și ținînd cont de tensiunea existentă în prezent în viața politică internă din Turcia, împreună cu atașatul militar, propunem:

a) Să mai așteptăm circa o lună răspunsul organelor turce la demersul din 1 martie a.c.

b) În cazul în care acest răspuns nu va parveni, ambasadorul român la Ankara [George Marin] ar putea face un demers la M.A.E. turc, însă considerăm că ar fi mai bine (potrivit) ca demersul să fie întreprins la București, la nivelul conducerii Direcției consulare din M.A.E. și a ambasadorului turc [Cuhruk]<sup>113</sup>. Așteptăm indicațiile dv.

[AMAE, Problema 211/1972. Turcia, Direcția I Relații, dosar 2337, ff. 7-8]

**50. 21 aprilie 1972, București. Nota de convorbire româno – turcă derulată la Ministerul Afacerilor Externe privind aplicarea cadrului agreat pentru regimul de deplasare al diplomaților români, în special a atașatului militar, pe teritoriul turc. Se evidențiază disponibilitatea Ambasadei Republicii Turcia la București pentru soluționarea acestei probleme și revenirea la regimul de liberă circulație pentru diplomații români.**

<sup>113</sup> **Nazif Cuhruk** (1924-1984), diplomat turc. A fost ambasadorul Turciei la București (2 octombrie 1970 – 15 noiembrie 1972), Bagdad (1 decembrie 1972 – 3 octombrie 1976) și Tokio (14 decembrie 1979 – 23 septembrie 1983). A fost secretar general adjunct la Ministerul Afacerilor Externe (1976-1979), iar în 1984 a fost numit reprezentant permanent al Turciei la UNESCO, post unde a decedat în urma unui atac de cord.

***April 21, 1972, Bucharest. Note of the Romanian-Turkish diplomatic conversation held at the Ministry of Foreign Affairs regarding the application of the agreed framework for the travel regime of Romanian diplomats, especially military attaché, on Turkish territory. It highlights the availability of the Embassy of the Republic of Türkiye in Bucharest to solve this problem and return to the regime of free movement for Romanian diplomats.***

Miercuri, 19 aprilie 1972, orele 10.30, Tudor Jianu, directorul Protocolului, a primit pe Nazif Cuhruk, ambasadorul Turciei, la invitația Direcției Protocolului.

A asistat Mircea Roman, secretar III.

Vizita a durat 20 de minute.

După un schimb de amabilități, Tudor Jianu a comunicat ambasadorului Turciei că a fost invitat la MAE pentru a-i aduce la cunoștință că, printr-un schimb de note verbale între Ambasada R.S. România la Ankara și MAE al Turciei, intervenit în anul 1967, s-a convenit că atașatii militari – se pot deplasa liber pe teritoriul acestora.

Deși a intervenit această înțelegere, autoritățile militare turce pretind atașatului militar român la Ankara să notifice orice deplasare pe care o facem în afara orașului sau peste 60 km de la centrul capitalei.

În vederea clarificării acestei situații, la 1 martie a.c., atașatul militar român a solicitat autorităților militare turce să-i comunice în scris dacă este obligat să notifice deplasările pe teritoriul Turciei. Demersul său a rămas fără răspuns.

A rugat pe ambasadorul Turciei să intervină pe lângă organele competente turce pentru a lămuri problema notificării deplasărilor atașatului militar român.

Totodată, a făcut cunoscut că, potrivit prevederilor legale în vigoare, libertatea de deplasare, a membrilor misiunilor diplomatice în R.S. România este condiționată de principiul reciprocității. În cazul că atașatul militar român va trebui să notifice în continuare deplasările sale, partea română se va vedea obligată, pe baza dispozițiilor legale menționate, să instituie un regim similar pentru atașatul militar turc la București.

Nazif Cuhruk a răspuns că este firesc ca, în cazul existenței unei atari înțelegeri, atașatul român să se poată deplasa liber pe teritoriul Turciei fără a notifica prealabil.

A rugat să i se transmită o copie a notei verbale a MAE turc, prin care s-a convenit să se acorde libertatea de deplasare a diplomaților celor două misiuni, la Ankara și București.

Totodată, a solicitat să i se comunice dacă personalul diplomatic al altor misiuni diplomatice la București este obligat să notifice deplasările pe teritoriul român.

Tudor Jianu a răspuns că, pe baza principiului reciprocității, există și asemenea misiuni.

În încheiere, Nazif Cuhruk a promis că va interveni la MAE turc pentru lămurirea problemei și, deindată ce va avea un răspuns, va informa Direcția Protocolului.

A rugat apoi să i se elibereze un carnet de identitate corespunzător lui Özbek Fikret, care a fost notificat în calitate de atașat pe lângă Consulatul general turc la Constanța, dar acceptat de MAE ca agent consular.

Nota 1. Direcția Protocolului a trimis Ambasadei Turciei o copie a notei verbale a MAE turc prin care s-a propus renunțarea, pe bază de reciprocitate, la obligativitatea notificării deplasărilor membrilor celor două misiuni diplomatice pe teritoriul României și, respectiv, Turciei.

2. Ambasada Turciei a notificat pe Özbek Fikret în calitate de atașat, susținând că aceasta constituie o practică a Turciei, pentru a-și proteja mai bine reprezentanții săi în străinătate.

[AMAE, Problema 211/1972 – Turcia, Direcția I Relații, dosar 2337, ff. 9-10]

**51. 12 iunie 1972, București. Nota de audiență în urma primirii lui Haluk Akman, prim-secretar la Ambasada Turciei din București la Ministerul Afacerilor Externe pentru discuții referitoare la organizarea vizitei de curtoazie a navei-școală turcești „Savarona” la Constanța. Deplasarea navei turce se realizează ca răspuns la vizita navei – școală „Mircea” la Istanbul, desfășurată în cursul anului 1968.**

*June 12, 1972, Bucharest. Audience Note following the visit made by Haluk Akman, First Secretary at the Turkish Embassy in Bucharest at the Ministry of Foreign Affairs for discussions regarding the upcoming courtesy visit of the Turkish school ship „Savarona” to Constanta. The presence of the Turkish ship is in response to the visit of the Mircea school ship to Istanbul in 1968.*

La 9 iunie 1972, Valeriu Tudor<sup>114</sup>, consilier al Direcției I Relații, a primit în audiență pe Haluk Akman, prim-secretar la Ambasada Turciei din București, la cererea acestuia.

A asistat A. Baba, secretar II la Direcția I Relații.

H. Akman a arătat că ambasada a primit instrucțiuni de la Ankara să comunice Ministerului Afacerilor Externe că nava-școală turcă „Savarona”<sup>115</sup> urmează să facă o vizită de curtoazie, în portul Constanța ca răspuns la vizita navei-școală românească „Mircea”<sup>116</sup> în portul Istanbul, în anul 1968.

„Savarona” va sosi în portul Constanța la 12 iulie 1972, orele 7,00 și se va înapoia la orele 10,00.

Diplomatul turc a comunicat următoarele date tehnice privind nava „Savarona” :

- tipul: navă-școală;
- tonaj: 5,100 tone;
- lungime: 124, 50 m;
- comandantul navei este colonelul de marină Seit Bilsel;
- nava are la bord 10 ofițeri; 29 de subofițeri; 120 soldați și 81 elevi (studenți);
- nava utilizează pentru comunicații frecvența de 4342,5 khz și folosește emisiunea A L cu o putere de 300 wați.

Partea turcă ar dori ca nava să fie salutată cu salve de tun, diplomatul menționând că, desigur, aceasta nu este obligatoriu.

În legătură cu vizita navei „Savarona”, H. Akman a transmis rugămintea ambasadorului turc la București [Cuhruk] de a primi cât mai curând posibil un program și a exprimat dorința că în

<sup>114</sup> **Valeriu Tudor** (1934), diplomat și economist. A fost consilier în delegația României la Conferința Comitetului pentru Dezarmare de la Geneva (1974-1980) și ambasador la Paris (1985-1989). Și-a continuat activitatea diplomatică după 1989.

<sup>115</sup> **Savarona**, yacht american lansat în 1931, cumpărat de guvernul turc în 1938 pentru președintele Mustafa Kemal Atatürk. A fost transformată în navă-școală în 1951. A fost distrusă de un incendiu la Academia Navală Turcă în 1979. A fost închiriată, în 1989, unui om de afaceri turc, care a reparat-o. Din 2015 și-a recăpătat destinația de yacht prezidențial.

<sup>116</sup> **Nava-școală Mircea**, lansată în 1939, având menirea de navă-școală a marinei militare. A fost precedată de bricul Mircea (folosit ca nava-școală din 1882 până la 17 aprilie 1944, când a fost scufundat de bombardierile sovietice la Galați). A fost capturată de sovietici în septembrie 1944, fiind înapoiată marinei române într-o ceremonie publică, la 27 mai 1946. Reparată în 1946-1947, 1965-1966 și 1994-2002, este în uz și astăzi.



cadrul acestuia să fie rezervat timp pentru o vizită a comandantului navei (însoțit eventul de adjunctul său și câțiva ofițeri) la Ambasada Turciei în București. Cu acest prilej, ambasadorul turc ar dori să ofere un cocteil la ambasadă. De asemenea, a spus că probabil va fi oferit un cocteil și pe bordul navei la Constanța.

La întrebarea lui V. Tudor dacă problema vizitei a fost deja discutată cu Secția Legături Externe a M.F.A., H. Akman a arătat că atașatul militar turc a avut o convorbire în acest sens la M.F.A., dar, probabil nu destul de clară. Cu titlul particular, H. Akman a relatat că, inițial, instrucțiunile primite de ambasadă de la Ankara făceau referire la o vizită neoficială. Neînțelegând bine sensul instrucțiunilor primite, ambasadă a solicitat precizări care au fost primite și potrivit cărora este vorba de o vizită de curtoazie a navei „Savarona”, ca răspuns la vizita din 1968 a navei-școală „Mircea” la Istanbul.

V. Tudor a arătat că cele comunicate de diplomatul turc vor fi aduse la cunoștință autorităților competente urmând că ambasadă Turciei să fie informată asupra răspunsului acestora.

Audiența a durat circa 20 minute.

[AMAE, Problema 211/1972 – Turcia, Direcția I Relații, dosar 2337, ff. 12-13]

**52. 26 iunie 1972, București. Informare transmisă de ministrul Apărării Naționale, general de armată Ion Ioniță, către Președintele Consiliului de Stat, Nicolae Ceaușescu, privind vizita de curtoazie a navei-școală turcești „Savarona” în portul Constanța, în perioada 12-15 iulie 1972. Aceasta se derulează ca răspuns la vizita navei-școală „Mircea” la Istanbul din anul 1968. Se solicită aprobările necesare pentru efectuarea vizitei și activităților asociate.**

*June 26, 1972, Bucharest. Information sent by the Minister of National Defence, Army General Ion Ioniță, to the President of the State Council, Nicolae Ceaușescu, regarding the courtesy visit of the Turkish school-ship „Savarona” to the port of Constanta, between July 12-15, 1972, in response to the visit of the school-ship „Mircea” to Istanbul in 1968. Necessary approvals are required to carry out the visit and associated activities.*

Conform aprobării conducerii de partid, transmisă de Cancelaria Comitetului Central al Partidului Comunist Român cu nr. 402/448 din 27.12.1971, Ministerul Forțelor Armate a prevăzut în Planul de deplasări în străinătate și de primiri în țară de delegații străine invitarea în anul 1972 a unei nave școală din Forțele maritime militare ale Turciei în portul Constanța, ca răspuns la vizita navei-școală „Mircea” la Istanbul în anul 1968.

Recent, primul secretar al Ambasadei Turciei la București a informat Ministerul Afacerilor Externe că vizita de curtoazie a navei școală „Savarona” în România ar putea avea loc în perioada 12-15 iulie a.c.

Propun a aproba următoarele:

– acceptarea vizitei navei școală turce „Savarona” în portul Constanța, în perioada 12-15 iulie 1972.

Vizita navei urmează a se desfășura la nivelul comandamentului Școlii militare de ofițeri activi de marină „Mircea cel Bătrîn”.

– în timpul vizitei să se organizeze primiri protocolare la organele locale și militare din garizoana Constanța, depunerea unei coroane de flori la monumentul „Victoriei” din Constanța;

vizita școlii militare de ofițeri activi de marină „Mircea cel Bătrîn”, precum și a unor obiective cultural-turistice din municipiul și județul Constanța;

– presa centrală și locală să publice scurte știri referitoare la această vizită.

Ministerul Afacerilor Externe este de acord ca vizita să aibă loc în perioada propusă.

Ministrul Forțelor Armate, General de armată Ion Ioniță<sup>117</sup>.

[AMAE, Problema 211/1972, Turcia, Direcția I Relații, dosar 2337, ff. 19-20]

**53. 4 iulie 1972, București. Nota de audiență în urma întâlnirii solicitate de Ministerul Afacerilor Externe cu Haluk Akman, prim secretar al ambasadei Republicii Turcia la București. Se transmite acordul autorităților române pentru vizita navei școală turcești „Savarona” în România, precum și față de programul stabilit pentru derularea acestui eveniment.**

*July 4, 1972, Bucharest. Audience Note following the meeting requested by the Ministry of Foreign Affairs with Haluk Akman, First Secretary of the Turkish Embassy in Bucharest. The agreement of the Romanian authorities is sent for the visit of the Turkish school ship „Savarona” in Romania, as well as on the program established for this event.*

La 4 iulie 1972, Valeriu Tudor, consilier în Direcția I Relații, a invitat în audiență pe Haluk Akman, prim secretar la Ambasada Turciei din București.

A asistat A. Baba, secretar I la Direcția Relații.

V. Tudor, referindu-se la audiența lui H. Akman din 9 iulie a.c., în legătură cu vizita în portul Constanța a navei școală turce „Savarona”, a arătat, în baza comunicării primite de la M.F.A. că autoritățile române sunt de acord ca această vizită să aibă loc în perioada 12-15 iulie 1972.

Totodată, a transmis diplomatului turc programul privind desfășurarea vizitei, precizând că eventualele detalii ale acestuia pot fi discutate direct de către atașatul militar al Turciei la București cu Secția Legături Externe a M.F.A.

Haluk Akman a mulțumit pentru comunicare, menționând că aceasta va fi aduse la cunoștința ambasadorului Turciei [Cuhruk].

Audiența a durat circa 5 minute.

[AMAE, Problema 211/1972, Turcia, Direcția I Relații, dosar 2337, ff. 27-28]

**54. 1972, București. Documentar elaborat la nivelul Ministerului Afacerilor Externe al R.S.R. privind evoluția relațiilor Republicii Turcia cu R.P. Bulgaria și Grecia, în interva-**

<sup>117</sup> **Ion Ioniță** (1924-1987), general și om politic comunist. A lucrat la ateliere din București în anii 1937-1942 și la C.F.R. București-Triaj (1942-1945), unde s-a înscris în U.T.C., devenind membru al P.C.R. și sindicalist. Integrat în ierarhia militară, a devenit instructor pentru tineret la Direcția Superioară Politică a Armatei (1948-1950), șef al Secției propagandă la Comandamentul Trupelor de Tancuri (1950-1951), locțiitor al șefului Direcției cadre din D.S.P.A. (1951-1952), locțiitor politic al comandantului Regiunii a 3-a Militare (1952-1953), șef al Direcției Cadrelor Forțelor Armate (1953-1954), locțiitor pentru problemele de propagandă și pentru probleme organizatorice al șefului D.S.P.A. (1954-1955), comandant al Forțelor Aeriene Militare ale R.P.R. (21 februarie – 21 noiembrie 1956), comandant al Apărării Antiaeriene a Teritoriului (28 octombrie 1959 – decembrie 1962), deputat (1961-1973, 1975-1985), adjunct al ministrului Forțelor Armate (1962-1963), membru al C.C. al P.C.R. (23 iulie 1965-22 noiembrie 1984), ministrul Forțelor Armate (1 septembrie 1966 – 21 noiembrie 1972), ministrul Apărării Naționale (21 noiembrie 1972 – 19 iunie 1976), viceprim-ministru (19 iunie 1976 – 21 mai 1982), trecut în rezervă la 26 iunie 1982.

**Iul 1971-1972.** Se subliniază nivelul destul de redus al interacțiunii politice și economice turco – bulgare cauzele fiind asociate politiciii autorităților de la Sofia privind minoritatea turcă, precum și alinierea totală a R.P. Bulgaria la politica U.R.S.S. Din perspectiva relațiilor turco-elene, evaluarea indică o tendință ascendentă a dialogului la nivel înalt și a cooperării practice. Această evoluție este favorizată și de apartenența celor două state la NATO ceea ce contribuie la aprofundarea cooperării în domeniul apărării.

*1972, Bucharest. Documentary elaborated at the level of the Romanian Ministry of Foreign Affairs on the evolution of the relations of the Republic of Türkiye with the Republic of Bulgaria and Greece, between 1971-1972. The rather low level of Turkish-Bulgarian political and economic interaction is emphasized, the causes being associated with the policy of Sofia authorities regarding the Turkish minority, as well as the total alignment of the Republic of Bulgaria with the USSR policy. From the perspective Turkish-Greek relations, the assessment indicates an upward trend in high-level dialogue and practical cooperation. This evolution is also favored by the membership of the two states in NATO, which contributes to the deepening of defense cooperation.*

### **Relațiile Turciei cu R.P. Bulgaria**

În contextul preocupărilor pentru realizarea unor acțiuni la nivel înalt, cu unele din țările balcanice cu care în ultimul timp nu au avut loc asemenea acțiuni, partea turcă cu prilejul vizitei la Sofia a secretarului general din MAE turc (ianuarie 1972), a lansat ideea unei vizite a lui Todor Jivkov în Turcia, fără a adresa însă un mesaj sau o scrisoare și fără a formula o propunere concretă în acest sens.

Ambasadorul bulgar la Ankara relatează, recent, că partea bulgară nu intenționează să dea curs acestei „așa-zisei invitații din partea lui Cevdet Sunay”: programul tovarășului Todor Jivkov pe anul în curs nu permite acest lucru. În același timp, a spus ambasadorul bulgar, se are în vedere și situația internă actuală din Turcia.

În același timp, în vederea menținerii unor contacte politice, ambasadorul bulgar l-a vizitat, de curând, pe Süleyman Demirel, președintele Partidului Justiției, cărui i-a transmis un mesaj prietenesc (verbal) de salut din partea lui Todor Jivkov.

Tot pe linia menținerii unor contacte la nivel guvernamental și soluționării unor probleme de relații bilaterale, partea bulgară a invitat, pentru anul 1972, să viziteze R.P. Bulgaria, pe ministrul sănătății (cu care se are în vedere discutarea unor chestiuni privind măsuri de apărare împotriva holerei), și comerțului (pentru a participa la a 80-a ediție a Tîrgului de la Plovdiv).

În cadrul contactelor dintre cele două ministere de externe, urmează ca un adjunct al ministrului Afacerilor Externe al R.P. Bulgaria să viziteze Turcia în cursul lunii mai sau iunie a.c., ca răspuns la vizita pe care secretarul general al MAE turc a întreprins-o în luna ianuarie a.c. la Sofia.

Schimburile comerciale realizate în ultimul an – 1971 – au atins un volum de cca 12 milioane dolari (aproximativ 55 % din volumul protocolat).

În prima parte a anului 1972, printr-un schimb de scrisori, s-a sancționat înființarea comisiei mixte de colaborare economică, a cărei prima sesiune ar urma să aibă loc în cursul lunii mai sau iunie a.c.

Tot la începutul acestui an, s-a semnat un protocol tehnic pentru aplicarea unui acord încheiat în urmă cu câțiva ani cu privire la interconectarea sistemelor energetice ale celor două țări.

Partea bulgară intenționează să propună părții turce negocierea unui acord de colaborare în domeniul poștelor și telecomunicațiilor, al cărui proiect l-a transmis deja.

Schimbările culturale sînt destul de restrînse. În anul 1971, partea bulgară nu a realizat în Turcia nici o acțiune din programul pentru anul respectiv. Propunerile părții turce pentru programul pentru anul 1972 – 1973 prevăd anual cca șase – șapte acțiuni.

În cursul lunii martie a.c., în presa turcă au apărut mai multe materiale critice la adresa unor măsuri luate de organele din Bulgaria împotriva populației de naționalitate turcă (de exemplu, schimbarea caracterului scrisului ziarelor ce se editează în limba turcă etc.).

Pe de altă parte, ambasadorul bulgar la Ankara evidențiază unele dificultăți pe care organele bulgare le întîmpină în legătură cu cetățenii de naționalitate turcă. Respectiv, s-a acordat, celor ce au cerut, dreptul de a părăsi definitiv Bulgaria, însă aceștia nu sînt primiți de autoritățile turce. Alții, care au plecat în urmă cu unul sau doi ani, solicită acum să se înapoieze în Bulgaria, după cum unii rămîn în Bulgaria în timp ce tranzitează spre Europa Occidentală.

Aceste elemente au contribuit la crearea, în ultimul timp, a unei atmosfere de nemulțumire în relațiile bilaterale turco-bulgare, ceea ce duce la creșterea rezervelor unor oficialități turce față de Bulgaria, rezerve generate de politica de aliniere totală, așa cum se apreciază în Turcia, a Bulgariei la politica U.R.S.S.

### **Relațiile Turciei cu Grecia**

Desfășurîndu-se sub amprenta tensiunii în problema cipriotă, relațiile turco-elene cunosc o ameliorare și, în fondul lor, continuă să rămînă relații strînse, îndeosebi, din punct de vedere politic.

Referindu-se la relațiile turco-elene, primul ministru Nihat Erim declara în parlament, la 29 februarie a.c.: „Noi dorim reînvierea relațiilor de prietenie sinceră fondată după Lausanne între Turcia și Grecia de către marii oameni de stat prevăzători ce conduceau pe atunci destinele lor... situația geopolitică a celor două țări o cere...”.

Pe de altă parte, ambasadorul grec la Ankara, subliniază că problema cipriotă nu exercită influență asupra dezvoltării relațiilor bilaterale. El spunea că, de altfel, în problema Ciprului există contacte permanente între cele două guverne, schimburi de informații și consultații.

Totuși, nu se poate spune că în opinia publică din Turcia nu există o anumită tensiune în ceea ce privește relațiile turco-elene în contextul situației din Cipru; mai mult, uneori se constată că autoritățile turce alimentează în mod intenționat această tensiune, în scopul de a sustrage atenția opiniei publice de la o serie de alte probleme extrem de dificile cu care este confruntată în prezent societatea turcă.

În același timp, guvernul turc a manifestat preocupare pentru menținerea unor contacte cu Grecia, folosind, în acest scop personalitatea lui İsmet İnönü pentru contacte cu primul ministru al Greciei și alte personalități din această țară (decembrie 1971). Ambasadorul grec la Ankara apreciază, spre exemplu, că vizita lui İsmet İnönü la Atena a fost de natură să contribuie la crearea unei atmosfere propice pentru discuții bilaterale și dezvoltarea relațiilor dintre cele două țări. În același scop, a fost utilizat și vizita în Turcia (ianuarie 1972) a prof. Markezinis<sup>118</sup> care, deși invitat de Societatea de Istorie din Turcia, a fost primit de primul ministru Nihat Erim, de ministrul de externe H. Bayülken<sup>119</sup> și s-a întîlnit cu İsmet İnönü.

<sup>118</sup> **Sir Basil (Vasilios) Markezinis** (1944 – 2023), avocat și profesor universitar grec stabilit în Marea Britanie. A predat Drept la Universitatea din Atena (1966-1968), apoi la Universitatea Cambridge (unde și-a luat doctoratul), fiind invitat la mai multe universități din Europa și S.U.A. Recunoscut ca reputat specialist în domeniul juridic, a fondat și condus Institutul de Legislație Europeană și Comparată al Universității din Oxford (1995-2001) și Institutul de Legislație Internațională al Universității din Londra (2001-2007).

<sup>119</sup> **Ümit Haluk Bayülken** (1921-2007), diplomat și om politic turc. A îndeplinit misiuni la Hamburg, Kabul și Teheran. A fost secretar general al Ministerului Afacerilor Externe (1964-1966), ambasador la Londra (14 iulie 1966 –

Cu prilejul reuniunilor pe linia NATO, în mod sistematic, între miniștrii de externe ai celor două țări au loc contacte și schimburi de păreri și informații.

Partea greacă intenționează să invite anul acesta în Grecia pe ministrul comerțului din Turcia, Naim Talu<sup>120</sup>.

Schimburile comerciale dintre cele două țări, deși nu au atins un volum prea mare (cca. 6 milioane dolari), reflectă în întregime interesul celor două părți, respectiv faptul că Grecia exportă în Europa occidentală chiar mărfuri pe care le importă din Turcia.

În prezent, se lucrează pentru pregătirea unor instrumente juridice pe baza cărora să se ajungă la interconectarea sistemelor energetice.

În cursul anului 1971a fost încheiat un acord de redemarcare a frontierei, acord însoțit de un sistem de instrumente juridice (cu privire la întreținerea bornelor, clarificarea conflictelor de frontieră etc.).

La inițiativa Turciei, anul acesta se va perfecta, pentru prima dată, un program de schimburi culturale.

[AMAE, fond 220/1972, R.S.R.-5, Direcția I Relații, vol. I, ff. 68-72]

**55. 1972. Interviu al prim-ministrului turc, Ferit Melen, privind relațiile cu R.S. România și diferite aspecte ale securității europene. Este subliniată deschiderea Republicii Turcia pentru aprofundarea relațiilor cu statele din regiunea Balcanilor, cooperarea româno-turcă fiind prioritară. Se evidențiază poziția turcă de sprijin pentru lucrările Conferinței de la Helsinki și interesul pentru abordarea integrată a securității europene. În acest context, opinia turcă susține abordarea în cadrul conferinței și a aspectelor militare ale securității, în paralel cu subiectele politice.**

*1972. Interview of Turkish Prime Minister Ferit Melen on relations with S.R.Romania and various aspects of European security. The Republic of Türkiye's openness to deepening relations with the states in the Balkan region is underlined, Romanian-Turkish cooperation being a priority. The Turkish position of support for the work of the Helsinki Conference and the interest in an integrated approach to European security are highlighted. As part of the conference negotiations, the Turkish opinion is in favor of addressing, besides political subjects, the military aspects of security. discussing within the conference.*

Relațiile actuale dintre Turcia și România își găsesc inspirația în prietenia și stima reciprocă dintre popoarele turc și român. Într-adevăr, raporturile de bună vecinătate dintre Turcia și România, ambele animate de dorința de pace și cooperare, au atins un nivel foarte satisfăcător, mai ales în ultimul timp.

În răstimp de câțiva ani, cele două țări și-au dezvoltat relațiile în numeroase domenii, cu deosebire în domeniile economic, comercial, cultural și turistic, aducând, astfel, dovada bunelor raporturi ce pot exista între state cu regimuri politice și sociale diferite.

26 iulie 1969), șef al delegației la ONU (1969-1971), ministru al Afacerilor Externe (11 decembrie 1971 – 26 ianuarie 1974), secretar general al Ministerului Afacerilor Externe (1974-1987), secretar general al CENTO (1974-1977), secretar general al Administrației Prezidențiale (1977-1980) și ministru al Apărării în guvernul Ulusu (20 septembrie 1980 – 13 decembrie 1983).

<sup>120</sup> **Mehmet Naim Talu** (1919-1989), economist, bancher și om politic turc. A fost director general/guvernator al Băncii Centrale din Turcia (4 iulie 1967 – 11 decembrie 1971), ministru al Comerțului (11 decembrie 1971 – 15 aprilie 1973) și prim-ministru (15 aprilie 1973 – 26 ianuarie 1974).

Vizitele reciproce la diferite niveluri, îndeosebi cele ale președintelui Consiliului de Stat al României, Excelența Sa domnul Nicolae Ceaușescu, în Turcia și a președintelui Republicii Turcia, Excelența Sa domnul Cevdet Sunay în România, au contribuit în mare măsură la dezvoltarea acestor bune relații.

Numeroasele acorduri semnate în ultimii ani au prilejuit nu numai dezvoltarea acestor legături, dar și consolidarea climatului de bună vecinătate și cooperare în regiunea noastră. Noi primim cu satisfacție deschiderea la Helsinki a lucrărilor multilaterale pregătitoare ale conferinței de securitate și cooperare europeană – a spus domnia sa. Avem convingerea că succesul conferinței va fi strâns legat de succesul tratatelor multilaterale. Acesta este și motivul pentru care socotim că este cazul să se acorde acestor lucrări pregătitoare importanța pe care o merită. Credem că viitoarea conferință de securitate și cooperare europeană trebuie să constituie un mijloc pentru elaborarea principiilor păcii, securității și cooperării în Europa.

După părerea noastră, toate aceste probleme, care sînt interdependente, trebuie tratate în cadrul general al conferinței ca un tot indivizibil. În această ordine de idei, noi considerăm că anumite aspecte militare ale securității trebuie luate în considerare chiar în cadrul conferinței, paralel cu problemele politice. Ar fi, de asemenea, oportun să se găsească mijloacele pentru intensificarea cooperării între țările din Europa și să se dezvolte relațiile intereuropene.

Este prea devreme pentru a ne pronunța asupra eventualelor rezultate ale conferinței. Totuși, nu există nici un motiv să fim pesimiști în această problemă. Cu condiția ca țările care participă la conferință să abordeze problemele într-un spirit de sinceritate, fără gînduri ascunse, pentru a ajunge la rezultate concrete și constructive, în scopul eliminării focarelor de tensiune de pe vechiul continent și al edificării unui sistem de pace și securitate just și echitabil.

La baza relațiilor Turciei cu vecinii săi din Balcani, ca și cu orice altă țară, se află principiile respectării independenței, suveranității, integrității teritoriale, egalității în drepturi și respectului reciproc. Aceste principii își găsesc expresia în cuvintele lui Atatürk – „Pace în țară, pace în lume” –, prin care el a subliniat esența politicii externe a Turciei.

Relațiile Turciei cu țările balcanice au intrat pe un făgaș de dezvoltare pozitivă, mai ales în ultimii ani. Raporturile de bună vecinătate dintre țările regiunii au dus la rezultate pozitive în toate domeniile, datorită eforturilor desfășurate de toate țările interesate, iar diferitele instituții au contribuit la rezolvarea mai multor probleme din zonă în domeniile științei, economiei, artei, culturii, sportului etc.

Această cooperare reflectă în modul cel mai evident faptul că diferențele de regim social și politic nu creează obstacole în stabilirea de bune relații și, mai ales, de bună vecinătate. Atmosfera de cooperare și bună vecinătate între țările din regiunea balcanică nu este numai în avantajul țărilor interesate, ci constituie, în același timp, o contribuție foarte importantă la instaurarea păcii și securității pe continentul european.

[„Lumea”, 1972, nr. 2, p. 5]

**56. 17 octombrie 1973, București. Articol aniversar, cu prilejul sărbătoririi a 40 de ani de la semnarea „Tratatului de prietenie, neagresiune, arbitraj și conciliațiune”. Este adusă în atenție perspectiva istorică pozitivă a relațiilor română-turce care s-a reflectat în încheierea acestui act. Se subliniază faptul că, în cadrul procesului de ratificare din 1934, prevederile Tratatului au fost exceptate de la procedura reinnoirii, în sensul proclamării păcii și prieteniei perpetue între cele două state și popoare. Aceste aspect,**

precum și angajamentul asumat de România și Turcia de a nu recurge la forță în relațiile dintre ele reprezintă elementele de viabilitate a tratatului, precum și a bunelor relații de cooperare.

*October 17, 1973, Bucharest. Anniversary article on the occasion of the 40th anniversary of the signing of the „Treaty of Friendship, Non-Aggression, Arbitration and Conciliation”. The positive historical perspective of Romanian-Turkish relations that was reflected in the conclusion of this act is brought to attention. The particular nature of the cooperation between the two states is underlined by mentioning that during the ratification process of 1934, the provisions of the Treaty were exempted from the renewal procedure, in the sense of proclaiming peace and perpetual friendship between the two states and peoples. These aspects, as well as the commitment undertaken by Romania and Türkiye not to use force in their relations between them, represent the elements of viability of the Treaty as well as of good bilateral cooperation.*

**Un moment evocator al relațiilor de pace și colaborare prietenească dintre România și Turcia. 40 de ani de la semnarea Tratatului de prietenie, neagresiune, arbitraj și conciliațiune.**

Se împlinesc azi patru decenii de la semnarea Tratatului de prietenie, neagresiune, arbitraj și conciliațiune între România și Turcia. Rod al apropierii și evoluției favorabile a relațiilor de bună vecinătate româno-turce, tratatul s-a dovedit o bază trainică pentru conlucrarea celor două țări în interesul reciproc și al păcii în Balcani, al înțelegerii internaționale.

După cum este cunoscut, la începutul deceniului al patrulea al secolului, ascensiunea fascismului în Europa crea pericole tot mai serioase pentru cauza păcii pe continent, pentru interesele vitale ale popoarelor. În aceste împrejurări, oameni politici clarvăzători, personalitățile de orientare internațională democratică își intensificau eforturile în vederea dezvoltării legăturilor de colaborare îndreptate spre țelurile apărării păcii, independenței și înțelegerii – proces ce și-a găsit oglindirea și pe planul relațiilor româno-turce. În 1933, ministrul de externe al României, Nicolae Titulescu – în cadrul misiunii de prietenie și pace pe care a întreprins-o în capitalele țărilor balcanice – vizitează Ankara, unde are convorbiri cu Kemal Atatürk, întemeietorul statului modern turc. Cu prilejul vizitei, la 17 octombrie, a avut loc semnarea tratatului amintit.

Conținutul tratatului atestă clarviziunea personalităților înaintate ale ambelor popoare, care au înțeles rațiunile întăririi continue a bunelor raporturi româno-turce și au acționat pentru dezvoltarea lor. Aceasta și-a găsit expresie în chiar primul articol al tratatului, în care se arăta că între România și Turcia, între popoarele lor „este și va fi inviolabilă pace și prietenie sinceră și perpetuă[...]”. Încheiat pe o perioadă de zece ani, tratatul prevedea reînnoirea sa automată la fiecare perioadă de cinci ani. Este semnificativ faptul că în 1934, cu prilejul schimbului scrisorilor de ratificare, cele două guverne au declarat în scris că prevederile articolului întâi sunt exceptate de la procedura reînnoirii în sensul proclamării perpetuității relațiilor de pace și prietenii între cele două țări și popoare. Această prevedere, întărită de angajamentele asumate de România și Turcia de a nu recurge una față de cealaltă la forță, de a soluționa eventualele diferende dintre ele „pe cale de conciliațiune”, a constituit un fundament trainic în consolidarea legăturilor de prietenie și colaborare româno-turce.

Evocarea acestui eveniment permite să se consemneze cu satisfacție faptul că relațiile româno-turce, neumbrite de nici un fel de probleme litigioase, au cunoscut un proces de continuă

dezvoltare în perioada postbelică și, în mod deosebit, în decursul ultimilor ani. Au cunoscut o creștere substanțială raporturile economice, s-au amplificat și diversificat schimburile comerciale, colaborarea tehnico-științifică și culturală. S-au dezvoltat relațiile politice, o importantă contribuție aducând în această privință vizitele reciproce ale factorilor de cea mai înaltă răspundere din țările noastre. Astfel, în acest sens au înscris momente de vârf, cu ample efecte pozitive, vizita întreprinsă de președintele Consiliului de Stat al României, tovarășul N. Ceaușescu în Turcia, în anul 1969, precum și vizita din 1970 a președintelui de atunci al Turciei, Cevdet Sunay, în România. De fiecare dată, dialogul la nivel înalt, ca și la alte niveluri, a pus în evidență voința celor două țări și popoare de a acționa pentru dezvoltarea relațiilor de colaborare bilaterală, pentru consolidarea atmosferei de înțelegere în regiunea balcanică pentru un curs al destinderii și înțelegerii în Europa și în întreaga lume.

Cu prilejul vizitei sale în Turcia, tovarășul Nicolae Ceaușescu declara că cele două țări se întâlnesc „pe platforma înțelegerii faptului că viața impune astăzi să se excludă definitiv forța ca argument politic și ca metodă de soluționare a problemelor litigioase, să se așeze la temelia relațiilor interstatale principiile independenței și suveranității internaționale, egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc. Tocmai promovarea acestor principii favorizează afirmarea deplină a personalității fiecărei națiuni, sporirea aportului specific, original, la tezaurul civilizației mondiale, buna conviețuire între state, dezvoltarea încrederii și colaborării între popoare”.

Pronunțându-se pentru afirmarea largă și generalizarea acestor principii în viața internațională, pentru dezvoltarea colaborării cu toate statele, fără deosebire de sistem politic, în spiritul imperativului coexistenței pașnice, România socialistă acordă o deosebită atenție problemelor consolidării păcii în spațiul nostru geografic – Peninsula Balcanică. După cum este cunoscut, România a făcut propuneri și acționează consecvent pentru dezvoltarea raporturilor de bună vecinătate între statele balcanice, pentru transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii și colaborării multilaterale, a încrederii reciproce, liberă de arme atomice. Este neîndoielnic că înfăptuirea acestui deziderat ar răspunde intereselor fundamentale ale tuturor popoarelor din această parte a lumii, aducând totodată o contribuție la cauza generală a edificării securității europene, ca parte integrantă a unui continent al păcii și cooperării.

Aniversarea a patru decenii de la semnarea Tratatului româno-turc constituie un fericit prilej de exprimare a convingerii că relațiile de prietenie reciprocă vor continua să se dezvolte, fructificându-se pe deplin, potrivit liniilor directoare cristalizate în cadrul întâlnirilor la nivel înalt, marile posibilități existente de adâncire și multiplicare a cooperării pe cele mai diferite planuri, în interesul ambelor popoare, al cauzei păcii și colaborării internaționale.

[„Știința”, nr. 9663, 17 octombrie 1973, p. 6]

**57. 25 octombrie 1973, București. Articol aniversar, publicat cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la proclamarea Republicii Turcia. Se prezintă principalele etape în dezvoltarea cooperării regionale în Balcani prin sublinierea cooperării între România și Turcia, ilustrată de semnarea, în 1933, a Tratatului dintre cele două state și crearea Înțelegerii Balcanice, în 1934. Este menționat și demersul turc de creare a unui așa-numit „Locarno Balcanic”, centrat pe acordul dintre Turcia și U.R.S.S. Este subliniată continuitatea ideilor privind cooperarea regională în conexiune cu propunerile R.P.R. în ceea ce pri-**



vește aprofundarea relațiilor dintre statele regiunii, chiar și în condițiile în care Turcia nu a transmis o poziție formală față de acestea.

*October 25, 1973, Bucharest. Anniversary article, published on the occasion of the 50th anniversary of the proclamation of the Republic of Türkiye. The main stages in the development of regional cooperation in the Balkans are presented by highlighting the cooperation between Romania and Türkiye, illustrated by the signing in 1933 of the Treaty between the two states and the creation of the Balkan Agreement in 1934. The Turkish approach to create a so-called „Balkan Locarno”, centered on the agreement between Türkiye and the USSR, is also mentioned. The continuity of ideas on regional cooperation in connection with the proposals of the P.R.Romania regarding the deepening of relations between the states of the region is emphasized, even if Türkiye has not conveyed a formal position towards them.*

### La a 50-a aniversare a Republicii Turcia.

#### Colaborarea balcanică și relațiile româno-turce

„Pace în țară, pace în lume” – dorința cea mai arzătoare exprimată atât de sintetic, în numele poporului turc, de marele său conducător Mustafa Kemal, denumit de turci Atatürk („părintele turcilor”), s-a realizat, poate în cel mai fericit mod, în ceea ce privește dezvoltarea relațiilor și colaborării Turciei moderne cu statele din regiunea Balcanilor. Ea a continuat să rămână una din coordonatele de bază ale politicii externe a acestui stat balcanic și în zilele noastre, inclusiv în perioada în care șef al statului a devenit Fahri Korutürk<sup>121</sup> („protectorul turcilor” – denumire ce i-a fost atribuită de însuși Atatürk).

Victoria în războiul de eliberare națională a Turciei, ca și victoria „revoluției kemaliste”, care au dat naștere Republicii Turcia în 1923, au pus în mod direct problema organizării relațiilor externe ale noului stat, ținându-se seama de necesitatea asigurării unei păci trainice cu vecinii, a dezvoltării unor relații de bună vecinătate, prietenie și înțelegere reciprocă între toate statele balcanice. În această direcție, un rol aparte a revenit raporturilor cu caracter în permanență ascendent, statornicite între România și Turcia.

În contextul în care țările din regiune, printre care și România, evoluau ideile organizării unei înțelegeri balcanice, diplomația kemalistă s-a alăturat eforturilor depuse de celelalte state balcanice în vederea asigurării păcii și securității în regiune.

De la Kemal Atatürk – un călduros apărător al înțelegerii în Balcani, care considera că o strânsă cooperare balcanică „trebuie privită ca o consecință naturală a evoluției istorice și naționale a popoarelor din peninsula” – la o serie de oameni de stat printre care președintele și primul ministru de mai târziu al Republicii Turcia, İsmet İnönü, sau fostul ministru Tevfik Rüştü Aras – un bun prieten al lui Nicolae Titulescu – ideile colaborării balcanice au cunoscut o dezvoltare remarcabilă (explicabil, cu anumite întreruperi) în conceptul politicii externe a Turciei și, implicit, în cadrul relațiilor româno-turce.

<sup>121</sup> **Fahri Sabit Korutürk** (1903 – 1987), amiral și om politic turc; președinte al Republicii Turcia. Supranumele „Korutürk” („protectorul turcilor”) i-a fost conferit de președintele Turciei, Mustafa Kemal Atatürk, la 18 martie 1934. A fost atașat naval la Roma (11 decembrie 1935 – 25 decembrie 1936), consilier naval al delegației turce la convenția de la Montreux, atașat naval la Berlin (25 decembrie 1936 – 3 noiembrie 1938), șef de stat-major al Comandamentului Submarinelor (3 noiembrie 1938 – 29 ianuarie 1942), atașat naval la Berlin și Stockholm (1942-1944), amiral (1950), comandant al Forțelor Navale Turce (12 septembrie 1957 – 2 iulie 1960). Trecut în rezervă, a fost ambasador la Moscova (6 august 1960 – 5 septembrie 1964), senator (1968-1973), președinte al Turciei (6 aprilie 1973 – 6 aprilie 1980).

În anul 1926, guvernul turc, prin intermediul canalelor diplomatice, își făcea cunoscută concepția cu privire la realizarea unui pact balcanic, pact care urma să includă toate statele din zonă. După o serie de discuții publice pe tema pactului balcanic, cu prilejul unei întrevederi cu ministrul de externe ai României și Iugoslaviei, Tevfik Rüştü Aras, indicând condițiile de realizare a pactului (să nu fie patronat de nici una din marile puteri și să nu fie îndreptat împotriva cuiva) a exprimat ideea conținutului pactului în teza „Balcanii ai balcanicilor”. Tot Turcia a propus și formula unui „Locarno balcanic” (prin aderarea țărilor balcanice la pactul de la Moscova din februarie 1929, care pune în vigoare clauzele pactului Briand-Kellog), după care, datorită condițiilor specifice etapei respective pe planul relațiilor intereuropene, s-a ajuns la ideea unei organizații aparte destinată securității țărilor balcanice.

Diplomația turcă și-a adus, de asemenea o contribuție meritorie la organizarea și desfășurarea Conferințelor balcanice (1930 – 1933) – instituție care a creat cadrul pentru dezbaterile unor importante probleme ale relațiilor politice, economice, culturale etc. dintre țările balcanice, ale înțelegerii și colaborării între popoarele din această regiune. De asemenea, Turcia a manifestat, încă din fazele inițiale, interes față de Înțelegerea Balcanică, constituită la 9 februarie 1934, act apreciat ca un important pas pe drumul pentru menținerea păcii și apărarea securității popoarelor din sud-estul Europei.

Principiile pactului balcanic (garantarea mutuală a frontierelor balcanice, consultarea reciprocă asupra evenimentelor afectând interesele balcanice, angajamentul de a nu se încheia un acord politic cu un alt stat balcanic fără consimțământul prealabil al tuturor semnatarilor, aderarea la pact rămânea deschisă pentru statele ne semnate din regiune) fuseseră, de fapt, stabilite cu prilejul vizitei lui N. Titulescu la Ankara și Sofia, în octombrie 1933, iar în ceea ce privește aprecierea oficială din partea Turciei a acestei înțelegeri, rămân semnificative cuvintele lui Atatürk, care într-o cuvântare rostită la deschiderea lucrărilor parlamentului turc, la 9 februarie 1935, exact la un an după semnarea Pactului de Înțelegere Balcanică, declara: „Tratatul Antantei Balcanice este un fericit document care exprimă respectul deosebit pe care-l nutresc reciproc statele balcanice pentru existența lor”.

Eforturile desfășurate de Turcia în direcția îmbunătățirii climatului balcanic s-au întâlnit în permanență cu cele întreprinse, la rândul său și în același sens de statul român, conlucrarea româno-turcă în sprijinul ideilor de cooperare balcanică oferind, în același timp, prilejul unei mai bune înțelegeri și apropieri între cele două state.

O concretizare a acestui efort comun o reprezintă încheierea Tratatului de prietenie, neagresiune, arbitraj și conciliațiune încheiat la Ankara, la 17 octombrie 1933, între România și Turcia.

Conținutul tratatului atestă clarviziunea personalităților înaintate ale ambelor popoare, care au înțeles rațiunile întăririi continue a bunelor raporturi româno-turce și au acționat pentru dezvoltarea lor. Aceasta și-a găsit expresie în chiar primul articol al tratatului, în care se arată că între România și Turcia, între popoarele lor „este și va fi inviolabilă pacea și prietenia sinceră și perpetuă [...]”. Încheiat pe o perioadă de zece ani, tratatul prevedea reînnoirea sa automată la fiecare perioadă de cinci ani. Este semnificativ faptul că în mai 1934, cu prilejul schimburilor scrisorilor de ratificare, cele două guverne au declarat în scris că prevederile articolului întâi sunt exceptate de la procedura reînnoirii, în sensul proclamării perpetuității relațiilor de pace și prietenie dintre cele două țări și popoare. Această prevedere, întărită de angajamentele asumate de România și Turcia de a nu recurge una față de cealaltă la forță, de a soluționa eventualele diferende dintre ele „pe cale de conciliațiune”, a constituit un fundament trainic în consolidarea legăturilor de prietenie și colaborare româno-turce.

După moartea lui Atatürk, politica balcanică turcă a fost fidel urmată de noul președinte al republicii, İsmet İnönü care se pronunțase deja, de mai multe ori, nemijlocit în sprijinul acesteia. Astfel, în martie 1939, İsmet İnönü declara că importanța Înțelegerii Balcanice devine și mai mare și independența noastră a tuturor ne comandă să ne strângem cât se va putea de mult rândurile, ceea ce vom și face”.

După război, condiții și particularități diferite au determinat căi deosebite de dezvoltare a țărilor din Balcani, preocupările în direcția îmbunătățirii climatului balcanic rămânând însă una din preocupările comune.

Într-o formă sau alta, în programe guvernamentale, declarații oficiale de politică externă, comentarii de presă etc., ideile păcii și prieteniei, colaborării în Balcani au reînceput cu timpul să-și recapete vitalitatea.

În această tendință, de impulsione a colaborării balcanice, de lărgire și accentuare a tradițiilor de bună vecinătate și conlucrare reciproc avantajoasă în Balcani s-au înscris inițiativele românești din 1957 și 1959<sup>122</sup>.

În ceea ce privește planul concret al relațiilor bilaterale din sfera balcanică, un exemplu edificator îl constituie evoluția relațiilor româno-turce din ultimii ani, supuse unui proces de multiplicare și aprofundare pe diverse planuri și având o direcție mereu ascendentă, o dezvoltare continuă.

Problemele colaborării balcanice au fost abordate cu prilejul vizitelor reciproce la cel mai înalt nivel, în timpul vizitei efectuate de tovarășul Nicolae Ceaușescu în Turcia, în martie 1969, a vizitei în România a președintelui Cevdet Sunay, în aprilie 1970, ca și cu prilejul contactelor între primii miniștri ai celor două țări – Ion Gheorghe Maurer și Süleyman Demirel, în 1966 și 1967.

Astfel, Comunicatul comun adoptat în timpul vizitei tovarășul Nicolae Ceaușescu în Turcia sublinia că „pronunțându-se, de asemenea, în favoarea dezvoltării raporturilor de bună vecinătate între statele din Balcani într-un spirit de înțelegere mutuală și subliniind importanța unor astfel de raporturi pentru întărirea păcii regionale și mondiale, cele două părți au relevat cu satisfacție aportul constructiv al relațiilor de prietenie româno-turce la evoluția pozitivă a situației din Balcani”, iar Comunicatul comun după vizita în țara noastră, din aprilie 1970, a președintelui turc, scotea în evidență „însemnătatea eforturilor în vederea dezvoltării raporturilor de bună vecinătate și de înțelegere reciprocă între statele balcanice, în interesul păcii regionale și mondiale”.

Un deosebit ecou au avut în rândul oamenilor de stat, politicienilor, ziariștilor și opiniei publice din Turcia ideile tovarășului Nicolae Ceaușescu cu privire la extinderea relațiilor pe multiple planuri între țările balcanice, realizarea, în perspectivă, a unei reuniuni consacrate discutării problemelor colaborării în toate domeniile, inclusiv a transformării Balcanilor într-o zonă a păcii.

Aniversarea, anul acesta, alături de marele eveniment al semicentenarului Republicii Turcia, a unui alt eveniment – patru decenii de la semnarea Tratatului de prietenie, neagresiune, arbitraj și conciliațiune între România și Turcia – este un fericit prilej de reconsiderare a vitalității pe care și-au păstrat-o ideile colaborării balcanice și, totodată, de a observa, o dată în plus, contribuția adusă de relațiile de prietenie reciprocă existente între poporul român și poporul turc idealurilor de transformare a Balcanilor într-o zonă a păcii și colaborării multilaterale, cauzei păcii și cooperării internaționale.

[„Lumea” nr. 44 (522), 25 octombrie 1973, pp. 18-19]

<sup>122</sup> Este vorba de mesajul adresat la 10 septembrie 1957 de președintele Consiliului de miniștri al României, Chivu Stoica, șefilor de guvern din Albania, Bulgaria, Grecia, Iugoslavia și Turcia în legătură cu dezvoltarea colaborării și prieteniei multilaterale între țările din zona Balcanilor.

58. 29 octombrie 1973, Ankara. Articol aniversar publicat în presa română, cu prilejul sărbătoririi a 50 de ani de la proclamarea Republicii Turcia. Este evidențiată contribuția lui Mustafa Kemal Atatürk la crearea noului stat modern turc, cu accent pe programul de reforme și dezvoltare socială. Este subliniată continuitatea relațiilor de cooperare româno-turce, din momentul semnării Tratatului bilateral de prietenie, neagresiune, arbitraj și conciliațiune.

*October 29, 1973, Ankara. Anniversary article published in Romanian press on the occasion of celebrating 50 years since the proclamation of the Republic of Türkiye. The contribution of Mustafa Kemal Atatürk to the creation of the new modern Turkish state, with emphasis on the program of reforms and social development, is highlighted. The continuity of Romanian-Turkish cooperation relations is emphasized, from the moment of signing the bilateral Treaty of Friendship, Non-Aggression, Arbitration and Conciliation.*

### Pe calea înfăptuirii ideilor de înnoire și progres ale lui Atatürk

În plin centrul Ankarei, pe Cardak Cadesi, lângă piața Ulus, dominată de statuia ecvestră a lui Mustafa Kemal Atatürk, un edificiu modest, încărcat de ani, își păstrează cu sobră demnitate prezența evocatoare, plină de semnificații. Este muzeul primului parlament al Turciei. Aici, în urmă cu 50 de ani, la 29 octombrie 1923 în atmosfera însuflețită generată de victoria dobândită în războiul pentru independență, primul Meclis adopta în unanimitate propunerea lui Atatürk de a aboli regimul imperial falimentar și a se proclama Republica Turcia. Urmând îndemnul aceleia care știuse să-l conducă în lupta pentru eliberare, în momentele de grea restriște de după Primul Război Mondial, poporul turc lua astfel hotărârea istorică de a scutura povara trecutului și a începe opera de modernizare a întregii sale vieți.

Ca simbol și rod nemijlocit al acestei voințe de înnoire și creație s-a ridicat în inima țării, pe podișul Anatoliei, o nouă capitală: Ankara, fostul centru al rezistenței în timpul războiului pentru independență, până atunci o așezare de păstori. Împletindu-și destinul cu cel al republicii, Ankara a urmat, mai mult ca oricare alt oraș turc, calea progresului.

Aceleași atribute ce caracterizează dezvoltarea Ankarei și-au pus amprenta pe edificarea întregii structuri economico-sociale a Turciei moderne, schimbând odată cu înfățișarea locurilor, modul de trai și de gândire al oamenilor.

Din primii ani ai republicii, dezvoltarea industriei a fost adoptată ca una din căile hotărâtoare pentru progres. Însemnate forțe și resurse au fost concentrate spre asigurarea unui ritm de creștere substanțial, insistându-se cu precădere asupra sectoarelor în care Turcia dispune de rezerve de materii prime. A fost creată astfel o puternică industrie minieră și, pe baza ei, au apărut centre ale industriei siderurgice și combinate de producere a aluminiului. S-au extins prospecțiunile și extracția de petrol, care astăzi acoperă jumătate din necesitățile interne de combustibili lichizi. Paralel, în peisajul economic al țării, și-au câștigat un loc de seamă rafinăriile, industria chimică. De la căutările începutului, s-a ajuns la o planificare tot mai riguroasă în programe cincinale de dezvoltare, pentru ca astăzi să se treacă la prognoza dezvoltării țării până în anul 1995.

Procesul extinderii și diversificării producției industriale s-a concretizat în ultimii ani prin crearea unor sectoare noi – construcția motoarelor, navelor, automobilelor, autocamioanelor etc. un program prioritar se află în plină aplicare în vederea asigurării nevoilor tot mai mari de energie electrică.

În agricultură, sectorul având încă principala pondere în cadrul economiei turce, au fost obținute de asemenea progrese notabile. Eforturile au fost îndreptate îndeosebi asupra introducerii tehnologiei moderne și reducerii dependenței de condițiile atmosferice, prin lărgirea sistemului de irigații și folosirea fertilizanților.

Programul construcției pașnice pe plan intern își găsește echivalentul, pe plan extern, în afirmarea, îndeosebi în anii din urmă ai perioadei postbelice, a unei politici de înțelegere și colaborare constructivă cu diferitele state ale lumii.

În acest context, relațiile de bună vecinătate, prietenie reciprocă și colaborare dintre România și Turcia, favorizate de apropierea geografică au cunoscut o evoluție continuu ascendentă. Așa cum este știut, de curând s-au împlinit patru decenii de la semnarea Tratatului româno-turc de prietenie, neagresiune, arbitraj și conciliațiune. Tradițiile pozitive înscrise de acest document și-au găsit continuarea și o largă extindere în anii noștri printr-o creștere calitativă și prin extinderea multilaterală a conlucrării celor două țări în interesul reciproc, ca și al păcii din Balcani și al înțelegerii internaționale. Între România și Turcia au fost semnate, la București și Ankara, un șir de acorduri privind schimburile comerciale, transporturile aeriene și rutiere, dezvoltarea turismului, schimburile științifice și artistice. În anul 1970 a fost creată Comisia mixtă economică la nivel ministerial, a cărei misiune principală este de a stimula realizarea proiectelor de colaborare și aplicarea acordurilor în domeniile economic, industrial și tehnic, și totodată de a identifica noi posibilități și domenii de colaborare.

O contribuție esențială la evoluția pozitivă a relațiilor româno-turce au adus-o contactele directe dintre factorii de răspundere din cele două țări, vizitele reciproce la cel mai înalt nivel. În anele raporturilor româno-turce va rămâne înscrisă ca un moment de o însemnătate deosebită vizita întreprinsă în anul 1969, în Turcia, de președintele Consiliului de Stat al României, tovarășul Nicolae Ceaușescu, ca și vizita de răspuns făcută la București, în anul următor, de Cevdet Sunay, președintele de atunci al Turciei. Dialogul desfășurat în cadrul acestor întâlniri a pus în evidență preocupările celor două țări de a acționa pentru extinderea relațiilor bilaterale în diferite domenii, pentru dezvoltarea climatului de înțelegere și colaborare în Balcani, pentru susținerea procesului de destindere și cooperare pașnică în Europa și în lume. Întreaga evoluție de până acum a raporturilor româno-turce îndreptățește convingerea că legăturile de prietenie și colaborare reciprocă se vor dezvolta tot mai amplu și în viitor spre binele ambelor popoare, corespunzând totodată intereselor păcii și colaborării internaționale.

Înscrisă printre marile aniversări ale anului consemnate pe agenda UNESCO, semicentenarul Republicii Turcia a fost marcat printr-o serie de manifestări ce vor culmina cu festivitățile oficiale ce vor avea loc la Anit Kabir – mausoleul lui Atatürk, în semn de omagiu adus celui al cărui nume a intrat în istorie ca întemeietor al statului turc modern și autorul principiilor ce au stat și stau la baza eforturilor spre progres și prosperitate ale națiunii prietene turce.

[„Scinteia” nr. 9675, 29 octombrie 1973, p. 6]

**59. 19 februarie 1974, București. Notă a ministrului Apărării Naționale, Ion Ioniță, adresată secretarului general al P.C.R., Nicolae Ceaușescu, cu privire la dezvoltarea relațiilor bilaterale între R.S. România și Republica Turcia pe plan militar. Domeniile avansate includ învățământ militar, vizite reciproce ale navelor școală și competiții sportive militare. Se manifestă, totodată, interes pentru dezvoltarea dialogului la ni-**

velul conducerii din cele două armate. Se propune organizarea, în cursul anului 1974, a unei vizite la București, la nivelul loțiitorului Șefului Marelui Stat Major al armatei turce, respectiv a șefului de Stat Major al Marinei militare turce, la Constanța, în 1975. *February 19, 1974, Bucharest. Note of the Minister of National Defence, Ion Ioniță addressed to the Secretary General of the R.C.P., Nicolae Ceaușescu regarding the development of bilateral relations between the Socialist Republic of Romania and Türkiye on a military level. Advanced areas include military education, mutual visits of school ships, and military sports competitions. There is also interest in developing dialogue at the leadership level of the two armies. It is proposed to organize, during 1974, a visit to Bucharest at the level of the Deputy Chief of General Staff of the Turkish Army, respectively of the Chief of Staff of the Turkish Navy in Constanta, for 1975.*

Din contactele ce au avut loc în anul 1973 între ambasadorul [George Marin] și atașatul militar al țării noastre la Ankara cu oficialități turce a rezultat dorința reciprocă de dezvoltare a relațiilor bilaterale, și pe plan militar, dintre cele două țări. Astfel, persoane oficiale din armata turcă au apreciat că există posibilități de dezvoltare a relațiilor pe linia învățământului militar, a statelor majore ale celor două armate, a vizitelor reciproce de nave-școală și a întâlnirilor între echipe sportive militare.

Recent, șeful secției legături externe a armatei turce a relatat atașatului nostru militar la Ankara ca partea turcă ar privi favorabil efectuarea unui schimb de delegații militare, la diferite niveluri, precum și a unor vizite reciproce de nave – școală militară, la bordul cărora să se afle personalități din conducerea marinei militare a Turciei – comandatul sau șeful de stat major – și respectiv, din Marina militară română.

Propun a aproba următoarele:

– invitarea în țara noastră, în cursul acestui an, a unei delegații militare turce, la nivelul loțiitorului șefului marelui stat major și efectuarea unei vizite de răspuns în Turcia, de către o delegație militară română, similară;

– invitarea în țara noastră, în anul 1975, a comandantului sau a șefului de stat major al Marinei militare a Turciei să facă o vizită la Constanța, la bordul unei nave-școală și efectuarea unei vizite de răspuns în Turcia, la același nivel, la bordul navei școală „Mircea”.

Ministrul Apărării Naționale, General de armată Ion Ioniță

[AMAE, fond 221/1974, ff. 1-2]

**60. 28 februarie 1974, București. Telegramă transmisă de Ministerul Afacerilor Externe Ambasadei la Ankara prin care se informează asupra aprobării politice a propunerilor Ministerului Apărării Naționale vizând invitarea unor oficiali militari turci în R.S.R. February 28, 1974, Bucharest. Telegram sent by the Ministry of Foreign Affairs to the Embassy in Ankara informing about the political approval of the proposals of the Ministry of National Defense regarding the invitation of Turkish military officials to visit Romania.**

Vă informăm că au fost aprobate următoarele propuneri ale Ministerului Apărării Naționale, în vederea dezvoltării relațiilor româno-turce în domeniul militar.

Invitarea în țara noastră, în anul 1974, a unei delegații militare turce, la nivelul locțiitorului șefului Marelui Stat Major și efectuarea unei vizite de răspuns în Turcia de către o delegație militară română similară.

Invitarea în țara noastră, în anul 1975, a comandantului sau a șefului de stat major al Marinei militare a Turciei pentru a face o vizită la Constanța, la bordul unei nave-școală și efectuarea unei vizite de răspuns în Turcia, la același nivel, la bordul navei – școală „Mircea”.

Ministerul Apărării Naționale urmează să pregătească și să trimită invitațiile respective. Vă vom informa în acest sens.

[AMAE, fond 221/1974, f. 1]

**61. 19 martie 1974, București. Notă de audiență în urma întrevederii româno-turce desfășurată la Ambasada Republicii Turcia din București. Discuția s-a concentrat pe invitația ministrului român al Apărării Naționale, Ion Ioniță, adresată omologului său turc, Hasan Esat Işik, privind efectuarea unor vizite a conducerii armatei turce în R.S.R. Reprezentanții misiunii diplomatice turce își exprimă disponibilitatea de a contribui la accelerarea procesului de organizare a vizitelor menționate.**

*March 19, 1974, Bucharest. Audience note following the Romanian-Turkish meeting held at the Embassy of the Republic of Türkiye in Bucharest. The discussion focused on the invitation of the Romanian Minister of National Defense, Ion Ionita, addressed to his Turkish counterpart, Hasan Esat Işik, regarding visits of the Turkish army leadership in SRR. At the same time, the representatives of the Turkish diplomatic mission express their readiness to contribute to speeding up the process of organizing the mentioned visits.*

La 15 martie 1974, ora 12,30, Marin Iliescu, director adjunct al Direcției a III-a Relații, a primit în audiență pe Rasim Fenmen, ministru-consilier la Ambasada Turciei la București.

A asistat Ion Floroiu, secretar II în Direcția a III-a Relații.

Rasim Fenmen a arătat că atașatul militar turc a fost invitat în audiență la Biroul Relații Externe al Ministerului Apărării Naționale, unde i s-a comunicat că ministrul român al Apărării Naționale, Ion Ioniță, a trimis o invitație ministrului turc al Apărării Naționale, Hasan Esat Işik<sup>123</sup>, de a face o vizită oficială în România.

Subliniind importanța unei astfel de acțiuni pentru relațiile dintre cele două țări și satisfacția cu care va fi primită o astfel de invitație de către Hasan Esat Işik, diplomatul turc a solicitat explicații suplimentare, rugând să i se comunice conținutul scrisorii de invitare pentru a putea transmite o informare urgentă la Ankara. Rasim Fenmen a insistat asupra caracterului politic al acestei acțiuni asupra necesității de a informa urgent pe șeful statului turc, pe primul ministru și pe ministrul Afacerilor Externe ai Turciei.

Diplomatul turc a rugat ca, în astfel de cazuri, să fie informată și Ambasada Turciei la București, nu numai atașatul militar turc.

<sup>123</sup> **Hasan Esat Işik** (1916-1989), diplomat, om politic turc și jurist. A fost ambasador la Bruxelles (1 ianuarie 1962 – 1 ianuarie 1964), Moscova (19 octombrie 1964 – 22 februarie 1965, 30 aprilie 1966 – 4 iunie 1968) și Paris (1 ianuarie 1968 – 14 noiembrie 1973), ministru al Afacerilor Externe în guvernul İnönü (20 februarie – 27 octombrie 1965) și ministru al Apărării Naționale în guvernele Ecevit (26 ianuarie – 17 noiembrie 1974, 21 iunie – 21 iulie 1977, 5 ianuarie 1978 – 19 ianuarie 1979).

Marin Iliescu a arătat că nu este la curent cu această inițiativă a Ministerului Apărării Naționale al României, însă consideră că este vorba de un schimb de delegații conduse de locțiitorii șefilor Marelor State Majore din cele două țări, care ar urma să aibă loc în 1974, și de un schimb de vizite la nivelul comandanților marinelor militare română și turcă, la bordul unor nave-școală, care ar urma să aibă loc în 1975.

Marin Iliescu l-a asigurat pe diplomatul turc că se va interesa la Ministerul Apărării Naționale asupra conținutului invitației transmise ministrului Apărării Naționale turc și-l va informa. Audiența a durat 20 de minute.

Propunem:

Să se intervină pe lângă conducerea M.A.N. și să o determine să informeze, în astfel de cazuri, și Ministerul Afacerilor Externe pentru a se evita apariția unor situații ambigue.

Notă:

În aceeași zi, Marin Iliescu a comunicat Ambasadei Turciei la București că este vorba de o scrisoare trimisă de ministrul român al Apărării Naționale ministrului turc al Apărării Naționale, prin care sunt propuse două schimburi de vizite la nivelul locțiitorilor șefilor Marelor State Majore și comandanților marinelor militare din cele două țări.

[AMAE, fond 221/1974, ff. 13-14]

**62. 1974. Fragmente din interviul ministrului Afacerilor Externe al Republicii Turcia, Turan Güneş, despre prioritățile de politică externă ale guvernului la Ankara, condus de Bülent Ecevit<sup>124</sup>. Se evidențiază importanța acordată diplomației multilaterale și sprijinirii rolului Organizației Națiunilor Unite. Se reiterează susținerea pentru integrarea aspectelor militare în demersurile de consolidare a securității.**

*1974. Excerpts from the interview of the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye, Turan Güneş, on the foreign policy priorities of the Government headed by Bülent Ecevit. The importance attached to multilateral diplomacy and support for the role of the United Nations is highlighted. Support for integrating military aspects into efforts to strengthen security is reiterated.*

Turcia, care este membră a Organizației Națiunilor Unite încă de la fondarea organizației, are ca obiectiv în relațiile internaționale să se conformeze principiilor înscrise în Carta ONU și să nu se îndepărteze de la claritate și sinceritate în politica sa externă. În programul guvernului nostru nu au fost prezentate relațiile Turciei cu fiecare dintre statele lumii. Programul s-a referit, însă, la raporturile Turciei cu diferite organizații sau regiuni și, în acest cadru, ONU a fost menționată în mod deosebit. Acesta este un indiciu al importanței pe care o atribuim Națiunilor Unite. Unul dintre aspectele care evidențiază importanța Organizației este și faptul că, în cadrul ONU, care reprezintă într-un fel, opinia publică mondială, statele pot construi relații apropiate

<sup>124</sup> **Bulent Ecevit** (1925-2006), om politic turc, scriitor, jurnalist. A fost prim-ministru al Turciei vreme de patru mandate: 1974, 1977, 1978-1979 și 1999-2002. A fost președinte al Partidului Popular Republican (1972-1980) și președinte al Partidului de Stânga Republican (1987). În timpul primului său mandat de premier, nordul Ciprului a fost invadat de armata turcă. Următoarele mandate au fost definite de disensiuni și crize politice, violență, care s-au încheiat cu lovitura de stat din 1980, în urma căreia i-a fost interzisă participarea la viața politică vreme de un deceniu. În anii '90, Ecevit a revenit în politică, devenind cunoscut ca singurul prim-ministru de stânga al Turciei, popular în rândul maselor. A contribuit la reformele politice și economice ale statului, inclusiv la pregătirea aderării Turciei la structurile UE.



între ele, se pot întâlni, inclusiv cu statele cu care nu au relații diplomatice, îndeosebi, credem că activitățile sociale, economice și culturale ce se desfășoară în organisme specializate ale ONU oferă prilejul pentru mai bună fraternizare a umanității, pentru mai bună înțelegere reciprocă între națiuni.

În programul guvernului nostru se arată că, în politica sa externă, alături de statele mari, Turcia își va dezvolta raporturile și cu țările mici sau mijlocii din regiunile în care se află și va întreține cu acestea bune relații. Bineînțeles că și Națiunile Unite pot juca un rol important în această privință. Pentru că, în cadrul Organizației, toate aceste state sînt reprezentate prin drepturi și posibilități care pot fi considerate egale. De aceea, cred că aceste țări pot contribui la asigurarea păcii în lume. Consider că relațiile Turciei cu aceste țări și colaborarea ei tot mai largă cu aceste state vor fi utile asigurării păcii în lume, schimbului de opinii asupra marilor probleme ale contemporaneității.

Desigur, pentru a putea nutri un sentiment reciproc de securitate trebuie ca, alături de aspectele politice, să fie puse și aspectele militare. Securitatea este un tot, care cuprinde și latura militară. De aceea, credem că sentimentul securității reciproce trebuie întărit și prin măsuri de securitate militară. Credem că trebuie să fie sprijinite acțiunile întreprinse în această direcție. Este adevărat, de asemenea, că sentimentul încrederii reciproce va putea fi întărit și pe calea sporirii contactelor umane directe.

[„Lumea”, 1974, nr. 1, p.10]

**63. 30 august 1975, București. Comunicat româno-turc privind vizita primului-ministru turc, Süleyman Demirel, în perioada 27-29 august 1975. Oficialul turc s-a întâlnit cu președintele R.S.R., Nicolae Ceaușescu, prim-ministrul Manea Mănescu și ministrul Afacerilor Externe, George Macovescu. Cu prilejul vizitei a fost semnată o declarație solemnă. A fost semnat acordul de cooperare economică, industrială și tehnică. S-a discutat despre semnarea Actului final de la Helsinki<sup>125</sup>, problema Ciprului și conflictul arabo-israelian. A fost propusă înființarea unei camere interbalcanice de comerț. August 30, 1975, Bucharest. Romanian-Turkish communiqué regarding the visit to Romania of the Prime Minister of Türkiye, Süleyman Demirel, on August 27-29, 1975. The Turkish official met with the President of SRR, Nicolae Ceausescu, Prime Minister Manea Manescu and the Minister of Foreign Affairs, George Macovescu. A solemn declaration was signed on the occasion of the visit. The agreement on economic, industrial and technical cooperation was signed. They discussed the signing of the Helsinki Final**

<sup>125</sup> **Actul Final de la Helsinki** a fost semnat la 1 august 1975 de către cele 35 de state participante la negocierile Conferinței pentru Securitatea și Cooperarea în Europa (CSCE). Desfășurarea conferinței a fost o premieră pentru perioada Războiului Rece reunind pentru prima dată țările celor două blocuri antagonice – NATO și Organizația Tratatului de la Varșovia – în cadrul aceluiași forum de discuții politico-diplomatice. Materializat în vara anului 1975, Actul Final nu conține obligații juridice, dar relevă angajamentul politic al statelor cu privire la trei mari tematici: aspectele politico-militare ale securității în Europa, respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale și cooperarea în domeniile economiei, științei și tehnicii și mediului înconjurător. Adoptarea acestui document fundamental al CSCE a stabilizat ordinea internațională postbelică prin recunoașterea frontierelor postbelice. Importanța este cu atât mai mare în contextul în care după cel de-al Doilea Război Mondial nu a fost încheiat un tratat de pace între statele beligerante. Totodată, Actul confirmă principiul inviolabilității frontierelor și respectării suveranității și integrității teritoriale, reglementarea pașnică a diferendelor, nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forță și neamestecul în treburile interne. Actul Final de la Helsinki atestă principiile fundamentale care stau la baza dezvoltării relațiilor interstatale, acționând, în continuare, ca un pilon central în stabilirea cadrului politic pentru asigurarea păcii și securității europene.

***Act, the Cyprus issue and the Arab-Israeli conflict. The establishment of an inter-Balkan chamber of commerce was proposed.***

La invitația președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, și a primului ministru al guvernului român, Manea Mănescu<sup>126</sup>, primul ministru al Republicii Turcia, Süleyman Demirel, a efectuat o vizită oficială în Republica Socialistă România între 27 și 29 august 1975.

Primul ministru al Turciei a depus o coroană la Monumentul eroilor luptei pentru libertatea poporului și a patriei, pentru socialism.

În cursul șederii sale în România, primul ministru al Turciei și personalitățile care l-au însoțit au vizitat obiective economice și social-culturale din Capitală. Pe tot parcursul vizitei, oaspeților li s-a făcut o primire călduroasă, expresie a relațiilor tradiționale, de bună vecinătate dintre România și Turcia și a sentimentelor de prietenie de care sînt animate cele două popoare.

Președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, a primit pe primul ministru al Republicii Turcia, Süleyman Demirel, cu care a avut convorbiri oficiale.

La convorbiri, care s-au desfășurat într-o atmosferă cordială, prietenească, a luat parte primul ministru al guvernului român, Manea Mănescu.

Au asistat, de asemenea, George Macovescu, ministrul Afacerilor Externe al Republicii Socialiste România, Ihsan Sabri Caglayanğil, ministrul Afacerilor Externe al Republicii Turcia, și alte personalități române și turce.

Constatînd cu satisfacție dezvoltarea fructuoasă a relațiilor de prietenie româno-turce și în dorința de a conferi noi dimensiuni legăturilor tradiționale de bună vecinătate și cooperare dintre cele două țări și popoare, președintele Nicolae Ceaușescu și primul ministru Süleyman Demirel au semnat o Declarație solemnă comună a Republicii Socialiste România și a Republicii Turcia.

Această declarație dă expresia voinței comune de a dezvolta raporturile de cooperare dintre cele două state, fundamentate pe respectarea principiilor și normelor de drept și justiție internaționale, de a-și intensifica eforturile pentru dezvoltarea unor relații de colaborare în regiunea Balcanilor, în Europa și în întreaga lume.

În cadrul convorbirilor au fost analizate stadiul actual al relațiilor bilaterale, perspectivele lor de dezvoltare și s-a procedat la un amplu schimb de păreri cu privire la problemele internaționale de interes comun.

La convorbiri a fost subliniată însemnătatea deosebită pe care au avut-o pentru adîncirea raporturilor dintre cele două țări vizita oficială efectuată de președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, în martie 1969, în Turcia, și vizita efectuată de președintele Republicii Turcia, în aprilie 1970, în România.

<sup>126</sup> **Manea Mănescu** (1926-2009), om politic comunist și economist. Membru al P.C.R. din 1944, a fost profesor de liceu la Ploiești (1945-1948) și asistent universitar la Academia Comercială din București (aprilie-august 1948), prim-referent, șef al diviziei cadre și consilier de planificare la Comisia de Stat a Planificării (1948-1951), director general al Direcției Centrale de Statistică de pe lângă Consiliul de Miniștri (31 martie 1951 – 27 februarie 1954), loțiitor al reprezentantului R.P.R. în C.A.E.R. (27 februarie 1954), ministrul Finanțelor (4 octombrie 1955 – 19 martie 1957), membru al C.C. al P.C.R. (25 iun. 1960 – 23 noiembrie 1979), deputat (1961-1980), președinte al Consiliului Economic (9 decembrie 1967 – 13 martie 1969), vicepreședinte al Consiliului de Stat al R.S.R. (13 martie 1969 – 13 octombrie 1972), vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și președintele Comitetului de Stat al Planificării (13 octombrie 1972 – 28 martie 1974). Președinte al Consiliului de Miniștri/ prim-ministru (28 martie 1974 – 30 martie 1979), vicepreședinte al Consiliului de Stat al R.S.R. (13 noiembrie 1982 – 22 decembrie 1989), deputat și membru al C.C. al P.C.R. (18 decembrie 1982 – 22 decembrie 1989).

Părțile au relevat cu satisfacție dezvoltarea fructuoasă a relațiilor de prietenie, colaborare și bună vecinătate dintre Republica Socialistă România și Republica Turcia și faptul că lărgirea și aprofundarea relațiilor lor bilaterale sînt în interesul celor două popoare, al destinderii și cooperării în Europa, în Balcani și în întreaga lume. În această privință, ele au convenit să lărgescă schimburile de vederi la toate nivelurile și să încurajeze schimburile de vizite în diferite domenii între cele două țări.

Părțile s-au informat reciproc asupra eforturilor pe care le depun pentru dezvoltarea economică și socială a țărilor lor, constatînd cu interes și satisfacție că poporul român și poporul turc au înregistrat progrese însemnate în realizarea programelor lor de dezvoltare.

Constatînd cu satisfacție evoluția ascendentă a colaborării economice reciproc avantajoase, dorința celor două popoare de a dezvolta o astfel de colaborare, părțile au subliniat importanța intensificării și aprofundării relațiilor economice și au evidențiat posibilitățile ample existente în acest domeniu și programele de dezvoltare în perspectivă a economiilor Republicii Socialiste România și Republicii Turcia.

Ele au căzut de acord să depună toate eforturile în vederea creșterii și diversificării schimburilor comerciale pe o bază echilibrată și au recomandat factorilor competenți din cele două țări să-și intensifice consultările și contactele în scopul finalizării acțiunilor de cooperare aflate în curs de negociere și pentru identificarea unor noi posibilități de cooperare, în special în industria extractivă, industria constructoare de mașini și electrotehnică, industria chimică și petrochimică, industria ușoară, agricultura și industria alimentară, transporturi și alte domenii care prezintă interes economic pentru fiecare din cele două țări.

În acest scop, Manea Mănescu, primul ministru al Guvernului Republicii Socialiste România, și Süleyman Demirel, primul ministru al Republicii Turcia, au semnat Acordul de cooperare economică, industrială și tehnică pe termen lung, care va constitui baza unei cooperări industriale și tehnice durabile și reciproc avantajoase. Ministrul Afacerilor Externe al Republicii Socialiste România, George Macoveșcu, și ministrul Afacerilor Externe al Republicii Turcia, Ihsan Sabri Caglayangil, au semnat un protocol cuprinzînd măsuri pentru dezvoltarea relațiilor economice dintre cele două țări.

Ținînd cont de importanța mereu crescîndă a transporturilor internaționale rutiere, feroviare și maritime, cele două părți au convenit să coopereze în acest domeniu, în măsura posibilului, și să faciliteze tranzitul de bunuri și mărfuri pe teritoriile lor respective.

În acest scop, ele au căzut de acord să convoace în cel mai scurt timp Comisia mixtă de transporturi rutiere.

De asemenea, în scopul lărgirii și diversificării cadrului juridic al colaborării lor bilaterale, cele două părți au căzut de acord să continue negocierile pentru încheierea unor noi acorduri și înțelegeri cum ar fi: Acord de navigație; Acord privind colaborarea în domeniile serviciilor de poștă și telecomunicațiilor; Înțelegere privind colaborarea între Camera de Comerț și Industrie a Republicii Socialiste România și Uniunea Camerelor de Comerț, Industrie și Bursă din Republica Turcia; Aranjament de colaborare între Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie din Republica Socialistă România (C.N.S.T.) și Institutul turc pentru cercetări științifice și tehnice din Republica Turcia (TUBITAK). Convorbirile vor avea loc în cel mai scurt timp, astfel încît o parte din aceste documente să fie semnate cu ocazia celei de-a III-a sesiuni a Comisiei mixte economice româno-turce.

Această sesiune va avea loc la București în toamna acestui an.

S-a hotărît, totodată, să se acționeze pentru convocarea în cursul lunii septembrie a. c., a Comisiei mixte de cooperare în domeniul turismului.

În scopul unei mai bune cunoașteri reciproce a valorilor lor culturale, cele două părți au exprimat dorința de a dezvolta și intensifica cooperarea și contactele în acest domeniu, în cadrul activităților prevăzute în Acordul cultural în vigoare între cele două state și conform programelor de schimburi culturale și științifice dintre cele două țări.

Examinând principalele probleme internaționale actuale, cele două părți au subliniat cu satisfacție evoluția pozitivă care are loc în lume, ca rezultat al afirmării tot mai puternice a voinței popoarelor de a trăi libere, de a asigura și promova interesele și aspirațiile lor legitime de dezvoltare.

Salutînd încheierea cu succes a lucrărilor Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, cele două părți au apreciat semnarea Actului final de la Helsinki ca reprezentînd un moment de însemnătate istorică în viața politică pe continentul european.

Părțile au afirmat voința lor comună de a acționa pentru transpunerea în viață a Actului final al conferinței și de a întreprinde noi pași pentru dezvoltarea continuă a procesului edificării securității și cooperării în Europa. Ele au subliniat că înfăptuirea unei reale securități și păci pe continentul european este indisolubil legată de adoptarea unor măsuri ferme de dezarmare generală, inclusiv de dezarmare nucleară, sub un control internațional eficace. Cele două părți și-au exprimat speranța că o parte importantă a resurselor care ar rămîne disponibile, ca urmare a aplicării măsurilor de dezarmare, ar putea fi alocate pentru rezolvarea problemelor subdezvoltării și înlăturarea decalajului economic existent între țări.

Cele două părți au reafirmat voința lor de a depune toate eforturile pentru dezvoltarea și adîncirea unei colaborări trainice cu toate țările din Balcani, convinse că statornicirea unui climat de pace și securitate în Balcani este în interesul statelor din această regiune, al cauzei păcii și cooperării internaționale.

Apreciînd în ansamblu eforturile pentru înfăptuirea și întărirea securității în Europa, cele două părți s-au declarat de acord să acționeze în modul cel mai ferm posibil pentru transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii, colaborării și bunei vecinătăți.

Ele au fost de acord asupra necesității de a se acorda o atenție deosebită dezvoltării cooperării economice și schimburilor comerciale și au considerat că întreprinderea de acțiuni în acest scop este de natură să faciliteze progresul și dezvoltarea fiecărei țări și să contribuie la crearea unui climat de încredere și cooperare rodnică, reciproc avantajoasă, între toate popoarele care trăiesc în această zonă. Părțile consideră că înființarea unei camere de comerț interbalcanice ar fi de natură să contribuie la crearea unui cadru propice acestei cooperări.

Cele două părți au dat o apreciere pozitivă activității desfășurate de către organismele interbalcanice în domeniile medicinei, matematicii, sportului și turismului și au afirmat voința lor de a încuraja crearea și a altor organisme de colaborare interbalcanică.

Guvernul Republicii Socialiste România și Guvernul Republicii Turcia se pronunță cu hotărîre pentru asigurarea respectării independenței, suveranității, integrității teritoriale și a nealinierii Republicii Cipru, pentru crearea condițiilor propice conviețuirii și conlucrării pașnice, democratice între cele două comunități.

Cele două părți au apreciat în mod pozitiv eforturile pe care le depun în prezent reprezentanții comunităților greacă și turcă din Cipru pentru a găsi, într-un termen scurt, o soluție pentru problema cipriotă și au exprimat speranța că reglementarea formei de stat a Ciprului, inclusiv sistemul federal, să fie soluționată prin aceste negocieri dintre comunități.

Examinînd situația din Orientul Mijlociu, cele două părți au exprimat preocuparea lor față de starea de tensiune care persistă în această regiune a lumii și au subliniat că absența unor

progrese reale și substanțiale în direcția reglementării politice a conflictului menține pericolul de conflict, cu consecințe grave asupra vieții internaționale. Cele două părți au fost de acord că, în prezent, este necesar, mai mult ca oricând, ca toate părțile să depună noi eforturi pentru a se ajunge la rezolvarea conflictului din Orientul Mijlociu pe cale pașnică, politică, pentru realizarea unei păci juste și durabile în această parte a lumii. Totodată, ele au reafirmat necesitatea retragerii forțelor israeliene din teritoriile arabe ocupate în urma războiului din 1967, a respectării independenței și suveranității tuturor statelor din zonă și a realizării aspirațiilor naționale legitime ale poporului palestinian, inclusiv dreptul său de a-și organiza viața în cadrul unui stat independent.

Cele două părți și-au exprimat preocuparea față de creșterea decalajului care există între țările dezvoltate și țările în curs de dezvoltare și au insistat asupra importanței adoptării de măsuri care să ducă la soluționarea problemelor complexe ale vieții economice internaționale actuale, în vederea asigurării unei mai bune ordini economice internaționale.

În această privință, părțile au subliniat semnificația deosebită pe care o are cea de-a VII-a sesiune extraordinară a Adunării Generale a ONU și au convenit să sprijine inițiativele menite să asigure atingerea obiectivelor stabilite.

Cele două părți au reafirmat hotărârea lor de a contribui la întărirea rolului ONU estimând că această organizație trebuie să joace un rol tot mai important în soluționarea problemelor internaționale și să asigure o participare largă a tuturor popoarelor la edificarea securității și păcii.

Cele două părți au fost de acord de a declara că vizita la București a premierului Süleyman Demirel deschide noi și ample posibilități de conlucrare fructuoasă între Republica Socialistă România și Republica Turcia, în interesul reciproc al celor două popoare, al cauzei păcii și colaborării în regiunea Balcanilor, în Europa și în lume.

Primul ministru al Republicii Turcia, Süleyman Demirel, a reînnoit, din partea președintelui Republicii Turcia, Fahri Korutürk, invitația care a fost deja adresată președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu. de a face o vizită oficială în Turcia. Mulțumind pentru reînnoirea invitației, președintele Nicolae Ceaușescu a arătat că așteaptă cu plăcere vizita oficială în Turcia.

De asemenea, primul ministru Süleyman Demirel a adresat o invitație primului ministru al Guvernului Republicii Socialiste România, Manea Mănescu, de a face o vizită oficială în Turcia. Primul ministru al guvernului român a acceptat această invitație cu plăcere. Data vizitei va fi fixată pe cale diplomatică.

[„Scinteia”, nr. 10.272, 30 august 1975, p. 5]

**64. 64. 1 februarie 1977, Istanbul. Telegramă a Ambasadei la Ankara privind potențiale intenții din partea autorităților de la Ankara de modificare a unor dispoziții ale Convenției de la Montreux. Se precizează că, în ciuda interesului turc de a optimiza prevederile Convenției în ceea ce privește siguranța navigației, există temerea ca unele state semnatare să utilizeze o astfel de ocazie pentru deschiderea unor aspecte politice precum controlul strâmtorilor. În aceste condiții, guvernul turc nu intenționează să întreprindă demersuri pentru modificarea Convenției de la Montreux.**

*February 1, 1977, Istanbul. Telegram sent by the Embassy from Ankara regarding potential intentions by the Turkish authorities to amend some provisions of the Montreux Convention. It is noted that despite the Turkish interest in optimizing the provisions of the Convention in terms of safety of navigation, the main concern regards the possibility*

*that some signatory states may use such an opportunity to open up political issues such as control of the straits. In these circumstances, the Turkish government does not plan to implement any change to the Montreux.*

Vă informăm că, din datele obținute de noi din sursele locale/autorități de navigație maritimă, juriști, corpul consular, rezultă că guvernul turc nu intenționează să întreprindă demersuri pentru modificarea convenției de la Montreux.

În legătură cu aceasta se remarcă faptul că deși Turcia ar fi interesată de modificarea unor dispoziții ale convenției de la Montreux referitoare la tranzitul prin strâmtori, de natură să îmbunătățească siguranța navigației/pilotajul obligatoriu, limitarea navigației pe timp de noapte și în condiții de vizibilitate redusă etc., aceasta nu dorește să aducă problema în discuție întrucât se teme că alți participanți ar putea insista și obține modificarea altor prevederi ale convenției, de natură politică, care i-ar putea fi defavorabile/este vorba de supravegherea și controlul exclusiv asupra strâmtorilor.

[AMAE, Problema 241, 1977, 8S1, Dosar nr. 3795, f. 1]

65. 1 februarie 1977, București. Notă de evaluare elaborată la nivelul Ministerului Afacerilor Externe vizând eventuala modificare a Convenției de la Montreux. Analiza este elaborată în contextul dezbatelor internaționale privind libera circulație maritimă derulate sub egida „Conferinței ONU privind dreptul mărilor”. Documentul oferă o privire retrospectivă asupra reglementărilor și restricțiilor impuse de Convenție și efectelor acestora asupra României. Conform diplomaților turci, țările NATO și în special SUA au ridicat Ankarei problema revizuirii Convenției de la Montreux pentru a contracara pătrunderea flotei sovietice în Marea Mediterană și acțiunile U.R.S.S. în Africa. La rândul său, U.R.S.S. a indicat același interes față de modificarea documentului din dorința ca navele sovietice să aibă o mai mare libertate de mișcare prin strâmtorile Mării Negre. În evaluarea diplomației române, se consideră că este puțin probabil să se ajungă la modificarea Convenției de la Montreux fără asentimentul Turciei. Din perspectiva liderilor de la Ankara, orice modificare ar afecta direct suveranitatea națională și ar leza interesele economice ale Republicii Turcia. De altfel, Ankara a adoptat o atitudine conciliantă în aplicarea prevederilor de la Montreux atât față de SUA, cât și față de U.R.S.S., ambele puteri obținând importante avantaje strategice. Referitor la România, se recunoaște că, deși aplicarea Convenției asigură un climat stabil în regiune, aceasta nu este în toate cazurile favorabilă României. Argumentul central este acela că limitările privind trecerea prin strâmtori și restricțiile asupra prezenței militare a statelor neriverane permit U.R.S.S. să controleze practic întreg bazinele Mării Negre. Se arată, de asemenea, că prerogativele acordate Turciei în situații de conflict sunt foarte largi, iar modul arbitrar în care poate aplica restricțiile de tranzit pot afecta interesele comerciale românești. Se recomandă ca România să adopte o poziție flexibilă în eventualitatea unei acțiuni de revizuire a Convenției de la Montreux și să susțină încadrarea problematicei strâmtorilor în ansamblul CSCE sau într-un cadru regional mai restrâns.

*February 1, 1977, Bucharest. Evaluation note prepared at the level of the Ministry of Foreign Affairs regarding the possible amendment of the Montreux Convention. The*

*analysis is developed in the context of international debates on maritime free movement conducted under the aegis of the „UN Conference on the Law of the Sea”. The document provides a retrospective look at the regulations and restrictions imposed by the Convention and their effects on Romania. According to Turkish diplomats, NATO countries and especially the US raised with Ankara the issue of revising the Montreux Convention to counter the penetration of the Soviet fleet into the Mediterranean Sea and the USSR’s actions in Africa. In turn, the USSR indicated to the Republic of Türkiye the same interest in amending the document from the desire for Soviet ships to have greater freedom of movement through the Black Sea straits. In the evaluation of the Romanian diplomacy, it is considered unlikely to reach the modification of the Montreux Convention without Turkish consent. From Ankara’s perspective, any change would directly affect national sovereignty and harm Türkiye’s economic interests. In fact, Ankara adopted a conciliatory attitude in applying the Montreux provisions towards both the US and the USSR, both powers obtaining important strategic advantages. With regard to Romania, it is recognised that, although the application of the Convention ensures a stable climate in the region, it is not in all cases favourable to Romania. The central argument is that the limitations on passage through the straits and the restrictions over the military presence of non-riparian states allow the USSR to control virtually the entire Black Sea basin. It is also shown that the prerogatives granted to Türkiye in conflict situations are very broad, and the arbitrary way in which it can apply transit restrictions may affect Romanian commercial interests. It is recommended that Romania adopt a flexible position in the event of revision of the Montreux Convention and support the framing of straits issues within the CSCE as a whole or within a narrower regional framework.*

Referitor: Eventuala modificare a Convenției de la Montreux din 1936 privind strâmtorile Mării Negre și interesele țării noastre.

1. Potrivit relatărilor unor diplomați turci, țările membre ale NATO și în special SUA ar fi ridicat Turciei problema revizuirii sau modificării Convenției de la Montreux în 1936 privind strâmtorile Mării Negre, în ideea de a contracara și pe această cale pătrunderea flotei sovietice în Marea Mediterană și acțiunile U.R.S.S. în Africa. La rândul său, U.R.S.S. ar fi exprimat Turciei dorința ca navele sovietice să se bucure de o mai mare libertate de mișcare prin strâmtorile Mării Negre.

2. Din analiza prevederilor Convenției (anexa) rezultă că, după adoptarea ei, au intervenit numeroase elemente noi inclusiv în privința unor aspecte tehnice esențiale în sistemul Convenției, cum sunt tonajul și armamentul navelor militare.

Sub aspect formal juridic, în textul Convenției este prevăzută posibilitatea revizuirii, la sfârșitul fiecărei perioade de 5 ani, fie pe cale diplomatică, fie prin reunirea în cadrul unei conferințe a majorității statelor semnatare.

Convenția poate fi și denunțată, cu un preaviz de 2 ani adresat guvernului Franței în calitatea sa de depozitar. În acest caz se prevede convocarea unei conferințe, cu participarea obligatorie a statului care a cerut denunțarea, în vederea elaborării unei convenții.

Exceptând perioada anilor 1945-1946, posibilitatea modificării Convenției de la Montreux nu a fost evocată public și, după părerea noastră, este greu de presupus că în viitorul apropiat s-ar putea declanșa o astfel de acțiune.

Este posibil ca S.U.A să nu agreeze regimul stabilit prin Convenția de la Montreux, care este axat pe distincția între statele riverane și neriverane, între navele militare și cele civile. La conferința ONU asupra drepturilor mării, S.U.A au susținut cu fermitate libertatea de tranzit prin strâmtorile internaționale pentru toate categoriile de nave. Este de menționat însă că Turcia s-a străduit să aplice cât mai flexibil prevederile convenției în situațiile legate de intrarea în Marea Neagră a unor nave militare americane. În timpul conflictului din Vietnam, Turcia nu a admis, de exemplu, interpretarea U.R.S.S. și Bulgariei că SUA s-ar afla în stare de beligență. Oricum, S.U.A nu pot acționa direct pentru modificarea sau revizuirea Convenției de la Montreux, nefiind parte la această convenție.

Poziția țărilor occidentale părți la Convenția de la Montreux (Anglia, Australia, Franța, Grecia, Italia) cu privire la Regimul juridic al strâmtorilor internaționale este în general apropiată de poziția S.U.A, dar interesele lor strategice nu au ponderea celor americane. De asemenea, în perspectiva generalizării limitei de 12 mile pentru apele teritoriale sau stabilirii prin acțiuni unilaterale de limite mai mari, unele din aceste țări, în special cele care posedă insule, pot deveni riverane la strâmtori internaționale, situații în care vor avea interesul ca drepturile lor să fie cât mai largi. În privința Franței este de adăugat și un element de prestigiu, anume faptul că a participat activ la elaborarea Convenției și este stat depozitar. În consecință, considerăm că o acțiune de revizuire sau denunțare a Convenției de la Montreux din partea țărilor menționate, fără asentimentul Turciei, este foarte puțin probabilă.

De altfel, în contextul actual – când țările riverane la strâmtori revendică drepturi mult mai mari decât în trecut – o eventuală acțiune de modificare a Convenției poate eșua complet, poate duce la un rezultat și mai nefavorabil țărilor neriverane sau la adoptarea unei noi reglementări numai între țările riverane.

În legătură cu Iugoslavia se poate aprecia că nu ar avea motive să declanșeze sau să sprijine o eventuală acțiune de modificare a convenției. Referitor la poziția Turciei, din relațiile reprezentanților săi a rezultat temerea guvernului turc că modificarea Convenției asupra strâmtorilor în sensul internaționalizării ar duce la știrbirea atributelor suveranității naționale și chiar la lezarea intereselor economice. În consecință, Turcia va acționa cu toată capacitatea pentru a evita modificarea convenției.

Deși la conferința ONU asupra drepturilor mării se conturează tendința de a se recunoaște statelor riverane la strâmtori prerogative cât mai apropiate de cele recunoscute în apele teritoriale, se poate aprecia că Turcia nu are totuși interesul să accepte modificarea convenției de la Montreux prin care a fost repusă în drepturile sale de stat suveran pe teritoriul căruia se află cele două strâmtori (desființarea comisiei internaționale a strâmtorilor, dreptul de a autoriza survolul aeronavelor militare și de a impune anumite restricții aeronavelor civile) și a obținut importante garanții de securitate (limitarea tonajului navelor militare ale țărilor neriverane, aplicarea unor restricții pentru navele militare ale riveranilor, latitudinea de a interzice complet trecerea navelor militare în cazul în care ar fi beligerantă sau s-ar considera amenințată de o primejdie iminentă de război etc). Aceasta explică, credem, și atitudinea conciliantă a Turciei în legătură cu aplicarea prevederilor convenției în special față de S.U.A și U.R.S.S. Astfel, situațiile în care au existat reacții negative din partea U.R.S.S. față de trecerea prin strâmtori a unor nave americane de mare tonaj și cu dispozitive pentru arme nucleare, Turcia a invocat uneori necunoașterea elementelor respective, iar alteori dreptul său de a invita pentru vizite de curtoazie, nave ale oricărei țări, fără limite de tonaj sau de altă natură. Invers, în situațiile în care țările occidentale s-au arătat nemulțumite de trecerea prin strâmtori a unor port avioane sovietice, Turcia a căutat să aplaneze



lucrurile arătând că era vorba de nave militare obișnuite. U.R.S.S. au obținut avantaje strategice foarte importante deoarece prin Convenția de la Montreux se limitează tonajul global, numărul și timpul de ședere în Marea Neagră pentru navele militare ale țărilor neriverane în timp ce, cu mici excepții, navele de linie sovietice pot trece, indiferent de tonaj.

U.R.S.S. are, de asemenea, posibilitatea să invoce o stare de beligență a altor state și să ceară astfel închiderea Mării Negre pentru navele militare ale statelor respective.

În Convenția de la Montreux există și unele prevederi care limitează libertatea de mișcare a navelor militare sovietice (interdicția indirectă pentru portavioane, trecerea submarinelor la suprafață și numai în caz de achiziționare sau reparare) dar în practică prevederile respective nu sunt aplicate sau sunt interpretate extensiv. Este posibil, de asemenea, ca notificările ce trebuie făcute Turciei pentru trecerea navelor militare plus strâmtori să jeneze într-o anumită măsură U.R.S.S. Aceste dezavantaje sunt însă neînsemnate în comparație cu avantajele amintite și în orice caz nu sunt de natură să determine U.R.S.S. să declanșeze o acțiune de modificare sau de denunțare a Convenției de la Montreux.

În aceste condiții, poziția sovietică din anii 1945-1946 în favoarea revizuirii Convenției ar putea fi explicată (în afara argumentelor invocate expres: stabilirea regimului exclusiv de statele riverane și dreptul U.R.S.S. de a apăra strâmtorile împreună cu Turcia) mai mult prin prisma includerii regimului structurilor în pachetul de probleme de reglementat împreună cu SUA, ca urmare a celui de-al Doilea Război Mondial, sau prin prisma temerii că dispozițiile Convenției de la Montreux s-ar aplica întocmai sau ar fi interpretate restrictiv în condițiile dezvoltării rapide a tehnicii militare. De altfel, această poziție a fost relativ repede retractată, iar după perioada respectivă U.R.S.S. a evocat deseori în favoarea intereselor sale existența Convenției de la Montreux. În prezent, în special la conferința ONU asupra dreptului mării, U.R.S.S. se pronunță, alături de SUA, pentru libertatea de tranzit prin strâmtori a tuturor categoriilor de nave fără a se face distincție între riverani și neriverani, dar nu neglijează să precizeze că nu vor fi afectate convențiile speciale existente.

În lumina celor de mai sus, apreciem că U.R.S.S. nu are interes să determine sau se sprijine revizuirea sau denunțarea Convenției de la Montreux.

În ceea ce privește România, este evident că, în ansamblu, Convenția de la Montreux constituie un instrument juridic internațional cu efecte pozitive pentru climatul general din regiunea Mării Negre. Convenția nu este însă în toate cazurile favorabile intereselor țării noastre.

Astfel:

– Limitările privind trecerea prin strâmtori și prezența în Marea Neagră a navelor militare ale țărilor neriverane – care constituie esența Convenției de la Montreux – sunt de natură să reducă posibilitățile de confruntare navală, dar nu este neglijat faptul că ele au permis și permit U.R.S.S. să controleze practic întreg bazinul Mării Negre. În ideea diminuării consecințelor acestor reglementări în privința securității României, delegația de la Conferința de la Montreux a acționat pentru ca regimul strâmtorilor să fie aplicat în conexiune cu pactele de asistență la care participa România în perioada respectivă și cu sistemul de securitate colectivă din cadrul Ligii Națiunilor, dar aceste elemente de echilibru au dispărut.

– Se poate spune, de asemenea, că țara noastră nu a avut și nu are interese deosebite în legătură cu trecerea navelor sale militare prin strâmtori. În schimb, potrivit Convenției de la Montreux, avem îndatorirea de a comunica de două ori pe an tonajul global al flotei militare, iar pentru a ține seama de prevederile Tratatului de pace, comunicăm invariabil tonajul din 1938. În calitate de semnatară a Convenției, țara noastră se poate vedea în situația de a lua poziție în

legătură cu aplicarea prevederilor acesteia și de a intra astfel în controverse sau de a i se reproșa că nu ia atitudine într-o problemă sau alta.

– Prerogativele acordate Turciei pentru situațiile în care ar fi beligerantă sau amenințată sunt foarte largi și nu este exclus ca autoritățile turcești să facă uz de ele chiar și în cazul unor conflicte de mai mică amploare cum este cel cu Grecia, într-o atare situație ar fi afectată și interesele navigației noastre comerciale.

– Pe un plan mai general, nu poate scăpa observației faptul că deși este vorba de două căi de trecere aflate pe teritoriul unui stat suveran, regimul lor face obiectul unei reglementări, stabilite pe baza alianțelor din perioada interbelică, care nu are deci caracter regional sau universal. De exemplu la Convenția de la Montreux sunt părți și unele state (Japonia, Australia) care nu au nimic comun cu regiunea geografică în care se află strâmtorile respective. În schimb, la convenție nu participă țări interesate din Europa și din regiunea Mediteranei.

După părerea noastră, o eventuală încadrare a strâmtorii Mării Negre în regimul general care se conturează la conferința asupra dreptului mării, dublată de adoptarea unor reguli specifice pentru navigația în mările închise sau semi-inchise ar fi mai indicată decât menținerea în vigoare a Convenției de la Montreux. De altfel, chiar dacă nu va fi modificată sau denunțată Convenția de la Montreux, regulile ce se vor adopta cu privire la strâmtorile internaționale în general vor influența fără îndoială și regimul strâmtorilor Mării Negre.

De asemenea, eventuala examinare a regimului strâmtorii Mării Negre și al altor strâmtori în cadrul Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa sau într-un cadru Regional mai restrâns ar putea conduce la soluții mai bune.

În lumina celor de mai sus, se poate conchide că, în eventualitatea declanșării unei acțiuni de revizuire sau denunțare a Convenției de la Montreux, țara noastră ar trebui să manifeste o atitudine flexibilă, accentuând mai mult asupra încadrării regimului strâmtorilor Mării Negre în ansamblul problematicei Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa sau a Conferinței asupra dreptului mării.

[AMAE, Problema 241, 1977, 8S1, Dosar nr. 3795, ff. 18-20]

**66. Martie 1977, București. Dosar documentar elaborat pentru pregătirea vizitei ministrului Afacerilor Externe, George Macovescu, în Republica Turcia (21-23 martie 1977). Include prezentări sintetice privind stadiul relațiilor bilaterale fiind subliniate progresele înregistrate la nivelul dialogului politic, consolidat prin numărul important de vizite reciproce la nivel înalt. Este evidențiată creșterea substanțială a schimburilor comerciale dintre cele două state în intervalul 1975-1976. Din perspectiva cooperării regionale, se distinge continuitatea consultării pe acest subiect, inclusiv prin inițierea cooperării militare bilaterale.**

*March 1977, Bucharest. Documentary file elaborated in preparation for the visit of the Minister of Foreign Affairs of the SRR, George Macovescu, to the Republic of Türkiye (March 21-23, 1977). It includes summary presentations on the state of bilateral relations, highlighting the progress made in political dialogue, reinforced by the significant number of high-level mutual visits. It also highlights the substantial increase in trade between the two states between 1975 and 1976. From the perspective of regional cooperation, continuity of consultation on this topic is distinguished, including by initiating bilateral military cooperation.*

Relații bilaterale.

#### A. Politico-diplomatice

1. Aprecierea pozitivă asupra dezvoltării relațiilor de prietenie și colaborare dintre cele două țări. – Rolul și rezultatele deosebit de pozitive ale vizitei efectuate în iunie 1976, în Turcia de președintele R.S. România, Nicolae Ceaușescu; importanța documentelor semnate între cele două țări în ultimii ani: Declarația solemnă comună, semnată cu prilejul vizitei în România a primului ministru S. Demirel, Comunicatul comun semnat de cei doi președinți, acordurile și înțelegerile încheiate.

– Satisfacție pentru modul în care se aduc la îndeplinire cele convenite cu ocazia vizitei.

– Reafirmarea importanței pe care conducerea statului român, personal președintele R. S. România, o acordă relațiilor cu Turcia, dezvoltării comune continuă a acestora în toate domeniile, continuarea contractelor la cel mai înalt nivel.

Președintele Nicolae Ceaușescu așteaptă cu multă plăcere să se reîntâlnească anul acesta, în România, cu președintele Fahri Korutürk.

#### 2. Contactele între membri ai celor două guverne:

În octombrie 1976, Gheorghe Oprea<sup>127</sup>, viceprim-ministru al guvernului român s-a întâlnit cu primul ministru S. Demirel și alți membri ai guvernului turc, cu prilejul participării sale la festivitățile depunere a temeliei rafinării „Anatolia Centrală”; evocarea vizitelor efectuate în Turcia de miniștrii români turismului (1976) și sănătății (1977) și a ministrului turc al comerțului, Halil Başov (1976) cu prilejul lucrărilor sesiunii a III-a a Comisiei mixte economice.

Continuarea contactelor pe linie guvernamentală:

– vizita în Turcia a ministrului român al agriculturii (invitație acceptată);

– vizită în România a miniștrilor turci ai energiei și resurselor naturale și turismului (invitații acceptate).

#### 3. Contactele pe linie parlamentară:

– evocarea vizitei în România în (1976) a delegație parlamentare turce, condusă de Kemal Güven, președintele Medjidisului.

– Președintele Marii Adunări Naționale a Republicii Socialiste România este invitat să facă o vizită în Turcia (urmează a se stabili perioada, probabil la începutul lunii iunie a. c.)

Notă: În timpul vizitei la nivel înalt în Turcia, președintele grupului de prietenie din parlamentul turc, Mehmed Unaldî a fost invitat să facă o vizită în România. În M.A.N. nu s-a format încă grupul parlamentar de prietenie româno-turcă.

#### 4. Contactele dintre cele două ministere de externe:

– Colaborare bună.

– Au avut loc consultări la Ankara asupra:

<sup>127</sup> **Gheorghe Oprea** (1927-1998), om politic comunist și inginer mecanic. Membru P.C.R. din 1946, a ajuns director general al Direcției generale de mecanică fină din cadrul Ministerului Industriei Grele (1957-1961), director general adjunct al Direcției generale autocamioane, tractoare și mecanică fină din Ministerul Metalurgiei și Construcțiilor de Mașini (1961-1962), adjunct al ministrului Industriei Construcțiilor de Mașini (1962-1970), membru al C.C. al P.C.R. (21 iulie 1972 – 22 decembrie 1989), deputat (1975-1989), vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (30 martie 1974 – 18 martie 1975), vice-prim-ministru (18 martie 1975 – 7 martie 1978) și prim-viceprim-ministru (25 aprilie 1978 – 22 decembrie 1989).

- problemelor securității și cooperării europene și colaborării balcanice;
- relațiilor consulare româno-turce;
- Prin intermediul celor două ambasade s-au realizat schimbul utile de opinii asupra unui larg cerc de probleme internaționale.

Continuarea contactelor dintre cele două ministere de Externe:

- Invitarea ministrului Afacerilor Externe al Turciei de a face, împreună cu soția, o vizită oficială în R.S. România.

Notă: Consultările la București între cele două ministere au fost programate pentru anul 1976 și amânate la cererea părții turce.

Este așteptat în România directorul direcției consulare, ca răspuns la vizita făcută în Turcia de omologul său român (1976).

5. Extinderea contactelor între instituții și autoritățile locale din marile centre:

- Vizita în România a prefectului de Istanbul și a primarului acestui oraș (invitații acceptate).

- Vizita în Turcia primarului general al Capitalei<sup>128</sup> (invitație verbală a primarului Anka-rei<sup>129</sup>).

- Vizita în România a unei delegații militare condusă de locțiitorul șefului de stat major al armatei turce (s-a convenit luna aprilie a. c.)

6. Evidențierea bunei provocări dintre delegațiile celor două țări la lucrările Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, la reuniunea de la Atena privind cooperarea economică interbalcanică, în cadrul ONU și al altor organisme internaționale.

B. Cadrul juridic:

1. Relațiile româno-turce dispun de un cadru juridic larg.

2. Autoritățile competente dintre cele două țări au aprobat operativ documentele semnate în timpul vizitei tovarășului Nicolae Ceaușescu în Turcia: acordul de aplicare în domeniile petrol-ier minier și energetic a codului de cooperare economică, industrială și tehnică pe termen lung punctul virgula Protocolul privind proiecte inconcrete de cooperare economică și schimburile comerciale funcții, acordul de colaborare în domeniul Poștei și telecomunicațiilor sunt aranjamentul de cooperare științifică.

3. Recent, televiziunea turcă a răspuns că este gata să înceapă negocierea înțelegerii de cola-borare cu radio televiziune română.

Sperăm că în viitorul apropiat se vor întâlni reprezentanții celor două instituții.

4. Extinderea cadrului juridic prin încheierea:

- Unui acord de navigație proiectul român predat la 30 iulie 1975.

Notă: partea turcă nu și-a formulat punctul de vedere.

<sup>128</sup> **Ion Dincă** (1928-2007), om politic comunist. A devenit membru al P.C.R. în 1947, ocupând funcții politice în cadrul armatei populare. A fost șef al Direcției Superioare Politice a Armatei (1960-1964), deputat (1961-1989), și membru al C.C. al P.C.R. (18 aprilie 1972 – 22 decembrie 1989). A fost primar al capitalei (15 iunie 1976 – 1 februarie 1979), viceprim-ministru al Guvernului și ministrul Construcțiilor Industriale (1 februarie 1979 – 1 aprilie 1980), prim viceprim-ministru al Guvernului (1 aprilie 1980 – 22 decembrie 1989).

<sup>129</sup> **Vedat Dalokay** (1927-1991), arhitect și om politic. A fost primar al Ankarei (10 decembrie 1973 – 12 decembrie 1977).

– Convenție cu privire la evitarea dublei impuneri a întreprinderilor de transporturi aeriene, fluviale și maritime în trafic internațional (proiectul român predat la 2 martie 1973).

Notă: Partea turcă a făcut cunoscut că nu va lua în discuție un asemenea acord decât după revizuirea legislației turce în materie.

### C. Schimburile comerciale și cooperarea economică

1. După vizita tovarășului Nicolae Ceaușescu în Turcia, s-a trecut la îndeplinirea unor prevederi importante din documentele comune, îndeosebi în domeniul cooperării economice și tehnice.

2. Schimburile comerciale se dezvoltă constant, ceea ce creează premisele corespunzătoare pentru a se ajunge în anul 1980 la un volum de 350-400 mil., așa cum au convenit șeful celor două state în timpul convorbirilor de la Ankara din vara anului trecut.

#### *Volumul schimburilor comerciale (mil. dolari)*

	1971	1975	1976
Total	8,3	52,4	129,3
Export românesc	3,7	45,4	104,6
Import românesc	4,6	7,0	24,7
Dinamica schimburilor %.	100	522	1.290,0

Notă: La debalanța schimburilor în favoarea României a contribuit, în 1976, și faptul că o cantitate de 12 – 15 mii tone bumbac prevăzută ar fi importată din Turcia din recolta anului 1976 nu a putut fi obținută.

Pentru realizarea unor schimburi echilibrate, este necesar ca și firmele turce să asigure o mai bună prospectare a pieței din România și o mai activă prezentare și ofertare a mărfurilor turcești.

Nerealizarea la timp a unor transferuri valutare de către partea turcă (pentru transformatori, tractoare etc.) a creat dificultăți întreprinderilor române.

Este necesar ca autoritățile turce să soluționeze aceste probleme și să ia măsuri pentru evitarea în viitor a unor asemenea situații, pentru a asigura derularea normală a contractelor. Acțiunile de cooperare economică:

– Este în curs de pregătire pentru semnare contractului referitor la construcția rafinăriei „Anatolia Centrală”.

– Se desfășoară lucrările specialiștilor pentru punerea în valoare a unor resurse de fosfați și cărbune în Turcia, explorarea și exploatarea petrolului etc.

– Relativ lent, se desfășoară lucrările de precizare și concretizarea unor acțiuni cum sunt:

– termoficarea orașului Ankara;

– construcția unei centrale electrice;

– cooperarea în exploatarea unor rezerve de magnezită etc.

Aceste probleme să fie discutate de către Comitetul mixt constituit pentru îndeplinirea prevederilor Protocolului privind proiecte concrete de cooperare economică și schimburi comerciale, încheiat cu prilejul vizitei în Turcia a Președintelui Nicolae Ceaușescu și de către Comisia mixtă economică care urmează să se întrunească în curând la Ankara.

- În 1976 a avut loc și sesiunile comisiilor mixte pentru transporturi și turism.
- În domeniul turismului există încă largi posibilități de cooperare.
- Speranța că acestea vor fi discutate cu prilejul vizitei în România a ministrului turismului din Turcia și a Comisiei mixte pentru turism care se va întruni anul acesta la București.

#### D. Relațiile cultural-științifice

1. Apreciere pozitivă a modului în care se îndeplinesc prevederile Programelor de schimburi culturale care au permis organizarea unor importante manifestări menite să contribuie la o mai bună cunoaștere a celor două popoare, a valorilor culturale și realizărilor dintre cele două țări.

2. Apreciere pozitivă a Programului de schimburi culturale și științifice pe perioada 1977-1978 (încheiat la București în decembrie 1976).

– Remarcă cu privire la articolul înscris în program, prin care partea turcă și-a exprimat acordul de a sprijini participarea oamenilor de știință și litere la manifestările prilejuite de aniversarea centenarului independenței de stat a României.

Notă: partea turcă sprijină organizarea unor manifestări corespunzătoare și în Turcia: un simpozion al istoricilor români și turci, publicarea unor materiale, expoziții, filme etc.

3. Partea română așteaptă cu interes propunerile părții turce la proiectul Programului de aplicare a Aranjamentului de cooperare dintre C.N.S.T. și T.B.T.A.K. (transmis de partea română la 22 septembrie 1976).

4. Interesul pentru dezvoltarea schimburilor cultural-științifice și necesitatea ca cele două ministere de externe să acționeze pentru impulsivarea lor.

– Să se realizeze integral prevederile noului Program, inclusiv înființarea unei catedre de limbă și literatură română în Turcia.

Notă: În programul de schimburi culturale și științifice (1977-1978) se prevede că partea turcă va sprijini crearea unei catedre de limbă și literatură română la Universitatea din Ankara sau Istanbul.

La Universitatea din București funcționează o catedră de limbă și literatură turcă.

5. Obținerea de la partea turcă a sabiei ce i-a aparținut lui Ștefan cel Mare.

#### E. Probleme consulare

– Relațiile consulare româno-turce au la bază un cadrul juridic corespunzător.

– În ultimii ani au avut loc consultări între șefii departamentelor consulare din cele două ministere de Externe. Este așteptat în România directorul direcției consulare din M.A.E. turc.

– Remarcă referitoare la întârzierile mari cu care se acordă viza pentru personalul român nou numit la post.

#### F. Probleme internaționale

1. Securitate și cooperarea în Europa.

2. Colaborarea multilaterală în Balcani.

3. Situația din Cipru.

4. Orientul Mijlociu.

5. Dezarmarea.

6. Noua ordine economică și politică internațională, democratizarea relațiilor internaționale; poziția față de întâlnirea la nivel înalt a țărilor în curs de dezvoltare.

7. Creșterea rolului și eficienței ONU; România și Turcia – membre ale Comitetului pentru Carta ONU și creșterea rolului organizației.

67. Martie 1977, București. Documentar al Ministerului Afacerilor Externe privind poziția Turciei față de problemele de securitate și cooperare în Europa. Se arată susținerea acordată de Turcia pentru aplicarea prevederilor Actului de la Helsinki, în special în ceea ce privește aspectele economice. În opinia Ankarei, ritmul de implementare a obiectivelor post-Helsinki este unul mult prea lent. Poziția turcă în ceea ce privește dezarmarea și dezangajarea militară vizează corelarea acestora cu securitatea fiecărui stat, acordurile de securitate neputând să se substituie măsurilor de apărare națională – poziție împărtășită de celelalte state membre NATO.

*March 1977, Bucharest. Documentary elaborated by the Ministry of Foreign Affairs on the position of Türkiye regarding security and cooperation issues in Europe. It shows the Turkish support given for the implementation of the provisions of the Helsinki Act, especially with regard to economic aspects. In Ankara's view, the pace of implementation of the post-Helsinki objectives is far too slow. The Turkish position regarding disarmament and military disengagement aims to correlate them with the security of each state, security agreements cannot replace national defense measures – a line of conduct shared by the other NATO member countries.*

#### 1. Aplicarea Actului final al C.S.C.E.

În perioada în care a urmat semnării Actului final, Turcia a acționat pozitiv în ceea ce privește promovarea aplicării prevederilor Actului final, în special prin semnarea de documente politice, economice, culturale cu alte țări participante, la nivelul înalt sau la nivelul miniștrilor de externe. Partea turcă evidențiază mai ales declarațiile, acordurile și înțelegerile semnate cu România, Bulgaria și Iugoslavia, care au dat un nou impulsiv extinderii și diversificării raporturilor de colaborare cu aceste țări.

Pronunțându-se în mod constant pentru aplicarea Actului final în totalitatea sa și respingând încercările de fragmentare a acestuia, autoritățile turce declară că sunt interesate în asigurarea continuității traducerii în viață a tuturor prevederilor Actului final.

În același timp, în Turcia s-a acreditat ideea că la nivelul continentului s-au obținut puține rezultate în direcția aplicării Actului, cu implicații majore asupra procesului de edificare a securității și de dezvoltare a cooperării în Europa.

În ceea ce privește problematica militară a securității europene, Turcia se situează în ansamblu pe pozițiile celorlalte țări membre ale NATO. Totodată, ea consideră că în fiecare pas făcut pe calea dezangajării militare și dezarmării trebuie să se țină seama de securitatea fiecărui stat european și că acordurile de securitate nu se pot substitui măsurilor de apărare națională.

Guvernul turc manifestă un interes politic pentru punerea în aplicare a prevederilor economice din Actul final, datorită stadiului de dezvoltare economică a Turciei, problemelor economice și sociale cu care este confruntată. Pornind de la prevederile Actului final privind luarea în considerare a intereselor țărilor în curs de dezvoltare din Europa, guvernul turc a reușit să promoveze cu rezultate mai bune statutul de țară în curs de dezvoltare; Turcia va continua să acționeze, în cadrul C.E.E./ONU și în alte organisme general-europene, pentru elaborarea și adoptarea de programe care să favorizeze creșterea economică a țărilor în curs de dezvoltare din Europa.

Turcia este favorabilă discutării aspectelor legate de securitatea și cooperarea economică în zona Mediteranei, în limitele prevederilor Actului final. Ea consideră însă că problemele de ordin militar pot fi examinate numai la nivelul întregului continent, și nu pe plan subregional.

## 2. Reuniunea de la Belgrad din 1977

În M.A.E. turc se consideră că Reuniunea de la Belgrad va trebui să ofere posibilitatea evaluării stadiului aplicării Actului final și să asigure, totodată, în modalitățile de continuare, în forme organizate, a conlucrării multilaterale.

Pronunțându-se pentru efectuarea unei noi evaluări aprofundate și constructive, Turcia consideră că hotărârea de a continua cooperarea multilaterală nu trebuie să fie influențată în mod negativ de desfășurarea discuțiilor privind aplicarea Actului final.

În același timp, partea turcă susține că, prin conținutul și semnificația sa, Actul final oferă posibilități multiple pentru dezvoltarea cooperării bilaterale și multilaterale între statele semnatare și că, în consecință, nu se poate pune problema modificării Actului final sau a adoptării de hotărâri care să schimbe substanțial unele dintre prevederile acestuia. În concepția Turciei, în acest stadiu este necesar să se acționeze pentru adoptarea de măsuri care să ducă la concretizarea și transpunerea în viață a tuturor prevederilor pe care le conține Actul final.

La Reuniunea de la Belgrad, Turcia va urmări cu prioritate adoptarea de hotărâri care să asigure organizarea de noi reuniuni similare, singura cale menită să confere continuitatea procesului de colaborare multilaterală pe continent.

Ea va manifesta interes pentru elaborarea și adoptarea de măsuri care se favorizeze țările în curs de dezvoltare din Europa în raporturile lor economice și comerciale cu țările dezvoltate.

De asemenea, Turcia este favorabilă creării unui număr restrâns de grupe de lucru care, după Reuniunea de la Belgrad, să examineze unele probleme precise rezultând din Actul final.

Partea turcă apreciază că lucrările Reuniunii de la Belgrad pot avea loc în cadrul unei plenary, care să facă evaluarea generală și între 3-4 organe de lucru care să asigure examinarea propunerilor concrete și să convină asupra proiectelor și acțiunilor ce vor fi întreprinse în viitor.

O problemă care preocupă în mod special partea turcă este aceea a reprezentării Ciprului la Reuniunea de la Belgrad. Fiind convinsă de faptul că Regulile de procedură ale C.S.C.E. nu pot fi modificate și pornind de la faptul că la C.S.C.E. a fost asigurată reprezentarea guvernului președintelui Makarios, partea turcă intenționează să conteste legitimitatea unei astfel de reprezentări, prin difuzarea unui document oficial conținând poziția Turciei în această chestiune, așa cum a procedat și la faza a III-a a Conferinței.

Prin aceasta, evident, nu s-ar bloca buna desfășurare a lucrărilor Reuniunii de la Belgrad.

Desigur, poziția părții turce va depinde de evoluția negocierilor intercomunitare privind situația din Cipru, până la începerea reuniunii.

[AMAE, Problema 220/B, 1977, Turcia – R.S.R., ff. 23-26]

**68. Martie 1977, București. Evaluare a Ministerului Afacerilor Externe vizând poziția Republicii Turcia în ceea ce privește dezvoltarea colaborării statelor din Balcani. Este subliniată disponibilitatea statului turc de a găzdui a doua reuniune pentru cooperare multilaterală între țările din Balcani. Se manifestă preocupare față de poziția bulgară, aceasta fiind percepută ca fiind influențată extensiv de către U.R.S.S. Ankara consideră că există largi posibilități pentru cooperare politică în Balcani, dar manifestă prudență având în vedere temerea ca acestea să nu fie folosite de Grecia sau de alte puteri cu interese străine zonei, împotriva Turciei.**

*March 1977, Bucharest. Evaluation of the Ministry of Foreign Affairs on the position of the Republic of Türkiye regarding the development of cooperation of the Balkan states.*



*It is underlined the readiness of the Turkish state to host the second meeting for multi-lateral cooperation between the Balkan countries. There is concern about the Bulgarian position, which was perceived as being extensively influenced by the USSR. Ankara considers that there are extended opportunities for political cooperation in the Balkans but is prudent not to be used by Greece or other powers with different interests, against Türkiye.*

Poziția Turciei privind dezvoltarea colaborării balcanice

Turcia a acordat, în ultimii ani, o importanță crescândă dezvoltării relațiilor sale bilaterale cu țările balcanice, autoritățile turce apreciază că relațiile cu toate țările din zonă sunt foarte bune, cu excepția celor cu Grecia. Pașii pozitivi făcuți în ultimul timp de cele două țări pentru rezolvarea contenciosului greco-turc deschid posibilități pentru ameliorarea continuă a relațiilor dintre ele.

Turcia a participat activ la reuniunea de la Atena (26 ianuarie – 5 februarie 1976) pentru cooperare economică și tehnică multilaterală între țările balcanice. Ea a prezentat propuneri, mai ales privind organizarea realizării acestei cooperări, prin crearea de comisii pe domenii (agricultură, comerț, energie, transporturi și mediul înconjurător) și convocarea unei a doua reuniuni balcanice; ea a prezentat și propuneri privind domeniile și proiectele concrete de cooperare. Turcia apreciat potrivit pozitiv organizarea și desfășurarea primei reuniuni balcanice.

La 7 februarie 1977, M.A.E. turc a difuzat aide-mémoire-ul cuprinzând considerentele guvernului Turciei cu privire la domeniile și proiectele care ar putea forma obiectul discuțiilor în vederea stabilirii acțiunilor de cooperare multilaterală între statele balcanice.

Turcia continuă să fie preocupată de atitudinea negativă a Bulgariei în această privință, apreciind că fără Bulgaria nu ar putea avea loc o cooperare multilaterală în Balcani, date fiind legăturile politice și economice ale acesteia cu vecinii și poziția sa geografică pe care o ocupă în zonă. În legătură cu aceasta, partea turcă este preocupată să cunoască poziția U.R.S.S. față de cooperarea economică și tehnică balcanică și chiar față de propunerile concrete discutate la Atena, urmărind ca, în felul acesta, să influențeze poziția Bulgariei. La M.A.E. turc s-a afirmat că această problemă urma să fie abordată cu ocazia vizitei ministrului de externe turc [Caglayangil] la Moscova.

Turcia consideră că există largi posibilități și pentru cooperare politică în Balcani. Manifestă însă prudență ca aceasta să nu fie folosită pentru promovarea unor interese străine de zonă sau de Grecia împotriva Turciei.

[AMAE, Problema 220/B, 1977, Turcia – R.S.R., ff. 28-30]

**69. Martie 1977, București. Sinteza a Ministerului Afacerilor Externe privind relațiile româno-turce. Sunt prezentate, din perspectivă cronologică, principalele etape de cooperare începând de la mijlocul secolului al XIX-lea, precum și contactele la nivel înalt realizate în perioada de după proclamarea R.P.Române.**

*March 1977, Bucharest. Synthesis of the Ministry of Foreign Affairs on Romanian-Turkish relations. The main stages of cooperation since the mid-nineteenth century are presented, from a chronological perspective, as well as the high-level contacts made in the period after the proclamation of the PRR.*

### 1. Istoric:

Relațiile diplomatice româno-turce datează de la sfârșitul secolului XIV, domnitorii Țărilor Române trimițând la Poartă mai întii solii cu misiuni diplomatice extraordinare și, ulterior, (secolul XVI), reprezentanți permanenți denumiți capuchehaie.

În 1843, la Constantinopol a început să funcționeze o „Agenție” diplomatică a Țării Române. În 1859, după recunoașterea dublei alegeri a lui Alexandru Ioan Cuza<sup>130</sup>, a fost înființată o agenție diplomatică a Principatelor Unite, iar Costache Negri<sup>131</sup> a fost numit primul „agent” diplomatic, care a reprezentat Moldova și Țara Românească. Ulterior, agentul diplomatic a reprezentat statul național român.

La 4 mai 1877, România rupe relațiile diplomatice cu Turcia, angajându-se în război împotriva acesteia.

În 1878, după cucerirea independenței noastre de stat, relațiile diplomatice dintre România și Turcia au fost reluate la nivel de legație, conduse de miniștrii plenipotențari.

Până în 1916, relațiile politice româno-turce au evoluat normal. Ele au fost întrerupte în anul 1916, ca urmare a intrării României în război alături de țările Antantei (Turcia, care se alăturase puterilor centrale, a declarat război României). Relațiile diplomatice au fost reluate în anul 1922, în 1938 ele fiind ridicate la rang de ambasadă.

În 1940, la inițiativa României, nivelul de reprezentare a fost redus la cel delegație.

În 1946, reprezentarea a fost restabilită la nivel de ambasadă.

### Situația actuală a reprezentării:

Ambasadorul român la Ankara, George Marin, și-a prezentat scrisorile de acreditare la 13 octombrie 1971.

Ambasadorul Turciei la București, Nahit Ozgür, și-a prezentat scrisorile de acreditare la 14 octombrie 1976.

### Consulate:

România are Consulat General la Istanbul;

Turcia are consulat general la Constanța.

### 2. Evoluția relațiilor politice:

În perioada 1923-1939, între România și Turcia se dezvoltă relații politice, diplomatice și economice intense. România și Turcia au colaborat fructuos pe plan balcanic, la început în cadrul celor 4 conferințe balcanice neoficiale (Atena – 1930; Ankara și Istanbul – 1931; București

<sup>130</sup> **Alexandru Ioan Cuza** (1820-1873), om politic, fondator al României moderne. A fost primul domnitor al Principatelor Unite, prin alegerea la Iași la 5 ianuarie 1859 și la București la 24 ianuarie 1859. Unirea Principatelor, sub conducerea lui Cuza, a fost primul demers important pentru înființarea statului național unitar român. Recunoașterea dublei alegeri nu a fost suficientă pentru noul stat al Principatelor, motiv pentru care Alexandru Ioan Cuza a demarat o serie de reforme economice și militare care vizau unificarea aparatului de stat prin dispoziții administrative interne. Astfel, au fost contopite poșta, cursul monetar, armata, serviciile de vamă. Pe plan extern, a condus procesul de unificare și modernizare a celor două principate, militând pentru recunoașterea Unirii Moldovei și a Țării Românești de către Imperiul Otoman (puterea suzerană) și Puterile Garante.

<sup>131</sup> **Costache Negri** (1812-1876), scriitor, om politic. A fost implicat în pregătirea Revoluției de la 1848 din Moldova, folosindu-se de experiența avută ca voluntar în gărzile revoluționare franceze. A contribuit la Unirea Principatelor, militând pentru acest proiect la Constantinopol și Viena. În 1856 a făcut parte din Comitetul Unirii, la Iași, iar în 1857 a devenit deputat și vicepreședinte al Adunării Ad-hoc. A susținut toate acțiunile și reformele lui Alexandru Ioan Cuza, iar după detronarea domnitorului, Costache Negri s-a retras din viața politică.

– 1932; Salonic – 1933), iar apoi în Pactul Înțelegerii Balcanice la care au participat Albania, Bulgaria, Grecia, Iugoslavia, România și Turcia (Atena, 9 Februarie 1934).

În perioada 1929 – 1938, între cele două țări au fost încheiate mai multe convenții, unele fiind, formal, în vigoare și în prezent. Dintre acestea, cel mai important document este Tratatul de prietenie, neagresiune și conciliațiune din 1933, care prevede (art. 1) că între România și Turcia, între popoarele lor există și vor exista „pace inviolabilă și prietenie sinceră și perpetuă”.

Relațiile prietenești și de sprijin reciproc, existente între cele două țări până în anul 1939, au cunoscut un declin după Dictatul de la Viena. În timpul celui de al II-lea război mondial, relațiile româno-turce au rămas, totuși, amicale.

După război, până în perioada 1963-1964, relațiile româno-turce au fost relativ reduse. După această perioadă, ca urmare a inițiativelor țării noastre, relațiile politice, schimburile economice și culturale au început să se dezvolte, s-au intensificat contactele politice, inclusiv la nivelul cel mai înalt, au avut loc vizite reciproce la nivel guvernamental și parlamentar, au fost semnate o serie de acorduri și convenții.

O însemnătate deosebită în extinderea și adâncirea raporturilor dintre cele două țări au avut-o vizitele oficiale efectuate în Turcia de președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, în martie 1969 și iunie 1976, și vizita oficială făcută în România, în aprilie 1970, de Cevdet Sunay, președintele Republicii Turcia.

În anul în august 1975, primul ministru al Republicii Turcia, Süleyman Demirel, a făcut o vizită oficială în România, la invitația tovarășului Nicolae Ceaușescu, președintele R.S. România, și a tovarășului Manea Mănescu, prim-ministru al guvernului român. Cu această ocazie, s-a semnat Declarația solemnă comună româno-turcă, Acordul de cooperare economic, industrială și tehnică pe termen lung și Protocolul cuprinzând măsuri pentru dezvoltarea relațiilor economice dintre cele două țări.

Cu prilejul vizitei tovarășului Nicolae Ceaușescu, președintele R.S. România, în Turcia, în iunie 1976, au fost semnate unele instrumente de colaborare în domeniile economic, științific și tehnic, al poștelor și telecomunicațiilor și s-a dat publicității un comunicat comun semnat de cei doi șefi de stat.

#### Stadiul relațiilor pe linie de partid

Președintele Partidului Republican al Poporului, Bülent Ecevit, a făcut o vizită în țara noastră (iunie 1975), la invitația secretarului general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Această vizită a marcat începutul contactelor dintre cele două partide.

În toamna anului 1975, au vizitat România, la invitația Frontului Unității Socialiste, vicepreședintele Partidului Justiție și secretarul general adjunct al Partidului Republican al Poporului.

În 1976, o delegație a P.C.R., condusă de tovarășul Mihai Dalea<sup>132</sup>, membru supleant al Comitetului Politic Executiv al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, a vizitat Turcia, la invitația P.R.P. Tot în 1976, la invitația Partidului Dreptății, a vizitat Turcia delegația FUS<sup>133</sup>,

<sup>132</sup> **Mihai Dalea** (1917-1980), om politic comunist. A lucrat ca metalurgist la Uzinele Reșița. Membru al P.C.R. din 1942, deputat (1946-1980), membru al C.C. al P.M.R./P.C.R. (24 februarie 1948 – 1 iulie 1980), a fost secretar general al U.T.C./U.T.M. (1947-1948); vicepreședinte la Comisia pentru Controlul de Stat (1949-1952), ambasador la Moscova (11 iulie 1952 – 18 mai 1954), Ulan Bator (20 noiembrie 1952 – 15 februarie 1955) și Helsinki Finlanda (23 februarie 1953 – 15 februarie 1955), președinte al Comitetului de Stat pentru Colectarea Produselor Agricole (15 februarie – 2 iunie 1955), ministrul Colectărilor (2 iunie 1955 – 23 martie 1956), ambasador la Moscova (22 mai 1956 – 12 iulie 1960), acreditat și la Ulan Bator, președinte al Consiliului Superior al Agriculturii (31 mai 1962 – 27 iulie 1965).

<sup>133</sup> **Frontul Unității Socialiste (FUS)**, organism în subordinea PCR care reunea organizațiile de masă și obștești, redenumit, în 1980, Frontul Democrației și Unității Socialiste (FDUS).

condusă de tovarășul Dumitru Popescu<sup>134</sup>, membru al Comitetului Politic Executiv, secretar al CC al P.C.R. tovarășul Constantin Dăscălescu<sup>135</sup>, secretar al CC al P.C.R., a participat la lucrările congresului Partidului Republican al Poporului (26.XI – 1.XII.1976).

[AMAE, Problema 220/B, 1977, Turcia – R.S.R., ff. 42-46]

**70. 15 aprilie 1977, București. Notă de propuneri a Ministerului Afacerilor Externe adresată lui Nicolae Ceaușescu referitoare la începerea tratatelor pentru încheierea unui Acord guvernamental româno-turc. Domeniile abordate în proiectul de acord vizează investițiile de capital și acordarea reciprocă a clauzei națiunii celei mai favorizate.**

*April 15, 1977, Bucharest. Note of proposals elaborated by the Ministry of Foreign Affairs addressed to Nicolae Ceaușescu regarding the start of negotiations for the conclusion of a Romanian-Turkish Government Agreement. The areas addressed in the draft agreement concern capital investment and the mutual application of the most-favoured-nation clause.*

Vă înaintăm propunerile referitoare la începerea tratatelor în vederea convenirii unui Acord, între guvernele Republicii Socialiste România și Republicii Turcia, privind promovarea și garantarea reciprocă a investițiilor de capital.

Proiectul de Acord cuprinde, în principal, condițiile și garanțiile în care se pot realiza investițiile de capital, acordarea reciprocă a clauzei națiunii celei mai favorizate, modul de soluționare a eventualelor diferende cu privire la cuantumul despăgubirii în caz de expropriere în interes public sau în interpretarea și aplicarea Acordului.

După tratative, proiectul de Acord parafat, va fi supus Conducerii, spre aprobare, în vederea semnării.

### **Negocierea**

Acordului româno-turc privind promovarea și garantarea reciprocă a investițiilor de capital

Principalele prevederi ale proiectului de Acord româno-turc pentru garantarea reciprocă a investițiilor de capital, în principal, prevede:

– promovarea de către fiecare parte contractantă pe teritoriul său a investițiilor de capital ale investitorilor celeilalte părți contractante;

<sup>134</sup> **Dumitru Popescu** (1928), om politic comunist. Membru al U.T.C. din 1948, a fost redactor-șef la „Scinteia Tineretului” (1956–1960), director general al Agerpres (1960-1962), vicepreședinte al Biroului Executiv al Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă (29 iunie 1962 – 6 februarie 1965), redactor-șef la „Scinteia” (1965–1968), membru al C.C. al P.C.R. (24 iulie 1965 – 22 decembrie 1989), deputat (1965-1989), președinte al Consiliului Culturii și Educației Socialiste (1971-1976), rector al Academiei de Științe Social-Politice „Ștefan Gheorghiu” (1981–1989).

<sup>135</sup> **Constantin Dăscălescu** (1923-2003), om politic comunist; prim– ministru al R.S.R. A fost membru al P.C.R. din 1945. A lucrat la Atelierele Societății „Astra Română”, Poiana Câmpina, până în 1947, după care a activat în domeniul sindical și al organizării politice. A fost, în cadrul Comitetului regional de partid Ploiești, secretar pentru probleme economice (1956-1959), iar, în cadrul Comitetului regional de partid Galați, secretar pentru probleme organizatorice (1962-1965), prim-secretar (1965-1968) și președinte al Comitetului Executiv al Consiliului Popular (1968-1975). A fost membru al C.C. al P.C.R. (23 iulie 1965 – 22 decembrie 1989), ocupând funcții ca: prim-adjunct al șefului Secției Organizatorice (26 noiembrie 1975 – 16 iunie 1976), secretar pentru probleme organizatorice (7 martie 1978 – 6 februarie 1979) și șef al Secției Cadre (6 februarie 1979 – 21 mai 1982). A mai fost deputat (1965-1989), secretar al Marii Adunări Naționale (13 martie 1969 – 29 decembrie 1972), președinte al Uniunii Naționale a C.A.P. (16 iunie 1976 – 7 martie 1978), președinte al Consiliului Organizării Economico-Sociale (7 martie 1978 – 3 iunie 1982), prim-ministru (21 mai 1982 – 22 decembrie 1989).

- condițiile în care se pot realiza investițiile de capital, garanțiile de care se bucură acestea pe teritoriul fiecărei părți contractante, precum și modul de repatriere a capitalului și beneficiilor;
- acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate investițiilor și investitorilor din cele două țări;
- modul de soluționare a eventualelor diferende cu privire la cuantumul despăgubirii în caz de expropriere în interes public sau asupra interpretării și aplicării Acordului;
- valabilitatea Acordului pe o perioadă de 10 ani cu posibilități de prelungire pe noi perioade de 10 ani.

Menționez că recent autoritățile turcești și-au manifestat interesul pentru negocierea și încheierea acestui Acord.

Propun aprobarea începerii negocierilor pe baza proiectului prezentat. După tratative, proiectul de Acord parafat, să fie supus aprobării în vederea semnării acestuia.

Semnătură indescifrabilă

[ANIC, fond CC al PCR, dosar 51/1977, ff. 263-264]

**71. 21 noiembrie 1977, Istanbul. Telegramă transmisă de misiunea diplomatică din Turcia privind pregătirea și publicarea la Istanbul a unei lucrări privind „Relațiile tradiționale de prietenie, bună vecinătate și colaborare româno-turce – contribuție la cauza păcii, înțelegerii și cooperării în Balcani, în Europa și în lume”. Demersul este plasat în contextul aniversării centenarului independenței de stat a României urmând să ofere un tablou cronologic al relațiilor româno-turce din care ponderea este reprezentată de perioada comunistă.**

*November 21, 1977, Istanbul. Telegram sent by the diplomatic mission in the Republic of Türkiye regarding the preparation and publication in Istanbul of a paper on „Traditional relations of friendship, good neighborhood and Romanian-Turkish cooperation – contribution to the cause of peace, understanding and cooperation in the Balkans, in Europe and in the world”. The approach is placed in the context of the anniversary of the centenary of Romania’s state independence, and will provide a chronological picture of the Romanian-Turkish relations, of which the share is represented by the communist period.*

Între acțiunile propuse, în comun, de către ambasadă și consulat, pentru marcarea aici a centenarului independenței de stat, figurează pregătirea și publicarea, la Istanbul, a lucrării avînd titlul „Relațiile tradiționale de prietenie, bună vecinătate și colaborare româno-turce – contribuție la cauza păcii, înțelegerii și cooperării în Balcani, în Europa și în Lume”.

După cum vedem noi, structura și conținutul volumului /cca 200-220 pagini/ acesta ar putea cuprinde următoarele capitole:

1. prezentul-viitorul:

a. politica externă a României reflectată în principalele documente de partid și de stat/ 30 pagini., Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, scurtă biografie /cca 10 pagini/, politica externă a României, poziția și concepția șefului statului român în legătură cu principalele probleme cu care este confruntată contemporaneitatea reflectate în rapoarte, cuvîntări, expuneri, mesaje etc./ cca 80 pagini/.

b. politica externă a Turciei în concepția lui M.K. Atatürk, precedată de o scurtă biografie și a unor conducători – oameni politici turci. Pentru politica externă ar urma să se reproducă un document UNESCO, precum și toasturi și alocuțiuni ale unor conducători și oameni politici turci contemporani cu ocazia unor întâlniri la nivel înalt româno-turce și a unor vizite reciproce /cca 15 pag./.

c. România și Turcia, țări în curs de dezvoltare vecine și prietene angajate ferm pe linia dezvoltării, intensificării și diversificării schimburilor și colaborării pe multiple planuri și reciproc avantajoase /cca 30 pag./.

Capitolul ar cuprinde principalele documente politico-diplomatice comune și succinte treceri în revistă a schimburilor în diverse domenii.

2. Prezentul și viitorul au fost pregătite și de trecut / cca 40 pag./ ar cuprinde o scurtă evocare a unor precursori /D. Cantemir, Ion Ionescu de la Brad<sup>136</sup>, Ioan Ghica<sup>137</sup> și Vefik Pașa<sup>138</sup>, M. Kogălniceanu<sup>139</sup>, N. Iorga, Al. I. Cuza la Constantinopol / și a unor momente ale istoriei comune.

De asemenea ar fi evocate relațiile româno-turce în perioada 1877-1940.

3. Lista instrumentelor juridice bilaterale, pe domenii, în vigoare în prezent/ 4-5 pagini/.

Volumul ar cuprinde fotografiile ale șefilor celor două state, individual și împreună, precum și fotografiile, împreună, ale tovarășei Elena Ceaușescu și a doamnei Emel Korutürk/ vizita tovarășului Nicolae Ceaușescu, împreună cu tovarășa Elena Ceaușescu, în Turcia, în iunie 1976/. De asemenea volumul ar urma să fie ilustrat cu 14-15 fotografii evocând momente ale relațiilor bilaterale.

Am discutat problema pregătirii și publicării volumului cu editorul și publicistul Bülent Habora<sup>140</sup> / el a publicat anterior două volume consacrate vieții și activității șefului statului român/ și, împreună cu principalii săi colaboratori, s-a arătat interesat în realizarea acțiunii.

<sup>136</sup> **Ion Ionescu de la Brad** (1818-1891), economist, agronom, om politic, participant la Revoluția de la 1848 din Țara Românească. A promovat agricultura bazată pe tehnici moderne și pe principii economice de organizare. În timpul Revoluției de la 1848, la inițiativa și recomandarea lui Nicolae Bălcescu, a condus Comisia proprietății formată din deputați, moșieri și țărani. Activitatea din cadrul lucrărilor Comisiei a fost reflectată în Proclamația de la Islaz, fiind unul din combatanții care au susținut cererile țăranilor. După înăbușirea revoluției, Ionescu de la Brad a fost exilat în Imperiul Otoman .

<sup>137</sup> **Ion Ghica** (1816-1897), matematician, scriitor, om politic, exponent al generației pașoptiste, membru fondator al societății secrete „Frăția”, prim-ministru ales de cinci ori. A fost agent diplomatic la Constantinopol (1848), exilat politic în Imperiul otoman, după înăbușirea mișcării revoluționare. A fost guvernator al insulei Samos (1854–1859), prim-ministru (1859, 1860, 11 februarie – 10 mai 1866, 15 iulie 1866 – 21 februarie 1867, 18 decembrie 1870 – 11 martie 1871), ministru plenipotențiar la Londra (1 iulie 1881 – 1 martie 1891), președinte al Academiei Române în patru rânduri (1876-1882, 1884-1887, 1890-1893, 1894-1895).

<sup>138</sup> **Ahmet Vefik Pașa** (1823-1891), om de stat otoman, diplomat și traducător. A fost comisar imperial în Principatele Române (1849). Ulterior a ajuns mare vizir al sultanului Abdul Hamid al II-lea (4 februarie – 14 aprilie 1878).

<sup>139</sup> **Mihail Kogălniceanu** (1817-1891), om politic, diplomat și istoric. Participant și autor de program în revoluția pașoptistă în Moldova, a revenit în țară în 1849, punându-se în slujba administrației principelui Grigore Alexandru Ghica. A fost co-autor al legii pentru emanciparea robilor țigani. A sprijinit alegerea principelui Alexandru Ioan Cuza la tronul Moldovei, în 1859; ulterior a devenit președintele Consiliului de Miniștri (11 octombrie 1863 – 26 ianuarie 1865), iar, după lovitura de stat din 2 mai 1864, a implementat reforma agrară. A fost ministru de Interne în guvernul Dimitrie Ghica (16 noiembrie 1868 – 24 ianuarie 1870). În perioada 27 aprilie-23 iulie 1876 a condus Ministerul Afacerilor Străine în guvernul Epureanu, adoptând o poziție fermă față de Poarta otomană care viza întărirea autonomiei instituțiilor românești în contextul crizei balcanice. Revenind în fruntea Afacerilor Străine (3 aprilie 1877 – 24 noiembrie 1878), a anunțat proclamarea independenței de stat în fața camerelor Parlamentului la 9 mai 1877 și a reprezentat România la congresul de pace de la Berlin. A mai fost ministru de Interne (11 iulie 1879 – 17 aprilie 1880). A fost primul ministru plenipotențiar al României la Paris (17 aprilie 1880 – 1 iulie 1881). Membru titular al Academiei din 1868, a fost președintele instituției în 1887-1889, dedicându-se editării de documente istorice și descoperirilor arheologice din Dobrogea.

<sup>140</sup> **Bülent Habora** (n.1940), scriitor, fondator și director al Editurii Habora (1966-1995).

Întrucît realizarea volumului ar implica, alături de munca de pregătire / traducerea majorității materialelor, procurarea unora din acestea etc/ și importante eforturi materiale și financiare B. Habora ne cere să-l sprijinim, în afară de materiale pe care suntem pregătiți să i le punem la dispoziție, și sub aspect financiar, respectiv cu suma de minimum 20.000 lire / 1.000 dolari /. În schimb ne-ar pune la dispoziție, din tirajul de 5.000 exemplare, 700-800 exemplare / pe acestea le-am putea utiliza, împreună cu ambasada, în acțiunea de propagandă și popularizare /. În cazul că i-am pune la dispoziție hîrtia de tipar necesară, participarea noastră ar putea fi diminuată cu 20-22 la sută.

În cazul că s-ar aproba acțiunea și condițiile, editorul ar putea asigura apariția volumului în jurul datei de 20-22 ianuarie 1978.

Cunoscînd că, de fapt, celebrarea centenarului independenței va continua și în anul viitor, că la 26 ianuarie 1978 poporul român va sărbători a 60-a aniversare a nașterii tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al P.C.R., președintele R.S. România și că anul 1978 va prilejui, între altele, aniversarea centenarului relațiilor politico-diplomatice româno-turce normale și depline, iar Turcia va sărbători 55 de ani de existență a Republicii, considerăm că publicarea volumului ar veni în întîmpinarea unor evenimente ce vor fi marcate în mod deosebit, ar fi pentru noi o acțiune propagandistică de ecou pozitiv și eficientă și ar corespunde, totodată, unor nevoi izvorîte din politica partidului și statului nostru în Balcani, în Europa și în lume.

Menționăm că, în cazul realizării acțiunii, s-ar putea avea în vedere ca editorul să se deplaseze la București, în preajma zilei de 26 ianuarie 1978, cu care ocazie să înmîneze șefului statului român un exemplar al volumului / prevedem că vom avea ocazia să sugerăm ca în volum să fie reproduse și versurile unui poet turc consacrate șefului statului român.

Pentru motivele arătate propunem să se aprobe acțiunea și condițiile material-financiare ale realizării ei. Participarea noastră financiară ar putea fi remisă editorului în primele zile ale anului 1978. Dacă s-ar opta pentru varianta cu livrarea hîrtiei de tipar, aceasta ar trebui transportată aici într-un mod care să permită evitarea formalităților de import / importul de hîrtie de tipar și desfacerea sînt monopol de stat/.

S-ar putea avea în vedere transportarea ei cu una din mașinile consulatului.

Menționăm că anterior, cu ocazia discutării acestei acțiuni la sectorul de propagandă al secției relații externe a C.C. al P.C.R. și la nivelul sectorului de propagandă din cadrul direcției cultură și presă a M.A.E., ideea a fost apreciată ca potrivită și necesară în specificul relațiilor româno-turce și, totodată, realizabilă.

Pentru a se putea examina cît mai complet această propunere, inclusiv sub aspecte de eforturi materiale și financiare pe care le implică, sugerăm să fie consultat și consiliul culturii și educației socialiste.

Dat fiind timpul scurt care ne-a mai rămas la dispoziție, vă rugăm să dispuneți ca despre hotărîrea ce se va lua să fim informați cît mai curînd posibil.

[AMAE, Problema 217, E, 1977, Turcia – R.S.R. – ff. 12-15]

**72. 7 aprilie 1978, Ankara. Telegramă a Ambasadei la Ankara relatînd convorbirea cu ministrul Apărării Naționale turc, Hasan İşik. Este evidențiat nivelul bun al cooperării militare bilaterale, inclusiv în ceea ce privește achizițiile reciproce de tehnică și echipamente specifice. De asemenea, este adusă în discuție posibilitatea cooperării româno-turce în construirea în Turcia a unor facilități industriale în domeniul apărării.**

**Este prezentat punctul de vedere turc privind dezvoltarea, în cooperare, a unui sistem de achiziții al echipamentelor militare.**

*April 7, 1978, Ankara. Telegram from the Embassy in Ankara recounting the conversation with the Turkish Minister of National Defense, Hasan Isyhk. The good level of bilateral military cooperation, including mutual procurement of specific equipment and equipment, is highlighted. The possibility of Romanian-Turkish cooperation in building defence industrial facilities in the Republic of Türkiye is also discussed. The Turkish minister raised the issue of bilateral cooperation in the development of a military equipment procurement system.*

La 7 aprilie a.c., am avut o convorbire cu ministrul Apărării Naționale, Hasan Işik.

Cu acest prilej, am evocat contactele și acțiunile bune care au avut loc în ultimul timp și cele ce urmează să se realizeze în cursul acestui an pe linie militară între cele două țări/vizita unei delegații militare române condusă de primul adjunct al ministrului Apărării Naționale și șef al Marelui Stat Major, vizita la Istanbul a navei militare școală „Mircea”.

De asemenea, ținând seama de convorbirile anterioare cu primul ministru Bülent Ecevit, cu ministrul secretar de stat însărcinat cu coordonarea problemelor economice și cu ministrul transporturilor, m-am referit la chestiunea vinderii avionului Fokker-614, care poate fi adaptat și pentru armată, a posibilităților de continuare a livrărilor de autoturisme de teren ARO-240, care a fost văzut și de o comisie de specialiști militari, a altor mijloace de transport și tehnice de dotare a armatei, ceea ce ar da mai multă substanță și relațiilor pe linia militară.

Hasan Işik și-a exprimat satisfacția deplină pentru dezvoltarea relațiilor pe linie militară între cele două țări și a precizat că, personal, așteaptă cu mult interes vizita delegației militare române în Turcia. A fost de părere că este util ca această vizită să aibă loc înaintea vizitei președintelui Republicii Turcia, Fahri Koruturk în România, și că perioada cea mai convenabilă ar fi luna iunie a.c.

Legat de vizita delegației militare române, ministrul turc a arătat că ar fi util ca cele două părți să se pregătească și să discute și asupra unor posibilități de dotare reciprocă cu materiale necesare armatei și, mai mult, posibilități de cooperare în construirea în Turcia a unor obiective industriale care să producă mijloace tehnice necesare armatei și care să poată fi exportate și în România și în alte țări. El a explicat că, în viitor, în politica de dotare a armatei, guvernul va fi obligat să se orienteze și spre „acțiuni legate”, respectiv o parte din importurile necesare armatei să fie plătite prin livrări de materiale militare produse în Turcia.

Având în vedere perspectivele noi ce se deschid și pe planul relațiilor militare dintre țara noastră și Turcia, suntem de părere ca delegația militară română, condusă de primul adjunct al ministrului Apărării Naționale și șef al Marelui Stat Major, ce va vizita Turcia în luna iunie a.c. și care, probabil va adresa invitația de a vizita România șefului Statului Major General al armatei turce, să adreseze o invitație similară și ministrului Apărării Naționale din Turcia, factorul hotărâtor în înzestrarea și dotarea armatei turce cu armament și tehnică militară.

[AMAE, Problema 211, 1978, Turcia – R.S.R., ff. 1-2]

**73. 1 august 1978, Ankara. Telegramă transmisă de Ambasada la Ankara vizând discuția derulată cu șeful Statului Major al armatei turce, generalul Kenan Evren și locțiitorul acestuia, Sedat Celasun. Este exprimat interesul părții turce privind dezvoltarea cooperării militare fiind abordate și aspecte organizatorice privind vizita unei delegații**



**militare române, condusă de prim-adjunctul ministrului Apărării Naționale, Ion Hortopan.**

*August 1, 1978, Ankara. Telegram sent by the Embassy in Ankara regarding the discussion with the Chief of Staff of the Turkish Army, General Kenan Evren and his deputy, Sedat Celasun. The interest of the Turkish side in developing military cooperation is expressed, while organizational aspects regarding the visit of a Romanian military delegation, led by First Deputy Minister of National Defence, Ion Hortopan, are addressed.*

Cu prilejul unei acțiuni protocolare, am cunoscut pe generalul de armată Kenan Evren<sup>141</sup>, șeful Statului Major General al armatei turce și generalul de armată Sedat Celasun<sup>142</sup>, locțiitorul șefului de Stat Major General al armatei turce.

Generalul Evren și-a exprimat satisfacția față de evoluția ascendentă a relațiilor politice, economice și în alte domenii existente între cele două țări ca urmare a vizitelor și documentelor semnate la nivel înalt.

De asemenea, a relatat că urmărește cu deosebit interes politica externă a țării noastre, politică de pace și colaborare cu toate statele lumii, în cadrul căreia un loc deosebit este acordat țărilor vecine, regiunii balcanice.

În prezent și Turcia urmărește să dezvolte relații bune cu toate țările vecine. După opinia sa, din acest punct de vedere, politica externă a celor două țări se aseamănă și constituie o bună bază de dezvoltare a relațiilor bilaterale.

În acest context, a amintit că tovarășul general locotenent Ion Hortopan<sup>143</sup>, prim adjunct al ministrului Apărării Naționale, șeful Marelui Stat Major, este așteptat cu plăcere în Turcia pentru a răspunde la vizita efectuată în România de delegația militară turcă în anul trecut. Și-a exprimat regretul că pînă în prezent nu s-a reușit să se pună de acord asupra datei vizitei. A lăsat să se înțeleagă că tovarășul general Ion Hortopan este bine venit în orice perioadă a acestui an cu excepția intervalului 10-20 septembrie cînd generalul Evren este ocupat.

Aprecieri și propuneri asemănătoare au fost făcute și de generalul Celasun.

La discuție a participat și tovarășul colonel Stan Vlădesc, atașat militar.

Ținînd seama de dorința exprimată de conducerea armatei turce, rugăm să se comunice perioada convenabilă Ministerului Apărării Naționale pentru efectuarea acestei vizite pentru a putea fi comunicată și pusă de acord cu partea turcă.

[AMAE, Problema 211, 1978, Turcia – R.S.R., ff. 4-5]

<sup>141</sup> **Kenan Evren** (1917 – 2015), om politic turc, militar, președinte al Turciei (1980-1989). A urmat o carieră militară, iar în 1978 a devenit șeful Statului Major al Armatei turce. A condus cea mai brutală lovitură de stat militară din istoria modernă a Turciei (12 septembrie 1980), care a răsturnat guvernul lui S. Demirel. În consecință, a adoptat o nouă constituție și a devenit președintele Turciei. Sub conducerea sa, a dizolvat Parlamentul, a suspendat libertățile civile, mii de oameni au fost arestați, iar unii au fost executați prin spânzurare. În anul 2010 a fost demarată o anchetă împotriva sa, iar în 2014 a fost judecat și condamnat la închisoare pe viață.

<sup>142</sup> **Sedat Celasun** (1915-1998), general turc. A fost comandant al Jandarmeriei (25 august 1978 – 6 decembrie 1983) și locțiitor al șefului Statului Major al Armatei turce. A fost unul din liderii care au sprijinit lovitură de stat militară din 12 septembrie 1980.

<sup>143</sup> **Ion Hortopan** (1925-2000), general și om politic comunist. A devenit membru al P.C.R. în 1945. După stagiul militar în 1948-1949, și-a continuat cariera ca ofițer, ajungând comandant al Regimentului 106 Mecanizat (1955-1956), al Regimentului 4 Mecanizat (1959-1962), locțiitor al comandantului Diviziei 1 Mecanizate „Tudor Vladimirescu-Debrețin” (1965-1967), comandant al Diviziei 11 Mecanizate (1967-1973) și al Armatei a 3-a (1973-1976), membru al C.C. al P.C.R. (28 nov. 1974 – 22 noiembrie 1984), deputat (1975-1976), șef al Marelui Stat Major (1 iulie 1976 – 31 martie 1980), comandant al Comandamentului Infanteriei și Tancurilor (31 martie 1980 – 24 februarie 1990).

74. 15 noiembrie 1978, București. Extrase din Comunicatul româno-turc privind vizita în România a prim-ministrului turc, Bülent Ecevit, din perioada 12-14 noiembrie 1978. Oficialul turc s-a întâlnit cu președintele R.S.R., Nicolae Ceaușescu, și cu prim-ministrul Manea Mănescu. Au fost semnate o serie de acorduri și protocoale de colaborare. Au fost abordate și subiecte precum: dezvoltarea relațiilor bilaterale, dezarmare, Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa, conflictul arabo-israelian, susținerea autodeterminării popoarelor africane din Zimbabwe și Namibia, problema Ciprului. Sunt subliniate progresele limitate înregistrate în ceea ce privește implementarea agendei de la Helsinki în contextul conferinței de la Belgrad.

*November 15, 1978, Bucharest. Excerpts from the Romanian-Turkish Communiqué regarding the visit to Romania of the Turkish Prime Minister, Bülent Ecevit, on November 12-14, 1978. The Turkish official met with SRR President Nicolae Ceausescu and Prime Minister Manea Manescu. A number of cooperation agreements and protocols have been signed. Topics such as: development of bilateral relations, disarmament, Conference on Security and Cooperation in Europe, Arab-Israeli conflict, support for self-determination of African peoples in Zimbabwe and Namibia, Cyprus issue were also addressed. The limited progress made in implementing the Helsinki agenda in the context of the Belgrade conference is highlighted.*

La invitația președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, și a primului ministru al guvernului român, Manea Mănescu, primul ministru al Republicii Turcia, Bülent Ecevit, a efectuat o vizită oficială în Republica Socialistă România, între 12 și 14 noiembrie 1978. Primul ministru al Turciei a fost însoțit de doamna Rahșan Ecevit.

În cursul vizitei, președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, a primit pe primul ministru al Republicii Turcia. Cu această ocazie, primul ministru al Turciei a înmînat președintelui României un mesaj de prietenie din partea președintelui Republicii Turcia, Fahri S. Korutürk. Președintele Turciei, în mesajul său, a exprimat cele mai bune urări de fericire și sănătate pentru președintele României și de succes, prosperitate și bunăstare pentru poporul român. Președintele Turciei a exprimat, de asemenea, dorința de dezvoltare continuă a relațiilor apropiate de prietenie bazate pe idealurile comune de pace și pe principiul respectului reciproc existente între Turcia și România. Președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, a transmis, la rîndul său, președintelui Turciei, Fahri S. Korutürk, mulțumiri pentru mesajul primit, precum și cele mai bune urări de sănătate și fericire personală, de progres și prosperitate pentru poporul turc și a exprimat încrederea în evoluția mereu ascendentă, pe toate planurile, a relațiilor amicale între cele două țări vecine și prietene. În acest context, au fost evocate relațiile tradiționale de prietenie și colaborare dintre cele două state.

În cursul întîlnirilor dintre președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, și primul ministru al Republicii Turcia, Bülent Ecevit, au avut loc convorbiri privind dezvoltarea în continuare a relațiilor româno-turce în diferite domenii. De asemenea, a avut loc un amplu schimb de păreri asupra principalelor probleme ale vieții internaționale contemporane.

Întîlnirile s-au desfășurat într-o atmosferă cordială, prietenească, între primul ministru al guvernului român, Manea Mănescu, și primul ministru al Republicii Turcia, Bülent Ecevit, au avut loc convorbiri în legătură cu lărgirea și intensificarea colaborării între cele două țări, cooperării în producție, colaborării tehnico-științifice, în domeniul comercial, cultural și al turismului.

[...]

În cursul întâlnirilor și convorbirilor care au avut loc cu prilejul vizitei s-a constatat că punctele de vedere ale celor două părți asupra problemelor discutate sînt identice sau apropiate.

Cele două părți au constatat cu satisfacție dezvoltarea trainică și continuă a relațiilor tradiționale româno-turce de bună vecinătate și cooperare pe toate planurile. Ele au reafirmat convingerea lor că întâlnirile la nivel înalt au un rol decisiv în această privință.

Apreciind că o mai bună cunoaștere reciprocă este de natură să întărească cooperarea dintre cele două țări, cele două părți s-au informat reciproc asupra rezultatelor obținute în dezvoltarea politică, economică și socială a României și Turciei și au constatat cu satisfacție progresele remarcabile înregistrate de popoarele român și turc pe calea dezvoltării lor naționale, economice și sociale.

Ambele părți au relevat că relațiile dintre cele două țări se întăresc și se dezvoltă continuu, în spiritul Declarației solemne comune semnate la București, la 29 august 1975, a documentelor încheiate ulterior între Republica Socialistă România și Republica Turcia. În acest cadru, părțile au trecut în revistă modul în care sînt îndeplinite prevederile acestor documente, precum și stadiul negocierilor în vederea încheierii de noi acorduri de interes reciproc.

O mențiune specială s-a făcut cu privire la aplicarea înțelegerii dintre cele două țări asupra cooperării economice, tehnice și culturale și a Protocolului privind cooperarea economică, comercială și tehnică. În legătură cu aceasta, a fost remarcat cu satisfacție faptul că întâlnirea celor doi prim-miniștri de la Ankara, din luna aprilie a.c. cu ocazia căreia s-a căzut de acord asupra unor măsuri concrete, a început deja să dea roade. A fost evocată, de asemenea, punerea în practică a proiectelor convenite la cea de-a V-a sesiune a Comisiei mixte economice româno-turce. Părțile au hotărît că trebuie făcuți pași în vederea elaborării și concretizării de noi măsuri pentru dezvoltarea pe mai departe a cooperării economice dintre cele două țări, în această privință, părțile au pus accent pe necesitatea de a se găsi noi posibilități de cooperare în diferite domenii, cum sînt: construcțiile de mașini, transporturile, economia forestieră, agricultura, turismul și în alte domenii, inclusiv cooperarea pe terțe piețe.

Cele două părți au remarcat cu satisfacție creșterea continuă a volumului comerțului bilateral și dezvoltarea permanentă a cooperării economice între România și Turcia.

Încurajate de progresul relațiilor lor bilaterale, cele două părți au exprimat din nou hotărîrea lor de a lărgi și mai mult aria cooperării economice între cele două țări și au decis să se întreprindă toate măsurile necesare în acest scop.

În acest spirit, ele consideră că trebuie întreprinse măsuri pentru creșterea și diversificarea schimburilor comerciale în scopul dublării lor în 1979 în comparație cu anul 1977 și și-au reafirmat voința de a dezvolta echilibrat schimburile lor comerciale.

Reamintind hotărîrea lor anterioară de a întreprinde pași concreți pentru a accelera realizarea proiectelor de cooperare, cele două părți au trecut din nou în revistă diferitele posibilități de cooperare în domeniul științei, tehnologiei și cercetării științifice.

Părțile s-au pronunțat pentru dezvoltarea în continuare a relațiilor culturale dintre cele două țări.

A fost semnat un protocol privind cooperarea economică, industrială și tehnică, diversificarea schimburilor comerciale și în domeniul turismului.

A fost semnat, de asemenea, un Acord de colaborare între Agenția română de presă „Agerpres” și Agenția turcă de știri „Anadolu”.

Cele două părți au reafirmat convingerea lor potrivit căreia consolidarea încrederii pe calea întăririi relațiilor bilaterale între România și Turcia, în spiritul cordialității și prieteniei, servește cauzei păcii și contribuie la securitatea și cooperarea în regiune, în Europa și în lume.

Trecînd la analizarea situației internaționale, cele două părți au evidențiat necesitatea aplicării stricte și consecvente în raporturile dintre toate statele a principiilor de bază ale relațiilor între state: respectarea independenței și suveranității naționale, integrității teritoriale, egalității depline în drepturi, neamestecului în treburile interne, cooperării și avantajului reciproc, nefolosirii forței și amenințării cu forța. Ele au subliniat că numai pe temeiul acestor principii se pot realiza raporturi noi, de colaborare pașnică și egală între state, se pot asigura încrederea și stabilitatea în viața internațională, pacea și progresul pe continentul european, în întreaga lume.

Ele s-au pronunțat ferm pentru soluționarea tuturor diferendelor dintre state prin mijloace pașnice, pe calea tratativelor între părțile direct interesate. fără amestec din afară.

Cele două părți sînt hotărîte să-și unească eforturile în scopul de a contribui la consolidarea destinderii, la dezarmare și la instaurarea unei noi ordini economice internaționale echitabile.

Cele două părți, considerînd că destinderea este indivizibilă ca și pacea, au subliniat că ea trebuie să se afirme în toate părțile lumii și că toate statele, mari sau mici, trebuie să contribuie activ la înfăptuirea ei.

Cele două părți apreciază importanța Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa pentru întărirea păcii, securității și intensificarea cooperării pe continent. Ele au subliniat importanța deplinei înfăptuiri a tuturor principiilor și prevederilor Actului final de către toți participanții la conferință. În ceea ce le privește, cele două părți au reafirmat hotărîrea lor de a depune toate eforturile pentru a asigura aplicarea deplină a acestor principii și prevederi.

Menționînd faptul că rezultatele reuniunii de la Belgrad nu au fost pe măsura așteptărilor, cele două părți au subliniat necesitatea pregătirii temeinice a viitoarei reuniuni de la Madrid din 1980. Ele au subliniat că aceasta trebuie să răspundă așteptărilor popoarelor prin adoptarea unor măsuri menite să asigure dinamizarea procesului de destindere, securitate și colaborare. În mod special prin adoptarea de măsuri concrete de dezarmare în Europa.

Cele două părți au reafirmat profunda lor convingere privind necesitatea transformării Balcanilor într-o zonă a păcii și cooperării, dezvoltării în continuare a relațiilor și contactelor bilaterale și multilaterale între țările balcanice, promovării relațiilor de bună vecinătate, înțelegere și respect reciproc.

Cele două părți s-au pronunțat în favoarea realizării de proiecte de interes comun pentru statele balcanice în domeniile economic, tehnic, științific și cultural. Ele s-au pronunțat pentru organizarea de conferințe balcanice în diferite domenii de activitate.

Cele două părți au exprimat îngrijorarea lor față de creșterea neconținută a cursei înarmărilor, evidențiind necesitatea stringentă de a se trece fără întîrziere, pînă nu este prea tîrziu. La adoptarea de măsuri practice și eficiente de oprire a cursei înarmărilor și realizarea de progrese în eforturile vizînd dezarmarea nucleară, dezarmarea generală și totală, sub un control internațional strict și eficace.

Părțile au apreciat că sesiunea specială a Organizației Națiunilor Unite în problemele dezarmării, din luna iunie a.c., s-a încheiat cu anumite rezultate pozitive, în sensul că s-a creat un nou cadru organizatoric, mai corespunzător de dezbateră și soluționare a problemelor. Acum se impune desfășurarea unei activități intense pentru aplicarea în viață a celor hotărîte de Organizația Națiunilor Unite și trecerea la o dezarmare reală.

Apreciînd legătura insolubilă dintre pace și dezvoltare, cele două părți au subliniat că în prezent una din problemele fundamentale ale societății omenești este lichidarea subdezvoltării, instaurarea unei noi ordini economice internaționale capabile să asigure relații de cooperare echitabilă între toate statele, pentru a stimula dezvoltarea mai rapidă a țărilor în curs de dezvoltare.

tare, progresul economic, tehnologic și social al întregii omeniri. Ele au declarat că sprijină pe deplin toate inițiativele îndreptate spre reducerea decalajelor dintre țările în curs de dezvoltare și cele dezvoltate. În legătură cu aceasta, ele au subliniat că Națiunile Unite reprezintă forumul cel mai potrivit pentru negocierea problemelor legate de instaurarea unei noi ordini economice internaționale. În această privință, un rol important îl va avea sesiunea specială din 1980 a Adunării Generale a ONU consacrată noii ordini economice internaționale, care trebuie să stabilească principiile, orientările și căi clare pentru atingerea acestui obiectiv.

Cele două părți au procedat, de asemenea, la un larg schimb de vederi asupra diferitelor situații conflictuale din lume.

Cele două părți s-au pronunțat în repetate rânduri și cu consecvență pentru soluționarea prin mijloace pașnice, pe calea tratativilor, a conflictului din Orientul Mijlociu, care să asigure retragerea Israelului din teritoriile arabe ocupate în urma războiului din 1967, soluționarea problemei poporului palestinian, recunoașterea dreptului său la autodeterminare, inclusiv crearea unui stat palestinian independent, respectarea integrității, securității și suveranității tuturor statelor din zonă.

Ambele părți au subliniat necesitatea reglementării pașnice, pe calea negocierilor, fără amestec din afară, a tuturor problemelor existente între statele africane.

Ele au reafirmat sprijinul lor pentru dreptul inalienabil al poporului Zimbabwe la autodeterminare și pentru transferul puterii către majoritatea africană, ceea ce i-ar permite să-și făurească o viață liberă și independentă<sup>144</sup>. De asemenea, au exprimat sprijinul lor pentru dreptul poporului din Namibia la independență și suveranitate națională. Au evidențiat necesitatea eliminării discriminării rasiale și a politicii de apartheid promovate de Africa de Sud.

Cele două părți au procedat la un schimb de vederi în problema Ciprului. Ele s-au pronunțat pentru reluarea negocierilor, în cel mai scurt timp posibil, între reprezentanții comunităților turco-cipriotă și greco-cipriotă, în scopul de a se ajunge, într-un spirit pozitiv și constructiv, la o reglementare reciproc acceptabilă, pașnică și durabilă, în conformitate cu interesele celor două comunități.

Cele două părți s-au pronunțat pentru creșterea rolului ONU în rezolvarea problemelor care confruntă omenirea, în promovarea cooperării internaționale, menținerea păcii și edificarea securității în lume, având în vedere faptul că ONU oferă cel mai bun cadru internațional pentru o participare activă a tuturor statelor la rezolvarea acestor probleme. În acest scop, ele au căzut de acord să întărească cooperarea dintre cele două țări în cadrul Națiunilor Unite.

Primul ministru turc s-a bucurat de o primire călduroasă și cordială, ceea ce reflectă relațiile tradiționale de prietenie și colaborare existente între România și Turcia.

Cele două părți apreciază că vizita în România a primului ministru al Republicii Turcia, Bülent Ecevit, întâlnirile și convorbirile care au avut loc cu acest prilej reprezintă o nouă contribuție la amplificarea posibilităților existente de colaborare fructuoasă în toate domeniile între Republica Socialistă România și Republica Turcia, spre binele reciproc al popoarelor român și turc, pentru cauza păcii în Balcani, în Europa și în lume.

Primul ministru al Republicii Turcia, Bülent Ecevit, a invitat pe primul ministru al guvernului român, Manea Mănescu să efectueze o vizită oficială în Turcia.

---

<sup>144</sup> Rhodesia este denumirea fostei colonii a Marii Britanii până la 11 noiembrie 1965, când, în urma războiului de independență față de aceasta, a devenit Zimbabwe. În perioada 1965-1979, Rhodesia a fost unul dintre cele două state independente de pe continentul Africii guvernate de o minoritate albă, de origine europeană. Celălalt stat a fost Africa de Sud.

Invitația a fost acceptată cu plăcere. Data vizitei urmează să fie stabilită pe cale diplomatică.

După vizita oficială de trei zile întreprinsă în țara noastră, la invitația președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, și a primului ministru al guvernului român, Manea Mănescu, primul ministru al Republicii Turcia, Bülent Ecevit, împreună cu soția, Rașan Ecevit, au părăsit Capitala, marți seara [14 noiembrie].

Pe aeroportul Otopeni, unde erau arborate drapelele de stat ale celor două țări, oaspeții au fost conduși de Manea Mănescu, primul ministru al guvernului, cu soția, Maria Mănescu, Cornel Burtică, viceprim-ministru, ministrul comerțului exterior și cooperării economice internaționale, Vasile Gliga, adjunct al ministrului afacerilor externe, Ion Șt. Ion, secretar al Consiliului de Miniștri, de alte persoane oficiale.

Erau prezenți Vasile Alexandrescu<sup>145</sup>, ambasadorul României la Ankara, și Nahit Özgür, ambasadorul Turciei la București, precum și membri ai Ambasadei Turciei.

S-au intonat imnurile de stat ale Republicii Turcia și Republicii Socialiste România. O gardă militară a prezentat onorul. (Agerpres)

[„Scînteia”, nr. 11.270, 15 noiembrie 1978, p. 5]

**75. 18 august 1979, București. Articol privind vizita în Republica Turcia a președintelui R.S.R., Nicolae Ceaușescu, din 17 august 1979, unde s-a întâlnit cu prim-ministrul turc, Bülent Ecevit. Discuțiile s-au concentrat pe problematica internațională privind Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa, problema Ciprului, dezarmare, conflictul arabo-israelian. Din perspectiva relațiilor bilaterale a fost reiterat interesul reciproc pentru aprofundarea cooperării practice și consolidarea dialogului politic.**

*August 18, 1979, Bucharest. Article on the visit to the Republic of Türkiye of the President of the R.S.R., Nicolae Ceaușescu, on August 17, 1979, where he met with the Turkish Prime Minister, Bülent Ecevit. The discussions focused on international issues regarding the Conference on Security and Cooperation in Europe, the Cyprus problem, disarmament, the Arab-Israeli conflict. From the perspective of bilateral relations, the mutual interest in deepening practical cooperation and strengthening political dialogue was reiterated.*

Președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a avut vineri, 17 august, convorbiri oficiale cu primul ministru al guvernului Republicii Turcia, Bülent Ecevit.

Cu acest prilej, au fost trecute în revistă stadiul și perspectivele raporturilor româno-turce, exprimându-se satisfacția pentru evoluția pozitivă, care a cunoscut o puternică dezvoltare în ultimii ani, a raporturilor tradiționale de prietenie și colaborare dintre România și Turcia.

În acest cadru au fost subliniate importanța deosebită și rolul determinant al convorbirilor care au avut loc la București în noiembrie 1978 între președintele Nicolae Ceaușescu și premierul Bülent Ecevit pentru stimularea și dinamizarea colaborării dintre România și Turcia, pentru amplificarea și adâncirea relațiilor politice, economice, tehnico-științifice și culturale.

În cursul convorbirilor de la Ankara, a fost manifestată dorința de a extinde și de a aprofunda colaborarea și cooperarea româno-turcă, de a folosi mai bine posibilitățile pe care le oferă

<sup>145</sup> Vasile Alexandrescu (n.1927), doctor în științe economice, ambasador la Ankara (7 iunie 1978 – 26 iunie 1982). A mai deținut funcția de adjunct al ministrului Industriei Construcțiilor de Mașini (1963-1968), al ministrului Învățământului (1968-1971) și cel al Educației și Învățământului (1971-1976).

economiile celor două țări, de a iniția noi acțiuni de cooperare, inclusiv pe terțe piețe, ceea ce corespunde intereselor ambelor state și popoare, cauzei colaborării și păcii în Balcani și în Europa.

S-a apreciat că actualele convorbiri româno-turce reflectă voința celor două țări de a ridica pe noi trepte colaborarea fructuoasă care s-a stabilit și se dezvoltă între ele în diferite domenii de activitate, de a conlucra mai strâns pe planul vieții internaționale, pentru a-și aduce o contribuție în continuare la soluționarea marilor probleme ale contemporaneității.

Cu prilejul schimbului de păreri privind problemele internaționale actuale, s-a subliniat necesitatea pregătirii temeinice a reuniunii de la Madrid a Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, care să ducă la impulsionearea aplicării prevederilor ca un tot unitar, ale Actului final de la Helsinki, pentru întărirea procesului destinderii și colaborării pe continent și în mod deosebit la convenirea unor pași reali pe calea dezangajării militare și dezarmării.

În cadrul convorbirilor, s-a manifestat hotărârea celor două țări de a acționa pentru dezvoltarea colaborării bilaterale și multilaterale între statele balcanice, pentru transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii, prieteniei, bunei vecinătăți și colaborării pașnice.

Subliniindu-se importanța reglementării situației din Cipru, s-a relevat necesitatea soluționării problemei cipriote pe calea tratativelor, respectându-se interesele celor două comunități din insulă, suveranitatea și independența națională a statului cipriot, integritatea sa teritorială, asigurându-se un climat de conviețuire și conlucrare pașnică.

Reafirmându-și atașamentul față de cauza păcii, securității și destinderii internaționale, a întăririi încrederii și înțelegerii între popoare, cele două țări au evidențiat necesitatea întreprinderii de măsuri concrete de dezarmare, și în primul rînd de dezarmare nucleară.

În cadrul convorbirilor a fost reliefată importanța acțiunilor pentru rezolvarea pe cale politică, prin tratative, a tuturor problemelor litigioase, în conformitate cu interesele destinderii și păcii. În acest cadru, s-a relevat faptul că pacea și colaborarea internațională presupun respectarea cu strictețe în relațiile internaționale a principiilor independenței și suveranității naționale, egalității în drepturi și avantajului reciproc, neamestecului în treburile interne, excluderii folosirii forței sau a amenințării cu forța.

A fost, de asemenea, abordată situația din Orientul Mijlociu, evidențiindu-se necesitatea de a se acționa pentru realizarea unei păci globale, drepte și trainice, care presupune retragerea Israelului din teritoriile ocupate în urma războiului din 1967, rezolvarea problemei poporului palestinian, inclusiv crearea unui stat palestinian independent.

De ambele părți s-a relevat necesitatea de a se acționa mai energic pentru lichidarea subdezvoltării, pentru instaurarea unei noi ordini economice internaționale, condiție fundamentală a stabilității politice și economice mondiale, pentru făurirea unei lumi mai drepte și mai bune, a cooperării și înțelegerii între popoare.

Președintele Nicolae Ceaușescu și premierul Bülent Ecevit au reafirmat hotărârea de a promova și în viitor buna conlucrare dintre România și Turcia, de a acționa pentru intensificarea și amplificarea relațiilor pe multiple planuri, ceea ce corespunde intereselor ambelor țări și popoare, cauzei păcii, destinderii și colaborării în Balcani, în Europa și în întreaga lume.

Întrevederea s-a desfășurat într-o atmosferă cordială, prietenească.

[„Scinteia”, nr. 11.505, 18 august 1979, p. 2]

**76. August 1979, București. Notă elaborată de Ministerul Afacerilor Externe privind evoluția raporturilor româno-turce, în perioada 1975-1979. Cuprinde un inventar al vi-**

zitelor și acțiunilor bilaterale, inclusiv în ceea ce privește cooperarea militară. Este menționată planificarea unei vizite în Turcia a unei delegații militare române, condusă de prim adjunctul ministrului Apărării și șeful Marelui Stat Major.

*August 1979, Bucharest. Note elaborated by the Ministry of Foreign Affairs regarding the evolution of Romanian-Turkish relations between 1975-1979. It includes an inventory of bilateral visits and actions, including military cooperation. In this context, the planning aspects related to the visit to Türkiye of a Romanian military delegation, led by the First Deputy Minister of Defense and the Chief of General Staff, are mentioned.*

Raporturile româno-turce au cunoscut o evoluție continuu ascendentă pe toate planurile. Ca urmare a celor convenite la nivel înalt, au crescut schimburile comerciale și s-a dezvoltat cooperarea economică.

### Raporturi politico-diplomatice

Vizite și contacte la nivel înalt:

Vizita de răspuns în România a președintelui Republicii Turcia, Fahri S. Korutürk.

Invitația a fost lansată cu prilejul vizitei la nivel înalt în Turcia în 1976. La solicitarea părții turce vizita a fost amînată de mai multe ori datorită stării sănătății președintelui turc. În iulie 1979, partea turcă a informat că președintele va fi în măsură să precizeze în lunile următoare dacă va putea sau nu să-și realizeze programul de vizite externe.

Acțiuni aflate pe agenda relațiilor:

a) Vizita în Turcia a primului ministru al guvernului român.

Invitația a fost lansată în noiembrie 1978, cu prilejul vizitei în România a primului ministru turc.

La 10 august 1979, partea turcă a propus ca vizita să aibă loc între 10-14 septembrie 1979.

b) Vizita în România a ministrului Afacerilor Externe al Turciei.

Invitația a fost lansată în martie 1977 și reînnoită actualului ministru în noiembrie 1978.

c) Vizita în Turcia a președintelui Consiliului Culturii și Educației Socialiste

C.C.E.S. nu s-a pronunțat încă asupra datei realizării vizitei.

Invitația a fost lansată în martie 1978, cu prilejul vizitei în țara noastră a ministrului turc al culturii.

d) Vizita în Turcia a ministrului turismului și sportului

Invitația a fost adresată în iulie 1978, în cursul vizitei în România a ministrului turc al turismului. A fost reînnoită în februarie 1979 prin ambasada turcă la București.

e) Vizita în România a ministrului turc al sănătății

Se convenise ca vizita să aibă loc în luna iunie 1979. Partea turcă a cerut amînarea, invocînd situația internă. S-a convenit ca acțiunea să aibă loc în perioada 3-7 sau 9 septembrie a.c., conform propunerii părții turce.

f) Vizita în România a ministrului turc al agriculturii, alimentației și creșterii animalelor

Invitația a fost lansată în luna mai 1979, cu ocazia vizitei în Turcia a ministrului agriculturii și industriei alimentare al României.

g) Vizita în Turcia a președintelui Marii Adunări Naționale

Partea română va face propuneri privind perioada de realizare a vizitei.

Inițial, partea română a propus ca vizita să aibă loc în luna septembrie 1979. Partea turcă a răspuns că nu poate primi vizita în septembrie și a sugerat a doua jumătate a lunii noiembrie 1979.



h) Vizita în Turcia a unei delegații militare române condusă de primul adjunct al ministrului Apărării Naționale și șef al Marelui Stat Major.

Partea turcă a propus ca vizita să aibă loc în luna mai 1979. Partea română a răspuns că vizita ar urma să aibă loc în a doua jumătate a anului 1979.

i) Vizita în Turcia a primarului general al Capitalei

Invitația a fost lansată în 1976 de primarul Ankarei, când a vizitat România. Noul primar al Ankarei<sup>146</sup> a reinnoit invitația. S-a răspuns de către partea română ca vizita să aibă loc în cursul anului 1979. Urmează a se conveni perioada.

j) Vizita în România a conducătorului organizației planificării din Turcia

Urmează ca partea turcă să răspundă invitației lansate și să facă propuneri de perioadă.

[AMAE, Problema 20/1980, Turcia, ff. 1-6]

**77. August 1979, București. Notă a Ministerului Afacerilor Externe cuprinzând calendarul acțiunilor avute în vedere în cooperarea româno-turcă. Sunt vizate atât vizitele la nivel înalt (președintele Republicii Turcia, Fahri S. Korutürk, și a primului ministru al R.S.R., Ilie Verdeț), cât și la nivelul unor ministere. În plan cultural, este prevăzută derularea procedurilor pentru efectuarea schimbului săbiilor care au aparținut lui Ștefan cel Mare și Sinan Pașa.**

*August 1979, Bucharest. Note of the Ministry of Foreign Affairs containing the calendar of actions envisaged in the Romanian-Turkish cooperation. High-level visits (President of the Republic of Türkiye, Fahri S. Korutürk, and Prime Minister of the SRR, Ilie Verdeț) and ministries are prioritised. At the cultural level, it is foreseen to carry out the procedures for exchanging the swords that belonged to Stephen the Great and Sinan Pasha.*

I. Vizite și contacte politico-diplomatice

1. Vizita oficială în R.S. România a președintelui Turciei, împreună cu soția, la invitația adresată în iunie 1976 de președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, și tovarășa Elena Ceaușescu.

Vizita a fost amânată datorită stării sănătății fostului președinte, Fahri S. Korutürk, căruia ulterior i-a expirat mandatul.

Urmează a se conveni o altă perioadă pentru vizita noului președinte.

2. Vizita oficială în Turcia a tovarășului Ilie Verdeț, primul ministru al Guvernului Republicii Socialiste România.

Urmează a se conveni perioada.

3. Vizita oficială în Republica Socialistă România a ministrului Afacerilor Externe al Turciei. Invitația a fost lansată în martie 1977.

S-a convenit perioada 15-18 iulie 1980.

4. Vizita în Turcia a președintelui Marii Adunări Naționale a R.S. România, în fruntea unei delegații parlamentare, la invitația parlamentului turc, adresată în 1976.

Urmează a se conveni perioada.

<sup>146</sup> **Ali Dinçer** (1945-2007), om politic turc și inginer. A fost primar al Ankarei (11 decembrie 1977 – 12 septembrie 1980) și deputat.

## II. Continuarea contactelor la nivel guvernamental

1. Vizita în Republica Socialistă România a ministrului turc al agriculturii, alimentației și creșterii animalelor.

Urmează a se conveni perioada.

2. Vizita în Turcia a președintelui Consiliului Culturii și Educației Socialiste.

Urmează a se reinnoi invitația și conveni perioada.

3. Vizita în Turcia a ministrului sănătății prilej cu care urmează să se semneze „Protocolul privind cooperarea tehnică în domeniul sănătății și științelor medicale” între cele două ministere ale sănătății pentru anul 1981.

Urmează a se conveni perioada.

## III. Continuarea contactelor pe linie militară

Vizita de răspuns în Turcia a unei delegații militare române, condusă de primul adjunct al ministrului Apărării Naționale și șef al Marelui Stat Major.

Partea română urmează să propună perioada.

## IV. Alte vizite

Vizita în Turcia a primarului general al Capitalei, la invitația adresată în 1976 și reinnoită în 1978 de primarul Ankarei.

Urmează a se conveni perioada.

## V. Relații economice

1. Sesiunea a VII-a a Comisiei mixte economice româno-turce urmează a avea loc în a doua jumătate a anului 1980 la Ankara.

Urmează a se conveni perioada.

2. Sesiunea a VI-a a Comisiei mixte pentru transporturi rutiere urmează a avea loc în 1980 la București.

Partea turcă urmează să comunice perioada.

3. Sesiunea a VII-a a Comisiei mixte pentru turism urmează a avea loc la Ankara în cursul anului 1980.

Partea turcă urmează să comunice perioada.

4. Sesiunea grupului de lucru pentru elaborarea programului de cooperare în domeniul agriculturii pentru anul 1980 urmează a avea loc la București în semestrul II/1980.

## VI. Relații cultural-științifice

1. Obținerea acordului autorităților turce pentru efectuarea schimbului săbiilor ce au aparținut lui Ștefan cel Mare și Sinan Pașa.

Urmează ca un proiect de lege, în baza căruia să se realizeze schimbul, să fie semnat de toți membrii guvernului și înaintat apoi parlamentului.

2. Pregătirea și încheierea unui Program de schimburi culturale și științifice pe perioada 1981-1982.

Se așteaptă proiectul părții turce.

78. 5 mai 1980, Ankara. Telegramă a Ambasadei la Ankara privind discuțiile purtate cu generalul de armată Kenan Evren, șeful Statului Major General al Armatei turce. Este evidențiat nivelul foarte bun al relațiilor de cooperare bilaterală în cadrul cărora domeniul militar începe să se dezvolte, în special prin dialogul la nivelul conducerii forțelor armate din cele două state. Sunt exprimate așteptări privind continuarea vizitelor reciproce ale delegațiilor militare fiind subliniat interesul părții turce de a participa la Congresul Mondial de Istorie Militară care se va desfășura la București.

*May 5, 1980, Ankara. Telegram from the Embassy in Ankara regarding talks with Army General Kenan Evren, Chief of the General Staff of the Turkish Army. It is highlighted the very good level of bilateral cooperation relations in which the military field begins to develop, especially through dialogue at the level of the leadership of the armed forces of the two states. Expectations are expressed regarding the continuation of mutual visits of military delegations, underlining the interest of the Turkish side to participate in the international congress of military history to be held in Bucharest.*

Informez că am fost primit astăzi de generalul de armată Kenan Evren, șeful Statului Major General al Armatei turce. Cu acest prilej, am purtat discuții obișnuite privind cooperarea dintre cele două țări și am exprimat dorința de a dezvolta relațiile cu Turcia în toate domeniile, în conformitate cu indicațiile dumneavoastră din telegrama nr. 20/06937/03.05.80. din discuție au rezultat în principal următoarele:

– Generalul Kenan Evren a exprimat aprecierea față de politica externă a țării noastre, a tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România.

– A exprimat satisfacția sa față de cursul ascendent al relațiilor dintre România și Turcia care, după opinia sa, sînt un model de relații, de prietenie și cooperare, ce pot exista între două țări cu regimuri sociale diferite.

– Între România și Turcia nu există nici un fel de probleme, deși la conducerea Turciei au fost în ultima perioadă mai multe guverne, relațiile de cooperare dintre cele două țări s-au dezvoltat continuu, deoarece aceasta este dorința poporului turc, iar guvernele au trebuit să țină seama de aceasta.

– A asigurat că în funcția sa va face și în viitor tot ce este necesar pentru dezvoltarea relațiilor tradiționale dintre România și Turcia.

– A exprimat dorința de a se continua bunele relații existente și pe linie militară, de a se realiza vizita în Turcia a prim-adjunctului ministrului Apărării Naționale și șef al Marelui Stat Major al Armatei Române, și-a amintit de vizita generalului Veciki Akin în țara noastră din anul 1977 pe care a apreciat-o ca reușită, deosebit de interesantă.

– A promis că la Congresul Mondial de Istorie de la București va participa și o delegație de militari turci.

[AMAE, Problema 220/1980, Turcia, ff. 26-27]

79. 7 mai 1980, Ankara. Telegramă a Ambasadei la Ankara privind convorbirile cu Cahit Karakas, președintele Adunării Naționale a Republicii Turciei. Este subliniată importanța cooperării româno-turce. Partea română a exprimat interesul pentru dezvoltarea cooperării parlamentare între cele două state.

*May 7, 1980, Ankara. Telegram from the Embassy in Ankara regarding talks with Cahit Karakas, President of the National Assembly of the Republic of Türkiye. The importance of Romanian-Turkish cooperation is emphasized. The Romanian side expressed interest in developing parliamentary cooperation between the two states.*

Informez că am fost primit de Cahit Karakas<sup>147</sup>, președintele Adunării Naționale a Turciei. Cu acest prilej am purtat discuții referitoare la contactele dintre cele două parlamente și am exprimat dorința de a dezvolta relațiile cu Turcia în toate domeniile.

Cahit Karakas a relatat că urmărește cu admirație politica externă a țării noastre, activitatea neobosită a președintelui României, tovarășul Nicolae Ceaușescu pentru instaurarea unui climat de încredere și cooperare în regiune, pe continentul european și în întreaga lume.

Politica externă a României se bucură de mare stimă în rîndul poporului turc care a dat o înaltă apreciere poziției țării noastre față de evenimentele din Afghanistan.

A exprimat satisfacția sa față de evoluția ascendentă a relațiilor de prietenie și cooperare dintre România și Turcia evocînd contribuția personală a președintelui României, tovarășul Nicolae Ceaușescu la dezvoltarea acestor relații pe plan economic și în alte domenii.

Cahit Karakas a relatat, în continuare, că urmărește cu viu interes dezvoltarea relațiilor dintre România și Turcia ca de altfel toți parlamentarii turci care acordă o deosebită importanță dezvoltării relațiilor cu țara noastră.

A asigurat că atît personal, cît și parlamentul turc va continua să își aducă contribuția la dezvoltarea continuă a relațiilor dintre cele două țări.

[AMAE, Problema 220/1980, Turcia, f. 32]

**80. 18 septembrie 1980, București. Notă privind memoriul înmănat de Ambasadorul Republicii Turcia la București ministrului Afacerilor Externe al R.S.R. Telegramă a Ministerului Afacerilor Externe către misiunile diplomatice prin care sunt transmise reperatele de politică externă ale noilor autorități de la Ankara. Asupra cauzelor care au determinat preluarea puterii executive și legislative de forțele armate turce, se subliniază că acest lucru a fost necesar pe fondul „amenințării grave a păcii interne, paralizarea totală a regimului democratic, situația care a pus în pericol drepturile de bază și libertățile în țară”. Acțiunea reprezintă un act obiectiv și avînd caracter temporar. Coordonatele politicii externe turce nu se vor schimba, toate înțelegerile și protocoalele semnate anterior rămânînd valabile. De asemenea, Turcia rămîne fidelă angajamentelor asumate în cadrul ONU, NATO și în formatele de cooperare regională. Din perspectiva relațiilor româno-turce, se menține calendarul vizitelor reprezentanților R.S.R., precum și proiectele aflate în derulare.**

*September 18, 1980, Bucharest. Note regarding the Aide-mémoire handed over to the Romanian MFA by the Ambassador of Türkiye in Romania. The telegram is aimed at showcasing the foreign policy orientations of the new authorities in Ankara. On the causes that determined the takeover of executive and legislative power by Türkiye's*

<sup>147</sup> Cahit Karakaş (1928), om politic și inginer turc. A fost deputat, ministru al Lucrărilor Publice (26 martie – 10 noiembrie 1971) și al Transporturilor (10 noiembrie – 11 decembrie 1971), președinte al Marii Adunări Naționale (17 noiembrie 1977 – 12 septembrie 1980).

*armed forces, it is stressed that this was necessary against the background of „the serious threat of internal peace, the total paralysis of the democratic regime, the situation that endangered basic rights and freedoms in the country”. The action is objective and temporary in nature. The coordinates of Turkish foreign policy will not change, and all previously signed agreements and protocols will remain valid. The Republic of Türkiye also remains faithful to the commitments assumed within the UN, NATO and regional cooperation formats. From the perspective of Romanian-Turkish relations, the calendar of visits of SRR representatives as well as ongoing projects are maintained.*

Tovarășe șef de misiune,

Vă comunicăm că în ziua de 16 septembrie a.c., ambasadorul turc la București [Özgür] a remis la M.A.E. român un Aide-mémoire și a furnizat explicații oficiale privind cauzele, obiectivele și principiile preluării puterii de către forțele armate turce și politica externă promovată de acestea. Diplomatul turc a subliniat necesitatea obiectivă și caracterul temporar al acțiunii militare. S-a referit, de asemenea, la derularea programului de vizite reciproce româno-turce după formarea noului guvern turc.

1. Aide-mémoire-ul menționează că, în urma preluării puterii executive și legislative în Turcia la 12 septembrie 1980 de către forțele armate ale Turciei, „politica externă a Turciei nu va fi schimbată și toate înțelegerile și protocoalele semnate anterior vor rămâne valabile” și că „în acest sens nu există nici o îndoială că noile autorități turcești vor continua o politică de dezvoltare a relațiilor strânse și prietenești care există în mod atît de fericit între Turcia și Republica Socialistă România”.

2. Potrivit relatărilor ambasadorului turc, cauzele preluării puterii de către forțele armate turcești au constatat în „amenințarea gravă a păcii interne, paralizarea totală a regimului democratic, situația care a pus în pericol drepturile de bază și libertățile în țară”. Obiectivele urmărite vizează pregătirea unei noi Constituții care să dea un efect mai mare regimului democratic; protejarea integrității naționale; asigurarea păcii sociale, unității și coeziunii naționale, a securității vieții și proprietății; întărirea autorității statului; restabilirea conducerii civile în cel mai scurt timp posibil. Principiile ce vor fi promovate de forțele armate vor fi: supunerea față de lege în toate acțiunile; asigurarea unor pedepse corespunzătoare crimelor și a unui tratament imparțial tuturor cetățenilor.

Politica externă va urmări „să mențină politica de bază îndreptată spre contribuția la pace în regiune și în lume, în concordanță cu Carta Națiunilor Unite; să susțină angajamentul față de NATO și să mențină în mod activ legăturile cu aliații, să promoveze relații multilaterale și bilaterale cu toate națiunile”; să apere interesele turcești în problemele internaționale importante; „să continue eforturile de rezolvare pe cale pașnică a chestiunilor în care Turcia este în mod direct implicată”.

3. Referitor la vizitele reciproce româno-turce în perioada imediat următoare, ambasadorul turc a arătat că este sigur că, după formarea noului guvern, primul ministru turc va reînnoi invitația pentru vizita în Turcia a primului ministru al guvernului român, Ilie Verdeț; că vizita primarului general al Capitalei, Gheorghe Pană, rămîne în continuare pe agendă, așteptîndu-se sugestii de la partea română privind data și programul vizitei; că ministrul român al transporturilor și telecomunicațiilor [Vasile Bulucea]<sup>148</sup> va putea vizita Turcia în prima jumătate a lunii no-

<sup>148</sup> Vasile Bulucea (1931-2008), om politic comunist și inginer exploatari căi ferate. Membru al P.C.R. din 1959, a lucrat la C.F.R., devenind director adjunct la Direcția Regională CFR Oltenia (1966-1968) și director al regionalei Craiova

iembrie a.c., așa cum s-a convenit anterior; că Necdet Seckinöz care, potrivit noilor reglementări, a preluat funcția și atribuțiile ministrului energiei și al resurselor naturale al Turciei, va putea veni la București pentru a participa la lucrările celei de-a V-a sesiuni a Comitetului mixt de lucru în domeniul resurselor naturale, ce vor avea loc începând de la 29 septembrie a.c.

[AMAE, Problema 220/1980, Turcia, ff. 73-74]

**81. 17 aprilie 1981, București. Articol privind vizita în Turcia a ministrului Afacerilor Externe, Ștefan Andrei, din perioada 13-17 aprilie 1981. Oficialul român s-a întâlnit cu președintele turc, generalul Kenan Evren, cu prim-ministrul Bülend Ulusu, cu ministrul Afacerilor Externe, İlter Türkmen, și alți miniștri. S-a discutat despre dezvoltarea relațiilor bilaterale, cooperarea interbalcanică, dezarmare, colonialism și autodeterminarea poporului namibian. A fost exprimat interesul ambelor părți față de continuarea dezvoltării cooperării în Balcani simultan cu adoptarea de măsuri menite să reducă înarmarea statelor prin reducerea bugetelor militare, renunțarea la instalarea de noi baze militare sau la amplasarea de noi arme, inclusiv nucleare, pe teritoriul lor. April 17, 1981, Bucharest. Article on the visit to Türkiye of the Minister of Foreign Affairs, Ștefan Andrei, on April 13-17, 1981. The Romanian official met with Turkish President General Kenan Evren, Prime Minister Bülend Ulusu, Turkish Foreign Minister İlter Türkmen and other ministers. They discussed the development of bilateral relations, inter-Balkan cooperation, disarmament, colonialism and self-determination of the Namibian people. In the same vein, it was expressed the mutual interest on adopting measures meant to reduce the armaments and military budgets as well as to give up the installation of new military bases or the new weapons deployment, including nuclear on their territory.**

La invitația ministrului Afacerilor Externe al Republicii Turcia, İlter Türkmen, ministrul Afacerilor Externe al Republicii Socialiste România, Ștefan Andrei<sup>149</sup>, a efectuat o vizită oficială în Turcia, între 13 și 17 aprilie 1981.

[...]

Analizînd modul de desfășurare a relațiilor bilaterale, cei doi miniștri au constatat cu satisfacție evoluția pozitivă a schimburilor și cooperării dintre cele două țări în ultimii ani, în spiritul Declarației solemne comune româno-turce din 29 august 1975, precum și al celorlalte documente semnate la nivel înalt în iunie 1976 și noiembrie 1978, al celor convenite cu prilejul vizitei de prietenie a șefului statului român la Ankara, în august 1979.

[...]

(1968-1972). A fost ministrul Transporturilor și Telecomunicațiilor (27 octombrie 1979 – 9 august 1986), membru al C.C. al P.C.R. (23 noiembrie 1979 – 22 decembrie 1989), deputat (1985-1989).

<sup>149</sup> Ștefan Andrei (1931-2014), om politic comunist și inginer construcții hidraulice. Membru al P.C.R. din 1957, a fost redactor la secția internațională a ziarului „Scinteia tineretului”, șef de laborator și asistent la Institutul de Petrol și Gaze București (1954-1960), șef al Comisiei cultural-artistice și al comisiei internaționale a Consiliului Uniunii Asociațiilor Studențești (1960-1961), adjunct al șefului Secției Relații cu Străinătatea a C.C. al U.T.M. (1961-1965), adjunct și prim-adjunct al șefului Secției Relații Externe/Internaționale a C.C. al P.M.R./P.C.R., membru al C.C. al P.C.R. (21 iulie 1972 – 22 decembrie 1989), deputat (1975-1989), ministrul Afacerilor Externe (28 martie 1978 – 11 noiembrie 1985), președinte al Consiliului Central de Control Muncitoresc al Activității Economice și Sociale (15 noiembrie 1985 – 24 octombrie 1987), viceprim-ministru (14 septembrie 1987 – 22 decembrie 1989).

Examinînd stadiul actual al cooperării economice dintre România și Turcia, părțile au constatat că obiectivele stabilite la nivel înalt se realizează în bune condiții. În acest context, s-a relevat importanța acțiunilor stabilite cu prilejul celei de-a VII-a sesiuni a Comisiei mixte guvernamentale de cooperare economică româno-turcă, care s-a desfășurat la Ankara în perioada 11-15 ianuarie 1981.

În același timp, părțile au exprimat hotărîrea de a extinde cooperarea romîno-turcă și în alte domenii, pentru a folosi pe deplin condițiile oferite de dezvoltarea economiilor lor și de vecinătatea geografică. Au fost evidențiate posibilitățile de cooperare în domeniul științei și al tehnologiei, subliniindu-se necesitatea dezvoltării lor, în special, în domenii de actualitate, pentru valorificarea superioară a materiilor prime și a altor resurse de care dispun cele două țări.

Cele două părți au apreciat, de asemenea, dezvoltarea fructuoasă a schimburilor în domeniile învățămîntului, culturii și artelor, care se desfășoară pe baza acordului guvernamental și a programelor de aplicare încheiate între cele două țări, reafirmînd dorința de a intensifica, în continuare, cooperarea reciproc avantajoasă în domeniile respective. Totodată, s-a subliniat contribuția pe care o aduc la adîncirea cunoașterii reciproce și prieteniei dintre cele două popoare manifestările culturale, precum și marcarea unor aniversări importante din istoria și cultura celor două țări.

[...]

Cei doi miniștri de externe au acordat o atenție deosebită situației din Europa, unde s-au acumulat cea mai mari cantități de arme de distrugere în masă. El au subliniat necesitatea de a se face totul pentru statornicirea pe continent a unui climat de încredere și cooperare, pentru reușita reuniunii de la Madrid, astfel încît aceasta să dea un nou impuls eforturilor politicii de destindere, independență și cooperare în Europa, înfăptuirii unitare a documentului de la Helsinki.

Ei au subliniat importanța prioritară a convenirii unui acord privind adoptarea și înfăptuirea unor măsuri eficiente de dezangajare militară și dezarmare pe continent și, în acest sens, au evidențiat însemnătatea ajungerii la un acord privind convocarea unei conferințe de încredere (sic!) și dezarmare în Europa.

Părțile au relevat că o contribuție importantă la cauza securității și cooperării pe plan european o are întărirea colaborării, înțelegerii, buneii vecinătăți și păcii în Balcani. Apreciînd rezultatele reuniunilor de la Atena și Ankara, privind colaborarea multilaterală dintre statele din zonă, cei doi miniștri s-au pronunțat pentru continuarea acestor întîlniri în vederea definirii de noi posibilități pentru extinderea cooperării în viitor în domenii cum sînt transporturile, precum și materiile prime și energia.

Cele două părți au considerat că în prezent este necesar să se acționeze cu toată hotărîrea în direcția dezarmării generale, în primul rînd a dezarmării nucleare, echilibrul de forte realizîndu-se nu pe calea sporirii înarmărilor, ci a diminuării continue a acestora. Cele două părți au evidențiat însemnătatea deosebită pe care ar avea-o în acest sens înghețarea și reducerea bugetelor militare, renunțarea la instalarea de noi baze militare, la amplasarea de noi arme, inclusiv nucleare, și ajungerea la un acord privind reducerea forțelor armate și armamentelor, îndeosebi nucleare.

În acest scop, ele s-au pronunțat pentru promovarea unei politici de contacte și tratative, care să ducă la sporirea încrederii reciproce, la găsirea celor mai bune căi pentru destindere și dezarmare, pentru înfăptuirea păcii și colaborării internaționale.

În schimbul de vederi cu privire la conflictele existente în lume, cei doi miniștri au relevat necesitatea ca toate litigiile dintre state, indiferent de natura sau caracterul lor, de gradul lor de

complexitate, să fie soluționate numai pe cale pașnică, prin mijloace politice, prin discuții între părțile interesate, manifestându-se înțelegere și receptivitate față de interesele legitime ale fiecărei părți, în spiritul egalității în drepturi și respectului reciproc.

Cei doi miniștri de externe au relevat necesitatea eliminării definitive a colonialismului, a oricărei politici de ingerințe, dominație și dictat. În acest sens, s-au pronunțat pentru realizarea dreptului poporului namibian la independență națională.

Cei doi miniștri ai Afacerilor Externe au apreciat că ONU și celelalte organisme din sistemul Națiunilor Unite au sarcini deosebit de mari în democratizarea relațiilor internaționale și soluționarea problemelor complexe ale lumii contemporane, cu participarea tuturor statelor.

Cei doi miniștri au exprimat satisfacția lor pentru atmosfera cordială, sinceră și deschisă în care s-au desfășurat întrevederile, pentru rezultatele fructuoase cu care s-a încheiat vizita. Ei au reafirmat dorința comună a celor două părți de a intensifica cooperarea bilaterală pe multiple planuri, relevând în acest context importanța pe care cele două țări o acordă consultărilor politice periodice și schimbului mutual de vizite la diferite niveluri.

Ministrul Afacerilor Externe Ștefan Andrei a adresat ministrului Afacerilor Externe İlter Turkmen<sup>150</sup> invitația de a face o vizită oficială în România. Invitația a fost acceptată cu plăcere.

[„Scinteia”, nr. 12.022, 17 aprilie 1981, p. 5]

**82. 9 aprilie 1982, București. Protocolul ședinței Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., în cadrul căruia președintele R.S.R., Nicolae Ceaușescu, a prezentat o informație referitoare la vizita șefului de stat turc, generalul Kenan Evren (5-8 aprilie 1982). Din inventarul subiectelor abordate se disting cele economice, cu accent pe diversificarea schimburilor comerciale și interesul reciproc pentru extinderea cooperării în sectorul energetic, petrol, transporturi. Din perspectivă politică, discuțiile s-au concentrat asupra problemelor legate de implementarea obiectivelor post-Helsinki în ceea ce privește securitatea europeană. Se subliniază convergența opiniilor ambelor state în ceea ce privește aprofundarea cooperării balcanice și importanța relațiilor româno-turce în acest context.**

*April 9, 1982, Bucharest. Protocol of the meeting of the Political Executive Committee of the Central Committee of the PCR, during which Nicolae Ceaușescu, presented a briefing on the visit of the Turkish head of state, General Kenan Evren (April 5-8, 1982). From the inventory of topics approached, economic ones are distinguished, with emphasis on diversification of trade and mutual interest in expanding cooperation in the energy, oil, transport sectors. From a political perspective, discussions focused on issues related to the implementation of post-Helsinki objectives in terms of European security. It also highlights the convergence of opinions of both states regarding the deepening of Balkan cooperation and the importance of Romanian-Turkish relations in this context.*

<sup>150</sup> **İlter Türkmen** (1927-2022), diplomat și om politic turc. Fiul lui Behçet Türkmen, directorul Serviciului Securității Naționale în 1953-1957. A intrat în serviciul Ministerului Afacerilor Externe în 1949. A fost secretar general adjunct (1967), ambasador la Atena (24 iulie 1968 – 10 octombrie 1972) și Moscova (3 noiembrie 1972 – 9 septembrie 1975), secretar general (iulie-septembrie 1980) și ministru al Afacerilor Externe (21 septembrie 1980 – 24 octombrie 1983), reprezentant permanent al ONU în Geneva și New York, ambasador la Paris (1 ianuarie 1988 – 1 ianuarie 1991), consilier pe lângă Agenția ONU de Ajutorare și Lucrări pentru Refugiații Palestinieni din Orientul Apropiat (1991-1996).



**Protocol nr. 6**

al ședinței Comitetului Politic Executiv, din ziua de 9 aprilie 1982

[...]

V. În cadrul ședinței, tovarășul Nicolae Ceaușescu a prezentat o informare cu privire la vizita de stat efectuată în țara noastră, în perioada 5-8 aprilie 1982, de generalul Kenan Evren, șef de stat al Republicii Turcia.

Comitetul Politic Executiv și-a exprimat deplina satisfacție față de rezultatele convorbirilor purtate de președintele Nicolae Ceaușescu și generalul Kenan Evren, și a dat o deosebită apreciere înțelegerilor și documentelor convenite, relevând marea importanță a Declarația comună, semnată de cei doi șefi de stat, care dă expresie voinței ambelor părți de a extinde și întări în continuare relațiile de prietenie, colaborare și bună vecinătate dintre România și Turcia, a celorlalte documente încheiate cu ocazia vizitei, precum și a măsurilor stabilite privind sporirea și diversificarea schimburilor comerciale, pe o bază echilibrată și reciproc avantajoasă, lărgirea și adâncirea cooperării – îndeosebi în domeniile energiei, industriei metalurgice și petroliere, al transporturilor – amplificarea conlucrării pe tărâmul științei, culturii, învățământului și în alte sectoare de activitate.

Comitetul Politic Executiv a reliefat, de asemenea, importanța schimbului de păreri și a concluziilor la care au ajuns cei doi șefi de stat în probleme actuale ale situației politice internaționale.

A fost apreciat acordul celor două țări de a depune toate eforturile pentru încheierea cu rezultate constructive a reuniunii de la Madrid, pentru asigurarea continuității procesului de edificare a securității și cooperării europene început la Helsinki, hotărârea României și Turciei de a milita pentru stimularea și promovarea colaborării bilaterale și multilaterale între țările balcanice, pentru transformarea acestei regiuni într-o zonă a păcii, bunei vecinătăți, înțelegerii și colaborării. Comitetul Politic Executiv a dat o înaltă apreciere hotărârii celor două țări de a contribui activ la pregătirea și încheierea cu succes a reuniunii țărilor balcanice privind energia și materiile prime, prevăzută să aibă loc la București în acest an.

Aprobând documentele și înțelegerilor convenite, concluziile la care au ajuns cei doi șefi de stat, Comitetul Politic Executiv a stabilit să se ia măsuri pentru realizarea, în cele mai bune condiții a obiectivelor de colaborare și cooperare prevăzute, pentru dezvoltarea tot mai puternică a relațiilor de prietenie și colaborare dintre România și Turcia, dintre popoarele român și turc.

[ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, vol. 1, dosar 20/1982, f. 9-10]

- 83. 3 iulie 1983, București. Relatări de presă privind convorbirile oficiale între premierul Republicii Turcia, Bülent Ulusu, și Președintele R.S.R, Nicolae Ceaușescu, pe timpul vizitei oficialului turc la București (1-5 iulie 1983). Este subliniat nivelul bun al cooperării româno-turce și importanța acestei relații pentru cooperarea regională din Balcani. A fost transmis interesul părții române de valorificare superioară a potențialului economic al celor două state. Din perspectiva relațiilor internaționale, discuțiile s-au concentrat pe problematica securității europene și implementarea agendei post-Helsinki și în ceea ce privește dezarmarea și consolidarea măsurilor de încredere.**  
*July 3, 1983, Bucharest. Press reports regarding the official talks between the Prime Minister of the Republic of Türkiye, Bülent Ulusu, and the President of the SRR, Nicolae*

*Ceaușescu, during the visit of the Turkish official to Bucharest (July 1-4, 1983). The good level of Romanian-Turkish cooperation is emphasized, while highlighting the importance of this relationship for regional cooperation in the Balkans. The interest of the Romanian side in making better use of the economic potential of the two states was conveyed. From the perspective of international relations, discussions focused on European security and the implementation of the post-Helsinki agenda and on disarmament and confidence-building measures.*

[...]

În timpul convorbirii s-a relevat cu satisfacție faptul că relațiile româno-turce au cunoscut, în ultimii ani, o evoluție ascendentă. Au fost evidențiate progresele înregistrate în promovarea colaborării pe plan politic, economic, tehnico-științific, cultural și în alte sfere de activitate. S-a apreciat că rezultatele obținute constituie premise bune pentru adâncirea și aprofundarea în continuare a conlucrării dintre cele două țări, în spiritul importanțelor orientări și înțelegeri stabilite cu prilejul dialogului la nivel înalt de la București și Ankara.

De ambele părți, s-a manifestat dorința de a se valorifica cu eficiență largile posibilități pe care le oferă în acest sens potențialul economic al României și Turciei. A fost reliefată necesitatea de a se acționa pentru intensificarea, raporturilor economice, pentru extinderea cooperării în sectoare de vîrf ale producției materiale, pentru diversificarea și creșterea substanțială a schimburilor de mărfuri, pe baze reciproc avantajoase și în concordanță cu programele de dezvoltare ale celor două țări. S-a evidențiat că aprofundarea continuă a relațiilor româno-turce este în interesul popoarelor român și turc, al progresului și prosperității lor, contribuind, totodată, la promovarea înțelegerii, conlucrării și cauzei păcii în Balcani, în Europa și în întreaga lume.

Au fost abordate unele aspecte actuale ale vieții politice mondiale, subliniindu-se necesitatea sporirii eforturilor pentru oprirea agravării situației internaționale, pentru reluarea și consolidarea politicii de destindere, de pace, colaborare și respect al independenței naționale. S-a apreciat, de asemenea, că trebuie făcut totul pentru încheierea grabnică a reuniunii de la Madrid care să ducă la convocarea, într-un timp scurt, a conferinței pentru dezarmare și încredere pe continent, în acest cadru a fost, evidențiată însemnătatea dezvoltării relațiilor bilaterale și multilaterale între țările balcanice, dezvoltarea între ele a unor raporturi de bună vecinătate, pace și colaborare. Reliefindu-se implicațiile profund negative ale cursei înarmărilor, s-a arătat, că un obiectiv prioritar îl reprezintă oprirea cursei înarmărilor trecerea la măsuri practice, efective, de dezarmare, în primul rînd de dezarmare nucleară. În același timp, s-au relevat efectele crizei economice mondiale, care afectează toate statele lumii, îndeosebi pe cele în curs de dezvoltare, considerîndu-se că este imperios necesar de a se depune toate eforturile pentru lichidarea fenomenului sub dezvoltării și a decalajelor dintre țările bogate și țările sărace, pentru făurirea, unei noi ordini economice internaționale. Întrevederea s-a desfășurat într-o atmosferă cordială.

[„Scînteia”, nr. 12.708, 2 iulie 1983, p. 8]

**84. 8 mai 1985, București. Extrase de presă privind întrevederea dintre Președintele R.S.R., Nicolae Ceaușescu și ministrul turc al Afacerilor Externe, Vahit Halefoglul, pe timpul vizitei oficiale a acestuia la București. Accentul discuțiilor a fost plasat pe problematica dezarmării în Europa, fiind subliniată importanța negocierilor dintre U.R.S.S. și SUA desfășurate la Geneva.**

*May 8, 1985, Bucharest. Press excerpts regarding the meeting between the President of the SRR, Nicolae Ceaușescu, and the Turkish Minister of Foreign Affairs, Vahit Halefoğlu, during his official visit to Bucharest. The focus of the talks was placed on the issue of disarmament in Europe, emphasizing the importance of negotiations between the USSR and the USA held in Geneva.*

[...]

S-a subliniat importanța valorificării posibilităților existente pentru lărgirea și diversificarea cooperării economice, pentru sporirea volumului schimburilor comerciale, în concordanță cu bunele relații politice româno-turce – ceea ce corespunde intereselor popoarelor român și turc, întăririi încrederii, colaborării și buneii vecinătăți în Balcani, în Europa și în lume. În cursul întrevederii s-a exprimat convingerea că apropiata vizită a președintelui Turciei în România va constitui un nou prilej de a impulsiona relațiile bilaterale, buna conclucrare dintre cele două țări pe arena internațională, pentru o politică de pace, înțelegere și cooperare. Au fost abordate, de asemenea, o serie de probleme ale vieții politice internaționale. Tovarășul Nicolae Ceaușescu a relevat că problema fundamentală a epocii noastre o constituie oprirea cursei înarmărilor, trecerea la dezarmare, în primul rînd la dezarmarea nucleară, asigurarea păcii pe continent și în întreaga lume. În acest cadru, a apreciat că negocierile sovieto-americane de la Geneva constituie un factor pozitiv și a exprimat speranța că se vor de pune toate eforturile pentru a se ajunge la înțelegerea ca S.U.A. și U.R.S.S. să renunțe la armele nucleare cu rază medie în Europa și pentru a se trece, în continuare, la reducerea și eliminarea tuturor armelor. În cadrul întîlnirii a fost subliniată însemnătatea intensificării activității politico-diplomatice pentru depășirea încordării dintre state, pentru soluționarea, exclusiv pe cale politică, prin tratative, a tuturor stărilor de conflict sau război dintre state.

[„Scînteia”, nr. 13.283, 8 mai 1985, p. 1]

85. 14 iunie 1985, București. Declarația comună româno-turcă, semnată în timpul vizitei de stat efectuată de președintele Republicii Turcia, Kenan Evren (11-13 iunie 1985). Se realizează un bilanț al cooperării româno-turce, indicând o serie de priorități agreate la nivelul celor doi șefi de state (transporturi, economie, industrie petrolieră, cultură). Din perspectiva evoluțiilor internaționale, subiectele abordate se înscriu pe coordonatele obișnuite ale dialogului româno-turc, fiind menționate aspectele de securitate europeană, problematica dezarmării și cooperarea regională în Balcani. Au fost reiterate pozițiile convergente în ceea ce privește diplomația multilaterală promovată de ONU și implementarea agendei Helsinki. Totodată, au fost abordate situațiile de conflict din Orientul Mijlociu (conflictul arabo-israelian, războiul civil din Liban și Războiul iraniano-irakian), Namibia, Africa de Sud.

*June 14, 1985, Bucharest. Romanian-Turkish Joint Declaration, signed during the state visit made by the President of the Republic of Türkiye, Kenan Evren (June 11-13, 1985). A balance sheet of the Romanian-Turkish cooperation is made, indicating a series of priorities agreed at the level of the two heads of state (transport, economy, oil industry, culture). From the perspective of international developments, the topics approached are part of the usual coordinates of the Romanian-Turkish dialogue, mentioning Eu-*

*ropean security issues, disarmament issues and regional cooperation in the Balkans. Convergent positions on multilateral diplomacy promoted by the UN and implementation of the Helsinki agenda were reiterated. At the same time, conflict situations in the Middle East (Arab-Israeli conflict, civil war in Lebanon and Iran-Iraq war), Namibia, South Africa were addressed.*

#### DECLARAȚIE COMUNĂ

La invitația tovarășului Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, președintele Republicii Turcia, Kenan Evren, a efectuat o vizită de stat în Republica Socialistă România, în perioada 11-13 iunie 1985. În timpul șederii sale în România, președintele Republicii Turcia și membrii delegației turce au vizitat obiective industriale și economice din București și județul Constanța, precum și stațiunile de odihnă de pe litoral. Înaltului oaspete i s-a rezervat o primire călduroasă, expresie a sentimentelor de stimă și respect reciproc care s-au statornicit între cele două națiuni. În cursul vizitei, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, și președintele Republicii Turcia, Kenan Evren, au avut convorbiri oficiale în legătură cu stadiul actual al relațiilor bilaterale dintre cele două țări și posibilitățile de a le dezvolta în continuare, precum și un schimb de păreri în probleme internaționale de interes comun.

Cei doi președinți și-au exprimat satisfacția față de dezvoltarea continuă a relațiilor și cooperării dintre România și Turcia în diferite domenii. În acest cadru, ei au evidențiat importanța deosebită a contactelor la nivel înalt, care dau noi dimensiuni relațiilor dintre cele două țări. Cei doi președinți au afirmat hotărârea lor de a dezvolta și în viitor relațiile de prietenie, cooperare și bună vecinătate dintre România și Turcia și de a intensifica contactele la diferite niveluri, pe baza principiilor independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, deplinei egalități în drepturi și avantajului reciproc.

Cei doi președinți și-au exprimat convingerea că promovarea relațiilor bilaterale de bună vecinătate și cooperare dintre România și Turcia este în avantajul reciproc al celor două părți și contribuie în același timp la întărirea bunei vecinătăți, înțelegerii mutuale, cooperării și stabilității în Balcani și în Europa, în general. Cei doi președinți și-au exprimat satisfacția față de progresele înregistrate în ultimii ani în extinderea și diversificarea cooperării în domeniile economic, tehnic, științific și cultural dintre România și Turcia. Ei au convenit să adopte noi măsuri pentru întărirea acestei cooperări în interesul ambelor țări. Cei doi președinți au acordat o importanță deosebită promovării relațiilor economice bilaterale. Ei au salutat rezultatele obținute la cea de-a XI-a sesiune a Comisiei mixte economice româno-turce, care a avut loc la Ankara, între 6 și 9 mai 1985. Cele două părți au confirmat voința și hotărârea lor de a crește și diversifica schimburile comerciale bilaterale, în conformitate cu potențialul economic al celor două țări, pe baza echilibrului și avantajului reciproc. S-a convenit ca cele două părți să-și intensifice eforturile pentru dezvoltarea în continuare a acestor schimburi. În acest context, ei au subliniat rolul contractelor comerciale pe termen lung, care să asigure relații economice stabile și de durată. Astfel, s-a convenit să se continue examinarea posibilităților încheierii unui acord comercial, de cooperare economică și tehnică pe termen lung între cele două țări. S-a stabilit, de asemenea, ca reprezentanții celor două țări să se întâlnească periodic și de fiecare dată când va fi necesar pentru a evalua stadiul schimburilor economice și comerciale în vederea asigurării creșterii lor constante și echilibrate.

Ambele părți au subliniat importanța extinderii continue a relațiilor dintre camerele de comerț și industrie, precum și între firme și întreprinderi de comerț exterior din cele două țări.

Ele au evidențiat, de asemenea, utilitatea încurajării vizitelor reciproce de delegații comerciale și a participării la expoziții și târguri internaționale. Ambele părți și-au exprimat satisfacția față de progresul obținut pînă în prezent în realizarea în comun de obiective în domeniile economic, industrial și tehnic. În această privință, ele au convenit să-și intensifice eforturile pentru dezvoltarea în continuare a cooperării, pe baze reciproc avantajoase, în special în astfel de domenii cum sînt energia, industria metalurgică și industria petrolieră. Ambele părți au relevat importanța promovării cooperării în domeniul transporturilor. Ele și-au exprimat convingerea că dezvoltarea cooperării în acest domeniu va duce la creșterea în mare măsură a relațiilor economice și comerciale bilaterale. Cele două părți au convenit să promoveze folosirea activă a Canalului Dunăre – Marea Neagră și să organizeze în acest scop contacte între autoritățile competente. Ambele părți și-au exprimat satisfacția că liniile RO-RO Constanța – Trabzon și Constanța – Istanbul au devenit operaționale.

Ele au convenit să accelereze lucrările pentru deschiderea cît mai curînd a liniei de feribot dintre porturile Constanța și Samsun și au remarcat cu plăcere faptul că autoritățile competente ale celor două țări sînt gata să coopereze pentru înființarea unei linii de feribot între porturile Constanța și Istanbul. Ambele părți au subliniat faptul că folosirea cu regularitate și eficiență a acestor linii va contribui și la utilizarea mai activă a Canalului Dunăre – Marea Neagră pentru transportul mărfurilor între cele două țări și al celor de tranzit. Cele două părți au convenit să promoveze în continuare cooperarea și să intensifice contactele între România și Turcia în domeniile culturii, artei, științei, turismului și Radioteleviziunii pentru o mai bună înțelegere între cele două națiuni. Președintele Republicii Socialiste România și președintele Republicii Turcia au efectuat un schimb larg de păreri asupra situației internaționale. Ei au constatat cu satisfacție existența unei similitudini a punctelor lor de vedere într-un mare număr de probleme internaționale.

Cei doi președinți au exprimat îngrijorarea lor profundă față de agravarea situației internaționale, accelerarea cursei înarmărilor nucleare, persistența focarelor de tensiune și conflicte, amestecul în treburile interne ale altor țări, adîncirea decalajului dintre țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare. Ei au subliniat necesitatea ca toate țările să depună eforturi intense pentru eliminarea cauzelor care au dus la această situație. Ambele părți și-au reafirmat încrederea că soluționarea corespunzătoare și durabilă a problemelor internaționale poate avea loc nu mai prin mijloace pașnice, prin negocieri. În acest context, ele au subliniat importanța vitală a traducerii în viață, stricte și depline, a principiilor fundamentale ale respectării independenței și suveranității, integrității teritoriale, neamestecului în treburile interne, egalității în drepturi, nerecurgerii la forță sau amenințarea cu forță în relațiile dintre toate statele.

Ambele părți au subliniat necesitatea opririi fără întîrziere a cursei înarmărilor și adoptării de măsuri concrete pentru reducerea armelor nucleare și convenționale, care să ducă la dezarmarea generală și totală. Ele au considerat că securitatea trebuie să fie realizată la cel mai scăzut nivel posibil al forțelor. Cei doi președinți au salutat negocierile de la Geneva dintre Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii privind armele nucleare și cosmice și au exprimat speranța că aceste negocieri vor duce la rezultate pozitive. Ei au evidențiat necesitatea ca armele nucleare să fie substanțial reduse și în final eliminate din Europa și din lume, prin acorduri echilibrate, echitabile și verificabile, sub un control internațional strict și eficient. Cele două părți au fost de acord că la negocierea acordurilor privind măsuri de încredere, de securitate și de dezarmare în Europa trebuie să participe activ toate statele europene. Ambele părți și-au reafirmat sprijinul față de principiile și prevederile cuprinse în Actul final de la Helsinki. Ele au subliniat că aceste principii și prevederi trebuie să fie respectate în întregime și în mod permanent.

Cele două părți au subliniat necesitatea intensificării eforturilor pentru a se ajunge în curând la rezultate pozitive la Conferința de la Stockholm pentru măsuri de încredere și securitate și pentru dezarmare în Europa. Ele și-au exprimat convingerea că ajungerea la un acord la această conferință privind măsuri concrete de creștere a încrederii va avea în același timp o influență favorabilă asupra celorlalte negocieri referitoare la oprirea cursei înarmărilor și realizarea dezarmării. Ambele părți au subliniat, de asemenea, importanța realizării încheierii cu succes a negocierilor de la Viena. Cei doi președinți au evidențiat importanța transformării Balcanilor într-o regiune a păcii, bunei vecinătăți, cooperării, încrederii mutuale și stabilității și au reafirmat hotărârea lor de a continua eforturile în această direcție. Ei au făcut un schimb de păreri asupra aspectelor realizării acestui obiectiv, în folosul tuturor țărilor din regiune.

Cele două părți și-au exprimat îngrijorarea profundă în legătură cu tensiunea și instabilitatea situației din Orientul Mijlociu. Ele au subliniat că o pace globală, justă și durabilă în această regiune poate fi realizată numai prin retragerea Israelului din toate teritoriile ocupate după 1967, soluționarea problemei palestinienilor prin recunoașterea drepturilor legitime ale poporului palestinian, inclusiv dreptul la autodeterminare conform dorinței sale, asigurarea independenței și suveranității tuturor statelor din această regiune. Exprimiind îngrijorarea în legătură cu situația din Liban, cele două părți au declarat din nou că sprijină independența, suveranitatea și integritatea; teritorială ale acestei țări și s-au pronunțat pentru o reconciliere neîntârziată între forțele politice libaneze, pentru crearea condițiilor care să permită poporului libanez să trăiască în pace și liniște. Cei doi președinți au reafirmat îngrijorarea lor profundă în legătură cu continuarea războiului dintre Iran și Irak. În această privință, ei s-au pronunțat pentru încetarea imediată a ostilităților și pentru soluționarea justă și dreaptă a conflictului, acceptabilă ambelor părți. Ei și-au reafirmat sprijinul ferm față de toate eforturile și inițiativele întreprinse în acest scop.

Cele două părți au subliniat necesitatea adoptării unor măsuri hotărâte în vederea eliminării complete a oricăror forme de colonialism și discriminare rasială. Ele s-au pronunțat pentru sprijinirea luptei poporului namibian, sub conducerea S.W.A.P.O.<sup>151</sup>, pentru independența Namibiei, pentru încetarea politicii rasiste și de apartheid din Africa de Sud.

Cele două părți și-au exprimat preocuparea față de efectele negative pe care le au, în mod deosebit pentru țările în curs de dezvoltare, situația economică internațională actuală, creșterea protecționismului și incertitudinilor continue ale situației monetare internaționale. Ele au subliniat necesitatea soluționării problemei datoriilor externe ale țărilor în curs de dezvoltare, reducerii și lichidării decalajului dintre țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare, stabilirii unei noi ordini economice internaționale. Ele și-au exprimat hotărârea de a sprijini întărirea rolului și eficienței Organizației Națiunilor Unite în menținerea păcii și securității în lume și promovarea cooperării internaționale și a soluționării problemelor care confruntă omenirea. Ele și-au exprimat satisfacția pentru cooperarea bună dintre delegațiile celor două țări la Organizația Națiunilor Unite, precum și în cadrul altor organisme internaționale și au convenit să intensifice această cooperare.

[„Scînteia”, nr. 13.315, 14 iunie 1985, pp. 1-3]

#### **86. 4 aprilie 1986, București. Extrase de presă privind primirea de către Președintele R.S.R. România, Nicolae Ceaușescu, a delegației parlamentare din Republica Turcia, condusă**

<sup>151</sup> **The South West Africa People's Organisation** – Partid politic namibian și denumire pentru mișcarea de independență a Namibiei.

de Necmettin Karaduman, președintele Marii Adunări Naționale. Sunt transmise mesaje privind convergența de idei și poziții în ceea ce privește o serie de probleme de actualitate internațională, precum dezarmarea și relații de bună vecinătate în Balcani.

*April 4, 1986, Bucharest. Press excerpts regarding the reception by the President of the Socialist Republic of Romania, Nicolae Ceaușescu, of the parliamentary delegation from the Republic of Türkiye, led by Necmettin Karaduman, President of the Great National Assembly. Messages are sent on the convergence of ideas and positions on a number of topical international issues, such as disarmament and good neighborhood relations in the Balkans.*

[...]

A fost evidențiată contribuția pe care parlamentele și parlamentarii din cele două țări au adus-o și pot să o aducă în continuare la amplificarea relațiilor româno-turce. În timpul întrevederii au fost abordate, de asemenea, unele aspecte ale vieții politice internaționale.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu, arătând că situația internațională continuă să fie foarte gravă, a subliniat că trebuie făcut totul pentru înfăptuirea dezarmării, în primul rând a celei nucleare, pentru oprirea militarizării Cosmosului, pentru apărarea păcii – bunul cel mai de preț al omenirii. Președintele României a relevat însemnătatea realizării unor înțelegeri reale și eficiente în domeniul dezarmării, în interesul instaurării unei păci trainice pe noastră. A fost evidențiată necesitatea realizării în Balcani a unor relații de bună vecinătate și crearea în această regiune a unei zone fără arme nucleare și chimice, fără baze militare străine.

S-a reliefat rolul important ce revine parlamentelor în întărirea, colaborării și conlucrării internaționale, pentru soluționarea constructivă a marilor probleme ale contemporaneității pentru afirmarea unei politici noi, de destindere, securitate și pace între națiuni.

La primire au luat parte Nicolae Giosan<sup>152</sup>, președintele Marii Adunări Naționale, și Ștefan Ștefănescu<sup>153</sup>, deputat. A fost de față Süreyya Yüksel<sup>154</sup>, ambasadorul Republicii Turcia la București.

[„Șcinteia”, nr. 13.566, 4 aprilie 1986, p. 1]

**87. 2 iulie 1986, București. Relatări de presă privind vizita prim-ministrului Republicii Turcia, Turgut Ozal (30 iunie – 1 iulie 1986). Se reafirmă interesul pentru cooperarea în Balcani. Sunt menționate o serie de documente semnate cu acest prilej în domeniul economic și financiar.**

<sup>152</sup> **Nicolae Giosan** (1921 – 1990), demnitar comunist, inginer agronom, profesor universitar de genetică, membru corespondent al Academiei R.P.R., ultimul președinte al Marii Adunări Naționale. A fost membru supleant al CC al PMR (28 decembrie 1955-17 iunie 1960), membru al CC al PMR/PCR (17 iunie 1960-22 decembrie 1989), membru supleant al Comitetului Politic Executiv al CC al PCR (28 noiembrie 1974 – 22 decembrie 1989). A deținut și funcțiile de ministru al Agriculturii și Silviculturii (13-21 noiembrie 1969), prim-adjunct al șefului Secției pentru Problemele Muncii de Partid în Agricultură a CC al PCR (din 1 octombrie 1981), deputat ales în mai multe circumscripții electorale (1957-1989). În calitate de deputat, a fost ales ulterior președinte al Marii Adunări Naționale (1974-1989).

<sup>153</sup> **Ștefan Ștefănescu** (1929 – 2018), istoric român, profesor universitar la Facultatea de Istorie, Universitatea din București, cercetător și director al Institutului „Nicolae Iorga”, membru titular al Academiei Române – Secția de Științe Istorice. Opera sa științifică însumează circa 500 de titluri, acoperind direcții variate de cercetare (istorie medievală, demografie istorică, istoria instituțiilor și a relațiilor internaționale, istoriografie) dar și editări de documente. A obținut numeroase premii și distincții academice, un exemplu fiind Ordinul „Meritul Științific”. A deținut și funcții politice precum membru în Comitetul Central al CC al PCR și deputat.

<sup>154</sup> **Mehmet Süreyya Yüksel** (1923-2014), general și diplomat turc. Ajuns în vârful ierarhiei militare, fiind comandant al Academiei de Război (21 august 1980 – 12 septembrie 1980). A susținut lovitura de stat militară din 12 septembrie 1980, devenind comandantul Armatei a 4-a, din regiunea Izmir (12 septembrie 1980 – 30 august 1984). A trecut în rezervă în 1984, fiind numit ambasador la București (6 noiembrie 1984 – 6 noiembrie 1987).

**July 2, 1986. Press reports on the visit of the Prime Minister of the Republic of Türkiye, Turgut Ozal (30 June – 1 July 1986). Interest in cooperation in the Balkans is reaffirmed. A number of documents signed on this occasion in the economic and financial field are mentioned.**

Marți dimineață, s-au încheiat în Capitală convorbirile oficiale dintre primul ministru al Guvernului Republicii Socialiste România, Constantin Dăscălescu și primul ministru al Republicii Turcia, Turgut Ozal<sup>155</sup>. Cei doi prim-miniștri au subliniat hotărârea comună a guvernelor României și Turciei de a acționa în continuare pentru înfăptuirea înțelegerilor convenite cu prilejul întâlnirilor la nivel înalt, pentru extinderea conlucrării economice, tehnico-stiințifice, pentru lărgirea schimburilor de mărfuri și a cooperării în alte domenii de interes reciproc, în folosul țărilor și popoarelor noastre, al colaborării, înțelegerii și păcii în Balcani, în Europa și în întreaga lume. La încheierea convorbirilor, cei doi prim-miniștri au evidențiat caracterul rodnic al vizitei, al schimbului de păreri purtat, manifestându-și convingerea că acestea vor contribui la ridicarea la un nivel superior a relațiilor de prietenie și colaborare româno-turce. Primul ministru al guvernului, Constantin Dăscălescu și premierul Turgut Ozal au semnat Protocolul privind relațiile economice între Republica Socialistă România și Republica Turcia în prezența celor doi șefi de guverne. Petre Gigea, ministrul Finanțelor și Abdulah Tenekeci<sup>156</sup>, ministru de stat, au semnat Acordul între Republica Socialistă România și Republica Turcia privind evitarea dublei impuneri cu privire la impozitele de venit și pe avere, iar Ioan Avram, ministrul energiei electrice, președintele părții române în Comisia mixtă guvernamentală de cooperare economică între Republica Socialistă România și Republica Turcia și Abdulah Tenekeci, președintele părții turce în comisie, au semnat Protocolul celei de-a XII-a sesiuni a Comisiei mixte, ale cărei lucrări s-au desfășurat la București.

[„Scinteia”, nr. 13.641, 2 iulie 1986, p. 5]

**88. 8 decembrie 1986, Constanța. Notă a Departamentului Securității Statului din Constanța cu privire la stadiul implementării măsurilor convenite în urma semnării protocolului Comisiei mixte în transporturi turco-române. Se evaluează că întârzierile apărute în deschiderea liniei comune de ferry Constanța-Samsun se datorează unei reorientări a interesului turc spre deschiderea unei astfel de linii în cooperare cu R.S.F. Iugoslavia. Se solicită intervenția pe lângă autoritățile turce pentru respectarea înțelegerile încheiate și începerea construirii terminalului de la Samsun.**

**December 8, 1986, Constanta. Note of the Department of State Security in Constanta on the stage of implementation of the measures agreed following the signing of the protocol of the Turkish-Romanian Joint Transport Commission. The assessment of delays in opening the joint ferry line Constanta-Samsun indicates the shift of Turkish interest**

<sup>155</sup> **Turgut Özal** (1927-1993), om politic turc și inginer. Președinte al Republicii Turcia. A lucrat la Administrația Națională a Energiei Electrice (1950-1960), Banca Mondială (1971-1973), alte instituții și companii private. A fost subsecretar de stat al prim-ministrului Demirel (1979-1980), viceprim-ministru în guvernul Ulusu (12 septembrie 1980 – 14 iulie 1982), președinte al Partidului Țara Noastră (20 mai 1983 – 9 noiembrie 1989), deputat (1983-1989), prim-ministru (13 decembrie 1983 – 9 noiembrie 1989) și președintele Turciei (9 noiembrie 1989 – 17 aprilie 1993).

<sup>156</sup> **Abdulah Tenekeci** (1926-2020), general de aviație și om politic turc. A fost ministru de stat în guvernul Özal (13 decembrie 1983 – 9 noiembrie 1989).



*towards opening such a line in cooperation with the S.F. Yugoslavia. In this sense, it is requested the intervention towards Turkish authorities for respecting the agreements and to start the constructions for the Samsun terminal.*

Potrivit ordinului, organele noastre s-au preocupat continuu de identificarea stărilor de lucruri care ar afecta nerealizarea investițiilor mari. Ca urmare, raportăm că potrivit acordului convenit la cel mai înalt nivel între porturile Constanța și Samsun – Turcia urma să intre, la începutul anului 1987, în exploatare linia ferry.

Protocolul semnat cu ocazia întâlnirii comisiei mixte în transporturi turco-române din mai 1985 și cel semnat în iulie 1986, cu ocazia întâlnirii de la București, a comisiei mixte româno-turcă prevedea că la început linia ferry urma să fie operată numai cu o navă românească, partea turcă neavând în această perioadă posibilitatea construirii unei nave proprii.

Urmare a acestor angajamente partea română a acționat cu bună credință și în Întreprinderea de construcții navale Constanța prima navă ferryboat este lansată deja la apă, urmând să fie operațională în primul trimestru al anului 1987, iar la a doua continuă lucrările în docul uscat, cheltuielile de construcție a celor două nave situându-se la cca.un miliard lei. Totodată, partea română, potrivit angajamentelor asumate, s-a preocupat continuu de amenajarea terminalului ferryboat din portul Constanța-Sud (Agigea), construcția aflându-se într-un stadiu avansat.

Pe de altă parte, din informații certe și verificate în teren de rețea demnă de încredere, rezultă că nici până în prezent în portul Samsun, partea turcă nu a început construcția terminalului ferry și a rampei mobile, iar la calea ferată Samsun-Magistrala Ankara-Iran/Irak nu au început până în prezent nici un fel de lucrări de modernizare.

Potrivit unei informații pe care o deținem, la începutul lunii octombrie 1986, cu ocazia vizitei președintelui Republicii Turcia-Kenan Evren în Iugoslavia, a avut loc și reuniunea comisiei economice mixte turco-iugoslave la Belgrad unde s-a semnat un protocol care stipula printre altele deschiderea în cel mai scurt timp a unei linii ferryboat între porturile Koper – Iugoslavia și Mersin – Turcia, precum și deschiderea pe aceeași relație a unei linii Ro/Ro.

Raportăm că terminalul ferryboat din portul Koper este deja operațional, iar cel din portul Mersin se află într-un stadiu foarte avansat, rampa mobilă este gata și întreg terminalul urmează să fie operațional la sfârșitul lunii decembrie 1986, iar la calea ferată Mersin-Adana-Maras – Iran/Irak, care se află într-o stare tehnică mai bună decât Magistrala Ankara – Iran– Irak, se lucrează intens la modernizarea ei în cooperare cu o firmă iugoslavă.

În afara motivărilor rezultate din stadiul construcțiilor și amenajărilor raportate mai sus, partea turcă acordă mai multă atenție cooperării cu partea iugoslavă întrucât în ianuarie 1987, portul Mersin urmează să funcționeze ca port liber, aceasta ducând la facilitarea formalităților vamale, iar amplasamentul geografic al portului Koper – cel mai nordic al Iugoslaviei, lângă Triest – este mult mai avantajos pentru mărfurile care vin din centrul, vestul și nord-vestul Europei decât străbaterea rutelor pe calea ferată sau rutieră pînă la Constanța și de aici linie ferryboat Samsun sau Ro/Ro Istanbul.

Data fiind investiția foarte mare făcută de partea română în amenajarea terminalului de la Constanța/Sud – Agigea, dana Ro/Ro și construcția celor două nave ferry, rugăm a se interveni la factorii decizionali competenți pentru a se intensifica demersurile asupra părții turce pentru respectarea înțelegerilor încheiate și începerea construirii terminalului de la Samsun, existînd pericolul ca cele două nave ferryboat să rămână neutilizate în portul Constanța.

89. 2 aprilie 1987, București. Plan de măsuri elaborat la nivelul Ministerului Afacerilor Externe pentru pregătirea vizitei în Republica Turcia a președintelui R.S.R., Nicolae Ceaușescu, în perioada 19-22 octombrie 1987. Oferă un inventar al contactelor bilaterale derulate la diferite niveluri. Se evidențiază preocuparea pentru dimensiunea economică a discuțiilor care urmau să aibă loc și, subsecvent, absența aspectelor politice, inclusiv în ceea ce privește componenta internațională. Se arată că sunt dificultăți în identificarea unor acțiuni de cooperare economică majore cu Turcia.

*April 2, 1987, Bucharest. Action plan elaborated at the level of the Ministry of Foreign Affairs for the preparation of the visit to the Republic of Türkiye of the President of the SRR, Nicolae Ceaușescu, on October 19-22, 1987. It provides an inventory of bilateral contacts carried out at different levels. There is interest on the economic dimension of the discussions that were to take place and, subsequently, the absence of political aspects, including the international component. There are underlined the difficulties to identify major activities of economic cooperation with Türkiye.*

### PLAN DE MĂSURI

Pentru pregătirea vizitei de stat în Republica Turcia a tovarășului Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, împreună cu tovarășa Elena Ceaușescu, în perioada 19-22 octombrie 1987.

I. Documente care ar urma să fie negociate în prealabil.

1. Comunicat comun.

2. Program pe termen lung privind dezvoltarea schimburilor comerciale și a cooperării economice.

**Notă:** Programul precedent a fost încheiat în 1983. MCECEI<sup>157</sup> are rezerve în legătură cu încheierea unui nou program, întrucât în etapa actuală sînt dificultăți în identificarea unor acțiuni de cooperare economică majore cu Turcia.

3. Acord pentru dezvoltarea pe termen lung a schimburilor comerciale și a cooperării economice și tehnice.

**Notă:** În Declarația comună din 1985, semnată de cei doi președinți, s-a convenit „să se continue examinarea unui acord comercial, de cooperare economică și tehnică pe termen lung între cele două țări”. Acordul comercial din 1970 a expirat formal în 1976. Acordul de cooperare economică, industrială și tehnică, semnat în 1975, este încă în vigoare.

4. Acord pentru promovarea și garantarea reciprocă a investițiilor.

**Notă:** Proiectul român a fost transmis în 1977 și actualizat în 1981. Partea turcă a declarat că problema se află în studiu.

5. Ratificarea Acordului privind evitarea dublei impuneri pe venit și capital.

**Notă:** Acordul a fost semnat la 1 iulie 1986 la București și ratificat de partea română în octombrie 1986. Partea turcă a înaintat Acordul la parlament.

II. Vizite în Turcia și în România

1. Vizita în Turcia a ministrului transporturilor și telecomunicațiilor, Pavel Aron, în perioada 20-25 aprilie 1987, cu ocazia sesiunii comisiei mixte în domeniul transporturilor (Nota de propuneri se află la conducerea guvernului).

<sup>157</sup> MCECEI – Ministerul Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale.

2. Vizita în România a ministrului de stat Kazim Oksay, care răspunde de industria petrolieră din Turcia. Oaspetele a promis că va da curs invitației în acest an, fără a preciza la ce dată.

3. Vizita în Turcia a tovarășului Ioan Avram, ministrul energiei electrice, președinte al Comisiei mixte guvernamentale de colaborare economică româno-turcă, pentru a participa la Tîrgul Internațional de la Izmir (august 1987). Partea turcă a transmis invitația prin MAE român, care a înaintat-o tovarășului ministru Ioan Avram la 31 ianuarie 1987.

4. Vizita în România a ministrului de stat, Abdullah Tenekeci, copreședinte al Comisiei mixte, pentru a participa la Tîrgul Internațional București (octombrie 1987). Avea în vedere ca această acțiune să se realizeze ca răspuns la vizita în Turcia a tovarășului ministru Ioan Avram.

### III. Acțiuni pe plan economic

1. Pregătirea și desfășurarea lucrărilor sesiunii din acest an a Comisiei mixte guvernamentale de colaborare economică româno-turcă.

Notă: MCECEI propune ca sesiunea să aibă loc după vizita de stat, pentru a concretiza înțelegerile ce vor fi stabilite la nivelul celor doi președinți.

2. Sprijinirea ministerelor economice și ICE-urilor pentru a-și realiza integral sarcinile de plan la export și import pe anul 1987, pe relația Turcia.

3. Deplasarea în Turcia a unei delegații economice complexe pentru contractare, condusă de un adjunct al ministrului de la MCECEI.

4. Vom urmări ca MCECEI și alte organe centrale să prezinte propuneri concrete de noi obiective și acțiuni de cooperare economică și tehnică româno-turce, care să fie convenite cu prilejul vizitei de stat.

Vor fi avute în vedere:

- centrale hidro și termo-electrice;
- extinderea rafinăriei Anatolia Centrală;
- construirea de drumuri;
- modernizarea și extinderea capacității unor fabrici de ciment.

5. Efectuarea unor demersuri la autoritățile turce în vederea urgentării lucrărilor la terminalul din portul Samsun, astfel încît linia de feribot Constanța-Samsun să poată fi inaugurată cu prilejul vizitei de stat.

6. Elaborarea unei note informative privind stadiul îndeplinirii înțelegerilor stabilite la cel mai înalt nivel în domeniul relațiilor economice româno-turce.

### IV. Acțiuni în domeniul cultural și al presei

1. Publicarea, într-un mare cotidian din Turcia, a unui interviu acordat de tovarășul Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România.

Termen: octombrie 1987

2. Publicarea și prezentarea în Turcia a lucrării tovarășei academician doctor inginer Elena Ceaușescu „Polimerizarea stereospecifică a izoprenului”.

Termen: octombrie 1987

3. Organizarea unei expoziții de artă contemporană românească.

Termen: septembrie 1987

4. Prezentarea, la televiziunea turcă, a unui film despre România.

Termen: septembrie 1987

5. Prezentarea la Radioteleviziunea turcă a 2-3 emisiuni cu privire la țara noastră.

Termen: octombrie 1987

6. Publicarea în presa turcă a unei serii de articole cu privire la personalitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, realizările obținute de poporul român pe drumul construirii noii societăți, politica internă și externă a țării noastre.

Termen: septembrie 1987

7. Organizarea în România a unor acțiuni culturale în cadrul Programului de schimburi cultural-științifice.

Termen: iunie-octombrie 1987

V. Măsurii politico-diplomatice și organizatorice

1. Elaborarea, pentru conducerea superioară, a unei prime note de propuneri privind documentele care ar urma să fie negociate și semnate cu ocazia vizitei de stat.

Termen: mai 1987

2. Elaborarea, pentru conducerea superioară, a unei a doua note de propuneri privind celelalte aspecte ale pregătirii și desfășurării vizitei de stat, inclusiv știrea de presă, proiectul comunicatului comun, programul vizitei, tematica convorbirilor.

Termen: septembrie 1987

3. Organizarea de consultări cu partea turcă, la București și Ankara, privind aspectele principale ale pregătirii și desfășurării vizitei de stat, inclusiv documentele avute în vedere pentru semnare și programul.

Termen: mai, iulie, septembrie 1987

4. Elaborarea de către MAE a proiectului Comunicatului comun, știri de presă privind vizita, elementelor pentru toasturile tovarășului Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România.

Termen: septembrie 1987

5. Deplasarea în Turcia a unor reprezentanți ai MAE și altor organe centrale pentru asigurarea bunei pregătiri și desfășurării a vizitei de stat.

6. Convenirea cu partea turcă a programului vizitei.

7. Negocierea și convenirea cu partea turcă a comunicatului comun și a celorlalte documente care ar urma să fie adoptate sau semnate cu ocazia vizitei de stat.

Termen: octombrie 1987

8. Elaborarea și înaintarea la conducerea superioară a dosarului documentar pentru vizita de stat în Turcia.

Termen: 5 octombrie 1987

9. Întocmirea programului de măsuri privind îndeplinirea înțelegerilor stabilite cu prilejul vizitei de stat în Turcia.

Termen: noiembrie 1987

[AMAE, Problema 220, 1987, Turcia, ff. 22-24]

**90. 15 august 1987, Ankara. Telegramă a Ambasadei la Ankara privind demersurile inițiate de partea turcă pentru organizarea vizitei Președintelui Republicii Socialiste România în Republica Turcia. Sunt abordate și știrile apărute în presa turcă prin care se speculează asupra agendei discuțiilor care s-ar concentra pe dimensiunea economică, dezarmare și cooperarea în Balcani.**

*August 15, 1987, Ankara. Telegram of the Embassy of the SRR in Ankara regarding the steps initiated by the Turkish side to organize the visit of the President of the Socialist*

***Republic of Romania to the Republic of Türkiye. The news published in the Turkish press speculating on the agenda of talks that would focus on the economic dimension, disarmament and cooperation in the Balkans are also addressed.***

1. Referindu-ne la declarații ale unor oficialități turce nenominalizate, ziarul Turkish Daily News, într-o știre din 15 august a.c., face cunoscut că în octombrie a.c., va avea loc vizita președintelui României în Turcia, fără a preciza data exactă a vizitei.

În legătură cu aceasta, în știre se arată: „Evran a vizitat România ca șef al regimului militar, în 1982, când puține țări erau dispuse să-l accepte, președintele Ceaușescu a vizitat Turcia din 1983. Ca șef civil al statului turc, Evran a vizitat din nou Bucureștiul în 1985, urmînd ca vizită de răspuns, vizita președintelui Ceaușescu din acest an în relațiile dintre cele două țări nu sînt probleme care să trebuiască a fi reglementate. Discuțiile urmînd a se purta asupra schimburilor comerciale, dezarmării și balcanilor”.

2. Din discuția cu Berhan Ekinci, directorul general adjunct al direcției politice, avută la 14 august a.c., în cadrul unei acțiuni protocolare, a rezultat că partea turcă a început pregătirea proiectului programului vizitei tovarășului președinte Nicolae Ceaușescu în Turcia, urmînd ca în curînd acesta să fie prezentat părții române.

Directorul Ekinci mi-a precizat că, potrivit practicii MAE turc, propunerile privind pregătirea și definitivarea programului vizitei urmează a fi comunicate părții române prin intermediul Ambasadei turce la București, cu informarea paralelă a Ambasadei române din Ankara.

Pentru a putea participa activ la pregătirea în cele mai bune condiții a acestei acțiuni de cea mai mare importanță, vă rog să dispuneți ca toate observațiile și propunerile părții române la cele prezentate de partea turcă să fie comunicate mai întîi ambasadei noastre.

[AMAE, Problema 220, 1987, Turcia, ff. 29-30]

## **91. Octombrie 1987, București. Notă de sinteză elaborată de Ministerul Afacerilor Externe privind evoluția relațiilor româno-turce.**

***October 1987, Bucharest. Synthesis elaborated by the Ministry of Foreign Affairs on the evolution of Romanian-Turkish relations, structured on two components regarding political-diplomatic aspects, respectively trade exchanges – economic cooperation.***

### **A. RELAȚIILE POLITICO-DIPLOMATICE**

#### **1. Istoricul relațiilor diplomatice**

Contactele diplomatice româno-turce datează de la sfîrșitul secolului al XIV-lea, cînd domitorii țărilor române au trimis la Poartă solii cu misiuni diplomatice extraordinare și ulterior (secolul al XVI-lea), reprezentanți permanenți denumiți „capuchehaie”.

În 1848, la Constantinopol a început să funcționeze o agenție diplomatică a Țării Românești.

În 1859, a fost înființată o agenție diplomatică a Principatelor Unite.

La 4 mai 1877, România a rupt relațiile diplomatice cu Turcia și s-a angajat în războiul de independență.

În 1878, relațiile diplomatice au fost reluate la nivel de legație, condusă de un ministru plenipotențiar.

Cînd Turcia a declarat război României, în 1916, relațiile dintre cele două țări au fost întrerupte din nou.

În 1922, acestea au fost reluate, iar în 1938 ridicate la nivel de ambasadă.

### Situația actuală a reprezentării

Ambasadorul român la Ankara, Drăguț Lucianu<sup>158</sup>, și-a prezentat scrisorile de acreditare la 2 martie 1987.

Ambasadorul Republicii Turcia la București, Süreyya Yüksel, a prezentat scrisorile de acreditare la 12 noiembrie 1984. Urmează să-și încheie misiunea la 6 noiembrie 1987.

România are consulat general la Istanbul. Turcia are consulat general la Constanța.

#### 2. Evoluția relațiilor politice pînă în prezent

Ca urmare a inițiativelor țării noastre, din 1965, relațiile politico-diplomatice au cunoscut o evoluție mereu ascendentă.

O însemnătate deosebită în extinderea și adîncirea raporturilor pe multiple planuri dintre cele două țări au avut-o vizitele oficiale efectuate în Turcia de tovarășul Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, în martie 1969, iunie 1976, precum și vizita de prietenie la Ankara, în august 1979.

În perioada 5-8 aprilie 1982, generalul Kenan Evren, șef de stat al Republicii Turcia a efectuat o vizită de stat în România.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, împreună cu tovarășa Elena Ceaușescu, a efectuat o vizită de stat în Turcia în perioada 20-23 mai 1983, la invitația președintelui Republicii Turcia, Kenan Evren.

Președintele Turciei, Kenan Evren, a efectuat o vizită de stat în România, între 11-13 iunie 1985.

În perioada 19-21 octombrie 1987, va avea loc vizita de stat în Turcia a tovarășului Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, împreună cu tovarășa Elena Ceaușescu.

La nivelul șefilor de guverne, au avut loc vizite în Turcia în aprilie 1978 și iulie 1984, precum și vizite în România, în august 1975, noiembrie 1978, iulie 1983 și iunie-iulie 1986.

Au avut loc vizite reciproce ale miniștrilor de externe, iar între ministerele Afacerilor Externe ale celor două țări s-a instituit practica consultărilor pe probleme bilaterale și internaționale.

S-au intensificat vizitele reciproce la nivel guvernamental, au fost semnate o serie de acorduri și convenții importante.

### B. SCHIMBURI COMERCIALE, COOPERARE ECONOMICĂ, INDUSTRIALĂ ȘI TEHNICĂ

1. România are la Ankara o secție economică (în cadrul ambasadei), iar la Istanbul un birou comercial.

2. Schimburile comerciale româno-turce se desfășoară în baza „Acordului pe termen lung pentru dezvoltarea schimburilor comerciale”, semnat la 27 octombrie 1970.

În 1970, a fost înființată Comisia mixtă economică. Sesiunea a XIII-a a Comisiei a avut loc la Ankara, în perioada 21-25 septembrie 1987.

[AMAE, Problema 220, 1987, Turcia, ff. 75-76]

### 92. 12 octombrie 1988, București. Relatări de presă privind vizita ministrului de stat al Republicii Turcia, Abdullah Tenekec. Prezența acestuia se înscrie în contextul desfășurării

<sup>158</sup> Lucianu Drăguț, diplomat, secretar al Consiliului de Miniștri (1984 – 1986), ambasador la Ankara (16 februarie 1987-15 martie 1990).

**șurării Comisiei mixte de cooperare în domeniul economic dintre cele două state. Este subliniată importanța acestui organism în cadrul general al cooperării româno-turce. October 12, 1988, Bucharest. Press reports on the visit of the State Minister of the Republic of Türkiye, Abdullah Tenekeci, to the SRR. His visit occurs in the context of the Joint Commission for Economic Cooperation between the two states held in Bucharest. The importance of this body in the general framework of Romanian-Turkish cooperation is emphasized.**

Președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu a primit, marți, pe Abdullah Tenekeci, ministru de stat, președintele părții turce în Comisia mixtă guvernamentală de cooperare economică dintre Republica Socialistă România și Republica Turcia, ale cărei lucrări se desfășoară la București. Tovarășului Nicolae Ceaușescu i-au fost transmise, cu acest prilej, un cald salut și cele mai cordiale urări din partea președintelui Republicii Turcia. Kenan Evren. Mulțumind, tovarășul Nicolae Ceaușescu a transmis, la rîndul său, președintelui Kenan Evren un salut călduros și cele mai bune urări. În timpul întrevederii au fost subliniate bunele raporturi de prietenie și colaborare dintre România și Turcia și s-a exprimat dorința dezvoltării lor în continuare, în spiritul înțelegerilor convenite la nivel înalt, de la București și Ankara. S-a relevat rolul deosebit ce revine Comisiei mixte guvernamentale în valorificarea posibilităților existente pentru lărgirea și diversificarea cooperării economice și tehnico-științifice, pentru sporirea schimburilor comerciale, corespunzător potențialului în creștere al economiilor celor două țări. În cadrul convorbirii s-a apreciat că dezvoltarea, pe multiple planuri a conlucrării româno-turce reprezintă o contribuție importantă la crearea unui climat de înțelegere și largă colaborare în Balcani, în Europa și în lume. La primire a luat parte Gheorghe Oprea, prim viceprim-ministru al guvernului, președintele părții române în Comisia mixtă guvernamentală. Au participat, de asemenea, ambasadorul României la Ankara, Lucian Drăguț, și ambasadorul Turciei la București, Suleyman Okyar Gunden<sup>159</sup>.

[„Scinteia”, nr. 14.353, 12 octombrie, 1988 p. 1]

<sup>159</sup> **Suleyman Okyar Gunden** (1944-1992), diplomat turc. A fost ambasador la București (29 decembrie 1987 – 18 septembrie 1989) și Nairobi (1 octombrie 1989 – 1 septembrie 1992).





# CRONOLOGIE

## 1939-1989

- 1 ianuarie 1939.** Reprezentanțele diplomatice ale României și Republicii Turcia de la Ankara și București sunt ridicate la rang de ambasadă.
- 1 februarie 1939, Ankara.** Vasile Stoica este numit ambasador al României la Ankara.
- 12 mai 1939.** Semnarea acordului turco-britanic privind acordarea de asistență reciprocă în eventualitatea producerii unor acțiuni agresive care ar duce la război în Marea Mediterană.
- 13 iunie 1939.** Misiunea ministrului Afacerilor Externe, Grigore Gafencu, la Atena și Ankara.
- 23 iunie 1939.** Semnarea acordului turco-francez privind acordarea de asistență reciprocă în eventualitatea producerii unor acțiuni agresive care ar duce la război în Marea Mediterană.
- 11 august 1939, Istanbul.** Întâlnirea dintre regele Carol al II-lea al României și președintele Republicii Turcia, İsmet İnönü.
- 23 august 1939, Moscova.** Semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov.
- 1 septembrie 1939.** Declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial în Europa odată cu invazia germană în Polonia.
- 19 octombrie 1939, Ankara.** Semnarea tratatului de asistență mutuală între Marea Britanie, Franța și Turcia pe o durată de 15 ani.
- 4 martie 1940, Ankara.** Vasile Stoica este rechemat din misiunea de ambasador al României la Ankara.
- 1 iunie 1940, Ankara.** Radu G. Crutzescu este numit ambasador al României la Ankara.
- 23 septembrie 1940.** Din inițiativa României, relațiile bilaterale cu Turcia sunt readuse la nivel delegație.
- 15 octombrie 1940, Ankara.** Ambasadorul Radu G. Crutzescu este rechemat din misiunea de ambasador al României la Ankara.
- 24 februarie 1941, Ankara.** Alexandru Télémaque este numit ministru plenipotențiar al României la Ankara.
- 18 iunie 1941, Ankara.** Semnarea tratatului de prietenie turco-german.
- 10 octombrie 1941, Ankara.** Semnarea acordului comercial turco-german.
- 13 septembrie 1943, Ankara.** Alexandru Cretzianu este numit ministru plenipotențiar ambasador al României la Ankara în locul lui Alexandru Télémaque.
- martie 1944, București.** Colonelul Kenan Kocatürk își încheie misiunea ca atașat militar pe lângă Legația Turciei la București.
- 20 aprilie 1944, Ankara.** Guvernul Republicii Turcia sistează livrările de crom către Germania.
- 2 august 1944, Ankara.** Adunarea Națională a Republicii Turcia votează în unanimitate ruperea relațiilor diplomatice cu Germania.
- 6 noiembrie 1944, București.** Şefkati İstinyeli este numit ministru plenipotențiar al Republicii Turcia la București în locul fostului ambasador Hamdullah Suphi Tanrıöver.
- 31 decembrie 1944, Ankara.** Colonelul Traian Teodorescu își încheie misiunea de atașat militar pe lângă Legația României la Ankara.
- 20 februarie 1945.** Republica Turcia devine națiune asociată în cadrul Adunării constitutive a Organizației națiunilor Unite de la San Francisco (25 aprilie – 26 iunie).
- 23 februarie 1945, Ankara.** Adunarea Națională a Republicii Turcia declară război Germaniei și Japoniei.
- 6 martie 1945, București.** Instalarea guvernului Petru Groza.
- 8-9 mai 1945, Berlin.** Capitularea Germaniei și sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial în Europa.
- 17 iulie – 2 august 1945.** Conferința aliată de la Potsdam.
- 16-26 decembrie 1945.** Conferința aliată de la Moscova.

- ianuarie – martie 1946.** U.R.S.S. își consolidează prezența navală în Marea Neagră făcând presiuni asupra guvernului turc de a accepta controlul sovietic asupra strâmtorilor.
- 1 martie 1946.** România și Turcia readuc relațiile diplomatice la nivel de ambasadă. Grigore C. Moisil este numit ambasador al României la Ankara, iar Șefkati İstinyeli este menținut în misiune ca ambasador al Republicii Turcia la București.
- 5 aprilie 1946, Istanbul.** Sosirea în Republica Turcia a navei militare americane USS Missouri, condamnată de U.R.S.S.
- 7 august 1946.** Nota U.R.S.S. adresată Republicii Turcia privind inoperabilitatea prevederilor Convenției de la Montreaux.
- 14 august 1946, București.** Maiorul Fazil Ciloglu este numit atașat militar pe lângă Ambasada Turciei la București.
- 9 octombrie 1946.** S.U.A. și Marea Britanie reafirmă sprijinul pentru Turcia.
- 26 octombrie 1946.** U.R.S.S. își retrace prezența navală și încetează presiunile asupra guvernului turc.
- 12 martie 1947.** Lansarea Doctrinei Truman și acordarea de sprijin Republicii Turcia.
- 22 mai 1947.** Extinderea programului SUA de asistență pentru Republica Turcia.
- 29 iunie 1947, București.** Foad Hulusi Togay este numit ambasador al Republicii Turcia la București în locul lui Șefkati İstinyeli.
- 30 decembrie 1947, București.** Proclamarea Republicii Populare Române.
- 3 aprilie 1948.** Intrarea în funcțiune a Programului de refacere a Europei (Planului Marshall).
- 28 iulie 1948.** Excluderea Republicii Federative Populare Iugoslavia din Biroul de informații al partidelor comuniste și muncitorești (COMINFORM).
- 25 ianuarie 1949.** Crearea Consiliului de Ajutor Economic Reciproc (CAER).
- 7 februarie 1949, Ankara.** Grigore C. Moisil este rechemat din misiunea de ambasador al R.P.R. la Ankara.
- 4 aprilie 1949, Washington, D.C..** Semnarea Tratatului Atlanticului de Nord prin care se pun bazele NATO.
- 25 iunie 1950 – 27 iulie 1953.** Războiul din Peninsula Coreea.
- 18 februarie 1952.** Accederea Republicii Turcia la NATO.
- 28 februarie 1953, Ankara.** Semnarea Acordului de cooperare și prietenie (Pactul Balcanic).
- 5 aprilie 1954.** Semnarea Acordului comercial și de plăți româno-turc.
- 24 februarie 1955.** Crearea Organizației Tratatului Central (CENTO), cunoscută și sub numele de Pactul de la Bagdad.
- 18-24 aprilie 1955.** Conferința de la Bandung și debutul mișcării de nealinieră.
- 14 mai 1955, Varșovia.** Semnarea Tratatului de prietenie, cooperare și asistență mutuală (Tratatul de la Varșovia).
- 18-23 iulie 1955.** Conferința de la Geneva privind securitatea europeană.
- 1 noiembrie 1955 – 30 aprilie 1975.** Războiul din Vietnam.
- 10 martie 1956, Ankara.** Barbu Zaharescu este numit ambasador al R.P.R. la Ankara.
- 23 octombrie – 4 noiembrie 1956.** Revoluția din R.P. Ungară, reprimată de U.R.S.S.
- 29 octombrie – 7 noiembrie 1956.** Criza Suezului.
- 29 august 1957, București.** Celal Tevfik Karasapan este numit ambasador al Republicii Turcia la București.
- 10 septembrie 1957, București.** Mesajul Președintelui Consiliului de miniștri al R.P.R., Chivu Stoica, privind cooperarea în Balcani.
- 4 octombrie 1957.** Lansarea de către U.R.S.S. a satelitelui Sputnik 1.
- 12 septembrie 1959, București.** Celal Tevfik Karasapan este rechemat din misiunea de ambasador al Republicii Turcia la București.
- 25 octombrie 1959.** Semnarea Acordului între S.U.A. și Republica Turcia privind instalarea de rachete „Jupiter” pe teritoriul turc.
- 6 mai 1960, București.** İzzet Akselur este numit ambasador al Republicii Turcia la București.
- 27 mai 1960, Ankara.** Guvernul Adnan Menderes este înlăturat printr-o lovitură de stat și înlocuit de un regim militar.

- 6 aprilie 1961, București.** İzzet Akselur este rechemat din misiunea de ambasador al Republicii Turcia la București.
- 4 iunie – 9 noiembrie 1961.** Criza Berlinului.
- 1-6 septembrie 1961.** Conferința statelor nealiate desfășurată la Belgrad.
- 3 martie 1962, Ankara.** Ion Drînceanu este numit ambasador al R.P.R. la Ankara.
- 12 iulie 1962, București.** Şemsettin Arif Mardin este numit ambasador al Republicii Turcia la București.
- 16-29 octombrie 1962.** Criza din Marea Caraibelor.
- 21 august 1965, București.** Proclamarea Republicii Socialiste România.
- 25 - 31 iulie 1966.** Vizita Președintelui Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer, în Republica Turcia.
- 28 ianuarie 1967, București.** Şemsettin Arif Mardin este rechemat din misiunea de ambasador al Republicii Turcia la București.
- 3 martie 1967, București.** Kamuran Gürün este numit ambasador al Republicii Turcia la București.
- 25 - 28 aprilie 1967.** Vizita unei delegații a Marii Adunări Naționale a R.S.R. în Republica Turcia.
- 17 – 20 mai 1967.** Vizita ministrului Afacerilor Externe al Republicii Turcia, Ishan Sabri Caglayangil, la București.
- 5-10 iunie 1967.** Războiul arabo-israelian (Războiul de șase zile).
- 7 august 1967.** Deschiderea liniei aeriene București – Istanbul.
- 13 – 17 septembrie 1967.** Vizita oficială în R.S.R. a prim-ministrului Republicii Turcia, Süleyman Demirel.
- 26 februarie 1968, Ankara.** Grigore Geamănu este numit ambasador al R.S.R. la Ankara în locul lui Ion Drînceanu.
- 1 iulie 1968.** Semnarea Tratatului de neproliferare a armelor nucleare.
- 22 – 28 noiembrie 1968.** Vizita ministrului de Externe, Corneliu Mănescu, în Republica Turcia.
- 24 – 29 martie 1969.** Vizita Președintelui Consiliului de Stat al R.S.R., Nicolae Ceaușescu, în Republica Turcia.
- 6 aprilie 1970.** Demers al R.S.R. pe lângă statele din Balcani pentru consolidarea securității în Balcani.
- 13 – 17 aprilie 1970.** Vizita Președintelui Republicii Turcia, Cevdet Sunay, în R.S.R.
- 2 octombrie 1970, București.** Nazif Cuhruk este numit ambasador al Republicii Turcia la București.
- 12 martie 1971.** Schimbare de regim politic la Ankara (Memorandumul militar).
- 3 septembrie 1971.** Semnarea Acordului celor patru mari puteri.
- 2 octombrie 1971, Ankara.** George Marin este numit ambasador al R.S.R. la Ankara în locul lui Grigore Geamănu.
- 3 – 7 noiembrie 1971.** Vizita ministrului de externe al R.S.R., Corneliu Mănescu, în Republica Turcia.
- 26 mai 1972.** Semnarea de către U.R.S.S. și S.U.A. a Acordului privind limitarea armelor strategice (SALT I)
- 15 noiembrie 1972, București.** Nazif Cuhruk este rechemat din misiunea de ambasador al Republicii Turcia la București.
- 16 ianuarie 1973, București.** Osman Derinsu este numit ambasador al Republicii Turcia la București.
- 3 iulie 1973.** Deschiderea lucrărilor Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa.
- 6 - 25 octombrie 1973.** Războiul arabo-israelian (Războiul de Yom Kippur).
- 3 noiembrie 1973.** Vizita prim-ministrului R.S.R., Ion Gheorghe Maurer, în Republica Turcia.
- 27 iunie – 2 iulie 1974.** Ministrul Afacerilor Externe al Turciei, Turan Güneş face o vizită oficială în R.S.R.
- 1 august 1975.** Semnarea Actului Final de la Helsinki și fondarea Organizației pentru Securitate și Cooperare (OSCE) în Europa.
- 27 – 29 august 1975.** Prim-ministrul Republicii Turcia, Süleyman Demirel, întreprinde o vizită oficială în R.S.R.
- 22 – 25 iunie 1976.** Președintele R.S.R., Nicolae Ceaușescu, efectuează o vizită oficială în Turcia.
- 10 octombrie 1976, București.** Generalul Nahit Özgür este numit ambasador al Republicii Turcia la București în locul lui Osman Derinsu.
- 21 – 23 martie 1977.** Ministrul de externe al R.S.R., George Macovescu, face o vizită oficială în Republica Turcia.
- 20-27 iunie 1977.** Vizita oficială în R.S.R. a unei delegații militare turce condusă de general de armată Vecihi Akın, șeful Statului Major General al armatei turce.

- 4 octombrie 1977 – 9 martie 1978.** Conferință dedicată implementării Actului Unic de la Helsinki, desfășurată la Belgrad.
- 25 – 29 aprilie 1978.** Prim-ministrul R.S.R., Manea Mănescu, face o vizită oficială în Republica Turcia.
- 7 iunie 1978, Ankara.** Vasile Alexandrescu este numit ambasador al R.S.R. la Ankara în locul lui George Marin.
- 12 – 14 noiembrie 1978.** Prim-ministrul Republicii Turcia, Bülent Ecevit, face o vizită oficială în R.S.R.
- 18 iunie 1979.** Semnarea de către U.R.S.S. și S.U.A. a Acordului SALT II.
- 17 august 1979.** Nicolae Ceaușescu, efectuează o scurtă vizită oficială în Turcia, unde au loc convorbiri oficiale cu premierul turc Bülent Ecevit.
- 27 – 30 noiembrie 1979, Ankara.** Reuniunea de cooperare balcanică.
- 26 iunie 1980, Ankara.** Vasile Patilineț este numit ambasador al R.S.R. la Ankara în locul lui Vasile Alexandrescu.
- 15 – 18 iulie 1980.** Ministrul Afacerilor Externe al Turciei, Hayrettin Erkmen, face o vizită oficială în R.S.R.
- 12 septembrie 1980, Ankara.** Înlăturarea guvernului Süleyman Demirel printr-o lovitură de stat și înlocuirea cu un regim militar.
- 13 – 17 aprilie 1981.** Ministrul Afacerilor Externe al R.S.R., Ștefan Andrei, face o vizită oficială în Turcia.
- 5 – 8 aprilie 1982.** Generalul Kenan Evren, șef de stat al Republicii Turcia, face o vizită oficială în R.S.R.
- 15 mai 1982.** Ministrul Afacerilor Externe al R.S.R., Ștefan Andrei, face o vizită oficială în Turcia.
- 10 decembrie 1982, Montego Bay, Jamaica.** Semnarea Convenției Națiunilor Unite asupra dreptului mărilor.
- 18 – 21 ianuarie 1983.** Ministrul Afacerilor Externe al Republicii Turcia, İlter Türkmen, face o vizită oficială în R.S.R.
- 23 martie 1983.** Lansarea de către SUA a Inițiativei Strategice de Apărare (Războiul Stelelor).
- 20 – 23 mai 1983.** Președintele R.S.R., Nicolae Ceaușescu, efectuează o vizită oficială în Republica Turcia.
- 1 - 4 iulie 1983.** Prim-ministrul Republicii Turcia, Bülent Ulusu, face o vizită oficială în R.S.R.
- 14 februarie 1984.** Aurel Duma, ministru de stat, face o vizită oficială în Republica Turcia și este primit de președintele Kenan Evren.
- 6 noiembrie 1984, București.** Süreyya Yüksel este numit ambasador al Republicii Turcia la București în locul generalului Nahit Özgür.
- 8 mai 1985.** Kenan Evren, președintele Republicii Turcia, îl primește pe Ioan Avram, viceprim-ministru al guvernului român.
- 11 – 13 iunie 1985.** Kenan Evren, președintele Republicii Turcia, face o vizită oficială în R.S.R.
- 11 – 14 iulie 1985.** Vizita unei delegații a Marii Adunări Naționale a R.S.R. în Republica Turcia.
- 4 ianuarie 1986.** Kenan Evren, președintele Republicii Turcia îl primește pe Aurel Duma, ministru de stat în Ministerul Afacerilor Externe.
- 1 – 5 aprilie 1986.** Vizita delegației Marii Adunări Naționale a Republicii Turcia în R.S.R.
- 30 iunie – 1 iulie 1986.** Vizita prim-ministrului Republicii Turcia, Turgut Ozal, în R.S.R.
- 9 octombrie 1986, Ankara.** Ambasadorul R.S.R. la Ankara, Vasile Patilineț, a murit într-un accident rutier.
- 19 februarie 1987, Ankara.** Lucianu Drăguț este numit ambasador al R.S.R. la Ankara.
- 19 -21 octombrie 1987.** Vizita președintelui R.S.R., Nicolae Ceaușescu, în Republica Turcia.
- 6 noiembrie 1987, București.** Süreyya Yüksel este rechemat ca ambasador al Republicii Turcia la București.
- 8 decembrie 1987.** Semnarea de către U.R.S.S. și S.U.A. a Tratatului privind armamentul nuclear cu rază medie (INF).
- 29 decembrie 1987, București.** Suleyman Okyar Günden este numit ambasador al Republicii Turcia la București.
- 20 septembrie 1989.** Constantin Mitea, consilier, trimis special al președintelui R.S.R., este primit la Ankara de președintele Republicii Turcia, Kenan Evren.
- 28 septembrie 1989, București.** Tugay Uluçevik este numit ambasador al Republicii Turcia la București în locul lui Suleyman Okyar Günden.

# CRONOLOGY

## 1939-1989

- January 1, 1939.** The diplomatic representations of Romania and the Republic of Türkiye in Ankara and Bucharest are elevated to embassy status.
- February 1, 1939, Ankara.** Vasile Stoica is appointed Ambassador of Romania in Ankara.
- May 12, 1939.** Turkish-British agreement on mutual assistance in the event of aggressive actions leading to war in the Mediterranean.
- June 13, 1939.** Minister of Foreign Affairs Grigore Gafencu's mission to Athens and Ankara.
- June 23, 1939.** Turkish-French agreement on mutual assistance in the event of aggressive actions leading to war in the Mediterranean.
- August 11, 1939, Istanbul.** Meeting between King Carol II of Romania and the President of the Republic of Türkiye, İsmet İnönü.
- August 23, 1939, Moscow.** Signing of the Molotov-Ribbentrop Pact.
- September 1, 1939.** World War II began in Europe with the German invasion in Poland.
- October 19, 1939, Ankara.** Signing of the Treaty of Mutual Assistance between Great Britain, France and Türkiye for a period of 15 years.
- March 4, 1940, Ankara.** Vasile Stoica is recalled from his mission as Ambassador of Romania in Ankara.
- June 1, 1940, Ankara.** Radu G. Crutzescu is appointed Ambassador of Romania in Ankara.
- September 23, 1940.** At Romania's initiative, the diplomatic mission in the Republic of Türkiye is brought back to the rank of Legation.
- October 15, 1940, Ankara.** Radu G. Crutzescu is recalled from his mission as Ambassador of Romania in Ankara.
- February 24, 1941, Ankara.** Alexandru Télémaque is appointed Minister Plenipotentiary of Romania in Ankara.
- June 18, 1941, Ankara.** Signing of the Turkish-German friendship treaty.
- October 10, 1941, Ankara.** Signing of the German-Turkish Trade Agreement.
- September 13, 1943, Ankara.** Alexandru Cretzianu is appointed Ambassador of Romania in Ankara, replacing Alexandru Télémaque.
- March 1944, Bucharest.** Colonel Kenan Kocatürk ends his mission as military attaché besides the Turkish Legation in Bucharest.
- April 20, 1944, Ankara.** The Turkish Government halts the supply of chromium to Germany.
- August 2, 1944, Ankara.** The National Assembly of the Republic of Türkiye unanimously votes breaking of diplomatic ties with Germany.
- November 6, 1944, Bucharest.** Şefkati İstinyeli is appointed Minister Plenipotentiary of the Republic of Türkiye, replacing former Ambassador Hamdullah Suphi Tanrıöver.
- December 31, 1944, Ankara.** Colonel Traian Teodorescu ends his mission as military attaché besides the Romanian Legation in Ankara.
- February 20, 1945.** The Republic of Türkiye becomes an associated nation at the United Nations Constituent Assembly in San Francisco (25 April – 26 June).
- February 23, 1945, Ankara.** The National Assembly of the Republic of Türkiye declares war on Germany and Japan.
- March 6, 1945, Bucharest.** Installation of the Petru Groza Government.
- May 8-9, 1945, Berlin.** Germany's capitulation and the end of World War II in Europe.
- July 17 – August 2, 1945.** Allied Conference in Potsdam.
- December 16-26, 1945.** Allied Conference in Moscow.

- January – March 1946.** USSR consolidated its naval presence in the Black Sea applying pressure on Türkiye to accept Soviet control of the Turkish Straits.
- March 1, 1946.** Romania and Türkiye reevaluate the status of their diplomatic representations to the rank of embassy. Grigore C. Moisil is appointed Ambassador of Romania in Ankara, and Şefkati İstinyeli remains in Bucharest as Ambassador of the Republic of Türkiye.
- April 5, 1946, Istanbul.** The arrival in the Republic of Türkiye of the US military ship USS Missouri, condemned by the USSR.
- August 7, 1946.** Note of the USSR to the Republic of Türkiye on the inoperability of the provisions of the Montreaux Convention.
- August 14, 1946, Bucharest.** Major Fazıl Ciloglu is appointed military attaché besides the Turkish Embassy in Bucharest.
- October 9, 1946.** USA and United Kingdom reaffirm their support for Republic of Türkiye.
- October 26, 1946.** USSR withdraws its naval presence and no longer threatens Turkish waters.
- March 12, 1947.** Launch the Truman Doctrine and provide support to the Republic of Türkiye.
- May 22, 1947.** Expansion of the US assistance program to the Republic of Türkiye.
- June 29, 1947, Bucharest.** Foad Hulusi Togay is appointed Ambassador of the Republic of Türkiye in Bucharest, replacing Şefkati İstinyeli.
- December 30, 1947.** Proclamation of the Romanian People's Republic.
- April 3, 1948.** Entry into operation of the Program for the Recovery of Europe (Marshall Plan).
- July 28, 1948.** Exclusion of the Federal People's Republic of Yugoslavia from the Information Bureau of the Communist and Workers' Parties (COMINFORM).
- January 25, 1949.** Creation of the Council for Mutual Economic Assistance (Comecon).
- February 7, 1949, Ankara.** Grigore C. Moisil ends his mission as Ambassador of PRR in Ankara.
- April 4, 1949, Washington, D.C.** The signing of the North Atlantic Treaty laying the foundations of NATO.
- June 25, 1950 – July 27, 1953.** War on the Korean Peninsula.
- February 18, 1952.** Accession of the Republic of Türkiye to NATO.
- February 28, 1953.** Signing of the Cooperation and Friendship Agreement (Balkan Pact).
- April 5, 1954.** Signing of the Romanian-Turkish Trade and Payment Agreement.
- February 24, 1955.** Creation of the Central Treaty Organization (CENTO), also known as the Baghdad Pact.
- April 18-24, 1955.** Bandung Conference and the start of the non-aligned movement.
- May 14, 1955, Warsaw.** Signing of the Treaty of Friendship, Cooperation and Mutual Assistance (Warsaw Treaty).
- July 18-23, 1955.** Geneva Conference on European Security.
- November 1, 1955 – April 30, 1975.** Vietnam War.
- March 10, 1956, Ankara.** Barbu Zaharescu is appointed Ambassador of PRR in Ankara.
- October 23 - November 4, 1956.** The Hungarian Revolution, repressed by the USSR
- October 29 – November 7, 1956.** Suez Crisis.
- August 29, 1957, Bucharest.** Celal Tevfik Karasapan is appointed Ambassador of the Republic of Türkiye in Bucharest.
- September 10, 1957, Bucharest.** Message from the President of the Council of Ministers of the PRR, Chivu Stoica, on cooperation in the Balkans.
- October 4, 1957.** Launch by the USSR of the satellite Sputnik 1.
- September 12, 1959, Bucharest.** Celal Tevfik Karasapan ends his mission as Ambassador of the Republic of Türkiye in Bucharest.
- October 25, 1959.** Signing of the Agreement between the USA and the Republic of Türkiye on the installation of "Jupiter" missiles on Turkish territory.
- May 6, 1960, Bucharest.** İzzet Akselur is appointed Ambassador of the Republic of Türkiye in Bucharest.
- May 27, 1960, Ankara.** The Adnan Menderes government is overthrown in a coup and replaced with a military regime.
- April 6, 1961, Bucharest.** İzzet Akselur ends his mission as Ambassador of the Republic of Türkiye in Bucharest.
- June 4 – November 9, 1961.** Berlin Crisis.
- September 1-6, 1961.** Conference of Non-Allied States held in Belgrade.

- March 3, 1962, Ankara.** Ion Drînceanu is appointed Ambassador of PRR in Ankara.
- July 12, 1962, Bucharest.** Şemsettin Arif Mardin is appointed Ambassador of the Republic of Türkiye in Bucharest.
- October 16-29, 1962.** Caribbean Crisis.
- August 21, 1965, Bucharest.** Proclamation of the Socialist Republic of Romania.
- July 25 – 31, 1966.** Visit of the President of the Council of Ministers, Ion Gheorghe Maurer, to the Republic of Türkiye.
- January 28, 1967, Bucharest.** Şemsettin Arif Mardin ends his mission as Ambassador of the Republic of Türkiye in Bucharest.
- March 3, 1967, Bucharest.** Kamuran Gürün is appointed Ambassador of the Republic of Türkiye in Bucharest.
- April 25 – 28, 1967.** Visit of a delegation of the Grand National Assembly of the SRR to the Republic of Türkiye.
- May 17–20, 1967.** Visit of the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye, İshan Sabri Caglayanlı, to Bucharest.
- June 5–10, 1967.** Arab-Israeli War (Six-Day War).
- August 7, 1967.** Launching of the Bucharest – Istanbul airline.
- September 13–17, 1967.** Official visit to the SRR of the Prime Minister of the Republic of Türkiye, Süleyman Demirel.
- February 26, 1968, Ankara.** Grigore Geamănu is named Ambassador of SRR in Ankara, replacing Ion Drînceanu.
- July 1, 1968.** Signing of the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons.
- November 22–28, 1968.** Foreign Minister Corneliu Mănescu's visit to Republic of Türkiye.
- March 24–29, 1969.** Visit of the President of the State Council of the SRR, Nicolae Ceaușescu, to the Republic of Türkiye.
- April 6, 1970.** Diplomatic action of SRR besides the Balkan states to strengthen security in the Balkans.
- April 13–17, 1970.** Visit of the President of the Republic of Türkiye, Cevdet Sunay, to the SRR.
- October 2, 1970, Bucharest.** Nazif Cuhruk is appointed Ambassador of the Republic of Türkiye in Bucharest.
- March 12, 1971.** Political regime change in Ankara (Military Memorandum).
- September 3, 1971.** Signing of the Four Great Power Agreement.
- October 2, 1971, Ankara.** George Marin is appointed Ambassador of SRR in Ankara, replacing Grigore Geamănu.
- November 3–7, 1971.** Visit of SRR Foreign Minister Corneliu Mănescu to Republic of Türkiye.
- May 26, 1972.** Signing by the USSR and the US of the Strategic Arms Limitation Agreement (SALT I).
- November 15, 1972, Bucharest.** Nazif Cuhruk ends his mission as Ambassador of the Republic of Türkiye in Bucharest.
- January 16, 1973, Bucharest.** Osman Derinsu is appointed Ambassador of the Republic of Türkiye in Bucharest.
- July 3, 1973.** Opening of the Conference on Security and Cooperation in Europe.
- October 6 – 25, 1973.** Arab–Israeli War (Yom Kippur War).
- November 3, 1973.** Visit of the Prime Minister of the SRR, Ion Gheorghe Maurer, to the Republic of Türkiye.
- June 27 – July 2, 1974.** Turkish Minister of Foreign Affairs Turan Güneş pays an official visit to SRR.
- August 1, 1975.** Signing of the Helsinki Final Act and establishment of the Organization for Security and Cooperation (OSCE) in Europe.
- August 27–29, 1975.** The Prime Minister of the Republic of Türkiye, Süleyman Demirel, pays an official visit to SRR.
- June 22–25, 1976.** The President of the SRR, Nicolae Ceaușescu, pays an official visit to Republic of Türkiye.
- October 10, 1976, Bucharest.** Generalul Nahit Özgür is appointed Ambassador of the Republic of Türkiye in Bucharest, replacing Osman Derinsu.
- March 21–23, 1977.** SRR Foreign Minister George Macovescu pays an official visit to Republic of Türkiye.
- June 20-27, 1977.** Official visit in the SRR of a Turkish military delegation led by Army General Vecihi Akın, Chief of General Staff of the Turkish Army.
- October 4, 1977 – March 9, 1978.** Conference dedicated to the implementation of the Single Helsinki Act, held in Belgrade.

- April 25–29, 1978.** The Prime Minister of the SRR, Manea Mănescu, pays an official visit to the Republic of Türkiye.
- June 7, 1978, Ankara.** Vasile Alexandrescu is appointed Ambassador of SRR in Ankara, replacing George Marin.
- November 12–14, 1978.** The Prime Minister of the Republic of Türkiye, Bulent Ecevit, pays an official visit to SRR.
- June 18, 1979.** Signing by the USSR and the US of the SALT II Agreement.
- August 17, 1979.** Nicolae Ceaușescu pays a short official visit to Türkiye, where official talks are held with Turkish Prime Minister Bülent Ecevit.
- November 27–30, 1979, Ankara.** Balkan Cooperation Meeting.
- June 26, 1980, Ankara.** Vasile Patilineț is appointed Ambassador of SRR in Ankara, replacing Vasile Alexandrescu.
- July 15 – 18, 1980.** Türkiye's Minister of Foreign Affairs Hayrettin Erkmen pays an official visit to SRR.
- September 12, 1980, Ankara.** The Süleyman Demirel government is overthrown in a coup and replaced with a military regime.
- April 13–17, 1981.** The Minister of Foreign Affairs of the SRR, Ștefan Andrei, pays an official visit to Republic of Türkiye.
- April 5–8, 1982.** General Kenan Evren, Head of State of the Republic of Türkiye, pays an official visit to SRR.
- May 15, 1982.** The Minister of Foreign Affairs of the SRR, Ștefan Andrei, pays an official visit to Republic of Türkiye.
- December 10, 1982, Montego Bay, Jamaica.** Signing of the United Nations Convention on the Law of the Sea.
- January 18 – 21, 1983.** Minister of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye, İlter Türkmen, pays an official visit to the SRR.
- March 23, 1983.** US launch of the Strategic Defense Initiative (Star Wars).
- May 20–23, 1983.** President of the SRR, Nicolae Ceaușescu, pays an official visit to the Republic of Türkiye.
- July 1 – 4, 1983.** Prime Minister of the Republic of Türkiye, Bülent Ulusu, pays an official visit to SRR.
- February 14, 1984.** Aurel Duma, Minister of State, pays an official visit to the Republic of Türkiye and is received by President Kenan Evren.
- November 6, 1984, Bucharest.** Süreyya Yüksel is named Ambassador of the Republic of Türkiye in Bucharest, replacing General Nahit Özgür.
- May 8, 1985.** Kenan Evren, President of the Republic of Türkiye, receives Ioan Avram, Deputy Prime Minister of the SRR.
- June 11 – 13, 1985.** Kenan Evren, President of the Republic of Türkiye, pays an official visit to the SRR.
- July 11 – 14, 1985.** Visit of a delegation of the Grand National Assembly of the SRR to the Republic of Türkiye.
- January 4, 1986.** Kenan Evren, President of the Republic of Türkiye, receives Aurel Duma, Minister of State in the Ministry of Foreign Affairs.
- April 1–5, 1986.** Visit of a delegation of the Grand National Assembly of the Republic of Türkiye to the SRR.
- June 30 – July 1, 1986.** Visit of the Prime Minister of the Republic of Türkiye, Turgut Ozal, to the SRR.
- October 9, 1986, Ankara.** SRR Ambassador in Ankara, Vasile Patilineț, dies in a car crash.
- February 19, 1987, Ankara.** Lucianu Drăguț is appointed Ambassador of SRR in Ankara.
- October 19–21, 1987.** Nicolae Ceaușescu's visit to the Republic of Türkiye.
- November 6, 1987, Bucharest.** Süreyya Yüksel ends his mission as Ambassador of the Republic of Türkiye in Bucharest.
- December 8, 1987.** Signing by the USSR and the US of the Intermediate-Range Nuclear Weapons Treaty (INF).
- December 29, 1987, Bucharest.** Suleyman Okyar Günden is appointed Ambassador of the Republic of Türkiye in Bucharest.
- September 20, 1989.** Constantin Mitea, adviser, special envoy of the President of the SRR, is received in Ankara by the President of the Republic of Türkiye, Kenan Evren.
- September 28, 1989, Bucharest.** Tugay Uluçevik is appointed Ambassador of the Republic of Türkiye in Bucharest, replacing Suleyman Okyar Günden.



# BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

## Arhive

**Arhiva Diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), Fonduri:** Ankara: vol. 5, vol. 6, vol. 6 bis, vol. 28, vol. 90; Fond 71/1920-1944, Rapoarte Ankara-Istanbul/1939-1944, vol. 10; Fond 71/1920-1944, Turcia, Telegrama Ankara, vol. 1/1935-1939, vol. 2/1940-1941, vol. 4/1943; Dosare Speciale, Problema 20/1965-1980; Dosare Speciale, Problema 211/1964-1978; Dosare Speciale, Problema 212/1960; Dosare Speciale, Problema 214, Turcia, dos. 4, 1946-1956, vol. 347, vol. 348, vol. 354, vol. 400; Dosare Speciale, Problema 217/1960-1966; Dosare Speciale, Problema 220/1959-1987; Dosare Speciale, Problema 221/1971-1974; Dosare Speciale, Problema 241/1977; Turcia/1950-1960.

**Arhivele Militare Naționale Române (AMNR), Fonduri:** Marele Stat Major, Secția a 2-a Informații, dos. 60, 171, 348, 830, 1129, 1345, Colecția XIV-Studii și căutări relative la Armata Română, dos. 56, 88, 345; Marele Stat Major, Secția a 3-a Operații, dos. 1706.

**Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), Fonduri:** Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet Militar Ion Antonescu, dos. 76/1940, 365/1941, 370/1941, 164/1942, 167/1942, 346/1942, 366/1942, 369/1942, 317/1943, 45/1944, 65/1944, 187/1944; Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinetul Civil Mihai Antonescu, dos. 275/1944, 292/1944; Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dos. 57/1938, 85/1946; Comitetul Central al Partidului Comunist Român, dos. 51/1977; Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Secția Cancelarie, vol. 1, dos. 20/1982.

**Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS), Fond** Documentar, dosar 12.478; dosar 16.596, vol. 15, 8 decembrie 1986.

## Presă

„Scînteia”, 1948 – 1989.

„Lumea”, 1963 – 1989.

„Universul”, 1944.

## Volume de documente

Buzatu, Gheorghe, Bichineț, Corneliu (coord.), *Arhive secrete. Secretele arhivelor*, vol. I-II, Editura Mica Valahie, București, 2016.

Buzatu, Gheorghe (editor), *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, vol. II, Editura B.A.I., Iași, 1990.

Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, ed. Marcel-Dumitru Ciucă și Narcis Dorin Ion, vol. I-II, Editura Publisol, București, 2023.

Ecobescu, Nicolae, (coord.), *România; supraviețuire și afirmare prin diplomatie în anii Războiului Rece*, vol. 1-15, Fundația europeană Titulescu, București, 2013-2023.

- Goldberg, Harold J., Libbey, James K. *Documents of Soviet-American Relations: The Cold War begins, 1946-1949*, Academic International Press, Washington, 2009.
- Judge, Edward H., Langdon, John W. *The Cold War through Documents: A Global History*, Rowman & Littlefield Publishers, 2017.
- Keefer, Edward C. (coord.), *Foreign Relations of the United States*, vol. V-XVI, United States Government Printing Office, Washington, 1998–2006.
- Nicolescu, Gheorghe (coord.), Andrei Nicolescu, Lenuța Nicolescu, Ion Pătroi, Alesandru Duțu, Alexandru Oșca, *Atașaii militari transmit...*, 5 vol., Europa Nova, București, Editura Nagard, Lugoj, 2001-2009.
- Pelly M. E., Butler, Rohan d'Olier. *Documents on British Foreign Policy Overseas*, Her Majesty's Stationery Office, Londra, 1984.
- Preda, Dumitru (coord.), *România-Turcia. Relații diplomatice*, vol. I. 1923-1938, Editura Cavaliotti, București, 2011.
- Preda, Dumitru (coord.), *România-Turcia. Relații diplomatice*, vol. II. 1938-1944, Editura Cavaliotti, București, 2023.
- Scurtu, Ioan, Ionescu Gh. Z., Popescu, Eufrosina, *Istoria României între anii 1918-1944. Culegere de documente*. Editura Didactică și Pedagogică, București, 1982.
- Scurtu, Ioan, Mocanu, Constantin, Smârcea, Doina, *Documente privind istoria României între anii 1918-1944*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1995.
- United States. Department of State. Historical Office, *Foreign Relations of the United States Diplomatic Papers. The Conferences at Cairo and Tehran 1943*, editors: William M. Franklin, William Gerber, United States Government Printing Office, Washington, 1961.
- United States. Department of State. Office of the Historian, *American Foreign Policy Current Documents*, Department of State, Washington, 1981
- United States Department of State, *Documents on German Foreign Policy, 1918-1945*, United States Government Printing Office, Washington, 1957.
- Winkler, Allan W. *The Cold War. A History in Documents*, Oxford University Press, 2000.
- Woodward, E.L. (ed.), *Documents on British Foreign Policy, 1919-1939*, Her Majesty's Stationery Office, Londra, 1954.

### **Instrumente de lucru (dicționare, tratate, enciclopedii, cronologii, atlase etc)**

- \*\*\* *Politica externă a României în date*, Editura Enciclopedică, București, 2003
- \*\*\* *Relații internaționale în acte și documente, 1917-1939*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974.
- \*\*\* *Membrii C.C. al P.C.R.: 1945-1989: dicționar*, coordonator, Florica Dobre; autori, Liviu Marius Bejenaru, Oana Ionel, Clara Cosmineanu-Mareș, Nicoleta Ionescu-Gură, Monica Grigore Elisabeta Neagoe-Pleșa, Alina Ilinca, Liviu Pleșa, Editura Enciclopedică, București, 2004.
- Berindei, Dan, *Istoria românilor. Cronologie*, Editura Cartex 2000, București, 2008
- Calafeteanu, Ioan (coord.), *Istoria politicii externe românești*, Editura Enciclopedică, București, 2003.
- Encyclopedia of Ottoman Empire*, edited by Gabor Agoston and Bruce Masters, New York, 2009.
- Giurescu, Dinu (coord.), *Istoria României în date*, ed. a II-a revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, București, 2007.
- Heper, Metin, Criss, Nur Bilge, *Historical Dictionary of Türkiye*, Scarecrow Press, 2009
- Neagoe, Stelian, *Oameni politici români. Enciclopedie*. Editura Machiavelli, București, 2007.
- Neagoe, Stelian, *Miniștrii de externe ai României 1862-2016*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I.C. Brătianu”, București, 2016.
- Neagoe, Stelian, *Istoria guvernelor României de la începuturi – 1859 până în zilele noastre – 2012*, ediția a II-a definitivă, Editura Machiavelli, București, 2013.
- Palmovski, Jan, *Dicționar de istorie universală contemporană. De la 1900 până astăzi*, vol. I-II., traducere de Simona Ceașu, Editura All, București, 2005.

- Scurtu, Ioan; Alexandrescu, Ion; Bulei, Ion; Mamina Ion, *Enciclopedia de istorie a României*, București, 2001.
- Ștefănescu, Ștefan (coord.), *Enciclopedia istoriografiei românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978.
- Vaisse, Maurice, *Dicționar de relații internaționale. Secolul al XX-lea*, traducere de Marius Roman, Editura Polirom, Iași, 2008.

### Studii, articole

- Alexandrescu-Dersca, Maria, M., *Sur le mariage entre les Turcs ottomans et les Roumains (XVIe s.-XIXe s.)*, în „Recherches sur l'histoire des institutions et du droit”, București, 6, 1981, pp. 15-17.
- Anton, Mioara, *Când maverick a încetat să fie maverick. Nicolae Ceaușescu și Pactul de la Varșovia (1980-1990)* în „Revoluția din 1989. Învinși și învingători”, coord. Anneli Ute Gabanyi, Alexandru Muraru, Andrei Muraru, Daniel Șandru, Editura Polirom, Iași 1990, pp. 90-100.
- Atmaca, Ayşe Ömür, *The Geopolitical Origins of Turkish-American Relations: Revisiting the Cold War Years* în “Hacettepe University”, Ankara, V3 N1, ian. 2014, pp. 19-34.
- The Baghdad Pact Organization: United States Signs Bilateral Agreements with Iran, Pakistan and Turkey*, Central Treaty Organization. Public Relations Division, 1959, 15 p.
- Boșcan Altin, Liliana Elena, *Activity of the Special Operation Executive in Romania via Turkey, 1943 – 1944*, în “Journal of Anglo-Turkish Relations”. nr. 1/2021, pp. 11–23.
- Boșcan Altin, Liliana Elena, Metin, Ömer, *Turkey's Role in Romanian's Diplomatic Struggle (1st of February 1943 –23rd of August 1944)*, in “Journal of History School”, Year 6, Issue XV, / September 2013, pp. 355-384.
- Chiachir, Nicolae, *Contribuții la istoricul relațiilor româno-turce*, „ADIRI, Buletin de Studii și Referate”, nr. 5 (23), 1970, pp. 3-6.
- Costea, Maria, *Turneul diplomatic al lui Grigore Gafencu din 1939 și relațiile româno-bulgare*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai” al Academiei Române”, nr. 10/2007, pp. 137-146.
- Drăghici, Lucian, 1946. „Criza Strămtorilor” reflectată în rapoartele informative ale Secretarului Biroului atașatului militar român în Republica Turcia, „Gândirea Militară Românească”, nr. 1/2023, pp. 218-227.
- de Jong, Frederick, *The Turks and Tatars in Romania. Materials relative to their History and Notes on their Present-Day Condition*, în “Turcica”, XVIII/1986.
- Franco, Samantha, “Black Sea Bumping Incident: When the Soviet Navy 'Bumped' the US Out of Its Territorial Waters”, 4 aprilie 2023, în *War History Online*.
- Harris, George S., “Troubled Alliance: Turkish-American Problems” in *Historical Perspective, 1945–1971*, American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington, D.C., 1972.
- Hasanli, Jamil, *The 'Turkish Crisis' of the Cold War Period and the South Caucasian Republics*, “The Caucasus and Globalization”, Vol. 2, Issue 4 (2008); Vol. 3, Issue 1 (2009).
- Leffler, Melvyn P., *Strategy, Diplomacy and the Cold War: The United States, Turkey and NATO, 1945–1952*, in “Journal of American History”, 71, 4, 1985.
- Maechling Jr. Charles, *Crisis at the Turkish Straits*, “Proceedings”, Vol. 114/8/1026, august 1988.
- McGhee, George, *The United States-Turkey-NATO-Middle East Connection: How the Truman Doctrine and Turkey's NATO Entry Contained the Soviets in the Middle East*, Macmillan, London 1990.
- Popovici, Alexander, “Roumanie”, în *L'Islam Balkanique. Les musulmans du sud-est européen dans la période post-ottomane*, Osteuropa-Institut an der Freien Universität Berlin, Berlin, 1986, pp. 196-253.
- Sachir, Urfet, *140 de ani de relații diplomatice și culturale româno-turce*, în „Leviathan”, an 1, oct-dec.2018, pp. 35-37.
- Seydi, Süleyman, *Making a Cold War in the Near East: Turkey and the Origins of the Cold War, 1945-1947*, “Diplomacy of Statecraft”, no. 17, issue 1, May 2006.

- Shaw, Stanford, J., „History of the Ottoman Empire and Modern Turkey”, in *Reform, Revolution and Republic. The Rise of Modern Turkey, 1808-1975*, vol. II, Cambridge, 1983.
- Toucas Boris, “The Geostrategic Importance of the Black Sea Region: A Brief History”, <https://www.csis.org/analysis/geostrategic-importance-black-sea-region-brief-history>.
- Ulunian, A. *Soviet Cold War Perceptions of Turkey and Greece, 1945–1958*, “Cold War History”, Vol. 3, No. 2.
- Ursu, Nicolina, „Turco-tătarii dobrogeni în recensăminte și statistici românești”, în Gemil Tahsin (coord.), *Tătarii în istorie și în lume*, Editura Kriterion, București, 2003, pp. 231-236.
- Yücel Kurtuluş, “The Legal Regime of the Turkish Straits: Regulation of the Montreux and its importance on the International Relations after the Conflict of Ukraine”, Dissertation at the Institute for Public Law in order to obtain the academic degree of Ph.D. from the Faculty of Law at Johann Wolfgang Goethe-University, Frankfurt am Main, 2019.

### Lucrări generale

- \*\*\* *Istoria românilor*, Academia Română, vol. VII-VIII, Editura Enciclopedică, 2003.
- Barker, Elisabeth, *British Policy in South East Europe in the Second World War*, Palgrave Macmillan, London, 1976.
- Barkey, Karen, *Empire of Difference: The Ottomans in Comparative Perspective*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008.
- Berza, Mihai, *De la Méditerranée à la Mer Noire*, ediție îngrijită de Andrei Pippidi, Institutul de Studii Avansate pentru Cultura și Civilizația Levantului, București, 2021.
- Biondich, Mark, *The Balkans. Revolution, War, and Political Violence since 1878*, Oxford University Press, Oxford, 2011.
- Calafeteanu, Ion, Campus, Eliza, *Probleme de politică externă a României, 1918-1940. Culegere de studii*, Editura Militară, București, 1988.
- Campus, Eliza, *Din politica externă a României, 1913-1947*, Editura Politică, București, 1980.
- Çetiner, Yusuf Turan, *Turkey and the West. From Neutrality to Commitment*, University Press of America, Lanham, 2014.
- Ciachir, Nicolae, *Marile Puteri și România, 1856-1947*, Editura Albatros, București, 1996.
- Constantin-Bercean, Ioana; Blănaru, Matei (coord.), *Turcia la Centenar. Quo Vadis?*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I.C. Brătianu”, București, 2023.
- Deletant, Dennis, *Romania, 1916-1941. A Political History*, Routledge, Oxon, 2023
- Detrez, Raymond; Segaert, Barbara (eds), *Europe and the Historical Legacies in the Balkans*, Peter Lang Verlag, Bruxelles, 2008.
- Deringil, Selim, *The Ottomans, the Turks, and the World Power Politics. Collected studies*, Isis Press, Istanbul, 2000.
- Gallagher, Tom, *Outcast Europe: The Balkans, 1789-1989. From the Ottomans to Milošević*, Routledge, London and New York, 2001.
- Georgescu, Vlad, *Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre*, Editura Humanitas, București, 1992.
- Giurescu, Dinu C.; Constantiniu, Laurențiu; Dinu, Rudolf, *O istorie ilustrată a diplomației românești: 1862–1947*, Editura Monitorul Oficial, București, 2011.
- Glenny, Misha, *Balcanii. Naționalism, război și Marile Puteri. 1804-2012*, Editura Trei, București, 2020.
- Hale, William M., *Turkish Foreign Policy, 1774-2000*, Frank Cass, London-Portland, 2000.
- Hurewitz, J. C., *Diplomacy in the Near and Middle East. A Documentary Record 1535-1914*, vol. I, Van Nostrand Company Publisher, Princeton, 1956.
- Jelavich, Barbara, *Istoria Balcanilor*, vol. I-II, Editura Institutul European, Iași, 2001.
- Mazower, Mark, *The Balkans. From the End of Byzantium to the Present Day*, Orion Publishing, London, 2002.

- McCarthy, Justin, *Population History of the Middle East and the Balkans*, Isis Press, Istanbul, 2002.
- McMeekin, Sean, *Războiul lui Stalin. O istorie a celui de-al Doilea Război Mondial*, Editura Litera, București, 2022.
- Moisuc, Viorica, *Premisele izolării politice a României. 1919-1940*, Editura Humanitas, București, 1991.
- Moisuc, Viorica, *Istoria relațiilor internaționale până la mijlocul secolului al XX-lea*, Editura Fundației România de Măine, București, 2003.
- Ramet, Sabrina P. (ed.), *Interwar East Central Europe, 1918-1941. The Failure of Democracy-building, the Fate of Minorities*, Routledge, London, 2020.
- Shaw, Stanford J., Shaw, Ezel, Kural, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, vol. I-II, Cambridge University Press, Cambridge, 1977.
- Siupiur, Elena, *Emigrația: condiție umană și politică în sud-estul European*, Editura Academiei Române, București, 2009.
- Seyd, Süleyman, *Turkish Straits: New Problems, New Solutions*, Isis Press, Istanbul, 1995.
- Seyd, Süleyman, *The Turkish Straits and the Great Powers. From the Montreaux Convention to the Early Cold War, 1936 – 1947*, french Edition, Isis Press, Istanbul, 2003.
- Suny, Ronald Grigor (ed.), *The Cambridge History of Russia*, vol. III, „The Twentieth Century”, University of Michigan, Ann Arbor, 2006.
- Tamkin, Nicholas, *Britain, Turkey and the Soviet Union, 1940-1945: Strategy, Diplomacy and Intelligence in the Eastern Mediterranean*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2009.
- Wachtel, Andrew, *The Balkans in World History*, Michigan University Press, Ann Arbor, 2008.

### Memorialistică

- Bossy, Raoul, *Amintiri din viața diplomatică*, Vol.I-II, Humanitas, București, 1993
- Cantacuzino, Nicolae B., *Amintirile unui diplomat român (1864-1947)*, Editura Demiurg, Iași, 2012.
- Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, ed. Marcel-Dumitru Ciucă și Narcis Dorin Ion, vol. I, Editura Silex, București, 1995.
- Cretzianu, Alexandru, *Ocazia pierdută*, ed. Valeriu Florin Dobrinescu, Institutul European, Iași, 1995.
- Idem, *Relapse into bondage: political memoirs of a Romanian diplomat, 1918-1947*, ed. Sherman David Spector, Iași-Oxford-Portland, 1998.
- Gafencu, Grigore, *Jurnal*, vol. 1. București, 1 iunie 1940 – Moscova, 31 august 1941, ed. Laurențiu Constantin, Editura Pro Historia, București, 2006.
- Idem, *Derniers jours de l'Europe. Un voyage diplomatique en 1939/Ultimele zile ale Europei. O călătorie diplomatică în anul 1939*, ed. Mioara Anton, trad. Adrian Niculescu, Editura Curtea Veche, București, 2011.
- Lipatti, Valentin, *Strada Povernei 23. Memorii*, Colecția Esențial, ediția a III-a, București, 2019.
- Macovescu, George, *Jurnal*, vol. 1 (1952 – 1982) și vol. 2. (1983 – 1985), ediție îngrijită de Mioara Anton, Editura Domino, București, 2006 și 2007.
- Malița, Mircea, *Jocuri pe scena lumii: conflicte, negocieri, diplomație*, Editura Tiparg, Pitești, 2007.
- Idem, *Tablouri din Războiul Rece: memorii ale unui diplomat român*, C.H. Beck, București, 2007.
- Idem, *Între război și pace*, C.H. Beck, București, 2007.
- Manoilescu, Mihai, *Memorii*, ed. Valeriu Dinu, 2 vol., Editura Enciclopedică, București, 1993.
- Massigli, René, *La Turquie devant la guerre. Mission à Ankara, 1939-1940*, Plon, Paris, 1964.
- Mănescu, Corneliu, *Convorbiri neterminate. Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea*, Editura Polirom, Iași, 2001.
- Niculescu-Mizil, Paul, *O istorie trăită*, București, Editura Enciclopedică, București, 1997.
- Nixon, Richard M., *The Memoirs of Richard Nixon*, Simon & Schuster, New York, 1978.
- Ștefan, Andrei, *I se spunea Machiavelli. Ștefan Andrei în dialog cu Lavinia Betea*, Adevărul Holding, București, 2011.

- Idem, *Din frac în zeghe: istoriile mele dintr-un pătrar de veac românesc*, Adevăruț Holding, București, 2013.
- Tilea, Viorel Virgil, *Envoy Extraordinary: Memoirs of a Romanian Diplomat*, Haggerston Press, London, 1998.
- Truman, Harry S., *Memories: Year of Decisions, 1945*, Doubleday & Company, New York, 1955.
- Truman, Harry S., *Memories: Years of Trial and Hope, 1946–1952*, Doubleday & Company, New York, 1956.
- Vlad, Constantin, *Puncte cardinale îndepărtate. Helsinki –Tokyo –Canberra : note ale unui fost ambasador al României*, Academia Oamenilor de Știință din România, București, 2011.
- Idem, *Relații internaționale politico-diplomatice contemporane*, Editura Fundației România de Măine, București, 2001.
- Westad, Arne Odd, *The Cold War. A World History*, Basic Books, 2017

### Lucrări speciale

- Anghel, Ion M. (coord.), Tudor, Valeriu (coord.), Petrescu, Lucian (coord.), *Pagini din diplomația României*, vol. 4, Editura Junimea, București, 2012.
- Anton Mioara, *Ieșirea din cerc. Politica externă a regimului Gh. Gheorghiu-Dej*, Institutul Național pentru Studiul totalitarismului, București, 2007.
- Ataov, Turkakaya. *NATO and Turkey*, Ankara, 1970.
- Athanassopoulou, E., *Turkey-Anglo-American Security Interests, 1945-1952*, Frank Cass, London, 1999.
- Berkes, Niyazi, *The Development of Secularism in Turkey*, McGill University Press, Montreal, 1964.
- Boșcan Altin Liliana, *Hamdullah Suphi Tanrıöver: un diplomat turc la București (1941-1944). Relațiile politico-diplomatice și economice româno-turce*, teza de doctorat, Universitatea din București, Școala Doctorală de Istorie, 2000.
- Boșcan Altin Liliana, *Diplomatic and economic relations between Kingdom of Romania and Republic of Turkey during the Atatürk Period (1923-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2019.
- Brock, Millman, *The Ill-Made Alliance: Anglo-Turkish Relations, 1934-1940*, Mc-Gill-Queen's University Press, Montreal-Kingston, 1998.
- Burakowski, Adam, *Dictatura lui Ceaușescu (1965-1989). Geniul Carpaților*, trad. Vasile Moga, ed. 2, Editura Polirom, Iași, 2016.
- Cârțână Iulian, Seftiuc Ilie, *România și problema Strămtorilor*, Editura Științifică, București, 1974.
- Campus, Eliza, *Înțelegerea balcanică*, Editura Academiei R.S.R., București, 1972.
- Campus, Eliza, *Mica Înțelegere*, Editura Științifică, București, 1968.
- Cojocar, Ionuț, *România și Turcia. Actori importanți în sistemul de relații interbelice (1918-1940)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014.
- Cojocar Ionuț, *Turcia de la Atatürk la Erdogan*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, ediția a doua, 2023.
- Deringil, Selim, *Turkish Foreign Policy During the Second World War: An „Active” Neutrality*, Cambridge University Press, 1989.
- Dragomir, Elena, *Cold War Perceptions : Romania's Policy Change Towards the Soviet Union, 1960-1964 : Academic Dissertation*, Helsinki University Printing House, 2014.
- Felezeu, Călin, Safta, Radu, Gabriel, *Turcia contemporană între moștenirea kemalistă și Uniunea Europeană*, Editura CA Publishing, Cluj Napoca, 2011.
- Gökay, Bülent, *Soviet Eastern Policy & Turkey, 1920-1991: Soviet Foreign Policy, Türkiye & Communism*, London, New York, 2006.
- Hasanli, Jamil, *Stalin and the Turkish Crisis of the Cold War 1945 – 1953*, Lexington Books, 2011.
- Heper, Metin, *İsmet İnönü. The Making of a Turkish Statesman*, Brill, 1998.
- Howard, M. *Turkey, the Straits, and US Policy*. Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1974.
- Ionescu E., Mihail (coord.), *Marea Neagră de la „lacul bizantin” la provocările secolului XXI. Culegere de studii*, Editura Militară, București, 2006.

- Isci, Onur, *Turkey and the Soviet Union during World War II*, I.B.Tauris, 2020.
- Karpat, Kemal (ed.), *Ottoman Past and Today's Turkey*, Brill, Leiden, 2000.
- Karpat, Kemal, *The Politicization of Islam: Reconstructing Identity, State, Faith and Community in the Late Ottoman State*, Oxford University Press, 2001.
- Kılıç, Altemur, *Turkey and the World*, Washington, D.C., Public Affairs Press, 1959.
- Kissoudi, Penelope, *The Balkan Games and Balkan Politics in the Interwar Years 1929 – 1939. Politicians in Pursuit of Peace*, Taylor & Francis, 2013.
- Kuniholm, Robellet Bruce, *The Origins of the Cold War in the Near East: Great Power Conflict and Diplomacy in Iran, Türkiye and Greece*, Princeton University Press, Princeton, 1980.
- Liebman, George W. *Diplomacy Between the Wars. Five Diplomats and the Shaping of Modern World*, Bloomsbury Academic, 2019.
- Midan, Christophe, *Carol al II-lea și teroarea istoriei: 1930-1940*, trad. Daniela Codruța Midan, Editura Militară, București 2008.
- Mihuț (Bohilțea), Florica (coord.), *Interculturalitate și dinamism social în Dobrogea contemporană*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2020.
- Nițu, Florentina; Ioniță, Cosmin; Ünver, Metin; Kolçak, Özgür; Topaktaş, Hacer, *Turkey & Romania: A History of Partnership and Collaboration in the Balkans*, Editura TDBB Publications, Istanbul, 2016.
- Omer, Metin, *Emigrarea turcilor și tătarilor din România în Turcia între cele două războaie mondiale*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2020.
- Oșca, Alexandru, *Managementul crizelor regionale. Modelul balcanic interbelic*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 2003.
- Popescu, Daniela, *Navigând în ape involburate. România și Turcia în vreme de pace și de război (1934-1948)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2023.
- Popescu, Daniela, *Între Est și Vest: România și Turcia în vreme de pace și război (1934-1948)*, teza de doctorat, Retegan Mihai (coord.), Universitatea din București, Școala Doctorală de Istorie, 2020.
- Plopeanu, Emanuel, *Politica Statelor Unite față de Turcia între anii 1942-1952: de la neimplicare la alianță*, cuvânt înainte de Ion Stanciu, Institutul European, Iași, 2009.
- Retegan, Mihai, *În balanța forțelor. Alianțe militare românești interbelice*, Editura Semne, București, 1997.
- Rubinstein, Alvin, *Soviet Policy Toward Turkey, Iran, and Afghanistan: The Dynamics of Influence*. New York: 1982.
- Rustow, Dankwarth A., *Turkey-America's Forgotten Ally*, Council on Foreign Relations, New York, 1987.
- Seftiuc, Ilie, *România și problema strămtorilor*, Editura Științifică, București, 1974.
- Seydi, Süleyman, *From the Montreux Convention to the Early Cold War, 1936-1947*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 2003.
- Simmons, Mark, *Agent Cicero: Hitler's Most Successful Spy*, History Press, 2014.
- Stanciu, Cezar, *Devotații Kremlinului : alinierea politicii externe românești la cea sovietică în anii '50*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2008.
- Stone, Norman, *Scurtă istorie a Turciei*, Editura Litera, București, 2022.
- Toader, Iulian, *România în diplomația destinderii. Originile Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2020.
- Trașcă, Ottmar, *Relațiile politice și militare româno-germane, septembrie 1940 – august 1944*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2013.
- Ünlü, Nihan, *The Legal Regime of the Turkish Straits*, Brill, Leiden, 2021.
- Vali, Ferenc, *Bridge Across the Bosphorus-The Foreign Policy of Turkey*, London, 1971.
- Weber, F., *The Evasive Neutral. Germany, Britain and the Quest for a Turkish Alliance in the Second World War*, Columbia and London, 1979.
- Weisband, Edward, *Turkish Policy, 1943–1945: Small State Diplomacy and Great Power Politics*, Princeton University Press, 1973.
- Zürcker, Erik, Jan, *Turkey. A Modern History*, London-New York, 2005.





# INDICE DE NUME

## A

Abaga, 568  
Abaloğlu Yunus Nadi, 367  
Abd al-Ilah, 375  
Açikalin Mehmet Cevat, 210  
Agafiței Mihai, 557,  
Akbiil Semih,  
Akman Haluk, 91, 656-658  
Akın Vecihi, 732, 736  
Aksalur Izzet, 83, 505, 508, 731, 735  
Alexandrescu Vasile, 702, 732, 736  
Alexandru I al Iugoslaviei, 132  
Andrei Ștefan, 94, 710, 712, 732, 736  
Angelescu Constantin, 225  
Antonescu Ion, 12, 26, 35, 37, 60, 71, 100, 104, 157,  
248, 282, 285-287, 290, 291, 293-296, 301-309,  
312, 315-320, 322-328, 331, 333-340, 343-346,  
350-359, 361, 362, 365, 370-372  
Antonescu Mihai, 35, 37, 63-64, 67, 69-71, 308-309,  
312, 316, 328, 329, 335, 347-350, 353, 354, 357-  
361, 370-373  
Antwerp MacMurray John Van, 143  
Apaydin Zekai, 157  
Apaydın Sansettin, 645  
Apostol Gheorghe, 86, 576,  
Argeșanu Constantin, 421  
Argetoianu, Constantin, 59, 267  
Arghiroopoulos A., 563  
Arikan Safet, 363  
Arnold Henry, 329, 424  
Atatürk Mustafa Kemal, 85, 108, 117, 121, 143, 211,  
264, 280, 304, 329, 368, 369, 399, 411, 426, 519,  
535, 536, 537, 623, 645, 656, 662, 663, 665-669,  
694,  
Atay Rifki, 322,  
Avram Ioan, 732, 736

## B

Baba, Aron, 624, 656, 658  
Baiazid al II-lea, 565

Baicu Ion, 577  
Ballentine John I., 431,  
Barlas Cemil Sait, 511  
Basmaci Vahid, 337, 343  
Bașev Ivan Hristov, 601  
Bayar Celâl, 280  
Baydar Ekrem, 411,  
Bayülken Ümit Haluk, 660  
Băbeanu, 455  
Bălan Iacob, 292  
Beck Józef, 148  
Benice Ethem Izzet, 281  
Berker Ali Şevki, 228, 231,  
Bezerian Agop, 433  
Bilgic Mehmet Sadettin, 622  
Bilsel Seit, 656  
Birgi Nuri Mohammed, 446  
Blandford John, 437  
Boabă Alexandru, 577, 622  
Bogdan al III-lea (cel Orb), 569  
Bojilov Dobri, 218  
Bonnet Georges, 121  
Boris al III-lea al Bulgariei, 197, 204  
Bossy Raoul, 206  
Bozbeyli Ferruh Ahmet, 559, 580, 595, 605, 646  
Brătescu Constantin, 348, 350  
Brâncoveanu Constantin, 568,  
Brudnak P., 645  
Bulucea Vasile, 709  
Bunaciu Avram, 508  
Buznea Emanoil, 404

## C

Cadogan Alexander, 206  
Caglayanil Ihsan Sabri, 87, 88, 548, 552, 582, 584,  
586, 590-592, 595-597, 599-603, 605, 618, 621,  
624, 646, 674, 675, 689, 731, 735

- Çakmak Fevzi, 117, 157-160, 194, 195, 199, 208, 224, 239-242, 247, 255, 297  
Cambel Perihan, 501  
Cambrea Nicolae, 415  
Çandır Rıza, 351  
Cantacuzino Șerban, 567, 569,  
Cantacuzino Ștefan, 568  
Cantemir Dimitrie, 568, 569, 694,  
Caragea Ioan, 568, 569  
Carney Robert, 434, 437, 439, 440-442,  
Carol al II-lea al României, 24, 47, 104, 161, 164, 169, 179, 184, 222, 224, 225, 282, 344, 351, 371, 510, 729, 733  
Carp Ion P., 273  
Catană Iosif, 337  
Cădere Victor, 132, 143, 147, 148, 191  
Căliman Ștefan, 397  
Călinescu Armand, 42, 122, 344  
Căpităneanu Gheorghe, 51-53, 58, 203, 204, 219, 220, 263, 264  
Ceașescu Elena, 582, 628, 694, 705, 722, 723, 726  
Ceașescu Nicolae, 89, 91-95, 381, 383, 385, 387, 462, 547-553, 580-582, 584, 617-619, 624, 625, 627-630, 633, 636, 641, 657, 662, 664, 667, 669, 670, 673, 674, 677, 683-685, 691-695, 698, 702, 703, 705, 707, 708, 712-719, 722-727, 731, 732, 737  
Celasun Sedat, 697,  
Chamberlain Neville, 134, 213  
Christu Ion Șerban, 312  
Churchill Winston, 11, 69, 295, 304, 310, 322, 346, 372  
Ciano Galeazzo, 221, 222  
Ciloglu Fazıl, 75, 76, 412, 413, 415, 418, 419, 421, 423, 424, 730, 734  
Cincar- Marković (Marcovici) Aleksandar, 44, 131, 132, 134, 135, 140-143, 221  
Cioară Gheorghe, 560, 577  
Ciobanov Iordan, 445  
Clapp Gordon, 439  
Clodius Carl, 305  
Coandă Șerban, 60, 285, 286  
Colț Gheorghe, 639, 640  
Constantinescu Anton, 555,  
Constantinescu Dumitru (Mitiță), 226, 230, 234, 236, 237  
Cordescu Petre, 394, 403, 404, 426  
Cosăceanu Ștefan, 170  
Cosma Ion, 559,  
Coulondre Robert, 206  
Crăsnaru Teodor, 397, 426  
Cretzianu Alexandru, 12, 26, 46, 72, 136, 149, 150, 258, 259, 352, 359, 360, 369, 371, 372, 729, 733  
Cristescu Nicolae, 422  
Crutzescu Radu G., 58-60, 100, 104, 265-270, 273, 274, 282, 283, 729, 733  
Csáky István, 221  
Cuhruk Nazif, 654-656, 658, 731, 735  
Cunningham Andrew, 160  
Cuza Alexandru Ioan, 690, 694,
- D**  
Daladier Édouard, 122, 206, 213,  
Dalea Mihai, 691  
Dalokay Vedat, 684  
Dapontes Chesarie, 567  
Daver Abidin, 322  
Davidescu Gheorghe, 161, 180  
Davidescu Radu, 340  
Dămăceanu Dumitru, 419, 421  
Dăscălescu Constantin, 692, 720  
Demir Baki, 405,  
Demirel Suleyman, 16, 31, 87-89, 92, 547, 548, 551, 559-561, 571, 574, 578, 579, 581-583, 585, 586, 589-590, 593-604, 607-610, 616, 618, 621, 630, 633, 644, 646, 659, 667, 673-675, 677, 683, 691, 697, 720, 731, 732, 736  
Deriner İbrahim, 597  
Derinsu Osman, 731, 735, 736  
Dianu Nicolae, 156, 157  
Dimitrov (Dimitrof) Georgi, 417  
Dincă Ion, 684  
Dinçer Ali, 705  
Dinulescu Nicolae, 511, 515,  
Djuvara Radu, 59, 60, 179, 191, 270, 282,  
Dobrovodsky Iosif, 424  
Dopffer Francois, 639,  
Dragodănescu Nicolae, 195  
Drăguț Lucian, 732, 737  
Drînceanu Ion, 83, 84, 508, 515, 519, 557, 559, 579, 590, 603, 731, 735  
Drumeș Mihail, 606, 622  
Druto Jan, 445,  
Duca Gheorghe, 566  
Duma Aurel, 732, 736  
Dumitrescu Vasile, 510
- E**  
Ebüzziya Velid, 281  
Ecevit Bülent, 732, 736  
Ecevit Raḥşan, 698, 702  
Eden Anthony, 61, 294, 295, 317  
Edmont Ciuntu, 273  
Eftimie George, 644, 645  
Eisenhower Dwight, 424, 435, 443, 647

Elefterescu Gheorghe, 267, 403, 404  
 Elena a României, 351  
 Elmhirst Thomas, 294  
 Enlai Ciu, 561-563, 647  
 Eralp Orhan, 631  
 Erden Ali Fuat, 308  
 Erduran Ayla, 481, 491  
 Erim Ismail Nihat, 90, 641-643, 646-649, 660  
 Erkilet Hüseyin Hüsnü Emir, 308  
 Erkmén Hayrettin, 732, 736  
 Ertegin Mehmet Münir, 304  
 Esat Işık Hasan, 17, 548, 552, 671, 695, 696  
 Esenbel Melih Rauf, 485, 486  
 Esmer Şükrü Ahmet, 65, 320, 322  
 Eşref Ünaydin Ruşen, 252  
 Evren Kenan 732, 736, 737  
 Evulescu Gheorghe, 392

**F**

Fabricius Wilhelm, 45, 139, 141, 203  
 Fanfani Amintore, 562  
 Farouk al Egiptului, 396, 425  
 Fenmen Rasim, 671  
 Feyzioglu Turhan, 646  
 Fikret Özbek, 655, 656  
 Filotti Eugen, 148, 191, 273  
 Finletter Thomas, 435, 437-441  
 Flitan Constantin, 556, 640  
 Florescu (inginer), 394, 403, 404  
 Florescu Nicolae, 122  
 Fock Jenő, 640  
 Franasovici Richard, 46, 149, 206  
 François-Poncet André, 206

**G**

Gafencu Grigore, 9, 10, 23, 41-60, 100, 104, 107, 110-112, 117, 118, 121, 123, 127, 128, 130, 131, 134, 135, 137-142, 144-146, 149-151, 153-156, 171, 173-176, 178-181, 183-186, 188, 190, 198, 200, 210-212, 214-216, 220, 221, 223-226, 228, 229, 233, 235, 237-241, 245-247, 251-256, 265, 266, 268-270, 282, 729, 733  
 Gagniuc Petre, 429, 430  
 Găvănescu Radu, 412, 415  
 Geamănu Grigore, 620, 625, 628, 633, 635, 731, 735  
 Genani Kemal, 433  
 George al II-lea al Greciei, 132  
 Gerede Hüsrev, 319, 327  
 Gheorghiu Valentin, 498  
 Gheorghiu-Dej Gheorghe, 14, 29, 431, 505-507, 520, 563, 614  
 Ghica Ion, 694  
 Gigurtu Ion, 282, 289, 344, 421  
 Gliga V., 524, 702

Gorşkov S.G., 83, 512  
 Grigorcea, 555  
 Grigorie al V-lea, 567  
 Grossu-Viziru Mircea, 75, 391, 394, 403, 404, 414, 415, 426  
 Groza Octavian, 628  
 Groza Petru, 394, 407, 416, 417, 594, 730, 734  
 Guboglu Mihai, 86, 558  
 Guină Nicolae, 80, 475  
 Günden Suleyman Okyar, 727, 732, 737  
 Güneş Turan, 731, 735  
 Gündüz Âsim, 54, 232, 244, 297, 330  
 Gürün Kâmuran, 89, 591, 609, 610, 622-626, 731, 735

**H**

Habora Bülent, 694, 695  
 Halifax (Conte de) Edward Wood, 111, 123, 206, 212  
 Hamdi Kemal, 343  
 Haracek Halid (ataşat de presă), 298  
 Haydar Aktay Ali, 173, 215, 239, 256, 259, 276, 316  
 Hayes Carlton, 372  
 Himmler Heinrich, 344, 355  
 Hitler Adolf, 65, 107, 108, 143, 167, 172, 197, 256, 279, 284, 285, 289, 290, 322, 336, 344, 345, 367, 372  
 Hoare Reginald, 52, 211, 212  
 Holland-Martin Douglas-Eric, 513, 514  
 Hortopan Ion, 697  
 Hoveida Amir Abbas, 577, 580  
 Hruşcirov Nikita, 84, 488, 521, 522, 530  
 Hulagu, 568  
 Huntziger Charles, 159-161  
 Hürkuş Vecihi, 334  
 Hutsiniller Herschel, 424

**I**

Ianulis Evghenie, 567  
 Ilcuş Ioan, 248  
 Ilhan Suat, 555  
 Iliescu Marin, 511, 562, 671, 672  
 İnönü İsmet, 10, 16, 24, 46-48, 58, 59, 63, 100, 104, 107, 108, 114, 115, 118, 119, 123, 143, 150, 151, 160, 161, 172, 175-177, 185, 216, 217, 224, 230, 240, 260-261, 264, 266, 271, 273, 284, 300, 303, 304, 309, 315, 319, 335, 339, 346, 350, 354, 360, 368, 369, 456, 462, 512, 519, 528, 575, 578, 585, 644, 646, 648, 660, 665, 667, 671, 729, 733  
 Ion Gheorghe, 651, 653  
 Ionaşcu Costin, 75, 411-413, 419, 421, 422  
 Ionescu de la Brad Ion, 694  
 Ionescu Emanoil, 421  
 Ionescu Napoleon, 430

Iorga Nicolae, 510, 694, 719

Ipsilanti Alexandru, 567

Ishan (ofițer turc), 171

Istinyeli Şefkati Nuri, 420, 729, 730, 733, 734

Iunciuan Tzen, 563

## J

Jianu Tudor, 655

Jivkov Todor Hristov, 522, 523, 637, 659

Jones George Lewis Jr., 437

Juraşcu Dimitrie, 267

## K

Kantöglü Sedat, 319

Karaburçak (jurnalist turc), 406, 408

Karakaş Cahit, 94, 707, 708

Karamanlis Konstantinos, 468, 533

Karasapan Celal Tevik, 79, 81, 461, 467, 486, 487, 491, 604, 730, 734

Kayagil Mustafa, 79, 464, 480, 481

Kelly David, 393, 396, 400

Kelly Howard, 294, 297

Kendall Paul Wilkins, 459

Kennedy John F., 16, 30, 84, 435, 436, 530, 531, 571

Kibar Osman, 597

Killigil Nuri, 328

Killinger Manfred von, 344, 345, 351, 352

Kioseivanov Georgi, 41, 42, 100, 108-110, 112, 113, 114-120, 151, 204, 225-234, 236

Knatchbull-Hugessen Hughe, 41, 42, 53, 111, 121, 143, 147, 159, 163, 224, 261, 279, 347, 357

Kocatürk Kenan, 71, 298, 305, 360, 361, 729, 733

Konstantinov, 627

Koperler Tevfik Kamil, 140

Kornev, 444, 451

Korutürk Fahri Sabit, 94, 665, 677, 694, 696, 698, 704, 705

Kosîghin Aleskei Nicolaevici, 601

Kovrîghin M., 645

Kukoliev Paul, 129, 144

Kuneralp Zeki, 591, 598, 599, 603,

Kutuzov (ataşat militar rus), 249

## L

Lahovary Nicolae, 291, 348

Lascăr Mihail, 75, 412, 413, 418, 419, 421, 422

Laval Pierre, 270

Leonida Paul, 170, 195

Lukasiewicz Juliusz, 122

Lund Otto Marling, 159

Lupan, 433-435, 442, 446, 450, 451, 453, 454

Lupu Vasile, 282, 567

## M

MacGhee George, 436

Macovescu George, 607, 651, 673-675, 682, 732, 736

Magheru Ion, 73, 391, 394, 402, 410

Maheu René Gabriel Eugene, 614

Makarîos al III-lea, 533, 643, 688

Malița Mircea, 510

Maniu Iuliu, 343, 355, 371

Manoilescu Mihail, 274

Marceau Marc, 497

Mardare Socrate, 365

Mardin Semsettin A., 86, 555, 556, 559, 561-564, 570, 574, 579, 731, 735

Máriássy Zoltán, 253

Marin George, 91, 646, 651-654, 670, 690, 731, 734, 735

Marinescu Ion, 577,

Markesinis Basil, 660

Marshall George, 424, 435, 730, 734

Marshall-Cornwall James, 294

Marwitz Ralf von der, 271, 279

Massigli René, 56, 143, 160, 163, 177, 224, 239, 240, 251, 252, 260-261, 270

Matei Gheorghe, 455, 567,

Maugras Gaston, 393, 396

Maurer Ion Gheorghe, 16, 31, 79, 85-87, 466, 467, 547, 551, 556-559, 561, 562, 576-582, 586, 590, 591, 594, 607-609, 616, 618, 621, 641, 667, 731, 736

Mavrogheni Nicolae, 567

Mălnăşan Aurel, 480, 490, 505, 508,

Mănescu Corneliu, 87-90, 547, 548, 552, 559, 563, 577, 580, 586, 590, 591, 595-598, 610, 617-619, 624, 627, 628, 631, 638, 641, 644, 645, 741, 731, 735

Mănescu Manea, 673-675, 677, 691, 698, 701, 702, 732, 736

McGhee George, 436

McNamara Robert, 571

Mehmed Mustafa Ali, 558

Menderes Adnan, 80, 461, 462, 466-468, 472, 477, 478, 488, 497, 499, 501, 502, 506, 519, 521, 524, 731, 735

Menderes Ethem, 497

Menemencioglu Hüseyin Numan 47, 53, 64, 66, 69, 71, 115, 118, 123, 136, 138, 143, 147, 156, 157, 182, 186, 190, 220, 221, 230, 233, 256, 275, 277, 309, 326, 327, 347, 349, 350, 353, 354, 357, 359, 360, 362

Mereţkov Kirill Afanasievici, 284

Metaxas Ioannis, 178, 247, 255, 268, 270

Mezincescu Eduard, 81, 487, 488

Micu Gheorghe, 639

Mihai I al României, 282, 351, 354-356  
 Mihail Gheorghe, 365, 366  
 Mihalakev, 425  
 Mikoian Artem Ivanovici, 487  
 Mitea Constantin, 732, 737  
 Moisil Grigore, 74, 403, 404, 410, 730, 734  
 Molotov Viaceslav, 7, 9, 12, 13, 21, 23, 26, 27, 47, 55,  
 56, 100, 104, 171, 172, 176, 177, 185, 191, 192,  
 196, 197, 200, 201, 202, 203, 227, 229, 238, 239,  
 241, 244, 245, 256, 257, 259, 261, 284, 285, 317,  
 372, 373, 729, 733  
 Montgomery Bernard, 424  
 Muja Gheorghe, 556  
 Mussolini Benito, 109, 138, 210, 221, 222, 259

## N

Naggiar Paul-Emile, 239, 240  
 Nasser Gamal Abdel, 397, 564  
 Neagu Romulus, 464  
 Necnetin Sönmez, 652  
 Negoșanu Petronela, 152, 153  
 Nesuh Matragaci, 566  
 Neșri Mevlânâ Mehmed, 565  
 Nicolae Nicolae, 628  
 Nicolau Grigore, 422  
 Nicolau Vasile, 337  
 Nicolescu Constantin, 421  
 Niculae Constantin, 455  
 Nimitz Chester, 424  
 Nixon Richard, 647

## O

Oilă Petre (șofer), 574  
 Okan Şükrü, 160, 161  
 Olcay Osman Esim, 641, 643  
 Olteanu D.I. (ambasador), 432  
 Omurtak Salih, 395, 396, 411  
 Oprea Gheorghe, 683  
 Orbay Kâzim, 244, 365  
 Orbay Rauf, 304  
 Osma Şinasi, 644  
 Özal Turgut, 95, 719, 720, 732, 736  
 Özerdim Sami, 481  
 Ozgür Nahit, 464, 480, 690, 702, 709, 731, 732, 736

## P

Pahlavi Mohammad Reza, 580, 584  
 Paleologhina Maria, 568  
 Palin Eduard Hjalmar, 70, 354  
 Palmer Ely Eliot, 438  
 Palmer Joseph II, 438  
 Papadopoulos Gheorghe, 565

Papen Franz von, 52, 59, 63, 138, 139, 143, 147, 209,  
 250, 268, 269, 270, 276, 287, 288, 289, 297, 303,  
 304, 305, 328  
 Partenius al III-lea (patriarh ecumenic), 567  
 Paşakay (ataşat militar turc), 365, 366  
 Patilinet Vasile, 732, 736  
 Pauker Ana, 77, 430-433  
 Paul al Iugoslaviei, 132, 135, 136, 247  
 Păcuraru Andrei, 505  
 Pădure Eugen, 430  
 Pârvulescu Antares, 403, 404, 426, 429  
 Pearson Rusell Andrew (Drew), 443  
 Pele Gheorghe, 455  
 Peppo Ottavio De, 286  
 Péter János, 640  
 Petrescu Alexandru, 421  
 Petrescu-Grivița Dumitru, 421  
 Pitterman Bruno, 506  
 Plesnilă Virgil, 366  
 Podgornii Nikolai Viktorovici, 648  
 Polatkan Hasan, 461, 466, 469  
 Pop Tudor, 579  
 Popescu David, 169, 170  
 Popescu Dimitrie G. (diplomat), 260  
 Popescu Dumitru, 692  
 Popescu-Poiană Nicolae, 306  
 Popov Ivan, 231  
 Potemkin Vladimir, 156, 165, 166, 181  
 Prişcu Răzvan, 306

## Q

Quinan Edward, 329

## R

Raab Julius, 506  
 Rafail al II-lea (patriarh ecumenic), 567  
 Rafail Rafail, 221, 256  
 Rareş Petru, 566  
 Rauschning Hermann, 289  
 Rădulescu Gheorghe (Gogu), 626  
 Rebreanu Liviu, 606  
 Reshid Rey Cemal, 502  
 Ribbentrop Joachim von, 7, 9, 13, 21, 23, 27, 47, 100,  
 104, 171, 172, 177, 184, 185, 191, 192, 200, 257,  
 261, 311, 328, 729, 733  
 Rijov Semenovici Nikolai, 510, 511  
 Robertson Brian Hubert, 435, 437, 439, 440, 442  
 Roman Mircea, 655  
 Româniuc D., 427  
 Rommel Erwin, 336  
 Roosevelt Franklin D., 304, 313, 317, 322, 337, 338,  
 411  
 Ross Robert Knox, 159  
 Roşca Eugeniu, 61, 291, 292

- Rountree William Manning, 437  
 Runceanu Aurel, 366  
 Rüştü Aras Tevfik, 268, 665, 666
- S**
- Sadak Necmettin, 376  
 Sadak (pianista), 491, 498  
 Saka Hasan, 400  
 Saracoğlu Mehmet Şükrü, 9, 23, 41-58, 60, 64, 67, 69, 107-108, 110-114, 118-123, 127-128, 130-133, 137-149, 152, 154-157, 162, 163, 166, 167, 171-185, 187, 190-192, 196, 197, 200-204, 207, 210, 211, 214-218, 220-231, 233-248, 251, 252, 254, 255, 256, 259, 262, 265, 266, 269-271, 274, 276, 278, 279, 282, 283, 297, 311, 316, 320, 321, 328, 331, 332, 347, 349, 350, 363, 729, 733  
 Sarper Selim Rauf, 509-511  
 Saydam Ibrahim Refik, 42, 108, 112, 118, 119, 146, 153, 175, 216, 238, 239, 252, 255, 335  
 Sävulescu Eugen, 422  
 Scarlat Constantin, 577  
 Schulenburg (cavaler de) Friedrich-Werner, 256, 270  
 Seninc Dusunsel (deputată), 599  
 Sertel Zekeriya, 281, 323  
 Sezen Langaz (jurnalist), 298, 321  
 Sezgin Refet, 623  
 Shehu Mehmet, 468, 524  
 Sima Horia, 344, 345  
 Siyavusgil Sabri Esat, 491  
 Sokolnicki Michał, 147, 163  
 Stafford Cripps Richard, 65, 321, 322  
 Stalin Iosif, 9, 11, 13, 14, 23-25, 27, 28, 172, 191, 192, 196, 197, 200, 201, 203, 216, 217, 223, 382, 386, 399, 488, 505  
 Stancu Zaharia, 622  
 Stănculescu Nicolae, 426  
 Steinhardt Laurence, 319, 332, 347  
 Stikker Dirk Uipko, 517  
 Stoiadinovici Milan, 108  
 Stoica Chivu, 14, 29, 79-82, 383, 386, 461, 462, 468, 471, 472, 475, 484, 492-494, 496, 498, 500, 578, 580, 608, 668, 730, 734  
 Stoica Vasile, 41-57, 107, 109-113, 117, 118, 120-124, 127, 128, 130, 131, 134-141, 153-157, 160, 162, 171, 173-176, 178-190, 200, 203, 207-211, 214-217, 219-221, 223-226, 228-229, 231, 233, 235, 237-242, 244-247, 251-256, 259, 262, 273, 274, 729, 733  
 Subaşi Münir Pertev, 591  
 Suleyman (Soliman) I (Magnificul), 566  
 Sunay Cevdet, 17, 31, 548, 552, 574, 578, 582, 584, 585, 594, 597, 598, 600, 608, 618, 619, 621, 625,
- 628, 630, 641, 659, 662, 664, 667, 669, 691, 731, 735  
 Suţu Mihail, 567
- Ş**
- Şandru Vasile, 624-626  
 Şchiopul Petru, 566  
 Şerbănescu N., 427  
 Şova Nicolae, 361  
 Ştefan al III-lea (cel Mare) al Moldovei, 566, 569, 686, 705, 706  
 Ştefan I al Bulgariei (mitropolit), 376  
 Ştirbei Barbu, 12, 26, 371, 372  
 Şumencovici Ilia, 221
- T**
- Talu Mehmet Naim, 662  
 Tanner Väinö, 276  
 Tanriöver Hamdullah Suphi, 70, 71, 101, 105, 128, 146, 149, 181, 228, 231, 253, 266, 300, 309, 319, 321, 327, 342, 343, 350, 353, 357-359, 360, 363, 393, 729, 733  
 Tatu, 455  
 Tătărescu Gheorghe, 73, 74, 109, 170, 225, 344, 394, 402  
 Tăutu Ioan, 569  
 Télémaque Alexandru, 63, 64, 67, 69, 122, 123, 274, 307-309, 311-313, 316, 328, 331, 346, 347, 349, 350, 729, 733x  
 Tenekeci Abdulah, 96, 720, 723, 726, 727  
 Teodorescu Traian, 41-43, 48-51, 54-56, 58-61, 63, 64, 67, 68, 72, 73, 109, 110, 113, 114, 117, 124, 127, 174, 175, 178, 179, 182, 183, 187-192, 196, 198, 232, 233, 241, 243, 246-248, 251, 253, 255, 260-265, 270-272, 274-275, 277, 279-281, 283-286, 290, 303, 304, 306-308, 310, 313, 315, 327-329, 331, 323, 333-336, 338-340, 364, 367, 368, 370, 373, 392, 729, 733  
 Teodosiu Constantin, 398, 426, 398, 426  
 Terentiev Aleksei, 48, 53, 117, 143, 147, 173, 175-177, 226, 227, 229, 231, 239, 241, 244, 245, 262, 270  
 Tevetoğlu Fethi, 599  
 Thant U, 642  
 Tilea Viorel, 50, 111, 148, 185, 186, 206, 212, 213  
 Tindall Richard, 371  
 Tito Iosip Broz, 417, 436, 468, 522, 523, 648  
 Titov Gherman, 511  
 Titulescu Nicolae, 44, 101, 105, 133, 650, 663, 665, 666  
 Togay Fuad Hulusi, 426, 730  
 Truman Harry, 435, 438, 439, 730, 734  
 Tudor I., 634

Tudor Valeriu, 656-658  
Tuğsavul Muzaffer, 392  
Tulga Refik Hamit, 504  
Türkmen İlder, 710, 712, 732, 736  
Țenescu Florea, 47, 51, 56, 157, 158, 196, 198, 200,  
242, 246, 247

**U**

Ulgen Mehmed Ali, 431  
Ülküsal Müstecip, 66, 324  
Uluçevik Tugay, 732, 737  
Ulus Bulent, 732, 736  
Ünüvar Veysel, 244  
Us Asım, 281

**V**

Vasile Marcu, 74, 402, 403  
Vasiliu Gheorghe (diplomat), 455, 464  
Vefik Paşa, 694  
Verdeț Ilie, 94, 628, 705, 709  
Vinogradov Serghei, 347  
Vișoianu Constantin, 12, 26, 371, 372  
Vlădesc Stan, 697  
Voirin Paul-Albert, 171  
Voitec Ștefan, 87, 593-595, 597, 605

Voskoboï Aleksei Savici, 627

**W**

Warren (colonel american), 339  
Weygand Maxime, 53, 177, 224  
Whittle Frank, 339  
Willkie Wendell, 337  
Wilson Edwin C., 393, 396  
Wilson Henry Maitland, 329, 330, 371  
Wittlich (ofițer german), 249, 250  
Wohlthat Helmuth, 139

**Y**

Yalçın Hüseyin Cahit, 280, 356, 376  
Yalman Ahmet Emin, 367  
Yi Chen, 563  
Yolga (diplomat turc), 510  
Yrjö-Koskinen Aarno, 354  
Yüksel Süreyya, 719, 726, 7xx, 7xx

**Z**

Zaharescu Barbu, 465, 466, 480, 483, 497, 7xx, 7xx  
Zeren Macit, 560, 561  
Zlatev N., 478  
Zorlu Fatin Rüstü, 462, 465, 466, 469, 485, 497, 501

